

בן איש חי

הלכות

לרבי יוסף חיים

מפתח עניינים בסדר א"ב

164.....	בית הכנסת
39.....	בית הכסא
207.....	בציעת הפת
274.....	ברכה אחרונה
298.....	ברכות הגומל ועוד ברכות
256.....	ברכות הנהנין א'
261.....	ברכות הנהנין ב'
269.....	ברכות הנהנין ג'
51.....	ברכות השחר
310.....	ברכות נישואין חופה ושבע ברכות
224.....	ברכת היין ודברים הבאים בתוך הסעודה
249.....	ברכת המזון וברכה אחרונה
291.....	ברכת הריח
133.....	ברכת כהנים
304.....	ברכת שהחינו ובר מצוה
579.....	בשר בחלב
540.....	דם האסור באכילה
319.....	הונאה במשקל
350.....	הושענה רבה ושמחת תורה
566.....	היוצא מן הטמא וביצים כשרות
584.....	הכשרת כחל לישת עיסה בחלב בשר וחלב
359.....	הלכות שנה שניה
532.....	הפרשת חלה
325.....	השבת אבידה שכר שכיר ופרוזבול
245.....	זימון
217.....	חג השבועות ויום טוב
58.....	חנוכה
621.....	טבילת כלים
533.....	טרפות גיד הנשה אותו ואת בנו
345.....	יום הכפורים
86.....	יוצר דשחרית
608.....	יין נסך
658.....	כבוד אב ואם
668.....	כבוד רבו, תלמיד חכם, וזקן
597.....	מאכלי גויים
675.....	מזוזה
238.....	מים אחרונים וברכת המזון
554.....	מליחת בשר ב'

548.....	מליחת הבשר א'
614.....	מעקה ודברים המזיקים
525.....	נדה והפרשת חלה
515.....	נדה
648.....	נדרים ושבועות
33.....	נטילת ידים בשחרית
187.....	נטילת ידים לסעודה - הכלים
192.....	נטילת ידים לסעודה - הכלים
561.....	סימני עוף ודגים והיוצא מן הטמא
211.....	סעודה - הנהגת אדם בסעודה
231.....	סעודה - הפסק בסעודה וברכת המזון
200.....	סעודה - נטילת ידים לסעודה - המים
626.....	עבודה זרה וחוקות הגויים
140.....	פורים
72.....	פסוקי דזמרה
183.....	פסח - ערב פסח בשבת קודם לחיים טובים ולשלום
170.....	פסח
199.....	פרשת אחרי קדושים
548.....	פרשת אחרי'
206.....	פרשת אמור
561.....	פרשת אמור
455.....	פרשת בא
98.....	פרשת בא
231.....	פרשת בהעלותך
579.....	פרשת בהעלותך
566.....	פרשת בהר בחקותי
211.....	פרשת בהר בחקתי
256.....	פרשת בלק
608.....	פרשת בלק
217.....	פרשת במדבר
3.....	פרשת בראשית
359.....	פרשת בראשית
106.....	פרשת בשלח
463.....	פרשת בשלח
280.....	פרשת דברים
350.....	פרשת האזינו
449.....	פרשת וארא
90.....	פרשת וארא
291.....	פרשת ואתחנן
631.....	פרשת ואתחנן
354.....	פרשת וזאת הברכה - שבת חוה"מ

431	פרשת ויגש
72	פרשת ויגש
438	פרשת יחי'
79	פרשת יחי'
345	פרשת וילך
39	פרשת ויצא
414	פרשת ויצא
153	פרשת ויקהל
497	פרשת ויקהל
164	פרשת ויקרא
506	פרשת ויקרא
18	פרשת וירא
390	פרשת וירא
425	פרשת וישב
51	פרשת וישב
420	פרשת וישלח
44	פרשת וישלח
27	פרשת ח"י שרה
401	פרשת ח"י שרה
249	פרשת חקת
597	פרשת חקת
540	פרשת טהרות
114	פרשת יתרו
470	פרשת יתרו
325	פרשת כי תבא
675	פרשת כי תבא
319	פרשת כי תצא
668	פרשת כי תצא
144	פרשת כי תשא
494	פרשת כי תשא
12	פרשת לך לך
379	פרשת לך לך
269	פרשת מטות
621	פרשת מטות
274	פרשת מסעי'
626	פרשת מסעי'
425	פרשת מקץ
65	פרשת מקץ
120	פרשת משפטים
476	פרשת משפטים
372	פרשת נח

7	פרשת נח
333	פרשת נצבים
224	פרשת נשא
572	פרשת נשא
298	פרשת עקב
640	פרשת עקב
614	פרשת פינחס
261	פרשת פנחס
159	פרשת פקודי'
502	פרשת פקודי'
170	פרשת צו
515	פרשת צו
554	פרשת קדושים
245	פרשת קרח
590	פרשת קרח
304	פרשת ראה
648	פרשת ראה
310	פרשת שופטים
658	פרשת שופטים
238	פרשת שלח לך
584	פרשת שלח לך
444	פרשת שמות
85	פרשת שמות
187	פרשת שמיני
525	פרשת שמיני
33	פרשת תולדות
406	פרשת תולדות
192	פרשת תזריע טהרות
533	פרשת תזריע
133	פרשת תצוה
489	פרשת תצוה
126	פרשת תרומה
483	פרשת תרומה
3	ציצית א'
7	ציצית ב'
12	ציצית ג'
79	קדיש
359	קידוש
90	קריאת שמע א'
98	קריאת שמע ב'
333	ראש השנה

631	ריבית א'
640	ריבית ב
483	שבת - אמירה לגוי בשבת
444	שבת - בונה בשבת
463	שבת - בורר בשבת
455	שבת - בישול וכבישה בשבת
497	שבת - בנין וסתירה בשבת
420	שבת - דבור ומחשבה
379	שבת - ההכנות לשבת
476	שבת - טחינה ולישה בשבת
425	שבת - טלטול בשבת א'
432	שבת - טלטול בשבת ב'
502	שבת - כתיבה סחיטה וכבוס בשבת
414	שבת - מוצאי שבת
372	שבת - נר שבת
470	שבת - סוחט מוליד ומכה בפטיש בשבת
185	שבת - עירוב כשיזדמן שבת אחר יום טוב
449	שבת - צידה ונטילת נשמה בשבת
390	שבת - קבלת שבת סעודת שבת ומצות עונה
494	שבת - קשירה ותפירה בשבת
489	שבת - רפואה רחיצה בחמין בשבת
438	שבת - תלית בגדים ליבוש כבוסם וקיפולם בשבת
401	שבת - תפילת מנחה וסעודה שלישית
354	שבת חוה"מ
506	שבת שלפני ראש חודש
3	שנה ראשונה
572	תולעים ושרצים
44	תיקון חצות
590	תערובות
18	תפילין א'
27	תפילין ב'
153	תפילת מנחה
159	תפילת ערבית
144	תפילת שחרית - וידוי וסיום
406	תפילת שחרית מוסף והוצאת ספר תורה
65	תפילת שחרית
106	תפילת שמונה עשרה א'
114	תפילת שמונה עשרה ב
120	תפילת שמונה עשרה ג
126	תפילת שמונה עשרה - חזרת הש"ץ
280	תשעה באב

3	הלכות שנה ראשונה
3	פרשת בראשית
3	הלכות ציצית א'
7	פרשת נח
7	הלכות ציצית ב'
12	פרשת לך לך
12	הלכות ציצית ג'
18	פרשת וירא
18	הלכות תפילין א'
27	פרשת חיי שרה
27	הלכות תפילין ב'
33	פרשת תולדות
33	נטילת ידים בשחרית
39	פרשת ויצא
39	הלכות בית הכסא
44	פרשת וישלח
44	תיקון חצות
51	פרשת וישב
51	ברכות השחר
58	הלכות חנוכה
65	פרשת מקץ
65	תפילת שחרית
72	פרשת ויגש
72	פסוקי דזמרה
79	פרשת ויחי
79	קדיש
85	פרשת שמות
86	יוצר דשחרית
90	פרשת וארא
90	קריאת שמע א'
98	פרשת בא
98	קריאת שמע ב'
106	פרשת בשלח
106	תפילת שמונה עשרה א'
114	פרשת יתרו
114	תפילת שמונה עשרה ב'
120	פרשת משפטים
120	תפילת שמונה עשרה ג'
126	פרשת תרומה

126.....	חזרת הש"ץ בתפילת שמונה עשרה
133.....	פרשת תצוה
133.....	ברכת כהנים
140.....	הלכות פורים
144.....	פרשת כי תשא
144.....	וידוי וסיום תפילת שחרית
153.....	פרשת ויקהל
153.....	תפילת מנחה
159.....	פרשת פקודי
159.....	תפילת ערבית
164.....	פרשת ויקרא
164.....	הלכות בית הכנסת
170.....	פרשת צו
170.....	הלכות פסח
183.....	הלכות אם חל ערב פסח בשבת קודם לחיים טובים ולשלום
185.....	הלכות עירוב כשיזדמן שבת אחר יום טוב
187.....	פרשת שמיני
187.....	הכלים לנטילת ידיים לסעודה
192.....	פרשת תזריע טהרות
192.....	הכלים לנטילת ידיים לסעודה
199.....	פרשת אחרי קדושים
200.....	המים לנטילת ידיים לסעודה
206.....	פרשת אמור
207.....	בציעת הפת
211.....	פרשת בהר בחקתי
211.....	הנהגת אדם בסעודה
217.....	פרשת במדבר
217.....	חג השבועות ויום טוב
224.....	פרשת נשא
224.....	ברכת היין ודברים הבאים בתוך הסעודה
231.....	פרשת בהעלותך
231.....	הפסק בסעודה וברכת המזון
238.....	פרשת שלח לך
238.....	מים אחרונים וברכת המזון
245.....	פרשת קרח
245.....	הלכות זימון
249.....	פרשת חקת
249.....	ברכת המזון וברכה אחרונה
256.....	פרשת בלק
256.....	ברכות הנהיגין א'
261.....	פרשת פנחס

261	ברכות הנהנין ב'
269	פרשת מטות
269	ברכות הנהנין ג'
274	פרשת מסעי'
274	ברכה אחרונה
280	פרשת דברים
280	תשעה באב
291	פרשת ואתחנן
291	ברכת הריח
298	פרשת עקב
298	ברכות הגומל ועוד ברכות
304	פרשת ראה
304	ברכת שהחינו ובר מצוה
310	פרשת שופטים
310	ברכות נישואין חופה ושבע ברכות
319	פרשת כי תצא
319	הונאה במשקל
325	פרשת כי תבא
325	השבת אבידה שכר שכיר ופרוזבול
333	פרשת נצבים
333	ראש השנה
345	פרשת וילך
345	יום הכפורים
350	פרשת האזינו
350	הושענה רבה ושמחת תורה
354	פרשת וזאת הברכה - שבת חוה"מ
359	הלכות שנה שניה
359	פרשת בראשית
359	קידוש
372	פרשת נח
372	נר שבת
379	פרשת לך לך
379	ההכנות לשבת
390	פרשת וירא
390	קבלת שבת סעודת שבת ומצות עונה
401	פרשת חיי שרה
401	תפילת מנחה וסעודה שלישית
406	פרשת תולדות
406	תפילת שחרית מוסף והוצאת ספר תורה
414	פרשת ויצא
414	מוצאי שבת

420.....	פרשת וישלח.
420.....	דבור ומחשבה בשבת.
425.....	פרשת וישב.
425.....	פרשת מקץ.
425.....	טלטול בשבת א'.
431.....	פרשת ויגש.
432.....	טלטול בשבת ב'.
438.....	פרשת ויחי'.
438.....	תלית בגדים ליבוש כבוסם וקיפולם בשבת.
444.....	פרשת שמות.
444.....	הלכות בונה.
449.....	פרשת וארא.
449.....	צידה ונטילת נשמה בשבת.
455.....	פרשת בא.
455.....	בישול וכבישה בשבת.
463.....	פרשת בשלח.
463.....	בורר בשבת.
470.....	פרשת יתרו.
470.....	סוחט מוליד ומכה בפטיש בשבת.
476.....	פרשת משפטים.
476.....	טחינה ולישה בשבת.
483.....	פרשת תרומה.
483.....	אמירה לגוי בשבת.
489.....	פרשת תצוה.
489.....	רפואה רחיצה בחמין בשבת.
494.....	פרשת כי תשא.
494.....	קשירה ותפירה בשבת.
497.....	פרשת ויקהל.
497.....	בנין וסתירה בשבת.
502.....	פרשת פקודי'.
502.....	כתיבה סחיטה וכבוס בשבת.
506.....	פרשת ויקרא.
506.....	שבת שלפני ראש חודש.
515.....	פרשת צו.
515.....	הלכות נדה.
525.....	פרשת שמיני'.
525.....	טבילת הנדה והפרשת חלה.
532.....	הלכות הפרשת חלה.
533.....	פרשת תזריע.
533.....	הלכות טרפיות גיד הנשה אותו ואת בנו.
540.....	פרשת טהרות.

540.....	דם האסור באכילה
548.....	פרשת אחרי'
548.....	מליחת הבשר א'
554.....	פרשת קדושים
554.....	מליחת בשר ב'
561.....	פרשת אמור
561.....	סימני עוף ודגים והיוצא מן הטמא
566.....	פרשת בהר בחקותי
566.....	היוצא מן הטמא וביצים כשרות
572.....	פרשת נשא
572.....	הלכות תולעים ושרצים
579.....	פרשת בהעלותך
579.....	בשר בחלב
584.....	פרשת שלח לך
584.....	הכשרת כחל לישת עיסה בחלב בשר וחלב
590.....	פרשת קרח
590.....	תערובות
597.....	פרשת חקת
597.....	מאכלי גויים
608.....	פרשת בלק
608.....	יין נסך
614.....	פרשת פינחס
614.....	דיני מעקה ודברים המזיקים
621.....	פרשת מטות
621.....	טבילת כלים
626.....	פרשת מסעי
626.....	עבודה זרה וחוקות הגויים
631.....	פרשת ואתחנן
631.....	דיני ריבית א'
640.....	פרשת עקב
640.....	דיני ריבית ב
648.....	פרשת ראה
648.....	נדרים ושבועות
658.....	פרשת שופטים
658.....	כבוד אב ואם
668.....	פרשת כי תצא
668.....	כבוד רבו, תלמיד חכם, וזקן
675.....	פרשת כי תבא
675.....	הלכות מזוזה

הלכות שנה ראשונה

פרשת בראשית

הלכות ציצית א'

פתיחה

ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם.

הנה ידוע מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בענין הלבושים דאדם הראשון קודם החטא היו כתנות אור מן החשמ"ל וכשחטא הפסיד אותם הלבושים דחשמ"ל שהם שע"ח נהורין כמנין חשמ"ל, ועשה לו מלבוש אחד מקליפת נגה והם כתנת עור וכנז' בעץ חיים שער ק"ן ע"ד יע"ש, גם כתב האריז"ל בשער הכונות בכונת מלביש ערומים, דמלבוש האדם הוא מן הקדושה וע"י עבירות שעושה גורם שיתאחזו הקליפות במלבושיו, והנה המלבושים יש בהם אור המקיף מחוץ להם כנודע כי יש אור פנימי בפנים ונכלל בתוך הגוף, והמלבוש סובב את הגוף ועל המלבוש הם האורות המקיפים ועומדים מחוץ המלבושים, ולכל לבוש ולבוש יש בחינת אור מקיף כפי ערכו, ואין לך דבר שדוחה את הקליפות כמו אור מקיף, לפי שאין יכולת בקליפות לינק ולהתאחז באור המקיף, ולכן הוא עומד בחוץ ואין לו פחד מהקליפות וכו' יע"ש.

והנה בזה מובן קנאת הנחש שנתקנא באדם הראשון קודם החטא ונתגרה בו להחטיאו, כי נתקנא מכתונת אור שלו שראה שיש עליו אור מקיף גדול כפי ערך הכתונת אור, והוא אין לו אחיזה באור מקיף בסוד והנחש היה ערום כנודע, ולכן נתגרה בו והחטיאו וגרם להעביר מעליו כתונת אור והיה עור במקום אור, כמו שכתוב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם, ואמרו בזוהר הקדוש שדבק בו משכא דחוייא, ובזה פרשתי רמז הכתוב בתיבת וילבשם קרי בה וי לבשם, הוא משכא דחוייא וי היה שדבק במ שכל זה היה מחמת החטא, ונ"ל בס"ד ההפרש בין אור לעור הוא מספר ס"ט כמנין יגון, וידוע כי יגון הוא מצד סטרא אחרא כידוע בכונת והסר ממנו יגון ואנחה שהוא יגון פלוני, אנחה פלונית, כנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, ולכן תמצא כי אביון ויגון מספר אחד כי הנעשה אביון מן המצות דבק בו יגון דשני אותיות א"ב יהיו ג' ואז אותיות אביון נעשו אותיות יגון, אבל לעתיד בשלימות התיקון יוסר היגון לגמרי ואז יחסר מספר יגון מן אות ע' דעור וישאר אות א' ואז יהיה צירוף אור שתחזור עטרה ליושנה.

ולפי האמור דאין אחיזה לחיצונים באור המקיף, דלכך נתקנא הנחש באדם הראשון בעבור אור המקיף שהוא היה ערום ממנו שאין לו אחיזה בו, הנה בזה מובן בס"ד הטעם

שמצות ציצית מסוגלת לזכור את מצות ה' כדכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' והוא כי הציצית הוא בחינת אור מקיף כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל, ולכך יש בו כח לדחות את הקליפות וכיון דדוחה את הקליפות לכך מועיל לזכירה, דידוע מה שאמרו רז"ל בשער הכונות בסוד המלבושים שלובש האדם שצריך להזהר שלא ילבש ב' מלבושים בבת אחת והעושה כן קשה לשכחה, וסוד הדבר כי לכל לבוש יש בחינת אור מקיף, ואין דבר שדוחה הקליפות כמו אור המקיף, לפי שאין להם יכולת לינק ולהתאחז בו, ונמצא כי המחבר שני לבושו ולובשם ביחד אינו מניח מקום לאור המקיף ליכנס תוך שני המלבושים ולהקיף בין כל לבוש ולבוש ועי"כ אין הקליפות נדחות משם, ונודע שאין השכחה מצויה אלא מחמת הקליפות כי הזכירה היא מצד הקדושה בסוד ואין שכחה לפני כסא כבודך עכ"ל יע"ש.

ובזה מובן הטעם שפיר דהציצית כיון דהוא בחי' אור מקיף יש בו כח לדחות הקליפות וממילא תדחה השכחה ותתגבר הזכירה, בראייתו לזכור מצות ה' כי בראייתו ע"י הכונות השייכים לזה תתעורר הארת אור המקיף שהוא סוד הציצית.

ולכן תמצא ציצית מספר בית יעקב, ולזה אמר בית יעקב לנו ונלכה באור ה' כי אחיזה באור המקיף שהוא סוד הציצית אינו אלא לישראל שהם בית יעקב, ולזה אמר ואשא אתכם על כנפי נשרים והוא כי נשרים מספר ציצית, וכל זה לעת עתה שאין לנו השגה בטלית עצמו אלא רק בציציות שהם הכנפים, אבל בגמר התיקון אביא אתכם אלי שתשיגו הכל גם בבחינת הטלית, גם אלי אל יו"ד שהוא סוד חכמה.

אות א

קודם שיברך ויתעטף יכין לקיים מצות עשה ללבוש ציצית מצויצת כהלכתו שנאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם והיא מצות עשה שהזמן גרמא, וע"י כונת הכונה זו אז יהיה כח בהכנתו בברכה להעלות מ"ן ולהמשיך המוחין כמו שאמר רבינו הרש"ש בנה"ש, ולכן טוב לומר בפיו קודם הברכה ליקבה"ו וכו' הריני מוכן ללבוש ציצית מצויצת כהלכה כמו שצונו ה' אלהינו ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם עדי לעשות נ"ר ליוצרינו וכו', וגם צריך לכין בעת שמתעטף בו שצונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם, וכתבו האחרונים ז"ל מי שאינו עושה כך עליו נאמר ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה.

אות ב

יברך להתעטף בציצית בשב"א תחת ביי"ת ולא בפת"ח, וצריך לכין בברכת הטלית גדול לפטור טלית קטן שעליו שלא פשטו בלילה, משום דאיכא דס"ל שצריך לברך על טלית קטן בבוקר, ומשום ספק ברכות להקל אין מברכים, וכתבתי בסה"ק מקבציאל דאם יכין בכך סגי בהכי ואין צריך למשמש בטלית קטן בשעת ברכה גם לדעת מרן ז"ל, ועל כן כיון

שהשכחה מצויה באדם ומשתלי ולא מכוין לפעמים, לכך נכון שירגיל עצמו להוסיף בנוסח ליקה"ו הנז"ל עוד דברים אלו והריני מוכן לברך על עטיפת הטלית כתיקון חז"ל, והריני מכוין לפטור בברכה זו גם הטלית קטן שעלי.

אות ג

קודם שיברך יעיין ויבדוק בחוטי הציצית שלא יהיה בהם חסרון הפוסל, וגם יפריד הציציות בידי שלא יהיו החוטין מסובכין זה בזה, ורק בשבת לא יפריד אלא יבדקם בלבד, וגם עוד יזהר בכל יום לבדוק ולעיין החוטים למעלה בקרן במקום הנקב, שאם נפסק שם אפילו חוט אחד פסול, ובשעת הדחק שאיחר לבא או שהציבור ממתינין עליו לעשות פתיחת ההיכל או לקרא בתורה יוכל לסמוך אחזקה ולא יבדוק באותה הפעם, וכן מי שהולך בדרך ואין בידו לתקן, כתבו האחרונים שיש לסמוך על החזקה ולא יבדוק.

אות ד

גם טלית קטן יזהר לבדקו קודם, ובזה תהיה גם אשתו מסייעת במצוה שתהיה זהירה לבדוק טלית קטן בעת שמזמנת הבגדים לבעלה להחליפם, ותזהר ג"כ להפריד החוטין כי מחמת כבוד ודאי יהיו מסובכים זה בזה, ואז תטול שכר בזו המצוה להציל בעלה מן האיסור, שלפעמים האיש בהול ללבוש בגדיו ואינו בודק, אך עכ"ז הוא לא יסמוך על אשתו אלא יבדוק ואח"כ יברך.

אות ה

סדר עטיפת הטלית גדול הוא כך, אחר סיום הברכה תעטף בו ראשך בלבד, ולא כאותם המתחכמים לעטף בו כל גופם מתחלה דאין לנו אלא דברי רבינו האר"י ז"ל, ואחר שעטפת בו ראשך יהיו הד' כנפות יורדין על הכתפיים לצד פנים, שנים על צד ימין, ושנים על צד שמאל, אז תאחז תחלה בשנים שלצד ימין ותשליכם לאחוריק לצד שמאל, שיהיו כרוכים סביב צואריך על כתף השמאלי לאחור ושתיים השמאליים ישארו תלויים נגד פניך, ותמתין מעט שיעור מהלך ד' אמות או פחות מעט, ותחזור ותשליך אותם השנים השמאליים ג"כ לאחוריק לצד שמאל, באופן שעתה נעשו כל הד' כנפות תלויים לאחוריק ביחד בצד שמאל, ותמתין שיעור מהלך ד' אמות ואז תוריד הטלית הכרוך בצוארך על כל גופך, ועתה תהיה מעוטף בו ראשך וגופך ביחד, כן מפורש בספר הכוונות דרוש הציצית פרק א' וכמו שדקדק יפה הרב אל"י ז"ל דף ק"ז ע"ד וכן מפורש להדיא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, ומה שאמרו שישהה בין השלכת שתים הימניים להשלכת שתיים השמאליים שיעור הלך ד' אמות, זה לא נתפרש להדיא בדברי רז"ל ובדבר הרש"ש ז"ל, אך הואיל ונתפרש שם שצריך לכוין בזה כונות בפ"ע, ובזה כונות בפני עצמו דהשלכת השתים

תחלה בעוד שהשתים השמאלים עודם תלויים לצד פנים יש בזה ענין בפני עצמו, ואנחנו אין אנחנו מכוונים בכונות האלו, לכך די לנו שנשהה הילוך ד' אמות, כדי לקיים ההוראה של מעשה זו, וכמו שכתוב עדר עדר לבדו וריוח תשימו בין עדר ובין עדר.

אות ו

בין בטלית גדול ובין בטלית קטן יברך מעומד, ומנהג רבינו האר"י ז"ל שגם טלית קטן היה תחלה מעטף בו ראשו, ואח"כ מוריד אותו על גופו, ולפיכך היה מברך על טלית קטן להתעטף, וכל אדם אם יעשה כן הנה מה טוב, אך מי שאינו מעטף בו ראשו אלא תכף מורידו על גופו ולובשו, יברך על מצות ציצית ולא יברך להתעטף.

אות ז

הלובש טלית חדש יברך שהחיינו אחר ברכת להתעטף, וטלית קטן אין מברכין שהחיינו דאין דרך לעשותו מדבר חשוב שיהיה שמח בו, ואם עשאו מדבר חשוב שהוא שמח בו יברך שהחיינו.

אות ח

אין להקפיד להניח סימן בטלית לשים תמיד צד אחד של הטלית על הראש ולא יהפך, כמו שיש נוהגים להקפיד בכך ולעשות סימן, כי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דאין להקפיד על כך וילבוש כאשר יזדמן לו.

אות ט

יזהר שלא יסיר הטלית קטן מעליו בשום זמן, הן בעת שינה. הן בעת תשמיש המטה, ורק כשיכנס למרחץ יסירו ואם נכנס לבית הכסא ואין עליו בגד עליון המכסה את טלית קטן, אז יכסה ויצניע הציציות שבו שלא יהיו תלויים להדיא בגילו.

אות י

אם פשט טלית גדול כדי ליכנס לבית הכסא, או בשביל עסק אחר על דעת לחזור וללבשו מיד, אין צריך לברך עליו שנית ואף על פי דמרן ז"ל ס"ל לברך, קי"ל ספק ברכות להקל ואפילו נגד סברת מרן ז"ל, וכן הוא הדין בטלית קטן אם פושטו להכנס לטבילה לא יברך כשלובשו בעת שיצא, משום ספק ברכות ואף על פי דמפורש בספר הכונות דרבינו האר"י ז"ל היה מנהגו לברך על טלית קטן אחר טבילה, ואין אומרים ספק ברכות כנגד רבינו האר"י ז"ל, מכל מקום יש לומר שאני רבינו האר"י ז"ל שהיה מתעכב בטבילה ועושה בה כונות הרבה, ונעשה הסח דעת טפי, מיהו אם פושטו כדי ליכנס למרחץ דשוהה שם הרבה

יש לברך ע"פ מנהג האר"י ז"ל. כך העלתי בסה"ק מקבצאל, מיהו אם החליף בגדיו ולובש טלית קטן אחר, אפילו שהוא לובשו תיכף ומיד אחר שפשט הראשון יברך על זה החדש, וכן הוא הדין בטלית גדול אם פושט זה שעליו ולובש טלית גדול אחר יברך על השני.

ובסה"ק רב פעלים כתבתי בתשובה בס"ד, במי שדרכו ללבוש ציצית ותפילין בכל יום בביתו, כדי שיכנס לבית הכנסת בציצית ותפילין, אך מחמת שהולך במבואות ששם עוברים ושבים בני אדם הרבה בני ברית ואינם בני ברית, אינו לובש טלית גדול שיש לו בבית הכנסת כי ניכר לעיני בני אדם, אלא יש לו טלית דק מאד שיש בו שיעור טלית גדול אך אינו גדול הרבה ולובשו בבית תחת הגלימא שלו, ולרוב דקותו וגם אינו ארוך הרבה אינו ניכר לעיני בני אדם העוברים ושבים, וכשיבא לבית הכנסת ישאר זה עליו תחת גלימתו, ולובש טלית הגדול שיש לו, והעלתי בס"ד דיכול לברך בבית הכנסת על טלית השני, אע"פ שעדיין הראשון עליו שבירך עליו בביתו, כיון דאיכא הפסק מביתו לבית הכנסת, וגם איכא הסח הדעת שהוא אומר פסוקים על המזוזה, ועוד שוהה הרבה בדרך הילוכו, ושם בבית הכנסת לובש טלית אחר גדול כראוי בעטיפת הראש והגוף, והטלית שעליו הוא מונח על כתפיו תחת רגליו, ועוד צדדתי טועמים אחרים בדבר זה לברך, ואין לחוש בזה משום ספק ברכות.

פרשת נח

הלכות ציצית ב'

פתיחה

ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה,

יש לומר מאחר שאמר פרו ורבו למה הוצרך לומר עוד שרצו ורבו, ועוד למה נקיט לשון שרצו שהוא לשון האמור בשרצים, ועוד תיבת בה לשון יתר דודאי הוא בה ולא בשמים, ונ"ל בס"ד דידוע שכל עולם יש לו שם משמות הקודש המאיר בו, וזה השם הוא נקרא שר לאותו עולם, והיינו שם א"ל אדנ"י מאיר בעשיה, ושם אל הוי"ה מאיר ביצירה, ושם אל שד"י מאיר בבריאה, נמצא שר העשיה הוא שם אל אדנ"י שעולה מספר צ"ו, והכתוב אמר עולם חסד יבנה דקיום העולם הוא על חסד אל, וכמו שכתוב חסד אל כל היום, אך העולם צריך לשמירה מחסד אל בשש קצוות שלו, שהם ארבע רוחות ומעלה ומטה, שצריך להיות חסד יסובבנו בשש קצוותיו, וגם בזמן שנות העולם שהם ששה אלפים שנה, ג"כ מתפשט ששה פעמים חסד אל, וזה שאמר ואתם פרו ורבו, ובשכר פריה ורביה שלכם אז שרצו בארץ, חלק תיבת שרצו לשתיים וקרי בה שר צ"ו, הוא שם אל אדנ"י המאיר בעשיה שעולה מספר צ"ו שנקרא שר העשיה הנה הארתו תתפשט עד הארץ הלזו התחתונה שהיא בכלל העשיה, יען כי היא סיום העשיה ושיורין שלה כנודע, וזה שאמר שר צ"ו תהיה

הארתו נמשכת בארץ הלזו, וגם עוד ורבו בה, כלומר ורב וא"ו בה שתתפשט הארת וא"ו פעמים חסד אל בששה קצוות שלה, וגם בזמן השנים שלה.

והנה ששה פעמים חסד אל המאירים בששה קצוות העולם, עולים מספר תרי"ח, לכן הטלית שהוא מגין על האדם כמו שכתוב בצל כנפיק תסתירונו, מצותו מן התורה הוא שיהיה מצמר רחלים, שעולה מספר תרי"ח, לרמז שבזכות מצות הטלית הנעשה מן צמר רחלים, נזכה לשמירה מששה פעמים חסד אל בשש קצוות שלנו, ועוד נרמז מספר צמר רחלים במספר הציצית, דאותיות ציצית עולים ת"ר ועם ב' נקודות שבו שהם ב' חיר"ק נעשה מספרו תר"ך, כמנין צמר רחלים עם כולל ב' תיבות, ולכן בציצית שהוא מספר כתר יהיה זכירה לתר"ך מצות שהם תרי"ג דאורייתא ושבע דרבנן.

אות א

שלשה מיני טלית הם:

הא' של צמר רחלים ואלים, ובטלית זה יעשה גם הציציות שלו מצמר הנז' וזה הוא החיוב מן התורה לכ"ע, ולבושו מקיים מצות עשה מן התורה אליבא דכ"ע.

והב' טלית של צמר גפן או טלית של משי, ובזה יש פלוגתא די"א חייב מן התורה, וי"א חייב מדרבנן, וגם למאן דאמר חיובו מדרבנן יוכל לברך עליו כמו דמברכין על מצוה דרבנן, ובענין הציציות אף על פי דלדעת מרן ז"ל ודעמיה יוכל להניח ציציות של צמר רחלים גם בבגדים של שאר מינים, עכ"ז אם הטלית הוא של צמר טוב שיניח בו ציציות ממין שלו שהוא צמר גפן, יען דלדעת מהר"מ מרוטנבורג ז"ל ודעמיה אין פוטרים ציצית של צמר בבגדים של שאר מינים, לכך לצאת י"ח פלוגתא הנז', יניח הציציות ממין הבגד עצמו, מיהו כל זה דוקא בהיכא דהטלית הוא צ"ג דאז יניח הציציות צ"ג, אבל אם הטלית של משי קשה למצוא ציציות של משי מתוקנים לשמה כהלכתם אליבא דכ"ע, יען דס"ל לגדול אחד שהביאו ברכ"י ז"ל סק"ב דבמשי צריך שתהיה זריקתו ומשיכתו לשמה כי הזריקה וההמשכה במשי היא כטווייה בצמר ע"ש ולפ"ז קשה הדבר למצוא ציציות של משי מתוקנים לסברא זו, ואף על פי דתה"ד ז"ל נראה דלא סבר זה כאותו גדול הנז', עכ"ז הא נמצא פלוגתא ואולי גם מרן ז"ל ס"ל כאותו גדול, לכך טלית של משי אם לא מצא לו ציציות של משי מתוקנים כהלכה ע"פ סברת אותו גדול הנז', אז יניח בזה הטלית של משי חוטין של צמר רחלים, נמצאת אתה למד טלית של משי מלבד שהוא מדרבנן, הנה הוא גרוע יותר מטלית צמר גפן מכח החוטין שצריך לתלות בו, ובכל הני איכא עוד גרעון מטלית של צמר רחלים דהתם הוא אליבא דכ"ע, אבל באלו הא איכא סברת בעל העטור

והב"ח ז"ל דס"ל דאין לברך אלא על טלית צמר רחלים וחוטיו צמר, אבל על טלית של שאר מינים אין לברך אך לא קי"ל להלכה כוותיהו בזה.

והג' הוא טלית ששתי שלו צמר רחלים, והערב של מין אחר או להפך, וזה גרוע ביותר לדעת מהרמ"מ ודעמיה אין תקנה לטלית זה מצד החוטין, ורק לדעת מרן ז"ל יש לו תקנה לתלות בו חוטין של צמר רחלים וכן צריך לעשות.

ולכן ראוי לכל ירא שמים להזהר בין בטלית גדול בין בטלית קטן ללבוש של צמר רחלים, ויהיו החוטין ג"כ מצמר רחלים, ובזה נמצא מקיים מצות עשה מן התורה ויוצא ידי חובה בציציות אלדכ"ע בלי שום פקפוק.

אות ב

יש מיני בגדים שקורין אותם כרמא"ן, ועוד מה שקורין אותם שא"ל קשמי"ר, והם נעשים מצמר עזים הנקרא בלשון הקודש נוצה של עזים, הנה אלו דינם כמו שאר מינים שהם צמר גפן או משי או קנבוס, כי בכל התורה אינו נקרא צמר בסתם אלא רק צמר רחלים שהם הנקבות, או צמר אלים שהם הזכרים, אבל של עזים נקרא נוצה של עזים ולכן יר"ש יעשה חקירה בטליתות שקונה שיש נראין של צמר רחלים ואלים, אך באמת הם צמר גמלים או של עזים, ויש שהשתי צמר והערב מין אחר, דאלו גרועים טפי כאמור לעיל.

אות ג

בגד של עור פטור לכ"ע, דלא מקרי בגד להתחייב בציצית אלא דבר שנארג.

אות ד

חוטין של פשתים אף על פי דפוטריין בבגד של שאר מינים, אסור לתלותן בבגד צמר משום כלאים, דלא התירה תורה כלאים בציצית אלא היכא דאיכא תכלת, ובזה"ז לית לן תכלת, מיהו י"א דאין לתלות חוטי פשתים אפילו בבגד של שאר מינים שאינם צמר, מפני שיש צמר שנראה כעין משי ויבואו להטיל ציצית פשתים בבגד של צמר, שיסברו שהוא משי, והכי נהוג שלא להטיל חוטין של פשתים בשאר מינים שאינם צמר.

אות ה

אין ללבוש טלית פשתן אע"פ שהוא מטל בו חוטין של פשתן משום גזרה, ורק בשעת הדחק דאין לו בגד אחר כי אם של פשתן יטיל בו חוטין של פשתן דוקא, ולא מין אחר, והתירה לו בזה בשעת הדחק דוקא דאין לו טלית אחר.

אות ו

טלית שאין לה ד' כנפות פטורה מן הציצית, ואם היא בעלת חמש כנפות או יותר חייבת, אך לא יטיל ציצית לכל כנפותיה כי אם יטיל לארבע כנפות בלבד, ויזהר להניח החוטין בארבע כנפות המרוחקות זו מזו, כי המרוחקים נופל עליהם שם כנפות טפי, ואם עבר והטיל יותר מן ד' כנפות עבר על כל תוסיף כשילבשם, ומכל מקום יזהר להתרחק מטלית כזו ולא ילבש טלית שיש לה יותר מארבע כנפות, אע"פ שמטיל חוטין בארבע בלבד מפני שיש חולקין ופוטריין טלית כזו מן הציצית וכנז' בפוסקים.

אות ז

כנפות הטלית שהם הקרנות שמטילין בהם ציצית, צריך להיות מרובעים דוקא ולא עגולים, שאין עיגול נקרא כנף, וצריך לדקדק בזה בטלית קטן מכח שעושין בהם תפירה ובנקל יהיו נראין עגולין מכח התפירה.

אות ח

אם נקרע טליתו יזהר לתפרו תכף שלא יהא בת ששה כנפות, דאיכא מ"ד פטורה מן הציצית כמו שכתוב לעיל, ואם נקרע רובה ובא לתפרה, צריך להתיר הציציות ויחזור ויתלם אחר התפירה, כך העלו האחרונים ז"ל, והטעם משום תעשה ולא מן העשוי אליבא דמ"ד פטורה, ואף על פי דלא קי"ל כסברה זו כי מרן ז"ל פסק דחייבת, עכ"ז יש ליזהר בזה לכתחילה, ודבר זה ימצא הרבה בטלית גדול שעושין אותו משתי חתיכות שתופרים אותם ביחד, ולפעמים יבלו חוטי התפירה ויהיו נחלקים זה מזה.

אות ט

סודר שנתנין על הצואר אע"פ שיש לו ד' כנפות ויש בו שיעור ציצית פטור, וכן הוא הדין המלבושים כגון גלימא וכיוצא שיש להם ב' כנפות למעלה סמוך לצואר, וב' כנפות למטה פטורים ומכל מקום יר"ש יזהר לעשות קרן אחת מהם עגולה דאז בזה יהיה פטור לכ"ע, ואע"פ שלא נהגו העולם לחוש על זה המחמיר תע"ב ועיין אחרונים יע"ש.

אות י

מצוה מן המובחר לעשות חוטי הציצית שזורין משמונה חוטין, שיהיו כל חוט משמונה כפול לשמונה, שאז בזה יהיו כל חוטין של ד' כנפות רנ"ו חוטין, רמז לכנפי החיות וכשר הדבר לעשות כן, כמו שכתוב השיו"ב ז"ל בשם אחד קדוש ע"ש, ובספר לב חיים סי' פ"ו הביא כמה ספרים דכתבו כן, ולכך כל אדם יזהר לכתחילה בזה, ונ"ל בס"ד לעשות רמז

בזה במספר מובחר שעולה רנ"ו, כלומר דבר זהו הוא מצוה מן המובחר, וז"ש רנ"ו ליעקב שמחה, וידוע שצריך להעביר ארבע כנפות אלו שהם רנ"ו ע"ג עיניו בשעת ק"ש, ואותיות עין מלאים עולים רנ"ו רמז חוטין אלו שהם רנ"ו יועילו לעין שהוא מספר רנ"ו, ונמצא כל כנף הוא ס"ד חוטין כמנין נוגה, שבזכות זה אנחנו מתקנין קליפת נוגה, ונעביר כתונת עור ויהיה כתונת אור מארבע עולמות שהם כנגד ארבע כנפות.

אות יא

יזהר לעשות הטליות וחוטין של הציציות הכל לבן בין בטלית גדול בין בטלית קטן, רמז לדבר והיו העטפים ללבן, וטליתות שיש בהן צבע מצדדין לנוי לא איכפת, כי הצבע הוא מעט מן המעט בגוף הטלית דרובו לבן.

אות יב

ארבע חוטין של הציצית יתנם בכף הטלית תוך הנקב, כדי שיהיו שם ח' חוטין תלויים מכאן ומכאן, וצריך שיהיה כל חוט משמונה אלו ארכו י"ב גודלים ומודדים במקום הרחב שבגודל, ומתחילין למדוד אותם משפת הכנף אחר הקשר, אבל כל מה שמונח על הכנף, אין למדוד בכלל החשבון של י"ב גודלים הנז' ואם ירצה לעשותם יותר מן י"ב גודלים הרשות בידו, ובדיעבד אם הם פחות מי"ב גודלים כשרים, וכ"ש אם היה בהם תחלה שיעור י"ב אלא דנתמעטו ע"י רחיצה שנתכווצו דכשרים בדיעבד.

אות יג

אלו הי"ב גודלים יזהר לעשותם ארבעה גודלים גדיל, ושמונה גודלים ענף, ואם מוסיף על הגדיל יוסיף ג"כ בענף, באופן שידקדק שיהיו הציציות שליש גדיל, ושני שליש ענף, כי יש טעם בזה ע"פ הסוד.

אות יד

יקשור ראשי כל חוט ומחט של הציציות כדי שלא יתפרדו משזירתן, כן העיד רבינו מהרח"ו ז"ל על רבינו האר"י ז"ל שהיה עושה כן, וכן העיד מהרש"ו ז"ל על רבינו מהרח"ו אביו ז"ל.

אות טו

העיד רבינו מהרח"ו ז"ל על רבינו האר"י ז"ל שהיה נוהג לעשות בטלית קטן דוקא ב' נקבים סמוכים זל"ז כעין נקודת צר"י בכל כנף מארבע כנפות, והיה מוציא חוטי הציצית דרך שני הנקבים ההם, באופן שיהיו שני קצוות חוטי הציצית מתגלים בצד אחר החיצון,

וסברה זו הביאה בס' האגור אך רבינו האר"י ז"ל לא היה עושה כן בטלית גדול רק בטלית קטן, ומהרש"ו ז"ל העיד על אביו מהרח"ו שלא היה עושה כן אפילו בטלית קטן, ובודאי רבינו מהרח"ו ז"ל הבין מרבינו האר"י ז"ל שאין דבר מעכב, ורק רבינו האר"י ז"ל אחר שנהג בכך בילדותו כמנהג האשכנזים לא שינה, ולכך גם רבינו מהרח"ו לא שינה מנהגו, ואנחנו מנהגינו לעשות נקב אחד אפילו בטלית קטן, ושמעתי שגם אצל החסידים בירושלים ת"ו המנהג פשוט לעשות נקב אחד בין בטלית גדול בין בטלית קטן ומסתמא כך היה מנהגו של רבינו הרש"ש ז"ל.

אות טז

אין נכון להניח הטלית בלא קפול בלילה, ואם שכח ולא קפלו ועבר עליו הלילה אז כשילבשנו למחר ינערינו תחלה וכנז' באחרונים, גם כתוב באחרונים שכל אדם יקפל טליתו כל יום אחר תפלה בידו ולא יתננו לשמש לקפלו דקשה למזל, גם יזהר כשיחלוץ הטלית וכן התפילין יחלוץ ביד שמאל שהיא יד כהה, להראות שקשה עליו פרידתו.

אות יז

נכון להסתכל בציצית, ויכוין ויצייר במחשבתו כאלו יש בהם חוט מראה תכלת שהוא דומה לרקיע, מפני דאותה הארה לא נפסקה וכמו שכתוב מהרח"ו ז"ל וימצא טוב בכונה זו.

פרשת לך לך

הלכות ציצית ג'

פתיחה

אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים,

נ"ל בס"ד דידוע שם אל שדי מאיר בעולם הבריאה, והטעם כי עולם הבריאה הוא עולם השלישי ששם קדושה משולשת, ולכן מאיר שם אל שדי דחשבונו משולש, כל שלישי הוא קט"ו כמנין חסד גדול, ולכן מרע"ה שזכה אל הנשמות דבינה דבריאה כמו שכתוב בשער הפסוקים בפרשת בראשית, נקרא משה שהוא מספר אל שדי, שכל שלישי הוא מספר חסד גדול שהוא היה בסוד החסדים בנר"ן שלו, כמו שכתוב ותרא אותו כי טוב הוא, ולכן נתנה תורה על ידו דהתורה נתנה לנו מעולם הבריאה.

והנה ידוע שישראל נשמתם חצובה מתחת כסא הכבוד שהוא עולם הבריאה, בסוד ברוך אלהינו שבראנו לכבודו, ששם מאיר שם אל שדי שהוא משולש כל שלישי מספר חסד גדול, ולכן אם ישראל יהיו שלמים בעבודה באהבה משולשת, שיהיה להם בעבודת

השי"ת אהבה בכונה, אהבה בדבור, אהבה במעשה אז יאיר בהם שם אל שדי שהוא חשבון משולש, כל שלישי מספר חסד גדול, כי האהבה היא מצד החסד בסוד זרע אברהם אוהבי, וגם שם ה"ס הגדולה, לכך יאיר בהם אל שדי שהוא ג"פ חסד גדול בנר"ן שלהם, ועל שילוש זה רמז להם במה שאמרו והייתם לי סגולה, דוגמת הסגול"ל שהוא נקודת החסד והוא משולש בשלש נקודות.

וידוע הוא דשלימות העבודה בשלשה פעמים אהבה הנז', רמוזה באותיות שלפני שם הוי"ה שהם כוז"ו שמספרם ג"פ אהבה, ובזה פרשתי הפסוק אחרי ה' אלהיכם תלכו, כי כוז"ו שהם מספר ג"פ אהבה, אחרי אותיות שם הוי"ה באלפ"א בית"א, ובזה יובן בס"ד הרמז כאן אני אל שדי, שהוא שם המאיר בבריאה שהוא משולש בג"פ חסד גדול, לכן התהלך לפני כלומר באותיות שהם לפני שמי שהם מספר ג"פ אהבה, שהוא בסוד החסד הגדול, ובזה תהיה תמים בהארות אל שדי, ומאחר שאנחנו צריכין לעבוד את השי"ת ולקיים מצותיו בשלשה פעמים אהבה שהם בכונה ובדבור ובמעשה, לכן הציצית שהוא זכר לכל מצות ה' עושין בו ט"ל כריכות, לרמוז שאנחנו צריכין לראותו לזכור בו מצות ה' באהבה משולשת בכונה ובדבור ובמעשה, ולכך נקרא טלית שהוא ט"ל ת"י, והיינו ט"ל רמז לט"ל הנז', ות"י הוא מספר קדוש שימשך לנו קדושה ממצוה זו של ט"ל כריכות הציציות, כי אין לנו השגה אלא בציציות שבטלית ולא בגוף הטלית עצמו.

אות א

הגדיל יעשהו חוליות חוליות, כל חוליה משלשה כריכות, ובתחלה יקשור ב' קשרים סמוך לכנף, ויכרוך ז' כריכות, ויקשור ב' קשרים אחרים, ויכרוך ח' כריכות, ויקשור ב' קשרים אחרים, ויכרוך י"א כריכות, ויקשור ב' קשרים, ויכרוך י"ג כריכות, ואח"כ יקשור עוד ב' קשרים, והרי סך הכל ט"ל כריכות כמנין הוי"ה אח"ד, וכמו שאמרו רז"ל בס' הכונות, ועשיתי סימן לדבר זה תן חלק לשבעה, וגם לשמונה, נמצא תחלה שבעה כריכות, ואח"כ שמונה כריכות, ואח"כ תעשה י"א כמנין אותיות לשבעה לשמונה שהם י"א אותיות, ואח"כ תעשה י"ג כמנין אותיות "תן חלק לשבעה וגם" שהם י"ג אותיות.

אות ב

גוי שתלה החוטין של ציצית בטלית, או שעשה החליות והקשרים פסולה, אבל האשה כשרה להטיל הציצית בטלית ולעשות החוליות והקשרים, ויש מחמירין שלא לעשות ע"י נשים, ולכן לכתחלה צריך להזהר שלא לעשות תליית החוטין וכריכתן וקשירתן ע"י נשים אלא ע"י אנשים, אבל טויה ושזירה עושין גם לכתחלה ע"י הנשים, והקטן דינו כאשה לענין זה, ולכן לכתחלה אין לעשות תליית החוטין והכריכות והקשרים ע"י קטן אלא ע"י גדול,

ומיהו כל שהוא בן י"ג שנה ויום אחד יעשה לכתחלה, ואין צריך לבדוק אם יש לו ב' שערות.

אות ג

אם הטיל ישראל ציצית בבגד שלא בכונה, כלומר שלא נתכוון לשם מצות ציצית יש פוסלין ויש מכשירין והלכה כסברת הפוסלין, ולכן צריך להתירם ויחזור ויתלם לשם מצות ציצית, ואם הוא שבת שא"א לו להתירם ולקשרם, ואין לו טלית אחרת כשרה יש לסמוך על המתירים באותו היום דוקא, ואחר שבת יתקננה אך לא יברך דספק ברכות להקל וברכות אינם מעכבות, ולכן כל אדם יזהר שלא לסמוך בתליית החוטין ותיקונם אלא על אדם יר"ש ומוחזק בכשרות ובקי ויודע לכוין לשם מצוה ולעשות כל הדברים כתיקונם, ועל כן יזהר לומר בפיו מקודם הריני מטיל ציציות אלו לשם מצות ציצית, יען די"א כל דבר הצריך כונה לשמה צריך להוציא הכונה בשפתיו. וכמו שכתוב האחרונים בדין הטווייה ושזירה, וטוב לומר ליקבה"ו וכו' הריני מוכן להטיל ציציות בארבע כנפות הבגד הזה כמו שצונו ה' אלהינו בתורתנו ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם, ונאמר גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה, ויהר"מ ה' או"א כשם שאנחנו מקיימים מצוה זו בחוטי לבן כך תזכינו לקיים אותה כתקנה בחוטי תכלת ככתוב בתורה ונתנו על ציצי הכנף פתיל תכלת ויהי נועם וכו'.

אות ד

טוב להזהר שלא לחתוך חוטי הציצית בסכין, ע"ד שנאמר לא תניף עליהם ברזל אלא יחתכם בשיניו כשצריך לחתכם.

אות ה

אם שאל טלית מצויצת אם שאל אותה ללבשה כדי לעלות לדוכן או לעלות לס"ת וכיוצא ה"ז לא יברך עליו, אבל אם שאל בעבור לקיים מצות עיטוף בציצית, הנה אם שאלו מן השמש שלא מדעת בעלים לא יברך עליו דברכות אינם מעכבות וכיון דאיכא פלוגתא ספק ברכות להקל, אבל אם שאלו מדעת בעלים להתעטף בו לקיים מצות ציצית יוכל לברך, דאמרינן מסתמא נתנו לו במתנה ע"מ להחזיר והרי הוא שלו, ואף על פי דגם בזה י"א דאין לברך על טלית שאולה כלל, מכל מקום בכה"ג יש לסמוך על המנהג ואין למחות ביד המברך, ומיהו יר"ש יתרחק מטלית שאולה היכא דאפשר לו, וטליתות של הקדש שמונחים בבית הכנסת בתורת צדקה ללבשם אותם שאין להם טליתות לכ"ע יברך עליהם, ואפילו אם לובשן כדי לעלות לס"ת וכמו שכתוב האחרונים ז"ל בזה.

אות ו

בזה"ז חזינן רובא דעלמא קפדי שלא ילבשו אחרים ציצית ותפילין שלהם, ולכן אין ליקח מן השמש ציצית ותפילין של אחרים שלא מדעת בעלים, אא"כ יודע השמש בבירור שהבעלים לא קפדי, ואין כל הדעות שוות בדברים אלו הלא גם אנכי מכיר בעצמי דאנא מאינשי דקפדי בזה ובטעמים שונים.

אות ז

מותר להתיר הציציות מן הטלית בין גדול בין קטן בשביל הידור מצוה לשום במקומן ציציות חדשים ונאים יותר, אע"פ דאלו הציציות שנוטלם הוא משליכם וגונזם ואין מניחם בטלית אחרת שרי משום נוי מצוה, וכן אם נפסק כנף אחד ורוצה לחדש ארבעתם בשביל נוי שיהיו שווים ודומין זל"ז, מותר להסיר כל השלשה אחרות ולעשות הארבע כנפות חדשים שיהיו שוים יחד בשביל נוי מצוה.

אות ח

אע"פ שהכריכות של הציצית עשאו כמספר שם הוי"ה, כי יש שמנהגם בכך ואין נוהגין בכריכות של ט"ל הרי זה מותר להתירם, ואין בזה חשש מוחק את השם כמו שכתוב האחרונים ז"ל.

אות ט

כשרוצה להתיר הציצית כדי להניח יותר יפים וקשה עליו הטרחא להתירן מותר לחתכם אע"פ שהם נפסדים בזה לגמרי, מיהו יש מחמירין בזה ואוסרים לחתכם וצריך לחוש לדבריהם, ורק בשעת הדחק וצורך גדול יש לסמוך על המתירים כך העלו האחרונים ז"ל.

אות י

טלית מצויצת שנחלקה לשני חלקים אסור לחזור לתפרה עם הציציות שבה משום תעשה ולא מן העשוי, כיצד יעשה יתיר הציציות של חלק אחד מהם דוקא, ואח"כ יתפור החלקים יחד ונמצא הוי זה החלק שאין בו ציצית כמו תוספת על חלק הראשון, ואח"כ יעשה ציצית מחדש בחלק הזה שהוא תוספת לראשון, כן העלתי בסה"ק מקבציאל מספרי האחרונים ז"ל.

אות יא

שיעור הטלית גדול הוא כדי שיקיף כל ראשו וכל גופו עד החזה פנים ואחור כמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בספר הכונות, וחז"ל אמרו כדי שיכסה ראשו ורובו של קטן, ובסה"ק

מקבציאל הבאתי דברי רבינו האר"י ז"ל מה שאמרו בס' הכונות ומה שאמרו בעולת תמיד ומה שאמרו בנהר שלום לרבינו הרש"ש ז"ל, והשויתי דברי רבינו האר"י ז"ל עם דברי חז"ל כי שיעור זה דנקטי חז"ל בקטן דבעי רוב גופו הוא שוה עם שיעור דנקיט רבינו האר"י ז"ל בגדול עד החזה ולא נקיט רוב גופו, ושם נסתפקתי אם זה השיעור דבעינן בגדול עד החזה ולא נקיט רוב גופו, ושם נסתפקתי אם זה השיעור דבעינן בגדול עד החזה אם אדם ארוך הרבה יוכל ללבוש טלית המגיע באדם בינוני עד החזה, כי מסתימות דברי רבינו האר"י ז"ל נראה יותר שצריך לשער כל אחד כפי מידתו, מיהו לקולא לא עבדינן שאם יש קצר קומה הרבה שהוא גדול בשנים ורק קומו קצרה כמדת קטן בן ט' שנים אינו יכול ללבוש טלית שיגיע אליו עד החזה כיון שזה הטלית אינו מגיע בגדול עד החזה.

אות יב

בשיעור טלית קטן שלובשין תחת הבגדים, בסה"ק מקבציאל הבאתי דברי האחרונים ז"ל בזה ושם הבאתי מה שהעלה הרה"ג הרח"ף ז"ל בלב חיים סי' צ"ט דהנכון לצאת י"ח לכ"ע לשער בטלית קטן שיהיה אמה וחצי שהם ל"ו גודלים באורך, ואמה וחצי ברוחב. ומה גם לסברת רבינו האר"י ז"ל דצריך לכסות גופו פנים ואחרו עכ"ד ע"ש, והרואה יראה בדברי רבינו האר"י ז"ל שלא אמר על טלית קטן שיכסה פנים ואחרו, אלא אמר שיעור שיעטף את הגוף מלבד הזרועות, ובזה נראה דאין צריך שיהיה הרוחב אמה וחצי שהוא ל"ו גודלים, אך באורך מודינא ליה דשפיר הורה כן לסברת הטור ודעימיה דצריך לעשות אורכו אמה וחצי שהוא ל"ו גודלים, והנה פה עירנו בגדא"ד יע"א מנהגם לעשות הטלית קטן ארכו אמה ורביע באמת המדינה, שעולה האורך בזה יותר מארבעים גודלים, אך הרוחב עושים אוו שלשה רביעי אמה שעולה יותר מכ"ד גודלים ובתשובה לעיר אחרת הוריתי לשואל לעשות הרוחב כ"ד גודלים והאורך ל"ו גודלים.

אות יג

נשים ועבדים פטורים ממצות ציצית דאפילו אם לובשים טלית בת ד' כנפות אין צריכים להטיל בה ציצית מפני דמצות עשה שהז"ג היא וכל מצות עשה שהז"ג נשים ועבדים פטורים, ואף על פי דקי"ל בשופר וסוכה וכיוצא אם רצו לקיים הרשות בידם ויש להם שכר כמי שאינו מצוה ועושה, וליכא משום כל הפטור מן הדבור ועושהו נקרא הדיוט מכל מקום במצוה זו מחזי כיוהרא, ועוד יש חשש נמי משום לא תלבש אשה כלי גבר, על כן בציצית צריך למנוע אותם וכנז' בפוסקים, ובספר הכונות מפורש טעם פרטי במצוה זו ע"פ הסוד דלא שייכה מצוה זו בנשים.

אות יד

קטן היודע להתעטף צריך אביו ליקח לו ציצית לחנכו, והאי קטן י"א בן תשעה שנים, וי"א הפקח בן שש ואינו פקח בן שבע שנים צריך אביו ליקח לו ציצית לחנכו.

אות טו

לילה לאו זמן ציצית הוא שנאמר וראיתם אותו פרט לכסות לילה, אבל כסות סומא חייב בציצית מפני שישנו בראיה אצל אחרים, ולכן אפילו אם ילבשנו ההסומא חייב להטיל בו ציצית, ובסה"ק רב פעלים הבאתי בתשובתי שם דברי הרה"ג הרח"ף ז"ל בלב חיים ס' ק' שכתב אף על פי דקי"ל סומא חייב ציצית מכל מקום מאחר דאיכא מ"ד הסומא פטור יקיים מצות ציצית בלא ברכה משום ספב"ל, ושם העלתי בראיות מאחר דפשט המנהג שהסומא מברך יש לו לברך ואין לחוש לספב"ל, וגם הרח"ף, ז"ל עצמו כ"כ בספר מל"ח סי' יו"ד אות מ"ח במקום יש מנהג לא אמרין ספב"ל, וזהו מנהג פשוט שהסומא מברך על הטלית, ואם יבא להתחסד לשמוע ברכה מאחרים ד"ז קשה לעשותו בכל יום, ועוד נפק מזה פקפוק מצד אחר.

אות טז

מחמת דאיכא פלוגתא בין הרמב"ם והרא"ש בכסות המיוחד ליום ולילה, ומרן ז"ל לא גילה דעתו בכסות המיוחד ליום ולילה. אף אם לובשו בלילה, וכן יטיל לכסות המיוחד ללילה אם לובשו ביום, אבל לענין הברכה כיון ספב"ל לא יברך אלא עם לובש ביום כסות המיוחד ליום, או ככשלו בש ביום כסות המיוחד ליום ולילה וכנז' באחרונים ז"ל.

אות יז

סדינים וכרים אע"פ שאדם ישן בהם לפעמים ביום, נקראים כסות לילה דעקרא נעשו בשביל לילה, ולמאן דאמר כסות לילה חייב בציצית אם לובשו ביום, צריך להטיל בהם ציצית שהרי ישן בהם בבוקר, ואעפ"כ המנהג פשוט שלא להטיל בהם ציצית אפילו שם של צמר, מפני ד"א לא חייבה תורה אלא בגדים שאדם מתכסה בהם דרך לבישה, אבל דרך הצעה כגון סדינים וכרי לא מקרי כסות, ומכל מקום כיון דיש חולקין יעשה קרן אחת מן ד' קרנות עגולה כדי לפטרם לכ"ע, בד"א בסדינים של צמר אבל צמר גפן או משי וכיוצא אי צריך לעשות בהם קרן אחת עגולה, דיש בזה ס"ס שמא פטורים מן התורה, ושמא הלכה כמ"ד כסות המיוחד ללילה פטור ביום, וכל שיש ב' ספיקות מן התורה אע"פ שמדרבנן הוא ספק אחר שפיר דמי כ"כ הגאון א"א סי' י"ח סק"ג, ונ"ל דיש בזה שלשה ספיקות והוא שמא הלכה כמ"ד כל שהיא דרך הצעה ואינו דרך לבישה אין נקרא כסות

ופטור, ועל כן אין להקפיד בסדינים של שאר מינים, אבל בשל צמר אף על פי דיש בזה ג"כ ס"ס כיון דאפשר לתקן בנקל בקרן אחת עגולה לא סמכינן באיסור תורה על ס"ס זה.

אות יח

מותר להטיל הציציות בטלית ולקשרם בלילה בטלית המיוחד ליום, אף על פי דלהרמב"ם ודעמיה כסות יום בלילה פטורה ליכא בזה משום תעשה ולא מן העשוי, משום דזמן ממילא קאתי, ולא דמי לבעלת שלש דאינה חייבת ואין ראוי לציצית כלל וכנז' במש"ז סי' י"ח סק"א.

אות יט

הציציות תשמישי מצוה הם ואין בגופן קדושה, לפיכך בזמן שקבועין בטלית אסור להשתמש בהם תשמיש של חול כגון לקשור בהם איזה דבר וכיוצא, גם יזהר שלא יהיו נגררין ע"ג קרקע משום בזיון מצוה, ואחר שנפסקו מן הטלית יכול לזרקן ורק שלא יזרקם לאשפה או למקום מגונה, ויש מחמירין לגנזן ותבא עליהם ברכה.

אות כ

טליתות של מצוה שבלו אסור לקנח בהם או להשתמש בהם תשמיש מגונה אלא זורקן והם כלים מאליהם, ואותם שנוהגין לזרקן בבית הכנסת והשמישים מקנחין בהם לנרות בית הכנסת, וגם ידיהם המלוכלכים בשמן זה נקרא תשמיש מגונה ואסור.

אות כא

מותר לעשות מטלית גדול טלית קטן, כן העלה הרב בית יהודה סי' כ"ט, אבל הרב לב חיים ז"ל סי' צ"ב פקפק בזה, משום דע"פ הסוד טלית גדול יש בו מעלה רבה על טלית קטן והאמת אתו בזה, מיהו אם נתבלה מקצתו ואין ראוי ללבשו יוכל לעשות מחלק החזק שבו טלית קטן ואין חשש בזה לכ"ע.

פרשת וירא

הלכות תפילין א'

פתיחה

ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע.

י"ל למאי אצטריך למימר וישב אברהם בבאר שבע כיון דאמר דהלך לשם מסתמא ישב שם, ועו למה פרט בזה שם אברהם בלבד והול"ל וישבו לשון רבים כדנקיט ויקומו וילכו,

ונ"ל בס"ד דארז"ל שמים וארץ קיימים ע"י מצות המילה, ואמרת בס"ד לכך נתנה בשמיני דקודם מספר שמונה יש שבעה, ושמים וארץ הם שבעה רקיעים ושבעה ארצות, לרמז השמים והארץ שהם מספר שבעה ושבעה הם קיימים על מצות המילה שהיא במספר השמונה הבא אחריהם, ולזה אמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ שהקנה לו הקב"ה השמים והארץ, מטעם כי הוא הראשון שנתנה לו מצות המילה אשר בעבורה מתקיימים השמים והארץ, ולפ"ז המילה נקראת באר שבע, כי היא הבאר המשקה ומחיה בזכותה את השבע שהם שבעה רקיעים ושבעה ארצות, כי מזכותה שותים חיות שלהם, וז"ש וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע, ומה שזכה לשוב בשלום שלא נשחט יצחק ונתרצה להיות האיל תמורתו, בזכות מצות המילה וזהו וישב אברהם בבאר שבע היא מצות המילה בה היה מושבו ואחיזתו, ולכך הצליח וישב עם יצחק בנו ועם נעריו לשלום אל באר שבע.

נמצא במצות המילה שהיא בשמיני מתקיימים שמים וארץ, וידוע כי מצות התפילין היא דומה למצות המילה, לפי ששניהם נקראים אות שהם שני עדים של ישראל שהם חלק ונחלת ה' ומשועבדים אליו, לכך גם במצות תפילין יש מספר שמונה כמו שכתוב במנחות דף מ"ד כל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, והמקיים ה"ז קיים שמונה עשה, וגם בה יש קיום שמים וארץ דכתב בספר אספקלריה המאירה דארבע פרשיות שבתפילין הם כנגד ד' אותיות שם הוי"ה, וארבע בתים כנגד ד' אותיות שם אדנ"י, וידוע כי מן אותיות שם הוי"ה נמשך חיות וקיום לארץ, ולזה אמר עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ, דהיינו ככתיבתו שהוא שם הוי"ה, וכקריאתו שהוא שם אדנ"י עושה ר"ל מתקן.

ובזה יובן אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, והוא דידוע דהתפילין נקראו חוק, דדריש רבי יוסי הגלילי בעירובין דף צ"ו ושמת את החוקה הזאת על מצות התפילין, ולזה אמר אם לא בריתי יומם ולילה זו המילה שקבועה באדם בים ובלילות, וגם חוקות הם תש"ר ותש"י שנקראו חוק אז שמים וארץ לא שמת.

אות א

מצות תפילין חמורה מאד, ומי שאינו מניח תפילין מחמת שהמצוה אינה חשובה בעיניו, נקרא עם פושעי ישראל בגופן דאתמר עלייהו בגמרא דבר קשה ומר מאד, ועוד א"ר ששת כל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, והמה אות לישראל, וצריך שיכוין האדם בהנחתם שצונו הקב"ה בארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים, להניחם על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח, כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם

מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו, וישעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם את הלב שהוא עיקר התאוות המחשבות, ובזה יזכור את הבורא וימעיט הנאותיו.

אות ב

אחר שלבש הטלית יניח תפילין מיד, קודם פרשת עקידה כדי שיהיו עליו בשעת ק"ש דקרבות שהיא חיוב, וארז"ל כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר על עצמו.

אות ג

כפי סדר הבחינות העליונות שרומזים להם הציצית והתפילין, צריך להניח הציצית קודם התפילין, והמניח תפילין וקדם טועה, ועליו נאמר בטר דקשישנא לדרדקי, והפוסקים עשו סימן לסדר זה והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב, עוד אמרו סוף ציצית תי"ו שהוא ר"ת תפילין, וע"כ ציצית ר"ת צוה ה' ציצית יניחו תחלה, ובסה"ק רב עלים כתבתי בתשובה דאם היה לובש תפילין בלי טלית גדול דלא היה לו, ואח"כ הביאו לו את הטלית, צריך שיחלוץ התפילין, וילבש ציצית, ויניח התפילין אחריו בלא ברכה.

אות ד

המניחין הטלית וכיס התפילין לתוך כיס אחד, יזהר להניח כיס התפילין מן הצד של הטלית דאם יניחנו למעלה מן הטלית, נמצא פוגע בתפילין תחלה קודם הטלית, ואם יניחנו למטה מן הטלית אין זה כבוד לתפילין דקדושתו חמורה מן הטלית, דאף על פי שהוא מונך תוך הכיס ואינו בגלוי, עכ"ז יש להקפיד שלא להניחו תחת הטלית, לכך יניחנו מן הצד כדי שלא יפגע בו תחלה, ואם נזדמן שפגע בתפילין תחלה, לא מני כך יצטרך להניח התפילין קודם שיתעטף בציצית, אלא גם בכה"ג שפגע בתפילין תחלה יזהר ללבוש הטלית קודם התפילין.

אות ה

בזוהר הקדוש הפליג מאד בשבח המגיע ליוצא מביתו מעוטף בציצית ומוכתר בתפילין והולך לבית הכנסת ואומר בפתח פסוק ואני ברוב חסדך וכו', ומצוה זו קודמת למצות עשרה ראשונים כמו שכתוב בשער הכונות לרבינו האר"י ז"ל, ובעיר שמצויים עוברים ושבים גוים במבאות, וקשה לעשות דבר זה בגלוי, יש חכמים מתחכמים ללבוש טלית דק ותפילין קטן הרבה כדי שיתכסה בכובע ואינו ניכר לעיני הרואין, ומורידין הטלית על כתפיהן ולובשים עליו הגלימא, ובבואם לבית הכנסת מסירין התפילין הקטן הנז' ולובשים תפילין רש"י ור"ת שיש להם שם ומתפללין בהם, וראיתי להרב חיי אדם כלל י"ג אות יו"ד

שעשה אופן אחר בדבר זה שילבש תפילין הגדולים בביתו ויברך כו' יע"ש, ובסה"ק רב פעלים כתבתי בס"ד בתשובה לפקפק בדבריו בזה, וסוף דבר העליתי שם שילבש בביתו תפילין של ר"ת שיעשהו קטן, וזה התפילין בלא"ה אינו מברך עליו דאין מברכין על תפילין דר"ת כאשר נבאר לקמן, וכתבתי שם דאין לפקפק בזה ממה שאמרו רז"ל בשער הכונות שצריך להניח של רש"י קודם ר"ת, משום דבתחילה קודמין ליכנס מוחין דתפילין דרש"י ואח"כ מוחין דר"ת, די"ל דלא קפיד רבינו ז"ל אלא בהיכא שבא להניחם לקיים עיקר מצותן בק"ש ותפלה, דאז צריך להקדים של רש"י, ועוד דהוא איירי כאשר בא להניח שתיהם ביחד דתפילין של רש"י ג"כ מונח לפניו, דאז צריך להקדים של רש"י, משא"כ הכא דלובש ר"ת לבדו, ועוד שאינו מניחו בשביל עיקר מצו אלא רק כדי ליכנס בו בפתח בית הכנסת ולומר פסוק ואני וכו' לית לן בה. וכאשר כתבתי ד"ז שם בתשובה בס"ד וכתבנו דאחר שיכנס לבהכ"נ יסיר של ר"ת ויניח שם תפילין רש"י ור"ת העיקרים שיש לו שם כסדרו ויברך עליהם וזה יותר נכון.

אות ו

על ידי עטיפת הטלית נתקן חיצוניות דעולם היצירה, וע"י הברכה של הטלית נעשה אור מקיף דעולם היצירה, ועל ידי התפילין של יד נתקן עולם הבריאה, וע"י הברכה נעשה אור מקיף דעולם הבריאה, וע"י תש"ר נתקן עולם האצילות, והנה בתש"ר י"א שצריך לברך ברכה בפ"ע כדי לעשות אור מקיף דעולם האצילות, וי"א דאור מקיף דעולם האצילות אין בנו כח לעשותו על ידינו אלא נעשה מאיליו, ולכן ס"ל דאין לברך על תש"ר, והאשכנזים מברכים על תש"ר כסברת הגאונים, ואנחנו בני הספרדים מברכים אחת על תש"י דוקא כסברת הרי"ף ז"ל, אך נכון בברכה זו על תש"ר ג"כ שהוא לפנינו בשעת הרכה על תש"י, מיהו אם הפסיק בין תש"י לתש"ר בדבר דחשיב הפסק, אז יברך על תש"ר אקב"ו על מצות תפילין, וכן אם אין לאדם תש"י כי אם רק תש"ר יברך עליו על מצות תפילין, וידוע הוא כי מן השמים השיבו לרבינו יעקב ממרוש ז"ל ואת בריתי אקים את יצחק הוא הרי"ף ז"ל וגם לרבינו האר"י ז"ל לא מצינו שהכריע בפירוש על הסברות הנז' של הרי"ף ז"ל והגאונים ז"ל, ורק זכר שתי הסברות ופירש טעמם ונימקם, מיהו בספר פע"ח וגם בעולת תמיד מצינו סתם דבריו בברכה אחת, וממרוצת לשונו משמע דנוטה אחר שיטת הספרדים לברך אחת.

אות ז

אסור להפסיק בדבור בין תש"י לתש"ר, לפיכך לדידן בני הספרדים דאזלינן בתר מ"ד דאין לברך על תש"ר ברכה בפ"ע, אם טעה ובא לברך על תש"ר, וכיון שהתחיל לומר ברוך אתה ה' נזכר לא יסיים למדני חוקיך כדי שנראה כקורא פסוק, דא"כ הו"ל הפסק בדיבור

בין תש"י לתש"ר, אלא יסיים הברכה לברך על מצות תפילין כמ"ד דמברכין על תש"ר בפ"ע, וכאשר העלתי בסה"ק מקבצאל.

אות ח

רוב הפוסקים הפשטנים ס"ל יברך על תש"י מעומד, ומעוטא דס"ל מיושב והמקובלים ז"ל ס"ל לברך מיושב, ובספרי רבינו האר"י ז"ל לא נמצא גילוי לדבר זה, ואנחנו פה עירינו בגדאד נוהגים לברך מיושב כסברת המקובלים ז"ל וכן עיקר.

אות ט

יברך להניח בקמץ תחת הה"א, והוא מלשון להניח ברכה, דפירושו התפלה נחה ומונחת במקום הקשר שלא תנוד כה וכה, כמו שכתוב הרמ"ז ז"ל והביא דבריו במחבר"ר סי' כ"ה יע"ש, והברכה יברך אחר שהניח התש"י על הקיבורת, ואז תכף אחר הברכה יעשה הקשירה וההידוק, יען כי הקשירה היא התחלת המצוה, ולא יברך קודם ההנחה על הקיבורת.

אות י

אסור להפסיק בדיבור בין תש"י לתש"ר, ואם הפסיק אין הברכה שבירך על תש"י עולה לתש"ר, וצריך לברך אז על תש"ר אקב"ו על מצות תפילין, בד"א כשהפסיק בדברים חיצונים שאינם לצורך הנחת תפילין, אבל הפסיק בדברים השייכים להנחת תפילין אין צריך לחזור ולברך על תש"ר, ומכל מקום לכתחילה יזהר שלא יפסיק כלל אפילו לרמוז ולקרוץ בעיניו ולרמוז באצבעותיו סור בין תש"י לתש"ר, ואפילו אם שמע קדיש וברכו וקדושה לא יפסיק לענות אלא שותק ושומע ומכוין למה שהציבור אומרים, ואם שכח וענה אפ"ה לא יברך על תש"ר.

אות יא

זמן הנחתם בבוקר משיראה את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמו ויכירנו, וטוב לאחר ולא להקדים, ואם טעה והניח תפילין בעוד לילה וברך עליהם אין צריך לחזור ולברך כשיאיר היום כנז' באחרונים ז"ל.

אות יב

בשבת ויו"ט אסור להניחם, מפני שימים אלו עצמן אות, ואם מניח בהם אות אחר נמצא מזלזל בהם, וגם בחול המועד אסור לנו לבני הספרדים להניחם. משום דקי"ל גם ימי חוה"מ הם אות, אבל האשכנזים מנהגם להניח בחוה"מ.

אות יג

מי שחלץ תפליו ע"ד לחזור להניחם מיד לא יחזור לברך ואם חלצן להכנס לבית הכסא אפילו דעתו ללבשן מיד צריך לחזור ולברך, משום דאסור לכנוס בהם לבה"כ, ויש חולקין בזה ומאחר דספק ברכות להקל גם בזה לא יברך, אלא יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות במחשבה, ואם נשמטו התפילין ממקום הנחתן שלא בכונה וממשמש בהם להחזירם למקומן לא יברך.

אות יד

מותר לברך על תפילין שאולין, מפני שאדם יוצא י"ח בתפילין של חברו, אבל אסור לברך על תפילין גזולין דהוי מצוה הבאה בעבירה, ועז"א ובוצע ברכך נאץ ה', על כן לא ילבש אדם תפילין של חברו שלא מדעת בעלים דשואל שלא מדעת גזלן הוא, ובשעת הדחק דלא אפשר לו ללבשם מדעת בעלים דאינם מצויים לפניו, ואם ימתין יעבור הזמן אז יש לסמוך על נדבת לבם של ישראל דניחא להו למעבד מצוה בממונם, וטוב שאח"כ יגיד לבעלים ויבקש מהם רצון על מה שעשה למפרע אם אפשר לו למצוא אותם.

אות טו

סדר הנחת תפילין, בתחלה יקשור תש"י בזרוע השמאלי על הקיבורת שהוא מקום בשר הגבוה התופח הנקרא קיבורת, ויכסה זרועו בטלית כדי שתהיה הנחת תש"י בהצנע, ויש סוד בדבר על כן אפילו יושב לבדו ואפילו בבית אפל ג"כ יכסה הרוע בטלית, סימן לדבר כי יד על כס, ומהריק"ש ז"ל טעמא טעים והיה לך לאות על ירך לך לאות ולא לאחרים, ולא יעשה כריכה בקבורת, אלא אחר שיהדק היטב יקשור היו"ד ברצועה עם ההתפילין, ואע"פ שבלא"ה היו"ד קשורה בחוט של גיד עם הבית משום דאין להפריד התיטורא לעולם, כנז' בזוהר פינחס דף קל"ו, עכ"ז יש סוד בדבר לקשור היו"ד ברצועה לכוין להמשיך להיו"ד ש"ע נהורין כמנין רצועה שהיא מספר ש"ע עם הכולל, ומה שאמרו הרב ש"ץ ז"ל דף מ' הלכה י"א, כבר הבאתי דבריו בסה"ק מקבצאל והקשתי על דבריו יע"ש, ואחר שקשר היו"ד ימשוך הרצועה לזרוע ויכרוך אותה סביב הזרוע שבעה כריכות שלימות, ומה שנמשכת הרצועה בתחלת הזרוע מצד אחד של הזרוע אין זה נחשב כריכה ואין זה בכלל הכריכות, ודלא כמו שכתוב שם חדש דף קל"ו לכך יכרוך ז' כריכות ממש שלימות, ואחר שיכרוך השבע כריכות, יעמוד ויניח תש"ר מעומד, דאין להניח תש"ר אלא רק אחר שבע הכריכות.

אות טז

אחר שהניח תש"ר, אז תכף ומיד יגמור הנחת תש"י בשלש כריכות כורך באצבע האמצעי הנקרא אמה, ויעשה כריכה אחת ברק האמצעי של האצבע ושתי כריכות בפרק התחתון, ולפי דברי הרב מצת שמורים ז"ל יאמר בעת שעושה הכריכות הנז' פסוק וארשתיך לי לעולם, וארשתי לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'

אות יז

אחר שעשה שלשה כריכות הנז' על האצבע וגמר תש"י, אז יכניס הרצועות של תש"ר באבנטו, בסדר זה דהיינו רצועה של שמאל יכניסנה בקצה העליון של האבנט כנגד החזה שלו, ורצועת הימין יכניסנה באבנט למטה בקצה התחתון של האבנט כדי שתהיה כנגד הטבור שלו, בסוד והאחת גבוהה מחברתה, וידוע דחסד נקרא אריך וגבורה קצר וכמו שכתוב בפ"א חד אריך וחד קצר, וכל זה יעשה כולם שלא יהיו משולשלים לארך וכנז' במה שאמרו ובמ"ח, ומה שכתבתי לעשות הכנסת הרצועות באבנט אחר שלשה כריכות של אצבע, כן נראה מלשון מהרח"ו ז"ל בעולת תמיד דף מ"ד יע"ש, וכן מפורש בספר מ"ח וכן העיתי בסה"ק מקבציאל אף על פי דדבר זה אינו מפורש בס' הכונות לרבינו האר"י ז"ל.

אות יח

קודם הנחת תש"ר בראשו, יסתכל בשבעה זייני"ן שיש בשני שיני"ן דאית בהו רזין סתימין עמיקין כמו שכתוב בזוהר הקדוש, והובא זה בדברי האחרונים ז"ל, ודע כי אף על פי דמרן ז"ל בס"ס כ"ז כתב תש"ר טוב להניחם גלויים, הנה המקובלים ז"ל ס"ל לכסות בטלית שיוריד הטלית עד סוף המצח. וטעמם ונימוקם עמם ע"פ הסוד וזה עיקר.

אות יט

יזהר שלא יוציא תש"ר מן הכיס אלא עד שיניח תש"י ויקשרנו במקו ההקיבורת, ואם יש שמש לפניו ורוצה להכין לו את תש"ר ולהוציאו מן כיס קודם שכרך שבעה כריכות על הזרוע לית לה בה, ורק יזהר שלא יוציאנו מן הכיס אלא עד שיקשור התש"י במקום ההקיבורת, ויש בני אדם נכבדים שהשמש מכין להם במקומם בבי הכנסת הציצית והתפילין שיוציאם מן הכיסים קודם שיואו וצריך למחות בידם שלא יעשו כן.

אות כ

מי שלא היה לובש אלא רק תפילין ש"ר מפני שלא היה לו תש"י, ואחר שלבש תש"ר הביאו לו תש"י העלתי בתשובה בס"ד בסה"ק רב פעלים שצריך להסיר תש"ר מעליו כדי שילבש תש"י תחלה, ואח"כ יניח תש"ר, ועוד העלתי שם בס"ד שאם היה לובש תפילין

בלא טלית גדול, מפני שלא היה לו טלית גדול, ואח"כ הביאו לו טלית גדול שצריך להסיר התפילין וילבש הטלית ואח"כ ילבש התפילין בלא ברכה דכּם מוכרח להיות ע"פ דברי רבינו האר"י ז"ל.

אות כא

ארבע פרשיות יש בתפילין קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע, וזה סדר הנחתן לסברת רש"י ז"ל, אך לסברת ר"ת ז"ל סדרן קדש והיה כי יביאך והיה אם שמוע שמע, והמנהג כסברת רש"י ז"ל, וכתב הלבוש ז"ל דפ"א נפלה בימה שעל קבר יחזקאל הע"ה ומצאו שם תפילין ישנים מאד והיו כסדר רש"י, והנה בתחלה היו חושבין מחלוקת זו כשאר מחלוקת שסברה אחת בטלה, אך בא רבינו האר"י ז"ל והגיד בקבלה מפי אליהו זכור לטוב ששני הסברות אמת, וצריך למעבד תרווייהו, ומימות מרע"ה ועד הגאונים היו מניחים ב' זוגות, וכן איתא בגמרא מקום יש בראש להניח בו ב' זוגות, ובז"ח איתא קצת בני אדם דמניחים ב' זוגות מספק דלא ידעין ברזא דא דתרווייהו אצטריכו על כן יר"ש יעשה ב' זוגות תפילין א' כסברת רש"י וא' כסברת ר"ת ויאחז שתיהם בידו ויכניסם בזרועו ויקשרם זהה למעלה מזה, דצריך שיניח שניהם יחד ולא כאותם שמניחין של רש"י לחוד ושל ר"ת לחוד, גם צריך שיניח תפילין של ר"ת למעלה משל רש"י, בין בראש בין ביד כי מעלת בחינת תפילין של ר"ת גדולה מבחינת תפילין של רש"י, והצד המחובר בזרוע הוא העליון, לכך יכניס תחלה של רש"י ויברך עליו אחר שיקשור אותו על הקבורת, ואח"כ יכניס של ר"ת ונמצא בזה של ר"ת מונחין למעלה משל רש"י, וכל זה בבתיים אבל הרצועות יניח רצועה של תפילין דר"ת תחת רצועה של רש"י, לכך יעשה רוחב רצועה של ר"ת קצר משל רש"י כדי שתתכסה בה, וכן בשל ראש יניח של ר"ת למעלה משל רש"י וגם הקשר דתילין דר"ת יהיה בעורף גבוה מעט משל רש"י, ורק הרצועות היורדים מן הקשר שבעורף ולמטה, תעביר רצועת ר"ת תחת רצועת של רש"י שתתכסה בה, רמז לדבר שמור ת"ם וראה יש"ר, ולכל דברים אלו יש טעם ע"פ הסוד ואין לשנות מה, גם יזהר שלא יתן הקציצה של האחד על המעברתא של האחר אלא יהיו סמוכים תחת ומונחים כולם על הבשר, וכאשר כתבתי בס"ד בשה"ק מקבציאל.

אות כב

אין לברך על תפילין דר"ת אפילו אם לובשו לבדו, והטעם משום דמדרגת תפילין דר"ת גבוה משל רש"י עד"ה, וידוע כי רבינו האר"י ז"ל נתן טעם שלא יברך על של ראש, מפני שאין בכוחינו להמשיך האור הנשפע ממדרגה שרומזת לה תש"ר דרש"י, וכל שכן של ר"ת, וכ"כ המצות עשה שלא לברך, וכן נהגו רבנן קשישי דא"י, אלו הן דברי הרמ"ז ז"ל שהביאם הגאון חיד"א במחב"ר סי' ל"ד אות ג'.

אות כג

רבינו האר"י ז"ל בתחלה היה מנהגו ללבוש בשחרית של רש"י ושל ר"ת, ובמנחה של ר"ת לבדו, ואח"כ עשה תפילין דרש"י כסברת שמושא רבא שהם אצבעים על אצבעים, והיה לובש בשחרית של רש"י ור"ת, ובמנחה היה לובש של שמושא רבא הנז', והיה אומר תפילין זה דשמושא רבא עולה במקום שני הסברות הנז', וזהו טעם היותם אצבעיים כנגד שתי הבחינות הנז' וכמפורש כל הה בשער הכונות יע"ש, ומה שאמרו עולה במקום שני ההסברות היינו לצורך זמן תלת המנחה, אבל לא לצורך זמן תפלת שחרית דא"כ היה לובשו גם בשחרית, ואשרי הזוכה ונזהר להתפלל מנחה בתפילין שמושא ועי"ת, ודע כי הנהגין להתפלל מנחה בתפילין לא יניחום במנחת ערב שבת כי כבר נתנוצץ קדושת שבת שהוא עצמו אות וכמש" רבינו חיד"א במחב"ר סי' כ"ה בשם המקובל מהר"ם פאפיר"ש ז"ל ושומר אמונים ע"ש.

אות כד

מי שדרכו ללבוש של רש"י ור"ת ביחד, וטעה ולקח תחלה של ר"ת והניחו ובירך עליו, וכשבא ליטול השני הרגיש שטעה וברך על של ר"ת יקשור תילין של רש"י בלא ברכה על סמך הברכה שבירך על ר"ת, מפני שההוא דרכו כל יום ללבוש שניהם יחד ודעתו בברכה על שניהם, שהיה גם של רש"י מונח לפניו בשעת ההברכה ודעתו ללבשו, כ"כ בשו"ת דברי חיים ביו"ד בסוף תשובתו בסי' פ"ב יע"ש ונכון הוא, מיהו אם זה דרכו ללבוש תפילין של רש"י בלבד, ולקח תפילין של ר"ת בטעות בחשבו שוא של רש"י ובירך עליו, ואח"כ נודע לו שלקח ר"ת ובירך עליו, הנה זה צריך לברך עוד הפעם כשלוּבש של רש"י, וזה הענין יזדמן כשאדם שואל תפילין מחבירו שיש לו ב' זוגות רש"י ור"ת, והוא אינו רוצה ללבוש אלא של רש"י, ובטעות לקח של ר"ת ובירך עליו והגיד לו חבירו ורוצה ללבוש של רש"י אחר אותה הברכה.

אות כה

אחר שיניח התפילין יאמר פרשת קדש והיה כי יביאך כדי להשלים ד' פרשיות בכל יום כמו שכתוב הרמב"ן ומהרח"ו ז"ל, ואם אינו יכול לאומרם קודם תפלה יאמר אותם אחר תפלה וכנז' במחב"ר.

אות כו

אחר שהניח תפילין של יד קודם שהניח תש"ר לא יפסיק אפילו לקדיש וקדושה, ובתשובתי בס"ד בסה"ק רב פעלים העלתי במי שלובש ר"ת לבדו ומזדמן לו קדיש וקדושה בין ש"י

ובין ש"ר, אף על פי דבזה לא יש ברכה ואין כאן הפסק, עכ"ז לפי טעם הר"ן והלבוש דס"ל הא דאין פוסקין בין ש"י ובין ש"ר, משום שכתוב והיו שצריך להיות הווייה אחת לשניהם ועיין במנחת אהרן דף ל' שכתב בזה עם ע"פ הסוד, ועל כן צריך ליהרגם בשל ר"ת אף על פי דליכא דאין כאן ברכה יענה קדיש וקדושה ואחר שיענה יפשוט תש"י ויחור ויניחנו מחדש ואחריו תש"ר בלי הפסק, לקיים מש"ה והיו הווייה אחת לשניהם, וגם ע"פ סוד דרך זה יבא נכון.

פרשת חיי שרה

הלכות תפילין ב'

פתיחה

אחותינו את היי לאלפי רבבה,

נ"ל בס"ד דידוע שיש ארבע עולמות שהם אבי"ע, וכנגדן ד' מדרגות המספר שהם אחדים עשיהה, עשרות יצירה, מאות בריאה, אלפים אצילות, וידוע דבאצילות אין רע ועליו נאמר לא יגורך רע, וכתוב ג"כ בע"ח על אצילות נאמר אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן, ולזה אמר אחותינו את דוקא היי לאלפי רבבה שתניקי גם מן האצילות שה"ז אלפים וגם מן בחי' הרבבה שהוא למעלה יותר שהוא סוד הכתר, ונרמזה בקוצו של יו"ד, יען דאת מסטרא דקדושה משא"כ הם מסטרא אחרא אין להם מגע ויניקה מבחי' האלפים, וכ"ש מבחי' הרבבות, דעל אצילות נאמר וכבודי לאחר לא אתן.

ובזה יובן בס"ד מה שאמרו רז"ל וראו על עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, תנא דבי ר"א גדול אלו תילין שבראש, והיינו כי תפילין ש"ר הוא סוד האצילות, דעלה אתמר וכבודי לאחר לא אתן שאין מגע לקליה שם, ולכך הם נכנעים יותר, מתש"ר שלובשים ישראל, ועל כן מקום תש"ר הוא מקום שער ששם סוף הגלגולת שהוא עיקר חלק הראש הנגלה.

אות א

איתא במד' פליאה אין מניחין תפילין אלא בשבת, והוא פלא והרב מהרש"ם ז"ל פירש בזה בלקוטי שושנים שלו שבסוף ס' קרנים יע"ש, אך שמעתי בשם הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל שפירש בשב"ת ר"ת במקום שער במקום תפוח כי תש"ר דינו להניחו במקום שער ותש"י צריך להניחו בפרק התחתון הסמוך לכתף בבשר הגבוה והתפוח הנקרא קיבורת לשון קבורי דאהיני דפירושו קבוצת התמרים, וכן ר"ל קבוצת הבשר והיינו בשר התופח על כן צריך להזהיר את העם בזה, בפרט בתש"ר יש הרבה נכשלים ואין מדקדקים בכך, וצריכין להזהר שתהא הקצה התחתון של התיתורא מונח על מקום התחלת עיקרי השער

שגם התייתורא היא מכלל התילין, ואדם שיש לו שערות ארוכות ושוכבות עד חצי המצח אע"פ שמניח התפילין על השער לא מהני דבעינן מהתחלת עקרי השער ולמעלה, ושיעור מקום זה הוא עד שמוחו של התינוק רופס, ואם הניחו למטה במקום שכלו עיקרי השער ה"ז מדרך הקראים ולא קיים המצוה וגם נענש על כך, ומיהו איש זקן שנשרו שערות ראשו וכן הקרח אע"פ שאין להם עתה שער ראשם יניחו הפילין במקום שהיה בו מקודם שער וזה ניכר בחוש הראות שיש הפרש בין עור הקרחה לעור שאין צומח שם שער אצל כל אדם ודע כי בשה"ק מקבציאל הבאתי דברי הרב חיי אדם שכתב אם רובו של בית מונח במקום שער ורק מיעוטו על המצח במקום שכלו עיקרי השערות לא יצא י"ח דבעינן כולו ממש במקום שער, והאתי דברי רב נחל אשכול בספר האשכול סוף הלכות תפילין שהביא דברי הרב ח"א הנז' והעלה כן, גם זכרתי שם מה שכתבתי בס"ד בשה"ק רב ברכות דף קפ"ז בדין הפרשיות היוצאות חוץ לבית, ופלפלתי בדברים אלו וסו"ד העליתי כסברת הרב ח"א ז"ל דבעינן כל הבית כולו במקום שער.

אות ב

גם הקשר של הראש יהיה מונח במקום שער, בגובה העורף שהוא סוף עצם הגולגולת והוא כנגד הפנים, ואם מניח הקשר על הצואר לא עשה כלום שאין זה נקרא עורף.

אות ג

צריך לכוין התפילין של ראש שתהא הקציצה באמצע רוחב הראש כדי שתהא בין העינים, וכן צריך שיהא הקשר ג"כ באמצע העורף לא יטה לכאן או לכאן, גם המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת יהיה לצד חוץ, ולא כלפי העורף, והוא הדין בקשר תש"י יזהר שלא יתהפך, ואם נתהפך נכון להתענות, ואם קשה עליו התענית ידהו בצדקה.

אות ד

הבתים והרצועות תש"ר ותש"י צריך שיהיו שחורות הל"מ, ולכן אם נתלבנו מחמת ישנן צריך להשחירם, ואם השחירם גוי פסולים, וצריך שיהיה צד השחור שברצועות לצד חוץ ואם נתהפכה הרצועה שסביב הראש, וכן הרצועה שקושר בה הקציצה, יתענה יום אחד והא דרב הונא התענה בעבור זה מ' יום זו מדת חסידות יתירה הוית ביה, וטוב ליזהר גם ברצועות תש"ר המשולשלות עד החזה והטבור, וכן רצועה של תש"י שכורך על הזרוע שלא יתהפכו, ואף על פי דע"פ הסוד משחירין הרצועות פנים ואחור שחורות כעורב כנז' בשער הכונות לרבינו האר"י ז"ל, לא נהגנו בכך ושאלתי על מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב וא"ל שיש נזהרין להשחיר פנים ואחור, ויש שאין מדקדקין בזה.

אות ה

לא יהיה דבר חוצץ בין תפילין לבשרו הן בבתים הן ברצועות, ואם יש לכלוך צריך לרחצו, והלובש בתי עינים יזהר שלא יתחוב אותה בין ההרצועה ובין בשרו, אלא יתחכם בין הרצועה ובין הכובע, ואם א"א לו בלא"ה צריך שיזהר בזה לפחות בק"ש וברכותיה ובתפלת העמידה, והאחרונים ז"ל פקפקו במגדלי שער הרבה בראשם דכיון דגדלים הרבה ליכא למימר היינו רבותייהו לדעת הרא"ש ז"ל, וגם לדעת הרשב"א ז"ל הני שערות מרובים הוי כתחבשת מכה וחייצי כשלוש התפילין עליהם, וכן פקפקו בשער הראש היורד למטה דלאו מקום רביתה הוא וחוצץ, וצריך להזהיר המון העם בדברים כאלו בכל מה דאפשר במצוה רבה ויקרה זו.

אות ו

כבר אמרנו לעיל דהנחת תש"י בזרוע בפרק התחתון הסמוך לכתף בבשר הגבוה הנקרא קיבורת, ולא יניחנו למטה מהקיבורת דבעינן שימה כנגד הלב והקיבורת מכוון כנגד הלב, ולכן צריך שיטה התש"י לצד הגוף מעט, בענין דכאשר יכוף הזרוע למטה יהא התש"י מכוון כנגד לבו ממש, ואפילו בפרק התחתון הנז' יזהר שלא יניחנו בחצי העליון של הפרק הנז' סמוך לבית השחי, אע"פ שנמשך שם בשר הגבוה, אלא יניחו בחצי הסמוך לפרק האמצעי במקום בשר הגבוה שבו, ולדעת הגאון רבינו אליהו מוילנא ז"ל כל מקום בשר הגבוה כשר גם אותו החלק הנמשך בחצי הסמוך לבית השחי, ועיין ח"א כלל י"ד אות יו"ד ושאר אחרונים ז"ל, ובסה"ק מקבציאל העלתי בס"ד דלכתחלה צריך לחוש לסברת הפוסקים דס"ל בחצי השני לא יניח תפילין אפילו על בשר הגבוה המגיע שם, ולכן הלובש רש"י ור"ת ביחד יזהר לעשותם קטנים כדי שיוכל להניחם על בשר תפוח שבחצי הראשון של הפרק, והיכא דלא אפשר בהכי יש לסמוך על סברת הגאון רא"מ ז"ל הנז' דס"ל כל בשר הקיבורת ראוי להניח בו תפילין.

אות ז

הנחת תש"י בשמאל, שהיא יד כהה ותש כחה, ואיטר יד ימינו אם עושה כל מלאכתו בשמאלו יניח תש"י בשמאלו שהוא ימין כל אדם, ואם שולט בשתי ידיו יניח בשמאל כל אדם, ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו, או כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין, ו"א שיניח ביד שתש כחה דבעינן יד כהה, וי"א שהיד שכותב בה היא חשיבה יין לענין זה, ומניח תפילין ביד שכנגדה, משום דסמך הכתוב וקשרתם לכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין, ומדקשירה בימין מכלל דהנחה על השמאל, דביד שהוא כותב בה צריך לקשור התפילין על יד שכנגדה וכל זה כתוב ומפורש בדברי מרן ז"ל סי' כ"ז סעיף וא"ו יע"ש, אך הרב ש"ץ דף מ' ע"ג כתב שהרב המקובל מהר"י צמח ז"ל בספר

זר זהב האריך והרבה בראיות דאיטר יד ימינו אינו רשאי לשנות משאר כל אדם שלא לשנות הסדר העליון ע"ש, והביא דבריו בפ"ת וגם בס' מאיר לארץ ובאמת דברי הרב מהרי"ץ ז"ל נכונים בטעמים ע"פ הסוד וגברא רבא אמר מילתא דמיסתבר טעמיה, על כן העלתי בס"ד בשה"ק מקבציאל דלעולם איטר יד יעשה כסברת מרן ז"ל וכל הפוסקים הפשטנים דס"ל אם עושה כל מלאכתו בשמאל יניח תש"י בשמאלו שהוא ימין כל אדם, ויתפלל בתפילין זה אך אחר התפלה ילבש תפילין בשמאל כל אדם ולא יברך עליהם בשם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלב ויקרא ק"ש בלא ברכות ויכוין לצאת י"ח סברת מהרי"ץ ז"ל, אך זה צריך לעשות שתי תש"י אחד כפי הנחת יד ימין ואחד כפי הנחת יד שמאל דא"א להשתמש באחד לשתי ידיים מפני הקשר של היו"ד שלא יצא לחוץ אם יתהפך, ואע"פ ששאלתי על מנהג עה"ק תוב"ב וא"ל שאין מנהגם לחוש לסברת מהרי"ץ ז"ל הנז', עכ"ז אני אומר יר"ש יצא י"ח מצוה זו אליבא דכ"ע כי היא מצוה יקרה, ומה גם דסברה זו מסתבר טעמה ע"פ הסוד, ושם הבאתי דברי הרב חס"ל ז"ל באופן שכתב בס' כ"ז אות ה' ופקפקתי בדבריו והוא פשוט.

ברם אם זה כתוב בימין כל אדם, יש להורות לו בפשיטות שיסמוך בזה על סברת האומר שהיד הכותב בה היא חשיבה ימין, אע"פ שכל מעשיו עושה באותה שכנגדה ויניח תפילין בשמאל שהוא שמאל כל אדם, ולה אין צריך להטריחו להניח פעם שנית כפי סברת מאן דפליג, מפני כי בכהאי גוונא שהוא כותב בימין כל אדם גם הפוסקים הפשטנים איכא דס"ל דמהני בהכי דאזלינן בתר הכתיבה, דהיד שכותב בה חשיבה ימין אע"פ שכל מעשיו עושה באותה שכנגדה, ואם גם בזה ירצה להניח פעם שנית לעשות אליבא דכ"ע תבא עליו ברכה.

אות ח

זמן הנחת תפילין בבוקר משיראה את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכרנו, וטוב לאחר ולא להקדים, ואם טעה והניח תפילין בעוד לילה וברך עליהם אין צריך לחזור ולברך כשיאיר היום, וכנז' באליה רבא סק"ג ושאר אחרונים ז"ל.

אות ט

לא יחלוץ של יד לגמרי עד שיחלוץ של ראש, דקי"ל כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים וזה הוא סדר חליצתם, תחלה יסיר הכריכות של האצבע, ויסיר ג"כ ב' וג' כריכות מעל זרועו, כדי לעשות החליצה כמו ההנחה שהניח את תש"י תחלה רמז לדבר כאשר יחנו כן יסעו, אך לא יסיר את תש"י לגמרי מפני שצריך לקיים מש"ה ולטוטפות בין עיניך, שההוא ר"ל כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים, לכך אחר שהסיר ב' וג' כריכות דתש"י מעל הזרוע, אז יסיר

את תש"ר מעומד ואח"כ ישב ומסיר את תש"י לגמרי מיושב וכאשר הניחו מיושב, ואף על פי דהסרת הכריכות קודם הסרת תש"ר ולא נתפרשה להדיא בדברי רבינו האר"י ז"ל, עכ"ז מהרש"ו ז"ל הכריח כן כדי להשוות דברי רבינו האר"י ז"ל עם דברי הגמרא, וכתב כמדומה שכן ראה את אביו רבינו מהר"ו ז"ל שכך נוהג וכמו שכתוב בהגהתו בשער הכונות וגם בספרו חמדת ישראל יע"ש, ואני אומר שיש הכרח לזה מדברי רבינו ז"ל עצמו בשע"ר הכונות בסוף נוסח התפלה דף נ"א ע"ד שכתב שהיה מורי ז"ל מסיר תש"ר מעל ראשו וכו' ואח"כ מסיר תש"י וכו' יע"ש.

אמנם הסברה מחייבת כפי סודן של דברים שצריך שתהיה הסברה כמו ההנחה שצריך להסיר הכריכות שעל ההאצבע מעומד, וישב ויסיר השלשה כריכות מן כריכות הזרוע מיושב כאשר כרכם מיושב, ואח"כ יעמוד ויסיר תש"ר מעומד, ובספר חסד לאלפים סי' כ"ח אות ג' משמע שיסיר גם השלש הכריכות של הזרוע מעומד יע"ש, ורבינו חיד"א ז"ל בצפורן שמיר כתב יסיר כריכות האצבע מעומד ולא זכר כריכות הזרוע ע"ש, ונראה דצריך לדקדק להסיר השלש כריכות של הזרוע מיושב כאשר הניחם מיושב וכאשר כתבנו.

אות י

נכון לחלוץ תש"ר והטלית בשמאלו שהיא יד כהה להראות דקשה פרידתם וכמו שכתוב האחרונים ז"ל, ואין חלוץ התפילין אלא עד אחר עלינו לשבח ועל כן נקוה לך, ומנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן, ובשעת חליצתן, ובשעה שיניחם תוך הכיס לחבוב מצוה.

אות יא

אין לחלוץ התפילין עד שילמוד בהם תחלה, אחד המרבה ואחד הממעט, כי לא יזכה האדם לקנות ג' חלקי נר"ן א"כ לומד בתפילין, וביותר אם לומד בתפילין דר"ת, וכמו שכתוב מחב"ר משם מהר"ם פירש ז"ל ע"ש.

אות יב

אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין, אבל ביום שני חייב אחר הנץ החמה מיד, ואם מת לו מת ביום אחד ונקבר ביום אחר אסור להניח תפילין ביום קבורה, וכן אסור להניח תפילין ביום שמועה קרובה אמנם אם מת לו מת ברגל דמתחיל למנות שבעה אחר הרגל ה"ז חייב להניח תפילין ביום ראשון, ונתפשט המנהג בעה"ק ירושלים ת"ו וגם פה עיר בגדא"ד להניח האבל תפילין דר"ת כהוראת רבינו הרש"ש, ודלא כרבינו חיד"א ז"ל שכתב שם ואל תעשה עדיף.

אות יג

אסור לתלות תפילין בין הבתים בין הרצועות, ואפילו בשעת הנחתם יש להחמיר שלא לאחוז בקשר בלבד ויהיה הבית תלוי עד שמניחו בראשו, אלא יקח בידו הקשר עם הבי ביחד ויניח הבית במקומו ואח"כ הקשר במקומו.

אות יד

כשמניח התפילין בתוך הכיס שלהם, או כשכורך החוט שבפי הכיס לא יגלול הכיס שבו התפילין סביב החוט, אלא יגלול החוט סביב הכיס וכנז' באחרונים ויש מדקדקין גם בכיס החיצון שבו מונח הטלית גדול וכיס התפילין, גם יהר בכיס החיצון שבו מונח הטלית גדול וכיס תפילין שלא יניח הטלית גדול והסידור למעלה מן התילין, אלא יניח התפילין מן הצד גם יזהר בהיכא דתש"ר ותש"י שניהם מונחים בכיס אחד למשמש בהם בעודם בתוך הכיס כדי שידע את תש"י להוציאו תחלה, ולא יטעה להוציא תש"ר תחלה, ואם הוא לובש רש"י ור"ת ביחד דאז מוכרח שיעשה כיס לתש"ר וכיס תש"ר יזהר לעשות להם סימן בכיסים כדי שיצא של תש"י תחלה.

אות טו

מי שמנהגו ללבוש רש"י ור"ת ביחד, והוא כורכן יחד להניחם בכיס יזהר שלא ישים הקציצה על מעברתא של השני אלא יניח הקציצות כולם על הרצועות זה אצל זה

אות טז

צריך להזהר שלא יפיח בהם ומי שיש לו מיחוש שמסבב לו הפחה יניח תפילין בק"ש וברכותיה ותפלת העמידה בלבד, וישתדל להעמיד עצמו בזמן מועט זה שלא יפיח וכנז' באחרונים ז"ל.

אות יז

לא יסיח דעתו מהתפילין, ורק בשעת עסק התורה ושעת תפלת העמידה פטור, ויש מחכמים לכתוב בגליון הסידור בכלל דף למעלה ומן ההצד אותיות תילין גדולות להיות להם סיוע להסח הדעת, ואלו אין צריכין לכתוב בתוך הסידור עצמו אלא יכתבו על נייר בפ"ע בראש ובצדדין, ויהיה מידת הנייר גדול מעט מדף הסידור באופן שאם יניח הנייר בתוך הסידור בין הדפים יהיו נראין לעיניו תיבות תפילין ותהיה לו למזכרת.

אות יח

מי שנפלו לו תפיליו מידו, נכון שיתענה יום אחד באותו היום, ואם א"א לו להתענות יפדה התענית בצדקה, ואם נפלו בהיותם תוך כיסם אין צריך להתענות אלא די לתת פרוטה אחת לצדקה ובסה"ק רב פעלים כתבתי בס"ד בתשובה דאפילו אם נפלו בגובה פחות מעשרה טפים יתענה יום אחד, ולא כמו שכתוב העולם דבעינן גובה עשרה טפחים.

אות יט

כשחולץ תפיליו טוב שהוא בעצמו יקפלים ויניחם בכיס לחבוב מצוה, ולא כאותם שנותנים התפילין לשמש שלהם לקפלו, ודוגמא לזה מצינו דארז"ל גבי ס"ת הגולל נוטל שכר כנגד כולן, גם יזהר לקפלו ולהניחו בכיס תכף ומיד אחר שיחלוץ אותו, ולא כאותם שחולצים ומניחים אותו מצידם, ואחר איזה רגעים מקפלים אותו, כי אין זה כבוד לתפילין שיהא מונח כך, ובזמן שיש לו הכרח לכך כגון שחולצן קודם תפלת מוסף בר"ח דאינו יכול לקפלו תכף מפני שרוצה להתפלל מוסף עם הציבור, יזהר שלא יניח הקציצה בהיפוך דהיינו צד המעברתא למעלה וגופו של בית למטה, אלא יניחנו ביושר ותכף יקפלו אחר תפלת מוסף.

פרשת תולדות

נטילת ידים בשחרית

פתיחה

ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך.

נ"ל בס"ד דידוע אברהם הוא סוד החסדים ויצחק סוד הגבורות, וידוע כי אוה"ע אין להם יניקה והשפעה מן החסדים אלא רק מן הגבורות מפני כי החיצונים שהם שורש האומות אין להם אחיזה בחסדים, נמצא אין יניקה ושפע מן החסדים שהוא סוד אברהם אלא רק לישראל דוקא, ולזה אמר ויתן לך את ברכת אברהם סוד החסדים, לך ולזרעך אתן ולא עשה כן לכל גוי.

ונ"ל בס"ד דלכן תמצא בזה חשבון מכוון ביעקב וזרעו כנגד מספר אברהם שהוא סוד החסדים, כיצד שם העקרי של יעקב אע"ה הוא שם יעקב, אבל ישראל וישורון באו לו בבוספת וכמו שכתוב שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת את שמו ישראל וישורון, והנה שם יעקוב מלא בוא"ו עולה קפ"ח צרף עם זה י"א אותיות של ישראל ישורון שהם תוספת הרי קצ"ט, צרף עם זה מ"ט אותיות של השבטים שהם זרעו, הרי רמ"ח מספר אברהם שהוא סוד החסדים, ולזה אמר ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך, לך ולזרעך דייקא שיש בכם חשבון מכוון למספר אברהם.

ומאחר שאין לחיצונים אחיזה בחסדים לכן תמצא שכל העברת הטומאה היא על ידי המים שהאדם טובל במים ונטהר מטואתו, ולא עוד אלא שיש כח ברביעית מים בלבד להעביר ולדחות את רוח רעה מעל הידים הבאה לו ע"י השינה בלילה, כי מי החסד דוחים את הטומאה בכ"מ, ולכן צריך תחלה לתן היין את הכלי של המים ליד שמאל כאדון הגוזר על עבדו לשמשו, כדי להגביר החסד על הדין, שאז יכנעו החיצונים ותיעקר רוח רעה לגמרי ע"י מי החסד.

אות א

סדר נט"י דשחרית בתחילה יטול כלי המים בידו הימנית ותמסרנו לידו השמאלית, ואח"כ שופך מים מכלי שבידו השמאלית על ידו הימנית, ואח"כ יאחז הכלי בידו הימנית וישפוך על ידו השמאלית, הרי פעם אחת, וחוזר כסדר הזה פעם שנית ופעם שלישית באופן שתרחוץ על כל יד ויד ג"פ, ולא תרחצם לכל יד בפ"ע ג"פ בזא"ז כי לא תיעקר רוח רעה אלא דוקא ברחיצה של סירוגין כאשר כתבנו, וכאשר מפורש כל זה בשער הכונות לרבינו האר"י ז"ל, ויש מדקדקים שלא תקבל יד הימנית את הכלי מיד השמאלית בשום פעם אלא יד השמאלית אחר שתשפוך על הימנית תניח את הכלי בארץ ואז הימנית תקחהו מן הארץ ותשפוך על השמאלית, אבל הימנית בכל פעם היא תתן את הכלי לשמאלית כדי שתשפוך בו עליה להראות הכנעה לשמאלית כנגד הימנית שהוא כאדון הגוזר על עבדו לשמשו.

והטעם שהנטילה היא רק על הידים מפני כי הידים והרגלים הם סוף וסיום הגוף, ובאדם מתפשטין חמשה בורות מנצפ"ך שהם אותיות כפולות חמש וחמש, וכנגדן הם חמש אצבעות בימין וחמש בשמאל, וזהו בין בידיים בין ברגלים, וידוע כי אין אחיזה לחיצונים אלא בסיומי הגבורות והדינין ובקצותיהן, כי אין להם כח לינק מן הקדושה מלמעלה אלא רק בסיום שלה למטה, ולכן בלילה בעת שינה שורה רוח רעה על הידים ששם הוא סיום, ויש יכולת לחיצונים להתאחז שם, ולכן צריך שיטול ידיו במים שהם בחינת החסד הכולל חמשה חסדים, וע"י מתמתקים ה"ג מנצפ"ך הכפולות שהם בחמש אצבעות ימין וחמש אצבעות שמאל ואז הקליפות שהיו נאחזים שם המה נדחים ומסתלקים משם ע"י החסדים, כי לעולם החסד דוחה את הקליפות, ודע כי לולא הצפורנים שהושמו בראשי האצבעות היו הידים טמאות אפילו ביום ואפילו בלא שינה אך עתה ע"י הצפורנים אין רוח רעה שורה אלא בלילה בעת שינה או בכל עת שנכנס לבה"כ.

ואם תאמר א"כ למה אין עושין נטילה לרגלים כיון דחד טעמא להם, על זה תירץ הרב יפה שעה ז"ל דברגלים נאחזים יותר מן הידים ולכן לתוקף אחיזתם אין לנו כח לדחותם משם

בנטיל"י, ורק הכהני' בזכות המקדש והעבודה היה להם כח לדחות' גם מן הרגלי' ולכך כתיב בהו ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם, ובזה תבין טעם חיוב רחיצת ערב שבת פניו ידיו ורגליו, כי זכות שבת יכולה היא שתגין עכ"ד.

אות ב

צריך ליטול כל האצבעות והכף עד פרק הזרוע, והא דמועיל ביוה"כ וביום ט"ב עד קשרי אצבעות, כתב מהר"י צמח ז"ל ביום כפור אינה שולטת כ"כ, וביום ט"ב אינה מקפדת על דבר מועט כזה כי כל היום הוא שלה בעוה"ר עכ"ד.

אות ג

אחר הנטילה ג"פ בסירוגין כאמור, תעשה שפשוף לשפשוף הידים זה בזה וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל, ואף על פי כי מסתמות דבריו נראה דסגי בשפשוף פעם אחת בלבד, הנה מצינו לרבינו הרש"ש ז"ל דמצריך שפשוף ג"פ, וסידר כוונות לכל פעם מן השלשה פעמים ולכן צריך להזהר לעשות שפשוף ג"פ, ונ"ל דבעת השפשוף יזהר שיהיו האצבעות זקופים לצד מעלה ולא יהיו כפופים.

אות ד

אחר השפשוף לא תניח אצבעותיך כפופים למטה אלא תכף ומיד תזקיף ידיך ואצבעותיך למעלה ותגביהם עד הראש, ולפחות תגביהם עד כנגד הפנים, כי הפנים גם הם מכלל הראש, ותברך ענט"י תכף ומיד כאשר תרים ותזקיף ידיך כדי שלא תהיה הגבהת ידיך לבטלה, כנז' בזוהר הקדוש שאסור להגביה ידיו ברקנייא, ותהיינה ידיך גבוהות וזקופות עד שתסיים הברכה, דלכך מברכים על נטילת ידים שהוא לשון התנשאות כמו וינטלם וינשאים ואין מברכין על רחיצת ידים, ותזהר כשתגביה שתי ידיך כנגד הראש שתכניס קשרי הזרועות שהם אצילי הזרוע הנקראים בלע"ז קובד"ו ולבשון ערבי עיכ"ס לפנים מן הגוף בסוד וכל אחוריהם ביתה, גם צריך לפשוט שתי כפות הידים בעת הברכה כמי שרוצה לקבל בהם איזה דבר והוא לרמוז על קבלת הטהרה בהם, הידים בעת הברכה כמי שרוצה לקבל בהם איזה דבר והוא לרמוז על קבלת הטהרה בהם, וכמו שכתוב רבינו ז"ל בשער הכוונות ועולת תמיד.

אות ה

לפ"ד רבינו האר"י ז"ל אחר הנטילה כהלכתה ג"פ בסירוגין נעקרת רוח רעה לגמרי, לכך צריך לברך תכף קודם הניגוב, ודלא כאחרונים ז"ל דכתבו דאינה נעקרת אלא עד אחר ניגוב דלכך ס"ל לברך אחר ניגוב, וכן מפורש בסידור רבינו הרש"ש ז"ל לברך קודם ניגוב.

אות ו

כתב רבינו ז"ל בעולת תמיד דף טו"ב כאשר מתעורר האדם משנתו תכף צריך ליטול ידיו קודם שיגע במלבושיו כלל, וגם אסור לילך ארבע אמות בלא נטילה זו של שחרית, כמו שכתוב בזוהר על פ' לאשר הביא אלוה בידו, לכן יזהר כל אדם להכין הכלים סמוך למטתו באופן שלא יצטרך לילך ד' אמות, ויש בני אדם אשר בזמן הקור לובשים האנלאות ברגליהם בעודם עעל מטתם קודם שיקומו לעשות נט"י ולא יפה עושים וצריך להזהירם על זאת.

אות ז

אם קם משנתו ולא מצא כלי הנטילה סמוך לו, אלא מונח רחוק הרבה ואין יכול לומר לאדם אחר שיביאנו אליו, אז ילך פחות פחות מארבע אמות, ואם קם ממטתו והלך אצל כלי הנטילה הקרוב לו ולא מצא בכלי שיעור הראוי ליטול ג"פ על כל ידיו דהיינו עם הכף, ומוכרח לילך רחוק להביא מים, אז יראה אם יש במים מועטין אלו כדי ספוק נטילה עד קשרי אצבעותיו כמו נטילה דיוה", יטול עד קשרי אצבעותיו, ואח"כ יוליך הכלי וימלאנו מים ויטול כראוי, ועכ"ז ילך פחות פחות מארבע אמות.

אות ח

נט"י של שחרית אין נוטלין ע"ג קרקע אלא בכלי, ואסור לשפוך מי הנטילה במקום שעוברין בני אדם כי רוח רעה שורה עליהן, ולכן ישפכם בנקב של בית הכסא או בנקב שעושין בחצירות בקרקע שקורין בלוע"א. גם ריך להזהירם דלפעמים יתמלא הכלי שנוטלין לתוכו על גדותיו מחמת ריבוי בני הבית, ואז כשנוטלין בו עוד מוכרח שישפך ממנו על הקרקע ואם נזדמן שנשפכו מי הנטילה בקרקע אז ישפוך על הקרקע היא מים טהורים הרבה כדי לבטל מי הנטילה שנשפך שם.

אות ט

לא יברך ולא ילמוד כנגד כלי הנטילה שבו מי הנטילה עד יוציאנו או יכסנו כדין מי רגלים מפני שהם טמאים יותר מן מי רגלים.

אות י

יזהר כל אדם לצוות את אשתו שתעשה כל יום נט"י לילדים הקטנים אפילו שהם יונקי שדים, מפני שלפעמים פושטים ידם ונוגעים במאכלים ויטמאום שתשרה סטרא אחרא על

המאכל ההוא, וגם מנהג זה הוא סגולה טובה לקטנים כדי שיגדלו בטהרה ויהיו גדולי הקדש כנז' בחס"ל.

אות יא

יזהר לרחוץ פניו בכל יום, וגם ידיח פיו להעביר הרירין שבפיו, דמלבד דד"ז הוא טוב בשביל רפואת הגוף, יש בזה מצוה לכבוד קונו.

אות יב

לא יטול ממי שלא נטל ידיו עדיין, דכתיב והזה הטהור על הטמא, וכן לא יטול משרתת נדה, ולא ממשרת גוי או גויה וכנז' באחרונים, וכתב בלב חיים סי' ס"ה מי שנטל ידיו ואח"כ נגע בידיו של אחר שלא נטל ידיו, צריך לחזור ליטול פעם שנית, ועיין כף החיים סי' ח' אות ד'.

אות יג

אם ישן האדם ביום וכן אם ישן אחר חצות לילה צריך נט"י לשפוך ג"פ בסירוגין, אך אין צריך ליטול לתוך כלי, אלא יכול ליטול על הקרקע אם אין כלי לפניו, וגם נמי דאין צריך לברך ענט"י, ואף על פי דהרב מהר"א שרעב"י ז"ל בד"ש כתב בזה דאין צריך נט"י וכן הביא מן מקדש מלך, כבר כתב הרב אל"י ז"ל דלא נאמר כן אלא בשעת הדחק, אך הטוב והישר הוא דצריך נט"י ג"פ בסירוגין אבל בלא ברכה.

ואם ישן בחצות הראשון של הלילה שינת קבע שלו על מטתו, והקיץ קודם חצות יעשה נט"י גמורה כדת וכהלכה ויברך ענט"י, ואם הוא היה ניעור עד אחר חצות לילה הן במשתה הן במלאכה ולא ישן אלא עד שעבר חצות, גם זה כשנעור יעשה נט"י גמורה כהלכתה ויברך ענט"י. ואף על פי דרבינו הרש"ש ז"ל כתב בנהר שלום אם ישן אחר חצות לא שליט עליה רוח מסאבא ואין צריך נט"י, הנה הוא סמך דבריו בזה על סניף אחר שכתב מפני שנתעורר בחצות והמשיך המוחין ע"י הברכות, וכן נכדו מהר"א שרעב"י ז"ל סמך ג"כ על הברכות ועסק התורה, על כן זה שהיה ניעור עד אחר חצות ולא בירך הברכות וישן אז גם לפ"ד רבינו הרש"ש ז"ל צריך נט"י בברכה, ורק אם אחר חצות קודם שישן בירך ברכות השחר ולמד תיקון חצות ועסק בתורה אז כשיקיץ משנתו בבוקר יעשה נט"י ג"פ, אבל לא יברך ענט"י, ומיהו אם לא ברך ברכות השחר ורק עסק בתורה אני מסתפק בזה אם יברך ענט"י או לאו ומנהג העולם לברך.

אות יד

אם לא ישן אלא עד אחר חצות, אע"ד דלפ"ד רבינו הרש"ש ז"ל יכול הוא לברך ברכות השחר אחר חצות מכל מקום כיון שדעתו לישן אחר חצות מנהגו הוא שלא לברך ברכות השחר אלא רק בזמן שאנו נעורים כל הלילה כמו ליל הוש"ר וליל חג שבועות וכיוצא דאז אנו מברכין ברכות השחר וכן ראוי לנהוג כאשר כתבתי בסה"ק מקבציאל.

אות טו

לא יגע בידיו קודם נטילה לא לפה ולא לחוטם ולא לאזנים ולא לעינים אפילו שהם סגורות ונוגע מבחוץ, ואם בא לו חכוך בכל הנז"ל בתוך שינה יחכך ע"י בגד, וגם לא ישאף אבק נחיריים קודם נטילה, ואם התאוה מאד יקום ויטול ידיו ואח"כ ישאף האבק, אבל בשינה של היום או שינה אחר חצות לילה אין צריך להזהר בכל הנז"ל, אף על פי דכתבנו דיטול ידיו ג"פ.

אות טז

אלו דברים שצריכין נטילה ג"פ בסירוגין משום רוח רעה, הקם מן המטה מן השינה, והיוצא מבית הכסא אע"פ שלא עשה צרכיו, אלא שנכנס שם בשביל עסק אחר, מיהו אם לא נכנס שם כולו אלא רק הושיט ידיו שם כדי ליתן כלי של מים להיושב שם לרחוץ בו, כיון דלא נכנס גופו אלא במקצת שהם ידיו בלבד אין שורה עליו רוח רעה כאשר נכנס כל גופו, אלא רק קצת מן הקצת ולכך סגי ליה בפעם אחת, והמחמיר לרחוץ גם בכהאי גוונא ג"פ תבא עליו ברכה וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל, וכן המשמש מטתו יטול אח"כ ג"פ, וכן האשה תטול אח"כ ג"פ, וכן ההולך בבית ההקברות, וההולך בתוך ד"א של מת, וכ"ש נוגע במת עצמו ג"כ יטול ג"פ, ומה שנוהגין העולם כשיטלו ידיהם משום מת, ובחזרתם מבית הקברות, לבלתי יקנחו ידיהם במפה אלא יניחום עד שיתנגבו ברוח מאליהם, אין זה משורת הדין אלא עושין כן כדי שלא יסיחו דעתם מן זכרון המות, ולכן אם הוא בחורץ שיש קור גדול וקשה עליו הדבר מאד שיניח ידו בלי ניגוב במטפחת ומצטער הרבה מחמת צינה אז ינגבם המטפחת ולית לן בה.

ודע כי אפילו בנכנס לבית הכסא, אין שורה עליו רוח רעה כמו כר רוח רעה ששורה עליו בשינה דטעים טעמא דמותא, לכך אין צריך להזהר בכל הנך לבלתי ילך ארבע אמות בלא נט"י דאין צורך לההר בזה אלא רק בשינה, וכן נמי אין צריך לההר בכל הנך ליטול לתוך כלי דוקא כמו שכתוב בנט"י דשינה, אבל צריך להזהר שיטול ג"פ בסירוגין, וגם שיטול שיעור רביעית.

אות יז

ואלו דברים שצריכין נטילה מפני נדנוד רוח רעה, דדי להם בפעם אחת ואין צריך ג"פ בסירוגין, ואלו הן היוצא מבית המרחץ, והנוטל צפרניו ואפילו לא נטלן כולן, ויש מחמירין בנוטל צפרניו והנוטל ג"פ בסירוגין היכא דצפרניו עודפין על הבשר ומסתבר טעמייהו ע"פ הסוד והמחמיר גם במרחץ ליטול ג"פ תבא עליו ברכה.

ואלו דברים שאין צריכין נטילה כי אם רחיצה כל דהו, דהיינו שיטול ידיו פעם אחת משום נקיות, ואלו הן החולץ או נועל מנעליו בידיו שנגע בהם, והוא הדין אם נוגע בהם אחר שלבשם, או אחר שחלץ אותם, מיהו אם נגע במנעלים שעדיין לא לבשם אדם מעולם אילו פעם אחת לית לן בה ואין צריך רחיצה כלל, וכן עוד נמי צריך רחיצה פעם אחת משום נקיות אם נגע ברגליו או בשאר מקומות המכוסים שבגופו, אבל במקומות המגולים כגון פנים ועורף וצואר וכן הידים עד סוף הזרוע אין צריך רחיצה, ויד משאל אפילו אם נוגע בפרק הסמוך לזרוע שמניח שם תפילין עד אחר שני שלישי הפרק ההוא חשיב בכלל מקומות המגולים, ואין צריך רחיצה כלל, אבל יד ימין שאין מניחין בה תפילין ש"י, אם נגע באותו פרק שאחר פרק הזרוע צריך רחיצה דחשיב ממקומות המכוסין כיון דאין דרך למשמש שם, וכן האשה ג"כ חשיב הפרק ההוא בשתי ידיה בכלל המכוסים, ואם נגעה צריכה רחיצה. ובמקום שדרך הנשמים לכסות פרקי זרועותיהם הסמוכים לכף שדרכם להניח לולאות סמוך לכף בראש הכתונות שתהיה הכתונת מכסה כל הזרוע, אז גם אם נגעה בזרוע צריכה רחיצה משום נקיות, וכן הדין בזמן שמנקת את בנה שדרכן להיות מגולין תמיד אם נגעה בהם אין צריכה רחיצה, אבל אם אינה מנקת שדרכן להיות מכסות אותם לגמרי אז הם בכלל מקומות המכוסים, וצריכה רחיצה אם נגעה בהם, וכן החופף בראשו והמפלא כליו אפילו לא מצא בהם כינה וכן הנוגע בכינה צריך רחיצה פעם אחת משום נקיות.

פרשת ויצא

הלכות בית הכסא

פתיחה

ועתה לכה נכרתה ברית אני ואתה והיה לעד ביני וביניך.

הנה הראוה יראה דמשונה ברית זה מכל הבריתות שבעולם, דכל ברית שכורת האדם עם חבירו הוא כענין התקשרות ודבקות ואחווה וריעות זע"ז, משא"כ ברית זה הוא מיוסד על הפירוד להפרד זה מזה, שלא יתגלה אחד לחבירו ולא ידבק בו אלא יסתרו איש מרעהו, וצריך להבין מה זה ועל מה זה עשו את הברית באופן זה שיסתרו איש מרעהו, והענין יובן בס"ד דידוע כל תחתון צריך להתדמות לשרשו העליון, והנה יעקב אע"ה שורשו בקדושה, ולכן שורשו בקליפה, וידוע שהקליפה אין לה יכולת להתאחז בצד הפנים של אור הקדושה

אינו רואה את הקליפה, וכן נמי הקליפה אינה רואה את הפנים של אור הקדושה, ודוגמת זאת ממש נעשה למטה שכרתו ברית בזה שאמר יצף ה' ביני וביניך כי נסתר איש מרעהו, והטעם מובן שכל אחד צריך להתדמות לשרשו, לכן ארז"ל ע"פ ויקבור אותו בגי מול בית פעור, דכל זמן שפעור עולה ומקטרג רואה את משה קבור שם ונרתע ושב לאחוריו מפני שהסטרא אחרא מוכרח שתתעלם ולא תתראה לפני הקדושה.

וזהו הטעם שהאדם פי הטבעת שלו באחוריו ולא בצד הפנים, דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י פ' תצוה וז"ל עתה נבאר ענין נקודת האחור מה עניינה, ואמנם הוא סוד גדול וראוי להעלימו, הנה ידעת כי הקליפות נקראים צואה בלי מקום, דמזונם והשפעתם מן המותרות היוצאים דרך נקודת האחור, ולכן הושם נקודה זו באחור לפי שאינם יכולים לקבל מצד הפנים. כי אינם רואים אור פני שכינה דכתיב לא יתייצבו הוללים לנגד עיניך, והנה זה הנקב של האחור נקראה בתורה בית פעור, וזה סוד ע"ז של פעור שעבודתה בכך לפעור עצמו על פניה כנודע, כי זו היא קבלת השפע שלה והבן זה עכ"ל, נמצא מקום שיוצא ממנו הפסולת ושמרי המאכל שבאדם, הנה הוא דוגמה למקום יניקת הקליפות, ולכך הושם מקום זה באחורי האדם כי עמידת הקליפה באחור.

ובזה יובן הטעם ששורה על האדם רוח רעה בכניסתו לבית הכסא, ששם נאחזים כוחות הסטרא אחרא אשר הזוהמה הוא מזונם, ולכן צריך להיות האדם נזהר מאד שלא ישהה נקביו וישקץ עצמו, אלא כל עת אשר ירגיש שהגיע זמן הפסולת לצאת, יוציאנה תכף בלי איחור ועיכוב כלל, ואזהרה זו צריכה מאד ע"פ הסוד, ובפרט קודם תפלה וברכה ועסק התורה, וכמו שכתוב בס' חסידים סי' תתי"ח וז"ל אדם צריך להיות נקי מבפנים כבחוץ, שנאמר וכל קרבי את שם קדשו שלא יהיה בקרביו טנופת, לכן קודם שיתפלל וקודם אכילה ושתייה שהוא צריך לברך יעשה צרכיו וכו' ע"ש, ובגמרא אמרו הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו, ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל.

וכתב רבינו ז"ל בשער המצות פ' שמיני, וז"ל שקוץ הנפש כתיב אל תשקצו את נפשותיכם, וארז"ל מכאן שהמשהה נקביו עובר על לא תשקצו, והטעם יובן כי ענין אכילה הוא לברר האוכל מתוך הפסולת והאוכל שהוא המון נבלע באיברים, והפסולת נעשה מותר ונדחה למטה, ומזה נעשו הקליפות וכתוב וטמאתם את צפוי פסילי כספך וכו' תזרם כמו דוה צא תאמר לו, כי הם בחי' היציאה של נקב האחור וכמו שכתוב בענין פעור, ולכן המשהה נקביו שמשהה המותר והקליפה היא מלדחותה אחר שנגמר בירורה ועיכולה. הנה הוא משקץ נפשו ממש יותר ממה שמשקץ גופו ונודע בכל דרכיך דעהו ולכן צריך שיכוין האדם כונה זו בלכתו לבהכ"ס קודם הכנסו שם כי אסור להרהר שם עכ"ל.

אות א

המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו בין בגדולים בין בקטנים, אך בקטנים יש בזה עוד חשש סכנה, וגם עקריות שיהיה עקר אם משהה, ויש בני אדם נכשלים בדבר זה ואם יבא לו התעוררות והוא לומד או עוסק בעניניו אינו קם במהירות וחושב עד שיגמור העסק עוד מעט או עד שיגמור דף הזוהר או המזמור, וזו שטות גדולה דה"ז מצוה הבאה בעבירה, לכך צריך להזהר מאד, וכתב חס"ל ז"ל בשם המקובלים דהמקל בזה מונע ממנו טהרת המחשבה, ומי שהוא בעל נפש ורוצה להדבק בקונו צריך להזהר שיהא גופו נקי בכל שעה, וזה מועיל גם כן לבריאות הגוף ונעשה בריה חדשה.

אות ב

גם בהיותו שוכב על מטתו בלילה, אם הרגיש שצריך לעשות צרכיו יתאזר לקום ולא יתעצל ולא יתירשל הן מחמת קור הן מחמת גשם הן מחמת חושך וכיוצא, אך צריך לעשות תחלה נט"י כהלכה, כי א"א לו לילך ד"א ולשפשף או לקנח בעוד רוח רעה שורה על ידיו, אך מאחר שהוא עתה צריך לנקביו א"א לברך ענט"י אלא יעשה צרכיו תחלה, ואח"כ יברך נט"י ואשר יצר, ולכן צריך ליזהר שלא יפסיק בדברים מעת שנטל ידיו עד שיכנס לבית הכסא ויטול שנית ויברך, ועיין ש"ע ר"ז סי' וא"ו סעיף ג'.

אות ג

כל שיוכל להעמיד עצמו עד כדי שיעור הילוך פרסה אין בו משום בל תשקצו, ולא משום סכנה בין בגדולים בין בקטנים, וי"א שאפילו אינו יכול להעמיד את עצמו כשיעור זה אם כח הדוחה אינו יכול להיות גובר על כח המחזיק, אלא רק ע"י סיוע שידחוק האדם את עצמו מעט כדי להוציא הפסולת, אין נקרא זה משהה נקביו בידים כדי שיעבור על בל תשקצו, כיון שכח הדוחה צריך לסיוע שלו שידחוק את עצמו מעט, וזה שאינו דוחה אינו אלא שב ואל תעשה הוא, אבל אם נתגבר תאותו מאד עד שכח הדוחה גובר על כח המחזיק להוציא הפסולת מבלתי שיצטרך לסיוע הדוחק שידחוק האדם את עצמו אפילו מעט ה"ז עובר על בל תשקצו אם משהה נקביו וכמו שכתוב בזה גאון ר"ז ז"ל בש"ע סי' ג' סעיף י"א.

אות ד

יזהר לסגור הדלת של בית הכסא אפילו בלילה בחושך ואפילה משום צניעות, כי הסמ"ק ז"ל ועוד יש פוסקים ראשונים מנו את הצניעות מכלל המצות של תורה, ואף על פי דיש חולקים וס"ל דבר זה הוא אזהרת חז"ל במדה טובה שנשתבחו בה ישראל עכ"ז צריך

להזהר בה טפי כיון דאיכא דס"ל דהוא מן התורה, ומכל מקום אם יש בית הכסא ריח רע קשה לו מאד והוא פותח הדלת לאצולו פורתא, יש להקל בחושך לילה ואין רואהו.

ודע כי אזהרת הצניעות בבית הכסא אין עיקרה משום הפירוע, דהא לא מצינו שהחמירו בפירוע הגוף כולו כשיורד לטבול או בבית המרחץ וכיוצא, אלא הטעם כאן הוא בנוי ע"פ הקדמה שכתבתי לעיל בשם רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י פ' תצוה בענין נקודת האחור וכנז"ל, ועוד שים עיני במה שאמרו בשם רבינו ז"ל בשער המצות פ' שמיני וכנז"ל, ובין תבין דהני עכברי דשכיחי בבית הכסא ההם דוגמא לקליפות, ובזה תבין הטעם שהקפידו על הצניעות בבית הכסא שבזה יהיו נכנעים רוחות הרעות.

אות ה

לא יגלה עצמו עד שישב, והנכון שלא לגלות אלא מלפניו טפחיים ולאחריו טפח, אך אם המקום מטונף ויש חשש שיטנפו בגדיו אין צריך להזהר בזה אלא יגלה כפי הצורך לפי המקום, וכל מה שאפשר למעט בגלוי ימעט וכמו שכתוב הרב חס"ל ז"ל, וכן נמי כל דאיכא חשש טינוף יש להקל בבית הכסא שיש בו מחיצות ודלת סגור, ולכן בזה"ז דעל הרוב כלל בתי כסאות יש בהם מחיצות ודלת סגור אין מקפידין בענין הגילוי כ"כ.

אות ו

לא ילכו שנים ביחד לבית הכסא, ולא מבעיא שני אנשים אלא אפילו שי נשים לא יכנסו ביחד, אלא יכנס אחד לבדו ויסגור הדלת בעדו וכתב בחס"ל ז"ל יש להזהיר בזה גם על הקטנים, אי משום שירגילו במילי דצניעותא, ואי משום שלא ירגילו במילי דפריצותא ואפילו בקטנים שאין יודעים עשות רע, דהא אמרו בגמרא דאתתא לא תיקום להשתין בפני תינוק יונק, וכ"ש בגדולים קצת.

אות ז

כשנפנה בשדה במקום מגולה יתרחק עד שלא יוכל חבירו לראות פירועו מה שמגלה מבשרו מלפניו ומאחריו, ואין צריך להתרחק הרבה עד כדי שלא יראה את גופו כלל, אלא הוא רק שלא יראה פירועו אבל אחורי הגדר נפנה אפילו שהוא קרוב ששומע חבירו קול עטושו של מטה, דשמיעות קול עטושו של מטה אין בזה איסור משום צניעות, אלא שהוא ענין חרפה ובושה לרוב בני אדם, ומי שאינו מקפיד אינו מקפיד, וכן בימי חכמי התלמוד לא היו מקפידין על זה וכמו שכתוב הגאון ר"ז בש"ע.

אות ח

וכל זה הצניעות לא נאמר אלא בעושה צרכיו בגדולים, אבל להטיל מים התירו אפילו בפני רבים וביום משום חשש סכנה שלא יהא עקר, ולכן אסור לנהוג צניעות ולהמתין אם צריך לכך, ומה שאמרו יש לו להסתלק לצדדין, ואפילו אשה מבנה הקטן ועיין בש"ע ר"ז.

אות ט

במקום שאין מוקף מחיצות אסור לפנות גדולים בין מזרח למערב, אלא יפנה בין צפון לדרום, ובמקום שיש מחיצות שרי אפילו שהוא חצר גדול, ואפילו אין שם אלא מחיצה אחת במערב, יושב בצד המחיצה בסמוך לה ונפנה ואחוריו למערב כלפי המחיצה, ואם היא במזרח יושב בצידה ואחוריו למזרח ושיעור המחיצה בזה אין צריך שתהיה גובה עשרה אלא כל שאין פירועו מגולה שרי, ולכן אם היא קטנה יפנה סמוך לה ממש באופן שתגין שלא יתגלה פירועו, וי"א דאפילו במקום מחיצות צריך לדקדק בזה שלא לפנות בין מזרח למערב אלא בין צפון לדרום, ונכון לחוש לדבריהם, ופה עירינו בגדאד יע"א המנהג פשוט שלא לבנות בית הכסא בבית ובחצר שיש מחיצות אלא רק באופן שיפנו בו בין צפון לדרום

אות י

לא ידבר שום דיבור בבית הכסא אפילו דברי חול ואפילו תיבה אחת כי יתאחזו החיצונים באותיות הדיבור שלו שמדבר שם אך מותר לנחור דאינו מוציא אותיות מפיו.

אות יא

יזהר לקנח היטב, דצואה בפי הטבעת מעכבת התפלה, ועיקר הרחיצה במים, כמו שכתוב ומצואתו לא רוחץ, ומנהג ערי אדום לקנח בנייר או מטלית אין נקי בזה.

אות יב

אם הטיל מים או עשה צרכיו ושכח ולא בירך, אם עבר יותר מחצי שעה לא יברך אשר יצר בשם ומלכות, אבל תוך חצי שעה יברך, ואם נסתפק אם בירך או לאו לא יברך בשם ומלכות, ויהרהר שם ומלכות בלב, ואם הטיל מים או עשה צרכיו ב"פ בזא"ז לא יברך אלא רק פעם אחת

אות יג

מי שאכל דבר שיש לו ברכה אחרונה, וקודם שבירך הטיל מים או עשה צרכיו יברך אשר יצר תחלה, ואח"כ ברכה אחרונה דברכת אשר יצר תדיר טפי.

אות יד

אע"פ דמותר להרוג כינה באצבעות ימין, וכן מותר לשפשף בהם ניצוצות של מי רגלים, עכ"ז אסור לקנח באצבעות ימין מפני שקושר בהם תפילין אלא יקנח באצבעות שמאל כי שם אינו כורך התפילין על אצבעותיו אלא על זרועו ולכן יזהר שלא יקנח באצבע שכורך עליה שלש הכריכות והיא נקראת אמה, אלא ישמיט אצבע זו ויקנח בשתיים האחרונות, ואם א"א לו בכך מחמת רוב הלכלוך שאינו מתקנח בשתיים לבדם היטב, אז יקנח גם בכל אצבעותיו גם בזו, וגם הנשים שאין להם תפילין ירגילו עצמן לקנח בשמאל ולא בין כי יש עוד טעמים לגבר זה דשייכי גם בהם.

אות טו

גם הנשים צריכין לברך אשר יצר ויתאזרו ללמוד אותה בע"פ, כי היא צריכה מאד ונעשה בה תיקון גדול, ויש בה מ"ה תיבות כמנין אדם ורבו סודותיה, וכל אדם צריך להבין פירוש הפשטי של נוסח הברכה שידע מה הוא אומר.

אות טז

אסור להרהר בד"ת בבית הכסא, ומבואות המטונפות, וכן בבית המרחץ הפנימי, והוא הדין דאסור להרהר בצרכי מצוה, הן בענין צדקה, הן בצרכי שבת, הן בצרכי סוכה ולולב ומצה וכיוצא, ויזהר במרחץ שלא יזכיר שם אדם הנקרא שלום או אדם הנקרא עבד אלהו הדין שהוא שם שמים בלשון ערבי, וכן לא יזכיר שם שבת, דאיתא בזוהר הקדוש שבת שמא דקב"ה וכן נקרא שלום.

פרשת וישלח

תיקון חצות

פתיחה

ויאמר לו אלהים שמך יעקב, לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך, ויקרא את שמו ישראל, נ"ל בס"ד טעם ליתרון שם ישראל אשר נתן לו, והוא כי ישראל הוא מספר יעקב, משה דוד דשלשה צדיקים אלו צריכין להיות בחיבור אחד, כי הם בחינת ו"ה שבשם ב"ה, והיינו יעקב באות וא"ו כון מרע"ה, אלא שיעקב מלבר ומשה מלגאו כנז' בזוהר הקדוש ובדברי רבינו האר"י ז"ל, ודוד הוא בחי' ה"א אחרונה, ולכן אמר לו השי"ת ומלכים מחלצוך יצאו רמז לו על מרע"ה דכתיב ביה ויהי בישראל מלך, ועל דוד הע"ה שהוא ראש המלכים שזכה ונטל המלכות, ונרמזו שלשתם בשם ישראל כי צריך לחבר אותיות ו"ה תמיד ביחד שלא יתפרדו ח"ו, ולכן ישראל שיצאו נשמותיהם מן חיבור בחי' ו"ה, ג"כ זכו

לשם זה של ישראל שנקראו בו, וגם להורות כי צריכין תמיד לעסוק בתורה לחבר אותיות ו"ה, ולכן צריך לעסוק בתורה ביום ובלילה כמו שכתוב והגית בו יומם ולילה, כי היום הוא סוד וא"ו והלילה היא סוד ה"א, ולכן צריך להשתדל ג"כ לחבר היום והלילה בעסק התורה על כן מלבד שצריך לקום באשמורת כדי לעסוק בתורה בלילה, עוד צריך להזהר שיחבר סוף הלילה עם תחלת היום בעסק התורה כדי לעשות בזה חיבור ו"ה בשלימות.

ולכן ארז"ל הבא להרגך השכם להרגו, וכתבו חכמי המוסר דקאי על יצה"ר שצריך האדם לקום באשמורת להרגו בעסק התורה שבחצות הנקרא לילה, שהוא מעולה יותר מעסק התורה בחצות הראשון הנקרא ליל, ואמרתי בזה ליל"ה למפרע הוא ר"ת הבא להרוג ישכימו להרגו, ואשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שיהיה ניעור באשמורת בכל לילה בחצות השני לעסוק בתורה, כי מועיל לימוד תורה בעת זה לכמה דברים צא ולמד בזוהר הקדוש כמה הפליג בשבח ותועלת לימוד זה

אות א

אל יחשוב האדם על השינה כל מה שתהיה ברבוי יותר יש בה תועלת לגוף, דהא הסכימו כל הרופאים המובהקים דאל ישן האדם בלילה פחות משש שעות, ולא יותר על שמונה שעות שתזיק לו רבוי השינה, נמא דבר זה מוסכם אצל כל הרופאים דשינה יותר משמונה תזיק לגוף, והישן שש שעות ה"ז יצא י"ח בבריאות גופו, על כן איש יהודי מחויב להשתדל ג"כ בבריאות נפשו הקדושה אין לו לישון יותר משש שעות, מאחר כי הוא יוצא י"ח בבריאות גופו בכך, ושאר שעות הלילה יעסוק בהם בבריאות נפשו ע"י עסק התורה, מיהו אם יזדמן באיזה לילה שהוא פוחת משיעור זה של שש שהוא בריאות גופו ומוסיף על שעות של בריאות נפשו בטוח שלא יגיע לו נזק וחזרון מצד בריאות גופו, וכלן ליל שישי וליל ער"ח וכן לילות של חודש אלול ועי"ת וכיוצא, אם האדם פוחת משיעור שש בשינה נכון לבו בטוח שלא יחסר כלום בזה מבריאות גופו.

ואע"פ שכל הלילה הוא מזן השינה, מכל מקום יותר טוב שתהיה הלילה בחצי הראשון של הלילה ולא בחי השני, ויש בזהתועלת הן מצד הגשמיות בבריאות הגוף, והן מצד הרוחניות בתיקון הנפש ותיקון העולמות, ורופא אחד מובהק כתב משעה שביעית מן הלילה עד צהרים ידמה לימי העליה ומן הצהרים עד הערב ידמה לימי העמידה, ומן הערב עד סוף שעה ששית מן הלילה ידמה לימי הירידה, על כן הנעור בתחל הלילה שהוא חצי הראשון וישן בחצי השניה דומה למי שעוסק בימי הירידה ונח בימי העליה ובס' רוח חיים דף צ' כתב בשם חכם אחד מפורסם קדימת השכיבה בערב והשכמת היקיצה בבוקר מסבבים לאדם בריאות חכמה ועוז, וגם הנשים העוסקים תמיד במלאכה איזה שעות

בלילה, טוב שירגילו עצמן לישן בתחלת הלילה, ויקומו באשמורת למלאכתם, וכן כתיב ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה.

אות ב

הקם בחצות לילה ולמד תורה ולא היה יכול ללמוד עד אור הבוקר דמוכרח לישן, מכל מקום ישתדל לקום אחר שינתן מעט קודם עמוד השחר לעסוק בתו', כדי לחבר הלילה עם היום בעסק התורה, וכאשר מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שצריך האדם להיות ניעור בחצות לילה ויקרא תיקון חצות ויעסוק בתורה, ואם אינו יכול להיות ניעור כל חצות אחרונה של הלילה אה"ן יחזור לקו כמו חצי שעה קודם עלות השחר לעסוק בתורה, וז"ש אעירה שחר אני מעורר השחר דהעיקר הוא שיהא נעור בעת עמוד השחר, וחבור זה של לילה ויום יזהר בו גם בערב בסוף היום עם הלילה בעסק התורה.

אות ג

יר"ש יהא זריז ונשכר שיקדים לבדוק נקביו קודם עלות השחר, באופן שלא יחבר לילה ויום בהיותו בבית הכסא, וצריך שישים עין השגחתו בדבר זה להזהר בו, ומי שהוא ניעור כל הלילה שעשה תיקון כרת או ליל שבועות והו"ר שכתבנו שיברך ברכות השחר אחר חצות לילה, ורק ברכת התורה יברך אחר עלות השחר ואם הוא מסופק בעליית השחר שאינו יודע אם עלה או לאו, יזהר באותם רגעים שהוא מסתפק בהם לומר בהם פיוטים שירות ותשבחות ולא יהיה יושב ושותק.

אות ד

זמן תיקון חצות המוסכם ע"פ הקבלה האמיתית, הוא אחר י"ב שעות מחצות היום כשהחמה בראש כל אדם שאז הוא חצות היום בודאי, וכמו שכתוב רבינו הרש"ש ז"ל בנהר שלום, והנה נודע מה שאמרו הרב ב"ד ז"ל בסי' ל"ו דהנץ החמה דארז"ל בכמה דברים של מצות ק"ש ותפלה אינו כשנראה לנו זריחת חמה בארץ, אלא הוא שעה אחת קודם שתעלה השמש על הארץ ותראה לנו, והביא ראיות על זה יע"ש, והנה מקדם קדמתא היו נוהגים פה עירינו בגדא"ד לענין נטילת לולב שלא לברך אלא עד שתעלה השמש ותראה לנו. וכן הוא הדין לענין ק"ש ותפלה, אך משנת כת"ר נהגו בלולב ע"פ סברת ב"ד ז"ל מחמת דוחק ציבור, ומזה נתפשט המנהג גם תק"ש ותפלה לעשות ע"פ סברת הרב ב"ד ז"ל, אמנם עכ"ז בענין תיקון חצות אין הולכים כאשר תתראה לנו זריחתה באץ והמדקדק על עצמו להיות ניעור בנקודת חצות יזהר גם לפי סברת ב"ד ז"ל וכן המדקדק בעונה אחר חצות די לנו ללכת אחר סברת ב"ד ז"ל, ושמעתי שגם החסידים

בעה"ק ירושלים תוב"ב אין הולכים בתיקון חצות אחר סברת ב"ד, אלא חושבין מזריחת השמש על הארץ.

אות ה

אין אומרים תיקון רחל בימי העומר, וכן בעי"ת בחול ומנהג החסידים בעה"ק ת"ו דאין אומרים תיקון חצות אחר המולד קודם ר"ח ואע"פ שמתוודים בו ביום וכן עשינו המנהג פה עירינו יע"א. וכתוב בכף החיים אות ל"ה דאין אומרים תיקון רחל בבית האבל ולא בבית החתן ע"ש, ובתשובתי בסה"ק רב פעלים עשיתי בס"ד מטעמים לזה ע"פ הסוד, והעלתי דגם היחיד בינו לבין עצמו לא יאמר תיקון רחל בבית החתן, מיהו בליל המילה היחיד יאמר בצנעא ובלחש, אבל אבי הבן עצמו לא יאמר דיו"ט שלו הוא.

אות ו

אין הנשים אומרים תיקון חצות, ובסה"ק רב פעלים כתבתי בס"ד טעמים נכונים שלא יאמרו הנשים תיקון חצות, גם לא יאמרו התנ"ך בליל חג השבועות, ומנהג הנשים בביתנו שאין אומרים תיקון חצות, גם אין אומרים לימוד של ליל חג השבועות אבל לימוד של משנה תורה ותהלים בליל הו"ר מנהגם ללמוד, ושאלתי את ידידנו הרה"ג החסיד מהר"א על מנהג הנשים בעה"ק ת"ו בענין תיקון חצות, והשיב לא ראינו ולא שמענו שאשה אומרת תיקון חצות.

אות ז

תיקון לאה אין אומרים בליל שבת, ור"ה, וכפור, ופסח, דשבועות, וסוכות, וש"ע, וכן אין אומרים בחול המועד של פסח, אבל בחול המועד של סוכות אומרים תיקון לאה.

אות ח

כיון שעלה עמוד השחר לא יאמר תיקון חצות, בין תיקון רחל בין תיקון לאה כמו שכתוב בשם הרמ"ז ז"ל, ומה שאמרו בל"ח ח"א סי' וא"ו דגם אחר עמוד השחר כיון דלא הגיע זמן ציצית ותפילין יכולים לומר ת"ח, אין לסמוך על זה כי דברים אלה לא נתנו לאמר אלא רק ע"פ הקבלה, ומסתמות דברי רבינו האר"י ז"ל נראה דאין מציאות לתיקון זה אלא רק בעוד לילה.

אות ט

אם אין שהות קודם עלות השחר לומר תיקון חצות וגם לעסוק בתורה, התיקון חצות עדיף, וכן בחודש אלול שאורים סליחות אמירת ת"ח קדים לסליחות.

אות י

בעת שיאמר ת"ח ישנה מקומו מתחלת תיקון רחל עד אחר שיגמור תיקון לאה, בין שהוא אומר בביתו בין שהוא אומר בבית הכנסת וקודם שיאמר פתיחת אליהו זכור לטוב אז ישב במקומו העקרי שרוצה ללמוד, מיהו בזמן שאין אומרים תיקון רחל אלא רק תיקון לאה בלבד אין צריך לשנות מקומו, ואותם הנוהגים ליתן עפר במקום הנחת תפילין כשאומרים תיקון רחל וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל מנהגם להניחו עד גמר תיקון לאה והכי מסתברא.

אות יא

זהו סדר אמירת תיקון חצות ע"פ דברי רבינו האר"י ז"ל, תשב בתחלת תיקון רחל אצל הפתח סמוך למזוזה, וטוב שיהיה הפתח של החדר שאתה אומר בו פתוח אם אין שם קרירות, וקודם שתאמר תיקון רחל תפרוש מטפחת או בגד אחר קל על הקרקע כדי שיעור מושבך, דאין לישיב על הקרקע ממש, ותסיר מנעליך ותשב שם יחף, ותכסה ראשך בגלימא או בגד אחר, ותקח אפר מקלה ותשים במקום הנחת תפילין ש"ר, ותכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש, ותכוון בזה להצטער על שריפת התורה שנעשית אפר, גם תכוין להצטער שבעה"ר משנחרב בהמ"ק נמסרו סודות התורה ורזיה לחיצונים שזה נקרא גלות התורה בעוה"ר, ואז תתחיל לומר על נהרות בבל, ותכוון לבכות במזמור זה על חרבן בהמ"ק, ואח"כ מזמור לאסף ותכוון לבכות בזה על הריגת הצדיקים, ואח"כ זכור ה' מה היה, עד הסוף ותכפול פסוק השיבנו ואח"כ פסוקים הבט וכו'. אתה וכו' למה וכו', למצער וכו', ועתה וכו' אל תקצוף וכו' ערי וכו' העל אלה וכו', ולא תאמר פסוקים יותר מזה, ואח"כ פסוקי נחמה על חומותיך וכו', ואל תתנו דמי לו וכו', נשבע ה' וכו', כי מאספיו וכו', אתה תקום תרחם ציון וכו', כי רצו עבדיך וכו', בונה ירושלים וכו', הרי נשלם תיקון רחל.

ואח"כ תתחיל בתיקון לאה ותאמר מזמור כאיל, ומזמור שפטני, ומזמור יענך, ומזמור לה' הארץ, ומזמור יחננו ויברכנו, ומזמור אודה ה' בכל לבב, ומזמור בבוא אליו נתן הנביא, ותאמר מזמור זה בקול בכיה ותחינה ובקשה שתבקש מחילה מלפניו יתברך על עונותיך, ואח"כ תאמר עד אנה בכיה בציון ומספד בירושלים, תקום תרחם ציון ותבנה חומות ירושלים, ותכוין ציון כנגד רחל וירושלים כנגד לאה, ואח"כ תשב במקומך העיקרי ותעסוק בתורה, ויש נוהגים לומר אחר תיקון לאה הנז' מזמור בשוב ה' את שיבת ציון ובקשת מל רחמן רחם עלינו וכו' ויהא רעוא וכו', ואע"פ שלא נזכרו בדברי רבינו האר"י ז"ל אין חשש לאומרם מאחר דאומרם בסוף תיקון לאה המסודר מרבינו האר"י ז"ל לית להן בה, וכן אנחנו נוהגים לאומרם, מיהו יש מקומות שאומרים אחר תיקון רחל נוסח אוי לי על גלות

השכינה וכו' ככתוב בסידורים ודבר זה לא נזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל, ואע"פ דמן הסברה נראה דאין חשש לאומרו, עכ"ז לא נהגנו לאומרו, ושאלתי על מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב והשיבו לי דאין מנהגם לומר אוי לי הנז', אבל מנהגם ומר אחר סיום תיקון לאה מלך רחמן וכו' ומזמור בשוב וכו' די לפסוק בנחמה, ואומרים קדיש יהא שלמא.

גם שאלתי לידידנו הרה"ג החסיד מהר"א מני נר"ו על מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב אם אומרים מזמור בבא אליו נתן הנביא, ופסוק עד אנה בכיה בציון, גם בימים שאין אומרים בהם ודוי, והשיב דהמנהג פשוט לומר מזמור בבא אליו אפילו בזמן שאין אומרים ודוי, וכתב עוד בשנת השמיטה בא"י תוב"ב דאין אומרים תיקון רחל, לפק"ד גם פסוק עד אנה בכיה בציון אין לאומרו, כי בפסוק זה נרמזה רחל, וכן אין לאומרו כל הימים שאין אומרים תיקון רחל ושמעתי שגם בקהל חסידים בבית אל יכב"ץ אין אומרים אותו, ואח"כ ראיתי במנחת אהרן כלל וא"ו ס"ג דביום שאין אומרים תחנונים לא יאמר פסוק זה ולפק"ד דאין תלוי בתחנונים אלא תלוי באמירת תיקון רחל עכ"ל נר"ו.

ואחר המזמורים של תיקון לאה המנהג לומר פתיחת אליהו זכור לטוב, בשביל שצרי לסמוך עסק תורה לשמה לתיקון לאה ששם הוא סוד תורה לשמה שההוא לשם ה"א כנודע, ומצאתי כתוב דאחר פתיחת אליהו זכור לטוב יאמרו מאמר רשב"י הכתוב בזוהר הקדוש פרשת נח דף ס"ה ופקודי דף רס"ה אר"ש ארימית ידאי בצלותין לעילא דכד רעותא עלאה לעילא וכו' עד זכאה חולקהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי וכאשר אכתוב זה לקמן בפרשת מקץ יע"ש.

ודע כי כתוב בשער המצות לרבינו האר"י ז"ל בענין איסור להגות את השם ככתבו שגם אם יקראנו במילוי כזה יו"ד ה"א וא"ו ה"א, ליזהר האדם בפתיחת אליהו זכור לטוב הנז', לומר כך מלגאו איהו אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו אות ה"א, דמאחר שאומר תיבת אות עם כולם אין זה בכלל הוגה את השם, וכן נמי יזהר באומרו אח"ז קם ר"ש וכו' לומר ודא איהו אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו, אבל אות ה"א איהי שכינתא דלא מחושבן ט"ל, אלא אות יו"ד ואות ה"א ואות וא"ו דסליקו אתוון לחושבן ט"ל וכו' וכן יעשה בשאר לשונות בזוהר הקדוש ותיקונים.

אות יב

מנהג עירינו יע"א לומר מזמור על נהרות בבל, ופסוקי איכה דזכור ה' מה היה לנו, ופסוקי ישעיה, הכל בניגון קינה דמעורר הבכיה ומשבר הלב, ואין אומרים אותם בטעמים שלהם,

ושאלתי על מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב והשיבו דמנהגם לומר פסוקים הנז' בניגון קינות, ואין אומרים אותם בטעמים שלהם.

אות יג

בכמה מקומות נוהגים לומר ודוי קודם אמידת תיקון חצות, וכן מנהג עירינו, על כן בחודש אלול ועי"ת שאומרים בהם סליחות שאז אומרים ודוי בתוך הסליחות, לא יאמרו הודוי קודם תיקון חצות.

אות יד

מנהג החסידים בעה"ק ירושלים לומר קדיש יהא שלמא אחר תיקון לאה מפני שהם אומרים הקדיש אחר המקרא, אבל מנהג עירינו לומר פתיחת אליהו זכור לטוב אחר המקרא, ואז אומרים קדיש על ישראל ואין בה קפידא, וכל אחד יעשה כמנהגו.

אות טו

מה שאמרו דוד הע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד, זה כלל גדול בתורה שלא יסיח האדם דעתו מפחד השי"ת ומהדר גאונו, שישים אל לבו תמיד שהוא יתברך מלא כל הארץ כבודו, לכך חייב להתנהג בדרכי הצניעות אפילו בחדר לבדו והדלת סגור שלא יעמוד ערום לגמרי, אלא בעת הצורך במרחץ וכיוצא, אבל כשמחליף שמלותיו לא יפשוט המכנסיים אלא עד שילבש החלוק, או יחליף המכנסיים בעוד שהחלוק הישן עלו, ואח"כ יחליף החלוק וזה האופן יותר נכון להקדים המכנסיים, ואל יאמר מי רואני ערום, כי יזכור שהשי"ת מלא כל הארץ כבודו והוא נזהר לכבוד השי"ת.

אות טז

יזהר שלא ילבוש ב' מלבושים בהיותם זה בתוך זה ביחד דקשה לשכחה, גם ידקדק בחלוקו ללבשו כדרכו, ואם לבש חלוקו הפוך יפשטנו וילבשנו כראוי, ולא ילך בקומה זקופה ואל ילך בגילוי הראש ויזהר שלא ישב ג"כ בגילוי הראש אפילו רגע אם לא לעת הצורך ואילו במרחץ בבית החיצון יכסה ראשו עד שיכנס לבית הפנימי ואסור להזכיר את השם בגילוי הראש, וכסוי בידו לא מהני אלא רק ביד חבירו מהני.

אות יז

כשרוחץ ידיו ירחץ ימין תחלה, וכשרוחץ כל גופו ירחץ בראשו תחלה, וכשלובש מלבושיו ילבש על ראשו תחלה, אך סגי בכובע הקטן הדק שלובש בראשו תחת כובע הגדול או

המצנפת, ובני אדם שאין להם כובע תחתון כי אם כובע אחד האדום שקורין פי"ס ילבש תחלה קודם החלוק.

אות יח

לא ילך יחף, דארז"ל לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו ויקנה מנעלים לרגליו, כי המונע מנעלים מרגליו הוא מנודה מקום, ויזהר שלא ילך בלי אנפילאות שקורין ערבי ג'ורא"ב בין בקיץ בין בחורף, ובפרט בעת התפלה נאמר על זה הכון לקראת אלהיך ישראל.

פרשת וישב

ברכות השחר

פתיחה

ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד.

נ"ל בס"ד דידוע שיש לאדם ד' כחות קדושה שהם נר"ן ונשמה לנשמה שהיא הנקראת חיה, ואע"פ שיש עוד בחי' חמישית הנקראת יחידה, הנה מחמת ההעלם שלה לפעמים אין מזכירים אותה בחשבון וכמו שכתוב רבינו ז"ל בשער הכונות דרוש ק"ש דף ל"ג ז"ל ודע כי יש לאדם התחתון ד' בחינות, והם נשמה לנשמה מצד חכמה, ונשמה מצד בינה, ורוח מצד תפארת, ונפש מצד מלכות ע"ש, וידוע כי ד' בחינות ההנז' רמוזי בארבע אותיות שם הוי"ה ב"ה, והיינו נשמה לנשמה ביו"ד, ונשמה בהה"א ראשונה ורוח בוא"ו, ונפש בה"א אחרונה, ולכן הצדיק ממשיך ע"י מעשיו הטובים חיות והארה לד' בחינות הנז' מן ד' אותיות שם הוי"ה, והרשע להפך פוסק חיותם מאותיות השם, ולזה אמר ואתם הדבקים בה' אלוהיכם, דבקים ב' דייקא ר"ל באותיות השם, ובזה חיים כולכם דייקא היום שימשך חיות לכל ד' בחינות שבכם, שכל בחי' יונקת חיות מאות אחד ונקרא חי עי"כ, וכמו שאמרו רז"ל חי דבק בחי וא"כ נמצא ד' בחי' הנז' שכל א' חי מאות אחד, הרי ד"פ חי שהוא מספר חסד, ו"ש ויהי ה' את יוסף שדבק בו ארבע אותיות שם, ובזה ויט אליו חסד, שנמשך לו ד"פ חי לארבע בחינות שבו שהוא מספר חסד.

והנה ידוע דאין כל אדם זוכה לארבע בחינות הנז' שהם נר"ן ונשמה לנשמה דיש אינו זוכה אלא לנפש ויש רק לרוח, ועל הזוכין לנשמה דנשמה אתמר ראיתי בני עליה והם מועטים, ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דאע"פ שאין כל אדם זוכה לנשמה וכ"ש לנשמה דנשמה, עכ"ז כל אדם יש לו חלק באדם הראשון שהיה כולל כל נשמות הנבראים, ולכן אם עושה האדם עבודת הבורא כראוי שזוכה לקשר נפשו עם שרשה העליון, ה"ז נחשב לו כאלו זכה לכל התחינות הנ' כולם, ואמרתי דמיון לה לחבל גדול תלוי בלב השמים שהוא כמה אלפים ורבבות אמות, ויש לאדם חבל קטן ואם קשרו בסוף החבל ההוא

ההיורד לארץ ותופס הוא בחבל ההקטן ה"ז נחשב כאלו תופס בראש ההחבל הגדול אשר ראשו מגיע השמימה מאחר שזה קטן קשור הוא בחבל הגדול, ובה פרשתי מאמר התנא באבות איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, ר"ל שלימה במעשה ודבור וכונה ומחשבה שהם כנגד נר"ן ונשמה לנשמה שזהו תפארת לעושיה, ואז ותפארת לו מן האדם הוא אדם הראשון דנחשב שכל בחינות שהשיגם אדם הראשון ישנם בו ג"כ.

ולכן אנחנו מודים להשי"ת בכל יום על ארבע בחינות קדושה הנז' בברכת השחר באומרינו אלהי נשמה שנתת בי, אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי כמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף ב' ע"ד וז"ל אע"פ שלא ככל אדם זוכה לחלק הנקרא נשמה עכ"ז יש לו חלק בנשמת אדם הראשון שהיה כולל כל הנבראים אע"פ שהאדם הזה עדיין לא זכה אליה הוא בעצמו, ואומרו טהורה היא כנגד עולם האצילות אשר משם נשמה לנשמה, אתה בראתה כנגד חלק הנש' הבאה מן הבריאה אתה יצרתה הוא סוד הרוח הבא מן היצירה, אתה נפחתה בי הוא נפש שבעשיה ונמצא כי באומרו נשמה שנתת בי כולל כל הד' חלקים הנז' וקראם כולם בשם נשמה עכ"ל ע"ש, ומה שאמרו ואתה משמרה בקרבי הכונה כי מלך ב"ו שנותן מרגלית יקרה במתנה לעבדו אינו נעשה עליה שומר אפילו שעה אחת, אך אנחנו נתן לנו חלקים יקרים של קדושה אלו במתנה והוא השומר אותם בקרבינו בתוך חומר עכור.

אות א

מה שאומרים ואתה עתיד ליטלה וכו' הכונה הוא כמו שכתוב רבינו ז"ל בספר פרי עץ חיים דף ט' כי מדת המלכות נוטלת נשמות ישראל בלילה בעעת השינה ומחרת אותם בבוקר בסוד חודשים לבקרים ודבר זה הוא טובה גדולה לנשמה כנודע ולכן כאשר מקיץ האדם מודה ומשבח על הטובה הזאת אשר ישיג בלילה הבאה, והוא מודה על העתיד ואומר ואתה עתיד ליטלה ממני בלילה דהיינו שעלה הנשמה בסוד מ"ן אל מלכות, ולהחזירה בי בבוקר בסוד חדישם לבקרים, וכמו שכתוב בס' הכונות עוד בדבר זה בדרושי הלילה דף ע"ז ע"ד, בסוד הפסוק הזה של חדשים לבקרים דנשמות התחתונים עולים בכל לילה להיכל ולהתעבר בתוך המלכות ואח"כ בבוקר יוצאות משם מחודשות ע"ש, וכן מפורש ג"כ בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י בביאור אד"ז דף נ"א שכתב שם וז"ל בכל לילה ולילה עולין נשמות התחתונים בסוד בידך אפקיד רוחי בעת השכיבה ומתעברת מהם המלכות העליונה בסוד חדשים לבקרים רבה אמונתך, ותועלת עליה היא עניינה הוא כדי לחדש את הנשמות ההם ולתת כח בהם ולהאיר בהם וכענין החידוש הזה הוא

מה שמחדש ומתקן המוחין של האדם שהוא בחי' הנשמה של היושבת במוח כנודע עכ"ל הרי נתבאר לך ענין זה היטב.

ודע דאע"פ שכתב רבינו זלה"ה הדין שם דנשמות התחתונים אין יכולין לעלות בסוד מ"ן בלילה כנז"ל אלא עד שיהיה בן י"ג שנה ויום אחד אבל בפחות מכך אין שום נשמה יכולה לעלות בסוד מ"ן כלל וא"כ לפ"ז י"ל איך הקטנים מן י"ג שנה אומרים הודאה זו דברכת השחר הנז' דלא שייכה בהם, הנה על זה י"ל דקטנים כיון דנכללים בגדולים יכולים לברך ברכה זו, וקרוב לזה איתא בדברי ר"ל שיוכל אדם לברך ברכת השחר אע"פ שלא נתחייב בהם, דעל מנהגו של עולם נתקנו, ואף על פי דבברכה זו הוא מודה על עצמו ואינו אומר בלשון נסתר, הא איכא ברכות דמברך על עצמו ואף על פי דלא הוה ביה כגון ברכות המעביר אף על פי דלא ישן כלל, וכן ברכת שעשה לי כל צרכי באבל, והוא הדין גבי ברכה של הקטנים.

ונחזור לענין ראשון לבאר עוד מה שאומרי הודאה ובלשון עתיד ואין אומרים בלשון עבר, דמן הראוי שיתן האדם הודאה על העבר מה עשה הקב"ה חסד עמו בלילה הזו של אותו היום שעומד בו עתה בעומדו משינתו שהחזיר אליו נשמתו וחידש אותה במוח שלו, הנה באמת נתקנה הודאה זו בלשון עתיד כדי לכלול בה עוד כונה אחרת והוא כי לעתיד לבא ג"כ יהיה ככזאת שתקח המלכות את נשמות הצדיקים בסוד מ"ן ויחזרו להתחדש בשלימות המעולה מאד שאין כמוהו, ולכן נוסף בההודאה זו מילות אלו של לעתיד לבא דהיה די לומר ליטלה ממני ולהחזירה בי, אך הוסיף מילות לעתיד לבא כדי לכלול בה הכונה השנית הנ' שאנחנו מכוונים בהודאתינו זו להודות להשי"ת גם על הטובה הנשגבה אשר יעשה לנו לעת"ל היא דוגמת הטובה הזאת שעושה אתנו בזה"ז בכל לילה ויום, ועיין בספר פרי עץ חיים שכתב בביאור ברכה זו וז"ל וגם לעתיד יהיה כן ע"ש, וכן בסידור רבינו הרש"ש ז"ל כתוב כך עתיד ליטלה ממני למ"ן ולהחזירה בי בכל בוקר וגם לעת"ל ע"ש ע"ש.

אות ב

יסמוך ברכה זו של אלהי וכו' לברכת אשר יצר, כי ברכה זו צריכה להיות סמוכה לחברתה ויש סוד בדבר נז' בשער ההכונות, וצריך להפסיק מעט בין תיבת אלהי לתיבת נשמה כדי שלא יובן שהנשמה היא אלהיו ח"ו, ואין לומר טהורה היא אלא יאמר טהורה, אתה בראתה וכנז' כל זה באחרונים, ומה שחותם לפגרים מתים כך נקראים הגופים הבטלים ממלאכתם ושובתין מתנועתם, דפגר לשון ביטול הוא כמו אשר פגרו מעבור, וכן בלשון חז"ל דפגרי רבנן, ומה שאמרו מתים דהשינה אחד מששים ממיתה והוא סימן לתחיית

המתים לעתיד וכנז' בסידור רב יעבץ ז"ל. ודע כי בברכה זו יש שבעה וארבעים תיבות כמנין הוי"ה אהי"ה כמו שכתוב רבינו הרש"ש ז"ל, ולכן לא יאמר שתי תיבות שאתה הוא קודם רבון כל המעשים, ככתוב בסידורים אלא יאמר ואלהי אבותי רבון כל המעשים.

אות ג

יזהר לכוין בברכה בהזכרת שם הוי"ה שמזכירו בשם אדני שיצייר בחשבתו אותיות שם הוי"ה ובתוך אות ה"א אחרונה יצייר שם אדני, וגם יצייר בשם השילוב של הוי"ה אדני, ומה טוב ומה נעים להזהר בזה בכל פעם שמזכיר השם הן בפסוקים הן בתפלה, וגם צריך להזהר כשיזכיר שם הוי"ה יצייר במחשבתו אותיות השם בנקודות, ובסידורים וחומשים נהגו לנקודו בנקוד לעולם, וכל המתפלל ולומד מקראות מתוך הספר אז יהיה זה אצלו בנקל בלא טורח, ויזהר שלא יתחיל לומר ברוך עד שיחשבו בלבו וידע על מה מברך וכנז' באחרונים ז"ל.

אות ד

ברכת הנותן לשכוי בינה לפי פשוטה שכוי הוא התרנגול היודע בינה זו להבחין בין יום ובין לילה, ר"ל בין אמצע היום לאמצע הלילה דאל"כ מאי אולמיה על שאר בע"ח וכנז' בש"ץ, אך כפי דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שכוי הוא סוד הגבורה שנקרא שכוי ובחצי הלילה נמשכ הארת הבינה על הגבורה ואז היא מתמתקת וידוע כי ליל נקרא קודם חצות ולילה אחר חצות, על כן מברכין ברכה זו אחר חצות לילה ואילך ע"ש, ובכונות רבינו הרש"ש ז"ל סיים להבחין בין מדת יום שהוא סוד הדכורא הנקרא מדת יום, שעתה מתחיל זמן תקונם שהוא מחצות הלילה עד חצי היום, ובין מדת לילה שהיא הנוקבא הנקראת מדת לילה שכבר נשלם תיקונם שהוא מחצות היום עד חצי הלילה ע"כ ע"ש. והדבר ברור דגם החרש שאינו שומע כלל מברך ברכה זו ועיין מנחת אהרן כלל ה' אות י"ב.

אות ה

ברכת פוקח עורים הודאה לחסדו יתברך דעיני האדם היו סגורות וסתומות בשינה וכשניעור נפקחו עיניו, והנה בסומא איכא פלוגתא בפוסקים אם יברך ברכה זו או לאו, והגאון חיד"א בשו"ב הסכים דנקטינן לברך, וכ"כ הרב המגיה בש"ץ ע"ש, ובאמת אף על פי דקי"ל ספק ברכות להקל, בהא נקטינן לברך, משום דלפ"ד רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דכל ברכות אלו על מנהגו של עולם נתקנו ואע"פ שלא נתחייב בהם האדם צריך לברך, א"כ הוא הדין בסומא דצריך לברך, וכנגד סברת רבינו האר"י ז"ל אין לומר ספק ברכות להקל, ועיין מה שאמרו לקמן בברכת שעשה לי כל צרכי.

אות ו

אם בירך זוקף כפופים קודם מתיר אסורים לא יברך מתיר אסורים, משום דכפות קשה מאסור, וכיון דבירך זוקף הרי בכלל מאתים מנה, מיהו טוב לברך מתיר אסורים בלי שם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבבו כדי שלא יחסר לו מספר האורות הרומזים ברכות אלו עליהם, ועוד הא איכא רש"ל וב"ח דפסקו לברך, לכן לצאת י"ח כ"ע יברך בלא שם ומלכות ורק יהרהר שם ומלכות בתוך הברכה, ואפילו אדם כפות בלא"ה מחמת חולי שאינו יכול לזוז ממטתו, ג"כ מברך ברכה זו דעל מנהגו של עולם נתקנו ברכות אלו ועיין מנחת אהרן כלל ה' אות י"ד.

אות ז

אם בשעה שאמר בא"י היתה כונתו לברך זוקף כפופים יסיים זוקף כפופים, אף על פי דאז לא יוכל לברך מתיר אסורים כ"כ הרב חיי אדם כלל ח' אות ה' יע"ש, ובסה"ק מקבציאל העלתי דאין לסמוך עליו בזה לאבד הברכה השנית ורק לכתחילה ודאי צריך להזהר שלא יאמר בא"י אלא על סיום הברכה העקרית שצריך לברך אותה בדעתו בהזכרת השם.

אות ח

אחר מליביש ערומים יברך הנותן ליעף כח ושתי ברכות אלו נתקנו על מלבושי הנפש שיש אדם מאבד לבוש נפשו לגמרי והקב"ה בחסדו נותן לו לבוש חדש כי ערומה היא ויש אינו חוטא כ"כ לאבד הלבוש לגמרי אלא רק מחלישו והקב"ה בחסדו נותן לו כח לחזקו בכל יום כאשר מחזיר לו נשמתו בבקר.

אות ט

ברכת שעשה לי כל צרכי תקנוה על נעילת מנעלים דהיחף אינו יכול לעשות צרכיו וצרכי ביתו וכיון דלבש מנעליו כאלו נעשו לו כל צרכיו דאז הוא מוכן ללכת לכל אשר ירצה וכנז' בש"ץ וכתב רבינו ז"ל בשער הכונות דף ב' ע"ד כל הח"י ברכות שיש מן ענט"י עד סוף ברכת התורה חייב אדם לסדרם ולברכם בכל יום אע"פ שלא נתחייב הוא בהם לפי שכולם הם רמזים נפלאים על אורות עליונים ואין לבטלם אפילו אם האדם לא ישן בלילה או אם לא הסיר מצנפתו או בגדיו או סודרו או מנעליו וכיוצא בזה צריך לברכן בכל יום כולן אע"פ שלא נתחייב בהם לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו חוץ מברכת שעשה לי כל צרכי ביום ט"ב וביוה"כ שאז כל העולם יחפים וגם חוץ מברכת ענט"י ואשר יצר דשתיים אלו אם לא נתחייב בהן אין לברך עליהם עכ"ל מוכח להדיא מדבריו דהאבל יברך שעשה לי כל צרכי מאחר דכל העולם לובשים מנעלים ורק בט"ב ויוה"כ אע"פ דחולה וחיה לובשים בטלי במעוטייהו ואין כל העולם יכולים למשוך אורות בברכה זו בעבור דאלו המעוטים לובשים

מנעלים וכן בש"ץ הכריח מדברי רבינו ז"ל דאבל מברך יע"ש אמנם הרב החסיד מהר"א שרעב"י ז"ל בספר דברי שלום דף ס"ד פירש כונות רבינו ז"ל דבעי שיהיה אותו אדם נהנה עכ"פ באותו דבר שהוא מברך עליו ולכן פסיק ותני דאבל לא יברך כיון דאינו נהנה ובסה"ק מקבציאל הבאתי דבריו וישבתי דקדוק דברי רבינו ז"ל על נכון ופקפקתי בדברי הרב ד"ש הנז' וטענתי עליו דגם לפי הבנתו הנה האבל ג"כ נהנה מזה דאחרים לובשין מנעלים ועושין לו צרכיו משא"כ אם יהיו יחפים וכן הסומא מברך פוקח עורים מפני שנהנה מפתיחת עינים של אחרים והעלתי עיקר דהאבל מברך וכן עמא דבר.

אות י

אף על פי דהעלו האחרונים אם בירך שלא עשני אשה לא יברך על גוי ועבד, וכן אם בירך על עבד לא יברך על גוי עכ"ז יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בתוך הברכה, והנשים יברכו שעשני כרצונו בלי שם ומלכות דאיכא פלוגתא בזה וספק ברכות להקל וטוב להרהר שם ומלכות בתוך הברכה.

אות יא

ברכת המעביר מסתיימת בברוך גומל חסדים טובים וכו' ולכן אין עונין אמן אחר ותנומה מעפעפי וצ"ל ויהי רצון בוא"ו גם יאמר המעביר וכו' בלשון יחיד שאומר מעיני ומעפעפי וכן תרגילני תדביקני וכן השאר בנוסח ויהי רצון וכו' דכן הוא נוסחת רז"ל בש"ס וכן הוא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל ועיין דברי שלום דף ס"ה מה שאמרו בזה יע"ש.

אות יב

אע"פ דצ"ל והערב בוא"ו עכ"ז שתי ברכות הן ועונים אמן אחר ברכה הא' וקודם והערב לא ילמוד לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבע"פ בלתי ברכת התורה ולפסוק דין בלא טעם שרי אבל אם יאמר טעם אסור וכן לכתוב ד"ת או לשמוע נמי אסור בלא ברכת התורה אבל הרהור מותר וי"א הא דהרהור מותר היינו אם יהרהר בלבו בלבד בלתי עיון בספר. ונשים נמי מברכים ברכת התורה ואם ישן ביום על מטתו שינת קבע איכא פלוגתא אי חשיבה הפסק וצריך לברך או לאו ומשום דספק ברכות להקל יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו ומי שחטפתו שינה בתוך ברכות השחר אז כל ברכה שהוא מסופק בה אם בירך או לאו לא יברך מספק, ואפילו אם הוא מסופק בברכת התורה ועכ"פ יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בתוך הברכה, ואם שכח ולא בירך ברכות השחר קודם תפלה יברך אחר התפלה חוץ מברכת המחזיר נשמות דנפטר בברכת מחיה המתים, וחוץ מברכת התורה שנפטר באהבת עולם.

אות יג

מי שישן בלילה על מטתו שינת קבע וניעור קודם חצות לא יברך ברכות השחר, כן נראה מסתימות דברי המקובלים וכן נראה מדברי זוהר הקדוש בראשית דף י"ד ע"ב ועיין מקדש מלך שם. אך ברכת התורה יוכל לברך קודם חצות מאחר שכבר ישן שינת קבע וכנראה מזוהר הקדוש שם ועיין אחרונים ז"ל, מיהו אם הוא ניעור קרוב לחצות נכון להמתין עד אחר חצות כדי לברך ברכות השחר עם ברכות התורה כסדר התקון בכל יום והיו קשר אחד, ואם ירצה בזמן מועט זה דביני וביני יאמר פסוקים של שירות ותשבחות, ושאלתי לידידנו הרה"ג החסיד מהר"א מני נר"ו על מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב, והשיב וז"ל בין הפשטנים בין המקובלים כ"ע מודו שאם ישן שינת קבע חייב לברך ויכול לברך וכנראה מלשון זוהר הקדוש ח"א דף י"ד ע"ב ועיין מק"מ, אמנם יש ב' כונות בברכת התורה אחת פרטית והיא הנז' בנהר שלם דף צ"ב ע"א וזו שייכה גם קודם חצות, ואחת כללית בכלל הי"ח ברכות והיא הנז' בשער הכונות דפוס ירושלים דף א' ע"ג. ועיין נהר שלום דף ט"ל ע"ב ודף פ"ז ע"ב ביאורם, ובודאי המברך קודם חצות לא יתקן זה התיקון, כיון שהעליונים לא נתקנו היאך יתקנו התחתונים, ומכל מקום המנהג בבית אל יב"ץ בזמן שהוא קרוב לחצות יש מברכין ברכת התורה ולומדים, ובחצות יברכו שאר הברכות, ויש חסידים שאעפ"כ ממתנינים עד חצות בעבור תיקון סדר הי"ח ברכות עכ"ל נר"ו.

אות יד

חייב האדם לברך מאה ברכות בכל יום, ובשבת ויו"ט יחסרון מחמת ברכות העמידה ואז ישים אותם במיני פירות וריח טוב, והנה מפורש בדברי רבינו ז"ל בשער רוח הקודש דף ד' ע"א ו"ל דע כי כ"ב אותיות אלפ"א בית"א הם תלויות במאה ברכות שהאדם מברך בכל יום, וכאשר אין האדם מברך כלל איזו ברכה מהם תחסר ממנו אותה האות שאותה ברכה תלויה בה, ואם בירך אות אלא שטעה בה אז תהיה האות היא מצויה אמנם תהיה חסירה בעצמה, ואם בירך אותה כתקונה אלא שלא נתכוון בה אז תהיה האות היא חשוכה ובלתי מאירה עכ"ל, ומזהה תבין כמה צריך האדם להשתדל במאה ברכות.

אות טו

מצאתי כתוב טוב שהאדם ירגיל עצמו לומר בכל יום ג' פסוקים אלו כתובים בד"ה א' סי' כ"ט ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל, ויאמר דוד ברוך אתה ה' וכו', לך ה' הגדולה והגבורה וכו' והעושר והכבוד מלפניך וכו' וכאשר תיקנום חז"ל במירות בכל יום, והאדם יאמר ואתם בפ"ע בכל יום יו"ד או ז' פעמים, ובכל פעם יאמר אחריהם פסוק ברוך אתה ה' למדני חוקיך ומלבד תועלת סודית שיש באמירתם עוד תועיל לו להשלים לו מספר מאה ברכות בשעת הדחק עכ"מ, ונ"ל שהוא מנהג יפה ונכון ועיין פתחי תשובה יו"ד סי' שכ"ח

סק"א מה שאמרו בשם הרב פרי תבואה מה שקיבל מרבתי יע"ש עוד מצאתי כתוב בכ"מ כ"י מנהג יפה לומר האדם בכל יום פסוק ברוך ה' לעולם אמן ואמן חמשה וארבעים פעמים, ובאמרו אמן ואמן יכוין בשם השלוב של הוי"ה אדנ"י, וזה הפסוק יועיל לו במקום תשעים אמנים שחייב אדם לומר בכל יום בעת שהוא אנוס ואינו יכול לענות כגון שהוא יושב בבית לבדו ואין הולך לבית הכנסת מחמת אונס ע"כ. ונ"ל דמנהג יפה הוא זה, וכן אני נהגתי לומר פסוק זה כמספר הנז' בכל יום אחר פרשה של ברכת כהנים שאנחנו אומרים אחר ברכת השחר בכל יום, ועשיתי כן כדי שלא תשכח אמירתם ממני מאחר שעשיתי לה זמן קבוע, ואחר פסוק זה אני אומר טו"ב פעמים פסוק אור זרוע לצדיק כמו שכתב הרה"ג הרח"ף ז"ל דנכון לאורו טו"ב פעמים בכל יום.

הלכות חנוכה

פתיחה

אמר המחבר יצ"ו אזכיר עוד בפרשה זו הלכות חנוכה אשר רוב השנים אני דורש אותם בעזה"י בפרשת וישב.

ובגן שלשה שריגים והיא כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכולותיה ענבים,

נ"ל בס"ד גפן אלו ישראל שנמשלו לגפן, שהוא עץ חלש ורך אך פירותיו טובים מאד שיש בהם אכילה ושתיה, כן ישראל אע"פ שהם רכים וחלשים עושים פירות טובים בתורה ומצות, גם הגפן אינה מקבלת נטיעה אחרת שלא תתערב בשאר אילנות, כן ישראל כתוב בהם הן עם לבדד ישכן וא"א שיטמע איש ישראל בסטרא אחרא ויתערב בה לגמרי, אלא סופו לצאת ממנה ויתוקן ע"י כמה גלגולים כי השי"ת חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, ואמר שלשה שריגים כנגד נר"ן שנמצאים בישראל דוקא דאזה"ע אין להם אלא נפש מן קליפה דעשיה ותיקון של ישראל הוא שלשה מדרגות, ותחלה היא כפורחת בתשובה שבהרהור הלב, ואח"כ עלתה נצה תשובה במעשה, אך היא מיראה ואח"כ הבשילו אשכולותיה ענבים תשובה מאהבה שהזדונות יתהפכו לזכויות, ואפקה בלשון בישול לרמוז על הצניעות של התשובה כמו שכתוב והצנע לכת עם אלהיך שאם יעשה תשובה בצניעות יצליח בה יותר, וידוע שכל דבר ההמתבשל בקדרה אם יכסו הקדרה יתבשל בטוב וגם במהרה, או יובן אמרו שלשה שריגים כנגד מחשבה ודבור ומעשה, שרצף שיהיו התורה והמצות בשלשתם וישראל לא יהיו שלמים אלא בשלשה אלו ביחד.

נמצא שלימות התורה והמצות הוא רק בשלשה אלו, לכן התורה נקראת אור והמצוה נר דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, והיינו כי הנר כולל שלשה דברים ביחד הוא עצמו והפתילה

השמן שבתוך הנר, ואם יחסר אחד מהם לא יעשה הנר פעולתו, וכן נמי האור יש בו שלשה גוונים כנגד שלשה הנז', ולכן בחנוכה נעשה להם הנס באור המנורה שהיא משולשת בכללי ושמן ופתילה, וגם האור שלה משולש בשלש גוונים לרמוז שזכו לנס זה על אשר היתה עבודת הקודש אצלם שלימה במחשבה ודיבור ומעשה, ולכן גם יוסף הע"ה מפני שעבד את השי"ת עבודה תמה בשלשה הנז', נעשה לו נס בדיבת אשת פוטיפר מחמת האש שרמוז בו שלשה הנז', דידוע מה שאמרו בתרגום יונתן בן עוזיאל שהיא הביאה חלבון ביצה והניחה על המטה לחזק הדיבה, וכמו שכתוב יונתן בפסוק ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו, ראו דייקא ואח"כ נבדק זה ע"י האור ונתבררו שקרים שלה ולא נהרג, וז"ש אור זרוע לצדיק זרו"ע עוז"ר לצדיק הוא יוסף שנקרא צדיק בסתם, ולכן נקראת חנו כ"ה היא תיבת אור, שהיא תיבה של חמש ועשרים שבתורה, כי מן בראשית עד יהי אור תמצא תיבת אור היא תיבה של כ"ה, ולכן הנס התחיל בכ"ה לחודש, לז"א יהי אור ויהי אור, יהי עולה כ"ה יהי בו נס של אור, ולכן בזכות שלימות העבודה בשלשה הנז' ניצולו מן שלשה גזירות שגזרו היונים לבטל שבת וחדש ומילה, וגם זכות התורה שהיא חמש ספרים הגין לבטל שלשה גזירות דר"ת שלהם חמש שהוא ר"ת חדש מילה שבת, גם הנס היה בשמן שתרגומו מש"ח ר"ת הנז', ולכן הנס נעשה בסוף החדש ונמשך שמונה ימים, כדי שיזדמן באלו הימים שבת וגם ר"ח, ולכן בלילה הראשונה נתקן שלשה ברכות.

אות א

בליל ראשון מברכים שלשה ברכות להדליק ושעשה נסים ושהחיינו, ונתנו הפוסקים ז"ל סימן עשה לך שרף ושים אותו על נס וראה אותו וחי, גם נרמזו באותיות מספרם שהוא אותיות שלשה שגם במ סימנם שלש"ה ר"ת שעשה להדליק שהחיינו הנרות הללו וכו', ואחר שהדליק נר א' יאמר הנרות הללו וכו', בנוסח המתוקן יפה שיש בו ל"ו תיבות כמנין הנרות של כל שמונת הימים, ויעמדו אשתו ובניו בשעת הברכה ובשעת הדלקת כל הנרות.

אות ב

אף על פי דבנרות שבת נוסח הברכה הוא להדליק נר של שבת, בנרות של חנוכה מברכין להדליק נר חנוכה ואי אומרים של כדי שיכין המברך בר"ת נח"ל שוא שם קדוש הרמוז בר"ת נוצר חסד לאלפים ובר"ת פסוק נפשינו חכתה לה', שגם הם ניצולו בשביל שבטחו בהשי"ת וציפו לישועתו, ואמרתי בס"ד דלכן היה הנס בחודש כסליו דהראש וסופו כ"ו מספר שם הוי"ה, ואותיות הנשארים באמצע הם ר"ת לפורקן סברית יהו"ה, שהוא תרגום של פסוק לישועתך קייתי ה'.

אות ג

אם לא בירך שהחיינו בליל ראשון יברך בליל שני, וגם האבל יברך שהחיינו, אבל אונן ידליק בלא ברכה ואם אפשר בשליח נכון ועדיף יותר.

אות ד

מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח אפילו בזה"ז שמדליקין בפנים, ואם אין מזוזה בימין יניחה בימין, ואם יש מזוזה יניחנה בשמאל הנכנס, והרי שלשה מצוות ביחד כי האדם הנכנס ולובש ציצית שהוא טלית קטן שעליו ור"ת שלהם צמ"ח ציצית מזוזה חנוכה, ובזכות זה יבא משיח צדקינו צמ"ח שמו, ויתקיים פתחו שערים ויבא גוי צדיק כי ימין ושמאל תפרוצי, וכשיניח החנוכה על מזוזת הפתח בשמאל יניח בלילה הראשונה את הנר בקצה השני של מנורת החנוכה שהוא הרחוק מן הפתח, ובליל שני יניח נר השני בצידו שיהיה קרוב לפתח יותר מן הראשון, ובן מתחיל להדליק עד שנמצא בליל שמיני אותו נר הנוסף יהיה סמוך לפתח ממש, ובו מתחיל להדליק כדי שיפנה לצד ימין בהדלקה בכל לילה, אבל אם אין מזוזה בימין דאז מניח החנוכה בימין יעשה להפך דמניח בליל ראשון הנר קרוב לפתח, ובליל שני מניחו בצידו וכעזה"ד כדי שיהיה בכל לילה פונה לצד ימין כשהוא מתחיל להדליק נר הנוסף.

אות ה

מניחה למעלה משלשה טפחים, ומצוה להניחה למטה מעשרה טפחים, ובדיעבד אם הניחה למעלה מעשרה יצא, וע"פ הסוד טוב להניחה מעט למעלה משבעה, ואם הניחה למעלה מעשרים אמה לא יצא י"ח.

אות ו

צריך להדליקה במקום ההנחתה, ואפילו אם בעה"ב חולה ושוכב על מטתו אין מביאין לו נרו חנוכה להדליקה אצל מטתו ויניחו אותה אח"כ במקומה, כי צריך להדליקה במקום הנחתה, ולכן אם אינו יכול לקום להדליק במקום הנחתה יעשה שלי להדליקה במקום הנחתה, ויכול החולה לברך והשליח ידליק בחדר ההוא לפניו תכף ומיד וכאשר העלתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים.

אות ז

זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, וכשהגיע הזמן לא יאכל ולא ילמוד עד שידליק, ואם התחיל לאכול או ללמוד פוסק ומדליק אם לא הדליק בצאת הכוכבים ידליק ויברך כל זמן שבני הבית נעורים, אבל אם ישנים ידליק בלא ברכה, מיהו די בשנים נעורים.

אות ח

צריך שיתן בה שמן שידליק לפחות חצי שעה, ואם לא היה בה שמן שיעור הדלקה חצי שעה בשעה שהדליקה, אפילו אם הוסיף בה שמן אחר ההדלקה לא יצא י"ח, ואם בירך והדליק ואח"כ הרגיש שלא היה בה שמן יכבנה ויוסיף בה שמן ויחזור וידליקנה אך לא יברך פעם שנית, על כן כל אדם יתן עיניו קודם ברכה לראות אם יש בה שמן כשיעור, כי יזדמן שאשה הניחה שמן כשיעור ונשפך מן הנר ע"י איזה מקרה לכך יראה תחלה ואח"כ יברך וידליק.

אות ט

אם הדליקה וכיבתה הרוח אם הניחה במקום שליטת הרוח שאינה יכולה לעמוד בו לא יצא י"ח, וצריך שיניחנה במקום הראוי וידליקנה בלא ברכה, אבל אם הניחה במקום שאינו שולט הרוח וקרה לה מקרה וכבתה אינו זקוק מן הדין להדליקה, ואם החמיר להדליקה ברוך יהיה.

אות י

הדליק נ"ח ושכח ולא בירך אם עדיין לא גמר הנרות יברך ברכת להדליק וידליק הנשארים, אע"פ דאלו הנשארים הן מן ההידור אבל אם גמר הדלקת כל הנרות ואח"כ נזכר אפילו שנזכר תוך כדי דיבור לא יברך ברכת להדליק, משום דאיכא פלוגתא בזה וסב"ל, אבל ברכת שעשה נסים וכן ברכת שהחיינו יברך אותם אפילו שלא נזכר אלא עד שגמר הדלקת כולם כן העליתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים.

ואם הדליק נר אחד וקודם שהדליק השאר נשפכו, או אם טעו ואל הזמינו נרות הצריכים לאותה לילה ששכחו מהם נר א' ולא הרגיש בזה אלא עד שבירך, לא ישיח אלא ימתין עד שיביאו לו האחד המשלים המנין וידליקנו, ואם שח לא יברך.

אות יא

מדליקין בבית הכנסת ומברכים, אך צריך זה המדליק להדליק בביתו ג"כ, אם הוא אכסנאי אינו מברך בביתו שהחיינו מפני שכבר בירך בבית הכנסת דקי"ל סב"ל, וכן אם חל ליל א' של חנוכה בליל שבת סמברכין בו שהחיינו וכבר הדליק בביתו ובירך שהחיינו, ובא להדליק בבית הכנסת וכל הקהל שהיו בבית הכנסת כדי להתפלל ערבית כבר הדליקו בביתם ובירכו שהחיינו בביתם, לא יברך שהחיינו בהדלקת בית הכנסת מפני שכבר הוא

וכל הקהל בירכו שהחיינו בביתם, דמספקא לן בדבר זה בשה"ק מקבציאל ולא איפשיט לן וסב"ל ועיין להרב זרע אמת סי' צ"ו והביאו הרב מחב"ר ז"ל.

אות יב

שמן זית מצוה מן המובחר, ואם הניח השמן תחת המטה לא ידליקו בו נר חנוכה ולא נר שבת, משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המטה, וכיון דנמאס לאכילה נמאס למצוה, משום הקריבוהו נא לפחתיך, אבל אם השמן הוא מר דאינו בר אכילה אינה שורה עליו רוח רעה ושרי.

אות יג

אין להדליק קצת נרות משמן וקצת משעוה, כדי שלא יאמרו שני אנשים הדליקו ועוד אין בזה הידור מצוה, ולכן טוב שגם גוף הנרות יהיו שוין בגודלן ומראיהם ומינם משום הידור מצוה, וטוב שזה נר הנוזף שקורין שמש יעשהו משונה מנרות חנוכה, כדי שיהא ניכר שאין זה בכלל נ"ח וכן אני נוהג.

אות יד

אסור להשתמש לאורה בין תשמיש קדושה בין תשמיש חול, אבל לנר הנוסף מותר ויש מחמירין גם בנר הנוסף, וכפי הסוד אם נהנה מאורה עושה פגם גדול שיתאחזו החיצונים באור העליון וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל, וכל זה הוא רק בזמן שיעור המצוה.

סומא אשתו מדלקת, ואם אין לו אשה ישתתף בפריטי, ואם יש לו בית בפ"ע ידליק ע"י סיוע של אדם אחר אך לא יברך.

אות טז

המנהג פה עירינו יע"א הבן אע"פ שהוא גדול, לא ידליק בעודו בחור אלא יסמוך על אביו, ואם נשא אשה ידליק בחדר שלו שהוא ידן שם, אך לא יברך אלא יעמוד אצל אביו כשהוא מברך ויכוין לברכות של אביו ואח"כ הולך ומדליק בחדרו.

אות יז

ב' או ג' בעלי בתים שאוכלין כל א' בפ"ע ודרים יחד ישתתפו בפריטי כדין אכסנאי, וידליקו כל אחד לילה אחת בידין.

אות יח

טוב ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק בידם נר הנוסף כדי לחנכם במצות, שגם בזה הנר הנוסף יש קצת מצוה, וכן אני נוהג וראוי לעשות כך, אבל לא יתן להם להדליק מנרות של חיוב ודלא כמאן דהתיר בזה.

אות יט

קטן שהגיע לחינוך לא ידליק בשביל אחרים, ואין מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה על ידי אמצעי.

אות כ

נר חנוכה מדליק קודם נר שבת, ואע"פ שהאיש הוא המדליק נר חנוכה והאשה מדלקת נר שבת, תמתין אשתו שלא תדליק נר שבת עד שידליק הבעל נר חנוכה, ויש בדבר זה טעם ע"פ הסוד כנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל שאם ידליקו נר שבת קודם, עושה פגם ח"ו, מיהו אם השבת הוא בליל ז' או ח' שיש נרות הרבה והאשה רוצה למהר מחמת הזמן שלא נשאר עת מרווח, אז תוכל להדליק נר שבת אחר שהדליק הבעל נר אחד בלבד ולא תמתין עד שידליק הכל, וצריכין להזהר בערב שבת שיתפלל מנחה ואח"כ מדליקין, ולא יעשה מנהג בורים שמדליקין נ"ח ואח"כ מתפללים דהוי תרתי דסתר.

אות כא

במוצאי שבת בבית הכנסת מדליקין נ"ח ואח"כ מבדילין, אבל בבית מבדיל ואח"כ מדליק נ"ח וזו הדרך הנכונה יותר.

אות כב

בחנוכה אין הולכים לבית הקברות ביום יארציי"ט כנהוג, ומי שיש לו יארציי"ט בתוך ימי חנוכה ילך קודם חנוכה, אבל הולכין להשתטח על קברות הצדיקים זיע"א, וכן המנהג פה עירינו שהולכין על מצבת אדונינו יהושע כה"ג בתוך ימי חנוכה בער"ח.

אות כג

ביום כ"ד כסליו ילמדו בספר חגי סי' ב' בעשרים וארבע וכו' עד סוף הספר, ויש סגולה לשמירה לומר כל לילה אחר הדלקת נר חנוכה שבעה פעמים ויהי נועם וכו', ומזמור יושב בסתר וכנז' בספר מל"ח יע"ש.

אות כד

אוכלין מאכלי חלב בחנוכה זכר לנס שנעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב שהיה ממלכי יון והמעשה הובא בספר חמדת ימים, ונס זה נעשה קודם נס העקרי של חנוכה בכמה שנים, אך הואיל ואותו אויב היה ממלכי יון וגם הוא היה רוצה להעבירם על דת לכך עושין לנס זה ג"כ זכר בימי חנוכה, ע"ד שאמרו לאכול זרעונים בפורים זכר לנס של דניאל ע"ה וחבריו ע"ה, ונ"ל בס"ד לרמוז טעם בחלב לשלשה מצות שגזרו לבטלם שהם חודש שבית מילה ומסרו ישראל עצמן עליהם, דאות ח' דחלב הוא אות ראשונה של חודש, ואות ב' דחלב הוא אות שנית של שבת, ואות ל' דחלב הוא אות שלישי של מילה.

אות כה

במזמור ארומממך ה' כי דליתני שאומרים קודם ה' מלך בשחרית אין צריך להתחיל לומר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד ככתוב בסידורים, ובנוסח על הנסים יאמר חשמונאי בחיר"ק כמו שכתוב הפר"ח ז"ל, גם יאמר לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, גם יאמר וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו.

אות כו

בכל שמונת ימי חנוכה יאמרו בית יעקב ומזמור היום, ואחריו מזמור שיר חנוכת הבית, וקודם מזמור היום יאמר היום יום פ' בשבת, ולא יסיים לומר שיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן כדרכו בשאר ימים, ופה עירינו בגדאד יע"א היה מנהגם שלא לומר בחנוכה בית יעקב ולא מזמור של היום אלא אומרים מזמור חנוכה דוקא, ומזה כמה שנים תהילות לאל עשיתי המנהג לומר בית יעקב ומזמור היום ג"כ כנז"ל ונתיישב זה המנהג בעזה"י.

אות כז

צרכין הנשים להזהר שלא יעשו מלאכה בעוד שהנרות של חנוכה דולקות כי כן קבלו עליהם מזמן קדמון ומפרוש בבית יוסף ובלבוש טעמים על מנהג זה, ואנא עבדא אמרתי טעם ע"פ הסוד כי מציו מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכינור שיש תוספת קדושה אל המלכות העליונה בחנוכה כמו ענין ר"ח, דבחנוכה מקבלת הארותיה מן ההוד ע"י עצמה שלא ע"י בחי' התפארת, שאינה טפילה אל בחי' התפארת כמו בימי החול, ולכן מאחר שהנשים מושרשים הם במלכות שיש לה תוספת בחנוכה, על כן עשו תוספת לעצמן באיסור עשיית מלאכה להתקדש בכך בשעת הדלקת הנרות דוקא והוא טעם נכון בעזה"י.

וכתב בשו"ג ראוי שיזהרו הנשים שלא לעשות כבוד ומעשה מחט וכן שאר מלאכות ביום ראשון וביום אחרון של חנוכה וכ"ש בר"ח יעו"ש, ועיין מל"ח סי' ז"ך אות ס"ה יע"ש וכך

אני דורש בציבור שטוב להזהר בזה, ורק לאותם הנשים שפרנסתם ע"י מלאכה אין להחמיר בזה, ושאלתי להרה"ג החסיד מהר"א מני נר"ו להודיעני מנהג עה"ק תוב"ב בדבר זה וכתב לי שמנהגם לעשות מלאכה בכלל מימי חנוכה, אמנם יש להם קבלה שאם אשה נפלה בסכנה תדור נדר לא לעשות מלאכה בחנוכה ותנצל, ויש נודרים יום אחד ויש נודרים שני ימים כפי מה שירצו אך הנשים הבאים מחו"ל כל אשה אינה משנה מנהג שהיה לה בחו"ל עכ"ד נר"ו.

אות כח

ירבה בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר שבתות, וכ"ש אם חל בו ר"ח ג"כ, וכן ירבה בר"ח טבת שהוא בתוך ימי חנוכה בשביל פרסום הנס, ומנהגינו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס זיע"א ביום ר"ח טבת, ויזהר בהלל של חנוכה כי אפילו בחג המצות אין אומרים הלל גמור וכאן אומרים הלל גמור שמונה ימים, על כן יאמר אותו בכונה ובשמחה רבה.

פרשת מקץ

תפילת שחרית

פתיחה

ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה וכו'.

נ"ל בס"ד דידוע ה"א ראשונה דשם הוי"ה נקראת אם העליונה, וגם ה"א אחרונה נקראת אם, שהיא אימא תתאה, אלא שזו נקראת בשם כן דהיא כן ומושב לכל העולמות שהיא סופא דכל דרגין כידוע, וז"ש אם כן קרי בהה אם בצר"י ר"ל אם שהיא כן, אפוא זאת עעשו זאת ז' אות רמז לאותיות השם והכסא, או רמז לאותיות שדי ואותיות אדני שנפגמו בחטא אדם וחווה, עשו ר"ל תקנו כמו וכן הבקר אשר עשה, או זאת כינוי לתורה כמו שאמרו רז"ל במדרש רבא פרשת אחרי זאת כינוי לתורה כמד"א וזאת התורה, עוד ארז"ל זאת כינוי לתפלה כמו שכתוב ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה והתחנה הזאת, וכן בדוד הוא אומר על כן מצא עבדך להתפלל לפניך את התפלה הזאת, והיינו ר"ל ע"י עסק התורה והתפלה תתקנו את ה"א אחרונה הנקראת אם ונקראת כן, ופירש הדבר קחו מזמרת הארץ הם התפילות שיש בהם שבח וזמרה גם בהם יהיה זמר עריצים ע"י הברור של נ"ק הנעשה על ידם, בכליכם רמז לניצוצות הקדושה שנקראים כלים כנודע סוד שבירת הכלים שאנחנו צריכין לבררם ולתקנם דבר יום ביומו ע"י התפילות עד גמירה, כי הקב"ה עשה זאת לזכותינו בשכל טוב לעוה"ב במה שמסר בירורם ותיקונם בידינו, וכמו שכתוב בס"ד על מאמר רבי יוסי בסוף מסכת כלים אשריך כלים שנכנסת בטומאה

ויצאת בטהרה, ולכן אמר בכליכם שייחס אותם להם, והורידו לאיש מנחה, לאיש רמז לאות וא"ו דשם הוי"ה שנקראת בשם איש, מנחה מן הבירורים האלה, או מנחה ח"ן מ"ה שיתמלא בשם הוי"ה דאלפין דהוא מספר מ"ה וידוע כי תשלום מספר שם מ"ה ע"י אות אלף דמלוי וא"ו כמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בדרוש יצ"מ, והתחיל להזכיר ששה מינים מעט צרי וכו', כנגד ששת ימי החול שבהם תהיה מלאכת הבירור, ולכן ר"ת ששה מינים אלו הוא שם קדוש צדנלב"ש, והיינו צדן לשון צידה שהבירור נקרא בשם צידה, שנ"ק נצודין ויוצאין מתוך הסיגים והקליפות, ואותיות לב"ש שיהיו לבושין לאות וא"ו דשם הוי"ה ולאות ה"א אחרונה ולכן קראו רז"ל את התפילות דברים העומדין ברומו של עולם.

ומאחר שהתפילות עניינם נורא ונשגב שנעשה בהם בירורים גדולים אשר העולמות העליונים תלויים בהם, וגם הגאולה העתידה להיות בב"א תלויה בהם, לכך נכון להשתדל ולהזהר להתפלל בבית הכנסת שהיא דוגמת בהמ"ק ונקראת מקדש מעט ששם השראת שכינה, ויצליח האדם בתיקון התפילות שם עשר ידות על מה שהיה מתפלל בביתו, ששם בבה"כ ימצא תרתי לטיבותא הן מצד קדושת המקום והן מצד ברוב עם הנמצאים שם.

אות א

מצוה על האדם להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת, ועיקר המצוה שישאר שם להתפלל שם, ולא כאותם שיהיו מעשרה ראשונים בבית הכנסת ואח"כ הולכים להתפלל בבית כנסת אחר ששם אינם מעשרה הראשונים וכנז' בשער הכונות לרז"ל, וכשם שמצוה להיות מיו"ד ראשונים בשחרית כן מצוה ג"כ במנחה ומעריב, וכל המקדים יותר הוא קרוב אל הקדושה יותר ושכרו יותר, וכשם שמצוה להיות מעשרה ראשונים כך מצוה להתעכב עד שלא ישארו עשרה בבית הכנסת, ומכ"ש שצריך להזהר שלא יצא ראשון מעשרה האחרונים שהראשון לעשרה האחרונים כשיצא מבית הכנסת הוא העיקר הגורם סילוק אור השכינה מבית הכנסת, ועיין אליהו רבא סי' צ"ג אות א' וחס"ל שם ועוד אחרונים.

אות ב

מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת, וכן לכל דבר מצוה, אך יעשה באופן שלא ילעיגו הרואין עליו, אלא ילך כאיש מהיר במלאכתו, וארז"ל ע"פ מלך אסור ברהטים שהשכינה קשורה עם ישראל בגלות בשביל שני ריצות שרץ אברהם אע"ה בשביל מצוה דכתיב וימהר אברהם האהלה אל שרה ואל הבקר רץ אברהם, ואמרו ג"כ בזוהר הקדוש כשישראל רצים לדבר מצוה, כנגד זה רצים מלאכי סנגורייא ומקדימין ללמד זכות על ישראל, ומיהו לא ירוץ אלא עד פתח בית הכנסת, אבל בבית הכנסת עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה ויראה, כי היכל מלך הכבוד היא וכנז' בחס"ל.

אות ג

הנכנס לבית הכנסת יזהר להתעכב מעט בפתח קודם שיכנס, ולהראות עצמו ירא וחרד ומזדעזע ליכנס בהיכל מלכו של עולם, וענין זה מועיל מאד אל השלימות של האדם ואל ההשגה, ו"ס הפסוק ומקדשי תיראו, גם זמה שאמרו בגמרא בענין אחיתופל שלימדו לדוד הע"ה פסוק בבית אלהים נהלך ברגש, שרמזו ג"כ ענין ברגש שיתרגש האדם ויזדעזע בעת כניסתו בבית אלהים שהוא בית הכנסת עכ"ל רבינו ז"ל בשער הכונות יע"ש.

ובספר כ"מ כ"י כתוב בכל יום כשיכנס לבית הכנסת יעמוד בפתח ויאמר פסוק ואני ברוב חסדך וכו' ויכנס, וכשהוא נכנס והולך שם יאמר אחר הפסוק הנז' ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה והוא פסוק של אברהם אע"ה, ואחריו פסוק ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך והוא של יצחק אע"ה, ואחריו פסוק ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו והוא של יעקב אע"ה, ואם אפשר לאומרם כולם בעמדו בפתח הנה מה טוב, ואם לא אפשר יאמר ג"פ אלו כשהוא נכנס והולך ובחול לא יאמר פסוק ואני ברוב חסדך אא"כ לובש תפילין, אבל בשבת ויו"ט דאין מניחין תפילין יאמר פסוק ואני ברוב חסדך, ולא בעינן שיהיה מעוטף בציצית דדי בזה בטלית קטן שעליו.

אות ד

יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו, ולא דוקא בקבע של בית הכנסת, אלא גם בבית הכנסת שקבוע בה יקבע שם מקום, וכן כשיתפלל בביתו לפרקים ג"כ יקבע מקום להתפלל בו בכל פעם, ועיקר קביעות מקום הוא בתפילת העמידה.

אות ה

אסור להתפלל בעצבון, דאם יתפלל בעצבון אין נפשו יכולה לקבל אור העליון הנמשך עליו בעת התפילה, ורק בשעת וידוי יתעצב על עונותיו, וקודם תפלה יקבל מצות ואהבת לרעך כמוך, ולכן אם יש אדם מישראל בצרה יתפלל עליו כל יום בפירוש, ועי"ז תכלל תפלתו בכלל תפלות כל ישראל ותעשה פרי למעלה.

אות ו

אפילו הזמירות לא היה אומר רבינו האר"י ז"ל בקול רם, כדי להראות הכנעה, ורק ביום שב היה מרים קולו בנעימה מעט יותר ממנהגו בחול לכבוד שבת, וכשהיה קורא איזה פסוק מתנ"ך בתוך התפילות דמיושב היה קוראו בטעמים שלו, והיה מזהיר את רבינו מהרח"ו ז"ל שלא יכניס האצבע תוך אזניו כדי לנקותם מזוהמא מתחלת התפלה דמיושב

עד גמר עלינו לשבח, ועל ידי מטפחת לית לן בה, כתוב בספר כ"מ כ"י כשאומר שלשה פסוקים מי אל כמוך וגו' שהם, י"ג מכילן דרחמי ימנה את הי"ג הנז' באצבעות הימין כדרך שעושין באמירת י"א סמני הקטורת ע"כ, ויפה כתב חדא כי המנין ירוה על חשיבות ומעלה של אותו דבר וכיון דהם דבר שבמנין ודאי טוב למנותם באצבעות לפרסם מניינם, ועוד יועיל זה לעורר הכונה בלב וכן אני נוהג.

אות ז

כשיגיע לק"ש קודם פרשת התמיד יזהר לומר פסוקים שמע ישראל ובשכמל"ו בכונה גדולה כמו ק"ש דיוצר, הן בסגירות עיניו, וכן במסירת נפשו בתיבת אחד, כי זו היא חיוב מדרבנן, ויכוין לקיים מצות ק"ש מדרבנן ויש בה צורך גדול בתיקון התפלה דאין אנחנו יכולים להשלים תיקון הנעשה בק"ש דיוצר אלא בצירוף ק"ש זו, אך סגי לומר פסוק שמע ישראל ובשכמל"ו, ואין אומרים ואהבת וגו' וכנז' בספ' הכונות.

והנה בסידורים כתוב קודם ק"ש זו אשרינו שאנחנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות בבתי מדרשות ומיחדים שמך בכל יום וכו', ואין זו נוסחה אמיתית דמחזי כמשקר דרוב אין משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אך נוסחה העקרית הוא להוסיף אות כ"ף בתיבת שאנחנו ולומר כשאנחנו משכימין ומעריבין, ולי אנא עבדא נראה דעדיף טפי לבלתי נאמר משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דקמי שמיא גלייא ומה הכרח יש לנו בדברים אלו, אלא יאמר אשרינו שאנחנו מיחדים שמך בכל יום וכו' כן נ"ל והבוחר יבחר.

אות ח

פרשת התמיד והקטורת יאמר בכונה גדולה דרבו מספר מעלותיה, והקריאה במקום הקרבה ומינה באצבעותיו הסממנין של הצרי והצפורן וכו', וכתבתי בסה"ק מקבציאל בס"ד דהמנין מורה על חשיבות ומעלה, דלהכי קי"ל כל דבר שבמנין אפילו באלף לא בטיל ועוד בזה תתעורר הכונה יותר, ועוד איכא טעמא במנין האצבעות דאף על פי דקריאתינו היא העולה במקום הקטרה, עכ"ז לרוב יקר תפארת המצוה הזאת נצרף עם שיח שפתותינו איזה תנועה של מעשה, ולכן נמנה באצבעות כדי לעשות קצת פעולה בידינו בדבר זה ואז יצטרפו הדיבור והמעשה כאלו הקטרנו ממש, ולכן נ"ל דטוב למנות באצבעות הימי דוקא ודלא כמו שכתוב דימנה בשתייהן כדי לזכות שתי ידות כאחד, חדא דמעשה הימין מסוגלת יותר בכ"מ, ועוד כי הכהן מקטיר בבהמ"ק היה מקטיר בימין, ועוד כתבתי שם טעם למנות האצבעות כי הי"א סמנים הם בירורים של ז' מכלים שהם ז"ס

חג"ת נה"ם, וידוע דחמש אצבעות הם חג"ת ונצח והוד כמו שכתוב בשער הכונות בדרוש הציצית, ונמצא רוב ז"ס נרמזים באצבעות היד לכן מונה בהם.

ובספר כ"מ כ"י איתא דגם י"א סמנים שנרמזו במקרא של קח לך סמים וגו' ג"כ ימנה אותם באצבעות, דהיינו קח לך סמים ימנה שתיים, ובנטף ושחלת וחלבנה ימנה עוד שלש, ובסמים השנית ימנה עוד חמש, ובלבונה זכה ימנה עוד אחת, ויפה כתב בזה ומסתבר טעמיה וכן אני נוהג.

אות ט

יש מדקדקין לומר אב"י הוא הוה מסדר, כדי שלא תדבק יו"ד של אב"י עם הוה דאז נראה כקורא השם ככתבו וכן ראוי לעשות, ופסוקי אנא בכח יאמר כל שתי תיבות ביחד אנא בכח ויפסיק, ואח"כ גדולת ימינך ויפסיק, וכן עזה"ד ויכוין בר"ת בשמות הקודש כנז' בסידורים, וכתב מנחת אהרן כלל יו"ד אות ק' וז"ל והשיורי כנה"ג כתב לעמוד בעת אומר אנא בכח, וכבר כתבתי לעיל דאין חיוב לעמוד על רגליו אלא במקום שאנחנו עסוקים בשלשה ראשונות וא"כ אין לעמוד כשאומר אנא בכח דענין זה אינו לא בכתב ולא באו"א עכ"ל ויפה כתב, ושאלתי על מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ ואמרו שאין מנהגם לעמוד.

אות י

ברייתא דרבי ישמעאל יש בה סודות גדולים ובסידור רבינו הרש"ש מסודרים לנכון, על כן צ"ל בנחת ומתון, ובספר כ"מ כ"י גם על ברייתא זו כתב טוב למנות י"ג מידות שבה באצבעות וטעמו ונימוקו עמו, וכתבו בשער הכונות לומר וכן בפת"ח יע"ש, ויש מקשים והלא מצינו כן בצר"י במלכים א' ס' ז' ועל השלבים כן ממעל, ועוד שם עגול מעשה כן כל זה הוא מלשון אותי השיב על כני, ואין זו קושיא כלל דאה"ן יש כן בצר"י שהוא ממשמעות זו אך כן בפת"ח הוא לשון מבורר יותר במשמעות זו, ועוד נראה ודאי שיש ע"פ הסוד טעם אצל רבינו האר"י ז"ל שצריך לומר כן בפת"ח.

אות יא

טוב לסמוך אמירת פסוקים של הודו לפרשת התמיד ואיזהו מקומן בכל מה דאפשר יען כי בתמיד של שחר היו אומרים מהודו לה' עד ובנביאי אל תרעו, ובתמיד של בין הערבים היו אומרים משירו לה' כל הארץ עד והלל לה', וע"פ הסוד יש טעם בפסוקים אלו כדי להפריד הקליפות מעל הקדושה, וי שיש לו איזה סיבה שלא יוכל להקדים לבא לבית הכנסת להתחיל התפלה מפרשת העקידה עם הציבור שהוא מוכרח להתחיל בביתו לבדו עד ה' מלך, יחזור ויאמר פעם שנית פסוקים של הודו כדי להסמיכם לזמירות ע"פ הסוד, ובביתו

ג"כ מוכרח היה לאומרם כדי לסומכם עם פרשת התמיד, ושאר קרבנות, והנה נודע מנהג האשכנזים לומר פסוקים של הודו אחר ברוך שאמר, ומנהג הספרדים קודם ושני מנהגים אלו יש בהם טעם ע"פ הסוד, וידוע מה שאמרו בס' הכונות דרבינו האר"י ז"ל היה עושה בדבר זה כמנהג הספרדים ופסוק הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו אשר בתוך פסוקי הודו הנז' אין כופלין אותו, אלא אומרים אותו פעם אחת, וגם החסידים בבת אל יכב"ץ אין מנהגם לכפול.

אות יב

יזהר כל אדם לומר קודם פרשת העקידה נוסח זה, רבון עלמא יהא רעוא קמך למיהב לן חילא לאתערא ביקרך, ולמעבד רעותך, ולסדרא כולא כדקא יאות, ואף על פי דלי אנו ידעין לשוואה רעותא ולבא לתקנא כולא, יהא רעוא קמך דתתרעי במילין וצלזותא דילן, לתקנא תיקונא דלעילא דקא יאות, ולהוו היכלין עלאין, ורוחין עלאין עיילי היכלא בהיכלא, ורוחא ברוחא, כד דמחברן בדוכתייהו כדקא חזי, שייפא בשייפא, ואשתלימו דא בדא, ואתייחדו דא בדא עד אינון חד, ונהרין דא בדא, וכדין נשמתא עלאה דכלא אתייהא מלעילא ונהיר לון, ולהווי נהירין כולהו בוצינין בשלימו כדקא חזי, עד דההוא נהורא עלאה אתער, וכלא אעיל לגבי קודש קודשים, ואתברכא ואתמלייהא כבירא דמיין נבעין ולא פסקין, וכלהו מתברכאן לעילא ותתא, וההוא דלא אתיידע ולא אעיל בחושבנא רעותא דלא אתפס לעלמין בסיים לגו לגו בגוייהו ולא אתידע ההוא רעותא ולא אתפס למנדע, וכדין כלא רעותא חדא עד אין סוף וכלא יהו בשלימו מלתתא ומגו לגו עד דאתעביד כלא חד, ואתמלייתא כלא ואשתלים כלא ואתנהיר ואתבסם כלא כדקא יאות.

רבון עלמא יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם, ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך, ולאמטויי לנא מטוב נהורך, ולקבל צלותנא ברחמי, יהא רעוא קמך דתהווי סעידי וסמיך לן, דנימא מילין באורח מישור, בתיקונא דלעילא, בתיקונין דמלכא קדישא ומטרוניתא קדישא, ולמעבר יחודא שלים, לאשלפא לההיא נשמה דכל חיי מדרגא לגרגא עד סופא דכל דרגין, בגין דיהווי ההיא נשמתא משתכחא בכלא ומתפשט בכלא, דהא עילא ותתא תין בהאי נשמתא ומתקיימי בה ע"כ, ובזה הנוסח שאומר האדם בכל יום קודם תפלה יהיה מוצל מלטותא דרשב"י דלייט באדרא רבא דף קמ"א ע"ב, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, עוד מצאתי כתוב מה טוב ומה נעים שיאמר האדם בכל יום אחר תיקון חצות דהיינו אחר שיאמר פתיחת אליהו זכור לטוב, לשון רשב"י בזוהר הקדוש פרשת נח דף ס"ה ע"א ובפרשת פקודי דף רס"ח ע"ב א"ר שמעון ארימית ודאי בצלותין לעילא, דכד רעותא עלאה לעילא וכו' וכו', עד ועל דא כולם קאים זכאה חולקיהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי, ואם לא היה יכול לאומרם אחר חצות לילה יאמר אותם בשחרית קודם תפלה, וכן יעשה

גם בשבתות וימים טובים כי דברים אלו הם עמוקים מאד מאד, והמבין סודן של דברים אלו ידע כמה תועלת נעשה באמירתם לתיקון אותו היום בין בפרצוף הימים בין בפרצוף הזמנים.

אות יג

ענין גדול ונורא ועצה טובה ויקרה, גילה לנו רבינו האר"י ז"ל בשער רה"ק יחוד כ"א, והוא ראוי לאדם תמיד לכוין ולהעריך את עצמו כאלו הוא מדור וכסא אל האצילות הקדוש, ובפרט בזמן שההאדם מתפלל הוא יותר ראוי ומוכרח שיכוין בכך, ועי"כ תשרה ותחול עליו קדושה עליונה, וזהו מה שיכוין חלה יחשוב שהוא מכין גולגולת ראשו שהוא סוד כתר להיות כסא אל שם הוי"ב בנקוד קמ"ץ כולה, ועוד מכין מוח חכמה שבו להיות כסא לשם הוי"ה בנקוד פת"ח, ומכין מוח בינה שבו להיות כסא לשם הוי"ה בנקוד צירי, ומכין עין ימין שבו להיות כסא אל חמשה הוי"ת בנקוד צירי, ומכין עין ימין שבו להיות כסא אל חמשה הוי"ת שהם מספר עי"ן ומכין עין שמאל שבו להיות כסא לחמשה הוי"ת שהם מספר עי"ן, ויכין אוזן ימין שבו להיות כסא לשם הוי"ה במילואה כזה יו"ד ה"י וא"ו הוא הדין שהוא מספר אז"ן, ויכין אוזן שמאל שבו להיות כסא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו הוא הדין שהוא מספר אז"ן, ויכין נחיר ימין דחוטם שבו להיות סא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו ה"י שעולה מספר חוט"ם, ויכין נחיר שמאל דחוטם שבו להיות סא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י שעולה מספר חוט"ם, ויכין פה שבו להיות כסא לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו ה"י, וכ"כ אותיות של חמשה מוצאות הפה, שהם אחה"ע גיכ"ק דטלנ"ת זסשר"ץ בומ"ף שעולה סך הכל פה, ויכין זרוע ימין שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד סגו"ל, ויכין זרוע שמאל שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד שב"א, ויכין גופו כסא לשם הוי"ה בנקוד חול"ם, ויכין ירך ימין שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד חיר"ק, ויכין ירך שמאל שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד קיבו"ץ, ויכין הברית שהוא יסוד שבו כסא לשם הוי"ה בנקוד שור"ק בוא"ו, ויכין העטרה שבו להיות כסא לשם הוי"ה בלתי נקוד עכ"ד, ומצאתי כתוב כשיכוין בהוי"ה זו בלתי נקוד צריך לצייר בתוך אות ה' אחרונה שם אדנ"י עכ"ד והוא כפתור ופרח.

ודע כי בסידור רבינו הרש"ש ז"ל הוסיף עוד כונות בסדר המרכבה הנז' לכוין בדעת עליון ובדעת תחתון, ועוד בהכנת הפה הוסיף לכוין בשם אהיה, ואני לא זכרתי פה אלא מה שמפורש להדיא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער רה"ק, וזה שכתבנו כל אדם יכול לכוון בזה, ותחלה ירשום השמות עם נקודיהם בספר, ואחר שירגיל בהם אז יוכל לכוין הכל בע"פ ולא יצטרך לראות את הרשום בכתב, ועי"כ טוב שיגיל לעשות כונות הנז' כל לילה על מטתו קודם שיקרא ק"ש על המטה, גם נכון לומר אח"כ טו"ב פעמים פסוק עיני תמיד

אלל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי, ובכל פעם יכוין בשם הוי"ה כונה אחת מ"ז כונות הנז' כי הכונות של הכונות הנז' הם מספר טוב, ומשכיל על דבר ימצא טוב.

פרשת ויגש

פסוקי דזמרה

פתיחה

ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני.

י"ל מאחר שהזכירו בשם ישראל למה לא קראו עתה בשם ישראל אלא קראו בשם יעקב, גם למה כפל שמו, ונ"ל בס"ד דמפורש בכתוב שהיו דברים אלו אליו במראות הלילה, וידוע שהלילה הוא בחי' שם ב"ן וה"ס בת שבע, וב"פ יעקב עולה שס"ד כמנין ז"פ ב"ן לכן כיון שאמר לו במראות הלילה שהוא בחי' שם ב"ן, לכך ויאמר יעקב יעקב שהוא מספר ז"פ ב"ן בסוד בת שבע, או יובן בס"ד קראו יעקב יעקב כי בכל שם יש מספר שני שלובים הוי"ה אדנ"י ואדנ"י הוי"ה ומספר הכל עולה שס"ד, כדי לשמור אותו בד' שלובים אלו שבשם יעקב יעקב מן השטן שהוא מספר שס"ד, כי דרך השטן לקטרג בשעת סכנה ביציאת האדם לדרך ובפרט בירידתו למצרים.

ועוד נ"ל בס"ד מה שבחר עתה לקראו בשם יעקב, דידוע מה שאמרו המקובלים בפסוק ויפגע במקום דיעקב ע"ה האותיות קפ"ו כמנין מקום עכ"ד, והנה ישראל משולשים בשלשה מדרגות של קדושה שהם כהנים ליום ישראלים, ושילוב זה הוא שלימות שלהם כמו שאמרו רז"ל בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי וידוע שישראל נקראו גוי גדול כמו שאמר השי"ת לאברהם אבינו ואעשך לגוי גדול, וכתוב ויהי שם לגוי גדול, וכתוב כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו וגו', והנה ג"פ גוי גדול כנגד כהנים ליום ישראלים עולה מספר קפ"ו כמנין יעקב שהה"ס קפ"ו מספר מקום כמו שכתוב המקובלים ז"ל, ולכן אע"פ שקראו בשם ישראל לא נתבטל שם יעקב דחביב הוא שוב נרמז שלימות ישראל בשלשה מדרגות של כהנים ליום ישראלים שהם ג"פ גוי גדול, ועל כן עתה שבא לבשרו אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם, לכך קראו בשם יעקב שהוא מספר ג"פ גוי גדול שיש לזרעו, שהם מספר שמו של הקב"ה הנקרא מקום כמנין ג"פ גוי גדול.

לכן ישראל הם עם תליתאי שמשולשים בג"פ גוי גדול, שהם כנגד כהנים ליום ישראלים, וגם התורה היא אוריין תליתאי שמשולשת בתנ"ך, ולכן התורה נקראת אמת שהם אותיות משולשים א' בראש ומ"ם באמצע ותי"ו בסוף, וגם ישראל נקראו בשם אמת בעבור שילוש הקדושה הנמצא בהם, ועוד גם הקב"ה נקרא אמת דכתיב וה' אלהים אמת, דמלכותו

משולשת בהיה הוה ויהיה דקב"ה ואורייתא וישראל כולא חד, ולכך אנחנו מזכירים בכל יום מלכותו בשילוש כי נאמר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך, וידוע דשבח זה הוא נורא ונשגב דהוא כולל כל תיקון היו"ד ספירות מחסד עד מלכות וכנז' בשער הכונות.

אות א

פסוק ה' מלך וכו' צריך לכפול אותו ע"ד שכפלו ישראל לומר ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים, והטעם הוא להמליכו בגופים ובנשמות, ומפרש ג"כ בתיקונים בסוד זה הפסוק שאמר בג"ד כפל לון תרין זמנין, וצריך לאומרו מעומד עם פסוק והיה ה' למלך וכו', ואפילו אם היחיד אינו מתפלל עם הציבור אלא קורא ק"ש וברכותיה, כשאומרים הציבור ה' מלך וכו' צריך לעמוד, ואין צריך להפסיק לענות עמהם אפילו שהוא עומד בקרבנות שמור להפסיק בהם, וכמפורש בדברי רז"ל בשער הכונות, מיהו ודאי אם אינו עוסק בתיקון התפילות אלא שותק, או עוסק בתורה נכון שגם הוא יתערב עם הציור ויענה עמהם, ופסוק ה' מלך אשר בתוך פסוקים של יהי כבוד אין צרי לאומרו מעומד, וגם אין צריך לכפלו.

אות ב

פסוקי ה' מלך וכו' שאומרים בסליחות העלתי בס"ד בסה"ק מקבציאל דצריך לאומרו מעומד, וגם השומע צריך לעמוד כדין האמור לעיל בפסוק ה' מלך אשר אומרים קודם ב"ש, משום דהאר"י ז"ל בשער הכונות נתן טעם לעמידה בפסוק זה משום דפסוק זה הוא סוד הי"ס של עולם העשיה הכוללת א"א ואו"א וזו"ן ע"ש, ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל של הסליחות סידר כונות אלו בסליחות בפסוק זה, נמצא שיום הם במקומותם למושבותם מיהו נסתפקתי שם בפסוק ה' מלך וכו' שאומרים בהקפות הו"ר ושמחת תורה אם צריך לעמוד, והציבור בלא"ה הם עומדין, אך הספק ההוא אם יש אדם יושב בבית הכנסת ואינו מקיף אם צריך לעמוד, כשאומרים ה' מלך, ונטה דעתי דאין חייב לעמוד, משום דבהקפות אומרים זה מתורת מנהג בעלמא, ואין שם כונות השייכים בפסוק וכיון דאין כאן כונה זו גם עמידה לא צריך לעמוד אדם אחר היושב בביהכ"נ.

אות ג

בשבת ויו"ט מנהג כמה מקומות שיעמדו ילדים על התיבה והם יאמרו הזמירות בקול רם מתחלת הודו ע"ס השירה, מכל מקום צריכין להזהר דאמירת ה' מלך וכו' יאמר הש"ץ בקו"ר כמו ברוך שאמר ועונים הציבור אחריו, וכן המנהג בעירינו בגדאד ועיין מנחת אהרן דף ט"ז ע"ב ולכך אותם שנהגו לאומרו קטנים צריך לשנות מנהגם לאומרו הש"ץ ואם עדיין לא בא הש"ץ יאמר אותו אחר שהוא גדול.

אות ד

טוב לומר מזמור אלהים יחננו ויברכנו בצורת המנורה, ובציור השכל בלבד סגי אם אין ציור מונח לפניו, ובשבת ויו"ט אומרים מזמור השמים מספרים ויש סוד בדבר, והחסידיים בעה"ק תוב"ב במדרש בית אל יכב"ץ נוהגים לור גם בחוה"מ מזמור השמים וכנז' בריש ספר דברי שלום במנהגים שלהם, ופה עירנו בגדאד אומרים בחוה"מ יחננו ואין אומרים מזמור השמים, ואנא עבדא לא הצרכתי אותם לשנות מנהגם בזה, מפני כי לא מצאתי דבר זה מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל על חוה"מ, רק על שבת ויו"ט, והגם דמסתברא מילתא כמנהג החסידיים הנז' עכ"ז הנחתי אותם במנהגם, אך אני בעצמי אומרם עמהם מזמור יחננו וגם אומר מזמור השמים כמנהג החסידיים הנז', וכן ראוי לכל משכיל לעשות כן.

אות ה

מזמורים אלו של רננו שמוסיפים בשבת ויו"ט יש בהם סודות גדולים וצריך להזהר באמירתם כי נשגבה מעלתם. וב' מזמורים ראשונים רננו ובשנותו כל אחד מהם יש בו כ"ב פסוקים כנגד כ"ב אותיות ההתורה וקס"א תיבות כמנין אהי"ה במלוי יודי"ן, וגם ברננו יש י"ג הויו"ת כנגד י"ג מידות וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, וא"כ פקח עיניך וראה לדקדק באמירתם שאם חסר תיבה אחת אובד טובה הרבה ח"ו, והא דנחסר מן לדוד בשנותו אות וא"ו חזר והשלימו דוד הע"ה בפסוק פודה ה', מפני כי וא"ו בא"ת ב"ש יתחלף בפ"ה, ובתשובתי בסה"ק רב פעלים ביארתי טעמים לזה ע"פ הזוהר הקדוש תרומה דף קל"ז ודברי רז"ל בספר פרי עץ חיים.

אות ו

פסוק ויהי נועם יש בו כונות עמוקות ונשגבות. וצריך שתכוין לפחות בפשוטן של דברים, דכונתו ע"פ הזוהר הוא אע"פ שאין אנחנו יודעים לכוין בסוד המצות והתפילות, השי"ת הוא ישלים כונתינו ויעלה עלינו כאלו כוננו בכל כונות הראויות לכוין. ועיי"כ מעשינו במצות, ועקימת שפתינו בתילות, תהיה כוננה לעלות למעלה לעשות פעולתה, ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל מבואר שצריך לכוין בפסוק זה שאם חטאנו וגרמנו לסלק אור הקדושה שנמשכה עלינו ע"י מע"ט, הנה אתה האל ברחמיך תכונן ותתקן לאותם מע"ט ותחזור להמשיך עלינו אור אותה הקדושה, שתי כונות פשוטות אלו יכוין האדם בכל פעם שיאמר פסוק זה קודם כל מצוה ועסק התורה, ויש מדקדקים לכפול בכל פעם פסוק זה כדי לכוין כונה א' באמירה ראשונה, וכונה אחת באמירה שניה והוא מנהג יפה משום דבלא"ה יש

טעם בפעמים, ובכל קהילות ישראל נוהגים להוסיף ביו"ט מזמור של אותו יו"ט, אך החסידים בבית אל לא נהגו לאומרו.

אות ז

יאמר ברוך שאמר נוסח של פ"ז תיבות מעומד, והוא שבח רם ונשא ותקונוהו אנשי כנה"ג ע"פ פתקא דנפל מרקיע, וכיון שהתחיל לומר ב"ש יאחוז הציציות של שתי הכנפות שכנגד פניו, וישארו בידו ע"ס ב"ש ואז ינשקם ויניחם, וצ"ל על הבריות הבי"ת בשב"א והרי"ש בחיר"ק והיו"ד בחול"ם גם יאמר בפה עמו. ולא יאמר בפי וכנז' בספר הכונות.

אות ח

אם סיים האדם ברוך שאמר קודם שסיים החזן. יזדרז לומר תיכף מזמור לתודה ויענה אמן על ברכת החזן. אבל אם סיינ עם החזן עצמו לא יענה אמן, דהוי כעונה אמן אחר ברכותיו וכנז' באחרונים ז"ל.

אות ט

אם אומר ב"ש והתחיל ג"כ לומר הברכה בא"יאמ"ה ושמע קדיש וקדושה וברכו יפסיק לענות הקדיש כולו מן איש"ר עד בעלמא, ואף על פי דמרן ז"ל פסק לענות עד יתברך, הנה בסה"ק מקבציאל הוכחתי מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שיענה כולו עד בעלמא וזה עיקר, וכן יענה חמשה אמנים ראשונים של קדיש, אבל אמנים של על ישראל ויהא שלמא, ואמנים דברכות לא יפסיק לענות בפיו אלא יהרהר בלבו, וכן יענה קדושה ב' פסוקים של קדוש ושל ברוך בלבד, אבל פסוק ימלוך לא יענה אלא יהרהר בלבו, וכן יענה ברוך ה' וכו' בקדיש ברכו, וכן במודים ישחה ויענה ג' תיבות מודים אנחנו לך בלבד, וי"א תיבת מודים בלבד, ואנא עבדא הסכמתי בסה"ק לענות שלשה תיבות אלו מודים אנחנו לך ועיין לקמן פרשת שמות אות וא"ו.

וכל זה הוא אם התחיל בברכה אשר באצע ברוך שאמר וכמו שכתוב להדיה בכף החיים סי' ח"י אות ה', אבל אם עדיין לא התחיל בברכה אלא עודנו בי"ב ברוך הראשונים, אע"פ שכבר התחיל בהם פוסק לענות לכל דבר שבקדושה, מיהו חוזר ואומר ברוך שאמר מתחילתו עד סופו כדי שיאמר פ"ז תיבות אלו בלתי יתרון תיבה אחרת עמהם מפני שיש במנין זה סוד, וכן הוא הדין אם בשבת ויו"ט טעה והתחיל ב"ש קודם רננו, אם עדיין לא אמר הברכות באמצע יאמר רננו, ואז יאמר אחריהם ברוך שאמר על הסדר כראוי.

אות י

בתוך פסוקי דזמרה יענה אפילו אמנים דברכות, כי כן העיד רבינו מהרח"ו ז"ל על רבינו האר"י ז"ל דהיה עונה אמן דברכות אפילו היה באמצע הזמירות, אך לא פירש לנו על אמנים של תתקבל ועל ישראל ויהא שלמא, ובסה"ק מקבציאל נסתפקתי בזה, ומדברי הרב שלמי ציבור דף פ"ה ע"א משמע דגריעי אמנים אלו מן אמנים דברכות, אך לא פורש שם על דבר זה, ומדברי ס' הכונות י"ל קצת דדוקא באמנים דברכות קאמר, וסו"ד העלתי מחמת ספק שב ואל תעשה עדיף, דאמנים אלו יהרהר בלבו, וכל שכן על ברוך הוא וברוך שמו דיהרהר ולא יענה.

אות יא

ח"י פסוקים של יהי כבוד כנגד ח"י אותיות של ששה צרופי שדי, ויש בסוקים אלו ח"י אזכרות הרומזים לח"י עלמין, ואחר שיאמר ח"י פסוקים אלו יאמר תכף ב' פסוקים אשרי יושבי אשרי העם, ואחריהם יאמר תכף ומיד תהלה לדוד ארוממך וגו', ויזהר מאד שלא יפסיק בין פסוקים אלו לבית תהלה לדוד ארוממך בשום פסוק אחר כלל, כי פוגם בכתר הנעשה על ידם לבחינת המלכות, על כן אם רואה שמתחילים לומר קדיש או קדושה וכיוצא, ישתוק קודם סיום י"ח פסוקים כדי שיענה, ואם נזדמן לו עניית דבר שבקדושה פתאום שמוכרח להפסיק כתבתי בסה"ק מקבציאל דיענה הקדיש וקדושה וכיוצא אפילו בין אשרי לתהלה לדוד, אלא שיזהר אחר שיענה יחזור ג"פ אחרונים של יהי כבוד, ואז יסמוך כל הפסוקים אחריהם בלי ההפסק.

אות יב

פסוק את ידיך יכוין האדם לפי פשוטו שהוא יתברך המשגיח וזן ומפרנס לכל, וגם יכוין שמות הקודש הנרמזים בו כאשר נרשמו בסידורים, ואם לא כיון בפסוק ה אפילו לפי פשוטן של דברים לא יצא י"ח, וצריך לחזור ולאומרו פעם אחרת במקום שנזכר שם בתוך פסוקי דזמרה קודם ברכת ישתבח, ואם לא נזכר אלא עד שאמר ברכת ישתבח אז יאמר אותו אחר סיום העמידה ויחיל מן פסוק סומך ה' וגו', ובזה מעוות יוכל לתקון כנז' בחס"ל יע"ש, והמנהג פה עירינו יע"א כשאומרים פסוק פותח הנז' פורשים כפיהם לעיני השמים, והוא מנהג יפה לעשות בזה פועל דמיוני לקבלת מזלם את השפע מלמעלה, וכיוצא בזה כתב בחומת אנך בדברי הימים בפסוק ויפרוש כיו השמים גבי שלמה הע"ה יע"ש, ומה שאמרו מהר"י צרתי ז"ל ביד יוסף דף ט"ו בשם המקובלים כשאומר פסוק פותח וכו' צרי להרים ידיו למעלה וכו', פקפקתי בזה בסה"ק מקבציאל עפ"י זוהר הקדוש דאין להגביה ידיו אלא בנט"י ונ"כ והיכא דאתמר אתמר, אך פתיחת כפיו בלתי הגבהה זה הנכון, ובספר כ"מ כ"י כתוב יזהר מאד בשני מזמורים של הללו את ה' מן השמים, והללויה הללו אל

בקדשו לאומרם במתון וכונה, דעליהם ארז"ל בגמרא יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ועיין רש"י ז"ל.

אות יג

כשיגיע לפסוקים דויברך דוד, ואומר ואתה מושל בכל יתן צדקה שלשה פרוטות, וימסור השתים בבת אחת ואחריהם השלישית ויש סוד בדבר, ויש נוהגים ליתן עוד שלש פרוטות עד"ז כשא' כי כל בשמים ובארץ, כדי לצאת י"ח שתי השמועות שכתב רבינו מהר"ו ז"ל ותע"ב, ותמדי ישתדל האדם לתת את הצדקה שלו בד"ז שתהיה שני שלישים ושליש, וגם יזהר בכל פעם שיתן צדקה יתן מעומד ויש סוד בדבר להקים סוכת דוד הנופלת, וצדקה המעולה ביותר הוא שיתן הצדקה ליד הגבאי והגבאי יתן לעני, שבזה תהיה דומה לענין של מעלה שהתפארת נותן ליסוד והיסוד למלכות, יען שהאדם הוא דוגמת התפארת. והגבאי דוגמת היסוד, והעני דוגמת המלכות. לכן כשיבא עני לביתו לקבל צדקה יתן אותה ליד אחד מבני ביתו והוא ימסרה לעני כדי שתהיה מכוונת כדוגמה של מעלה, גם יכוון שיהיה בה יחוד שם הוי"ה הפרוטה היא כנגד יו"ד, וחמש אצבעותיו וזרועו כנגד ה"ו, וחמש אצבעות הגבאי או העני כנגד ה"א אחרונה שבשם, וכשאומר ואתה מושל בכל אם אין גבאי או עני מזומן לפניו ככה יעשה יזמין בחיקו כיס זה של צדקה כשאוחז ביד שמאל שהוא במקום הגבאי או העני, וזכור לטוב עט"ר הרב אבא מארי זלה"ה שהיה מונח תמיד בחיקו כיס אחד שבו מפריש צדקה כמה פעמים ביום במטבעות של כסף גדולים, לקיים ברי הרמב"ם ז"ל מה שאמרו בביאור המשנה דאבות והכל לפי רוב המעשה, ואח"כ מחלק לעניים ולשאר מצות מן המעות אלו שהוא מפריש בכל יום תמיד כמה פעמים, לקיים מה שאמרו רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בריש פ' תרומה והיה קורא קורא על כל הפרשה ליקבה"ו וכו' ליחד השם ולעשות נחת רוח ליוצרו והכל בשמחה וברצון לב זיע"א.

אות יד

שירת הים יאמר בשמחה ובנעימה כאלו עומד בתוך הים בשעת הנס, ובזה תהיה מסוגלת לכפרת עונותיו, ויאמר מי כמוך הא' הכ"ף רפויה ומי כמוך הב' הכ"ף דגושה, וכן ידמו כאבן הכ"ף דגושה, שלא יהיה נראה כאומר ידמוך אבן ח"ו, גם יפסיק בין במים ובין אדירים דתיבת אדירים קאי על המצריים, גם עם גאלת הגימ"ל דגושה, ואע"פ שאין כן משפט הדקדוק לפי שהרפויה משתמש לשון צואה כמו לחם מגואל וכן יזהר ג"כ באומרו כי גאה גאה דהגימ"ל תהיה דגושה וכנז' בש"ץ, ופסוק ה' ימלוך יאמר ב"פ מקרא ואחד תרגום כנז' בס' הכונות.

אות טו

שבח ברכת ישתבח הוא עצום ונורא, וי"א דתקן אותו אברהם אע"ה, וי"א תחלתו תקנו שלמה הע"ה והברכה עצמה תיקן אברהם אע"ה, ואלו י"ג שבחים של שיר ושבחה הם כנגד י"ג מידות אל רחום, וצריך לאומרם בניימה כמסדר שבחו של מלך, לכך לא יאמר אותם בנשימה אחת כמנהג קצת בני אדם, ומצאתי כתוב שימנה אותם באצבעותיו והוא דבר נכון ויציב וכך אני נוהג, ולענין עניית קדיש וקדושה וכיוצא באמצע ברכת ישתבח דינו כאשר כתבתי לעיל בברכה של ברוך שאמר, מיהו צריך ליזהר שלא יביא עצמו לידי הפסק בקדיש וקדושה וכיוצא בתוך י"ג שבחים של שיר ושבחה, אלא אם רואה שהצבור מגיעים לומר כך ימתין עד שיענה עמהם ואח"כ יתחיל בי"ג שבחים, ואם בא לו הדבר פתאום בתוך י"ג שבחים שמוכרח להפסיק אז אחר שיענה הקדיש וכיוצא יחזור ויתחיל מתחילתם שיחזור לומר כי לך נאה ה' או"א שיר ושבחה וכו' כדי שיאמר הי"ג שבחים בלי הפסק בינתיים.

אות טז

פה עירנו יע"א מנהגם לומר כל הקדישים שבתפילה וגם קדיש ברכו שאחר ישתבח האנשים שאומרים קדיש בעד המתים שלהם, וכמה צער יש בזה על קלקולים המתהוים מד"ז כי יש בהם בורים ועמי ארצות הרבה אשר אין מבינים להוציא י"ח את הציבור, ועוד ממהרים הרבה בקריאת הקדיש ומדלגים תיבות ממש, מה אענה ומה אומר על קלקולים המתהוים מד"ז שלא נתנו להכתב, ותהילות לאל קודם כמה שנים עשיתי מנהג חדש פה עירנו שבשבת ויו"ט אומר החזן את קדיש ברכו, כי מקדמת דנא המנהג היה לומר החזן את קדיש זה רק בר"ה וביו"כ, ותהילות לאל נתיישב המנהג הזה בשבתות וימים טובים ואע"פ שהקהל היה קשה עליהם הדבר הזה בלבבם כי חושבים באמירתם הקדיש הזה מחים את המתים עכ"ז שתקו וקבלו הדבר הזה בעזה"י והוייא הצלה פורתא, אבל בקדיש ברכו שבחול לא שיניתי כלום ונשאר עד עתה אומרים זה הקדיש אותם שאומרים הקדישים על המתח שלהם בתוך שנתם ושבוע יארצי"ט.

והנה מזדמן שאלו האומרים קדיש זה עודם בתוך הזמירות והש"ץ סיים ברכת ישתבח הוא והציבור ואלו עומדים לומר קדיש ברכו, ובדבר זה הארכתי הרבה בסה"ק רב פעלים ושם העלתי בס"ד כיון דקדיש ה הוא נתקן לצורך תפילת הציבור שצריך להם הקדיש אחר שגמרו תלת היצירה שהם הזמירות, וזה האומר קדיש כבר הוא עומד בתוך הזמירות והוא אומר בעד הציבור במקום הש"ץ, אין לנו למחות ביד אלו האומרים קדיש זה בהיותם בתוך הזמירות שעדיין לא גמרו, ומשום הפסק ג"כ העלתי שם דאין חשש, ואע"פ שכתבתי שלא למחות מכל מקום ודאי המדקדקים לא נכון להם לעשות כן ולא יאמרו קדיש זה אא"כ הם ג"כ גמרו ישתבח.

אות יז

זה האומר קדיש ברכו גם הוא יאמר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ולא יהפוך פניו עד שיסיים לומר ברוך ה' וכו', ואם האדם לא שמע ברכו שאומר בעל הקדיש ורק שמע הקהל עונים ברוך ה' וכו', י"א דעונה אחריהם אמן, וי"א עונה הוא ג"כ עמהם ברוך ה' וכו', ובסה"ק מקבציאל הסכמתי בס"ד שיענה עמהם ברוך ה' וכו'.

אות יח

כתבו האחרונים כשמתפלל ביחיד יאמר ברייתא זו אחר ישבתח אמר רבי עקיבא חיה אחת עומדת ברקיע ושמה ישראל וחקוק על מצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע ואומרת ברכו את ה' המבורך וכל גדודי מעלה עונים ואומרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ובסה"ק מקבציאל כתבתי דיאן להפסיק באגדה זו בין ישתבח ליוצא אפילו באונס גדול, ודלא כמו שכתוב בחס"ל אלא יאמר אגדה זו קודם עלינו לשבח, וכן בריש תפלת ערבית קודם הברכה.

פרשת ויחי

קדיש

פתיחה

בנימין זאב יטרף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל.

נ"ל בס"ד ידוע כל מגמתינו הוא להשלים השם והכסא בשלשה אותיות שתיים בהשם ואחד בכסא דכתיב כי יד על כס יה ושלימותם ותיקונם תלוי בגמר בירור נצוצי הקדושה וכל מה שאנו מבררים נ"ק מן הקלי' עושים בהם עליו ומעלה ותיקון וידוע כי הצדיק יתייחס לימין וז"ש בן ימין הוא הצדיק זאב יטרף ז' אב כי שלשה אותיות שהם א"ב הנז' שצריך לתקנם הנה הם שבעה כנגד שבעת ימי הבנין כי לכן כל תיקון מורכב ועשוי במספר שבעה, וזהו ז' פעמים אב בעבורם יטרף נ"ק, ואז בגמר התיקון שכבר טרף הכל אז בבקר הוא זמן הגאולה הנקרא בשם בקר יאכל עד, ולערב קרי ביה ערב הוא מלך המשיח יחלק שלל, או יובן בבוקר יאכל עד ד' עי"ן שעולה מספרם פ"ר, רמז לחמשה חסדים שהם פר כמנין ורב חסד כמו שכתוב רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י בביאור האד"ר דף ט"ל, ולערב ולעי"ן ר"ב רמז לעי"ן רבתי דשמע ישראל שהוא סוד ז' תחתונות דבינה, והיא מאותיות גדולות שהוא סוד ע' שמהן עלאין דאילנא דחיי שהיא בינה, כמו שכתוב בשער הכונות דף כ"א ע"ד תחלק שלל מ"ן מנ"ק.

ומאחר דכל מגמתינו לתקן השם והכסא לכן אומרים בקדיש יתגדל ויתקדש שמייה רבה, ופירש רבינו האר"י ז"ל הכונה שבעוה"ר אין השם שלם וכמש"ה כי יד על כס יה, והטעם לפי שאין אחיזה לקליפות בשני אותיות י"ה אלא רק בשני אותיות ו"ה, ועל כן יש להם אותו הרוחניות שהוא סוד י"א סמני הקטורת שנמשך להם משם וכונתנו בקדיש להסיר ולסלק מהם אותו הרוניות שהוא סוד י"א סימנים, וזהו ע"י העלאת ו"ה לבחינת י"ה וכשיתחברו יתבטלו הקליפות, ולזה אמר יתגדל ויתקדש שמייה רבה פירוש שם י"ה יהיה רבה בהתחברותו עם ו"ה, לכן יש י"א אותיות בשני תיבות אלו יתגדל ויתקדש וכנז' בשער הכונות.

אות א

מה שתיקנו חז"ל קדישים בשחרית עניינם הוא כך דהתפלה היא לצורך תיקון ועילוי עולמות אבי"ע, והוא כי מן התחלת התפלה עד ברוך שאמר הוא בעולם העשייה, ומשם עד יוצר אור בעולם היצירה, ומשם עד תפילת י"ח בעולם הבריאה, ותפלת י"ח היא באצילות, ואח"כ יורדים מעילא לתתא, לפי שבימי החול אין בנו כח להעמידם בעילוי הנעשה להם אלא רק לפי שענה ותכף חוזרים למקומן, והנה מן אשרי עד תפלה לדוד בבריאה, ומשם עד אין קדוש כה' ביצירה, ומשם עד עלינו לשבח בעשייה, ולכן תיקנו קדיש בין כל עולם ועולם דע"י הקדיש ההמוקן ע"פ הסוד במספר התיבות והאותיות שבו תהיה שלימות עליית העולמות למעלה ממדרגתם ולזה באו כל תיבותיו וכן החמשה אמנים הראשונים שבו כמספר ידוע ומכוון לצורך עליית העולמות ולכך נתקן הקדיש בלשון תרגום כדי שלא יעלו הקליפות ג"כ בעליית העולמות להתאחז בהם ולינק שפע מהם לעת עתה והוא כי הם מכירים ומבינים לשון התרגום וכאשר שומעין השבח הגדול והנורא והקדוש הזה של הקדיש הם נכנעים ואין עולים וגם עוד ע"י כונתנו בקדיש יסתלק הניצוץ של הקדושה שהוא החיות שבתוך הקליפות ויעלה למעלה ויתחבר עם הקדושה ובזה יהיה הכנעה גדולה מאד להקליפות ויתפרדו כל פועלי און ולכן אמרו בהו"ק על הקדיש דאיהו מתבר שלשלאין דפרזלא וכנז' כל זה בס' הכונות לרבינו האר"י ז"ל ובספר רדס לרש"י ז"ל סי' ו' נתן טעם אחר מה שנתקן בתרגום והעיקר טעם האר"י ז"ל ומה שלא אומרים קדיש קודם תפילת י"ח נבאר לקמן בע"ה.

אות ב

מן יהא שמייה רבא מברך עד בעלמא צריך להיות כ"ח תיבות ע"פ הסוד ואם נאמר מכל ברכתא אין כאן אלא כ"ז תיבות ולכך כתב רבינו הרש"ש ז"ל שצריך לומר מן כל להשלים כ"ח ואשר פקפק רבינו מהרש"ו ז"ל בהגהתו בשער הכונות על אמירת מן כל הנה בסה"ק רב פעלים טענתי טענות גדולות על דבריו ושם הבאתי פסוק נחמיה ט' ויברכו שם כבודיך

ומרומם על כל ברכה ותהלה ולפ"ד מהרש"ו ז"ל היה צריך לומר כאן מכל גם שם הבאתי דמיון לאמירת מן כל במקרא בדניאל א' ובריאי בשר מן כל הילדים, וגם בלשו תרגום נמצא שם בס' ב' בחכמה די איתי בי מן כל חייא, וכן בס' ז' די תשגא מן כל מלכיותא.

אות ג

מצות עניית הקדיש של יהשר"מ הוא שישמע העונה תחלת הקדיש שהוא ב' תיבות יתגדל ויתקדש, כי יש"ר מברך הוא עניה על יתגדל, לכך לכתחלה ישימו כל הציבור לבם לשמוע כל הקדיש מן תיבת יתגדל כדי לכון על מה הם עונין, מיהו ייד שנכנס לבית הכנסת, או, ססיים תפילת י"ח וצא הציבור עונין קדיש יענה עמהם, ורק באמירת אמן דקודם יש"ר איכא פלוגתא די"א שיתחיל לענות מן יש"ר מברך ולא יאמר אמן דחשיב אמן יתומה, וי"א שיוכל לענות אמן ג"כ ולא הוי אמן יתומה ובסה"ק מקבציאל העלתי מאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד, דהעונין אמן יש להם סמיכה לסמוך וכן ראוי להורות.

אות ד

אם התחיל לומר קדיש בעשרה ויצאו מקצם גורין או הקדיש, והוא שנשתייר רובן אבל אם לא נשתייר רובן לא, ובין הכי ובין הכי אותם שיצאו עליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו, ואם נשאר עשרה לית לן בה, ואם ההיו עשרה באמירת פרשת התמיד והקרבות וברייתא דר"י ויצאו מהם לא יוכל לומר קדיש אם לא יש עשרה, וכן הוא הדין אם היו עשרה בזמירות ושירת הים ויצאו מהם קודם שיתחיל הקדיש לא יאמר קדיש בפחות מעשרה, וכן הוא הדין אם היו עשרה באמירת אשרי דקודם מנחה ויצאו מקצתן קודם שהתחיל הקדיש לא יאמר בפחות מעשרה אע"פ דקדישים אלו חובה הן, וכנ"ז הטעם בש"ע לר"ז ז"ל סי' נ"ח סעיף ד'.

אות ה

אם הם עשרה בצמצום ואחד מהם מתפלל תפלת י"ח שאינו יכול לענות עמהם קדיש אעפ"כ מצטרף עמהם, והוא הדין אפילו אם היו ב' או ג' או ד' מתפללין כל שנשאר רוב שעונין קדיש ואמנים מותר לומר קדיש, דכל שיש שם עשרה שכינה שורה עליהם ויכולים לומר דבר שבקדושה, משא"כ בחזרה שאני וכאשר נבאר קמן בעז"ה, מיהו אם היה אחד מהעשרה ישן י"א דבאחד בלבד שוא ישן יכולים לומר קדיש אבל בשנים לא דאין כבוד שמים לצרף שנים ישנים, וי"א שאין לדמות ישן למתפלל לפי שהישן יש בו הסתלקות נשמה קצת ואין קדושה שורה עליו אלא אדרבא קצת טומאה שורה עליו אפילו ישן ביום, לכן אין לצרף אפילו באחד וכן רואי להורות דאפילו באחד ישן לא יאמרו קדיש אלא עד שיקיצו אותו, ואם א"כ להקיצו לא יאמרו.

אות ו

חרש המדבר ואינו שומע, או שומע ואינו מדבר הרי כן כפקחים ומצטרפים לכל דבר שבקדושה אע"פ שאין עונין עמהם, ואפילו אם יש שלש וארבע מאלו כל שיש רוב עונים מצטרפים, חוץ מן החזרה של תפלת י"ח דבעינן תשעה שומעין חזרת ש"ץ ועונין אמן וכאשר יתבאר לקמן, אבל מי שאינו שומע ולא מדבר הרי הוא כשוטה וקטן דאינו מצטרף וזה חרש שדברו בו חכמים בכ"מ, וכן מנודה ואונן אין מצטרפים לכל דבר שבקדושה, אבל עברין שעבר על גזרת ציבור שגזרו בחרם מאחר שלא נידוהו בפירוש מצרף, והשיכור אם אינו יכול לדבר בפני המלך אינו מצטרף.

אות ז

צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד וש"ץ הוא מכללם ג"כ הוא עמהם, אבל מקצתם בחדר זה ומקצתם בחדר זה אינם מצטרפים אע"פ שפתח פתוח ביניהם, ותיבה או בימה שבבית הכנסת שעומד עליה הש"ץ אע"פ שהיא גבוהה עשרה טפחים ורחבה הרבה ויש לה מחיצות גבוהים עשרה, והש"ץ מצטרף עמהם ומויאם י"ח, מפני כי התיבה הזאת בטלה לגבי בית הכנסת דעשויה לצורך בית הכנסת היא, והא דבעינן שיהיו כל העשרה במקום אחד כ"ז לענין צירוף, אבל אם יש עשרה במקום אחד שאומרים קדיש או קדושה כל השומע קולם אפילו עומד בבית אחר ואפילו יש בינו לבינם כמה בתים ה"ז עונה עמהם קדיש, ורק שלא יהיה מפסיק בינו לבינם טינוף או עכו"ם, והא דאמרנו דטינוף או עכו"ם מפסיק ואינו עונה היינו אם זה עומד בבית אחר שדינו הוא שאינו מצטרף עמהם, אבל עם עומד במקום אחר אפילו שיש באותו מקום עכו"ם אחד עומד שם ה"ז עונה עם הציבור קדיש וקדושה וכל דבר שבקדושה, וצריך להזהיר העם בזה הדבר שתמיד ימצא עכו"ם עומדין בפתח בית הכנסת למכור שם איזה דבר ובני אדם הולכים במבוי חוץ לפתח אחר העכו"ם ושומעין קדיש וכיוצא דאין לענות, ורק אם נכנס העכו"ם בתוך בית הכנסת לא אכפת לן בזה וכל הציבור שהם בתוך ביהכנ"ס עונין כל דבר שבקדושה אפילו אותם העודים אחרי העכו"ם.

אות ח

קדיש שתפסו מעומד כגון קדיש שאחר העמידה, ואחר ההלל, שהיה עומד בתחילתו ישאר עומד עד אחר עניית איש"ר כולה, וכן יש ליזהר בכל הקדישים שמזדמן שהוא היה יושב כשהתחילו בקדיש ועבר זקן או ת"ח וקם מפניהם שישאר עומד עד אחר עניית איש"ר, מאחר שכבר עמד חשיב תפסו מעומד.

אות ט

כשם שצריך להזהר מברכה שאינה צריכה כך יזהר שלא להרבות בקדישים, מיהו אם למד תורה שבכתב ורוצה לומר קדיש יהא שלמא, ואח"כ למד תורה שבע"פ ואומר קדיש על ישראל או להפך לית לן בה שאין בזה מרבה בקדישים, ולכך נוהגים פה עירינו לומר כל יום אחר קביעות תורה שבע"פ קדיש על ישראל ואח"כ לומדים תהלים ואומרים קדיש יהא שלמא, וכן עושים בליל חג השבועות והו"ר, ושמעתי שגם בעה"ק מנהגם לומר בשתי לילות הנז' קדיש אחר תורה שבכתב, וקדיש אחר תורה שבע"פ.

אות י

כשם שאסור לעבור לפני המתפלל כך אסור לעבור לפני האומר קדיש כמו שכתוב בברכ"י ועיין מנחת אהרן דף ס"א ע"ג, מיהו נראה אם הגיע האומר קדיש לעל ישראל ויש לזה צורך לעבור לפניו שרי, וכן אנחנו נוהגים.

אות יא

יהא שמיה רבה מברך הוא תרגום של יהי שמו הגדול מבורך, לכן ימשוך מלת מברך עם מלת רבה ויאמר מברך הבי"ת בקמ"ץ והרי"ש בפתח, שאז פירושו כאלו מבורך וכנז' באחרונים, ויאמר תי"ו ראשונה של תשבחתא בחיר"ק, גם כשיאמר לעלם לעלמי עלמיא ימשוך מלת יתברך עם מלת עלמיא שלא יפסיק בין עלמיא למלת יתברך, ועיין מג"א סי' ס"ו סק"ו שלא יפסיק בין עלמיא למלת יתברך, ועיין מג"א סי' ס"ו סק"ו ומאמר מרדכי סי' נ"ו סק"ו ו"ש"ץ דף פ"ד ע"ד, גם יזהר העונה קדיש להפסיק מעט בין אמן ובין יהא שמיה רבה כי אמן זה קאי אדלעיל, ומתחיל השבח מן יהא שמיה, ויזהר העונה קדיש לענות בכל כוחו ר"ל בכל כונתו, וגם ירים קולו מעט, אבל לא ירים יותר מקול האומר קדיש, כדין העונה אמן שאינו רשאי להגביה קולו יותר מן המברך וכנז' בחס"ל, ועניית קדיש קודמת לעניית קדושה אם באים לשומע ביחד, אבל אם כבר התחיל לענות קדושה לא יפסיק לענות קדיש, וכן אם כבר שמע קדיש אחד וענה, אבל קדושה עדיין לא שמע באותו היום דבזה עניית קדושה קדים כדי שיצא י"ח קדיש וקדושה וכנז' בחס"ל, ואם שנים אומרים קדיש וזה מקדים וזה מאחר יענה אחר המקדים.

אות יב

כפי דברי רבינו האר"י ז"ל קדיש דקודם הודו וקודם יוצר, ושל אחר העמידה קודם אשרי, ושל קודם תפלה לדוד, ושל קודם פטום הקטורת, וכל חמשה אלו חובה הם ואין הקטן יוכל לאומרם לבדו אלא צריך גדול להוציא הציבור י"ח, וקדיש שקודם עלינו לשבח שאומרים אחר נא דבי אליהו זה נקרא קדיש יתום שחז"ל תקנו זה לאומרם היתומים, ואינו

מכלל חמשה קדישים הנז' שנתקנו לצורך העולמות, אלא זה הקדיש הוא בעולם העשייה שיש תועלת לנפטר אם יאמר אותו בנו תוך י"ב חודש, וגם בכל יום יארציט, ויש בו ב' תועלות הא' להצילו מדין גיהנם, והב' להכניסו לג"ע ולהעלותו ממדרגה למדרגה, לכך אומרים אותו היתומים תוך י"ב חודש, וגם ביום יארציט בכל שנה ושנה, וכך היה נוהג רבינו האר"י זיע"א לומר קדיש בתרא זה בכל שנה שנפטר בו אביו בין בשחרית בין בערבית וכנז' בס' הכונות ע"ש, ומצאתי כתוב בספר כ"מ כ"י שיאמר היתום בלחש הן בתוך י"ב חודש הן ביום יארציט בכל שנה קודם קדיש זה פסוקים מאלפ"א בית"א המתחילים באותיות שם אביו או אמו שאומר קדיש זה בעדם, וכנגד כל אות משמותם יאמר פסוק אחד דוקא בלחש וערב לי טעמו, וכן ראוי לעשות דמסתברא מלתא ואין בזה הפסד.

אות יג

פה עירנו יע"א נהגו לומר בקדיש בתרא זה הן בשחרית הן בערבית רבנן ברכו את ה' המבורך, אך בעה"ק תוב"ב לא נהגו לומר רבנן, והקהילות כל א' יעשה כמנהגו בזה, ובסה"ק רב פעלים עשיתי בס"ד טעם לאמירת רבנן הן כאן, הן קודם ברכת התורה בעליית ס"ת.

אות יד

כתב הגאון חיד"א בשיו"ב סי' שע"ו סק"ח לפי מה שאמרו רבינו האר"י זצ"ל דהקדיש מועיל ג"כ להעלות נשמתו נראה שיאמר קדיש כל י"ב חודש, אלא מפני ההמון יפחית שבוע אחרון כמו שכתוב הרב כנה"ג סי' ת"ג דכיון דחשו שלא יאמרו משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש כל שמחסר מן י"ב חודש סגי עכ"ל, ופה עירינו בגדאד נהגו בכך ובסיום י"א חודש עושים לימוד יותר והולכים על הקבר וקורין יום זה שנה החסרה ופוסקין אח"ז שבוע אחד בתחלת חודש הי"ב והגם דהרב ז"ל כתב דפוסקין בשבוע אחרון של חודש י"א, לא אכפת שזה הכל שוה, וכל זה הוא לפסוק מן הקדישים שאומרים היתומים, אבל קדיש שאחר הלימוד שאומר כל אדם גם הם יאמרו.

גם יש מנהג פה עינינו שאם חל יום יארציט באמצע השבוע, מתחילין היתומים לומר הקדישים מליל שבת הקודם דהיינו מתפילת ערבית של שבת עד סוף מנחה של יום יארציט ואם חל יום יארציט ביום שבת מתחילין מערבית של שבת הקודם, ואומרים כל השבוע עד סוף שבת שניה שהוא יום יארציט, ומנהג זה הובא בשלמי ציבור דף ק"ץ ע"ב אבל מספר הכונות נראה להדיא שלא היה רבינו האר"י ז"ל אומר קדיש על אביו אלא רק ביום אחד של יארציט בלילה וביום, ודע כי משמעות יארציט הוא יום הפטירה בלשון

אשכנז, וגם הספרדים הורגלו לקרוא אותו בשם זה בספריהם, ואין בזה ר"ת או רמז אחר כמו שחושבין העולם.

אות טו

בענין הנפטר בלא זרע או שבנו קטן ושוכרים אחד שיאמר בעבורו קדיש נשאלתי בסה"ק רב פעלים אי מהני בכה"ג וכתבתי בס"ד שם כי כן מצאתי כתוב שהובא בית יוסף בסוף חלק יו"ד משמע שהיה להם מנהג קדמון לשכור אדם לומר קדישבשביל נפש הנפטר, וכן מוכח נמי מתשובת מהריק"ו ז"ל שורש מ"ד יע"ש, ועיין ס' חיים ביד סי' קי"ד מה שאמרו טעם למנהג עוב"י אמיר יע"א ליתן קדיש בתרא שאומרים קודם עלינו לשבח להרב המורה שבעיר ע"ש, ובספר כסא אליהו דפוס ק"ק ירושלים ת"ו כתב בתיקון של תענית יביא אחרים להתענות עמו ע"ש, וכתבתי שעכ"פ זה האומר קדיש בעד מתים זרים ממנו, יאמר כל יום בסוף היום בקשה זו יהר"מ וכו' שתחוס ותחמול ותרחה ברוב רחמיך וחסדיך על נר"ן של פב"פ, ולמען הקדישים שאמרתני אני עבדך היום הזה תבטל כל המקטרגים והמשטינים, ויעמדו מליצי יושר להמליץ טוב על נפשו רוחו ונשמתו, ותלוא אליהם השלום וישבו במנוחת שלום השקט ובטח ותגביר חסדיך על מדת הדין ויתמתקו הגבורות הקשות על ידי פלא העליון שהוא חסדים גדולים ורחמים גמורים יהו לרצון וגו'.

אות טז

בסה"ק רב פעלים נשאלתי בארבעה או חמשה שאומרים קדיש ביחד ואחד מהם קולו נמוך ששום אחד מן הציבור אינו שומע קולו אי צריך למימר קדיש עם אותם האומרים קדיש שהציבור שומעין קולם בלבד והבאתי שם דברי הרב אמת ליעקב במשפט הברכות לעולין לס"ת דף כ"ד אות ס' גם הבאתי דברי ההרב בנין ציון ס' קכ"ב שפקפק בזה והבאתי עוד עדות הרה"ג חסיד מהר"א מני נר"ו במנהג החסידים בבית אל יכב"ץ שהחזן הוא האומר את הקדיש בכונות ואם יש אחד מן הציבור שיש לו יארציט ורוצה לומר קדיש יאמר בלחש כדי שלא יערבב הכונה של החזן גם העיד שבספר בפתח הדביר סי' קכ"ה [אינו מצוי אצלינו] ג"כ כתב דלא אכפת בכך ועכ"ז העלתי דלכתחלה לא יעשו כן ומנהג החסידים הנ' שאני משום דלא אפשר בלא"ה.

עוד נשאלתי שם בעשרה שלמדו תהלים ורוצים כלם לומר קדיש שאין שום אחד עונה והבאתי דברי הרב בני יאודה עייאש ז"ל סי' ג' והארכתי קצת בזה והעלתי דלכתחילה יזהרו להיות אחד עונה להם הקדיש.

פרשת שמות

יוצר דשחרית

פתיחה

**והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשו והאמינו לקול האות האחרון
והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה ולא ישמעון לקולך ולקחת ממימי היאור
וכו'**

והנה הדקדוקים רבו בפסוקים האלה ובדרשותי על התורה ביארתי לנכון בעזה"י וכדי להקל בהוצאת הדפוס לעת עתה לא הבאתי הדברים כאן גם הרב בינה לעתים ז"ל הביא הדקדוקים בפסוק זה ובאר אותם לנכון והיינו דהיתה הכונה בה כדי להשריש האמונה הישרה שראוי להאמין שהוא יתברך סיבה כוללת ברצונו הפשוט לכל דברים הן לטוב הן להופכו וכל השינויים הבאים מרע לטוב ומטוב לרע כפי היותם מסודרים ומוגבלים מחפצו יתברך ולא כאותם החושבים שפועל הטוב לחוד ופועל הרע לחוד ח"ו והודיעו בה על השינוי שאפשר להיות מאת שלשה צדדין ע"ש בד"ק כי נעמו וכדי להקל בהוצאה לא העתקתי דבריו שבאו בהרחבה כמדתו הטובה.

והנה לפי האמור כל האותות אלו היו כדי להודיע דפועל הטוב הוא פועל הרע ולא שיש ח"ו ב' רשויות כדעת האפיקורסים ולכן תקנו אנשי כנה"ג לומר בכל יום ברכת ק"ש יוצר אור ובורא חושך וכן בערבית גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כדי להוציא מלב התועין ומתעים שאומרים ב' רשויות ומי ברא אור לא ברא חשך לפיכך תקנו להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה להורות על האחדות השלם אל אחד ברא שניהם באחדותו הפשוט וכמו שכתוב מרן ב"י ז"ל וכנז' בש"ץ ונ"ל בס"ד טעם אחר במה שתיקנו להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום והוא כי באמת אין לך שעה ביום שאין בה לילה, ואין לך שעה בלילה שאין בה יום וכמו שכתוב בספר הברית ז"ל שהארץ היא כדורי, ותלוי על מרכזו באמצע אויר השמים על בלי מה בגזרת האל יתברך, ובני אדם יושבים על שטח הכדור מסביב וכדור הארץ הלו בכללו תמיד חציו האחת יום, וחציו שכנגדו לילה, דכמו שהשמש מקיף ובא להאיר תמיד חצי הכדור מהארץ, כמו כן הצל בא אחריו מקיף להחשיך תמיד החצי אשר כנגדו ונכחו, באופן כשהוא יום במדינה זו אז הוא לילה במדינה שכנגדו על הארץ ממולו בעבר השני, וזה חצי הכדור השני שהוא לנוכח חצי הכדור שאנחנו עומדים בו ולא נגלה לעיני העמים וחכמיהם בזמן הראשונים, ורק נמצא ונגלה בשנת חמשת אלפים ורנ"ב ליצירה לאחד מחכמי הגוים חלק גדול בארץ בחצי הכדור השני ששלחו מלך ספרד עם גבור חיל שמו אמריק"א באניות רבות עם אנשי חיל וכבש הארץ החדשה ההיא ונקראת על שמו אמריק"א אך עכ"ל תמצא כי רז"ל בזוהר הקדוש הכירו בזה ברוח קדשם ורמזו על הארץ הזאת בזוהר פ' ויקרא דף י"ד וז"ל אית אתר בישובא כד נהיר לאילין חשיך לאילין, לאילין יממא ולאילין ליליא ע"ש

והאריך בזה הרב בנועם לשונו ע"ש, ולכן בזה מצינו טוב טעם למה שאנחנו מזכירים מדת לילה ביום ומדת יום בלילה, כי באמת בעת אשר אצלינו יום הנה הוא לילה בעבר השני שכנגדינו והוא מאמר הכתוב ממש יום ולילה לא ישבותו.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הטעם דמזכירין מדת לילה ביום וכו', דהאור רמז למדת הרחמים שממנה ימשך הטוב, והחשך רמז למדת הדין שממנה ימשך ההיסורין והצרות, ורמזו אנשי כנה"ג לאדם בתיקון השבח הזה בכל יום שא יראה עומד בטובה ושלוה שהוא האור לא יבעט כמו שכתוב וישמן ישורון ויבעט, אלא יחשוב ויעלה על לבו את החשך שממנו יבואו צרות ויסורין, ואם יראה עצמו עומד בחשך בצרות ויסורין אל יתייאש מן הרחמים, אלא יעלה על לבו את האור שיזרח עליו בטובה ומנוחה לכך תקנו להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה, ועוד אמרתי בס"ד טעמים אחרים בזה ולא הזכרתיים פה.

אות א

כשיתחיל יוצר אור ימשמש בתש"י לבדו כי תפלת יוצר בעולם הבריאה ותש"י הוא בעולם הבריאה, ולא יעשה כמנהג בורים למשמש גם בתש"ר, כי משמוש תש"ר אין כאן מקומו אלא הוא קודם תפלת העמידה וכאשר נבאר ומצאתי כתוב בספר כ"י טוב שיניח ידיו על תש"י למעלה מבגדיו כל משך זמן ברכות ק"ש דיוצר כדי לצאת י"ח מצד הסח הדעת לפחות בעת זו כי יש סוברים דסגי בהכי ע"כ, ובאמת היא עצה נכונה ותקנה חשובה, אך הנהג כך יזהר לנשק כמה פעמים באמצע דהיינו שישים אצבעותיו על שפתיו ויחזירם, דאל"כ אפשר אחר אשר הורגל להניח ידיו על תש"י גם בזה ירדם בהסח הדעת, כי יהיה ההרגל טבע ויסיח דעתו ונמצא שלא הועיל בתקנתו.

אות ב

קדושת יוצר צריך לאמרה מיושב ואם היה עומד צריך שישב, והמנהג פה עירינו שימתינו הציבור להחזקן כאן כדי שיאמרו כולם קדושת יוצר ביחד, וכשאומרים קדושת יוצר אז ג"כ ינשקו תש"י לבדו.

אות ג

יפסיק בין יוצר ובין אור דלא לישתמע יצרור כנז' באחרונים, וצריך לורמ ובטובו מחדש וכו' כי ע"י החסד הנקרא טוב מחדש בסוד חדשים לבקרים, גם צ"ל רצון קוניהם, גם צ"ל קדושה בשור"ק, כולם כאחד עונים דקאי אכולם כאחד כלומר קדושה כולם כאחד עונים ולכן יפסיק בין מלת ובנעימה למילת קדושה, גם צ"ל לעומת השרפים לעומתם משבחים ואומרים וכנז' בס' הכונות, גם לאל ברוך נעימות יהיה הלמאן דאמר בקמ"ץ ר"ל לאל

הידוע שהוא ברוך יתנו נעימות, וכן למלך אל חי וקים הלמאן דאמר של למלך בקמ"ץ, גם ותשבחות ישמיעו התי"ו נקודה בחיר"ק, וכמו שכתוב לעיל בב"ש וכנז' בס' הכונות, ומברכין ומשבחין וכו' כולם וא"ו בריש תיבה ונו"ן בסופה וכשאומר בעל גבורות ידגיש העי"ן שלא יבולע ויהיה כאומר בל גבורות ח"ו וכנז' בחס"ל, ולא יאמר למען לא נבוש אלא יאמר ולא נבוש ולא נכלם כנז' באחרונים ז"ל.

אות ד

מצא עצמו בהגדול והגבור ונסתפק אי קאי בשם קדשך הגדול הגבור והנורא בטחנו או קאי בהגבור והנורא קדוש הוא שבברכת יוצר, לא יחזור לברכה ראשונה אלא יחזור לברכת אהבת עולם ויתחיל מראש אהבת משום סב"ל.

אות ה

כשיאמר מהר והבא עלינו ישים ב' צדדי הטלית על כתפיו, וכשיאמר ברכה ושלוש מהרה מארבע כנפות כל הארץ יקבץ כל ארבע כנפות הטלית ויאחזם בידו השמאלית כנגד הלב שהוא בשמאל, ותעשה כך עד שתאמר ודבריו חיים וקיימים ונאמנים וכו' דאחד אמת ויציב וכנז' בספר הכונות, ובספר קשר גודל להגאון חיד"ז"ל ושאר אחרונים כתבו שיניח הציציות בין קמיצה לזרת, אך לא נמצא ד"ז מפורש בס' הכונות, וכשאומר ובנו בחרת מל עם ולשון וקרבתנו מלכנו יכוין לקיים מצות עשה לזכור מעמד הר סיני ונתינת התורה שקרבנו השי" לשמו הגדול ע"י התורה וקבלנו מלכותו עלינו, וכשאומר לשמך הגדול יכוין לקיים מצות עשה לזכור מעשה עמלק שבעבורו אין השם שלם ואין הכסא שלם, ויכוין לצפות לה' שבקרוב ימחה שם עמלק ויהיה שמו יתברך גדול שישתלם השם והכסא וכשיאמר באהבה להודות לך יכוין לקיים מצות עשה לזכור מה שעשה הקב"ה למרים כי השי"ת לא ברא את הפה לאדם אלא רק להודות לו בו ולא ישתמש בו באיסור, ובפסוק אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יכוין לקיים זכירת יצ"מ וכנז' בספר הכונות ופע"ח

אות ו

אם הוא בברכות ק"ש וקראוהו לס"ת בשמו העליתי בס"ד בסה"ק רב פעלים כיון דקראוהו בשמו יעלה ויקרא עם הן בלחש ולא יסיק לדבר עם החזן בנדבת הצדקה וכיוצא ואם קראוהו באמצע ברכת לאל לאל נעימות או באמצע אהבת עולם אז כשירד יחזור לקרות מתחילת אותה הברכה, ורק בברכה ראשונה של יוצר אור לא יחזור לתחילת הברכה מני שיש בה בהזכרת השם אלא יחזור לראש כנין, כדי שיהיו הדברים סדורים לנכון, גם בברכות ק"ש פוסק לענות קדיש או ברוך ה' המבורך הן לברכו דקדיש, הן לברכו דעליית ס"ת וכן יענה בקדושה פוסק קק"ק ופוסק ברוך, וכן שלשה תיבות מודים אנחנו לך דוקא,

וכן חמשה אמנים הראשונים של קדיש, אבל שאר אמנים של תתקבל ועל ישראל ויהא שלמא לא יענה, וכן אמן דברכות אפילו אמן דהאל הקדוש ואמן דהשומע תפלה לא יענה, ואף על פי דלדעת מרן ז"ל בקדיש יענה עד יתברך כבר הוכחתי בסה"ק מקבציאל לדעת רבינו האר"י זצ"ל דיענה עד בעלמא וזה עיקר וכמו שכתוב לעיל בהלכות ברוך שאמר.

ואע"פ שאמרנו שפוסק בברכות ק"ש לקדיש וקדושה וכו', מכל מקום אם הוא בתחלת הברכה אחר שאמר בא"י אמ"ה לא יפסיק לשום דבר קודם שיאמר יוצר אור ובורא חושך, כדין ברכות קצרות של הנהנין או של המצות דאינו פוסק בהם כלל, שאם יפסוק אז תתערבב הברכה בדברים שאין להם משמעות אחר הזכרת השם, וכן כאן איך יאמר בא"י אמ"ה קק"ק וכו' או בא"י אמ"ה איש"ר וכו' וכן בשאר עניות של ברוך ושל מודים ואמן דקדיש וכמו שכתוב הרב נשמת כל חי, ח"א סי' ב', וכן הדין בברכת ברוך שאמר אחר שהתחיל הברכה כמו שכתוב לעיל.

אות ז

בט"ו ווי"ן של אמת ויציב וכו' יזהר להוציאם בפיו הדק היטב מפני שיש בהם סוד, וצריך לחבר מלת הדבר עם ט"ו ווי"ן הנז' שלא יפסיק ביניהם מפני כי אות הה' של הדבר שייכה להם, ובסה"ק מקבציאל העלתי בס"ד דאם נזדמן לו כאן לענות דבר מדברים שבקדושה שיענה בתוך ברכות דק"ש יענה גם באמצע ט"ו ווי"ן הנז', אלא שצריך לחזור ולומר ויציב וכו' כדי לחבר ט"ו ווי"ן הנז' עם ה"א של הדבר בלתי הפסק בדבר אחר בנתיים.

אות ח

כשיאמר ודבריו חיים וקיימים ונחמדים לעד, אז בתיבת לעד ינשק הציציות שהיה אוחד בהם ויעבירם ע"ג עיניו ויסירם מידו שישתלשלו למטה ולא יאחזם עוד בידו וכנז' בס' הכונות, וצ"ל יוצרינו צור ישועתינו ולא יאמר צורינו, וכן למלך אל חי וקים יאמר למאן דאמר הראשונה של למלך בקמ"ץ ולא בשב"א כנז"ל גבי לאל ברוך, גם יאמר רם ונשא גדול ונורא ולא יאמר גבור ונורא וכנז' בס' הכונות, וכשיאמר עוזר דלים יכוין לעשות עצמו עני עם השכינה הנקראת דלה בהיותה למטה בהיכל הרצון דבריאה, כדי שבעלותה יזכה שיהי עלוי לנפשו ג"כ עמה, וכונה זו נרמזה בזוהר הקדוש שאמרו וצריך למעבד גרמיה עני בהדי שכינתא וכנז' בס' הכונות, וכשיאמר תהלות לאל עליון גואלם יקום לעמוד לפני המלך העליון ברוך הוא וישאר עומד עד סוף תפלת העמידה וכנז' בס' הכונות, וכתבתי בסה"ק מקבציאל דתכף בתחלת המלת תהלות יקום לעמוד ויסיים מלת תהלות מעומד ועיין בסידור רבינו הרש"ש ז"ל.

אות ט

צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק לאחר שאמר גאל ישראל אפילו בשתיקה, אלא תכף ומיד יתחיל לומר אדני שפתי תפתח, ואם הרגיש שרוצים לומר קדיש או קדושה אז ימתין קודם שיאמר שירה חדשה ויענה שם, אבל אחר שאמר גאל ישראל לא יפסיק לקדיש וקדושה ולכל דבר שבקדושה הנז"ל, ואם מגביהין ס"ת להראותו לציבור לא ימתין להביט בס"ת אפילו בשתיקה אחר שאמר גאל ישראל כי יש סוד בדבר זה לסמוך גאולה לתפלה, ומטעם זה לא תקנו חז"ל לומר קדיש בין תפלת היוצר שהיא בעולם הבריאה ובין תפלת העמידה שהיא באצילות אע"פ שתקנו קדיש בין כל עולם ועולם כאשר ביארנו לעיל, ועוד יש טעם אחר בענין זה על פי הסוד מה שלא הוצרכו לתקן קדיש במקום זה משום דאין צריך לומר כאן קדיש כדי להעלות את הבריאה בעולם האצילות מפני כי בלא"ה היא נקשרת עם המלכות דאצילות לגמרי וכנז' בס' הכונות.

פרשת וארא

קריאת שמע א'

פתיחה

ושמי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהי האות הזה.

נ"ל בס"ד מחר אותיות רמ"ח ואותיות רח"מ, והענין הוא כי ישראל כל אחד מהם צריך לקיים רמ"ח מצות, וזה א"א שיעשה כל אחד רמ"ח מצות עשה אך ע"י אהבה שיש בישראל בין זל"ז כל אחד יהיה נשלם ברמ"ח ממעשה חבירו, ולכן רמ"ח הם אותיות רחם כי רחם הוא תרגום של אהבה לרמוז רמ"ח מצות נשלמין אצל כל אחד ואחד ע"י רחם שהוא אהבה שיש בין זל"ז, וידוע כי שלימות קיום רמ"ח עשה מסוגלים לגאולה כי רמ"ח עשה הם בסוד ההחסדים, והם בסוד ו"ה שבשם, ושס"ה ל"ת ה"ס הגבורות והם בסוד י"ה שבשם, והגאולה תהיה מתגבורת החסדים וע"י שלימות תיקון ו"ה שבשם, גם ידוע ע"י מדת האהבה שתהיה שלימה בישראל תהיה הגאולה, לז"א ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר אותיות לרמ"ח ואותיות לרחם ר"ל ע"י זכות רמ"ח עשה שעתידין לקבל בסיני וע"י זכות רחם שיש ביניהם יהיה האות הזה של הפדות.

או יובן בס"ד ידוע דק"ש יש בה רמ"ח תיבות מני כי כוחה גדול להכרית את אויבי ישראל הקליפות והתחתונים שברשותם והיא תהיה להם כמו רומח לדקור וכמו חרב להרוג כמו שכתוב רוממות אל בגרונם זו ק"ש ועי"כ יהיה חרב פיפיות בידם להרוג את אויביהם, ולכן גבי פנחס כתיב ויקח רמ"ח בידו וארז"ל זכות רמ"ח תיבות דק"ש וגבר בזה על הסטרא אחרא, וז"ש ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה לרמ"ח הלמד משמש במקום בעבור כלומר בעבור זכות רמ"ח תיבין דק"ש יהיה האות הזה של פדות עמי מיד

אויביהם וגבר ישראל, ולכן אנחנו אומרים בסוף הברכה של הק"ש הבוחר בעמו ישראל באהבה דתרגום אהבה רחם ואז אנחנו מתחילין לומר רמ"ח תיבות דק"ש דזכינו לרמ"ח תיבות דק"ש שתהיה רומ"ח וחרב בידינו נגד אויבינו ע"י רחם שהוא אהבה שיש לנו זע"ז.

אות א

מספר הרמ"ח תיבות דק"ש הוא כך ששה דשמע ישראל וששה דבשכמל"ו, ומ"ב דואהבת, וע"ב של והיה אם שמוע עד ושמעתם, ונו"ן דושמתם עד ויאמר, וס"ט דויאמר הרי סך הכל רמ"ה ועם ג' תיבות שכופל הש"ץ נשלמים רמ"ח תיבות, וידוע כי במספר הרמ"ח הנז' יש כונות עמוקות בכל הפרטים וא"א להיות נחסר אצל כל או"א ממספר הרמ"ח כלום, ולכן גם היחיד הקורא ק"ש בין דשחרית בין דערבית בין ק"ש שעל המטה צריך לכפול ג' תיבות ה' אלהיכם אמת כדי להשלים הרמ"ח, מיהו הש"ץ מצד בחינתו יש לו כח יותר בהשלמה זו של כפל ג' תיבות הנז' ולכן אם האדם מתפלל עם צבור שיש שם ש"ץ עומד ישמע הכפל מן הש"צ והוא אינו צריך לכפול אלא רק יכוין להשלים רמ"ח שלו מן שמיעתו הכפל מש"צ ובסה"ק מקבציאל העלתי בס"ד דאם המתפלל עם ההצבור עודנו באמצע ק"ש והש"ץ השלים הק"ש וכפל ג' תיבות הנז' לא מהני להשלים לעצמו מכח שמיעה מש"צ, כי סודן של דברים צריך להיות מספר זה של הכפל באחרונה בגמר הק"ש ואם ישלימו באמצע ה"ז מערב הסדר להיות תחתונים למעלה, לכך בכהאי גוונא עדיף טפי שהוא עצמו יכפול וישלים החסרון ורק אם הוא גומר הק"ש עעם הש"ץ עדיף טפי לשמוע הכפל מש"צ.

אות ב

אע"פ דמן התורה חיוב ק"ש הוא שתיים א' בשחרית וא' בערבית, תיקנו חז"ל ארבעה פעמים ק"ש וכולם הם לצורך היחוד והזווג הנעשה למעלה בבחינת ו"ה שבשם, ואלו הארבעה ק"ש אינם שוים במעלתם, וזה סדרן במעלתם ממטה מעלה והוא דהגרועה מכולם היא ק"ש שעל המטה, ולמעלה ממנה ק"ש דערבית, ולמעלה מזו ק"ש דקרבנות, ולמעלה מזו ק"ש דיוצר וזו היא המעולה שבכולם, ואל יחשוב האדם דק"ש דעל המטה בעבור שמירה מן המזיקין הוא, אלא זו היא תקנת חז"ל כדי להמשיך בה אורות לצורך היחוד והזווג הנעשה למעלה בחצות השני של הלילה שהוא מתמיד ונמשך עד אור הבוקר, דהמשכת אורות אלו ע"י ק"ש זו יתקיימו עד אור הבוקר, ואחר היות היום ברור יסתלקו וצריך להחזיר אותם מחדש אחר הבוקר, ומאחר דחצי הראשון של היום הוא מעולה מאד, לכך היחוד והזווג הנעשה בו בתפלת שחרית הוא ג"כ גדול ומעולה מאד, ולפי גודל ערכו צריך לו הכנה גדולה בק"ש, ואף על פי דק"ש דיוצר היא גדולה מאד והיחוד הנעשה בה הוא נעלם ומעולה מאד עכ"ז לא יספיק האדם להשלים התיקון הראוי לזמן תפלת שחרית

בק"ש דיוצר בלבד, מפני כי אין לנו יכולת להמשיך כל האורות הצריכים לזמן זה מכל המדרגות בפעם אחת כלור בקריאה אחת דשמע, ולכך תקנו חז"ל קודם ק"ש זו דיוצר עד ק"ש דקרבות שאנחנו אורים אותה קודם פרשת התמדי, כדי שנמשיך האורות בהדרגות דתחלה נמשיך ע"י ק"ש דקרבות אור בחינה אחת, ואח"כ ע"י ק"ש דיוצר נמשיך עוד אור בחינה אחת שהוא מקום יותר גבוה עליו, ואז ע"ז אח"כ נעשה היחוד והזווג בתפלת שחרית.

והנה חסידים הראשונים שנקראין ותיקין שהיו נזהרים לקרות ק"ש דיוצר קודם הנץ החמה וגורמין אותה עם הנץ החמה לא היו צריכין לקרות ק"ש דקרבות מני כי ע"י גודל ועוצם חסידות היה להם כח גדול בכוונתם ומחשבתם, וגם עוד שהם מקדימים לקרותה קודם הנץ החמה שהוא סמוך ממש להסתלקות אותם האורות של חצות לילה, עעל כן אין צריך שימשיכו האורות העליונים לצורך תפלת שחרית בהדרגות כאשר אנחנו צריכין, אלא די להם למשוך אורות הצריכין לתפלת שחרית בקריאתם בפעם אחת, אבל בדורות האחרונים אין כל אדם ראוי לכך ולכן עתה אפילו חסידים המתפללין תפלת הותיקין שקורין ק"ש קודם הנץ החמה, צריך שיקראו ק"ש שתי פעמים אחת דקרבות ואחת דיוצר.

ואותה הק"ש דערבית היא לצורך המשכת אורות הצריכין ליחוד וזווג הנעשה בתפילת ערבית, אבל לצורך היחוד והזווג הנעשה בתפילת המנחה אין אנחנו צריכין לקרא ק"ש, כי יספיקו לה אותם האורות שנמשכו בק"ש דשחרית דאף על פי דנסתלקו אחר התפילה עכ"ז להיות כי היום הוא חסד ואין הדינים שולטים כ"כ אין מסתלקים לגמרי ומשתייר מהם, וזה השיורין יספיקו לתפילת המנחה בלבד, ולכן מעולה היחוד והזווג הנעשה בתפילת שחרית על הנעשה בתפילת המנחה מאד מאד, יען כי מה שנעשה במנחה היא מן השיורין דאורות המוחין של שחרית, ולכך הדינין מתגברין בתפילת המנחה לפי שאורות המוחין הולכים ומתמעטין, והטעם דלא תספיק ק"ש דערבית לצורך גם מה שנעשה בחצות שליטת דינין גמורים, ולכך אחר תפילת ערבית יסתלקו אורות שנמשכו ע"י ק"ש לגמרי, ולכן צריכין אנחנו לקרא ק"ש על המטה בשביל צורך חצות השני של הלילה, ומה שמקדמין לקרא ק"ש זו בעת השכיבה ואין ממתינים עד שיגיע חצות השני של הלילה יתבאר ענין זה לקמן במקומו, וכל זה שכתבנו הוא ראשי דרים מה שיוכל אדם פשוט לסבול בדעתו, אך באמת דברים אלו יש בהם עוד סודות עמוקים ונתבארו ברחבה בשער הכוונות לרבינו האר"י ז"ל.

קריאתה קודם הנץ החמה דהיינו סמוך לו בכדי שיסיים ק"ש וברכותיה עם הנץ החמה, ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה, ומי שיוכל לעשות כן מצוה גדולה בידו ושכרו עצום גם בזה"ז שאין לנו כח כחסידיים הראשונים הנקראין ותיקין, ומכל מקום אם לא קראה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל, דזריזים מקדימין למצות.

והנה זמן הנץ החמה העלה הרב ב"ד ז"ל סי' ל"ו דף י"א שהוא שעה אחת קודם שיעלה השמש על הארץ ויראה לנו ע"ש, ובתשתי בס"ד בשה"ק רב פעלים הבאתי דבריו וכתבתי דאין ראיות שלו מוכרחים דיש להשיב, גם הבאתי דברי מנחת כהן ועטרת ראש על ברכות דף וא"ו דנראה דלית להו סברת הב"ד ז"ל מחוש הריאות, דארז"ל בחצות היום חמה בראש כל אדם ואנחנו רואין כי אחר חמש שעות וחצי מעת יציאת החמה לעינינו תהיה חמה בראש כל אדם, אך כתבתי דזה המבחן לא יעלה אלא בימות הקיץ משא"כ בימות החורף, וא"כ אין בזה כדי סמיכה, וכתבתי דגדולי האחרונים לא מצינו שהביאו דברי הרב ב"ד ז"ל לסמוך עליהם ורק מצינו להגאון חיד"א במחב"ר סי' נ"ח שציין והורה מקום על ספר ב"ד הנז' גם בהגהותיו על זוהר הקדוש ח"ב דף קצ"ו ציין על דברי ב"ד הנז' ולא גילה לנו הסכמת דעתו לענין הלכה, ומספרו יוסף אומץ, סי' ע"ו אות ג' שכתב שם ז"ל אמנם שמעתי כי מעין דוגמא היה עושה מעשה הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ר יוסף קובו לענין תפלת השחר עכ"ל ודקדקתי מזה כי בזמן הגאון חיד"א ז"ל לא היו נוהגין בעה"ק ירושלים ת"ו ועה"ק חברון ת"ו לעשות מעשה כסברת הרב ב"ד ז"ל, ועל כן מה ששמענו אומרים דעתה מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ בעה"ק ירושלים ת"ו לעשות כסברת הרב ב"ד בק"ש ותפלה הנה זה הוא מנהג חדש שלא היה מקודם, והרה"ק החסיד מהר"א מני נר"ו כתב דרוב הציבור בירושלים תוב"ב עושים כמו שכתוב הרב ב"ד ז"ל, אמנם יש מדקדקים שאינם מתפלליפ כי אם אחר יציאת החמה ממש וכמו שכתוב בספר דברי יוסף שווארץ דף ע"ה וכו', לכן אני נוהג לגמרו ק"ש ששה דקים שהוא עישור שעה קודם יציאת השמש, ולפעמים ממהירות החזן יהיה יוד או י"ב דקים קודם יציאת השמש על הארץ ולא אכפת לי, וכן לפעמים יהיה עם השמש ולאל שדי אתחנן שיזכנו לבא על הנקודה שזה צריך סייעתא דשמיא עכ"ל נר"ו, והנה פה עירנו יע"א פשט המנהג מקרוב לעשות בק"ש ותפילה כסברת הרב ב"ד ז"ל, אך ודאי מנהג המדקדקים להתפלל עם יציאת השמש ממש שנראית לנו, והק"ש יתחילו ששה דקים קודם יציאת השמש הוא מנהג נכון ומשובח לפק"ד.

אות ד

אם היה אנוס כל הלילה ולא קרא ק"ש ערבית עד שעלה עה"ש כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא אותה ויוצא קצת י"ח ק"ש דערבית, אע"פ דלא מהניה ליה לענין התקונים הנעשים

למעלה, מיהו לא יקרא אותו היום ק"ש של שחרית אלא עד אחר הנץ החמה דא"כ הו"ל תרתי דסתרי.

אות ה

זמן ק"ש של שחרית נמשך עד רביע היום בשעות זמניות, וצריך להזהר בימות החרוף שהיום קצר שאז זמן ק"ש הוא קצר, ועד שעה אחת אחר רביע היום יכול לקרותה בברכותיה אבל אין לו שכר כקורא אותה בזמנה, ואם עבר שעעה אחר רביע היום יקראנה בלא ברכותיה כקורא בתורה משום סב"ל.

אות ו

קודם שיקרא ק"ש יכוין לקיים מצות עשה שנצטוינו לקרא ק"ש ב' פעמים ביום כמו שכתוב ודברת במ וכו' בשכבך ובקומך, גם יכוין לקיים מצות עשה ליחד את השם, ויסגור עיניו ביד ימינו בפסוק ראשון עד שישלים בשכמל"ו ויש סוד בדבר, ואם לא כיון לבו בפסוק שמע ישראל בפשטן של דברים לא יצא י"ח וצריך לחזור, ואם הרגיש בעצמו תכף אחר שאמר פסוק שמע לא יחזור לומר פסוק שמע פעם שנית דאמור שמע משתקין אותו שלא יהיה נראה כמודה לשתי רשויות ח"ו, אלא ישתוק שיעור אמירת פרשה ראשונה ואח"כ יחזור לומר פסוק שמע ויקרא משם ואילך על הסדר, ואם ירצה שלא ישתוק אלא גומר כל הפרשה הראשונה וחוזר וקורא שנית מן פסוק שמע אה"נ יעשה כך, וה עדיף משתיקה, וגם פסוק בשכמל"ו י"א אם אלא אמרו בכונה חוזר לאומרו בכונה, מיהו כשחוזר בעבור בשכמל"ו חוזר מן פסוק שמע כדי שיבא סוד תיקון פסוקים אלו על הסדר.

אות ז

בפסוק שמע ישראל יעשה פסקי התיבות כל שתי תיבות ביחד, כדי לכוין בהם כפי המשמעות האחת, והוא כי שמע פירושו קבלה כמו שמור ושמעת תרגומו טר ותקבל, וגם הוא לשון הבנה שמע כלומר הבן, וכן הוא כאן אומר שמע ישראל כלומר קבל דברם אלו והבינם ותדעם שתאמין בהם והוא כי ה' הוא אלהינו, ועוד הנה הוא ה' אחד, ונמצא בזה יש קבלה והודאה בשתי דברים הא' ההוא קבלת מלכות שמים באומרו ה' אלהינו דמודה שקבלנו אלהותו להיות לנו לאלוה ואנחנו עבדים לו, והב' הוא עני יחוד השם באומרו ה' אחד שהוא בלי שיתוף אחר שאין לו שני כמו שכתוב אליהו כור לטוב, אנת הוא חד ולא בחושבן.

אות ח

אות עי"ן דשמע ואות ד' דאחד הם אותיות גדולות, וכתב בספר כ"מ כ"י שגם הקורא צריך לכוין אותם במחשבתו באותיות גדולות, כי הקורא צריך לצייר כל אותיות הפסוק לנגד עיניו במחשבתו ושתי אותיות אלו יציירם באותיות גדולות והוא נכון.

אות ט

בתיבת אחד יכוין בשילוב הוי"ה אדנ"י שהוא יאהדונה"י, ויכוין שיהיו שוים באחדות אחד ודבר זה יכוין בשטחיות פשט מלת אחד, אך יאריך בדל"ת דאחד, ויכוין בעת שמאריך בו למסור עצמו בסקילה שריפה הרג חנק על קדוש השם, וגם יכוין שע"י קבלה זו יתכפרו פשעיו ויעלו נר"נ שלו מיין נוקבין לבחי' ו"ה שבשם, ומשם יעלו לבחי' י"ה, ומשם לבחי' קוצו של יו"ד עד רום המעלות, ואם יש לו ידיעה בסוד ה' ויוכל להרחיב הכונה שלו אז יוסיף לכוין עוד שימשך שפע מן אין סוף לע"ק, ומע"ק לאו"א, ומן או"א לזו"נ.

אות י

תיבת אחד נקודה בסגול וקמ"ץ, לכך ימהר בקריאת האל"ף דהסגול"ל הוא תנועה קטנה ולא ימהר בקריאת החי"ת דקמץ שהיא תנועה גדולה, גם מלבד זה צריך שלא יאריך באל"ף כדי שלא יתראה כאומר אי חד ר"ל אין חד ח"ו וכנז' באחרונים, ואע"פ דאמרנו לעיל שיאריך בדל"ת דאחד צריך להזהר שלא יתיז הדלת בחוזק שנראה כאומר דא, אלא יאריך בה במבטא רפויה ולא דגושה.

אות יא

יפסיק קצת בין פסוק שמע לפסוק בשכמל"ו, וכן יפסיק קצת בין פסוק בשכמל"ו לפסוק ואהבת, וכשאומר פסוק בשכמל"ו ירכין ראשו קצת למטה בתית מלכותו, ויש סוד בדבר להוריד הארה אל השכינה מלכות עקרת הבית, ואף על פי דאומרים בשכמל"ו בלחש מכל מקום ישמיע לאזניו קצת.

אות יב

הקורא ק"ש צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו, ובדיעבד אם לא השמיע לאזניו יצא, ואותם הנוהגים לומר פסוק השמרו ופסוק וחרה בלחש צריכין לההר שישמיעו לאזנם לכתחלה.

אות יג

הקורא ק"ש בין דשחרית בין דערבית בין ק"ש דעל המטה הרי הה לא ירמו בעיניו, ולא יקרוץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה אפי' לצורך מצוה, אבל בפרשה

שניה ואילך שרי לצורך מצוה דווקא, ושלא לצורך מצוה אסור, והמרמז לקטן בעיניו או בידיו כדי שיתפלל חשיב לצורך מצוה אפילו שזה קטן שעדיין לא נתחייב בתפלה, ואותם גבאים שתופסים בידם קוה ומחזרים על הקהל לגבות צדקה לא יעשו כן בעת שקורין ק"ש, ואפילו שהוא צורך מצוה דכיון דהוא מהלך וגובה בעודו קורא הו"ל קריאה של עראי, וכן פה עירנו דרך בני אדם להניף לעצמם במניפה קטנה בקיץ מפני החום, צריך לההירם שלא יניפו בידם בשעת ק"ש, ובחס"ל סי' ס"ד אות ה' כתב צריך להזהר משאיבת עפר הטבאק"ו וקנח החוטם אפילו בשניה ובשלישית ואי' אם ישתוק בת שאיבה וקנח ג"כ אסור ע"ש, ונ"ל בקנח החוטם לאו כל אפייא שוין דלפעמים הריר יורד מאליו ואם לא ימהר לקנח יורד על שפתיו וימאס בעצמו וגם אחרים ימאסו עמו, וארז"ל גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת, ובפרט שגורם שיתמאסו אחרים וקשה להם מאד בפרט לאסטניס, לכן נ"ל כל כהאי גוונא יקנח ואפילו בפרשה ראשונה ורק ישתוק עת שיקנח.

אות יד

היה מהלך בדרך ורצה לקרות ק"ש צריך לעמוד עד לבבך וי"א די בפסוק ראשון ובשכמל"ו והרוכב ע"ג בהמה יעמיד הבהמה בפסוק ראשון ובשכמל"ו, אבל היושב בקרון אין צריך לעמוד.

אות טו

מי שרוצה להחמיר על עצמו לעמוד כשהוא יושב כדי לקרות ק"ש מעומד נקרא עבריין אם עושה כן בשביל חומרא, אבל אם עושה כן כדי להעביר השינה מותר וכנז' באחרונים ז"ל.

אות טז

אף על פי דמשורת הדין הוא דאם היה עומד בלא"ה ורצה לקרא ק"ש מעומד משום דנח לו בעמידה בההיא שעתא דאינו מחוייב לישב כדי לקראה מיושב, מכל מקום כפי הסוד יושב עדיף מעומד, וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות דרוש וא"ו דצריך עתה לעורר סוד היחוד למעלה בהיותנו למטה בעולם הבריאה ולכן עדיף לישב, מפני שהשיבה מורה שאנחנו עודנו בעולם הבריאה דאין עמידה אלא באצילות וכנז' שם.

אות יז

ספק קרא ק"ש ספק לא קרא צרי לקרות, דק"ש היא מן התורה וספק תורה לחומרא, ואפילו למאן דאמר פסוק א' או פרשה א' דדוקא הם מן התורה, חייב לקרו תמספק כל ג'

פרשיות, שכך היתה התקנה כ"ז שיקרא ק"ש של תורה שיקרא השלש פרשיות לפיכך המתנמנם באמצע אם יודע בבירור שסיים פ' ראשונה חוזר מפרשה שנייה, ואם אינו יודע היכן הוא חוזר לראש, ואם הפסיק באמצע ק"ש מחמת אונס כגון שעשה התינוק צרכיו והוכרח לשתוק, אם שהה כדי לגמור את כולה דהיינו מראש ק"ש וע"ס צריך לחזור לראש, אבל אם הפסיק שלא מחמת אונס כי אם ברצונו, שאם היה רוצה היה יכול לקרות, אז אילו אם שהה זמן רב ואפילו אם הפסיק בדיבור אין צרי לחזור אלא למקום שפסק.

אות יח

קרא ק"ש ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורין ק"ש חייב לקרות עמהם פסוק ראשון ובשכמל"ו, ומכל מקום טוב שיקרא עמהם כל הק"ש עד הסוף ויקבל שכר כקורא בתורה, ואם הציבור קורין ק"ש והוא עומד בזמירות אחר שאמר ברוך שאמר, אז ישתוק בעוד שקורין פסוק שמע ובשכמל"ו ויסגור עיניו ויהרהר פסוק שמע ובשכמל"ו, אבל אם עומד בקרבנות או בתחנונים שרשאי להפסיק, הרי זה פוסק וקורא עמהם פסוק ראשון ובשכמל"ו.

אות יט

אם לא הניח תפילין ונזדמנו לו אחר שהתחיל יוצר, מניח בין הפרקים ומברך עליהם, ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לברכה שניה, ובין שניה לשמע, ובין שמע לוויה אם שמע, בין וויה אם שמוע לויאמר, אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיד דכאן נחשב אמצע הפרק, וכל זה הוא בתפילין מפני דחובה לקרא ק"ש בתפילין לכך יברך עליו, אלב אם לא הניח ציצית ונזדמן לו ציצית יניחנו בין הפרקים בלא ברכה, ואחר תפלת י"ח ימשמש בו ויברך.

אות כ

לעניית קדיש וקדושה וברכו ומודים וחמשה אמנים ראשונים דקדיש פוסק אפילו באמצע הפרק, ואפילו באמצע הפסוק. אך כשפוסק באמצע הפסוק ועונה. חוזר אח"כ לתחת אותו פסוק בכל אופן שיהיה מיהו באמצע פסוק שמע ישראל וכן באמצע פסוק בשכמל"ו, וכן בין פסוק שמע לבין פסוק בשכמל"ו אל יפסיק כלל לכל דבר שבקדושה. ואם קראו אותו לס"ת והוא עומד באמצע ק"ש לא יעלה אפילו קראו אותו בשמו, מיהו אם יוכל לגמרו את הק"ש כולה עד שיגיע לבימה ויאמר ג"כ אמת ויציב וכו', עד הדבר הזה עלינו לעולם ועד ואח"כ יבר על התורה ויקרא. יעשה כן.

אות כא

כשיגיע לוקשרתם לאות על ידך ימשמש בתש"י, והיו לטוטפות ימשמש בתש"ר, וכן יעשה בפסוק וקשרתם אותם וכנז' בספר הכונות, ואף על פי דכתבנו לעיל בשבת הקודם דיוצר הוא בעולם הבריאה ולא ינשק אלא רק בתש"י, הכא שאני שהוא ממשמש ומנשק בשביל חבוב מצוה, לכך ימשמש בשניהם כאשר נזכרים שתיהם בכתוב.

אות כב

כשיאמר וראיתם אותו יסתכל בציציות שבידו שני פעמים בזא"ז, ואחר כל פעם משתי הפעמים אלו יעבירם ע"ג עיניו, ובעת שמסתכל בהם יכוין מספר עין הוא חמשה הוי"ו"ת וינשקם אח"כ, וכן באומרו ואחרי עיניכם יעבירם ע"ג עיניו וינשקם, ויש סוד בדבר הזה.

פרשת בא

קריאת שמע ב'

פתיחה

והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך ולמען תהיה תורת ה' בפוך.

נ"ל בס"ד דידוע שהשי"ת צונו להניח תש"י בשמאל כנגד הלב ותש"ר כנגד המוח כדי לשעבד מוחינו וליבנו להשי"ת, דהמוח הוא משכן החכמה והלב משכן הבינה, ואם אלו יתקדשו אז כל האברים נגררים אחריהם, ובפרט הפה ששם הדיבור שהוא נגרר אחר איברים של המחשבה ושל הכונה שהם המוח והלב, ולזה אמר למען תהיה תורת ה' בפוך כי השגת התורה ע"י חו"ב שמשכנה באיברים אלו, ואם אלו יהיו פגומים אז יפגם גם אבר הדיבור שהוא הפה וכ"ש שאר איברים ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב חלבו סגרו פימו דברו בגאות חלבמ"ו אותיות מו"ח ל"ב סגרו, שאינם פתוחים לקבל ההשפעת חכמה ובינה ע"י קדושתם מחמת כי טמאו אותם, ולכך גם פימו דברו בגאות שפגמו ביהם, ולא נתקיים בהם למען תהיה תורת ה' בפוך.

והנה ידוע דהמחשבה במוח והכונה בלב, אך המשכיל יבין כי שתיהן ענין אחד הם כחדא נקין וכחדא שריין, כי מוחא חכמה ולבא בינה כנז' בפתיחת אליהו זכור לטוב, וידוע דחו"ב כחדא נפקין וכחדא שריין, ולכן כיון שנתקדש הלב בכונה קדושה הממיא מתקדש המוח במחשבה קדושה, אך ההתחלה היא מן הלב ולזה אמרו רז"ל רחמנא לבא בעי, כי קדושת המוח הוא בכלל ואתי ממילא, והנה ידוע בפעולות איברי האדם העינים הם שניות ללב, כי הלב מתאווה וחומד ואז העינים בראייתם מקיצים את שאר האיברים לגמור הפועל, וזהו הן בטוב הן בהפך לכך ארז"ל ליבא ועינא תרי סרסורי דעבירה אינון, ולכך נצטוונו להניח תש"ר שהוא אות חותם קדוש מכוון בין שני העינים להשפיע קדושה בהם שלא יפגמו, וכן תש"י כנגד הלב להשפיע קדושה בהם שלא יפגמו, וכן תש"י כנגד הלב

להשפיע בו קדושה שלא יפגם, ושניהם יתקדשו ממילא בקדושת התורה ולזה אמר והיה לך לאות על ידך שהוא מכוון כנגד הלב ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך ולכן עינים לב מספרם רב"י, כי ע"י קדושתם יזכה האדם להקרא רבי בתורת ה' ותבטל קליפת רי"ב שהיא משכחת התלמוד, כמו שכתוב רבינו שמשון ז"ל במאמר ר"א בן ערך ששכח לימוד וקרא החרש היה לבם שהחליף אותיות דז"ך באותיות רי"ב.

ומאחר דשני איברים אלו עין ולב בהם תלויה קדושה וטהרה של איברי הגוף, שאם שתיים אלו יהיו קדושים וטהרים אז כולם נקדשים ונטהרים, לכך ההירונו חז"ל דאם לבו ועיניו רואין את הערוה לא יקרא דבר שבקדושה, ולא הקפידו על שאר איברים, אלא רק על שתיים אלה שהם עין ולב שהם העיקר של הגוף.

אות א

כתוב בתורה כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך וגו', והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר, וקבלו חז"ל שהוא מצות עשה שבכל מקום שה' אלהינו מתהלך עמנו דהיינו כשאנחנו עוסקים בק"ש ותפלה או בד"ת צריך להיות המחנה קדוש, שלא תהא צואה מגולה שם, ולא יהי דבר ערוה כנגד פניו של אדם בעת שקורא בתורה או מברך ומתפלל, מפני שעיקר מחנהו של אדם הוא כנגד פניו וצריך שיהיה מחנה זה קדוש ואיסור זה הוא מן התורה, והחכמים הוסיפו שהמקומות אשר שוכן ה' בקרבינו שהם ראשו של אדם ששם המוח ששם המחשבה, ולבו של אדם שהוא הכונה, צריך ג"כ שלא יהיו רואין את הערוה בעת שקורא, אלא יהיה הפסק וחציצה בין ראשו ולבו ובין הערוה, לפיכך אם אינו לבוש מכנסיים או אזור נמצא לבו רואה את הערוה ואסור לקרות או לברך ויש מישאוסר בכהאי גוונא גם באשה, ואפילו אם יש לו בגד מפסיק בין לבו ובין הערוה, עכ"ל אם הערוה מגולה לא יקרא דבעינן שתהיה הערוה מכוסה גם מעיני אחרים, דלא נאמר לא תראה אלא לא יראה, לפיכך העומד בבית ערום והוציא ראשו לחלון שלא יראה ערותו אע"פ שכסה לבו בבגד ה"ז אל יקרא מפני שערותו מגולה בבית, אבל אם יושב ערום בכילה שאין בה גובה עשרה טפחים והוציא ראשו חוץ לכילה, וגם כיסה בבגד על ליבו אע"פ שערותו מגולה בכילה ה"ז כמכוסה מפני שאין בה גובה יו"ד טפחים ולא דמילבית שהוא חלוק רשות לעצמו וכיון דנראית הערוה בתוכו אסור ועיין הגאון ר"ז בש"ע.

אות ב

מים אפילו הם צלולין חשיבי כסוי לערוה ובלבד שיוצא ראשו ולבו חוץ למים שלא יהיה לבו עם ערותו תחת מכסה אחד, ואם לבו תוך המים אסור משום לבו רואה את הערוה ואם המים עכורים אין איבריו נראין בהם מותר דחשיבי הפסק בין לבו לערוה ומותר לקרות או

לברך בתוכם, והכסוי שמכס בידו אינו חשוב כסוי דהלב והיד גוף אחד הם, על כן אם ראשו מגולה דאסור לו לברך בגילוי הראש, לא מהני ליה לכסות ראשו בידיו כדי לברך. מיהו אף על פי דידין לא חשיבה סוי חשיבה הפסק, לפיכך אם מחבק גופו בזרועותיו חשיב זה הפסק בין לב לערוה ועיין ש"ע לר"ז.

אות ג

אף על פי דשאר איבריו אם רואין את הערוה מותר לקרות מכל מקום אם איה מאיבריו נוגע בערותו או בערות חברו אסור לקרות או להתפלל, ולכן צריך להזהר שלא יהיה נוגע הגיד בירכותיו בלי הפסק בגד ביניהם, אבל על הכיס של הביצים אי לחוש אם נוגע בירכותיו אע"פ גם כנגד הכיס אסור לקרות בלא כסוי משום דלא יראה בך וגו'.

אות ד

אם היה לובש המכנסיים לבד דחצי התחתו שלו מכוסה, גם יש פסק בין לבו לערוה ורק חי העליון מגולה שאינו לובש חלוק מותר לקרות ק"ש, אבל להתלל אסור דבתפלה צריך לראות עצמו כעומד לפני המלך שצריך לעמוד באימה.

אות ה

אסור לקרות כנגד ערות חברו ואיסור זה הוא מן התורה, אבל ערות בהמה מותר לקרות כנגדה, וערות עכו"ם ג"כ אסור לקרות כנגדה, ויש אוסרין לקרות כנגד ערות קטן אפילו בן יומו, דלא ההתירו אלא בשעת המילה, ואע"פ דיש מתירין, צריך לחוש לסברת האוסרין, ולא יקרא כנגד ערות קטן אפילו בן יומו וכנז' באחרונים.

אות ו

היתה ערוה כנגדו והחזיר פניו ממנה עם כל גופו עד שנעשית מאחוריו או מן הצד מותר לקרות ואע"פ שהוא סמוך לה, כי בערוה בראיה תלה הכתוב דלא אסור אלא ערוה הנראית, מיהו אם הערוה כנגדו ועצם עינו, או שהוא סמוך, או בלילה בחשך ואפילה שאין רואה אותה אסור לקרות, דלא נאמר לא תראה אלא אמר לא יראה, ואם רואה את הערוה דרך עשית שבחלון אפילו היא בבית אחר שהוא רשות אחר אסור לקרות, דבראיה תלה הכתוב והרי היא נראית לפניו.

אות ז

מותר להרהר בד"ת כשהוא ערום, ואפילו כנגד ערוה אחרת ג"כ מותר להרהר שנאמר ערות דבר, דיבור אסור הרהור מותר, ומכל מקום אסור לשמוע ברכה מחבירו שהוא צריך

לצאת בשמיעה זו ידי חובתו, דאיך נאמר שומע כעונה והרי הוא ערום דאינו יכול לענות וכנז' בש"ע לר"ז, ולכן ההולכים לטבילה ומהרהרים איזה כונות בשעת טבילה מותר, ובלבד שלא יוציאו מפיהם איזה פסוק או דבר תורה מאחר שהם ערומים, אבל ודוי יוכל להתודות שם בעודו ערום במקוה אפילו דהמים צלולים ולבו הוא תוך המים שהוא עם ערותו במכסה אחד.

אות ח

טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסות ה"ז ערוה, ואסור לקרות כנגדו ק"ש וכל דבר שבקדושה, ואפילו היא אשתו, אבל הפנים והידיים שדרכן להיות מגולין מותר לקרות כנגדן אפילו באשה אחרת, וי"א דלא אמרו טפח באשה ערוה אלא דווקא באשתו, אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה בכל מקום שדרכה לכסות ויש לחוש לדבריהם, ובחס"ל ז"ל נסתפק אם גם בקטנה יש לחוש לטפח מגולה במקום שדרך לכסות ע"ש, ובסה"ק מקבציאל כתבתי דיש להחמיר גם בקטנה היכא דאפשר, ונשי הערביים שדרכם לגלות זרועותיהם אע"פ שדרכם תמיד בכך לא יקרא כנגדם.

אות ט

יש מי שאוסר גם לאשה לקרות או להתפלל כנגד אשה אחרת ערומה, מיהו כל זה דווקא בערומה, אבל כנגד טפח מגולה במקום שדרך לכסותו בפני האנשים, אין בזה איסור לאשה כנגד אשה אחרת.

אות י

אשה שמניקה את בנה ומגלה דדיה, אסור לקרות או לברך כנגדה, אפילו היא אשתו וכ"ש באשה אחרת, וי"א כיון דהאשה דרכה לגלות דדיה בזמן היניקה הרי הדדים נחשבים אותו זמן כמו כפות הידים והפנים, ורק אם אינה מניקה שדרכה להצניע דדיה ומקפדת על זה אז אסור לקרות כנגדה, ויש לסמוך על סברה ו בשעת הדחק.

אות יא

אף על פי דבאדרא רבא איתא ז"ל קול באשה ערוה, שער באשה ערוה שוק באשה ערוה, רגל באשה ערוה, יד באשה ערוה, ואף על פי דתרין אלין לא שנייה חברנא, תרין אלין יתיר מערוה אינון עכ"ל, הנה עיין לרבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י מה שאמרו בבאיור מאמר הנז', ובסה"ק מקבציאל כתבתי בס"ד דגם לדברי זוהר הקדוש הנז' החלק מן היד ומן הרגל שדרכו להיות מגולה כגון הכף והאצבעות מותר לקרות כנגדם דאין נקרא על זה שם ערוה.

אות יב

שער של אשה שדרכה לכסותו ערוה היא, ואסור לקרות ולהתפלל ולברך כנגדו ואפילו בשער אשתו, ואין חלוק בזה בין אשה כעורה וזקנה וכיוצא, אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש, וכן שערות של נשים שרגילין לצאת חו לצמתן בקצת ארצות מותר לקרות כנגדן כיון שדרכן בכך ורגילין בהם, וכן נשים שדרכן לעשות שער ראשם קליעות משתלשלין לאחוריהם כיון שדרכן בכך מותר לקרות כנגדן, ובסה"ק מקבציאל העלתי דהנשים בערי אירופא שדרכן לילך תמיד פרועי ראש מותר לקרות כנגדן, כיון דכל הנשים דרכן בכך, מיהו שם בערי אירופה דרכם של נשים לבוש אנפלאות תמיד ואין נראה אפילו כלל דהוא מכפות רגליהם, הנה אורח ההולך שם אע"פ שאשתו אינה נוהגת בכך כי במקומה דרכן של נשים לילך בכפות רגליהם בגילוי, הנה הוא צריך להזהר שם בזה לחשוב כפות הרגלים כולם ממקומות המכוסים כפי מנהג במקום ההוא ואסור לקרות כנגדן.

אות יג

קול זמר של אשה בין פנויה בן א"א, ואפילו קול זמר של אשתו הוא ערוה ואסור לקרות בד"ת או להתפלל ולברך כששומעו, ואין חלוק בזה בין כעורה או זקנה, ופה עירנו דרך הנשים להיות פועות לתינוק הבוכה בקול ניגון באזניו כדי להשתיקו ולהביא לו השינה, וצריך ליזהר שלא ילמוד בעת שהאשה פועה ומנגנת לתינוק ואפילו היא אשתו, מיהו בת קטנה פחות משש שנים אין לחוש אם פועה ומנגנת לתינוק, ועוד ג"כ דרכם פה עירנו יע"א להביא אצל הכלה בלילה שקודם החופה נשים מנגנות, שאסור לאדם ללמוד בד"ת אם שומע קולם ואם א"א לו שילך למקום אחר ילמוד ע"י הרהור שמעיין בספר ולא יוצאי בשפתיו כלום דמותר בכה"ג בשעת הדחק, ויש מחמירים אפילו במדברת אם היא מדבר דברים ארוכים של סיפורי מעשיות וכיוצא, אבל דברים קצרים ובפרט שהם לצורך עסק אין לחוש.

אות יד

אסור לקרות מן התורה כל דבר קדושה כנגד הצואה של אדם, ואם היתה מאחוריו או מצידו ירחק ממנה ארבע אמות וקורא ואם לפניו יתרחק מלא עיניו שיתרחק באופן שלא יוכל לראותה, ובלילה ישער כשיעור היום והסומא משער כפי ראיית הפקח, וצדדים שלפניו הרי כם כלפניו, ושלאחריו הרי הם כלאחריו, ואם בצידו ורואה אותה בלא הטיית ראשו לצדדין הרי זה כלפניו, וצריך כמלא עיניו.

והא דסגי בארבע אמות, היינו היכא דאין מגיע לו ריח ממנה, אבל אם מגיע לו ריח רע ממנה צריך שיתרחק ארבע אמות ממקום שכלה הריח, ואפילו אם זה הקורא יש לו חולי הזכמ"א שאינו מריח, צריך שיתרחק ד' אמות ממקום שכלה הריח לשאר אדם שמריח והשיעור הוא באדם בינוני, כי יש בני אדם שחוש הריח שלהם חזק מאד שמריחים מרחוק יותר.

אות טו

היתה הצואה במקום גבוה עשרה טפחים ורחב ד"ט על ד"ט, הרי זה רשות לעצמו, וכל שאינו מגיע לו ריח רע ממנה מותר לקרות אע"פ שרואה אותה, וי"א אפילו הצואה ברשות אחר גבוה עשרה, או מוקף מחיצות, או בבית אחר כל שהוא רואה אותה אסור לקרות, ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה, מיהו אם מעצים עיניו או שהוא בלילה, יש להקל אם היא ברשות אחר.

אות טז

ריח רע אינו מועיל לו מחיצה ושינוי רשות, שאפילו הסרחון מונח אחר ג' וד' בתים אם מגיע לו ריח אסור לקרות, ורק מי שיש לו חולי הזכמ"א שאינו מריח כיון דהסרחון אינו בבית שעומד בו מותר לקרות אע"פ דאחרים מריחים, ורק אם היא באותו הבית אז גם בעל חוי הזכמ"א אסור לקרות כל עוד דאחרים העומדים שם מריחים ריח רע, וכן אם היתה צואה בבית והסירו אותה משם, ועדיין יש ריח רע אסור לקרות עד שיכלה הריח, אבל אם הוא בעל חולי שאינו מריח שרי ליה לקרות אחר שהסירו והעבירו הצואה מן הבית.

אות יז

נבילה מוסרחת ועל דבר המוסרח מחמת שנתעפש, וכן אשפה שריחה רע ומים סרוחין שברחובות, כל אלו אסור מן התורה לקרות כנגדם, ויתרחק מהם כדין צואת אדם.

אות יח

צואת בהמה חיה ועוף אם יש בהם ריח רע הרי הם כצואת אדם, ואם אין בהם ריח רע מותר לקרות כנגדם, אך רוב צואת בהמה חיה ועוף אין בהם ריח רע, וצואת כלב או חזיר אם נתן בהם עורות מרחיקין מהם כצואת אדם אבל צואת חתול וצואה רכה של חמור הבא מן הדרך סתמן ריחן רע כצואת אדם, ולכן אפילו אם יזדמן פעם אחת שאין להם ריח רע אפ"ה אסור לקרות כנגדם, ויתרחק מהם כדין צואת אדם, וכן צואת תרנגולים אדומים סתמן ריחן רע וצריך להתרחק מהם כצואת אדם, אבל צואת שאר תרנגולים דינם כצואת

שאר עופות, והלול של תרנגולים יש בו סרחון ודינו כצואת אדם והוא הדין לדיר בהמות שריחו רע.

אות יט

מי רגלים של אדם בשעה שמשתיין אסור לקרות כנגדן מן התורה אבל לאחר שנפלו לארץ או בכלי אסור מדרבנן, ולכן כיון דאיסורם מדרבנן הקלו בהם ואמרו דאם אחר שהשתיין כלי הטיל לתוכו רביעית מים ה"ז מותר לקרות כנגדם, וכן הוא הדין אם היה בכלי מעיקרא רביעית מים והשתיין בתוכו דמותר, ושיעור זה דרביעית בין אם השתיין הרבה בין אם השתיין מעט ואפילו טיפה אחת דלא פלוג רבנן, ולכך אם השתיין בכלי והריקו ההשתנה במקום אחר, אסור לקרות כנגד אותו כלי אם לא יטיל לתוכו רביעית מים, דאפילו דהורק א"א שלא ישאר בו לחלוח של מי רגלים מעט שהוא טופח ע"מ להטפוח, מיהו רביעית זו לא מהני אלא להשתנה אחת, אבל שתי השתנות צריך להם שתי רעיות, ולשלש צריך שלש וכעז"ה לעולם ואם נבלעה ההשתנה בבגד או בקרקע, ואין בלחלוח טופח ע"מ להטפוח מותר לקרות כנגדם.

אות כ

עביט של מי רגלים שהוא הכלי שמשתינים בו תמיד, וכן גרף של רעי אם הם של חרס או עץ אפילו רחוצים יפה ואין בהם ריח רע, ואפילו כפאן על פיהם דינן כצואה, ולא מהני הטלת רביעית מים או יותר, אבל של מתכת או זכוכית או חרס מצופה אבר ורחוצים יפה יפה מבחוץ ומבפנים, ואין להם ריח רע מותר לקרות כנגדו ואין צריך להם כפיה על פיהם.

אות כא

אם בשעה שהוא מברך או קורא הרגיש שנתלכלכו המכנסיים שלו בהשתנה שרי, אע"פ שהם טופח ע"מ להטפוח מפני שהם מכוסים בבגד העליון

אות כב

כל מקום שראוי לסתפק בו אם יש בו צואה או לאו אסור לקרות ק"ש וכל דבר שבקדושה עד שיבדוק המקום ואם אינו יכול לבדוק מפני שהוא בלילה או סיבה אחרת ה"ז אסור לקרות דהוי ספק תורה בד"א בצואה שאיסורה הוא מן התורה, אבל מי רגלים מותר, דאין איסורן מן התורה אלא כנגד עמוד של קלוח, לכן אם הם בתוך כלי ואינו יודע עם הם השתנה או שאר מים, כיון דאינו יכול לבדוק ה"ז קורא מספק, דזה הוי ספיקא דרבנן ולא אסרו אלא בודאן ולא בסקן, ואם מצא צואה באיה מקום ואינו יודע אם היא של אדם או של

כלבים, תולין במצוי דאם מצויין באותו מקום תינוקות יותר מכלבים תולין בתינוקות. ואסור, ואם מצויים כלבים יותר תולין בכלבים.

ואם קרא ק"ש או התפלל במקום שאין ראוי להסתק בו שיש בו צואה, ואח"כ מצא בו אין צריך לחזור ולהתפלל, אבל חור וקורא ק"ש בלא ברכות, אבל אם קרא ק"ש או ההתפלל במקום שראוי להסתפק בו בצואה, והוא לא בדק מתחלה ואח"כ מצא שם צואה צריך לחזור ולהתפלל וע"ז נאמר זבח רשעים תועבה, וכ"ש אם ידע שיש צואה וקרא והתפלל במזיד, בד"א בצואה אבל במי רגלים אפילו קרא ק"ש והתפלל במקום שראוי להסתפק בהם ואח"כ נמצא שם, אין צריך לחזור לקרות ואיל ואין איסורן אלא מדברי סופרים וצריך להשגיח היטב בעניינים כאלה כל אדם בחצרותיו וטירותיו במקום שדרך הקטנים לטנף בו, גם פה עירנו על שפת הנהר חדקל הן תוך העיר הן חוץ לעיר, שכיח ומצוי שם צואת אדם מן עוברים ושבים ובפרט שפת הנהר שלפני הכרמים, דכל אותם בעלי הכרמים דרכם לפנות על שפת הנהר, דאין לאדם להתפלל על שפת הנהר עד שיבדוק, וכן צריך להשגיח כשהולך ברחובות ומבואות שבעיר שלא לדבר בד"ת עם חבירו עד שיראה אם המקום נקי, כי פה עירנו יש כמה בני אדם עוברים ושבים שעושם צרכיהם בלילה בתוך המבואות ורחובות של העיר, ולפעמים גם יום עושים כי אין איש שם על לב לדבר זה פה עירנו, ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בזהה"ל איסור הזכרת דברי תורה במבואות המטונפות גורם להכניס קודש בחול עכ"ל, ועי' בשער מאמרי רשב"י ד' ס"ב ע"ג.

אות כג

קטן שיכול לאכול כזית דגן בכדי אכילת פרס, אפילו שאינו יכול לאכול אלא ע"י בישול כגון דייסא וכיוצא, הרי בני מעים שלו בודאי מסרחין כל מיני מאכל שיאכל, וצריך להתרחק מצואתו כמו צואת גדול, וכל זה מן הדין אבל לכתחלה טוב להתרחק אילו מצואת קטן בן יומו וכן נוהגים.

אות כד

צואה אפילו יבשה ואין בה ריח אסור לקרות כנגדה אבל יבשה כ"כ עד שתתפרך ע"י גלילה הויא כעפר, ומותר לקרות כנגדה אם הגיע יובש שלה לשיעור זה, ואם לא תתפרך ע"י גלילה אלא רק תשבר לשתים לא מהני לקרות כנגדה.

אות כה

בית הכסא שמוקף מחיצות, ויש לו פתח, ועשוי בחפירה שהרעי יורד לתוך החפירה ונופל למטה בשפולי המדרון, אע"פ שעושים השתנה על קרקע בית הכסא מותר לקרות

כנגד אותו בית הכסא אם הפתח סגור, ולכן צריך לההר שלא להושיב הילדים על קרקע בית הכסא מפני הפחד שמפחדים לישיב על פי החפירה, דא"כ הו"ל בית הכסא שאין בו חפירה, דאז אפילו יש בו מחיצות והפתח סגור אסור לקרות כנגדו, כי נידון כל הבית הכסא כדין גרף של רעי. ואם מפחדים הילדים יניחו להם גרף של רעי בתוך בית הכסא שיעשו צרכיהם בו, דם יש להזהר לפעמים שהגומא תתמלא צואה מחמת שנפל בה אבן גדולה ונסתמה, ואז הצואה מגעת עד שפת החפירה בשטח קרקע בית הכסא, דאין לקרות כנגד אותו בית הכסא עד שיתקנו אותה, גם לפעמים יש אבן מונחת בסוף שפת החפירה אחורי ישיבתו של אדם, וזו על הרוב מונח עליה צואה מחמת היושבים שאינם יושבים היטב, צריך שישימו לב על זאת שלא ינחו כך, דא"כ אין קורין כנגד אותו בית הכסא אפילו הפתח סגור ועיין חס"ל סי' פ"ג אות ב'

אות כו

ריח רע דאין לו עיקר כגון שיצא ממנו רוח מלמטה, אע"פ דמותר מן התורה גזרו חז"ל עליו משום ריח שיש לו עיקר, ולכן אסור בד"ת ובק"ש ותפלה וברכות עד שיכלה הריח ממנו, בד"א אם הרוח יצא ממנו, אבל אם יצא מחבירו מותר בד"ת דלא גזרו חכמים בה מפני ביטול בית המדרש דא"א להם להזהר בכך, אבל בק"ש ותפלה וברכות גזרו אפילו ברוח היוצא מחבירו, שימתין עד שיכלה הריח רע.

אות כז

כל סרחון וריח רע שהוא מחמת עיפוש דינו כצואה, אבל דבר שריחו רע לבני אדם לאו מחמת עיפוש אלא ברייתו כך כגון נפט, וכן מה שקורין בערבי קי"ר, אף על פי דריחן קשה אין להם דין צואה ואין צריך להתרחק מן, וכן הוא הדין בכל מיני עשבים שריחן רע מכח טבען וברייתם, לית לן בה.

אות כח

אם בא להם ריח רע מבית הכסא או מבית אחר בעת לימודם בד"ת, או בעת שמתפללים, מותר להשליך בלויי סחבות שרוים כדי שיעלה עשנים ויתבטל הריח רע שלא ירגישו בו, או ישליכו מי ורדים שיש להם ריח טוב וכנז' באחרונים ז"ל.

פרשת בשלח

תפילת שמונה עשרה א'

פתיחה

עזי וזמרת יה ויהי לי ישועה.

נ"ל בס"ד דידוע ע"י ק"ש ותפלה אנחנו ממשיכין לשכינה אורות המוחין שהם כתר חכמה בינה, הרמוזים באות למאן דאמר, שכל א' כלולה מעשר שהם למאן דאמר של תיבת לי, וגם ממשיכים לשכינה אורות חמשה חסדים וחמשה גבורות מן הדעת, הרמוזים באות יו"ד דתיבת לי, וז"ש עזי זו ק"ש שיא תורה שבכתב שנקראת עז, וזמרת יה זו תפלת העמידה הבאה אחר ק"ש, ובזה ויהי לי סוד אותיות לי שהם אורות כח"ב, ואורות החסדים והגבורות, לישועה מספר להשכינה כי ישועה מספר השכינה עם הכולל.

והנה ידוע כי ארבעה הם תיקוני השכינה שהם נקראים מטה ושלחן וכסא ומנורה, וזה סדרן בתפלת ערבית מתקנים סוד המטה, ובפסוקי דזמרה בשחרית מתקנים סוד השלחן, וביוצר וק"ש מתקנים סוד הכסא, ובתפלת העמידה מתקנים סוד המנורה, וזו הכונה מכונים אותה אפילו בני אדם פשוטים, ויש עושים רשימה בסידור שלהם לכל ד' תיקונים הנז' לכל אחד במקומו כדי שלא יזוזו ממחשבתן, ונ"ל לרמוז תיקון המנורה בתחלת תפילת העמידה, כי ר"ת אדני שפתי עולה מספר מנורה לרמז שבתפלה זו מתקן המנורה.

אות א

קודם שיתחיל בתפלת העמידה כשאומר גאל ישראל ימשמש בתש"ר, כי תש"ר הוא באצילות, ותפלת העמידה באצילות, וי"א שם בסיום המברך את עמו ישראל בשלום ימשש בתש"ר, ועיין בכף החיים סי' ט"ו אות ב', ונ"ל דהנוהג כך לא ימשמש אלא אחר יהיו לרצון אמרי פי, כי פסוק זה כולו מכלל התפלה, וצריך למעוד ידיו כפותים ע"ז כעבדא קמי מאריה, ולכן לא ירים את ידו עד שיסיים פסוק זה.

אות ב

כשעומד להתפלל יכוין רגליו להיות שוים ודבוקים זע"ז ביושר כדי להדמות למלאכים דכתיב בהו ורגליהם רגל ישרה, ועוד יש טעמים אחרים בזה, ומנהג הספרדים כשעומדים להתפלל תפלת העמידה קודם התפלה מהפכים פניהם קצת לאחוריהם ועושים תנועה בידיהם לאנשים העומדים באחוריהם או בצידיהם, והטעם בזה ג"כ להדמות למלאכים שדרכם להיות מקבלים עול מלכות שמים זה מזה, ונותנים רשות זל"ז, להורות על אחדות ואחר שביניהם כלומר כולנו כאחד אנחנו מסכימים במחשבה אחת ובדעת אחת לקבל עול מלכות שמים ובזה יתעלה ויתרומם קלוסו של הקב"ה כשהוא נעשה מתוך האחדות והאהבה, ולדוגמת זה הוא מנהג הספרדים הנז', והגאון מהר"ן שפירא עשה טעם למנהג זה ע"פ הסוד וקליסיה, ולי הטעם שלו אפילו אם אין אדם אחר בצידו או אחריו ג"כ יעשה כן.

אות ג

אם עומד להתפלל במקום שהוא יושב בו, יזהר לחזור לאחוריו שיעור ג' פסיעות, ויחזור לעמוד במקומו להתפלל, ואם הוא יושב רחוק ממקום שעומד בו להתפלל ילך תחלה למקום שעומד להתפלל בו, ויחזור לאחוריו ג' פסיעות, ויחזור לאותו מקום שעומד בו בתפלה, די שסוד בזה לחזור לאחוריו ג' פסיעות קודם שיחיל להתפלל, וע"פ הפשט הם כר לאותם ג' מילין שחזרו ישראל לאחוריהם במעמד הר סיני וחזרו ונתקרבו.

אות ד

המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המילות שמוציא מפיו ויחשוב שכינה כנגדו, ויסיר וידחה כל מחשבות הטורדות אותו עד שתשאר כונתו ומחשבתו זכה בתפלתו, דהתפלה היא מקום הקרבן ומחשבה זרה פוסלת בקדשים, ואם רואה עצמו מכוין יפה בתפלתו אל יחשוב שעבור זה ראוי שתעשה בקשתו, כי זה נקרא עיון תפלה ונזכרין עונותיו, אלא יחשוב אולי ישמע השי"ת בקראו אליו בעבור עוצם רחמיו וגדול חסדיו ששמוע תפלת כל פה במדת החסד והרחמים, ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל צריך שיכוין כך, ידענו ה' שאין אנחנו ראויים והגונים להתפלל לפניך, אבל סמכנו על רחמיך הרבים וחסדיך הגדולים כי חפץ חסד ומרבה להיטיב אתה, וככתוב טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ואתה צויתנו להתפלל אליך כי אתה אלהינו ואנחנו עבדיך ועינינו לך תלויות כעיני עבדים אל יד אדוניהם עכ"ד, וצריך כל אדם לההר לכוין בכך.

אות ה

המתפלל צריך לכוין בכל הברכות, ואם אחר עמל וטורח והשתדלות רב אינו יכול לכוין בכולם, ישתדל ויתאמץ לפחות לכוין באבות שהיא ברכה ראשונה ואף על פי דמן הדין אם לא כיון באבות אינו יוצא י"ח וצריך לחזור, כתבו האחרונים דבזה"ז אין חורין משום חסרון כונה, דשמא גם בחזרתו לא יכוין, והגאון מהר"ח מואלאזען ז"ל נתן עצה לכל אדם שיצייר בדעתו צורת האותיות שמוציא ממיו, ועי"כ מוכרח שתהיה כונתו שלימה וטעמו ונימוקו עמו דפח"ח, מיהו העושה כן א"א לו להתפלל עם הציבור דמוכרח שיאריך הרבה בתפלתו, אך בברכה ראשונה בלבד אפשר לעשות כן, ולכן כל אדם יזהר להרגיל עצמו בכך בשלשה ראשונות או לפחות בברכה ראשונה.

אות ו

צריך לעשות שתי כריעות ושתי זקיפות בשעת שמשנתחוה בעמידה, כיצד כשאומר ברוך יכרע בתיבת ברוך כריעת הגוף בלבד, ובתיבת אתה יכרע את ראשו ג"כ, הרי שתי

כריעות, וכשאומר ה' יקיף שם שתי זקיפות, ותחלה יזקוף גופו בלבד, ואח"כ יזקוף ראשו ג"כ, רמז לדבר כאשר יחנו כן יסעו ולכן אמר רב בגמרא כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם, דקיט בלשונו הטהור לשון כפול בכריעות וגם בזקיפות, דלא אמר יכרע בברוך וזוקף בשם, וכנז' כל זה בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, והכריעה תהיה עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, דהיינו שיהיו בולטין כל הקשרים שבפרקי חוליותיו, ואם הוא זקן או חולה שאינו יכול לשחות כ"כ, כיון שהרכין ראשו דיו וכנז' באחרונים ז"ל.

אות ז

אות וא"ו הנוספת בתיבת ואלהי יעקב, ואות ה"א יתירה שבתיבות האל הגדול הגבור והנורא, וגם אות וא"ו של והנורא, בכל או"א יש סוד גדול וכונות עמוקות, וצריך המתפלל להוציאם היטב בפיו שלא יבולע אחד מהם מחמת המהירות, ועל זה נאמר לאדם הוי זהיר באות אחת קלה כתיבה אחת חמורה, שאין אתה יודע הסוד של האותיות והתיבות הנזכרים בתפלה, ואם אל סודם תדרוש, לך נא ראה קצת מסודם בשער הכונות בדברי רבינו האר"י ז"ל וסידור הרש"ש ז"ל.

אות ח

מה שאמרו קונה הכל לפי פירוש רש"י בפסוק קונה שמים וארץ אומרו כאן קונה הכל ר"ל עושה הכל, ולפ"ד התרגום והרמב"ן שם ביאור קונה הכל ר"ל קניינו הכל דהכל שלו, וכמו שכתוב ע"פ הלא הוא אביך קנך.

אות ט

מה שאמרו גומל חסדים טובים לפי פשוטו מובן שהוא לשון גומל, אך מה שנראה מספר הכונות דתיבת גומל הנז' הוא ענין הוצאה וגילוי כענין ויגמול שקדים, פירוש מוציא וממציא ומגדל ומתקן את האורות הנקראים חסדים טובים, ומגלה אותם להשפיע, וחסדים טובים אלו הם סוד מש"ה חסדי דוד הנאמנים, ונקראים טובים לפי שהם ממשיכים שפע אלל היסוד צדיק עולם הנקרא טוב, בסוד אמרו צדיק כי טוב וכנז' בספר הכונות.

אות י

מה שאמרו וזוכר חסדי אבות לפי פשוטן של דברים הוא שיזכור החסדים שהבטיח בהם את האבות להטיב להם ולזרעם, ודומה לזה יש בפסוק ישעיה סי' נ"ה חסדי דוד הנאמנים, או הכונה כאן ע"ד מה שפירש המצודות בפסוק זכרה לחסדי דוד עבדך בדברי הימים ב' סי' וא"ו, וכן כאן שיזכור החסדים שעשו האבות בעולם ובזכותם ירחם עלינו, ועל דרך הסוד הוא מה שאמרו וזוכר חסדי אבות הכונה על ג' אורות חג"ת נמשכים מן שלשה

ראשונות הנקראים אבות, ולכן חג"ת נקראים חסדי אבות ר"ל חסדים הנמשכים מן שלשה ראשונות הנקראים אבות, ויען דכולם נכללים בחסד נקראים כולם בשם חסדים וכנז' בשער הכונות בדרוש ב' דף ל"ב ע"ב.

אות יא

מה שאמרו ומביא גואל לבני בניהם הכונה בפשוטן של דברים דהשבטים המה בניהם של האבות, וכל ישראל הם בני השבטים, ולכן ישראל נקראים בני בניהם של האבות, ואומרים כן כדי לעורר זכות השבטים ג"כ, ולכן לא אמרו ומביא גואל לבניהם, וע"ד הסוד ג' הראשונות הם אבות לשלשה אמצעיות חג"ת, כי חג"ת נחשבים בנים לשלשה ראשונות, והשלשה אחרונות נה"י נקראים בני בניהם של שלשה ראשונות, וכנז' בספר הכונות.

אות יב

כשיגיע למלת באהבה יכוין למסור נפשו על קדוש השם כנז' בכונות רבינו האר"י ז"ל, ולכן מנהג החסידים שיאריך החזן בחזרה בתיבת באהבה כדי לעורר הכונה הנז', וכל אדם יזהר בזה בכל תפלות בלחש למסור עצמו על קדוש השם בתיבת באהבה, וכשאומר מושיע ומגן יכוין בתיבת מגן שהוא מספר ג"פ א"ל.

אות יג

בברכה של אתה גבור יכוין בר"ת אתה גבור לעולם אדני השם אגל"א, וכתב הרב בית דוד ז"ל מה שאמרו לעולם ר"ל לא כבשר ודם שלא ישאר בגבורתו בעת זקנתו שמשנתנה, אבל אתה גבור לעולם כי אין זקנה לפניך ולא יהיה בך שנוי ע"ש, ומה שאומרים בברכה זו ענין גשם וטל, מפני שבירידת גשם וטל יהיה בירור נ"ק מן דומם לצומח, והבירור של נ"ק הוא כמו תחיית המתים, דלכל ארז"ל גדול יום הגשמים כיום תחיית המתים, וכן אמרו יום הגשמים ישועה פרה ורבה בו, ולכן אומרים סומך נופלים כנגד בירור נ"ק שנפלו בחי מדבר בשבעים אומות, ורופא חולים כנגד נ"ק שהם בחי בלתי מדבר, ומתיר אסורים כנגד נ"ק שבצומח, ומקיים אמונתו לישיני עפר כנגד הניצוצות קדושה שבדומם, ולכך לא הזכירו כאן אלא רק ארבעה לשונות של שבח אלו שהם כנגד דצח"ם מעילא לתתא, ולא אמרו שאר שבחים של פוקח עורים וזוקף כפופים וכיוצא וכמו שכתוב כל זה בסה"ק מקבציאל, ובאמרו מכלכל חיים בחסד יכוין לשם הוי"ה במלוי יודין שעולה מספר חסד.

אות יד

ביאור ברכת אתה קדוש הוא כמו שכתוב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל כלומר אתה לבדך קדוש, ושמך המיוחד הוא הקדוש דאע"פ שנאמר תואר קדוש למלאכים אינו עצמי אלא בדרך השאלה, יען כי וקדושים הם המלאכים שנקראים קדושים, המה יהלולך סלה בשבח הזה של קק"ק, ואם אצלם קדוש תואר עצמי, איך יהלולך בתואר שנמצא אתם.

אות טו

בימות החמה אם נסתפק שמא הזכיר גשם, הדין הוא עד שלשים יום אם הוא מסתפק אמרינן חזקה שהזכיר גשם, וצריך לחזור, ואחר שלושים יום אין צריך לחזור, ואם נזדמן דאחר שלושים יום טעה וברור לו שטעה פעם או פעמים וחזר התפלה, ואח"כ נזדמן בפעם אחרת שנסתפק כתבתי בסה"ק מקבציאל כיון דכבר הוחזק שלושים יום שלא טעה בהם, אף על פי דאחר שלושים יום טעה לא איבד החזקה, וכל היכא דנסתפק אמרינן שהזכיר כהוגן כאשר הורגל באותם השלושים יום, מיהו אם לא הוחזק שלושים יום שהזכיר כהוגן, אלא ברור לו שטעה בתוך השלושים יום אין לזה חזקת שלשים, וכל שהוא מסתפק ה"ז חוזר ואם התפלל שלושים ולא נזדמן לו בהם שטעה בברור אלא נזדמן שנסתפק ולכך חזר בשביל הספק, פסקתי דאם אחר השלושים חזר ונסתפק הרי זה חוזר להתפלל ויתנה בדעתו קודם דאם לא טעה תהיה תפלתו בתורת נדבה, ואם טעה תהיה בתורת חובה, ועיין בית דוד סי' מ"ז שהביאו מחב"ר סי' קי"ז, ועיין עקרי הד"ט וחס"ל ואהל יצחק חסיד סי' א'.

אות טז

בימות הגשמים ששכח לומר מוריד הגשם ואמר מוריד הטל אינו חוזר יען דאמר מוריד הטל, ועכ"ז אם נזכר קודם שהתחיל אתה קדוש יאמר שם משיב הרוח ומוריד הגשם, דאע"פ שסיים הברכה של מחיה המתים, כיון דלא התחיל בברכה שאחריה לא נקרא סיום ברכה לענין זה.

ודע דשלשה ברכות ראשונות חשובות כאחת, וכן שלשה אחרונות נמי חשובות כאחת, לפיכך בכל מקום שטעה בשלשה ראשונות חוזר לראש התפלה, ובשלשה אחרונות חוזר לעבודה.

אות יז

ביאור ברכת השיבנו כתבתי בסה"ק מקבציאל ע"פ מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל שהאדם ע"י עונותיו גורם לסלק אור הקדושה הנמשך עלינו מן התורה ומן התפלה והמצות, עיין בסידור רבינו הרש"ש ז"ל בביאור ויהי נועם וכו', ולזה מתפללין השיבנו אבינו לתורתך

הוא אור הקדושה הנמשך עלינו ע"י עסק התורה, וקרבינו מלכנו לעבודתך הוא אור הקדושה שנמשך עלינו מתפלה ומצות דהם נקראים עבודה, והחזירנו בתשובה שלימה לפניך היא תשובה עילאה המגעת עד כסא הכבוד, עד ועד בכלל שיהא בבינה שהוא סוד כסא, גם אומרם תשובה שלימה לומר שתזכנו לחזור בתשובה על ארע מיני חטאות האמורים בארבע חלוקי כפרה בפרק בתרא דיומא במאמר רבי מתיא בן חרש, שהם פוגמים בארבע אותיות שם הוי"ה ב"ה כמפורש סודם בדרי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים יע"ש, וחותרים הרוצה בתשובה שהוא רוצה בכך קודם שהחטא יתעורר לשוב, וגם ר"ל שהוא גזר בכך למה"ד, משא"כ החכמה והנבואה לא רצו בכך אלא בדין.

אות יח

אם בימות החמה אמר ברך עלינו צריך לחזור לומר ברכנו, אך כדי שלא יהיה נראה כנוסח ברכה אחת שהזכיר בה מטר ונמצא שלא תיקן כלום, לכן ישתוק כדי הילוך ד' אמות או יותר ואח"כ יתחיל לומר ברכינו וכנז' בחס"ל סי' קי"ב אות יו"ד.

ואם בימות הגשמים אמר ברכנו ולא שאל מטר, אם נזכר אחר שסיים הברכה קודם שהתחיל תקע בשופר אומר שם ותן טל ומטר לברכה ודיו, ואם נזכר אחר שהתחיל בתקע אין צריך לחזור, אלא יאמר בשומע תפלה ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע תפלת כל פה וכו', ואם היה לו תענית באותו היום יאמר שאלת טול ומטר בשומע תפלה קודם שיאמר עננו, ואם לא נזכר אלא עד אחר שסיים שומע תפלה, קודם שהתחיל רצה יאמר שם ותן טל ומטר לברכה, ואם נזכר אחר שהתחיל רצה אז חוזר לברכת השנים ואומר על הסדר, ואם לא נזכר אלא עד לאחר שאמר יהיו לרצון אמרי פי האחרון הסמוך לעושה שלום, אז אפילו שעדיין לא עקר רגליו צריך לחזור להתחלת תפילת העמידה.

אות יט

ארץ אחת כולה שצריכים למטר בימות החמה אין שואלין אותו בציבור אפילו בשומע תפלה אלא יאמרו ברכנו כרוב העולם, אבל כל יחיד ויחיד רשאי לשאול מטר בשומע תפלה באותה הארץ הצריכה למטר בימות החמה, דהיינו שאומר בשומע תפלה ותן טל ומטר לברכה בתפלת לחש דוקא, אבל לומר ברך עלינו אפילו היחיד בלחש אינו רשאי, וכן שליח ציבור בחזרה אינו רשאי לשאול מטר אפיו בשומע תפלה, ואם היחיד טעה ואמר ברך עלינו יסיים תפלתו, ויחזור ויתפלל אח"כ בתורת נדבה ויאמר בה ברכנו ועיין ש"ץ דף ק"ל.

אות כ

כשאומר וכל אויביך וכל שונאיך וכו' אויביך על ס"מ ושונאיך על לילית, וכן יכוין ג"כ בזאת בברכת השיבה כשאומר והסר ממנו יגון על ס"מ ואנחה על לילית וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, ויזהר בברכה של המינים שלא יאמר אלא רק ארבעה לשונות אלו תעקר תשבר תכלם ותכניעם ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כי הם כנגד קליפת נוגה דאבי"ע כמו שכתוב המקובלים ז"ל ועיין מנחת אהרן כלל ט"ז אות כ"ט וכשאומר בברכה דעל הצדיקים ושים חלקינו עמהם, יכוין להתפלל להשי"ת שאם גרמו עונותיו שיטל חלק עוה"ב שלו ח"ו וינתן לצדיקים אחרים, שינתן ביד צדיק שאינו חפץ ליהנות שמל אחרים כדי שיחזירו לו כשישוב בתשובה וכמו שכתוב בס' הכונות, וכשאומר בברכת תשכון וכו' וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין, יכוין להתפלל בזה על משיח בן יוסף שלא יהרג ע"י ארמילוס הרשע, דעל משיח בן יוסף אנחנו אומרים כסא דוד עבדך וכו' וכנז' בספר הכונות, ובס' פע"ח כתוב שיכוין ג"כ על שלימות הכסא באות א' שיהיה הכסא שלם ויאיר הכתר שם ואומרו בנין עולם שיהיה קיים לעולם, ולא כבנין הראשון שהיה ע"י אדם ונחרב, ובאומרו כי לישועתך קוינו יכוין לצפות לישועה באמת.

אות כא

בברכת מודים יכרע במודים ויזקוף בשם, וגם כאן יעשה ב' כריעות ושתי זקיפות כמו שכתוב לעיל בברכת אבות, ואע"פ שבספר הכונות מפורש דדי באחת כי השניה משלים במודים דרבנן, הנה כבר בא חכם הוא רבינו הרש"ש ז"ל ודקדק מדברי רבינו האר"י ז"ל במ"א שגם כאן צריך ב' כריעות וב' זקיפות, ואף על פי דהרב שמן זית זך דף קל"ח כתב דאין לעשות הפך המפורש בס' הכונות ע"ש, הנה מאחר שדברי רבינו הרש"ש ז"ל הם מוכרחים, ומלשון ס' הכונות לא משמע דיש עיכוב בדבר לבלתי עשות ב' כריעות וב' זקיפות אלא כתב דאינו צריך, על כן ודאי יש לעשות כדברי הרש"ש ז"ל ב' כריעות וב' זקיפות.

אות כב

אם יש לו רוק אל ישוח במודים אלא יבליענו בכסותו ואח"כ ישוח במודים, ומש"ש ערב ובוקר וצהרים קאי על נודה לך ונספר תהלתיך, וכאלו אמר כך ערב ובקר וצהרים נודה לך ונספר תהלתיך על חיינו המסורים בידיך וכו', ובברכת שים שלום יאמר וברכינו אבינו כולנו כאחד באור פניך, ואחר סיום ברכה זו יאמר מיד יהיו לרצון אמרי פי, וקודם שאומר פסוק זה אין להפסיק אפילו לקדיש וקדושה וכיוצא, כי פסוק זה הוא מכלל תפילת העמידה, אבל אחר פ' יהיו לרצון יפסיק לכל דבר קדושה ואפילו לאמנים דברכות.

אות כג

קודם אלהי נצור יש נוהגים לומר מזמור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, ומטו בה משם הרמ"ז ז"ל ובדברי רבינו האר"י ז"ל לא נזכר זה, אך בס' הכונות דף ק' ע"ג כתוב לומר מזמור אלהים יחננו בצורת המנורה קודם אלהי נצור ע"ש, וכל אחד יעשה כפי מנהגו בזה, וכשיאמר למען יחלצון ידידיך יכוין ר"ת שם קדוש יל"י והוא המעלה נצוצות, ואחר שתאמר הושיעה ימינך וענני יאמר תכף יהיו לרצון אמרי פי פעם שנית, ויש נוהגים לומר תפלת רב שהיא י"א פעמים חיים ומנהג יפה הוא, ובחס"ל כתב אחר שיאמר ומלאך ה' דוחה, יאמר קבל רנת עמך שגבינו טהרינו נורא, ויכוין בר"ת בשם קרע שט"ן, ואחר כל התחנונים שנוהג להוסיף יחזור לומר פעם שלישית יהיו לרצון.

אות כד

אחר יהיו לרצון האחרון יפסע שלשה פסיעות לאחוריו, ולא ירחיק רגלו יותר משיעור עקב בצד גודל ממש, די שסוד בדבר דאלו הם כנגד ג' אולמות בי"ע, דהאדם בעמידה חושב כאלו עומד באצילות, ואם המקום צר יקצר הפסיעות, אך לכתחלה לא יתפלל במקום צר שאינו יכול לעשות בו שלשה פסיעות של פסיעה היא עקב בצד גודל, ויכרע מעט קודם הפסיעות, ובעודו כורע אחר השלש פסיעות יפנה לשמאלו ויאמר עושה שלום במרומיו, ויזקוף, ויפנה לימינו ויכרע קצת ויאמר הוא יעשה שלום עלינו, ויזקוף, ויכרע לפניו ויאמר עול כל ישראל ויזקוף וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, וכשעוקר רגליו עוקר רגל שמאל תחלה, ובמקום שכלו פסיעותיו ישהה שם עד שיגיע ש"ץ לקדושה, ואז יחזור ג' פסיעות לפניו ויגיע למקומו הראשון שהתפלל בו ולא יחזיר פניו לציבור, וטוב להקפיד שלא ילך אדם לפניו במקום שכלו פסיעותיו, ואם האריך בתפלתו וסיים אחר שאמרו קדושה, וכן אם מתפלל ביחיד לא יחזור למקום עמידתו תכף אחר שפסע, אלא ימתין מהלך ד' אמות לעמוד במקום שכלו פסיעותיו ומשכיל על כל דבר ימצא טוב.

פרשת יתרו

תפילת שמונה עשרה ב

פתיחה

מזבח אדמה תעשה לי וכו'.

נ"ל בס"ד ארז"ל מחובר באדמה שלא יבנהו ע"ג עמודים, והטעם מפני שהקרבתם הם לצורך בירור נ"ק שנתערבו בדצח"ם, והדומם הוא התחתון שבו מתחיל הבירור, ולכך המזבח שבו נעשית מלאכת הבירור, צריך שיהיה מחובר באדמה שהוא חלק הדומם, ולזה אמר וזבחת עליו את עולתיך ואת שלמיך ואת צאנך ואת בקריך, שזכר ד' דברים כנגד ארבע מיני בירור שהם מן הדצח"ם, וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים דבכללות ההקרבה יש ד' חלקים שהם דצח"ם וכנז' בשער קצור אבי"ע פ"ב ע"ש, ואמר

עוד בכל המקום אשר אזכיר את שמי, כלומר תעשה המצוה בשלימות המעשה והדבור והכונה והמחשבה ורעותא דליבא שמה כנגד ד' אותיות שם הוי"ה וקוצו של יו"ד, וזהו אזכיר את שמי, כלומר שראוי להזכיר עליו את שמי מכח שלימות החמשה הנז' שנעשו בו, אז אבא אליך וברכתך שאשפיע לך שפע מן חמשה בחינות של ד' אותיות הוי"ה וקוצו של יו"ד שהם סוד כחבת"ם.

ואמר עוד ואם מזבח אבנים תעשה לי, רמז בזה על התפלה שבזמן שאין בהמ"ק קיים יהיה פיו של אדם במקום מזבח, והתפילות במקום קרבנות וכמו שאמרו רז"ל תפילות כנגד תמידין תקנום, וידוע כי האותיות נקראים בספר יצירה בשם אבנים, כמו שכתוב שלשה אבנים בונים ששה בתים, ארבעה אבנים בונים כ"ד בתים וכו', והתפלות הם אותיות, ולכן הפה שבו בנין התפלות שהוא במקום המזבח קורא ואתו מזבח אבנים, לא תבנה אתהן גזית שתוציא האותיות והתיבות שלמים, ולא תבלע את האותיות שבזה אתה חותך האותיות והתיבות לחצאין מכח המהירות, כי חרבך זה הלשון הנפת עליה שמפיל אותיות מן התיבות, וגם תיבות מן הפסוקים כקמח הדק הנופל ויורד מן הנפה, ובזה תחלליה שיבאו הדברים לידי חילול וכפרנות, כמו שכתוב ידגיש העי"ן כשאומר בעל גבורות שלא יבולע ונראה אומר בל גבורות ח"ו, וכן ידגיש האל"ף כשאומר מאת ה' שלא יבולע ונשמע כפרנות ח"ו, וכאלה רבות בדברים שבתפלה הן כשיבולעו האותיות או תיבות דאז באים הדברים לידי חלול.

אות א

מאחר שהתפלה היא במקום הקרבן, ופה האדם במקום המזבח שבו מקריב הקרבנות, לכן צריך לכיין בתפלתו כנגד בהמ"ק ובית ק"ק, ששם מזבח בנוי ועולה ריח הניחוח לה' דרך בית קדשי הקדשים ששם שער השמים, והיינו אם היה האדם עומד להתפלל בחו"ל יחזיר פניו כנגד א"י, שנאמר ויתפללו אליך דרך ארצם, ויכוין ג"כ כנגד ירושלים ובהמ"ק ובית ק"ק, ועומד בא"י יחזיר פניו כנגד ירושלים ובהמ"ק ובית ק"ק, היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש, נמצאו כל ישראל מתפללים למקום אחד דהיינו בהמ"ק ובק"ק ששם שער השמים שכל הקרבנות היו עולים לריח ניחוח לה' משם. ולכך גם התפלות שהם דוגמת הקרבנות עולים דרך שם, ולכך נקרא בהמ"ק תלפיות תל שכל פיות פונים בו, ומצאתי כתוב עצה טובה להיות לאדם למזכרת שירשום על דף הסיידור שלו קודם תפלת העמידה מילות אלו ירושלים ובהמ"ק ובק"ק באותיות גדולות ע"כ, והוא מנהג טוב כי לרוב הטרדות צריך האדם לעשות מזכרת וכמש"ה הציבי לך ציונים, ואפילו למי שדרכו להתפלל תפלת העמידה בע"פ תועיל לו כי אזהרה שמענו טוב לאדם להתפלל הזמירות

והיוצר מתוך הסידור בשביל הכונה, רמז לדר אמר עם הספר ישוב מחשבתו, ולכן מאחר שתופס הסידור בידו כשקם להתפלל רואה תיבות אלו ויזכור.

ואם היה מתפלל בבית הכנסת ששם נודע הצד המכוון כנגד א"י שצריך להתפלל כנגדו, אך זה האדם סומא שאינו רואה, או סיבה היה לו ועמד לצד אחר, אע"פ שכבר התחיל להתפלל צריך אדם הרואה אותו להעמידו כנגד צד הראוי, ואע"פ שבזה עוקר רגליו כי עקירת רגליו בלבד לא חשיב הפסק בתפילה, ולא מבעיא אם אותה שעה היו הציבור מתפללין לצד הראוי דאז נראה זה שעומד לצד אחר כאלו ח"ו מודה לרשות אחר, דודאי צריך מן הדין להחזיר פניו לצד שהציבור מתפללין עליו, אלא אפילו אם לא היו ציבור מתפללין אותה שעה, מכל מקום כיון דעומד בבית הכנסת ששם ניכר הצד הראוי להתפלל מכח עמידת ארון הקודש וההיכל והבימה צריך להחזיר פניו, אבל אם זה מתפלל לבדו בתוך בית שאין בו סימן והיכר לא היו אחרים מתפללין אותה שעה אין צריך להפסיקו בתוך תפלתו כיון שכבר התחיל, כן העלתי בסה"ק מקבציאל ועיין מנחת אהרן כלל ט"ו אות ב' שהביא דברי הט"ז ותשובת יד אליהו ומש"ה הוא על ד"ז.

אות ב

אם הולך במדבר ואינו יכול לכיין הרוחות כדי שיחזיר פניו כנגד א"י, או שהולך בספינה בים ובנהר מעוקם דפעם נהפכת לדרום פעם למזרח פעם לצפון, הנה זה יעמוד כפי מה שיזדמן לו ויכוין בלבבו דוקא לא"י וירושלים ובהמ"ק ובק"ק.

אות ג

לא יעמוד על גב מקום גבוה ג' טפחים אם אינו מוקף שלשה מחיצות, או שאין בו ד"א על ד"א, ומצוה מן המובחר אפילו בפחות משלשה, וצרי לחוש שלא לעמוד על דבר דאפשר שיחליק משום דמטריד שמא יפול, וכל כיוצא בזה ואפילו על לוח שמתנדנד באופן דמטריד ביה, וכן אם לובש קבא"ב דמטריד למי שאינו רגיל בו, וכל כיוצא בזה ועיין חס"ל ומנחת אהרן כלל ט"ו אות ו"א ושאר אחרונים ז"ל, וצריך להזהיר את העם באצטבה שיש בבית הכנסת שאין בה ד"א על ד"א, ואין בה מחיצות שלא להתפלל עליה וד"ז מצוי בבתי כנסיות פה עירנו.

אות ד

כתב הלבוש ז"ל בסי' תרי"ט סעיף א' שלא יעמוד על כרים ויתפלל משום שנראה כמתגאה ע"ש, וראוי להזהר בזה.

אות ה

לא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר אם אותו דבר גבוה עשרה טפחים ורחבו ארבעה טפחים, אבל דבר קבוע כתיבה וכיוצא אע"פ שאינם קבועים בבנין בקרקע אין חוצצים מפני שהם עשויים לקביעות שם תמיד, וכן אדם אינו חוצץ, ומכל מקום היכא דאפשר טוב שלא יתפלל אחורי שום אדם, ועיין חס"ל סי' צ' אות טו"ב.

אות ו

אסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל תפילת העמידה בין מלפניו בין מלאחוריו בין מן הצדדים, וחוצץ לד' אמות שרי, וי"א לפניו אסור כמלא עיניו, והמנהג כסברה ראשונה, מיהו אם היושב עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות הן בפרשת התמיד והקטורת ואפילו פרק איזהו מקומן הן בזמירות הן בק"ש וברכותיה מותר לו לישב, ואע"פ שיש מחמירין בעוסק בקרבנות, ועוד יש מחמירין גם בעוסק בזמירות יש לסמוך בזה על המקילין ושרי גם בעוסק בקרבנות, אבל אם עוסק בתורה לאו, ובשעת הדחק וצורך גדול יש לסמוך גם על המתירין בעוסק בד"ת, לכך אם אין לו מקום לישב חוצץ לד' אמות, או שהוא חולה ואינו יכול לעמוד להתרחק חוצץ לד' אמות מחמת חולשה או סיבה אחרת הכרחית, יש להתיר לעסוק בתורה שלא יהיה יושב ודומם אלא יעסוק בתורה או יקרא איזה מזמורים עד שיסיים זה תפלתו.

אות ז

אסור לעבור בתוך ד' אמות שלפני המתפלל, אבל לאחוריו ולצדדין מותר, ולפ"ד זוהר הקדוש לפניו אסור כמלא עיניו, ולצדדין ולאחוריו אסור תוך ד"א דוקא, ובודאי שצריך להזהר כחומרת זוהר הקדוש, אך בשעת הדחק כגון העובר הולך להתפלל, או לדבר מצוה וצריך למהר, יש לסמוך על סברת מרן ז"ל דלא אסר אלא לפניו תוך ד' אמות דוקא, ואפילו אם יש מחיצה לפני המתפלל במקום גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים, ג"כ אסור לעבור לפניו, והש"ץ אילו אינו עומד בתפילת י"ח אלא עוסק בשאר תיקוני התפילה ג"כ אסור לעבור לפניו.

ומבואר בספרי האחרונים ז"ל דאפילו אם יש כנגד המתפלל כותל זכוכית, צריך להזר שלא יעבור לפניו, דאף על פי דכותל הזכוכית מפסיק מכל מקום הוא רואהו ותבטל כונתו.

אות ח

מי שהשלים תפילתו ואדם אחר עודנו מתפלל לאחריו בתוך ד' אמות, לא יעשה שלש פסיעות עד שזה ישלים תפלתו, דאם פוסע נמצא הוא עובר כנגד המתפלל, וצריך להזהר אפילו אם זה המתפלל התחיל בתפלת העמידה בסוף התפלה שלו.

אות ט

יכוין רגליו זה אצל זה כאלו אינם אלא אחד, ויכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה, ולא יכוף הרבה, ולבו יכוין למעלה לשמים, ואם מתפלל בע"פ יעצים עיניו ויניח ידיו על לבו כפותים הימנית על השמאלי, והגודלים יהיו לפניו ועומד כעבד לפני המלך באימהה ופחד, ואמרו בזוהר הקדוש מאן דפקח עיניו בצלותיה מקדים עליה מה"מ ואינו זוכה לראות אור שכינה בצאת נפשו בעת פטירתו, ואם הוכרח פתוח עיניו בשביל איזה סיבה הכרחית ישתוק ויפתח עיניו ותכף יסגור עיניו ויחזור לתפלות, ואע"פ שיותר טוב להתפלל בעינים סגורות מכל מקום אם יודע בעצמו שיש לו כונת הלב יותר בהיותו מתפלל מתוך הסיודור מתפלל מתוך הספר ורק יזהר שלא יסתכל חוץ מן הספר שבידו אפילו כל דהו, וגם יזהר כשעושה השתחויה לסגור עיניו אע"פ שהספר בידו, אבל בתפלה של מיושב מתחיל פרשת העקידה עד תפלת העמידה ואי עדיף טפי מתוך הספר בעבור הכונה, וגם כדי שלא יבלע וישמיט תיבות או אותיות, וגם בתפילות דמיושב יזהר שלא יסמוך לאחריו ולא לצדדין ולא יפשוט רגליו ולא ירכיבם זע"ז, אלא ישב באימה וכבוד וכנז' באחרונים ז"ל.

אות י

החולה אם א"א לו להתפלל מעומד מותר להתפלל על ידי סמיכה, ואם גם זה לא אפשר לו יתפלל מיושב, ואפילו שוכב על צידו כדי שלא לבטל תפלה אפילו בחליו, וה' יסעדנו על ערש דוי.

אות יא

כל אדם שהוא בריא אסור לסמוך עצמו בתפלת העמידה לכותל או לדבר אחר, והש"ץ ושאר בני אדם שדרכם להתפלל אצל התיבה, ישימו לבבם על עמידתם בעת תפלת העמידה שלא יהיו נסמכים בתיבה, כי יש נסמכים ולא אדעתייהו.

אות יב

כשהוא מתפלל תפלת העמידה לא יאחז בידו לא תפילין ולא ספר סתום שאינו מתפלל בו, ולא שום דבר שאם יפול מידו יקשה עליו, מפני שלבו יהיה טרוד בעבורם, וכן נמי לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כונתו כגון קול, דברים וכדומה, ויש מחמירים שלא יתלל

בבתי עינים אם הם רפויים דלבו טרוד בהם שלא יפולו, ועיין פה"א ח"א דף ט"ו ע"ד וצריך להרהר בזה.

אות יג

המתפלל מתוך סידור ונפל מידו ואינו יכול לכונן בלעדו, מותר להגביהו אחר סיום הברכה, וכן אם עקצו פרעוש או כינה ואינו יכול לסבול שהוא מתבלבל בעבור זאת ימשמש בבגדיו כדי להסירם, אבל לא יסירם בידו, ואם יש תינוק מטרידו או בני אדם מדברים מטרידים אותו, מותר לעשות תנועה בקול דוקא בלתי דיבור כדי להשתיקם, ויעשנה אחר גמר הברכה.

אות יד

אסור להתפלל נגד מראה, אפילו עיניו סגורות דמחזי כמשתחוה לבבואה שלו, ואם יש ציורים בכותל או בבגדים הפרושים כנגדו, אם הם בולטות אסור להתפלל כנגדן אפילו בעיניו סגורות ואם אין בולטות מותר להתפלל כנגדן בניניו סגורות.

אות טו

לא יעמוד להתפלל בלי בגד עליון שלובשין על החלוק, או בלא אזור, או בלא מכסה העליון של הראש שקורין פי"ס אע"פ שלובש מכסה הדק שקורין ערקג'ין, זה הכלל כל שבאותו מקום מקפידים לבלתי יעמדו לפני גדולים בחסרון מלבושים אלו וכיוצא בהן, אסור לו לעמוד לני מלך הכבוד בתפלה, וצריך להזהר בזה אנשי עירינו שיש רבים מתפללים ערבית ביחיד בביתם וגם בימות הקיץ פושטים בגדים עליונים מחמת החום כשבאים לביתם תיכף, שצריכין להזהר בזה בעת תפלה, ודרך החכמים שאין מתפללים אלא כשהם עטופים בגלימא הוא בגד העליון שהאדם לובש כשהולך בשוק וברחובות, משום הכון לקראת אלהיך ישראל, וראוי לכל אדם להתנהג בכך אפילו הוא הדיוט.

אות טז

קודם שיתפלל יסיר כיחו וניעו וצואת החוטם ע"י בגד וכל דבר הטורדו, ואסור לרוק בהיותו מתפלל תפלת העמידה, ואם מוכרח לרוק משום דמטריד יבליע הרוק מטפת שבחיקו או בכסותו, ולא יבליע הרוק אלא עד שישתוק כדי הילוך ד' אמות וכ"ש כשהוא היה מזכיר את השם, ולא יגהק לרצונו והוא מה שקורין בערב"י קח"ה כי אם מתוך אונס דוקא, וכן לא יפהק לרצונו והוא מה שקורין בערב"י תתאו"ב, ואם הוכרח לפהק שלא היה יכול למנוע עצמו, אז ישתוק ויניח ידיו על פיו שלא תתראה פתיחתו, ואע"פ שעומד לבדו ואין שם אדם רואהו.

אות יז

אם מתפלל בסידור שאין תפלת העמידה שלימה בו במקום אחד אלא צריך להתפלל בו משתי מקומות, לא יהפך בדפים בתפילתו, אלא יציין מקום השני קודם התפילה בדבר אחר כדי שיתפלל מתוכו בלתי חיפוש, וטהור ידים יוסיף אומץ ליטול ידיו במים קודם תפלה ולא יעבור, ושמם בית הכנסת צריך להשגיח בדבר זה להכין אצל פתח בית הכנסת כלים מלאים מים כדי הקהל יטלו ידיהם כשבאים לעת מנחה מן השוק לבי הכנסת, אבל בשחרית כל אדם נוטל בביתו ובא.

אות יח

אסור לאכול ולשתות קודם תפלת שחרית, ואפילו במים בלבד יש להחמיר אם לא משום ישוב הדעת, וכן אם מוכרח לשתות משקה סמים של רפואה שרי, וכיון שהגיע זמן תפלה אסור לעסוק בצרכיו עד שיתפלל.

אות יט

מי שהיה בשדה והגיע זמן תפלה דמוכרח להתפלל שם, ישתדל להתפלל במקום צנוע דהיינו בין האילנות היכא דאפשר, ואם יש שם מקום מוקף מחיצות יכנס להתפלל שם, ובלבד שיהיה המקום נקי דמאחר שהוא מוקף מחיצות אע"פ שאין שם תקרה חשיב מקום צנוע, ומה דאסור להתפלל בבקתא הוא משום דיאן שם מחיצות כלל, ועיין ברכ"י ז"ל מה שאמרו בשם הרב בתי, כהונה ז"ל ועיין מנחת אהרן כלל ט"ו אות ח' ע"ש, ופה עירנו יע"א המנהג להתפלל בקיץ רוב הציבור במקום שאין בו תקרה, ויש בתי כנסיות מתפללים רוב ימות השנה על גג בית הכנסת כמה כיתות.

פרשת משפטים

תפילת שמונה עשרה ג

פתיחה

ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך,

נ"ל בס"ד דידוע דחז"ל דרשו עבודה זו תפלה, כי היא עבודה שבלב, והיא שחרית מנחה ערבית בכל אחת יש י"ט בברכות בעמידה, הרי סך הכל ז"ן ברכות כמנין דגן, כי ע"י שלש תפלות יהיה שפע פרנסה לישראל, כידוע שפרנסה תלויה בשלש תפלות של ישראל, ולזה אמר יחיו דגן ויפרחו כגפן, וידוע כי שם א"ל הוי"ו עולה ז"ן, וכמו שכתוב אל ה' ויאר לנו ושמות אל ה' נרמזים באויות אוכל שהם אותיות א"ל כ"ו דמספר שם הוי"ה כ"ו והם

חסדים גמורים שמהם נשפע פרנסה טובה, והיינו שבזכות ז"ן ברכות של שלוש תפילות יתעורר השפע מן א"ל הוי"ה שעולה מספרם ז"ן, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב מזוינו מלאים מפיקים מז"ן אל ז"ן, שבכוח ז"ן ברכות נמשיך שפע משמות אל הוי"ה הם מספר ז"ן, ובזה יובן בס"ד מן האוכל יצא מאכל אוכל א"ל כ"ו כלומר מן א"ל הוי"ה שמתעוררים על ידי ז"ן ברכות של שלוש תפילות, יצא מאכל הם פרנסה לישראל ול"א ועבדתם את ה' אלהיכם זו תפלה שיש בה ז"ן ברכות, ועי"כ וברך את לחמך ואת מימך.

אות א

מאחר שגדלה מעלת התפלה שנזונים העליונים והתחתונים על ידה דהיא עמודת ברומו של עולם שגם לעולמות העליונים ימשך שפע על ידה, לכך הזהירו בזוהר הקדוש להתפלל בלחש עד שאפילו אזניו לא תשמענה קולו, והטעם הוא כדי שלא יתקנאו בה החיצונים מחמת גודל מעלותיה, וכמו שכתוב רבינו מהרח"ו ז"ל בעולת תמיד דף נ"ו ע"ב וז"ל התפלה אינה נכנסת בשום רקיע כי אם אותה תפלה דלא אשתמעת לאודניו, ולכן בק"ש תקנו שישמיע לאזניו, אבל הכא אם התפלה נשמעת לאזניו לא סלקא, כי שומעין החיצונים ומתערבין בהדה, וכשהיא בלחש דאינה נשמעת לאזניו אז היא רוחנית מאד מגדר טבע רוח אדם שהיא פנימית ורוחנית יותר אד מן הסטרא אחרא ולכך אין רואין אותה, וזה הפך סברת מהרי"ק בבית יוסף שפסק שיותר טוב לשמיעה לאזניו, ועיין בברייתא ובירושלמי ותמצא כדברי הפך סברתו, וכן הקורא בס"ת חד קארי וחד שתיק, ואי תרי קראן גרע מהימנותא, כי התלה וקריאת ס"ת כלהו הוו מעלמא עלאה, דלגביה אנחנו מצלין בלחש וכו' עכ"ל ע"ש.

אות ב

ולהיות כי התפלה קדושתה גדולה מאד והיא דברים העומדים ברומו של עולם, לכך צריך להזהר בה לאורה בגוף נקי וטהור, שאם היה צרי לנקביו אל יתלל עד שיפנה, משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל, ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור להתפלל, בד"א בגדולים אבל לא בקטנים, ואים צריך לחזור אלא כשאינו יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה שהוא שעה וחומש שעה, דקים להו לחז"ל כל שלא יוכל לעצור שיעור זה כבר נהפך המאכל במעיו להיות ואה גמורה וכתוב וכל קרבי את שם קדשו, ולפיכך תפלתו תועבה וצרי לחזור ולהתפלל, אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד, ועיין נשמת אדם כלל ג' אות א' ומכל מקום לכתחלה צרי לחוש שלא יתפלל בגוף משוקץ, אפילו אם יעבור זמן תפלה אם ימתין עד שיפנה, והגם דיכול להעמיד עצו יותר משיעור פרסה, והא דנקטי חז"ל שיעור הפרסה בהלוך היינו להחמיר, דהנצרך לנקביו אם יושב יוכל להעמיד עצמו יותר משיעור מהלך ועיין ערך השלחן.

אות ג

אם נתעורר לו באמצע תפילתו בין לגדולים בין לקטנים, אם יוכל לעצור עצמו עד שיגמור תפלתו יגמור תפלתו, ואם לאו מותר לו לצאת ולפנות ואח"כ יגמור תפלתו, כי הליכה בלבד בלא דיבור לא חשיבה הפסק, ורק דמפני הכבוד הוא אין ראוי שיפסיק באמצע תפלתו, ובהאי גוונא שוא לצורך לית לן בה.

אות ד

אם תינוק טינף בצואה באמצע תפלה ואין לו דבר אצלו לכסותו, או אפילו שיש לו דבר לכסותו הנה עכ"פ יש ריח רע, הרי זה מתרחק ארבע אמות ממקום שכלה ההריח או יצא לבית אחר, ואם יש אחרים עומדים שם ומתפללים ג"כ, ולא הרגישו בטינוף זה שטינף התינוק אצלם שם, אם אפשר להודיע להם כדי שיתרחקו שלא ע"י הפסק בדיבור יודיעם, ואם א"א להודיע להם אלא רק ע"י הפסק בדיבור, מותר לו להפסיק בדיבור כדי להצילם מאיסור דאורייתא ומוטב שיעשה הוא איסור דרבנן להפסיק בדיבור בתוך התפלה, משיעשו אחרים איסור דאורייתא להתפלל במקום מטונף ועיין חיי אדם כלל כ"ה אות ז' ובנשמת אדם שם אות א', וכל זה הוא בטינוף דאיכא איסור תורה, אבל אם התינוק השתין דליכא בזה אלא איסור דרבנן, אסור להפסיק בדיבור אלא הוא יתרחק ד' אמות ויגמור תפלתו ולאחרים שהם מתפללים שם שלא הרגישו לא יטפל בהם להרחיקם אפילו ע"י רמז בתנועת ידיו, דלגבי דידם יש לסמוך על מה שאמרו המג"א סי' ע"ח דלהרשב"א אין צריך להרחיק במי רגלים, ועיין חיי אדם כלל כ"ה אות וא"ו.

אות ה

בתפלה אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה וכיוצא, אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ונחשב כעונה לענין שיצא י"ח בקדיש וקדושה, ואף על פי דנחשב כעונה אין זה נחשב לו הפסק ובסה"ק מקבציאל כתבתי דאם הוא רחוק מש"ץ ואינו שומע ממנו הקדיש או הקדושה אין צריך לשתוק אלא יתפלל כדרכו.

אות ו

אין להפסיק בדיבור באמצע תפלת העמידה אלא דוקא במקום סכנה, אבל אי ליכא סכנה אפילו בשביל מצוה, כגון לומר לתוקע בר"ה בתפלת לחש דמוסף שטעה בסימני התקיעות, אין להפסיק באמצע התפלה בדיבור להחזיר לתוקע שיתקע כהוגן, ועיין כנה"ג ועוד אחרונים, והא דשרי להפסיק בדיבור במקום סכנה היינו היכא דא"א להמלט בלתי דיבור, אבל אם יוכל להמלט על ידי הלך שילך ממקומו למקום אחר, לא יפסיק בדיבור,

ואע"פ דשרי להפסיק בדיבור מפני הסכנה, מכל מקום אם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחלת כל ברכה וסופה, באופן שיגמור תפלתו וימלט מן הסכנה ולא יצטרך להפסיק בדיבור באמצע שפיר דמי.

אות ז

אסור לגעור בפיו בעודו מתפלל בתינוק השוחק אף על פי דמטרידו בתפלתו, אלא בגמר הברכה יעשה תנועה בקול דוקא, או ירמוז בידיו כדי שישתוק, ואם עשה כן ועודנו משחק ומטרידו ירחיק עצמו ממנו ולא ידבר כלום, דהליכה בלבד אינו הפסק, וכל שהוא לצורך כהאי גוונא שרי.

אות ח

אם הפסיק תפלתו מחמת אונס ושהה כדי לגמור את כל התפלה מראשה לסופה, ה"ז חוזר לראש ומשערין לפי המתפלל.

אות ט

טעה או נאנס ולא התפלל יש לו תשלומין, אך לא תקנו תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לאותה התפלה, אבל תפלות אחרות שהפסיד אין להם תשלומין, לפיכך טעה או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים, וכל טעות שצריך לחזור בעבורו חייב להשלים בתפלה הסמוכה כגון שהזכיר גשם וברך עלינו בזמן הקיץ, וכן טעות דר"ח וכיוצא בזה ואפילו בשבת שיש תפלת מוסף עכ"ז תפלת המנחה מקרי תפלה הסמוכה לשחרית, מפני ששניהם במקום התמידין, אבל מוסף הוא קרבן אחר לכן תשלומין של שחרית הוא במנחה תמיד אפילו בשבת ויו"ט, וכשעושה תשלומין לשחרית במנחה, יתפלל הראשונה מנחה, והשנית לתשלומין, ואם היפך בכונתו לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין, וצריך לחזור להתפלל אותה, וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תשלומין, סימן לדבר בעה"ב ואורח נכנסים לבית, מי נכנס תחלה בעה"ב נכנס תחלה.

טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, דהיינו לאחר שאמר ק"ש ותפלת י"ח, יאמר אשרי ואח"כ יתפלל תשלומי ערבית, אבל אחר מנחה אין לומר אשרי ע"פ הסוד בתורת חייב בתקוני התפלות, לכך אם משלים שחרית אחר מנחה, או מנחה אחר ערבית לא יאמר אשרי בנתיים, רק ישהה כדי הלוך ד' אמות וכנז' באחרונים.

אות י

צריך שבהיותו עסוק בתפלה, יתפלל תפלה האחרת להשלים, ולא יעשה הפסקה בנתיים, שאם שהה הרבה אחר שהתפלל תפלה שהיא חובת אותה שעה, אינו יכול להתפלל תשלומין תפלה שהפסיד, לפי שלא תקנו תשלומין לתפלה שהפסיד אלא בזמן שעוסק בתפלה היא חובת אותה שעה, שאז כיון שהוא עוסק בתפלה חוזר ומשלים מה שפשע בתפלתו.

אות יא

שכח ולא התפלל שחרית ומוסף, ונזכר במנחה יתפלל מנחה תחלה, ואחריה מוסף ואח"כ תשלומין דשחרית, ואם התפלל מוסף קודם מנחה יצא, ואם עבר כל היום ולא התפלל מוסף אין לה תשלומין, אפילו בתורת נדבה דעבר זמנו בטל קרבנו.

אות י"ב

מי שטעה ולא התפלל מנחה בע"ש, מתפלל ערבית שתים של שבת, הראשונה לערבית ושניה לתשלומין, ואם טעה ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצאי שבת ערבית שתים של חול, ומבדיל בראשונה, ואינו מבדיל בשניה, ואם הבדיל בשתיהן, או לא הבדיל בשום אחת מהן יצא, אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה אז שניה עלתה לו, וראשונה לא עלתה לו, דכיון שלא הבדיל בראשונה גילה דעתו שהתפלל הראשונה לתשלומין וזה לא יועיל כמו שכתוב לעיל דאין תשלומין אלא בשניה, וכן אם לא התפלל מנחה בער"ח מתפלל ערבית שתים בליל ר"ח, ומזכיר בשניהם יעלה ויבא, ואם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל, וכל זה כשעשה כן במזיד, אבל אם עשה בשוגג ששכח ולא הזכיר בראשונה אין צריך לחזור, הן בדין יעלה ויבא ואין בדין ההבדלה הנז"ל, וכ"ש אם אומר שבשניה נתכון בפירוש לתשלומין דאין צריך לחזור, וי"א דהבדלה שאני דכל שלא פירש בפירוש שהשניה לתשלומין צריך לחזור, ויש מחמירים יותר בהבדלה דאפילו פירש נמי צריך לחזור, הלכך הדין הוא אם שכח ולא הבדיל בראשונה לא יבדיל בשניה, ואם טעם חוזר תפלת החובה של אותה שעה אבל של תשלומין הואיל והוכשרה הוכשרה וכנז' בחס"ל.

וכן מי ששכח או נאנס ולא התפלל ערבית ליל ש"ק, יתפלל שחרית שתים ויאמר בשתיהן ישמח משה, והוא הדין במנחת שבת שיתפלל בשתיהן אתה אחד, זה הכלל כל תשלומין תהיה כמו תפלת החובה של אותה שעה שמשלים בה, סימן לדבר אורח שנתאכסן אצל בעה"ב, צריך לאכול ממה שאוכל בעה"ב, ולא יבקש לאכול כפי המאכל שאוכל בביתו.

אות יג

אין תשלומין לתפלה בתפלת הסמוכה אלא למי שטעה או שכח או נאנס, אבל אם הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין כלל, ויש פתאים ואין מתפללים מנחה בשאט הנפש על דעת להתפלל ערבית שתיים, וצריך להזהיר המון העם בזה.

אות יד

מי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל, מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור עסק שמתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה לו השעה י"א שאין לו תשלומין, לכך יתפלל תשלומין בתורת נדבה, ויתנה ויאמר אם אני מחויב להשלים בתורת חובה תהיה תפלה זו תשלומין של חובה, ואם אין אני מחויב להתפלל תשלומין של חובה יקבלנה השי"ת בתורת נדבה, ויזהר ג"כ לחדש בה בשומע תפלה איזה דבר בקשה שאין רגיל לבקשו ברוב הימים, ועיין חס"ל.

וכן מי שנשתכר קודם שהגיע זמן תפלה ונשאר בשכרותו ולא התפלל, חשיב אונס ויש לה תשלומין, אבל אם נשתכר אחר זמן תפלה שהיה יכול להתפלל קודם שכרות ולא התפלל, ונשאר בשכרותו עד שעבר זמן תפלה, י"א דלא הוא אונס ואין לו תשלומין, וי"א דחשיב אונס על כן יתפלל התשלומין ויתנה קודם כאשר כתבנו לעיל.

אות טו

מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבוא לידי הפסד מן הקרן, ועי"כ הפסיד מלהתפלל יש לו תשלומין, אך ודאי לא טוב עשה להעביר זמן תפלה משום הפסד ממון.

אות טז

אין מתפללין תפלת נדבה בשבת ויו"ט, ולכן כל היכא דהדין הוא שיחזור להתפלל בתורת נדבה, או היכא דאמרינן מספק יתפלל ויתנה כנז"ל, אין מתפללין כזאת בשבת ויו"ט, על כן היכא דחל ר"ח יום ששי והוא יום אחד דוקא, ושכח להזכיר ר"ח במנחה ונזכר אחר שחשכה, וכן אם טעה במנחה דיום אחרון של חוה"מ דבליילה הוא יו"ט, בכל זה לא יתפלל תפלת התשלומין משום דהדין בזה לחזור בתורת נדבה, ואין מתפללין נדבה בשבת ויו"ט ועיין מחב"ר.

אות יז

הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה במידי דאין לו שייכות בזמן ההוא, אף על פי דאיכא דס"ל דחשיב כשח בינתיים, מכל מקום בדיעבד יש לסמוך על הפוסקים דס"ל לא הוא הפסק ועיין יוסף אומץ סי' ה' וחס"ל סי' ק"ח.

אות יח

אם לאחר שהתפלל התשלומין נזכר שטעה בתפלה ראשונה באופן שהדין הוא שצריך לחזור, חוזר גם התשלומין בתורת נדבה, חוץ משבת ויו"ט, דאין תפלת נדבה בשבת ויו"ט וכנ"ל.

אות יט

אם התחיל להתפלל ע"ד שלא התפלל, ונזכר שכבר התפלל, פוסק אפילו באמצע הברכה, ולא מהני חידוש ושיחשוב בתורת נדבה, הואיל והתחיל בתחלה אדעתא דחובה, והוא הדין אם חזר התפלה על דבר שאין צריך לחזור מן הדין בעבורו, ונזכר באמצע התפלה שטעה בדין ה"ז פוסק אפילו באמצע הברכה.

אות כ

אם נתבלבל באמצע תפלתו ואינו יודע היכן הוא עומד, חוזר לראש התפלה, בד"א אם נתבלבל עד שלא סיים שלשה ראשונות, אבל אם ברור לו שסיים שלשה ראשונות כראוי ונתבלבל באמצעיות, דאינו יודע אם הוא עומד באתה חונן או בשאחריה, חוזר לאתה חונן, ואם ברור לו על ברכה מן האמצעיות שאמרה כהוגן וחתם בה, אז חוזר לברכה שהיא אחר אותה ברכה שברור לו שאמרה כולה כהוגן ועיין חס"ל.

אות כא

שליח ציבור שטעה בתפלת לחש באופן שצריך לחזור, יוצא י"ח במה שחוזר התפלה בקול רם, ואין צריך לחזור ולהתפלל בלחש.

אות כב

בזה"ז אין מתפללין נדבה אלא רק לעת הצורך מה שמוכרח להתפלל משורת הדין, דאין לב האדם מכיין יפה מראש וע"ס, וקרינן ביה למה לי רוב זבחכם, והלואי שיוכל להתפלל בתפילות החובה כראוי בכונת הלב.

פרשת תרומה

חזרת הש"ץ בתפילת שמונה עשרה

פתיחה

ועשית מנורת זהב טהור, וכו'.

נ"ל בס"ד מנורה רמז לתפלת העמידה דידוע שתפילת העמידה היא סוד המנורה אחד מתקוני השכינה כנז"ל, צריך שתהיה זהב טהור לשון צח בלא טעות, מקשה תעשה המנורה, ר"ל חבור אחד שלא יפסיק בתוך תפלת העמידה אפילו בדבר שבקדוש הן ירכה הם תחנונים שאומר אחר התפלה בין יהיו לרצון ראשון ובין יהיו לרצון השני, הן קנה כל ברכה וברכה נחשבת לקנה אחד, כי היא מכוונת כנגד ספירה אחת כנודע הל צריכי להיות חבור אחד זע"ז בלתי הפסק בנתיים .

ואמר עוד גביעה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו, והיינו גביעה אלו תיבות הברכות של התפלה, כי האותיות של תיבות העמידה הם סוד כלים אשר יתמלאו אורות מכח המחשבה הקדושה של המתפלל כנודע, ואין אדם רשאי להוסיף ברכה בברכות התפלה שאינה מענין תיקון התפלה, דמה שהוסיפו בזמן ר"ג ברכת למלשינים, זה היה מתקון התפלה כי ברכה זו היתה כנגד ספירת הכתר כנודע, שלא תיקנו אנשי כנה"ג כנגדו ברכה בתפלה מפני שאותו מזן לא היה צריך לו תיקון כנודע, ונמצא שגביעה אלו אותיות ותיבות של הברכות, צריכי להיות ממנה, כלומר מענין תיקון התפלה, וכפתוריה רמז למחשבה של התפלה, כי המחשבה של האדם היא במחשבה, כדמיון הכפתור שהוא כעין תפוחה הסתום, ולכן כפתור רמז למקום המחשבה, גם כאן צריך שתהיה מחשבתו של אדם בדברי התפלה דוקא, ואינו רשאי לחשב בתוך התפלה אפילו מחשבה של תורה או של מצוה, אלא צריך שיהיה ממנה, ר"ל מענין התפלה עצמה שהוא מתפלל, ופרחיה זה תוספת דברים שנתנו חז"ל רשות לאדם להוסיף בתוך התפלה, אך בתנאי שיוסיף דברים בכל ברכה מעין הברכה, ולזה אמר ממנה יהיו.

ועוד אמר וששה קנים יוצאים מצדיה, שלשה קני מנורה מצידה אחד, ושלושה קני מנורה מצידה הב', רמז בזה ע"פ מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בספר הכונות דשלשה ברכות ראשונות כנגד חג"ת, ושלושה אחרונות כנגד נה"י, ואלו הם עיקר ושורש, אבל ברכות אמצעיות הם כנגד ספירות שהם תוספת, ולזה אמר ששה קנים הם כנגד ספירות שהם עיקרים, ואינם בחי' תוספת, הנה הם יוצאים מצדיה, שלשה קני מנורה מצידה האחד שם כנגד חג"ת, ושלושה קני מנורה מציה השני שהם כנגד נה"י.

והנה נודע כי אנשי כנה"ג בתחלה תקנו י"ב ברכות אמצעיות אשר בין כולם הם י"ח, אך בזמן ר"ג תקנו ברכה על עקירת המלשינים בשביל תיקון ספירת הכתר ונעשו בין הכל י"ט ברכות, ונמצא בכל שלש תפלות שבכ"ד שעות יש צ"ה ברכה אם שתי חזרות של שחרית ומנחה כמנין המי"ם, ובזה פרשתי בס"ד שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו, דשפע פרנסה טובה לתחתונים ימשך ע"י התפילות, וגם בירור נ"ק שהוא מזון העליונים ג"כ יהיה ע"י התפילות, אך יהיה דבר יום ביומו לצורך הפרצוף וספירה שהוא

כנגד אותו היום וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל, ולכן כתב רבינו הרש"ש ז"ל בנהר שלום שצריך המתפלל לידע באיזה פרצוף היא אותה השנה, ובאיזו ספירה הוא אותו החודש, ובאיזו ספירה מספירות אותה הספירה הוא אותו שבוע, ובאיזו ספירה מששה קצוות דאותו שבוא הוא אותו היום, כדי לברר ולהעלות הברורים המתייחסים לכל יום ויום כראוי וכנכון וכו' ע"ש, ולזה אמר שלח לחמך הוא מזון של על פני המים הם שלש תפילות שיש בהם ברכות כמנין המי"ם, כי ברוב הימים תמצאנו, כלומר דבר יום ביומו דאם עבר יומו בטל קרבנו.

ובזה יובן בס"ד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה, ידידע הגאולה תהיה בזכות התפילות, וז"ש לה' הישועה בגאולה העתידה, יען כי על עמך ברכתך סלה, מספר סלה הוא צ"ה רמז לצ"ה ברכות של שלש תפילות עם החזרה של ש"ץ, ואמר על עמך כי יהיו עטרות בראש וגם עוד חו"ט חס"ד עולה צ"ה כמנין צ"ה הנז' שימשך עליהם חוט חסד, ובזה יובן עבדו את ה' בשמחה אותיות בשמחה הם חמשה תפילות הנז', דארז"ל אין עבודה אלא תפלה, ובזה יובן בס"ד אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, והוא כי ידוע דהחזן הוא בחי' יסוד הנקרא צדיק, והוא יש לו אור זרוע הוא אור תפילת העמידה וקרי ליה אור זרוע לשון זרועות, כי הלחש בנה"י, והחזרה בחג"ת, לכך אומרים אותה בקול רם בלי פחד שם, ולישרי לב הם הצבור שמימים לבם על החזרה שלו לצאת י"ח, אז בזה הם שלמים בשמחה אותיות חמשה, שנמצא גם הם מתפללים חמשה תפילות, משא"כ אותם שאין משימים לבם לשמוע החזרה, אין להם חמשה תפילות בכל יום, על כן צריך להזהר מאד על זה.

אות א

כשחוזר הש"ץ התפלה יהיו הקהל שותקים ומכוונים לברכות שמברך הש"ץ ולענות אמן, ואם אין תשעה בני אדם מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה, וכ"כ בספר עולת תמיד בשם רבינו יונה ז"ל דאם לא יש עשרה מכוונים הויין ברכה לבטלה, ואם כל אחד יאמר הרי יש עשרה זולתי, ולא ימצא גם אחד מכוון אלא אדרבא צריך לומר להפך אין עשרה זולתי, ולכן צריכים החזנים להרים קולם בחזרה מתחלה וע"ס, ולא כאותם שאין מרימים קול אלא בסוף החתימה בלבד, כי צריך שהציבור ישמעו כל דברי התפלה מתחלה וע"ס בלתי גרעון, וש"ץ שקולו נמוך ויש אומדנא חזקה דודאי אותם הרחוקים ממנו שיושבים בסוף בית הכנסת לא ישמעו קולו כראוי צריך הב"ד להעביר אותו, ואותם שממני ש"ץ שקולו נמוך חטאת הקהל תלויה בצוארם, כי זה אשר קולו נמוך בטבעו, כאשר יזדמן שיתקלקל קולו באקראי מכמה סיבות המצויים תמיד, הנה זה בודאי לא ישמע קולו חוץ לד"א.

אות ב

אף על פי דטעם של החזרה הוא להוציא מי שאינו בקי, אין זה עיקר הטעם דבזה"ל כמעט בטל טעם זה דהכל מתפללין בסידורים, והמתפלל בע"פ בקי הוא, ואם יש עם הארץ לגמרי הנה זה עומד כאבן ולא תועיל לו החזרה שאינו נותן לב עליה, מאחר דאין מבין כלום, אך באמת טעם העקרי של החזרה הוא שמבואר בדברי רבינו האר"י ז"ל ע"פ הסוד ומפורש בספר הכונות דבחזרת התפלה חוזרים ונעשים כל התיקונים שנעשו בתפלת לחש אלא דהחזרה היא מגעת במקום עליון וגבוה יותר ממקום שמגעת שם תפלה דלחש, וזה הטעם דתפלת לחש צריך לדקדק מאד לאומרה בלחש, והקפידו בזוהר מאד על המרים קולו בתפילתו מפני הפחד מן הקליפות שלא יתאחזו בה, אבל חזרה להיותה במקום עליון וגבוה אין אחיזה לקליפות שם לכך אומרים אותה בקול רם באין פחד, ולפ"ז משני דברים תוכל להבין מעלת החזרה הא' דאומרים אותה בקול רם, והב' דלא ניתן רשות ליחיד לחזור התפלה כי אם דוקא לציבור שהם עשרה, לכך אין לבטל חזרה כלל אלא רק בשעת הדחק שלא נשאר זמן, או שהם עשרה בצמצום וברור לו שיש בהם אנשים המונים שאין נותנים לבם לחזרה, ואפילו על אמנים לא יתנו לב לענות, דאז כל כהאי גוונא יתפלל הש"ץ שלשה ראשונות בקול רם עם הציבור כשהם מתפללין בלחש, כדי שיאמר קדושת נקדישך ונעריצך, ואחר חתימת אתה קדוש גם הש"ץ יסיים התפלה בלחש, ועיין מנחת אהרן כלל ט"ז אות נ"ו ע"ש כמנהג הזה יע"ש.

אות ג

קודם הקדושה של נקדישך וכיון האדם לקיים מצות עשה זו שנצטוונו בפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל דפרשוהו בזוהר הקדוש שנתחיבנו לקדש שמו יתברך בסוד קדושת נקדישך ונעריצך, וכשיאמר מלא כל הארץ כבודו, יכוין הארץ על ספירת המלכות שנקראת ארץ, ויכוין לכלול עצמו תוך המלכות כדי לקבל קדושה מן הקדושה שנמשכת למלכות באומרנו סדר קדושה זו, כי אנחנו בני המלכות מקבלים הקדושה ע"י אמנו המלכות, וכל זה יכוין באורו מלא כל הארץ כבודו, וכנ"ל כל זה בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות יע"ש.

אות ד

בהגיע ש"ץ אל נקדישך צריך האדם לחזור ולפסוע שלשה פסיעות תפניו במקום שהיה עומד בהיותו מתפלל בלחש, ויסתום עיניו בכונה גמורה, גם יזהר מאד לכוין רגליו בעת הקדושה בסוד ורגליהם רגל ישרה, ויאמר עם הש"ץ מן נקדישך ונעריצך עד סיום כל הקדושה כולה, אמנם שתי תיבות נקדישת ונעריצך יאמר אותה בק"ר והשאר בלחש, ורק

פסוקים של קק"ק וכו' וברוך וכו' וימלוך וכו' יאמר אותם בקול רם, ובעינים סגורות, ובדלוג כלפי מעלה וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות, ודע דאף על פי דהרב מ"ח ז"ל כתב ע"פ הסוד אין דלוג אלא בפסוק קק"ק וכו' ולא בברוך וימלוך, הנה נהוג כמו שכתוב הגאון השל"ה ז"ל לדלג בברור וימלו ג"פ ועיין מנחת אהרן כלל ט"ז אות כ"ט וע"ש וכן אנחנו נוהגים.

אות ה

כתוב בספר היכלות אמר הקב"ה אין לי הנאה בעולם אלא בשעה שמקדישים אותי בני ואומרים קק"ק ועיניהם נשואות למרום ונשואים עצמם למעלה, ופרשתי בס"ד בדרשותי מה שאמרו אין הנא"ה בעולם, כלומר ה"א נאה כי באמירת הקדושה ימשך קדושה למלכות שהיא אות ה"א אחרונה שבשם, וכאשר כתבתי לעיל בשם רבינו האר"י ז"ל בכונת מלא כל הארץ כבודו.

וכתוב בחס"ל באומרו קק"ק ידלג שלשה דלוגין למעלה בעינים סגורות ונשואות למעלה, ובאמרו ברוך וכו' כורע וזוקף בשם, ומדלג דלוג א' בעינים נשואות למעלה וכן באמרו ימלוך כורע וזוקף בשם, ומדלג ועומד שם במקומו ברגלים מכוונות ודבוקות עד שיענה אמן דהאל הקדוש, זהו סדר הקדושה להקדיש את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל עכ"ל, והנה כריעה וזקיפה הנז' לא נזכרה בדברי רבינו האר"י ז"ל, ושאלתי את הרה"ג מהר"א מני נר"ו על מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ בעה"ק ירושלם ת"ו, וכתב שאין נוהגים בזה אלא אומרים אותם בלא כריעה וזקיפה, והנה פה עירנו ג"כ אין נוהגים בכריעה וזקיפה אלא עושים דלוג דוקא.

אות ו

הדלוג הוא שידלג עקביו וגופו כלפי מעלה, ולא ידלג הרבה שיתלוצצו עיו וכנז' בספר ק"ג, ושלשה דלוגין של קק"ק כל הגבהה בתוספת מעט על חברתה דמעלין בקודש וכנז' באחרונים, ועיין כף החיים, ואם היחיד שמע קדושה באמצע תפלתו במקום שאינו יכול לענות קדושה, לא ידלג הדלוגין עם הציבור אפילו בשתיקה, אלא עומד ושותק ומכוין דעתו אל הש"ץ לשמוע ממנו.

אות ז

יחיד שהיה מתפלל וכשהגיע למקום קדושה היו הציבור אומרים קדושת ובא לציון או קדושת יוצר אינו רשאי לומר עמהם קדוש וכו', לפי שאין הקדושות שוות, וכן אם מתפלל

שחרית ושמע קדושה דמוסף, אינו עונה עמהם כשהגיע למקום קדושה, וכמו שכתוב הרב פר"ח ז"ל, ואף על פי דמור"ם ז"ל כתב בזה יענה, שוא"ח עדיף.

אות ח

לא יענו קק"ק אלא עד שיגמור ש"ץ תיבת ואמר, וכן ברוך עד שיאמר תיבת ואומרים, וכן ימלוך עד שיאמר לאמר, דהול"ל כמו אמן חטופה אם יקדימו לענות קודם שיגמור וכנז' בס' חסידים ובאו דבריו באחרונים ז"ל.

אות ט

יחיד שהיה מתפלל וכשהגיע למקום קדושה לא שמע נקדישך מן הש"ץ ורק שמע הציבור עונין קק"ק יענה עמהם עד הסוף ועיין ש"ע הגאון ר"ז ז"ל סי' ק"ט ס"ה.

אות י

אם גמר אדם תפלתו קודם שסיים הש"ץ, לא ישיח ואל ילמד אפילו בד"ת בין לחש לחזרה, אלא עומד ושותק וממתין עד שיתחיל הש"ץ בחזרה, ויכוין דעתו לשמוע החזרה מתחלה וע"ס, ולא ילמוד בתוך החזרה וכ"ש שלא ישיח, וצריך שיעמוד על רגליו ע"ס החזרה ולא ישב, ורק זקן או חולה וחלוש המזג הרבה דקשה לו אם יעמוד אז ישב, ואם יש יחידים מאריכים בתפלתם אין הש"ץ ממתין עליהם, ודוקא אם מאריכין יותר מדאי, אבל אם אין מאריכין הרבה אלא מתפלין מלה במלה צריך להמתין עליהם ואם נזדמן דאחד שהוא חכם וגדול והאריך, וראה שהש"ץ ממתין עליו מותר לעשות ג' פסיעות תכף אחר שיאמר יהיו לרצון הראשון, כדי שהש"ץ יתחיל בחזרה, ויסיים אלהי נצור ושאר תחנונים שנוהג בהם קודם אומרו עושה שלום בסוף פסיעותיו.

אות יא

כששומע האדם הזכרת השם בכל ברכה יאמר ברוך הוא וברוך שמו, ובסוף הברכה יזהר לענות אמן כראוי וכל ברכה שהיא של שבח כונת האמן הוא ר"ל אמת, דהיינו אמן דשלשה ברכות ראשונות כונתם אמת, ושאר ברכות של תפלה שיש בהם שבח ושאל יש באמן ב' כונות הוא ר"ל אמת, וגם ר"ל כן יהיה לרצון וי"אא שגם בשתי ברכות של מגן אברהם ומחיה המתים יכוין בשתיים, ורק האל הקדוש הוא ר"ל אמת.

אות יב

לא יענה אמן אחר שהתחיל הש"ץ בברכה שניה, אלא יענה תכף בסיום הש"ץ את הברכה שאם הש"ץ מהיר ורץ כצבי שתכף בסיום הברכה התחיל בברכה שאחריה לא יענה אמן, והעונש על הש"ץ וכנז' באחרונים.

אות יג

לא יענה אמן חטופה דהיינו קודם שסיים המברך, ולא קטפה כאלו האלף נקודה בשב"א, והוא הדין שלא יאמר אותה בנקוד שור"ק או חול"ם, דא"כ לא תהיה משמעותו האמנה, וגם לא קטופה דהיינו שמחסר הנו"ן שאינו מוציאה יפה שתהיה נכרת, וכן לא יאמר אמני כאלו מוסיף יו"ד, ולא יענה אמן יתומה שאינו יודע איזו ברכה מברך, מיהו אם שמע חתימתה והיינו בא"י מגן אברהם וכן באיך סגי בהכי לענות אמן, וכל זה הדין באמן יתומה הוא רק בברכה שזה העונה חייב בה שהוא מתפלל עמהם, אבל אם הוא אינו חייב בה דאינו מתפלל עמהם, כיון דשמע עונים אמן עונה עמהם ועיין אחרונים ז"ל.

אות יד

העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך, וצריך לשים דעתו על קול המברך, כדי שיענה בקול מדה כנגד מדה.

אות טו

כשיגיע ש"ץ למודים שוחין הציבור עמו, ולא ישחו יותר מדאי כי אם הרכנת הראש ואם יחיד עומד בתפלה ישתוק וישחה בשתיקה עם הציבור כששוחין בתיבת מודים, ויש בני אדם מאבדים לפי תומם עניית אמן של המחזיר שכינתו לציון מרוב פחיתותם לשחות במודים על כן ישים האדם לב על זה לענות אמן, ואח"כ ישחה בתיבת מודים.

אות טז

בני אדם שלא היה אצלם מנין שלם והוכרחו לעמוד להתפלל במקום אחר ביחידות, ובעודם מתפללים נוספו עליהם בני אדם שגם הם עמדו להתפלל, וכאשר גמרו נמצא אצלם מנין שלם, הנה לדעת הרדב"ז ז"ל אין יכולים להתפלל חזרה, כיון דהתפללו כל אחד לעצמו ביחיד פרח מנייהו קדיש וקדושה וחזרה של אותה תפלה ואף על פי דאח"כ נמצאו מחוברים ועומדים במקום מנין שלם לא מצו להתפלל חזרה וקדושה וקדיש תתקבל, וזה הוא הפך דברי מרן ז"ל בסי' ס"ט א' וכמו שכתוב דגול מרבבה ובסה"ק רב פעלים העליתי אף על פי דאנן אתכא דמרן סמכינן עכ"ז כל כהא דיש ספק ברכות חוששין לסברת הרדב"ז ודעמיה, מיהו אף על פי דקדיש תתקבל לא יאמרו, עכ"ז יכולין לומר

קדיש יהא שלמא אחר המזמורים, וגם קדיש על ישראל וברכו שאומרים אחר פטום הקטורת.

פרשת תצוה

ברכת כהנים

פתיחה

ועשית ציץ זהב טהור.

הנה בסה"ק אדרת אליהו פרשתי בס"ד ציץ רמז לכללות נשמות ישראל שהיו באדם הראשון קודם החטא, כי אשר נסתלקו ועלו למעלה הם צ', ואשר נשארו בו הם עשרה שהוא מספר יו"ד, ואשר נפלו לקליפות הם תת"ק כמנין צד"י פשוטה דמנצפ"ך, הרי אותיות ציץ, וידוע דנשמות ישראל עלו במחשבה תחלה להברא קודם בריאת העולם, לכך מניח הציץ הרומז לנשמות ישראל על המצח כנגד מקום המחשבה, ולכן כתיב אות צד"י גדולה, רמז כי גאולה השלימה העתידה להיות לנשמות ישראל תהיה באות צד"י דמנצפ"ך שהיא גדולה, והיה הציץ מוקף מאזן לאזן רמז שתהיה הגאולה באות צד"י בזכות התורה שבע"פ שהיא תלויה באזן, וכמו שכתוב ע"פ עין רואה ואוזן שומעת ה' עשה גם שניהם, ומניחו על המצח כי תחת אותיות מצח יש אותיות קטן, רמז בזכות הענוה תהיה הגאולה, ולכן כתיב אל מול פני המצנפת יהיה, כי למעלה מאותיות מצנפת שהם אותיות העומדים למולם יש אותיות ע"ם שפ"ל, וכמו שכתוב כי את עם עני תושיע, שבהיותם עם שפל יזכו לגאולה, ולכן מניחו תחת המצנפת, לרמוז טעם שני כמו שכתוב ועינים רמות תשפיל, דאין ב"ד בא עד שיכלו גסי הרוח, ולכך מניחו תחת המצנפת מכפרת על הגאווה, והטעם כי בענוה יהיה תקון שם י"ה שעולה כמנין גאווה, ולכך הגאה פוגם בשם י"ה, ולעתיד בשלימות העילוי יתעלה השם ב"ה בסוד יהי"ה, כי אותיות ו"ה יתעלו להיות י"ה, ובזה פרשתי בס"ד ביה שמו ועלזו לפניו, כאשר ב' י"ה שמו שיתעלה השם להיות ב"פ י"ה, אז עלזו לפניו שתהיה אז שמחה שלימה שיתקיים הכתוב אז ימלא שחוק פיננו, אז יאמרו בגוים הגדיל ה', הגדיל דייקא שנעשה יהי"ה, בסוד הכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד.

ולכן ברכת כהנים ט"ו תיבות כמנין י"ה, וצריך שיהיה הש"ץ מקרא אותם כמו שאמרו רז"ל ע"פ אמור להם, נמצא יש בה ב"פ יהיה, בסוד עלוי השם ב"ה, ולכך מעלתה נשגבה וגדולה מאד.

אות א

יש מקומות נוהגים דהכהנים מתחילין תיבת יברכך מעצמן, ואין החן מקרא אותם אלא מתיבת ה' וישמרך ואילך, וזו הסברה שכתב מרן ז"ל בשה"ט, אך י"א שצריך החזן להקרות אותם גם תיבת יברכך משום דכתיב אמור להם ויש קפידה בדבר, אבל החולקים ס"ל דאין קפידה אם לא אמר להם תיבת יברכך, וע"פ הסוד יש קפידה בזה לומר להם גם תיבת יברכך, וכמו שכתוב רבינו בחיי ז"ל בפרשת נשא טעמו של דבר שצריך להקרות גם יברכך יע"ש, וכן נוהגים החסידים בבית אל יכב"ץ בירושלם ת"ו, והנה פה עירנו בגדאד יע"א היה המנהג מזמן קדמון כמו שכתוב מרן ז"ל דאין החזן מקרא תיבת יברכך, אך קודם כמה שנים תהלות לאל יתברך שעזרני לעשות המנהג בכל בתי כנסיות שבעירנו שיהיה החזן מקרא תיבת יברכך ג"כ וכן ראוי להורות בכל אתר ואתר, ואהני לן טובא מנהג זה שע"כ לא יאבדו הציבור אמן שאחר ברכת ישראל באהבה כי מתחלה היה דרכם של כהנים לומר יברכך תקף ומיד אחר תיבת באהבה במשך אחד, וע"כ לא היה אפשר לענות אמן.

אות ב

אם אין כהנים לעשות נשיאות כפים והזמן ראוי לנ"כ, אז הש"ץ אומר ברכנו בברכה וכו' כנז' בסדורים, ואין הציבור עונים אמן אחר הפסוקים, אלא אומרים כן יהיה רצון, אחר כל פסוק, וכתב בחס"ל מנהג ותיקין לומר אחר פסוק א' כי"ר בזכות אברהם, ואחר פסוק ב' כי"ר בזכות יצחק, ואחר פסוק ג' כי"ר בזכות יעקב ובזכות משה ואהרן ויוסף ודוד.

אות ג

כשאומר הש"ץ יברכך יהיה לצד ההיכל, וישמרך לצד ימין, יאר ה' פניו כלפי ההיכל, אליך ויחונך לצד שמאל כ"כ בחס"ל, אך הרב בנו שם כתב בשם אפי זוטרי שהביא מאגרות הרמ"ז ז"ל יברכך לצד ימין שלו, יאר לצד שמאל, ישא לצד פניו וכתב שם שכן המנהג פשוט בעה"ק ירושלים ת"ו וכן נוהגים בקהל חסידים בבית אל יכב"ץ יע"א, ושאלתי מאת ידידנו הרה"ג מהר"א מני נר"ו שיודיעני מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ בדבר זה, וכתב לי וז"ל מודע לבינה דמה שאמרו אפי זוטרי בשם אגרות הרמ"ז ז"ל אין ראייה, ואני נוהג כלשו הזוהר וכמו שכתוב חס"ל, ולא כמו שהגיה הרב בנו, ומנהג בית אל יכב"ץ כמו שאני עושה, ועיין תפלת כל פה דף פ' ע"ג ועיין כף החיים סי' ט"ו אות ע"ז שתיבת יברכך וכו' לצד ההיכל, וישמרך לצד יין, יאר לצד ההיכל, אליך ויחונך לצד שמאל, ישא לנגד ההיכל, וקו האמצעי שהוא גופו עכ"ל נר"ו.

אות ד

כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים, אם אינו עולה לדוכן ביטל מצות עשה, וחשוב כעובר בשלשה עשה אם היה בבית הכנסת בשעה שקרא החזן כהנים, או אם אמרו לו בפירוש לעלות או ליטול ידיו, וכל כהן המברך מתברך מפי עליון, ותהילות לאל פה עירנו בגדא"ד יע"א נזהרים לעשות נשיאות כפים בכל יום, וכן ראוי לנהוג בכל הקהילות דע"י ברכת כהנים ימשך שפע לעליונים ולתחתונים, ויש בה רזי דרזין אשרי עין ראתה.

אות ה

מקום עמידת הכהנים לברך הוא על האצטבה שאצל כותל המערב המתפללים כנגדו, כי משמעות דוכן ר"ל אצטבא, והמתרשל בזה שלא לעלות על הדוכן לעמוד שם, אלא עומד בקרקע ההיכל, הרי זה משנה מדברי חז"ל, כי לא על חנם אמרו חז"ל לעלות הכהנים על הדוכן, ופה עירנו יע"א היה מנהגם לעמוד הכהנים בקרקע ההיכל ולברך ב"כ ואינם עומדים על האצטבא שבסוף ההיכל, ותהילות לאל עשיתי המנהג שיעלו ויעמדו על האצטבא שבסוף ההיכל ושם יברכו, וכן ראוי לדקדק בזה בכל אתר ואתר.

אות ו

לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים ואפילו הם של בגד כגון אלו שלובשים ביוה"כ, ויש מחמירים בבתי שוקים אם הם של עור.

אות ז

אע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים קודם ב"כ, נטילה גמורה עד הפרק שהוא חיבור היד והזרוע, והלוי יוצק מים על ידיהם, וקודם לכן יטול הלוי את ידיו, ואם אין שם לוי יוצק להם הבכור מאם שהוא פטר רחם, ואם אין שם בכור יטלו בעצמם ולא ע"י ישראל, וי"א שאם הלוי הוא ת"ח אינו רשאי לצוק מים ע"י הכהנים אפילו אם מקצתם ת"ח ומקצתם עמי הארץ, וכ"ש אם כולם עמי הארץ וחייב מיתה בידי שמים אם הציק מים על יד כהן עם הארץ, ואף שיש מתירין בזה למיחש בעי ושב ואל תעשה עדיף, ואפילו אם אין שם לוי אלא הוא.

אות ח

כל כהן יר"ש ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקומות המכוסים בגופו, שאם נגע יש ספק שצריך לחזור ולברך כשנוטל ידיו לב"כ, וי"א דבעינן מים טהורים שלא נשתנו מברייתן, ובעינן נמי כח גברא כדין נט"י, ודע שצריך שיהיה תקף לנטילה ברכה, על כן יזהר היכא דאפשר לו שלא ישהה כדי הילוך כ"ב אמה בין נטילה לברכת כהנים.

אות ט

כשיתחיל ש"ץ, "רצה" כל כהן שבבית הכנסת יעקור ממקומו לעלות לדוכן, ואפילו כהן שהוא בלא"ה עומד בהיכל שנושא בו כפיו עכ"ז צריך לעקור רגליו ברצה, ואם לא עקר רגליו קודם שסיים ש"ץ רצה לא יעלה לדוכן, ואם עקר רגליו אחר שסיים ש"ץ רצה, אפילו אם עלה ירד, ועקירה מביתו כדי לבא לבית הכנסת לא חשיבה עקירה לענין ב"כ, ולכן אם הגיע לבית הכנסת אחר שסיים ש"ץ רצה לא יעלה לדוכן, רק אם היתה העקירה מביתו אדעתא דהכי לעלות לדוכן, אז יוכל לעלות אפילו אם הגיע לבית הכנסת אחר שסיים ש"ץ רצה, וכתבתי בתשובה בסה"ק רב פעלים דסיום רצה הוא כשאמר המחזיר שכינתו לציון, כי עד כאן נקראת ברכת עבודה, אבל מן מודים וכו' זו היא ברכת הודאה.

אות י

ציבור שהיו מתפללין והיה בהם שמונה ישראלים ושלושה כהנים, ויש שנים מאלו השלושה כהנים אין רוצים לעשות נשיאות כפים מפני סיבה, ורוצים לצאת חוץ לבית הכנסת ואם יצאו השנים לא ישאר בבה"כ אלא תשעה שהם שמונה ישראלים ואחד כהן כיצד יעשו, העליתי בתשובה בסה"ק רב פעלים בס"ד צריך שיצאו קודם שיתחיל ש"ץ רצה, וישארו בחוץ עד שיחתום ש"ץ המחזיר שכינתו לציון, וכשיתחיל בברכת מודים יכנסו לבית הכנסת כדי להשלים המנין, ויעשה הכהן הנשאר בבית הכנסת שעקר רגליו ברצה שניאות כפים לבדו, והשנים אין נושאים כפיהם כיון שנכנסו אחר ברכת מודים ולא עקרו רגליהם ברצה, ומה שאמרו מהרא"י ז"ל והובאו דבריו בש"ע סי' קכ"ח דכהנים היוצאים נהגו סלסול שלא ליכנס אלא עד שיגמרו הכהנים שבבית הכנסת את ברכת כהנים, כדי שלא יאמרו עליהם שהם פגומים, זה איירי בהיכא דהציבור אשר בבית הכנסת אין צריכים להם להשלים המנין, לכך ע"צ היותר טוב נהגו בסלסול זה, אבל בכהאי גוונא דצריכים להם להשלים המנין שאם לא יכנסו קודם הברכה תתבטל מצות נשיאות כפים, אין מבטלין נ"כ מן הציבור בשביל סלסול זה שנהגו הכהנים, מיהו בכהאי גוונא ודאי אין הש"ץ קורא כהנים.

אות יא

אם התחיל ש"ץ תפלת החזרה בעשרה, ויצאו מהם קודם ברכת כהנים שלא נשאר עשרה, יאמר הש"ץ או"א ברכינו בברכה המשולשת דברכה זו שייכה לתפלה וכיון דהתחיל בעשרה גומר ברכה זו ג"כ, וכמו שכתוב ועלת תמיד ושיירי כנה"ג וא"ר וכן העליתי בס"ד בסה"ק רב פעלים.

אות יב

כשעוקר הכהן רגליו לישא כפיו יאמר ליקבה"ר וכו' הנה אנכי מוכן ומזומן לקיים מצות עשה לברך את ישראל ברכת כהנים בנשיאות כפים, לעשות נ"ר ליוצרינו ולהמשיך שפע וברכה לכל העולמות וכו', וכשעומדים הכהנים על הדוכן לאחר שענו מודים דרבנן, אומרים יהרמ"י או"א שתהיה ברכה זו שציויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלימה ולא יהיה בה מכשול ועון מעתה וע"ע, ומאריך בתפילה זו עד שיסיים הש"ץ ולך נאה להודות, כדי שתהיה עניית אמן של הקהל על זה ועל זה.

אות יג

לא בעינן לנשיאות כפים מקום שיש בו ס"ת, אלא בכל מקו שמתפללים יש ג"כ, וכשעולים לדוכן עושים פניהם כלפי ההיכל, ואם הם שנים גדולים או יותר קורא להם החזן כהנים, ואם כהן אחד בלבד אינו קורא לו אלא הוא לבדו מתחיל בברכה.

אות יד

יגביהו ידיהם למעלה מכתפיהם שיהיו ידיהם כנגד ראשם ממש וכמו שכתוב בשער הכונות, ועיין תורת חכם דף קנ"ג ע"ב וקנ"ד ע"א בענין זה ומגביהין יד הימנית קצת למעלה מהשמאלית, כדי להגביר מדת רחמים על מדה"ד, ופושטין ידיהם, וחולקין אצבעותיהם לעשות חמשה אורים, בין ב' אצבעות לשני אצבעות אורי א', ובין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל ויהיה תוך כפיהם כנגד הארץ, ואחורי ידיהם כנגד השמים וכ"ז כפי מה שאמרו מרן ז"ל בשה"ט, אבל בזוהר הקדוש פ' נשא דף קמ"ו כתוב דלא יתחברון אצבען דא בדא, בדין דיתברכון כתרין קדישין כל חד וחד בלחודוהי, וכתב מקדש מלך דזה הפך הש"ע, דכאן קאמר שכל האצבעות יהיו מפורדות זו מזו, וכן כתב אספקלריא המאירה על זוהר הקדוש, ושאלתי להרה"ק החסיד מהר"א מני נר"ו להודיעני מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ בירושלים ת"ו, וכתב לי בדבר הזה אין ברירה יש עושים כמו שכתוב בזוהר הקדוש, ויש עושים כמו שכתוב ממרן ז"ל, ובדברי רבינו האר"י ז"ל לא נמצא גלוי לדבר זה, ופה עירנו יע"א נוהגים לעשות חמשה אורים, ויש קצת נוהגים לעשות כפי זוהר הקדוש, ועוד שאלתי להודיעני מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ אם הכהנים אצבעותיהם זקופים כמו נט", והשיב שגם בזה לא יש היכר, יש עושין כך ויש עושין כך.

אות טו

כמשזכירין השם בברכת כהנים יענו הצבור ברוך הוא וברוך שמו וכנזכר בפוסקים, ואף על פי דאיכא דלא ס"ל הכי, המנהג פשוטלענות וכן המנהג פשוט בעה"ג תוב"ב ואין לשנות, ואחר גמר כל פסוק עונים הציבור אמן, ואין עונים אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים,

אבל הש"ץ אינו עונה אמן אחר ברכה של כהנים, ואפילו אחר ברכת לברך את עמו ישראל באהבה לא יענה הש"ץ אמן. ואפילו דמובטח לו שלא יתבלבל.

אות טז

כשעולים לדוכן יהיה פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם, ובעוד אחוריהם כלפי העם מתחילים לברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל, מחזירים פניהם כלפי העם ומסיימים באהבה, כדי שיהיה סיום הברכה כלפי העם, וכשמתחיל ש"ץ שים שלום אז מחזירין פניהם כלפי ההיכל, ולא יחזירו פניהם קודם, ואז אומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל ואין מסיימין הפסוק הזה, וכן המנהג בעה"ק תוב"ב שאומרים עד כאן ואין מסיימין הפסוק ויאריכו בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ שים שלום כדי שיענו הציבור אמן על שניהם, ובר"ה ויוה"כ שמאריכין לא יתחילו לומר רבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הקהל ביחד, ואין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל ש"ץ שים שלום, ואין רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם ואין רשאים לעקור משם עד שיענו הציבור אמן אחר ברכת שים שלום, וכשמחזירין פניהם בין בתחלה בין בסוף לא יחזרו אלא דרך ימין.

אות יז

אין קורא הש"ץ כהנים אלא עד שיכלה אמן של ברכת נאה להודות מפי הציבור, ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת אשר קדשנו עד שיכלה דבור קריאת כהנים מפי הקורא, ואין רשאים להתחיל יברכך עד שיכלה אמן מפי כל הציבור אחר באהבה, ואין רשאים להתחיל בשום תיבה מן ב"כ עד שתכלה התיבה מפי המקרא, ואין הציבור עונין אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים.

אות יח

נכון להשתדל שלא יהיה כהן ש"ץ בשחרית ומוסף, ואם היה הש"ץ כהן אם יש כהנים אחרים שם לא ישאר כפיו, ואם אין שם כהן אלא הוא ומובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף הדעת הרי זה נושא כפיו, כדי שלא תתבטל נשיאות כפים מאותה תפלה, כיצד יעשה יעקור רגליו בעבוד, ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ב"כ, ואם הציבור כולם לפניו יברך אותם במקומו ויקרא לו אחר את ב"כ, ואח"כ יסיים שים שלום, וכל היכא דאיכא כהנים אחרים דאמרינן שהש"ץ לא ישא כפיו צריך שיהיה עומד במקומו ושותק, ואדם אחר יעמוד אצלו ויקרא את הכהנים, והש"ץ שותק עד התחלת שים שלום.

אות יט

בשעה שהכהנים מברכים את העם יהיו פני העם כנגד הכהנים ולא יביטו בכהנים ולא בשום דבר אחר, ויהיו עיניהם סגורות ולא יסיחו דעתם בד"א, ויהיו כמו שעומדים בתפלה, ויתכוננו לברכה, ועם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה, וכן העושים בצדדים כל שאין עושים באויר אשר מפניהם ואילך אינם בכלל הברכה, אבל אותם העומדים בצדדים של האויר שלפניהם הרי אלו בכלל הברכה, דלא בעינן לפנייהם ממש כי אם על צד היותר טוב היכא דאפשר וכנז' בחס"ל, ואם אחד נכנס לבית הכנסת לבקש איזה דבר, או עובר אורח ממקום למקום ומצא הכהנים מברכין ב"כ, יעמוד וישמע ב"כ ולא יצא עד שיסימו ב"כ, ואם הוא כהן וכבר נשא כפיו באוו היום, ובא לבית הכנסת זו ומצא ציבור שלא הגיעו לב"כ, יכול לישא כפיו פעם אחרת.

אות כ

כהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפללין אם אין השעה עוברת נושא כפיו ואין התפלה מעכבתו, ואם אמרו לו עלה צריך לעלות אפילו השעה עוברת לו, דנשיאות כפים דאורייתא ותפלה דרבנן.

אות כא

כהן הקורא ק"ש והרגיש דהש"ץ מוכן להגיע לב"כ, ימהר לסיין הק"ש ששיקרא בה גם בדרך הלוכו לעלות כדי שייסיים אותה קודם שיתחיל לברך, ואם הרגיש בזה בעודו בברכות ק"ש, ימתין שם בבין הפרקים ולא יתחיל בק"ש עד שיברך ברכת כהנים ואם לא הרגיש אלא עד שהתחיל ש" הרצה והוא כבר התחיל בק"ש, והוא כבד פה שא"א למהר לסיים הק"ש קודם שיברך, הנה זה יעקור רגליו בעבודה, ויסיים הפרשה שהוא עומד בה ויברך ב"כ בין הפרקים של ק"ש, ואחר ב"כ יסיים הק"ש, אבל אם לא הרגיש בעבודה, ולא עקר רגליו קודם שסיים ש"ץ ברכת עבודה אינו עולה לדוכן לברך, וכמו שכתוב לעיל דכל שלא עקר רגליו בעבודה אינו עולה לדוכן, וכאשר העליתי כל זה בסה"ק רב עלים בס"ד.

ואם הכהן עומד בתפלה, כתבתי שם בסה"ק רב עלים דאפילו לדברת המג"א ודעמיה דס"ל פוסק, זה אינו אלא א"כ אמרו לו לעלות, וצריך שיאמרו לו כשאומר הש"ץ רצה, אך באמת יש חולקים על המג"א וס"ל דאינו פוסק אם עומד התפלה, כדין קדיש וקדושה, ואפילו לסברת הסוברים דאם הכהן המתפלל סיים ולך נאה להודות הנה זה נושא כפיו שם, עכ"ז כיון דלא עקר רגליו בעבודה אינו עולה, ובודאי דלא עקר רגליו כיון דהיה עסוק בתפלתו, ובודאי דלא יאמרו לו לעלות כיון דרואין אותו עוסק בתפלה, וכין דלא א"ל לעלות אז גם לסברת הרב מהר"ם מינץ ז"ל סי' י"ב לא ישא כפיו.

אות כב

כהן אבל יוצא מבית הכנסת בשעה שקורא כהנים, ואחר שבעת ימי אבלות ישא כפיו, וי"א דאפילו בתוך שבעה ישא כפיו ועליו תבא ברכת טוב, ובעה"ק ירושלם תוב"ב נהגו לעשות נשיאות כפים בבית האבל, וכן נהגו מחדש פה עירנו בגדא"ד יע"א, ורק הכהנים שהם אבלים לא נהגו לישא כפים, וצריך להזהירם שלא יעמדו שם, אלא יכנסו קודם רצה תוך חדר אחר שבבית, ועיין בשלמי ציבור ועיין מה שאמרו הרב המגיה בחס"ל בשם הרב מהר"ח פינסו ז"ל יע"ש, ובקהל חסידים בית אל יכב"ץ נוהגים לעשות נשיאות כפים בט"ב בשחרית, ופה עירנו יע"א לא נהגו בט"ב כן, אלא רק מנחה דוקא עושין ג"כ, ולא שנית מנהגם בזה בט"ב, משטעם הכמוס אתי

אות כג

אין עושין נשיאות כפים במנחה אלא רק בתענית ציבור שדרכם להתאחר להתפלל כמו זמן תפלת נעילה של יוה"כ, ובתשובתי בסה"ק רב פעלים העליתי להורות להם לכתחלה לעשות נשיאות כפים בתענית ציבור ארבעים דקים קודם קריאת המג"ב שהוא חצי שעה קודם שקיעת החמה, כי פה עירנו החמה שוקעת עשרה דקים קודם קריאת המג"ב, מיהו אותם שעושים קודם שיעור הנז' אין למחות בידם שיש להם על מה שיסמוכו.

הלכות פורים

פתיחה

הלכות אלו שייכים לפורים דרכי לדרשם בעזה"י בשבת זכור אשר על הרוב יזדמן בפרשת תצוה וקישור שלהם יהיה בתוך הדרשה כפי מה שיזדמן בכל שנה ושנה בעזה"י.

אות א

הכל חייבין במקרא מגילה אנשים ונשים אך הנשים אע"פ שיודעין לקרות ישמעו מן האנשים וכן המנהג בעה"ק תוב"ב שמעולם לא נשמע שהאשה קראה מגילה ולכן כל אדם אע"פ שקרא המגילה בבית הכנסת יקראנה בביתו בשביל אשתו שלא שמעה בבית הכנסת ובשביל הבתולות ושאר נשים ומשרתים שבבית ואם קראה בבית הכנסת וחוזר וקורא לנשים לא יברך בשבילם וגם הם לא יברכו.

אות ב

אם היה הקורא חרש או שוטה או קטן השומע ממנו לא יצא י"ח וצריך לחזור ולקרואה בברכה מיהו אם שמעה מחרש יחזור ויקראנה בלא ברכה משום דאיכא דס"ל שומע מחרש יצא ואם שמעה מקטן שהגיע לחינוך יחור ויקראנה בלא ברכה דאיכא רבים דס"ל קטן שהגיע לחנוך מוציא את הגדול י"ח וכן נמי אם שמעה מהאשה יחזור ויקראנה בלא ברכה.

אות ג

קראה מתנמנם הואיל ולא נרדם בשינה יצא אבל השומע אם מתנמנם לא יצא וצריך להזהר בד"ז שהוא מצוי תמיד דאלו השועים יתנמנמו, ולכתחילה אם ראו את הקורא שקרא איזה פסוקים מתנמנם מכריחין אותו שיחזור ויקראנה, דלא אמרינן קראה מתנמנם יצא אלא בדיעבד היכא דסיים קריאת המגילה כולה.

אות ד

הקורא את המגילה צריך לברך הברכות מעומד בין בתחלה בין בסוף אפילו הוא קוראה יחיד בביתו, אבל קריאתה אינה צריכה מעומד, ורק הש"ץ קוראה מעומד מפני כבוד הציבור, וצריך להיות פושט אותה כולה ואח"כ מברך הברכות מעומד, מיהו מאחר דפושט ומברך בעודו עומד, צריך שיהיה לפניו בימה או כסא שתנוח עליו המגילה ולא תהיה נגררת בארץ.

אות ה

מי ששכח ולא בירך שהחיינו, אם נזכר אחר שהתחיל יברך במקום שנזכר, ובסה"ק מקבציאל העליתי דאם לא נזכר עד אחר שכבר קרא גם פסוק עשרת בני המן, אע"פ שעדיין לא גמר המגילה לא יברך שהחיינו שם במקום שנזכר.

אות ו

אם השמיט הקורא מלות בקריאתו אפילו שהם תיבות שאין מפסידין ענין הקריאה לא יצא י"ח, ומי שיש בידו מגילה שאינה כשרה ישמע משליח ציבור וישתוק.

אות ז

נוהגין לומר ד' פסוקים של גאולה בקו"ר, והם איש יהודי וכו', בלילה ההוא וכו', ומרדכי יצא וכו', ליהודים היתה אורה וכו', וכשאומר פסוק בלילה ההוא בקול רם וניגון יסיים תיבת המלך בקו"ר וניגון ביותר, ויש נוהגים לומר ג"כ פסוק כי מרדכי היהודי וכו' ופה עירנו לא נהגו בפסוק זה.

אות ח

צריך לומר מתחלת חמש מאות איש ואת פרשנדתא וכו' עשרת בנשימה אחת, ויארץ בוא"ו של ויזתא, והמנהג להכות ברגליו על הקרקע כשאורים שמות עשרת בני המן, ויש נוהגים להכות בידם על הקרקע ואין זה מנהג יפה, אלא ראוי להכות בסנדלים שברגליהם.

אות ט

צריך להזהר לקרות תיבת "ואת" הנזכרים בעשרת בני המן מתוך המגילה, כי יש טועים מחמת המהירות שלל נשימה אחת לקרות כל תיבות של ואת הנז' בע"פ, לכך צריך להשים לב על זאת להזהר, וכשאומר "ויקר" ישים ידיו על התפילין וינשק, וכשאומר את אגרת הפורים ינענע המגילה בתיבת אגרת.

אות י

כתב הגאון יעב"ץ ז"ל על אביו הגאון ז"ל שהיה מכה ברגלו וטופח בסנדלו כשמזכיר שם המן בקריאת המגילה ע"ש, ואני רגיל להכות ברגלים בשם המן הראשון הכתוב בפסוק אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי, וגם עוד שם המן האחרון בפסוק כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב וכו'.

אות יא

אסור לאכול קודם קריאת המגילה, ואם יש לאדם מגילה כשרה שקורא בה לעצמו בבית הכנסת בעת שהש"ץ קורא שם בשביל הציבור, וזה אינו רוצה לצאת בברכה של ש"ץ אלא ירצה לברך לעצמו רשאי, אך יברך בלחש וכאשר העליתי בסה"ק רב פעלים בס"ד.

אות יב

טוב שיעמדו שני אנשים אצל הש"ץ מימין ומשמאל, ויאמר הש"ץ קודם הברכה ברשות מורי ורבותי ויברך ויקרא, ומנהג עירנו שיעמדו הקהל בעת הברכה בתחלה ובסוף, וכל אדם צריך שיגלול ואח"כ יברך ברכה אחרונה, ויזהר שלא יברך בעת שהוא גולל המגילה.

אות יג

הקורא יחיד יברך גם ברכה אחרונה של המגילה וכנז' בברכי יוסף ועיין מל"ח סי' ל"א אות ק"ח יע"ש, וכן המנהג פה עירנו וכן ראוי לנהוג בכ"מ, ולא יאבד היחיד ברכה יקרה זו.

אות יד

אומרים על הנסים בתפלה ובהמ"ז ביום י"ד דוקא, אבל לא ביום ט"ו, ואפילו מקום שקורין המגילה בט"ו משום ספק אם היתה מוקפת חומה מימות יהושע עכ"ז לא יאמרו על הנסים בתפלה ובהמ"ז מפני חשש הפסק, וכן, מפורש בשער הכונות, ופה עירנו בגדאד יע"א מנהגם לקרות המגילה בי"ד בברכה אבל בט"ו קורין אותה בלא ברכה כלל, וברכה אחרונה אומרים אותה בלי שם ומלכות, ומנהגם לקרות בט"ו בס"ת בפרשת ויבא עמלק, והטעם דעיר בגדאד יש בה ספק אם היתה מוקפת חוה מימות יהושע או לאו, ולכן קורין בט"ו את המגילה בלא ברכה, ומקדמת דנא היה המנהג פה עירנו לומר על הנסים ביום ט"ו בתפלה ובבהמ"ז, אך הרה"ג טלית קטן מור זקני רבינו משה חיים זלה"ה ביטל המנהג של אמירת על הנסים משום חשש פסק, אבל קריאת ס"ת לא רצה לבטל דאין כאן חשש ברכה לבטלה, ולכן עתה אין אומרים על הנסים פה עירנו בגדאד אלא רק ביום י"ד בלבד, ואם שכח ולא אמר אין מחזירים אותו, אלא דבתפלה אומר אחר אלהי נצור נודה לך ה' או"א על הנסים וכו', ובבהמ"ז יאמר אחר סיום הברכות הרחמן הוא יעשה לנו נסים כשם שעשה לאבותינו בימים ההם בזה"ז ובימי מרדכי וכו'.

אות טו

חייב כל אדם ליתן שתי מתנות לשני עניים לפחות, וכל המרבה ברוך יהיה, והשיעור הוא אם נותן אוכל צריך שיהיה בו ג' ביצים שהם ארבעה וחמשה דרה"ם, ואם מעות שיעור שיקנה שלשה ביצים מפת, ואפילו עני המתפרנס מצדקה חייב במתנות לאביונים והפר"ח פוטרו, וכתוב בספר תורה לשמה שיוכל אביון אחד ליתן לאביון חבירו וזה ג"כ חוזר ונותן לחבירו.

אות טז

חייב לשלוח כל אדם לחבירו שני מנות דהיינו שני מיני אוכלים וכתוב בספר תורה לשמה שצריך להניח כלמין בכלי אחד בפ"ע ולא יניח שניהם בכלי אחד ומשלוח מנות צריך לשלוח לגדול אבל מתנות לאביונים אפילו נתן לקטן יצא י"ח.

אות יז

האשה חייבת ג"כ במשלוח מנות ומתנות לאביונים, ופה עירנו בגדאד"ד שקורין המגילה גם בט"ו בלא ברכה משום ספק מוקפת חומה, צריך לקיים ביום ט"ו סעודה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים אחד אנשים ואחד נשים, ורק אין מרבין בהם כמו יום י"ד.

אות יח

אבל תוך י"ב חודש של אב או של אם יקיים משלוח מנות אך לא ישלח להרבה בני אדם אלא יקיים המצוה הזאת באדם אחד דוקא, ולו לא ישלחו אחרים כלל.

אות יט

מצוה להרבות בסעודת פורים, ועיקר הסעודה ביום, ואם עשאה בלילה לא יצא י"ח, ומנהג יפה לאכול זרעונים בפורים זכר לאכילת זרעונים שאכלו דניאל וחבריו ועשה להם הקב"ה נס בזה, ולכן פה עירינו מנהגם לטגן מולייתא בקטניות ובשר ביחד שקורין זה בערבי סמבוס"ך.

אות כ

מנהג יפה לכתוב עמלק ושם המן ולמחותם, וקודם שימחם ידרוס ויכה עליהם בסנדלו, ולא ימחם ברוק שבפיו אלא במים מזוהמים, ואם יש שכר לפניו ימחם בשכר וסימן תנו שכר לאובד.

אות כא

אין לעשות מלאכה בפורים בין בי"ד בין בט"ו, ואין לנשים לעשות כבוס וכדומה אפילו ביום ט"ו, ואין מגלחין הישראלים אפילו אם חל יום י"ד בערב שבת.

אות כב

ילבשו בפורים בגדי שבת או בגדים אחרים שהם חשובים, ולא ילבשו בגדי חול, זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

פרשת כי תשא

ידידי וסיומ תפילת שחרית

פתיחה

ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו.

וי"ל דהול"ל לחטאתינו קודם, ע"ד שאומרים בודוי הקל תחלה, ונ"ל בס"ד דידוע שם א"ל אדנ"י הוא המאיר בעשיה ומספרו צ"ו, וארז"ל אין צו אלא ע"ז, לכן שם הקדוש א"ל אדנ"י שמספרו צ"ו מאיר בעשיה להכניע הקליפה הנקראת צו שבעשיה, וז"ש צו לצו קו לקו, פירוש שם הקדוש א"ל אדני שהוא מספר צו מכניע לצו דקליפה דע"ז.

והנה שם ישראל במילואו כזה יו"ד שי"ן רי"ש אל"ף למאן דאמר, התוך והקרוב של אותיות הנ' עולה מספר שם הקדוש א"ל אדנ"י המאיר בעשיה ומכניע צו דע"ז, וז"ש עתה אחר מעשה העגל שהגבירו בזה קליפת צו דע"ז, ילך נא אדני בקרבנו דייקא כלומר תתגבר הארה שם אל אדני הרמוזה בקרב אותיות שמינו, יען כי עם קשה עורף הוא שהגבירו בעון ע"ז את אלהים אחרים, דידוע הקליפות נקריאם אלהים אחרים, וזה שם אלהים שיש להם שהוא מספר פ"ו אינו פ"ו טוב אלא הוא פ"ו רע, וזהו אותיות עורף שהוא אותיות פ"ר ר"ע שהקשו אותם והגבירום ע"י מעשה העגל, לכך צריך שיהיה לנו עזר וסיוע להכנעת הקליפה של ע"ז מן הארת שם אל אדני הרמוזה בקרבנו, אך אין כדאין לעת עתה לעשות תשובה שתהפך העונות לזכיות בפעם אחת, אלא יהיה הפוך העונות בהדרגות והוא דבתחלת וסלחת לעוננו שהם הזדונות שיהיו במדרגת לחטאתנו שגגות ואח"כ ונחלתנו שיהיו החטאות זכיות שיכנסו לקדושה להיות נחלת סטרא דקדושה.

והנה הדר הזה יפלא משה בחיר ה' מה עון ומה חטאת יש בידו שהכניס עצמו בכללם באומרו לעוננו ולחטאתנו, ואולם הדבר מובן ע"פ מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דמלבד מה שנענש האדם על חטאיו, ועד נענש על חבירו מטעם ערבות שכל ישראל הם גוף אחד כלול מאברים רבים, ולכן תקנו אנשי כנה"ג הוידי בלשו רבים, ולא בלשון יחיד שאינו אומר אשמתי בגדתי וכו', ולא עוד אלא שצריך האדם לומר כל פרטי הודוי אע"פ שידוע בעצמו שאין בו מכל הדברים האלה, ואינו חושש שנראה כמדבר שקר, והיינו טעמא כי הוא יתחייב בעונות של אחרים מצד הערבות יע"ש, ולכן מובן הדבר הזה שגם מרע"ה שהיה צדיק גמור כלל עצמו עמהם ואמר לעוננו ולחטאתנו מכח הערבות.

אות א

כתב בחס"ל יש לומר כל פרטי הודוי אע"פ שאין בו מהדברים המזכרים בודוי, מפני דכל ישראל גוף אחד הם וכולם ערבים זל"ז ובפרט אם היה בידו למחות ולא מיחה דנקרא על שמו, וכמו שאמרו רז"ל בגמרא על פרתו של ראב"ע שהיתה יוצאת ברצועה שבין קרניה, שלא שלו היתה אלא של שכנתו והואיל ולא מיחה בה נקראת על שמו, וגם עוד הוא עצמו צריך להתוודות על מה שחטא בגלגולים שעברו ג"כ, ומי יודע מה עשה אפשר שעבר על כל דברים אלו, ולכן אומרים נוסח הודוי חטאנו אנחנו ואבותינו, כלומר גלגולים הקודמים שנקריאם אבות לזה הגוף שהוא עוד עתה בו, ועוד נמי איכא טעמא באמירת כל הודוי דהאדם נידון לפי מה שהוא, דמצינו שכתוב בראובן וישכב עם בלהה בעבור שבלבל יצועי אביו, ועל בני עלי שכבו עם הנשים בעבור ששהו קיניהן, ובני שמואל נטו אחרי הבצע בעבור דחלקם שאלו בפיהם, ונכתב על דוד הע"ה עון בת שבע אע"פ שהיתה מגורשת, וגם טבלה מנדתה, וגם שהתה שלשה חדשים דהבחנה, ועוד נמי יש עבירות שדש אדם

בעקביו וחשובין לו כחמורות, כמו שאמרו רז"ל המלבין פני חבירו כאלו שופך דמים, והכועס כאלו עובד ע"ז, והמתגאה כאלו עובד ע"ז וכהנה רבות, ולכן מצד כל הטעמים האלה צריך האדם לומר כל פרטי הודוי וכנז' שם.

אות ב

קודם הודוי יאמר אבל חטאנו עוינו פשענו אנחנו ואבותינו ואנשי ביתינו וכמו שכתוב בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, וכן צריך להוסיף בחמשה אותיות מנצפ"ך שיאמר כזבנו כעסנו מרדנו מרינו דבריך נאצנו נאפנו פשענו פגמנו צררנו צערנו אב ואם, וכן הוא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל.

אות ג

יכה בעת הודוי ביד ימין כפוף כאגרופ על הלב שהוא עומד בצד שמאל הכאות בנחת, ועל כל תיבה מן הודוי הכאה וכנז' בשער הכונות וכבר ידוע דמקום הלב הוא תחת הדד בארבע או חמש אצבעות נמשך לצד פנים, וכל אדם יהיה נזהר להכות שם על הלב ולא כאותם המכים למעלה מן הדד או על הדד עצמו דיאן זה מקום הלב והטעם דמכה על הלב לפי הפשט להורות דהלב גרם לו כל אלו העונות, אך באמת אין עיקר הטעם אלא יש לזה טעם נסתר כפי הסוד כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שעושה האדם בהכאה זו על הלב תיקון גדול.

אות ד

אחר הודוי תכף יאמר ויעבור וי"ג מדות, וצריך לאומרם בכונות הלב ובנחת ובמתון, ומצאתי כתוב שימנה י"ג מדות שלו ויעברו באצבעותיו כדרך שמונה י"א סמני הקטורת והוא מנהג יפה ונכון, וכן אני נוהג שיש בזה תועלת גדול למחשבה וכונה, וגם המנין מורה על מעלה וחשיבות הדברים, ויש מדקדקים כשאומרים את הי"ג מדות לצייר אותיות שלהם כראייתו אותם כתובים לפניו בסידור אחת אחת כסדרן ע"ד מה שאמרו הגאון מהר"ח מואלאזין ז"ל בתפלת העמידה והוא מנהג יפה, אך בעוה"ר הש"ץ והציבור ממהרין הרבה בקריאתם והנוהג כך צריך שישהה הרבה באמירתם, על כן יעשה מה שאפשר לו לעשות.

וכתבתי בסה"ק מקבציאל אם אומר אדם י"ג מדות עם הציבור והם ממהרים לגמור אותם והוא עודנו במחציתם לית לן בה, וה"ז חשיב קוראם עם הציבור, כיון שהתחיל בהם עם הציבור.

אות ה

אחר הודוי ואמירת י"ג מדות תכ ומיד יעשה נפילת אפים כי שלשה אלה צריכים להיות סמוכים ז"ל, יען עע"י אמירת הודוי המקטרג לוקח חלקו בעת הודוי והולך לו ונפרש ממקום הקדושה, ואז נעשים ב' מיני זווגים למעלה בשני בחינות הא' בעת אמירת י"ג מדות וב' בעת נפילת אפים, וזר לא יקרב אל מקום המקדש לטמא את משכן ה' ח"ו וכנז' בשער הכונות, לכן גם בשני וחמישי אין להפסיק בין ודוי לנפילת אפים בתחנונים הנוספים בימים ההם, אלא יאמרו נ"א תכף ואח"כ ועמדים ואומרים אותם התחנונים מן אל מלך וכו' עד הסוף, ופה עירנו בגדאד היה מנהגם מזמן קדמון לומר בשני וחמישי כל התחנונים הנוספים קודם נ"א, ותהלות לאל בטלנו מנהג זה והנהגנו לומר נ"א קודם כמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל

אות ו

הימים שאין אומרים בהם וי"ג מדות ונפילת אפים בודאי הזווגים נעשים למעלה אך נעשים מאליהם בזכות קדושת הימים ההם, כך מרגלא בפומיהו דרבנן המקובלים ז"ל, ושמעתי אומרים שמנהג החסידים לכוין כ"ז במחשבה בלבד, כי כן דרכן לכוין במחשב כל מצוה שנדחין מחמת שבת כגון תקיעת שופר ונטילת לולב, ואם תאמר הימים שהם חול גמור שלא אמרו בהם ודוי ונפילת אפים מחמת דהיה חתן או מילה בבית הכנסת איך יהיו נעשים שלימות הזווגים למעלה בתפלת הציבור שתפללו באותה בית הכנסת, התשובה לזה דתפלת אותם הציבור נשלמת מתפלת ציבור אחר שעשו ודוי ונפילת אפים, יען כי לבסוף נכללים כל התפילות של כל הקהלות זע"ז ועולים יחד, ובסה"ק מקבציאל עשיתי חזוק לטעם זה ממה שאמרו מהרח"ו ז"ל בשער הכונות בדרוש הס"ת, וז"ל זמן הרבה התפלל מורי ז"ל בביתו בעשרה ולא חשש שיהיה שם ס"ת לקרות בו בין בחול בין בשבת עכ"ל, ואיך תהיה תפלתו של רבינו נר ישראל חסרה ח"ו מן הארות סוד פתיחת ההיכל וס"ת וקריאת ס"ת, אלא מוכרח לומר שסמך בזה על שאר קהילות שמוציאין ס"ת באותם הימים, דמה שעושין בשאר קהילות יועיל גם לקהלה שלו כי הכל נכלל יחד, ועד"ז אני אומר דהמתפלל עם הציבור והאריך בתפלתו ולא שמע החזרה, שגם תפלתו תהיה שליה בסוד החזרה, מאחר שנכללת עם תפלת אותם הציבור והא יפה מהך, מאחר שבאמת הוא מתפלל עמהם יחד.

ודע כי בסה"ק מקבציאל הבאתי דברי הרב אל"י בשפת אמת דף ק"ב ע"ד בשאלה שנשאל הרב החסיד זמירת הארץ על ימים שאין בהם נפילת אפים מכח מנהג כמו ימים אחר פסח ואחר סוכות וכן ימי מילה וחתן וכיוצא, דמניעת נפילת אפים בהם ולא נזכר בדברי חז"ל, וכתב הירא את דבר ה' והבא בסוד ה' צריך שיאמר ויעבור ונפילת אפים בינו

לבין עצמו וכו' ע"ש, ואנא עבדא פקפקתי בדבריו, וגם מה שהוכיח מן ר"ח פקפקתי עליו בזה וגם על סברת הרב אל"י שחידש מעצמו לכוין בברכת שים שלום פקפקתי, ורק עמה שאמרו לכוין במחשבה הודיתי ותבא עליו ברכה, וכתב לי ידידנו הרה"ג החסיד מהר"א מנינר"ו שמצא מפי הרב החסיד היר"א ז"ל, שכתב וז"ל מנהג קדום בבית אל יכב"ץ לכוין כל הכונות בלב בין החזרה לקדיש ע"כ.

אות ז

צריך להתוודות מעומד, וכן תחנונים הנוספים בשני וחמישי הכל מעומד, ולא יסמוך על דבר שאם ינטל יפול אא"כ הוא זקן או חולה אז מור לסמוך על איזה דבר, ואם ראה הצבור מתוודין אע"פ שהוא הוודה יתוודה עמהם, וכתב בש"ץ שאין העולם נוהגין כן ויש להם על מה שיסמוכו ע"ש, ונ"ל אע"פ שנהגו כן נכון שכל, הראוה צבור מתוודין יאמר חטאנו עוינו פשענו שהוא ודוי כללי וקצר, ואין לומר ודוי במוצאי שבת עד אחר חצות לילה, וכתב בחס"ל אפשר דהוא הדין למוצאי ר"ח ומוצאי חנוכה ופורים וכדומה, דשב ואל תעשה עדיף.

אות ח

אסור להזכיר י"ג מדות בלילה, ולכן אותם המתפללים מנחה בסוף היום עם שקיעת החמה, אם בעת שהגיעו לודוי עבר קריאת המגרב שהוא סוף י"ב שעות ממש, לא יאמרו י"ג מדות אלא יאמרו וגוי לבדו.

אות ט

אין היחיד אומר י"ג מדות כי הם דבר שבקדושה שצריך עשרה, והמתפלל ביחיד כשיאמר י"ג מדות אחר הודוי יאמר אותם בטעמים כקורא בתורה, ועיין באחרונים ז"ל ואני נוהג בשני וחמישי ביחיד לור י"ג מדות דאחר הודוי בטעמים, אלא אומר כמו שהודעת לעניו מקדם ותו לא מידי, ומן וכן כתוב בתורתך וכו' עד סוף י"ג מדות אני רואה בסידור ומכוין אותם במחשבה בלבד, כך הייתי נוהג מכמה שנים כשאני מתפלל ביחיד בשני וחמישי, מיהו אח"כ ראיתי בספר כ"מ כ"י שכתב הייד לא יאמר י"ג מדות בלשון תורה אלא רשאי לאומרם בלשון תרגום, שיאמר כך ואעבר ה' שכנתיה על אפואי, וקרא ה' ה' אלהא רחמנא וחננא, מרחיק רגז, ומסגי למעבד טבון וקשוט, נטר טיבו לאלי דרין, שביק לעווין ולמרוד ולחובין, סלח לדתייבין לאוריתיה ע"כ התרגום, ואחריו יאמר בקשה זו אנא ה' אל חי תספיק לנו שפע אור וברכה חן וחסד ורחמים ואומץ, נא ה' אל פודה, עטרנו שמחנו ע"כ ובקשה זו כל דברים שבה המה מצורפים מן אותיות י"ג מדות שם ה' ה' אל רחום וחנן וכו' עכ"ד ספר כ"מ הנז', ואני נוהג בכך אחר המחשבה שאני מחשב בי"ג מדות.

אות י

בשעה שאומר ויעבור ישחה מעט, ויזקוף בשם, כשאומר ה' ה' אל רחום וחנון, וטוב שירים קולו ובתנאי שלא ילעיגו הבריות, כ"כ בחס"ל ושאלתי לידידינו הרה"ג מהר"א מני נר"ו להודיעני מנהג קהל חסידים בבית אל יכב"ץ בעה"ק ת"ו וכתב לי המנהג פשוט ששוחין מעט בתיבת ויעברו ה' על פניו ובתיבת ויקרא מגביהין ראשם, וגם בתיבת ה' ה' שוחין מעט, ועיין שיו"ב סי' קל"ח וש"ץ דף קמ"ט ע"א וכפי הסוד לא נמצא טעם לזה בהדיא אמנם הלומד הכונות בדקדוק ורוצה לעשות סמך למנהג יוכל בנקל, ואני קבלתי שבתית ה' ה' להגביה רגליו ולא מצאתי לזה גלוי בספרי הפוסקים ואעפ"כ אני נוהג כן, שאם לא יועיל לא יזיק עכ"ד נר"ו.

אות יא

יזהר להטעים הפסק אשר בי ה' ה', כי סודו גדול ומי שאינו מטעים אותו עונשו גדול וכנז' בחס"ל ע"ש, ועיין בשער הכוונות גם עיין בספר הלקוטים הנדפס בעה"ק ירושלים תוב"ב בפרשת כי תשא מה שהאריך בסוד הנז' וסוד הפסק ע"ש.

אות יב

אם הציבור בצער על כל מין צרה שלא תבא אז אם יארע מילה באותם הימים טוב שיאמרו הציבור י"ג מידות של רחמים בכונה בין מילה לפריעה, והוא דבר מסוגל כנז' בחס"ל.

אות יג

אחר י"ג מידות יאמרו מעומד רחום וחנון חטאנו לפניך רחם עלינו והושיענו, ואח"כ מזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא מיושב, ונקרא מזמור זה נפילת אפים דעיקרו נתקן לאורו בנפילת אפים שיפיל פניו על זרועו השמאלי וצריך להזהר שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית דיש סכנה ח"ו, אלא ישים פניו על זרועו השמאלית, ויכסה פניו בטלית וצריך להזהר בנפילת אפים בין בשחרית בין במנחה, וכתוב בספר הכוונות כוונות עמוקות בנפילת אפים שמוסר עצמו למיתה שמכוין להוריד נפשו עד מקום המיתה שהם הקליפות ולכוין שיוציא משם אותם הבירורים וכו' וכו', והזוכה לעשות נפילת אפים כתקנה שכרו גדול ואויביו נפלים לפניו, אך בעוה"ר אין אתנו יודע בדבר זה ואין בנו כח לכך.

והנה פה עירינו בגדא"ד יע"א אין נוהגים להשים פניהם על זרועם כלל הן אדם גדול הן קטן הן חכם הן פשוט, וגם אין שום אחד מכוין למסור נפשו על קדוש השם ולא כונה

אחרת אלא רק אומרים המזמור הזה בלחש ומה שיראים ומפחדים בזה הרבה הוא כי חוששים אל דברי זוהר הקדוש שאמר וי ליה למאן דאמר אליך ה' נפשי אשא ולא כל מלוהי וכו' אלא בליבא רחיקא ולא ברעותא וכו', ועל דא בעי בר נש לאדבקא נפשיה ורעותיה במאריה, ולא יתי לגביה במילא כדיבא דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני וכו' ע"ש, מיהו גם למנהג עירינו צריך האדם להזהר לור מזמור זה בנחת ובלבבו יבין מה שמוציא בשפתיו, וכתבתי לידידינו הרה"ג החסיד מהר"א מני נר"ו להודיעני מנהג קהל חסידים בבית אל יכב"ץ בירושלים ת"ו אם מניחים פניהם על זרועם, וכתב לי אין מניחים פניהם על זרועם ואין משנים משאר התפלה, ויש נותנים טעם לפי דכונות נפילת אפים ארוכות ולא אפשר על פה ומוכרחים להביט בסידור שבידם, וי"א דהטיית הראש על הזרוע היא עצמה מורה על ירידת הנפש במקום הדין, ולכוין להוריד נפשו לעמקי הקליפות כדי לברר, ומאחר דאנחנו מתפחדים להוריד הנפש למקום הקליפה, א"כ למה לנו להטות על צד שמאל להורות על דבר זה של הירידה עכ"ד נר"ו, ובודאי דטב שכל אדם ימנע עצמו שלא ישים פניו על זרועו ולא יעשה שום שנוי כלל.

אות יד

יש נוהגים שלא לעשות נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת, או בעזרת בית הכנסת, ואין האמת כן אלא כפי הסוד צריך לעשות נפילת אפים בכל מקום, ואפילו ביחיד, ואין לעשות נפילת אפים בלילה, וכל שיש להם ספק דהיינו בין השמשות לא יעשו נפילת אפים דשב ואל תעשה עדיף, ואחר מזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא אומרים אבינו מלכנו וכו' והיא תפלה ותחנה נוראה.

אות טו

כשאומר אשרי ותהלה לדוד יכוין במזמור הזה מאד, ובפרט בפסוק פותח את ידך, ומה שאמרו רז"ל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב, היינו אם אמרו בכוונת הלב כראוי, אז יגין עליו להיות בן עוה"ב, ובאמרו ובא לציון גואל ולשבי פשע, יכוין ר"ת גואל ולשבי פשע הוא גוף, ור"ת ביעקב נאם ה' ואני בני"ו, ויכוין בזה כי בניו שירדו לחיצונים ע"י עון שז"ל, הנה עתה על ידי תשובתו יחזרו לאוצר הנשמות הנקרא בשם גוף, ויבא הגואל וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל.

אות טז

קדושת ובא לציון היא הנקראת קדושה דסדרא, מפני כי האחרונים סידרו אותה דוגמת קדושה דעמידה כנז' בשבולי הלקט שהביאו בב", דפ"א גזרו האויבים על ישראל שלא יאמרו קדושה בתפלה, והיו מניחים אורבים וממתינים עד שיגמרו העמידה עם החזרה

והולכים, לכך התקינו לומר סדר קדושה כאן, ואחר שבטלום מקדושת העמידה וקדושת יוצר על כן תקנו לומר קדושה זו בלשון הקדש ולשון תרגום כנגד ב' קדושות, ולכך קורין אותה קדושה דסדרא שנסדרה כנגד ב' קדושות הנז', ואף על פי דבטלה הגזרה לא ביטלו קדושה זו אח"כ, מפני שבאמת יש בה טעם ע"פ הסוד, ומה שלא תקנו אותה אנשי כנה"ג מעיקרא מפני שעדיין לא היה הזמן הראוי ומתוקן לתיקון זה, וכאשר הגיע הזמן הראוי לכך סבב הקב"ה סיבה הנז' שבעבורה תקנו קדושה זו כאן, ולכן לא ביטלה אח"כ אע"פ שבטלה הסיבה, ממת כי ראו חז"ל ברוח קדשם שבאמת ראוי להיות קדושה כאן ע"פ הסוד, עוד יש ט"א מה שנקראת קדושה דסידרא מפני שהיא תקנה חדשה שלא נתקנה מאנשי כנה"ג עם קדושת יוצר וקדושת העמידה, ונתקנה כאן מפני כי כאן היא סוד ירידת המלכות בבריאה בהיכל ק"ק, ולכן אומרים עתה קדוש וברוך וימלוך לעולם ועד, כדי להמשיך שפע הקדושה, דסידרא פירוש שנתקנה ע"פ סדר העולמות ואומרים אותה כסדרן של עולמות, ונהגו לומר התרגום בלחש כמו שכתוב בש"ע, ואף על פי דכתב מהרח"ו ז"ל דרבינו האר"י ז"ל היה אומרם בקו"ר, ועוד שמעתי שמנהג החסידים בבית אל יב"ץ דאין מדקדקים בזה אלא לפעמים בלחש לעמים בקו"ר, הנה פה בגדא"ד נוהגים לדקדק בזה לומר בלחש דווקא דאם לא יועיל לא יזיק.

אות יז

קודם מזמורי הימים יאמר היום יום אחד בשבת, אם הוא יום ראשון בשבת, וכן הוא הדין ביום שני יאמר היום יום שני בשבת, והוא הדין ליום שלישי, ושאר ימים, ורק ביום ששי יוסיף אות ה"א ויאמר היום יום הששי בה"א יתירה, וכן ביום ראשון ידקדק לומר יום אחד בשבת קודש, ויכוין במנין זה בכל יום לקיים מצות זכור את יום השבת, דארז"ל בספרי שהוא מצות עשה מן התורה למנות בו ימי השבוע לומר אחד בשבת שני בשבת וכו' וכ"כ הרמב"ן ז"ל, והענין הוא להורות דימי החול תלויים ונקשרים בשבת שמשם נמשכה להם הארתם וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, ובימים שאין אומרם בהם ודוי המנהג פשוט דאין אומרים מזמור יענך ומזמור תפלה לדוד, וכן המנהג גם אצל קהל חסידים בעה"ק ירושלים ת"ו ולא ידענו טעם למזמור תפלה לדוד ואומרים דכך הוא קבלה מהראשונים ז"ל.

ודע כי פה עירינו בגדא"ד יע"א היה המנהג מזמן קדמון דכל יום תענית ציבור שאומרים בו מזמור השייך לו, וכן במוצאי כפור ובחנוכה ובפורים שיש להם מזמורים השייכים להם דאין אומרים בית יעקב מזמור הקבוע לימי השבוע אלא רק אורים מזמור השייך למאורע בלבד, ותהילות לאל יתברך תקנתי המנהג בכל בתי כנסיות שבעירנו לומר בית יעקב ומזמור השייך לאותו היום של ימי השבוע, ואח"כ אומרים מזמור השייך לאותו מאורע,

ותקנתי ג"כ שיאמרו באותו היום קודם מזמור של ימי השבוע היום יום וכו' שיר שהיו אומרים הלויים כמו שאומרים בשאר הימים, הן בימים של תענית ציבור הן במוצאי כפור, ורק בחנוכה תקנתי שלא יאמרו שיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן אלא רק יאמרו היום יום פ' בשבת קודש, ואומרים מזמור השבוע ואחריו מזמור של חנוכה, כי שמעתי שכן המנהג בעה"ק תוב"ב ועל יום ר"ח לא דרשתי בציבור להדיא שיאמרו ג"כ בית יעקב ומזמור יום השבוע, ורק אני אומר ליחידים השואלים אותי שיאמרו בית יעקב ומזמור השבוע קודם מוסף, ויאמרו ג"כ היום יום פ' בשבת קודש, ואחר מוסף יאמרו ברכי נפשי כמנהג הקדום, ויש קצת בתי כנסיות שלמדו החזנים לעשות כן בציבור שם, ומה שלא דרשתי על ר"ח בציבור וקבעתי לחק בכל בתי כנסיות יש לי טעם בזה, על כן כל קהלה בשאר מקומות אם יש להם מנהג כמו מנהג הקדום שיה פה עירנו לבלתי יאמרו בימים הנז"ל בית יעקב ומזמור ימי השבוע, שצריכין לשנות מנהגם ולומר בית יעקב ומזמור ימי השבוע ואחריהם מזמור השייך למאורע שבאותו היום, ומי שאינו עושה כן הרי זה עושה חסרו גדול בתיקון חז"ל שתקנו בתפלה.

אות יח

אין כאלהינו הוא שבח נורא ויש בו כונה גדולה ע"פ הסוד, ויאמר אותו בנחת, ואחריו אמירת פטום הקטורת בכונה גדולה, ורבו ועצמו שבחיה, ואח"כ אומרים קדיש על ישראל ונקרא קדיש יתמא שתקנו לאומרו היתומים למנוחת נפש אביהם או אמם, ויש בו תועלת לנפש הנפטר לאו דוקא להצילו מדין ועונש אלא יועיל לו להעלותו ממדרגה למדרגה, לכך אומרים אותו בכל יום יארציט אפילו אחר כמה שנים משנפטר, וכן היה נוהג רבינו האר"י ז"ל לאומרו בכל שנה ביום יארציט של אביו. כי אמו עודנה בחיים ופה עירנו בגדא"ד נוהגים לומר אחר קדיש זה רבנן ברכו את ה' המבורך, אבל בערי הקודש תוב"ב ושאר מקומות לא נהגו לומר תיבת רבנן, ועוד נוהגים פה עירנו יע"א לומר רבנן גם בקדיש דקודם עלינו לשבח דתפלת ערבית, וכן נוהגים לומר ג"כ רבנן בעלייתם לס"ת, ולא עשינו שנוי מנהג בזה אע"פ שרוב הקהילות ובפרט בארצות הצבי לא נהגו לומר רבנן, משום דלא ראיתי שיש בדבר זה הפסד ופקפוק כדי שנשנה המנהג, לכן כל מקום שנהגו בכך ישארו במנהגם, ובסה"ק רב עלים כתבתי בס"ד בתשובה טעם לאמירת רבנן בברכו דאחר קדיש יתמא הוא כי ברכו דקודם יוצר הוא מתקנות אנשי כנה"ג שתקנו כדרך שאומרים בשמים כן וכמו שכתוב במדרש, אבל כאן לא תקנו כנה"ג לומר ברכו אלא החכמים האחרונים תקנו אותו לכך האומר ברכו אומר רבנן ברכו וכו' כלומר ברשות רבנן אני אומר ברכו את ה' המבורך וכן הענין בברכו דליית ס"ת שזה ג"כ לא נתקן מאנשי כנה"ג, ועיין השור אמת סי' יו"ד אות א' יע"ש.

ואחר ענית ברכו יעמדו הקהל ויאמרו בכונה גדולה עלינו לשבח והוא שבח עליון ונורא מאד, ויש בו צורך גדול לתפלה אשר התפללנו, כדי לבטל אחיזת החיצונים, ובכריעה שאנחנו עושים בהרכנת הראש וקצת מן הגוף אנחנו מורידין אור המקיף דרך ירידה בכל העולמות עד העשיה כולה, וצריך לומר השבח הזה כולו מעומד, והזהיר רבינו האר"י ז"ל שלא יחלוץ ציצית ותפילין אלא עד גמר ה' אחד ושמו אחד, ויכוין שפסוק זה מתחיל באות וא"ו ומסיים באות ד' שהם מספר עשרה, רמז לעשרה הוי"ו"ת במלוי ההי"ן שהוא ב"ן שנקראים עשרה בנים שיאירו בלאה, הרמוזה בר"ת והיה ה' למלך שהוא ל"ו מספר לאה ושם הוי"ה באמצע רמז להויות הנז', ואם אחד אינו מתפלל עם הציבור ושמע הציבור אומרים ואנחנו משתחיים וכו' גם הוא ישתחוה עמהם, אע"פ שאין כאן חיוב כמו דין מודים, וכתב בחס"ל כשאומר אל אל לא יושיע יפסיק מעט, ואח"כ יאמר ואנחנו משתחיים, ואם אירע עניית אמן כשאומר ההם משתחיים להבל וריק וכן כשאומר ומתפללים אל אל לא יושיע לא יענה שם אמן, והמנהג לומר אחר פסוק והיה ה' למלך וכו' פסוק והיה אם שמוע תשמע. לקול ה' אלהיך וכו' עד כי אי ה' רופאיך.

פרשת ויקהל

תפילת מנחה

פתיחה

ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר.

נ"ל בס"ד ע"פ מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף ע"ו שיש ש"י עולמות שהם ר"ז עולמות ככמנין או"ר בסטרא דימינא, וק"ג עולמות בסטרא דשמאלא ואלו הק"ג הם מספר מנחה שהם מתעוררים אחר חצות אז מתעורר סטרא דשמאלא דיצחק, ולכן נקראת תפלת אותו זמן תפלת המנחה, וז"ש הפסוק גבי יעקב ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו, דהמנחה ה"ס ק"ג עולמות שביד שמאל שהיא הגבורה, ולכן אמר בידו יד אחת ולא אמר בידי לשון רבים, כי הם בסוד יד שמאלית דבחינת יעקב, ולפי שעשו נמשך מן הגבורות לכן נתן לו חלקו משם, ורמז לו עשו אחי יש לי רב, ר"ל אם ארצה לקטרג על ישראל אז כל י"ש עולמות הם לי והנה אותיות מנחה המורים על הבורות והדינים יחזרו לעתיד להיות אותיות נחמה עכ"ד רבינו ז"ל שם ע"ש, והנה ידוע כי יעקב אע"ה נקרא קול בסוד הקול קול יעקב, וה"ז אות וא"ו בשם הוי"ה ב"ה הנקרא קול, ואנחנו צריכין למתקן אלו הק"ג עולמות הרמוזים באותיות מנחה שאז ישלוט יעקב אע"ה גם בק"ג עומות אלו שהם מנחה, ולא יהי השליטה ואחיזה לעשו בהם, וז"ש ויצו משה ויעבירו קול שהוא בחי' יעקב במחנה ג"כ שהוא ק"ג עולמות ג"כ שם מספר מחנה אותיות מנחה, ואז עי"כ לאמר חלק התיבה לשתים וקרי ביה לא מר, ר"ל לא יהיה עוד מרירות בעולם, כי המרירות באה מתגבורת הדינים והגבורות הקשים.

או יובן בס"ד דידוע בתפלת המנחה לא יש ק"ש אע"פ שיש בה זווג דהא יש בה נפילת אפים, והטעם כי הרשימו הנשאר מק"ש דשחרית שהוא מעולה מאד יספיק לתפלת המנחה וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל וכנז' בספר הכונות, וז"ש ויצו משה ויעבירו קול במחנה קול רמז לסוד ק"ש שפסוק ראשון הוא יחוד התפארת הנקרא קול, במחנה אותיות במנחה ר"ל להעביר הארה של ק"ש שהוא הרשימו הנשאר משחרית במנחה, ולזה אמר לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש, תחלק התיבה לשתיים וקרי בה מל"א כ"ה כי פסוק ראשון דשמע ישראל הוא כ"ה אותיות וקורין לו בזוהר הקדוש כ"ה אתון דיחודא, והאותיות הם כלים שממלאים אותם ההאורות שצריכין להמשיך בכל עת ועת, ולזה אמר מל"א כ"ה בשביל צורך תרומת הקודש היא תפלת המנחה, וקראה תרומת הקודש כי במנחה עולה המלכות שיעור קומה עד חו"ב הנקראים קודש, והיודע סוד השבח של פרש תפלת המנחה אשר בעבור זה ארז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה יבין הרמז שרמזנו על תפלת המנחה בתרומת הקודש כלומר תתרום ותתעלה עד חו"ב הנקראים קודש.

אות א

ארז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה שהרי אליהו זכור לטוב לא נענה אלא בתפלת המנחה, וצריך להזהר שלא לאומרה בלא חזרה כי אם רק לעת הצורך ואונס גמור, וצריך שיחבק ב' ידים זע"ז ימנית על שמאלית, ויעצום עיניו ויסגרם ויתפלל.

אות ב

אע"פ שמצינו בשער הכונות מפורש דרבינו האר"י ז"ל היה נזהר שלא להתפלל מנחה אלא סמוך לשקיעת החמה כמו שאמרו רז"ל ע"פ יראוך עם שמש, הנה הוא היה לו מנין מיוחד שיתפללו עמו וממתינים עד שיגיע מזן זה ולא שייך הו טרדה, אבל כל אדם צריך להיות זריז למצוה שאם ימתין עד זמן זה אפשר שיזדמן לו עסקים ויעבור הזמן ולא יתפלל.

אות ג

תפלת המנחה תקנו אותה כנגד תמיד של בין הערבים, וזמן תמיד של בין הערבים התחלתו משש שעות ומחצה דהיינו חצי שעה אחר חצות היום, אך לא היו מקריבין התמיד בזמן זה שהוא משש ומחצה כי אם רק בערב פסח שחל בערב שבת שצריכין להתעסק בקרבן פסח קודם שיכנס השבת דצלייתו אינה דוחה שבת, והם מוכרחין לשחוט הפסח אחר התמיד ולא קודם, ע"כ מקדים אותו היום לשחוט התמיד תכף בהתחלת זמנו

שנתנה לו התורה שהוא חצי שעה לאחר חצות, אבל בשאר ימות השנה לא היו מקריבים התמיד אלא בתשע ומחצה, על כן לכתחלה לא יתפללו מנחה אלא מן תשע ומחצה ולא קודם, וזו הנקראת בלשון חז"ל מנחה קטנה, ובדיעבד אם התפלל משש ומחצה יצא דהא איכא תמי בערב פסח שחל בע"ש שקרב משש ומחצה וזו הנקראת בלשון חז"ל מנחה גדולה.

אות ד

שעות אלו של שש ומחצה או תשע ומחצה נקראין שעות זמניות, יען דמשערין אותם לפי ענין היום אם ארוך ואם קצר, דמחלקין היום ל"ב חלקים, וכל מקום ששערו חז"ל בשעות דמשערין בשעות אלו שהם זמניות י"א דמשערין מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, וי"א מהנץ החמה עד שקיעתה, וסברה ראשונה עיקר דחישין חומרא לשער מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, וכן המנהג פשוט פה עירנו בגדא"ד יע"א לשער מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, כי אצלינו חושבים צאת הכוכבים שלישי שעה אחר קריאת המגרב בעיר זו, וכך קבלו לשער בזה מן עט"ר הרה"ג מור זקני רבינו משה חיים זלה"ה.

אות ה

יזהר לפרוע שכר שכיר ביומו קודם תפלת המנחה, וכתב מהרח"ו ז"ל דרבינו האר"י ז"ל היה נזהר מאוד שאם לא היה בידו מעות לפרוע היה מתעכב מלהתפלל תפלת המנחה עד שקיעת החמה כדי לבקש מעות לפרוע להשכיר, והיה לוקח בהלואה ופורע ואח"כ היה מתפלל במרוצה תפלת המנחה, שהיה אומר איך אתפלל להשי"ת ובאה לידי מצוה גדולה כזאת ולא קיימתיה ע"ש, על כן כל אדם יהיה זהיר וזריז בדבר זה.

אות ו

אף על פי דבתפלת המנחה אין נתינת הצדקה מוכרחת כמו בשחרית, עכ"ז היה רבינו האר"י ז"ל נוהג לתת צדקה גם במנחה קודם שיתפלל, והיה נותן שלש פרוטות ע"ד מה שאמרו בשחרית דהיינו שנותן ביד הגבאי או העני השני פרוטות ביחד, ואח"כ השלישית בסוד ב' שלישים ושליש, וכנז' בצדקה שנותנים בתיבת בכל של ויברך דוד וכנז"ל, וכל זה מפורש בשער הכונות דף ע"ו ע"ג יע"ש וכן ראוי לכל אדם לעשות, ואשרי האיש הנזהר להתפלל מנחה בתפילין הנקרא שמושא רבא שהיה רבינו האר"י ז"ל נזהר בזה תמיד, וכבר כתבתי לעיל בהלכות תפילין שהיה עט"ר אדוני אבי זלה"ה נזהר להתפלל מנחה בחודש אלול וימים נוראים בתפילין שמושא רבא יזכר לטובה בעוה"ז ובעוה"ב, והנוהג בכך יזהר שלא יהיה מעוטף בטלית ותפילין אחר שקיעת החמה כמפורש בס' הכונות

שהיה רבינו האר"י ז"ל חושש בדבר הזה מאד, ומצה גדולה להיות מעשרה ראשונים גם במנחה.

אות ז

זמן מנחה נמשך עד הלילה לדברי חכמים, אבל לרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד י"א שעות חסר רביע דהיינו שעה ורביע קודם צאת הכוכבים, ולא נפסקה הלכה כחד מנייהו ואסיקנא דעביד כמר - עביד ודעביד כמר - עביד, והוא שיעשה לעולם כחד מנייהו שאם עשה כרבנן והתפלל מנחה אחר פלג המנחה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית קודם הלילה כר"י דס"ל מותר להתפלל ערבית אחר פלג המנחה, וכל זה הוא לפי דינא דגמרא אך עכשיו נהגו להקל בכך ועבדי תרי קוי דסתרי אהדי להתפלל מנחה וערבית ביחד אחר פלג המנחה ויש להם על מה שיסמוכו, מיהו לא נהגו להקל בכך אלא בציבור אבל היחיד שמתפלל בביתו אינו יכול לעשות תרי קולי דסתרי דאם התפלל מנחה אחר פלג המנחה לא יתפלל ערבית עד צאת הכוכבים, ובערב שבת שרוצה היחיד להתפלל ערבית קודם הלילה יקדים להתפלל מנחה קודם פלג המנחה, אבל בשאר ימים לא יעשה כן אלא טוב לו להתפלל ערבית בלילה לכתחלה אע"פ שמקדים תפלת המנחה קודם פלג המנחה, כי מצוה מן המובחר להתפלל ערבית בודאי לילה אליבע דכ"א.

וכתבתי בסה"ק מקבציאל דבאשה אין מדקדקין עליה שלא לעשות תרי קולי בדבר זה, כיון דטרודה בעסקי הבית חשיב לדידה שעת ההדחק כדין הציבור הנז' ויכולה להתפלל מנחה וערבית ביחד אחר פלג המנחה כאשר יזדמן לה בכך, וגם באיש המתפלל יחיד בביתו שהתפלל מנחה אחר פלג המנחה ואם ימתין עד לילה ודאי לתפילת ערבית ירד עם בני אדם הבאים, או שיש סיבות אחרות יוכל להתפלל ערבית אחר שיעבור שבעה שקים מקריאת המגרב הקורא פה עירנו בסוף שעת י"ב.

אות ח

חשבון פלג המנחה להתפלל בו ערבית כך הוא המנהג פה עירנו בגדאד יע"א לחשוב מעמוד השחר עד צאת הכוכבים, ומנהגינו לחשוב צאת הכוכבים שליש שעה אחר קריאת המגרב שהוא קורא בסוף י"ב שעות ממש, וכן הוא החשבון הנה מנחה קטנה היא שתי שעות וחצי קודם הלילה, וחצי הזמן הזה הוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים, שזמן יציאתם הוא שליש שעה אחר קריאת המגרב כנז', ואם היום הוא י"ב שעות דהיינו מעמוד השחר אז זמן תפלת ערבית הוא בשעה אחת עשרה וחמשה דקים, כיצד מזמן פלג המנחה שהוא שעה ורביע כנז"ל תסיר שליש שעה שיש מקריאת המגרב עד צאת

הכוכבים נשאר שיעור פלג המנחה שעה אחת חסר חמשה דקים, על כן אמרנו כיון שנעשה שעה אחד עשר וחמשה דקים אז יתפללו ערבית.

ואם היום ארוך דעמוד השחר הוא בתחלת שעה עשירית דנמצא שעות היום הם חמשה עשר, הנה אז נחלק שלש שעות היתרים האלה על הי"ב שעות ונעשית בזה כל שעה מן הי"ב שעות שעה ורביעי, ונמצא לפ"ז שעה ורביעי של פלג המנחה שיעורם שעה וחצי וארבע דקים, יען כי בחשבון היום הזה תהיה כל רביעי שעה שיעור י"ט דקים, תסיר מזה השיעור של שעה וחצי וארבע דקים הנז' שליש שעה שיש מקריאת המגרב עד צאת הכוכבים, נשאר כזה השיעור של פלג המנחה שעה וי"ד דקים, נמצא זמן תפלת ערבית הוא בשעה אחד עשר חסר י"ד דקים.

ואם היום קצר שהוא עשרה שעות מעמוד השחר, נמצא השעות של זה היום נחשבת כל שעה בחמשים דקים, ולפ"ז רביעי השעה הוא י"ב דקים וחצי, נמצא שעה ורביעי דפלג המנחה הוא שיעור שעה ושני דקים וחצי, תסיר מזה שליש שעה שיש מקריאת המגרב עד צאת הכוכבים נשאר שיעור פלג המנחה כולו שנים וארבעים דקים וחצי, נמצאת תפלת ערבית הוא משעה אחד עשר ושבעה עשר דקים וחצי.

אות ט

עד מתי יכולים להתפלל מנחה, הנה נודע גם לסברת המתירים בדוחק אין להתפלל אחר בין השמשות, וידוע דשיעור בין השמשות הוא שלשה רבעי מיל שהוא שלשה עשר דקים וחצי, ועיין ש"ע סי' רס"א, והנה פה עירנו בגדאד יע"א בחנו ונסו הראשונים וראו שבמקום גבוה שבעיר נראית שקיעת החמה שבעה דקים קודם קריאת המגרב, ועל כן העלתי בסה"ק רב פעלים בתשובה בס"ד דפה עירנו אין רשאים להתפלל מנחה אלא עד ששה דקים אחר קריאת המגרב"ב כי עד ששה דקים הוא נקרא בין השמשות ויכולים להתפלל בו מנחה בשעת הדחק לעת המתירים, וא"כ לא יתחילו להתפלל אלא עד ארבעה דקים אחר קריאת המגרב"ב, כדי שתהיה תפלת המנחה רובה בתוך בין השמשות, ויש מקומות ששקיעת החמה אצלם עשרה דקים קודם קריאת המגרב"ב, וכמו שכתב הרה"ג הרח"ף ז"ל על עיר אחת והם ישערו זמן בין השמשות כפי המצוי בעירם, ושמעתי מנהג עה"ק ירושלים וחברון תוב"ב אם כבר קרא המגרב"ב אין מתפללין מנחה לא בחול ולא בשבת, והוא כפי עדות הגאון חיד"א ז"ל ועיין במחב"ר סי' רס"א אות ז' ובסי' תנ"ד אות ב', ועיין עוד בברכ"י ומחב"ר סי' של"א ואדרת אליהו סי' י"ג ותפארת אדם סי' י"א ולב חיים סי' קל"ד יע"ש.

אות י

בתפלת המנחה, אם התחיל פסוק אדני שפתי תפתח, ועדיין לא התחיל בברכה, ושמע קדיש או קדושה או ברכו העלתי בשה"ק מקבציאל יענה קדיש וקדושה, ויחזור לומר פסוק אדני שפתי תפתח, ועדיין לא התחיל בברכה, ושמע קדיש או קדושה או ברכו העלתי בשה"ק מקבציאל יענה קדיש וקדושה, ויחזור לומר פסוק אדני שפתי תפתח ויתפלל, ואף על פי דבאמת פסוק זה הוא בכלל תפלת העמידה, לא דמי לדין יהיו לרצון אמרי פי וכו' הראשון דכתבנו לעיל שהוא מכלל התפלה דאע"פ ששמע קדיש וקדושה אחר חתימת הברכה לא יענה קודם פסוק יהיו לרצון, התם שאני משום דאם יענה הו"ל מפסיק באמצע התפלה ואין תקנה לדבר זה, משא"כ הכא כיון דליכא ברכה בשם ומלכות בפסוק זה אין כאן הפסק, כי יכול לחזור ולאומרו פעם שנית, מיהו שם נסתפקתי בהיכא דהתחיל ברוך אתה ה' אם יסיים למדני חוקיך ויענה קדיש וקדושה, ואח"כ יחזור ויתחיל מן אדני שפתי תפתח ויתפלל, או"ד כיון דהכיר ברוך אתה ה' לשם ברכה אינו רשאי לעשות הזכרה לשם פסוק, דלא אמרו לעשות כן אלא במקום הכרח כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה דנמצא מזכיר ש"ש לבטלה, ועדיין לא נפשט אצלנו ספק זה.

אות יא

התספורת אע"ג דמרן ז"ל אסר סמוך למנחה גדולה, מכל מקום יש להקל היכא דיש אצל הספר ב' או ג' זוגים וכנז' במג"א סי' רל"ב ס"ק ג', ואף על פי דיש חולקין וס"ל לא פלוג רבנן ועיין אליהו רבא מכל מקום יש לסמוך על המקילין, ולכן נהגו העולם בזה היתר אפיו אחר שהגיע מנחה קטנה, וכן המנהג פשוט פה עירנו בגדא"ד ועיין אשל אברהם סי' רנ"א סוף אות ה' יע"ש מכל מקום יר"ש יחמיר בכך, משום דבלא"ה ע"פ הסוד לא נכון להסתפר אחר חצות אע"פ שהתפלל מנחה.

אות יב

למרחץ ג"כ אסור ליכנס סמוך למנחה גדולה וכמו שכתוב מרן ז"ל, ופה עירנו יש נכנסים אחר זמן מנחה קטנה ג"כ ואין מוחין בידם, ולפי"ד אין להם על מה שיסמוכו, ולכן טוב שיקח למרחץ אדם שומר עמו כדי להזכירו על התפלה לקיים דברי חז"ל, וגם לדון אסור סמוך למנחה גדולה וכמו שכתוב מרן ז"ל, ופה עירנו אין הדיינים נזהרין בזה ואין להם על מה שיסמוכו.

אות יג

ובענין הסעודה, הנה פה עירנו מקילין בסעודה גדולה של נשואין ומילה וכיוצא, ואפילו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה נמי מקילין בסעודה גדולה, והסמך שלהם, הוא שיש

במסובין בני אדם שאין אוכלין פת וגם אין שותין יין ושכר באותה סעודה ורק טועמים קצת ואוכלים מעט תבשיל שאין זה עיקר סעודתם דאח"כ הולכים לביתם ואוכלים, ולכן אלו חשיבי כמו שומרין דמזכירין שאר המסובין, ואם הכל אוכלין ושותין טוב שישימו להם שומר אחד שאינו אוכל ושותה עמהם, כדי שיזכירם, ויחיד האוכל בביתו אחר שהגיע זמן מנחה קטנה מחמת הכרח וסיבה, יניח שומר כדי לקיים דברי חז"ל

פרשת פקודי

תפילת ערבית

פתיחה

כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם.

נ"ל בס"ד בהקדים מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף נ"ב בדרוש א' דערבית, וז"ל אבל ת"ע איננה דומה לת"ש כי אז שהיה בוקר והיה החסד מתעורר בו היה בנו כח ויכולת להעלות ד' עולמות מן העשיה עד האצילות, ולכן נסדרו אותם סדרים של הקרבנות והזמירות והיוצר והעמידה כנז"ל במקומו באורך, אבל עתה בערבית כיון שהוא דין אין בנו כח רק להעלות היכלי הבריאה בלבד שהוא עולם העליון מכולם ואין בו קליפות, ואילו היה דינא קשיא לא היינו מעלים אפילו היכלי הבריאה, אבל כיון שהוא דינא רפיא אנחנו יכולים להעלותם, ועכ"ז אין אנחנו מזכירין מהם אלא רק היכלי הרחמים בלבד עכ"ל, וידוע כי הענין הוא בסוד החסד והוא השולט יומם, ואש הוא הדין והגבורה תהיה לילה בו ששולט בלילה, אך נקיט אש בטעם זקף גדול שמספרו כ"ו כמנין שם הוי"ה, לרמוז שהוא דינא רפיא שנרפא ע"י הארת שם הוי"ה מלמעלה, ולכן ענן שהוא החסד שולט יומם, לכך יהיה ממנו עזר וסיוע לעיני כל בית ישראל הם התפילות של בית ישראל שמכונים בשם עינים בכל מסעיהם ר"ל בכל ארבעה עולמות כי כל עולם מסע בפני עצמו.

או יובן בס"ד ע"פ מה שאמרו רבינו ז"ל בפע"ח שצריך האדם לסגור עיניו בערבית משעה שמתחיל ברכות ק"ש, וישאר בעינים סגורות בכל ק"ש ובכל ברכותיה וגם בתפלת העמידה, משא"כ בשחרית ומנחה אין סגירת עינים אלא רק בתפלת העמידה בלבד, והטעם שצריך לסגור מתחלת אומרו ברכת אשר בדבר מעריב ערבים עד סיום כל העמידה מפני כי בלילה הוא חושך שנחשכין עיני רחל, משא"כ ביום, ולכך צריך לסגור העינים לרמוז אל החושך, ובזה תבין מה ענין בחי' חושך ומהיכן נחשך וגם למה חושך בלילה ולא ביום עכ"ל יע"ש, וז"ש ואש שהוא הדין והגבורה תהיה לילה בו, ר"ל אפילו חלק ה' הנקרא לילה וזה הדין שהוא סוד החושך נרמז לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם בכל דייקא הן בק"ש הן בברכותיה הן בתפילת העמידה.

אות א

וכיון דבבליה הוא שליטת הדינים לכך נתקן לומר פסוק והוא רחום קודם ק"ש וברכותיה דת"ע בחול דוקא, וכמו שאמרו רז"ל בספר פע"ח ז"ל והוא רחום שבתפלת ערבית יש י"ג תיבין כנגד י"ג מכילין דא"א, לאכפייא כולהו דינין ולמתק בהם ד' פרצופין דקליפה המתחילין להתעורר בערבית והם משחית עון אף וחימה וכו', וגם לכוין שהקב"ה מרחם על הרשעים בגיהנם שאז טיפין אש יורדין בגיהנם והם פ"ר ושכ"ה מני דינין, וצריך למתקן, וטוב לכוין ר"ת והוא רחום יכפר רי"ו כמנין גבורה ור"ת רחום יכפר עון מספר פ"ר עכ"ד יע"ש, ולכן אין אומרים פסוק והוא רחום אלא רק בחול, אבל בערבית דשבת אסור לומר פסוק זה כאן, מיהו אומרים אותו בשבת בזמירות, ורק כאן שנתקן בשביל שליטת הדינים אסור לאורו בשבת, כי בשבת אין שליטת הדינים וכמו שכתוב בזוהר הקדוש תרומה דף קל"ה ע"ב ואסור לעמא קדישא למפתח לגבה פסוקא דדינא כגון והוא רחום וכו' יע"ש וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל בהגהותיו שם יע"ש, ומכאן אתה למד שגם כשחל יוה"כ בחול ג"כ אין לומר פסוק זה של והוא רחום וכאשר נכתוב זה במקומו.

אות ב

אחר פסוק והוא רחום אומרים שלשה פסוקים ה' צבאות עמנו וכו' ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך, ה' הושיעה וכו' וכמפורש בשער הכונות יע"ש, וכתב מהר"א הכהן ז"ל בשם הרמ"ק ז"ל דפסוק א' אמרו אברהם אע"ה, ופסוק שני אמרו יצחק אע"ה, ופסוק שלישי אמרו יעקב אע"ה, לכן ר"ת יענינו ביום קראינו עם עי"ן של יענינו הם אותיות יעקב, והנה פה עירנו בגדאד יע"א נוהגים לומר תחלה פוסק כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך וכו' הכתוב בפרשת ואתחנן, ואחריו אומרים והוא רחום יכפר עון ואחריו ג' פסוקים הנז', ואחריהם אורים ויברכו שם כבודיך ומרום על כל ברכה ותהלה ואומר קדיש ולא בטלנו מנהגם בשני פסוקים של אל רחום ושל ויברכו, כי אמרנו אע"פ שאין להם שורש כפי הסוד אין קפידיא לאורם שלא מצינו לרבינו האר"י ז"ל שהקפיד כאן אלא באמירת המזמורים.

אות ג

כשמתחיל ברכת אשר בדבר מעריב יסגור עיניו ויחבק ידיו אם הוא מתפלל בע"פ, ויש טעם ע"פ הסוד לסגירת העינים בק"ש וברכותיה דערבית, ומיהו כל זה בחול, אבל בערבית דשבת ויו"ט לא יסגור עיניו בק"ש וברכותיה.

אות ד

פסוקי הדברים של ברכה הראשונה הוא כך מעריב ערבים בחכמה, ואח"כ פותח שערים בתבונה, וישים ריוח ביניהם כדי שיהיה נשמע בחכמה על מעריב ערבים, ותיבת בתבונה

על פותח שערים, ואח"כ יאמר משנה עתים וכו' ברקיע כרצונו, וישים ריוח ואח"כ יאמר בורא יומם ולילה כי תיבת כרצונו קאי אדלעיל, ואינה מקושרת עם בורא יומם ולילה וכנז' בשער הכונות.

אות ה

אין להפסיק בין ברכות דערבית לתפלה כי אם באמירת השכיבו ועניית קדיש וחמשה אמנים דקדיש ותו לא מידי, ובמה שמכריז החזן ר"ח בין קדיש לתפלה יש לפקפק, אך במקום שנהגו להכריז אין למחות בידם, גם אמן דברכה דשומר את עמו ישראל לא יענה כי זה אמן דברכות הוא, ואין עונין כאן אמנים דברכות.

אות ו

אחר תפלת ערבית אומר הש"ץ קדיש תתקבל ושיר למעלות ואחריו קדיש יהא שלמא וברכו, וכתבתי לעיל בפרשת כי תשא דפה עירנו נוהגים לומר כאן רבנן ברכו את ה' המבורך שמוסיפין לומר רבנן ואח"כ עלינו לשבח בכוונה גדולה, ונוהגים פה עירנו לומר אחר עלינו לשבח ודוי ומזמור שיר המעלות בשב"ב את שיבת ציון ואחריו קדיש, אבל בעה"ק תוב"ב לא נהגו לומר ודוי ולא המזמור הנז', וכמדומה לי ששמעתי טעם למנהג הודוי פה עירנו כאן הוא במקום ודוי דאומרים על המטה, וכתבתי להרה"ג מהר"א מני נר"ו להודיעני מנהג עה"ק תתוב"ב וכתב לי דבעה"ק חברון תוב"ב נוהגים לומר אחר ערבית ודוי ושיר המעלות בשב"ב את שיבת ציון וקדיש והוא שמע שם שזה המנהג נתייסד שם ע"פ רב שבא מעיר שאלונקי והיה שם חולאים גדולים ומיתה פתאומית, וחלם צדיק אחד שיתקנו ודוי אחר ערבית ותתבטל הגזרה, וכן עשו ונתבטלה, ומאותו זמן נוהגים כן בשאלונקי יע"א ובבואו לעה"ק חברון ת"ו הנהיג אותם בכך, ובערבית שאין בה ודוי אומרים שיר המעלות בלבד וקדיש, ומר"ח אלול עד ש"ע אומרים אחר שחרית וערבית מזמור אורי וישעי ואחריו קדיש עכ"ד נר"ו.

אות ז

אין לקרא מקרא בלילות של חול, והטעם דהמקרא בעשיה והלילה בחי' עשיה והכל הוא דינין ואין לעורר הדינין וכמו שכתוב רבינו ז"ל בשער המצות פרשת ואתחנן ע"ש, מיהו בליל שבת וליל יו"ט קורין מקרא ואין לחוש, וכן בליל ששי קורין כ"ו פסוקים ואין חשש, אבל ליל ר"ח דינו בענין זה כשאר לילות החול, והגאון חיד"א ז"ל בהשמטות ספר פתח עינים כתב דעם הארץ שאינו יודע לקרות אלא רק תורה שבכתב שרי לקרות בלילה ע"ש, מיהו נראה אם יודע לקרות פרק איזהו מקומן או פתיחת אליהו זכור לטוב שיש בסידורים באשורית ומנוקדים, יקרא אותם ויחזור אותם כמה פעמים וזה עדיף מלקרוא מקרא.

וכתב הגאון חיד"א ז"ל ששמע מאדם גדול ומקובל דיש לחלק בין בריאת תהלים לשאר המקרא ע"ש, ויש לסמוך על דבריו בקריאת תהלים אחר חצות לילה דוקא ואם קורא המקרא בלשונות אחרים כדי להתלמד ביאור המקרא באותו לשון פשיטא דשרי וכמו שכתב הנה"ג דבתרגום לא שייך לומר דברים שבכתב א"א לאומרם בע"פ, ועיין להרב ברכ"י סי' מ"ט סע"ק א' וחק"ל א"ח סי' י"ב.

אות ח

השינה לאדם בלילה יש בה צורך ותועלת גם מצד הרוחניות, מפני שיש בה סוד שהיא צורך גבוה, ולכן צריך האדם לכיין שגם בעת השינה הוא עובד את בוראו בסוד בכל דרכי דעהו, ולכן תקנו רז"ל ברכה על השינה והיא ברכת המפיל, אך השינה ביום רעה לצדיקים וטובה לרשעים, מלבד ביום השבת שהשינה היא טובה גם לצדיקים וכנז' בשער הכונות.

טוב להיזהר שלא ישן בלילה אלא עד שיעברו שלשה שעות מן הלילה ויש סוד בדבר כדי להעמיד אורות המוחין העליונים כנז' בשער הכונות, וכתבתי בסה"ק מקבציאל דשיעור שלושה שעות הנז' מתחילים מתפלת ערבית, שאם התפלל ערבית מבע"י דהיינו בפלג המנחה לדעת רבי יהודה יחשוב השלש שעות מאותו זמן.

אות י

בתחלת הלילה ישכב האדם על צד שמאל דוקא, ואחר חצות לילה אם ירצה יתהפך על צד ימינו, ומנהג זה מועיל לו לבטל כוחות החיצונים וכמו שכתוב בשער הכונות, ויזהר שישן בטלית קטן שלא יפשוט אותו גם השכבו בלילה על מטתו, ויועיל זה מאוד לבטל כוחות החיצונים וכנז' בשה"כ, ויזהר ג"כ שלא יהיה עליו ברזל כשישן, ויזהר שלא יזכיר בפיו שם ס"מ אפיו ביום וכל שכן בלילה שאז הוא זמן שליטתו, ושם שמות השדים שיש בלשון לע"ז לא יזכיר האדם בפיו, שגם השדים הם בחלקו של ס"מ ומגביר כח כאשר זוכרים אותם וכנז' בשער הכונות.

אות יא

צריך להזהר מאד בק"ש שעל המטה, והיא אחת מן ארבעה ק"ש שחייב אדם בכל יום והיא הקטנה שבהם במדרגות, ולמעלה ממנה ק"ש דערבית, ולמעלה ממנה ק"ש דקרבתות, ולמעלה מכולם ק"ש דיוצר וכאשר ביארנו לעיל, ודא עקא שבעת שהוא קורא ק"ש על המטה על הרוב השינה בין עיניו, ואיכא למיחש פן יבלע תיבות ואותיות, ולכן צריך תגבורת גדולה בעת ההיא להתאזר ולקרונה כראוי, וסדר ק"ש זו עם כל הפסוקים

השייכים לה נתפרשו בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות ונדפסו בסידורים והם ידועים לכל ואין צורך להעתיקם פה, ובאומרו פסוק בידך אפקיד רוחי, פדית אותי ה' אל אמת יכוין בידך אפקיד רוחי ר"ת באר, וכן יכוין בר"ת פדית אותי ה' שם פא"י, והוא ר"ת פותח את ידך שעולה מספרו שם יאהדונה"י ושם סא"ל הרמוז בר"ת אתה סתר לי, ויהרהר בפסוק הזה ובר"ת שלו עד שישן, ועם הארץ שאינו יודע לומר הפסוקים, וכן אשה שאינה יודעת, יאמרו בפיהם אותיות אלפ"א בית"א דאבג"ד, או ברוך ה' לעולם אמן אמן ואמן כמה פעמים בזא"ז עד שישנו מתוך ד"ת.

ודע כי בסדורים כתוב לומר השכיבנו אבינו לשלום וכו' אך בשער הכונות לא הזכיר השכיבנו, אמנם בסידור רבינו הרש"ש ז"ל הזכיר זה, וזהו הסדר שכתוב בסידור רבינו הרש"ש ז"ל ברכת המפיל והשכיבנו וק"ש, ואח"כ יעלזו חסידים וכו' ואח"כ הנה מטתו ג"פ ואח"כ יברכך וכו' יאר וכו' ישא וכו' ואח"כ יושב בסתר עד ה' מחסי, ואח"כ ודוי ואח"כ אנא בכח כולה וחוזר פסוק שכנגד אותו היום ג"פ, ואח"כ אתה תקום תרחם ציון וכו' ואח"כ בידך אפקיד רוחי וכו' וכונת שם אלוה.

אות יב

ברכת המפיל נתקנה בשם ומלכות וכן צ"ל כפי דברי רבינו האר"י ז"ל, אך יש נוהגים שאין מברכים אותה בשם ומלכות וכן מנהגי ומנהג א"א ז"ל, והטעם מפני החשש שמא יהיה מוכרח להפסיק באיזה דברים שיהיה מוכרח לדבר בהם, וכתבתי לידידנו הרה"ג מהר"א מני נר"ו להודיעני מנהג החסידים בעה"ק תוב"ב וכתב לי דהרוב אינם מברכים בשם ומלכות, עוד כתב שראה בכתב רבי אברהם אלזרקי ז"ל שכתב ראיתי גדולים בישראל שאינם מברכים ברכה זו, מטעם שמא יצטרכו להפסיק בדיבור, ויש כמה פוסקים דס"ל שאם פסק הוי ברכה לבטלה ועיין פתח הדביר ח"ב סי' רל"ט עכ"ד נר"ו על כן נראה להורות שכל אחד יעשה כמנהגו בזה ואזהרה גדולה להמברכים שישתדלו מאד לעמוד על עצמם שלא להפסיק בדיבור בין ברכה לשינה היכא שלא באה להם השינה תכף, וגם החושש ואינו מברך בשם ומלכות יזהר להרהר שם ומלכות בלבו.

גם דע כי מצאתי כתוב בספר כ"מ כ"י לומר תחלת הכל קודם המפיל ליקבה"ו וכו' הרינו מקבל אלהותו יתברך ואהבתו ויראתו, והריני ירא ממנו בגין דאיהו רב ושליט על כולא וכולא קמיה כלא, והריני ממליכו על כל אבר ואבר גיד וגיד ממאתים ושמונה וארבעים אברים ושלוש מאות וחמשה וששים גידים של גופי ונפשי רוחי ונשמי מלכות גמורה ושלימה, והריני עבד להשי"ת והוא ברחמיו יזכינו לעבדו בלבב שלם ונ"ח אכי"ר עכ"ל וכך אני נוהג.

אות יג

בק"ש זו שעל המטה יכוין לתקן עון קרי ושז"ל שיצא ממנו בין בשוגג בין במזיד, שימותו הגופים הטומאים המלבישים לנשמות שנעשקה אותם הסטרא אחרא מכח אותם טיפות של זרע שיצאו ממנו לבטלה, ויחזרו אותם הנשמות הקדושות לקדושה ויבואו בעוה"ז כשאר כל נשמות הקדושות, ותועיל ק"ש בכונה זו גם לאותן טפות זרע שיצאו ממנו אחר ששמש מטתו שלא שהה על הבטן עד שיצאו ממנו כל הטיפין כולם, וגם לרבות אותם טיפין קטנים שיצאו ממנו לפעמים ע"י עיצור שדוחק עצמו בעשיית צרכיו, וגם לרבות טיפין קטנים שיצאו ממנו ע"י קשוי האבר קודם תשמיש שעדין לא נכנס השמש במקומו מחמת איזה עיכוב שהיה לו הן באונס הן ברצון, וק"ש זו תועיל גם לאשה בעבור זרע היוצא ממנה מחמת ריבוי תאוה שמתעוררת בה, שע"ז נאמר ונגע לא יקרב באהלך זו אשתך שנקראת אהל ועיין בס' הכונות.

אות יד

אם עושין תיקון כרת שנעורין כל הלילה כמו ליל שבועות והו"ר, יאמרו הק"ש שעל המטה מעט קודם חצות עם כל הפסוקים של יעלזו וכו' הנה וכו' יברכך וכו' יושב בסתר וכו' אנא בכח וכו'.

אות טו

אין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר ק"ש שעל המטה, ואם קרא ואינו יכול לישון כבר כתבנו לעיל שיתאמץ לעמוד על עצמו להרהר בד"ת כדי שישן מתוך דברי תורה, וישביע עצמו מדברי תורה הנותנת חיים לעושה ומוצאה מצא חיים.

פרשת ויקרא

הלכות בית הכנסת

פתיחה

ואת אשר חטא מן הקדש ישלם וחמישתו יוסף עליו.

נ"ל בס"ד דארז"ל עתידים הצדיקים שיאמרו לפנייהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה, ופרשתי בס"ד הכונה שיאמרו ג"פ קדוש, ולזה אמר כדרך שאומרים לפני הקב"ה קק"ק, והטעם שזוכין לדבר זה לעתיד דוקא כי זכיית האדם בג"פ קק"ק הוא מכח שלימותו בשלש קדושות שהם קדושת המחשבה וקדושת הדיבור וקדושת המעשה, ולעת עתה אינה נמצאת שלימות שלשה קדושות אלו כראוי אצל כל הצדיקים בלי שום חסרון, משא"כ

לעתיד ישתלמו כראוי ולכך זוכים בשבח ג"פ קק"ק, והנה ידוע דאין האדם שלם בשלש קדושות הנז' שהם של המחשבה והדיבור והמעשה א"כ יזכה לטבוח יצרו ע"ד מה שאמרו דוד הע"ה ולבי חלל בקרבי דקאי על יצה"ר שנקרא לב, ועל בעל תשובה באמת ארז"ל זובח יצרו ומתוודה עליו ולכן בעל תשובה נקרא טבח שעושה טבח ליצה"ר, ומי שזכה להיות טבח שעושה טבח ליצה"ר אז זוכה ללימות ג"פ קק"ק, שהם א' במחשבה וא' בדיבור וא' במעשה, לכן תמצא ג"פ קק"ק רמוזים במלוי אותיות טב"ח שהם טי"ת בי"ת ח"ת דשלתם מלואם מספר קדוש, וז"ש ואת אשר חטא מן הקודש ישלם, דאות אל"ף רמז למחשבה שמכונית בשם אל"ף שהיא מכוסית ונעלמת כמו שכתוב המקובלים ז"ל, ואת וא"ו רמז לקול שהוא הדיבור דאות וא"ו ה"ס קול כנודע, ואת תי"ו רמז למעשה שהיא גלויה ואין לך אות גלוי כמו תי"ו מפני שהיא סופא דכל דרגין ואין אות אחרת אחריה לכסותה, וז"ש וא"ת רמז למחשבה ודיבור ומעשה הנרמזים באותיות וא"ת, אשר חטא מן הקודש פירוש חיסר אותם מן הקדושה שלהם מלשון ואני ובני שלמה חטאים, ישלם אותם בקדושתם ע"י דחמשייתו היא התשובה הרמוזה באות ה"א שמספרה חמש יוסף עליו בתוספת מרובה, או ואת חמישייתו הם שני אותיות ה"א ראשונה ואחרונה שבשם הוי"ה תשובה עלאה ותשובה תתאה, יוסף עליו חלק תיבת עליו לשתים וקרי בה על י"ו הם אותיות י"ו שבשם הוי"ה שמשלם בתשובה כמו שכתוב המקובלים תשובה תשוב ה"א.

נמצא שלימות איש ישראל הוא בשלימותו בשלשה מיני קדושות הנז', ולכך כמה דברים יקרים ניתנו לישראל בשילוש, דהתורה שהיא חיותם משולשת בתנ"ך, ונתנה בירח תלתאי על יד תלתאי, וכן המצות הם משולשים שהם מצות וחוקים ומשפטים, וכן התפילות משולשים שחרית מנחה ערבית, וכן מקום התפלה שהוא בית הכנסת הוא ג"כ משולש בשלשה קדושות ששם קדושת ס"ת היא כנגד קדושת המחשבה שבאדם, כי התורה היא חכמה ששם סוד המחשבה, ולכן נקראת תורת חסד כמו שכתוב ותורת חסד על לשונה ולכך נתנה ע"י מרע"ה שהוא יסוד דחכמה, ועוד שם קדושת ארון הקודש שיא פחותה מקדושת ס"ת והוא כנגד קדושת הדיבור כי כל דבור הוא סוד כלים, ועוד שם קדושת בית הכנסת עצמה שהיא פחותה מקדושת ארון הקודש וזו היא כנגד קדושת המעשה, ולכך נצטוינו לנהוג כבוד ומורא בבית הכנסת כי המכבד את בית הכנסת שהיא משולשת בשלשה קדושות שיהיה נשפע קדושה משולשת לנר"ן שלו יהיה קדוש בשלוש קדושות.

אות א

בית הכנסת ובית המדרש נקרא מקדש מעט דכתיב ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכתבו הפוסקים דמצוה לירא מן המקדש נוהג בבית הכנסת

וביהמ"ד מדאורייתא, ולכן ראוי להזהר בכבודם ולשבת שם באימה ויראה, ואותם הנוהגים בהם שחוק וקלות ראש עליהם נאמר מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי ובזוהר הקדוש הפליג בעונש שלהם ואמר מאן דמשתעי בבי כנישתא ר"ל בדברים בטלים חיצונים אי לו חלק באלהי ישראל, ופרשנו הכונה ע"ד מה שאמרו אפיקי יהודה ז"ל במאמר אחאב כפר באלהי ישראל והיינו כי הקב"ה נקרא אלהי ישראל מפני שאין ביניהם שר אמצעי, אבל לגבי אוה"ע נקרא אלהי האלהים שיש להם שרים אמצעיים, והעד שישראל אין להם אמצעי ממה שמצינו שהקב"ה השרה שכינתו אתם בבתי כנסיות ובתי מדרשו, ולכך המזלזל בהם נראה דאינו מודה שיש שם השראת שכינה, ולכן אין לו חלק באלהי ישראל ר"ל בזה התואר של אלהי ישראל שזכו בו ישראל.

אות ב

יש שחים שיחת ילדים עם הילדים או שחים זע"ז בעניני פרנסה ומו"מ אע"פ שאין דברים אלו בכלל דברים בטלים, אסור לשוח בהם בבית הכנסת ועיין אשל אברהם סי' קנ"א סעי' א.

אות ג

אין אוכלין ושותין בהם, ולא מטיילין בהם, ואין מתקשטין בהם, ולא נכנסין בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ויש מחמירין גם בשתיית המים ונכון להזהר היכא דאפשר, מיהו בני אדם הבאים לבית הכנסת ללמוד זוהר הקדוש איזה שעות קודם מנחה בימות הקיץ שיש חום הרבה וא"א בלא מים אין להחמיר.

אות ד

אין מחשבין בהם חשבונות אא"כ הם של מצוה, כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים, וכתבתי בסה"ק מקבציאל דחשבונות של המס כגון לחשב עם אלו שגובים המס כמה קבלו וכמה מסרו להממשלה, וכן היושבים להעריך את אנשי המס שיתן כל או"א לפי ממונו אין ראוי לעשות חשבונות אלו בבית הכנסת ובית המדרש, וגם אסיפה של יחידי הקהל לצורך תיקון העיר טוב לעשותה בבית יחיד, כי באסיפה לא יפלט מלדבר דברים בטלים וחיצונים, וכל סעודה שיש בה שכרות אע"פ שהיא של מצוה כגון סיום מסכתא אסור בבית הכנסת ובית המדרש, ובסה"ק רב פעלים העליתי בתשובה בס"ד דאסור ללמוד כתיבה וקריאה של שאר לשונות בבית הכנסת ובבית המדרש, ואפילו לשון של ערבי שלנו וכתבתו, אבל כתיבה של ישראל שהיא חצי אשורית מותר, ושם הבאתי דברי הרב נחלה לישראל ופקפקתי בהם.

אות ה

ת"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בבית הכנסת בדוחק, אבל בבהמ"ד מותרים אפילו שלא מדוחק, ומותרים לישון שם אפילו שינת קבע, ודוקא אכילה ושתייה ושינה אבל שאר צרכים אסור, ושתיית עשן הוא בכלל אכילה ושתייה דמותר, והשמש של בית הכנסת אסור לשתות עשן בבית הכנסת.

אות ו

הבריאים שנוטלים בידם מקל בימות הגשמים שיהיה להם עזר בהילוכם ברחובות המלאים טיט, לא יכניסו המקל לבית הכנסת כשבאים להתפלל, אלא יניחוהו במקום שהשמש יושב שם ליתן טליתות לציבור אצל הפתח, אבל בזקן וחולה אין להחמיר ומותר לו ליקח מקלו בידו עד מקום מושבו ממש בבית הכנסת, והנה פה עירנו בזמן הגשמים יהיה על המנעל טיט הרבה ויזהר שלא יכנס ברבוי הטיט אלא יקנח בחוץ.

אות ז

אם צריך ליכנס בהם לצרכו כגון לקרוא לאדם אחד, יכנס ויקרא תחלה מזמור תהלים וכיוצא בד"ת, ואח"כ יקרא את חבירו שרוצה בו, ואם אינו יודע לקרות ישהה שם מעט בין עומד בין יושב שגם זה מצוה, דכתיב אשרי יושבי ביתך וישיבה זו היא לישון שהיה.

אות ח

אין ישנים בבית הכנסת אפילו שינת עראי, ולכן אם מצא חבירו מתנמנם חייב להקיצו וכ"ש אם מצאו מתנמנם בעת התפלה וכן בעת הדרשה שבזה מסיר אזנו משמוע תורה והרי עבירה גוררת עבירה, ולצורך בית הכנסת מותר לישן שם.

אות ט

היה לבית הכנסת שני פתחים לא יכנס בפתח זה ויצא בפתח זה כדי לקצר דרכו, ואם לא נכנס תחלה כדי לקצר דרכו ה"ז מותר לצאת בפתח הב', ואם נכנס להתפלל מצוה שיצא דרך פתח אחרת, דכתיב הבא דרך צפון להשתחות יצא דרך שער נגב.

ואף על פי דאסור ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח אחר כדי לקצר דרכו מכל מקום אם הולך לצורך מצוה שרי וכן אם נכנס בפתח זה ולמד בבית הכנסת מזמור תהלים שרי לצאת בפתח הב' דהוי נכנס לצורך מצוה, ומיהו טוב לשהות מעט שם שאז יהיו בידו שתי מצות לימוד ושהיה.

אות י

מידת חסידות הוא שלא לירוק כלל בבית הכנסת, אלא יבלענו במטפחת כדי שלא יתראה הרוק באויר בית הכנסת, ואם יש שם איזה מחצלת וכיוצא פרוסה ע"ג הקרקע, ישחה הרבה עד המחצלת ויזרקנו תחת המחצלת, ואם אין לו לא זה ולא זה והוצרך לרוק בקרקע בית הכנסת יזהר לשפשפו ברגליו, ובשבת דאסור לשפשף ידרסנו במנעלו עד שיתמערך.

ודע כי בלא"ה צריך להזהר האדם בכל מקום ואפילו אינו בבית הכנסת שלא ישליך רוק או צואת החוטם בפני בני אדם, דארז"ל כי האלהים יביא במשפט זה הרק בפני חבירו ונמאס חבירו שעתיד ליתן את הדין על זה, ולכן הרואה רוק עב שקורין בלג"ם היוצא מן כיחה או צואת החוטם מושלכים על פני הקרקע, מצוה לכסותם בעפר או ישפשפם במנעלו ויעבירם, כדי שלא ימאסו בני אדם ואע"פ שאינם שלו, ועיין חס"ל סי' צ' אות ט"ו, גם יש בני אדם שצואת החוטם שלהם סרוחה, ולכן המטפחת שלהם שמעבירים בה צואת החוטם תהיה סרוחה מאד ויעלה סרוחה אצל היושבים סמוכים להמטפחת הזאת ונמאסים מאד שצריכין להזהר להחליף המטפחת בכל יום, ובעת הקנוח לא יפתחו המטפחת לעיני הרואין שנראה לכלוך רב שלה וימאסו, וצריך האדם ליתן דעתו היטב בדברים כאלה וישמר בהם

אות יא

אסור לשחוט בבית הכנסת גם לצורך כפרות, וכן בעזרת נשים שמתפללין שם נמי אסור אבל בעזרה שלפני בית הכנסת שאין מתפללין שרי אם הוא לצורך כפרות, והמחמיר גם בזה תע"ב ועיין אשל אברהם סי' קנ"א סק"א, והמתעטש בבית הכנסת אין אומרים לו חיים טובים, ואם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת דאין ראוי להראות שם אהבה אחרת זולת אהבת המקום, מיהו נשוק ידי ת"ח מותר כי זה עושה לכבוד התורה ואהבתה, וכן אום הנוהגים שהעולה לס"ת בירידתו ינשק ידי אביו או רבו ושאר קרובים שחייב בכבודם מן התורה גם זה הוא בכלל מצוה שעושה כן לכבוד השי"ת שצוה בכבודם, אך ידי קרובים שאין חייב בכבודם מן הדין לא ינשק, וכן משרת אצל בעה"ב בשכירות אם עלה לס"ת לא ינשק ידי בעה"ב היושב שם בבית הכנסת דאין ראוי להראות כבוד לבשר ודם במקום המקודש הזה כי אם רק כבוד המקום ב"ה, וכן הוא הדין אם נכנס גביר לבית כנסת שאינו זקן ואינו ת"ח אע"פ דמכבדין אותו בחוץ לקום מפניו עכ"ז בבית הכנסת לא יקום בפניו דאין בכבוד זה כבוד שמים, ומיהו אם הוא גביר מפורסם מיחידי הקהל ומקפיד על זה מותר לקום מפניו דרכי השלום, דכל דאיכא בזה משום דרכי השלום הרי זה בכלל מצוה, ועל זה נאמר וכל מעשיך יהיו לש"ש.

אות יב

יש להזהר שלא להתפלל בחצר שאחורי בית הכנסת העומד אחורי הכותל שמתפללין כנגדו בבית הכנסת, כי כאן נכנס לבית הספק יען די"א שצריך שיהיו פניו לכותל בית הכנסת אע"פ שנמצא מתפלל לצד ההפך, וי"א שגם שם יתפלל לצד שמתפללים אנשי המקום ההוא, ולכל אחד מהדעות אם עושה להפך נקרא רשע, לכן יש להזהר ולא יכניס עצמו במבוכה כזה וכנז' בחס"ל סי' צ' אות ד'.

אות יג

אם יש לפניו שתי בתי כנסיות ובאחד מתפללין בו רוב עם, נכון שילך לבית הנסת שמתפללין בו רוב עם יותר, ויזהר בזה בשלש תפילות שחרית ומנחה וערבית, ואם יש לפניו שתי בתי כנסיות והאחד רחוק מביתו יותר, כשילך לאותו הרחוק יש לו שכר פסיעות וכן בית הכנסת שמתפללין בו בקבע כל ימות השנה הוא מקודש יותר, וטוב שיתפלל האדם במקום המקודש ביותר, וכן בית הכנסת שיש בו חלונות כנגד ירושלים הוא ראוי יותר להתפלל בו, וטוב שיהיו י"ב חלונות שלשה לכל צד ויש סוד בדבר וכנז' בחס"ל יע"ש, ובתי כנסיות שלנו שיש באמצע בין התיבה ובין ההיכלות אויר פתוח, טוב שיתפלל האדם לפני האויר, כי שם קודם שיתחיל בעמידה יוכל להסתכל לשמים ויכנע לבבו.

אות יד

התיבה שבאמצע בית הכנסת שעומד שם הש"ץ יש מדקדקין לעשות לה שבעה מדרגות ויש בזה טעם ע"פ הסוד כנז' בזוהר הקדוש, אך אין זה מעכב לפו"ד דאפילו אם אין בה ז' מדרגות דין תיבה יש לה לענין הקפות ולכל דבר, ורק אם יש בה שבעה מדרגות הוא מצוה מן המובחר.

אות טו

אין מדליקין נר הדיוט מנר בית הכנסת, ויש אוסרין להדליק אפילו נר של מצוה וכ"ש דאסור לקרות דברים של חול, ולכ"ע אין להדליק סיגארה של מעלה עשן מנר בית הכנסת, וצריך להזהיר בדבר זה לשמשים של בית הכנסת דנכשלים בזה, ושמן שנפל בו עכבר ומת דמאיס לאדם באכילה, אין להדליקו נר בית הכנסת.

אות טז

אסור לנתוץ ולסתור דבר מבית הכנסת אא"כ עושה כדי לתקן ולבנות, ואפילו אבן אחת אסור לנתוץ מבית הכנסת ובהמ"ד דרך השחתה, ואין היתר אא"כ עושה דרך תיקון ויש

אוסרין לסתר כותל בית הכנסת כדי לעשות חלונות לעזרת נשים, משום דעזרת נשים אין בה קדושת בית הכנסת, וכנז' בחכמת אדם כלל פ"ו אות ט"ו ועיין חיי אדם כלל י"ז אות יו"ד, ואותם העושים נקב גדול בכותל לתחוב שם יתידות שיניחו עליהם דפים לעשותם כמו ז"ז כדישיניחו שם סידורים וכיס ציצית וכיוצא, לאו שפיר עבדי משום דאין נתיצה זו לצורך תיקון בית הכנסת עצמו, ועיין חיי אדם כלל י"ז אות יו"ד וחס"ל סי' קנ"א סוף אות י"ג ושאר אחרונים.

אות יז

מי שביתו שכן לבית הכנסת יכול להשתמש בחדר הסמוך לכותל בית הכנסת, ושרי לישן ולשמש מטתו בחדר ההוא, אך בכותל עצמו המפסיק בית הכנסת ובין החדר אסור להשתמש בו אפילו תשמיש שאינו של בזיון, ואסור לנתוץ מהכותל אפי' אבן א', ואפי' לתקוע בו מסמר כדי לתלות בו איזה דבר אסור, ואין רשות ביד הקהל לתת רשות על דבר זה אפילו בממון, אבל אם הכותל נבנה מתחלתו בשותפות בעל החדר עם גבאי בית הכנסת אז יש לו דין מחצה על מחצה, וישתמש בעל החדר בתוך החצי שלו, ובחצי של בית הכנסת לא ישתמש אפיו בתקיעת מסמר, ועיין עקרי הד"ט סי' א' אות י"ד וחס"ל סי' קנ"א אות י"א.

פרשת צו

הלכות פסח

פתיחה

הלכות אלו השייכים לחג המצות דרכי לדרשם בשבת הגדול בכל שנה ושנה בעזה"י, וקישור שלהם יהיו בתוך הדרשה של היום הקדוש ההוא כפי מה שיזדמן הקשר בדרשה בעזה"י.

אות א

קודם ליל י"ד צריך לכבד כל החדרים והבתים שבחצר, וגם האשה תעיין היטב בכל הבגדים בכיסים שלהם אולי הניחו בהם חמץ, ואפילו על הספק צריכה לבדוק ולראות, ואז בתחלת ליל י"ד בודקים את החמץ לאור הנר אחר צאת הכוכבים תכף ומיד, ויטול ידיו קודם שמברך על הבדיקה וכנז' באחרונים ז"ל.

אות ב

צריך לבדוק לאור נר אחד של שעה, ולא יביא שנים הגדלים או דבוקים ביחד דהוי כאבוקה, ואין בודקים לאור האבוקה, והנרות שאין בודקין בהם נתנו בהם סימנא חשש"א בעלמא שהוא ר"ת חלב שומן אבוקה ועיין מל"ח, והנרות הבאים בזה"ז לעירנו מערי אירופ"א הם של חלב ואין מדליקין בהם.

אות ג

צריך לבדוק בחורין ובסדקין ובכל מקום שמכניסין בו חמץ, ולא יקוץ בבדיקתו אף על פי שיש לו טרחא גדולה שכותלי הבית בנויים באבנים קטנים ואין עליהם טיחה, כי מצוה זו היא גדולה מאד ולפום צערא אגרא, ויבדוק במקום קיבול העשוי בבנין הכותים שקורין בלשון ערבי בשם הוואזי"ן וכיוצא בזה, ואם שכח או נאנס ולא בדק בלילה יבדוק ביום תכף ומיד אחר תפלת שחרית, ותהיה הבדיקה לאור הנר, ורק באכסדרה שאורה רב אין צריך נר.

אות ד

לא יתחיל שום מלאכה, ולא יאכל עד שיבדוק, וטעימא בעלמא לאכול פירות, או פחות מכביצה פת מותר קודם בדיקה, וגם אם יש לו עת קבוע ללמוד לא ילמוד עד שיבדוק.

אות ה

קודם בדיקה יברך אקב"ו על ביעור חמץ, לפי שהבדיקה היא צורך הביעור, ואף על פי דמצוה זו היא באה מזמן לזמן אין מברכים עליה שהחיינו, מיהו כתבו האחרונים אם נזדמן אצלו בגד חדש או פרי חדש יברך שהחיינו ויכוין לפטור גם מצוה זו, ואם שכח ולא בירך על ביעור חמץ יברך כל זמן שלא סיים הבדיקה ואם בודקים עמו בני הבית יברך הוא לבדו ויתכוונו הוא והם לצאת י"ח, ולא ידבר בין הברכה לתחלת הבדיקה, ואם דיבר שלא מענין הבדיקה צריך לחזור ולברך, וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה ויצניע תחלה החמץ שיש לו בעבור אכילתו ויכפה עליו כלי.

אות ו

המנהג שמוליכין עם הבדוק קערה שנותנין בתוכה חתיכת לחם וסוכין כדי לחטט בה בחורין וסדקין, ויש נוהגין לתת עשרה פתיתי חמץ בזויות הבית קודם בדיקה כדי שימצאם הבדוק ויבערם, ופה עירינו בגדאד נוהגין להניח בקערה הנז' מעט מלח, והטעם דהשטן וגונדא דיליה מתקנאין במצות בדיקת החמץ הרבה, ולכן מוליכין עם הבדוק מלח לדחות המשטינים והמקטרגים, ע"ד שאמרו בהשמת המלח על השלחן, ועוד ט"א דעושין כן

לסימנא טבא שנזכה לשנים רבות לבדוק בכל שנה ושנה, דהמלח הוא סימן לקיום דכתיב ברית מלח שהוא דבר המתקיים.

אות ז

אחר הבדיקה בלילה מיד יבטלנו ויאמר כל חמירא וכו' דלא חיזתיה וכו' ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא, וצריך שיבין מלת חמירא שם הכולל חמץ ושאר, גם יבין דהביטול הוא שעושהו הפקר ואין לו רשות בו, ויאמר הביטול שלשה פעמים כמו שכתוב במ"ב.

אות ח

החמץ אסור באכילה ביום י"ד מארבעה שעות ולמעלה, אבל בהנאה מותר בשעה חמשית ג"כ, ואלו הם שעות זמניות, ונחשוב אותם מעמוד השחר, ואחר אכילתו ינקה שיניו בחתיכת עץ דקה, שיכניסנה בחורין ובסדקין שבשיניים כדי שלא ישאר חמץ דבוק שם, ואחר נקוי ירחוץ וידיח פיו היטב במים וישפשף שיניו באצבעו היטב דחמץ בפסח במשהו, מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה ובכל הלכות פסח, והנה בליל פסח אחר שישן חלם דא"ל אדם אחד אוי לו שאכל חמץ משהו, ויקץ ויתמרמר מאד ויבך בכי גדול וחזר וישן מתוך בכייתו, ויחלום והנה איש מדבר עמו וא"ל זה החמץ שאכלת הוא שנשאר בין השינים פירור קטן חמץ מאכילה שאכל בע"פ בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה נפרד אותו פירור מבין השיניים ונדבק במצה ואכלו עם המצה, על כן כמה וכמה צריך האדם לשום לבו דבר זה להזהר בנקוי שיניו היטב.

אות ט

מי שיש לו חמץ בחנותו וא"א לפנותו מחנותו למכרו לגוי שצריך למכרו בעודו בחנות לגוי, יזהר למכרו כפי הדין שיקבל מן הנכרי מעות ויאמר לו בפירוש שהוא מוכר לו כל החמץ פ' שיש לו בחנותו, וגם הוא מוכר כל הכלים שמונח בהם החמץ, כי היכי דלא להוי ככליו של מוכר ברשות לוקח דלא קנה, וימסור לו כל המפתחות של החנות ויאמר לו בפירוש שהוא מוסר לו במפתחות כדי שיכנס לחנות בכל עת שירצה ויעשה בחמץ שבתוכו כחפצו ורצונו כאדם העושה בשלו בלי שום מוחה שבעולם מיהו עדיף טפי שלא יעשה דרך מכירה אלא דרך מתנה, שיתן במתנה גו"ש את החמץ ואת הכלים שמונח בהם לנכרי, וימסור לו את המפתחות של החנות כדי שילך הנכרי ויעשה בחמץ כחפצו ורצונו, מפני שדרך המתנה היא יותר נכונה, דהמכירה אינם עושים כתקנה, וכל זה יעשה בבוקר תכף אחר תפלת שחרית כדי שלא ישכח מחמת טרדא, ואע"פ שזה הגוי מחזיר לו הכל אחר הפסח ואינו נהנה כלום, אין בכך כלום כיון דבאמת הנכרי קנה כל זה כפי הדין.

ואותם שיש להם מיני מתיקה שיש בהם קמח לא ישהו אותם בבית, אלא ימכרו לגוי או יתנו אותם לו במתנה גמורה, ואע"פ שהגוי מחזיר אותם להם אחר פסח, וכן אותם שיש להם דגן שקורין בורגי"ל, וכן משקה שקורין בירה צריכין למכור לנכרי או ליתנם לו במתנה גמורה ויקחם אצלו לבית, ואם שכחו ולא מכרום או לא נתנום במתנה לנכרי קודם פסח, ועבר עליהם הפסח אסורים בהנאה אחר הפסח, אבל סוכ"ר הבא מערי אינדי"א וכן קנ"ד הבא מערי אירופ"א וכן מתוק קורין נבא"ת מותר להשהותם בבית בפסח ורק אין אוכלים מהם בפסח, ומי שיש לו חמץ בספינה או בשיירה ימכרו לנכרי במעות ובשטר, ויבא אצל המורה ללמדנו נוסח השטר איך הוא.

אות י

אחר שגמר אכילתו ביום י"ד ישרוף הוא בכבודו ובעצמו את חמץ הנשאר דמצוה בו יותר משלוחו, אבל אסור לזרוק החמץ ברשות הרבים משום בזיון, וגם יש בזה חילול השם בעיני הגויים, והמנהג לשרפו בחצר בערבה של הושענה, ועיין חיים לראש דף י"ב ואחר שריפתו יבטלנו מיד ויאמר דחזיתיה ודלא חזיתיה וכו', ויאמר הביטול שלשה פעמים, ולא יבטלנו קודם שריפה, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו, ואם לזה ככר קודם פסח, מוטב להחזירו קודם פסח ואם לא החזירו קודם יחזירו אחר פסח ואין בזה חשש, ואם לא יחזירו יש בזה משום גזל.

אות יא

הלובש כתונת חדשה ממין הבגדים שיש בהם חמץ נוקשא שקורין בערבי נש"א, צריך לכבסה קודם פסח היטב היטב, שישרה אותה במים קודם כבוס כדי שיוכל להעביר את זה הנש"א ממנה ע"י כבוס וילבשנה במועד, שאם תשאר בזה הנש"א שבה אז קרוב הדבר שיבא זה הנש"א בתוך פיו במועד בזמן שהחמץ אסור במשהו, יען כי דרכן של בני אדם כשחוגרין מכנסיים בבית הכסא לאחוז הכתונת בשיניהם, וגם לפעמים מקנח פיו וכן שיניו בכותנתו, וכן יזהרו לכבס קודם המועד מטפחות החדשות באים מערי אירופ"א שגם אלו יש בהם חמץ נוקשא שקורים נש"א, וכן יכבסו המפה שפורסין על השלחן שאוכלין עליו שיש בה נש"א, וכן בבגד שפורסין על המטות כשיושבין עליהם בסעודתם בשלחן, שיזדמן חתיכת לחם לחה או פרי לח שנפול עליה וקולט מן הנש"א הנז' וטועם אותו בפיו וכן כיוצא בזה.

אות יב

לא ישתמש בכלים של חמץ בפסח בלי הכשר, וכפי תשמישו הכשר שלו שאם נשתמש בו חמץ ברוטב ברותחין, הכשרו ע"י הגעלה במים רותחין, ולא יכניס הכלי תוך המים אלא

רק אם הוא רותח, ואם נח מרתיחתו יבעיר עוד אש וירתיחו המים או יגעיל בהם, וטוב להשהות מעט את הכלי בתוך הרותחין די שיכנסו הרותחין לתוך עובי הכלי וכדי יציאת הגיעול לחוץ וכנז' בש"ע לר"ז ז"ל, ודוקא שהיה מועטת ישהה אותם, אבל לא ישהה הרבה, וקודם ההגעלה ישופם היטב ויעביר מהם כל חלודה, ואם יש גומות שא"א לנקות החלודה משם צריך ליבון במקום הגומות, וגם ידות הכלים צריך להגעיל, ויהר להגעיל קודם שעה חמשית כדי שלא יצטרך לכמה תנאים, ואפילו המגעיל קודם שעה חמישית יזהר שלא יהיו הכלים בני יומן, משום דלא לחלף בכלי של איסור, כי בשאר ימות השנה אין להגעיל כלי של איסור אלא א"כ אינו בן יומן, והמגעיל ע"י צבת יגלגל הכלי, וגם כסוי הקערה צריך הגעלה.

וכתוב בשער טעמי המצות פ' עקב אזהרה מרבינו האר"י ז"ל, ראוי ליזהר שלא ללבן הכלים של נחשת עם בדיל המותר כדרך העולם להשתמש בהם מצה עד שיגעילים תחלה, לפי שזה הבדיל שהותר עליו נעשה קליפה על הנחשת ומונע פליטת החמץ מתוכו אם יגעילוהו אח"כ, והליבון בבדיל עצמו אינו מועיל לפי שהליבון נתנו לו חז"ל שיעור שיותזו ממנו ניצוצות, וליבון הבדיל לא יתלבן שיעור נתיזת ניצוצות, ולכן יותר טוב להגעילו תחלה לפלוט החמץ, ואח"כ ילבנהו הגוי לפניו בבדיל, ויזהר שלא יכבה הכלי אח"כ במים שלפני האומן שבהם מכבה הכלים של חמץ עכ"ד יע"ש, ופה עירינו יע"א לא נהגו בכך אלא מלבנים כלים שמשתמשים בהם בחמין כל השנה בבדיל תחלה, ואח"כ מגעילים אותם להשתמש בהם בפסח, ואין אנחנו מוחין בהם, מפני דפה עירנו אין דרכם לבשל בכלים אלו בשאר ימות השנה חמץ גמור בעין כתבשיל שיש בו פת וקמח, ורק במחבת דרכם לטגן בה עיסה מקמח, ואפ"ה אין זה רוב תשמישה, ולכן אין אנחנו מוחים בהם לעשות ע"פ אזהרת רבינו האר"י ז"ל הנז', אך ודאי יר"ש צריך להזהר בכך, וכן בכלי שנאסר משום בשר בחלב, וכן שאר כלי איסור שרוצה ללבנו בבדיל ולהגעילו, שצריך ליזהר כל אדם בזה להגעילו תחלה ואח"כ ילבנו בבדיל, כמו אזהרת רבינו האר"י ז"ל הנז'.

אות יג

נהגו לשטוף הכלים בצונן אחר הגעלה, כדי שלא יבלע הכלי מן לכלוך מים רותחין שעל גביו, כי ליטת הכלי נתערב ברותחין, ואע"פ שנתבטל בששים אעפ"כ נהגו לכתחילה להעבירו ע"י שטיפה בצונן וכנז' בש"ע להגאון ר"ז ז"ל, ולבוש כתב טעם אחר בזה.

אות יד

כלים שנשתמשו בהם ע"י האור ביובש, כגון שפודים ואסכלאות שקורין בערבי סגא"ת שנשתמשו בהם חמץ, צריך ליבון להכשירם לפסח, ולא מהני להו הגעלה, והמחבת שמטגנים בה די בהגעלה, אבל מור"ם ז"ל כתב צריכה ליבון והמחמיר ללבנה תע"ב, מיהו אין צריך ליבון רב שיהיו ניצוצות נתזין ממנה, אלא די בליבון שיהיה הקש נשרף עליה מבחוץ, וכלי חרס אפילו אותם המצופין שקורין פרפור"י שמשתמש בהם רותח דכלי שני לא יועיל להם שום הכשר, אלא ינקם היטב ויצניעם במקום סגור, כדי שלא יטעה להשתמש בהם בפסח, וקערות שהם כלי מתכות שה מצופים בהיתוך זכוכית אין להגעילם, וכל כלי הזכוכית שנשתמש בהם בצונן, אפילו שנשתמש בהם משקה העשוי משעורים שהוא הנקרא בירה, יש להם היתר להשתמש בהם בפסח ע"י ערוי שימלאם מים וישארו בהם כ"ד שעות, ואחר כ"ד שעות ישפכם ויחזור וימלאם מים חדשים ויהיו ג"כ בהם כ"ד שעות, וישפכם ויחזור וימלאם עוד מים חדשים שיהיו בהם כ"ד שעות, ובזה מותרים להשתמש בפסח, מפני שבליעתם בתחילה היתה בצונן.

אות טו

בשאר ימות השנה אם לוקח כלי מתכות ישן מהגוי צריך להגעילו תחלה, ואח"כ יטבילנו, ויברך על טבילת כלי, ואם הם שני כלים או יותר יברך על טבילת כלים כן המנהג פה עירנו יע"א, ודלא כמ"ד דיברך על טבילת כלים אפילו אם מטביל כלי אחד, והכלים שמכניסים בהם יין או שכר לקיום שקורין בערבי קרארי"ב דינם ככלי מכות, ואם קנה חשים יטביל אותם ויברך כסברת הרב בית דוד ז"ל, ודלא כהרב מטה יאודה ז"ל כן ההסכים עט"ר הרה"ג מור זקני רבינו משה חיים זלה"ה וכן הנהיג פה עירנו בגדא"ד משנים קודמניות, וכן היה דורש ברבים בכל שבת הגדול, וכן היה דורש עט"ר הרה"ג מור אבי זלה"ה בכל שבת הגדול, וכן אני העבד דורש בכל שבת הגדול בעזה"י, נמצא המנהג בזה ברור ויציב ואין כאן חשש סב"ל.

אות טז

אין לשין אלא במים שלנו, ושואבים אותם סמוך לבין השמשות, או בין השמשות, וכתב הרה"ג הרח"ף ז"ל בחיים לראש, זמן המוגבל לשאיבה הוא עשרה דקים קודם קריאת המגר"ב, באופן דכיון שנעשה י"ב שעות בשלימות וקרא המגר"ב, אז תכף ויד יפסיק מלשאוב עוד יע"ש, ואסור לשאוב לכתחילה למצת מצוה ע"י גוי ויזהר לרחוץ ידיו קודם שישאוב ויאמר בפיו הריני שואב מים לשם מצת מצוה.

אות יז

טוב שלא תגע אשה נדה במים ששואבין למצת מצוה וכמו שכתוב בח"ל, ויזהרו לכסות פי הכד יפה שלא יפול דבר לתוכו, ואם מניחם בלילה בגג יזהרו להורידם קודם הנץ החמה, שמא ישכחם ותזרח עליהם השמש, או שמא יהיה יום מעונן דיומא דעיבא כויה שמשא, ואם יש לו אכסדרא טוב להניחם בלילה באכסדרא.

אות יח

הן למצת מצוה הן לשאר מצות צריך להזהר שלא ילושו קודם עמוד השחר, יען שצריך להמתין על המים שיעור לילה אחת עכ"פ ואח"כ ילושו בהם, ובערב פסח אם מוכרח ללוש קודם עלות השחר מחמת הרבוי, צריך שישאוב את המים בין השמשות של ליל י"ג, אבל אם שאבם בבה"ש של ליל י"ד אין ללוש באלו המים קודם עמוד השחר דצריך עכ"פ לילה אחת, אע"פ דיש מקפידים להצריך י"ב שעות מעת השאיבה, הנה בשעת הדחק ולצורך גדול יש לסמוך על אותם דס"ל דסגי בלילה אחת אפילו אין בה י"ב שעות, וצריך להזהיר כשמוציא מים מן החבית ליתן ללוש בהם שלא יכניס ידיו בתוך המים, כי הידים חמין הם ומחממין את העיסה וכמו שכתוב רבינו זלמן ז"ל בש"ע, גם צריך להזהר שלא ילוש הקמח אחר הטחינה אלא עד שיעבור עליו כ"ד שעות, משום דמרתח ע"י הטחינה.

אות יט

אין לשין לפסח עיסה גדולה יותר מן תק"כ דרה"ם, ויותר טוב ללוש אותה פחות מן תק"כ, ושיעור עיסה שחייבת בחלה הוא קמח משקל שבע מאות ושבעה ושבעים דרה"ם, כי כן עולה מ"ג ביצים וחומש ביצה למשקל הביצה י"ח דרה"ם, וכנז' בפוסקים ועיין חיים לראש דף ק"י יע"ש, ומאחר שאנחנו נזהרים שלא יהיה בעיסה שלשין לצורך הפסח שיעור החייב בחלה, לכן טוב לניח כל המצות אחר אפיה בסל אחד והסל מצרפם לחלה, ואז מפריש חלה ומברך, ואם אין לו סל או תיבה אחת לצרפם, בתוכה, יניח המצות במקום אחד ויפרוס עליהם מפה שלא יתגלה מהמצות כלל ויפריש חלה, והברכה של החלה היא אקב"ו להפריש חלה תרומה, ואע"פ דיש מי שכתב הנוסח הוא תרומה חלה, המנהג פה עירנו לברך חלה תרומה, וכן היו דורשים עט"ר ההרב מו"ז שלהוא הדין, ועט"ר הרב מור אבי זלה"ה בציבור בכל שבת הגדול, ושמעתי שכן המנהג בעיה"ק תוב"ב.

אות כ

אם שכח ולא הפריש חלה קודם יו"ט, ונזכר ביו"ט אין מפרישין חלה ביו"ט כמו שכתוב בש"ע סי' תק"ו, כיצד יעשה יאכל בלא חלה, וישיר מצה אחת עד מוצאי יו"ט ויפריש חלה מאותה מצה, דחלת חו"ל אוכל ואח"כ מפריש, ואע"פ שי"א דלא אמרינן בחוצה לארץ אוכל ואח"כ מפריש אלא דוקא בההיכא דהוה בהו שיעור חלה בעודה עיסה, אבל אם לא

היה בעיסה שיעור חלה, אלא אח"כ צירפם בכלי אחד ונתחייבו בחלה לא מהני בה לשייר מצה אחת להפריש ממנה חלה במוצאי יו"ט, אלא צריך שישיר מעט מכל מצה ומצה כדי לתרום מן המוקף, הנה העליתי בסה"ק קבציאל העיקר כסברת החולקין דס"ל גם בכהאי גוונא דלא היה שיעור בעיסה תחלה, אלא שאחר אפיה נתנם בכלי לצרפם, מהני לאכול מהם קודם הפרשת חלה, ורק אח"כ ישאיר מצה אחת ויפריש ממנה חלה, על כן אם שכח ולא הפריש קודם יו"ט יסמוך על סברה זו לאכול ולהפריש אח"כ ממצה אחת ועיין בש"ע לר"ז ז"ל ה"פ סי' תנ"ז סעיף יו"ד וי"א יע"ש.

אות כא

אחר שיברך ויפריש יאמר בפיו הרי זו חלה, כדי שיקרא לה שם בפיו אחר הברכה, ואף על פי דאיכא רבים דס"ל דלא בעינן לקרא לה שם, עכ"ז כיון דאיכא רבוותא דס"ל הכי, מאי הפסד יש באמירת ג' תיבות אלו למעבד אליבא דכ"ע, כן העליתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים.

אות כב

הרא"ש ז"ל היה משתדל בעשיית מצת מצוה בכבודו ובעצמו, וכן ראוי לכל אדם לעשות, ואמר רבינו האר"י ז"ל המטריח עצמו במצת מצוה עד שמזיע יועיל לתיקון קרי, והלש אחר איסור חמץ יאמר בתחלת הלישה כל פירורין שיפלו בשעת לישה ועריכה, וכן בצק הנדבק בכלים יהיו הפקר כעפרא דארעא, והמנהג להצניע הלולבין להסיק בהם התנור לאפית מצת מצוה, והנה מצות מצוה זו מצוה מן המובחר ללוש ולאפות אותה בערב פסח אחר שבע ומחצה ועיין ברכ"י ז"ל.

אות כג

אם נמצא חטה במצה בעודה חיה, אם אינה מבוקעת יקח מן המצה כדי נטילת מקום, והמצה עצמה מותרת, ואם היא מבוקעת יאסור כל אותה המצה שנמצאת בה החטה אבל אם החטה נמצאת בעיסה אפילו מבוקעת, נוטל בה כדי נטילת מקום בלבד וזורקו לאש וכל העיסה מותרת, מפני שיש בזה הפסד מרובה וגם שעת הדחק וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל.

אות כד

אסור לעשות מלאכה בע"פ מחצות ולמעלה אפילו בחנם. וצריך להסתפר קודם חצות, ואם שכח קודם חצות יסתפר אחר חצות ע"י גוי, אך צריך שיעמיד ישראל ע"ג לראות מתחילת תספורת עד הסוף, ואפילו קציצת הצפרניים טוב להזהר לקוץ אותם קודם חצות.

אות כה

הבכורות אפילו הם כהנים או לויים מתענים בערב פסח בין בכור מאב בין בכור מאדם ודוקא הזכרים אבל הנקבות לא נהגו להתענות, והזכר אפילו נולד אחר נפל ג"כ יתענה, והנולד אחר ולד שמת תוך שלשים יום וכלו לו חיו לא יתענה, דיש לסמוך בזה על הגאון שבות יעקב והגאון דגול מרבבה דמקילין בזה, ואם הבכור עצמו היה חתן או אבי הבן או סנדק מותר לאכול ואין צריך לפרוע תעניתו אחר החג, אבל אם נזדמן לו פדיון שפודה את בנו אין לאכול, ויש נוהגים דהחתן מזמין את הבכורות לסעוד בו ביום אצלו בסעודת חתן, וכן אבי הבן בסעודת מילה ואין אנחנו מוחין ביד הנוהגים בכך, מיהו אינו יכול להזמין הרבה אלא רק צמצום להשלים העשרה ולא יותר ועיין ח"י, ובסעודת סיום מסכתא אם הבכור גמיר וסביר להניח מה שאומרים בעת הסיום מותר לו לאכול שם ועיין חיים לראש.

אות כו

אסור לומר בשר זה לפסח, אלא יאמר בשר זה ליו"ט, ואסור לאכול מצה בערב פסח, וגם בלילה של ערב פסח אין לאכול, אבל מצה מבושלת שבישלה קודם י"ד מותר לאכול בי"ד, כן העלתי בתשובה בס"ד בשה"ק רב פעלים, ולא יאכל הרבה בערב פסח, כדי שיאכל בליל פסח לתיאבון משל למי שיזדמן אצלו אורח וכו'.

אות כז

יזהרו הנשים בבדיקת החזרת והכרפס, דכל תולע יש בו חיוב חמשה מלקיות, והדבר הזה תלוי בצואר האשה בעלת הבית דכל בני הבית סומכין עליה בזה, ואם מקילה בבדיקה אפשר שיהיה תלוי בצוארה חיוב מלקות יותר משערות ראשה, בפרט בהיות בני הבית מרובין ובמקומות אלו שהתולעים קטנים מצויים הרבה בירקות, מעשה בחכם אחד שנכנס בערב פסח לחצר אחד, וראה את האשה בעה"ב לפניה שני סלים גדולים מלאים חזרת, והיא רוחצת העלים של החזרת ורואה אותם במהירות כלאחר יד ומנחת בסל לפניה ויאמר לה החכם כמה שערות יש בראשך, א"ל לא מניתי אותם ולפי דעתי א"א למנותם, א"ל שערות ראשך אפשר להמנות, אך חיוב המלקיות אשר בצוארך א"א להמנות, א"ל מה אעשה בני הבית מרובין ורוצין לאכול חזרת הרבה כי ערב להם, א"ל תשובה זו לא תצילך ביום הדין, על כן שמעי לעצתי ותשליכי העלין שצריך להם בדיקה מרובה, ותקחי הקלחים דוקא וכן הכרפס תבדקי להם שיעור מועט לצאת י"ח דוקא על כן בית שאוכליו מרובין ולא יש בודקים הרבה יעשו כן, ונוהגים שלא לאכול חזרת בערב פסח, וכן בחו"ל אין אוכלים חזרת ביום ראשון של פסח.

אות כח

היה שלחנו ערוך מבעוד יום כדי שיקדש מיד כשתחשך דהיינו אחר צאת הכוכבים, וישתה בהסיבה כל ארבעה כוסות, וכולם צריכין מזיגה ויעשה המזיגה במים בשלש פסקות זא"א, ובעה"ב ימזוג לו הכוס אחד מבני הבית דרך חירות, גם יקבל הכוס בשתי ידיו משתי ידיו של הנותן, גם אכילת כל ארבע כזייתות של מצה יהיו בהסיבה בין אנשים ובין הנשים בין הגדולים בין הקטנים, וההסיבה צריכה להיות על צד שמאל, ואפילו איטר מסב על שמאל כל אדם ודלא כמאן דכתב להפך.

אות כט

צריך לשתות רוב הרביעית בבת אחת דהיינו שתייה אחת ולא יפסיקנו בשתי שתיות, ובדיעבד אפילו הפסיק כמה פעמים יצא, ורק לא ישהה מתחילת שתיה עד הסוף יותר מכדי שתיית רביעית, ומשקל הרביעית הוא כ"ז דרה"ם, ולכתחילה צריך שישתה כל הרביעית, אך בדיעבד אם שתה רוב רביעית יצא י"ח וכנז' בפוסקים, ואף על פי דברכה אחרונה אין לברך בשותה רוב רביעית, משום דיש בזה פלוגתא וסב"ל, עכ"ז בליל פסח דאיכא ד' כוסות וברכה אחרונה שייכה לכולהו, אם בחד מנייהו או בתרי שתה רביעית שלם, יוכל לברך אח"כ ברכה אחרונה, אבל אם לא שתה בשום חד רביעית שלם לא יברך ברכה אחרונה על היין דסב"ל, על כן ידחוק עצמו לפחות בכוס אחד לשתות רביעית שלם, ואם יש בכוס כמה רביעיות צריך לשתות רובו, וכל הארבע כוסות צריכין שטיפה והדחה שירחצם מבית ומחוץ בכל פעם.

אות ל

מביאין לפני בעה"ב קערה שיש בה שלוש מצות ומרור וחרוסת וכרפס וזרוע וביצה, והחרוסת זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו, לכך מניחים בתוכו אגוזים ושקדים, והזרוע זכר לפסח דבזמן בהמ"ק היה מביא גם את הפסח בשעת אמירת ההגדה, והביצה זכר לקרבן חגיגה, ומנהגנו לעשות הזרוע צלי והביצה שלוקה במים, ואם שכח ולא צלה הזרוע בערב פסח מותר לצלותו בליל פסח, אף על פי דאין אוכלין צלי גם ביום ראשון וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל, וצריכין להזהר בכל ביצים ששולקין בקדרה בפסח שירחצו תחילה במים צוננין בתוך כלי אחד בפ"ע, מפני כי אצלינו אלו המוכרים את הביצים קונים אותם מן הערביים והם מניחים אותם עם הקמחים שלהם ונדבק על קליפתם קמח, לכך ירחצום היטב תחלה כי חמץ בפסח במשהו.

אות לא

נוטל ידיו לצורך טיבול ראשון ולא יברך על נטילה זו, ואשרי הנזהר ליטול ידיו בטיבול משקה בכל השנה כולה, ועט"ר הרב מור אבי זלה"ה היה נזהר בכל השנה והיה מזהיר לכמה בני אדם בזה כי באמת מנהג העולם להקל בזה בשאר ימות השנה הוא בנוי על סברה יחידאה ועיין בשו"ת מטה יוסף ז"ל מה שאמרו בזה.

אות לב

יקח כרפס פחות מכזית, שלא יתחייב בברכה אחרונה ויברך עליו בפה"א, ויכוין לפטור המרור ויטבול אותו בחומץ ויאכלנו בלא הסיבה, וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל וכן מנהגינו מזמן עט"ר הרה"ג מור זקני זלה"ה לאכלו בלא הסיבה, וטיבול ראשון זה שהוא כרפס בחומץ, הוא זכר לסיבת קושי השעבוד שהיה בשביל מכירת יוסף הע"ה ושהטבילו כתונת פסים שלו בדם ומכרוהו וגרמו צער ליעקב אע"ה, וזה נרמז בכרפס והיינו אותיות כ"ר הם סוף מכר ואותיות פס הם ראש פסים, וטיבול שני שהוא מרור בחרוסת הוא זכר לקושי השעבוד עצמו שמררו חייהם במעשה הטיט הרמז בחרוסת וכמו שכתוב בזה בפה"א מקבציאל ואף על פי שאמרנו שצריך ליקח כרפס פחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה הנה אם שגה ואכל כזית צריך לברך אחריו בג"ר, ועכ"ז לא יברך על המרור בפה"א יען דחשיב מצרכי הסעודה הבאים תוך הסעודה, ויזהר שלא יאכל כל הכרפס שיש בקערה אלא ישאר בקערה מהכרפס עד אחר המוציא, דצריך שיהיה סוד הקערה שלם עד לאחר אכילת מצה ומרור.

אות לג

יקח מצה האמצעית ויחלקנה לשתיים, ויתן חציה הגדול לאחד מהמסובין להצניעו לאפיקומן, וחצי הב' הקטן יניח בין שתי המצות השלימות, וכפי הסוד יחלקנה להאמצעית צורת ד"ר וצירו של ו' יניח לאפיקומן וצורת ד' יניח בין המצות וכשאומר הא לחמא עניא יגביה בפרוסה, וימאר הא בציר"י, ומנהגנו לכפול פסקא זו ג"פ, ואח"כ יצו להניח הקערה בסוף השלחן, גם ימזגו הכוס ויניחו לפניו כדי שישאלו ויאמרו מה נשתנה, וכשיתחיל לומר עבדים מגישים הקערה לפניו, וכשאומר אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן מנהג יפה לאחוז חצי המצה הטמונה לאפיקומן להראות לבני המסיבה שהוא זכר לפסח וכנז' בספר תניא, וכשמגיע למצה זו, יגביה המצה השלימה העליונה שלפניו לחבוב מצוה, וכן הוא הדין כשיגיע למרור זה, אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלין לא יאחוז הזרוע בידו אלא יראנו בלבד, וכשיגיע לוהיא שעמדה, יאחוז בידו הכוס שמזגו לו, ויכסה הפת, ויזהר לכסות הפת בכל עת שלוקח הכוס בידו.

אות לד

יטול ידיו ויברך ענט"י, ויקח המצות שלשתם ביחד משום לחם משנה, ויברך המוציא וישמיט השלישית וישאר בידו מצה העליונה והפרוסה, ויברך על אכילת מצה ויבצע מהעליונה והפרוסה כזית מזו וכזית מזו, וכל כזית הוא תשעה דרה"ם, ויטבלם במלח ג"פ ויאכלם בהסיבה, ויכניס שתי כזייתות אלו בפיו ביחד, כדי שיאכל משניהם בבת אחת ואם יש לו אונס שאינו יכול לעשות כן וירצה לפרר כל כזית פרורין קטנים להכניסם בפיו, אז יכניס פרורי כזית השלמה תחלה וכנז' באחרונים. ואח"כ יקח כזית מרור וישקענו בחרוסת, וינער מעט מן החרוסת דבעי טעם מרור, ויברך על אכילת מרור ואין צריך הסיבה, ואח"כ תכף נוטל מצה השלישית ובוצע כזית ממנה וכורכו עם כזית מרור ומטבל בחרוסת, ואומר זכר למקדש כהלל הזקן וכו' ויאכלם בהסיבה, ויזהר שלא ידבר דברים חיצונים בין אכילת מצה לאכילת הכורך, ולכן יאכלם בזא"ז תכף בלא עיכוב, ואח"כ סועד וגומר סעודתו בשמחה ובטוב לבב.

אות לה

אחר שגמר סעודתו יאכל בשמחה את האפיקומן השמור בתוך המפה זכר לפסח הנאכל על השבע, ולכן יזהר שלא יאכל הרבה בתוך הסעודה כדי שיאכל האפיקומן לתאבון, ויאכל ממנו שתי כזייתות למצוה מן המובחר, שהם כזית אחד זכר לפזח וכזית אחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח, ואם הוא זקן או חלוש מאד וקשה עליו לאכול שתי כזייתות יאכל כזית אחד דוקא זכר לפסח, וצריך לאכול אותו במקום אחד, ולא בשתי מקומות, ואפילו בחדר אחד בשתי שלחנות אסור, ויזהר לאכול קודם חצות, וטוב שגם ההלל יאמר קודם חצות, ולא יתנמנם באמצע אכילת האפיקומן, ואם הוא מסב לבדו על השלחן אפילו בתוך הסעודה קודם אכילת האפיקומן לא ישן ועיין ש"ג ז"ל.

אחר האפיקומן אין לאכול שום דבר, משום דבעינן שיהיה טעם האפיקומן בפיו עד שישן, ורק מים מותר לשתות, ויש מתירין בקהו"א ויש לסמוך עליהם לצורך גדול, ושתיית שם הסכים הרח"ף בח"ל להזהיר בליל ראשון, אבל בליל שני התיר, ומה שקורין אותו אפיקומן הוא נטריקון אפיקו מיני שלא יאכלו עוד, ועט"ר הרב מו"ר אבי זלה"ה פירש אפיקו מ"ן ר"ת מיין נוקבין העולין מן מצות אכילת מצה ואכילה זו היא מצוה אחרונה ודפח"ח.

אות לו

אם שכח ולא אכל האפיקומן עד שנטל ידיו, או אמר הב לן ונברך, יאכל אותו בלא ברכת המוציא, ואם לא נזכר עד שבירך בהמ"ז אם לא שתה כוס שלישי, יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ואם שתה כוס שלישי ואח"כ נזר, הנה אם אכל תוך הסעודה מזאת המצה השמורה משעת קצירה שיעור כזית סומך על זה, ואם לאו אז אילו אם לא נזכר

אלא עד אחר ההלל יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן, ויחזור ויברך על הכוס, ועיין בית דוד סי' רנ"ט דף ע' ושו"ג סי' תע"ו סק"ח יע"ש.

אות לז

חייב אדם לספר בנסים ונפלאות שעשה השי"ת לנו ולאבותינו עד שתכרחנו השינה לישן, ואיתא בזוהר הקדוש פקודא לספר ביצ"מ וכו' וקב"ה חדי בהאי סיפורא וכו"ש לכל פמלייא של מעלה, ואמר להון זילו שמעו האי שבחא דלתתא, ובהאי סיפורא בקעי רקיעייתא ויהיב חילא למאריהון, ובזה כלל המרבה לספר ביצ"מ ה"ז משובח בפמלייא שלא מעלה שקב"ה משתבח בו כדכתיב ישראל אשר בך אתפאר.

אות לח

צריך לומר ק"ש על המטה עם הפסוקים הנוהגים בכל לילה כסדר רבינו האר"י ז"ל, ואם הוא נייעור עד אחר חצות יאמר אותה מעט קודם חצות, ובחול"ל כל הלכות לילה ראשונה נוהגת בלילה שניה, וצרי לברך שהחיינו בחול"ל בשתי לילות הראשונים של פסח בקידוש, אבל בלילות האחרונים שהם יום ס' ויום ח' של פסח אין מברכין שהחיינו בקידוש, וכשאורים שהחיינו בלילה הראשונה יכוין גם על אכילת מצה.

אות טל

העובר לפני הנחתום גוי בפסח ולא יריח מפת חם, ומצאתי כתוב דאין מכין הכלבים בחג הפסח ובפרט ביום א' וביום ב' שבהם מספרים ביצ"מ, ואע"פ שארז"ל על הכלב משח אודניה וחוטרא אבתריה, מסירין החוטא מעליהם בפסח כי בליל פסח ביצ"מ כתיב לא יחרץ כלב לשונו ששמרו גזרתו יתברך באותה הלילה, דלכן אמרה תורה על נבלה לכלב תשליכון אותו.

אות מ

ישגיחו מוכרי הצימוקים בשקים שלהם שלא יהיה בשקים חמץ בעין, שדרכים להיות דבק בהם חמץ מחמץ שבקמחם ההוא של הצימוקים דרכם להשתמש בהם בקמח ובא עליהם מים ומתלכלך השק בקמח שנעשה חמץ בעין, והמגדל תרנגולים יברר הלול שלהם מהשעורים, ויקנה להם קודם פסח דוחן או זורא ויתחיל להאכילם מזה קודם שיכנס הפסח, ומותר לקנות תרנגולים בתוך הפסח ויאמר בפירוש שאינו רוצה לקנות הספק כלל, ואחר שחיטה תכף וישליך זפק לחוץ, ועיין בשירי ברכה ובטוב עיין, ופה עירנו יש כמה בעלי בתים שאין אוכלים תרנגולים בפסח משום גדר וסייג דחוששין פן ימצא

בהם חיטין ושעורים, והרוצה לאכול תרנגולים מני שיש לו סיבה הכרחית יעשה התרה על מנהג שלו וכנז' בלב חיים ח"ב סי' ר"ז.

אות מא

פה עירנו יש הרבה בעלי בתים נוהגים שלא לאכול אורז בפסח מפני כי האורז ימצא בו תערובת חיטין ושעורים, וצריך לבדקו תחלה פעמיים ושלוש, וחוששין שמא ישגו בבדיקה, וישאר באורז חיטה ושעורה ויבשלו בו לכך בדלין ממנו, ויש נוהגין לאכול אחר בדיקה, על כן אם הבעה"ב אוכל אורז והמבשל שלו נוהג שאינו אוכל אורז אסור לבשל אורז ביו"ט לבעה"ב כיון דהוא נוהג איסור באכילתו משום גדר וסייג, אבל לטלטלו ביו"ט מותר כן העליתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים, והדומה לדין זה תמצא גם בשאר ימי טובים שאם זה המבשל אכל בשר ביו"ט, אסור לבשל חלב לאחרים א"כ יש שהות ביום שיעבור זמן שש שעות אחר אכילת הבשר כדי שראוי שיאכל זה מן התבשיל ההוא בו ביום, אבל אם לא שיש שהות ביום שיאכל הוא עצמו ממנו אסור לבשל לאחרים, מיהו בטלטול שרי.

אות מב

לא ישתו חלב מבהמת גוי בפסח שמא האכיל אותה חמץ, ואם לוקחים שאור מן הגוי אחר הפסח יזהרו להפריש מאותה עיסה חלה שתהיה גדולה משיעור השאור כולו.

אות מג

אין אומרים תיקון לאה בחול המועד של פסח ויזהרו בכל ימי המועד לעסוק בתורה הנותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב.

הלכות אם חל ערב פסח בשבת קודם לחיים טובים ולשלום.

פתיחה

אות א.

בודקין בליל י"ג כפי ההלכות שכתבנו לעיל בבדיקה של ליל י"ד, והבכורות מתענים ביום חמישי, על כן אם הבודק הוא בכור יטעום קודם הברכה פירות או מיני מזונות, כדי שיבדוק בישוב הדעת ובנחת, ואחר הבדיקה יבטל החמץ כמו שכתוב בליל י"ד, אבל ביטול של היום לא יבטל ביום ששי אלא יבטל ביום שבת, ויזהר שלא ישכחו, אך ביעור חמץ יעשהו ביום ששי שישרוף הפתיתים שיאנו רוצה לאכלם, ומשייר הפת לצורך סעודת ליל שבת וסעודת שחרית דשבת, והביעור בערב פסח יעשהו קודם חצות כדרך שעושה בי"ד כשחל בחול, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים.

אות ב

ביום שבת קודם שהוא יום י"ד ימהרו להתפלל בבוקר כדי לצאת במהרה לאכול סעודת שחרית שלא יכשלו באיסור אכילת חמץ בערב פסח אחר הזמן אך יזהרו שלא יתפללו בחפזון ובמרוצה, ואם יש חתנים באותו שבת לא יזמינו אבות הבנים אורחים הרבה לצורך עליית ספר תורה כדרכן, כדי שלא להאריך הזמן בכך שצריך לצאת מהרה לאכול סעודת שחרית וימהרו לקדש ולאכול תכף, ויאכלו כל חמץ שיש אצלם בית קודם שיחול איסור אכילתו, ואם נשאר חמץ שאין יכולים לאכלו יתנוהו לגוי, ולא יזרקנו לרשות הרבים, ואין מבשילין לשבת זו תבשיל שדרכו להיות דבק הרבה בקדרה שלא יתקנח באצבע, כדי שלא יצטרך להדיח הקדרות והקערות מיהו אם בשל כזה ונדבק התבשיל בקדרה מותר להדיח הקדרה במים בידו, אבל לא בסמרטוט משום איסור סחיטה בשבת, והדחה זו נחשבת קצת צורך היום דאיכא בזה צורך מצוה כמו שכתוב הפר"ח וכנה"ג וש"ג, ואם אפשר לקנחו באצבע אסור להדיח כנז' באליה רבא ושאר אחרונים, ואחר שיגמור כל אכילתו ולא ישאר אצלו חמץ אז יבטלנו ויאמר כל חמירא וכו' דחזיתיה ודלא חזיתיה.

אות ג

יאכל סעודת הלילה ושל שחרית בשבת זו בחצר במקום אחד דוקא, ולא יעשו בלילה ובשחרית פירורין הרבה על השלחן, ואם נעשה פירורין ישגיח עליהם לאכלם תכף קודם שיפול עליהם משקה וימאסו, ואחר אכילתם ינערו השלחן או המפה בר"ה בשביל פירורין קטנים שאין נלקטים ביד לאכלם, גם עוד אחר אכילה יכבדו המקום שאכלו בו משום איזה פירורין שנפלו, וישליך הזבל לר"ה ולא יניח הזבל באשפה שבחצרו, ומותר לאכול ביצים בשבת זו בשחרית ואין חשש בזה משום אכילת ביצים בליל פסח דאין זה דומה לחזרת וכיוצא, אך יש נוהגים שלא לאכול בשבת זו ביצים בשחרית מפני שמניחים ביצה בליל פסח בקערה ואוכלים אותה זכר לקרבן חגיגה וכל אחד יעשה כמנהגו בדבר זה.

אות ד

בגדי מועד ילבשום בשבת זו אחר מנחה, וגם הכתונת יחליפו אותה אחר מנחה מפני שאכל חמץ בלילה ובשחרית בהיותה עליו, וחוששין שמא דבק בה איזה פירור קטן של חמץ, אבל במכנסים וטלית אין חשש זה, ומי שהוא עני ואין לו אלא כתונת אחת שלבשה בליל שבת יזהר בעת אכילתו לתחוב בית יש של הכתובת לפניו ואחר אכילתו יבדוק כותנתו.

אות ה

סעודה שלישית יעשנה בפירות אחר מנחה, וטוב לעשותה בפירות שברכתן מעין שלש, ויביאום לפניו בקערה על השלחן ויאמר ג"כ קודם שיאכל אתקינו סעודתא וכו' כשאר שבת, ולא ירבה באכילתו כדי שיאכל בלילה לתאבון, ובזה השבת מנהגי לדרוש בע"ה בבית הכנסת על ההגדה, אך צריך להקדים כדי שנתפלל בתשע ומחצה ודרוש שבת הגדול הוא בשבת הקודם.

אות ו

מצת מצוה שיוצא בה ידי חובתו בלילה ראשונה לא יטלטלנה ביום שבת זה שחל בערב פסח, כי מוקצים הם דלא חזו למיכל מנייהו דודאי קפיד להאכיל לתינוקות, אבל שאר מצות שהם לצורך אכלו בימי הפסח מותר לטלטלם בשבת זו, דאף על פי דהגדולים אסורים לאכול מצה בע"פ, מכל מקום חזו למיכל לקטנים.

אות ז

סידור השלחן לצורך הלילה לא יעשה אלא אחר חשיכה דאין שבת מכין יו"ט, אך כיון שעבר בין השמשות שהוא אחר קריאת המגרב בשבעה דקים, מותר להכין לצורך הלילה, וצריך כל אדם לישן ביום שבת זו אחר סעודת שחרית כדי שיוכל להיות ניעור היטב בלילה, והוא הדין הנשים והקטנים יזהרו בכך, ואחר שיקיץ משנתו ביום יעסוק בתורה הנותנת חיים לעושיה וטוב ללמוד משנה פסחים.

הלכות עירוב כשיזדמן שבת אחר יום טוב

פתיחה

אות א. צריך לערב בפת ותבשיל, ושיעור הפת י"ח דרה"ם, ושיעור התבשיל תשעה דרה"ם, ופחות מזה אינו מועיל, והתבשיל טוב לעשותו ביצים שלוקים קשים דאלו מתקיימים במקומות אלו שהם חיים, אבל הבשר לא יתקיים בזמן החום שני לילות ושני ימים דאם חל יו"ט בחמישי וששי צריך שתשאר חתיכת הבשר ב' ימים ושני לילות דהיינו עד ליל שבת, ולכן טוב לעשות מביצים שלוקים כי אלו יתקיימו ולא יתקלקלו.

אות ב

נטל העירוב בידו ומברך אקב"ו על מצות עירוב, בדין עירובא יהא שרי לנא לאפווי ולבשולי ולאטמוני ולתקוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיו"ט לשבת, והשוחט טוב להוסיף תיבת ולמשחט, ואם לא הוסיף לית לן בה דנכלל זהה בכלל כל צרכנא וכמו שכתב הגאון ר"ז ז"ל, וממצה לאכול העירוב בסעודת שבת.

אות ג

צריך לשמור עירובו שלא יאבד, ושלא יאכלו אותו עד ליל שבת אחר חשיכה, ואם אירע לו כך או ששכח ושגג ולא הניח עירוב פה עירנו יע"א יסמוך על עירוב שלי, כי אנכי הצעיר מזכה ומערב בעד כל השוגגין והאנוסין ואותם שיתאבד עירובם קודם שבת.

אות ד

אם בערב יו"ט שכח ולא הניח עירוב והתפלל ערבית, או שאמר ברכו ונזכר, אע"פ שעדיין הוא יום לא יניח עירוב אלא יסמוך על שלי.

אות ה

אם חל יו"ט בחמישי ושישי אע"פ שעשה עירוב ומבשל ביום שישי לצורך שבת, עכ"ז אסור לבשל ביום חמישי שוא יום ראשון לצורך השבת.

אות ו

אם יש שלש וארבע בעלי בתים דרים בחצר אחת, ויש בהם נשים או אנשים שאינם יודעים לערב, ורק יש שם אחד שיודע לערב יביאו כולם את העירוב לאותו האחד מן הדרים שם שיודע לערב, ויאחוז הכל בידו ויאמר יהא שרי לנא ולכל הדרים בחצר הזה.

אות ז

בעה"ב עם הארץ שאינו יודע לומר נוסח העירוב, וכן אשה אלמנה ובניה קטנים שאינה יודעת לומר נוסח העירוב, כתב הגאון חיד"א ז"ל בחיים שאל ח"א דף צ"ד מנהג עיר קדשינו ירושלים תוב"ב לשוח הב"ד זוגא דרבנן ויסבבו ויעשו עירובי תבשילין לאלמנות ולכל מי שלא ידע, ויקחו מאתם בכל בית פת ותבשיל, וכה יאמרו בדין עירובא יהא שרי לבעל הבית הה ולכל בני ביתו לאפויי ולבשולי וכו', וזהו בתורת שליחות יע"ש.

ולענין הברכה אם יודע זה העם ההארץ או האשה לברך, ורק נוסח העירוב אינם יודעים, העליתי בתשובה בשה"ק רב פעלים בדין חנוכה שיוכל לברך החולבה בהיותו במטה ואחר ידליק בפניו בחדרו ושם האתי דברי הרב חק"ל אות יו"ד ח"ב סי' ח' בדף ל"א, ומח"א בספרו חקת הפסח סי' תל"ב על דברי רש"ל ז"ל, והגם דהבאתי שם דברי הרב בית דוד ז"ל בהלכות ר"ה סי' שצ"ג שכתב שלא יהיה אחד עושה ואחד מברך עכ"ז העלתי בדין חנוכה הנז' שיהיה בעה"ב שהוא חולה מברך ושלוcho מדליק, והוא הדין לענין זה יכול זה עם הארץ לברך ושלוcho שעומד אצלו אומר תכף נוסח העירוב.

אות ח

צריך להקדים צרכי שבת מבעוד יום שיהיה שהות ביום שאם היו מזדמנים לו אורחים שלא אכללו היו היו אוכלים ונהנים בו ביום קודם בה"ש ממלאכתו שעשה וכמו שכתוב הגאון רבינו זלמן ז"ל בש"ע.

פרשת שמיני

הכלים לנטילת ידיים לסעודה

פתיחה

דע כי בשבתות אלו אשר בין פסח לעצרת, דרכי לדרוש בע"ה תחלה בפרשת השבוע ואח"כ אקשר התחלת פרק מפרקי אבות עם פסוק מן הפרשה, ואדרוש בפרקי אבות ואח"כ אתקשר ההלכות עם המשנה מפרקי אבות של אותה שבת, ואגיד ההלכות לכן בשבתות אלו כל קשור ההלכות יהיה עם המשנה דאבות מידי שבת בשבתו בעה"י.

הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום,

נ"ל בס"ד אמת הוא חלק מצות עשה, ודין הוא חלק מצות ל"ת, ושלום הוא חלק מצות דרבנן, שעל ידם ישא ה' פניו לישראל וישם לם שלום, כמו שאמרו רז"ל איך לא אשא פנים לישראל שאני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת, והם דקדקו עד כזית ועד כביצה, כי מאחר דחכמים התירו בגדרים וסייגים בזה נעשה שלום לישראל מן המקטרגים, שיאן יכולים לקטרג ולומר מדוע תשא פנים להם לקבלם בתשובה ולהאריך להם עד שישובו בתשובה וכמש"א במ"א בזה.

והנה מכלל מצות חז"ל היא מצות נטילת ידיים, ומשום דהיא מדרבנן נעשה לה חיזוק יותר דהמזלזל בנט"י חייב מיתה בידי שמים, צא ולמד מעובדא דרבי עקיבא בעירובין דף כ"ה כשהיה חבוש בבית האסורין ולא טעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו, וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה בזקנותו כך בילדותו עאכו"כ, ומה בבית האסורין כך שלא בבית האסורין עאכו"כ ע"ש, וכל אדם ראוי שיתפעל בזה, ושומר נפשו יזהר בה, וישתדל לדעת הלכות נט"י שיש כמה דברים שמעכבין בה וכאלו לא נטל דמי, ואין בור ירא חטא והנזהר ינחל טוב.

אות א

אע"פ ששיעור נט"י ברביעית יזהר ליטול בשופע, ואותם אנשים בורים שנוטלין ואין נוטלין כראוי עונשם יותר מרובה מאותם שאינם נוטלין כלל, חדא הנה הם אוכלים בלא נט"י כיון דאין נוטלים נטילה ראויה כפי הדין והב' שמברכים ברכה לבטלה, והג' ריב לה' עמהם מאחר דנוטלין למה אין נוטלין כראוי, מה הפסד יש בזה ומה עול כבד יש להם, בזה אין זה אלא רוע לב, על כן איש הירא יזהר ויזהיר אחרים בזה לעשות המצוה כתיקונה וכמו שכתוב בחס"ל סי' קנ"ח יע"ש אך אע"פ דאוכל כזית חייב בנט"י, עכ"ז ברכת ענט"י לא יברך אא"כ אוכל כביצה שהוא י"ח דרה"ם, ואם דעתו לאכול כביצה וברך ענט"י ובעת שבא לאכול לא ה' לאכול כביצה אלא רק אכל כזית, אין כאן חשש ברכה לבטלה על אשר בירך ענט"י, ועכ"ז ידחוק עצמו היכא דאפשר לו לאכול כביצה בשביל הברכה.

אות ב

חיוב נט"י הוא בין על האנשים בין על הנשים, ובעוה"ר יש כמה נשים שאוכלים בלא נט"י ואין מרגישים בחטא דנעשה להם כהיתר, ויש חושבין כיון דאין יודעים לברך בהמ"ז לכך גם נט"י לא יברכו, וצריך להודיעם דלא תליא הא בהא, וצריך כל אדם להשגיח על בני ביתו בדבר זה ולהודיעם חומר הדבר ויזהירם תמיד וגם יחנך ילדיו הקטנים אע"פ שלא באו לכלל חיוב כדי שירגילו בכך מקטנותם, וכתב בספר כ"מ כ"י בפעם האחרונה של נט"י בכל יד ויד ימלא חפניו מים וכמו שכתוב ר"ח אנא מלאי חפנא מיא וכו', ויכוין אותה שעה מי ר"ת מלא ידנו מברכותיך, וגם יכוין מים ר"ת מעושר מתנות יריך ע"כ ומנהג יפה הוא.

אות ג

כל הנוטל ואינו מהפך ידיו אנה ואנה בשעת נטילה, ה"ז קרוב לודאי שאין המים באים על כל היד וכנראה בחוש הריאות, לכן יזהר להפך ידיו בשעת נטילה אנה ואנה כדי שיבואו המים על כל היד.

אות ד

כשנוטל יקח הכלי ביד ימין וימסרנו ליד שמאל, כדי להכניע השמאל כעבד הנכנס לשרת את אדונו, ואז תשפוך יד השמאל על הימין ג"פ בזא"ז, ותניח הכלי בארץ והימין תקחנו מאליה מעל הארץ ותשפוך ממנו ע"י שמאל ג"פ בזא"ז, ואח"כ ישפשף הימין ג"פ בזא"ז, ויחזור וישפשף השמאל ג"כ ג"פ בזא"ז, כן הוא הסדר המפורש בסידור רבינו הרש"ש ז"ל דבעי לשפוך ג"פ בזא"ז וגם לשפשף ג"פ, ואף על פי דמדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצות משמע לשפוך ב"פ ולשפשף פעם אחת, ודאי דבר זה נתברר לרבינו הרש"ש ז"ל מדברי רבינו האר"י ז"ל במקום אחר, כי נאמן רבינו הרש"ש ז"ל שלא יחדש דבר מדעתו אם לא מצא ו גילוי והכריח בדברי רבינו האר"י ז"ל, לכן אין לזוז מדבריו, ובפרט כי בדבר

זה אין נזק יוצא מן התוספת, ושמעתי שכך הוא מנהג קהל חסידים בבית אל לשפוך ג"פ בזא"ז, ולשפשף ג"פ בזא"ז.

אות ה

וכאשר יגביה ידיו עד כנגד ראשו אז תכף ומיד יברך על נט"י, כדי שלא תהיה הגבהת ידיו לבטלה, כנז' בזוהר הקדוש שאסור להגביה ידיו בריקנייא, ואחר ברכת ענט"י בעוד ידיו זקופים יפשוט ידיו לקבל שפע וברכה מעשר מיני שפע הנמשך לי"ב בחינות קדושה הכלולים בעשר ספירות קדושה, הרמזם בעשר אצבעות ידיו, ויכוין להמשיך מן אור אין סוף מוחין ושפע לי"ב בחינות קדושה הרמזים בעשר ספירות הכוללים, והם עשר מיני ברכות הנזכרים בפסוק ויתן לך וכו' עד ומברכך ברוך.

אות ו

כתב רבינו ז"ל בשער המצות נט"י שיעורה כל היד שהוא חמש אצבעות והכף עצמה עד פרק הזרוע וכו', ובזה יובן ענין נטילת ידים שהוא לשון נשיאות כמו וינטלם וינשאם, אשר ביאורו הוא שבעת רחיצתם יגביהם למעלה עד כנגד ראש, ולפחות עד כנגד שתי הפנים שבו כי גם הפנים מכלל רישא אינון, וכאשר תגביה ידיך תכוין להכניס קשר הזרועות לפנים, ולא יהו יוצאין ובולטין כמנהגם לאחורי הגוף והם הנקראים קובד"ו בלשון לעז בסוד וכל אחוריהם ביתה עכ"ל.

אות ז

יברך ענט"י אחר הנטילה קודם הניגוב, ואם לא בירך עד שהתחיל לאכול שוב לא יברך, ויש מי שאומר שאפילו אם לא בירך עד לאחר הניגוב שוב לא יברך, לכן צריך ליזהר לברך קודם הניגוב, וכ"ש שאסור לו לברך בהיותו מנגב ידיו כמנהג המון העם, שהרי אסור לעשות עסק אפילו כל דהוא בשעה שמברך, וכנז' בחס"ל סי' קנ"ח אות ג' ועיין מטה יוסף ח"ב ושאר אחרונים, ולפ"ז אם שכח ולא בירך קודם ניגוב לא יברך אחר ניגוב משום ספק ברכות, מיהו הרב מגיה בחס"ל שם כתב דאם נגב ידיו קודם ברכה יחזור ויטול ידיו כדי לברך קודם ניגוב ע"ש, ויפה כתב וכן רואים לעשות כדי שלא יפסיד הברכה, ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה וכמו שכתוב בס"ד בזה במ"א, אך קודם שיטול יגע בבשרו בידיו ויטמאם, ויטול ויברך קודם ניגוב.

אות ח

ינגב ידיו היטב קודם שיבצע שהאוכל בלא ניגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא, ויש מחמירין אפילו בנוטל ידיו בבת אחת ושופך עליהם רביעית בבת אחת עכ"ז צריך ניגוב קודם אכילה, ולא ינגב ידיו בחלוקו דקשה לשכחה.

אות ט

אם עשה צרכיו ורוצה מיד לאכול, יטול ידיו תחלה בשביל עשיית צרכיו ויברך אשר יצר, ואח"כ יגע בידיו במקומות המכוסים בגופו, ואז יטול ידיו ויברך ענט"י, אבל א"א לעשות נטילה אח לשתיים דאין הנטילות שוות, מפני כי נטילת בית הכסא צריכה ג"פ בסירוגין, ונט"י לאכילה צריכה ג"פ רצופין בזא"ז, לכך יעשה כאשר כתבנו, מיהו אם אין לו מים הרבה או שהוא צריך למהר יעשה כך, שיטול ידיו בסירוגין ג"פ ויכוין בנטילה זו אדעתא דהכי שרוצה לאכול ויבר ענט"י והמוציא, ואחר שיאכל כזית של המוציא יברך אשר יצר, אך לא יעשה כאלא מדוחק, דלכתחילה טוב לעשות שתי נטילות כל אחת כדינה כאשר כתבנו.

אות י

האוכל צריך נט"י אפילו אם אדם אחר נותן לתוך פיו והוא אינו נוגע במאכל, ואסור להאכיל למי שאינו נוטל ידיו, וכן אסור ליתן לאכול למי שיודע בו שאינו מברך, על כן בעה"ב שמביא פת לבני ביתו ויודע שאין מברכין ואין עושין נט"י הרי קולר העון תלוי בצוארו, וכן אם יבא עני לביתו לבקש לחם ויודע בו שיאנו מברך ואינו נוטל ידיו, הרי זה עושה איסור במקו מצוה ועל זה ידו הדווים.

אות יא

צריך שיהיה במים רביעית מכונס במקום אחד, דהיינו שבעה ועשרים דרה"ם מים שהוא שיעור ביצה וחצי, ואם לא היה בכלי רביעית ושפכם על ידו וחזר והביא מים והשלים, ידיו טמאות ואין לו תקנה אלא עד שינגבם ואז יחזור ויטיל עליהם מכלי שיש בו רביעית מים, וצריך שכל אדם ישים דעתו בדבר זהה כי הוא מצוי ושכיח שהאדם לפי תומו לוקח הכלי ושופך על ידיו בחשבו שיש בו יותר מרביעית מים, ואחר ששפך ידע שהוא חסר מרביעית דאז יזהר לנגב תחלה, ואח"כ יטול ממים שיביא מחדש שיש בהם שיעור.

אות יב

הנוטל ידיו צריך להזהר שלא יפסוק הקלוח עד שיטול כל היד בבת אחת שתתכסה כל היד במים שלא ישאר אפיל וקצת ממנה שלא יתלחלח במים, ודבר זה מצוי הרבה

שלפעמים שופך על היד מים רבים ועכ"ז ימצא מקום קטן ביד שלא נאחז בו המים ונשאר יבש ממש.

אות יג

נטל מקצת ידו ונגבה, וחזר ונטל הנשאר בידו הרי ידו טמאה כמו שהיתה, דאין נטילה לחצאין אם אין על מקצת שנטל טופח על מנת להטפוח.

אות יד

מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה אין צריך להסיר הרטיה בשעת הנטילה, ורק יזהר ליטול ידיו מרביעית מים בבת אחת, שאל"כ המים שעל הרטיה יחזרו ויטמאו את היד, ואע"פ שהוא נטל מרביעית טוב שיכרוך על הרטיה סמרטוט רך משום זוהמא ועיין באליה רבה, ואם באמצע השלחן הסיר הרטיה או נפלה צריך לחזור וליטול כל היד שאין נטילה לחצאין.

אות טו

אם נטל ידיו ובעת שבא לשפשף ראה שנשאר מקום בכף ידו שלא נאחז שם מים שנשאר יבש, ולא נשאר מים בכלי וגם לא אפשר להביא ממקום אחר כדי שיטול פעם שנית, הרי זה יזהר שלא ישפשף, שאם ישפשף יטמא כל ידיו מחמ אותו מקום שנשאר בלא מים וימתין עד שתתנגב מאליה שלא ינגבה במטפחת, והרי זה יוצא ידי חובת נטילה כמ"ד דס"ל דסגי אד האצבעות, ואף על פי דלא קי"ל כותיה סמכינן בכה"ג שהוא שעת הדחק לאכול פת ע"י נטילה זו מאחר דאי אפשר לו לתקן הדבר, אך לא יברך ענט"י אלא יברך בלא שם ומלכות, ורק יהרהר בשם ומלכות ועיין חס"ל קס"ב אות ג'.

אות טז

אם נטל ידו אחת ונגע בה בחברתה שלא נטל אותה עדיין, או אם נגע בידיו אדם אחר שלא נטל ידיו, ואפילו אם נגע בו תינוק בן יומו בידיו הרי נטמאו ולא מהני להו נטילה אלא עד שינגבם תחלה ויחור ויטלם, אך לא יברך פעם שנית, ואפילו נטל שתי ידיו ולא נזהר לשפוך רביעית על כל אחת בבת אחת ישפשף יד בחברתה נטמאו ידיו, ואין לו תקנה עד שינגבם ויחזור וינטלם בלא ברכה.

אות יז

יש חסידים ואנשי מעשה מדקדקין שאין נוטלין הם בעצמם, אלא יהיה אדם אחר שופך לידים שלהם, מפני דלפעמים אם לא שפך רביעית על ידו האחת אז כשיבא ליתן מים על ידו האחרת יהיה צריך להשפיל ידו, ואז חוזרין המים שחוץ לפרק ומטמאין את היד, ועוד

חוששין שמא בנתינת הכלי מיד ליד נוגעת היד שנטול ביד שלא נטל ותטמא, ועוד חוששין מחמת לחלוח שנטמא בנגעו ביד שאינה נטולה ומטמא אח"כ את הנטולה כשאוחזת באוזן הכלי, על כן מי שמוכרח ליטול בעצמו ישים לבו להשמר בכל אותם החששות שלא ישגה בהם ובחששה האחרונה שהיא בעבור לחלוח הכלי יזהר לאחוז פעם השנית במקום חדש, ואם א"א לו בכך יש לזמוך על המקילין שאורים המים שבאוזן הכלי או בדופני הכלי אין מטמאין בנגיעת יד שאינה נטולה דהכי קי"ל להלכה וכנ"ל בחס"ל אות ה'.

אות יח

מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים, צריך לכרוך ידיו במפה כדי לאכול פת, ואם ימצא לו מים בודאי עד כדי הילוך שעה ורביע ימתין ולא יאכל, ולכן אם הוא מהלך בדרך ורוצה לאכול ואין לו מים, אם יש מים לפניו עד מהלך שעה ורביע ימתין ולא יאכל עד שיגיע לשם ויטול, ואם אין מים לפניו כלל אך הם לאחוריו אם הוא שיעור מהלך רבע שעה יטרח ויחזור לאחוריו ויטול ידיו כדי לאכול, ואם הוא יותר מרביע שעה אינו מחוייב לחזור בעבור זה, והא דאמרינן בשיעור רבע שעה חוזר היינו בהיכא דליכא פחד וחשש סכנה, אבל בפחד וחשש סכנה או שהוא הולך עם השיירה ואין ממתנין לו, בכל זה יכרוך ידיו במפה ויאכל הפת.

אות יט

קודם שיטול ידיו כדי לאכול פת, יזהר לומר ליקבה"ו וכו' הריני בא לקיים מצות עשה דרבנן ליטול ידי ולשפשפם היטב קודם סעודה, כדי לעשות נ"ר ליוצרי ולעשות רצון בוראי לתקן שורש מצוה זו במקום עליון, ויהרמ"י או"א שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו של נטילת ידיים והשפשוף קודם סעודה, כאלו כונתי בכל הכוונות הראויות לכיון, ובזכות מצות הברכה אשר נרך על נט"י קודם סעודה, יהיה עתה עת רצון לפניך וימשך מן אור אין סוף שפע מוחין ואורות גדולים לשנים עשר פרצופים הרמזים בעשר ספירות הכוללים הרמזים בעשר אצבעות הידים, ומשום נקבל שפע עשרה ברכות ככתוב ויתן לך האלהים (להמשיך מא"ס מוחין ושפע) מטל השמים (חכמה) ומשמני הארץ (בינה) ורוב דגן (דעת) ותירוש (חסד) יעבדוך עמים (גבורה) וישתחוו לך לאומים (תפארת) הוי גביר (נצח) לאחריך (הוד) וישתחוו לך בני אמך (יסוד) אוררך ארור ומברכיך ברוך (מלכות).

פרשת תזריע טהרות

הכלים לנטילת ידיים לסעודה

פתיחה

רבי יוסי אומר: יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך, והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך, וכל מעשיך יהיו לש"ש,

י"ל מה שייכות לעסק התורה עם חבוב ממון חבירו דנקיט להו בהדי הדדי, ועוד מה נותן טעם בתיבת "שאינה" על מה שאמרו והתקן עצמך ללמוד תורה, ונ"ל בס"ד דמצינו שדימה הכתוב את התורה לממון דכתיב אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה וכו' וכן אמר טוב סחרה מסחר כסף וכאלה רבות והענין הוא כמו שהעוסק בממון במו"מ מרבה ומוסיף הממון שלו, כן העוסק בתורה ונשא ונותן בדבריה ימצא חדושי תורה הרבה ויוסיף חכמה, ולכן גם בתורה שייך לשון סחורה, אך אפשר שיחשוב האדם כמו ממונו אם ירצה להניחו בתיבה ולא יעסוק בו אלא יושב ובטל דרשאי הוא בשלו ואין עליו דין וחשבון, כן הוא מסחר התורה אם לא ירצה לעסוק במו"מ של התורה רשאי דשלו היא ורשאי להניחה בקרן זוית ולא יעסוק בה כדי להרויח ממנה חידושים, והנה באמת החושב כן הוא דעת שוטים כי התורה היא תורת ה' ונתנה לאדם כדי לעסוק בה ולטרוח בעסק שלה כדי להוציא לאור תעלומיה וסתריה בארבעה חלקים של פרד"ס, והרי היא אצל האדם בתורת עסקא כאחד הנותן לחבירו אלף זהובים להסתתר בהם ויקח מן הריוח מחצית שכר דאינו רשאי לבטל כיסו של חבירו להניח הקרן בטל בתוך התיבה ולא יעסוק בו כלום, וכן הענין אצל התורה לכך אמר הכתוב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו, ר"ל הן אמת לקח טוב זו התורה נתתי לכם שמסרתיה לכם אך היא עודנה תורת שלי היא וממוני היא, לכך אל תעזבו אין אתם רשאים לעזוב העסק שלה שתהיו בטלים ממנה דאינה ממון שלכם כדי שתאמרו רשאי אדם ביטול עסק ממונו, אלא חייבין אתם לעסוק בה ולהוציא ממנה רווחא ופירי כאשר תוכלון.

ולזה אמר יהי ממון חבירך המסור לך בתורת עסקא, חביב עליך כשלך שאתה צריך לשומרו ולעסוק בו שלא יהי הבטל, דלא תוכל להצניעו בקרן זוית בלתי עסק של ריוח, וזהו בממון הגשמי של חבירך המסור לך, וכמו כן אתה לצריך להזהר בממון רוחני היא התורה הקדושה המסורה לך שתתקן עצמך ללמוד תורה ולא תניחנה בטלה בקרן זוית, יען כי הן אמת שנתנה לך מאת ה', אך היא אינה ירושה לך אלא עודנה של בעלה דתורת ה' נקראת גם אחר שנתנה לישראל, ובעלה רוצה שתטרח בה להוציא ממנה רווחא ופירי בחדושי תורה, וכל כונתך בלימוד ועסק שלה יהיו לש"ש ולא בעבור לקבל פרס מן הריוח הזה שאתה מוליד ממנה.

ומה שאמרו לשם שמים ולא אמר לשמים היינו כי האדם בעסק התורה צריך ליחד שם הוי"ה ושם אדנ"י, ולכן ארז"ל כי חיים הם למוצאיהם למוצאיהם בפה, היינו דשם אדנ"י הוא בחי' כלי ושם הוי"ה בחי' אור פנימי שהוא בתוך הכלי, לכך שם אדנ"י נקרא נרתק לשם הוי"ה, וידוע כי הפה הוא בחינת שם אדנ"י בסוד אדני שפתי תפתח, והתורה עצמה

היא בחי' שם הוי"ה לכרך צריך שיוציאם בפה, ולזה סיים ופי שהוא בחינת שם אדנ"י יגיד תהלתך היא התורה שהיא סוד שם הוי"ה ולכן אם האדם מוציא ד"ת מפיו ממש הנה בזה עושה חיבור שם הוי"ה בנרתק וכלי שלו שהוא שם אדנ"י ולזה אמר חיים הם למוציאיהם בפה, וידוע כי שמים כינוי לשם הוי"ה שנקרא שמים, ותיבת שם הוא כינוי לאדנ"י הנקרא שם בסוד ויעש דוד שם, ולז,א וכל מעשיך יהיו לש"ש שתתחבר בחי' שם עם בחי' שמים שבזה יהיו חיבור או"פ שהוא שם הוי"ה בתוך הכלי שהוא שם אדנ"י.

ולכן כל קדושה שיש למעלה מוכרח שיש בה בחי' או"פ ובחי' כלים, וכל העולמות וכל הספירות הם מיוסדים ועשויים בכך שהם בחי' כלים ובחינת אורות שבתוכם, ואין עולם ואין ספירה למעלה שאין בה בחינת כלים ובחי' אורות פנימיים.

והנה ידוע שהתורה נקראת מים, והיא המטהרת את האדם ודוחה מעליו כל מין טומאה, ולכן כמו שהתורה שנקראת מים שהיא חיים לאדם ע"י הטהרה שמטהרתו צריכה להיות בפה כאשר אמרנו, דנמצאת הטהרה נעשית במים שבתוך הכלי שהוא הפה כמו שכתוב חיים הם למוציאיהם בפה, כן טהרת ידיו של אדם במים הגשמיים צריכין המים להיות בתוך הכלי, ובזה נטהרין הידים, שבזה תהיה טהרת הידים במים הגשמיים כמו טהרת האדם במים הרוחניים שצריכין להיות בכלי שהוא הפה, שיהיה זה דוגמת הקדושה של מעלה שהכל עשוי בחינת כלים ובחינת אורות שבתוכם, והוא בסוד חיבור שם הוי"ה שהוא או"פ בשם אדנ"י שהוא סוד הכלי ונרתק שלו, ולכך הכלי שנוטלין בו נקרא בדברי רז"ל אנט"ל שהוא מספר חיבור הוי"ה אדנ"י, וכן מפורש בסידור רבינו הרש"ש ז"ל הכונה זו של אנט"ל שוא מספר שני שמות הנז'.

אות א

הנה ארז"ל אין נוטלין לידיים אלא מכלי, מפני שסמכו דין טהרת ידים על הזאת מי חטאת ועל קדוש ידים ורגלים במקדש היו צריכים כלי, יען דבקדוש ידים ורגלים נאמר ועשית כיוור וכו' ורחצו ממנו וכו', ובמי חטאת נאמר ונתן עליו מים חיים אל כלי, וארז"ל כל הכלים כשרים אפילו כלי אבנים וכלי אדמה שאינם חשובין כלים לענין טומאה מכל מקום כשרים כאן, ובלבד שיהיו עשויים לקבל משקה, אבל כובעין של לבדין אפילו קשים ואפילו הם מעור שיכולים לקבל משקה פסולין לנטו"י כיון דאינם כלים גמורים להשתמש בהם, וגם שיאנם עשויים לקבל משקה, ובשעת הדחק שאין לו כלי אחר ולא ימצא לו התיר מרן ז"ל ליטול בהם אך לא יברך ענט"י, וטוב שיכרוך ידיו במפה אחר שיטול בכלים אלו ויאכל בעוד ידיו כרוכים במפה ועיין במש"ז ואחרונים ז"ל.

אות ב

גם כסוויי הכלים כיון שאין התחלת עשייתן כדי לקבל אין נוטלין מהם, ועיין שו"ע לרבינו זלמן סעיף וא"ו וחיי אדם ושאר אחרונים.

אות ג

צריך שיהיה הכלי מחזיק רביעית, ואם אינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידיים אפילו שימלאנו שנים ושלוש פעמים באופן ששופך ממנו על ידיו כמה רביעיות.

אות ד

לא יהיה הכלי נקוב, ושני מיני נקבין הם הא' נקרא מוציא משקה, והב' נקרא כונס משקה דהיינו אם ישימו הכלי הזה בתוך המים יכנסו בו המים דרך הנקב ההוא שבו וזה הנקב הוא גדול מנקב שמוציא משקה, והנה אם ניקב נקב שהוא כונס משקה אפילו אם הכלי מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אין נוטלין ממנו, דמאחר שיש בו נקב כזה ה"ז בטל מתורת כלי, אבל אם הנקב הוא קטן שהוא רק מוציא משקה אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה נוטלין ממנו, ואם לאו אין נוטלין ממנו, ומיהו אם יש לו כלי אחר אפילו אם זה מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה לא יטול בו לכתחילה.

אות ה

י"א דלא חילקו בין כונס משקה למוציא משקה אלא בניקב, אבל אם נסדק אע"פ שאינו אלא במוציא משקה אין נוטלין ממנו משום דנסדק גרע מניקב, ואף על פי דיש חולקין וס"ל דאין לחלק יש לחוש לסברת המחמירין, ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המקילין אבל לא יברך בשם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבד. ועיין חיי אדם ושאר אחרונים.

אות ו

כל נקב או סדק שהמים יוצאים ממנו טיפה אחר טיפה תכופים בזא"ז הרי בידוע שהוא שיעור כונס משקה ופסול לדברי הכל ואם אינו מוריד טיה אחר טיפה אז יבדקנו ע"י שישימנו בתוך המים ויראה אם הוא כונס משקה או לאו.

אות ז

כלי שנקרא בלשון ערבי איברי"ק המנהג פשוט בארץ הצבי וטורקייא ליטול ממנו וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל במחב"ר וכן המנהג פשוט פה עירנו בגדא"ד יע"א אך יש מחמירים לומר שאם פי הקנה גבוה מפי הרחב שיטול דרך הרחב וטוב להזהר בזה היכא דאפשר ועיין חס"ל אות ב' ושאר אחרונים ז"ל ודע כי כל כלי איברי"ק של נחשת המצוי פה

עירנו יע"א דרכן להיות פה הקנה גבוה יותר גם עוד יש הפרש אחר בזה של חרס שפיותיו הם ישרים בעיגול שאין עושין בשפתיו כעין מרזב בולט כדי ליצוק ממנו, אבל בשל נחשת עושין בראש הקנה הדק כעין מרזב בולט שיוצקין ממנו דרך שם, ובזה יש חשש אחר והוא דיש אוסרים ליטל דרך אותו העשוי כמין מרזב מפני דשם אין לו דין כלי כיון שאינו מחזיק שם משקין, ולדידהו צריך ליטול דרך הרחב שהוא ביושר ואין עשוי כמין מרזב, ואף על פי דעל זה יש חולקין וס"ל דשרי ליטול גם דר שם ועיין בה להרב מטה יהודה ושאר אחרונים וכן העיד הגאון מחב"ר שכן המנהג פשוט וכנז"ל, מכל מקום יר"ש יחוש בזה ולא יטול דרך שם, אלא יטול דרך פה הרחב שהוא הישר מקום שמחזיק משקין, ומיהו אין למחות ביד הנוהגים היתר בזה ליטול דרך המרזב, ועכ"פ אתה רואה שזה האיברי"ק של חרס המצוי פה עירנו שעומד ישר בדק וברחב הוא עעדיף טפי ליטול ממנו, ויטול מן פה הקנה הדק שהוא נמוך מן פה הרחב.

אות ח

צריך להזהר שלא יהיה בשפת הכלי שנוטל ממנו חריץ או בליטה שיעור כונס משקה, ואם נשבר הכלי בשפתו בצד אחד יטול במקום השבר שהוא התחתון והנמוך.

אות ט

כלי נחשת שניקב אין מעיל לו סתימה בשעוה ולא בטיט ולא בזפת ואל בדק שקורין בערבי גיג"י ולא במה שקורין קי"ד וכן כל כיוצא בזה אלא צריך שיסתמנו בבדיל ויועיל לו, וכל כלי חרס אין מועיל לו סתימת חרסית וטיט, אבל מועיל לו הזפק והדבק, ועיין שדה הארץ סי' ג' ולכן פה עירנו צריכין להזהר כשקונין איברי"ק של חרס לראות אם הוא מתוקן בחרסית, כי פה עירנו ימצא נקבים חדשים והמוכר מרגיש בהם ומתקן אותם בחרסית שקורין בערבי צלא"ח, וזה מצוי הרבה לכך הקונה יתן דעתו לעיין היטב בכלי שמא הוא מתוקן בכך, ולא יקנה כלי כזה בשביל נט"י.

אות י

לא ימלא חופניו מים ויתן לחבירו על ידיו שאין נוטליין אלא מן הכלי, וכן הוא עצמו לא יטול ידו אחת מן הכלי ואח"כ ישפוך ממנה לידו השניה, ויש מתירין בזה בהיכא ששפך על ידו הראשונה רביעית בבת אחת מן הכלי דכיון דידו הראשונה זו נטל אותה מן הכלי, מהני אם ישפוך ממנה לישו השניה, ומכל מקום יש להחמיר כסברה ראשונה דפוסין בכל ענין.

אות יא

אם הכניס ידיו בתוך כלי של מים ושפשף ידיו בהם לא עלתה לו נטילה אם הוא מחובר לקרקע, דכיון דהכלי מחובר לקרקע נמצא אין כאן נטילה אלא כעין טבילה היא זו, ואין טבילה בשאובין, ואם אין הכלי מחובר לקרקע הרי זו דרך נטילה ויש מתירין בזה דס"ל בין שנוטל ידיו מתוך הכלי בין מכניס ידיו לתוך הכלי הכל נקרא נטילה בכלי, ויש אוסרין בזה, ובשעת הדחק שאין לו כלי ליטול ממנו יש לסמוך על מהקילין אך יברך בלא שם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבד, וגם עוד יכרוך ידיו במפה ויאכל.

אות יב

מי שאין לו כלי יכול לטבול ידיו בנהר או במקוה שיש בו ארבעים סאה הכשרים לטבילת נשים, או במעיין אע"פ שאין בו מ' סאה, ורק שיהיו ידיו מתכסים בו בבת אחת, ויברך על נטילת ידים, ואף על פי דמן הדין די לו להטביל ידיו פעם אחת דוקא, וגם אין צריך ניגוב, מכל מקום גם בה יטביל ג"פ וישפשף ג"פ מפני שיש סוד בדבר, והנגוב בלא"ה יעשהו האדם משום נקיות.

והא דשרי להטביל ידיו בנהר היינו דוקא בנהרות הגדולים הבאים ויוצאים מאליהם מן ההרים כחדקל ופרת ואמנה ופרפר נהרות דמשק וכיוצא בהם, אבל אותם נהרות שהם חריצים שעושין בעלי השדות בשדות וכרמים כדי שישקו את האילנות והזרעים ששואבין להם מים מהנהר הגדול או מן המעין על ידי הדלי ששופך לתוך הבריכה ומן הבריכה נמשך ויוצא לתוך אלו החריצין שהם הנהרות הקטנים, הרי זה אסור להטביל ידיו בנהרות אלו דאף על פי שיש בהם ארבעים סאה ויותר, ממת שהם ארוכים הרבה אע"פ שאין בהם עומק ועוד נמי הם מים שאובין שהמשיכוה דהדלי שוך אל הבריכה ומן הבריכה נמשך המים לנהר עכ"ז הנה הם זוחלין ופסולין, וכל דלא עשה להם גדר בתוכם לעכב זחילת המים שיהיו נקווים ועומדים ולא זוחלין, אין טובין בהם הידים.

ואם יטביל ידיו בזאת הבריכה שהדלי שופך לתוכה ויטבילנה בעוד שהדלי שופך אף על פי דיש מתירים משום דנצוק חיבור דהדלי נקוב ובעוד ששופך אל הבריכה הנה הוא שופך גם למעין, עכ"ז כיון דאיכא דס"ל ניצוק אינו חיבור לכך אין לסמוך להתיר בזה, מיהו לפעמים בתוך אלו החריצים שעובר בהם המים בתוך שדות וכרמים עושין בריכה אחת גדולה ועמוקה שיש בה ארבעים סאה מים נקווים בתוכה, הנה בזאת הבריכה מותר להטביל ידיו, כיון דהמים נקווים בתוכה, אך צריך להזהר להכניס ידיו לתוך הבריכה למטה משיעור קרקעית החריץ השופך המים לתוך הבריכה ויוצא ממנה, יען כי השטח העליון של הבריכה השוה עם המים העוברים על פני החריץ שם נחשבים זוחלין ולכך צריך

שישפיל ידיו למטה בתוך המים הנקווים אשר בברכה, ושיעור הארבעים סאה ג"כ בעיני שיהיה במים הנקווים ולא מראש הברכה.

אות יג

אם נטל ידו אחת וטבל ידו אחת כשרה ומברך על נטילת ידיים לכ"ע, וכן אם יש בידו אחת מכה שא"א ליתן עליה מים והיא כרוכה בבגד ונוטל רק יד אחת, דיברך על נטילת ידיים ולא יברך על נטילת יד וכמו שכתוב בתשובה בסה"ק רב פעלים.

אות יד

המים צריכין לבא לידיים מכח גברא, ואם באו מאליהם לא חשובה נטילה, ולכן כלי שקורין בערבי מזנבל"א שיש לו ברזא עשויה כראש תרנגול נחשת שמסבבין אותו לצד אחד ויוצאים המים, צריך הנוטל ידיו ממנו להיות פותח וסותם כמה פעמים תכופים בזא"ז שאם לא יעשה כן נמצא קלוח הראשון בלבד יוצא מכח גברא ובזה הקלוח הראשון אין בו מים שיעור המספיק לכסות כל היד.

אות טו

אין ליטול ידיו מקטן שאין לו שש שנים גמורות כי נט"י צריכה כונה וקטן כזה דינו כקוף שאין לו בינה וכנז' באחרונים, וטוב להזהר שלא ליטול ידיו מנכרי, וכן נמי מאחותו ובתו שהם נדות או מאשה אחרת אפילו אינה נדה ג"כ לא יטול, אבל אם הנכרי או הנדה הביאו מים בכלי והוא נוטל בעצמו שרי, והנזהר גם בזה תע"ב וכנז' באחרונים.

אות טז

יש שבעה משקין שהם מקבלים טומאה "שלא בהכשר", והם הא' יין וגם חומץ בכלל זה, והב' דבש דבורים אחר שההופרש מן שעוה וכנז' במטה יוסף ח"ב דף ט' ע"ג, והג' שמן זית, והד' חלב וגם מי חלב בכלל, והה' טל, והוא"ו דם בהמה חיה ועוף, והז' מים, וסימנם י"ד שח"ט ד"ם, אבל שאר מי פירות אפילו עשויים משקים לשתייה אין מקבלים טומאה "בלא הכשר", ולכן האוכל דבר שטיבולו במשקה מן המשקים הנז' שמקבלים טומאה, או כגון שנשך מהן על המאכל ועדיין הוא לח, אע"פ שהאוכל אינו נוגע במקום המשקה, ואפילו אוכל ע"י כף צריך ליטול ידיו תחלה, אבל לא יברך ענט"י דלא תקנו חז"ל ברכה אלא דוקא בנוטל ידיו לאכול פת, ואע"פ שהדם אסור באכילה בלא"ה מנו אותו עם ז' משקים הנז' משום אדם האוכלו לרפואה ובמקום סכנה, ומיהו דם דגים אינו נקרא משקה לענין זה, ולכך האוכל דג עם דמו אין צריך נט"י.

אות יז

אפילו אוכל פחות מכזית מהדברים שטיבולן במשקה מהמשקים הנז' חייב ליטול ידיו והראיה לזה מליל פסח שאוכלין כרפס פחות מכזית, ועכ"ז חייב ליטול ידיו משום טיבולו במשקה וכנז' בברכ".

אות יח

כל משקה מהמשקין הנז' שנתבשל עם שאר דברים ויש בהם מן המשקין הנז' טופח על מנת להטפוח, הרי זה צריך נטילה באכלו אותם, וכן אם שרו איזה דבר במים או רחצו פירות במים ועודם רטובים שיש עליהם מים טופח ע"מ להטפוח, צרי נטילה ויש מקילין במבושל לאכלו ע"י כף בלא נטילה ויש לסמוך על המקילין היכא דאיכא דוחק וטרחא גדולה, ומיהו מרקחת שנותנין לאורח ע"י מזלג יש להתיר בשופי כי זה חשיב דבר שדרכו לאכול ע"י כף, דגנאי ליטול חתיכת המרקחת בידו לאכלה בלי מזלג והראיה דאם לא היה להם מזלג לא יביאו המרקחת בלי מזלג, מיהו כל זה הוא במרקחת דרובה מים או מחצה על מחצה, אבל היכא דסוכ"ר והפירות הם יותר מן המים שנתבשלו בהם אין צרי נטילה, ועיין מטה יוסף ח"ב דף ט' ע"ב ושאר אחרונים.

אות יט

משקה מהמשקים הנז' שהוא מבושל מותר לטבל בתוכו לחם ולאכול בלא נט", מפני שהמשקה הוא מבושל וגם אין נוגעים ידיו במקום המטובל, ולכן צריך להזהר בזה שלא יגעו ידיו במקום שהוא מטבלו במשקה וכמו שכתוב הרב נה שלום דף קל"ה, ומה שהוכיח הגאון חיד"א ז"ל לאותם המטבילים פת בתוך הקאפ"י ואוכלים בלא נט"י היינו מפני הם נוגעים בידיהם, והשונה מאלו המשקין הנז' בכלי אין צריך נט", אבל טובל אצבעו ומוצץ, וכן השונה מים בכפיו צריכין נט"י ויש מקילין בטובל אצבעו ושונה בידו דס"ל לא תקנו נט"י למשקין אלא ע"י טבול אוכלין ולא בענין אחר, ואע"פ שהמקיל יש לו לסמוך מכל מקום יש להזהר היכא דאפשר.

אות כ

החמאה אם היא קורשה אינה משקה אלא נחשבת אוכל, אבל אם נמוחה ה"ז משקה וצריכה נט", ויין שרוף שנעשה מתבואה או מתמרים וכיוצא, אינו משקה לענין זה דלא הוי אלא זיעה, והצלי שהמוהל טופח עליו י"א צריך נט", וי"א אינו צריך ויש לסמוך על המתירים בזה.

פרשת אחרי קדושים

המים לנטילת ידים לסעודה

פתיחה

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם,

נ"ל בס"ד הנה נודע דתורה שבכתב דומה לארגז נאה ומפואר שיש חדרים וחדרי חדרים למאות ולאלפים, חלוקים זמ"ז במדתם בארכם ורחבם וקומתם שכל אחד ואחד מהם עשוי בחכמה נפלאה, ומתוקן לתשמיש פרטי לכמה מיני טבעות ושירים ונזמים של אבנים טובות ומרגליות, ולכמה מיני דברים סגולת מלאכים כל דבר כפי מדתו ושיעורו ויקרת ערכו, ויתן המלך לבנו יחידו את הארגז המופלא הזה להתבונן בה ולדעת מה תשמיש ראוי להשתמש בזה החדר, ומה תשמיש ראוי להשתמש בזה החדר, ועוד מסר לו כמה מיני תכשיטין העשויים ומתוקנים באבנים טובות ומרגליות, וכמה מיני סגולת מלכים מינים ממינים שונים שיתבונן מדעתו להניח כל מי ומין בחדר ואוצר הראוי לו וכן השי"ת נתן תורה שבכתב תחלה לעמו ישראל ועשה בה כמה אוצרות וחדרים בכל פסוק ופסוק והכל עשה בחכמה, ואח"כ מסר להם תורה שבע"פ שהיא הקבלה והמסורת הרחבה מיני ים, וצוה להם להתבונן ביגיעה רבה למצוא מקום בתורה שבכתב אשר יכול לשום בו כל דבר ודבר מתורה שבע"פ כראוי לו, באופן שכל החדרים והאוצרות שתקן ועשה בתורה שבכתב, צריך שימלאום מדברי תורה שבע"פ.

ועל כן תורה שבכתב נקראת כלי חמדה שהיא כמו כלים אשר ימלאום אבנים טובות ומרגליות וסגולת מלכים, ותורה שבע"פ היא נקראת חיבה יתירה, כי דבריה הן הן אשר יקים מפנינים וסגולת מלכים, וז"ש חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה היא תורה שבכתב, וא"ת והלא גם אוה"ע העתיקו כל תורה שבכתב והיא כתובה אצלם כמו שכתובה אצלנו, לז"א חיבה יתירה נודעת להם, פירוש חיבה יתירה היא תורה שבע"פ לא נודעה אלא לישראל, דעי"כ ימלאו את אוצרות תורה שבכתב מתורה שבע"פ שבכל פסוק ופסוק דורשים כמה דברים ועושים לו שבעים פנים, משא"כ אוה"ע אין בידם אלא הארגז שהוא כולל כלים רבים ואין להם דבר שיניחו בתוך הכלים למלאותם, ומה תועלת יש להם ממנה ולזה אמר מגיד דבריו ליעקב אלו ד"ת שבע"פ, ולכן נמצא חוקיו ומשפטיו שכתובים בתורה שבכתב אינם אלא רק לישראל, ולא עשה כן לכל גוי, יען דאילו משפטים הכתובים בתורה שבכתב אשר טעמם הפשטי גלוי לכל אדם, ג"כ אני קורא על הגוים בל ידעום, כאשר יראה הרואה שגם דיני ממונות ודיני נפשות הכתובים בתורה שבכתב, ישתנה פשוטם מכח הקבלה והמסורת שיש לנו בתורה שבע"פ ובזה יובן הטעם דתורה שבכתב נקראת מים מפני כי המים יכולים לקבל כל מיני צבע, וכן מקראות הורה יכולים לקבל כמה מיני פירושים וביאורים, ובאמת פרטי מיני הצבע הם רבים כי בשחור תוכל לעשות כמה

מדרגות וכן באדום וכן בירוק, אך כללות המנים של הצבע המה נחלקים לארבעה חלקים שהם ירוק ככרתי ושחור ואדום וירוק כחלמון, ולכך גם בתורה תמצא כן דאע"פ שיש בה שבעים פנים ועוד יותר ויותר, עכ"ז בכללות נחלקת לארבע שהם פרד"ס, ולכך נמשלה למים שהם יכולים לקבל כל מין צבע.

ועוד נמשלה למים לומר לך מה המים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, כן התורה מטהרת את האדם, ועוד מה המים שינוי מראה פוסל בהם לענין טהרה דאם נשתנו מראיהם הרי אלו פסולים לטהרה הן במי חטאת הן במי הכיור הן בטהרת ידים בנטילה, כן התורה אם עשה האדם שינוי בדבריה שגילה פנים בתורה שלא כהלכה ודרש את הכתוב הפך האמת המסור לנו בתורה שבע"פ הרי דברים אלו פסולים הם, ולא עוד אלא יענש על זה עונש גדול דאר"ז המגלה פנים בתורה שלא כהלכה אין לו חלק לעוה"ב ועוד כמה דברים קשים נאמר על זה.

אות א

נט"י דמו אותה חז"ל לטהרת מי חטאת ולקדוש ידים ורגלים מן הכיור, דשינוי מראה פוסל בהם, וכן במים של נט"י צריך לדקדק בזה, וכאשר יתבאר בע"ה ואפילו אם נשתנו חמת עצמן כגון מים העומדים בכלים באורי בזמן ארוך דנעשה מראיהן ירקון ג"כ פסולים, ואף על פי דיש רבים חולקים וס"ל נשתנו ממת עצמן כשרים, מאחר דמרן ז"ל שקבלנו הוראותיו פסק דפסולין הכי קי"ל, מיהו אם אין לו מים אחרים וא"א לו להביא מיסאחרים יטול מהם ולא יברך בשם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבבו, וכל מים שנשתנה מראיהם ונפסלו, אם חזרו לברייתן חזרו לכשרותם.

אות ב

מים שנפל לתוכם עפר וטיט אע"פ שנעכרו ונשתנה מראיהם כשרים, לפי שגידול המים הוא בעפר וטיט ודרכם בכך ולא חשיב זה שינוי, ומכל מקום אם הם עכורים ביותר שאין הכלב יכול לשתות מהם פסולים.

אות ג

עשה בהם מלאכה כגון שהדיח בהם כלים מעופשים או מלוכלכים הרי אלו פסולים, אבל הדיח בהם כלים מודחים ונקיים הרי אלו כשרים, ואם שרה בהם פירות או ירקות או ששרה בהם פתו, אפילו נתכוון לשרות בכלי אחד ונפל לזה הרי אלו פסולים, לפי כאשר האדם עושה במים דבר שיש לו צורך בו נעשו כשופכין שעומדין לשפיכה ואין נוטלין בשופכין, וי"א דאפילו לא נתכוון לשרות כלל רק שנפל הפת וכיוצא בו למים מעצמו הרי

אלו פסולים, ואף על פי דמלשון מרן ז"ל וגדולי הפוסקים לא משמע כן אלא משמע דכל שנפלו מעצמן כשרים מפני שלא עשאן שופכין, מכל מקום יש לחוש לכתחלה לסברת המחמירים ואם יש לו מים אחרים לא יטול מאלו, ואם אין לו מים אחרים יטול מאלו אך יבר בלא שם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבו משום דקי"ל סב"ל.

אות ד

אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובין בין שהם בכלים בין שהם בקרקע כשנעשתה בהם המלאכה ואח"כ נוטלן בכלי ליטול מהם, אבל אם עשה מלאכה במי מקוה או מעין בעודם מחוברים לא נפסלו, אבל שנוי מראה פוסל, וגם בעודם מחוברים, בד"א לנט"י, אבל להטביל בהם ידיו רשאי אם כשרים לטבילת הגוף, כגון מעין שאין שינוי מראה פוסל בו או מקוה שנשתנה מראה המים מחמת דבר שאין בו ממש כגון הדחת סלי זיתים וענבים, או שנפלו לתוכם מי צבע כמו שכתוב בי"ד סי' ר"א וכנז' בש"ע לר"ז ז"ל סי' ק"ס סעיף ט'.

אות ה

מים שהטביל בהם הנחתום את הגלוסקין אע"פ שלא נשתנו מראיהם פסולים אבל אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין או שנתן מהם בחפניו, הנה המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה שטבילת ידו בהם אינה קרויה מלאכה עד שידיחן בהם בהיותם מלוכלכות לפיכך כשרים אלו המים לנט"י, אבל אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם הרי אלו פסולין אע"פ שלא נשתנו מראיהן, ואף על פי דיש חולקין וס"ל אין הדחת הידים חשוב מלאכה לפסול המים לנט"י כיון שעכשיו רוצה ג"כ ליטול ידיו בהם, מכל מקום מהסברה הראשונה עיקר ופסולין לנט"י וכנז' באחרונים ז"ל.

אות ו

מים שלפני ההספר אם נשתנו מראיהם פסולים ואם לאו כשרים וכי מה שהספר טובל בהם להשרות השערות דומה לטובל ידו וטח פני הגלוסקין שהמים הנשאים לא נעשה בהם מלאכה וכנז' בש"ע לר"ז סעיף ז'.

אות ז

אם צינן כלי שיש בו יין או שכר וכיוצא במים הרי מים אלו פסולין לנט"י דחשיב נעשה בהם מלאכה, ומיהו אם היו היין או השכר צוננים ונתנם במים כדי לשמור צינתם שלא יחמו הרי אלו כשרים, ועל כן מה שנוהגין פה עירנו בימות הקיץ להוציא יין או שכר מן המרתף שהוא קר מכח המרתף ורק מניחין אותו תוך כלי של מים אצל השלחן לשמור קרירתו שלא יחם מן חום האויר, הרי המים שבכלי כשרים לנט"י.

אות ח

אם נתן במים שושנים או הדס כדי שלא יכמוש הרי זה חשיב עשה בהם מלאכה ופסולין לנט"י, ולא דמי ליינ ושכר הנז"ל, דהכא שאני משום דהדס ושושנים שהיו באויר בלא מים מוכרח שיהיה בהם קצת יובש, וכאשר יניחם במים א"א שלא ישביחו וכנז' באחרונים.

אות ט

אם מילא כלי מים כדי שיסתמו נקביו וסדקיו, וכן מים שכיבה בהם הברזל, וכן אם נתן המים בכלי שיש בו שנתות ונותן לתוכו הבשר וכיוצא בו, ועולין המים עד השנתות ובזה ידע משקלו של הבשר, חשיב נעשה בהם מלאכה ופסולין כנז' באחרונים ז"ל.

אות י

דרך העושין שכר או מי ורדין להניח חבית מלאה מים אצל הקדרה שעל האש שבה התמרים או הוורדים, ומניחים כלי נחשת בתוך המים שבחבית, ומביאים שתי קנים עשוין קקשת ומרכיבים קצה אחד על סוי הקדרה, וקצה אחד על פה עלי הנחשת ההוא והזיעה תעובר דרך הקנים ותפול לתוך כלי הנחשת, הנה אותם המים שבחבית שמונח כלי הנחשת בתוכם חשובין נעשה בהם מלאכה ופסולין לנט"י כנז' באחרונים.

אות יא

אם מילא כלים מים כדי שיהיו הכלים שבעים מים ולא יהיו מוצצין יין או שמן אשר יתן בתוכם אח"כ, גם אלו המים פסולין לנט"י דנעשה בהם מלאכה, וכן הוא הדין אם נתן מים בכלי לידע אם הוא נקוב או לאו דמים אלו פסולין, וכן כלי עור שקורין בערבי מטר"ה או דולכ"א או קרב"י שהם כלים של מים ודרכן קודם שישתמשו בהם תשמישן העקרי להניח בהם מים כמה ימים ויחליפו המים בכל יום עד שילך טעם המרירות שבעוד הנה מים אלו נעשה בהם מלאכה ופסולין והאדם יבין מדעתו בכל כיוצא בזה.

אות יב

אם שתה מן המים כלב או חתול או חזיר פסולין לכתחילה משום דנמאסין ונחשבין כשופכין ובדיעבד התיר מרן ז"ל, אבל אם שתו מהם שאר בהמה חיה ועוף לא נפסלו אפילו לכתחילה ויש מי שפוסל אם שתו מהם תרנגולים והוא הדין שאר עופות, חוץ מבני יונה וטוב לחוש לזה לכתחילה, על כן יזהיר כל אדם את בני ביתו שיכסו תמיד את המים אשר יכינו לצורך נט"י, והא דפסולין לכתחילה בכל זה היינו דוקא במים שאובין, אבל מעין או מקוה אין נפסלין אפילו לכתחילה אם שתו מהם אותם הנז' אין בזה חשש כלל.

אות יג

מים שהכניסום לבית הכסא לקנח בהם פסולים לנט"י כיון דמאוסים הם, וכן מים מלוחים או סרוים או מרים פסולים, כיון דאין הכלב יכול לשתות מהם, אבל מים של בארות הנמצאים פה עירנו כשרים לנט"י מפני דאין מלוחים הרבה והכלב שותה מהם, וחמי טבריא שהם מרים פסולים לנט"י, מיהו אם יש מ' סאה במקום אחד טובל בהם ידיו דאז נכשרים ידיו ע"י טבילה, ומי הים הם מלוחים ביותר ואין ראויין לכלב לכך פסולין אא"כ הרתיחו אותם דאז ראויים הם, וההולך בספינה בתוך הים ואין לו מים יפים וא"א להרתיח כיצד יעשהה, יביא כלי מנוקב וימלאנו מן הים ויעמוד על שפת הספינה ויטול ידיו מאותו כלי לתוך המים משום דניצוק חיבור, וכיון דהכלי נקוב הנה הוא מריק מים לים וכשנוטל ממנו הו"ל כאלו הטביל ידיו בים, אך זהה לא יעשה אלא ע"י הדחק, דיש חולקין וס"ל זה לא הוי חיבור, ואם הוצרך לכך לא יברך בשם ומלכות אלא יהרהר בלבו שם ולכות.

אות יד

אם נטל ידיו ואח"כ נתחדש לו איזה ספק של פסול באותם המים אף על פי דספיקא דרבנן לקולא, עכ"ז אם יש לו מים אחרים כשרים בודאי, יטול לצאת ידי ספק, אבל לא יברך שנית.

אות טו

אם אחר שבירך המוציא נודע לו שהמים פסולים, יאכל פחות מכזית ויחזור ויטול במים כשרים ויגמרו סעודתו, ואם הסיח דעתו או הפסיק בדיבור יחזור ויברך ענט"י, ואם לא הסיק בדיבור חיצוני ולא הסיח דעתו לא יברך.

אות טז

אם נטל חתיכת שלג בידו ושפשף ידיו בהם לא עלתה לו נטילה, אבל אם יש שלג מ' סאה בתוך גומא מותר להטביל ידיו בהם וכשרים מדין טבילה, ויש מתירין אפילו אם אין השלג בתוך הגומא אלא שטוח על פני הארץ, אך מכל מקום צריך שיהיה בו מ' סאה ויתחוב ידיו בו, ויש חולקין דס"ל אין טבילה מועלת לידיים בשלג, על כן אין לסמוך על טבילת השלג אלא בשעת הדחק שאין לו תיקון אחר לעשות, ואם רסק השלג ועשאו מים אז נוטל ממנו ידיו, או מטבילם אם יש לו מ' סאה לכ"ע.

אות יז

מים שהיד סולדת בהם דהיינו דכריסו של תינוק נכוה מהם, אף על פי דמרן ז"ל מתיר ליטול מהם, יש לחוש לסברת המחמירים ולא יטול עד שיצטננו מחום כזה, ובשעת הדחק שא"א לו להמתין מותר ליטול מהם אך לא יברך בשם ומלכות לא יהרהר שם ומלכות בלבו בעת הברכה, ולכן הזקנים שדרכן ליטול בחורף בחמין יזהרו שיהיו המים פושרין שלא יהיו חמין שיעור כריסו של תינוק נכוה מהם.

אות יח

י"א דאין כשר לנט"י אללא מים ולא שאר משקין, ובשעת הדחק שא"א במים שרי בשאר משקין, אך לא יברך אלא יהרהר בלבו כנז"ל.

אות יט

מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולין בטלים ברוב, אפילו אם הפסולים משלימים לשיעור רביעית, ויכול לבטלם לכתחילה.

אות כ

כתוב בחיי אדם כלל מ' אות ר' הנוגע באמצע סעודה בס"ת או בתפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף כדון, צריך ליטול ידיו אך לא יברך יע"ש ובסה"ק רב פעלים נשאלתי על זה וכתבתי דהגאון פנים מאירות ח"א סי' ט"ו נתעורר בדבר זה וכתב טעם מספיק דאין צריך נטילה ודלא כחיי אדם, ודבריו ברורים.

אות כא

מי שנגע באמצע סעודה בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם, או שחיך ראשו, צריך נט"י ולא יברך ענט"י, אבל אם נגע בשערות ראשו ולא חיך הראש אין צריך נטילה, ואם נגע ביד אחת במקום מטונף אין צריך ליטול אלא אותו יד, ואפילו באכילת פירות ושתיית מים בלבד אם יודע שנגעו ידיו במקום מטונף יטול בעבור הברכה.

אות כב

המתנמנם באמצע סעודה פחות משתיים נשמן אין צרי נט"י, ואם יותר צריך נט"י ואפילו ביום, אך אין צריך לברך על נט"י אפילו נאנס בשינה הרבה ערך שעה או יתר.

אות כג

המתפלל בתוך הסעודה י"א דצריך נט"י, וי"א דאין צריך, על כן אם יש לו מים יטול ידיו לחוש לסברת המחמירין אך לא יברך, ואם אין לו מים יסמוך על המקילין ועיין חיי אדם וחס"ל.

אות כד

כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, כגון צואה שתחת הצפורן במקום שהצפורן עודף על הבשר, ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר, לפיכך לא יגדל אדם צפרניו שלא לבא לידי מכשול בנט"י בחציצה ובלא"ה גידול הצפרניים הוא קשה ומר לנפש האדם, וגורם תגבורת וניקה לחיצונים וכאשר יתבאר במ"א בס"ד, והאבל תוך שלושים יום יעמוד על המשמר לנקותם בכל יום, אבל בשבת אסור לגרר הטיט שתחת הצפורן מני שממחק הצפורן כשמסיר הטיט מתחתיו, אלא ירחצם במים, ורטיה שעל בשרו שלא יוכל להסירה קודם נטילה מני המכה, כבר כתבתי לעיל בפרשת שמיני דאין צריך ליטול במקום הרטיה יע"ש, וצפורן שפרשה מקצתה יקוץ אותה כחוצצת מאחר שפרשה מקצתה.

אות כה

הדיו והצבע אם הם לחים אינן חוצצין מפני שהם נמחים במים, ויבשים חוצצים אם יש ממשות שלהם על ידיו, אבל מראית הצבע אינו חוצץ כיון דאין ממשות כלל ועיקר, ומי שאמנותו צובע אין חוצץ בו הצבע אפילו שיש ממשות על ידיו, וכן הסופר שידיו מלוכלכים בדיו כיון דרגיל בכך אינו חוצץ, אבל אדם שאין אומנותו בכך אם יש ממשות דיו על ידיו חוצץ, וצריך כל אדם לשים לבו על דבר זה שהוא מצוי ושכיח בבני אדם שיתלכלכו ידיהם ממת שכותבים ויהיה ממשות דיו בידם, וכן שוחט וקצב דאומנותם בכך שדרכם להיות תמיד ידיהם מלוכלכים בדם אינו חוצץ אע"פ שיש ממשות בדם.

אות כו

טבעת שיש בה אבן טובה, כגון מה שקורין אלמא"ס או זמרו"ג או יאקו"ד או פירוז"א וכיצא, צריך להסירה בשעת נטילה, ולא מהני בה נענוע ואפילו היא רפויה יסירנה לגמרי מפני שאין אנחנו בקיאים בשיעור הרפויה כמה הוא, ובדיעבד עלתה לו נטילה אם היא רפויה, אבל אם היא דחוק לא עלתה לו נטילה, ואם אין בה אבן טובה באנשים דאין דרכן ללוש יש למסוך על המתירין ולא יסירנה, אבל בנשים שדרכן ללוש וקפדי להסירה בעת לישה משום דקשה להם ללוש בעוד הטבעת בידם צריכים להסירה, וגם באנשים המסירה תבא עליו ברכה.

פרשת אמור

בציעת הפת

פתיחה

רבי אומר: אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, יש קנקן חדש מלא ישן, וישן אפילו חדש אין בו,

נ"ל בס"ד הכונה עיקר מעלות האדם וחשיבותו הוא מצד הנר"ן שבו, ולא מצד הגוף לבדו, כי הגוף כל מין האדם שוה בו, ורק ההפרש הוא בנר"ן, ול"א אל תסתכל בקנקן הוא הגוף, שתאמר כעם ככהן כעבד כאדוניו שוים הם, אלא במה שיש בו שהם הנר"ן שבתוכו, כי הנה יש קנקן חדש של דורות האחרונים האלה מלא ישן נר"ן גדולים שהם מדורות הראשונים שהיו כמלאכים ויש ישן ר"ל גוף של דורות הראשונים שאפילו נר"ן קטנים שהם בערך דורות האחרונים החדשים ג"כ אין בו.

מיהו כתבו המפרשים ז"ל כיון דאין רוה"ק לדעת מה המה הנר"ן שהיו בגופין הראשונים ומה המה שבגופין האחרונים אתנו, צריכין אנחנו לכבד את הראשונים מסתמא כי נאמר מאחר שהיו דורות ראשונים מסתמא זכו לנר"ן גדולים שאין נמצא אתנו אחד ממאה מערך מעלתם, ועוד מני שבודאי יש להם יתרון עלינו מצד קדימת הזמן, וכמו שכתוב בגמרא דסנהדרין דף ק"ב רב אשי סיים עד פרק שלשה מלכים, אמר למחר, נפתח בחברין, פירוש נדרוש פרק שלשה מלכים היו ת"ח כמותינו ואין להם חלק לעוה"ב, אתא מנשה אתחזי ליה בחלמיה אמר חבריך וחברי דאבוך קרית לן, מהיכא בעית למשרא המוציא, א"ל לא ידענא, א"ל מהיכא דבעית למשרא המוציא לא גמרית, וחבריך קרית לן, א"ל אגמרה לי ולמחר דרישנא ליה משמך בפרקא א"ל מהיכא דקדים בישולא וכו' ע"כ, ופירש הגאון מהר"י בי"ד ח"א דרוש י"א דבחטא אדם הראשון נפלו כל הנשמות סטרא אחרא בארסו של נחש ובכל דור ודור נלקטים הנשמות מן סטרא אחרא, וביאם לעולם הזה, ולכן ארז"ל אם ראשונים כמלאכים וכו' שיש להם יתרון ומעלה לדורות הראשונים על דורות האחרונים, מפני שכל נשמה שקדמה לצאת מן הקליפות זמן הרבה יותר מנשמה אחרת, יש להן יתרון ומעלה עליה שלא שקעה בסטרא דמסאבא זמן ארוך כמו האחרת שאיחרה לצאת, ואינו דומה שוקע בצואה יום לשוקע יומיים, והראה לו מנשה מעלת הראשונים ממה שקדמה נשמתם לצאת מן הקליפה זמן רב קודם האחרונים, והראה לו זה הענין בפת דמברכים על היכא דקדים בישולא, פירוש מקום שהאד שולט בו יותר שקדם להתבשל קודם, לכך יכובד זה המקום יותר לבצוע ממנו מפני שיש תערובת זוהמא בדצח"ם, וכל דגן ופרי ומאכל אשר יתבשל באש תתגרש ממנו חלאת זוהמת הנחש הדבקה בו בהיותו זרוע באדמה, ולכן זה המקום שיש בככר זה שקדם להתבשל נמצא נתגרשה ממנו הזוהמא ב' וג' רגעים קודם שאר הככר, לכך נבחר יותר לבציעת המוציא, וא"כ כ"ש וכ"ש נשמות הראשונים שקדמו לצאת מטומאת הסטרא אחרא זמן הרבה קודם

נשמות האחרונים שיאות להם המעלה והכבוד, וכיון שהם גדולים במעלה זו לכך יצרום ג"כ גדול, ועל כן אל תתפלא אם חטאו כ"כ עכת"ד יע"ש, נמצא מטעם יתרון מעלות נשמות הראשונים על נשמות האחרונים מובן הטעם למה צריך לבצוע פרוסת המוציא במקום שנאפה יפה, והיינו משום דשליט בו האש יותר משאר הככר.

אות א

צריך כל אדם להזהר לבצוע הפת שמברך עליו המוציא במקום שנאפה יפה ששלט בו האש יותר, ורק זקן שא"א לו לאכול במקום שנאפה יפה מחמת שהוא קשה אז יבצע ממקום הרך.

אות ב

ארז"ל תקף לנט"י סעודה, ועל כן אסור להתעסק בין נטילה להמוציא באיזה עסק, דנמצא בעסקו בו ה"ז מסיח דעתו מהסעודה, ואפילו עסק כל דהוא אם צריך לדקדק בו נמצא הוא מסיח דעתו דהיינו אפילו לראות מטבע אם הוא טוב או רע, או לראות המורה שעות לדעת כמה השעה וכיוצא בזה כי מאחר דצריך לדקדק ה"ז מסיח דעתו מסעודה בין נט"י וסעודה ואסור, וכן יזהר שלא ידבר בין נטילה לברכת המוציא, ולא עוד אלא אפילו בשתיקה לא יפסיק, אלא תקף בגמר הניגוב יברך המוציא ויבצע, ובדיעבד מותר, וצריך להזהיר לכתחילה שלא ישהה בין ניגוב להמוציא כדי הילוך כ"ב אמה, וצריך זריזות רב כדי להזהר בכך.

אות ג

הליכה מבית לבית אפילו הילוך מעט אסור, וצריך להזהיר המון העם בזה כי לפעמים קופצים להביא מטפחת או מלח וכיוצא מחדר לחדר ובדיעבד שרי.

אות ד

כתוב בספר כ"מ כ"י קודם כל סעודה יאמר מזמור לדוד ה' רועי וכו', שבו ז"ן תיבות שלא יחסר מזונו ומזון הנפש, גם יאמר בקשת יהא רעוא מן קודם ע"ק וכו', ויאמר פסוק באתי לגני וכו' עד אכלו רעים שתו ושכרו דודים ע"כ ונראה ודאי דכל זה יאמר קודם נט"י, וגם נוסח ליקבה"ו שקודם האכילה והבקשה ג"כ יאמר קודם נטילה, אך העולם נוהגים לומר מזמור ה' רועי בין נטילה לברכת המוציא, ואע"פ שיש מפקפקים בזה משום הפסק אין למחות בידם.

אות ה

יתן ב' ידיו על הפת בשעת ברכה שיש בם עשר אצבעות כנגד עשר מצות התלויות בפת, ואלו הם לא תחרוש בשור וחמור, ושדך לא תזרע כלאים, ולקט ושכחה ופאה, וביכורים, ותרומה, ומעשר א', ומעשר ב', או מעשר עני, וחלה, וגם כנגד עשר מלאכות שיש מן החרישה עד האפיה כי בכל מלאכה נעשה בירור נ"ק כנודע, לכך יש עשרה תיבות בברכת המוציא, ועשרה תיבות בפסוק עיני כל וכו'.

אות ו

צריך לדקדק ולהדגיש בה"א של המוציא כאלו יש בתוך מלואה ה"א אחרת, לכן יאריך בה מעט ויגביהנה בקול כאלו מזכירה בפני עצמה כזה ה' מוציא כדי שיוכל לכוין במלואה ה"א אחרת וכנז' בשער המצות לרבינו ז"ל, וכשיגיע לתיבת המוציא בהיותו מאריך בה"א אז יתן את הפת זקוף בין שתי ידו ויגביהנו קצת, ויזהר לתת ריוח בין תיבת לחם ובין תיבת מן הארץ, ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל כתוב תניח ב' ידיך על הפת ותכוין להשפיע מכל ה"ס על המלכות הנקראת לחם, ותדגיש הה' דהמוציא, ובמלת המוציא תגביה ב' ידיך והלחם באמצע עכ"ל, ואם יש לו בית יד צריך להסירו בברכת המוציא דצריך שתהיינה ידיו ממש על הפת.

אות ז

לא יבצע ממקום שנתחברה בתנור עם חברתה דמחזי כחסר, גם לא יבצע במקום סדק ואפילו שנאפה אותו מקום יפה יותר, ובעה"ב הוא עצמו בוצע אע"פ שיש אורח גדול ממנו, ומיהו יכול לחלוק כבוד לאורח שיברך הוא ברכת המוציא וכן נוהגים.

אות ח

לא יבצע פרוסה קטנה פחות מכזית שנראה כצר עין, ולא יותר מכביצה שנראה כרעבתן, בד"א בחול ואוכל לבדו, אבל בשב אפילו אוכל לבדו שרי לבצוע גדולה לכבוד שבת, וכן בחול אם אוכל עם בני ביתו מותר לבצוע גדולה כדי ליתן מן הפרוסה הזאת שבוצע לכל או"א כזית, ואין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע, לפיכך הבוצע יטעום תחילה ואח"כ יחלק למסובין.

אות ט

הבוצע להוציא המסובין י"ח יברך בקול רם בנחת כדי שישמעו המסובין את הברכה כולה בלתי חסרון תיבה אחת, ויזהר שיכוין להוציאם י"ח וגם הם יתכוונו לצאת י"ח בברכתו, ויש חסידים מדקדקין בכל ברכה אשר יברכו להוציא בה אחרים י"ח שיאמרו בפיהם בפירוש קודם הברכה הריני מכוין להוציא י"ח כל השומע קולי בברכה זו, והוא מנהג יפה כי יזדמן

שהאדם לבו טרוד ואינו מכיין ואם ירגיל בכך בודאי יכין, גם המסובין יהיו נזהרים לענות אמן בקול רם שגם המברך יכין לאמן שאומרים ויוצא י"ח אמן, ואורח שראה בעה"ב מברך ברכה חטופה וקטופה, או שחושש שאינו מכיין עליו אז יברך האורח לעצמו בלחש על הפרוסה בהצנע כדי שלא ירגיש בעה"ב מפני דרכי השלום, וכן הענין בבן הסומך על שלחן אביו שיעשה כך אם נצרך לכך.

אות י

מצוה להביא מלח ויטביל הפת ג"פ במלח כי כן צריך ע"פ הסוד, ויכין שהלחם הוא מספר ג"פ הוי"ה שהם שלשה חסדים, והם ממתקים שלשה גבורות הרמוזים במלח שהם ג"כ מספר ג"פ הוי"ה כמנין מלח, ואם בירך המוציא ולא הביאו המלח לא ימתין אלא יבצע מיד ויאכל ובעת שיביאו המלח על השלחן עד אחר ברהמ"ז דהשלחן דומה למזבח וכתוב על כל קרבן תקריב מלח וגם הוא מסוגל להגין מן הפורעניות ויש נוהגין להניח על השלחן כלי שיש בו אזוב וכ"כ בשם רבינו האר"י ז"ל, ומנהג יפה ונכון הוא דהאזוב הוא בסוד היסוד ההנקרא צדיק סימן לדבר וצדיק על שלחן יבא, ועיין בזוהר הקדוש האזינו דף רצ"ט ובביאור שם בענין האזוב יע"ש.

אות יא

יזהר שלא יזרוק הפרוסה לפני המסובין אלא יניח לפניהם עד מקום שידו מגעת, ולא יתן הפרוסה ביד המסובין דאין נותנים ביד אלא לאבל ב"מ, ועל כן יזהר בזה גם בבנים הקטנים שלא יתן הפרוסה בידם אלא יניח לפניהם והם נוטלים.

אות יב

לא יתן לבהמה חיה ועוף אפילו הטהורים מן הלחם שבירך עליו המוציא, ולטמאים לא יתן לחם ושום מאכל מן הבא על השלחן כלל, וכן יזהר שלא יתן לעכו"ם מאכל מן השלחן ואפילו ישמעאלי שאינו עובד ע"ז, ורק אם יש חשש איבה לית לן בה, מפני שהשלחן עומד דוגמת המזבח דשלחנו של אדם מכפר עליו לכך יזהר בזה.

אות יג

אין רשאי הבוצע לבצוע אלא עד שיכלה אמן מרוב המסובין, ואחר הברכה והבציעה יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה ואפילו אמן דקדיש לא יענה עד שיטעום ובשום אופן לא ישיח בין ברכה לאכילה, ואם שח בדברים חיצונים צריך לחזור ולברך, ואם שח בדברים השייכים לסעודה אע"פ דלא שייכי לברכה כגון שאמר הביאו מלח וכיוצא אין צריך לחזור ולברך ולכתחילה יזהר אפילו בדברים השייכים לברכה שלא ישיח עד שיאכל.

אות יד

אפילו שהכניס המאכל לפיו ולועסו כל עוד שלא בלע לא ישיח, ומכל מקום אם שח קודם שבלע אפילו בדברים חיצונים אין צריך לחזור ולברך, ולכתחילה נכון להזהר שלא ישיח כלל עד שיגמור לאכול כזית מפרוסת המוציא.

אות טו

אם אמר תנו מאכל לבהמה ה"ז חשוב דברים השייכים לסעודה, מפני דאסור לאדם לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו, ואם אמר תנו מים לבהמה יש להסתפק וכנז' בחס"ל סי' קס"ז אות יו"ד ועיין באחרונים על כן בכה"ג טוב שיהרהר הברכה בלבו.

אות טז

אם שח הבוצע בדברים חיצונים שדינו לחזור ולברך והמסובין לא הפסיקו יצאו י"ח ואוכלים ואין צריכים לכוין לברכה שניה של הבוצע, ואם שחו המסובין לאחר שטעם הבוצע קודם שיטעמו הם יש פלוגתא בזה וסב"ל, ולכן יהרהרו הברכה בלבבם ויאכלו.

אות יז

יש נוהגים לאכול שיירי פרוסת המוציא סוף הסעודה משום חיבוב מצוה וכדי שישאר טעם המוציא בפיו וכתוב ברוך טנאך ומשארתיך ויש בזה תיקון לפגם הברית ומנהג יפה הוא, אך בתנאי דקים ליה בנפשיה שלא ישכחנה דאם שכח ולא אכלה מאי אהני ליה ואדרבה מגרעות נתן ועיין בכף החיים סי' כ"ג אות י"ג, לכך השכחן לא ינהוג בכך ועכ"פ יזהר האדם לאכול חתיכת פת מעט מן השלחן סמוך ממש לנטילת מים אחרונים.

פרשת בהר בחקתי

הנהגת אדם בסעודה

פתיחה

בן בג בג אומר: הפוך בה והפוך בה דכולא בה,

נ"ל בס"ד דבירור של ניצוצי הקדושה הוא שתי חלוקות הא' שמתהפך הניצוץ הקדוש מגשם עכור לגשם זך וזה נקרא בירור חיצון, והב' שמתהפך הניצוץ מגשם זך לרוחניות וזה נקרא בירור פנימי, והענין הוא כי ניצוצי הקדושה הם מעורבים בדומם וצומח ובחי שההוא בשר בהמה וחיה ועוף וכולם הם גשם עכור, ואם האדם יאכל בשר עולה הניצוץ מן הבשר שהוא גשם עכור אל האדם שההוא גשם זך, וכן אם יאכל את הצומח וכן אם

יאכל דבר שמעורב בו עפר שהוא דומם ובאותו עפר יש נ"ק, ואח"כ צריך לעלות הניצוץ הקדוש מן האדם אל הרוחניות שההוא מקום הקדושה למעלה בעולמות העליונים והרי זה מתהפך מגשם זך אל הרוחניות, ושלימו שתי חלוקות הבירורים האלה שהם בחי' חיצון ובחי' פנימי לא אפשר להיות אלא רק ע"י עסק התורה, מפני שבדברי תורה יש חיצוניות שהוא הפשט שלה ופנימיות שוא הסוד שבה, וז"ש הפוך בה והפוך בה שני מיני הפכיות הא' מגשם עכור אל גשם זך שזהה נקרא בירור חיצון והב' מגשם זך אל הרוחניו שזה נקרא בירור פנימי, יען דכולא בה היא התורה דאית בה כולא כלומר חיצוניות ופנימיות ולכן בהה יהיה שלימות שני הבירורים חיצון ופנימי ועל כן אע"פ שנעשה בירור ע"י האכילה אין נעשה בירור שלם כי באכילה א"א להיות אלא בירור חיצון מגשם עכור אל גשם זך, אך בירור השני שההוא בירור פנימי א"א להיות ע"י אכילה ולכן הזהירו חז"ל ללמוד בד"ת על השלחן אפילו בחול, ולימוד פתיחת אליהו זכור לטוב היא מסוגלת הרבה לבירור נ"ק, והרגיל בה טוב לו לעתים שההוא טרוד בהם ומה גם בשביל לילות הקיץ שאוכלים על הגגות דא"א ללמוד לאור ההנר.

אות א

כתב רבינו האר"י ז"ל בשעה"מ צריך האדם לזכור בתוך אכילתו חורבן הבית כמו שכתוב בזוהר תרומה, וידאג בלבו על זאת שבזמן שבהמ"ק קיים היתה השכינה מקבלת שפע מעולה ומשובח ממה שהוא אחר חורבן, על כן ירגיל לומר ליקבה"ו וכו' הריני זוכר את ירושלים אשר חרבה בעונותינו והריני מצפה לבניינה שיבנה אותה הקב"ה במהרה בימינו אמן, ויהר"מ ה' או"א שתשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דברת וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין ובנה אותה בנין עולם במהרה בימינו, וקיים בה מקרא שכתוב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה.

גם יזהר לומר בתוך הסעודה פטום הקטורת ופרק איזהו מקומן, ואח"כ יאמר או"א מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו וכו' עד כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך אח"כ יאמר ותמלוך אתה ה' אלהינו מהרה על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר קדשיך ככתוב בדברי קדשיך ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה, וקודם פטום הקטורת ופרק הנז' יאמר פסוקים אלו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולנצח על כל דברי דוד בן ישי עבדך משיחך. בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני. והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו. אשר הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי. שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה

כליה. ויבטחו בך יודעי שמך כילא עזבת דורשיך ה'. שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב. נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי.

אודך כי עניתני ותהי לי לישועה. ואח"כ יאמר מזמור היום ואח"כ הושיעני ה' אלהינו וכו' עד וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן, ואח"כ פטום הקטורת ואח"כ איזהו מקומן ואח"כ אין כאלהינו וכו'.

אות ב

צריך לישב בכבוד על השלחן הדור בלבשו כמו שיושב לפני גדולים, ובפרט בשעה שמברך בהמ"ז וככתוב ז"ה אל"י ואנוהו ודרשו בזה ר"ת זה השלחן אשר לפני ה' וכמו שכתוב בחס"ל.

אות ג

מנהג החסידים קודם לכל סעודה בימי החול יפנה תחלה ובפרט אם מרגיש התעוררות בגופו וד"ז הוא צורך גדול ע"פ הסוד, ויטול ידיו וירך אשר יצר ואח"כ יעמוד ויתודה ביום שיש בו תחינה, ויושב במקום שרוצה לאכול וישתה מעט מים פחות מרביעית אם תאב למים או ישתה מעט שכר ויכוין לפטור מים שבוך המזון, ואח"כ יאמר לשם יחוד ובקשות שאמרנו לעיל ואח"כ יטול ידיו כהלכה בשביל האכילה, ובימים שאין בהם תחינה שאין אומרים ודוי יאמרו מזמור בבא אליו נתן הנביא ויהרהר בתשובה בלבו וכל זה יהיה לו עזר וסיוע אל הברור שעושה באכילתו ועיין חס"ל סי' קנ"ז אות ט'.

אות ד

אסור לטעום עד שיתן מאכל לבהמתו או חיה ועוף שיש לו בביתו במזונותיהם עליו, דכיב עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת, ורק בשתיה האדם קודם לבהמה דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם.

אות ה

אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט, ודין ה נזכר בגמרא ונפסק להלכה בכל ספרי הראשונים ז"ל וגם בשה"ט בלי שום מחלוקת, וכתב הגאון חיד"א בברכ"י דלא נמצא שום חכם וחסיד שנזההר בד"ז, ולכן דבר זה בלבו כאש בוערת לדע מה זה ועל מה זה ונחה דעתו דעת עליון בטעם שכתב הרב אליה רבה ז"ל בשם הפרישה דבחלקות ישית שבזמנם היו מסובין באכילתם ושכיח היזקא, והאידינא יתובי יתביין כולם שוים וימין ושמאל שקולאי נינהו ומסתברא כוותיה עכ"ד, ועיין עוד להגאון הנז' בשו"ר ברכה מה

שאמרו בדבר זה יע"ש, ואיך שיהיה הנה עתה אין לנו סמך לעבור על דברי חז"ל בדין הנז' כי אם רק לפי הטעם של הגאון פרישה ז"ל ולכן בליל פסח דכולנו מסובין חייבין מן הדין להזהר בדבר זה וכמו שכתוב הרב ז"ל, וגם בשאר ימות השנה אם יזדמן איזה סיבה לאדם להיות מסב על שמאלו ואוכל חייב לקיים דברי חז"ל הנז' שלא ישיח.

אות ו

אם בתוך סעדתו רוצה לאכול פירות ולשתות יין שצריך לברך אך ידיו מלוכלכים בתבשיל, לא יברך בידיים מזוהמות אלא יטול ידיו או יקנחם במטפחת כדי שיברך על הפירות או היין בנקיות וכמו שכתוב בחס"ל.

גם צריך האדם להזהר בכמה הלכות דרך ארץ השייכים לסעודה אשר הזהירו אותנו חז"ל בהם ואלו הן, שנים ממתנים זה לזה בקערה, דהיינו כשהאחד מסלק ידיו מן הקערה לאיזה עסק אז חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור עסקו, אבל אם הם שלשה אין השנים פוסקין בשביל האחד, וכל זה איירי בשוים זע"ז אבל אם האחד מסב עם אביו או עם אחיו הגדול או עם מי שגדול בחכמה שחייב בכבודו צריך להמתין לו, ואין הגדול צריך להמתין לקטן וכנז' בחס"ל, מיהו אם יש לפניהם תבשיל ואחד מהם סילק ידו מן הקערה לאיזה עסק שאם ימתין השני יתקלקל התבשיל מחמת שיתקרר ולא אפשר לאכול, אין צריך להמתין אפילו קטן לגדול.

אות ז

אין מסתכלין בפני האוכל ולא במה שאוכל כדי שלא יתבייש, ואם יש לפני המסובין קערה אחת מלאכה שאוכלים כולם ממנה לא יתן אחר מהמסובין עיניו בה לברור ממנה חלק יפה לעצמו אלא יקח מן הבא בידו, וגם לא יושיט ידו אלא במה שלפניו, גם לא יקח בידו מנה גדולה ויניח לפניו או יאחזנה בידו ויאכל ממנה, ואם אוכלים על ידי כף לא ימלא הכף על כל גדותיו ויניח בפיו.

אות ח

יזהר שלא יטנף מלבושיו באכילתו, ואם אוכל בידו לא ילכלך כל הידים אלא רק ראשי אצבעותיו, וטוב ונעים שלא יאכל אלא ע"י כף, ולא יאכל אלא רק ביד אחת ולא בשתי ידים, ולא יניח לגימה גדולה לתוך פיו, ובעת שמכניס המאכל לפיו יזהר שלא יתלכלך שער זקנו, ויזהר לדחות שער שפמו לכאן ולכאן קודם אכילו כדי שלא ישתלשלו הרבה על שפתיו ויתלכלו הרבה, ובכל דברים אלו יתנהג אפילו בביתו על שלחנו וכ"ש כשהוא אוכל

עם בני אדם, והמזמין אורחים בביתו ומביא לפניהם תבשיל רוטב ואינו מביא להם כפות לאכול בהם ה"ז חוטא ומזלזל בכבוד האורחים.

אות ט

לא ימהר בלעיסתו ואכילתו אלא יתנהג לאט לאט, אפילו אם מסב עם אדם גרגרן, ואם הבשר קשה לא יאחז בשיניו ומושך בידיו אלא יסלק ידו ממנו, ולא ימצוץ אצבעותיו בפיו בין אכילה לאכילה, ולא יראה חיבה וחשק על האכילה, ולא ימלא פיו אלא רק בכדי שיוכל לדבר בשפה ברורה, ולא יושיט ידיו לקערה עד שיגמור לבלוע מה שבפיו, ויפסיק מעט בין לעיסה אחת לאחרת, ואם המסובין עמו סילקו ידיהם מאותו מאכל גם הוא יסלק ידו אע"פ שעדיין תאב לאכול, דלאו אורח ארעא לאכול יחידי בין המסובין.

ולא יאחז ידו פרוסה כביצה ויאכל, ולא ישתהה כוסו בבת אחת בלי שיור, אלא ישתה כמנהג המדינה, ולא ישתה שתי כוסות זא"ז ולא יפשוט ידו בקערה בפני מי שגדול ממנו אפיו אם יש קערה בפני כל או"א, וכל העובר על הלכות דרך ארץ הנז"ל וכיוצא בהם ה"ז רעבתן גרגרן מסטרא דההוא דאמר הלעיטני נא, והנה הוא נאחז בסבך הסטרא אחרא, ואם הוא בעל תורה ועושה כן ה"ז מחלל ש"ש ולכן ארז"ל דרך ארץ קדמה לתורה, וכאשר האריכו בזה בסרי המוסר והיראה.

אות י

ייטב לבו בסעודתו אם מעט ואם הרבה יאכל פיתו בשמחה ולא בכעס ודאגה, ויזהר לאכול הטוב והמועיל לו לרפואה ולא מה שערב לו לפי שעה, וישתדל לכבוש תאותו באכילה ושתיה תמיד, וכתבו חכמי המוסר דבהיות המאכל או המשקה לפני האדם והוא מתוק לחיכו וחביב עליו ביותר וימשוך ידו ממנו בשביל סיגוף לכפרת עונות, הרי זה נחשב תיקון גדול בתיקוני התשובה ויש בו תועלת כמו התענית.

אות יא

לא יאכל מעומד ולא ישתה מעומד, לכן אפילו כוס של קידוש דליל שבת ויו"ט שמקדש מעומד, מנהג רבינו האר"י ז"ל אחר ברכת הקדוש לישב וישתה הכוס, ולא ישן סמוך לאכילה, ולא יעמוד מיד אחר אכילה וישהה כשיעור ברכה אחרונה של אותה אכילה, דאם אכל פת ישהה בישיבתו שיעור בהמ"ז, ואם מזונות וכיוצא שיעור ברכה מעין שלש.

אות יב

הנכנס לבית בעה"ב כל מה שיאמר לו בעה"ב או גדול הבית יעשה, וישהה מעט כמנהג המדינה, ואין מסרבין לגדול, ולא יאמר הנכנס לבית חבירו תנו לי לאכול עד שיאמרו הם, ורק במים יאמר תנו לי מים לשתות.

אות יג

לא ישוך פרוסה ויתננה לפני חבירו או לתוך הקערה לפי שאין דעת כל הבריות שוה, ולא ישתה מהכוס ויתן לחבירו דשמה שימות, ובצוואות רבי אליעזר הגדול מזהיר שלא לשתות ממה ששייר חבירו דשמה יש לו חולי ויתערב רוק בפיו באותו שיר, ומה שנוהגים העולם לטעום בני הבית מכוס של הקדוש שמקדש בעה"ב היינו מפני שיודעים שהבעה"ב אין בו חולי שיזיק להם, ואע"פ שאמרו בהלכות דרך ארץ שלא ישתה כוס ויניחנו ריקן על השלחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתנהו לו, מכל מקום אם מנהג המדינה דלא קפדי בהכי גם הוא לא יקפיד.

אות יד

אע"פ שאמרו חכמים ז"ל לשייר פאה בקערה מן התבשיל, עכ"ז כתב רבינו ז"ל בשער טעמי המצות דאין דין זה נוהג עתה בזה"ז ע"ש, ומכל מקום לאו אורח ארעא לאכול המאכל כולו עד בא עד קיצו, וכ"ש שלא להיות מלחך פינכי משום שורת דרך ארץ וכנ"ל בחס"ל.

אות טו

כתב רבינו מהרח"ו ז"ל בשער טעמי המצות היה נוהג מורי ז"ל פעמים רבות לצוות לבני ביתו שיביאו לפניו עשבי דדברא שיאן נזרעים בידי אדם, או קוצים ודרדרים שדרך בני אדם לאכלם והיה אוכלם כדי לקיים בעצמו קללת אדם הראשון שנתקלל וקוץ ודרדר וכו' ואכלת וכו' ע"ש, ופה עירנו יע"א אפשר לקיים דבר זה בעשבי דדברא שקורין כאב"ר והם דומין לקוץ ודרדר וכובשים אותה במים ומלח ונאכלים, אך צריך לבדוק מן התולעים היטב היטב.

אות טז

אם רואה אוכלים מושלכים בקרקע אסור להניחם כך אלא צריך להסירם משם, וכן אסור לגרום לאוכלים שיאסרו בהנאה שלא לצורך, וכל פירות שנמאסים ע"י זריקה אסור לזרקן אפילו לפני חתן וכלה בעבור שמחה או סימנא טבא, ופה עירנו עושין לפעמים בליל המילה שלחן מונח עליו נעפים ופרחים מורכבים זעג"ז לנוי, וגובלין עיסה של קמח כדי לתחוב בתוכה הענפים, וגם מביאים פרי שקורין נומ"י שהוא מתוק או רמון וכיוצא כדי

לתחוב בהם הענפים להרכיבם זעג"ז, ופירות אלו ודאי הם נמאסים ומתקלקלים בכך, וצריך למחות בהם שלא יעשו כזאת בשום מאכל ופירות אם יהיו מתקלקלים ונמאסים.

אות יז

אין סומכי קערה מלאה בפת שמא ישפך ממנה על הפת וימאס, ואין לזרוק פת מאחד לאחד אע"פ שאינו נמאס בזריקה, גם יש בני אדם כשיעשו פירות כבושים במי ומלח יניחו בתוכם חתיכת פת כדי שיהיה לכבושין טעם יפה וחתיכת פת זו נמאסת ומתקלקלת וצריך למחות בידם בדבר זה, וכל אדם צריך לכבד את הלחם ועליו תבא ברכת טוב.

פרשת במדבר

חג השבועות ויום טוב

פתיחה

הלכות אלו השייכים ליו"ט דרכי לדרשם בשבת כלה, וקישור שלהם יהיה בתוך הדרשה כפי מה שיזדמן בכל שנה ושנה בעזה"י;

אות א

ברכת שהחיינו בקדוש הלילה צריך לברך בשתי הלילות, ופה עירנו בגדאד נוהגים הנשים לברך שהחיינו בהדלקת הנרות בכל יו"ט שיש בו ברכת שהחיינו בקדוש.

אות ב

הקדוש בלילה הראשונה צריך להיות אחר צאת הכוכבים דכתיב שבע שבתות תמימות תהיינה, אבל בליל יו"ט שני לבני חו"ל אינו צריך לילה ודאי אלא יכול לקדש מבע"י, ואדרבא עדיף טפי לקדש מבע"י במקומות אלו שמצוי יתושין הרבה מחמת החום בלילות הקיץ, ואם מקדש מבע"י תוכל האשה להדליק הנרות מבע"י ולא חשיב מכין מיום ראשון ליום שני, יען כי הנרות מדלקת אותם לצורך הקידוש שמצוה להיות נרות בעת הקדוש לפי סברת כמה פוסקים הפשטנים וגם לסברת המקובלים, ולכן כיון שמקדשים מבע"י יכולים ג"כ להדליק הנרות מבע"י, ודוקא נרות שמדליקים במקום השלחן שעושין שם הקדוש, אבל נרות המדליקים במקום שינה או בשאר מקומות אין להדליקן מבע"י, משום דיא יו"ט ראשון מכין ליו"ט שני כך העלתי בסה"ק רב פעללים בס"ד.

אות ג

יזהרו שלא לדבר שיחת חולין כל הלילה, וצריך להם שמירה גדולה בזה בלילה זו מפני דכל עת שיש אסיפה מאנשים הרבה דרכו של יצה"ר להכשילם לדבר דברי חול ומדבר לדבר יבואו לדברים אסורים של שחוק ושל לשה"ר, ויזהרו ללמוד כלל סדר הלימוד של זאת הלילה בחשק גדול ובשמחה רבה והתלהבות הלב, כי הלימוד המתוקן לזאת הלילה עושה פרי גדול למעלה וממשיך לנפש אדם קדושה וטהרה, ואיתא זוהר הקדוש ברשת אמור וז"ל חסידי קדמאי לא הוו ניימי בהאי ליליאי, והוו לעאן באורייתא, ואמרו נייתי לאחסנא ירותא קדישא לן ולבנן בתרין עלמין, ועוד אר"ש על חבריאי דלעאן באורייתא בהאי ליליא כולהון יהון רשימין וכתובין בספרא דדכרניא, וקב"ה מברך לון בכמה ברכאן ועטרין דעלמא עלאה ע"כ, ומי האיש אשר ישמע כזאת ויפנה לבו לבטלה בלילה האת, וכ"ש שלא יטנף פיו בדברים בטלים ודברי חול של מו"מ וכ"ש בליצנות ולשה"ר, ויתגבר כארי לישב על המשמר בעינים פקוחות לדחות את השינה ולא יתנמנם כלל, כי רבינו האר"י ז"ל החמיר מאד בענין השיה בשזאת הלילה יותר מליל הו"ר וכנז' בשער הכונות בדרוש הלילה הזאת.

אות ד

סדר הלימוד בלילה הזו תחלה תנ"ך ואח"כ המדרש ואח"כ האדרא רבא, כי כן מפרש בזוהר הקדוש למלעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובדרשות דקראי וברזי דחכמתא, ותרי"ג מצות ילמדו קודם המדרש, ואם יש להם זמן ילמדו האדרא זוטא ג"כ, וכבר נודע מנהגו של רבינו חיד"א ז"ל ללמוד בלילה זו שתי האדרות מעומד גם בעת זקנתו אשריו ואשרי חלקו, ואין ללמוד משניות בלילה זו, ומי שיש לו מנה קבוע ללמוד י"ח פרקי משנה בכל יום מותר ללמוד הי"ח פרקי משנה ביו"ט זה ביום דוקא ולא בלילה, ואי מניעה ללימוד המשנה אלא בליל שבועות בלבד, אבל בשאר לילות של שבתות וימים טובים אין מניעה כלל ויכול ללמוד משניות כאשר ירצה.

אות ה

תפלת שחרית ומוסף יתפלל בהתלהבות וזריזות כדי שלא תחטפנו שינה באמצע ויבא לידי טעות, וידוע כי גמר הפרי של תיקון ספירת העומר ולימוד ליל חג השבועות יהיה בתפלת מוסף, לכן צריך להזדרז בה הרב כי הכל ההולך אחר ההחתום.

אות ו

לימוד התהלים ביום השבועות הוא צורך גדול, שבו נפטר דוד ההע"ה ויעלה לרצון יותר, ולכן כל אחד ילמוד התהלים כולו ביום השבועות, ויזהר לדלג לשון מחילה וסליחה של

עונות ופשעים האמור בבקשות המתוקנים לאומרם קודם תהלים ואחר תהלים כי יו"ט הוא, ונכון ללמוד ביום ראשון בדברי הימים א' סי' כ"ח וסי' כ"ט דבר בעתו מה טוב.

אות ז

בליל ב' של שבועות בחו"ל ילמוד התנ"ך המסודר בליל א' ואח"כ יישן וכן מנהגינו בביתנו, ואם יוכל ללמוד גם תרי"ג מצות ואדרא רבא ולהיות ניעור כל הלילה אשריו ואשרי חלקו, וכבר נודע המעשה שהיה בזמן מר"ן ז"ל, ויזהר ביום שני של חג השבועות לקדשו בלימוד התורה כי הוא גדול מכל יו"ט שני של שאר מועדים, וגם אסרו חג של שבועות גדול מכל אסרו חג דשאר מועדים.

אות ח

כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביו"ט, ולא הותר ביו"ט אלא רק מלאכת אוכל נפש, ואף על פי דהותרה מלאכת אוכל נפש מן התורה, מכל מקום אסרו חז"ל קצירה ודישה ועימור וטחינה והרקדה וסחיטת פירות ותלישה מן המחובר וצידה וכל כיוצא בזה, ואפילו על יד שינוי אסור, מפני שדברים אללו דרכן לעשותם הרבה ביחד וחיישין שמא יעשה לצורך חול על כן כל דברים אלו אסורים הם מרי סופרים, וכל דבר שאסור לישראל לעשותו ביום טוב אסור לומר לגוי לעשותו.

אות ט

בתוך חומת העיר הזאת שאנחנו עושי עירוב מותר להוציא כל דבר שמותר לטלטלו, ואפילו שאין לאדם צורך באותו דבר באותה שעה, אבל חוץ לחומה אסור להוציא דבר שאין לו צורך בו אותה שעה, ולכן אותם בני אדם שיוצאים ביו"ט בבוקר חוץ לעיר לטייל, אסור להוציא בחיקם סידור של מנחה וערבית שמנהגם להניח זה בתוך כיס שעושין בבגדיהם כי זה צריך להם במנחה אחר שיחזור לביתו, וכן אסור לישא בחיקו מפתח של תיבה שיש בה חצים, מאחר שיוכל להצניע המתח בביתו או להפקידו ביד ב"ב, וכן ישגיח על כל בר כיוצא בזה שאין לו צורך בו אותה שעה שהוא יוצא חוץ לעיר, והסכינים יש אוסרים לישא אותם חוץ לחומה מפני שאין דעתו לאכול שם ואינו נצרך להם, ויש מתירם בזה ד"ל אולי יזדמן לו מאכל לאכול שם ויצטרך לסכין לקלוף בו, ועל כן טוב להזהר בזה אך המיקל יש לו על מה לסמוך, אבל כלי מורה השעות מותר לשאת אותו לכ"ע שזה יש לו בו צורך בכל עת, ודברים אלו שייכים גם נשים כמו באנשים.

אות י

אסור לעשות גבינה דאין לגבן ביו"ט, אבל מה שקורבין בערבי לב"ן ובלשון לע"ז יגורט"י מותר לעשותו ביו"ט ועיין קרבן אשה יע"ש, אך אין לעשותו אלא מחלב שנחלב בערב יו"ט, אבל לחלוב ביו"ט אסור מפני דאין מותר לחלוב ביו"ט אלא לתוך המאכל, אע"פ שהגוי חולב מבהמה שלו ולצורך הלב"ן אם יחלוב ביו"ט אינו חולב לתוך המאכל ולכן א"א לעשות לב"ן אלא מחלב שנחלב מערב יו"ט וכאשר כתבתי בתשובה בסה"ק רב פעלים בס"ד.

גם העליתי בס"ד בתשובתי שם דמותר לעשות דו"ז דונדרמ"ה ביו"ט, דדוקא לגבן אסור משום דהתם איכא איסור בורר דנפרש הקום מן החלב, וההכא ליכא בורר דנקפה כולו כמו שהוא, וכמו שכתוב הרב קרבן אשה א"ח סי' י"ב בהיתר עשיית היגורט"י שקורים בערבי לב"ן יע"ש, וגם טעם הפר"ח ז"ל גבי גבינה שההוא טעם הירושלמי דהאיסור הוא משום דאתי לגבן הרבה יותר מצורך יו"ט, לא שייך הכא דכאן א"א לעשות אלא רק לצורך אותו היום דאם ישהה נמוח והיה למים, וגם טעם המרדכי שהביאו הר"ן ז"ל והביא דבריו בסר בית יהודה ח"ב סי' מ"ו דהוי כעובדין דחול משום דעושהו בכלי המיוחד למלאכה זו נמי לא שייך האי טעמא הכא, דלא נאסר מוש עובדין דחול כשעושהו בכלי המיוחד לו אלא בדבר שרץ לעשות ממנו הרבה וכמו שכתוב הרב בית יהודה ז"ל שם בדף קט"ו שהרכיב טעם זה בטעם זה יע"ש, מיהו לא יעשה הדו"ז דונדרמ"ה הנז' בחלב אלא במינים אחרים מפני שאסור לחלוב ביו"ט אפילו בהמה של גוי ע"י הגוי לאא רק לתוך המאכל והכא א"א לחלוב לתוך מאכל כי הוא רוצה לעשות מעשה הנז' בחלב לבדו לכך יעשהו במינים אחרים אם אין לו חלב שנחלב בערב יו"ט, וזהה המתקן ועוסק בדבר זה אע"פ שהוא משתכר ביו"ט מותר משום שמחת יו"ט, דיש תענוג הרבה בזה הדו"ז דונדרמ"ה ביו"ט של שבועות שהאוויר חם הרבה במדינות אלו ויש בזה שמחת יו"ט.

אות יא

עצמות וקליפין שנתפרקו ביו"ט ה"ז נולד, ואע"פ דמותר לטלטלם בשבת שראויין הם למאכל בהמה מכל מקום ביו"ט החמירו חז"ל ואסרו לטלטלן כדי דלא אתי לזלזולי ביה, מיהו שבת שחל בו יו"ט מותר לטלטלן ולא אמרינן לא פלוג רבנן, וכאשר העליתי בסה"ק רב פעלים בס"ד.

אות יב

אסור לשקול ביו"ט אפילו בביתו כדי לידע כמה יבשל, וכן אסור להניח מנה כנגד מנה שידוע לו משקלה, ואסור ליקח ביד המשקל וביד הבשר כדי לשער, אך מותר ליקח

החתיכה לבדה בידו כדי לשער משקלה באומד הדעת, ואם הוא אומן שידוע לכיון אסור לעשות כן כדי למכור, אבל אם עושה בביתו כדי לידע כמה יבשל מותר.

וגם ע"י גוי אסור לשקול דכל דבר שאסור ישראל לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו, והנה פה עירנו יע"א הקצבים הם שותפים עם הגוים בבשר, וכשמוכר ישראל ישב הגוי אצלו ויכתוב שמות הלוקחים ומשקל הבשר ושוקל הבשר שוקחים, מאחר דהגוי הוא שוקל וכותב להנאת עצמו ואדעתא נפשיה קעביד ושרי, אך בימים אלו רוב מוכרי הבשר פה עירנו אין להם שותפים גוים ומביאים גוים בשכירות לשיקול וגם לכתוב וזהה אסור, בשלמא מצד המשקל יש למצוא להם היתר דהוי שבות דשבות במקום מצוה שההוא שמחת יו"ט, אבל בכתיבה הא איכא דס"ל אפילו כתיבה של גוים אסורה מן התורה ואין להתיר שבות באסור תורה אפילו במקום מצוה, לכן התקנה לה הוא שיאמר הישראל לגוי מערב יו"ט עמוד ושמור לי בדעתך שמות הלוקחין ומשקל הבשר שלוקחין ביו"ט, ואני אתן לך על כל ליטרא כו"כ, וכיון דמושכר הגוי על זאת הנה אם יבא לכתוב כדי לשמור שמות הלוקחין, וסך המשקל כדי שלא ישכח אחד מהם הנה הוא אדעתא דנפשיה קעביד, כי אין הישראל שוכרו לכתוב אלא לשמור את שמות הלוקחין.

אות יג

מותר לומר הישראל לגוי תן לי ליטרא בשר, דאע"פ שזוכר לו שם משקל אינו מכין לשם משקל אלא שידע כמה הוא צריך, ומכל מקום טוב שלא יאמר לו שקול לי אלא יאמר תן לי, ואין נוקבין הבשר בסכי כדי שישארו בידו דרך הנקב, אבל מותר לנקוב אותו באצבע.

אות יד

בקעת גדולה שעומדת להסקה שא"א להסיקה בלא בקוע אסור לבקעה בקרדום או מגל או מגירה כי אם רק בסכין או בידו בד"א בעצים גדולים שא"א להסיקן בלא בקוע כלל כגון קורה וכיוצא, אבל עצים של הסקה שהם גדולים קצת וראוים להסקה בלא בקוע לא יבקעם כלל, ויש להחמיר שלא ישברם אפיו בידו, וכן לא יכניס העץ בחור כדי לשברו כיון שאפשר להסיקו כמו שהוא.

אות טו

אין מוציאין אש מן האבנים, ולא מן זכוכית נגד השמש, וכן לא יוציא אש מן עצים קטנים שיש בראשם כבר"ד המתוקן לכך, כי בכל אלה וכיצא בהם הוא מוליד את האש ע"י הכאה או חיכוך, ובתשובתי בסה"ק רב פעלים הבאתי דברי האחרונים האוסרין בפירוש בזה ודלא כהמתירין, ומפוח של בעלי בתים נופח בו ע"י שנוי מלמעלה למטה.

אות טז.

אסור לאפות ולבשל ביו"ט ראשון לצורך יום טוב שני, אבל מותר לבשל ביום ראשון הרבה שיאכל בו ביום וישייר ליום שני, אך יזהר שלא יאמרו בפירוש שהוא מבשל הרבה לצורך הלילה, ואחר שאכל יום ראשון לא יוכל לבשל כדי לאכול בליל שני ע"י שיאכל מעט ממנו ביום ראשון.

אות יז

אסור למדוד ביו"ט, ואפילו מודד בביתו לידע שיעור הצריך לו אסור, ופה עירנו יש אצל בעלי בתים כלי שמודדים בו אורז לבשל בכל יום וצריך להזהירם שלא ימדדו בו ביום טוב אלא יקחו באומד הדעת.

אות יח

ההרקדה אסורה ביו"ט אפילו ע"י שינוי, אבל אם רקדו מאתמול ונפל בו צרור או קיסם מותר לרקדו שנית בלא שנוי, ויש מחמירין ומצריכין שנוי, ואם לא נפל בו צרור רק רצה לרקדו שנית כדי שיהיה יפה יותר יעשה ע"י שנוי, דהיינו שירקד על שלחן וכיוצא בזה.

אות יט

אסור ליקח עץ מבין עצים לחתות בו האש, ושפוד שנעקם אסור לפשטו אפילו בידו, ואין משחיזין סכין ביו"ט במשחזת כדי לחדדה אך מותר להשיאה ע"ג חברתה או ע"ג עץ או אבן כדי להעביר שמנונית שלה.

אות כ

עופות שממלאים אותם בבשר ואורז מותר לתפרם ביו"ט, ובלבד שיתקן החוט במדתו ויתנהו במחט מערב יו"ט, ואם יש לו כמה עופות לתפרם ביו"ט יכין כמ מחטים וישים בהם החוטים מערב יו"ט.

אות כא

ניירות סיגאר"ה שהם עשויים כמו כיסים שמתוקנים ובאים כך מערי אירופ"א וכל אדם הלוקח אותם ימלאם בידו טוט"ן לשתות עשן שלהם, ה"ז אסור למלאם ביו"ט משום מתקן מנא, אלא ימאם ויעשם מערב יו"ט.

אות כב

אין מבשלין לצורך גוי ביו"ט, ואם הגוי בא לבית ישראל ביו"ט בשביל ואזית"א מותר לבשל משקה שקורין קהו"ה אם ישתה ממנו בעה"ב ובני הבית, ואז ישקו גם את הגוי בכלל.

אות כג

ביצה שנולדה ביו"ט אסור לטלטלה בו ביום, וכ"ש שאסור לאכלה, ואם נתערבה באלף כולם אסורות, ואפילו ספק נולדה ביו"ט או בחול אסורה, ושני ימים טובים של גלויות נולדה בראשון מותרת בליל שני, אבל בשני ימים של ר"ה נולדה בראשון אסורה גם בשני, ואם שבת סמוך ליו"ט נולדה בזה אסורה בזה.

אות כד

החלה ביו"ט לא יאפנה ולא ישרפנה אלא מניחה עד אחר יו"ט ושורפה, ופה עירנו עושין עיסה מטוגנת בשמן בחג השבועות ועושין במחבת, ולזאת יפרישו חלה ממנו בלא ברכה.

אות כה

אסור לכבות האש ביו"ט, ובקעת גדולה אפילו שהיא מעשנת הבית או הקדרה אסור לכבותה, ואסור לכבות הנר אפילו להנאתו כדי לשמש מטתו, ונר הדולק אסור להטותו לאחוריו וכן אסור ליקח שמן מנר הדולק ואסור להוציא הפתילה הדולקת אפילו להניחה בנר אחר, ומותר להעמיד נר דולק במקום שהרוח שולט, בד"א במניח קודם שנשב הרוח אבל אסור להעמידו אם כבר הרוח מנשב שבדאי יכבה ויש אוסרין להעמידו אפילו קודם שנשב הרוח, והמיקל יש לו לסמוך על המתירין.

אות כו

שיורי פתילה מותרין אפילו ביו"ט אחר שבת, או בשנים ימים של ר"ה אך יש חולקין והמחמיר תע"ב, ואין חותכין הפתילה לשנים בסכין אבל מדליקה באמצע אם צריך הוא לשניהם, ואין גודלין הפתילה ולא מהבהבין אותה, ואע"פ שמותר מן הדין לנפץ הפחם שבראש הפתילה בידיים, מכל מקום נוהגים העולם להזהר בזה גזרה שמא ימחט בכלי.

אות כז

לא ישחט תרנגולים ועופות אלא אותם שהם מוכנים לשחיטה ולא שעומדים לגדל ביצים.

אות כח

כל שיש במינו במחובר, אם אינו ידוע לו שנתלש זהה מערב יו"ט אסור באכילה ובטלטול וכן הוא הדין בדגים שצריכין צידה, וכל שאין במינו במחובר אם בא מחוץ לתחום אסור למי שהובא בשבילו ומותר לישראל אחר, ועירנו בגדאד היא רובה גוים ומה שמביאים מחוץ לתחום למכור אדעתא דרוב מביאין, לכך מותר הישראל ליקח מהם ביו"ט ולאכלו.

אות כט

פירות וירקות שנתלשו ביו"ט אסורים בשבת שאחריו, וכן נתלשו בשבת אסורים ביו"ט שאחריו, וכן הוא הדין בשני ימים של ר"ה נתלש בזה אסור בזה, אבל בשני ימים טובים של גליות נלש בזה מותר בזה, ואסור לומר לגוי שיקנה לו פירות ביו"ט ראשון כדי לשמרם לו ליו"ט שני, כי מאחר שהוא אסור לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו, ואפילו אם מצוהו קודם יו"ט אסור כיון שאומר לו בפירוש שיקנה לו ביו"ט, ורק אם הגוי הביא מאליו פירות ביו"ט ראשון והניחם בבית ישראל מותר הישראל לטלטלם ולאכלם ביו"ט שני ואפילו דבר שאין במינו במחובר, אסור לומר הישראל לגוי להביא לו ממנו ביו"ט אם יודע שהנכרי קונה לו במעות ופוסק דמים, דכל דבר שאסור ישראל לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו.

אות ל

מי שיש לו בהמה בביתו עומדת לחלבה אסור לחלבה ע"י גוי ביו"ט אפילו אם יחלוב לתוך המאכל, אלא יחלוב הגוי ויקח הגוי את החלב לעצמו, ופה עירנו דרכם ליקח חלב בחג השבועות מגוי שחולב מבהמות שללו כדי לבשל ביום זהה אורז בחלב אך צריך שיניח הישראל האורז בתוך הקדרה ויוליך הקדרה עם האורז שבה לבית הגוי ויחלוב גוי על האורז בפני ישראל, כי צריך לחלוב תוך המאכל, ובעה"ק ירושלים ת"ו נוהגים איסור בכל גוונא וטוב להזהר וכן בביתנו אנחנו מזהרים בזה והנזהר תבא עליו ברכה.

פרשת נשא

ברכת היין ודברים הבאים בתוך הסעודה

פתיחה

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום,

הנה ידוע מה שאמרו בסה"ק אדרת אליהו בשם רבני אשכנז ז"ל דברכת כהנים ט"ו תיבות, ובאצבעות האדם יש י"ד פרקים כנגד י"ד תיבות ואין בהם כנגד תיבת ט"ו של שלום, ותקנו חז"ל כוס של ברכה להשלים תיבת ט"ו של שלום, ואנא עבדא אמרתי בששת ימי השבוע יש י"ב סעודות א' ביום וא' בלילה, ורק בשבת יש שלש סעודות, וכן הוא דינו של עני ההולך ממקום למקום לתת לו שתיים ביום החול ושלש בשבת וכנז'

במשנה, ואלו ט"ו סעודות נשפעים מן ט"ו תיבות דברכת כהנים וסעודה שלישית היא כנגד תיבת ט"ו של שלום, ובזה פרשתי בס"ד הטעם שאורים שבת שלום כי השבת גרם להשלים כנגד תיבת שלום, שאם לא היה בו סעודה שלישית לא היה סעודה כנגד תיבת שלום.

והנה רבני אשכנז ז"ל ע"פ הקדמה הנז' פירשו מאמר רז"ל לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, פירוש כלי הוא הכוס של ברכה לישראל אלא השלום כי הכוס של ברכה נתקן כנגד תיבת שלום, ובזה פרשתי בס"ד מאמר רז"ל ת"ח מרבין שלום בעולם, כי חז"ל תקנו כוס בכמה דברים שהם קדוש שבת ויו"ט והבדלה ובהמ"ז ואירוסין ונשואין ומילה וליל פסח, ובכולם נשלמה תיבת שלום דברכת כהנים, שאין באצבעות האדם פרק כנגדה, נמצא המה הרבו בעולם הרמז של תיבת שלום הנז' בכמה דברים הנז"ל שתקנו בהם כוס, ולזה אמר ת"ח מרבין שלום בעולם.

והנה מלבד השבח שנעשה ליין בתקנת חז"ל שתקנו אותו בכל דברים הנז"ל, עוד עשו לו תיקון בכל דברים הנז"ל שחייבין לברך עליו אע"פ שאין ערב להם שתייתו, יען כי הדין הוא ביין דקדוש והבדלה ובהמ"ז וליל פסח וכל דברים הנז"ל אע"פ שאינו ערב לאדם ואינו יכול לשתותו חייב לשתות, ואינו יכול לפטור עצמו ממנו אע"פ דאינו נהנה ממנו ואינו צריך לשתותו.

אות א

מבואר בגמרא ובפוסקים הואיל והיין הוא חשוב שגורם ברכה לעצמו שמברכין עליו בפה"ג בכמה מקומות בקדוש והבדלה ובהמ"ז וליל פסח ואירוסין ונשואין ומילה אע"פ שאין צריכין לשתיתו ואין תאבים אליו, לפיכך אינו נחשב טפל לפת להפטר בברכתו מברכה ראשונה שהיא בפה"ג, אע"פ שטפל אליה להפטר בבהמ"ז מברכה אחרונה, לפי שאינו גורם לעצמו ברכה אחרונה אלא ברכה ראשונה לבדה שבשבילה הוא עיקר הבאת הכוס בכל דברים הנז' שטעונין כוס, ולכן היין אע"פ שבא לשתותו תוך הסעודה מברך עליו בפה"ג ואינו נפטר בברכת הפת, אע"פ ששותהו האדם כדי לשרות האכילה שבמעיו והרי זה כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שנפטרים במקום הפת, מכל מקום הואיל והיין הוא חשוב שגורם ברכה לעצמו בכמה מקומות הנז"ל אע"פ שאין צריכין לשתיתו וכמו שביארנו, על כן אינו טפל לפת, משא"כ שאר אוכלים ומשקים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שנטפלים לפת אין צריכין ברכה וכאשר נבארם בע"ה, וכל זה מפורש יוצא בש"ע הגאון ר"ז ז"ל סי' קע"ד ס"א.

אות ב

היין קנה עוד חשיבות ומעלה שהוא פוטר כל מיני משקין, לפיכך אם בירך על היין אין צריך לברך על שאר משקין דהיין פוטר כל מיני משקין בין בשעת סעודה בין בשאר פעמים, לפי שהיין הוא עיקר משקה והוא ראש לכל מיני משקין ולכך הוא עיקר לענין ברכה וכולן טפילים אליו, והוא שיהיו המשקין לפניו בשעה שיברך על היין או שיהיה דעתו עליהם, ואפילו אינו קובע עצמו לשתות יין, אלא שותה יין מעט דרך עראי לצורך מצוה וכיוצא, ושותה אח"כ משקין הרבה נפטרים בברכת היין אם היה דעתו עליהם, אבל אם לא קבע עצמו לשתיה אלא ששותה מעט דרך עראי ולא היה דעתו על משקין אחרים אינם נפטרים בברכת היין.

לכן צריכין להזהר כשמקדשין בשבת על היין אם רוצה לשתות מים או שאר משקין אחר הקדוש קודם ברכת המוציא צריך שיהיו המים לפניו או שיכוין עליהם, ואז אין צריך לברך על המים או שאר משקין, גם נכון להזהיר זה השותה מים בין קדוש לברכת המוציא שלא ישתה רביעית, כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה ויכנס במבוכה של המחלוקת די"א שצריך לברך ברכה אחרונה ואין בהמ"ז פוטרת המים ששתה קודם המוציא, וי"א שאין צריך לברך, ועל כן טוב ליזהר שלא ישתה רביעית, ומיהו אם טעה ושתה רביעית יברך ברכה אחרונה על המים קודם המוציא, יען דאף על פי דיש חולקין מכל מקום סברא זו עיקר, מפני דכך היא הסכמת רבינו הגדול האר"י ז"ל אשר צפה ברוה"ק במצח רבינו מהרח"ו ז"ל בפעם אחת ששתה רביעית מים קודם המזון ולא בירך ברכה אחרונה, והוכיחו על זאת וכנז' בשער טעמי המצות פרשת עקב יע"ש, ואף על פי דהאי עובדא דרבינו מהרח"ו ז"ל שהובאה בשער טעמי המצות הנז' אפשר להיות דבחול הוה, מכל מקום נראה דהוא הדין בסעודת שבת דאית בה קידוש נמי דינא הכי לדעת רבינו הגדול האר"י ז"ל, וכאשר הוכחתי ובררתי זאת בשה"ק מקבציאל בס"ד ועיין להרב ברכ"י ז"ל סי' קע"ד סק"ב יע"ש.

אות ג

יין שלפני המזון כגון הקידוש שאומרים במקום סעודה פוטר היין שבתוך המזון אם היה בדעתו לשתות בתוך הסעודה, ואם אין דרכו בכך ונמלך ורוצה לשתות, או שנתנו לו אחרים צריך לחזור ולברך.

אות ד

אין לברך ברכה אחרונה על היין של קידוש שהוא במקום סעודה, או על היין ששותה קודם שאר סעודה ובאיזה זמן שיהיה ואע"פ שאינו שותה יין בתוך הסעודה, דבהמ"ז

פוטרת ברכה אחרונה של היין ששתה קודם סעודה, אבל אם אכל מיני מזונות קודם ברכת המוציא יברך ברכה מעין שלש קודם נט"י שקודם המוציא, ולא יסמוך על בהמ"ז לכתחילה, ואם לא יברך ברכה אחרונה קודם המוציא ונזכר אחר שבירך המוציא לא יברך ברכה אחרונה על מיני מזונות שאכל קודם המוציא, רק וכיין לפטרם בבהמ"ז.

וכל זה דוקא במיני מזונות, אבל אם אכל פירות או שתה משקין קודם ברכת המוציא ושכח ולא בירך ברכה אחרונה קודם נט"י והמוציא ונזכר אחר ברכת המוציא יברך ברכה אחרונה אפילו באמצע סעודה, מפני שאין בהמ"ז פוטרת אלא מידי דזיין ודברים הבאים בתוך הסעודה ועיין אחרונים.

אות ה

אם בתוך הסעודה שותה מים י"א דמברך עליהם, וי"א דאינו מברך וקי"ל סב"ל ולא יברך אלא יהרהר הברכה בלבו, או יאמר בריך רחמנא שהכל נהיה בדברו, על כן כדי להסתלק מן הספק הזה דאיכא בין הפוסקין הנז' ישב קודם נטילה במקום סעודה וישתה מים ויברך עליו ע"ד לפטור כל מה שישתה בתוך סעודתו, אך יזהר שישתה פחות משיעור כדי שלא יתחייב ברכה אחרונה, יען שאם יברך ברכה אחרונה לא הועיל בתקנתו כלום, דעתה לא יוכל לפטור באותה ברכה למה ששותה בתוך הסעודה, וגם יזהר שלא יצא חוצה אחר שישתה משום דהמשנה מקומו צריך לחזור ולברך כשחוזר למקומו ונמצא שלא הועיל בתקנתו וכן כתב רבינו מהר"ח ז"ל תקנה זו דשתיית המים והזהיר שישתה פחות משיעור כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה, ואם יש יין בתוך הסעודה אינו צריך לכל זה כי ברכת היין פוטרת כל מיני משקים וכנז' בשער טעמי המצות.

והנה תיקון זה שהוא לשתות מים קודם המוציא לא אפשר לעשותו בכל עת, יען כי לפעמים אין האדם תאב למים קודם המוציא כלל, וכל שאינו צמא ואינו תאב למים כלל יש להסתפק אם מותר לו לעשות כן ולברך עליהם, והגם דיש מתירי להדיא בכהאי גוונא שהוא מברך כדי לפטור המי שבתוך הסעודה, עכ"ז אין הדבר ברור אצלנו ואין לאדם להכניס עצמו בספק גבי ברכות, ועיין חס"ל סי' קע"ד אות ד' בהגהת מר בריה דרבינ"א ז"ל יע"ש, על כן אם לא היה צמא ולא היה תאב למים כלל או שכבר נטל ידיו ולא עשה תיקון הנז' של שתיית המים, יזהר לברך שהכל על חתיכת סוכ"ר וכדומה בתוך הסעודה קודם שישתה המים וכיון לפטור את המים שישתה, וכך היה מנהגו של עט"ר הרב מור אבי זלה"ה לברך על מיני מתיקה תמיד קודם שישתה מים בתוך הסעודה והיה נזהר בזה מאד, ולכן כל אדם נכון להזהר בזה, ומיהו בשתי סעודות של שבת שמקדש בהם על היין אינו צריך להזהר בכל זה, כי ברכת היין של קידוש שוא במקום סעודה פוטרת כל משקין

שבתוך הסעודה, וצריך שיכוין בברכת היין של קידוש לפטור המים שבתוך הסעודה, ועיין צפחית בדבש סי' וא"ו ע"ש, ויש מדקדקין לומר קודם קידוש דשבת אחר שאומרים לשם יחוד וכו' והריני מכוין לפטור בברכה שאברך על יין דקידוש את כל מיני משקין שאשתה בתוך הסעודה, ומנהג זה נכון הוא כי האדם עלול לשכחה ובזה נמצא הוא זריז ונשכר.

אות ו

שכר ששותין בתוך הסעודה אם שותהו לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה ואין צריך לברך עליו, ואם שותהו לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו, ומיהו כיון דהרבה פעמים תמצא כונת האדם היא לעורר בו תאות המאכל, קשה הדבר למיקם עלה דמלתא בכונת השותהו ועל הרוב מכוין להא ולהא וקי"ל סב"ל לכך לא יברך עליו, ומה גם עוד בלא"ה הברכה על השכר אינה ברורה אצל כל אדם יען כי הוא שורף הגרון, ויש כמה בני אדם הוא להם כקוץ מכאיב ומחמת כן נוהגים לשתות אחריו מים תכף ומיד, ועל כן טוב להזהר לאכול דבר שברכתו שהכל כמו סוכ"ר וכיוצא קודם שישתה השכר ויכוין לפטור השכר, וזכור לטוב הרב אדוני אבי זלה"ה שמימיו לא בירך על השכר אלא היה לוקח חתיכת סוכ"ר ומברך לפטור, ואפילו אם שותה ביום כוס קטן של שכר לאיזה צורך שאינו בשעת סעודה היה דרכו לברך תחלה על חתיכת סוכ"ר כי היה מזומן אצלו בעבור דבר זה, וכבר אמרנו שבסעודת שבת ויו"ט שמקדשים על היין אין צריך לעשות תיקון כי ברכת היין של קידוש פוטרת כל משקין, לכך יכוין האדם לפטור בו מים ושכר וכל מיני משקין.

אות ז

דברים הבאים בתוך הסעודה, אם באים מחמת הסעודה דהיינו שהם דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם, בין שבאים ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וירקות וגבינה וביצים ומיני מלוחים בין שם באים להזין ולהשביע כגון מיני תבשילין מעשה קדרה שאין באים כדי ללפת בהם הפת אלא כדי להזין ולהשביע, הרי אלו אינם צריכין ברכה לפנייהם אפילו שאוכלם בלא פת, משום דברכת המוציא פוטרם, ואינם צריכין ברכה לאחרייהם דבהמ"ז פוטרם, יען דבאלו אין דרכם לאכול אותם כל היום כמו הפירות אלא רק בשעת סעודה בלבד, ולכך הם טפלים לפת שהוא עיקר הסעודה ונפטרים בברכת הפת אע"פ שאוכלם בלא פת.

וכל מיני פירות הבאים בתוך הסעודה אם אוכלם עם הפת אין צריך ברכה כלל, משום דכיון דעתה אוכלם עם הפת נעשו טפלים לפת וברכת המוציא פוטרם, אבל אם אין אוכל אותם עם הפת אלא אוכלם לבדם בגמר הסעודה לקנוח ותענוג בעלמא, הרי אלו צריכין

ברכה לפנייהם ואין נפטרין בברכת המוציא, כיון שאינם מעיקר הסעודה ודרכם לאכלם כל היום אפילו שלא בשעת סעודה, אבל אין טעונו ברכה לאחריהם משום כיון דבאו תוך הסעודה קודם שימשכו ידיהם מן הפת בהמ"ז פוטרותן, דכל מה שבא תוך הסעודה הוא מכלל השביעה שנאמר בה ואכלת ושבעת וברכת וכמו שכתוב בש"ע להגאון ר"ז ז"ל.

אות ח

אם קבע לפתן סעודתו על דבר אחר, והביאו לפניו פירות ג"כ ואוכל קצתם עם פת וקצתם בלא פת, הנה יש בזה דעות חלוקות וי"א כל שהוא מלפת בהם הפת תחלה וסוף אף על פי דאוכל בנתיים בלא פת הרי אלו נפטרים בברכת המוציא, וי"א אפילו אם מלפת בהם פת תחלה וסוף מאחר שאוכל בינתיים בלא פת אין נפטרים בברכת המוציא, יען כי הוא לא קבע סעודתו עליהם ללפת בהם ההפת כי יש לו דבר אחר ללפת בו, ועל כן כדי לצאת ידי המחלוקת כתבו האחרונים ז"ל אם רוצה לאכול קצתם בפת וקצתם בלא פת יעשה כך יאכל תחלה מעט בלא פת ויברך עליהם, ואח"כ יאכלם בין בפת בין בלא פת, ודין זה אינו אלא בקובע סעודתו על שאר דברים אלא שרוצה ללפת הפת גם עם קצת פירות, אבל אם הוא באמת קובע סעודתו על הפירות ללפת בהם הפת אז יאכל תחלה פת עם הפירות ולא יברך על הפירות, ואח"כ אם יאכל קצת מהם בלא פת ג"כ לא יברך, מיהו טוב להזהר שילפת הפת בהם גם לבסוף ועיין אחרונים ז"ל.

ולכן אותם הנוהגים בימי הקיץ לאכול פת וגבינה אך אוכלים עמהם קישואין או אבטחים והם עושין כל הליפות בגבינה, ורק בין כל ליפות ב' וג' חתיכות של גבינה לוקחים חתיכת קישואים או האבטחים בלא ליפות פת כדי למתק אכילתו ממליחות הגבינה, הנה הם צריכין להזהר לאכול תחלה מן הקישואין או האבטחים עם הפת וגם לבסוף ג"כ יזהרו ללפת בהם הפת, ואז בנתיים יכולים לאכול כמה חתיכות מהם בזא"ז בלא ליפות פת, והיותר נכון הוא לעשות כך שיאכל מהם חתיכה אחת קודם נט"י ויברך ע"ד לפטור מה שיאכל מהם בתוך הסעודה והרי זה אוכל מהם בתוך הסעודה בלא ליפות בלי פקפוק ועיין אחרונים.

אות ט

כתב בחס"ל קע"ז אות ו' פירות מבושלים בעיניהם אפילו עם הבשר אם אי התחלת קביעות סעודתו עליהם יש מי שאומר שצריך לברך עליהם וכן בקישואים כבושים וכדומה, ויש מי שאומר דאפילו אוכלם עם הפת צריך לברך, ויש מי שאומר שאין לברך כיון שבאים לצורך סעודה ולא לקינוח, ולכך ירא שמים ישב קודם סעודה ויברך על מין אותו פרי ויאכל פחות מכשיעור ויכוין לפטור עכ"ל, ואם אי אפשר לו בהכי ובפרט אם הוא אורח אז יהרהר

הברכה בלב, או יאמר בריך רחמנא ובפרט אם הוא אורח אז יהרהר הברכה בלב, או יאמר בריך רחמנא בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ כפי מה שהוא הפרי.

אות י

בסעודת ליל שבת דרכן של בני אדם להאריך על השלחן שלש וארבע שעות ובפרט בימי החורף, ומנהגם כך אחר ברכת המוציא אוכלין מיני מלוחין בחומץ, ואוכלין התבשילין של בשר מעשה קדרה שבשלו לכבוד שבת, ואח"כ מסירין התבשיל ומביאים מיני פירות ומניחין על השלחן ומברכים עליהם ומאריכין על השלחן ב' וג' שעות עד שיברכו בהמ"ז, אך דרכן להשאיר פת על השלחן עד בהמ"ז כדי שנראה שעדיין לא משכו ידיהם מן הפת, שאם משכו ידיהם מן הפת היו צריכין לברך על כל מה שמביאים בין אם הם דברים הבאין מחמת הסעודה כגון דגים וכיוצא, בין מיני פירות דלפ"ר צריך לברך לפנייהם ולאחריהם דאין פוטרם ברכת המוציא ולא בהמ"ז כיון דהביאום אחר שמשכו ידיהם מן הפת, על כן הם נזהרים להניח פרוסת פת על השלחן כדי שנראה שלא משכו ידיהם מן הפת, ואז לא יהיו נראין כמועילין בברכות כשאין מברכין עליהם, מיהו אע"פ שהפת עודנו מונח על השלחן עד בהמ"ז ירא שמים יזהר לאכול מעט מן הפת סמוך ממש לנטילת מים אחרונים, וגם בעת שעורכין הפירות על השלחן ג"כ יאכל מעט מן הפת דבזה נמצא באמת שלא משך ידו מן הפת, ואצלינו בביתנו מנהג שלנו להביא גם בסעודה ראשונה וסעודה שניה של שבת דגים ונאכל מהם מעט עם הפת סמוך לנטילת מים אחרונים והוא מנהג יפה ונכון, דנמצא בכל משך ב' וג' שעות שאנחנו יושבים על השלחן הערוך מפירות אין אנחנו מושכים ידינו מהפת, שבדעתנו לאכול עוד מהפת עם הדגים שנאכל לבסוף.

אות יא

אם אכל תבשיל של קשואין או כבוש של קשואין וכיוצא בתוך הסעודה שלא בירך עליו, ואחר גמר הסעודה קודם בהמ"ז ערכו לפניו פירות לקנוח ותענוג וכללם הביאו ג"כ קשואין חיים, י"א שצריך לברך עליהם וי"א שאין צריך לברך, ועל כן ירא שמים יאכל מין אחר אשר ברכתו שוה עם זה המין ויברך עליו ויפטור גם את זה, או קודם שיאכל התבשיל והכבוש יקח חתיכה מזה המין ולא יאכל ממנו עתה כדי שלא יכניס עצמו בפלוגתא דברכות אבל אין לו תקנה לומר יאכל ויהרהר הברכה בלב דאין אומרים כן אלא באונס ובדוחק ועיין זכור ליצחק הררי ז"ל סי' מ"ח יע"ש ואם ימצא אדם אחר לאכול ולברך ויכוין עליו הנה מה טוב.

אות יב

ירא שמים יזהר בכל סעודה בשעה שמברך להיות דעתו על כל שיבא לו אפילו בדרך רחוקה דאינו אורחא דמלתא, יען די"א אם אחר שבירך על הפת שלחו לו דורון מבית אחרים, ולא היה דעתו על הדורון, אז אפילו אם הוא מדברים שדרכן ללפת בהם הפת עכ"ז אם אינו אוכלם עם הפת צריך לברך עליהם כדין נמלך, וי"א שאין צריך לברך דסתם דעת האדם על כל מה שמביאין לו בסעודה, לכך הנזהר להיות דעתו בשעה שמברך על הפת ועל היין ועל הפירות על כל מה שיביאו לו, הן בדרך דורון ואפילו ממקום רחוק הרי הוא ניצול מסלע המחלקות הנז', ועליו תבא ברכת טוב.

פרשת בהעלותך

הפסק בסעודה וברכת המזון

פתיחה

לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא.

נ"ל בס"ד בצדיקים כתוב היכל ה' המה, שהם משכן לאור שכינתו יתברך, וכתבתי במ"א דאין אור שכינתו יתברך שורה בכל האיברים כי אם רק בשתיים שהם מוח ולב, ופרשתי הטעם כי על כל איברי האדם שורה כח השינה שהיא מן דרגא דמותא, משא"כ במוח ולב, כי לכן תמצא הישן חולם חלום והוא כאלו ער ממש, ומראה החלום הוא במוח, וכן הלב הוא ער גם בעת שינה וכמו שכתוב אני ישנה ולבי ער, והטעם כי מוח הוא מסוד חכמה, והלב מסוד בינה וכמו שכתוב בפתיחת אליהו כור לטוב חכמה מוחא בינה לא, וידוע דחו"ב כחדא נפקין וכחדא שריין, וכן הלב והמוח כחדא נפקין וכחדא שריין וכשהמוח פועל פעולתו במחשבה הלב פועל בכונה, כי המחשבה במוח והכונה בלב כנודע, ולכן המוח והלב הם לבדם נקראים היכל ה', ואמרתי רמז נכון על זה מוח לב עם האותיות עולה צ"א מנין יחוד שם הוי"ה ושם אדנ"י הנעשה ע"י קדושתם וטהרתם, והמה כמנין היכל עם הנקודות שהם ציר"י ות"ח, ומאחר שאין שינה שולטת בהם אצל הצדיקים כמו ששולטת בשאר איברים, לכך נבחרו להיות משכן לאור שכינתו יתברך ועל כן כל מה שהאדם עושה קדושה וטהרה במוח ולב כן ישיג השגה ברוה"ק שתשרה עליו ביותר.

והנה ידוע כי תוקף האמונה של הצדיק הם במוח ולב מפני כי פעולות איברי אלו הם המחשבה והכונה שבזה אין ניכר האדם אפילו למלאכים כי אם רק השי"ת הוא יודע תעלומות לב, ומה שמחשב האדם במוחו, שהוא יתברך לבדו מכיר במחשבה והכונה, ולכן מלאכי מרום אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו, והוא כי מקומו למטה בתחתונים הוא במוח ולב שנקראים היכל ה' כמו שכתוב, וכבודו יתברך נראה בהם כי הוא לבדו היודע מה שבתוכם.

ועל כן השגת הנביאים בנבואה ורוה"ק תלויה בקדושה וטהרה של שני איברים אלו, וכל המקדשם ומטהרם יותר ישיג ברוה"ק ביותר ומאחר שהיתה השגת מרע"ה בנבואה ורוה"ק יותר מכל צדיק ונביא מוכרח שהיה לו קדושה וטהרה בשני איברי מוח ולב יותר מכולם ולכן נקרא משה איש האלהים כי מוח לב עולה מספר אלהי"ם, וז"ש לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, כלומר בכל ביתי הם המוח והלב שהם ביתי ששם תשרה שכינתי בקבע, נאמן הוא בקדושתם ובטהרתם, ולכך השגת נבואתו היתה עליונה וגדולה, והוא פה אל פה אדבר בו ומראה וכו'.

ולכן אין תיקון שלם נעשה במצוה ותפלה בלתי הצטרפות קדושת המחשבה שבמוח והכונה שבלב יען כי הם כנגד חו"ב וכל בירור יהיה ע"י עזר חו"ב, וכמו שכתוב במחשבה אתבריר כולא, ולכך ארז"ל תפלה בלא כונה כגוף בלי נשמה, וכן מצוה בלא כונה כגוף בלי נשמה, כי ע"י שלימות המחשבה והכונה נדחית ונפרדת הקליפה מן הקדושה שהיא הפרי, ובזה נשלם הבירור לעלות במקום הראוי לו, ועל כן ארז"ל נט"י צריכה כונה, יען כי חז"ל תקנו נט"י לאכילה בעבור להעביר הקליפה הנאחזת באצבעות ידיו של אדם ההאוכל, כדי שלא יתאחזו הקליפות באכילתו, וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פרשת עקב יע"ש, ולכך לא תספיק המעשה של הנטילה לבדה לדחות את החיצונים אלא צריך שיצטרף עמה כונה ומחשבה שהם כחדא נפקין וכחדא שריין.

אות א

בנט"י צריך שיתכוין הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה, ולכן אין נוטלין מקוף ולא מקטן פחות משש שאין לו מחשבה וכונה, זאת ועוד אחרת אע"פ שנטל כדין וכיון לנטילה המכשרת עכ"ז צריך הוא לשמור טהרת ידיו במחשבתו וכונתו, שאם הסיח דעתו משמירת ידיו זמן מרובה אע"פ שאינו יודע שנגעו ידיו במקומות מטונפים עכ"ז צריך לחזור וליטול, באופן שצריך להיות משים דעתו וכונתו על טהרת ידיו כל משך סעודתו, והיינו מפני דעיקר גירוש הסטרא אחרא היתה על ידי כונתו, ולכך ראוי שלא יסיח דעתו מטהרה זו כל זמן שאוכל, ולזה אמר הכתוב לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב ייניך כי כבר רצה האלהים את מעשיך, והיינו בשמחה אותיות מחשבה ואמר על ידי המחשבה וע"י לב טוב שהוא הכונה רצה האלהים את מעשיך, כי מעשה לבדה בלתי צירוף כונה ומחשבה אינה עולה לרצון, ונקיט שם אלהים ע"ד שכתבתי לעיל כי מקום המחשבה והכונה הוא מוח ולב שמספרם מספר אלהים, וכלן גם התורה שנמשלה לאכילה ושתיה דכתיב לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי ג"כ הסח הדעת מזיק בה דלכך צוה השי"ת רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדבר אשר ראו עיני ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, ואמרו פן תשכח קאי על המוח ששם השכחה ב"מ.

אות ב

כשם שהסח הדעת מעכב באכילה ושתיה לענין ברכה, כן שנוי מקום מעכב לעני ברכה, ומאחר דרבו הדעות בזה ואנו קי"ל סב"ל אפילו נגד מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו, לכן נזכיר פסק ההלכה מה שהעלו האחרונים לצאת י" הכלל של סב"ל, והוא שאם סעד במקום אחר שבירך המוציא ואכל פת, ובתוך סעודתו שינה מקומו אפילו שהלך לבית אחר ואפילו לא הניח שום אדם בשלחן, אם הסיח דעתו מלאכול אז יברך על דברים שאינם מחמת הסעודה אם ירצה לאכול, בין שאוכלם בבית השני בין שאוכלם במקומו הראשון לאחר שחזר אליו אח"כ, אבל דברים שהם באים מחמת הסעודה לא יברך עליהם בין בבית השני בין כשחזר למקומו בבית הראשון ואע"פ שהסיח דעתו, מפני דכל שהוא בתוך סעודתו לא חשיב גמר סעודה יען דהפת צריך שיברך עליו בהמ"ז במקומו, לפיכך כשהוא עומד ממקומו לילך למקום אחר אין עמידתו גמר סעודתו, אע"פ שהסיח דעתו מלאכול שהרי צריך הוא לחזור למקומו לברך בהמ"ז ולכך כאשר חוזר ואוכל דברים שהם באים מחמת הסעודה ע"ד סעודתו הראשונה הוא עשה כדי לסיים סעודתו, ולכך אין לברך עליהם בתחלה, וכ"ש כשחוזר ואוכל במקומו הראשון שהוא מקום סעודתו שאין לברך תחלה.

וכל זה איירי בעבר ושינה מקומו, אבל לכתחילה צריך ליזהר שלא לעקור מסעודתו ולגמור אותה במקום אחר עד שיברך בהמ"ז, אפילו אם הניח מקצת חברים על השלחן, יען דכל דבר הטעון לאחריו ברכה במקומו מפני חשיבותו, צריך לברך אחריו קודם שיעקר ממקומו, כי כמו שמועלת חשיבותו שלא לברך במקום אחר, כך מועלת חשיבותו לדבר זה שוא לברך קודם שיעקר ואע"פ שהוא אוכל ג"כ במקום השני ומברך שם דנמצא ג"כ מברך בהמ"ז במקום אכילה, עכ"ז מה מועיל בכך לאכילה הראשונה שהיתה טעונה ברכה במקומה לכתחילה קודם שיעקור משם משום חשיבות, אלא שאם כבר עקר אין צריך לחזור ולברך תחלה על מה שאוכל במקום השני, שבזה לא יתקן את אשר עיוות בעקירתו, אלא משום שצריך לברך במקום אכילה אוכל הוא מעט במקום השני כדי לברך אח"כ בהמ"ז, ועל כן לכתחלה לא יעקור בלא ברכה, ואפילו דאם הניח מקצת חברים אין זו עקירה אם היה עתיד לחזור אליהם, מכל מקום כשהולך לגמור סעודתו בבית אחר הרי זה עוקר מחבורתו.

וזה אינו אלא בהיכא שלא היה בדעתו בתחילה כשבירך המוציא לגמור במקום אחר דאז הוי קביעות סעודתו מתחלה במקום זה, ולכך צריך לברך בהמ"ז במקום זה ולא במקום אחר, אבל אם מתחלה כשברך המוציא היה בדעתו לגמור בבית אחר מותר לברך במקום

אחר, שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו, וכמו שנהגים הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם והיינו מפני שלכך נתכוונו מתחלה שלא לקבוע מקום לאכילתם במקום שברכו בו המוציא והתחילו שם לאכול.

בד"א כשעוקר ממקומו הראשון וגומר סעודתו במקום השני, אבל אם הולך למקום הב' ע"ד לחזור למקומו הראשון לגמור סעודתו אין זו עקירה אפילו לא הניח מקצת חברים, ומכל מקום אסרו חכמים לעשות כן משום דחיישינן שמא ישכח מלחזור למקומו לכרך, ולא התירו לעשות כן אלא רק בהיכא שהולך לבית אחר ואוכל שם, דמאחר שאוכל שם אז ודאי לא ישכח הברכה ולא שכיח שיקום וילך לדרכו בלא ברכה כלל, ולכך אמרינן ודאי כשיקום אחר אכילה מבית השני יחזור למקומו הראשון כדי לברך, ומכל מקום טוב שגם בכהאי גוונא יזהר לכתחלה להניח אחד על השלחן במקום הראשון כאשר הולך משם למקום השני, ואפילו אם לא נזדמן לו אדם שיאכל עמו שם יניח אדם אחר אע"פ שלא אכל עמו שם.

וכל זה כשהוא הולך לדבר הרשות, או אפילו לדבר מצוה אך היא מצוה שאינה עוברת, אבל לצורך מצוה עוברת כגון מצות לוייה וכיוצא, או לבית הכנסת להתפלל עם הציבור אף על פי דאמרינן אם במקום שהולך בו אינו אוכל דאסרו חז"ל לעשות כן שמא ישכח מלברך לגמרי, עכ"ז כיון שהוא צורך מצוה עוברת מותר לו לכתחלה לילך למקום אחר לעשות המצוה ולברך בהמ"ז כשיחזור למקומו, ואפיו לא הניח מקצת חברים על השלחן, מפני שאין להניח מצוה עוברת משום חשש שמא ישכח ועיין בש"ע להגאון ר"ז ז"ל ושאר אחרונים.

אות ג

מיני מזונות שברכתן האחרונה היא מעין שלש, וכן פירות של ז' המינין וכן יין דברכתן ג"כ מעין שלש, דינם כפת לענין עקירת מקום דאסור לעקור ממקומו עד שיברך ברכה אחרונה, משום די"א כמו שהפת צריך ברכה במקומו כן אלו צריכין ברכה אחרונה במקומו, לפיכך לענין שנוי מקום אזלינן לקולא בספק ברכות ואמרנין דינם כמו שאמרנו לעיל גבי פת, והוא דאם עמד ממקומו הראשון והלך לחצר אחרת אין עמידתו נחשבת גמר סעודתו אע"פ שהסיח דעתו מלאכול, מפני שצריך לחזור למקומו לברך ברכה אחרונה ולכן כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר ע"ד סעודתו הראשונה הוא עושה לסיים סעודתו, וכ"ש אם חוזר למקומו הראשון ואוכל שאין צריך לברך ברכה ראשונה, ואפילו לא הניח מקצת חברים.

אות ד

אוכלין ומשקין שברכתם האחרונה היא בורא נפשות רבות, אלו לכ"ע אין צריך לברך ברכה אחרונה במקום האכילה או השתיה, אלא רשאי לעמוד ממקומו קודם ברכה אחרונה ויברך הברכה אחרונה במקום אחר, לפיכך עמידתו ממקומו לילך זהו גמר סעודתו, וכשחוזר ואוכל במקום השני צריך לברך ברכה ראשונה, ואף על פי דלא בירך עדיין ברכה אחרונה על אכילה דמקום הראשון, ואפילו שהיה בדעתו במקום הראשון ללכת למקום השני ולאכול שם עכ"ז מאחר דשינה מקומו מבית זה לבית אחר צריך לברך על מה שאוכל בבית השני, וכן נמי אם אחר שהלך לבית השני חזר למקומו הראשון ואכל צריך לברך על מה שאוכל.

וכל זה אם שנוי המקום היה מבית לבית, אבל אם היה מחדר לחדר בבית אחר אם היה בדעתו מעיקרא לאכול בחדר הב' אין צריך לחזור ולברך, ואם לא היה בדעתו מעיקרא לאכול בחדר הב' אלא אח"כ נמלך והלך לחדר השני ואכל צריך לחזור ולברך.

ואפילו לא היה דעתו לאכול מעיקרא בחדר השני אם רואה מקום הראשון אינו חוזר ומברך, וכ"ש בחדר אחד מפינה לפינה דאינו חוזר ומברך אפילו לא היה דעתו מעיקרא על זאת, דהא הכא הוי תרתי לטיבותא שהם חדר אחד וגם רואה את מקומו הראשון וגם רואה את מקומו הראשון, מיהו יש חולקים בזה וס"ל דחשיב שינוי אפילו מפינה לפינה אם לא היה דעתו לכך וכ"ש אם אין רואה מקום הראשון, לכן לכתחילה יזהר שלא לשנות כלל, וצריך להזהיר המון העם בכל זאת כי ד"ז מצוי ושכיח אצל בני אדם שקמים בתוך הסעודה מעל השלחן הקבוע להם בחדר אחד, ונכנסים לחדר אחר בשביל איזה עסק ומוצאין שם פירות ואוכלים בלא ברכה דחושבים שפטורים הם מאחר שכבר ברכו על הפירות שבשלחן ובאמת זה הוי מחדר לחדר, דאפילו היה בדעתם מעיקרא על כך כל שאין רואין מקומם הראשון צריך לברך וכ"ש היכא דלא היה מעיקרא דעתם על כך.

אות ה

אע"פ שכתבנו לעיל כל דבר שברכה אחרונה שלו היא מעין שלש ודינו כפת הן לענין לברך במקום שקבע לאכול, הן לענין שינוי מקום וכנז"ל, היינו דוקא כשאוכל כזית שנתחייב בברכה אחרונה, אבל אם לא אכל כזית דינם הוי כדברים שרכה אחרונה שלהם בג"ר דאין טעונים ברכה אחרונה במקומן, ואפילו באוכל מהם כזית אם מתחלה לא כיון לקבוע מקום לאכילתו אלא שהיה אוחז אותם בידו ואוכל והולך, כדרך בני אדם שדרכם לפעמים לקחת פת הבאה בכיסנין או שאר פירות בידם ואוכלים דרך הילוכם בתוך הבית מחדר לחדר אין בזה דין שינוי מקום וה"ז מרך ברכה אחרונה במקום סיום אכילתו, דהא אפילו בפת כן

נוהגים הולכי דרכים לאכול בדרך הלוחם ומברכים במקום סיום אכילתם ואין בזה חשש וכמו שכתוב לעיל.

אות ו

מי שאכל פת או שאר דברים דברכתן מעין שלש דאמרנו שאינו רשאי לכתחילה לילך לגמור סעודתו במקום אחר קודם שיברך ברכה אחרונה, הנה אם עבר ע"ד חכמים ויצא ממקומו ולא בירך, בין אם יצא במזיד בין בשוגג יחזור למקומו ויברך אם אין המקום רחוק כ"כ שיש חשש דעד שיחזור יתעכל המזון במעיו, ואף על פי דכתבו הפוסקים ז"ל תקנה לזה שיאכל כזית פת במקום השני ויברך שם, אין תקנה זו ברורה לפו"ד יען כי יכנס בזה בספק בברכת המוציא, מיהו יש תקנה אחרת מוסמכת אליבא דכ"ע שיהיה אדם אחר אוכל כזית פת ויברך עליו המוציא ויכוון לפטור את זה, ואם א"א לו בכך צריך לחזור למקומו ויברך.

בד"א בהיכא דאפשר לו לחזור, אבל אם הולך בדרך ואין ממתנין לו, הנה זה אפילו יצא במזיד אין צריך לחזור מקומו, שהרי בדיעבד אם בירך במקום שנזכר קי"ל דיצא בכל גוונא ושעת הדחק כדיעבד דמי, וכן נמי אם מקום הראשון שאכל בו אינו נקי וא"א לו לנקותו עתה, יכול לילך לחוץ ולברך אף על פי דאינו אוכל במקום הב', וגם בזה שהוא יוצא ממקום זה למקום השני מחמת הנקיות אם יזדמן לו במקום השני אדם שיאכל ויברך ויכוין עליו הנה מה טוב ומה נעים, ועיין חס"ל קפ"ד סע"ק א'.

אות ז

אפילו מחמת סיבה קטנה מותר לקום מכאן לכאן במקום אחד בתוך ד' אמות ולברך, יען דכל ארבע אמות חשובים מקום אחד בכמה דברים אבל חוץ לארבע אמות אין לברך בשביל סיבה קטנה אלא דוקא בסיבה גדולה והכרח רב המכריחו על כך, ועיין ח"י אדם כלל מ"ז אות וא"ו והנזהר גם תוך ד' אמות תבא עליו ברכה.

אות ח

הנצרך לנקביו בתוך סעודתו אין זה חשיב הפסק, ואין צריך לברך כשחוזר ואוכל, וגם ברכה של נט"י אין צריך לברך משום דיש פלוגתא בזה וסב"ל, ורק יהרהר ברכת ענט"י בלבו.

אות ט

אם הפסיק בתוך סעודתו להתפלל אף על פי דלא חשיב הפסק לענין ברכה, מכל מקום יטול ידיו בלא ברכה דנט"י, משום דאיכא פלוגתא בזה ואם אין לו מים יסמוך על המקילין.

אות י

אם אכל פירות בגן אחד והלך לגן אחר צריך לחזור ולברך אפילו אם הם סמוכים, ואפילו אם כשברך תחלה היה דעתו על זה, והוא הדין בגן אחד אם לא היה דעתו מתחלה על הכל, צריך לברך על כל אילן ואילן הנמלך לאכול ממנו, ואפילו אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך אם לא היה דעתו מתחלה לכך, ולא דוקא מפירות הגן אלא כל שאוכל שם דברים שאינן צריכין ברכה במקומן דינא הכי.

בד"א כשהגן מוקף מחיצות, אבל אם אינו מוקף מחיצות אין דעתו מועלת לכל האילנות אלא הדבר תלוי ברואה את מקומו הראשון, שאם במקום השני רואה מקומו הראשון אינו מברך, ואם אינו רואה הן מחמת ריחוק הן מחמת איזה הפסק שיש ביניהם הרי זה מברך, ובסה"ק מקבציאל חקרת' בס"ד אם אינו רואה כל מקומו אלא מקצתו מאי, ואת"ל רואה מקצתו סגי ולא בעינן כולו, הנה אם רואה כשהוא עומד ואינו רואה כשהוא יושב מאי, והיכא דעומד ואוכל לא קמבעיא לן, אך מבעיא לן כשהוא יושב ואוכל ואינו רואה, אי אמרינן כיון דאם יעמוד רואה מהני, או"ד לא מהני ואת"ל כיון דאם עמד היה רואה מהני, הנה אם היה עומד בתוך גומא ואינו רואה, אבל אם היה עומד על שפת הגומא רואה מאי, ושם הבאתי בס"ד מה שאמרו בגמרא דזבחים דף קי"ח כל ספיקות אלו גבי אכילת קדשים בראיית שילה, וספק הא' נפשט משם דמהני ראייה של מקצתו כי כן פשיטא ליה לרב פפא שם, ומה שאמרו בברייתא תנא רואה שאמרו רואה כולו וכו' אין הגרסה האמתית כן וכמו שכתוב צאן קדשים ושאר ספיקות דנ"ד הם בעיות דרב פפא ורבי ירמיה שם דנשאר בתיקו, ועיין מה שאמרו בחק נתן ז"ל בכונה דאת"ל דקאמר התם, וידוע דאיכא פלוגתא באת"ל אם פשיטותא היא אם לאו, ולכן כיון דהש"ס מסיק התם בתיקו כן ספיקות דנ"ד נשאר בספק ולא יברך, כיצד יעשה מביא אדם אחר שיברך ויכוין לפטרו ואז יאכל, ושם בסה"ק מקבציאל כתבתי דספיקות אלו כולם שייכים בדין המגילה בסי' תרצ"ח גבי כרכים המוקפים חומה דכפרים הנראין עמהם קורין כמותם ע"ש, ושם הבאתי מה שיש להקשות מגמרא דמגילה דף ג' ע"ב בשינוי דמשני רבי ירמיה כגון שישבת בנחל וכו', ועל בעיא דרבי ירמיה עצמו דבעי בגמרא דזבחים הנז', ושוב עשיתי חילוק נכון בין הא דמגילה להא דזבחים הנז', ואסיקנא עכ"פ נ"ד גבי ברכות של הפירות דמי להם ממש להא דזבחים.

אות יא

גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים, וכן הוא הדין אם אמר הב לן ונברך אע"פ שלא נטל ידיו עדיין, הרי זה אינו יכול לאכול ולשתות עד שיברך בהמ"ז ואע"פ שיש בכל זה פלוגתא וכמה חלוקי דעות הנה זה הוא העיקר לדינא משום ספק ברכות, שאם לא נטל ידיו ולא אמר הב לן ונברך אלא רק גמר בלבו שלא לאכול, או שסילק את השלחן או שאמר תנו וניטול ידיו ולא אמר ונברך, אז לכ"ע מותר לאכול דברים הצריכים ברכה לפנייהם כגון להביא פירות או משקין שלא בירך עדיין עליהם בתוך הסעודה ולברך עליהם, אבל דברים שברך כבר עליהם בתוך הסעודה לא יאכל מפני הספק של הברכה דאיכא בזה פלוגתא ולא יכניס עצמו בידיים בספק ברכות, וכל זה כשגמר בדעתו שלא לאכול, אבל אם אמר הב לן ונברך והיה בדעתו להיות אוכל עד שיביאו לו מים ליטול ידיו הרי זה מותר לאכול לכ"ע ולא יברך ועיין חס"ל, ומי שסומך על שלחן אחרים אפילו אמר הב לן ונברך לא הוי הסח הדעת אם לא רצה בעה"ב, דמסתמא דעתו תלוי ברצון בעה"ב, מיהו אם בעת שאמר כן הסיח דעתו בבירור שגמר בדעתו שאפילו בעה"ב לא ירצה בכך ויבקש ממנו לאכול ולשתות עוד הוא יעשה לו התנצלות ולא יאכל וישתה, ה"ז חשיב הסח הדעת, ואם אמר בעה"ב הב לן ונברך ושתקו והסכימו כולם לדבריו חשיב הסח הדעת לכולם, אבל אם אחד מהם לא הסכים לדבריו והיה בדעתו לאכול עוד לא חשיב הסח הדעת לזה האדם ויוכל לאכול ולשתות.

אות יב

אם מנהג המדינה כשיש חבורה אוכלים ושותים ובא אחד מבחוץ ונכנס אצלם שמושיטין לו כל אחד כוס, לא יברך אלא על כוס ראשון דמסתא כשברך דעתו על כל מה שיתנו לו, ומיהו טוב לכוין בפירוש מתחלה כשיברך לפטור כל כוסות שיתנו לו אח"כ.

פרשת שלח לך

מים אחרונים וברכת המזון

פתיחה

ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראום, נ"ל בס"ד דידוע אוה"ע תגבורתם היא מכוח נצוצי הקדושה המעורבים בקליפה שלהם, כי הנ"ק הם חיותם וכוחם ולכן צוה השי"ת להכרית הכנענים, כמו שכתוב אבד תאבדון וכו' ולא תחיה כל נשמה, מפני שהיה בקליפה שלהם ניצוצי קדושה רבים ועצומים ואם היו ישראל מטיבין עמהם ומקיימים אותם בעולם לא היו יכולים לברר נ"ק ההם ואדרבא היתה הקליפה מתחזקת יותר, אך ע"י שהיו ישראל מאבבדים למטה ומכריתים אותם לקיים מצות השי"ת בזה היו יכולים לדוש ולאבד גם את הקליפה ולהוציא בלעה מפייה, וכתבנו בס"ד במ"א דהאומות עכו"ם והקליפות שלהם דומים ללחם שהבירור יוצא ממנו ונשלם

ע"י ד' דישות, האחת כשדשין התבואה להוציא המוץ ממנה שהיא הקליפה שלה ובדישה זו נעשה מדרגה א' בבירור נ"ק, והב' כשטוחנין החטים ברחיים לעשותם קמח ובזה נעשה מדרגה ב' בבירור נ"ק והג' בעת שלשין הקמח במים שצריך המגבל לדוש העיסה ולמעכה בידיים ובזה נעשה מדרגה ג' בבירור נ"ק. והד' אחר שנאפה הלחם והאדם דש אותו בשיניו כשלועס אותו ובזה נשלם בירור נ"ק ממנו, וארבע מדרגות אלו של הבירור הם כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה ולכן תקנו ארבע ברכות בבהמ"ז וכמו שבירור הלחם צריך להיות בדישות הנז' בידינו, כן בירור נ"ק מן אומה העכו"ם וקליפה שלא צריך שיהיה על ידינו בדישה שנדוש אותם עדי אובד, ולכך לא עשה השי"ת איבוד הכנענים בידי שמים שלא שלח להם מכות רעות במקומם עדי אובד אותם כאשר עשה להמצריים בארץ מצרים בעשר מכות, אלא גזר שיבואו ישראל לארצותם וילחמו בהם ויאבדום בידיים, כדי שבירור נ"ק מקליפתם יהיה ע"י ישראל שידושו אותם בידיים כדרך שעושין בלחם, ובזה מכלה אותם במקומם בידי שמים כאשר עשה להמצריים שלא הצריך לישראל להלחם בהם לז"א כי לחמנו הם כלומר רצה השי"ת לעשותם כדוגמת הלחם שצריך להיות בירור שללו בידי אדם בדישה שעושה בו וכן אלו סר צלם הוא חלק הטוב מעליהם כאשר יוסר חלק הטוב שהוא ניצוצי הקדושה מן הלחם שע"כ וה' שם הוי"ה שהוא כנגד ארבע מדרגות של הבירור הנז"ל הוא אתנו לעזור אותנו במלחמה כדי להשלים בירור נ"ק על ידינו, ולכך אל תיראום עתה שהם נשארו קיימים ולא היה איבודם בידי שמים.

אות א

מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פרשת עקב תכוין בהמשך זמן אכילתך, ולפחות כשאתה אוכל אותה הפרוסה של כזית אשר ברכת עליה המוציא כוונה קצרה דרך כלל וזו היא כי הנה ענין הבירור הוא ע"י ל"ב שיניים שהם כנגד ל"ב נתיבות חכמה המבררין הכל דבמחשבה אתבריר כלא, והם הטוחנין ומפררין את המאכל וע"כ מתברר האוכל מתוך הפסולת כדרך הרחיים הטוחנות את ההבואה ואח"כ מתפרין הסובין והמורסן שהם הקליפות מן הקמח שהוא האוכל, משא"כ קודם שנטחן שהיו דבקים יחד בתכלית עכ"ל ועוד כתוב שם לכוין בשתי בחינות של בירור במאכל שאוכל, והוא הא' הוא בירור המאכל בעצמו הטוב שבו מן הסיגים המעורבים בו ע"י חטא אדם הראשון, וגם עוד מה שהיה מעורב בהם מתחלת ברייתן מששת ימי בראשית, והב' הוא ענין תיקון נפשות המגולגלים הנמצאות במאכל ומשקה ע"ש, עוד כתוב שם וז"ל תכוין לבלוע ההמאכל אחר שנטחן כי שם באסטומכא הוא גמר הבירור, כי אז מתעכל המאכל והטוב שבו מתהפך לדם, והמזון הולך אל הכבד ומתפשט בכל העורקים והאיברים כנודע, והרע שבו יורד דרך בני מעים ויוצא לחוץ עכ"ל וכל אלו כוונות פשוטות הן וצריכות מאד אפילו לאדם פשוט, וצריך שכל אדם יודע ספר להרגיל עצמו בהם ובסה"ק מקבציאל כתבתי אף על פי דרבינו

ז"ל כתב דהבירור צריך להיות ע"י ל"ב שיניים שהם כנגד נתיבות חכמה ונשנה דבר זה פעמים שלש בדבריו בשער טעמי המצות, עכ"ז אם ימצא אדם שנפלו שיניו ולא נשאר לו כי אם ארבע או שש אל תחשוב דחסורי מחסרא זה מן תיקון הנז', אלא אפילו בזה המעט הנשאר עושה התיקון משלם מאחר דמתחלה היו לו ל"ב שיניים וזה הנשאר מחילא דל"ב נתיבות חכמה קאתי, ודוגמה לזה תמצא בדין נט"י דמטהרין המים דשיורי טהרה משום דאתו משיעור שלם וכנז' בש"ע סי' ק"ס סעיף י"ג, די ש מתירים אפילו בנוטלין זא"ז וכו' מני שבאו משיורי טהרה יע"ש.

אות ב

אותם שיורי מאכל הנשאים בעצמות ובקליפין של הפירות אם יש בהם נוצי קדושה יתבררו ע"י ברכה אחרונה שאומר האדם על שלחנו אע"פ שסופם לזרקם לאשפה, לפיכך יזהר האדם שלא יסיר מעל השלחן עצמות וקליפין אלא עד לאחר בהמ"ז כמו שכתוב המקובלים וכ"כ בחס"ל סי' ק"ף אות א', ולכך אזהרה שמענו שלא יוצא מעל השלחן דבר להאכיל לבהמה וחיה ועוף הטמאים קודם בהמ"ז וכנז' שם, ואותם בני אדם שדרכן לאכול תבשילין של בשר מעשה קדרה תחלה ואחר אכילתם יביאו פירות על שלחן, ואלו קשה להם להניח כלים של הפירות בהיותו השלחן מפוזר עליו עצמות של בשר וכיוצא, הנה יש לד"ז תקנה שיפרשו על השלחן מפה אחרת כדי שיתכסו העצמות ולכלוכי התבשילין ויסדרו על מפה הנקיה כלים של פירות שיבוא, ונמצא אח"כ מברכים בהמ"ז בהיות העצמות והקליפין עודם על השלחן ובזה יושלם בירורם.

אות ג

מאחר שבהמ"ז עושה תיקון גדול על השלחן וכאמור, לכך הזהירו חז"ל לשייר האדם פת על שלחנו בעת בההמ"ז, ובזוהר הקדוש החמירו בזה ואסמכוה אקרא דלא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ואם אכלו כל הפת קודם בהמ"ז ולא הרגישו אלא עד שעת בהמ"ז לא יביאו פת שלימה ויניחו על השלחן אלא יביאו פרוסה, ואם היה על השלחן פת שלימה מעת שירך המוציא לא יסירנה בשעת בההמ"ז ואדרבה עדיף טפי למעבד הכי להשאיר ככר אחד שלם על השלחן מעת שבירך המוציא, ולא אסרו בפת שלימה אלא רק אם יביאנה מחדש בעת הבמ"ז.

אות ד

צריך ליזהר שלא ישאר כלי ריק על השלחן בשעת בהמ"ז, כגון כפות כוסות וקערות וכיוצא, גם יזהר שלא להניח סכין על השלחן בעת בהמ"ז.

אות ה

אסור לאבד פירורין שיש בהם כזית, לכך יזהר שלא יפלו טיפות מים מן נט"י על פירורין שבשולחן כי ימאסו בכך, ואפילו אין בהם כזית אסור לאבדם ולהמאיסם דקשה לעניות ב"מ אפילו בדבר מועט, ואזהרה זו צריכה יותר לנשים שהם מצויים בבית ועיניהם תהיינה משוטטות תמיד בקרקע הבית בעבור זאת ואשת חיל תכבד בידיה תמיד מקום האכילה אחר האכילה ותזרוק לתנור, ואל תסמוך על המשרת ואז עליה נאמר בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, ולזה אמר אין הברכה מצויה בביתו של אדם אלא בעבור אשתו יען כי תשגיח שלא לאבד פירורין קטנים, ואז בעלה שלל לא יחסר כי לא יחסר לחמו, ויזהרו לנפץ המפה של השלחן בתנור, ובליל שבת ינצו אותה במקום מיוחד לזה, ואחר שבת יכבדו מקום אשר נפצו בו ויזרקו לתנור, וכן תזהר האשה לכבד מקום שמצניעין בו הלחם ולכבדו ולזרוק לתנור, כי מוכרח שיהיה שם פירורין בעת הכנסה והוצאה, וכן יזהרו מוכרי הלחם בשוק לכבד סביבות הקופה שמוכרין בה הלחם כי יפלו פירורין הרבה כשמוציאין הלחם ממנה לשקול ללוקחים, ויזרקו העפר עם הפירורין שבו לתנור, ואזהרה זו צריכה יותר פה עירינו שהלחם הוא קל ואינו עב כ"כ יען דאינו מעשה פורי"ן (בערבי צמון) וע"כ יפול ממנו פירורין הרבה יותר מלחם מאפה הפור"ן, לכך צריך להזהיר המון העם בזה, ובפרט ברקיקין דא"א שלא יפול מהם פירורין.

אות ו

קודם בהמ"ז יזהר ליטול מים אחרונים לתוך הכלי כי מים אחרוני חובה אפילו אכל פת בלבד די ש בה טעם גדול ע"פ זוהר הקדוש ודברי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פרשת עקב, וכתוב שם בעת נטילת מים אחרונים יחבר ד' האצבעות לבד והגודל לבד וישפיל אצבעותיו כלפי מטה.

אות ז

במאמר רז"ל הנז' שאמרו מים אחרונים חובה רמוז כמה כונות סודיות של מים אחרונים, ולכן טוב שהאדם קודם שיושיט ידו ליטול מים אחרונים יאמר הלכה זו מים אחרונים חובה, ושמעתי מעט"ר הרב מור אבי ז"ל שהיה מנהג עט"ר הרב מו"ר זקני רבינו משה חיים ז"ל לומר הלכה זו קודם נטילת מים אחרונים, ולפעמים היה סמוך על הלכה זו במקום ד"ת שאומרים על השלחן קודם בהמ"ז כשאין שהות לומר דברי תורה, כי זו הלכה מתורה שבע"פ, ודבר בעתו מה טוב.

אות ח

יזהר שיהיו מים האחרונים מעט ולא ירבה בהם כי המה חלק הסטרא אחרא, ואם ידיו מזהמות הרבה מן התבשיל וכן פיו ושפמו שצריך להם מים הרבה ברחיצתם, טוב שירחצם קודם נטילת מים אחרונים אדעתא לאכול עוד אח"כ, ויהיו אלו כמים אמצעים וכן יעשה, אחר שירחצם יאכל חתיכת פת מן השלחן כדי שלא תהיה נחשבת רחיצה ההיא למים אחרונים, ואחר שיאכל חתיכת הפת וכיוצא יטול מים אחרונים מעט ויברך בהמ"ז ועיין כף החיים סי' כ"ה אות ב'.

אות ט

כתבו האחרונים בשם המקובלים ז"ל כשנטל מים אחרונים יאמר זה חלק אדם רשע מאלהים, ויכוין חלק אדם רשע ר"ת אח"ר דהוא הסטרא אחרא ועיין כף החיים, וכתבתי בסה"ק מקבציאל דהנוהג בזה יאמר דברים אלו בלחש, והמשכיל יבין.

אות י

אין נוטלין מ"א ע"ג קרקע אלא בכלי, ואם א"א למצוא כלי יטול ע"ג עצים או על הרצפה דאין רוח רעה שורה על הרצפה כמו ששורה ע"ג קרקע, וגם מים אמצעיים שנוטלין בין חלב לבשר ג"כ צריכין כלי.

אות יא

אין נוטלין בחמין שהיד נכוית בהם, וי"א צריך שיהיו צוננין ממש ונכון להזהר בזה, ויש מי שאומר שצריך שיהיו ראויים לשתיה שלא יהיו מרים או סרוחים, גם צריך שיהיו באים מכח גברא, ואם עבר ולא נטל מים אחרונים יטול אחר בהמ"ז, ואם אין לו מים יטול בשאר משקין ואפילו ביין כיון דאין לו ליטול בענין אחר.

אות יב

צריך ליטול עד פרק של האצבעות כ"כ הפסוקים ז"ל, ונ"ל שצריך ליטול עד פרק השלישי וראש פרק השלישי בכלל, דכן נראה מלשון רבינו הרש"ש ז"ל בסידור שכתב וכוין בנטילת י"ד פרקי ימין וכו' יע"ש, משמע דהנטילה היא לי"ד פרקים והכי מסתברא.

אות יג

המודד מלח והנוגע במלח חייב ליטול ידיו אח"כ, וכן אפילו בלא סעודה כשאוכל קישואין וכיוצא בדברים שדרכן להניח עליהם מלח באצבעותיו צריך ליטול ידיו אח"כ, דאף על פי דמלח סדומית אינו מצוי יש לחוש למין מלח שטבעו כמלח סדומית וכל אדם יחוש לעצמו לקיים דברי חכמים ועיין חס"ל ושאר אחרונים.

אות יד

יש מי שאומר אם אכל מאכל לח שאז ידיו מזוהמות בו, אז מן הדין כשירחץ ידיו מברך על רחיצת ידים, ואל נהגו העולם לברך כן אף על פי דהמצריכין ברכה זו הם גדולי עולם, דקי"ל סב"ל, מיהו צריך כל אדם להרהר ברכה זו בלבו.

אות טו

צריך להזהר שלא להפסיק בין מים אחרונים לבהמ"ז אפילו בד"ת, ורק פסוקים אלו יאמר אותם אחר מים האחרונים קודם בהמ"ז והם המזמור אלהים יחננו ויברכנו כולו וטוב לצייר במחשבתו בצורת המנורה, ואחריו יאמר אברכה את ה' בכל עת וגו' ויכוין לגרש הסטרא אחרא העומדת על השלחן, ואחריו פסוק סוף דבר הכל נשמע וגו', ופסוק תהלת ה' ידבר פי וגו' ופסוק ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה, ואח"כ ידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', ויכוין ס"ת זה על השלחן אשר נה"ר, ויברך בהמ"ז בעינים סגורות כתפלת העמידה, וישים יד שמאל כנגד החזה ויד ימין על יד שמאל ויברך בכונה, דהסטרא אחרא עומד שם לקטרג עליו אם לא יברך בכונה.

אות טז

ישתדל לברך על הכוס אם יש שנים עמו שאז יש להם זימון, אבל יחידי לא יברך על הכוס, וצריך שימסור לו הכוס אדם אחר כשאוחזו בשתי ידיו, וכן הוא יקבלנו בשתי ידיו, וקודם שיאמר וידבר אלי זה השלחן וגו' אז יקבל הכוס בשתי ידיו, ואחר שיקבל אותו בשתי ידיו יאחוז אותו ביד ימין בלבד, ואז יאמר וידבר אלי זה השלחן וגו' ויתחיל לעשות זימון ולברך.

אות יז

מנהג החסידים כשמברכין בהמ"ז על הכוס שיהיה הפת שבשלחן מונח לצד שמאל המברך, כדי שיהיה כוס של ברכה בימין שלו והפת בשמאלו, ויש טעם בדבר עד"ה.

אות יח

כוס בהמ"ז צריך הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ, גם צריך שיהיה חי, ויש בזה כמה דעות די"א הכונה הוא דבתחלת הברכה לא יהיה מזוג שלא ימזגנו אלא עד ברכת הארץ וי"א הכונה הוא שימאלנו מן הצלוחית או מהחבית לשם ברכה ולא יהיה משוירי כוסות, וי"א הכונה שיהיה הכוס שלם, ומן הדין צריך להזהר בכל הסברות הנז' לקיים אותם ואחר שימזגנו בברכת הארץ יהיה מלא, אך לא יהי המלא כ"כ שיהי' נשפך ממנו, ואחר שיקבלנו

בשתי ידיו משתי ידיים שלהנותן ישאר ביד ימין בלבד בכל הברכה כולה, ולא תסייע השמאל לימין, גם צריך שיגביהנו מן השלחן טפח לפחות, ונותן עיניו בו בכל הברכה שלא יסיח דעתו ממנו, ואחר שישתהו ישייר מעט יין בו לשגרו לאשתו אפילו לא אכלה עמו.

אות יט

איטר יד כתבו הפוסקים יטלנו בימינו שהוא שמאל כל אדם, ונ"ל בס"ד ע"פ הסוד גם איטר יד יטלנו בימין דאין תלוי ביד כהה, ועיין שלמי ציבור דף מ' הלכה י"ד בשם מהר"י צמח ז"ל גבי תפילין יע"ש.

אות כ

צריך שלא יהיה פגום שאם שתה ממנו פגמו, ואפילו שתה מן ההכד או מחבית קטנה הוי פגום, ולכתחילה צריך להזהר אפילו בחבית גדולה, וי"א גם במים פגומים פסולים למזוג בהם כוס של בהמ"ז, וצריך להזהר בזה.

אות כא

כשיגיע לברכת הארץ באומרו וברכת את בתיבת את ימזגנו במים שאינם פגומים, וכתב בחס"ל דאם היין חזק שצריך הרבה מים וצריך נמי שיהיה ההכוס מלא, לכך ימזגנו קודם בהמ"ז כדי שיהיה מלא ואח"כ בברכת הארץ יוסיף למזגו במעט מים ע"ש, ונ"ל דיש לפקפק בה דהא איכא דס"ל שצריך להיות בתחלת הברכה חי שאינו מזוג וזו הסברא נראית עיקר, דהא ברעיא מהימנא נקיט לה בסתמא ולשאר סברות נקיט להו בשם יש אורים ואם ימזגנו קודם ברכה נמצא חסר חי לסברא הנז', על כן אע"פ שצריך מים הרבה ומוכרח שיהיה חסר חי לסברא הנז', על כן אע"פ שצריך מים הרבה ומוכרח שיהיה חסר בתחלת הברכה חסורן הניכר לעין לית לן בה מאחר שבברכת הארץ מוזגו ונעשה מלא, מיהו נ"ל עכ"פ צריך שיהיה בו בתחלת הברכה שיעור רביעית.

אות כב

כשימזוג הכוס בברכת הארץ יסתכל במים ההם אשר יתנם בכוס וכמו שכתוב רבינו ז"ל בשער טעמי המצות פרשת עקב, ומבואר שם שיכין המוזג מים מספר תשעים כמנין תשעה יודיין שבארבע הויו"ת של ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן יע"ש, ויזהר ג"כ כשימזוג לא יטיף מי המזיג בקלוח אחד, אלא יפסיק הקלוח פעם ושתים כדי שתהיה המזיגה בשלשה פעמים זא"ז, כ"כ בשם מעבר יבק ז"ל וכתבתי בסה"ק מקבציאל טעם לה בס"ד.

אות כג

כוס של בהמ"ז וכן של קידוש צריך שיהיה שלם בשפתיו וכן בבסיס שלו שלא יהיה בו פגימה וחסרון כלל ובשעת הדחק מותר, ויש מי שפוסל אפילו בשעת הדחק, וההסדק אפילו בלא חסרון פוסל וכנז' בחס"ל אות ד'.

אות כד

מי שנותנין לו כוס של ברכת המוזן ואינו מברך מקצרין ימיו, מיהו האידנא שנהגו בכל תפוצות ישראל שככל אחד יברך בהמ"ז לעצמו ואינו יוצא י"ח בברכה שמברך בעל הכוס אין בזה חשש הנז' דהא כל אחד מברך בעצמו וממילא כל או"א יברך ג"כ לבעה"ב ויתקיים בו ואברכה מברכך ובטל טעם של מקצרין אך ודאי צריך לרדוף אחר מצוה זו גם בזה"ז כי יקרה היא מאד, ואן נותנין כוס של ברכה אלא לטוב עין שהוא שונא בצע ועושה חסד בממונו, שנאמר טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך.

פרשת קרח

הלכות זימון

פתיחה

יוצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים,

הנה נודע דשלשה נסים היו נראים על המטה קצתו היה יוצא פרח וקצתו יציץ ציץ וקצתו יגמול שקדים, וצריך לדעת למה נראו בו שלשה נסים דדי באחד שיהיה כולו יגמול שקדים, ונ"ל בס"ד דידוע שלשה קליפות יש בסטרא אחרא שהם רע גמור, והם רוח סערה וענן גדול ואש מתלקחת שראה יחזקאל הע"ה, וצריכין ישראל להתפרד מהם כדי שיהיו דבקים בקדושתו יתברך, ולכן מקיימים שלשה מצות בילד הנולד ביום השמיני ללידתו שהם מילה ופריעה וטופי דמא כדי להפרידו מאחיזת שלשה קליפות הנז' ועיין על זה בעת חיים שער קליפת נוגה פר' ב' וג' יע"ש, ולכן תועלת הקרבנות היא גדולה מאד לישראל שע"י הקרבנות נדחין השלשה קליפות הנז', ולכן שלימות העבודה צריכה להיות בשלשה, שהם כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם, וכן המינים של הקרבנות הם שלשה שהם פרים ואלים כבשים, וכן התמיד והקרב עמו הם שלשה, בשר בע"ח וסלת למנחה ויין לנסח רביעית ההין, ולכן ארז"ל הקרבנות עושין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, כי ע"י הקרבנות נדחין הקליפות הנז' וממילא יהיה דבקות לישראל בהקב"ה, ולכן קרח שדבק במחלוקת דבק בשלשה קליפות אלו, ובזה פירשתי מאמר רז"ל ויקח קרח לקח מקח רע לעצמו, והיינו רע ר"ת רוח סערה ענן גדול, ויש לכל תיבה כולל אחד בו רמוז הג' שהוא אש מתלקחת דראשו א' וכיון דנדבק בשלשה קליפות הנז' נחלק על הכהונה שהיא עבודת הקרבנות שבהם נדחין שלשה קליפות הנז' כמו שאמרנו,

ולכך כשבא עתה לעשות אות ומופת על הכהונה עשה לה אותות נסים בשלשה כנגד שלשה מדרגות שיש בעבודה שבהם מתבטלים שלשה קליפות הנז'.

ולכן השלחן שהוא דוגמת המזבח שמקריבין עליו קרבנות אין עושין עליו ברכת זימון פחות משלשה, דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל שער טעמי המצות פרשת עקב וז"ל דע כי הסטרא אחרא עומד על השלחן כנז' בזוהר פ' תרומה ויכול אז לשלוט יותר משאר זמנים, ובפרט בהיות האדם יחידי ואין שם שלשה אנשים כדי לברך ברכת זימון כי ברכת זימון מסלק הסטרא אחרא משם כנז' בפרשת בלק בעובדא דההוא ינוקא וכו' עכ"ל ע"ש, ולפי האמור נמצא מובן היטב למה צרי שלשה בני אדם לברך זימון כדי לדחות הסטרא אחרא והרי היא ממש כמו ענין העבודה שצריך ג' מיני אדם לדחות הקליפות שהם כהנים ליום ישראלים, ובה יובן בס"ד הטעם שפיר למה ארז"ל כל המברך בהמ"ז כונה אין בו לא אף ולא שצף ולא קצף, נקטו ג' לשונות אלו כנגד ג' קליפות הנז' ובזה מובן הטעם למה בהמ"ז מן התורה היא שלשה ברכות שהיא כנגד ביטול ג' קליפות הנז', ובזה מובן הטעם דאין מניחים כלי ריקן על השלחן בעת בההמ"ז, והיינו כדי שלא יתאחזו הקליפות שם כי הם כלים ריקים ולכן כל דבר ריקן יהיה להם אחיזה בו יותר שדומה להם.

אות א

צריך להשתדל מאד לחזור אחר זימון כי הוא דבר גדול לסלק על ידי זה הסטרא אחרא ולדחותה וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל, וכשם שמצוה לחזור אחר שלשה כדי לעשות ברכת זימון, כך מצוה גדולה יותר ויותר לחזור אחר עשרה כדי לזמן בשם, ויאמר אחד מהם תחלה הב לן ונברוך למלכא עלאה קדישא וברשות מלכא עלאה קדישא נברך וכו', ובשבת אומר וברשות שבת מלכתא, וביו"ט יוסיף לומר וברשות יומא טבא אושפיזא קדישא, ובסוכות יוסיף וברשות שבעה אושפיסין עלאין קדישין, והמסובין עונין ברוך שאכלנו משלו, והמזמן חוזר ואומר ברוך, שאכלנו משלו וכו', ואם הם עשרה לא יאמר נברך לאלהינו בלמאן דאמר אלא אומר נברך אלהינו כמו שכתוב במקלות ברכו אלהים וכו' ברכו עמים אלהינו וכו' בלא למאן דאמר, דרק אצל שיר והודאה נאמר בלמאן דאמר שירו לה' הודו לה'.

אות ב

אם טעה המזמן בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו אין יכולים לחזור, אבל אם עדיין לא ענו אחריו יחזור ויזמן בשם, ואם המזמן לא הזכיר השם והעונים הזכירו הוא עונה אחריהם ומזכיר השם מאחר שכבר הזכירו כולם, אבל אם הוא לא הזכיר השם והעונים ג"כ לא הזכירו הנה גם הוא כאשר יענה אחריהם לא יזכיר השם.

אות ג

בעלי בתים הדרים כל אחד בחדר בפ"ע ובימות הקיץ זה דרכם לקבוע כולם שלחנם בחצר או על גג לרוח היום וכל אחד אוכל על שלחן שלו, הנה אם הם ישבו מתחלה ע"ד להצטרף יחד הרי אלו מצטרפים לזימון, אבל אם לא ישבו מתחילה ע"ד להצטרף יחד יש להסתפק בה, אשר על כן כל כהאי טוב ליזהר שישבו מתחילה ע"ד להצטרף לברכת הזימון, ואז מברכים ברכת זימון לכ"ע ועיין אות היא לעולם מע' הזי"ן דף קכ"ו.

אות ד

מי שאכל בחבורה שנתחייב בזימון אינו רשאי להקדים לברך לעצמו אפילו אם יש לו עסק רב, ואם עשה כן איסורא קעביד, ואם הוא נחפז לילך אם אפשר לו לרצותם שיפסקו ויזמנו עמו מוטב, ואם לאו מוכרח להמתין להם עד שיגמרו, וכן ארבעה או חמשה אין רשאים ליחלק שכולם נתחייבו בזימון, אבל ששה נחלקים כיון שישאר זימון לכל חבורה, אבל עשרה אין נחלקים כיון שנתחייבו בהזכרת השם, ואם הם עשרים יכולים ליחלק שיש בכל חבורה עשרה להזכיר השם.

אות ה

שלשה שישבו לאכול ואחד מהם אכל מיני מזונות או שאר פירות שנתחייב בברכה אחרונה, והשנים אכלו פת גמור יכולין לזמן עליו, אך טוב להשתדל שיפצירו בו לאכול פת ועיין חיים שאל ח"א.

אות ו

שלשה שישבו לאכול וקדם אחד מהם ובירך אף על פי דעבד איסור, מכל מקום יכולים השנים לזמן עליו ויוצאין י"ח זימון והוא אינו יוצא, בד"א בהיכא דשלשתם אכלו פת, אבל אם השנים אכלו פת והשלישי אכל מזונות וכיוצא וקדם ובירך ברכה אחרונה, אינם יכולים השנים לזמן עליו.

אות ז

שנים שאכלו כאחד וגמרו ובא שלישי, כל שלא אמרו הב לן ונברך או שלא נטלו ידיהם מים אחרונים חייבין ליתן לו לאכול כדי שיצטרף עמהם, אבל אם אמרו הב לן ונברך או שנטלו ידיהם אינו מצטרף עמהם, ומיהו אם אמרו הבו נטול ידינו כיון דלא אמרו ונברך מצטרף, ויש מי שכתב דאם נטלו ידיהם או אמרו הב לן ונברך דאינו מצטרף מכל מקום

מצוה שיטלו ידיהם ויברכו ויאכלו מעט משום זימון, צא ולמד כמה חביבה מצות זימון וכנז' כל זה בחס"ל ז"ל יע"ש.

אות ח

שבעה אכלו פת, ושלושה אכלו ירק, או פירות כזית, או ששתו רביעית מכל מין משקה חוץ מן המים מצטרפים לזימון, ודוקא שבעה או יותר אבל ששה לא דרובא דמנכר בעינן, והמצטרף צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל ושתה, ואינו נפטר בבהמ"ז של אלו.

אות ט

שלושה שאכלו כאחד אין השנים חייבין להפסיק לאחד כדי לזמן אה"כ הוא אביהם או רבם, אבל האחד מפסיק לשנים בעל כרחו ויענה להם זימון ויפסיק מאכילתו עד שיאמרו הזן את הכל, ואה"כ חוזר לאכילתו, וכל זה הוא משורת הדין, אך מכל מקום הואיל וי"א שהאחד המפסיק לשנים צריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא על כן טוב שלא יעשו כן להכריחו לפסוק בשבילם, אלא ימתינו עד שיגמור גם הוא ויברכו ביחד כדי שלא יכנס זה בספק מחלוקת דברכות לכתחילה.

אות י

אם הם ד' והפסיקו והשלשה בשביל האחד אין חוזרין לזמן על מה שיאכלו אה"כ שכבר פרח זימון מנייהו, אבל אם הם עשרה והפסיקו השבעה בשביל השלשה חוזרין השבעה לזמן אה"כ על מה שיאכלו מפני שהשלשה היו יכולים לזמן לעצמן ולא הוצרכו לאלו השבעה להצטרף עמהם כי אם בשביל הזכרת השם, ולכך יכולין אלו השבעה לזמן בלי הזכרת השם על מה שיאכלו אחר אותו הזימון.

אות יא

קטן שהגיע לעונת הפעוטות שהוא כבן תשע הנה מרן ז"ל פסק דמצטרף לזימון, ומור"ם כתב דנהגו שלא לצרפו עד שיהיה גדול ממש, ופה עירנו בגדאד נהגו כסברת מרן ז"ל, ומכל מקום טוב שישתדלו לצרף גדול ממש היכא דאפשר.

אות יב

אלם ששומע ואינו מדבר אף על פי שהוא עונה זימון בהרהור וגם מברך בהרהור וקי"ל דהרהור מהני כדיבור במקום אונס, מכל מקום כיון דאינו ראוי לבילה יש להסתפק בו, על כן לא יצטרף לזימון, ועיין אשל אברהם סי' קצ"ט סע"ק ח', אבל חרש המדבר ואינו שומע אם מכין מצטרף לזימון.

אות יג

נשים אף על פי דאין מזמנין עליהם לכ"ע, מכל מקום י"א דחייבות לזמן לעצמן, וי"א שהוא רשות אם רצו מזמנות לעצמן, הנה כי כן ראוי שכל אדם ילמד לנשי בני ביתו שיהיו מזמנות לעצמן כשהם אוכלים בשלשה, אבל לא יזמנו בשם אפילו הם מאה.

אות יד

בני הבית שאוכלים יחד הגדול בוצע והוא עצמו מברך הזימון, ואם יש אורח בעה"ב בוצע ואורח מברך ועושה הזימון, ואם יש כהן מצוה להקדימו אם אין שם ת"ח, וכהן ת"ח מצוה להקדימו לת"ח שאינו כהן, רק אם הכהן רוצה לחלוק כבוד לת"ח ההוא רשאי ויאמר החכם ברשות הכהן, וי"א שגם הלוי יש להקדימו על ישראל ולא נהגו בכך.

פרשת חקת

ברכת המזון וברכה אחרונה

פתיחה

אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה,

נ"ל בס"ד דיודע דאנחנו מברכים בהמ"ז לתועלת המלכות העליונה להמשיך לה אורות מוחין, וידוע כי המלכות נקראת באר, ותרגום ענו לה שבחו לה, וז"ש עלי באר המלכות לקבל שפע אורות מלמעלה, לכן אתם התחתונים ענו ר"ל שבחו להשי"ת בבהמ"ז לה לצורכה ולתועלתה ולא להנאתכם.

אות א

מפורש בדברי רבינו הארי ז"ל בשער טעמי המצות דף ס"א וז"ל גם צריך שתדע דאע"פ שנתבאר לעיל שבתוך הסעודה אם הוא בחול יתעצב אלל לבו, ובפרט אם הוא ביחיד על החרבן כנז' בשם הזוהר, אמנם בבהמ"ז אדרבא צריך להראות שמחה יתירה בלבו, והטעם כי ענין האכילה הוא במלכות העליונה הנהנית משפע התפארת, ועל ידי מה שאנחנו מכוונים באכילתנו אנחנו ממשיכים לה השפע ומזון, וממה שאנחנו ממשיכים לה היא מחלקת ונותנת מזון אלינו, ולכך צריך לברך בהמ"ז בעין טובה ולא כצרי עין וכו' עכ"ל יע"ש, על כן כל אדם יזהר לברך בהמ"ז בשמחה ובטוב לב ובכונה גדולה, ואם אין לו כוס בידו יהיו ידיו אסורות זעג"ז על החזה, ועוצם עיניו ומברך בכונה וכמו שכתב רבינו ז"ל.

אות ב

כתב רבינו הרש"ש ז"ל בסידור שלו ז"ל קודם בהמ"ז יכוין להכין עצמו לקיים מצות עשה לברך בהמ"ז ביראה ובאהבה ובכונה עצומה ובשמחה רבה ובטוב לבב להמשיך שפע וברכה רבה ומוחין וחיות ומזון למלכותא קדישא דאצילות, וממנה לנו ולכל העולמות הקדושים, ויעצום עיניו ויאסור ידיו זעג"ז ימנית על השמאלית כיושב לפני המלך מלכו של עולם מלכותא קדישא דאצילות עוד כתוב שם יכוין שהוא מוכן לקיים מצות עשה דאורייתא לברך אחר המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת וכו', וע"י כונת הכנה זו אז יהיה כח בכונתו בברכה להעלות מיין ולהמשיך ארבע מוחין לבחי' י"ה וכו' וע"ש.

ובסה"ק מקבציאל כתבתי נוסח לומר קודם בהמ"ז ליקבה"ו וכו' הרי אנחנו באים לקיים מצות עשה דאורייתא לברך ברכת המזון ככתוב בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך לתקן שורש מצוה זו במקום עליון, ויהר"מ ה' או"א שתהא חשובה ומקבולת ורצוייה לפניך ברכה ראשונה וברכה שנייה וברכה שלישית אשר נברך עתה על המזון, ותתן לנו כח ויכולת ועזר וסיוע להעלות מיין-נוקבין ולהמשיך ארבעה מוחין לישראל ורחל, וגם תהיה חשובה ומקבולת ורצוייה לפניך ברכה רביעית אשר נברך עתה ותתן לנו כח ויכולת ועזר וסיוע להעלות מיין-נוקבין ולהמשיך ארבעה אורות מוחין ליעקב ורחל, ויעלה לפניך כאלו כיווננו בכל הכונות הראויות לכוין בארבע ברכות אלו של המזון ויהי נועם וכו'.

אות ג

ארבע ברכות של בהמ"ז דינם כתפילת י"ח, ואין לענות בהם אפילו קדיש וקדושה וברכו וכן לשאול בבהמ"ז מפני היראה ומפני הכבוד דינו כתפלת י"ח, ואם ביתו סמוך לבית הכנסת או היו מתפללים מנין בתוך ביתו ושמע מודים ירכין ראשו לצד שהקהל משתחוים, ובשמעו קדיש וקדושה ישתוק וישמע כדין תפלת י"ח.

אות ד

צריך לישוב בשעת בהמ"ז, ולא יברך עומד או מהלך אם אינו בדרך, וגם לא יהא מסב שהוא דרך גאווה אלא ישב באימה, וי"א דגם ברכה מעין שלש צריך לאומרה מיושב, וטוב יזהר בכל הברכות.

אות ה

אסור לברך והוא עוסק במלאכתו, אפילו תשמיש קל כגון מנגב ידיו או לבוש מלבושו וכיוצא, ופה עירנו שיש חום הרבה בימות הקיץ ודרך העולם להניף בכלי שקורין מרווחה על הפנים ועל הגוף, צריכין להזהר שלא יניפו בידם בבהמ"ז בכלי זה דזה חשיב עסק, כי

בהמ"ז ותפלת העמידה דינם שוה בעניינים אלה ואין הפרש ביניהם כי אם בדבר זה שהתפלה מעומד ובהמ"ז מיושב, והן בעוה"ר רבים מעמי הארץ מזלזלים בבהמ"ז לברך אותה במהירות מאד, ויש עוסק באיזה עסק בעת ההברכה גם רומז בעיניו קורץ בשפתיו מולל באצבעותיו וכיוצא בזה, וצריך להוכיחם על זאת במוסר השכל ולשומעים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב.

אות ו

נוהגים להסיר הסכין מן השלחן בשעת בהמ"ז, והמדקדקים מסירים כל כלי ברזל כגון המזלג והמספריים של נירות, וכתבו אחרונים ז"ל דאין להקפיד על כל הנז"ל בשבת ויו"ט ובשער רוה"ק דף י"ב איתא בשם רבינו האר"י ז"ל מי שהוא משורש קין צריך להזהר להסיר הסכין לגמרי בעת בהמ"ז ולא יספיק לכסותו בלבד וע"ש, ולכך כל אדם צרי להזהר בה דאין אתנו יודע השרשים, וכן אנחנו נוהגים להסירו גם בשבת ויו"ט.

אות ז

בבהמ"ז ישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו, ואף על פי דמר"ן ז"ל ס"ל אם לא השמיע לאזניו יצא בדיעבד, צריך להחמיר דאם יש לו עוד פת יחור ויאכל ויברך כראוי כדי שלא יכנס בספק ביטול מצות עשה מן התורה, משום די"א אם לא השמיע לאזניו לא יצא ועיין חס"ל סי' קפ"ה אות אלף.

אות ח

י"א אם אכל ולא שתה מים אם הוא תאב לשתות אינו חייב לברך בהמ"ז מן התורה אלא רק מדרבנן, לפיכך אם אכל ולא שתה מים והוא תאב לשתות ישתדל בכל כוחו להמציא מים ולהמתין עד שיביאו לו מים וישתה כדי שיברך בהמ"ז מן התורה ואם לא נמצא לו מים לשתות חייב בבהמ"ז מדרבנן.

אות ט

אם אכל פת ולא שתה מים משום דאינו תאב לשתות, או ששתה מים דבכל זה הוא חייב בבהמ"ז מן התורה, ונסתפק אח"כ אם בירך בהמ"ז או לאו, צריך לברך שלשה ברכות מפני שהם מן התורה וספיקא לחומרא, אבל הטוב והמטיב שהיא מדרבנן לא מברך מספק ואף על פי דאיכא דס"ל שיברך גם והא קי"ל סב"ל, והוא הדין אם טעה באמצע בהמ"ז ואינו יודע היכן טעה או שנתנמנם ואינו יודע באיזו ברכה עומד דחוזר לראש משום ספק תורה, ורק בברכה רביעית אם הוא מסתפק בה לא יברך, מיהו אם לא אכל די שביעה דאינו חייב מן התורה בבהמ"ז, או אכל כדי שביעה אך היה צמא ולא שתה דג"כ

אינו חייב בבהמ"ז מן התורה, הרי זה לא יחזור לברך מן הספק אפילו שלשה ברכות כיון דאינו חייב לברך אלא מדרבנן, ואם אפשר לו לאכול מחדש ולברך שפיר דמיף וכן האוכל פת הבאה בכיסנין ונסתפק אם בירך מעין שלש או לאו, וכן אם ספק לו אם אכל כזית פת או פחות וכן אשה שאכלה פת ושבעה ונסתפקה אם ברכה בהמ"ז או לאו, אם אפשר לאכול מחדש ולברך או לצאת בברכה של אחרים מה טוב, ואם לאו לא יברכו מספק.

אות י

אע"פ שאמרו דשלש ברכות צריך על הספק ג"כ, הנה אם נזדמן שאכל כדי שביעה ובירך בהמ"ז, ואחר שעה קטנה חזר ואכל כזית בלבד ושבע ממנו מפני כי היתה אכילתו השניה סמוכה לאכילה הראשונה, כגון סעודה שלישית של שבת ואכל אחריה סמוך לה סעודה רביעית, נסתפקו בדבר זה הפוסקים אם אכילה שניה נחשבת שביעה מן התורה כיון דבאמת שבע עתה בכזית זה, או"ד אין זו שביעה מפני שהשביעה באה מכח אכילה הראשונה הסמוכה לה שכבר בירך עליה בהמ"ז ולכך אינו מחוייב בשניה בבהמ"ז מן התורה, וכן הוא הדין אם אכל כזית שאין בו כדי שביעה מעצמו ורק מחמת שאכל מאכלים אחרים עמו נעשה שבע אם חייב בזה מן התורה, ולא איפשטו הני ספיקי היטב לפיכך אם אירע לו בהני עובדי ספק בבהמ"ז שאינו יודע אם בירך אם לאו לא יחזור לברך אפילו שלשה ברכות, אלא ישמע בהמ"ז מאחרים שמברכים על אכילתם כראוי ויתכוין לצאת י"ח ויתכוננו גם הם להוציאו י"ח, ועיין ארעא דישראל מע' הבי"ת אות י"א ופרי מגדים סי' קפ"ד סע"ק ח' וחס"ל קפ"ד מחודש ג' ועוד אחרונים.

אות יא

נשים חייבות בבהמ"ז, והן בעון עתה רבות בנות אוכלות בלא ברכה מחמת חסרון ידיעה ועתידות הן ואביהן ובעליהן ליתן את הדין, וראוי לכל אדם ללמד את בתו בנעוריה בית אביה נוסח ברכת הנהנין ובהמ"ז לפחות נוסח הקצר הכתוב בספרים, ואם לא למדה בבית אביה חייב בעלה ללמדה וכנז' כל זה בחס"ל, ואנא עבדא פה עירנו יע"א הדפסתי נוסח הקצר של בהמ"ז שבו מזכירין מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח, לחלקו לנשים בחנם, ורבות בנות באות ולוקחות נוסח זה הנדפס מביתנו, וגם עם נוסח הנז' הדפסתי נוסח קצר ביותר לאותם המתעצלים ביותר ואין יודעים ללמוד אשורית דלפחות יאמרו זה במקום בהמ"ז והוא בריך רחמנא מרן מלכא דעלמא מריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזן לכולא, ונוסח קצר זה יכולים ללמדו בע"פ אחר הרגלם בו.

אות יב

יש בני אדם שדרכם לאכול לאט לאט ואין אוכלים שיעור כזית שלם שהוא תשעה דרה"ם בתוך אכילת פרס, שהוא שיעור אכילת שלש ביצים שהם נ"ד דרה"ם, ולכן צריך להזהירם מאד בד"ז שלא לשהות באכילת כזית שיעור אכילת פרס, ואחר שיאכלו כזית כראוי אז יסיימו אכילתם כרצונם לאכול לאט לאט, יען כי רבים מן הפוסקים ז"ל דס"ל אם שהה באכילת כזית שהוא שיעור החיוב יותר מכדי אכילת פרס אין מברך בההמ"ז ולא שום ברכה אחרונה, וסברה זו עיקר אע"פ דיש חולקין, ובפרט דקי"ל סב"ל ועיין זכור לאברהם ח"ג בריש קונטרס אחרון, ונכתוב עוד בענין זה לקמן בע"ה בפרשה אחרת.

אות יג

אם אכל והקיא והוא מסופק אם נשאר במעיו כזית ממה שאכל, ה"ז נכנס בבית הספק ולא יברך בהמ"ז אלא עד שיאכל עוד אם אפשר לו לאכול, ואם לא אפשר לו ישמע ברכה מאחרים ויתכוין לצאת י"ח, ואם גם זה לא אפשר יברך בהמ"ז בלי שם ומלכות רק יהרהר שם ומלכות ולא יוציא מפיו, ודין זהה לאו דוקא בבהמ"ז אלא ישנו גם באוכל או שותה יין והקיא דדינא הכי כאשר כתבנו ועיין אחרונים.

אות יד

בברכה ראשונה יתחיל כך בא"י אמ"ה האל הזן אותנו ואת העולם כולו בטובו וכו' וכן הוא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל דגרס האל וכו' וכשאומר פותח את ידיך יכוין ר"ת פא"י בגי' יאהדונה"י ויכוין ס"ת חת"ך ובא"ת ב"ש סא"ל בגי' יאהדונה"י, ובתיבת ומשביע יכוין שהוא בגי' חת"ך, וכשאומר לכל חי רצון יכוין שימשך שפע ומזון וברכה רבה לכל העולמות וכשחותם ברכה ראשונה בשבת יוסיף לכוין בהזכרת השם של הברכה בהוי"ה דמילוי יודי"ן שהוא י"ד ה"י וי"ו ה"י, ועוד יכוין במילוי היו"ד כזה יו"ד וא"ו דל"ת וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל.

אות טו

בברכה שניה יתחיל נודה לך וכו', ובסידורים ושמחת הרגל כתוב ועל חיים ומזון שאתה זן ומפרנס אותנו, אך בחס"ל כתב כך ועל חיים שחוננתנו ועל המזון שאתה זן וכו' ונראה גרסה זו יותר נכונה, ויאמר על הכל בלא וא"ו, ובחתימה דברכה שניה יוסיף בשבת לכוין בהזכרת השם בהוי"ה דמלוי ס"ג כזה יו"ד ה"י וא"ו ה"י, ועוד יכוין במלוי ה"י יו"ד וכנז' בסידור הרש"ש ז"ל.

אות טז

ברכה שלישית יתחיל רחם ה' אלהינו וכו', וגם יזהר לומר רענו זוננו, ולא כמו שכתוב רועינו זוננו, גם יאמר ונא אל תצריכנו ה' אלהינו לידי מתנות בשר ודם וכו', יהי רצון שלא נבוש וכו', וברצה והחליצנו יאמר נשבות בו וננוח בו ונתענג בו, ויאמר וגם שאכלנו ושתינו ולא יאמר ואף, ואפילו בשבת צריך לומר קודם החתימה של הברכה ותבנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו בא"י בונה ירושלים, ואף על פי שיש גורסין בונה ברחמיו, שב ואל תעשה עדיף ולא יאמר ברחמיו וכנז' באחרונים, ובחתימת ברכה זו בשבת יוסיף לכוין בשם של החתימה במלוי אלפין שהוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א ועוד יכווין במלוי וי"ו יו"ד וי"ו וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, ואחר חתימה זו דבונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו מפני שהוא סיום ברכות דאורייתא, כי ברכה רביעית היא דרבנן.

אות יז

ברכה רביעית יכוין בה שהוא מוכן לקיים מצוה דרבנן לברך ברכה ד' וע"י כונת הכנה זו אז יהיה כח בכונתו בברכה זו להעלות מיי-נוקבין ולהמשיך ארבע אורות מוחין לבחי' יעקב ורחל וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, וכשמתחיל בברכה זו בשבת יוסיף לכוין בשם של ההברכה בהוי"ה דמילוי ההי"ן שוא יו"ד ההוא הדין וא"ו הוא הדין ועוד יכוין במילוי ה"י יו"ד וכנז' שם, ונוסח האמיתי לומר ההוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא ייטיב לנו, הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו, וזה הנוסח הוא ע"ד היה הוה ויהיה ולא יאמר הנוסח שהוא מסודר ע"ד מלך מלך ימלך וכן הוא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, ושם תמצא כונות בכל תיבה ותיבה של ברכה זו משא"כ בשאר ברכות ומזה תבין מעלת ברכה זו, ואם מחמת המהירות מחסר אחת מהן או מבליע הה"ז מאבד טובה הרבה, והנזהר תבוא עליו ברכת טוב.

אות יח

כשאומר המברך הרחמן אז כל היושב חייב לענות אמן אחר כל בקשה ובקשה דהרחמן כמו שכתוב חס"ל רט"ו אות ד', ואף על פי דאין אסור להפסיק בתחינות אלו דהרחמן מכל מקום אסור להפסיק בשיחת חול, והמברך על הכוס חל עליו החיוב טפי שלא יפסיק בין בההמ"ז לברכת בפה"ג דגוס, ועיין מש"ז סי' קפ"ט ומים החיים סי' ה' יע"ש ועוד אחרונים, וכשאומר הרחמן יברך כל א' וא' ממנו אם יש עכו"ם יושבים שם יאמר כל אחד ואחד ממנו בני ברית, וכשאומר הרחמן הוא יטע תורתו וכו' יוסיף לומר ויהיו כל מעשינו לש"ש והאורח יזהר לברך את בעה"ב כי זו היא תקנת ח"ל וכל המברך מתברך, ואם הבעה"ב אינו עושה הסעודה לאורחים בביתו יאמר האורח הוא יברך את בעל הסעודה הזאת, ואם בעלי הבית הם רבים שהם אחרי ושותפי בסעודה זו יאמר יברך את בעלי הסעודה הזאת ויאמר בבנים שיחיו ובנכסים שירבו ועיין כף החיים, ובסעודת חתן יברך החתן והכלה, ובסעודת

מילה יברך הילד הנימול כשם וכו' גם כשאומר הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד ולא בבזוי וכו' לא יאמר בהיתר ולא באיסור, דהא ודאי הקב"ה יפרנסנו בהיתר ולא באיסור ואיך יאמר כן בדרך בקשה לבקש מהשי"ת על דבר זה, וכן נמי יהר בבקשה של הפרנסה שאומרים בר"ה וביוה"כ.

אות יט

בארבע סעודות שבת וכן ביו"ט וחה"מ ור"ח אומרים מגדול בו"א, וכתב בחס"ל בשם הרב רבי דוד פאדרו ז"ל שגם בסעודת מילה ראוי לומר מגדול בוא"ו ע"פ הסוד יע"ש, ובספר כ"מ כ"י איתא שגם בסעודת פורים יאמר מגדול בוא"ו בשביל אותה הארה המתגלית ביום ההוא שהיא תמידית כל היום כולו, ובסיום הכל יאמר פסוק עושה שלום במרומיו וכו', ויכין בר"ת עושה במרומיו להוי"ה של ע"ב דיודין, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצות פרשת עקב.

אות כ

בשבת אומר בברכה ג' רצה והחליצנו, ופירוש החליצנו הוא ר"ל זרזינו, וביו"ט וחה"מ ור"ח אומר כאן יעלה ויבא ואינו מכיר שבת ביעלה ויבא, ואם טעה ולא הזכיר של שבת בסעודת הלילה או סעודה הראשונה של היום, אם נזכר כשאמר בא"י קודם שאמר בונה ירושלים יסיים למדני חוקיך ויזכיר רצה והחליצנו, ואם נזכר אחר שאמר בונה ירושלים קודם שהתחיל ברכה רביעית של הטוב והמטיב אומר שם נוסח זה בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת, ואם אינו יודע נוסח ברכה זו יחזור לראש בהמ"ז די שיזכיר מעין המאורע מאחר שאינו יודע לתקן החסרון, אלא דאם ידע לומר ההתחלה והסיום סגי אף שאינו יודע הנוסח כולו כראוי, ואם חל יו"ט בשבת והוצרך לומר נוסח זה אז יאמר אותו כך בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פ' הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים, והא דסגי בהך ברכה דוקא כשזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אפילו לא אמר עדיין אלא רק תיבת ברוך חוזר לראש בהמ"ז.

ואם טעה בסעודה שלישית של שבת יש פלוגתא די"א חוזר כדין סעודה ראשונה ושניה וי"א דאינו חוזר, ואף על פי דשורת ההדין מחייבת דסב"ל ואינו חוזר, מכל מקום כיון דעפ"י הסוד קי"ל אין הפרש בחיובא בין סעודה ג' לבין שתי סעודות דשיום הם בחיוב, לכך צריך להורות גם בסעודה שלישית חוזר, מיהו בסעודה אחרת שסועד ביום אחר

סעודה דשחרית שבירך בהה המוציא ובהמ"ז כ"ע מודו דאם טעה בה אינו חוזר, ועיין ברכ"י ומחבר"ר ועקרי הד"ט סי' י"ג אות י"ד.

אות כא

אם טעה ביו"ט אף על פי דכתבו הפוסקים דחוזר כדין טעה בשבת וכ"כ מר"ן ז"ל, מכל מקום כיון די"א דאין לחזור ביו"ט קי"ל סב"ל ואינו חוזר ביו"ט, חוץ מליל א' דפסח וליל א' דסוכות, ועיין חס"ל סי' קפ"ט ומה שאמרו שם בשם משה ידבר סי' א' יע"ש.

אות כב

היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בבהמ"ז דאזלין בתר התחלת הסעודה ואף על פי די"א בתר השתא אזלין לא קי"ל הכי, וכן המנהג פשוט להזכיר של שבת, ומיהו ידלג תיבת הזה, ואם טעה ולא הזכיר אינו חוזר, והוא הדין ליו"ט דאזלין נמי בתר התחלת הסעודה, אבל בר"ח וחנוכה אף על פי דגם בזה איכא פלוגתא מורין בהם דלא יזכיר, ואם התפלל ערבית באמצע הסעודה אפילו בשבת אינו מזכיר.

והא דאמרינן בשל שבת דאם נמשכה סעודה מזכיר, מכל מקום אם נתעכל המזון שאכל בשבת אינו מזכיר, ואם נזדמן ר"ח במוצאי שבת אינו מזכיר אלא של שבת דהוי תרתי דסתין, ובברכה אחרונה שמברך על כוס של בהמ"ז אינו מזכיר של שבת, וכן אם בבית החתן נמשכה הסעודה עד ליל שמיני אינו מברך שבעה ברכות עלל הכוס של בהמ"ז וכנ"ז בחס"ל סי' קפ"ט אות ז'.

פרשת בלק

ברכות הנהנין א'

פתיחה

מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל,

נ"ל בס"ד דארז"ל דחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, וזו היא תקנת דוד הע"ה ע"י מעשה שהיה שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה ועל מה היו מתים, עד שחקר ובין ברוה"ק ותקן לברך מאה ברכות בכל יום וסר המות, ורמז לדבר נאם הגבר הוקם ע"ל בגי' מאה, וארז"ל סמך למאה ברכות מן התורה בפסוק ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אל תקרי מה אלא מאה, והן הן מאה ברכות שהם ליראה את ה' ולאבהה אותו ולזכרו תמיד ע"י המאה ברכות שמברך בכל יום ונ"ל בס"ד הטעם שהועיל תיקו ק' ברכות להכניע הסטרא אחרא דרגא דמותא

וסר המות, כי ידוע דבסטרא אחרא יש ת' כוחות בסוד והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו והם מספר רע עין, ונרמזים באות ת' של מות שנתחברה עם אותיות מ"ו באכילת חוה מעץ הדעת, שזה ג"כ נתסבב והתחיל מן ראיית עינים דכתיב ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ותקח מפריו ותאכל, ולכך נתחברה אות ת' עם אותיות מ"ו ונעשה מות, והנה במאה ברכות יש מאה אזכרות ובכל אזכרה יש ארבע אותיות הרי ת' אותיות, לכך במאה ברכות בטל המות של מאה אנשי שכל גוף אחד מהם בנוי בארבע יסודות שהם ת' יסודות אנשים שהיו מתים בכל יום שזה נמשך מן ת' כוחות סטרא אחרא ההרמוזים באות ת' של מות, גם ידוע שע"י הברכה שאנחנו מברכים לשמו יתברך אנחנו קונים בזה את הארץ ומלואה, כמו שכתוב רבי לוי רמי כתיב והארץ נתן לבני אדם, וכתיב לה' הארץ ומלואה, לא קשיא כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה, וז"ש מה טובו אוהליך יעקב תיבת מה קאי על מאה ברכות כמו שאמרו רז"ל ע"פ ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך אל תקרי מה אלא מאה, וזהו ע"י מה הם מאה ברכות טובו אוהליך יעקב יסתלק המות אשר טומאתו חמורה שמטמא באהל, גם ע"י מה הם מאה ברכות תזכה בארץ הלזו שנעשית משכנותיך ישראל שלך היא ע"י הברכה, וכמ"ש והארץ נתן לבני אדם היינו לאחר ברכה.

ודע דאף על פי דכל הברכות אנשי כנה"ג שהם עזרא הסופר ובית דינו תיקנום, אל תסבור לומר דמימות מרע"ה עד כנה"ג לא היו מברכים כלל, דבר זה לא יתכן מכמה טעמי תריצי, אך העניין הוא כמו שהיה בתפילה דקודם אנשי כנה"ג היה כל אחד מסדר תפילתו כפי צחות לשונו, עד שבאו אנשי כנה"ג ותקנו י"ח ברכות על הסדר שיהיו ערוכות בפי הכל בשוה, וכן היה ענין הברכות שהיה כל או"א מברך ומסדר ברכותיו כפי צחות לשונו ובאו אנשי כנה"ג ותקנו נוסח כל הברכות שיהיו ערוכות בפי הכל בשוה וכמו שכתוב הרב ידי אליהו גאליפפה ז"ל ד' ב' יע"ש, וקודם דאתא דוד הע"ה לא היו מדקדקים לברך כל או"א מאה ברכות כפי צחות לשונו הן בדרך תפילתו והן ע"פ הנאותיו אלא כאשר יזדמן יש מברך עשרים ברכות יש ארבעים יש ששים או יותר, עד שבא דוד הע"ה ותקן לברך כל או"א מאה ברכות בכל יום, אך עדיין אין הנוסח שוה ואתו כנה"ג ותקנו נוסח שוה לכל אדם.

אות א

בכל ימות החול נשלמים מאה ברכות אצל כל אדם ע"י ברכות השחר וברכות התפילה מתחלה וע"ס, וע"י ברכות של אכילה ושתייה, ובשבת ויו"ט אשר יחסר לו מן ברכות העמידה ישלים במיני פירות ובשמים, וביום התענית יחסר לו הרבה ברכות ובפרט כשמתענה לילה ויום שאין אכילה ושתייה בלילה וביום, יזהר לשמוע ברכות הקוראין

בתורה ועונה אחריהם אמן וזהה יועיל להשלים בשעת הדחק היכא דלא אפשר, מיהו צריך שישמע כל הברכה מתחלה וע"ס.

אות ב

המברך צריך להשמיע לאזניו הברכה, ויזר לברך במתון בכונות הלב כאותם בורים המברכים בדלוג אותיות ותיבות, ואם דלג שם או מלכות יחזור ויברך, דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, ואפילו לא ידלג אלא תיבת העולם לבד יחזור ויברך כי מלך לבד אינה מלכות.

אות ג

צריך להזהר שלא יפסיק בין ברכה לאכילה או שתיה יותר מכדי דיבור דהיינו כדי אמירת שלום עליך רבי שההוא שלש תיבות, רמז לדבר בשער לא יפתח פיו בשע"ר ר"ת בשיעור שלום עליך רבי, מיהו בבציעה של המוציא כשאוכל עם אחרים התירו לבצוע פרוסה גדולה כדי ליתן ממנה למסובין ואע"פ שע"י בצעו פרוסה גדולה שוהה יותר מכדי דיבור הותר לו זה משום מצוה, ועכ"פ יזהר לאכול מאותה הפרוסה קודם שיבצע ממנה למסובין, ועל כן אם בא לשתות מים ורוצה לשפוך מהם קצת ישפוך קודם שיברך כדי למהר לשתות אחר ברכה, ובזה יש עוד טעם אחר שלא לשפוך אחר הברכה מפני הבזיון של הברכה שחלה כבר על כל המים שבכלי וכמו שכתוב ר"ז ז"ל, וכן יש ליזהר כששותה משקה חם שלא ינופף בשפתיו לקררו אחר הברכה אלא יעשה קודם, ויש ליזהר שלא יברך על מאכל ומשקה חם ביותר, משום דחוששין שמא ישהה מפני החום ועיין חס"ל.

אות ד

אם לבו רואה את הערוה שאין לו אזור או כסות דחוק אסור לברך, וכן ראשו מגולה אסור לברך, וכל דבר שמברך עליו יאחזנו בימין, ובספר חסידים כתב אם מושיטין לו ספר צריך שיקחנו ביד ימין ואין לתחוב הפרי שמברך עליו בסכין ויאחזנה בימין, כי הם שני הפכיים דהימין ממנו תוצאות חיים והסכין מקצר ועיין אשר אברהם ור"ז ז"ל וצריך להזהר שהמזלג יהיה של כסף ולא של ברזל, כי יש דבר דמוכרח לתחוב במזלג ולברך.

אות ה

העומד על אמת המים מברך ושותה מאמת המים, אע"פ שהמים שהיו לפניו בעת הברכה חלפו והולכו, מפני שדעתו היה על מים שיבא בסיום ברכתו ועליהם חלה הברכה, ולא עוד אלא אפילו אם נטל בידו פרי מן הכלי שיש בו פירות וברך עליו, ובסיום הברכה נפל מידו ונאבדו נמאס יקח פרי אחר מהכלי ויאכל על סמך אותה ברכה מפני שדעתו היה לאכול

ג"כ מן הפירות שבכלי ולכך חלה עליהם הברכה, ואף על פי דיש חולקין בדין זה של הפרי שנפל עכ"ז סב"ל ולא יברך עוד, והיינו דוקא שהיה בדעתו בעת הברכה לאכול עוד ממה שלפנו אע"פ אם לא היה נופל הפרי מידו, והוא הדין אם בירך על כוס יין ונשפך והיה קנקן יין מונח לפניו והיה בדעתו לשתות עוד ממנו, אבל אם לא היה בדעתו אלא לאכול אותו הפרי שהיה בידו דוקא, ולא לשתות אלא אותו הכוס שהיה בידו, הנה עתה שנאבד או נשפך נמצאת ברכתו לבטלה ואומר בשכמל"ו, ואם ירצה לאכול פירות מן הכללי צריך לחזור ולברך, מיהו גם בזה ישתדל להביא אדם אחר שיברך על הפרי ויכוין עליו, או יביא פרי מין אחר שברכתו שוה עם אותו הפרי ויברך עליו, וכל זה אם סיים הברכה שאמר תיבת אלהינו ג"כ, אבל אם לא אמר אלא בא"י ונפל הפרי או הכוס מידו יסיים למדני חקיך דנראה כקורא פסוק תהלים, ואז יקח פרי אחר ויברך עליו.

אות ו

אם נטל פרי בידו וברך עליו וראה אחר יפה ממנו לא יחליפנו, אע"פ שבדעתו היה בעת שברך גם על זה הפרי האחר.

אות ז

היה אוכל פירות דרך עראי והביאו לו עוד, אם היה דעתו מתחלה על מה שיביאו לו אינו חוזר ומברך על מה שהביאו לו אע"פ שכבר אכל כל מה שהיה לפניו, ואם לא היה דעתו מתחלה אלא רק לאכול את אלו הפירות שלפניו דוקא ונמלך לאכול עוד ואמר שיביאו לו צריך לברך על מה שיביאו לו אפילו יש עדיין לפניו מן הפרי, ואם הוא בסתם הנה כל זמן שמונח לפניו מן הפרי שכבר בירך עליו יש פלוגתא בד"ז די"א צריך לברך וי"א אין צריך לברך ומאחר דקי"ל סב"ל לא יברך מיהו אף על פי דכתבו הפוסקים דאמרינן סב"ל אפיו בקום אכול ועיין חס"ל סי' ר"ו במחודש אות ה' יע"ש, מכל מקום בקום אכול כל היכא דאפשר לנו לתקן מתקנינן והוא שיברך על מעט סוכ"ר שהכל ויפטור גם אותו הפרי, או יבא אדם אחר ויברך ויאכל ויכוין עליו, ואם א"א בכל אופנים אלו יברך בלי שם ומלכות, ורק יהרהר שם ומלכות בלב.

וכל זה לא מייר אלא באדם האוכל משלו, אבל אוכל על שלחן אחרים כיון שברך על מין אחד פוטר כל מה שיביאו לו עוד אפילו לא היה לפניו עוד מן הראשונות, דהכל תלוי בדעת בעה"ב, אם לא שנמלך ממש, וכל שהוא אוכל על שלחן בעה"ב אפילו לא היה בדעת בעה"ב ליתן לאורחים יותר ממה שיש לפניהם רק לבקשת האורחים נתן להם עוד, אפ"ה אין צריכים לחזור ולברך משום דאתכא דבעה"ב סומכין שיודעין שיתנו להם כל צרכם ואין עושין הסח הדעת ועיין ח"י אדם כלל ס' אות ה'.

אות י

אורח הנכנס לבית חברו והביאו לו כוס משקה סוכ"ר שברכתו שהכל, ואח"כ הביאו לו משקה קהו"א דברכתו שהכל לא יברך על קהו"א דנפטר בברכה ראשונה מפני כי יש בני אדם שמכבדין לאורח במשקה של קהו"א בלבד ויש שמכבדין בזה ובזה, מיהו טוב שהאורח יכוין במשקה הראשון שיביאו לו לפטור גם משקה האחר שיוישטו לו אח"כ, והאדם יעשה מזה הקש לכמה דבר דרגילי בהו אינשי במקום ההוא.

אות יא

לקח דבר שברכתו בפה"א וחשב שהוא פרי העץ, ובירך אדעתא דעץ שאמר בא"י אמ"ה ע"ד לומר העץ ונזכר וסיים בפה"א יצא, וכן הוא הדין אם לקח דבר שברכתו שהכל וחשב שהוא עץ ופתח ובירך ע"ד לומר העץ ונזכר ואמר שהכל יצא, וכן הוא הדין אם לקח כוס משקה שברכתו שהכל וסבור שהוא יין ג"כ דינא הכי דיצא, אך לדעת הרמב"ם ז"ל לא יצא כיון דבעיקר הברכה היה בדעתו לומר שלא כהוגן, כיצד יעשה משום ספק ברכות יטעום מה שבידו שבירך עליו כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה לכ"ע, ומשום חששת סבר הרמב"ם ז"ל יתן לאחרים שיברכו ויאכלו ממנו ויכוונו לפטרו ואז יאכל כרצונו.

ומיהו אם זה הפרי שהיה בידו ברכתו בפה"ע וחשב שהוא פרי אדמה, ואמר בא"י אמ"ה ע"ד לומר בפה"א ונזכר וסיים בפה"ע יצא לכ"ע ואין צריך לתקן בזה, יען שאם בירך על דבר שברכתו עץ בפה"א יצא, וכן הוא הדין אם זה ברכת עץ או בפה"ג וחשב שברכתו שהכל ופתח לומר שהכל וסיים ברכתו העקרית יצא לכ"ע, משום דעל הכל אם בירך שההכל יצא.

אות יב

אם בירך על פרי אדמה בפה"ע ותוך כדי דיבור נזכר שטעה ואמר בפה"א, וכך היתה ברכתו בא"י אמ"ה בפה"ע בפה"א יצא, ואף על פי דיש חולקין קי"ל סב"ל, וכן הוא הדין בטעה בדבר שברכתו שהכל ובירך עץ או משקה שברכתו שהכל ובירך בפה"ג.

אות יג

טעה ובירך על הלחם בורא מיני מזונות יצא, ואפילו שאר מיני מאכל ומשקה אם טעה ובירך עליהם בורא מיני מזונות יצא, דבלשון תורה הכל נקרא מזון חוץ ממים ומלח, ולכן אם טעה ובירך על המים בורא מיני מזונות לא יצא, וצריך לומר בשכמל"ו ויחזור ויברך על המים שנ"ב וכנז' בחיי אדם כלל נ"ח אות ג' וכל דיני טעיות הנז"ל שכתבנו דיוצא י"ח היינו

רק בדיעבד, אבל לכתחילה קודם שיברך צריך שידע ויכוין הברכה שצריך לברך, כדי שבהזכרת השם שהוא עיקר הברכה יהיה יודע מה שמסיים באמיתות ותבא עליו ברכה.

פרשת פנחס

ברכות הנהנין ב'

פתיחה

עולת תמיד העשויה בהר סיני וגו'.

הנה נודע מה שאמרו רבינו ז"ל בשער הכונות על פסוק זה עולת תמיד הוא סוד שם אב"ג ית"ץ שהוא בגי' תולע, והוא סוד החסד המתגבר ומתגלה ומאיר בכל בוקר ובוקר כמבואר בזוהר, ושם זה שרשו בגבורה שהוא שם בן מ"ב, אלא שהוא בחינת החסד שבגבורות, והנה כדמיון סוד התולע הזה שבקדושה שהוא אור החסד דהוא השם הנז' שמספרו תולע יש כנגדו תולע אחר בקליפה הסטרא אחרא וגם ההוא מתעורר בכל בקר לכלות העולם ח"ו, והשי"ת ברחמיו מגלה בחינת התולע שבקדושה שהוא אור החסד הנז' בסוד וישכם אברהם בבקר ובזה נכנע התולע הטמא דסטרא אחרא, וז"ס ענין התמיד הנאמר בו עולת תמיד אותיות עול, ת הם הפוך תול"ע, ולכן היו מקריבים עולת תמיד בכל יום כדי לבטל תולע הסטרא אחרא, ולכן ישראל נקראו תולעת יעקב על שמו של השם הנז' שבקדושה שהוא מספר תולע, לפי שהם מכלים את העכו"ם בסוד הגבורה כדמיון התולעת הרך המרקיב ומכלה את העץ הקשה והחזק עכ"ד ז"ל יע"ש.

והנה יש עוד טעם אחר מה שנקראו ישראל על שם התולעת דכתיב אל תיראי תולעת יעקב, היינו כמו שהתולעת כוחה בפיה כן ישראל כל כוחם הוא בפיהם, ולכך תמצא שכל הברור אשר בו תלוי תיקון העולמות העליונים והתחתונים הוא תלוי בפה שנברר בעסק התורה הוא בפה, וכן מה שנברר באכילה ושתיה הוא בפה, וכן מה שנברר ע"י התפלות הוא בפה, ולכך קראם תולעת יעקב.

ומאחר שכל כוחם ומלחמתם של ישראל עם הקליפה הוא בפה, לכך תקנו חז"ל על כל אכילה ושתיה ברכה לקב"ה, יען כי היצה"ר הוא מתקנא ומתגרה בפה יותר מכל איברים של אדם כי הוא נגדי אליו, ושם האדם עורך מלחמה עם היצה"ר ואין דבר שיהיה ליצה"ר תגבורת מצידו על האדם כמו תאות אכילה ושתיה, ולכך תקנו ברכה על אכילה ושתיה כדי שלא יצא מהם נזק לאדם במלחמת היצה"ר, אלא אדרבה יחזקו כלי מלחמה של האדם שהם בפה להכניע היצה"ר, ועל כן ארז"ל המזלזל בברכות הנהנין גורם רעה לעצמו להטמא בקרי ב"מ, כי תמשול בו הסטרא אחרא ולהפך הנזהר בברכת הנהנין הוא ימשול ביצה"ר ממשל רב ויתקן עצמו בזה תקון גדול עצום ורב, על כן ראה כמה וכמה צריך

האדם ליהרהר בברכות ולא יביא עצמו לידי ברכה לבטלה, ולא ישנה ויטעם הם אלא את הכל יוציא מניו בכונה גדולה, ואז הוא טוב לו וטוב לעולם.

אות א

על פירות האילן מברכים בפה"ע, ועל פירות האדמה מברכים בפה"א, ומה שלא תקנו לברך בורא פרי הארץ מפני כי שם ארץ משובח יותר משם אדמה, חדא משמעות דורשין דהארץ הוא לשון רצוי, ועוד שם ארץ נזכר תחלה בתורה בפסוק בראשית, וגם בבריאית העולם נזכר שם ארץ יותר, וגם נזכר שמו של הקב"ה עליה דכתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, לכך כדי לחלוק כבוד ללחם שהוא משובח יותר מפריהאדמה הכירו בו לבדו שם הארץ בברכת המוציא לחם מן ארץ, ושם אדמה הניחו בברכת הפירות, והרב שיו"ב כתב שתקנו בברכת הפירות שם אדמה מפני שיש נ"ה מיני פירות אדמה כמנין האדמה ע"ש, ונ"ל זהה איירי על פירות שיש בא"י בימיהם, אבל בעולם אפשר דמצוי יותר מן נ"ה.

אות ב

פירות של עץ שהם עודם קטנים שלא הגדילו שאז הם חמוצים, אף על פי דמר"ן ז"ל פסק אם נאכלים ע"י הדחק מברך בפה"ע, מכל מקום האחרונים ז"ל כתבו לברך שהכל, ורק אם בישולם או תקנום באור מברך בפה"ע מפני שבעודם חיים היו נאכלים ע"י הדחק, ולכן פירות קטנים שהם חמוצים ומבושלים בתבשיל כמנהג עירנו, הנה אם ברור להם שהיו נאכלים ע"י ההדחק יברכו עליהם אחר בישול בפה"ע, ואם ספק דשמא לא היו נאכלים ע"י הדחק קודם הבישול אז יברכו עליהם אחר בישול שהכל, יען דכל פרי שאינו נאכל חי מחמת חמיצות אפילו ע"י הדחק אם אוכלו חי אינו מברך עליו כלל, ואם אכלו מבושל מברך שהכל.

על כן פרי שקורין בערבי נארינ"ג שמלקטים אותם בעודם קטנים שהם מרים כלענה, ומבשלים אותם בסוכ"ר לא יברך עליהם אחר טיגון בסוכ"ר אלא שהכל ועיין מש"ז, בד"א בפרי שנתלש קודם שנגמר בישולו וקודם שגדל כל צרכו, אבל פרי גמור שבריייתו הוא מר אע"פ שישאר באילן ימים רבים ה"ז אם ימתקנו ע"י בישול באור או ע"י דבר אחר מברך עליו הברכה שלו אם הוא עץ או אדמה, ולכך הזיתים שבריייתם מרים אפילו אחר שגדלו כל צרכן, מברכים עליהם אחר תיקונם ע"י כבישה הרכה שלהם שהוא בפה"ע וכן כיוצא בזה.

אות ג

פרי גמור המטוגן או נתבשל אם עדיין צורתו עליו יברך ברכה העקרית שלו, אבל אם נמוח לגמרי שנשתנית צורתו מברך שהכל, ולכן אותם ששורין במים וממחין לפרי שקורין בערבי משמה שאמרו יברכו שהכל כי נמחה הפרי ונשתנית צורתו שאינו ניכר הפרי, וכן אותם המבשלים זה הפרי בתבשיל עם בשר וכיוצא שנמחה צורת הפרי אם יבא לאכלו לבדו יברך שהכל, וכן דבלה שעושין מזה הפרי שקורין אותו בערבי קמרדיין יברכו עליה שהכל, וכן תמרים שמטגנין אותם במחבת עד שעושין אותם כמו עיסה וקורין אותה בערבי תמגי"י מברך עליה שהכל דנשתנית צורתם, אבל תמרים שנתמעכו קצת בידיים דלא נשתנית צורתם וניכרים שהם תמרים לא תשתנה ברכתם.

אות ד

קליפת אתרוגים או קליפת פרי שקורין בערבי פרטקא"ל שדרכם לבשלם בסוכ"ר, י"א שמברך בפה"ע וי"א בפה"א וי"א שהכל, ומן הדין יברך שהכל משום ספק.

אות ה

פירות ששרה אותם במים אפילו יש טעם הפירות במים אם שותה המים בפ"ע יברך שהכל, ולכן פרי שקורין בערבי נבכאר"ה שדרכם לשרותם במים אם יבא לשתות המים לבדו יברך שהכל.

אות ו

פירות העץ שטובים בין אם הם חיים בין אם הם מבושלים יברך בפה"ע בין אכלם חיים בין אכלם מבושלים, ואם אין דרך לאכלם חיים אלא מבושלים אז אם אכלם חיים יברך שהכל, מבושלים יברך בפה"ע, והוא הדין בפרי האדמה וירקות ג"כ גינה הכי, וכן נמי אם הם מבושלים וטובים יותר מחיים אכלם חיים מברך שכל, מבושלים יברך ברכה העקרית שלהם.

אות ז

פירות אדמה וירקות שהם טובים חיים יותר מאם יהיו מבושלים במים לבדו, אע"פ שעתה הוא מבשלם עם ד"א בסוכ"ר או בשר וכיוצא והם משביחים בבישול זה יותר מאם היה אוכלם חיים, עכ"ז לא יברך עליהם בהיותם מבושלים אלא שהכל, ולא יברך עליהם ברכה שלהם מפני שאם היו מבושלים במים בלבד בלתי תערובת ד"א הוי גריעי לכך לא יועיל להם חשיבות ד"א שמבשלם עמו אע"פ שהשבחו בו, כן הוא סברת הט"ז ודעמיה, ואף על פי דיש חולקין קי"ל סב"ל ולכך יברך שהכל. וכל זה דוקא בירקות או פרי אדמה אבל פירות העץ אף על פי דאם היו מבושלים לבדם במים בלתי ד"א גרעי ממה שהיה אוכלם

חיים וצריך לברך שהכל, עכ"ז אם בישראלם אם ד"א והם משביחים יברך בפה"ע לכ"ע, ולכן קישואין שקורין בערבי כייא"ר שהוא פרי אדמה ומבשלים אותו עם הבשר אע"פ שהוא משביח בבישול זה, אם ירצה לאכלו לבשו עתה אחר שבשלו עם הבשר ושביח לא יברך עליו בפה"א אלא יברך שהכל, מפני כי זה הפרי שקורין כייא"ר אם היה מבשלו לבדו במים הוה גרע שצריך לברך עליו שהכל, ולכך גם עתה שבשלו עם בשר יברך שהכל.

אות ח

כל פירות דנטעי להו לאכלן מבושלים דאין דרכן לאכלן חיים, הרי זה אם אכלם חיים מברך עליהם שהכל, אכלם מבושלים מברך ברכה העיקרית שלהם, ולכן פרי שקורין בערבי לובי"א וכן פרי שקורין בדנגא"ן שהם פירות אדמה אם אכלם חיים מברך שהכל אכלם מבושלים מברך בפה"א אם אוכלם לבדם, ותרי טעמי אית בהו חדא מני דאלו נטעי להו עדעתא לאכלם מבושלים ואין דרכן לאכלם חיים כמבושלים, ועוד טעם אחר יש כאן כי אלו הם טובים לאכלם מבושלים יותר מהיותם נאכלים חיים, וכתבנו לעיל בכה"ג אכלם חיים יברך שהכל, ועל כן בליל ר"ה שאוכלין פרי הנז' שקורין לובי"א לסימנא טבא אם אוכלים אותם חיים יברכו שהכל.

אות ט

דבש הזב מהתמרים בין מעצמן בין ע"י סחיטה מברך שהכל, והוא הדין על המשקין היוצאין מכל מיני פירות בין שיצאו מעצמן בין ע"י סחיטה יברך שהכל, אבל משקה היוצא מן הענבים בין מעצמן בין ע"י סחיטה יברך בפה"ג, וכן משקה היוצא מהזיתים חשוב כגוף הפרי ומברך בפה"ע כברכתו של פרי, ואבטיחים השחורים שקורין בערבי רק"י לפעמים ימצא מים מכוונסים בתוכם אם שותה המים לבדו ואינו אוכל מן הפרי של האבטיחים יברך שהכל, אבל אם אוכל מן הפרי עצמו ג"כ אין צריך לברך דברכת הפרי פוטרותן, והוא הדין לאגוזים הבאים מערי אינדיא וקורים אותם גו"ז אל הנ"ד דימצא תוך האגוז מים כמו חלב דאם שותהו לבדו יברך שהכל, ואם אוכל מן הפרי אין צריך לברך על אותם המים.

אות י

הקהו"ה שבשלה ועשאה משקה אף על פי דיש מחלוקת בברכה שלה, כבר פשט המנהג בכל מקום לברך שהכל, ואם אכלה קלויה בין בעוד גרעין שלה קיים, בין שכתשה ועשאה כקמח אף על פי דהסכימו האחרונים לברך בפה"א העליתי בסה"ק מבקציאל לברך שהכל, וכן על משקה שקורין גאי"י מברכים שהכל.

אות יא

אפונים שקורין בערבי חמ"ץ כשהם קלויים מברך עליהם בפה"א ולאחריהם בנ"ר, ואם כתשם עד נעשו כמו קמח מברך שהכל, וכ"ש אם עירב עמהם סוכ"ר דמברך שהכל.

אות יב

פה עירנו עושין מין מתיקה שקורין סמסמי"י דמערבין שומשומין עם סוכ"ר או עם דבש צריך לברך בפה"א כי שומשמין עיקר, וכן שומשמין שמערבין אותם אותם בדבר חמוץ שקורין לזה דמא"ן וזעת"ר יברך בפה"א דשומשומין עיקר, ועל פסולת שומשומין שקורין בערבי כסב"א מברך שהכל מפני דנשתנית צורת השומשמין ועיין חסד לאברהם ר"ג מחודש ג', וכן על שומשמין טחונים שקורין בערבי גאש"י מברך שהכל, גם פה עירנו דרכן לרסק תמרים עם שומשמין וקורין אותה בערבי מדגוג"א, דשורת הדין אם נתרסקו לגמרי שאין ניכר צורת התמרים יברך שהכל, ואם עדיין נשאר חתיכות מן התמרים שניכר שהם תמרים יברך בפה"ע ויפטור השאר.

אות יג

ורדים שמתקנים אותם בסוכ"ר וקורין אותם בערבי מעגו"ן אל ורד יברך עליהם שהכל, חדא דצורת הורד אינו ניכר, ועוד אפילו אם יזדמן שניכר בו צורת הורד, מאחר דאין דרך פה עירנו לאכול הבריאים את זה, אלא לרפואה יברך שהכל.

אות יד

אם שותה שכר וכדי למתק החריפו שלו אוכל אחריו איזה פרי, כיון דאין כונתו לאכול את אותו הפרי אלא בשביל השכר, הו"ל השכר עיקר ופטר את הפרי שהוא הטפלה ולכך בדין הוא שלא לברך על הפרי, ויש חולקין ומצריכין ברכה, לכן יר"ש יזהר לאכול מן הפרי קודם שישתה השכר ויברך אז על הפרי, זה הכלל בהלכות ברכות כל שהוא עיקר ועמו מעורב טפילה מברך על העיקר ופטר הטפילה, ולכך בכל מיני מרקחת נפטר הסוכ"ר בברכת הפרי כי הפירות הם עיקר והסוכ"ר טפילה, ומיני מתיקה שקורין בערבי ריח"ה חלקו"ם שמערבין קמח שקורין נאש"א עם סוכ"ר, וכן נמי מה שקורין בערבי זלאבי"א ויש שקורין אותה זנגול"א, דהנש"א הוא עיקר והסוכ"ר טפילה לכך מברכין עליהם מיני מזונות, וכן נתפשט המנהג פה עירנו בגדא"ד לברך מיני מזונות על זה ועל זה.

אות טו

שקדים שלמים המחופים בסוכ"ר היה דרכו של עט"ר אבי זלה"ה כשהיה אוכלם מפריד הסוכ"ר מהם ומברך על השקדים בפה"ע ועל הסוכ"ר שהכל, אך מנהג אנשי עירנו לברך עליהם שהכל ואוכלים אותם כמו שהם שלא יפרידום זמ"ז, ועיין אליה רבא סי' ר"ד סעיף

י" ואשל אברהם סע"ק כ"ה כתב דאפילו הסוכ"ר הרבה מברך עץ ע"ש, ואח"ז בא לעירנו ספר יוסף אומץ אשכנזי וכתוב בדף נ"א כמנהג עט"ר הרב מו"ר אבי זלה"ה וכן ראוי להורות.

אות טז

על הסוכ"ר היוצא מהקנים אף על פי די"א לברך בפה"ע פשט המנהג לברך שהכל משום סב"ל, ואם יש לפניו פרי עץ וסוכ"ר כתב אליה רבא סי' ר"ב סע"ק ד' לברך תחלה על הסוכ"ר שהכל ואח"כ יברך על הפרי ולא יעשה להפך, אמנם הרב פרי מגדים בפתיחה להלכות ברכות דף י"ב ע"א כתב אם יש לפניו פרי העץ ועוד יש פרי שוא ספק אם הוא פה"ע או פה"א, שיברך תחלה על הודאי ויכוין לפטור את הודאי דוקא ולא את הספק, ואח"כ יברך בפה"א על הספק ע"ש ובס"ק רב פעלים העליתי בתשובה כאליה רבא לברך על אותו של ספק תחלה, מיהו אם שכח ובירך על הודאי תחלה יברך על הסוכ"ר אח"כ, דודאי כשבירך על הודאי לא היה בדעתו לפטור הסוכ"ר, ודוקא לכתחילה עבדין להקדים הסוכ"ר על צד היותר טוב.

ואם יש לפניו פרי שברכתו עץ בודאי ופרי שברכתו אדמה בודאי, ופרי שהוא ספק שדינו לברך עליו שהכל, אי אמרינן בזה יקדים לברך על הספק שהכל ואח"כ יברך על הודאין כדי להרויח ברכה, או"ד הו"ל גורם ברכה שא"צ דהיה יכול לברך על עץ ואדמה הודאין תחלה ויכוין בהם לפטור את זה הספק, והנה שם בסה"ק רב פעלים הסברתי דאריך למעבד הכי להקדים הספק ואין כאן חשש ברכה שא"צ, ומצאתי סברתי להדיא בספר חמד משה והבאתי הוכחות לזה, אך שוב הבאתי דברי הגאון ר"ז בש"ע שלו סי' רמ"ט סעיף י"א דס"ל כל כהא יש בזה איסור ברכה שא"צ, וסו"ד העליתי בס"ד דבחול יקדים ההודאי ויכוין לפטור הספק, אך בשבת דצריך להרבות בברכות יכול להקדים הספק תחלה וירויח ברכה, ועיין ערך השלחן סי' רי"א ס"ק ג' דמסיק בשבת יו"ט שרי בכה"ג יע"ש.

אות יז

כל דבר שמעורב בו אחד מחמשת מיני דגן כדי ליתן טעם בתערובת מברך עליו מזונות, ואם הוא לדבק בעלמא ה"ז טפל ובטל בתבשיל, בד"א בחמשת מיני דגן, אבל שאר המינים שעירבן זה בזה אם כל אחד ניכר לעצמו מברך על כל אחד ברכה הראויה לו, ואם נתמעכו ונדבקו ש"ב הולכין אחר הרוב, ומברך על הרוב ופוטרי הב'.

וכשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה, אם עושין כן כדי שיסעוד הלב מברך בורא מיני מזונות, ואם לדבק לבד מברך בפה"ע, ולפי שיש להסתפק אם מכוונים ג"כ כדי שיסעוד הלב לכן טוב להחמיר לאכלו בתוך הסעודה, או שיאכל ג"כ פת כיסנין ופרי עץ, וכל כיוצא בזה יר"ש יוצא ידי כולם וכנז' בחס"ל סי' ר"ז אות ד' יע"ש.

אות יח

אורז מבושל בין תבשיל שקורין בערבי פלא"ו בין תבשיל שקורין בערבי שורב"א שנתמערך האורז, מברכין תחלה בורא מיני מזונות ואח"כ בנ"ר, ואף על פי די"א שאם לא נתמערך לגמרי עד שיהיו נדבקים זה בזה מברך בפה"א, כבר נתפשט המנהג לברך בורא מיני מזונות בכל גוונא, ואם אכל אורז זה ואכל ג"כ פת כיסנין אע"פ שאכל זה לחוד וזה לחוד יברך מעין שלש על כיסנין, ויפטור האורז ג"כ בזה הברכה, ודלא כהרב המגיה בחס"ל סי' ר"ח אות י"ט דכתב לברך בנ"ר תחלה על אורז ואח"כ מעין שלש על כיסנין דיש לפקפק בזה משום ברכה שאינה צריכה.

אות יט

האוכל פת כיסנין עד נ"ד דרה"ם שהוא שיעור שלשה ביצים מברך מעין ג', דכל כהא לא חשיב קביעות סעודה, ועל ע"ב דרה"ם מברך בהמ"ז לכ"ע דחשיב זה קביעות סעודה לכ"ע, אך מן נ"ד דרה"ם עד ע"ב דרה"ם י"א דמברך בורא מיני מזונות ומעין שלש, וי"א דמברך המוציא ובהמ"ז, ואף על פי דשורת הדין מחייבת דלא יברך בזה בהמ"ז משום ספק ברכות, וכל שאינו מברך בהמ"ז ממילא גם המוציא לא יברך כי אם בורא מיני מזונות, כדי שלא יהיו ברכותיו סותרות זא"ז וכנז' בש"ע לר"ז סיק קס"ח סעיף י"ב, מכל מקום ירא שמים יזהר שלא יביא עצמו לידי מדה זו אלא או יאכל פחות מן נ"ד דרה"ם ויברך מעין ג' או יאכל יותר על ע"ב דרה"ם ויברך בהמ"ז לכ"ע ועיין אחרונים, ואם מתחלה היה בדעתו לאכול מעט פחות מן נ"ד דרה"ם ויברך בורא מיני מזונות, ואח"כ נמשך באכילתו ואכל שיעור קביעות לכ"ע שהוא יותר מן ע"ב דרה"ם צריך לברך בהמ"ז אע"פ שבירך מזונות תחלה ונמצאו ברכותיו סותרות כי רק לכתחילה צריך להזהר בזה שלא יהיו ברכותיו סותרות זא"ז.

אות כ

איזה נקרא פת כיסנין לכ"ע היינו עיסה שנלושה בדבש או בחמאה או בחלב או בשמן או במי פירות ויין או בשאר משקים, והיה הרוב דבש או חמאה וכיוצא והמיעוט קמח ה"ז פת כיסנין לכ"ע דמברך עליה בורא מיני מזונות וברכה מעין שלש, וכן הוא הדין פת העשוי כמין כיסין שקורין בערבי סמבוס"ך שממלאים אותם קודם אפייתם בסוכ"ר עם שקדים או

עם אגוזים או שאר מיני פירות ותבלין, אע"פ שהעיסה עצמה נלושה במי בלבד ואע"פ שאפויים בתנור בלי שום משקה אפ"ה נחשבים פת כיסנין לכ"ע דמברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה מעין ג'.

אבל עיסה שנלושה במים לבד ועשה ממנה קודם אפייתה כמין כיסין ומלאם בשר או דגים או גבינה אין זה פת כיסנין לכ"ע, יען די"א כיון דבשר וגבינה ודגים הם בלא"ה באים ללפת את הפת אין מבטלים את העיסה מתורת לחם, דשאני מאותם כיסין שממלאים באגוזים וסוכ"ר ושאר פירות דאין דרך ללפת בהם הפת, ויש חולקין וס"ל כיון דאין דומין ללחם גמור יש להם דין כיסנין ומברכין עליהם בורא מיני מזונות וברכה מעין שלש, וכן עיסה שנלושה במים בלבד ואינה מתובלת ואינה ממולאת אלא שעושים אותה עוגות יבשות וכוססין אותה לתאבון, הנה גם בזה יש פלוגתא הנז', ולענין הלכה נקטינן בין בזה ובין בזה לברך בורא מיני מזונות וברכה מעין ג', דאין לברך בהמ"ז במקום ספק משום דמרבה בברכות, וברכת המוציא אף על פי דלית בה מרבה, מכל מקום כיון דמברך ברכה מעין ג' צריך לברך מזונות, דאם יברך המוציא יהיו ברכותיו סותרות זא"ז וכתב בחס"ל קס"ח אות ח' אם עירב בעיסה דבש או שמן או תבלין ואין טעם של התערובת ניכר בעיסה זהו פת גמור, ומה שעושים אותם צורות גלוסקאות משונות מצורת הפת אינו מעלה ומוריד, והאיש הירא את ה' אם ירצה לברך בורא מיני מזונות לפחות יתן שמן או תבשלין בכדי שיהיה ניכר ונרגש בהם, או יעשה כעכין יבשין שכוססין אותם ונקראים "ביסקויט" דאיכא למאן דאמר דחשיבי פת הבאה בכיסנין עכ"ד ופה עירנו יע"א נוהגים לעשות פת גלוסקאות דקים וקטנים שקורין אותם בלשון ערבי גראדי"ק או בעאב"ע ועושים אותם מעיסה שביליתה עבה ומניחים בה שמן שומשמן, ויש מניחין בה ג"כ תבלין שקורין בערבי חווייג ומברכים עליהם בכל מקום וברכה מעין ג', וצריך להזהירם שיתנו בה שמן שיעור מספקי שניכר ונרגש לחיך יטעם לאכול, ובודאי דאותם המניחים בה תבלי הנז' היא עדיף טפי כי התבלין נרגשין וניכרין יותר אך אין כל בני אדם ניחא להו לתת תבלין הנז'.

אות כא

לחם גמור שפיררו בפרוסות קטנות שאין בכל אחת אפילו רביע זית אך עדיין ניכר צורת הלחם בהם וזהו שקורין בערבי מגי"ס שמערבים אותם בדבש תמרים וכיוצא ואוכלים אותם, צריך להביא תחלה כזית פת ויטול ידיו ויברך המוציא עליו, ואח"כ יאכל זה המגי"ס ויברך בהמ"ז.

אות כב

אם אוכל פת כיסנין בתוך הסעודה שכבר אכל לחם גמור בה, אינו מברך על כיסני דברכת הפת שבירך עליו המוציא פוטר, אבל אם הביא מיני מתיקה של כיסנין לקנח סעודה י"א דמברך עליהם בורא מיני מזונות וי"א דאינו מברך, לכן אלו שדרכם להביא בתוך הסעודה זלאבי"א או ריח"ת חלקו"ם דאלו עשויים מן קמח שקורין נאש"א וסוכ"ר דכתבנו לעיל דמברך עליהם בורא מיני מזונות, יזהר להביא עליהם דבר אחר שברכתו שהכל ויברך עליו שהכל, ויכוין לפטור את אלו בברכה זו של שהכל ואז יאכל מהם בתוך הסעודה ועליו תבא ברכת טוב.

פרשת מטות

ברכות הנהנין ג'

פתיחה

ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצעה וצמיד וכו',

נ"ל בס"ד הטועם שהביאו תרומה לה' מחמשת מיני תכשיטין של זהב כי כיוונו בזה בתיקון ומיתוק חמשה גבורות אשר בנין המלכות שהיא סוד ה"א אחרונה שמספרה חמשה הוא ע"י חמשה גבורות, וידוע כי הזהב רומז לגבורה, ומטעם זה כתבו המקובלים דהמלכות נקראת כ"ה כי בניינה ע"י חמשה גבורות שכל אחת כלולה מחמשה הרי הם כ"ה ולכן סיימו בדבריהם לכפר על נפשותינו לפני ה' דהנפש היא מסוד המלכות כנודע.

ובזה יובן בס"ד הטעם דארז"ל כל ברכה שאי בה שם ומלכות אינה ברכה שלימה, דלכך תקנו אנשי כנה"ג בכל ברכה לומר בא"י אמ"ה, כי ידוע דהברכות הם תיקון המלכות שנקראת כנסת ישראל והיא סוד כ"ה כאמור לכך תקנו בכל ברכה בא"י אמ"ה שיש בתיבות אלו כ"ה אותיות, ואמרתי בס"ד רמז לזה מש"ה יודוך ה' כל מעשי וחסידיך יברככה, חלק התיבה לשתים וקרי בה יברכו כ"ה דברכה שלימה היא בשם ומלכות שיש בזה כ"ה אותיות, גם תקנו כ"ה אותיות בנוסח הברכה בשם ומלכות כמנין חיבה לרמוז שצריך האדם לברך באהבה וחיבה, כדי שברכתו תעשה פירות לגרום היחודים והזווגים למעלה לכן צריך האדם להזהר היטב בכל הברכות כולם, ובפרט בברכות הנהנין לברכם במתון בכונה ובשמחה ובחיבה שעי"כ יעשה בירור שלם בברכתו מן המאכל והמשקה, וגם עי"כ מעורר התיקון והיחוד למעלה ומוסיף כח והארה במידת המלכות בסוד תנו עוז לאלהים.

ומאחר דברכת הנהנין צריך לברך האהבה וחיבה כאמור, לכן מצוה לברך על החשוב יותר ולהקדימו על שאר פירות שיהי פוטר בברכה שאר פירות שלפניו דחלה הברכה של זה על כולם ועושה עי"כ בירור מכולם באכלו אותם.

אות א

אם היו לפניו מיני פירות ויש בהם פירות משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל יש דין קדימה לפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל על שאר פירות האילן, ולא עוד אלא גם בפירות שנשתבחה בהם א"י עצמן יש קדימה זה על זה כפי הסדר שסידרם הכתוב בפסוק ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש, הרי זכר כאן חמשה מיני פירות כי דבש הכתוב כאן הוא תמרים, וזה סדר קדימתן זא"ז הענבים בין לחים בין יבשים קודמים לתאנים וכ"ש לרמונים, וכן תאנים קודמין לרמונים, אבל התמרים קודמין לענבים מפני שהתמרים נזכרו ב' לארץ בתרא, וענבים ג' לארץ קמא, והזית קודם לתמרים, וגם קודם לענבים מפני שהזית ראשון לארץ בתרא, אבל אינו קודם לין אף על פי שהוא א' לארץ בתרא מפני כי חשיבות היין גדולה מאד, וגם ברכתו מבוררת יותר דאין מברכין בפה"ג אלא על היין, וכל ברכה הקבועה על מין פרטי יש בה שבח להקב"ה יותר שנראה בזה השגחתו יתברך בפרטות.

אות ב

י"א שאם יש פרי שאינו ממין שבעה חביב עליו יותר, מקדימו אפילו למין ז' מיהו סתם מר"ן ז"ל שקבלנו הוראותיו אינו כן, והמנהג פשוט אצלינו להקדים מין ז' על הכל כסתם מר"ן ז"ל, ומכל מקום אין מין ז' קודם לשאר פירות כי אם אחר שנגמר פרוי, על כן זיתים כבושים שהם קטנים ביותר ונראה לעין שלא נגמר פרוי עדיין אין קודמין.

אות ג

יזהר לברך על הפרי היותר נקי ויפה משום זה אלי ואנוהו, ויקדים בפה"ע לפה"א וכן בפה"א יקדים לברכת שהכל, ורק אם יש לפניו מיני מתיקה של סוכ"ר היוצא מן הקנים שהם עץ דמברך עליהם שהכל מספק דפלוגתא בברכות, ויש לפניו פרי עץ ודאי דבזה יקדים לברך על מתיקה דסוכ"ר קודם פרי העץ וכמו שכתוב בשבת הקודם משם הרב אליה רבא, אבל סוכ"ר הנעשה מן פרי אדמה שקורין שפנד"ר לא יקדמו על פרי העץ אבל יקדמו על פרי אדמה משום ספק ברכות הנז', ואם יש לפניו מין מתיקה שקורין מ"ן סמ"א שהוא מטל השמים הנה זה ברכתו שהכל מן הדין ולא משום ספק, וכן כמהין וכיוצא בזה שברכתם שהכל מן הדין דיברך עליהם אחר עץ או אדמה.

אות ד

כל דיני קדימה שכתבנו אינו אלא היכא דשניהם לפניו ורצה לאכול משניהם, אבל אם אין שניהם לפניו אין אומרים לו המתן עד שיביאו מין זה החשוב המוקדם כדי שתברך עליו

תחלה אלא מברך על מה שלפניו, וכן אפילו אם שניהם לפניו ואינו רוצה לאכול משניהם כי אם ממין אחד דוקא, יברך על מין שרוצה לאכול ממנו.

אות ה

אפילו אם פרי של חמשת המינים שהם ממין ז' הוא חצי פרי ושאר פירות האילן שלפניו הם שלמים יקדים מין ז', אבל אם שניהם מין ז' או שניהם אינם ממין ז' יקדים את השלם, וכן אם פרי האדמה הוא פרי שלם ופרי העץ חצי פרי יקדים בפה"ע וכן הדין בפירות של אדמה עצמן ג"כ יקדים את השלם וכתבתי בסה"ק מקבציאל דהא דצריך לברך על השלם היינו שיהיה שלם בעת הברכה, אבל אחר שבירך עליו לא יניחנו בפיו שלם כמו שהוא כברייתו, יען דכתבו הפוסקים דצריך להזהר שלא יאכל פרי שלם כברייתו אפילו קיטנית אחת, מפני די"א כיון שהוא בריה שלימה נקרא דבר חשוב ומברכין עליו ברכה אחרונה, ואף על פי דיש הרבה חולקין בזה וסב"ל ולא יברך ברכה אחרונה על זה, מכל מקום למה יאכל דבר שלם ויכניס עצמו לכתחלה בסלע המחלוקת, לכך הוא יברך בהיותו הפרי שלם ולא יכניסו כולו בתוך פיו אלא יכניס מקצתו ויאכל מקצתו ואח"כ יכניס שארית הפרי, אבל לא יחתוך הפרי בידו אחר הברכה משום דבזה שווה בין ברכה לאכילה, אלא יעשה כמו שכתבנו שיכניס הפרי תיכף אחר הברכה בפיו ולא יכניסו כולו אלא מקצתו, וחותר מקצתו בשיניו ויאכל המקצת ויחזור ויכניס השארית ויאכלנה, ודין זה נוהג תמיד בין בפירות של ז' המינים שברכתן האחרונה מעין ג' בין בשאר פירות האילן שברכתן אחרונה בנ"ר, ועיין עולת תמיד ואליה רבא וערך השלחן וחיי אדם ושאר אחרונים.

וכל זאת האזהרה שהזהרנו בדבר זה שלא יאכל פרי שלם כברייתו היינו אם אינו אוכל ממנו שיעור של ברכה אחרונה, אבל אם אוכל שיעור של ברכה אחרונה יאכל שלם כי בלא"ה הוא אוכל שיעור ומברך ברכה אחרונה, וכן הוא הדין אם אוכל פירות אלו בתוך הסעודה דמברך אח"כ בהמ"ז יאכל שלם אפילו אינו אוכל אלא פרי אחד בלבד, ודע כי ימצא פה עירנו ענבים קטנים אדומים יבשים שקורין קשמה שאמרו ובאלו א"א לעשות תקנה שכתבנו לעיל שיכניס מקצתם לתוך פיו מחמת שהם קטנים מאד מאד לכך אם אינו אוכל מהם שיעור של ברכה אחרונה ימשוך ידו מהם ולא יאכל מעט כי בזה נכנס בפלוגתא הנז' בברכה אחרונה וכן כל כיוצא בזה.

אות ו

על דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר ודגים וביצים וחלב וגבינה מברך שהכל, ועל כמהין יברך שהכל.

אות ז

פירות אילני סרק שאין נזרעים בידי אדם מברך בפה"ע, והוא הדין עשי דדברא שאין נזרעין ע"י אדם יברך בפה"א כן הוא סברת רבינו האר"י ז"ל וכן עיקר, ודלא כהפוסקים דס"ל על זה ועל זה יברך שהכל.

אות ח

חומץ חזק שמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ אינו מברך כלום מפני שהוא מזיקו, אבל אם אינו חזק כ"כ ודאי אית ליה הנאה מניה ומברך עליו שהכל.

אות ט

יין שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חומצתו אין מברכין עליו בפה"ג אלא שהכל ואם טעה ובירך בפה"ג יצא.

אות י

סירופ"י שהוא מי ענבים שנקפאו וקורין אותו בערבי דב"ס מברך עליו שהכל, ולאחריו בנ"ר ועיין אחרונים.

אות יא

לימוני"ם חמוצים וכן המין שקורין בערבי נארנ"ג אם אין חמוצים כ"כ ונאכלין ע"י הדחק יברך שהכל, אבל החמוצים הרבה שאין דרך לאכלן אפילו ע"י הדחק אין מברך עליהם, וכן הבוסר שקורין בערבי חוצר"ם אם אינו חמוץ הרבה שנאכל ע"י הדחק יברך שהכל מפני המחלוקת, אבל חמוץ הרבה שאינו נאכל ע"י הדחק לא יברך עליו מפני שהוא מזיק, ועיין בספר הלקוטים לרבינו ז"ל בפרשת עקב דף ק"ז ע"ד יע"ש.

אות יב

השותה מים לצמאו מברך שהכל ואחריו בנ"ר, ואם לא היה תאב לשתות אלא חנקתיה אומצא ושתה מים להעביר האומצא אינו מברך לא תחלה ולא בסוף כיון דלית ליה הנאה מיניה, והוא הדין אם שותה מים כדי לבלוע סם של רפואה כיון דאינו תאב למים לא יברך וכן כיוצא בזה, אבל שתה שאר משקין להעביר האומצא וכיוצא ה"ז מברך על המשקין כיון דאית ליה הנאה מניהו.

אות יג

כל אוכלים ומשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמם טוב והחייך נהנה מברך עליהם תחלה וסוף, ואם אנסוהו לאכול או לשתות אף על פי דהחייך נהנה ממנו אינו מברך עליו הואיל ונאנס על כך.

אות יד

שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה ונזכר קודם שלעסו אם הוא דבר שאם יפלוט אותו לא יהיה נמאס אצלו ה"ז פולטו לתוך ידיו ויברך עליו ויאכלנו, ולא יהיה מברך עליו בעודו בפיו משום דכתיב ימלא פי תהלתיך, ואיך יברך ופיו מלא מאכל, ואם הוא דבר שאם פולטו יהיה נמאס אצלו ה"ז מסלקו בפיו לצד אחד ומברך עליו משום דאסור לאבד אוכלין, אבל אם אירע לו כן במשקין דא"ל לו לסלקן לצד אחד יפלוט אלו המשקין לאיבוד, ואם הוא דחוק לאלו המשקין שבתוך פיו שצריך לשתותן נ"ל דיהרהר הברכה בלבו ויבלעם דקי"ל הרהור במקום אונס מהני וכמו שכתוב בזה במ"א, אבל לא יעשה התיקון כמו שכתוב הרש"ג ז"ל בקיצור ש"ע סי' נו"ן סעיף יו"ד לבלען ואח"כ יברך ברכה ראשונה.

אות טו

בברכה על שהכל נהיה בדברו נרמז תיקון של תערובת טוב ברע שהיה ע"י חטא אדם הראשון, דהכתוב אמר על כל מוצא פי ה' יחיה האדם כי בדבר פי ה' הכל נעשה במעשה בראשית שכל דבר שהיה רוצה היה אומר יהי כן ויהי כן, שבכח הדיבור של הקב"ה היו כל הברואים וזה נקרא מוצא פי ה', ובכל הדיבור שלו יתברך יחיה האדם והבהמה והצומח והדומם, שהרוחניות של האמירה היה מתלבש בכל דבר ודבר, וזה שתקנו בברכת הנהנין שהכל נהיה בדברו דזו היא ברכה כוללת דקי"ל על הכל אם אמר שהכל יצא, ולכן בכח זאת הברכה עולה כל הרוחניות והקדושה למעלה למקומה ויתוקנו מקלקולם שהיה להם מחטאו של אדם הראשון וכנז' כל זה בדברי רבינו ז"ל ספר הלקוטים הנדפס בעה"ק ירושלים תוב"ב פרש עקב יע"ש.

אות טז

בברכה אחרונה שהיא ברכת בנ"ר נרמז תיקון נפשות המגולגלים בצומח או בעל חי או במינים אחרים אשר מתגלגלים שם ע"י חטאם והם נתקנים ועולים משום בכח הברכה, וזה ביאורה בא"י אמ"ה בורא נפשות רבות מברואיו, וחסרונם על כל מה שבראת כלומר ע"י חסרונם הם צריכים להתגלגל באחד מאלו המינים איש לפי חטאו, ולכן צריכין אנחנו בכח זאת הברכה להחיות בהם נפש כל חי שהוא מגולגל שם, ועל כן ברוך הוא חי העולמים המפליא לעשות דבר גדול כזה על ידינו.

פרשת מסעי

ברכה אחרונה

פתיחה

ויסעו ממרה ויבאו אילמה, ובאלים שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם. נ"ל בס"ד ויסעו ממרה היא הקליפה קשה ומרה כלענה שנפרדו ממנה, ויבאו אילמה חלק התיבה לשתים וקרי בה א"י למ"ה דידוע שיש שני בחינות בירור י"א סמני הקטורת הא' הוא של בחינות דכורא התפארת, והם הרמוזים בפסוקי תורה של קח לך סמים נטף ושחלת וכו' שאנחנו אומרים בכל יום, והב' הוא של הנוקבה מלכות והם הרמוזים בברייתא שהיא תורה שבע"פ והיא ת"ר פטום הקטורת כיצד וכו' הצרי והצפורן וכו' שאנחנו אומרים בכל יום ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב איזה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי, דקאי א"י חד על בירור בחי' י"א סימנים של התפארת, וא"י חד על בחי' בירור י"א סמנים של המלכות, וידוע כי התפארת הוא בחי' שם הוי"ה שמלוי אלפין שעולה למספר מ"ה לכך מה כינוי לתפארת, ועוד נמי תיבת מה היא כינוי למלכות בסוד מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל ע"פ מה אשיב לה', נמצא תיבת מה קאי על התפארת וקאי על המלכות, ולזה אמר ויבאו א"י רמז לבירור י"א סמני הקטורת למ"ה נרמז כאן על בחינת התפארת ועל בחינת מלכות דשניהם מכונים בשם מה דע"י הפרדת ישראל מן הקליפה מצליחים בבירור של י"א סימנים לבחינת התפארת הנקרא מה ולבחי' המלכות הנקראת מה, ובאלים הם ישראל שהם אילי הארץ שהם העיקר בעולם, שתים עשרה עינות מים רמז לשם בן י"ב אותיות שילוב הוי"ה אהי"ה אדנ"י שניתן להשפיע לישראל כמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל בפ"ע סוף קדושין בשם רבינו האר"י ז"ל וז"ל ודע כי שם בן י"ב הוא שם הוי"ה אהי"ה אדנ"י בשילוב אשר הם י"ב אותיות, והנקודות הצניעות מפני הפריצים שלא ישתמשו בו, וכאשר האדם צדיק שם אהי"ה מסייעו במחשבתו, ושם הוי"ה בדיבור, ושם אדנ"י במעשהו עכ"ל רבינו ז"ל שהביאו בפ"ע הנז' יע"ש, נמצא שם בן י"ב הנז' הוא שתים עשרה עינות מים להשפיע לישראל אשר לא עשה כן לכל גוי, ועוד יש באלים הם ישראל שבעים תמרים של הבינה דהתורה הנקראת יין מבינה נפקא כי ידוע שהבינה נקראת יין אשר מספרו שבעים היא סוד הבריאה הנקראת עוה"ב ונשמות ישראל הם מבריאה, והתורה נתנה לנו מן הבריאה בסוד ברוך אלהינו שבראנו לכבודו ונתן לנו תורת אמת ולכן אמרו בזוהר הקדוש התורה מבינה נפקא, ולכך התחילה באות ביי"ת דבראשית שהוא סוד בינה ולכך התורה נדרשת בשבעים פנים כמו שאמרו רז"ל שבעים פנים לתורה, ובזה נתקן אות ע' דעו"ר ויהיה אור כמו שכתוב השל"ה ז"ל, ובזה פרשתי ב"ד הטעם של שבעים שמות דאמרו במדרש רבא פרשת נשא שבעים שמות יש לו להקב"ה, שבעים שמות יש לתורה, שבעים שמות יש לישראל שבעים שמות לירושלים יע"ש, כי אמרו בתקונים קב"ה הוא ואורייתא וישראל כולא חד, ולכן כמו שיש שבעי שמות להקב"ה כן יש ע'

שמות לתור הוכן יש נמי ע' שמות לישראל ומאחר דהשראת שכינתו יתברך בירושלים הנקראת בית ה' וכן עיקר מציאות התורה בירושלים דכתיב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וכן מקום הקבוע והמיוחד לכל ישראל הוא ירושלים דלא נתחלקה לשבטים לחד מ"ד לכך גם ירושלים יש לה ע' שמות וכתוב ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו והיינו הבינה שנקראת ירושלים של מעלה וכמו שאמרו רז"ל, לכן התורה וישראל וירושלם לקחו ע' שמות כמנין יין שהוא סוד הבינה שמספרו שבעים, ולזה אמר ויחנו שם בשבעים תמרים של הבינה, או אל תקרי שם בקמ"ץ אלא שם בצר"י כי כנגד שבעים תמרים של הבינה חנו בשבעים שם.

או יובן בס"ד שבעים תמרים לאותיות ו"ה שבשם הוי"ה שהם סוד שבעה ספירות חג"ת נה"י הוא סוד אות ו"ו, ומלכות ה"ס אות ה"א אחרונה, וידוע כי שבעה ספירות אלו הם כל אחת כלולה מעשר שהם שבעים וזה הטעם דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה כי ישראל וכל מין האדם יצאו מן בחי' ו"ה שבשם שהוא סוד שבעים ספירות כאמור, וידוע כי בחינת אות וא"ו דשמה קדישא מכונה בשם מ"ה, וכן אות ה"א אחרונה דשמה קדישא מכונית בשם מ"ה בסוד מה אשיב לה', וז"ש ימי שנותינו בהם בהפוך אתון במה ר"ל תלויים בבחינת ו"ה שהם סוד מה, או במה - ב' מ"ה כלומר בשני בחינות מ"ה הנז' ולכן הם שבעים שנה כי שתי בחינות מ"ה הנז' שהוא סוד ו"ה הם שבעים ספירות, ובזה יובן הטעם שיש בראש האדם שבעה נקבים הנקראים שבעה חלונות כנז' בע"ח ע"ש שער הארות מוחין ז"ן שער ל"ב פ"ה ע"ש והיינו כדי לקבל שפע משרשם העליון שהם ז' ספירות של בחי' ו"ה שבשם וגם בהקדמה זו מובן נמי הטעם מה שנקראו ישראל בשבעים שמות כנז' במדרש רבא שהבאתי לעיל כי נפש חיה הוא שמו ר"ל השם שלא במדרש רבא שהבאתי לעיל כי נפש חיה הוא שמו ר"ל השם שלא וישראל שרשם מן ו"ה שהם ז' ספירות שכל אחת כלולה מעשר הם ע', ובזה יובן נמי מה שיש לירושלם ג"כ שבעים שמות כנז' במדרש הנז"ל, והיינו כי ירושלים ה"ס המלכות שנקראת בת שבע שיש בה ז' ספירות שכל א' כלולה מעשר הם שבעים, וכתבו המקובלים ז"ל לכך היו שנותיו של דוד הע"ה שבעים שנה כי הוא היה בסוד המלכות כנודע, וכמו שכתוב באמת ליעקב במע' הדל"ת יע"ש.

ובזה יובן הטעם שנשתבחה ארץ ישראל בשבעת המינין דוקא, והיינו כי ידוע דא"י כולה היא בסוד המלכות הנקראת בת שבע לכך נשתבחה בשבעת המינין כנגד שבע ספירות, ולכן תקנו רז"ל בכל ברכה שם ומלכות בששה תיבות של ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהם שבעה תיבות כי בשם הוי"ה צריך להכירו באל"ף דל"ת ולכוין בו ביה"ה, והיינו דיודע שתקון הברכות הוא במלכות הנקראת כנסת ישראל, ובזה יובן מה שתקנו על הלחם המובחר שבעה ברכות שהם ענט"י והמוציא וארבע ברכות בהמ"ז וברכת בפה"ג

לכוס ברכה הרי שבעה, ובזה מובן חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה הם שבעה תיבות של בא"י אמ"ה עם השם דכונת הלב, שבאלו יהיה הבנין של הבירור השייך למלכות הנעשה ע"י האכילה ושתייה.

אות א

כל אכילה ושתייה המעולה יותר מצד הבירור הנעשה בה תקנו בה ברכות יותר, לכך אכילת הלחם שהיא מעולה יותר במלאכת הבירור תקנו לפניה שתי ברכות שהם ענט"י והמוציא, ולאחריה חמש ברכות שהם ארבע דבהמ"ז ואחת של הכוס, ואכילה של שבעת כמינין כשאוכל מיני מזונות, או פירות העץ דחמשה מינין הואיל ואינה מעולה אכיה זו כאכילת הלחם הגמור, לא תקנו בה אלא ברכה אחת באחרונה אך היא מעין שלש ברכות דבהמ"ז, ואכילה של פירות דשאר אילנות או פירות האדמה ובשר ודגים וכיוצא דגריעה מאותה אכילה של שבעת המינים שנשתבחה בהם א"י לא תקנו בהם ברכה מעין שלש אלא ברכה של בנ"ר.

לכן חמשה מיני פירות שהם משבעת המינים שנשתבחה בהם א"י אם אכל מהם כזית שהוא תשעה דרהם מברך לאחריה ברכה מעין שלש שהיא על העץ ועל פרי העץ וכו' וחותם ונודה לך ה' אלהינו על הארץ ועל הפירות בא"י על הארץ ועל הפירות, וחמשה מינים אלו שגדלו בא"י עצמה בין אם אוכלם בא"י בין אם אוכלם בחו"ל חותם ונודה וכו' על הארץ ועל פירותיה בא"י על הארץ ועל פירותיה, ואם אוכל מיני מזונות שגדלו בא"י עצמה חותם על הארץ ועל מחיה ועל כלכלתה וכן הוא הדין ביין אחר ששתה כשיעור שצריך ברכה מעין שלש על היין של חו"ל יחתום ונודה לך ה' אלהינו על הארץ ועל פרי הגפן בא"י על הארץ ועל פרי הגפן, ועל יין של ארץ ישראל יחתום ונודה וכו' על הארץ ועל פרי גפנה בא"י על הארץ ועל פרי גפנה.

אות ב

שיעור כזית לברך אחריו ברכה אחרונה הן מעין שלש הן בנ"ר שהוא תשעה דרה"ם כל זה הוא באכילה, אבל בשתייה בין יין בין מים ושאר משקין אין מברכין ברכה אחרונה אלא עד ששותה רביעית שהוא ז"ך דרה"ם, אך יש חולקין וס"ל גם במשקין חיוב ברכה אחרונה הוא בתשעה דרה"ם ואף על פי דלא קי"ל הכי משום סב"ל ירא שמים יזהר שלא יביא עצמו בידים לידי ספק זה, אלא או ישתה פחות מתשעה דרה"ם ולא יברך ב"א לכ"ע, או ישתה ז"ך דרה"ם ויברך לכ"ע.

אות ג

בברכה מעין שלש הן של מזונות הן של יין הן של חמשת המינים דא"י, צריך להזכיר מעין המאורע בשבת וי"ט ור"ח ואם שכח אין מחזירין אותו, ואם אמר כי אתה טוב ומטיב לכל ולא הזכיר מעין המאורע לא יזכיר עוד, וכמו דקי"ל בבהמ"ז דאם התחיל ברכה רביעית שוב אינו יכול להזכיר מעין המאורע כן הדין בזה, יען כי אתה טוב ומטיב הוא מעין ברכה רביעית דאף על פי דקורין לברכה זו מעין שלש הנה היא באמת מעין ארבע וקראו אותה מעין שלש מפני דהשלש המה דאורייתא לכך נקראת על שמם כן הוא סברת אליה רבא סי' ר"ח סע"ק ר', מיהו הרב המגיה בחס"ל סי' ר"ח מחודש ד' ערער בזה וכתב דיש לחלק יע"ש, ועל כן העלתי בסה"ק מקבציאל כיון דאמר כי אתה טוב ומטיב לכל לא יזכיר מעין המאורע בפירוש אלא יהרהר הדברים בלבו ואח"כ יחתום.

אות ד

אכל פירות משבעת המינים וגם מיני מזונות וגם שתה יין יכלול בברכה אחרונה לשלשתם יחד, ויקדים המחיה ואח"כ הגפן ואח"כ העץ.

אות ה

כל האוכלין מצטרפין לכזית, אבל אכילה ושתיה אין מצטרפין, ומיהו פת השרויה במשקה מצטרף המשקה הבלוע בתוכה לשיעור כזית.

והא דאמרינן כל האוכלין מצטרפין לכזית היינו דוקא לברך בנ"ר, אבל לברכה מעין שלש אם אכל חצי זית מחמשת המינים וחצי זית שאר פירות לא יברך מעין שלש אלא יברך בנ"ר ועיין טוב עין להגאון חיד"א ז"ל דף מ"ד, והוא הדין אם אכל חצי זית מחמשת המינים וחצי זית מזונות או חצי זית פת אין מצטרפין ויברך בנ"ר אבל חמשה מיני פירות של שבעת המינים מצטרפין שאם אכל חצי זית ענבים וחצי זית תאנים או רמונים או זיתים או תמרים מצטרפים זע"ז לברך מעין שלש, ואם אכל חצי זית מזונות וחצי זית פת יברך מעין שלש.

אות ו

אם אכל פירות שברכתן מעין שלש וגם אכל פירות שברכתן בנ"ר אע"פ שאכל מכל אחד שיעור כזית אין צריך לברך בנ"ר דאלו נפטרים בברכה מעין שלש שמברך עתה.

אות ז

אכל חצי זית ושהה וחזר ואכל חצי זית אם אין מהתחלת חצי זית הראשון עד סוף חצי זית האחרון שיעור אכילת פרס שהוא שיעור ג' ביצים דהיינו נ"ד דרהם הרי שתי אכילות

אלו מצטרפין ומברך ברכה אחרונה, ואם לאו אין מצטרפין ולא יברך, ואף על פי דיש חולקין וס"ל באכילה של רשות אם אכל כשיעור אפילו אם שהה כדי אכילת פרס מברך ב"א, דלא אתמר האי דינא אלא באכיל חובה כגון מצה דליל פסח או כזית פת דלילה ראשונה דחג בסוכה מכל מקום הא קי"ל סב"ל, ועיין זכור לאברהם ח"ג בקונטרס אחרון ועוד שאר אחרונים שלא הזכירו שם, ומיהו נ"ל שיברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבד, ואם אירע לו כך ואפשר לו להשלים שיעור בלא שהיה ולברך תע"ב, וכ"ז באכילה אבל בשתיה אם שתה מעט ושהה ואח"כ השלים השיעור אם יש מתחלה וע"ס שיעור שתיית רביעית אין מצטרפין.

אות ח

המוצץ פירות חשיב אכילה ושיעור בכזית, והיינו דוקא במוצצם ע"י לעיסה שנותנם בפיו דכיון שצריך הוא ללעוס בשיניו דיינין ליה כאוכל ושיעורי בכזית, אבל מציצה שאין בה לעיסה כגון המוצץ פארטקא"ל או נארנ"ג וכיוצא שתופס הפרי בידו ומוצצו דאין בזה לעיסה הרי זה דינו כשתיה, ואפילו אם מצץ שיעור רביעית לא יברך ברכה אחרונה יען כי בשתיה בעינן שלא ישהה מתחלה וע"ס שיעור שתיית רביעית והמוצץ א"א שימצוץ שיעור רביעית ולא ישהה יותר מכדי שתיית רביעית, ועל כן כל פרי שאין מוצצו ע"י לעיסה אין מברך ברכה אחרונה אפילו אם מוצץ הרבה ועין קול אליהו סי' ז' יע"ש.

אות ט

אין לברך ברכה אחרונה על משקה חם כגון קהו"א או ג'א"י וכיוצא, מפני שאין שותים מהם שיעור רביעית בלתי שהיה שהוא שיעור שתיית רביעית מחמת שהם חמים, והוא הדין לשותה מים קרים בימות החורף שמוכרח לשתות מעט מעט מפני הקרירות ושוהה בשתייתו הרבה.

אות י

אם לא היה בדעתו לאכול אלא רק חצי שיעור כי רצה לאכול רק תפוח אחד שהוא חצי שיעור והביאו לו ואכל ואח"כ נתאוה לתפוח אחר והביאו לו וברך עליו ואכלו אע"פ שלא היה מתחילת אכילת תפוח ראשון ע"ס אכילת תפוח שני שיעור אכילת פרס עכ"ז נסתפקו הפוסקים אם מצטרפים ב' אכילות אלו לברך ב"א ונשאר הדבר בספק ברכות, לכך לא יביא עצמו לדבר זה אא"כ יאכל בשניה שיעור שלם, ואם עבר ואכל ואין לו עוד להשלים השיעור ה"ז יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבד.

אות יא

שתה יין וגם שאר משקין אינו מברך בנ"ר על המשקין דברכת על הגפן פוטרותן ואם שתה המים או שאר משקין קודם ששתה היין י"א דאין על הגפן פוטרותן וי"א דגם בזה פוטרות, לכן צריך להזהר שלא יביא עצמו לספק ברכות ויברך בנ"ר על המים או על שאר משקין קודם שישתה היין ואם לא עשה כן יברך בנ"ר בלי שם ומלכות משום סב"ל.

אות יב

אם אכל או שתה כשיעור ותכף ומיד הקיאו אינו מברך ברכה אחרונה ועיין אחרונים.

אות יג

ברכה מעין שלש יזהר לברך אותה מיושב, מפני די"א שההיא דאורייתא, והמחמיר לברך מעין שלש בעינים סגורות כמו בהמ"ז תע"ב.

אות יד

אין אדם עונה אמן אחר ברכותיו אא"כ אמר ב' ברכות או יותר אז יאמר בסוף הברכות אמן, ולכן המברך ברכות הפטרה עונה אמן אחר ברכות הפטרה, והשומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות אפילו שלא שמע כולה מתחילה וע"ז חייב לענות אמן, ויכוין העונה גם על המברך להוציאו י"ח עניית אמן, ולכן צריך לענות בקול כדי שישמע המברך וגם צריך שיתכוין המברך לצאת י"ח, אך יזהר העונה שלא ירים קולו באמן יותר מן המברך והזהר הקדוש החמיר מאוד בעונש השומע ברכה ואינו עונה אמן לכן אם המברך על איזה דבר לעצמו רואה דהשומעין מזלזלים באמן ואין עונין, טוב שיברך בלחש כדי שלא ישמעו הברכה ויבואו לידי מכשול וכנז' בחס"ל סי' רט"ו אות ג'.

אות טו

כששומע אחר מתפלל על דבר או מברך לישראל אפילו בלא הזכרת השם חייב לענות אמן, ולכך צריך לענות אמן אחר הרחמן בבהמ"ז, וכן צריך לענות אמן כשעושה הש"ץ מי שברך לקהל, וכן יענו אמן כשאומר ש"ץ קודם מוסף בשמיני עצרת וביום א' של פסח בגשמי אורה תאיר אדמה וכו' בטללי אורה תאיר אדמה וכו' וכן בסליחות כשאומר אלהינו שבשמים וכו' יענו הציבור אמן, וכן כל כיוצא בזה.

אות טז

ילמד בניו הקטנים שיענו אמן, דמיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעוה"ב, ותינוקות אשר מברכים חייב האדם לענות אחריהם אמן, ורק אם הם לומדים נוסח הברכות דרך לימוד כדי להתלמד אין עונין אחריהם אמן, וכל המברך ברכה שאינה צריכה אסור לענות

אחריו אמן, וכל המשנה ממטבע שטבעו חז"ל בברכות בדבר שמעכב אין עונין אחריו אמן, וכ"ש אם דלג שם ומלכות בברכה שתקנו בה שם ומלכות, דאפילו אם לא דלג אלא תיבת העולם אין עונין אחריו אמן.

פרשת דברים

תשעה באב

פתיחה

אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו היושבים בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד, אל תתגרו במ כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל וכו',

נ"ל בס"ד ע"פ הקדמה ידועה שכתבו המפרשים בשם חז"ל דיעקב אע"ה לקח חלקו ניסן אייר סיון, ועשו תמוז אב אלול, אך נתגבר יעקב אע"ה עליו וחסף ממנו את אלול ונשאר בידו תמוז ואב בלבד ולכך שלט בהם בזמן החרבן והרע לישראל בהם, אך לעתיד גם שנים אלו יקחו ממנו וישלטו בהם ישראל ויהיו שני חדשים אלו ימים טובים לישראל עכ"ד, גם ידו מה שאמרו המקובלים ז"ל דקליפת עשו תפול בזמן שיקח ממנו יעקב אע"ה אות וא"ו שהיא בסוף שמו וישאר בו עש ואז יתקיים בו עש יאכלם, גם ידוע מה שאמרו רז"ל במדרש רבא מאד זה היצה"ר, וז"ש אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו, פירוש גם לעת עתה אתם לוקחים את אלול שהיה תחלתו חלק עשו, וייראו מכם, ולכן צריך שבחודש הזה תהיו נשמרים מן היצה"ר הנקרא מאד כדי שלא תתגבר אדום שהיא אותיות מאוד, אך אל תתגרו במ לפגוע לרשת ארצם כי לא אתן לכם מארצם אלא עד מדרך כף רגל כלומר עד שתתגברו במע"ט שתהיו יכולים ליקח מהם אות וא"ו שהוא רגל ר"ל סוף שמו של עשו, או יובן בס"ד עד מדרך כף רגל שיהיה נקצץ ונתקן הקו"ף דקנה ויהיה מן קנה הנה, או יובן שיושלם הברור דאז מטו רגלין ברגלין כמו שכתוב בזוהר הקדוש.

נמצא לעת עתה אנחנו מצפים ליקח גם תמוז ואב שיהיו ימים טובים ודבר זה תלוי בתשובה ומע"ט, והנה ידוע מה שאמרו הרב ב"ע ז"ל כי י"ב חדשים הם כנגד י"ב אותיות שם אדנ"י במלואם ואת א' מתחיל בניסן ע"ש, נמצא לפ"ז תמוז ואב הם אותיות ד"ל די"ב אותיות הנז', ובזה יובן בס"ד אשרי משכיל אל דל הם תמוז ואב שהם בחינת אותיות ד"ל דשם אדנ"י לתקנם ע"י תורה ומצוה ומע"ט דאז ביום רעה ימלטהו ה', ואיתא בזוהר הקדוש בחדשי החורף יש טבת ושבת שהם ג"כ קשים והם כנגד תמוז ואב, ונודע כפי סדר האותיות יהיו טבת ושבת כנגד אותיות י"ו דאותיות הנז', וגם אלו אחר שיותקנו תמוז ואב גם הם נתקנים ונמתקים וישתלשל בהם שפע רב נמצא תמוז ואב וטבת ושבת הם

אותיות דליו ובזה יובן בס"ד יזל מים מדליו כלומר שפעע גדול מחדשים שהם כנגד ל"ו, וזרעו ישראל, במים רבים היא התורה.

והנה תמוז אב מספרם תאנה, ובזה יובן בס"ד נוצר תאנה לעת עתה יאכל פריה לעת"ל שיתהפכו לימים של טובה, ונודע כי החרבן וכל הרעות שהיה לישראל היו מסיבת עון עץ הדעת שהיה תאנה כמו שאמרו חז"ל, ועוד איכא דס"ל דגפן היה ואלו דברי אלהים חיים דהוה הכי והוה הכי, ובזה יובן כי עץ השדה נתן פריו תאנה וגפן נתנו חילם, ר"ל עץ השדה הם אילני סרק שעתידין להוציא פרי, יען כי תאנה וגפן שחטא בהם אדם הראשון נתנו חילם שנתקנו.

ולכן חודש זה נקרא אב שהוא עתיד להיות אבל לכל חדשים מאחר שנעשו בו רבות רעות מוכרח שיהיו בו טובות מרובות יותר מכל חדשים ע"ד מש"ה שמחנו כימות עיניתנו, גם נ"ל נקרא אב שהוא יתוקן ויתגבר בזכות התורה כמו שאמרו רז"ל אל"ף בית אלף בינה ולכן שבטו יששכר, והנה נודע כי תוקף ימים רעים של חדש זה הוא בכניסתו בלבד שהם תשעה ימים שיש בהם ר"ו שעות כמנין גבורה וכמנין אריה, לכן מזל חודש זה הוא אריה תוציא מהם ד' שעות שהוא שלישי אחרון של יום ט"ב שאז נולד המשיח מושיען של ישראל נשאר ר"ב שעות ונעשו ר"ב שעות אלו רעים לישראל בחרבן בשביל שבזו ת"ח כמו שאמרו רז"ל לא חרבה ירושלם אלא עד ביזו בה ת"ח, וידוע כי ת"ח של א"י נקרא רבי כמו שאמרו חז"ל כל רב מבבל וכל רבי מא"י, ומאחר שביזו את רבי לכך לקו ברי"ב שעות קשות אלו של תשעה ימים הנז', והנה אנחנו בוטחים כי רי"ב שעות רעות אלו יתהפכו לעתיד לטובה שיהיו מספר אור"ה שעולה רי"ב ויתקיים בימים אלו ליהודים היתה אורה ושמחה וששון.

ובזה יובן בקהלת י"א ומתוק האור וטוב לעינים, כי שני חדשים תמוז ואב הם כנגד ב' עינים ימין ושמאל ועליהם כתיב עיני ירדה מים וכמו שכתוב רבינו ז"ל בשער הכונות, וידוע כי החכמים מכונים בשם עינים, לכך הקב"ה תבע עלבונם בימים אלו של תמוז ואב שהם בחינת עינים, ולכך באיכה הקדים אות פה לאות עין על שבזו ת"ח שהם עינים, והתוקף של רעות הימים אללו היה ברי"ב שעות הנז' שהם כמנין האור ולזה אמר ומתוק האור שיתמתקו רי"ב שעות ויהיו אור, ובזה יהיה טוב לעינים הם תמוז ואב שהם בחינת עינים, וז"ש קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו, כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, כי בתמוז ואב שהם עין ועין יראו בשוב ה' ציון.

ועוד נ"ל בס"ד הטעם שנקרא חודש זה אב כי הוא תלוי בתיקון ב' אותיות ו"ה של השם ואות אל"ף של כסא, כי כאשר יושלם תיקון שלהם שיהיה השם שלם והכסא שלם אז גם

הוא יהיה לטובה לששון ולשמחה, כי לכן עתה בימי החרבן ארז"ל משנכנס אב ממעטין בשמחה להיות דהשם חסר ו"ה המורים על השמחה כמו שאמרו רז"ל בין וי ל-זה ניצול ריב"ז, ולכן נקרא אב רמז באותיות אב על אותיות השם וכסא, ובזה יובן אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה, אב"ן ר"ת נכנס אב, הוא תשעה ימים הנכנסין בתחלה מאסו הבונים הם החכמים שנקראים בונים כמו שכתוב אל תקרי בניך אלא בוניך שגזרו בהם כמה דברים של צער ואבלות וכאשר נבאר, אך באמת היתה לראש פנה כי יהיה חודש זה אב לכל חדשים, ואל תחשוב שהמעלה שתהיה בו לעתיד תהיה ע"י בשר ודם שאין סופה להתקיים אלא מאת ה' היתה המעלה לחודש זה, והיא נפלאה בעינינו חלק התיבה לשתיים וקרי בה ב' עינינו כלומר בשתי עינים של תמוז ושל אב, זה היום הידוע שהוא יום ט"ב שהיה קשה ביותר שבו נשרף ההיכל, עשה ה' לשון תיקון כמו ובן הבקר אשר עשה שהוא יתברך תקנו בידו ולא ע"י שליח, ולכן לעתיד נגילה ונשמחה בו בכפל המורה על הקיום.

ובזה יובן רמז הכתוב בשוב ה' את שיבת ציון וכו' אז ימלא שחוק פיני ולשונינו רנה, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, הגדיל דייקא שנתגדל באותיות ו"ה ואנחנו משיבין כן האמת הגדיל ה' לעשות עמנו על כן היינו שמחים כיון דנשלמו ו"ה המורים על שמחה, והנה לעתה הזורעים בדמעה שבוכים בט"ב, ברנה יקצרו לעת"ל, הלך ילך ובכה עתה מביתו לבית הכנסת ומבית הכנסת לביתו בעבור החרבן, הנה הוא נושא משך הזרע כי בבכיה של ט"ב יתקנו ניצוצות של קרי וכמו שכתוב הרב מל"ח ז"ל, בא יבא ברנה בוא בהפוך הוא אב, יבא ברנה לעתיד נושא אלומותיו כי רבות רעות נעשו בו ועתה לעת"ל יהיה נושא אלומותיו טובות מרובות.

אות א

ארז"ל בר ישראל דאית ליה דינא בהדי עכו"ם לשתמיט מניה עד ר"ח אלול, וי"א עד ט"ב דהיינו עד אחר עשרה באב, וזו ההסברה היא עיקר דאין צריך להשתמיט עד ר"ח אלול אלא רק עד אחר עשרה באב, ובפרט כי בט"ו באב צריך לעשות שמחה מפני שיש עלוי לשכינה כמו שכתוב בזוהר הקדוש ח"ב דף קצ"ה, וכיון שעלה חודש זהה ביום ט"ו לא ירד דמעלין בקודש, ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור, דידוע מה שאמרו רז"ל לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוה"כ שבהם בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים וכו' וכנז' בתענית יע"ש, וידוע מה שאמרו רז"ל במדרש שכל ישראל נקרים בשם יוסף כמ"ש תחון שארית יוסף, וז"ש בן פרת יוסף אלו ישראל שיהיה להם בן פרת עלי עין הוא חודש אב שהוא בחי' עין כנז"ל, אע"פ שיש בו

בכיה ואנינה, ואמר אימתי יהיה החן הזה בחודש אב שהוא בחי' עין ואמר בנות צעדה עלי שור, פירוש בזמן שבנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים שהוא ביוםם ט"ו באב.

אות ב

הא דאמרו ממעטין במו"מ מר"ח עד ט"ב היינו של שמחה כגון צרכי חופה אבל שאר מו"מ של מסחר וכיוצא עושין כדרכן ואין חוששין, ואפילו צרכי חופה אם רוצה לקנות דבר שלא יוכל לקנותו אחר ט"ב, או דבר שאין שהות לעשותו אחר ט"ב מותר והוא הדין דבר שיוכל לקנותו אחר ט"ב אלא שעתה נמצא לו בזול שא"א לקנות בערך זה אח"כ מותר לקנות קודם ט"ב.

אות ג

הבנין אם אינו דבר הכרחי אין להתחיל מר"ח, אבל אם התחיל קודם אין מפסיקין, ואם הוא דבר הכרחי שיש לחוש להפסד וכ"ש סכנה מותר להתחיל מר"ח, וכן מעקה מותר להתחיל גם אחר ר"ח, אבל ציור וכיור אפילו התחיל קודם אסור לעשות מר"ח עד ט"ב, ואפילו בקבלנות טוב להזהר, ואם כבר עשה הקבלנות אם יכול לפייסו בדבר מועט להמתין עד אחר ט"ב נכון הדבר ואם לאו מותר, והא דאסרו בציור וכיור היינו בין בציור וכיור שעושין בבנין בין מה שעושים בעצים במלאכת הנגרים, ואפילו שאר בנין שאינו ציור וכיור אם הבנין הוא להרווחה דינו כציור וכיור דאפילו אם התחיל קודם לעשות מר"ח, מיהו בבית הכנסת יכולים לבנות אפילו ערב ט"ב, ואפילו ציור וכיור דצורך מצוה הוא.

אות ד

אף על פי דמדינא אין איסור בנשואין אלא מר"ח עד ט"ב עכ"ז נהגו לאסור מן י"ז בתמוז אבל אירוסין ושדוכין מותר, ופה עירנו בגדא"א יע"א המנהג לעשות אירוסין אחר י"ז בתמוז אבל מר"ח עד ט"ב אין עושין אירוסין ושדוכין, ועיין שירי כנה"ג תקנ"א הגה"ט אות ה' שיש נוהגין שלא לעשות אירוסין מן י"ז בתמוז וכן ראוי לנהוג.

אות ה

אסור לעשות רקודים ומחולות מן י"ז בתמוז עד אחר ט"ב, וראוי להזהיר את מנגנים ישראלים שלא ישוררו אצל הגוים, אבל משום איבה או אם זה המנגן אין לו מה לאכול שרי לנגן אצל הגוים בעבור שכרו, וכל זה אחר י"ז בתמוז אבל מן ר"ח עד ט"ב ישמטו עצמן לגמרי, וכן הוא הדין ביום י"ז בתמוז עצמו לא ילך בשום אופן, וההולכין בעבור שכרם אין רואין ס"ב, וכן צרי להזהר בעשרה בטבת בלילה וביום שלא לעשות רקודים ומחולות, ועיין אליה רבא סק"א ואשל אברהם סוף ס"ק יו"ד ושאר אחרונים.

אות ו

שבוע שחל בו ט"ב אסור לכבס מדינא אפילו אינו רוצה ללבשו עתה אלא להניחו עד אחר ט"ב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור, וכן המכובסים מקודם אסורים בין ללבוש בין להציע בהם את המטה, ובמקומות שיש חום הרבה בזמן זה שמזיעין הרבה ומוכרחים להחליף הכתונת ובפרט הנשים כיצד יעשה ילבש קודם שבת את הכתונת המכובסת שיש לו שיעור שעה אחת ויפשטנה ויצניענה ללבש אחר שבת בתוך שבוע זה שחל בו ט"ב, אבל אם שכח לעשות תקנה זו קודם שבת ונזכר ביום שבת לא יעשה כן ללבוש המכובסת שעה אחת ויפשטנה כדי ללבשה אחר שבת, דא, כ נמצא הוא מכין משבת לצורך חול, כיצד יעשה יפשיט הכתונת שעליו שלבש אותה בליל שבת וילבש במקומה המכובסת ותשאר עליו ולא יפשטנה ביום ההוא ואז אותה כתונת שפשט ביום שבת ילבשנה אחר שבת כי עדיין לא נעשה בה זיעה ולכלוך מאחר שלא לבש אותה זמן הרבה כן העלתי בסה"ק מקבציאל, וכן יעשה באנפלאות ושאר בגדים הצריך להם בשבוע זו.

ואסור לכבס בשבוע זו אפילו מטפחות הידים והשלחן, ורק מטפחת שמקנח בה צואת החוטם מותר לכבס, ואנפלאות אסור לכבס ואסור ללבוש המכובסין ועיין בית דוד סי' של"ב, ואפילו בשביל הקטנים שלא הגיעו לחינוך אסור לכבס, אבל בגדים שמלפפין בהם הקטנים שמוציאין רעי ומשתינין בהם מותר לכבס, ויש נוהגין היתר בכבוס בגדי קטנים בני שלש שנים ואין למחות בהם, ורק צריך להזהירם שלא יכבסו הרבה ביחד וגם יכבסו בצנעה, ואסור לעברית לכבס בביתה לגוי מפני מראית העין דחושבין שהוא של ישראל, ואם ניכר שהם חפצים של גוי שרי, ויש להקל לכבס בביתה בצנעה ואפילו אינו ניכר שהם של גוי.

אות ז

אע"פ דהכיבוס בשבוע שחל בו ט"ב אסור אפילו ע"י גוי, מכל מקום אם חל ט"ב ביום חמישי וא"א לכבס ביום ששי התיר הגאון רב יעב"ץ ז"ל לכבס ע"י גוי כיון דא"א לו לכבס בע"ש, אבל ע"י ישראל אסור ועיין מחב"ר ז"ל.

אות ח

שבוע שחל בו ט"ב אסור מדינא ללבוש בגדים חדשים ואפילו מנעלים חדשים אסור ללבוש בשבוע זו, ומצד המנהג אסור בכל זה מר"ח.

אות ט

תפירת בגדים וכיוצא אסור בשבוע זו, ויש להחמיר מר"ח, וכן אומן ישראל אסור לעשות בין בשכר בין בחינם, וכתב במחבר"ר בשם הגאון יעב"ץ ז"ל דנכלל באיסור זה גם מלאכת טויה ואריגה יע"ש, ולכן היהודים שעוסקים במלאכת הגומ"א לארוג טווי"ק אסור לעסוק בשבוע שחל בו ט"ב ולכן כל אחד יזהיר את בני ביתו שלא לתפור שום בגד מר"ח עד התענית ולא לארוג אפילו אנפלאות, ולא לעשות מלאכת הרקמה בבגדים כלל דכל אלו הם בגדים ממש והם תקון גמור, ונ"ל לא מבעיא ברקמה של חגורה דראויים ללבשה תיכף אחר מעשה הרקמה, אלא אפילו רקמה שעושין בשער"י על חתיכות בגדים כדי שאח"כ יעשה מהם בגדים ללבוש שצריכין עדיין חיתוך ותפירה נמי אסור, ועיין לרבינו הרמ"א ז"ל בדרכי משה שכתב לא התירו אלא טויית החוטין עצמו אסור ע"ש, ועיין מג"א סע"ק כ"ג הטעם שמותר לעשות אותם שקורין קרוגי"י שאורגים בעצים משום דלאו בגד הוא ע"ש, ועיין להרב מועד כל חי סי' יו"ד אות ח"י שכתב יש להזהיר לחיטין ולעושין מנעלים שלא יתקנו מחדש, וגם לכל אחד בביתו שלא לתפור דבר חדש ולא לעשות גוראפיים וכו' וע"ש.

מיהו ישראלים אומנים אשר מחייתם ממלאכה זו של תפירת בגדים, או מעשה רקמה שהם עושים לאחרים בשכר שנותנים להם הבגדים קודם ר"ח מותר לעסוק בהם מר"ח, ורק בשבוע שחל בו ט"ב אסור אפילו נתנום קודם ר"ח, ואם לא נתנום קודם ר"ח צריך להזהר שלא לעסוק בהם מר"ח וכ"ש בשבוע שחל בו ט"ב דאסור מדינא, ועיין מג"א סע"ק כ"ד ועיין מטה יהודא ואשל אברהם סע"ק כ"ה מה שנרגש מסעיף ז' ע"ש, ומכל מקום אין אני מתיר בזה אלא במקום שאנחנו רואין שנהגו היתר בהביאום קודם ר"ח, דבזה אני אומר להתיר להם לעסוק בהם מר"ח מפני דאלו מחייתם על מלאכה זו ועושין לאחרים, ורק בשבוע שחל בו ט"ב יש למנוע אותם, אבל במקומות שלא נהגו היתר ודאי צריך להחמיר להזהירם בכל גוונא, יען שאנחנו הספרדים בתר מר"ן ז"ל גרירן ומר"ן ז"ל לא חילק בהכי וס"ל בכל גוונא אסור מדינא בשבוע שחל בו ט"ב ואסור מכח חומרא מן ר"ח וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל.

ואם זה בעל המלאכה אין לו מה לאכול, נ"ל דיש להתיר לו לעסוק גם בשבוע שחל בו ט"ב וכמו שכתוב הרב בית דוד ז"ל סי' ש"ך ששם לא אסר אלא בהיכא דאפשר לו לשכור עצמו אצל הגוים לעשות בשבילם יע"ש, ולכן נראה דיש להקל הכא בפועל שאין לו מה לאכול.

אות י

דבר קרוע וכן בגד שהותרה תפירתו מותר לתפור, וכן הוא הדין דמותר לתפור טלאי על הבגד ועיין מל"ח סי' יו"ד אות י"ח.

אות יא

לתקן השתי כדי לארוג בגדים נהגו לאסור מ"ח עד ט"ב, מפני שפסקה אבן השתיה ושמה הוא מלשון שתי ואסמכוה אקרא כי השתות יהרסון, ולא דוקא בעושין לעצמן הוא דאסור אלא גם בעושין לאחרים נמי אסור משום מנהג בין בשכר בין בחינם וכנז' בבית יוסף, ומכל מקום הנשים שטוות חוטין כדי לתפור בהם בגדים אם מחייתם היא ממלאכה זו שרי לטוות אפילו בשבוע שחל בו ט"ב שאין במלאכה זו שמחה ולא דמי לתיקון השתי שהוא בתחלת אריגת הבגדים ואיכא שמחה וכנז' בת"ה סי' קנ"ב וכ"כ בלבוש ז"ל, ואף על פי דנראה דלא התיירו אלא בחוטים של תפירה, אבל חוטין הצריכין לשתי גם הטווייה שלהם אסורה וכמ"ש הט"ז סע"ק ז', מכל מקום כתבתי בסה"ק מקבציאל דאלו שמחיתם בכך יש לסמוך על מה שאמרו הרב מחצית השקל להקל להם, ועל כן פועלים של הטווייה ושזירה שקורין אותם בערבי כבאבא"ת וכן אותם שקורין בלשון ערבי תאתי"ל כיון דמחיתם ממלאכה זו אין למנוע אותם, ועיין מחב"ר ז"ל מה שאמרו בשם רב יעב"ץ ז"ל ואין ספר הנז' מצוי אצלינו, וכתבתי שם בס"ד דמותר לארוג לולאות שקורין בערבי זרו"ר, וכן פתילים שקורין סיג"ל וכן מה שקורין אוי"ה, מפני דכל אלו אינם בגדים וכלים גמורים אלא עושים אותם לנאות בהם הבגדים ועיין מג"א ס"ק כ"ג ואליה רבא וחיי אדם יע"ש, וכל זה הוא בבני אדם שמחיתם ממלאכה זו, אבל בעלי בתים שעושין לעצמן ואפילו לצורך אחרים בשכר ואין מחייתם ממלאכה זו צריכין להזהר שלא לעשות מ"ח עד ט"ב, ועיין להרב עולת שבת דאפילו בנידון תה"ד כתב למעשה צ"ע וע"ש.

אות יב

תספורת אסור מדינא בשבוע שחל בו ט"ב א' ראשו וא' כל שער שבו, ויש נוהגין להחמיר מ"ז בתמוז, ובזקן כל שמעכב האכילה מותר, ואפילו אבי הבן וסנדק אסורין להסתפר בשבוע זו, ואסור לגדולים לספר לקטנים בשבוע זה, ואם חל ט"ב יום ראשון או חל בשבת ונדחה הנה מר"ן ז"ל סתם להתיר בשתי השבתות בין שקודם התענית בין אחריו, ואף על פי דכתב יש מי שאומר דנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום חמישי וששי קי"ל כסתם מר"ן ז"ל, ולכן מותר לכבס ולספר בשבוע שלפניו, וכן נוהגים פה עירנו לכבס בשבוע שלפניו דאין כאן דין שבוע שחל בו ט"ב, מיהו לענין תספורת ראוי להורות לעם כמנהג הזקנים שכתב הכל בו שלא להסתפר כלל לפני אותה שבת כדי שיכנס ליום התענית כשהוא מנוול, ופה עירנו אין אנחנו גוערים ביד המקילין בזה בחזקה ועיין מ"ח אות כ"ה.

אות יג

אין ליטול הצפרניים בשבוע שחל בו ט"ב, אבל בע"ש חזון מותר ליטול הצפרניים ועיין מ"ח אות י"ג, ובסה"ק מקבציאל כתבתי אם הצפרניים עודפים על הבשר מותר ליטול אפילו בשבוע שחל בו ט"ב, מפני שיש חיוב גדול ע"פ הסוד ליטלם וכמו שאמרו רז"ל בעץ חיים שער פרצופי ז"ן פרק א' וז"ל מה שעודף מן הצפורן ויוצא לחוץ מכנגד הבשר זה צריך לחתוך דשם נתלים החיצונים ויונקים בתכלית לכן עונש המגדל צפרניים קשה מאד עכ"ל, לכן אם הם עודפים ויוצאים לחוץ מותר לקצצם אפילו בערב ט"ב, ועוד אמינא ולא מסתפינא דאם נזדמן לו אבלות של שלשים שלא היה יכול לקוץ בערב ט"ב והגיע זמן קציצתם ביום ט"ב שמותר לו לקוץ אותם ביום ט"ב ולא ימתין עד אחר ט"ב כדי שלא יתן שליטה לחיצונים לינק יותר בפרט יום זה שיש להם תגבורת בו, ועיין מג"א סי' תקנ"א סע"ק י"א ותקנ"ד ס"ק ד' דבאבילות דצנעה ט"ב קיל מאבל, ועיין אשל אברהם על כן יקוץ בצנעה.

אות יד

לסרוק ראשו במסרק בלי חפיפה רק על שער יבש, יש אוסרין בשבוע שחל בו ט"ב וכנ"ז בשירי כנה"ג סי' תקנ"א הגהב"י אות ל"א יע"ש, ומיהו זה אינו אלא באיש אבל באשה מותר ועיין אליה רבה ודגול מרבבה ואשל אברהם, ואף על פי דהגאון אשל אברהם צידד להקל גם באיש לסרוק בצנעה, נכון להחמיר משום דגם הוא רפיה בידיה, ולא שבקינן פשיטות הרב האוסר שהזכיר מהר"י ברונא ז"ל שהביא הכנה"ג ז"ל.

אות טו

אסור מכח המנהג לאכול בשר ולשתות יין בשבוע שחל בו ט"ב, ויש נוהגין בזה מר"ח ויש מן י"ז בתמוז, ופה עירנו בגדאד יע"א נוהגין איסור מליל שני של חודש אב עד ליל עשירי כי ביום ט"ב נוהגין לשחוט טבחי מתא בשביל אכילת ליל עשירי, גם נהגו פה עירנו שגם בסעודת מילה אין אוכלים בשר בימים אלו.

אות טז

נוהגין שלא לרחוץ כל גופו מר"ח עד ט"ב אפילו בצונן, והרגיל לטבול בכל ערב שבת יטבול גם בערב שבת חזון, וכן מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת חזון מי שרגיל בזה בכל ערב שבת, וכל רחיצה שהיא לרפואה מותרת בימים אלו אפילו בחמין, ולכן מעברת שנכנסה בחדש התשיעי שדרכה לרחוץ בחמין כדי להקל מעליה צער לידה מותרת לרחוץ, וכן מי שצוהו הרופא רחוץ בחמין רוחץ, ומי שדרכו לטבול אחר תשמיש המטה הרי זה טובל כדרכו, וכן הסנדק מותר לטבול, ומי שראה קרי מותר לטבול אפילו ערב ט"ב, ורק יום ט"ב אסור לטבול לדעת מר"ן ז"ל.

אות יז

כתוב בספר יוסף אומץ אשכנזי בימי חרפי ראיתי מנהג פשוט שלא לקנות עצים אחר ר"ח אב עד ט"ב, אכן עתה רבים מקילים, והדבר ידוע שבימים ההמה היו מקפידים חכמי עירנו מאד על הדבר ומי שקנה עץ לקוחים אותו ממנו ונותנים לעניי הקדש ע"כ ע"ש, ואומרים טעם לדבר זה בשביל שבטלו עצי המערכה, וכמ"ש בירושלמי דנהגו הנשים דלא למשתי עמרא משום שבטלה אבן השתיה, וזה מנהג יפה ואע"פ שיאן למנוע בחזקה ביד המקילים נכון כל אדם שיזהר בכך שלא לקנות עצים הן לבנין הן להסקה מר"ח עד ט"ב, אב לקנות קונים שקורין שו"ך וכיוצא להסקה אין בזה שום חשש.

אות יח

ערב ט"ב אחר חצות לא ילמוד תורה אלא מדברים שמותר ללמוד בט"ב, ואם חל בשבת יש כמה דעות חלוקות בספרי אחרונים ויש לסמוך על סברת המקילין, וכן אני נוהג כסברת המקילין.

אות יט

בסעודה המפסקת אסור לאכול שני תבשילין, אפילו מין אחד ורק א' עבה וא' רך נמי חשיב שני תבשילין, ואפילו בשל דבר הנאכל כמו שהוא חי כדון תפוחים וכיוצא שבישולם בסוכ"ר חשיב תבשיל, ואפילו אם בשל תמרים ועשאו דבש שקורין בערבי סילא"ן, ואפילו אם בשל סוכ"ר ותקנו וסננו ועשאו משקה שקורין שיר"א ג"כ חשיב תבשיל, כיון דאחר בשולו נעשה בו טעם אחר וגם קונה לו שם חדש, ואין לאכול ביצה עבה וביצה רכה דנסתפקו בזה האחרונים ז"ל אם חשיב שני תבשילין, ואם בשל מין אחד בשתי קדרות הריטב"א מתיר והרב חבי"ב ז"ל בתשובה אוסר וכמו שכתוב בספר כנסת ישראל דף ל"א ע"ד, וכל תבשיל שדרכם לבשלו שני מינים יחד כגון אורז ועדשים שקורין כגר"י וכיוצא בזה חשיב תבשיל אחד ומותר, וכן הוא הדין המבשלים אורז ומניחים בו אפונים שקורין חומץ דחשיב תבשיל אחד כיון שדרכו בכך תמיד וכן כיוצא בזה אבל אורז שאוכל עמו ביצים קלויים חשיב ב' תבשילין ואסור.

ופירות חיים יכול לאכול כמה מינים, וכן יכול לאכול פירות חיים עם התבשיל ביחד וכן יכול לאכול עם תבשיל אורז חלב חמוץ שקורין בערבי לבן, ובלשון אחר יגורט"י דאע"פ דדרכם לחמם החלב על האש קודם שנקפה אין חמום זה עושהו בתורת תבשיל מפני שאינו משתנה טעמו ושמנו ומראהו בבשול זה על האש ורק מתחמם, על כן זה הלב"ן שקורין יגורט"י חשיב כפירות חיים ומותר לאכלו עם תבשיל של אורז ועדשים ביחד, מיהו טוב

להתרחק מזה כדי למעט הנאותיו בסעודה זו, וכמו שכתוב הרב מחבר ז"ל שאין נכון לאכול סלאטה עם התבשיל בסעודה זו.

והגבינה אם אכלה חיה הרי זו כפירות חיים, אב אם בשל הגבינה יש לה דין תבשיל ואסור לאכלה עם תבשיל אחר, ואף על פי דמותר לאכול פירות חיים כמה מינים מכל מקום נכון למעט הנאותיו בסעודה זו ולא ירבה בפירות ורק יאכל פרי הצריך לו בשביל התענית, כמו פרי שקורין רק"י שצריך מאד במדינות אלו בשבי החום.

אות כ

בסעודה המפסקת לא ישב ע"ג כרים אלא על מחצלת או כסות דק, ולא ישב על קרקע ממש כי ד"ז קשה הוא ע"פ הסוד, ומותר לישב ע"ג נסר שאינו גבוה טפח ועיין מ"ח אות ל"ה, ולא ישבו שלשה ביחד לאכול בסעודה זו כדי שלא יתחייבו בזימון, והטעם נ"ל כי זימון מורה על קביעות ואנחנו אין רוצין שיהיה קבע לסעודה זו שהיא בשביל האבל כי מקוים שיבא הגואל ויבנה בהמ"ק בב"א ונעשה סעודה של שמחה וששון.

וכל דברים הנז' הן של אכילת שני תבשילין, הן בענין הישיבה לא נאמרו אלא בסעודה המפסקת שאינו אוכל אחריה סעודת קבע, וגם שהוא אוכל אחר חצות, אבל אם דעתו לאכול אחריה סעודת קבע, או שאוכלה קודם חצות, אין צריך להזהר בכל האמור לעיל.

אות כא

לא ילכו יחפים ממש בט"ב, אלא ילבשו מנעל של בגד אבל של עור אסור, ואם נגע בידיו בזה המנעל צריך נטילה כדין נוגע במנעל של עור.

אות כב

בט"ב לא ירחוץ ואפילו להושיט אצבעו במים אסור, ובנטילת ידיים של שחרית או של בית הכסא יטול עד סוף קשרי אצבעותיו, ואם היה לכלוך בידיו או פניו מותר לרחצו וכן מי שדרכו להיות עיניו דומעות ובוקר אחר שיקיץ משנתו יהי הלכלוך בגבות עיניו מותר לרחצם, וכן מי שיש לו חולי עיניו ודרכו לרחצם במים קרים בשביל רפואה מותר, וכן המבשלות מדיחים הבשר והירקות במים כדרך ואין חוששין.

אות כג

תשמיש המטה אסור בט"ב, ולכן אסור לישן במטה אחת עם אשתו, ונכון שלא יגע בה בלילה, ולהושיט דבר מידה ידו משום לך לך אמרין נזירא, ואין מברכין בט"ב שעשה לי כל

צרכי משום דכולם יחפים וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל, וליל ט"ב ישים אבן תחת הכר שישים ראשו עליו, ואם דרכו לשכב על שנים ישנה מנהגו וישכב על אחד.

אות כד

אין שאלת שלום בט"ב, והוא הדין דאסור לשלוח דורון זל"ז הן מאכל הן לבוש וכנז' במג"א וכ"מ, מיהו לעני שהוא נצרך מותר לשלוח לו כי זהו תורת צדקה וכנז' ברוח חיים, ומלאכה אסורה בין בלילה בין ביום, ולחלוב הפרות אם אפשר ע"י גוי יעשה ואם לא יחלוב הוא בעצמו.

אות כה

ביום ט"ב יניח ציצית ותפילין רש"י ור"ת בבוקר בביתו ויקרא ק"ש בלבד, ואח"כ ילך לבית הכנסת להתפלל עם הציבור ואותם שנוהגים לעשות זאת עד זמן המנחה לאו שפיר עבדי, ופרשת קדש ופרשת והיה כי יביאך יש נוהגים לאומרם בט"ב ויש שאין אומרים אותם וכל אחד יעשה כמנהג ובזה, גם בליל ט"ב אחר חצות אומרים תיקון רחל בלבד, אבל ביום אין אומרים תיקון רחל אע"פ שדרכם לאמרו בכל יום אחר חצות מיום י"ז תמוז ואילך, וכן ביום ערב ט"ב אומרים אותו ביום אחר חצות ועיין יוסף אומץ סי' כ"ה.

אות כו

בעמידה של ערבית ושחרית אומרים ברכת שים שלום כדרכן בכל יום, ולא יקצרו אותה לאומרה כפי מה שאמרו בסדורים, וכן אני מורה בציבור בכל שנה, ורק החזן בחזרה של שחרית יאמר כפי הנוסח הכתוב בסידורים כי הנחתי המנהג בחזרה כאשר היה מקדמת דנא, גם עוד המנהג פה עירנו בגדא"ד לומר האזינו במקום שירת הים וגם בדבר זה לא שניתי מנהגם של הציבור, ורק אני אומר שירת הים כמו כל יום ושירת האזינו אני אומר אותה אחר העמידה, וכן עושים החכמים ויראים ואנשי מעשה.

אות כז

חולה האוכל בט"ב אם היתה אכילתו מזמן מנחה גדולה יאמר נחם במקום רצה והחליצנו, ואומר ותבנה ירושלם עיר הקודש במהרה בימינו בא"י מנחם ציון בבנין ירושלם, וכן הנוסח של החתימה בנחם שאומרים בעמידה לחתום כן מנחם ציון בבנין ירושלם ולא כפי מה שנדפס בסידורים.

אות כח

יש מתחסדים ליטול ידיהם בנטילה גמורה אחר חשיכה במוצאי ט"ב בשביל שביום לא עשו נטילה גמורה אלא עד קשרי אצבעות וכך אנחנו נוהגים, אך אין זה חיוב משורת הדין, וצריך להזהר לברך במוצאי ט"ב ברכת הלבנה בשמחה ויאמר בקול נעים בחדוותא דלבא דוד מלך ישראל חי וקיים.

פרשת ואתחנן

ברכת הריח

פתיחה

ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם.

נ"ל בס"ד דידוע תרי"ג מצות הם ג' מינים יש נקראים חוקים שאין להם טעם ואין השכר מחייב אותם, ויש נקראים מצות בסתם שיש להם טעם, אך אין השכל מחייב אותם שאם לא ציונו השי"ת לא היינו עושים אותם מדעתינו, ויש נקראים משפטים שיש להם טעם והשכל מחייב אותם שגם אם לא היינו מצוים מאת השי"ת היינו מחויבים לקיימם מדעתנו וידוע דא"א לאדם אחד לקיים כל התרי"ג מצות בפועל אך ע"י המחשבה שהוא יושב ומצפה אימתי תבא לידי מצוה זו ואקיימנה או הלואי שהייתי שייך במצוה זו ואקיימנה נחשב לו בזה כאלו קיים כולם ולפ"ז אפשר שביום אחד יקיים האדם כל תרי"ג מצות אם יהיה מחשב על כל מצוה בפ"ע וז"ש ושמרת את המצוה מלשון ואביו שמר את הדבר שתהיה מצפה למין הנקרא בשם מצוה בסתם ולמין הנקרא בשם חוקים ולמין הנקרא בשם משפטים דאלו הם כללות כל תרי"ג מצות הנה בזה תרויח אפילו היום הזה כלומר ביום אחד בלבד נחשב לך כאלו עשיתם בפועל.

נמצא דתרי"ג מצות הם שלשה מינין הנקראים מצות וחוקים ומשפטים כאשר פרט אותם הכתוב כאן וכנגד ג' מיני מצות אלו נתן השי"ת לאדם ג' מיני הנאה האחד הנאת הטעם שהוא בפה והב' הנאת הריח הטוב שהוא בחוטם, והג' הנאת מראה הטוב שהוא בעינים, ושלשתם מצויים בגשמיות בעוה"ז א עיקר הנאה שיחיה בה האדם בעוה"ז הוא הנאת אכילה ושתייה שהיא בפה שעומד תחתון וכשיפטר האדם מעוה"ז התחתון תתבטל ממנו הנאה זו שבפה ויחיה בג"ע בהנאת הריח כי שם בג"ע התחתון תתלבש הנפש בגוף ממש אך הוא חומר זך שאינו צריך לאכילה ושתייה אלא יחיה ויתקיים על הנאת הריח הטוב שמריח בג"ע התחתון כנודע וכתבתי בסה"ק רב פעלים דזהו הטעם דנוהגין פה עירנו בגדאד יע"א שבתוך י"ב חודש מביאים יורשי הנפטר מי ורדים או שושנים או מיני עשבים שיש להם ריח טוב ואוחזים אותם ועומדים בפתח בית הכנסת כדי שיברכו הנכנסין והיוצאים גם דרכם להחזיר אותם על כל הקהל שיברכו עליהם ומשתדלים לזכות את הרבים תמיד בבוקר ובערב בברכה זו של הריח בתוך י"ב חודש מפני דהנפטר נפשו בג"ע

התחתון דשם נהנה וניזון מן הריח הטוב לכך תועיל לו ברכת הריח למנוחת נפשו יותר משאר ברכות.

גם יש טעם בברכת הריח למנוחת נפש הנפטר מפני כי גם בהיותו בחיים חיותו בעוה"ז יש הנאה לנשמה מן הריח, כמו שאמרו רז"ל ע"פ כל נשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית בו זה הריח והא בהא תליא דהנשמה נהנית מן הריח בעוה"ז מפני שזהו מזון שלה אח"כ בג"ע, ושם בסה"ק הנז' העלתי בתשובה לאותם הנוהגים להעמיד בבית האבל אדם עומד בסמוך לפתח ובידו כלי מי ורדים כדי שיברכו הבאים שם ביציאתם אין בזה משום חשש משום הא דכתב בש"ע יו"ד סי' שע"ח ס"ח, דהתם איירי להביא לפני היושבים אצל האבל בשמים או מוגמר שהוא תענוג של שמחה דלא שייך זה באבל משא"כ זה שתופס כלי של מי ורדים בידו הרחוק אצל בית האבל שכל א' מברך ומריח לעצמו זה ניכר שעושין בשביל הברכות למנוחת נפש הנפטר ואין כאן חשש הנז'.

ואחר עליה של ג"ע התחתון יש עליה גדולה ממנה שהיא בג"ע העליון ושם הנשמה נזונת בראיה שמסתכלת בזיו השכינה ועל זה ארז"ל עוה"ב אין בו אכילה ושתייה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה והוא הנאה בעינים שלהם ולכן עשה השי"ת ג' איברים אלו פה חוטם עין זה למעלה מזה כפי סדר מדרגות ההנאות שיש לאדם בזא"ז כאמור ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב בן פרת יוסף בן פרת עלי עין כי הצדיק נקרא יוסף ע"ד שארז"ל ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם ואחר עוה"ז הוא בן פרת בג"ע שיש לו חן מחודש בהנאתו להיות ניזון מן הריח ואחר חן זה עוד יש לו חן נוסף וזהו בן פרת עלי עין שיהיה נזון ונהנה בראיית העין וזהו תכלית הנאתו.

ולכן צריך האדם להזהר בעוה"ז בפגם המגיע לעיניו יותר מכל האיברים יען כי כל אבר שחוטא הגוף בו הנה הוא פוגם כנגדו באבר של נשמתו ומאחר שתכלית המעלה של הנאת נשמת האדם הוא בעינים לכך צריך לקדש ולטהר העינים שלו בהיותו בעוה"ז יותר מכל איברים שלו.

ובזה מובן ענין המעשה דרבי מתיא בן חרש שהביא בעל סדר הדורות בשם מדרש אבכיר וז"ל רבי מתיא בן חרש היה יושב בבית המדרש ועוסק בתורה וזיו פניו דומות לחמה וקלסתר פניו למלאכי השרת מפני שמימיו לא נשא עיניו באשה פעם אחת עבר שטן ונתקנא בו אמר אפשר אדם כזה לא חטא אמר לפני הקב"ה רבש"ע רבי מתיא ב"ח מה הוא לפניך א"ל צדיק גמור הוא אמר לו תן לי רשות ואסיתנו א"ל אין אתה יכול לו ואעפ"כ לך הלך ונדמה לו כאשה יפה שלא היה כדמותה לעולם מימות נעמה אחות תובל קין שטעו בה המלאכים הנפילים ועמד לפניו כיון שראהו הפך פניו לאחוריו ועמד לצד שמאל

והפך פניו לימין והיה מתהפך לכל צד אמר רבי מתיא מתיירא אני שמא יתגבר עלי יצרי ויחטיאני קרא לתלמיד שהיה משרת לפניו ואמר לו לך והביא לי אש ומסמר והביא לו וביער המסמר באש ונתנו בעיניו ונסתמא וכשראה השטן כך נזדעזע ונפל לאחוריו באותה שעה קרא הקב"ה למלאך רפאל וא"ל לך ורפא את מתיא בן חרש בא ועמד לפניו א"ל מי אתה א"ל רפאל ששלחני הקב"ה לרפאות עיניך א"ל הניחני מה שהיה היה חזר לפני הקב"ה א"ל כך וכך אמר לי א"ל הקב"ה לך ואמור לו אני ערב שלא ישלוט בו יצה"ר מיד ריפא אותו ע"כ וכתב הרב ז"ל שם מדברי הקובלים ז"ל וז"ל רבי מתיא בן חרש היה פלטי בן ליש שלקח את מיכל בת שאול ונעץ חרב בינו לבינו ועכ"ז לא היה לו לעכבה דהול"ל לשאול הע"ה אין אני רוצה ליקח אותה ובמקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב וע"ז נאמר נשי עמי תגרשו מבית תענוגיה ואע"פ שלא נגע בה מכל מקום בעל כרחו נהנה ממראית עין שזנו עיניו במה שאינו שלו כי אצלו היתה יושבת ושוכבת ולכן רצה עתה לתקן דבר זה ונתגלגל ענין זה לידו כדי שיצער עצמו ויעויר עיניו ובעור זה נמסר בתחילה ביד השטן להסיתו והוא נתאזר נגד יצרו ולא רצה להביט בפניה ושניהם פלטי ומתיא היו ניצוץ יוסף הע"ה עכ"ל יע"ש.

והנה בזה הדבר שכתב הרב ז"ל בשם המקובלים ז"ל יש לתרץ בס"ד דקדוק גדול שיש במאמר הנז' דאמר השטן אפשר אדם כזה לא חטא דנראה מדבריו אדם כה ראוי שיחטא ולהכי קא מתמה ובאמת הדבר להפך דאדם כזה שהוא צ"ג ראוי שלא יחטא, אך יובן בס"ד הענין ע"פ מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל במאמר אבוך במאי זהיר טפי שהיו שואלים חכמי התלמוד זל"ז דהכונה הוא כל צדיק שיבוא בגלגול כדי לתקן דבר אחד יהיה נזהר באותו הדבר בתכלית ומוסר עצמו עליו וכמו ענין בריה דרב ספרא בזוהר תורמה שהשליך עצמו מן הגג כדי לענות קדיש והיינו בשביל שבא בגלגול בעבור אותו ענין ולכן היו החכמים שואלין זמ"ז אבוך במאי זהיר טפי כדי שבזה יכירו בשביל איזה דבר בא בגלגול וכנז' כל זה בשער הגלגולים יע"ש והנה השטן ראה דר"מ ע"ה היה נזהר בענין ההסתכלות בתכלית כי מקטנותו היה נשמר שלא לראות פני אשה אפילו בהעברה בעלמא וראה שהיה לו בזה הדבר חסידות נפלאה שלא נמצאת בשאר צדיקים לכך אמר אדם כזה שהוא מתחסד בראיית הנשים חסידות נפלאה שנזהר מאד יותר מחבריו אפשר היה זה אצלו על מגן שלא חטא בדבר זה של הסתכלות בגלגול הקודם כי השטן יודע דשמירה ואזהרה בדבר אחד יותר מן ראוי היא מוכחת שבגלגול הקודם חטא בדבר זה וכמו שכתוב בשם רבינו האר"י ז"ל לעיל ולכן אחר שהכריח מצד שקול הדעת דודאי חטא בדבר ההסתכלות בגלגול הקודם או חשב שודאי עתה בגלגול זה יוכל להחטיאו בדבר זה ולכך נדמה לו כאשה יפה מאד ועכ"ז לא יכול לו.

נמצא לפי האמור דפלטי הוצרך להתגלגל ולסבול צער הגדול הזה של עוורון עינים שעוור אותם בידיים בגחלת של ברל שהוא צער דא"א לאדם לסבלו, וכל זה בעבור הזנת עינים שלו שזנו מן ראיית אשה שאינה שלו בעל כרחו ושלא ברצונו, והדבר ילא על מה היתה כל החרדה הזאת שהוצרך להתגלגל כדי לסבול צער הגדול הזה, אך כפי האמור מובן שפיר מפני שתכלית הנאת הצדיקים והזנתם הוא בעינים שלהם בג"ע העליון לכך צריך לדקדק בדבר הנוגע לעינים אפילו בעבור דבר קל כחוט השערה לסבול עליו צער קשה ומר מאד כדי לנקותם ולזככם היטב לגמרי.

והנה כבר אמרנו דאף על פי דעיקר חיות האדם בעוה"ז תלויה בהנאה שבפה שהוא אכילה ושתייה, עכ"ז נתן הקב"ה לאדם בעוה"ז הנאה בריח החוטם, והנאה בראיה בעינים, ולכך בכל שלשה מיני הנאות אלו תקנו חז"ל ברכות, מפני כי היצה"ר מתגרה יותר באבר שיש בו הנאה לאדם, וע"י הברכות אשר נתקנו בהנאות שלשה איברים אלו אז נשמרים איברים אלו מנזק היצה"ר המתגרה בהם, ולכך כמו שנתקנו רכות על אכילה ושתייה שבפה, כך נתקנו ברכות על הריח שבחוטם, וכן נתקנו ג"כ ברכות על ראייה שבעינים וכאשר נבאר הלכותיהם בשבת הבאה בעזה"י.

אות א

על הנאת הריח צריך לברך וסמכו זה אקרא בפסוק כל הנשמה תהלל יה, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו זה הריח, דאע"פ שהגוף נמי נהנה ממנו עכ"ז הנאת הנשמה מן הריח היא יותר מרובה מהנאת הגוף כי הנאת הגוף מסתלקת תיכף ומיד כשיעבור הריח אבל הנאת הנפש מן הריח מתמדת ונשארת כוחה בה, ומטעם זה אין מברכין על הריח ברכה אחרונה מפני כי אצל הגוף הנאה מועטת היא שעוברת ממנו תיכף ודמי לאכילה שאין מברכין עליה ברכה אחרונה אחר העיכול שנתעכלה, ומטעם זה ג"כ אין מברכין שהחיינו על הריח אע"פ שהוא בשמים אשר יתחדשו משנה לשנה, מפני שהנאת הריח אצל הגוף היא הנאה מועטת, ואע"פ שאצל הנפש היא האה מרובה לא שייך לברך שהחיינו בעבור הנאת הנפש כי הנפש נצחית ולא תמות ולא שייך לגבי דידה ברכה של שהחיינו וכנז' בפוסקים ז"ל.

אות ב

אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך קודם שיריח, ואם הוא מסופק אם בדבר זה יש ריח טוב או לאו, או אם הוא מסופק בעצמו אם ירגיש בריח כי לפעמים יהיה לאדם חולי נשל"ה ולא ירגיש חוש הריח שלו, הרי זה מריח קודם כדי לידע ואח"כ יברך ויריח כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה וכנז' בחס"ל.

אות ג

יטול הבשמים בידו הימנית ויברך, וכמו שכתוב לעיל גבי ברכה של אכילה ושתיה שצריך ליטול בימין דבר שהוא מברך עליו, ובספר כ"מ כ"י כתוב טוב שהאדם ירגיל עצמו בכל פעם שיריח לומר בעת שמריח פסוק זה והוא ריח נחוח אשה לה', מפני שבפסוק זה נרמזו כל כוונות של הריח, וירגיל בכך בין בחול בין בשבת.

אות ד

ברכת אכילה ושתיה קודמת לברכת הריח, והיינו דוקא אם שניהם לפניו, אבל אורחים שבאים בבית בעה"ב ומביאים להם מיני בשמים תחלה, ואח"כ מביאים להם משקה או פירות אין צריכין להמתין אלא יברכו תיכף על הבשמים שלפניהם.

אות ה

אם זה שהוא מריח בו הוא עץ או יוצא מן העץ מברך עליו בורא עצי בשמים, ואם הוא עשב מברך עשבי בשמים, ואם אינו לא עץ ולא עשב כמו מיס"ך או עמבר וכיוצא מברך מיני בשמים, וכן אם הוא מסופק בו בין עץ לעשב או שיש בו מחלוקת יברך בורא מיני בשמים, כי ברכה זו של מיני בשמים הוא כנגד ברכה של שהכל שאמרנו גבי אכילה.

והסימן לידע ולהבחין בין מין עץ לבין מין עשב זה הכלל כל שהקלח שלו קשה ונשאר הקלח משנה לשנה ואין עליו יוצאין משרשיו אלא מגזעו וכ"ש מעציו ה"ז מין עץ לכ"ע ומברך עליו עצי בשמים, וכל שהקלח שלו רך כירק או אפילו שוא קשה אינו נשאר הקלח משנה לשנה ה"ז מין עשב ומברך עשבי, וי"א דאפילו אם הקלח רך אם הוא נשאר משנה לשנה ה"ז מין עץ, וכל כהא דיש מחלוקת יברך מיני בשמים.

אות ו

על הקלאביאינה שקורין בערבי ורד אל קנפי"ל מברכין עצי בשמים, ואף על פי דבספר זכ"ל הביא בשם מעם לועז לברך מיני משום שהוא ספק, הנה זה הגדל פה עירנו בגדא"ד יע"א אין בו ספק יען הקלח שלו קשה ואין העלין יוצאין מן השרשין וגם הוא נשאר משנה לשנה, וכן על קרנפ"ל הבא ממדינת הים יברכו עצי בשמים דכן המנהג פשוט פה עירנו יע"א מזמן עט"ר הרב מו"ר זקני רבינו משה חיים ז"ל כשהיו הולכין קהל רב להשתטח בכל שנה על מצבת יחזקאל הע"ה ששם לא יש הדס ומברכין בהבדלה במוצאי שבת על קרנפ"ל עז"ב, וכן עשו כשהלכו לברוח בזמן הדבר ותקפ"ץ וזה המנהג ברור ופשוט פה עירנו.

אות ז

על הזא"ר שקורין בערבי קדא"ח הן של אתרוג הן של לימוני"ם הן של נאריני"ג יברך עצי כמו שכתוב בזכ"ל, ועל הורד שקורין בערבי ראסק"י יברך עצי וכן המנהג פשוט פה עירנו.

אות ח

על מינקש"י שקורין בערבי בנפש"ה יברך מיני משום דיש בזה פלוגתא וכן אנחנו נוהגים פה עירנו לברך על בנפש"ה מיני בפני הספק, אבל על עשב שקורין בערבי ריחא"ן יברך עשבי לכ"ע, ועל הרוד"א שקורין בערבי סדא"ב נמצא פה עירנו בגדא"ד אין בו ריח טוב כלל ואין מברכין עליו כלום, ואם היו מינים של עצי ועשבי מחברים יחד באגודה אחת והריח שלהם יוצא מעורבב משניהם יברך מיני, אבל אם מובדלים באגודה שיוכל לצמצם בחוטמו כל מין בפ"ע יברך על כל מין ברכתו.

אות ט

אם במקום עצי או עשבי או מיני בירך שהכל נהיה בדברו יצא, ואם בירך על עצי ברכת עשבי או במקום עשבי בירך עצי לא יצא, בד"א במין שהוא עשבי לכ"ע ועצי לכ"ע וטעה בהם בעת ברכה, אבל אם היה זה במין שיש דס"ל באותו פרי דברכתו עצי מפני סימן אחד של עצי נמצא, ואנחנו מברכים עליו מיני משום סב"ל דאיכא דס"ל שצריך לברך עשבי הנה אם הטעות של הברכה היה בזה שבירך עליו עצי או בירך עליו עשבי לא יחזור ויברך מיני, משום דלמאן דאמר זה צריך לברך עצי והוא בירך עצי, או למאן דאמר זה צריך לברך עשבי והוא בירך עשבי יצא י"ח ואיך יחזור ויברך מיני הא הוי ברכה לבטלה, כיצד יעשה יהרהר ברכה של מיני בלבו ויריח, או יברך מיני בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו ועיין ח"י אדם.

אות י

אם יש לפניו מין עץ בודאי ועוד יש מין שהוא ספק עצי ספק עשבי יברך על הספק תחלה ברכת מיני, ואח"כ יברך עצי על עץ ודאי, ואם יש לפניו מין עץ ודאי ומין עשבי ודאי ויש עוד ג"כ מין אחר שההוא ספק עצי ספק עשבי אם הוא בחול יברך על הודאין ויכוין לפטור את מין שהוא ספק, ואם בשבת יברך על מין הספק ברכת מיני תחילת הכל ואח"כ יברך עצי על עץ דודאי ויברך עשבי על עשב הודאי וכאשר כתבתי לעיל בפרשת פנחס גבי ברכת האכילה יע"ש.

אות יא

אם שלק הבשמים והוציא השמן מהם כדרך שמוציאן שכר מן התמרים וכיוצא, מברך על היוצא ברכה כיוצא בהם שאם הבשמים הם מין עץ יברך עצי ואם עשב יברך שבי, ושמן אפרסמון מפני שגדל בא"י קבעו לו ברכה בפ"ע לברך בורא שמן ערב.

אות יב

מברכים על המוגמר דהיינו בשמים שעושים על הגחלים להריח בהם משיעלה קיטור עשנו, אבל לא יברך קודם שיעלה קיטור עשנו וגם בזה הברכה כפי הבשמים אם מין עץ עצי ואם מין עשב עשבי, בד"א המוגמר שעושין להריח אבל מה שעושין לגמר בו הכלים אין מברכין עליו כיון דאין עשוי להריח בעצמו אלא כדי ליתן ריח בכלים, וכן הוא הדין מה שעושין לרפואה דאין לברך, והוא הדין נמי דאין לברך על בשמים שנכנס בהם לבית הכסא או שהובאו להעביר הסרחון או להעביר זוהמת הידים.

אות יג

בשמים שמונחים בחדר לסחורה אפילו כשנכנס שם נכנס להריח אין מברך, ורק אם נוטלן בידו יברך עליהם, מיהו אם נכנס לחנות של בשמים ונתכוון להריח מברך משום דבחנות חשיבי עומדין להריח דניחא ליה לבעל החנות שיריחו בני אדם ויקנו ממנו.

אות יד

ריח שאין לו עיקר כגון שהיו בשמים מונחים בכלי וקלט הכלי את הריח ונשה בו ריח טוב כיון דאין ממשות של בשמים בכלי לא יברך, והוא הדין אם קלטו אצבעותיו ריח טוב דלא יברך.

אות טו

כל פרי הראוי לאכילה ויש בו ריח טוב אם נוטלו להריח בו, או אפי' נוטלו להריח בו ולאכלו מברך הנותן ריח טוב בפירות, וי"א אם הפרי עומד לאכילה והובא לפניו לאכלו שאם לא היה רוצה לאכלו לא היה מביאו כדי להריח אין לברך עליו כשהוא מריח ויש לחוש לדבריהם משום סב"ל ואין לברך אלא דוקא אם מביאו לפניו כדי להריח בו דוקא, וכן המנהג פשוט פה עירנו כאשר מביאים לפניהם פירות שיש בהם ריח טוב לאכילה אין מריחים בהם כדי שלא יברכו על הריח, ולפ"ז אדם חולה וכיוצא שמביאים לו פרי שיש בו ריח טוב להריח דוקא ולא לאכלו צריך לברך לכ"ע כי זה הוא דינא בגמרא בברכות דף מ"ג, וכאשר העליתי בסה"ק רב פעלים מיהו כתבתי שם שאנשי מעשה נמנעים מלהריח בשום פעם בפרי אפילו אין רוצים לאכלו אלא רק להריח, מפני שיש פלוגתא בנוסח הברכה כי מר"ן ז"ל בש"ע ודעמיה ס"ל לברך הנותן ריח טוב בפירות, אך אליה רבא

סק"ה הביא הנוסח מספרי הראשונים ז"ל לברך אשר נתן ריח טוב בפירות, ויש סוברים דאיכא קפידא בין תרי לישני הנז' - ואין משמעותם עולה בענין אחד, לפיכך מושכין עצמן מלהריח בשום פרי בשביל המבוכה שיש בנוסח הברכה.

פרשת עקב

ברכות הגומל ועוד ברכות

פתיחה

זכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל.

הנה נודע דאין אומרים לאדם תזכר אלא אם יש דבר שמשכיחו וכמו שאמרו רז"ל ע"פ זכור את יום השבת לקדשו זכרהו מדבר אחר שבא להשכיחו, ופירש מהרי"א ז"ל הכונה כי הטבע והמנהג של האדם הוא מחייב שכחה לאדם בהלכות שבת מפני שהאדם בכל ימי החול הוא עוסק במלאכה שנאסרת בט"ל מיני מלאכות ביום שבת, ומאחר שהוא מורגל בכך בכל ימי השבוע הנה הטבע וההרגל ודאי יביאנו לידי שכחה ביום השביעי, ולכך צריך לעורר בקרבנו כח הזכרון להיות זוכר את השבת ופורש.

וכן הענין בהנהגת האדם בעוה"ז בכל מין עסק שעוסק הן במלאכה הן במקח וממכר הן בצרכי גופו ועניניו מאחר שרואה שהכל מתנהג בטבע, הנה הטבע הזה המוטבע בעולם יביא את האדם לידי שכחה שלא יזכור ויציר בלבבו תמיד שכל עסקיו ועניניו נעשים בהשגחתו יתברך עלת העלות וסבת הסבות, אלא יחשוב שהדברים נעשים בטבע וממילא יחשוב שכוחו ועוצם ידו עשה לו החיל הזה כי כן הוא משפט הטבע ומנהגו של עולם, ולכך הוצרך הכתוב להזהיר האדם בזכירה מחמת כי הטבע המוטבע בעולם ודאי יביאנו לידי שכחה בדברים אלו.

ועל כן תיקנו חז"ל שם אנשי כנה"ג ברכת הודאה בארבעה דברים שבהם עלול האדם יותר לתלות עניינם בטבע ומנהגו של עולם וישכח הנהגתו יתברך המנהגת אותו בהם, והוא דארז"ל ארבעה צריכין להודות שהם חבוש יסורין ים מדבר וסימנם וכל החיים יודוך סלה, מפני כי החולה על הרוב לא יקום ממטתו מאליו אלא ע"י רופא וסמנים, וכל רופא שמבין ביותר וכל סמנים שהם חשובים ביותר יהיה מהם תועלת יותר לחולה ויתרפא מחליו במהרה, ובזה האדם רואה בעיניו כי הטבע רפא אותו, וכן החבוש על הרוב לא יצא ממאסרו בלתי השתדלות שישתדלו בעדו הן בממון הן בפיוסים והפצרת רעים ואוהבים והוא רואה שעזרתו באה מסבה אנושית, וכן מדבר על הרוב לא ילך יחידי אלא עם אנשים רבים ושומרים חזקים ורואה שבהם היתה שמירתו ועל ידם בא לשלום למחוז חפצו, וכן היורד בים בורר לעצמו ספינה חשובה וקפטאן מבין ומדקדק הרבה והיינו כי חושב שעי"כ

יהי' נצול מנזקי הים ויגיע לשלום למחוז חפצו, על כן בארבעה דברים אלו שהאדם עלול יותר להיות שוכח השגחתו יתברך מפני שתולה טובתו בטבע ומנהגו של עולם לכך תיקנו בהם ברכת הודאה שיהיה מודה בפיו ומשבח להשי"ת שבהשגחתו הוא נשמר וניצול בכל אלה, ובזה תשתרש אמונת ההשגחה בלב האדם בכל דבר ודבר מקל וחומר.

אות א

קודם שיברך ברכת הגומל יאמר פסוק אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, ואח"כ יברך בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב, והשומעים אומרים האל שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה, והוא אומר אחריהם אמן כן יהי רצון.

אות ב

צריך לברך בפני עשרה ותרי מנייהו דתנו הלכתא, וטוב להזהר שיהיו י"ב עם המברך וגם בהדי תרי רבנן הנז', ואם לא נזדמן לו תרי דתנו הלכתא אפ"ה יברך ואין לבטל הברכה בעבור זה, ונהגו לברך אחר קריאת התורה בציבור שעל הרוב נמצא שם תרי דתנו הלכתא, ואם בירך בפחות מעשרה י"א שלא יצא י"ח וי"א שיצא, וטוב לחזור ולברך בפני עשרה בלי שם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבו, והמברך בלחש הו"ל כאלו בירך שלא בפני עשרה, וגם בזה צריך לחזור בלי שם ומלכות בפני עשרה בהרמת קול ורק יהרהר שם ומלכות בלבו.

אות ג

העשרה יושבין דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו, והמברך עומד משום דברכה זו היא במקום קרבן תודה והמקריב עומד ומקריב, ולכן אין מברכים ברכת הגומל בלילה אלא ביום, ובדיעבד אם בירך בלילה יצא י"ח ועיין ח"ס א"ח סי' נ"א.

אות ד

קטן פחות מי"ג שנים כיון שהגיע לחנוך צריך לברך, ואע"ג דיש חולקים מכל מקום במקום דאיכא מנהג לברך בשם ומלכות יברך, ובמקום דליכא מנהג ידוע יברך בלי שם ומלכות מפני סברת החולקים.

אות ה

הנשים חייבין בברכת הגומל ויברכו בעשרה כדי לברך בשם ומלכות, ואם קשה לה לברך בעשרה מחמת הבושה תברך בלא שם ומלכות, ואם אינה יודעת ילמדו אותה בעלה או אחר כי ברכה קצרה היא.

אות ו

מי שחלה בעניו ונתרפא היה בדין לברך אל לא נהגו, ומכל מקום יברך בעשרה בלי שם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבד, ועיין עקרי הד"ט אות כ"ד ושאר אחרונים, וטוב שיאמר קודם הברכה ג"פ אלו וירך דוד את ה' לעיני כל הקהל, לך ה' הגדולה וכו' והעושר והכבוד וכו' ואח"כ יברך ברכת הגומל בלי שם ומלכות, ועיין פתחי תשובה יו"ד סי' שכ"ח סק"א מה שכתב בשם הרב פרי תבואה מה שקבל מרבתינו יע"ש.

אות ז

על מיחושין כגון מיחוש הראש וכיוצא שאינו חולי הכולל כל גוף אינו מברך, ולא נקרא חולה כדי לברך אא"כ נפל למטה ג' ימים, ואין צריך לזה ג' ימים שלמים מעת לעת.

אות ח

מי שיש לו קדחת הבאה לעתים ידועים ומזיע ועומד אחר הזיעה על רגליו כבריא, וחוזר חלילה ה"ז לא יברך בזיעה שבין קדחת לקדחת אלא ימתין עד שינצל לגמרי שחום ההוא לא יבא ויגרשנו וילך, וצריך להמתין עד שיערו עליו שלש עונות כז' בחס"ל ואחרונים.

אות ט

כל חבוש חייב לברך ביציאתו הן חבוש על עסקי נפשות הן על עסקי ממון, ואפילו היה חבוש על פרעון המס, וכן אפילו חבוש בעבור ממון שהוא יש לאל ידו לפרוע ורק מורד באלמות או חוב שמא בעבור חבישתו יתפשרו עמו כל אלה בכלל חבוש הן ולא פלוג בהו רבנן, ועיין ברכי יוסף בשם רבינו מהר"י ן מיגאש ז"ל וסיים שכן המנהג דכל מין חבוש ביציאתו מברך.

אות י

דוקא על הנך ארבעה שהם חולה חבוש ים מדבר תיקנו לברך ברכת הגומל בשם ומלכות, אבל אם נפל עליו כותל או נפל מן הסולם וכיוצא בשאר סכנות אם ניצול יברך ברכת הגומל בלי שם ומלכות, מיהו יברך בעשרה, וטוב שגם בזה יעשה כאשר כתבתי לעיל באות וא"ו שיאמר קודם הברכה ג' פסוקים ויברך דוד וכו' לך ה' וכו' והעושר והכבוד וכו'.

אות יא

מי שנעשה לו נס באיזה מקום דבר שהוא יוצא ממנהג העולם ותולדתו, כגון שנפל עליו כותל או תקרה או אבן גדולה וכיוצא בזה שבדרך הטבע ראוי שימות וניצול מן המיתה ה"ז

מברך בכל עת שיגיע לאותו מקום בא"י אמ"ה שעשה לי נס במקום הזה וכל יוצאי ירכו ג"כ מברכים בשם ומלכות שעשה נס לאבינו במקום הזה, בד"א כשיש בין ראייה לראיה שלשים יום חוץ מיום שראה וחוץ מיום שעומד בו, אבל ראהו תוך שלשים יום לא יברך, ואם נעשו לו נסים הרבה אז בהגיע אל אחד מהמקומות שנעשה לו הנס שם צריך להזכיר כל נסים של שאר מקומות ויכלול הכל בברכה אחת, ודוקא הוא חייב בכך, אבל יוצאי ירכו אין צריכין להזכיר שאר המקומות.

אות יב

אם באו עליו גנבים וניצול, או שנפל אבן או ברזל סמוך לו אע"פ שהיה בסכנת מות אם היה נופל עליו, אינו מברך שעשה לי נס דאין דבר זה יוצא ממנהג העולם ותולדותיו, מיהו אם בא עליו כדור מקנה רובה אך לא נכנס בבטנו ובשאר מקומות החלל אלא בא ברגלו או בידו, וכן אם אחד תחב לו סכין בגופו ולא נכנס הסכין במקום החלל אלא בבשרו כיון שהגיע הדבר בגופו הה"ז ספק אם יברך בשם ומלכות, לכן טוב שגם בזה יעשה כמו שכתוב באות ו' לקרא תחלה ג"פ הנז"ל ואח"כ יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו.

אות יג

הרואה חכמי ישראל מברך ברוך שחלק מחכמתו ליראיו בלי שם ומלכות, וכן אם ראה את חבירו אחר י"ב חודש מברך מחיה המתים בלי שם ומלכות, ומיהו לא ראינו ולא שמענו לברך על חברו ברכה זו אפילו בלי שם ומלכות, ויתכן משום דאנינא דעתייהו דאינשי דמברכי עלייהו בכך, על כן יהרהר ברכה זו כולה בלבו כדי לקיים דברי חכמים.

אות יד

הרואה את חבירו המכירו כבר ועברו עליו שלשים יום שלא ראהו ועתה הוא שמח בראייתו יברך שהחיינו, אבל אם אין מכירו מכבר בראיית פניו אע"פ שמכירו ע"י מכתבים לא יברך, ואף על פי דמן הדין צריך לברך בשם ומלכות כיון דלא נהגו העולם בזה ויש ג"כ סמך טעם למנהג, לכך יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכו בלבו.

אות טו

הרואה קברי ישראל מברך בשם ומלכות הברכה הכתובה במחזור, אך פה עירנו בגדאד יע"א לא נהגו לברך אפילו בלי שם ומלכות, כי בערב ר"ה הולכים כל הקהל לבית הקברות ואין מברכין כלל, ורק בחידוש מת ב"מ אחד מברך הברכה היא בשם ומלכות בהרמת קול והקהל המלויים את המת עונים אמן, וצריך להודיעם שיתכוננו שומע ומשמיע לצאת

י"ח, וגם כשיוצאים בערב ר"ה ובשאר זמנים יזהרו לברך לפחות בלי שם ומלכות, ומה שלא היו נוהגין מקודם לברך אפילו בלי שם ומלכות אין זו הוכחה למנהג די"ל הואיל ולא שגורה בפומייהו לכך אין מברכין, וקודם כמה שנים הדפסתי פה עירנו תפלת בין עלמין מתוקנת היטב והדפסתי בה ברכה זו בלי שם ומלכות כדי לברך.

אות טז

על הברקים מברך ברוך עושה מעשה בראשית, ועל הרעמים מברך ברוך שכוחו וגבורתו מלא עולם, ומן הדין צריך לברך בשם ומלכות, אך פה עירנו נהגו לברך שתי ברכות אלו בלי שם ומלכות, וכתב לי ידידנו הרה"ג מהר"א מני נר"ו דגם בעה"ק תוב"ב נהגו לברך בלי שם ומלכות, וכתב שעמד על מנהג זה הרב פתח הדביר ח"ב סי' רכ"ז וספר זה אינו מצוי אצלינו.

אות יז

הרואה הקשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו, ואסור להסתכל בו, ולפ"ד הגאון מהר"י ז"ל בי"ד די"ש תרי גווי קשת א"כ צריך לברך בלי שם ומלכות דאין אתנו יודע, מיהו אין דבריו הנז' האמורים בדרך דרש כדאין לעקור מנהג ישראל לברך בשם ומלכות, ובפרט כי כל גדולי הפוסקים דתמו מלייהו בזה מיהו הרוצה להתחסד לברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו אין מזניחין אותו.

אות יח

יזהר האדם בתפלת הדרך, וראוי שיסמכנה לאיזו ברכה כגון שיאכל או ישנה ויברך ברכה אחרונה ויסמוך תפלת הדרך אליה, או יסמוך אותה לברכת אשר יצר אם נזדמן לו זה, ואם אפשר לאומרה בעמידה הנה מה טוב, ואם לא אפשר יאמר בהליכה, ואין מתפללין אותה אא"כ יש לו לילך עכ"פ פרסה, ואם הלך כמה פרסאות ושכח לאומרה אם נשאר לו מהלך פרסה יאמר אותה, ואין אומרים אלא פעם אחת ביום, ויזהר כל היוצא לדרך מעיר אחת שיעשה סדר לוויה ככתוב בסידור בקבוץ חברים וכשיפרד מהם יאמר הלכה זו יחיד ורבי הלכה כרבים, ויכוין ר"ת שם יוה"כ המסוגל לשמירת הדרך שרמוז זה בס"ת כי מלאכיו יצוה לך.

ודע כי מצאתי בכ"מ כתוב בקשה ושבח לאל מיוסדת על שם הקדוש הנז' שיאמר הנוסע בעת נסעו יתברך וישתבח המאציל כל יתפאר ויתרומם הבורא כל יתנשא ויתהדר היוצר כל יתעלה ויתהלל העושה כל יחיד ומיוחד הראנו כבודיך, יוצר ובורא הקם כסאך, יסד ובנה היכל כבודיך יחיד ומיוחד המהולל כבודו, יוצר ובורא המתעלה כסאו יגדיל וירבה

ההתחזקות כוחינו יאמצינו ויאבדו האויבים כולם, יעזרנו ויכרתו השונאים כולם ישמרנו ויתבטלו המשטינים כולם יחזקנו ויתבטלו המקטרגים כולם, יאמץ ויחזק האל כונתינו, ישגב יכון האל כונתינו יברך ויטיב האל כונתינו יהדר ויצליח האל כונתינו יאיר ויצליח הדרך כולו, יתכונן ויטיישר הדר כרצוננו, לטובה ולברכה לחיים טובים ולשלום אכ"ר.

אות יט

הרואה חמה בתקופתה והוא מן כ"ח שנה לכ"ח שנה, והתקופה בתחלת ליל ד' וכשרואה אותה ביום בבוקר מברך בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית, מפני שאז היא עומדת בנקודה שהיתה עומדת בתחלת התלותה ברקיע במעשה בראשית, וזמן הברכה בשם ומלכות הוא עד שלש שעות זמניות, ואם עברו ג' שעות זמניות יברך בלי שם ומלכות עד חצות היום וכמו שכתוב הגאון ח"ס ז"ל א"ח סי' נ"ו, ואע"ג דיש דס"ל לברך בשם ומלכות עד חצי היום הא קי"ל סב"ל, ויזהר לברך במקום שרואה גלגל החמה ולא סגי ברואה אור זריחתה בלבד וכמו שכתוב מחב"ר רכ"ט סק"ד, ברכה זו מצוה לברך אותה בקיבוץ עם משום ברוב עם הדרת מלך וכמ"ש האחרונים ז"ל, ואם היה ענן לא יברך עד שיעבור הענן, ואם לא עבר הענן מעליה יברך בלי שם ומלכות ואף על פי דאיכא רבים דס"ל דיברך בשם ומלכות סב"ל ועיין ח"ס שם ובנו הגאון כ"ס א"ח סי' ל"ד, והנשים נסתפק בהם הגאון ח"ס אם יברכו או לאו, ועיין להגאון בנו כ"ס שם ולכך יבואו הנשים ויעמדו אצל האנשים, וכשיברך החזן לבדו בקו"ר יכוין להוציאם י"ח והנשים יכוננו ג"כ לצאת י"ח בשמיעתם הברכה, וכן יכוין החזן על הסומין והם ג"כ יתכוננו לצאת, והא דאין מברכים שהחיינו על מצוה זו כתב הגאון כ"ס טעם לזה.

קודם הברכה יעמדו הקהל והחזן במקום אחד על הגג, ותחלה יאמרו מזמור השמים מספרים כבוד אל כולו בניגון שאומרים פה עירנו קודם ברכת הלבנה, ואח"כ מזמור הללו את ה' מן השמים, ואח"כ פסוקים אלו כי שמש ומגן ה' אלהים חן וכבוד יתן ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיך. וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה. ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק. והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא. וכן הוא אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ואח"כ יאמרו פרשת יום רביעי ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים וכו' עד ויהי ערב ויהי בוקר יום רביעי ואח"כ יאמרו ליקבה"ו וכו' ההנה אנחנו באים להודות לה' על מעשה בראשית אשר עשה, ולברך בשמו הברכה אשר תקנו חכמים זכרונם לברכה ביום זה על

החמה בתקופתה שעומדת ברקיע בתחלת המחזור כ"ח שנה שלה כמו תחלת עמידתה ביום רביעי בששת ימי בראשית, כדי לעשות נחת רוח ליוצרינו ולעשות רצון בוראינו לתקן שורש מצות הברכה הזאת במקום עליון, ויעלה לפניך כאלו כווננו במצוה הזאת כל הכונות הראויות לכוין ויהי נועם ה' אלהינו וכו' ואח"כ יאמרו כל הקהל הברכה בקול אחד בשמחה וששון, והחזן יאמר אחריהם הברכה לבדו לעצמו וירים קולו ויכוין להויא י"ח לסומים ונשים השומעין קולו.

אח"כ יאמרו מזמור הודו לה' כי טוב כל"ח כולו עד הודו לאל השמים בניגון יפה, ואח"כ אל אדון על כל המעשים ברוך ומבורך וכו' עד וחיות הקודש, אח"כ עלינו לשבח לאדון הכל וכו' עד יהיה ה' אחד ושמו אחד, ואח"כ פיוט אדון עולם אשר מלך וכו'.

ואח"כ יאמרו בקשה זו יהר"מ ה' או"א כמו שהחייטנו וקיימתנו והגעתנו לזמן הזה לברך בו ברכת החמה לשמך, כן תחיינו ותקיימנו ותזכינו בתקופת החמה אשר תהיינה בשנים הבאים עלינו לחיים טובים ולשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתיך ותזכינו לראות פני משיחך ויתקיים בימינו מקרא שכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא ויהי נועם וכו' יהיו לרצון וכו', ואח"כ רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל וכו' ואח"כ קדיש על ישראל.

ואנכי הצעיר המחבר אזכיר חסדי השי"ת אשר זכני בחסדו בשנה זו שנת התרנ"ז ביום חמשה לחודש ניסן ברביעי בשבת קודש בקיבוץ קהל רב שעלינו על הגג של בית הכנסת הגדולה ועשינו בעזה"י כאשר כתבנו למעלה, וגם נשים רבים נקבצו שם וברכתי אני בקו"ר וכוונתי להוציא י"ח לנשים ולסומין כאשר ביארנו לעיל בס"ד, ואחר כל הסדר הנז' אמרו הקהל קדיש על ישראל, ועמדתי ודרשתי בעזה"י בענין המצוה דבר בעתו מה טוב, השי"ת יזכינו ברחמיו וחסדיו לברך ברכת החמה בירושלים תוב"ב, אשר תזדמן בשנת תפר"ה ליצירה בחודש ניסן שבו תפרה ותרבה הישועה והברכה והטובה לנו, ולכל ישראל ולארץ הקדושה, יראו עינינו וישמח לבנו בביאת הגואל משיח צדקינו במהרה בימינו אכ"ר.

פרשת ראה

ברכת שהחינו ובר מצוה

פתיחה

**שבעת ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך
ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח.**

הנה אנחנו רואין נחית קרא להזהיר אותנו במועדים במצות השמחה בפרטות, מפני שיש בני אדם אשר ימי המועדים יהיו להם לעצבו הן מחמת ביטולם ממלאכתם ועסקיהם שבעת ימים שלמים רצויים, והן מחמת רבוי ההוצאה שיהיה להם עתה יותר משאר הימים, ולכך הוצרך הכתוב להיות מצווה על השמחה בימים אלו בפרטות, ואמר אף על פי דודאי שבעת ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה' שתקיים מצות החג כהלכתו, הן בביטול עסק ומלאכה, הן בהוצאה של אכילה ושתייה ומלבוש יען כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשי ידיך ולכן בע"כ תשמור את החג ותקיים אותו כהלכתו, הנה אנכי מצוך שתהיה אך שמח שלא ימשוך היצר את לבבך לעצבון בראותך בטל מעסק תבואתך ומעשה ידיך, ולא עוד אלא שאתה מרבה בהוצאות, כי באמת יברכך ה' בכל זה ואין אתה מפסיד כלום לא מחמת הבטלה ולא מחמת רבוי ההוצאות.

והנה מן המצוה הזאת שהוצרך הכתוב לצוות אותנו בשמחה בפרטות, מזה נדע כמה חביבה השמחה לפני הקב"ה וכמה חייב האדם להזהר בה ואל יאמר האדם מאחר שקיימתי מצות ה' כתקונה מה מגיע למצוה יתרון מן השמחה וגרעון מן המעצבה, הנה דע שבאמת השמחה היא מצוה בפ"ע, ובהעדר השמחה יש חסרון למצוה, וכ"ש שיגיע לה נזק גדול מן העצבון, דלכך נחית קרא כאן לצוות בפרטות על השמחה לעשות אותה מצוה בפ"ע כדי שיהיה האדם מקבל עליה שכר שלם בפ"ע, ועל כן תקנו אנשי כנה"ג ברכות פרטיות על השמחה וכאשר נבאר בעזה"י.

אות א

אמרו חכמים ז"ל קנה או עשה מלבושים חדשים מברך שהחיינו מפני שהוא שמח בהם ולכך מברך להשי"ת על אשר זכהו לשמחה זו, והגם כי משורת הדין הוא לברך בעת הקניה או העשיה נהגו העולם לברך בעת שלובשם, אך יש אורים שאם קנה או עשה איזה מלבוש חדש אז כשלו בשו מברך ברכת מלביש ערומים, ובאזור כשאזור בו מברך אזור ישראל בגבורה, והכובע כשמשומו בראשו מברך עוטר ישראל בתפארה, ויש חולקין וס"ל דאין לברך ברכות אלו ומשום ספק ברכות אלו לא נהגו העולם לברכם, ומכל מקום טוב ללבשם פעם הראשון בשחרית ויכוין עליהם וילבשם תכף אחר ברכות השחר בלא הסח הדעת והפסק ובזה יצא י"ח לכ"ע, ואם הוא מוכרח ללבשם ערבית יאמר עליהם ברכות הנז' בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו.

אות ב

אפילו אם קנה בגד שכבר לבש אותו אדם אחר כל שהוא שמח בו יברך שהחיינו וכן הוא הדין אם נתנו לו בגד במתנה אע"פ שאינו חדש יברך עליו מאחר ששמח בו.

אות ג

על חלוק ומכנסיים ומנעל ואנפלאות לא יברך אע"פ ששמח בהם אבל חצי בגד שקורין בערבי יל"ק או מה שקורין צדרי"י אם הם חשובין ושמח בהם יברך.

אות ד

אם הוא עשיר ועשה בגד חדש שאינו חשוב אצלו ואינו שמח בו לא יברך אע"פ דזה הבגד אם היה אצל עניים היה חשוב אצלם ושמחים בו זה הכלל כל ששמח מברך אבל אינו שמח לא יברך וכל אדם קים ליה בנפשיה איך הוא.

אות ה

קנה כלים חדשים ששמח בהם מברך בשעה שמשתמש בהם אך לא נהגו העולם בזה ועיין מש"ז סוף סי' רכ"ג הטעם והואיל ונהגו אע"פ שהטעם קלוש לא יברך כי ברכת שהחיינו תלויה במנהג ועכ"ז ירא שמים ישתמש בהם תחלה בליל יו"ט ויביאם לפניו בעת שאומר שהחיינו בקידוש ויכוין לפוטרם או ישתמש בהם בעת שיש לו פרי חדש לברך שהחיינו ויכוין גם עליהם, ואם לא אפשר לו בהכי שרוצה להשתמש בהם תיכף אז יברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו.

אות ו

בנה בית חדש או קנה בית בנוי מאחרים מברך שהחיינו, ועתה נהגו שאין מברכים שהחיינו על הבית אלא עושים לו חינוך בסעודה להודות לה' על הטובה הקיימת הזאת ויש סמך לסעודה מדברי רז"ל במדרש ולכך נקראת סעודה של מצוה, ונהגו שילבוש בעה"ב בגד חדש בתוך אותה סעודה ויברך עליו שהחיינו ויכוין על הבית.

אות ז

לאו דוקא בנה בית שלם דהיינו החצר וכל חדריו ועליותיו, אלא אפילו בנה בחצר שהיה לו מכבר חדרים ועליות מחודשים שהוא שמח בהם יעשה כן לקנות בגד חדש לברך שהחיינו ויכוין על בנין החדש אך אין צריך לעשות חנוך בסעודה.

אות ח

אע"פ שאמרו חז"ל ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב לא נהגו העולם לברך ברכה זו ורק נהגו שהאב יברך שהחיינו בשעת המילה, ואם לא נמצא האב ומלו אותו הקרובים אין מברכים, מיהו י"א כשיבא אבי הבן אח"כ יברך שהחיינו כשרואה התינוק דאז שמח בראייתו, ויש חולקין בזה לכן במקום שנהגו לברך יברכו, ובמקום שאין מנהג ידוע וברור בזה לא יברכו משום דק"ל סב"ל אלא ישתדל לברך על בגד חדש או פרי חדש בעת שרואה התינוק ויכוין עליו ג"כ, ובעת שדרשתי דבר זהה בציבור נמצא שם מורי הרב ז"ל, והעיד על עט"ר הרה"ג מו"ר זקני רבינו משה חיים זלה"ה שראה לאבי הבן אחד שהיה בעיר אחרת בשעת המילה ובא אח"כ וא"ל שיברך שהחיינו כמו שכתוב ערך לחם והלכות קטנות ודעמייהו, ומעדות זו אנחנו למידין דמנהג עירנו מזמן קדמון לברך, דעל כן הורה הרב מו"ז זלה"ה לאותו האיש לברך אף על פי דידיע שיש בד"ז פלוגתא.

אות ט

כשיגיע לששים או לשבעים נכון ללבוש בגד חדש או יקח פרי חדש ויברך עליו שהחיינו ויכוין גם על שנותיו, ויש עושים סעודה כשיגיעו לשבעים, והמנהג פה עירנו יע"א המביא ספר תורה חדש לבית הכנסת בשבת או ביו"ט עושה סעודה בלילה לאוהבים וריעים, ובאמצע הסעודה ילבש בגד חדש ויברך שהחיינו ויכוין על הס"ת, ובעמוד השחר מוליכין הס"ת לבית הכנסת בקיבוץ קהל רב ופזמונים ושמחה גדולה וכל המרבה ה"ז משובח.

אות י

על פרי המתחדש משנה לשנה ויש זמן קבוע לגידולו יברך שהחיינו, אבל פירות שאין בהם היכר בין ישנים לחדשים כגון אגוזים ושקדים שקורין בערבי גו"ז ולו"ז ובנד"ק ופסת"ק אע"פ שהם מתחדשים משנה לשנה ויודע באלו שמברך עליהם שהם חדשים של השנה ההיא, אפ"ה לא יברך שהחיינו מאחר שאין בגופם היכר בין חדשים לישנים.

אות יא

על פרי שקורין נומ"י ופרי שקורין פרטקא"ל בדין הוא שצריך לברך שהחיינו שהם מתחדשים משנה לשנה וגם ניכרים בגופם בין חדשים לישנים, אך נהגו פה עירנו דאין מברכים עליהם שהחיינו ושמעתי שגם בארץ ישראל תוב"ב לא נהגו לברך וברכת שהחיינו תלויה במנהג, מיהו על אתרוג העיד הרב פרי האדמה שנהגים לברך עליו שהחיינו בעה"ק ירושלים תוב"ב שאוכלים אותו בליל שני של ר"ה במקום פרי חדש, ופה עירנו יע"א האתרוג הוא מתוק אך אינו מצוי הרבה כי אם מעט, ומנהגינו בביתנו שנאכל אתרוג קודם יו"ט של חג הסוכות ונברך עליו שהחיינו, אבל קהל עדתינו אינו מצוי אצלם לאכלו קודם סוכות, ורק אוכלים אותו בט"ו בשבט שמביאים למכור וגם אותם הקונים

אתרוג לנענוע מצניעין אותו עד ט"ו בשבט ואוכלים אותו, ואלו אין צריכים לברך שהחיינו מפני שכר ברכו שהחיינו ביו"ט ראשון של סוכות בנטילת הלולב ובזה נפטר האתרוג גם מברכת שהחיינו של אכילה וכמו שכתוב האחרונים ז"ל, וכן העלתי בסה"ק מקבציאל.

אות יב

על לפת שקורין בערבי שלג"ם וכן על רי אדמה שקורין בערבי להאנ"א וכן חסא שקורין בערבי כ"ס מברכין שהחיינו שהם מתחדשים משנה לשנה, וקשואין ארוכין שקורין בערבי תערוז"י מברכין שהחיינו, ואין לומר שהם נכללים בכלל קשואין קצרים שקורין כייא"ר כי חלוקין הם בשם ובמראה ובטעם, אך ירקות שהם כרתי וכרפס וגם מה שקורין בערבי מעדנו"ס אין מברכין מפני שהם גדילים כל השנה ואין זמן קבוע לחידושם.

אות יג

פה עירינו יש כמה מיני תמרים, ויש שנים שהם חלוקים זה מזה במראה ובטעם ובשם והם מין שקורין כסתאו"י ומין שקורין בגב"ן שהם שחורים ועכ"ז אם בירך על מין שקורין כסתאו"י לא יברך שהחיינו על מין שקורין בגב"ן, מפני שדאע"פ שיש להם שם מיוחד כל אחד לעצמו מכל מקום דרך כלל כולם נקראים בשם תמרים, אמנם ירא שמים יביא לפניו בעת ברכת שההחיינו שלשה מינים מה שקורין כסתאו"י ומה שקורין בגב"ן ומה שקורין זיד"י ויברך שההחיינו לפטור את כולם וכן אנחנו נוהגים בביתנו מימי אבותינו ואבות אבותינו ויש פה עירינו תותים מתוקים יוצאים בחודש אייר ואחר חוש יוצא תותים אחרים שיש בהם טעם חמיצות וקורים אותם בערבי תותי דמשק, והמנהג לברך שהחיינו על זה וזה.

אות יד

האוכל פרי שלא נגמר בישולו דאינו מברך עליו שהחיינו הנה אם חזר ואכלו אחר שנגמר בישולו י"א יברך שהחיינו וי"א דאינו מברך, ואם נזדמן לאדם דבר כזה יביא פרי חדש אחר ויברך עליו ויפטור גם לזה, או ישמע ברכת שהחיינו מאדם אחר ויתכוונו שניהם, ולכן יש להזהיר פה עירנו בד"ז בתמרים שאוכלים אותם קודם גמר בישולם וקורין אותם בערבי גוז"י או כלא"ל טו"ש, וכן צריך להזהירם בתפוחים, ברם מה שנהגו לבשל עם תבשיל בשר תפוחים קודם גמר בישולן אין לחוש לברכת שהחיינו מפני דאלו התפוחים שמניחים אותם בתבשיל משתנה טעמן הרבה וגם משתנית קצת צורתם, ולכן מנהג פשוט פה עירנו לברך שהחיינו כשאוכלם חיים אחר גמר בישולם.

אות טו

אכל ושכח ולא בירך שהחיינו י"א יברך על מה שיאכל אח"כ, וי"א דאין לברך מאחר שכבא אכל, וסב"ל ולא יברך אלא ישמע ברכת שהחיינו מאחרים, או יפטור זהה בפרי חדש אחר ואם לא מצי למעבד הכי יברך בלי שם ומכות ויהרהר שם ומלכות בלבו.

אות טז

כתוב בירושלמי סוף פרק עשרה יוחסין רבי חזקיה בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עיניו ולא אכל, רבי אלעזר חשש לההיא שמעתתא ומצמצם ליה פריטין ואכיל מכל מלה חדא בשתא ע"ש, על כן אילו עני שבישראל ישתדל לקנות מכל פרי חדש לאכול ממנו הוא ואנשי ביתו ולברך שהחיינו להודות לה'.

אות יז

הזכר יתחייב במצות בן י"ג שנה ויום אחד, על כן ביום הראשון של שנת י"ד יתפוס האב את בנו בידו ויאמר ברוך שפטרני מענשו של זה, ויהרהר שם ומלכות בלבבו, וישתדל לעשות סעודה לאוהבים וריעים ויזמין בה תלמידי חכמים וירבה בסעודה ושמחה כיד ה' הטובה עליו, שמסעודה זו יהיה סניגוריא גדולה על ישראל שיאמרו מליצי יושר לפני הקב"ה רבש"ע ראה בניך כמה הם שמחים על אשר נכנסים בעול מצותיך וסעודה זו נקראת סעודת מצוה והברכה הנז' בלי שם ומלכות ויאמר האב אותה בתוך הסעודה והיושבים יברכו את הבן שיזכה לתורה ויראת שמים וקיום המצות, והגדולים שבקוראים יניחו ידיהם על ראשו ויברכו אותו בברכת כהנים, ואם יודע הבן לדרוש בד"ת ידרוש דבר בעתו מה טוב, ואם לאו ידרוש האם, ואם לאו ידרוש ת"ח אחד בין הקוראים, וטוב דהבן ילבש בגד חדש ויברך שהחיינו ויכוין גם על הכנסו באותו היום בעול מצות, ואם אין לאל ידו יברך על פרי חדש, וגם הבת ביום שתכנס בחיוב מצות אע"פ שלא נהגו לעשות לה סעודה, עכ"ז תהיה שמחה אותו היום ותלבוש בגדי שבת, ואם יש לאל ידה תלבש בגד חדש ותברך שהחיינו ותכוין גם על כניסתה בעול מצות, ויש נוהגין לעשות בכל שנה את יום הלידה ליו"ט וסימן יפה הוא וכן נוהגים בביתנו.

ושמעתי שיש מקומות נוהגים לעשות בכל שנה סעודה ביום שנכנס בו האדם בבריתו של אברהם אבינו, ומנהג יפה הוא וערב לי מאד אך לא נהגנו בזה בביתנו ורק אנא עבדא נהגתי לומר בכל שנה ושנה ביום שנכנסתי בבריתו של אברהם אינו בקשה זו רבש"ע גלוי וידוע לפניך כי בהיום הזה שהוא יום כך לחודש פ' שההוא היה יום שמיני ללידתי, נכנסתי בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום בשנה הראשונה שנולדתי בה, וקיים בי עבדך אבי מצות מילה ופריעה כאשר צוית אותנו בתורתך הקדושה ונתגלה הכלי השלישי של היסוד האמיתי נקרא קודש קודשים ויצא אורו, ונתבטלה אחיזת החיצונים ונתחברו שמונה

ושבעים אורות החסדים, עם שמונה ושבעים אורות הגבורות ונתמתקו אורות הגבורות באורות החסדים.

אנא ה' למען שמך הגדול ולמען רחמיך וחסדיך תעזריני ותסייעני לשמור אות ברית קודש אשר חתמת בבשרנו, ותצילני מכל חטא ומכל הרהורים רעים ומחשבות פגומות ותצילני מכל פגם הברית הן במחשבה הן בדבור הן במעשה הן בחוש הריאות הן בחוש השמיעה הן בשאר חושים ובכולם אהי' טהור בקדושת הברית בלי שום פגם והרהור רע כלל, ותזכני שאתגבר על יצה"ר, ותהיה מחשבתי קשורה ודבוקה בקדושת תמיד, כי ברחמיך הרבים בחרת בנו מכל האומות ורוממתנו מכל הלשונות, והבדלת אותנו מכל טומאותיהם ותועבותיהם, ככתוב בתורתך ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, נודה לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו על שהוצאתנו מארץ מצרים, ופדיתנו מבית עבדים ועל בריתך שחתמת בבשרינו, ועל תורתך שלמדתנו, ועל חוקי רצונך שהודעתנו, ועל חיים ומזון שאתה זן ומפרנס אותנו, אנא ה' לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי, ותמשוך עלי מחשבות קדושות וטהורות זכות ונכונות, ויהיה לי לב שמח בעבודתך תמיד, ותעזרני על דבר כבוד שמך מעתה ועד עולם אכי"ר.

פרשת שופטים

ברכות נישואין חופה ושבע ברכות

פתיחה

כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום.

נ"ל בס"ד דהאדם נקרא עיר קטנה ואנשים בה מעט וכמו שכתוב בקהלת, והדבר ידוע שיצה"ר יתגרה וילחם באדם באיסור עריות יותר מכל איסורים ואפילו חכם וצדיק שעוסק בתורה ימים ולילות אינו יכול להכניע היצה"ר אלא עד שישא אשה, פוק חזי מה שאמרו בגמרא כשבא רבא המנונא לפני רב הונא וראה דלא פריס סודרא ושאלו מ"ט, וא"ל משום דלא נסיבנא, ואהדרנהו רב הונא לאפיה מיניה, וא"ל חזי דלא חית לאפאי עד דנסבת, ואמרו בגמרא משום דסבר רב הונא כל מי שלא נשא יהיה בהרהורי עבירה כל ימיו, ולכן הרוצה להלחם ביצרו אינו יכול לו עד שישא אשה, וז"ש כי תקרב אל עיר הוא הגוף שלך שנקרא בשם עיר להלחם עם היצה"ר עליה ר"ל בשבילה שלא יחריבנה היצה"ר אז תחלת הכל צריך שתקרב אליה לשלום היא מצות הנשואין שיהיה לה עזר במצוה זו יותר מכל המצות, דידוע מה שאמרו רז"ל כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום, שנאמר וידעת כי שלום אהליך וכו' וכו' בגמרא דיבמות דף ס"ב, ובזה פרשתי בס"ד אין שלום בעצמי מפני חטאתי לשון חסרון כי איש בלא אשה הוא פלג גופא נמצא חסר חצי גוף.

אות א

כל הקודם לישא אשה תיכף ומיד אחר שנעשה בר מצוה ה"ז משובח, דאמרו בגמרא אר"ח האי דעדיפנא מחבראי משום דנסיבנא בשיתסר, ואי נסיבנא בארביסר הוה אמינא גירא בעינא דשטנא, על כן כל אדם יהי בדבר זה זריז ונשכר, אך קודם ארביסר שלא בא לשנים דגדלות לאו יאות לישא אשה ואם יש לו איזה סיבה הכרחית להקדים בזה עיין למהריט"א ז"ל שמחת יו"ט כיצד יתנהג בענין הכתובה.

אות ב

כמו דמברכין ברכת הנהנין על כל דבר הנאה קודם שנהנה, כן מברכין על הנאה של האשה קודם אירוסין, לכך תקנו חז"ל ברכת אירוסין, ומשורת הדין אם מקדשה ע"י עצמו הוא יברך, ואם ע"י שליח יברך השליח במקומו, אך נהגו בכ"מ שאין החתן מברך אלא מסדר הקידושין הוא מברך, כדי שלא יתבייש מי שאינו יודע לברך, נמצא הברכה דמברך האחר הוא כדי להוציא את החתן ידי חובה דעליו מוטלת הברכה, לכן יזהר המברך לכיין להוציא החתן י"ח, וגם החתן יתן דעתו היטב על הברכה ויתכוין לצאת י"ח, וטוב להזהיר גם להכלה שתכוין דעתה ותשמע הברכה ויתכוין המברך גם עליה ועיין בית שמואל סי' ל"ד סעק"ב, ונודע ביהודה מ"ב באה"ע סי' א', ועוד אחרונים מה שאמרו בזה ולדעת הרמב"ם אם לא כיון המברך להוציא י"ח ולא כיון החתן לצאת י"ח הוי ברכה לבטלה, ואף על פי דהרב באר שבע ז"ל דף קי"א כתב טעם אחר משום דהוי ברכת שבח והודאה על קדושתן של ישראל ע"ש ועיין בכנה"ג, ולפי האי טעמא אם לא כיון החתן לית לן בה, מכל מקום צריך לחוש לדעת הפוסקים דכתבו טעם הראשו ומה גם דלדעת אבי התעודה הרמב"ם ז"ל מוכרח לכיין.

אות ג

נהגו להסדיר ברכת אירוסין על היין כיון שהיא ברכה של שמחה, ומברך על היין תחלה בפה"ג ואח"כ מברך ברכת אירוסין, ואם לא נמצא יין יברך ברכת אירוסין בלבד בלא יין, וחותם בברכת אירוסין המקדש עמו ישראל ע"י חופה בקידושין וזהו נוסח האמיתי המתקיים יותר מנוסח אחר שאומרים ע"י חופה וקדושין והוא המוסכם בשה"ט שקבלנו הוראותיו, מיהו אם יש מקום שיש להם מנהג ידוע שאומרים ע"י חופה וקדושין אין לבטל מנהגם דישי להם על מה שיסמוכו.

אות ד

מה שאומרים בברכה זו והתיר לנו את הנשואות לנו, אף על פי דמרן ז"ל לא כתב כן בשה"ט מכל מקום לשון זה הוא מדוקדק וברור יותר, וכמו שכתוב הגאון ב"ח ז"ל שאם

אינו אומר הנשואות לנו אלא אומר בסתם משמע שההתיר הנשואות לאחרים ע"י חופה וקדושין לכך עדיף טפי לומר הנשואות לנו, וכן אנחנו נוהגים פה עירנו ועיין אחרונים, ומה שאמרו ואסר לנו את הארוסות, הכונה ר"ל אפילו הארוסות שנתארסו אסורות הם לארוסיהם מדרבנן עד שיכנסו לחופה.

אות ה

אחר הברכה וטעימת הכוס יראה החתן כסף הקדושין לעדים כדי שידעו שהוא שוה פרוטה, ויתנו העדים את עיניהם לראות נתינת כסף הקדושין ליד הכלה דעל ידי ראייתם בזה תהיה מקודשת, וצריך להזהיר את הכלה שתראה פני החתן המקדש אותה ותשים לבה בעת נתינת הכסף לידה ותקבלנו לשם קדושין, כי יש כלות שהם ביישנות הרבה ובשעת הקדושין כמעט קרובים הם להתעלף ואין הכלה שמה לבה על מה אומר לה החתן בשעת הקדושין ועל מסירת הכסף לידה לכך צריך להזהירם בזה.

אות ו

יאמר תחלה הרי את מקודשת לי בזה כדת משה וישראל, ואח"כ יתן לה כסף הקדושין, אבל לא יתן לה כסף הקידושין ואח"כ יאמר דברים הנז', משום דהוי כמקדש במלוה, ומה שאמרו כדת משה וישראל ההכונה הוא משום דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, דהיינו על דעת שהנהיגו חז"ל בישראל הוא מקדשה שיהיו הקדושין קייין לפי דברי חז"ל, ויהיו בטלים לפי דברי חז"ל ע"י גיטין שהסדירו חז"ל.

אות ז

יתן כסף הקידושין בימין ידיה לימין שלה, ונהגו פה עירנו בגדא"ד יע"א כשמקדש בכסף או זהב שכורכין יד הכלה במטפחת משי ומקבלת כסף הקדושין בידה בהיותה כרוכה, טעם מנהג זהו הוא לסימן טוב שתקבל כסף קדושה ביקרא, ע"ד שאמרו בטעם המפה על השלחן בשבת כשמסדרין עליו פת לחם משנה וכדי שלא תהיה נראית כענייה המקבל צדקה בידה, ועיין כרם שלמה אשכנזי בחלק אה"ע בשו"ת שבסוף ההספר סי' פ"ו מה שהקפיד בזה לכתחלה משום חציצה, ובסה"ק מקבציאל כתבתי בענין זה.

אות ח

יש נוהגין לקדש בשלש מטבעות של זהב וכסף ונחושת, ונראה מצוה מן המובחר לקדש בטבעת כסף, ויש רמז נכון בטבעת כמו שכתוב בסה"ק מקבציאל ע"פ מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פרשת כי תצא דע"י הקדושין שהאדם מקדש לאשתו נמשך אליה חד רוחא מכח רוחו של בעל והוא בבחי' אור מקיף מן רוחא דיליה, אח"כ בא

אליה ביאה גמורה ויהיב בא חד רוחא בסוד אור אור פנימי בגווה מכח רוחא דיליה ולכן צרי להקדים הקדושין דאין הרוח הפנימי נכנס בהה עד שיכנס או המקיף וכו' ע"כ ע"ש, ולפ"ז בטבעת שהיא מקפת על האצבע יש בה רמז נכון לאור המקיף הניתן לה ע"י קדושין ולכך הטבעת היא מצוה מן המובחר, ומנהגינו לחקוק על הטבעת צורת ה' והוא מנהג יפה, ופה עירנו בימים אלו נתפשט יותר המנהג הזה לקדש בטבעת אך עדיין יש רבים שמקדשים בכסף וזהב שנותנו ליד וכשמקדש בטבעת אין נוהגים לכרוך היד במטפחת, וגם מצד זה נמצא שיש עדיפות בטבעת.

אות ט

כשמקדש בטבעת כפי הנראה מדברי התקונים כפי הסוד דראוי לשים הטבעת בשלישית הנקראת אמה, אך פה עירנו נוהגים לשום הטבעת באצבע הסמוך לגודל הנקרא אצבע בסתם, ובמ"א אמרתי טעם גם על זה ע"פ הסוד, ובספר קמח סולת מפורש טעם לזה משום כי במזמור ההשמים מספרים כבוד אל ששם נזכרה חופת החתן דכתיב והוא כחתן יוצא מחופתו, יש חמשה פסוקים אשר תיבה שניה שלהם היא שם הוי"ה והם פסוק תורת ה' תמימה וכו', עדות ה' נאמנה וגו' פקודי ה' ישרים וכו', מצות ה' ברה וכו' יראת ה' טהורה וכו' וכשמתחיל תיבות אלו מן הגודל יבא השם ב"ה על אצבע הסמוכה לגודל, וידוע כי במצות הקדושין יהיה יחוד השם והוא הטבעת עצמה כנגד יו"ד, ויד החתן שתופשה בחמש אצבעותיו כנגד ה"א ראשונה, ואצבע הכלה כנגד וא"ו, והיד שלה שפושטת לקבל הקידושין כנגד ה"א אחרונה, וכמו שכתוב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה', ולכן כיון שנעשה בזה יחוד שם הוי"ה לכך ינח באצבע הסמוך לגודל שהיא כנגד שם הוי"ה ע"ש, ושמעתי שגם בעה"ק ירושלים ת"ו נוהגין לשים הטבעת באצבע הסמוך לגודל.

אות י

אם לא בירך ברכת ארוסין בעת הקדושין לא יברך אותה בנשואין, ואף על פי דיש סוברים לברך הא קי"ל סב"ל, ומכל מקום טוב ללמד להחתן שלא בירכו לו בעת ארוסין שיברך הוא בשעת חופה בלחש בלי שם ומלכות, ויר"ש ישתדל בכל עוז שלא לארס בלא ברכה ויבין כי ברכה זו אחת בכל ימיו, וכמה צריך האדם להזהר בה שלא לאבדה בידיים כמנהג איזה בורים ההולכים אחר ניחושים של נשים בדבר זה, והנזהר תבוא עליו ברכת טוב.

אות יא

אחר הקידושין שובר החתן כוס א' לזכרון ירושלים, דכתיב אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני וכו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, וטוב כששובר הכוס יאמר בלחש

אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, ופה עירנו נוהגים ששובר החתן כוס קטן חדש מאלו הכוסות ששותין בהם קהו"א והם חרס מצופה אבר נקי וטוב שקורין פרפור"י, ולא נהגו לשבר כוס זכוכית שקורין בלו"ר, ויתכן מחמת שהוא ביוקר עשר ידות ויותר על כוס זה של פרפור"י או יתכן דחוששין לתקלה מפני שברים קטנים שלו הנתזים על הארץ, כי הכוס שוברו בגבהו של כותל ונעשה שברים קטנים ונופלים לקרקע, והרמ"א ז"ל בד"מ סי' תק"ס כתב החתן משבר כוס שמברכין עליו ברכת אירוסין, ולכן נהגו לברך ברכת אירוסין על כוס של חרס, נמצא נקיט הרב כוס של חרס ולא נקיט זכוכית, וגם בדבריו יש לתלות שני טעמים הנז', והגאון מש"ז בסי' תק"ס הביא מאבן השהם דצריך זכוכית, וכתב טועם לזה בשם מהרימ"ט ז"ל דרומזים בזה בזכוכית שיש לו תקנה אחר שנשבר שיחזרו ויתקנו אותו משא"כ חרס, ועיין מועד לכל חי סי' יו"ד אות צ"ו, ואיך שיהיה מנהג עירנו בכלי חרס הוא מפורש בדברי מור"ם ז"ל הנז' ואין לשנות והמנהג הוא כך דאם מארסין קודם החופה בכמה ימים ומברכים ברכת ארוסין על הכוס אז אחר שישתה המברך ישפוך לתוך זה הכוס הקטן מעט יין משיורי הכוס שבירך עליו ויטעים מכוס הקטן זה להכלה, ואז יקח החתן הכוס הקטן וישברנו בכותל, ואם עושין הקדושין בשעת החופה ג"כ יעשו ככה, ואחר כך יביאו כוס יין שני ויאמרו עליו ז' ברכות החופה ולא ישבר עוד כוס אחר, ואם החתן אירס קודם החופה בכמה ימים בלא כוס אז כשיעשו החופה ויברך ז' ברכות וישתה המברך ישפכו משיורי הכוס לתוך כוס הקטן של חרס ותטעום הכלה, ואח"כ יקח החתן לכוס הקטן וישברנו בכותל.

אות יב

אסרו חז"ל לאיש לבא על ארוסתו קודם כניסתה לחופה, וכתב הרמ"א ז"ל בהג"ה דהמנהג הפשוט עכשיו לקרות חופה למקום שפורסין יריעה או טלית על גב קלונסין ומכניסין תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדשה ומברכים שם ברכת אירוסין וברכת נשואין, ואח"כ מולכין אותם לביתם ואוכלים ביחד החתן והכלה במקום צנוע וזו היא החופה הנהוגה עכשיו עכ"ד ובעה"ק ירושלים תוב"ב המנהג שהחתן לובש טלית מצוייצת כהלכתה בברכת אירוסין, ואח"כ קודם ברכות הנשואין משליכין את הטלית גם על ראש הכלה ויהיה פרוס על החתן וכלתו יחד וזהו חופה דידהו, ופה עירנו בגדא"ד יע"א המנהג לפרוס וילון כנגד הכלה בשעת ז' ברכות של הנשואין שמברכין אחר ברכת אירוסין וזה הוילון קורין אותו בערבי כידי"ר ופרוס במחיצה כנגד הכלה בינה ובין החתן והמברך ואין נוהגים ללבוש טלית, ואפשר הטעם דלא נהגו בטלית מפני כי פה עירנו עושים חופה וז' ברכות אחר ערבית בשקיעת החמה, או אחר שקיעתה או עד חשיכה ממש ואין ראוי ללבוש טלית אותו זמן וזה הוילון הוא סימן החופה אצלינו דכל דברים שעושין בשעת החופה אינם אלא לסימן שהם עושין דבר שנראה ממנו שמיחדה להכניסה לביתו

ומפרישה להיות לו לאשה גמורה, ואצלינו פריסת הוילון שקורין בערבי כידי"ר הוא הסימן לדבר זה, וקודם כמה שנים בטלנו זה הוילון ועשינו במקומו ד' עמודים שפרוס עליהם בגד כאוהל הפרוס על ד' קונדסין ומעמידין החתן והכלה ביחד תחתיו ואח"כ נתקלקל זה המנהג וחזרנו להזהירם לעשות וילון כמנהג הקודם.

אות יג

נוהגין שהחתן מתענה יום שנכנס בו לחופה מפני כי הנושא אשה נמחלים עונותיו וצריך שיהיה עם זה זכות התענית ג"כ, ועוד כדי שע"י התענית יהיה לו שברון לב לקבלת התשובה יותר, ופה עירנו רבים נוהגים בכך, ודוקא החתן אבל הכלות לא נהגו בכך ולא נזדמן שום כלה מתענה קודם החופה כלל.

אות יד

ברכת אירוסין לכתחלה בעי עשרה, ובדיעבד דלא נזדמן לו בעשרה שרי לברך בלא עשרה, אבל ז' ברכות של החופה צריכה עשרה ולא שרי אפילו בדיעבד ואם הוא במדינה דליכא עשרה בכל אותו מדינה ואינו יכול ללכת לעיר אחרת מסיבות הכרחיות יש לסמוך על המקילין שיעשה חופה שם ויברך אשר ברא דוקא, מיהו אם אחר הנשואין נזדמן להם שאו האיש ואשתו לעיר אחרת ילכו שניהם ויעמדו אצל חופה שיש באותה העיר וישמעו שבעה ברכות ויתכוננו לצאת י"ח לעצמם ג"כ, כן העליתי בסה"ק מקבציאל ועיין להגאון חיד"א ז"ל בכסא רחמים ובככר לאדן.

אות טו

אחר ז' ברכות של חופה כשעושין סעודה יברכו ז' ברכות אחר בהמ"ז על הכוס, ובכל סעודה שעושה אחר סעודה ראשונה ג"כ יהיו נזהרין לברך ז"ב אחר בהמ"ז על הכוס, אך צריך בכל סעודה פנים חדשות דהיינו ב' בני אדם מסובין באותה סעודה שלא אכלו עמהם קודם זה, וטוב לחזור אחר בני אדם חשובין שמרבין בשבילם, אבל בשבת ויו"ט אין צריך פנים חדשות, ויזהרו לברך ז"ב אחר בהמ"ז אלא דוקא היכא דאיכא עשרה, אבל אי ליכא עשרה דאין מברכים בשם לא יברך אלא רק ברכת אשר ברא בלבד, מיהו אפילו אי ליכא זימון בשם צריך לומר בזימון שהשמחה במעונו.

אות טז

החתן בכל ז' ימי המשתה לא יעשה מלאכה אפילו בדבר האבד, ולא ישא ויתן בשוק, ולא יצא יחידי בשוק מפני שהחתן דומה למלך מה מלך אינו עושה מלאכה ואינו יוצא יחידי כן החתן, אלא אוכל ושותה ושמח עם כלתו, בין אם הוא בחור, בין אם הוא אלמן שנשא

בתולה, ואין האשה יכולה למחול על שמחתה, אבל שותפו של החתן יכול לעשות מלאכה או סחורה ולתת חלק להחתן, דשנייא דא מאבל ב"מ, ואלמן הנושא את הבעולה צריך לשמוח עמה שלשת ימים, אבל בחור שנשא את הבעולה צריך לשמוח ז' ימים, ואם מחזיר גרושתו צריך לשמוח ג' ימים כמו אלמנה.

אות יז

חתן שאירע בתוך ז' ימי חופתו י"ז תמוז וצום גדליה ועשה טבת ותענית אסתר י"א יתענה וישלים, וי"א לא יתענה ופה עירנו נהגו דאינו מתענה, ואם אירע לו יארציי"ט לכ"ע לא יתענה כיון שהוא יו"ט שלו.

אות יח

מצוה גדולה לשמח חתן וכלה, ולעשות להם מילי דבדיחות שישמחו, ושכר המשמחם עצום מאוד, ורק יזהר שלא ישמחם בליצנות וכל איסור קל אפיו מדרבנן, וכ"ש שלא ירקדו אנשים ונשים ביחד, ואפילו רקוד נשים לבדם בפני האנשים אסור כי יתגרה יצה"ר באנשים הרואין, וצווחו כמה רבני האחרונים בדברים כאלה דאין להם היתר משום שמחת חתן וכלה, ומצוה לשמחם בכלי זמר, ואפילו שנעשו הנישואין תוך י"ב חודש לפטירת אביהם או אמם לא יבטלו מהם שמחת כלי זמר, וכבר אמרו מעבירין את המת מלפני הכלה, ועיין במהרי"ל ז"ל שהורה לעשות החופה במקום אחר בשביל כלי זמר שאינם יכולים להביאו במקומם יע"ש, ופה עירנו בזמן עט"ר הרה"ג מו"ר זקני רבי משה חיים זלה"ה רצו הקהל לבטל כלי זמר בשמחת חתן וכלה, ולא רצה הרב מו"ר זלה"ה להסכים בזה, וביום שבת אסור להביא גויים שינגנו בכלי זמר, וכמה אחרונים קראו תגר בזה, ופה עירנו היה מנהג מקדם קדמתא כשיצא החתן מבית הכנסת בשחרית לילך לביתו ילכו גויים לפניו בכלי זמר וגם בביתו היו מנגנים כחצי שעה, ותהילות לאל יתברך קודם כמה שנים נתבטל מנהג זה לגמרי ולא יזכר ולא יפקד עוד.

אות יט

במה שנשאל הרדב"ז ז"ל אם מותר החתן בתוך שנתו לצאת לסחורה למדינה אחרת כיון דאמר קרא נקי יהי לביתו שנה אחת ושמח את אשתו, הבאתי בסה"ק רב פעלים להקת הפוסקים בדבר זה והעלתי דאם הולך לסחורה בשביל פרנסתו לית כאן איסורא משום האי קרא.

אות כ

מותר אדם בבת אשת אביו שיש לה מאיש אחר, ולא חיישינן למראית העין שנראית כאחותו דקלא אית לה והכל יודעין שאינה אחותו, ולכן לאה ודינה בתה מותרים להנשא לאב ולבנו שהאב יקח את דינה והבן יקח את לאה או להפך ועל זה הדין אומרים העולם חידה אחת והוא אשה אחת פגעה בתינוק אחד ותאמר לו שלום עליך אחי, כיצד שלום אביך אחיו של בני ופתרון החידה ע"פ הצעה זו דיעקב לאח את דינה בת לאה, וראובן בנו של יעקב לקח את לאה אם דינה והנה דינה ילדה ליעקב בן שמו שמעון ולאה ילדה לראובן בן שמו לוי, ופגעה דינה בלוי שילדה לאה לראובן וקראתו אחי כי הוא אחיה מן האם שהיא לאה, ואמרה כיצד שלום אביך הוא ראובן שהוא אחיו של בני שמעון כי שמעון הוא אח לראובן מאביו יעקב והדברים ברורים.

אות כא

מותר אדם בבת אחי אביו ובבת אחי אמו, ולא גזרינן משום אחות אביו ואמו דלא אתו למחלף בהו, וכן אחי אביו ואחי אמו מותרים באשתו ובבתו ולא גזרינן שמא אימרו כשם שאשתו מותרת להם גם נשותיהם מותרים לו דלא אתו למטעי בהכי, יען דאתפליג דרא כלומר נתרחה הקורבה.

אות כב

אף על פי ד"א ששגם באחות אבי האב בין שהם מן האב בין שהם מן האם וכן נמי באחות אם האב בכל אלו לא גזרו ומותרות הם, מכל מקום יש אוסרים באלו משום דס"ל דגזרינן בהו משום הך דלמטה ממנה דהיינו אחות האב והאם שהיא ערוה דאורייתא, משא"כ בבת אחי אביו ובבת אחי אמו דסעיף הקודם אין מטה ממנה ואין למעלה ממנה ערוה דאורייתא לכך לא גזרו בה דנתרחקה קורבה מאד, וכיון דהוא דבר ערוה אזלינן בתר סברת האוסרין דקי"ל להחמיר בדבר ערוה אפילו בדבר דמרן ז"ל שקבלנו הוראותיו סתם כהמתירין.

אות כג

אשת בן אשתו מותרת לו, וכן נמי בן אשתו מותר באשתו דלא גזרו באלו משום אשת בנו יען דקלא אית להו ומידע ידיע רחקייהו ולא אתו למיחלף באשת בנו, וכן שני אחים מאב אחד שאינם מאם אחת ויש לאחד מהם אחות מאמו מותר השני ליקח את האחות ההיא, וכמו שהיה בזמן הגמרא דרבי חייא ואייבו היו שני אחים מאב אחד ששמו רב אחא, והיה לר"ח אחות ששמה אימא שהיתה אחותו מאמו דוקא ולא מאביו ונשאה אייבו שהוא אחיו של ר"ח מאביו דוקא ונולד רב ע"ה מן אייבו, נמצא ר"ח היה אחי אביו של רב ואחי אמו של רב.

אות כד

שני חורגין הגדילין יחד בבית, דהיינו יעקב נשא את לאה ויש לו בן ששמו נפתלי שנולד לו מאשה אחרת, וגם ללאה יש לה בן ששמו ראובן שנולד לה מאיש אחר, הנה נפתלי וראובן נקראים חורגין ואע"פ שהם גדילים בבית יחד כמו שני אחרים כל אחד מהם מותר באשת חברו, ולא חיישינן למראית העין לומר שנראה כאילו לוקח אשת אחיו משום דהני קלא אית להו ומידע ידיע רחקייהו ולא אתו למיחלף להתיר אשת אחיו ממש.

אות כה

אף על פי דמן הדין מותר אדם באשת חמיו שהיא אינה אם אשתו שהרי דוד הע"ה נשא את רצפה בת איה שהיתה אשת חמיו, והוא הדין נמי דחמיו מותר באשתו, מכל מקום יש אוסרין בשניהם ואומרים אע"פ שדוד הע"ה נשא את רצפה אשת חמיו הנה אחר זמן דוד הע"ה גזרו חז"ל בזה משום מראית העין שנראה כנושא חמותו, וכן חמיו לא ישא אשתו שנראה כנושא בתו, ואף על פי דיש מי שכתב דאם מתה אשתו מותר ליקח את אשת חמיו שאינה אם אשתו עכ"ז יש פוסקים שפקקו בזה, ולכן צריך להורות דאפילו אם מתה אשתו אסור ליקח את אשת חמיו.

אות כו

מותר אדם באשת בן אחיו ובאשת בן אחותו, ולא גזרינן משום אשת אחיו דאתפלג דרא.

אות כז

כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' א"ב הי"ד נושא אדם אשה ובת אחותה או בת אחיה כאחת, וכתב הרב המגיד זה פשוט ומתבאר מהמשנה דפ"ג דכריתות ע"ש, מיהו מספר ההפרדס המיוחס לרש"י ז"ל שהביאו בספר הון יוסף זמארו ז"ל סי' ט' משמע דאסור לאדם לישא בת אחות אשתו בחיי אשתו, והרב המחבר ז"ל תמה על דין זה והשיב לו הרה"ג מהר"ם סוזי"ן ז"ל דמן הדין מותר אך גזרו בזה משום מראית העין ע"ש, ואע"ג דדבריו דחוקים בזה דאין לנו לגזור גזירות מדעתינו עכ"ז גברא רבא אמר מלתא ויש לחוש לדבריו.

אות כח

הרה"ג מהר"ד פארדו ז"ל בספר מזמור לדוד סי' קע"ט הביא בשם מר"ן האר"י ז"ל דאין טוב לאדם לישא אשה ששמה כשם אמו ע"ש, ודבר זה לא מצינו בכתבי רבינו האר"י ז"ל המצויים אתנו, אך נאמן הרב ז"ל בעדות זו שמצא כן, וידוע כי דבר זה נכתב ג"כ בספר חסידים עם שאר דברים, ושם נזכר גם היכא דהחתי וחמיו שוים בשם אחד, מיהו לשון

רבינו ז"ל דנקיט לא טוב וכו' נראה אזהרה זו קלושה וי"ל טעמם מפני הכבוד דוקא, ועכ"פ כיון דנכתבה אזהרה זו בשם רבינו האר"י נכון להזהר, אך אם שינה השם לית לן בה, ובאזהרות ספר חסידים לא כתבתי פה כלום ואי"ה נכתוב בעזה"י.

פרשת כי תצא

הונאה במשקל

פתיחה

לא יהי הלך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהי הלך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה.

נ"ל בס"ד עמה שאמרו במ"א דבחטא אדם הראשון נעשה ל"ט קללות, וישראל ע"י תיקון שעושין בג"פ אהבה שהם אהבה במעשה אהבה בדיבור אהבה במחשבה שהם מספר ט"ל וגם עוד ג"פ אהבה הכתובה בפ' ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך שהם אהבה בשני יצריך ובנפש ובממון הרי ג"פ אהבה גי' ט"ל, בזה מהפכים ל"ט שהוא לשון ארירה לצירוף ט"ל, ובזה ממשיכים חיים ושפע מן ט"ל אותיות של ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, ולכן יש בשבת אזהרה בט"ל מלאכות וכל זה בישראל כמו שכתוב הבוחר עמו ישראל באהבה ר"ל בעבור אהבה, אבל העכו"ם ישאר אצלם צירוף ל"ט שהוא לשון ארירה, ולכן לישראל מתעורר שם כוז"ו שמספרו ט"ל לפתוח קברותיהם לעתיד בתחיה, משא"כ העכו"ם דנשאר אצלם צירוף ל"ט, והנה ההפרש בין צירוף ט"ל ובין צירוף ל"ט כי צירוף ט"ל אות הקטן במספר קודם הגדול במספר, וגם הוא בסדר ישר של אבג"ד, משא"כ צירוף ל"ט אות הגדול קודם והוא בסדר אהור, וידוע שהאותיות נקראו אבנים כנז' בספר יצירה, ולכן לישראל שהולכים דרך ישר ודרך ימין אצלם יש צירוף ט"ל שהוא סדר ישר, משא"כ עכו"ם שהולכים לאחור יהיה אצלם צירוף ל"ט שהוא בסדר אהור, והנה המעוות במשקלות יש בביתו איפה ואיפה גדולה וקטנה, והיינו הוא קונה בגדולה ומוכר בקטנה וזה עול קשה ומר משני צדדין, ולכן לזה יתהפכו אותיות ט"ל לאותיות ל"ט מדה כנגד מדה, כיון שהוא קונה בגדולה ומוכר בקטנה נמצא עושה עול בשתיים, וסדר רשעתו הוא כך דתחילה ישתמש בגדולה בעול לקנות בה ואח"כ ישתמש בקטנה בעול למכור בה, כי הדרך הוא דבתחילה החנוני יקנה מן התגר ואח"כ ימכור על יד על יד, נמצא עול שלו עושהו תחילה בגדולה ואח"כ בקטנה, ולכן בדין הוא שיתהפכו לו אותיות ט"ל לאותיות ל"ט כי בצירוף זה אות הגדולה קודמת לאות הקטנה, וידוע דהגוף נקרא כיס שהוא כיס ונרתק לנפש, וז"ש לא יהיה לה בכיסך ר"ל בגופך אבן ואבן גדולה וקטנה ר"ל לא ישלטו בגופך אותיות ל"ט שהם תחלה אות גדולה ואחריה אות קטנה, ודבר זה תלוי בזה והוא שלא יהיה בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה והיינו עשיית העול שיקנה בגדולה וימכור בקטנה.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, וי"ל תחלה למה במשקלות שהם אבן ואבן נקיט בכיסך והלא המשקלות אינו מניחם בכיסו אלא גם המה מונחים בביתו וחנותו כאיפה, ועוד למה חלקם לשתי חלוקות דהול"ל אבן ואבן איפה ואיפה גדולה וקטנה, ועוד י"ל למה קרא לעבירה זו תועבת ה', ונ"ל בס"ד בהקדים מה שאמרו הרב המקובל מהר"ש מרדכי ז"ל בכ"י ע"פ מאזני צדק אבני צדק וכו' אני ה' אלהיכם, דנודע ארבע מרות יש באדם שהם מרה אדומה ומרה שחורה ומרה ירוקה ומרה לבנה, ויש להם שיעור מוגבל לקיום האדם ואם תתגבר האחת על חברתה יתהוו חולאים באדם, ואם תתגבר ביותר לבלי חוק ימות וכשהם שקולים זהו עיקר בריאות האדם, ושמעתי מרב אחד שהמאזניים הם כנגד שם הוי"ה דהשלשלת שבאמצע העמוד שקורין אותה בערבי שיילאל"א כנגד אות יו"ד והעמוד כנגד וא"ו וב' כפות כנגד ב' הוי"ן המקבלים שפע מן אותיות י"ו הזכרים, ומשפיעים לעולמות בקו המדה מה שצריך להם ומה שיכולים לסבול ולכן השוקל חסר אינו רואה סימן ברכה, ולזה אמר מאזני צדק אבני צדק וכו' אני ה' אלהיכם לרמוז כי המאזניים רומזת לשמי אני ה' אלהיכם שרמוז שמי במאזניים ואיך תשקול בה עול ח"ו עכ"ד.

והנה ידוע דהמרות של האדם מוטלים בכיס, ועיקר בריאות האדם הוא שיהיו שקולים במדה שקצב להם השי"ת בטבע שלא תעלה ותתגבר אחת על חברתה, ואם האדם יעשה במאזניים שתעלה כף זו על חברתה בדרך עול ומרמה, אז גם במרות יתקלקל המשקל המוטבע בהם ותעלה אחת על חברתה שלא כראוי, ובזה יהיה קלקול גדול בבריאות האדם ויחלה, וז"ש לא יהיה לך בכיסך הוא כיס המרה אבן ואבן הם שתי המרות שיש לך שם, גדולה וקטנה ר"ל לא תתגבר אחת על חברתה שיהיו אז גדולה וקטנה, אלא יהיו שקולים ושויים, אם תרצה כך אז צריך אתה להזהר שלא יהי הלך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, כי אם תקלקל בזה אז גם משקל המרות שבגופך יתקלקל שלא יהיו שקולים ביחד אלא תגבר אחת על חברתה ויהיו אז שתיים אחת גדולה ואחת קטנה, ולזה אמר למען יאריכון ימיך על האדמה כי בראיות האדם וחייו תלויה בזה שלא יתגברו המרות אחת על אחת, וא"ת למה כ"כ יהיה חמור עון זה שנוגע בחיות האדם לז"א כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה שהוא פוגם בשם הוי"ה כאמור.

ובזה פרשתי מה שאמרו ישעיה הע"ה לבך יהגה אימה איה סופר איה שוקל, כי שתיים רעות הם, האחד במספר שמונה מעות לחבירו ומטעהו במנין, ויש מטעהו במשקל והאדם חושב שעושה מעשהו למטה בגשמיות בלבד ולא שבאמת הוא נוגע גם למעלה שפוגם באותיות השם ב"ה דכתיב ה' צלך על יד ימינך, כלומר כדמיון הצל כן הוא, דמה שעושה אדם למטה נעשה דבר כנגדו למעלה הן בטוב הן להפך.

אות א

צריך לשקול בעין יפה שנאמר אבן שלימה וצדק יהי לך צדק משלך ותן לו, וכן צריך למדוד בעין יפה שנאמר איפה שלימה וצדק וגו', וכמה עין יפה אחד ממאה בלח ואחד מארבע מאות ביבש לפי שהלח נדבק וכל זה השיעור הוא במקום שנהגו לשקול עין בעין, אבל במקום שנהגו להכריע חייב להכריע טפח במיני מאכל ומשתה, אבל בשאר דברים די בהכרעה מועטת ובלבד שיהיה אחד מארבע מאות, ואם הוא פחות מליטרא אף לאוכלין ומשקין אין צריך הכרעה טפח, ופה עירנו בגדא"ד אין מנהג ברור בזה, לכך יזהרו לפחות בשיעור זה שהוא אחד ממאה בלח ואחד מארבע מאות ביבש.

אות ב

כל המשהה בביתו או בחנותו משקל חסר או מדה חסרה עובר בל"ת שנאמר לא יהי לך בכיסך אבן גדולה וקטנה, ואפילו אינו מודד בה כלל ג"כ עובר, ונמצא לאו זה עובר עליו אפילו בעת תפילת הנעילה ביוה"כ, והוא הדין דבר הדומה לזה שלא ישהה שטר פרוע, גם לא ישהה מטבע שהוא נחשת ומצופה בכסף וכיוצא בזה.

אות ג

התורה הקפידה על מדות ומשקלות בכלל הוא שאם שקל במשקל חסר או מדה חסירה ממנהג המדינה אפילו דבר מועט עובר בל"ת דלא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה, ואמרו חז"ל קשה ענשן של מידות ומשקלות יותר משל עריות מפני שזוהי גוזל את הרבים ואינו יודע למי יחזיר, ואע"פ שאמור יעשה בהם צרכי רבים אין זו תשובה הגונה.

אות ד

אע"פ שאמרו שאין לעשות משקלות מן מיני מתכות כי אם מצחיח סלע, מכל מקום בזה"ז נהגו לעשות משקלות של מתכות ע"פ חוקי הממשלה כי הממשלה עושה אותם בחותם שלה ומוסרתם לכל אדם הצריך לזה, ונמצא דכ"ע סברי וקבולי בהכי, ולכן אע"פ שברוב הימים נחסרים מעט כ"ע ידעי וסבירו וקבילו.

מיהו חנוונים שמוכרים שמן שומשומין בכלי של מדה שיש להם, וזה הכלי לרוב הימים נדבקים בו שמרים כטיט עב בקרקעיתו ובדופניו וע"כ מוכרח שהמדידה שתהיה בו היא חסרה, ולכן צריך החנווני לנקותו היטב שתי פעמים בשבוע מכל שמרים הנדבקים ומתקבצים בו כיון שהוא מוכר תדיר, אבל אלו שיש להם מקום שקורין בערבי בזאר"ה ששם עושין מלאכת השמן ומוכרים לחנונים בכלי גדול שקורין בערבי פאר"ג אין אלו

מוכרים ומודדים בכלי זה תדיר כמו החנוני, וגם עוד אלו דרכן להשהות המדה הפוכה על כלי הלוקח אחר שנפסק ממנו הקלוח עד שיטיפו ממנה שלש טיפין, לכן אפשר שיש לאלו דין הסיטון דארז"ל שצריך לקנח מדות הלח אחד לשלשים יום.

אות ה

חנוני השוקל דבר לח כמו תמרים לחים או בשר וכיוצא צריך לקנח המאזנים שנותן בהם הלח בכל פעם ששוקל בהם, גם צריך לקנח המשקל פעם אחת בשבוע מפני שידידיו של חנוני מלוכלכים בלח ועי"כ יתלכלך המשקל ומכביד מכח אותו לכלוך, ואף על פי דאם יכביד הוא פסידא דחנוני וטובה דלוקח, הצריכו אותו לכך מפני שפעמים החנוני קונה איזה דבר ושוקל בו ונמצא גוזל, אך הרמב"ם ז"ל נתן טעם כדי שלא יעלה חלודה מחמת הלכלוך דאם מעלה חלודה הוא נחסר.

אות ו

אפילו השוקל או המודד בחסר כל שההוא לנכרי, עובר בל"ת וחייב להחזיר מפני שהוא מטעהו וה"ז גונב ממש, והרי הוא בכלל כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול שהוא לרבות העושה עול לנכרי, ואיתא בתנא דבי אליהו זכור לטוב שהביאו בילקוט פ' צו, שאמר אליהו זכור לטוב בא אחד וישב כנגדי והיה בו מקרא ולא היה בו משנה אמר לי רבי מעשה היה כי מכרתי לגוי ארבעה כורים של תמרים ומדדתי לו בבית אפל מחצה על מחצה, אמר לי אתה והאלהים שבשמים יודע במדה שאתה מודד לי, וחסרתי במדידה שלש סאין של תמרים, לאחר מכן נטלתי המעות ולקחתי בהם כד שמן והנחתיו במקום שמכרתי התמרים ונקרע הכד ונשפך, אמרתי לו ברוך המקום, ברוך שאין לפניו משוא פנים, הכתוב אומר לא תעשוק את רעך ולא תגזול וגזל הגוי אסור, ופרשו במקום אחר כי עשק עשק עכ"ל.

אות ז

אסור לגנוב או לגזול כל שהוא דין תורה בין מישראל בין מנכרי בין גדול בין קטן, ואפילו אם הנכרי ציער את ישראל, וגזל הגוי קשה ביותר חדא דודאי לא ימחול, ועוד דגורם שהשר של העכו"ם גונב וגוזל שפע קדוש הנשפע לישראל מלמעלה מדה כנגד מדה, ויש בזה עניינים עמוקים, לכך צריך להזהר מאד.

אות ח

אע"פ שפחות משהו פרוטה אינו ממון ואינו צריך להשיבו, מכל מקום הא קי"ל דחצי שיעור אסור מן התורה, ואם הוא דבר מועט שאין דרך העולם להקפיד עליו כגון ליטול קיסם

מהחבילה או מהגדר לחצוץ בו שניו מותר, מיהו מדת חסידות למנוע עצמו ולהזהר גם בזה אבל הנכנס לבית חבירו ונוטל בידו קיסם ממניפה של רוח שקורין מערבי מרווח"ה שהוא כלי הארוג מעלי לולבין שמניפין בה בקיץ בחום, אע"פ שהקיסם הוא דבר מועט מאד עכ"ז הוא מזיק ומפסיד את המרווח"ה הנז' שנוטל ממנה הקיסם, ובזה ודאי מקפידים הבעלים ואסור מדינא, ורק אם היתה ישנה ושבורה אין בזה הפסד לה אם יקח חתיכת קיסם ממנה לחצוץ שניו, ועכ"פ יש מדת חסידות גם בזה וצריך להזהיר את העם בדבר זה גם בבית הכנסת בימות הקיץ ששם מוכן מכלים אלו שקורין מרווח"ה שהם של הקדש שיש הפסד להקדש בזה ומי מוחל.

אות ט

פה עירנו מביאים נשים ערביות כלים מלאים חלב חמוץ קפוי שקורין בערבי לב"ן ובל"א יגורט"י כדי למכור, ודרכם לטעום תחלה באצבעם מזה לידע אם הוא טוב ואח"כ קונין, אך יש בני אדם שאין רוצין לקנות כלל ומראין עצמן שרוצין לקנות כדי לטעום מכל כלי וכלי, אחר כל טעימה וטעימה אומרים שלא ערב להם והולכים ואין קונין כלום ה"ז עושה איסור שגונב דעת הבריות, ואם גזל בידו דאע"פ שטועם דבר מועט מכל כלי וכלי, מכל מקום אין בעל הלב"ן מוחל אלא למי שרוצה לקנות באמת.

אות י

מי שנתחלפו מנעליו בבית הכנסת או במקום אחר, אם זה שהחליף עשה זאת במרד כגון שלקח מנעל חדש והניח ישן ה"ז מותר להשתמש בזה המנעל שהניח לו אבל אם זה הראשון החליף בשגגה שלא הרגיש כגון שהם שוים או שלקח הגרוע והניח החשוב יותר דאז נראה ודאי דבשגגה עשה ה"ז אסור להשתמש בו, אלא יהא מונח אצלו עד שיבא בעליו ויתננו לו.

אות יא

אסור לערב מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים שלא יהיו ניכרים כדי שימכור הכל בחזקת יפים, מיהו כל פירות ותבואות שיש בהם פסולת או עפרורית אפילו צורות ואבנים אין צריך לבררם אם נתערבו מאליהם, ורק לערב בידיים אסור.

אות יב

אסור לגנוב דעת הבריות אפילו בדברים שאין בהם הפסד ורק עושה כן כדי שיחזיקו לו טובה בחנם, כיצד לא יפצור בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד, אבל בלא הפצרה

מותר לומר פעם ושתיים אע" שיודע שאין דעתו לאכול עמו שזה הוא כבוד לו שמכבדו בהזמנה ע"פ שורת דרך ארץ.

אות יג

כשם שיש אונאה במו"מ כך יש אונאה בדברים, וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון זה בגופו וזה בממונו וכ"ש אם מחרפו ומבזהו ומביישו, והמכנה שם רע לחבירו אפילו הוא רגיל באותו כינוי ואינו מתבייש אם זה כונתו לביישו אסור משום אונאת דברים.

אות יד

אסור להשליך נבילה בר"ה במבואות בתוך העיר כגון תרנגולת או חתול שמתו או דג סרוח וכיוצא, ומצוה על כל אדם שרואה נבילה מוסרחת ברחובות העיר שיתן לאחד שככר טרחו כדי שיוליכנה לחוץ לעיר וה"ז נקרא צרכי רבים, ובפרט לפ"ד רבינו האר"י ז"ל שהזהיר מאד לבלתי יריח אדם סרחון נבילה כי דבר זה מזיק מאד גם לנפש, ויש בני אדם שהם חסים על חפירה שיש להם בחצרים שקורין בערבי בלועה ואין שופכים בתוכה מים, ולכן שופכים כל מים המאוסים שיזדמן להם בבית בתוך רה"ר ומגיע מהם סרחון לעוברים ושבים וקצים בהם ועתידיים אלו ליתן את הדין וכבר נודע ג"כ מה שאמרו בזוהר הקדוש על אותם השופכים מים סרוחים ומאוסים לפני פתח חצר לשהם שהם מקוללים מפי המלאכים, זה הכלל כל דבר שהאדם קץ בו ומואסו בתוך ביתו לא ישפכנו או יזרקנו לרה"ר.

אות טו

הבונה ביתו אע"פ שהוא רשאי להני העפר והאבנים ברה"ר כפי מנהג המדינה עכ"ז עפר ואבנים שאין לו צורך בהם בעבור הבנין וסופו לפנותם אל יניחם זמן הרבה שיכשלו בהם עוברי דרך, אלא יפנה אותם מיד ולא יאמר אדם מי מונע אותי ומי טוען כנגדי ומי רואה אותי אם אזרוק נבילה או דבר סרוח לרה"ר בלילה בחשיכה, אלא באמת צריך שיהיה האדם דיין לעצמו וישים מורא שמים על פניו וידע כי על הכל יביא האלהים את האדם במשפט ארז"ל מעשה באדם אחד שהיה מסיר אבנים מתוך חצירו וזורקן לרה"ר, פגע בו חסיד אחד א"ל למה אתה מסקל מרשות שאינו שלך לרשות שלך, לגלג עליו אותו בעה"ב שהוא רואה החצר לשו ורה"ר אינו שלו, אח"כ לא היו ימים מועטים ונצרך אותו אדם למכור חצירו ומכרו והלך באותו מבוי ונתקל באותם אבנים עצמם שסיקל בידו ונפל לארץ, אמר יפה אמר אותו חסיד ולכך צריך ליזהר מאד בדברים אלו וטוב לו.

פרשת כי תבא

השבת אבידה שכר שכיר ופרוזבול

פתיחה

ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה, כי תשמע אל מצות ה' אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמור ולעשות.

נ"ל בס"ד דידוע תואר ישראל גדול מתואר יעקב ולכן לעתיד לא יקראו אלא בשם ישראל, ובשניהם יש אות יו"ד בראש, אך יו"ד דשם ישראל הוא כנגד יו"ד דשם הוי"ה הרומזת בחינת הראש שהוא כתר וחכמה כנודע, ולכן אותיות ישראל הם יו"ד לראש כי יו"ד דשם ישראל היא עומדת בראש שם הוי"ה וגם בראש השילוב שהוא שם יאהדונה", אבל יו"ד דשם יעקב הוא כנגד יו"ד דשם אדנ"י שעומדת בסוף שם אדנ"י ובסוף שם בשילוב הנז' והיא בחינת מלכות שהיא עקב הספירות, ונרמז זה בשם יעקב שהוא אותיות יו"ד עקב ר"ל יו"ד העומדת בעקב, משא"כ בשם ישראל נרמז יו"ד לראש שהוא ר"ל יו"ד העומדת לראש, וז"ש ונתנך ה' לראש שתהיו נקראים בתואר ישראל שהוא יו"ד לראש, ולא לזנב שלא תקראו עוד בשם יעקב שהוא י' עקב כלומר זנב, והיית רק למעלה ולא תהיה למטה פירוש ההפרש שיש בין מעלה ובין מטה הוא מספר צ"א, דאמצע אותיות מעלה הם אותיות ע"ל ואמצע מטה אות ט', וההפרש בין מספר על למספר ט' הוא צ"א שהם מספר חיבור הוי"ה אדנ"י, והיינו כי ע"י שהאדם מקיים תורה ומצות ליקבה"ו שהוא חיבור אדנ"י אז יוסיפו לו על אות ט' של מטה מספר צ"א ויהיה מזה אותיות ע"ל ואז אותיות מטה יהיו אותיות מעלה, ולזה אמר והיית רק למעלה ולא תהיה למטה יען כי תשמע אל מצות ה' אלהיך אשר אנכי מצוך כלומר לש"ש בשביל שאנכי מצוך שבזה יהי יחוד קבה"ו שהם חבור הוי"ה אדנ"י שמספרם צ"א, ואז ע"י תוספת מספר זה תתעלה מאותיות מטה להיות אותיות מעלה וכאמור.

או יובן ע"ד המדרש ואשימם בראשיכם, למה"ד לנחש שאמר הזנב לראש עד מתי אתה מהלך תחלה אני אלך תחלה א"ל לך והלך ומצא גומא של מים והשליכו לתוכו מצא אש והשליכו לתוכו מצא קוצים והשליכו לתוכו מי גרם לו על שהלך הראש אחר הזנב, כך כשהקטנים נשמעין לגדולים הם גוזרים לפני המקום והוא עושה ובשעה שהם הולכים אחר הקטנים נופלים על פניהם, והכונה אם ישראל עושים רש"מ מעמיד להם מנהיג טוב שהוא ראש כלומר יש לו עינים לראות כי החכם עיניו בראשו, ולזה אמר ונתנך ה' לראש ולא לזנב שלא יהי פתי שאין לו עינים לראות שאז הוא כמו הזנב שאין בו עינים לראות אלא יהיה ראש שיש בו עינים לראות, וכמו שכתוב בגמרא כך רגיז רעיא על ענא משוי להו נגידיא סמייא, ומאחר דנתנך לראש לכך והיית רק למעלה ולא תפול למטה, ותזכה לכל זה ע"י שתשמע אל מצות ה' אלהיך.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דידוע מה שאמרו המפרשים ז"ל מה שמקבל הקב"ה בתשובה את ישראל הוא מדין השבת אבידה, והיינו כי השי"ת קרא לישראל אחי ורעי, וכתוב לא תראה את שור אחיך אות שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך, ומחמת כן עשה הקב"ה מחצב הנשמות למעלה ממחצב המלאכים, כי בזה יהי מחצב ישראל קרוב אליו, וצריך שעל ידו תהיה השבת אבידה שהוא ישיב את האבידה שבזה מקבלם בתשובה כאשר אמר דסגי להו בודוי וחרטה בעזיבת החטא, אך אם היה מחצב המלאכים למעלה ממחצב הנשמות היה צריך שתתקיים מצות השבת אבידה של ישראל על ידי המלאכים הגבוהים מהם, והיו מפסידים בזה ישראל הפסד רב כי השבת אבידה אצל המלאכים לא היתה נעשית ע"י תשובה של חרטה ועזיבת החטא בלבד, אלא היה צריך שתהיה ע"י מיתה ויסורין קשים, וכמו שכתוב הנבואה והחכמה נפש החטאת היא תמות וחטאים תרדף רעה, משא"כ עתה שעשה מחצב הנשמות ראשון ומחצב המלאכים אחרון שנעשו נשמות ישראל קרובים אליו ית', השתא צריך שתהיה השבת אבידה ע"י יתברך וכמו שכתוב כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ונאמר ואתם הדברים בה' אלהיכם דבקים דייקא לכן חיים כולכם היום שצריך שתתקיים השבת אבידה בכם ע"י יתברך בעל הרחמים הרוצה בתשובה לבדה שלא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה, וז"ש ונתנך ה' לראש ולא לזנב שמחצב הנשמות הוא ראש ומחצב מלאכים בסוף, ועי"כ והיית רק למעלה ולא תהיה למטה, והיינו למעלה למעל ה"א ששם תשובה עילאה בה"א עילאה דשם הוי"ה ולא תהיה למטה מט ה"א וכל זה בעבור כי תשמע אל מצות ה', תיבת כי משמשת בארבע לשונות והאי כי דהכא לשון אם כלומר אם תשמע וכו' נמצא לפ"ז דין השבת אבידה בו תלוי חיות ישראל וקיום שלהם כי התשובה המחיה את ישראל בעוה"ז ובעוה"ב הנה היא מטעם השבת אבידה כאמור, לכך כמה וכמה חייב אדם להזהר במצוה זו ולא יתנו היצה"ר על חמדת הממון ועל ביטול מצוה זו הן מחמת עצלות הן מסיבה אחרת.

אות א

הרואה אבידת ישראל ונתעלם ממנה עובר בל"ת שנאמר לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם, וביטל עשה שנאמר השב תשיבם לאחיך, ואם לקח האבידה לעצמו על מנת לגזלה ולא להשיבה ביטל מצות עשה ועובר בשני לאוין על לא תגזול ולא תוכל להתעלם, ואם חזר בו והשיבה תיקן את הכל.

אות ב

מצא מציאה דבר שאין בו סימן אם דבר זה סתמו שידעו הבעלים מנפילתו מיד כגון מעות מפוזרים הרי אלו שלו, דנתלה לומר ידעו הבעלים קודם שמצאן זה ונתייאשו מפני שאין בהם סימן ולכן אין חייב להכריז, ואפילו נודע לו אח"כ ממי נפלו אינו חייב להחזיר דאמרין מסתמא נתייאשו הבעלים קודם שמצאן, ורק איכא מידת חסידות להחזיר להם.

אות ג

מצא אבידה שיש בה סימן חייב להכריז בבית הכנסת ויאמר מין המציאה שמצא מה היא, ואם אדם יגיד סימניה יתן לו, אבל אם הוא לא אמר מין המציאה מה היא ובא אדם ואמר מה היא אין זה סימן, כי אם עד שיתן סימנים מובהקים כגון מדה או משקל או מנין וכיוצא.

אות ד

אם מצא מציאה שיש בה סימן במקום שרוב העוברים הם עכו"ם אינו חייב להכריז דתלין שהיא של עכו"ם והרי זה של מוצאה, ואם בא בעל האבידה ונתברר שהיא שלו כגון שנתן כל סימניה הנה אם זו האבידה היא מדברים שהאדם מרגיש בהם מיד כגון מעות או טבעת או דר שנושאו בחיקו, אינו חייב להחזיר לו דאמרין ודאי נתייאש קודם שלקח זה האבידה כיון דנפלה במבואות שרובם נכרים.

אות ה

המוצא מעות בחצר חבירו בשעת חופה וכיוצא שיש רבים נכנסים בחצר, אם זו המציאה אין בה סימן זוכה בה המוצאה אע"פ שנודע לו אח"כ דאלו המעות נפלו מן בעה"ב, יען כי בעה"ב ודאי מתייאש, אבל אם מצא דבר שיש בו סימן חייב להכריז כיון שהוא מקום ישראל, בד"א בעת שיש רבים נכנסים בחצר ההוא כגון חופה וכיוצא, אבל בזמן אחר שאין רבים נכנסים אם נכנס אדם לבית חבירו ומצא מעות מפוזרים אע"פ שאין בהם סימן אם ידוע שהם של בעה"ב יחזירם לו דלא מתייאש, וכן אפילו בסתם אמרין מסתמא דשל בעה"ב הן וחייב ליתנם לבעה"ב, אך אם יודע בבירור שאינם של בעה"ב אלא נפלו מאחרים הרי הם של מוצאן דאין לומר חצירו של אדם קונה לו בכהאי גוונא.

וכן חנויות שבשווקים שמוכרים בהם סחורות או מיני כלים או מיני כסות וכיוצא, שנפלו שם מעות מן הלוקחים הבאים לקנות ומצא אותם המשרת של בעל החנות או אדם אחר הרי הם של מוצאם ואינו זוכה בהם בעל החנות.

אות ו

מצא תרנוגלות במקום שרבו ישראל והכריז לפני כל השכנים ובעלי בתים שבמבוי ולא נמצא לה בעלים, מניחה בביתו י"ב חודש וכל הבצים שילדת מוכרם או שם אותם בדמים עליו ואחר י"ב חודש מוכר התרנוגלות או שם אותה בדמים עליו ויהיו דמי הביצים ודמי התרנוגלות מונחים אצלו עד שיבא אליהו זכור לטוב, ואם מצא תרנוגול זכר מטפל בו שלשים יום, ואם הוא קטן ביותר שטיפולו קשה יותר מטפל בו שלשה ימים ואח"כ מוכרו, או שם אותו בדמים עליו ויהיו הדמים מונחים אצלו עד שיבא אליהו זכור לטוב.

אות ז

מצא ספרים שיש בהם סימן ה"ז לא יקרא בהם אלא ישמרם כראוי, ואם ירצה למסרם למי שנאמן אצלו לשמרם אתו הרשות בידו, מיהו כל זה באבידה, אבל בפקדון אם אדם הפקיד אצלו דבר אחד אינו רשאי למסרו לאחר לשמרו אצלו, ואם ירצה לילך למקום אחר ואינו רוצה להוליכו עמו משום אחריות או טורח רשאי ליתנו לב"ד והם ימסרוהו לאיש נאמן.

אות ח

אבידת עכו"ם מותרת, אך אם מחזירה כדי לקדש ש"ש כדי שיתפארו הנכרים בישראל שהם בעלי אמנה ה"ז משובח, והא דאמרינן מן הדין אבידת העכו"ם מותרת היינו במקום שלא יש חלול השם, אבל במקום שיש חלול השם כגון שנפלה מן העכו"ם במקום רוב ישראל, והעכו"ם ידמה שישראל גנבה ממנו הרי זה חייב להחזיר מן התורה.

אות ט

מציאת בנו ובתו הסמוכים על שלחנו אע"פ שהם גדולים הרי היא שלו מתקנת חז"ל, אבל אם אין בנו סמוך על שלחנו אפילו שהוא קטן ה"ז לעצמו, ואם אחד זן יתום בתוך ביתו אין המציאה של היתום לבעה"ב הזן אותו אלא היא שלו דלא תקנו חז"ל זה אלא לאב, והבת עד שתבגר מציאתה לאביה אע"פ שאינה סמוכה על שלחנו והוא הדין מעשה ידיה לאביה וכן האשה מציאתה ומעשה ידיה לבעלה.

אות י

אם נתנו מתנה לבנו ובתו הקטנים הרי הם של האב, ואם הם גדולים הרי היא שלהם.

אות יא

מותר מן הדין לישיב חנווני אצל חנווני צורף אצל צורף וכיוצא בזה ואין בזה השגת גבול, וכן להוזיל השער מותר ואין לבעלי אומנתו תרעומת עליו, אך ישראל שעושה מלאכה אצל נכרי אסור לחבירו להוזיל השער כדי שהוא יעשה במקומו.

אות יב

שואל שלא מדעת גזלן הוא, לכך אסור ליקח שום חפץ או ספר מיד בנו של בעה"ב שלא ברשות בעה"ב.

אות יג

כלי אכילה כגון קדרות ומדוכה ומחבת וכיוצא מותר לשאול מאשתו של בעה"ב ואין צריך רשות מן בעה"ב, דאפילו אם מקפיד אין שומעין לו ואשתו משאלת בעל כרחו מפני דמשיאה שם רע בשכנותיה, ואדעתא דהכי נשאת לו שדברים אלו מסורים בידה, אבל שאר חפצים כגון מלבושים של בעה"ב או כסאות ומיטות וכן כלי שתיה של בלו"ר ושאר כלים יקרים צריך לשאול מן בעה"ב וכלים של פרפור"י יש הפרש בזה בין מעט להרבה, וגם דנידון לי חשיבות בעה"ב ועושרו דאין כל בני אדם שוים בד"ז.

אות יד

אם משכן אצלו חבירו חפץ אסור להשתמש בו, דשולח יד בפקדון ה" גזלן, מיהו בעכו"ם יש מתירין להשתמש בו.

אות טו

אם הפקידו אצלו ספרים של תנ"ך כשהוא פותחן לצרכן יש לו רשות לקרות בהם, אבל לא יפתחם לכתחלה כדי לקרות בהם, בד"א בתנ"ך אבל ספרים של תורה שבע"פ אסור בכל גוונא, וכשם שאסור ללמוד כן אסור להעתיק מהם אפילו אות אחת, מיהו אם זה הנפקד הוא ת"ח יש מתירים ללמוד ולהעתיק אם אין לו כיוצא בהם דאמרינן מסתמא ע"ד כן הפקידו אצלו, אבל אם יודע בבירור שבעליו מקפיד ה"ז אסור גם הת"ח, מכל מקום אם זה הלוח לו מעות על ספרים אלו שהניחם משכון אצלו אפילו ת"ח אסור משום רבית.

אות טז

אם הפקידו אצלו מעות מותר להוציאן לצרכו, לפי דסתם אדם עסקו במו"מ והכל צריכין למעות והיה לו למפקיד לגלות דעתו מעיקרא לצוות לו שלא ישתמש, אבל אם נתנו לו חתומים או קשורים קשר משונה ה"ז גילוי דעת שאין רצונו שישתמש זה בהם, ולכן אסור להשתמש בהם.

אות יז

כל החומד ביתו של חבירו או כליו שאין בדעתו למכרם, והפציר בו בדברים או הרבה עליו רעים עד שמכרם לו הרי זה עובר בלאו דלא תחמוד, ואינו עובר בלאו זה אלא עד שיקח החפץ שחמד, ומשעה שנפתה לבו וחשב איך יקנה החפץ עובר בלאו דלא תתאוה כי אין תאוה אלא בלב, מיהו אם רק נתאוה בלבו שאמר הלואי שיתרצה זה למכור ואקנה ממנו אינו עובר בלאו, אבל אם חשב בלבבו לעשות המצאות של השתדלות והפצרות ה"ז עובר משעה שחשב אופני ההשתדלות וההפצרות, וכל זה להרמב"ם, אבל להראב"ד גם בכה"ג אינו עובר אלא"כ חשב ליקח החפץ בעל כרחם של בעלים, אבל אם חושב איך יעשה לרצות הבעלים אינו עובר בלאו וקי"ל כרמב"ם ז"ל, ועיין בסה"ק רב ברכות במערכת הלמאן דאמר מה שאמרו בלאוין אלו ועוד כתבתי בסה"ק מקבציאל.

אות יח

אפילו התאוה שיקח החפץ מחבירו במתנה אסור, וכן אפילו התאוה וחמד ספר אחד מספרי הקודש נמי אסור, ועיין בסה"ק רב ברכות מע' הלמאן דאמר הנז"ל ועוד כתבתי בזה בסה"ק מקבציאל.

אות יט

מצות עשה לתת שכר שכיר בזמנו, ואם אחרו עובר בלאו, אחד שכר אדם או בהמה או כלים, ובשכר קרקע אף על פי די"א דאינו עובר משום דכתיב כל אשר בארצך ולא ארצך, מכל מקום לדעת הסמ"ג ולדעת רבינו אליעזר ממיץ ז"ל עובר גם בשכירות קרקע, ועוד איכא טעמא אחרינא בזה לאיסורא וכיון שזה הוא איסור תורה יש לחוש לדעת האוסרין ועיין שער משפט וקצות החושן סי' של"ט, וכל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נשמתו ועובר בחמשה לאוין ועשה משום בל תעשוק את ריעך, בל תגזול, בל תעשוק שכיר עני, בל תלון, ביומו תתן שכרו, ומשום ואל תבא עליו השמש ובמקום שנוהגים שאין הפועלים עושים מלאכה עד הלילה כיון ששקעה עליו חמה עובר משום ביומו תתן שכרו.

אות כ

איזהו זמנו, שכיר יום יש לו זמן ליתנו לו כל הלילה לפני שנתנה תורה לבעה"ב זמן עונה י"ב שעות לבקש מעות לשלם השכירות ואם לא נתנו לו אז עובר בבוקר משום בל תלון פעולת שכיר אתך עד בקר, ושכיר לילה זמנו ליתנו כל היום, ואם לא נתנו לו עובר בערב משום ביומו תתן שכרו.

אות כא

שכיר שעות ביום שכלתה פעולתו בחצי היום יש לו תשלום כל אותו היום דהא חלה תשלומים מיד שהשלים מלאכתו, וקרינן עליו ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש, וכן שכיר שעות בלילה שכלתה מלאכתו בחצי הלילה, יש לו זמן תשלום כל אותו הלילה וקרינן עליו לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר וכן שכיר שבת שכיר חודש שכיר שנה אם יצא ביום גובה שכירותו כל אותו היום, יצא בלילה גובה שכירותו כל אותו הלילה, ושכירותו של כובס או כובסת דינה כשכיר שעות.

אות כב

אין בעה"ב עובר משום בל תלין ולא תבא עליו השמש א"כ תבע השכיר ממנו את שכרו ויש לו מעות ליתן לו, אבל אם לא תבעו השכיר או שתבעו ואין לו מעות ליתן לו אינו עובר אפילו יש לו מטלטלין הרבה

אות כג

אמר לשלוחו לשכור לו פועלים ושכר השליח פועלים ואמר להם שכרכם על בעה"ב שניהם אין עוברים, ומכל מקום בעה"ב עובר משום אל תאמר לרעך לך ושוב אם הוא מתכוין לדחותם, וגדולי החכמים היו נוהגים לשכור ע"י שליח שיאמר להם שכרכם על בעה"ב כדי שלא יבואו לעבור בלאו אם יהיו טרודים, ומה שאשתו של בעה"ב שוכרת היא בעצמה כגון כובסת וכיוצא אין לה דין שליח וחייבת היא באיסור לאו אם תבעה הכובסת את שכרה והיא יש לה מעות שתתן לה, וכן הוא הדין אשת בעה"ב ששוכרת משרתת בבית.

אות כד

מדת חסידות אם אין לאדם מעות לפרוע שכר שכיר יקח בהלוואה מאחרים ויקיים מצות שכר שכיר בזמנו, והעיד רבינו מהרח"ו ז"ל על רבינו האר"י ז"ל שלא היה רוצה להתפלל מנחה עד שיפרע שכר שכיר, ולפעמים אין לו והוא לוח נותן.

אות כה

קבלנות שקבל עליו האומן לעשות מלאכה כולה בכו"כ ולא שכר לימים הרי הוא כשאר שכירות ימים ועובר עליו משעה שנותנה לו, כיצד נתן טליתו לאומן לתקנו בקבלנות וגמרה כל זמן שהטלית ביד האומן אפילו אחר שגמרו אינו עובר עליו, אבל אם הביא לו את הטלית ותבע שכרו אפילו בחצי היום חייב זה מיד בתשלומיו, ואם שקעה עליו חמה עובר עליו, וצריכין הנשים להזהר בדבר זה שהוא מצוי אצלם הרבה שדרך לשכור בגדים הן לתפור הן לארוג הן לשאר מעשה של אומן.

אות כו

אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג, אך מדברי סופרים שמיטת כספים נוהגת בזה"ז בכל מקום אפילו בחו"ל כן פסק מר"ן ז"ל וכ"כ רוב הפוסקים, אך הרז"ה ז"ל ודעמיה כתבו שאינה נוהגת בזה"ז בחו"ל וכתב מור"ם ז"ל בהגהה דעליהם שמכו במדינות שלהם שאין נוהגין דין שמיטה בזה"ז בחו"ל וכתב הגאון אורים ותומים אפילו אם היה האמת שהדין כהרז"ה וסיעתו היה מהראוי לנו להחמיר בזה ולנהוג דין שמיטת כספים וכי מה מאד מזהיר אותנו הנביא בגולה הציבי לך ציונים לעשות זכר למצות ה' שהיו חובה עלינו בהיותינו בא"י וכו' וזהו אם הדין כהרז"ה, אבל באמת רבו עליו חכמי הדור וממש רובם ככולם קימו וקבלו כפשט הגמרא דנוהגת בזה"ז מד"ס, ולדעת הרמב"ן ז"ל נוהגת בזה"ז בחו"ל מן התורה, על כן חייב כל אדם לעשות עכ"פ זכר למצוה זו בפרוזבול, ופירוש פרוזבול הוא פרוז לשון תקנה בול הם עשירים כלומר תקנה לעשירים.

פרוזבול זה הלל הזקן ע"ה תקנו בשביל העשירים שלא ימנעו מלהלוות ויעברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהי דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וכו', ואכתוב בזה מעשה, גאון אחד יושב בליל פסח על השלחן ובנו היה עשיר וסוחר גדול והיה הבן יושב ואוכל הכורך של מצה ומרור והיה אומר קודם אכילה בהרמת קול כהלל הזקן שהיה כורכן ואוכלן וכו' ככתוב בסדר הלילה, וא"ל אביו בני תזכור את הלל הזקן גם בערב ר"ה הזאת הבאה לחטו"ל, א"ל אבי וכי אוכלין כורך בער"ה, א"ל בני שנה זו שמיטה היא ואני מזהירך שתעשה פרוזבול כתקנת הלל הזקן עליו השלום זיע"א, על כן כל אדם לא יתירשל בדבר זה ונמצא הוא מקיים מצות שמיטת כספים, והנה הפרוזבול הוא שאומר שמוסר שטרותיו וחובותיו לב"ד, וענין המסירה הזאת שהם יהיו גובים לו חובותיו ואז לא קרינן ביה לא יגוש אלא הב"ד הם הנוגשין, וכיון שביד ב"ד לנגשם ולא הוא אז הוא יכול לקבל חובו מן הלואה אחר השמיטה.

והנה יש מתחסדים אחר שכותבין הפרוזבול מלוא לחבירו סך מה עשרה גרוש או פחות או יותר ועל זה הסך לא יחול הפרוסול כיון שההלואה אחר זמן הפרוזבול ואז אחר ר"ה כשיביא לו חבירו המעות לפרעו יאמר לו משמט אני ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלואה ולחדי במעות אלו, והמלוה לחדי במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל, ותהילות לאל ית', - הנהגתי מצוה זו פה עירנו בגדא"ד יע"א הדפסתי שטרות של פרוזבול וחלקתי אותם לכמה בני אדם ועשאום, וגם למדתי אותם שיעשו כן להלוות אחר זמן הפרוזבול סך מה

ולקיים המצוה בפועל כאמור לעיל, אשריהם ישראל אוהבי מצות ה' ועושים אותה בשמחה.

וגם אם לזה אדם מחבירו ככרות לחם אפילו ככר אחד נוהג בזה דין שמיטה, על כן טוב שתלוה האשה יום ערב ר"ה ככר או שתים או שלש לחברתה ואחר ר"ה כשתפרע לה תאמר לה משמטת אני והרי זו מקיימת מצוה שמיטה, ועיין חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות י"ג, וכן עשו קצת נשים פה עירנו יע"א כי דרשתי דבר זה בעזה"י ברבים אשריהם ישראל.

פרשת נצבים

ראש השנה

פתיחה

אם עברתם על עשרת הדברות שמרו שבת ואסלח לכם ע"כ, ועד ארז"ל אמרה שבת לני הקב"ה לכל הימים נתת בן זוג ולי לא נתת, אמר לה ישראל יהיו בן זוגך ע"כ יש קורבה גדולה לישראל עם השבת, ברם ודאי אין קורבה זו נוהגת ביניהם אא"כ יהיו ישראל שומרים השבת כהלכתו במחשבה ודבור ומעשה, דאע"פ שארז"ל דבור אסור הרהור מותר אין קדושתו של שבת שלימה אא"כ יזהר בו גם בהרהור וכמו שכתוב בש"ע וכנז' בפוסקים ז"ל וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד זה השבת המכונה בשם דבר וכל זה הוא כאשר בפ"ך ובלבבך לעשותו דלא סגי בשמירתו במעשה בלבד, אלא צריך בדבור שבפה ובהרהור הלב ג"כ, ואז אתם תהיו בן זוג לשבת, או יובן בס"ד דאיתא באותיות דרבי עקיבא אין דבר אלא לשון מצוה שנאמר כי דבר ה' בזה ע"ש וידוע דרמ"ח עשה ושס"ה ל"ת הם מכוונים כנגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים שכל אבר וגיד של האדם אחוז במצוה אחת ודבוק בה, אך מקשים והלא א"א לאדם אחד לקיים כל תרי"ג מצות ונמצא שהוא חסר באיבריו ומתרצים דנשלם בתרי"ג מצות ע"י הדיבור דקורא בהם כאלו קיים וגם במחשבה שמחשב אימתי תבא לידי מצוה פ' ואקיימנה, וז"ש כי קרוב אליך הדבר הם תרי"ג מצות כי המצוה מכונית בשם דבר ואף על פי שאי אפשר שתבא לידי מעשה בהם, והיינו כי בפ"ך בדיבור ובלבבך במחשבה נחשב לך לעשותו ר"ל כאלו עשיתו או יובן בס"ד דאיתא באותיות דרבי עקיבא אין דבר אלא רפואה שנאמר ישלח דברו וירפאם, וידוע דהתשובה היא רפואה לאולם שנאמר ארפא משובתם, ועיקר התשובה שתרפא את האדם היא אשר תהיה בפה ובלב יחדיו וז"ש כי קרוב אליך הדבר הוא רפואת התשובה ע"י שבפ"ך ובלבבך לעשותו או יובן בס"ד פה לב במילואם כזה פ"ה ה"י למאן דאמר ב"י"ת עולים מספר תוקף לרמוז תוקף האדם, ע"י התחברות הפה והלב ביחד, ולכן מספר הנז' עולה מספר קדושה העליונה שע"י שלימות פה ולב יחדיו יזכה האדם לקדושה עליונה.

גם פה לב במילואם הוא מספר שופר לרמוז דהתעוררות התשובה הרמוזה בשופר כמו שאמרו רז"ל שופר שפרו מעשיכם צריכה להיות שלימה בפה ובלב ביחד ולא תהיה בפה דוקא והנה ידוע דכל ענייני השופר רומזים לתשובה לכן ארז"ל מצותו בשל איל ופירשו בו לרמוז שצריך לעשות תשובה בעודו בתוקף החומר, ולכך שופר מספר תוק"ף, גם צריך שיהיה השופר כפוף רמז לבע"ת שיהי לבו כפוף ונכנע, וכאשר האריך הגאון השל"ה ז"ל ברמזי השופר על עניני התשובה.

ומה שתוקעין תקיעה ושברים ותרועה ותקיעה בסדר זה תחלה, היינו כי התקיעה רומזת לשמחה וטובה, ושברים ותרועה רומזים לצער ויסורין כי זה ילולי יליל וזה גנוחי גנח, ולכך אין עושין תקיעה ושברים במשך אחד ונשימה אחת וכנז' בספר הלוּבש ז"ל מפני שזו רומזת לשמחה וזו להפך ואין לערבם יחד, והנה ידוע המעשה באותו שעשה טבעת וכתב עליה גם זה יעבר, ואם הוא בצער אז יראנה ויתנחם, ואם הוא בטובה יראנה ולא יבא להתגאות בטובו ועשרו כי יחשוב שגם זה יעבור ואין לו קיום וכן כאן תוקעים אחר תקיעה הרומזת לטובה ושמחה שברים שהם רומזים לצער ויסורים, לרמוז לאדם שלא יתגאה בטובתו ויגבה לבו כי צריך לחשוב אחר שמחה יבא לתוגה, ותקועים אחר התרועה הרומזת לצער ויסורין עוד הפעם תקיעה הרומזת לטובה, לרמוז אם עומד בצער אל יתיאש מן הרחמים אלא יחשוב סוף הכבוד לבא ויראה ימי טובה ושמחה, גם התקיעה הרומזת לטובה היא ארוכה במשך אחד, לרמוז הטוב יבא לתי הדרגות במשך אחד, אך שברים כוחות קצרים לרמוז שהצער יבא מעט מעט, וכמו שכתוב ע"פ ויהי ה' משגב לדרך משגב לעתות בצרה שיחלק עת אחד גדול של צרה לעתות קטנים כדי שיסבלם האדם ולא ימות.

והנה תמונת השופר הרומז בו התעוררות התשובה הוא צד אחד רחב וצד אחד קצר והאדם צריך לתקוע בצד הקצר ונמצא שמקום תפיסתו בשופר מתרחב והולך, לרמוז כי בע"ת צריך להיות מוסיף והולך בעבודת השם, ע"ד שארז"ל ת"ח כל זמן שמזקינין דעתם מתוספת עליהם, גם רמוז בזה התמונה שצידו אחד קצר וצידו אחד רחב ותוקע בצד הקצר לרמוז כי אות של התשובה שהיא אות ה' יש לה שני פתחים א' רחב ואחד קצר ובע"ת ליעול בקצר דבזה מסתייעא מלתא וכנז' בגמרא, או יובן נרמז בתמונה זו שהקצר למטה והרחב למעלה דבע"ת בדברים של מטה דהם שייכים להנאת עוה"ז יקצר ויקמץ בהם, אבל דברים השייכים למעלה שהם ענינים הנפשיים יתנהג בהרחבה ורבו.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד בתמונת השופר ע"פ המעשה דריב"ח הנז' בגמרא דערובין דף נ"ג ע"ב, א"ר יהושע בן חנניה מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה ותינוק ותינוקת, אשה מאי היא, פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום הראשון אכלתים ולא שיירתי

מהם כלום, ביום שני לא שיירתי כלום, ביום שלישי הקדיחתן במלח כיון שטעמתי משכתי ידי מהן, א"ל רבי מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבע"י אמרה לי היה לך למשוך ידיך מן הפת אמרה לי רבי שמא לא הנחת פאה בראשונים, ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה, תינוקת מה היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה, אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה היא זו, אמרתי לה לא דרך כבושה היא, אמר לסטים שכמותך כשוה, תינוק מאי היא פעם א' הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים, ואמרתי לו באיזה דרך נלך לעיר, אמר לי זו קצרה וארוכה וזו ארוכה וקצרה, והלכתי בקצרה וארוכה כיון שהגעתי לעיר מצאתי שמקיפין אות גנות ופרדסים חזרתי לאחורי אמרתי לו בני הלא אמרת לי קצרה, אמר לי ואל אמרתי לך ארוכה?! נשקתיו על ראשו ואמרתי לו אשריכם ישראל שכולכם חכמים גדולים אתם מגדולכם ועד קטנכם ע"כ, ופירש הגאון חיד"א ז"ל בפ"ע שמעשיות אלו לא היו ממש אלא ריב"ח נקיט הכי בדרך משל ללמד בזה תוכחות מוסר, דנדע ימי אדם חלוקים לשלשה זמנים שהם ימי עליה וימי עמידה וימי ירידה, והאדם בשני הפרקים שהם עליה ועמידה נמשך אחר חומר עוה"ז וממלא תאותו בהבלי עוה"ז ותענוגיו ולא יפנה לעסק עוה"ב, ורק בימי הירידה שתש כוחו, אז הוא פורש לעשות לו דרך תשובה, וז"ש נתארחתי אצל אכסניא היא עוה"ז, עשתה לי פולין אותיות פלוני, שהזמינתו לתאוות החומר העכור של היצה"ר הנמשך מן פלוני ויום ראשון שהוא מן העליה אכל מהנאות ותענוג עוה"ז ולא שייר מן הזמן כלום לצורך עוה"ב, ויום שני הוא זמן העמיד ג"כ עשה כך, אך יום שלישי שהוא זמן הירידה הקדיחתן במלח שלא נשאר בו כח לתענוג עוה"ז והקיפוהו מכאובים בגופו וכוחות אבריו מכל צד ואז כיון שבא לטעום בע"כ משך ידו מהתענוגים ואז התחיל לשוב בתשובה, ובאה הנשמה לעורר אותו בתשובה ביותר שמצאה מקום לדבר אתו דרים המתיישבים על הלב, וכדי להכנס עמו בדברים לעורר אותו בתובה אמרה לו בתחילה מכל מקום אינך סועד היום בתענוגי עוה"ז כאשר היית נוהג בזמנים הראשונים והשיב כבר סעדתי באותם הזמנים שנתמלא הכרס זיני בישי ועד מתי יהיה זה, ואמרה הנשמה היה לך למשוך ידיך מן הפת, כלומר אם את מעשיך הראשונים אתה זוכר ומתחרט עליהם לא די לך בזה שאתה מושך ידי רק מן התענוגים, אלא צריך סגופים ותעניות שתמשוך ידיך גם מן הפת שהוא צורך גדול לקיום הגוף, ואמרה לו שמא לא הנחת פאה לעוה"ב בימים שעברו? ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באלפס רמז לזמן המיוחד לעסק התורה שהיא אל"ף ס' ר"ל לימוד ס' מסכתות אין משיירין ממנו פאה לצורך עוה"ז, אבל משיירין פאה בקערה ר"ל מזמן המיוחד לעסק עוה"ז שנדמית לקערה והיא חיי שעה ג' קערה משיירן ממנו פאה לעסק עוה"ב שיחטוף מזמן זה לקדשו בקדושת התורה ואיך אתה כל ימי הראשונם אבדת כל זמןך כולו בהבלי עוה"ז.

ומעשה התינוקת מוסר לילדי הזמן שעושין דברים נגד דין תורה, ואם יאמר להם החכם שזה אסור יאמר וכן הוא מנהג העולם, וראוי להשיב להם לסטים כמותם כבשוה לדרך זו, שאותם שנהגו בכך הם היו גוזלים להקב"ה לעבור על דת. ועי"כ הקליפה יונקת משפע הקדוש ואין גזלה גדולה מזו.

ומעשה התינוק רמז ליצה"ט שנקרא ילד מסכן וחכם, אמר לו באיזה דרך נלך לעיר האלהים היא גן עדן? ואמר זו קצרה וארוכה ר"ל דרך הרשעים שמראה להם היצה"ר דרך קצרה בעוה"ז שאין בה טרחא בעבודת השם, אך ארוכה מצד עוה"ב כי לא במותו יקח מקומו הראוי לו בג"ע אלא צריך לחזור בגלגולים רבים וגם לידון בגיהנום שנים רבים עד יהי ראוי לבא אל מקומו בג"ע, אך דרך הצדיקים שעוסקים ועמלים בעוה"ז בתורה ובמצות ומע"ט היא ארוכה וקצרה, כי בעוה"ז ארוכה שיש טורח ויגיעה רבה לגוף, אמנם מצד עוה"ב היא קצרה כי אחר שנפטר מעוה"ז ילך תכף ומיד לעיר אלהים לאור באור החיים עכת"ד ע"ש.

נמצא החוטא הולך בדרך קצרה וארוכה, שהוא נמשך אחר הנאת החור הנראית לעינים ואינו מביט בתכלית, ולכן השופר שבא לעורר החוטאין בתשובה צריך התוקע לתקוע בצד הקצר כדי שיהיה הקול הולך תחלה בקצרה ואח"כ בארוכה, יען כי הוא בא לעורר לבבות החוטאים שהם הולכים בקצרה וארוכה, אבל הצדיקים שהולכים בארוכה וקצרה אין צריך לעורר אותם בשופר.

ומה שמצינו בהלכות השופר דאינו כשר אא"כ הוא שפופרת שיש בתוכו זכרות מתחלת ברייתו, אבל אם לקח הזכרות שבו וחקק בתוכה ועשאה שפופרת בידי אדם ה"ז פסול, כל זה הוא רמז למשל אמור במעשה התינוק שבני אדם עושים משים אסורים כפי ד"ת וטוענים שהוא מנהג, ובאמת אם המנהג הוא יש לו היתר ע"פ תורת ה' ה"ז מנהג טוב ויש לקיימו דנמצא דרך זה פתוח בידי שמים, אבל אם המנהג הוא הפך תורת ה' ורק פתוח דרך זה בידי אדם שהתירו לעצמם דבר זה הרי מנה זה הוא אותיות גהינם ואסור ללכת בדרך זה, וכמו כן דבר זה דהשופר הוא לשון שפופרת ולא הוכשר להוי בו הקול אא"כ שפופרת זו היא פתוחה בידי שמים, אבל אם אדם עשה שפופרת בעצמו שחפר הזכרות ועשאו שופר ה"ז פסול.

ומה שארז"ל בשיעור השופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן הוא רמז למסור הרמוז במעשה האשה הנז"ל דהוכיחה הנשמה לאדם על אשר איבד כל זמנו בהבלי עוה"ז ולא שייר פאה בימי העליה והעמידה לצורך עוה"ב, דהא ודאי אין האדם יכול לעסוק בתורה כל הימים וכל הלילות, כי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם דמוכרח לעסוק בעסקי

עוה"ז, אך צריך שיקבע עתים לתורה ועת לעסק עוה"ז באופן שהוא יאחז דרך התשובה תמיד כל הימים בידו ויראה לכאן ולכאן, כלומר יראה איזה שעות מן היום בעסק עוה"ז להביא טרף בני ביתו, ואיזה שעות מן היום ומן הלילה בעסק התורה ודרך התשובה יאחזנו בידו ולא ירפה ממנו, וזהו הרמז בשיעור השופר הרומז לתשובה שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד בדין שיעור השופר ההנז' שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, רמזו כאן חז"ל בזה שגם בתשובה צריך שילך אדם במידת המצוה כי זה כלל גדול הן בענייני הגשמיות וגופניות הן בענייני הרוחניות והנפשיות, וכמו שכתוב בספר בן המלך והנזיר מלך אחד היה עומד לפני רבו בשעת מותו ויאמר לו הריני וצווני, א"ל השמר שלא תהיה לח ותתעצר לא יבש ותשבר, לא מתוק ותמצץ, לא מר ותמאס ע"כ ע"ש, ופרשתי הכוונה שעשה לו שני חלוקות הא' כנגד עניינים הנפשיים באומרו לא תהיה לח ותתעצר שאם האדם ירצה לעשות תשובה באון שירבה בתעניות וסגופים יותר ממה שמזגו סובל אז זה ודאי מריק כל כוחו מגופו וימות ואין חפץ לה' בזה, ולזה אמר לא תהיה לח ותתעצר שיעצרו התעניות וסגופים כל כח וליחות שבגופך שאז יתרוקן גופך ותמות, וגם לא תהיה יבש ותשבר ר"ל שלא תקשה לבך כעץ יבש לא תכנע ולא תשוב שאז תשבר בעונותיך כמו שכתוב ומקשה לבו יפול ברעה, וחזר וא"ל חלוקה הב' כנגד עניינים הגופניים שלא תהיה מתוק להרבות מתנות ולהנות בני אדם יותר מדאי ואז תמצץ שיקפצו עליך בני אדם ויכלו ממנוך ותשאר ריקם ובזה לא חפץ ה', וגם לא מר ותמאס שלא תהיה קמץ וכילי מאד שאז תמאס במשים ובארץ, ומאחר שגם דרך התשובה צריך האדם ללכת בו באופן המיצוה לכן אמרו השופר הרומז לתשובה יאחזו באחיזת המיצוה שיהיה נראה לכאן ולכאן באחיזתו בו.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, דאותיות שקודם שופר הם אותיות עקרה ואחר שופר תשצ"ז שהוא מספר שכרך הרבה מאד, רמז שהחוטא קודם התשובה היתה נשמתו עקרה שאין לה בנים אלו מצות ומע"ט כמו שכתוב ע"פ אלה תולדות נח נח, ואחר שעשה תשובה שאז הפך הזדונות לזכויות נאמר לו שכרך הרבה מאד שיש לו שכר עצום מזה שבמקום שבע"ת עומדין אין צ"ג יכולים לעמוד, וז"ש יאחז השופר בידו ויראה לכאן ולכאן, ר"ל יראה אותיות שקודם השופר ואותיות שאחר השופר וילמוד מזה מוסר גדול, גם יראה קודם שופר יש מספר שע"ה שהוא מספר כלל ופרט, רמז שהשב יביט בתשובתו על הפרט מה שעשה בעצמו, וגם על הכלל מה שנעשה בכללות ישראל כי ישראל ערבים זל"ז, ואחר שופר תשצ"ז שהוא מספר ישוב הדעת רמז לתיקון עון שז"ל שהוא תיקון הדעת בסוד אין קשוי אלא לדעת, ולזה אמר רז"ל אין ב"ד בא אלא בהסח הדעת.

או יובן בס"ד יראה לכאן ולכאן ע"ד מה שאמרו רבינו מהר"מ אלשי"ך ז"ל בפרשה זו, דחסידי אחד היה מכבד כל אדם הגדול ממנו בשנים באומרו זה עשה מצות יותר ממני והגדול ממנו בחכמה אומר ודאי זה חייב אני לכבדו, והקטן ממנו בשנים אומר זה לא עשה עונות כמוני, והקטן ממנו בחכמה אומר זה לא יתחייב על עונותיו כמוני דנידון כשווג לגבי דידי ע"ש, ומזאת העצה ג"כ יש תועלת להיות מתקנא מן בני אדם במצות ויראה עצמו שפל מכולם, וזהו יראה לכאן ולכאן בהגדולים ממנו בשנים ובקטנים ממנו, גם נ"ל יראה לכאן ולכאן בעבירות שבין אדם למקום ובעבירות שבין אדם לחבירו, גם נ"ל בס"ד ע"ד שאמר התנא דע מאין באת ולאן אתה הולך, כי בשתי ראיות אלו יקנה האדם הכנעה ושפלות לעצמו, וקבלת התשובה תלויה בהכנעת הלב דכתיב זבחי אלהים רוח נשברה, וכתוב לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה.

ולכן תיקנו להתענות ערב ר"ה כדי שיכנס האדם לעשרת ימי תשובה בהכנעה ושברון לב כי התענית עושה הכנעה בלב האדם, ורוב ציבור נהגו בתענית זה של ערב ר"ה ואין בזה יוהרא אם יכירו בו אחרים שהוא מתענה, ויש סמך לתענית זה ממדרש תנחומא כמבואר בלבוש ז"ל, ולכן טוב שכל אדם ינהוג בתענית זה חוץ מחלוש הרבה וזקן וקטן.

אות א

מי שלא ישן בליל ערב ר"ה יכול לאכול עד עמוד השחר, אבל מי שישן לא יאכל אחר שינה, ורק משקה של קהו"א מותר קודם עמוד השחר.

אות ב

אין תוקעין בערב ר"ה לא ביום ולא בלילה אפילו בביתו, ואם התוקע של הקהל רוצה להרגיל עצמו וצריך הוא לכך יתקע בחדר סגור או בבור, ואין נופלים ע"פ בערב ר"ה, אבל במנחה שלפניו נופלים ואומרים ודוי דהא בליל ער"ה אומרים ודוי וסליחות ונוהגים לילך בער"ה על הקברות ולומר בקשות שם, ואל ישים מגמתו נגד המתים אלא יתפלל להשי"ת שיתן לו רחמים בזכותם, ויכול להשתטח על קבר הצדיק ויאמר הריני מבקש מנפש הצדיק הקבור פה שתתפלל עלי לפני הקב"ה כו"כ, ויזהרו בתפלת מנחה של ער"ה כי היא תפלה האחרונה.

אות ג

מסתפרין בער"ה, וטוב להזהר להסתפר קודם חצות, ובעת שמסתפר יכוין להעביר כוחות הדינין, ולקיים מצות ההפאות ולובשים לבנים בר"ה באמונתו ובטחונו בחסדי השי"ת,

והוא ע"פ מה שאמרו רז"ל במדרש וכנז' בלבוש ז"ל, ונוהגין לטבול בער"ה משום קרי דאפשר שיצא ממנו איזה טיפה בהשתנה ולא אדעתיה, וגם משום טומאה דתשמיש המטה, וגם כדי לקבל הארת קדושת יו"ט של ר"ה לחיים טובים ולשלום, לכן טבילה ראשונה יכוין בה בשביל טהרה, ושניה יכוין בה לתיקון הכעס, ושלישית למתק הדין והגבורה בחסדים, ורביעית לפשוט מעליו בגדי החול, ויכוין בזה ג"כ תכלה שנה וקללותיה, וחמישית לקבל עליו הארת קדושת יום הזכרון ויכוין בזה תחל שנה וברכותיה וגם נשים יהיו זהירים לטבול בער"ה ואפילו הבתולות, וצריכין לסרוק שערות ראשם תחלה משום חציצה, וכן יבדקו גופם משאר דברים החוצצין, ורק אין צריכין להסיר שער בית השחי ובית הערוה ועיין במטה אפרים.

אם האיש אנוס שלא יוכל לטבול, ישפוך על גופו תשעה קבין מים בהיותו עומד ערום ויבא אדם אחד וישפוך עליו המים מראשו ועד רגליו, ותשעה קבין אלו הם כל קב הוא תל"ב דרהם, כי כל קב הוא ארבעה לוגין וכל לוג הוא ק"ח דרה"ם וכנז' בבית דוד דף קל"ו, ואם אין לו כלי אחד שיכיל כל תשעה קבין יחלקם בשנים או שלש כלים אבל יותר משלשה כלים אין מצטרפין, ויזהר לשפוך השני קודם סיום קלוח הראשון וכן יעשה בשלישי, וכנז' במשנה פ"ג דמקואות ועיין ש"ע הגאון ר"ז סי' תר"ו ומה שאמרו בט"ז סי' פ"ח הוא ט"ס, ואם גם זה אינו יכול לעשות טוב שיטול ידיו ארבעים פעמים, וכך הסדר יערה תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערב פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה וכן עז"ה עד עשרה פעמים ויחזור ויערה עשר פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשרה אותיות שם ע"ב ויערה אח"כ עשרה פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשרה אותיות שם ע"ב על הסדר נמצא סך הכל ארבעים פעמים וכנז' בספר אמל"י ניניו בקונטרס ש"א יע"ש.

אות ד

יהיה רגיל לאכול בר"ה בשתי הלילות על שלחנו בסדר זה, תחלה תמרים ויברך בפ"ע ויאכל תמרה אחת, ואח"כ יאמר יה"ר שיתמו אויבנו וכו', ויאכל תמרה הב', ויכוין בבקשה זו על אויבים התחתונים, ואח"כ יאכל רובי"א והוא מה שקורין בלשון ערבי לובי"א ויאמר יה"ר שירבו זכיותנו, ולפי מה שאמרו הגאון מג"א ז"ל שיבקש גם לפי המשמעות הנראה מלשון המדינה, על כן אנחנו אנשי בגדא"ד שקורין אותה לובי"א צריך לומר שירבו זכיותו ותלבבנו, וכאשר נוהגים לומר בקרא שתי בקשת שתקרה רוע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו שהוא משמעות קריעה על שם קר"ע, וכן הענין ברובי"א לפי לשון מדינתנו, ואחר רובי"א יאכל כרתי ויאמר שיכרתו אויבנו ושונאינו, ויכוין בזה על כוחות הרעות שנבראו

מהעונות של אדם ומנצוצי קרי אשר עליהם מכוונים בק"ש שעל המטה ועליהם נאמר אויבי איש אנשי ביתו, ואחר כרתי יאכל סלקא ויאמר שיסתלקו אויבינו וכו' ויכוין בזה על המקטרגים וכוחות הדין המשטינים למעלה, ואח"כ יאכל "קרא" ויאמר שתקרע רוע גזר דיננו (ויכוין בשם קר"ע) ויקראו לפניך זכיותנו, ואח"כ יאכל רמון מתוק ויאמר שנהיה מלאים מצות כרמון, ואח"כ יאכל תפוח מבושל בסוכ"ר ויאמר יה"ר שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ואין אומרים כדבש, וכתבו האחרונים ז"ל הטעם שמביאין תפוח רמז לחקל תפוחין קדישין בסוד ראה ריח בני כריח שדה, ונ"ל בס"ד טעם לתפוח בליל ר"ה כי התפוח יש בו שלשה הנאות טעם ומראה וריח, והוא לסימן טוב לבקשתינו שפע הכללי שהוא בני חיי מזוני לכל השנה כולה, ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר ע"פ מ"ש בזוהר הקדוש פ' שמיני דף מ' בפסוק רפדוני בתפוחים, תפוח אפיק חמרא ומכוין רעותא דלא יזיק חמרא, והיינו דאוכלין תפוח אחר יין כדי שלא יזיק להם היין, ולכן מנהג בני אדם לתת תפוח לתוך כוס היין וכמו שכתוב בספרים, וידוע שהיין הם גבורות ונמצא התפוח הוא מבסם הגבורות, ועתה בר"ה כל מגמתינו הוא לבסם ולמתק הגבורות לכך אוכלין תפוח, ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר דאיתא בזוהר הקדוש כל הפירות שורשם במלכות ורק התפוח שורשו בדוכרא שהוא סוד תפארת וכמו שכתוב הקדמה זו במ"א, וידוע מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל דחדשי הקיץ הם בנוקבא שהוא סוד המלכות מניסן ועד תשרי, וחדשי החורף מתשרי ועד ניסן הם בדוכרא שהוא סוד התפארת, ולכן בליל ר"ה שהוא התחלת חדשי הדוכרא אוכלין תפוח ששרשו בדוכרא.

ואחר התפוח נוהגין לאכול ראש כבש, ומבקשים יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב ותזכור לנו עקידתו ואילו של יצחק אבינו בן אברהם אבינו עליהם השלום, ואם לא היה יכול להביא ראש כבש לא יביא ראש של עז כי הוא דינא קשיא כנז' בזוהר הקדוש פרשת שמיני דף מ"א ע"ב ועיין עוד בזוהר חדש סדר תולדות, ולכן טוב שלא יגדל אדם עז בתוך ביתו ולפחות יזהר בזה בר"ה ושאר עי"ת שלא ימצא בביתו עז, ועל כן לא יביא לפניו בר"ה ראש עז דאם לא נמצא לו ראש כבש יביא של עוף, וצריך שיביאו מבושל ולכך ינקוב ראש הגלגולת שלו וימלחנו ויבשלנו, וראש עוף זכר הוא יותר טוב מראש עוף נקבה לסימנא טבא, וכשמביא ראש עוף לא יאמר בבקשה אלא רק שנהיה לראש ולא לזנב, אבל אין אומרים ותזכור לנו עקידתו ואילו של יצחק אבינו אלא בראש כבש, ויש עושין סדר הנז"ל במאכלים הנז"ל גם ביום ר"ה בשחרית וכנז' במטה אפרים, וכן אנחנו נוהגים בביתנו להביא כל הנז"ל על השלחן גם ביום.

אות ה

לא יאכלו בר"ה דבר חמוץ ולא תבשיל מבושל בדבר חמוץ, וכן יזהרו מפירות חמוצים הן רמונים הן ענבים הן אגסים, וכתב במטה אפרים דהוא הדין שלא יאכל פרי שלא נגמר עדיין בישולו, ומנהג טוב לאכול בשר שמן ומיני מתיקה לסימנא טבא אך לא ירבה בהם למלאות כריסו אלא טועמיה חיים זכו, וישתה שתיות עריבות על פי הכתוב בעזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם, דפסוק זה נאמר על יום ר"ה כידוע.

אות ו

יזהר שלא יכעוס, דמלבד חומר איסור הכעס שהוא קשה בכל זמן, הנה הוא ביום ר"ה אינו סימן טוב לאדם, והאשה צריכה להיות זריזה לערוך השלחן ולכסותו במפה יפה קודם שיבא בעלה מבית הכנסת כדי שבבואו ימצא השלחן ערוך והוא לסימן טוב, אם אם נזדמן שבא ולא ראה השלחן ערוך לא יתקוטט עם אשתו ויכעס דהכעס הוא סימן רע ביותר, אלא יסבול ולא יקפיד אפילו בלב.

אות ז

קודם קדוש ישב במושבו על מטה מוצעת ויאמר פתיחת אליהו זכור לטוב עד קום ר"ש ויתחדשון וכו', אח"כ יאמר פסוק ונח מצא חן בעיני ה' י, ב פעמים, ואח"כ פסוק ויזרע יצחק בארץ ההיא וכו' י"ב פעמים, ואח"כ פסוק כי עמך מקור חיים באורך נראה אור יו"ד פעמים, ואח"כ פסוק אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה שבעה עשר פעמים ואח"כ ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכו' עשרה פעמים, ויאמר תחל שנה וברכותיה ויעמוד לקדש.

אות ח

בקדוש בשתי הלילות יברך שהחיינו, ואם נזדמן לו פרי חדש יניחנו לפניו על השלחן בליל שני כשמברך שהחיינו ויכוין עליו, אך אין צריך להקפיד לחזור על דבר זה, וכל סדר ליל א' יעשה בליל ב', וילמוד על השלחן בשתי הלילות משנה מסכת ר"ה ויכוין כנגד שם אדנ"י, אך יזהר ללמוד אותה בנעימה, ונוהגין ללמוד גם לשון זוהר הקדוש הנדפס במחזורים.

אות ט

אם חל טבילת מצוה בליל ר"ה ישמש ויטבול בבוקר, והמתחסד לדחות התשמיש של טבילת מצוה הה"ז חסידות של שטות ואפילו אם אינה טבילה של מצוה אם רואה שנתעוררה תאותו הרבה על אשתו ישמש ויטבול בבוקר כדי שלא יבא ח"ו לידי טומאת קרי, וכל אינש ידע בנפשיה.

אות י

שני ימים של ר"ה קדושה אחת הן, וביצה שנולדה בזה אסורה בזה, וכן הניצוד או נתלש בזה אסור בזה, ואם ר"ה חל ביום ה"ו אסור גם בשבת שאחריהם, וספק נולד בערב ר"ה ספק ביום ר"ה ה"ז אסור.

אות יא

אין ישנים ביום ר"ה, וצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום, יתאפק וישן אחר חצות היום.

אות יב

סדר התשליך עושין אפילו חל ר"ה בשבת וכן נמצא כתוב בכתיבת יד הרב מוהר"י ענתבי ז"ל בשם רבינו הרש"ש ז"ל, ואם נאנס ולא עשה התשליך ביום ראשון, יעשה ביום השני אחר מוסף, כן מצאתי כתוב בספר תורה לשמה כ"י.

אות יג

בר"ה אין אומרים מחול וסלח לעונותינו, וצריכין להזהר בבקשה שאומרים קודם תהלים ואחר תהלים לדלג לשונות אלו, ואף על פי דכתב בזוהר הקדוש אסור לפרשא חטאיו בהאי יומא, היינו דוקא בקול רם אבל בלחש בעת תקיעת שופר דמיושב כששוהה התוקע בין תשר"ת לתש"ת ובין תש"ת לתר"ת יתודה בלחש על חטאיו בפרטות, ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל מסודר נוסח ודוי להתודות בין הסדרים הנז'.

אות יד

יאמר בפירוש קודם שיתקע הריני מוכן בתקיעות אלו של מיושב ושל העמידה בכולם להוציא כל השומע ידי חובתו, דאע"פ שהוא מוכן לכך מסתמא, טוב לפרש בפיו, ובין התוקע ובין הציבור לא ישיחו בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, והפסוקים ופיוט שנהגים הציבור לאומרם קודם תפלת מוסף אחר חזרת ס"ת להיכל לא יאמרם התוקע.

אות טו

יכסה השופר עד גמר הברכות, וצריך שיאחזנו בידו בעת הברכה מכוסה ועיין ראש משביר ס"י למאן דאמר, וקודם הברה יכנה בידו על הבימה כדי שירגישו כל הציבור שהוא מוכן לברך ויתנו דעתם על הברכה, ויאמר ברשות מורי ורבותי ויברך בקול רם ויכוין להוציא הציבור ידי חובתם, ואם יש אדם יושב רחוק מן התוקע וחוש השמע שלו חלוש

דודאי אינו שומע הברכות היטב אז יברך לעצמו כשמברך התוקע וישמע התקיעות, ויש מקומות נוהגים לעמוד בעת הברכה של תקיעת שופר ויש מקומות שלא נהגו לעמוד, ופה עירנו לא נהגו לעמוד.

אות טז

יאחז השופר ביד ימין ומעמידו ג"כ בצד ימין אם אפשר לו, וגם תקיעה ראשונה יאמר לו המקרא, ויזהר שלא יהיה השופר פגום במקום הנחת פה אפילו פגימה כל דהו, ויתקנו קודם ר"ה.

אות יז

מי שנאנס ולא בא לבית הכנסת ובא התוקע לביתו לתקוע לו ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת וג"פ תר"ת צריך זה לעמוד בעת התקיעות כי אלו הם אצלו חיוב של תורה וצריך להיות מעומד דומיא דספירת העומד, יען כי הוא אינו שומע תקיעות סדר תפילת מוסף ובאלו יוצא י"ח מדאורייתא, והנשים פטורות מן הדין כי זו מצות עשה שהז"ג אך רוב הנשים קבעו מצוה זו עליהם בתורת חוב ובאים לבית הכנסת לשמוע קול שופר, ולכן האשה שנהגה בכך כמה שנים נעשה עליה חיוב, ואם נאנסה שלא היתה יכולה לבא לבית הכנסת יבא התוקע אצלה לביתה ויתקע לה אך לא תברך וכן נהגו בביתנו, ואשה שנהגה במצוה זו ונזדמן לה פעם אחת שלא תוכל לבא לבית הכנסת וגם לא תוכל להביא תוקע לביתה תעשה התורה בערב ר"ה על קבלת המנהג.

אות יח

מן ר"ה עד יוה"כ אומרים המלך הקדוש, ואם אמר האל הקדוש או שהוא מסופק חוזר לראש התפלה, ואם אמר האל הקדוש ותכף, נזכר וסיים המלך הקדוש וכך היתה אמירתו האל הקדוש המלך הקדוש יצא, ואם הש"ץ טעה בחזרה ג"כ חוזר לראש וחוזר ואומר קדושה, וכן בברכה מעין שבע נמי הדין כן ואע"פ שיש חולקין בברכה מעין שבע לא אמרין סב"ל נגד סברת רבינו האר"י ז"ל דסבר ברכה מעין שבע היא במקום חזרה וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל.

אות יט

בברכת השיבה אומר המלך המשפט, ואם טעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט כיון דזכר מלך אינו חוזר, ואף על פי דמר"ן ס"ל חוזר קי"ל סב"ל אפילו כנגד סברת מר"ן ז"ל וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל.

אות כ

אם סיים הברכה ולא אמר זכרינו ומי כמוך אינו חוזר, ואפילו אמר ברוך אתה ה' ונזכר אינו רשאי לסיים למדני חוקיך כדי לומר זכרנו ומי כמוך, ואיתא בספר תורה לשמה דזכרנו כיון שהיא בקשת רחמים אם לא אמרה במקומה יאמר אותה בשומע תפלה ובשבת ובר"ה יאמר אותה קודם שיעקור רגליו, משא"כ מי כמוך אין לה תשלומין דאינה בקשת רחמים, וכן באמירת וכתוב וכו' ובספר וכו' דאם שכח אינו חוזר, אך יאמר אותה קודם שיעקור רגליו דהם בקשת רחמים.

אות כא

במוסף של ר"ה ושבת שובה ויוה"כ יאמרו מי כמוך אב הרחמים, וכן הוא הדין במנחה של שבת שובה, וגם אם חלו ר"ה ויוה"כ בשבת יאמר במנחה אב הרחמים, וכשאומר במוסף ר"ה פסוק ה' צבאות יגן עליהם, יעשה תנועה של סוף פסוק כי זהו פסוק בזכריה וסיומו זה, אבל מה שאמרו אח"ז ה' צבאות יגן עליכם וכו' זהו בקשה, וכשאומר ואתם הדבקים וכו' כשיגיע לאות תי"ו של תכתבינו ידלג תיבת היום דאין להחזיק עצמו כצ"ג שנכתבים בר"ה וכנז' בלבוש ז"ל, ויזהר לומר תכתבינו ברחמיך לחיים טובים בשביל הר"ת שלא תהיה תל"ט, וכן באות פ"ה יאמר היום תפקדינו ברחמיך לחיים טובים.

אות כב

כשאומר זכרנו לחיים יכוין להמשיך חיים לנשמה, וכשאומר כתבנו בספר חיים יכוין להמשיך חיים לגוף, ויכוין ראש זכרינו ז' והסוף מ' מספר הוי"ה אהי"ה שהם חו"ב, וכשאומר זוכר יצוריו ברחמים לחיים יכוין זה על הנשמות שזוכר אותם ברחמיו להחזירם לחיים להחותם בעוה"ז בסוד חזרתם בגלגול ומזה יתאמת אצלינו ענין תחית המתים, וכשאומר היום הרת עולם אם כבנים אם כעבדים כתב רבינו הרש"ש ז"ל כשאומר כן כל עצמותיו יאחזמו רעד לבי יפקוד הקב"ה אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי, ולכן יאמרו זה במתון ושברון לב, ולכן המנהג שגם בחזרה אומרים זה בציבור בקו"ר מלבד ההש"ץ.

אות כג

בנוסח יה"ר של תהלים כתוב ונזכה ונחיה ע' שנה ואם בגבורות שמונים שנה ואיך יאמר כן הזקן ששניו יותר משמונים ועוד אפי' שלא הגיע עדיין לשבעים למה ישראל דבר קצוב ושמה הקב"ה נתן לו חיים יותר על כן לא יאמר זה הנוסח, אלא יאמר כך ונזכה לחיים ארוכים טובים ומתוקנים ובנוסח זה ודאי יש סוד שבו מברכים כה"ג במוצאי כפור במצאתו לשלום מן הקודש.

אות כד

בעשרת ימי תשובה אין עושין הפסקה של תענית דאין נכון להתענות בלילה ג"כ, מפני שבימים אלו עיקר התקון נעשה ע"י אכילה ושתייה, ולולי שאנחנו מוכרחים להתענות ביום בעבור תקון עונותינו לא היינו מתענים גם ביום, ועתה שאנחנו מתענים ביום אנחנו סומכים להשלים התיקון ע"י אכילה ושתייה שבליילה, ולכן כתוב בספר תורה לשמה שצריך לאכול פת בכל לילה בעי"ת כדי לברך בהמ"ז.

אות כה

כלה שהיא ובעלה סומכים על שלחן חמיה וחמותה, ולכך בכל השנה כולה חמותה תוציא חלה מן העיסה ותברך, הנה בעי"ת תשתדל ליקח הכלה מעות מבעלה ותקנה בו קמח שיעור חלה, כדי שתקיים היא בעצמה הפרשת חלה בברכה לפחות פעם אחת בשנה.

פרשת וילך

יום הכפורים

פתיחה

הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם, ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת.

הלא זאת מודעת כי קיום מצות התורה וכל פרטי הלכות שלה לא יהיה אלא רק ע"י חכמי הדור שמקהילים קהלות ברבים ללמדם את הדרך אשר ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשו לכך מרע"ה תקן להם לישראל לדרוש להם מדי שנה בשנה הלכות חג בחג הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת, וכמו שכתוב הקהל את העם וכו' למען ילמדו וכו' ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת.

אות א

אמרו רז"ל מצוה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה, וכתבו המקובלים ז"ל שצריך לאכול שיעור שני ימים אם יוכל האדם לאכול כ"כ, כדי לתקן יום זה באכילה מה, שצריך ליום זה ומה שצריך ליום מחר שהוא יוה"כ הקדוש, והאדם יעשה כל מעשיו לש"ש והשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים, וכתבו האחרונים ז"ל שמצוה לאכול דגים בערב יוה"כ בשחרית דוקא, ויש לזה קצת סמך מן המדרש ועיין במטה אפרים, ונראה שיש טעם לזה כי הדגים רומזים לעינא פקיחא המאירה ביסוד שהוא בחינת היום הזה בסוד הפסוק בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, וטוב עין הוא יבורך.

אות ב

בסיבוב כפרות יכוין לשם חת"ך בר"ת זה חליפתך תמורת כפרתך, והוא יוצא מס"ת פותח את ידיך, ולנקבה יאמר חליפתך תמורתך כפרתך בציר"י תחת לי"ו כנז' במטה אפרים, ועושין בהם כנגד ד' מיתות ב"ד לכפר על האדם, ולכן צריך האדם להרהר בתשובה באותה שעה, וכפי הסוד ענין שחיטה זו היא מתקן הגבורה לכן זמן הראוי יותר לד"ז הוא באשמורת סמוך לעלות השחר שהוא עת רצון, ופה עירנו אשר בפ"י יש קהל רב א"א לעשות הכל באותה שעה על כן מוכרחים שוחטי מתא להתחיל בד"ז מתחלת הלילה, ואע"פ שסובבים בעיר שוחטים רבים יותר משלשים עכ"ז אין יכולים לגמור כל הלילה כולה אלא משלימים עוד בשלש וארבע שעות ראשונות מן היום, ובטוחים בה' שהכל יקובל ויעלה לרצון לפניו כאלו נעשה הכל כראוי.

אות ג

כל בעה"ב שיבא השוחט לביתו לשוחט לא יניחנו לשחוט עד שיבדוק הסכין תחלה כראוי, ויחזור ויבדוק אותה אחר שחיטה, ויזמין בעה"ב אפר כירה בידו כדי תשחוט לתוכו והנחת העפר תחלה היא התחלת המצוה של כסוי הדם, לכן טוב שיניח בעה"ב את העפר בידו, ונהגו שבעה"ב מברך על כסוי הדם, וההברכה היא על כסוי הדם בעפר, ומאחר שיש הרבה עופות לשחוט יברך בעה"ב על הראשונה ואחד מבני הבית על השניה והשלישית וכן ע"ז הדרך, ואז השוחט יכסה גם הוא לבסוף, ואין כאן מרבים בברכות כיון שכל אחד מברך על שחיטה בפ"ע ודם חדש גם צריך שיזמינו לשוחט נר שיש בו ב' פתילות והפתילות במקום האור יהיו פרודות ורק השלהבות שלהם נוגעים יחד כדי שישחוט לאורם.

אות ד

בסעודה המפסקת נוהגים בביתנו מזמן קדמון לטבל הפת בסוכ"ר, וכן כתב מטה אפרים במנהג אשכנז אך צריך ג"כ להביא מלח על השלחן ולטבול הפת במלח, ונוהגין באשכנז לומר בגמר סעודה המפסקת שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון וכנז' במ"א ויש טעם למנהג זה ונכון לאומרו, והנהגתי פה עירנו יע"א לומר מזמור לתודה בשחרית כמנהג החסידים בבית אל יכב"ץ בעה"ק תוב"ב.

אות ה

עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו, ועל כן כל אדם צריך לבקש מחילה מחבירו בערב יוה"כ או קודם בעי"ת, וטוב שהחזן יכריז קודם כל נדרי לומר

רבתי תמחלו זה לזה ויאמרו הקהל מחלנו, כדי שיתעורר אותה שעה סגורייא למעלה על ישראל דבר בעתו מה טוב, וכן הנהגתי בעזה"י פה עירנו יע"א.

אות ו

כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יוה"כ לעת ערב קודם שילך לבית הכנסת ויבקש מהם מחילה, וד"ז הוא חיוב גדול על כל אדם, ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו, דאם בין אדם לחבירו חייבו חז"ל לבקש מחילה קודם יוה"כ כ"ש מאביו ואמו שאין אדם ניצול מחטא זה בכל יום, ואם הבן שוטה ולא ביקש הם יתנו לו מחילה, שיאמרו בפיהם אנכי מושל לבני פ' על כל מה שחטא לי מחילה גמורה, וכן הבעל יתן מחילה לאשתו על אשר בזבזה מן הבית שלא כרצונו, וכן כל תלמיד שיש לו רב בעיר ילך אצלו קודם יוה"כ ויבקש ממנו מחילה.

אות ז

יזהרו הנשים בערב יוה"כ בניקור התרנגולים שהם רבים ושכיח בהם כינים שקורין בערבי קיגא"ד שהם דבוקים בעור התרנגולת ודבר זה מצוי ושכיח הרבה פה עירנו, ואם תראה האשה שקשה הניקור מחמת רבויים תפשוט העור כולו ותזרקנו.

אות ח

יזהרו בטבילה בערב יוה"כ, ומי שאנוס ואינו יכול לטבול במקוה יעשה תשעה קבין כמו שכתוב לעיל פרשת נצבים בהלכות ראש השנה, וגם הנשים יעשו טבילה בערב יוה"כ בשביל טהרה, וכבר כתבתי לעיל פרשת נצבים סדר הטבילות, וכן יעשו בערב יוה"כ האנשים והנשים, ועיין במטה אפרים סי' תר"ו סק"ח שכתב אפילו נערים ובתולות שהם בני מצוה יש להם לטבול, וידקדקו בחציצה, ויעשו הטבילה אחר קציצת צפרנים וסריקת שער ע"ש.

אות ט

הנשים מדליקין נרות כמו ליל שבת, ומברכים להדליק נר של יום הכפורים, ומנהג עירנו שהנשים מברכים שהחיינו בנרות יו"ט ויוה"כ, ואם חל בשבת מברכים להדליק נר של שבת ויוה"כ, וכיון שהדליקו חל עליהם קדושת יוה"כ ואסורים במלאכה ובכל חמש עינויים.

אות י

נוהגים הנשים באשכנז לתקן ביום שמונה לחדש תשרי הפתילות של נרות יוה"כ, ושל נרות המוליכים אותם לבית הכנסת להדליקם בשביל יוה"כ, מפני שאותו היום הוא יום ראשון של חנוך בהמ"ק ומנהג יפה הוא.

אות יא

תוסיף מחול על הקודש, ובליל שבת הקבלה היא באמירת בואי כלה ומזמור שיר ליום השבת, אך בליל כפור חל התוספת בברכת שההחינו, ואם קבל התוספת בפירוש בפיו חל מעת קבלתו, והמנהג שזה האוחז ספר כל נדרי הוא יברך שהחינו בקול רם ויכוין להוציא הציבור ידי הציבור ידי חותם בברכה והשומעין יכוונו ג"כ לצאת בברכתו, ואם יש אדם שחוש השמע שלו חלוש ואינו שומע הברכה היטב יברך לעצמו בשעה שזה מברך, וזה המברך יאמר תחלה שני פעמים אור זרוע לצדיק בקו"ר, והציבור יאמרו עמו בלחש, ואח"כ יאמר ברשות מורי ורבותי והקהל משיבים שמים, כלומר ברשות שמים ופרשתי דרך רמז בר"ת שמים, שומע משמיע יחדיו מכוונים.

אות יב

קטן קודם י"א שנים לא יתענה, ואח"כ אם יכול יתענה, וחייב דאורייתא הזכר בן י"ג שנה ויום אחד והנקבה בת י"ב שנה ויום אחד, ומדרבנן יש חיוב קודם שנה לחנכם.

אות יג

אפילו אם חל בחול לא יאמרו פסוק והוא רחום אלא יאמר כי אל רחום וכו' ה' צבאות עמנו וכו' ה' צבאות אשרי וכו' ה' הושיעה וכו', והטעם כמו שכתוב בזה"ק פרשת תרומה דף ק"ל על השבת יע"ש, וכ"ש ביוה"כ שיש בו הארת הבינה ואפילו השטן אין לו רשות לקטרג דודאי אין לאומרו, ולא גרע ח"ו יוה"כ משאר ימים טובים דאין אומרים אותו, ואין לסמוך בדבר זה על ספר חמדת ימים ביום הקדוש הזה שהוא חמדת הימים של כל השנה.

אות יד

יזהר שלא יניח בליל כפור כלי של מים דשתיה אצל מטתו אע"פ שצריך למים בשביל להשקות הקטנים, אלא יניחנו רחוק, די ש לחוש פן יעמוד משנתו צמא הרבה וישכח שהוא יוה"כ וישתה ח"ו, ומותר לבלוע הרוק ביוה"כ, ויש מחמירין ומי שאפשר לו יזהר בכך.

אות טו

לא יגע באשתו בין בלילה בין ביום כמו נדה, וי"א דבלילה דוקא אסור ליגע אבל ביום לית לן בה, ולאיזה צורך יש לסמוך על המתירים בו, ויזהרו ג"כ שלא ישנו איש ואשתו במטה אחת אע"פ שיש לכל אחד מצע בפ"ע.

אות טז

אע"פ שיש מתירים ליגע באוכלים ביוה"כ וכנז' בהגהה, מכל מקום יש אוסרים ולכן דוקא אשה שצריכה לכך שמוכרחת ליגע כדי לתת לבנה וכיוצא אז יש לסמוך על המקילים אבל שאר אדם שאין לו צורך גדול ליגע צריך לזהר.

אות יז

לקדוש ה' מכובד זה יוה"כ כבדהו בכסות נקיה, ואמרו חז"ל מציעין המטה, והשלחן פורסין עליו מפה יפה כמו בשת, ויזהר כל אדם שלא יגע במנעליו שאע"פ שהם בגד יטמאו ידיו, וברכת שעשה לי כל צרכי לא יאמרו ביוה"כ מפני שכל העולם יחפים.

אות יח

יתפללו בבכיה כל תפילות של יוה"כ, שהם שמצות עשה ומוסף ונעילה וסליחות והודוים, ואם אינו יכול להוריד דמעות אומרם בקול בכימו שכתוב כי שמע ה' קול בכי וקודם קריאת התורה יתעוררו בבכיה על מיתת בני אהרן הע"ה, ויכולה בכיה זו שתגין, ויזהר כל אדם לסדר התפלה והסליחות בינו לבין עצמו מקודם יוה"כ יוה"כ כדי שיכוין מה שהוא מוציא מפיו כי קדוש היום לאלהינו והכל הולך אחר כונת הלב, וצריך לומר נוסח על חטא בסדר תשר"ק ג"כ שהוא בסוד אור חוזר וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל וכ"כ הגאון חיד"א ז"ל בברכ"י, ובעת הודוי יכה על הלב ממש ואצל רוב בני אדם תמצא הלב תחת הדדים בארבע אצבעות, ויזהר בזה בכל עת שאומר ודוי בכל ימות השנה.

אות יט

יאמרו י"ג מדות במתן וכונה ושברון לב וזה העיקר, ויש חסידים כשאומרים י"ג מידות מונים אותם באצבעותיהם כדרך שעושין באמירת י"א סמנים של הצרי והצפורן ומנהג יפה הוא שבזה תתעורר הכונה, וגם יש בזה חיבוב מצוה.

אות כ

אפילו חל יוה"כ בחול הנהיג עט"ר הרה"ר מו"ר זקיני רבינו משה חיים זלה"ה פה עיר בגדאד לומר את מוספי בלשון רבים, ועיין חק"ל א"ח דף צ"ז מה שאמרו בזה.

אות כא

ביוה"כ ילמדו ביחזקאל מריש סי' מ' עד סוף ס' מ"ג ששם נבואה שנתנבא יחזקאל הע"ה על בית שלישי ביוה"כ עצמו, דכתיב בראש השנה בעשור לחודש והיינו ראש השנה דיובל, וארז"ל במדרש א"ל הקב"ה ליחזקאל הע"ה ילמדו ישראל נבואה שלך על צורת הבית ומעלה אני עליהם כאלו עוסקים בבניינו ע"כ.

אות כב

ביאור ארים ימינך ואצמח פורקנך הכונה על לידת היחידה למלך המשיח, ומה שאמרו גלי גבורתך עלן הוא ע"ד מש"ה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו, ויש מדקדקים לומר גלי גבורתך ופרוק לן וכן אני נוהג דצריך אדם לפרש דבריו בתחנונים, ע"ד מה שאמרו מהרח"ו ז"ל במה שאמרו ותקוה טובה ומה שאמרו דינן אפיק לנהורא ר"ל בחסד הנקרא אור, ובאמירת עשה למען אברהם אזרח תמימך שאומרים בסליחות יוסיפו ביוה"כ בכל הסליחות שבכל התפילות לומר עשה למען עבדך רבי עקיבא בן יוסף אשר נהרג על קדושת שמך, ויאמר זה קודם שיאמר עשה למען הרוגים ושרופים וכו'.

אות כג

אחר שיאכל סעודת התענית בליל מוצאי כפור יאמר על השלחן פתיחת אליהו זכור לטוב, וכתב רב יעב"ץ ז"ל ללמוד בר"מ פ' אמור דף צ"ט ע"ב יומא דר"ה איהו יומא דדינא וכו' עד דף ק' זכאה חולקיהון בהאי עלמא ובעלמא דאתי, ואח"כ יברך ברכה אחרונה על סעודתו ויקום בזריזות לעשות איזה הכנה לסוכה.

פרשת האזינו

הושענה רבה ושמחת תורה

פתיחה

ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר.

נ"ל בס"ד דארז"ל עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, נמצא עתה האדם טורח באכילה לחרוש ולזרוע ולהשקות ולקצור ולדוש ולטחון וללוש ולאפות עד שתהיה גלוסקא לפניו, אך לעתיד תוציא א"י גלוסקא שלימה ויתלוש ויאכל, וכן עתה האדם יגע בכסות הן בבגדי פשתן הן בבגדי משי לעשות כמה מלאכות עד שיהיה בגד ארוג לפניו, ולעתיד תוציא הארץ כלי מילת שהם בגדים ארוגים שהאדם תולש ומתכסה בהם, ועוד ארז"ל בענין שתיה אם רוצה לשתות יין צריך לעשות כמה מלאכות עד ימצא היין לשתות, ולעתיד יביא ענבה אחת גדולה כחבית גדולה ומניחה בזוית ביתו ונוקב אותה ומוציא יין

מתוכה ושותה בככל עת שירצה, ולפ"ז הנאה העת"ל תדמה להנאת התיקון שיש לו מן דדי אמו שהדדים נותנים לו חלב שיש בו טעם וכח של כל מאכלים שהאם אוכלת, ואין התינוק טורח להשיג הנאתו זאת, אלא כל פעם שירצה לינק מנחת לו אמו הדד בפיו ויונק חלב שכל כח המאכלים שאכלה אמו ישנם בו, וז"ש ה' בדד ינחנו קרי ביה בדד בשב"א תחת ב"ית כדי שתהיה אות ב"ית אות השמוש ועיקר התיבה דד, כלומר דוגמת הנאה שתהיה מן הדד, ואותו זמן אין עמו אל נכר כי יתקיים מש"ה ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, אי נמי בדד רמז לתורה שבע"פ שיש בה שמונה דרגין שהם ארבע וארבע דהיינו כשר ופסול וטמא וטהור חייב וזכאי אסור ומותר ולכן נקראת דד או יובן ד"ד רמז לשני דלתי"ן של שם שד"י ושם אדנ"י שנפגמו בחטא שהחטיא הנחש את חוה, כמו שכתוב המקובלים בפסוק הנחש השיאנ"י שנשאר ש"י ואני, ועליהם רמז הכתוב לשקוד על דלתותי יום יום, ולעתיד יתוקנו ויושלמו ואז בשלימות הד"ד הנז' ינחנו לישראל ואז ואין עמו אל נכר, או יובן בס"ד ד"ד רמז לסוכה שהיא מספר הוי"ה אדנ"י שהם כ"ו ה"ס אותות סוכה, וכל שם הוא ארבע אותיות ובזה הדד שהוא הסוכה ינחנו לישראל דוקא כי רק ישראל ישמח בצל סוכתו מפני שהסוכה היא סוד אור מקיף, ואין יניקה מן אור מקיף אלא לישראל משא"כ אוה"ע, ואין עמו אל נכר שאין הקליפות יונקים מן אור זהה בסוד והנחש היה ערום, ולכן נהגו לסכך בענפי אילן מפני כי אילן עולה מספר סוכה לכן ענפי אילן הם מצוה מן המובחר, ופה עירנו המנהג לסכך בענפים של דקל צדיק כתמר יפרח.

אות א

צריך לישיב באויר סוכה, והישן תחת המטה אם יש מגג המטה עד לארץ עשרה טפחים לא יצא י"ח, וצריך לזיזהר שלא ישן תחת שלחן שגבוה עשרה טפחים.

אות ב

יזהר לעשות הדפנות קודם הסכך ואם להפך פסולה, ויזהר לשא יניח דבר המקבל טומאה בסכך, ולכן העצים של הסכך לא יהיה בהם בית קיבול דאז מקבלים טומאה, ומחמת כן יזהר ג"כ שלא יניח עצים של המטה בסכך מפני שהם מקבלים טומאה, והפירות הם מקבלים טומאה ולכן לא יתלה רמונים וכיוצא בסכך, אלא רק בפחות מארבעה טפחים ביניהם לבין הסכך, דאז אע"פ שהם מקבלים טומאה כיון דהוא תולה אותם לנוי בטלי לגבי סכך ולא מפסיל משום סכך פסול, אבל אם יש ארבעה טפחים לא בטלי לגבי סכך והוי פירות אלו סכך פסול, ואף על פי דאין רחבים ארבעה טפחים גזרינן אטו רחבים ארבעה, מיהו במנורה דאיכא חשש דליקה אם יתלנה בפחות מן ד"ט מותר לתלותה שיעור ד"ט או יותר דחשיב זה כדיעבד, אך יזהר שלא ישן תחתיה.

אות ג

לא יאכל בערב סוכות מחצות ואילך, כדי שיאכל בלילה לתאבון כי האכילה בלילה הראשונה דאורייתא וכאשר נבאר בע"ה, והא דסגי בערב פסח משעה עשירית וכאן צריך להזהר מחצות, היינו כי בליל פסח אוכלים המצה אחר קריאת ההגדה ששוהין זמן הרבה ואם יזהר משעה עשירית יש זמן הרבה עד שיגיע אכילת מצה, משא"כ בסוכות הוא אוכל מיד כשתחשך לכך צריך להזהר למנוע האכילה מחצות וכנז' באחרונים.

אות ד

יקדש אחר שיהיה לילה ודאי, ובליל ראשון יברך לישיב בסוכה ואח"כ שהחיינו, כי ברכת שהחיינו קאי על הסוכה ועל קדוש יו"ט, אבל בליל ב' יברך שהחיינו ואח"כ לישיב בסוכה.

אות ה

בכל עת שיש קדוש יברך לישיב בסוכה אחר ברכת קדוש ובעת שלא יש קדוש יש נוהגין לברך לישיב בסוכה קודם ברכת המוצא אחר ברכת נט", ויש נוהגין לברך ל"ב אחר ברכת המוציא קודם שיאכל ואין חשוב הפסק דהוי כגביל לתורי, ואחנו בביתנו מזמן עט"ר הרה"ג מו"ר זקני רבינו משה חיים ז"ל מנהגינו לברך ל"ב קודם ברכת המוציא וכן עיקר, ובכל פעם שמברך לישיב בסוכה יברך מעומד ואח"כ ישב וכנז' באחרונים ואם שכח ולא בירך קודם אכילה יברך כל זמן שלא סיים אכילתו, ואם הוא מסופק אם בירך או לאו לא יברך ואם ירצה לברך בהמ"ז כדי שיטול ידיו ויברך ל"ב ויאכל הרשות בידו, ואין בזה חשש גורם ברכה שאינה צריכה.

אות ו

בליל א' ובליל ב' לדין דיתבי בחו"ל צריך לכוין באכילתו בכזית ראשון שהוא חיוב דאורייתא כמו כזית מצה בליל פסח, וטוב שיפרש דבר זה בפיו כשאומר ליקבה"ו קודם אכילה, וצריך לאכול יותר מכביצה פת לכ"ע.

אות ז

בכל לילה קודם שיכנס לסוכה יאמר ליקבה"ו וכו' כמו שצונוהו ה' אלהינו ע"י משה רבינו עליו השלום בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, שגם לפ"ד הפוסקים הפשטנים יש חיוב לפרש פסוק זהה כולו בפיו במצוה זו, ויזהר ללמוד משנה מסכת סוכה בכל לילה בכל ימות החג בתוך הסוכה, והמבדיל בביתו יבדיל בסוכה.

אות ח

לא יברך לישב בסוכה אלא בפת גמור, אבל בפת הבאה בכסנים שברכתו לא יברך משום סב"ל, ובכל עת שיברך ל"ב יכוין לפטור בברכה זו ישיבתו ואכילתו ושינתו עד זמן אכילת פת השנית אח"ז, ואע"פ דמן הדין מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה, עכ"ז המחמיר שלא לשתות אפילו מים חוץ לסוכה תבא עליו ברכה, אבל שינה אפילו שינת עראי אסור לישן חוץ לסוכה, ליכך אם רואה אדם חבירו בבית הכנסת מתנמנם בעת קריאת ס"ת וכיוצא צריך לעורר אותו.

אות ט

בכל לילה ישלח קערה תבשיל לאיזה עני, והוא חלק שבעה אושפיזין קדישין, והסוכה היא צילא דמהימנותא זכר לענני כבוד לכן לא ינהוג בה שחוק וקלות ראש, גם לא יכניס קדרות וקערות גדולות של תבשיל שדרכם להניחם בבית התבשיל, וכן לא יניח בה כד הגדול של המים, והנר אחר שכבה יסירו מן הסוכה ולא ישאר שם אחר שכבה וכנז' בלבוש, גם לא ירחץ בתו הסוכה כלים ואפילו כלי אחד בלבד וכנז' באחרונים, מיהו כלי קטן ביותר ששותין בו קהו"א אם הוא לבדו לית לן בה, ועביט מי רגלים לא יכניס לסוכה אע"פ שדרכו בשאר ימות השנה להכניסו בחדר שהוא ישן בו, מיהו תשמיש המטה מותר בסוכה.

אות יוד

אסור ליהנות מן האוכלין שתולין בסוכה לנוי בכל יו"ט כולו דהוקצא, ומותרין בליל אסרו חג אם לא חל בשבת, ואם נפלו ביו"ט מוקצין הם ואסור לטלטלם אלא יביאו קטן בן ג' או ארבע שנים ויטלטלם למקום אחר להצניעם שם עד אחר יו"ט ואפילו קיסם לחצוץ שיניו אסור ליקח מן הסוכה ואפילו מן הדפנות, מיהו אם ירדו גשמים יסיר הסדינין שתולין בדפנות דוקא כדי שלא יתקלקלו, לפיכך כשתולה הסדינין הדפנות קודם יו"ט יזהר שלא יתלם ע"י קשרים, דא"כ אם ירדו גשמים ביו"ט אסור להתיר קשרים של קיימא, אלא יתלם באופן שלא יצטרך להתיר קשרים.

אות יא

קטן החריף מתחלת חמש שנים חייב אביו לחנכו במצות סוכה, ואינו חריף מתחלת שש שנים, וי"א החריף עד שיגמור החמש שנים, ואינו חריף עד שיגמור שש, והנשים אע"פ דמן הדין פטורים משום דסוכה מצות עשה שהז"ג, עכ"ז אם ישבו בסוכה יש להם שכר מצוה.

אות יב

חולה אפילו חש בראשו או חש בעיניו פטור אם יש לו מנוחה חוץ לסוכה, ואם אין הפרש חייב, אבל לילה ראשונה אפילו חולה חייב לאכול כזית בסוכה, והמצטער מפני הריח או יתושין וכיוצא פטור מן הסוכה, מיהו צריך שיהיה לו צער שיעור שדרך בני אדם להצטער בו, אבל אם הוא מפונק ומצטער על דבר מועט אינו פטור, וכ"ז דוקא אם יצא מן הסוכה ינצל מצער זה, אבל אם אע"פ שיצא יגיע לו זה הצער של ריח או יתושין וכיוצא אינו יכול לטור עצמו מן הסוכה, וסוכה שישנים בה בני אדם הרבה ואינו יכול לישן בפשוט ידים ורגלים, לא חשיב זה צער לפטור עצמו בכך ולצאת מסוכה.

אות יג

יברך על נטילת לולב ושהחיינו קודם שיטול האתרוג, אבל הלולב יטלנו בידו קודם שיברך, ואם כרוך בגד על ידו משום חבורה יסירנו קודם הברכה מושם חציצה, וי"א שסיר גם הטבעת מאצבעו, ואם שכח ולא הסיר יטול שנית בלא ברכה, ויזהר שישים השדרה של הלולב כנגד פניו בעת הברכה והנענוע, ואסור לאכול קודם שיברך על הלולב.

אות יד

אפילו חולה יברך ויטול לולב מעומד, וצריך שיטול הלולב בימין והאתרוג בשמאל, ויזהר בכך גם בהקפות כשמקיף בלולב, כי יש טועין בזה שאוחזים בלולב והאתרוג ביד אחת והסידור שקורין בו ההושענה ביד השנית, וזה אינו נכון אלא גם בהקפות יאחז האתרוג בשמאל ולולב בימין, ויזהר שלא יפריד האתרוג מן הלולב בשעת ברכה שפוגם בכך, וצריך לחבר האתרוג עם הלולב בסופו וכמו שכתוב רבינו ז"ל בס' הכונות, וז"ל לכן מקום חיבור האתרוג ע"י הלולב הוא בסיומא במקום אחיזתו מלמטה כי כן העטרה היא בסוף היסוד עכ"ל ע"ש, ולכן צריך להזהר בזה.

אות טו

ההקפות בלולב בכל יות החג יוכל להקיף את התיבה שבבית הכנסת אע"פ שאין עליה ס"ת, דאין הנחת ס"ת על התיבה מעכבת בדבר ההקפות כי העיקר לפי הסוד בזה הוא התיבה, מיהו אותם בני אדם שאין הולכים לבית הכנסת מחמת אונס ומניחים כסא אחד מן הבית ומקיפים אותו אין זה כלום דאין זה נחשב תיבה, ועכ"ז נ"ל מי שהוא חולה וא"א לו להקיף תיבה בבית הכנסת יניח כסא בביתו ויניח עליו ספר תנ"ך ויקיף כדי שלא לבטל מצות ההקפה, והשי"ת ברחמיו לא ימנע טוב להולכים בתמים.

פרשת וזאת הברכה - שבת חוה"מ

פתיחה

וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת,

נ"ל בס"ד יוסף הע"ה הואר בחינת היסוד, אך הוא למעלה בדוכרא שהוא סוד שם הוי"ה בסוד התפארת, ולא בנוקבא שהוא סוד שם אדני במלכות, ולכן מבורכת ה' ארצו בשם הוי"ה הנקרא שמים שהוא בתפארת, ולזה אמר ממגד שמים מטל הוא ט"ל אותיות דשם הוי"ה בארבע מילואיו ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שיש בו ט"ל אותיות, וידוע שכל צדיק מכונה בשם יוסף על שם שהוא מוסיף והולך כמו שאמרו רז"ל ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מוספת עליהן, ושלימות עבודת הקודש של הצדיק הוא שיעבוד מאהבה במחשבה ובדיבור ובמעשה נמצא צריך שיהיה שלם בג"פ אהבה שעולה מספרם ט"ל לכך הוא ראוי להיות נשפע מן ארבעה מלואים עסמ"ב דשם הוי"ה ב"ה שהם ט"ל אותיות, ולכן ישראל נקראו גוי אחד בארץ על שם שהם עובדים את השי"ת מאהבה שהיא מספר אחד ולכך אנחנו נשפעים עי"כ מן י"ג מכילין דרחמי בכות עבודה באהבה, ולכך מקיפין בחג השמחות את התיבה בלולב בכלל יום מששה ימים הקפה אחת וביום הו"ר שבעה הקפות, הרי סך הכל הם שלשה עשר הקפות כמנין אהבה וכמנין אחד, וכנגד י"ג מכילין דרחמי, ובזה יובן בס"ד אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם, פירוש ישראל שהם גוי אחד ועובדים מאהבה, באחד הם י"ג הקפות שמספרם אחד יגשו לפני הקב"ה ועי"כ רוח הטומאה של חיצונים לא יבא ביניהם שיזכו להיות ביום שמיני עצרת אינון בלחודייהו קמי מלכא קדישא, ונ"ל בס"ד דע"י הקפות אלו שהם ששה ושבעה יתמתקו אותיות ז"ו של כוז"ו שהם מספר ששה ושבעה דידוע מה שאמרו רבני אשכנז ז"ל בביאור מאמר נחום איש גם זו שהיה דרכו לומר גם זו לטובה היינו כדי למתק אותיות זו דשם כוז"ו שהם דין כנודע.

אות א

מרבם בתפילות ותחנונים בהושענא רבה, כי הוא סיום נ"א יום שנתנו לישראל בחסד עליון לעשות בהם תשובה ותתקבל תשובתם, והם שלשים דאלול מיום ראשון של ר"ח וכ"א יום דתשרי רמז לדבר אין נא אלא לשון בקשה לכך נתנו נ"א יום לצורך הבקשות ותחנונים ויום זה הוא סיום יום נ"א, ולכן נקרא הושענ"א רבא כלומר הושע את יום נ"א שהוא רבא דהכל הולך אחר החתום.

אות ב

בליל הו"ר בעת חצות לילה נגמר ונעשה בחינת חותם החיצון למעלה, כי ביוה"כ נגמר חותם הפנימי שהוא העיקר יותר, ולכן בהו"ר נמסרין בפתקין, ואע"פ שנמסרו בפתקין יש

עוד שמן להצלה עד יום ח' עצרת, ולכן צריך להתעורר בתשובה גדולה בהו"ר ויהיה לבו חרד בתשובה כל היום כולו.

אות ג

ילמוד סדר המתוקן בשמחה ובהתלהבות כי בלימוד ספר משנה תורה נעשה עיקר התיקו הראוי להיות ביום זה, ומעט קודם חצות לילה יאמרו ק"ש שעל המטה עם הפסוקים שיש עמה, ואחר חצות לילה יאמר ברכות השחר, ורק ברכת התורה לא יאמר אלא עד אחר עמוד השחר.

אות ד

יתפללו שחרית ומוסף בכונה והתלהבות, כי מלבד החיוב שיש בזה מכח קדושת יום עוד צריך להתפלל בהתלהבות כדישלא תגבר עליו השינה ויבא לידי כמה טעיות בתפלה וברכותיה ולכמה חסרונות מאחר שהיה ניעור כל הלילה, גם צריך לדקדק היטב שלא יטעו באור הלבנה ויתפללו קודם עמוד השחר, דידוע בזמן מהרי"ל ז"ל טעו בכך וגזר מהרי"ל ז"ל על הציבור תענית ג' ימים בעבור זאת.

אות ה

אין רגילין לעשות מלאכה של חול ביום הו"ר עד אחר יציאתם מבית הכנסת ויש מסירין אפילו הכיס של המעות מחיקם, מיהו אם דרכו ליתן צדקה לעניים בבית הכנסת וגם ג' פרוטות בפסוק ואתה מושל בכל אשר בפסוקים ויברך דוד, לא יבטל מצות יקרות אלו בשביל חסידות זו.

אות ו

אחר שנכנסו כל החסדים ביום זה ע"י סוכה ולולב ושבעה הקפות, אז נכנסים החמשה גבורות אחר קדיש תתקבל, ואלו הה"ג נכנסים ע"י חבטת חמשה בדים של ערבה, על כן אחר קדיש תתקבל של סדר ז' הקפות יקח כל אדם חמשה בדים של ערבה שיהיו כשרים כדין ערבה שבלולב, ויחבוט חמשה פעמים על הקרקע, ויכוין בחבטות אלו כדילתת בבחינת ה"א אחרונה שבשם הוי" ה"ה שהוא סוד המלכות חמשה גבורות מנצפ"ך, ויכוין בכל חבטה באות אחד דמנצפ"ך כפי סדר זה ולא כסדר כמנצפ"ך.

אות ז

יקשור חמשה בדים אלו ביחד, ויחבוט בהם בכח על הקרקע, ולא תהיה מרוצפת באבנים או בעצים דקרקע צריך בדבר זה, ויחבוט בהם בכח, ואע"פ שכתב בס' בכורי יעקב דטוב

לחכות עד שיסיר העלין, לא מודינא בזהה כי ראוי שיהיהו הבדים בכשרותם ושלימותם בכל החבטות כולם.

אות ח

ערבה זו דינה כערבה שבלולב שאין לפסוע עליה ולא לזלזל בה, ומנהגינו להצניע ערבה זו עד הפסח לשרוף בה את החמץ, והלולב ישרפו אותו בתנור שמסיקין בערב פסח למצת מצוה.

אות ט

יש לקרות ביום הו"ר נבואת חגי סי' ב' בשביעי בעשרים ואחד לחודש וכו' עד אתן שלום נאם ה' צבאות והם ט' פסוקים כמ"ש רב יעב"ץ ז"ל, גם קורין ביום הו"ר ביהושע סי' וא"ו וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה וכו', עד ויאמר יהושע אל העם הריעו כי נתן ה' לכם את העיר, וידוע מה שאמרו בירושלמי בהא ששנינו על הו"ר שהיו מקיפין המזבח שבע פעמים שהוא זכר לנס הנז' ביריחו ע"ש, ובאמת כל איש בלבבו יבין כי סוד הקפות אלו שהם שש ושבע הקפות אלו הכל עולה בקנה אחד על כן דבר בעתו מה טוב.

אות י

אתרוג של לולב בשביעי אסור לאכלו, ולבני ארץ ישראל מותר ביום שמיני עצרת, אבל לבני חו"ל אסור בשמיני עצרת ומותר בשמחת תורה שהוא יום טוב שני, ואם חל שמיני עצרת בשבת יש אוסרין האתרוג לבני חו"ל גם בתשיעי שהוא אחר השבת.

אות יא

סוכה ונויה אסורים לבני חו"ל ליהנות מהם גם בתשיעי שהוא יום ש"ת, והוא הדין דאסור לטלטלם, ויזהר כל ימי המועד לבלתי יקח מן הסוכה אפילו קיסם לחצוץ בו שיניו בין מהסכך בין מהדפנות וגם אחר המועד כשמוריד סוכתו לא יפסע על עצי הסוכה דתשמשי קדושה הם, אך מותר לשרפם בתנור, ונהגו להצניעם להגעלה לצורך הפסח.

אות יב

ליל ש"ע אומר בתפלה את יום חג שמיני עצרת הזה, ואם טעה ואמר את חג הסוכות הזה חוזר, ואם נזכר שהוא יום ש"ע ורק טעה בלשונו ואמר חג הסוכות אינו חוזר.

אות יג

אין מברכים בחו"ל בש"ע על הסוכה, אבל חייבים לישב בה ולישן בה כשאר ימי החג ואין לזלזל בזה כלל, ורק תהיה הישיבה בלא ברכה, ומברכין שהחיינו בליל ש"ע ובליל ש"ת בקדוש הלילה, וצריך לילה ודאי בקדוש בש"ע בשביל ברכת לישב בסוכה דיאן מברכין, ובשמחת תורה בשביל ישיבת סוכה דאין יושבין בה ואוכלין בחוץ.

אות יד

אסור להזכיר היחיד גשם בתפלת מוסף ביום ש"ע קודם שיכריז ש"ץ, ולכן המתפלל יחיד בביתו ימתין עד שידע בבירור שהכריז הש"ץ באיזה בית הכנסת שאותה העיר וכל אדם ששכח ואמר מוריד הטל ולא אמר מוריד הגשם אינו חוזר.

אות טו

שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת וזאת הברכה יקראנה ביום הו"ר ולא ביום ש"ע מפני התרגום, ואם שכח ולא קראה ביום הו"ר יקראנה ביום ש"ע אחר מנחה.

אות טז

בליל תשיעי ויום תשיעי בחו"ל אסור לאכול ולישן בסוכה משום בל תוסיף, ואי תקנה לפרוס על הסכך סדין על כולו דהו"ל סכך פסול משום דזה אינו ניכר כמו אויר וכנז' בס' בכורי יעקב, מיהו ביום תשיעי אחר שקידש ואכל חוץ לסוכה, מותר לו לאכול בצהרים או במנחה בתוך הסוכה שכבר ניכר דלא עבר על לא תוסיף מאחר שבליילה וגם ביום אכל חוץ לסוכה, ולא חיישינן למצות עשה אורחים שנכנסין לביתו בשעת מנחה ורואין אוכל בסוכה ועיין בכורי יעקב.

אות יז

ההקפות עושין בחו"ל בש"ע ובש"ת ואין חוש לחששא של הגאון חיד"א ז"ל, כי הזמן נשתנה עתה ונפתחו עיניהם של בני אדם ולא אתו לזלזולי, וכפי רבינו הרש"ש ז"ל צריך להניח ס"ת על התיבה ויאחזנו אדם יר"ש כל משך ההקפות, ומנהגו של רבינו האר"י ז"ל להקיף בס"ת גם מנהגו של רבינו האר"י ז"ל לעשות הקפות ליל אסור חג אחר תפלת ערבית, וכן ראוי לעשות כל אדם.

אות יח

מה שמרבים בשמחה לכבוד התורה היא מצוה גדולה, ובכל דבר יכוין האדם לש"ש ויזהר מלערב בתוך השמחה של תורה שחוק וקלות ראש ח"ו, ואיתא במדרש ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה', מהו בכל עוז בכל כוחו, מהו מכרכר שהיה מכה ידיו זעג"ז וטופח ואומר וכו',

ופי' באור שבעת הימים שהיה מכוין להגביר הימין על השמאל, וחסד על גבורה ורחמים על הדין, והיה מכוין למתק עי"ז חמשה גבורות הרמוזים בחמש אצבעות הימין, וחמש פעמים חמש בהכאה הם כ"ה, סימן לדבר כה תברכו את בני ישראל ומכאן סמך למנהג ישראל בשמחת התורה.

הלכות שנה שניה

פרשת בראשית

קידוש

פתיחה

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל.

הנה רז"ל אמרו עץ שאכל אדם הראשון חטה היה עוד אמרו גפן היה עוד אמרו תאנה היה ובאמת אלו ואלו דברי אלהים חיים דכלהו איתנהו כי עץ הדעת היה בו פרי טעם חטה ופרי טעם תאנה ופרי טעם גפן ואל תתמה על הדבר הלא במן מצינו דארז"ל שהיה מתהפך לכל טעמים שבעולם ונראה דהיה בעץ הדעת פירות משלשה מינים אלו שהם ר"ת חג"ת מכוונים לשלשה קווין שהם חסד גבורה תפארת אשר ג"כ ר"ת שלהם חג"ת והאדם שנקרא עץ השדה הנה גם בו יש שלשה קווין שהם חג"ת ולכן זכר הכתוב שלשה חלוקות טוב העץ למאכל כנגד פירות שהיה בהם טעם חטה ונרמזה החטה במלת טוב במלואם טי"ת וא"ו בי"ת אותיות אמצעיות עם הכולל עולים מספר חטה שהוא כ"ב וכי תאווה הוא לעינים כנגד פירות שהיה בהם טעם תאנה ונרמזה התאנה בתיבת תאווה כי הוא"ו יתחלף בנו"ן ונמצא תאווה הם אותיות תאנה וכיצד יתחלף הנה הוא"ו באותיות א"ט ב"ח ג"ז ד"ו יתחלף בדל"ת ואות דל"ת באותיות דטלנ"ת יתחלף בנו"ק וסדר חלוף כזה נמצא בסוד ארבעה נהרות ועוד מצינו לרבינו האר"י ז"ל שנתשתמש בחילוף כיוצא בזה ונחמד העץ להשכיל כנגד ירות שהיה בהם טעם גן כי הגפן יוצא ממנו יין שהוא מפקח כמו שאמרו רז"ל חמרא וריחני פקחין ונרמזו הענבים בתיבת העץ להשכיל כי אותיות עץ עם כולל ב' אותיות עולים מספר מענ"ב ר"ל שיש בעץ טעם מענב.

ולכן בעת שאנחנו נכנסין לשבת נעשה קדושת השבת בשלשה דברים לתקן קלקול עץ הדעת שנעשה סמוך לכניסת שבת שהיה בסוף יום ששי שכבר התחילה תוספת שבת להכנס והיינו שנעשה קדוש של שבת בכניסתו בין ולחם ונר והיינו לחם תיקון של ותר אהשה כי טוב העץ למאכל ונר תיקון של וכי תאווה הוא לעינים כי הנאת הנר הוא למראה

עינים וצריך ג"כ להסתכל בנרות והיין של הקידוש תקון של ונחמד העץ להשכיל כי חמרא וריחני פקחין ולכן נביא ג"כ הדס להריח.

ובמ"א כתבתי בס"ד כמו שחטא אדם הראשון וחווה היא ע"י אכילה כן עיקר התיקון שצריכין אנחנו לתקן יהי הע"י אכילה כמו שמצינו בהכשר כלים של איסור דקי"ל כבולעו כן פולטו וכן הדבר הזה כמו שבלעו הנשמות זוהמא ע"י אכילה כן יפלטו הזוהמה ע"י תיקון האכילה וכן היצה"ר שהוא השטן והוא הנחש מאחר שרואה שההתגבורת שהיה לו על האדם הוא ע"י אכילה לכך הוא יתגרה וילחם בענייני האכילה יותר ולכך צריך האדם לקדש עצמו בענייני האכילה ביותר הן מצד הברכות שיהיו בכונה שלימה והן מצד גוף המאכל שיהיה נקי מכל תערובת איסור של תולעים ושל דם ושל תערובת איסור בבעלי חיים ונבלות וטריפות וכל דברים אסורים וגם שיהיה נקי מגזל וכיצא ושיזהר בלימוד תורה על השלחן ויתרחק מכל דבר אסור על השלחן ומכל מיני כעס והקפדה כי בענייני האכילה יהיה יסוד לכל תיקוני עבודת הקודש שיעבוד האדם את בוראו.

ולכן ארז"ל אין קידוש אלא במקום סעודה רמזו לפי דרכם שלא יתקדש האדם בקדושה יתירה לפלוט הסיגים הבלועים בו אלא במקום סעודה כלומר כאשר יהיה נזהר באכילתו בכל הפרטים הנז"ל ועוד רמזו חז"ל לפי דרכם ע"ד שאמרו סעודה שהנאתך מרובה בה משוך ירך ממנה כי ע"י מיעוט אכילה מקנה האדם קדושת יתירה לנפשו ונחה עליו רוח ה' ולכן הסימן של צדיק עובד אלהי הוא ניכר ע"י אכילתו כמו אותה המעשה שכתב הגאון חיד"א ז"ל בשמחת הרגל דף יו"ד ע"ב ברמזי קדש ורחץ וכו' מעשה שהיה בזמן הרה"ג מהר"י קובו ז"ל יע"ש.

ואחשוב בזה ע"ד המוסר דלכן נתן הקב"ה מלאכת אוכל נפש הקדושה שהם התורה שנקראת לחם ויין ומים שבה הנפש מתקדשת ונזונת במקום אכילה של הגוף שנתן הלשון שבו עסק התורה בתוך הפה שבו אכילה ומזון של הגוף כדי שהאדם יקח מוסר לעצמו להשוות לפחות מלאכת הקודש שהיא במקום הזה כמו מלאכת החול דכמו שהוא עושה במקום זה מלאכת הגוף ברצון לב ובשמחה וזריזות וחשק נמרץ מצד כל איבריו וגידיו כן יעשה מלאכת הקדושה היא עסק התורה אשר היא ג"כ בפה וכמו שאמרו רז"ל כי חיים הם למוציאיהם למוציאיהם בפה ואם לא ישוה שתי המלאכות אלה אין לו פה להשיב בעמדו בדין במשפט האלהים ואמשול משל לזה למלמד אחד ת"ח שיה לו תלמידים בחורים שלומד עמהם בכל יום גמרא ויהי היום והנה הוא יום י"ז בתמוז שהוא יום תענית ציבור והתלמידים בע"כ באו לפניו למוד גמרא כשאר הימים אך ראה פניהם זועפים והרגיש כי מחמת מוראו באו ורוצים ללמוד בהתרשלות ועצבות ועצלות באומרים דתש כוחם מחמת התענית מה עשה המלמד אחר שישבו לפניו קודם שהתחיל בלימוד א"ל אני

היום תש כח ואיני יכול ללמוד ורוצה אני לשחק במין שחוק שקורין בערבי קאמ"ר היש בכם מי שידע לשחק בזה השחוק ויענו כלם בשמחת לב ויאמרו יש ויש הנה כולנו חכמים כולנו נבונים בזה והביא להם הניירות של השחוק והתחילו לשחק בהם משך רבע שעה בחשק נמרץ וכח גדול ובזעקות גדולות כמנהגם ואחר שעבר רבע שעה אמר להם בני אני חשבתי מחת כי יום זה הוא תענית אין בכם כח ללמוד ולדבר ועתה אני רואה שיש לכם כח גדול גם ביום זה א"כ תביאו הגמרות ונלמוד והם נצודו בדבר זה שהוכרחו ללמוד אותו היום בכח וחשק כי לא נשאר להם התנצלות לומר יום תענית הוא שכבר הראו כוחם חזק במלאכה של חול וכן בנמשל עשה הקב"ה מלאכה של מזון הנפש וקדושתה בה ששם הוא מקום מלאכה של מזון הגוף וחיזוקו כדי שלא יוכל האדם לעשות התנצלות של יצה"ר בהתרשלותו בעסק התורה והנה הוא נתפס מיניה וביה לכן האדם יקדש עצמו בעסק התורה לעשוו בפה בהתלהבות וחשק ושמחה מכח עסק הגשמי המצוי שם דלפחות תהיה כהנת כפונדקית ולכן ארז"ל אין קידוש שהאדם יקדש עצמו בעסק התורה כראוי אלא במקום סעודה הוא הפה שמשם יקח מוסר השכל לדבר זה.

אות א

הקידוש בין ביום בין בלילה אינו אלא במקום סעודה ממש שנאמר וקראת לשב ענג ודרשו רז"ל במקום ענג סעודת שבת שם תהא קריאת הקידוש ועל כן לא מבעיא שאם קידש ולא סעד אחריו שלא יצא י"ח קידוש אלא גם אם קידש בבית זה ואכל בבית אחר בין שהיה דעתו תחלה לאכול בבית האחר בין שהיה דעתו לאכול בבית שקידש בו ואח"כ נמלך לאכול בבית האחר לא יצא י"ח וצריך לחזור ולקדש קודם שיאכל בבית האחר וי"א שאם בשעת אכילתו בבית האחר יכול לראות משם מקום שקידש בו אפילו דרך חלון ואילו מקצתו בלבד חשיבי שתי מקוות אלו כמקום אחד לענין קידוש ואין צריך לחזור ולקדש ואין לסמוך לכתחילה על סברה זו לכן יזהר שלא יביא עצמו לידי כך ובשעת הדחק שהוצרך לכך בההכרח ואינו יכול לקדש בבית האחר יש לסמוך על סברת המקילים ברואה את מקומו אילו מבית לבית.

אות ב

שני חדרים בבית אחד וקדש בחדר זה ואוכל בחדר השני או שקידש בארעא ואוכל באגרא אם לא היה דעתו לכך ואינו רואה את מקומו לא יצא י"ח קידוש ואם היה דעתו לכך אע"פ שאינו רואה את מקומו אין צריך לחור ולקדש כיון שהם בבית אחד מיהו עכ"ל לכתחילה לא יעשה כן ואם מוכרח לאכול במקום ההשני יזהר לאכול במקום שקידש בו כזית ואח"כ יאכל במקום השני ופה עירנו בגדאד שכיח זה אצל הנשים שאין דרכם לאכול על השלחן עם האנשים אע"פ שאין שם אורחין זרים אלא דרכם לשמוע קדוש בחדר השלחן מן

בעה"ב ואח"כ הולכין לחדר אחר ואוכלין ואם היו רואין בחדר את מקום הקידוש ואילו מקצתו החרשנו אך דא עקא שאינו נראה מקום הראשון כלל וזה יצא על הרוב בבתי הגדולים של העשירים על כן יזהרו לאכול כזית במקום הקידוש וילכו לחדר אחר לאכול שם.

אות ג

אפילו בחדר אחר אם קידש בזוית זו ע"ד לאכול שם ונמלך לאכול בזוית שניה לא יעשה כן לכתחילה אף על פי דמר"ן ז"ל פסק כהרמב"ם והרא"ש ז"ל דשרי עכ"ז הרי"ף ז"ל ודעמיה חולקין וכתבו האחרונים ז"ל דגם מר"ן ז"ל ידה דלכתחילה לא אריך למעבד הכי לכן גם בזה יעשה כך לאכול כזית תחילה בזוית שקידש בה ואח"כ יפנה לזוית אחרת.

אות ד

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר ואם לא אכל עד לאח"ז לא יצא י"ח אבל אם בדעתו היה לאכול מיד ורק אירע לו אונס ונתעכב לאח"ז ה"ז יצא י"ח מיהו יש חולקים על זה וס"ל אפילו אם היה בדעתו תחילה לאכול אח"ז אפילו אחר שעה ושתיים ואפילו אחר שיעור עיכול נמי יצא בדיעבד וכיון דקי"ל סב"ל לכן בכל גוונא לא יחזור ויקדש מיהו אם אירע זה בקידוש הלילה אז קודם שיברך המוציא יהרהר ברכת הקידוש או יאמר אותה בפיו בלא שם ומלכות ואם הוא ביום יכין בברכת המוציא למצות קידוש כאדם שמקדש על הפת ויאמר פסוקים של קידוש היום קודם נט"י.

אות ה

יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמהם ואין בזה חשש משום קידוש שלא במקום סעודה כיון דלהשומעים היוצאים י"ח הוא מקום סעודה ומיהו כל היכא שהמקדש אינו אוכל דהוא עצמו אינו יוצא י"ח קידש או שכבר קידש לעצמו במקום סעודתו ואינו מקדש פה אלא לצורך אחרים דוקא ה"ז לא יקדש לאחרים לכתחילה אא"כ הם אינם יודעים לקדש בעצמם.

ואם אלו האחרים שמקדש להם אינם יודעים לברך ברכת הקידוש אך ברכת בפה"ג יודיעם לברך נסתפק הרב חס"ל ז"ל אם יכול לברך להם גם בפה"ג וכתב דמסתברא אחד אומר כל הקידוש לכן יותר טוב שישתה שם רביעית יע"ש וכתבתי בס"ד בסה"ק מקבציאל אם כבר קידש בביתו ואכל ובא לקדש לאלו די לו שיטעום מן היין ואם לא קידש עדיין אסור לו לטעום מה היין כיון שאינו אוכל שם וכאשר נכתוב לקמן אם ישתה רביעית כמו שכתוב הרב חס"ל ה"ז שנוי במחלוקת כאשר נכתוב לקמן מיהו לקמן נבאר שיש לסמוך

על סברת המתירין לשתות רביעית לעת הצורך ולפ"ז בנ"ד נמי חשיב צורך ושפיר הורה הרב ז"ל לברך בפה"ג ג"כ ולשתות רביעית וכל זה הוא אם כשהולך לביתו לקדש ולאכול שם נמצאים בניו ובני ביתו שהוא מוציא אותם י"ח קידוש עמו אך אם בביתו לא יש אדם אחר שיוציאו י"ח קידוש אלא שם מקדש לעצמו בלבד הנה בזה חוזר ונתקל בסלע המחלוקת כיון דיש סוברים אם קידש במקום אחר ושתה רביעית יין יצא י"ח קידוש במקום סעודה ועל כן אדם כזה שהוא מקדש אח"כ בביתו לעצמו בלבד לא יכניס עצמו בדבר זה לקדש לאחרים תחלה על סמך שישתה רביעית רביעית שם וכל זה הוא בקידוש הלילה דאיכא ברכת קידוש אבל ביום דליכא ברכת קידוש לית לן בה ויוכל לקדש לאחרים תחלה ויברך בפה"ג וישתה רביעית ואח"כ ילך לביתו ויקדש אפילו לעצמו בלבד כיון דאינו מברך אלא רק בפה"ג.

אות ו

אם מקדש לאחרים ואינו אוכל עמהם והוא עדיין לא קידש בביתו הרי זה לא יטעום כלום מן הכוס כי אסור לטעום קודם קידוש שהוא אינו יוצא י"ח בקידוש זה דאין קידוש אלא במקום סעודה.

אות ז

אע"פ שאמרנו אין קידוש אלא במקום סעודה מכל מקום אם אכל כזית פת או כזית מיני מזונות או שתה רביעית יין מלבד כוס הקדוש יצא י"ח קידוש כאן ויכול לאכול אח"כ במקום אחר בלא קידוש מיהו שאר פירות ומשקין לא מהני ואף על פי די"א דסגי בשתיית כוס הקידוש עצמו אם ישתה ממנו רביעית מכל מקום אין לסמוך על סברה זו אלא לעת הצורך כגון כוס של מילה ואין שם קטן להשקותו ופה עירנו בגדא"ד יע"א המנהג פשוט שהמוהל מברך על כוס המילה ושותה ממנו רביעית ואע"פ שעומדים שם כמה קטנים ואין נותנים לקטן לשתות על כן צריך שהמוהל יתכוין לצאת בזה י"ח קידוש וישתה רביעית שלימה.

אות ח

אם שמע קידוש משכנו יצא י"ח כיון דהשומע הוא שומע במקום סעודתו ורק צריך שיתכוין במקדש להוציאו י"ח.

אות ט

י"א דאין מקדשין אלא במקום נר וי"א שאין הקידוש תלוי בנר וצריך להזהר כסברה הראשונה לקדש במקום נר כי כאן ראוי להיות ע"פ הסוד ורק בשביל צורך והכרח גדול יש לסמוך על סברה השניה.

אות י

מצות עשה מן התורה לקדש בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו זכרהו זכירות שבת וקידוש וצריך לזכרו בכניסתו בקידוש וביציאתו בהבדלה וי"א שהבדלה מד"ס ואין צריך מן התורה אלא בכניסתו בקידוש וביציאתו בהבדלה וי"א שהבדלה מד"ס ואין צריך מן התורה אלא בכניסתו ולכן מן התורה יוצא אדם י"ח בתפלת ערבית ש"ש ורק חז"ל תקנו לקדש על היין מיהו י"א כל שיש לו יין אינו יוצא מן התורה י"ח קידוש בתפילה גם י"א כל שאינו מכוין בתפילה לצאת י"ח קידוש אינו יוצא מן התורה.

אות יא

הקידוש ביו"ט מד"ס ואעפ"כ יש לו דין קידוש שבת לכל דבר וגם הנשים חייבין בקידוש שבת מן התורה וקידוש יו"ט מד"ס דכתיב זכור ושמור כל שיטתו בשמירה ישנו בזכירה.

אות יב

קטן אפילו הוא בן י"ג שנה ויום אחד כל שיש להסתפק בו שמא לא הביא שתי שערות אינו מוציא לא את האיש ולא את האשה ואף על פי דהתפללו האיש או האשה תפלת ערבית אינו מוציאם י"ח וכמו שכתוב בס"ד בסה"ק מקבצילא ועיין תוספת שבת סי' רע"א סק"ג ואשל אברהם ריש סי' רע"א ומש"ז שם ואליה רבא סי' רע"ג ס"ק י"ב ע"ש.

אות יג

אף על פי דקי"ל קידוש שבת דאורייתא מותר לכתחילה להתפלל ולקדש מבע"י דסמכין להלכה כמ"ד תוספת שבת דאורייתא ואף על פי דאיכא הרמב"ם ודעמיה דפליגי כבר הביא מג"א ז"ל סי' רס"ז סק"ג בשם המרדכי ז"ל דגם למאן דאמר תוספת שבת דרבנן יוצא בקידוש זה כיון דבשעה דמקדש יבא אח"כ לידי חיוב דאורייתא ע"ש ואף על פי דהמג"א ז"ל הצריך עיון בזה ועוד דהגאון רע"א ז"ל כתב דמדברי מר"ן כסף משנה ז"ל מבואר דלא כהמרדכי ז"ל ע"ש ועיין עוד מה שאמרו בס"ד בסה"ק רב ברכות דף ל"ד ועוד מה שאמרו בס"ד שם במערכת הפ"ה בדין הפדיון יע"ש מכל מקום הא איכא בזה ס"ס והוא מתהפך ג"כ ועל כן נהגו העולם בזה בכמה מקומות לקדש מבע"י והמחמיר לקדש בודאי לילה תע"ב אך המחמיר לקדש בודאי לילה לא יתפלל מבע"י וימתין הרבה עד לילה ודאי לקדש, דלכתחילה צריך לקדש מיד אחר התפילה וכנז"ל אלא יעשה כמנהג רבינו האר"י ז"ל לקבל שבת כשחמה בראש אילנות דאז עד שיתפלל ערבית ויבא מבית הכנסת ויאמר הפסוקים והפיוט והזוהר שנוהגים לומר קודם יהיה זמן חשיכה ויקדש.

אות יד

קטן שהגדיל ונעשה בן י"ג שנה ויום אחד בליל שבת קודש העליתי בס"ד בסה"ק רב ברכות דף ל"ד דימתין בקידוש עד לילה ודאי יע"ש וכן ראוי להורות בד"ז לכתחילה דאין בזה לא טרחא ולא הפסד ומה יפסיד אם ימתין עד הלילה הנה ודאי דסמכינן אחזקה לחומר לומר שהביא שתי שערות, ודוקא להקל לא סמכינן אחזקה במידי דאורייתא.

אות טו

צריך שבני הבית השומעין קידוש מן בעה"ב ישימו לבם היטב לשמוע ברכת הקידוש וא"א להם לקדש בפ"ע מכמה סיבות הכרחיות העליתי בסה"ק מקבציאל שזה האדם שאינו יכול לשמוע הברכה מן בעה"ב יתן עיניו בכוס שביד בעה"ב שמקדש עליו ויאמר בלחש ברכת הקידוש כולה בשעה שבעה"ב מקדש ושם הבאתי דברי הגאון רע"א ז"ל בתשובה סי' ז' שעשה תיקון לומר ברכת הקידוש בלי פתיחה וחתימה ופקפקתי בזה יע"ש וסמכתי בדבר זה שכתבתי, על מה שאמרו הרב ברכ"י ז"ל סי' רצ"ה אות ד' בשם מהר"י זי"ן ז"ל ובג"ד חשיב דיעבד כיון דא"א לו לקדש על הכוס בפ"ע ולאחזו בידו.

אות טז

סומא יוכל לקדש ולהוציא אשתו וב"ב י"ח קידוש דכל הפוסקים חלקו על רבינו ירוחם בדין הסומא מיהו אם יש פקחים עומדים על השלחן והסומא בעה"ב לא אניא דעתיה אם יקדש אחר מבני ביתו טוב שיקדש זה הפקח לצאת י"ח לכ"ע כיון דאפשר בהכי.

אות יז

אסור לטעום אפילו מים קודם קידוש משהגיע זמן הקידוש דהיינו בין השמשות אפילו שלא התפללו ערבית עדיין מיהו אם הוא בתענית מותר להדיח פיו קודם קידוש והעלתי בסה"ק מקבציאל כל שלא נראה עדיין שמש אפילו על כותל גבוה נחשב לספק ואסור לטעום אפילו מים ופה עירנו בגדא"א יע"א מתחיל בין השמשות שבעה דקים קודם קריאת המגר"ב שקורא בסוף שעת י"ב ולכן פה עירנו כיון דנשאר שבעה דקין לקריאת המגר"ב לא ישתה אפילו מים דחל עליו חובת קידוש וכמו שכתוב בסה"ק רב פעלים בתשובה בס"ד.

אות יח

קידוש הלילה אינו תלוי בתפלת ערבית שאם ירצה לקבל שבת מבע"י ולקדש ולאכול ולהתפלל ערבית בלילה רשאי ורק צריך שיתחיל לאכול חצי שעה קודם זמן ק"ש אבל קידוש היום תלוי בתפלה דכל זמן שלא התפלל שחרית לא חל עליו חובת קידוש ולכן ביום

שבת בבוקר יוכל לשתות מים קודם תפלה מפני שכיון שלא התפלל לא חל עליו חובת קידוש וכל זה הוא באנשים דחל עליהם חיוב תפלה בבוקר אחר עמוד השחר אבל הנשים משעלה עמוד השחר חל עליהם חובת קידוש ואסורין לשתות מים קודם קידוש מפני די"א הנשים קיימי אדינא דאורייתא שאין להם נוסח רבוע ולא זמן קבוע לתפלה ובפעם אחד ביום שיאמרו נוסח תפלה יצאו י"ח וא"כ לדידהו אין הקידוש תלוי בתפלה ולפיכך משעלה עמוד השחר אסורין לטעום מים קודם קידוש וכמו שכתוב הרב חסד לאברהם בתשובה בא"ח סי' וא"ו יע"ש.

אות יט

אם שכח ואכל קודם קידוש אפילו אכל סעודה גמורה צריך לקדש מיד בעת שנזכר ואסור לו לטעום כלום משנזכר עד שיקדש ואם נאנס או הזיד ולא קידש בלילה יש לו תשליון למחד כל היום ויאמר כל ברכת הקידוש של לילה חוץ מפרשת ויכלו שאינו אומרה ביום ואם גם ביום שכח או נאנס ולא קידש ונזכר בין השמשות של היום שהוא ספק קודש ספק חול הנה אם התפלל תפלה של שבת הן בלילה הן ביום נמצא יצא י"ח קידוש מן התורה ורק נשאר עליו חיוב קידוש מדרבנן וכיון דהוא בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה העליתי בסה"ק מקבציאל שיקדש ויאמר ברכת קידוש של לילה בלי שם ומלכות אלא יהרהר שם ומלכות בלבו וכתבתי שם דאין לומר לא נתחייב אותו לקדש כלל כיון דהוא ספיקא דרבנן וקי"ל ספיקא דרבנן לקולא זה אינו דהא איכא דס"ל כל שיש לו יין אינו יוצא י"ח קידוש מן התורה בתפלה ועוד הנה הרב תוספת שבת כתב כל שלא כיון לצאת י"ח קידוש בתפלה אינו יוצא י"ח מן התורה הולכן צריך לקדש על היין ויברך ברכת הקידוש בלא שם ומלכות ואם לא התפלל שום תפלה בשבת נמצא הוא חייב בקידוש מן התורה לכ"ע ועתה בבין השמשות צריך לקדש על היין ויברך ברכת הקידוש בשם ומלכות כדין בהמ"ז שהיא מן התורה דאם נסתפק בה דחוזר ומברך ועיין להרב משבצות זהב ז"ל סי' רע"א סע"ק י"א יע"ש.

אות כ

צריך שיהיה על השלחן מפה תחת הפת ומפה למעלה משני טעמים הא' זכר למן והב' דתיתי סעודתא דשבתא ביקרא ועוד יש טעם שלישי במפה העליונה משום בושת הפת.

אות כא

כוס הקידוש אפילו אם הוא נקי צריך הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ומלא על כל גדותיו ולא יהיה פגום שאם שתה ממנו פגמו ויהיה שלם בשפתו ובבסיס שלו וסדק אפילו בלא חסרון פוסל וצריך שיתן אותו אדם אחר בשתי ידיו וזה המקדש יקבלנו ממנו בשתי ידיו

ויביאנו בשתי ידיו בצד שמאלו כנגד החזה ואח"כ יאחז בו ביד ימין בלבד ויגביהנו מעל השלחן טפח לפחות ויתן עיניו בו שלא יסיח דעתו ממנו.

אות כב

אם אין לו אלא כוס יין אחד מקדש בו בלילה ושופך ממנו לכוס אחר ושותה שאם ישתה מן הכוס עצמו ה"ז נעשה פגום ואינו יכול לקדש על הנשאר למחר לכך שופך ממנו לכוס שני ושותה מכוס השני והנשאר בכוס ראשון יוסיף עליו מים למחר ויקדש עליו ואם לא נשאר אלא מעט שאם יוסיף עליו מים להשלימו לרביעית לא ישאר בו טעם יין שלא יוכל לברך עליו בפה"ג הרי זה שותהו כולו בלילה בד"א אם יש לו כוס אחר להבדלה אבל אם אין לו כוס אחר להבדלה הרי זה מניח כוס זה להבדלה ויקדש בלילה וביום על הפת מפני דקידוש אפשר לקדש על הפת אבל הבדלה לא אפשר ועיין אליה רבא סע"ק כ"ג ותוספת שבת סע"ק כ"ג ותוספת שבת סע"ק כ"ט ושאר אחרונים.

אות כג

לכתחילה צריך שיטעום המקדש מלא לוגמיו ומצוה מן המובחר לשתות רביעית ובדיעבד אם לא טעם המקדש וטעם אחד מן המסובין מלא לוגמיו יצאו כולם י"ח ומצוה מן המובחר שיטעמו כולם ובזה"ז אין נמנעים לשתות מכוס ששתה ממנו חבירו מחשש חולי מאחר דברור להם כי בעה"ב שקידש ושתה מן הכוס הוא נקי ואין בו חולי.

אות כד

קידוש וקודם שטעם נשפך הכוס יביאו לו כוס אחר ויברך בפה"ג אך לא יברך ברכת הקדוש שכבר בירך אותה וכן הוא הדין אם הפסיק בדיבור שלא מצרכי הסעודה וגם המסובין יזהרו שלא יפסיקו בדיבור קודם שיטעום המקדש.

אות כה

אין מקדשים על יין שריחו רע מחמת שנתנהו בכלי מאוס אע"פ דריחו וטעמו יין שמברכים עליו בפה"ג משום הקריבוהו לפחתיך וכו' וכן נמי אין מקדשים על יין שנתגלה ולכתחלה יזהר אפילו על גילוי שעה מועטת ורק בדיעבד אין להקפיד אבל אם עבר לילה אחת בגילוי נפסל לקידוש אע"פ שלא גמר ריחו וטעמו.

אות כו

יין שטעמו חומץ אפילו ריחו יין אין מקדשיין עליו ואין מברכין עליו בפה"ג אבל אם טעמו יין אפילו ריחו חומץ מקדשיין עליו דטעמא עיקר.

אות כז

יין שעושין מצימוקין שהם ענבים יבשים אם היה יוצא מהם לחלוחית על ידי דריכה קודם ששראום במים מותר לשרותן במים להוציא מהם יין ולקדש עליו ואם לאו אסור לקדש על זה וגם בפה"ג אין לברך עליו.

אות כח

אם אין לו יין כלל יקדש על הפת ובלילה כך יעשה יטול ידיו בשביל ברכת המוציא וישב במקומו ויאמר וכילו בעוד הפת מכוסה ואח"כ יגלנו ויברך המוציא ואינו בוצע ויאמר אז ברכת הקידוש בעוד שתי ידיו על הפת ובוצע ואוכל והטעם שצריך להניח ידיו על הפת בברכת הקידוש הוא כי כמו שצריך לאחוז כוס הקידוש בידו כן עתה שהוא מקדש על הפת צריך לאחוז הפת בידו והיה די מטעם זה להניח יד אחת בלבד אך כיון דצריך לברך המוציא ולהניח בה שתי ידיו על הפת אין נכון לסלק ידו אחת אחר ברכת המוציא בשעת ברכת הקידוש אלא ישארו שתי ידיו עד שגומר ברכת קידוש ובוצע וכו' באחורנים ז"ל וכל זה הוא בלילה דיש היכר גדול לקידוש ע"י ברכת הקידוש אך ביום דאין בו ברכה של קידוש לא יש היכר לקידוש בברכת המוציא על כן אם יש לו חמר מדינה כגון שכר חמרים או שכר שעורים וכיוצא יטול ידיו ויקח כוס רביעית מחמר מדינא ויברך שהכל וישתה מלא לוגמיו ואח"כ יברך המוציא שאם יקדים ברכת המוציא אינו ניכר שמקדש ואם אין לו חמר מדינה או שיש חמר מדינה ואינו יכול לשתות כי יזיק לו וא"א לשתותו כלל מחמת קושי חריפותו שזה אינו מלומד לשתות מזה כלל יברך המוציא בלבד ויבצע ויאכל אך יאמר קודם ברכת המוציא הפסוקים והפיוט שנוהגים לומר בקידוש היום.

אות כט

זהו סדר הקידוש המיוסד ע"פ דברי רבינו האר"י ז"ל אחר תפילת ערבית יכנס לביתו וכשיכנס למקום השלחן יאמר בקול רם ובשמחה יתירה שבת שלום וינשק ידי אביו וידי אמו (אם הם בחיים אח"כ יסתכל באור הנר אשר ברכו עליו ויסתכל בשתי נרות וכיון שהם א' כנגד זכור וא' כנגד שמור גם יכוין שהם א' בה"א א' וא' בה"א אחרונה שבשם הו"ה ואע"פ שהדליקו ז' נרות לכבוד שבת עכ"ז הוא לא יסתכל אלא רק בשתיים וכיון בהסתכלותו שיאירו נרות העליונים ואח"כ יעמוד במקום שיושב בו אצל השלחן ויאמר בקו"ר דא היא סעודתא דחקל תפוינ ואח"כ יקיף את השלחן דרך ימין ויחזור ויעמוד במקום שעמד בו קודם הקפה ואז בעמדו שם יקח בידו ב' אגודות הדס שהם א' כנגד זכור וא' כנגד שמור ויאחזם ויחברם יחד כדרך גדילתן בין שתי ידיו ויברך עליהם עצי בשמים יריח בהם ואחר שיריח אז תיכף ומיד בעודם מחוברים יחד בין שתי ידיו יאמר בפיו זכור

ושמור בדיבור אחד נאמרו וגם יאמר ג"כ פסוק זה ריח ניחוח אשה לה' כי בתיבות אלו רמזים כל הכונות של ברכת הריח ואח"כ יחזור להקיף השלחן פעם שנית בשתיקה בעוד ההדס בידו אך אין מעכב שיהיה בין שתי ידיו גם בעת שמקיף אלא די לאחוז ביד ימין בלבד ואם ישאר אחוז בשתי ידיו הנה מה טוב ומה נעים דנכון לעשות כן ואחר שעשה ההקפה השנית בהדס וחזר לעמוד במקומו הראשון ישאר ההדס ביד ימינו לחבוב מצוה ויאמר שלום עליכם מה"ש וכו' ויאמר מלך מלכי המלכים ולא יאמר ממלך וכו' וכנז' בסידור רב יעבץ ז"ל ועיין כף החיים ואח"כ יאמר כי מלאכיו יצוה לך וכו' ויכוין בשם יוה"ך שההוא בס"ת פסוק זה ובשם כל"ך שהוא רמז באות כף של תיבת כי ובאותיות לך מתיבת מלאכיו ואח"כ ה' ישמור צאתך ובואך וכו' ואח"כ בלי הפסק יאמר תכף פסוקים אשת חיל וכו' ויכוין שהם כ"ב פסוקים כנגד כ"ב צינורות של מעלה שבעת הזאת הם פתוחים ומריקים שפע וברכה מהבריכה העליונה מראש כל הכתרים ואח"כ יאמר אתקינו סעודתא וכו' אהללה שם ה' בשיר וכו' ה' עוזי וכו' ואח"כ פזמון אזמר בשבחין וכו' ואח"כ יהא רעוא וכו' ואח"כ זוהר ויקהל יומא דא מתעטרא וכו' ודע דאף על פי דרבינו האר"י יסד פזמון אזמר וכו' ההנז' לאומרו בתוך הסעודה עכ"ז פשוט המנהג בכל המקומות לאמרו קודם קידוש וכ"כ רב יעבץ ז"ל ועיין להגאון חיד"א ז"ל סי' קס"ו אות ג' ומנהגינו לפעמים כשיש סיבה למחר הקידוש כגון בימי העומר וכיוצא נאמר פזמון הנז' בתוך הסעודה.

אח"כ יתחיל בסדר הקידוש שהוא הכנת המעשה והכנת הדיבור וקודם סידור הקידוש יאמר נוסח זה ליקבה"ו וכו' הנה אנחנו באים לקיים מצות עשה דאורייתא לקדש את השבת ולקיים מצות עשה דרבנן לקדש על היין כמו שפירשו רז"ל פ' זכור את יום השבת לקדשו זכרהו בדברים הנאמרים על היין לתקן שורש מצוה זו במקום עליון והרי אנחנו מוכנים להמשיך אורות עליונים לחקל תפוחין קדישין על ידי הכנה בסוד המעשה והכנה בסוד הדיבור ויהר"מ ה' או"א שיעלה לפניך כאלו כוננו בכל הכונות הראויות לכון בסוד המעשה ובסוד הדיבור אשר יסדו לנו עבדיך חכמי ישראל בסדר הקידוש של שבת ויעלה לפניך קידוש זה עם קידושי בניך היודעים ומכוונים כהוגן וימשך שפע וברכה רבה בכל העולמות הקדושים ומשם ימשך שפע רב לנפשינו רוחנו ונשמתינו לעבדך באמת ולשמור את כל שבתות קדשיך כל ימי חיינו במחשבה ודיבור ומעשה ביראה ואהבה ושמחה רבה והרי אנחנו מכנים לקבל עלינו מצות עשה של התשובה כמו שכתוב ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וכו'.

ויהר"מ ה' או"א שיהא עתה עת רצון לפניך וימשך לנו ולנפשותינו ולבנינו ובנותינו ולכל ישראל שפע שלום טובה וברכה חיים חן וחסד ורחמים על ידי שנים ועשרים צינורות עליונים אשר הם פתוחים ומריקים שפע וברכה מבריכה העליונה מראש כל הכתרים ויהר"מ ה' או"א שבזכות מצות מזיגת כוס היין של הקידוש במים מ"לא י'דנו מ"ברכותך

ו"מעושר מ"תנות י"דיך ובזכות יעקב תמימך אשר מיתק הגבורות בחסדים ככתוב ויבא לו יין וישת דארמי ליה מייא ביינא כן ברחיך וחסדיך יתמתקו כל הגבורות והדינין וגמלנו חסדים טובים.

ויהר"מ ה' או"א שבזכות מצות הברכה של קידוש שבת על כוס יין מלא יתמלאו אותיות כוס שהם כ"ף וא"ו סמ"ך שעולים מספר הברכה ויהיו צינורות לקבל לנו שפע הברכה מן הברכה העליונה ממקור הברכות ויתקים בנו מקרא שכתוב יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכלל משלח ידיך ועתה אדני ה' הואל וברך את בית עבדיך ומברכתך יבורך בית עבדיך לעולם יהיו לרצון וכו'.

אח"כ תתחיל בהכנת המעשה והוא כי בעודך עומד במקומך תקבל הכוס בשתי ידיך מאדם אחד אשר גם הוא יאחזנו בשתי ידיו וימסרהו לך ואתה תעמיד הכוס בשתי ידיך כנגד החזה שלך ואח"כ תסיר מיד שמאלך ותאחזנו ביד ימינך בלבד כדי לכלול השמאל בימים ובסדר במעשה הזאת יש כונות עמוקות ורזין עלאין ולכן לא תחסר אילו פרט קטן מסדר זה ותכוין בכל שיש סוד בדבר ואחר שיאחזנו בימין בלבד אז תמזוג למתקו במים וטוב שאותו אדם שמסר לך הכוס בשתי ידיו הוא יעשה המזיגה ביד ימינו והמזיגה יעשנה ג"פ דהיינו בשלש הפסקות בזא"ז ולא יתן כל מי המזיגה בפעם אחת וד"ז של המזיגה שתהיה בג"פ לא נזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל רק נמצא מפורש בספר מעבר יבק הוא ביאר טעמו של דבר ובסה"ק מקבציאל ביארתי בס"ד הטעם כי מבואר בדברי רבינו האר"י ז"ל ימזוג היין למתקו במים שהוא שלשה שמות י"ה דהיי"ן שעולין מספר תשעה יודי"ן דע"ב ס"ג מ"ה וכ"כ בסידור רבינו הרש"ש ז"ל נמצא סוד המים שמוזג בו היין הוא שלש פעמים יו"ד הוא הדין שעולים מספר מי"ם ולכן יעשה המזיגה ג"פ זא"ז לכוין בשלשה יו"ד הוא הדין הנז' נמצא לפ"ז גברא רבא אמר מלתא דמסתבר טעמא ובודאי כך היתה קבלה בידו ממקובלים נאמנים לכך כל אדם יזהר בזה ועלי תבא ברכת טוב ואחר המזיגה תן עיניך בכוס היין ותסתכל בו ויש סוד עמוק וכונה גדולה בהסתכלות זו וכל אדם פשוט די לו לכוין בהסתכלות עיין יין בחמשה הוי"ו"ת שעולים מספר עין ובהסתכלות עין שמאל ג"כ בחמשה הוי"ו"ת שעולים מספר עיי"ן כזה ימין יהו"ה יהו"ה שמאל יהו"ה יהו"ה יהו"ה יהו"ה יהו"ה יהו"ה ומנהגינו לראות את המצח בין ולכוין מצח מספר הצלח"ה והנה בזה נשלמה הכנת המעשה ונעשה התיקון והמשכת האור להיות למלכות חקל תפוחין קדישין שהוא סוד ה"א אחרונה שבשם הוי"ה ע"י הכנה זו של המעשה.

ונשאר עתה הכנה השנית שהיא הכנת הדיבור כי המשכת האורות והתיקון הנעשה בסוד הקידוש אל בחינת ה"א אחרונה הנקראת חקל תפוחין קדישין הוא נעשה בשתי הכנות שהם האחת בסוד המעשה והב' בסוד הדיבור דרק ע"י שתי הכנות אלו דוקא ישולם

המשכת האורות והתקון שצריכין אנחנו להמשיך עתה בליל שבת בקידוש של סעודה זו הנקראת סעודתא דחקל תפוחין קדישין.

זזהו ענין הכנה השנית של הדיבור שיהיה על ידי אמירת ויכלו וברכת הקידוש שוא בחינת הדיבור ותחלת הכל תאמר מזמור לדוד ה' רועי וכו' כולו ואח"כ תאמר יום הששי ויכולו השמים ויש כמה טעמים ע"פ הסוד מה שמוסיפים ב' תיבות יום הששי עם ויכולו ואח"כ תאמר סברי מרנן ואע"פ שאתה מקדש לבדך ואין אחר עומד עמך ג"כ צריך אתה לומר סברי מרנן שיש בזה סוד וכונה ואח"כ תאמר ברכת בפה"ג ואח"כ נוסח ברכת הקידוש שיש בה ל"ה תיבות דוקא ואח"כ תשב ותשתה כוס היין מיושב ודע כי בלילה כל סדר הקידוש והברכות צריך להיות מעומד ע"פ הסוד אך מה שאמרו על שתיית היין שתהיה מיושב אע"פ שכן העיד רבינו מהרח"ו ז"ל על מנהג רבינו האר"י ז"ל שיה יושב ושותהו וכנ"ז בס' רי עץ חיים אין קפידה בזה ע"פ הסוד אלא זהו מהלכות דרך ארץ של הסעודה ועיין אליה רבא סי' ק"ע סע"ק כ"ג מה שאמרו בשם הרוקח ע"ש ועיין בגמרא דגיטין דף ע' שלשה דברים מזיקין גופו של אדם וחד מנייהו שתה מעומד אך הרמב"ם ז"ל בה' דעות פ"ד לא זכר זה ואפשר דס"ל עד דעביד לכלהו בבת אחת ואפשר דהעולם שאין מקפידין על שתיה מעומד הוא מטעם זה ועכ"ז מאחר שראינו עדותו של רבינו מהרח"ו ז"ל על מנהג רבינו האר"י ז"ל בכך צריכין אנחנו להיזהר בזה.

אות ל

בנוסח אתקינן בסעודה של הלילה לא יסיים ועתיקא קדישא וז"א אתיין לסעדא בהדיה וכן הוא הדין בשל שחרית ומנחה נמי לא יאמר הסיום הזה ואף על פי דכתוב כן בכל הסידורים וכ"כ בספר הכונות שסידר מהרש"ו ז"ל עכ"ז בסדור רבינו הרש"ש ז"ל וסדור רב יעב"ץ לא נזכר הסיום הנז' וכתב לי הרה"ג מהר"א מני נר"ו דאולי ס"ל מה שנזכר בס' הכונות הוא מן המעתיק ולכן הוא אינו אומר הסיום הנז' עכ"ל וגם אנא עבדא כך נוהג וכך מורה לרבים יען דכלל גדול יש בכ"מ שב ואל תעשה עדיף.

גם בענין הקפות של השלחן כתב לי הרב הנז' נר"ו דמנהגו הוא אע"פ שלא נמצא לו הדס יעשה שני הקפות בלא הדס והודיתי לו בה כי הקפה השנית בלא הדס אם לא תועיל לא תזיק מאחר דמקיף בשתיקה.

לא אם חל יו"ט בשבת לא נתפרש בדברי רבינו האר"י ז"ל איך יעשה בסדר הקידוש והשלחן ורק בסידור רבינו הרש"ש ז"ל בפסח שחל בשבת כתב שיכין על השלחן י"ב לחמים ושאר דברים לא נזכרו בפירוש ואנחנו מנהגינו בביתנו כשחל יו"ט בשבת להקיף

ב"פ ולהריח כשאר שבתות ואומרים שלום עליכם ואשת חיל ויהא רעוא ומסדרים י"ב לחמים כשאר שבתות גם נאמר אתקינו סעודתא ואזמר בשבחין יען כי מצינו שיש חיוב כפי הסוד בשלש סעודות וגם בס"ת במנחה ואני תפילתי וכו' ורק אם חל ראשון של פסח בשבת אין מנהגינו לומר פזמן אזמר בשבחין אבל נעשה הקפות והדס ואין לי טעם מספיק בדבר זה לשנות בין ליל פסח לשאר לילות יו"ט בענין הפזמון הנז' וכן אם חל יו"ט של ראש השנה בשבת אין מנהגינו לומר פזמון אזמר בשבחין אבל נעשה הקפות והדס והשי"ת יאיר עינינו בתורתו אכ"ר.

פרשת נח

נר שבת

ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה.

נ"ל בס"ד אתם אותיות אמת שהם רומזים לכ"ב אותיות התור הכי אל"ף הוא בראש ומ"ם אמצע ות"ו בסוף דהיינו אם תכניס אותיות מנצפ"ך בתוך הכ"ב אותיות אז תהיה אות מ"ם באמצע וידוע כי כ"ז אותיות התורה הם צינורות השפע ולכן האותיות נקראים כלים וכאשר ירבו האותיות במילואם ומילוי מילואם ועוד כמה מילואים אז ירבו הצינורות וממילא ירבה השפע בסוד מה שאמרו אלישע הע"ה ל"כ שאלו לך כלים מן החוץ מאת כל שכניך כלים רקים אל תמעטי גם עוד יש בחינה אחרת לרובו השפע כאשר יגדלו הצינורות בכמותם כי ידוע שיש אותיות קטנות ויש אותיות בינונים ויש אותיות גדולות וכאשר יגדלו האותיות להיות בסוד אותיות גדולות נמצא הכלים הם גדולים וממילא יתרבה השפע הנמשך בהם כי אינו דומה צינור רחב קנה לצינור רחב הבית וכיון דנתרבה השפע למעלה יהיה רבוי טובה למטה בארץ התחתונה וז"ש ואתם רמז לכללות כ"ז צנורות התורה פרו ורבו תרתי קאמר הא' מצד המילוי ומלוי המילוי וב' מצד גודל האותיות שיהיו אותיות גדוות שיכילו בתוכם שפע רב ואז עי"כ תתרבה הטובה למטה בארץ התחתונה וזהו שרצו בארץ ורבו בה.

או נ"ל בס"ד אתם אותיות אמת רמז לעומות ב"ע שהם סוד אחדים עשרות מאות ובזה פרשנו מאמר רז"ל חותמו של הקב"ה אמת דאיתא בעץ חיים שער דרושי אבי"ע פ"ה דשלשה עולמות ב"ע נקראים חותם האצילות וז"ש חותמו של הקב"ה אמת רמז לבי"ע וידוע כי עיקר התיקון של מעשינו הוא בעולמות ב"ע וכאשר יתרבה התיקון והשפע בבי"ע יתרבה למטה אצלינו כי הנר"ן של ישראל באים מן ב"ע וז"ש ואתם אותיות אמת רמז לבי"ע שהם חותם אמת פרו ורבו למעלה בסוד התיקון ועי"ז שרצו בארץ התחתונה ורבו בה.

ועל כן קיום התורה והמצות צריך להיות שלם בשלשה שהם כונה ודיבור ומעשה שהם בחינת בי"ע דהכונה ה"ס בינה שהוא סוד הבריאה והדיבור מתקן ביצירה והמעשה בעשייה והם כנגד נר"ן של אשם וכל עולם מן בי"ע כלול מן בי"ע כלול מן בי"ע וכל חלק מן נר"ן כלול מן נר"ן ואם יחסר אחד מן שלשה תיקונים הנז' שהם כונה ודיבור ומעשה יחסר התיקון מן שלשה הנז' שהם בי"ע ונר"ן ובזה מובן בס"ד הטעם שנמשלו המצות לנר דכתיב נר מצוה ותורה אור כי באור הנר יש שלשה גוונים כנגד בי"ע וכנגד נר"ן וכנגד כונה ודבור מעשה ואע"פ שבזוהר כתוב יש בנר ד' שלהוביות כנגד ד' אותיות השם הנה בחי' הרביעית נעלמת שהוא בסוד נשמה לנשמה ולכן כתב בר"ח ז"ל באור הנר יש שלשה ולכן חייב אדם להדליק הנר בשבת יען כי גם השבת משולש בשלשה בחינות קדושה של שלשה סעודות ולכן צריך להדליק הנר שיש בו שלשה מיני אור בכניסת השבת.

גם נ"ל בס"ד לומר טעם אחר להדלקת הנר בשבת לרמוז כמו שהנר כל מה שמדליק האדם ממנו אינו חסר מאורו כלום מן השבת אע"פ שכלל יות החול נשפעים ומאירים ממנו אינו חסר מקדושתו כלום ולכן אמרו במדרש ויברך אלהים את יום השביעי רבי אליעזר ואמר ברכו בנר וכן היה מעשה פעם אחת הדלקתי את הנר בליל שבת ובאתי ומצאתי אותו בליל מוצאי שבת ולא חסר כלום והכונה שברכו בנר ר"ל שיהיה דוגמת הנר שהכל נזונים מאור קדושתו והוא אינו חסר כלום ולכך נעשה הנס הזה לרבי אליעזר גלוי בחוש הריאות שהדליק נר שבת ולא נחסר גם מן השמן כלום כדי לרמוז על דבר זה הנז' והנה מה שמדליקין בליל שבת שתי נרות ראיתי טעם בספרים כי ב"פ נר עולה ת"ק והאיש ואשתו הם גוף אחד ובפרט בליל שבת שוא זמן הזווג ובאיש יש רמ"ח איברים ובאשה רנ"ב וסך הכל ת"ק כמנין ב"פ נ"ר שתאיר מצוה זו בכל איברים שלהם וכמו שכתוב כי עמך מקור חיים באורך נראה אור ונ"ל בס"ד ב"פ נ"ר עולה מספר חנון המרבה לסלוח כי בהדלקת נרות שבת יהיה תיקון לחטא חוה ונסלח החטא ולכן בליל שבת מניחים המלאכים ידיהם על ראש האדם ואומרים לו וסר עוניך וחטאתך תכופר ולכן טוב שהאשה תפריש קודם הדלקה שתיים או שלש פרוטות לצדקה להיות הצדקה עזר לסליחה ולכפרה וכן נהגו פה עירנו קצת נשים להפריש לצדקה קודם הדלקה.

גם נ"ל בס"ד לרמוז בהדלקת שתי נרות דארז"ל עץ חיים מהלך ת"ק שנה ולכן מדליקין נר כפול שהוא מספר ת"ק להמשיך ולקבל שפע מעץ חיים ולכן ארז"ל הזהיר במצוה זו זוכה לבנים חכמים כי התורה שתולה מעץ חיים והיא עץ חיים למחזיקים בה ועוד נ"ל בס"ד טעם לשתי נרות להאיר הארה כפולה לנפש ולגוף כי בשבת גם תענוג הגוף הוא מצוה וכמו שכתוב אז תתענג על ה' ועוד נ"ל בס"ד לרמוז בהדלקת הנר על בירור נ"ק שיהיה מתתא לעילא דוגמת אור הנר העולה מתתא לעילא ולהיות הבירור הוא כפול לכן נכפלו הנרות.

אות א

נר שבת החיוב מן הדין הוא נר אחד אך ע"פ הסוד צריך להדליק שתי נרות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור גם עוד הם כנגד שני ההי"ן דשם הוי"ה ב"ה שהם סוד בינה ומלכות שעולה מספרם תקס"ג כמנין נהנ"א מזי"ו השכינ"ה והמדקדקין מדליקין שבעה נרות ואומרים העולם כנגד ז' ספירות חג"ת נהי"ם הרמוזים בשבוע ואפילו המדליקין ז' נרות עכ"ז כשיבא לביתו יסתכל בשתי נרות דוקא ויכוין שהם א' כנגד זכור וא' כנגד שמור גם יכוין א' כנגד ה"א ראשונה וא' כנגד ה"א אחרונה גם יכוין שיאירו נרות שבקדושה למעלה.

אות ב

עיקה הדלקת הנר במקום שאוכל ועליהם תברך האשה המדלקת את ברכת הדלקת הנר ומכל מקום תקנו חז"ל שידליק נר אחד במקום שישן שם וכן בבית התבשיל ובכל מקום שיש לו כניסה בו בלילה להוציא ולהכניס בכל מקומות אלו תדליק האשה בלא ברכה ואח"כ תדליק במקום השלחן בברכה ואם ירצה האיש להדליק במקום שינה בידו תע"ב אך לא יברך יען כי אשתו מברכת בנרות של מקום השלחן ומי שאין לו מעות לקנות שמן שבת יחזור על הפתחים ויקנה אך לאדם כזה סגי נר אחד.

אות ג

נר שבת ויין לקידוש נר קודם אע"פ דקידוש דאורייתא יכול לקדש מן התורה על הפת ומד"ס הוא דצריך יין לפיכך נר שבת קודם משום שלום ביתו מיהו אם יש לו כדי לקנות שמן לנר אחד וכדי יין לקידוש אבל אין לו כדי לקנות לנר שני אין לבטל היין בשביל לקנות לנר שני כי מן הדין סגי בנר אחד.

אות ד

אע"פ שאוכל ומקדש על הגג שאור הלבנה זורח על שלחנו מבערב עכ"ז מדליקין נר שבת בברכה יען דנר שבת מלבד טעם הפשטי של שלום הבית יש בו חיוב ע"פ הסוד כן העליתי בסה"ק מקבציאל ועיין אשל אברהם סי' רס"ג סע"ק כ"א יע"ש.

אות ה

אחד האיש ואחד האשה חייבין בנר שבת אלא שהאשה מוזהרת עליו ביותר ויש לה דין קדימה על בעלה במצוה זו ואם ירצה הבעל להדליק הוא בעצמו יכולה לעכב בידו מיהו

אם ירצה הבעל במקום שינה רשאי ולא יברך וכמו שכתוב לעיל ונהגו באשה יולדת מדליק הבעל במקום שלחן ומברך בשבת ראשונה שאחר הלידה.

אות ו

טוב שהבעל יעסוק בע"ש בתיקון הנרות בהנחת השמן והפתילות וכמפורש בדברי רבינו האר"י בספר הכונות וז"ל גם תזהר בתיקון הנרות של שבת אמנם הדלקת הנר היא מצוה על האשה בעלת הבית וכנודע עכ"ל ע"ש וכן אנחנו נוהגים בביתנו לערוך ולתקן הנרות שבידנו.

אות ז

לא תקדים ולא תאחר ומן הדין יכולה להדליק אחר שיגיע זמן ערבית דהיינו שעה ורביע קודם הלילה בשעות זמניות אבל קודם שמן זה אינה יכולה להדליק ומצוה מן המובחר להדליק חצי שעה קודם שקיעת החמה וכן נוהגים בביתנו.

אות ח

האשה לא חל עליה קבלת שבת בהדלקת נרות שבת אלא עד שתסיים כל הנרות אשר מדלקת במקום השלחן ששם תהיה הברכה שלה ואחר שתסיים כל הנרות תכיף ומיד תזרוק מידה הפתילה שמדלקת בה את הנרות ותניח ידה על עיניה ותעצום ותפתח עיניה ותראה זריחת אור הנרות והתפשטות אורן במקום ההוא ואם המקום הוא פרוס בו סדינין על הקרקע ואינה יכולה לזרוק הפתילה בארץ תעמיד אחד אצלה כדי שתיכף ומיד בסיום ההדלקה יקח הפתילה מידה ויכבנה ודוקא האשה תחול עליה קבלת שבת בהדלקת הנרות של שבת אבל האנשים אם הם מדליקים נרות שבת בידם אע"פ שמברכין עליהם לא תחול עליהם קבלת שבת אלא כשאומרים בואי כלה ומזמור שיר ליום השבת וכאשר נבאר לקמן ולכן יכולים לעשות מלאכה אחר שמדליקין מיהו טוב שיתנו בפירוש בעת ההדלקה שאין מקבלים שבת בהדלקת הנר.

אות ט

נכון להדליק אחר שתחליף בגדי שבת מיהו אם איחרה וחוששת שאם תחליף בגדיה לא ישאר לה זמן להדליק אז תוכל להדליק בבגדי חול ואחר כך תחליף בגדיה ואם האשה מתפללת צריך שתתפלל מנחה קודם הדלקה ולא אחר הדלקה דהא כבר קבלה שבת בהדלקה ואין תתפלל של חול ורק ערבית של שבת תתפלל אחר ההדלקה.

אות י

בשבת מברכין להדליק נר שבת וביו"ט מברכין להדליק נר יו"ט ופה עירנו נוהגים הנשים לברך ביו"ט שהחיינו בהדלקת הנר אם הוא יו"ט שאומרים בו שהחיינו בקידוש ודוקא בשבת כתבנו לברך אחר ההדלקה אבל ביו"ט מברכין ואח"כ מדליקין ומאחר דביו"ט מברכת ואח"כ מדלקת צריכה להזהר שלא תשיח עד אחר גמר כל הנרות שמברכת עליהם ואם שחה שלא מענין ההדלקה אם עם עדיין לא הדליקה אפילו נר אחד תחזור ותברך ואם קודם ששחה הדליקה נר אחד מאלו הנרות שברכה עליהם לא תחזור ותברך

אות יא

שנים ושלוש בעלי בתים שאוכלים בחדר אחד כל אחד על שלחנו ומדליקים שם יעמוד אחד מהם לברך ולהדליק ויעשה כונה על השאר ואז ידליקו על סמך ברכה שלו ואם כבר קדם אחר וברך והדליק והשאר לא שמעו ברכתו לא יברכו על נרות שלהם בשם ומלכות אלא יברכו בלי שם ומלכות ויהרהרו שם ומלכות בלבבם מפני דאיכא פלוגתא בזה וסב"ל וכל זה אם אוכלים וישנים שם באותו חדר אבל אם רק אוכלים שם וישנים כל אחד בחדר בפ"ע ידיו השאר כל אחד במקום שינה ויברך ואם ירצה להדליק במקום אכילה ג"כ ידליק בלא ברכה ורק צריך להניח שמן בנר שמדליק במקום שינה שיספיק עד זמן שיבוא לישון שם איש ואשתו שיש להם בן נשוי והחמות מדלקת ומברכת במקום שלחן אז תדליק כלתה במקום שינה שלה ותברך שם ורק תזהר להניח שמן שיספיק עד עת השינה ואם תרצה הכלה להדליק במקום השלחן לא תברך מאחר דחמותה הדליקה כבר ובירכה.

אות יב

סומה יכולה להדליק ולברך על נר שבת ומכל מקום אם יש לה בעל פקח נכון שהוא יברך וידליק.

אות יג

אסור ליגע בנר שבת שברכו עליו אחר שהודלק מפני שהוקצה למצותו אע"פ שזה הנוגע לא קבל שבת עדיין דמותר לעשות מלאכה ואפיו נגיעה בלא נדנדוד אסור ולכן אסור להוסיף בו שמן מיהו מותר להדליק פתילה משלהבת דנר שבת לצורך שבת כיון דאינו נוגע בפתילה של נר שבת.

אות יד

ידליקו נר שבת במקום הנחתם ולא ידליקום בזוית זו ויניחום בזוית אחרת אפיו אם זהה המניחה ומטלטלה הוא נכרי שאין לו איסור מוקצה שאם יעשו כן אינו ניכר שהודלקו

לכבוד שבת וכן לא תדליקם בעודם ביד המשרת וכ"ש שלא תדליקם בחוץ ויכניסום בפנים ואפילו אם האשה חולה צריכה להדליק נרות שבת במקום הנחתם.

אות טו

ידליקו נרות שבת רוב היוצא מן הפתילה שאם לא ידליק אלא ראש הפתילה ויסלק ידו ממנה חשיב כאלו דלקה מאליה ואינו מקיים מצוה בהדלקה וכן היה בנרות המנורה של בהמ"ק וצריך להזהר בזה גם בנרות חנוכה וצריכין להזהר לכסות ערות הקטנים בפני נרות שבת שברכו עליהם.

אות טז

שומן האליה אחר שנימוח אע"פ שהוא נמשך אחר הפתילה גזרו בו חז"ל משום היכא דלא נימוח דהיינו גזרה שמא יביא חתיכת אליה ויניח הפתילה בתוכה לכן אם אחר שנימוח שומן האליה עירב בו שמן כשר כגון שמן זית או שמן שומשומין וכיוצא אז מותר להדליק בו והוא הדין החלב שקורין בערבי שחיים ג"כ דינו כן דמותר להדליק בהם ורק על ידי תערובת שמן כשר מותר אבל שמן של בשר הדגים עצמן דהיינו מה שיוצא וזב מן בשר הדגים בעת הטגון במחבת על האש אם הוא צלול וטוב מותר להדליק בלי תערובת שמן אחר ושמן המצוי בפרס שקורין אותו דה"ן אל כרו"ע הרי זה פסול להדליק בו אפילו על ידי תערובת שמן כשר כי זה הוא שמן קיק דנאסר במשנה ערוכה דפירשו בגמרא לחד מ"ד דהוא קיקיו דיונה וירש הרמב"ם שהוא שמן הנקרא כרו"ע וזה פסול לכ"ע וכמו שכתוב הפוסקים ז"ל.

אות יז

אם נמצא עכבר מת בתוך כד השמן אע"פ שיש ששים כנגד העכבר אם אותו השמן מאוס לאכילה נפסל להדלקת נרות שבת שמברכים עליהם משום הקרבהו נר לפחתך אבל מותר להדליקו בשאר מקומות שצריך לו נר בהם וכתוב בספר תורה לשמה אם הניח שמן זית או שמן שומשומין שהם ראויים לאכילה תחת המטה שורה עליהם רוח רעה ונפסלים לאכילה ולכן נפסלים להדליק נר שבת ונר חנוכה משום הקרבהו לפחתך מאחר דמאיס לאדם באכילה אבל שמן מר שאינו ראוי לאכילה אינה שורה עליו רוח רעה ומותר להדליקו בנר שבת ונר חנוכה.

אות יח

אסור להשתמש לאור הנר בשבת כל דבר שצריך עיון הרבה כגון לפלות בגדיו או לקרות בספר אפילו אינו מוציא מפיו מה שהוא קורא גזרה שמא ישכח ויטה הנר לקרב השמן אל

הפתילה כדי שתדליק יפה ויש מתירים בנר שעוה או של חלב הכרוך סביב הפתילה שאין דרך להטותו ויש אוסרין גם בזה גזרה שמא ימחוט ראש הפתילה שיש בזה כבוי וכתבו האחרונים ז"ל דאין למחות ביד המקילים בנר שעוה הכרוך סביב הפתילה דיש להם על מה שיסמוכו על כן יש להתיר בכה"ג לצורך מצוה דהיינו ללמוד תורה וא"א לו שיניח שומר עליו לשמרו אבל אם אפשר לו להניח שומר אין להתיר אפילו בנר שעוה או חלב הכרוך סביב הפתילה ודע שיש נרות חלב כרוכין סביב הפתילה שאינם מעשה אומן ואלו צריכין למחוט תמיד כל זמן דליקתם וכאשר אנחנו רואין בחוש הנה באלו אין להתיר וכן נרות זכוכית שמניחין בהם מין ושמן על המים והפתילה דולקת באמצע הנר אף על פי דאלו לא שייך בהם הטייה יש בהם מחיטה ולכן גם אלו אוסרין ואף על פי דאמרנו שיש לסמוך על המתירין בנר שעוה או חלב הכרוך על הפתילה דאין דרך למחוט אותם בהיכא דא"א לו להניח שומר עכ"ז יר"ש אם אפשר לו להניח נר שעוה הנז' בתוך כלי זכוכית שיש בו פתח וסוגר הפתח מע"ש במנעול ברזל וימסור המפתח ביד אדם אחר או שיסגור הפתח בקשר משונה יעשה כך כדי לקיים גזרת חז"ל בלי פקפוק ועיין במחב"ר ובחק"ל מהדורא בתרא ועיין מחצית השקל ריש סי' ער"ה ושאר אחרונים מה שאמרו בדבר זה.

אות יט

מה שאסרו חז"ל לאור הנר אפילו אם הנר גבוה כמה קומות שאינו מגיע אליו נמי אסור משום דלא פלוג רבנן בגזרתם ואם שנים קורין בענין אחד ביחד בספר אחד מותר אבל אם כל אחד תופס ספר בפ"ע אע"פ שקורין בענין אחד אסור דכל חד טרוד לעיין בספרו ואינו מרגיש במעשה חברו ואם יבא להטות כדי שימנעהו ויש מקילין בקורין בענין אחד אפילו אם כל אחד תופס בפ"ע ויש לסמוך על זה בשעת הדחק כי לדינא העיקר כסברא ראשונה דאוסרין גם בזה ואם אחד קורא לאור הנר ומניח אצלו שומר שאומר לו תן דעתך עלי שלא אטה הרי זה מור לכולי עלמה ואפילו לאשתו יכול להניחה שומרת עליו.

אות כ

קריאה שהאדם רגיל בה הרבה כגון מזמורי תהלים לאדם הרגיל בהם וכ"ש מזמור שבת וכן קריאה שקורין קודם קידוש שהורגל בה בכל ליל שבת וכן ארבעה פרקים של משנה דשבת הראשונים שרגיל לאומרם על השלחן בכל ליל שבת ואינו צריך בכל אלו לעיין בספר אלא ראשי פרקים ה"ז מותר לקרות לבדו לאור הנר כיון דאינו צריך לעיין בהם כ"כ לאור הנר שיהיה יפה כדי שיטה ואפי' באור קל סגי ליה וכן ההגדה בליל פסח שחל בשבת דרגיל בה ושגורה בפיו מותר לקרות והוא הדין לשיר השירים למי שרגיל בהם וכן תפלה שלל שחרית שהוא סדר הקרבנות ומזמורים דרגיל בהם מתר לקרות לאור הנר

לבדו בלי שומר ומה שהתיר הגאון יעב"ץ ז" ב"ח פרקי משנה להרגיל בהם לא מודינא ליה בזה.

אות כא

כלים הדומים ז"ל וצריך עיון רב להבחין בין זה לזה אסור לבדקן לאור הנר אבל מסתכל הוא במה שבכוס ובקערה לאור הנר שהתירו לו מפני הנקיות ומפני הסכנה וכל כל כיוצא בזה וכלי מראה השעות אם הרשימות של השעות והדקים קטנים מאד שצריך להם עיון רב להכירם אסור לראותם לאור הנר אבל אם גסים מעט שאין צריך להם עיון רב מותר וציציות המסוככים ומעורבבים הרבה וצריך עיון רב להפרידם ולבדקם אבור להפרידם ולבדקם אבל אינם מסכסכים שרי ועיין מאמר מרדכי ז"ל.

פרשת לך לך

ההכנות לשבת

פתיחה

ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב

נ"ל בס"ד בא הכתוב ללמדנו שכח אברהם אע"ה במידות הטובות הנפשיות לומר אע"פ שאתה רואה שהיה לו מדת הזריזות גדולה וכאשר ביארנו בס"ד בפרשא זו בפסוק וילך אברם כאשר דבר אליו ה' כלומר תיכף ומיד ואע"פ שהיה לו בן ע"ה שנים וכן כאשר א"ל הקב"ה לך לך אל ארץ המוריה וכו' והעלהו שם לעולה השכים בבוקר בבוקר לעשות רצון השי"ת אל תחשוב שהיה משתמש במדת הזריזות שהיתה אצלו תשמיש של חול להתנהג בזריזות גם בענינים הגשמיים הגופניים לא כן אלא אדרבא היה מתנהג להפך בכבודות וז"ש ואברם כבד מאד שהיה מתנהג בכבודות במקנה בכסף ובזהב ר"ל בקנין שיש לו בכסף ובזהב לא היה זריז ורודף אחריהם להשיגם ועיין להרב חיד"א ז"ל בדברים אחדים בפסוק לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם ר"ל תלמוד הזריזות מן הנמלה אך אתה תשתמש בזריזות בדברים הנפשיים ותוריים דוקא שתהיה לך הזריזות בהם לחכמה ולא תשתמש בה להשגת הגשמיות שהם הבל יע"ש.

וכן דוד הע"ה אמר חשתי ולא התמהמתי לשמור משפטי צדקך וי"ל דהלשון כפול כיון דאמר חשתי למה אמר ולא התמהמהתי ונ"ל בס"ד שבא להפליג מדת הזריזות שלו בעבודת שמים שהיתה גדולה בקצה האחרון שאם האדם יהיה הולך לבית אחר בשביל לעשות איזה דבר שם והוא זריז ללכת במרוצה גדולה הנה כשיגיע לרחובות העיר ששם מצוים בני אדם וא"א לרוץ בפניהם הנה הוא הולך בנחת לאט לאט עד שיכנס לאותו בית כי כיון שהיה רץ הרבה הנה הוא יגע הרבה מריצתו ולכך אחר שביטל ריצתו אינו יכול

לילך בזריזות בפסיעות גדולות שהוא רוצה קטנה אלא ילך בנחת הרבה והזריז ביותר גם אחר שביטל ריצתו הגדולה הוא הולך ג"כ בזריזות במרוצה קטנה ולא בנחת וכן היה עושה אדונינו דוד הע"ה כשהיה יוצא ממקומו לילך לדבר מצוה שהיה רץ בתחילה ואחר שיגיע לילך במקום שמוכרח להשבית ריצתו הגדולה לא היה נותן מרגוע לעצמו לעשות הילוכו בנחת הרבה אלא ג"כ הוא מהלך במרוצה בזריזות וז"ש חשתי בתחילה הליכתי וגם לא התמהמהתי לבסוף כדי לתת מרגוע לעצמי וכל זריזות זו אני משתמש בה לשמור וכו'.

או יובן בס"ד דידוע כל דבר שהוא קשה לזקנים אם יהיה האדם מורגל בו בקטנותו יהיה קל עליו בזקנותו כי ההרגל עושה את הדבר טבעי אע"פ שהוא קשה מצד עצמו והנה מצינו במדרש נצבים דארז"ל שבעה דברים אמר שלמה הע"ה על העצל מה שאמר משה היה גדול מכולם כיצד אמרו לעצל רבך בעיר לך ולמוד תורה ממנו והוא משיב אותם וא"ל מתיירא אני מן הארי שבדרך מנין שנאמר אמר עצל שחל בדרך אמרו לו הלא רבך בתוך המדינה עמוד ולך עצלו א"ל מתיירא אני שלא יהיה ארי בין הרחובות שנאמר ארי ברחובות א"ל הרי הוא דר אצל ביתך א"ל והארי בחוץ שנאמר אמר עצל ארי בחוץ א"ל בתוך הבית חשיב להם ואם הולך אני ומוצא הדלת נעול אני מחזר ובא (בתמיה) א"ל פתוח הוא מנין שנאמר הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו לסוף שלא היה יודע מה להשיב אומר להם אם הדלת פתוח אם נעול אני מבקש לישן עוד מעט שנאמר עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך עמד משנתו בבוקר נתנו לפניו לאכול הוא מתעצל לתת לתוך פיו מנין שנאמר טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו ואיזו שביעית הוא מה שנאמר מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין מהו מחורף עצל לא יחרוש אמר רשב"י זה שאינו לומד תורה בנערותו ומבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול וזהו ושאל בקציר ואין מה שאמר משה היה גדול מכולם מנין שנאמר כי קרוב אליך הדבר מאד בפ"ך ובלבבך לעשותו הוצא דבר מתוך פיך עכ"ל יע"ש.

והנה הוצרך שלמה המע"ה לומר בחכמתו על העצל שבעה דברים לרמוז דמדת העצלות בעבודת הקודש באה לאדם מן היצה"ר ולא מטבע החמרי שבו דהא אנחנו רואין לאדם בענינים הגשמיים הוא זריז ולמה יהיה עצל בעבודת הקודש בלבד אם העצלות היא אצלו מצד טבעו ומזגו על כן ודאי נמשכה לו מן היצה"ר שהוא כלול מן ז' כוחות טומאה כנגד ז' שמות שיש ליצה"ר כנודע ולכן אמר שלמה המע"ה על העצל בד"ת ז' דברים לרמוז שהעצלות באה לו משבעה כוחות של היצה"ר שהם ז' שמות שיש בו והנה בדור יתום כזה צריך ליקח מוסר יותר מן דבר הששי הנז' שאמר נתנו לפניו לאכול הוא מתעצל לתת לתוך פיו וכן הדבר כאן הנה הראשונים לא היו יכולים ללמוד תורה שבע"פ מן הכתב והיו צריכים לטרוח מאד ללמדה בעל פה מפה לפה ואח"ז הותר לכתוב משום עת לעשות לה'

אך לא היה יכול כל אדם למצוא לו ספרים יען כי ספרי כ"י יקרים הם ואח"כ נתחדשה מלאכת הדפוס ונתרבו הספרים ועכ"ז היו ביוקר ואין יד כל אדם משגת כל ספרים הצריכים לו אח"ז נתחכמו במלאכה זו ונעשה הדפוס בזול ורבו הדפוסים בכל מקום ומדפיסים ספרים רבים חדשים גם ישנים ואז נמצאים ביד כל אדם ועכ"ז יש טרחה על האדם לבקש איזה דין ואיזה ענין מד"ת אך הנה בעתה נתרבו המחברים בעלי אסופות המאספים ד"ת ע"ס המערכות ומציינים ומורים מקום על כל דבר ודבר קטן וגדול שבזה האדם יוכל למצוא כל דבר המצטרך לו בנקל בלי שום יגיעה נמצא הראשונים חרשו וזרעו וקצרו ובררו וטחנו ורקדו ולשו ואפו ובשלו וערכו הכל על השלחן לפנינו ואנחנו מתעצלים לתת לתוך פינו.

ודבר השביעי הנז"ל הוא ג"כ צריך לנו מאד ליקח ממנו מוסר השכל והוא כי בבחרותנו אם היינו כופים טבענו ליקח המאכל מעל השלחן הערוך לפנינו לתת לתוך פינו היינו אוכלים בנחת גם בימי הזקנה ברם דא עקא שלא לימדנו עצמינו בבחרותנו לאכול מן המוכן ומזומן ועל כן אם נרצה ונתאוה בזקנותינו לתת מן השלחן הערוך לפנינו לתוך פינו לאכול יקשה הדבר עלינו מפני שלא הורגלנו בזה בבחרותינו הוא הדבר אשר אמר רשב"י ע"ה זה שאינו לומד תורה בנערותו מבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול והטעם להדבר הזה הוא מפני כי לעסק התורה צרי זריזות וא"א להשיג התלמוד מתוך תענוג ומנוחה וכמו שכתוב בגמרא אם אמר אדם לא יגתי ומצאתי אל תאמן ואם אמר יגתי ומצאתי תאמן ומאחר שהזריזות צריך לה יגיעה הנה הוא דבר המתנגד לזקנה וקשה עליו כפי הטבע ולכן אם האדם הורגל ביגיעה זו של הזריזות מבחרותו ונערותו אז ההרגל עושה את הדבר טבעי וכיון דנעשית היגיעה טבעית אצל האדם מכח הרגלו בה אז לא תהיה קשה עליו בזקנותו וכאשר דברנו במונח שעשינו בתחילת דברינו.

ובזה יובן מה שאמרו דוד המלך ע"ה חשתי ולא התמהמהתי פירוש הנה עתה אע"פ שאני זקן חשתי שאני משתמש בזריזות ואע"פ שצריך לה יגיעה שהיא נגדית אל הזקן מצד הטבע יען כי אני לא התמהמהתי בנערותי נהגתי ונשתמשתי בזריזות שיש בה יגיעה ואמחר שהורגלתי בזה מערותי ונעשית אצלי טבעית וכיון שנעשית טבעית לא היה מניעה אצלי מצד הזקנה וכל הנהגתי זאת היה רק לשמור משפטי צדקך שלא נהגתי בזריזות בעניינים הגשמיים אלא רק בתורה ומצות בלבד והנה באמת נאה ויאה השבח של הזריזות על דוד הע"ה כי כן העיד עליו השי"ת בענין בנין בהמ"ק כנז' בילקוט בפסוק ויהי בלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן אמר הקב"ה לנתן הנביא נתן האיש הזה שאני משלחך אצלו מהיר הוא במלאכתו עד שלא ישכור פועלים לך אמר לו לא אתה תבנה לי בית שלא יהי הלו עלי תרעומת ע"כ ולכן נאמן וצדיק אדונינו דוד הע"ה באומרו חשתי ולא התמהמהתי לשמור משפטי צדקך.

ונ"ל בס"ד לרמוז זריז עולה מספר זה טוב כי מדת הזריזות היא כתר טוב לאדם שעל ידה יוכל לעבוד עבודת הקודש כראוי שלכן אמר התנא הוי קל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים וכתבתי בס"ד במ"א כי לכל דבר יש שורש ויסוד ומקור והנה המקור והשורש של הזריזות היא מדת השמחה שיהיה לאדם בתורה ובמצות כי כן מחייב הטבע של הנבראים שכל דבר שאדם שמח בו עושהו בזריזות ואם אינו שמח וכ"ש אם יהיה עצב בו יעשנו בעצלות מחמת הכרח ונמצא כי מדת השמחה היא האם שלל מדת הזריזות והיא ילדתה לכן הם אחוזים וקשורים זב"ז ושניהם כאחד טובים ובזה מובן בס"ד שפיר מאמר רז"ל שדרשו בתיבת והיה דהם אמרו אין והיה אלא לשון שמחה והם אמרו אין והיה אלא מיד שהוא הזריזות כי באמת הא בהא תליה ולכך שניהם נשמעים בתיבת והיה על ידי שניהם יהיה יחוד שם הוי"ה ב"ה שהוא אותיות והי"ה.

אות א

אמר הכתוב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וארז"ל נרמז כאן שני דברים בעשיית צרכי שבת ביום הששי האחד הוא שיעשה צרכי שבת בשמחה שדרשו אין והיה אלא לשון שמחה והב' שצריך לעשות בזריזות להשכים בבוקר להכין צרכי שבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו אין והיה אלא מיד שנאמר והיה כי קם הפלשתי כלומר כשיהיה יום הששי בשחרית יכינו לצרכי שבת וכמו שכתוב מר"ן ב"י בשם בתנחומא ורבינו הטור ז"ל הביא טעם אחר בחיוב ההכנה בזריזות בבוקר דכתיב והכינו את אשר יביאו משמע דההכנה תהיה דומיא דהובאה שהיתה בבוקר שנאמר וילקטו אותו בבוקר ומאחר דמפקי לה לזריזות דהכנה מתיבת והיה שהוא לשון מיד על כן אף על פי דעד ד' שעות חשיב בוקר עכ"ז צריך להשכים להקדים צרכי שבת בכל מה דאפשר על כן גם מי שדרכו לקבוע בכל יום עת ללמוד תורה אחר התפילה לא יעשה קבע זה בער"ש אלא רק ילמוד שנים מקרא ואחד תרגום של פרשת השבוע ויצא לקנות צרכי שבת ואם ירצה לצאת קודם שיקרא שמו"ת כדי שילך לקנות במהרה רשאי ואח"כ יקרא בביתו וכן המנהג פה עירנו בגדא"ד דאע"פ שלומדים קביעות בת"ת בכל יום אחר התפילה אין לומדים בער"ש ולא בערב יו"ט.

אות ב

בשר וכדומה דקפצי עליה זביני בער"ש ואם ימתין לקנותו עד אחר תפילה לא ימצא בשר טוב מותר לקנותו קודם תפילה משום דחשיב זה צורך מצוה של עונג שבת אך בתנאי שלא יבטל תפילה עם הצבור אלא ימצא לו כת מאוחרת שיתפלל עמהם ועיין מש"ז וחיי אדם ושאר אחרונים.

אות ג

אע"פ שמכין האדם משחרית מצוה להוסיף להכין בין השמשות וכדאיתא בתנחומא א"ר זעירא אע"פ שמכין אדם משחרית מצוה שיוסיף בין השמשות שנאמר לחם משנה ע"ש וזכור לטוב עט"ר אדוני אבי זלה"ה שהיה מנהגו להכין בסוף היום למלאת קערות במיני מתיקה ומיני פרות שיניחום על השלחן בסעודה ראשונה דליל שבת שהיה מנהגו הטוב להרבות באלה על השלחן לכבוד שבת וצריך כל אדם לייחד לו איזה הכנה לעשותה לכבוד שבת בסוף היום קודם שילך לבית הכנסת להתפלל ואנה עבדא מנהגי לתקן נרות שבת סמוך להדלקתם.

אות ד

אפילו אם יש לאדם כמה משרתים בבית לשמשו יזהר לעשות הוא בעצמו איזה שימוש לכבוד שבת דאמרו בגמרא רב חסדא מחתך ירק ורבה ורב יוסף מבקעים עצים ורבי זירא מדליק אש ורבי אבהו נופח במפוח ורב פפא גדיל פתילות ורב נחמן מתקן הבית וכתב הרב מחב"ר ז"ל בשם ספר הכונות ישן דהזיעה שהאדם מזיע בעסקי צרכי שבת הקב"ה מוחק בו כל העונות כמו הדמעות יע"ש וזכור לטוב עט"ר אדוני הרב מו"ר אבי זלה"ה שהיה נוהג בכל ערב שבת לילך לשוק למקום שמוכרים פירות לקנות פירות לתורך שבת והוא היה בורר ומניח לתוך המאזנים של החנוני ואח"כ ישא המשרת את הפירות ויביאם לבית.

אות ה

צריך להשחיז הסכין בכל ער"ש דהכי תניא בספרי וידעת כי שלום אהלך זו השחזת סכין ויליף לה מדכתיב והכינו את אשר יביאו דנרמז הסכין בתיבות את מלשון לאתים ולמזמרות וזהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה ולכן אמר עלה כי שלום אהלך שאם לא ישחיז הסכין וקתא הברזל שלא יוכל לחתוך אין כאן שלום בית וכנז' ברוקח יע"ש והגם כי דבר זה נאמר לפי מנהג רוב המקומות שצריכין לסכין בשעת סעודה הן לצורך הלחם הן לצורך הבשר ויש מקומות שאין צריכים כ"כ לסכין מכל מקום כיון דיצא הדר הזה מפי רז"ל וסמכו אותו על הכתוב צריך ליזהר בזה בכל המקומות כי א"א שלא יצטרכו לסכין בשביל פירות.

אות ו

לפ"ד רבינו האר"י ז"ל כל צרכי שבת יקנה ביום ששי כדי שתחול עליהם קדושת שבת מיהו אם יראה שהיום קצר ויש דברים שצריכין תיקון הרבה ואם יקנה אותם ביום ששי לא

יהיה להם פנאי לתקנם מותר לקנות ביום חמשי ולכן אע"פ שהבשר צריך לקנותו ביום ששי עכ"ז הקרב שקורין בערבי פאג'ה שצריכה תיקון ועסק הרב יוכל לקנות ביום חמשי כדי שיתקנום וינקם ביום חמישי אבל אפיית הפת שהוא עיקר סעודת שבת ודאי צריך לאפות ביום ששי ואפילו מי שדרכו לקנות פת מן השוק בכל יום עכ"ז פת שבת יאפה בביתו כדי שתוציא אשתו חלא מן העיסה ודבר בעתו מה טוב לפי שבערב שבת נברא אדם הראשון שהוא חלתו של עולם ובו ביום נעשה מה שנעשה ולכן יש נשים נוהגים לתת פרוטות לצדקה קודם הפרשת חלה וקודם הדלקת נ"ש וקודם טבילת מצוה וסימנם חנ"ה שהוא חלה נדה הדלקה.

אות ז

לא יפחות משני תבשילין לכבוד שבת ואם דרכו בחול בשנים יוסיף בשבת מין אחד יותר לפחות ואם יביא דגים חשיב תוספת חשובה ומצוה לטעום מכל התבשילין בע"ש דבר מועט ואם הוא בתענית כתב אשל אברהם ז"ל טועם ופולט וזוכה לחיים העליונים.

אות ח

עזרא הסופר ע"ה תיקן לישראל שיהיו מכבסין בגדים בחמישי בשבת לכבוד שבת ואין רשאין לכבס ביום ששי ואם מכבסין ביום ד' ג"כ חשיב לכבוד שבת כמו יום חמישי כי התחלת ההכנה לשבת היא מיום ד' משא"כ ימי אב"ג הם משבת שעברה ואינו ניכר בזה כבוד שבת מיהו אם יש להם הכרח באב"ג לית לן בה ואע"פ שאמרנו דאין רשאין לכבס בערב שבת אם נאנסו ולא כבסו קודם רשאין לכבס בע"ש וכן במטה יאודה ז"ל.

אות ט

והנה נודע מדברי רבינו האר"י ז"ל דההכנות של השבת יש במחשבה ויש בדיבור ויש במעשה וההכנה של המעשה כבר ביארנו אותה שהיא קניה ועשיה במאכל ומשתה לצורך שבת ועוד נמי תיקון נרות שבת וכיוצא שכל זה הוא ענין מעשה וכן ז"ל אמנם ההכנה שהיא בדיבור הנה הוא הסדר של חק לישראל המתוקן ע"פ רבינו האר"י ז"ל וכבר נדפס בספר חק לישראל הכונה שצריך לכוין קודם קריאת פסוקי הפרשה בכל יום בסדר המלוי של שם ב"ן שהם אותיות ודהו"ה דבר יום ביומו ואם נאנס יום אחד ולא קרא בו כשיבא ביום שאחרי יקרא תחלה פסוקי הפרשה של אתמול שלא קראם ואח"כ יקרא סדר אותו היום אע"פ שלצורך ים אתמול לא יועיל לו דעליו נאמר מעוות לא יכול לתקון עכ"ז צריך לקרות פסוקי תורה של אתמול קודם שיקרא סדר אותו היום וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פ' ואתחנן וכתב הרב מהר"מ פאפירש ז"ל דהוא הדין אם לא קרא ד' ימים כשיבא לקרות ביום חמישי יקרא תחלה הקריאה של הארבעה ימים ואח"כ

סדר יום חמישי יע"ש וכן הוא הדין כשחל יו"ט באמצע השבוע שיקרא בחוה"מ הקריאה תנ"ך של יו"ט כי ביו"ט אין קורין סדר הקריאה של חק לישראל ונסתפקתי ביו"ט של שבועות שבחו"ל שחל ביום ד' וה' אימתי יקרא הקריאה של ד' וה' ולא מצאתי גלוי לזה וכן בט"ב שחל בחמישי אימתי יקרא הקריאה של יום ט"ב וידידנו הרה"ג מהר"א מני נר"ו אמר הוא מדעתו עשה כך שלמד בליל ששי שקרא תחלה הפסוקים של יום חמישי מקרא לבד פעם אחת ואחריהם למד כ"ו פסוקים של ליל ששי ויפה עשה.

אות י

בכלל ההכנה של הדיבור הנז' הוא לקרות בליל ששי אחר חצות באשמורת כ"ו פסוקים הנדפסים בספר חק לישראל ולא יקרא התרגום אלא מקרא בלבד ויקראם פעם אחת ולא יכפול ואם יודע בעצמו בבירור שאחר שישן לא יהיה ניעור קודם עלות השחר כדי לקרות כ"ו פסוקים הנז' אז יקרא אותם קודם שישן בהחלת הלילה ואם נאנס ולא למד כ"ו פסוקים הנז' בלילה וכבר האיר היום עכ"ז ילמוד אותם בבוקר ואע"פ שהאיר היום ילמדם מקרא בלבד בלא תרגום וכתב לי הרה"ג מהר"א מני נר"ו דנתפשט המנהג בעה"ק ת"ו דאם לא למד כ"ו פסוקים בלילה שאומר אותם פעם אחת מקרא קודם קריאת שמו"ת.

אות יא

גם צריך עוד הכנה בדיבור ביום הששי בעצמו לקרות הפרשה כולה שנים מקרא ואחד תרגום ואחר שסיים הפרשה יכפול פסוק האחרון ואין צריך לכפול גם התרגום שלו ואין קורין התרגום בטעמים כנז' בשער טעמי המצות ואם נאנס ולא קרא הפרשה שמו"ת ביום ששי יקראנה שמו"ת ביום שבת אחר התפילה קודם קידוש שבת ואם חל שבת בר"ח או שקלים וזכור ופרה והחודש צריך לומר ההפטרה של שמו"ת הפטרת השבוע הן אם קורא השמו"ת ביום ששי הן אם קוראה ביום שבת עצמו.

ודע כי חקרתי בס"ד מאחר כי קריאת סדר חק לישראל בכל יום וקריאת כ"ו פסוקים ליל ששי הוא בשביל הכנה לשבת בדיבור א"כ כשחל אצלינו שבת בראשית ביום אסרו חג דנמצא שלא למדו בפרשת בראשית בשביל ההכנה אפי' לימוד של יום א' וגם את כ"ו פסוקים ג"כ לא למדו א"כ איך נעשית ההכנה של אותו שבת וכתבתי חקריה זו להררה"ג מהר"א מני נר"ו והשיב מודע לבינה דמה שצריך הכנה הוא כששולטים ימי החול שהם הס"א דאז צריכין לעשות הכנה להמשיך קדושת שבת לשתי תועליות הא' למשך קדושת שבת לנו לסייענו שלא ישלטו עלינו ימי החול בעצם והשנית כדי לקבל הארת שבת בהדרגות ולא לצאת בפעם אחת מחשיכה לאורה אמנם כשהוא יו"ט שאין שליטה אין צריך הכנה עכ"ד נר"ו.

אות יב

אחר שביארנו ההכנה של הדיבור נבאר ההכנה של המחשבה והוא שיכין עצמו במחשבתו לקבל אור תוספת שבת ובכך יהי הבכלל והתקדשתם והייתם קדושים ותחלת ההכנה הוא מיום רביעי בשבוע שיכין עצמו במחשבתו שיהא ראוי ומוכן לקבל תוספת הנפש משבת הבאה וביום חמישי יכוין להכין עצמו שיהיה ראוי לקבל תוספת רוח משבת הבאה וביום הששי יכוין להכין עצמו שיהיה ראוי ומוכן לקבל תוספת נשמה משבת הבאה ומטעם זה לא היו אנשי משמר מתענים ביום ששי מפני כבוד השבת פירוש כדי לקבל תוספת נשמת השבת אך ביום ראשון בשבוע יכוין שהוא מוכן להשאר בחי' תוספת נשמה משבת שעבר כי ביום ראשון ישאר חלק מתוספת נשמה של שבת ולכן אנשי משמר לא היו מתענים ביום ראשון כי צריך להמשיך ביום ההוא קצת קדושת נשמה ומנוחה ועונג שבת אך זה החלק הנשאר ביום ראשון יסתלק תיכף בהתחלת ליל ב' ותוספת הרוח נשאר עד סוף יום ב' וצריך לכוין ביום ב' להיות מוכן לקבל השאר חלק תוספת הרוח ותוספת הנפש נשארת עד סוף יום ג' ואח"כ תסתלק ולכן ביום ג' וכיון להיו מוכן לקבל השאר חלק תוספת הנפש ולכן אם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך עד יום ג' ורק לא יברך בשם ומלכות משום סב"ל.

אות יג

טוב לפנות קורי עכביש שבבית בכל עש"ק כדי לגרש הקליפה וכתב הרב כף החיים ז"ל מפי השמועה דנכון לפנות זה קודם חצות דוקא.

אות יד

הגם דמן הדין מסתפרין כל היום ואפילו מספר ישראל טוב וישר להסתפר קודם חצות כי רבינו האר"י ז"ל היה מקפיד להסתפר קודם חצות בין בחול בין בעש"ק ויזהר לקוץ צפרני ידיו ורגליו בכל ער"ש ואם לא יוכל בכל ער"ש מפני ששוהה גדולם יזהר לקוץ כל שתי שבתות וצריך לקבור הצפרניים בבית הכסא בתוך הנקב ולא יזרקם כלאחר יד כדי שלא יתפזרו מהם בקרקע בית הכסא וידרסו עליהם ואם קצץ צפרניו ונזרק א' מהם שאינו רואהו יכבד המקום שהוא במכבדת ויזרוק הזבל בנקב של בית הכסא או באשפה ויזהר בקציצת הצפרנים שלא יפלו על בגדיו וכ"ש שלא יקוץ ויניח על בגדיו וצריך להזהר שלא יניח הצפרניים אפילו על מנעליו ואין חילוק בזה בין צפרני ידים לבין צפרני רגלים.

אות טו

מצוה לרחוץ פניו ורגליו במים חמין בכל ע"ש ויכוין בזה לדחות הקליפה מידי ורגליו שהם קצוות יסוד של הגוף ומצוה לרחוץ בבורית ג"כ ויכוין לעשות בזה התיקון של הסיכה שהיתה נוהגת אצל הראשונים שהיו סכין תמיד והרחיצה יעשה אחר קציצת הצפרניים וכתב בספר כ"מ שלא ירחץ רגליו באותם המים שרחץ בהם פניו וידי אלא ישפכם ויביא מים חדשים גם יזהר לנגב פניו וידיו בבת אחת קודם רחיצת רגליו ואחר שירחץ רגליו ג"כ יזהר לנגבם תחלה במטפחת ואח"כ ילבוש מנעליו ולא ילבוש מנעליו בעודם לחים ולא ינגבם בבגדו או בחלוקו.

אות טז

מה טוב ומה נעים ע"פ הסוד לטבול בער"ש כדי לקבל תוספת נר"ן דליל שבת ע"י טבילה וטבילה ראשונה לטהרה מכל טומאה ושניה לתקן עון הכעס ושלישית להפשיט בגדי חול מעל הנפש ורביעית להסיר ולהפשיט מעליו הרוח שהיה שורה עליו בימי החול כדי שישרה עליו עתה רוח מבריא וזה יהיה ע"י אהי"ה במלוי ההי"ן כזה אל"ף הוא הדין יו"ד הוא הדין ויכוין בו בטבילה זו וחמישית היא לכבוד השבת לקבל תוספת והארה של קדושת השבת ויש נוהגין לטבול שלשה טבילות כנגד נר"ן ויש נוהגין חמשה כנגד נרנח"י.

וגם ביום שבת בבוקר קודם תפלת שחרית טוב ויפה מאד לטבול כדי לקבל תוספת נר"ן דיום שבת כי תוספת נר"ן של היום הם גדולים יותר משל לילה שהם בחינת דוכרא ואם שמש מטתו בליל שבת יטבול בבוקר שתיים א' להעביר רוח טומאה והב' לקבל תוספת שבת של היום ונ"ל אע"פ שלא שימש ג"כ נכון לטבול שתיים כי אוי נטמא בטיפה קטנה בהשתנה ולא אדעתיה והרה"ג מהר"א מני נר"ו כתב לי מנהג החסידים בעה"ק תובב"א לטבול בשחרית של שבת שתיים הא' להעביר רוח טומאה והב' לקבל תוספת שבת כפשט דברי רז"ל ויש נוהגין לטבול בקבלת תוספת שבת חמשה נגד פרטי נרנח"י ויש מוסיפין עוד שתיים כנגד חיה ויחידה דכללות עכ"ד נר"ו.

אות יז

לפ"ד רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות צריך ליזהר שלא ינגב עצמו במטפחת כשיעלה מהטבילה כי מימי שבת צריך שהגוף ישאב אותם מיהו נ"ל כיון שדבר זה אינו מעכב בעיקר המצוה והתיקון של הטבילה הנה כל אדם אשר יקשה עליו דבר הזה לעשותו מצד מזגו אינו צריך להזהר בכך דלא מבעיא בימות החורף אשר המה מוכרחים לנגב מחמת בקרירות אלא אפילו בימות הקיץ יש בני אדם שאין יכולים להשאר בלי ניגוב על כן נ"ל מי שד"ז קשה עליו ינגב כל גופו ורק ישאר מקום אחד בגופו בלא ניגבו וטוב שישאיר זרועותיו.

אות יח

יזהר לייחד בגדים נקיים וטובים לכבוד שבת והעולם לא נהגו בכך לייחד לשבת החלוק והמכנסיים מיהו הנזהר בזה תע"ב ונדע כי רבינו האר"י ז"ל היה נזהר בזה והזהיר את רבינו מהרח"ו ז"ל כשילבוש החלוק של שבת בע"ש לכוין בשם קדוש זהריא"ל וכוונה זו מעלת להמשיך הקדושה אליו ויזהר כל אדם שלא ילבוש בגדים שחורים בשבת ואיו עוברי דרכים יזהרו שלא ללבוש בגדי חול ובגדים שחורים בשבת גם בעודם בדרך ששובתים בפונדק או במדבר או בספינה ואותם הנוהגים ללבוש בתוך י"ב חודש של או"א בגדי חול וגם שחורים בשבתות וי"ט טועין הם ואיסורא עבדי וזכור לטוב עט"ר אדוני הרב מו"א ז"ל שהיה מחליף בגדיו בשבתות וי"ט בתוך י"ב חודש של או"א וכן עשינו מעשה בתוך י"ב חודש של אדוני אבי זלה"ה דאחר הפטירה בחודש אחד החלפנו אני ואחי הבגדים בשבת ולא לבשנו בגדים העיקרים של שבת אלא עשינו בגדים חדשים מתוקנים לשבתות של אותה השנה וכן עשינו בתוך י"ב חודש של אדונת אמי תנצב"ה ועיין ברכי יוסף יו"ד סי' ת' ועיין בש"ע יו"ד סי' שפ"ט סעיף ג' יע"ש.

אות יט

בכל עש"ק היה מנהגו של רבינו האר"י ז"ל לקיים מצות ערובי חצירות ושתופי מבואות ומברך על הפת ברכת העירוב ואומר בדין עירובא וכו' ומזכה לבני החצר ע"י אדם אחר וכמו שכתוב בספר הכונות דף צ"ב ע"ג יע"ש ופה עירנו בגדאד יע"א אנחנו עושין עירוב זהה משנה לשנה במצה הכשרה לחג המצות ותהילות לאל שיש לנו זכות במצוה זו שנעשה העירוב משלנו ונזכה לכל בני העיר הזאת ואין רשות לשום אדם זולתינו לעשות המצוה הנז' כי היא אתנו נחלת אבות מזמן עט"ר הרה"ג מו"ר זקני רבינו משה חיים זלה"ה והמנהג להניח העירוב הנז' בבית הכנסת הגדול.

אות כ

אסור לעשות מלאכה בע"ש מן זמן מנחה קטנה ולמעלה שהוא תשע שעות ומחצה בשעות זמניות ואע"פ שיש סוברים לאסור מן זמן מנחה גדולה קי"ל הלכה כדברי המיקל בדברי סופרים ולא אסרו אלא מלאכה גמורה אבל פרקמטייא מותרת ואף על פי דיש מחמירים גם בזה מכל מקום פשט המנהג בהיתר בכל המקומות והא דמלאכה גמורה אסורה היינו בקובע עצמו עליה אבל אם היא לפי שעה דרך עראי מותר וכהא דתנן בש"א אין שורין דיו וסממנין וכרשינין אלא כדי שישורו מבע"י וב"ה מתירין ולכן יש להזהיר בזה תופרים וחייטים ואורגין ונגרין וצורפים שקבועין לעשות מלאכתם וכן גם בסופרים הקבועין למלאכת הספרות של סת"ם צריכין להזהר אבל הכותב ספרים לעצמו דרך לימודו שרי

אפילו קובע עצמו ואפילו שאינו כותב דבר חידוש כיון שהוא צורך מצוה שרי וכנ"ז בפוסקים ז"ל ואגרת שלומים שרי וכן יש להתיר אפילו כתיבת אגרת של פרקמטיא ואפילו שאינו דבר האבד ועיין בהלכות חוה"מ סי' תקמ"ה וכן יש להתיר לכתוב חשבונותיו ולחשוב הוצאותיו כדין חוה"מ וכ"ש הוא מיהו חשבון הכתוב אצלו בפנקס היומי ורוצה לסדרו בפנקס אסור ועיין מג"א ז"ל ואליה רבא סי' תקמ"ה וכן אם בא לו חשבון מחבירו מעיר אחרת ורוצה להעתיקו בפנקסו אסור דאין זה דבר האבד דאפשר להעתיק אחר שבת ומי שהוא עני ועושה מלאכה כדי להוציא השכר לצורך שבת מותר אפילו דיש לו בלא"ה כדי מים ולחם אם אין לו לענג בשר או דגים שרי ועיין מש"ז סי' רנ"א ובסה"ק מקבציאל העליתי דאם הוא הכין בבוקר בהלואה בשביל עונג שבת בשר וכיוצא על סמך השכר שיהיה לו בערב שבת במלאכתו שעוסק בה כל היום שרי ליה לעסוק כל היום דאם תאסור לו לא יכין בבוקר בהלואה.

אות כא

אסור לקבוע בע"ש סעודה גדולה של משתה שאינו רגיל בה בימי החול אפילו בבוקר מפני כבוד השבת בד"א בסעודת הרשות או אפילו סעודת מצוה אלא שאין זמנה מוכרח להיות אותו היום שהוא יכול לדחותה אחר שבת אבל סעודת מצוה שזמנה אותו היום כגון סעודת מילה וסעודת ארוסין ונשואין מותר אע"פ שעי"כ לא יכל לאכול סעודת שבת בלילה לתיאבון כ"כ אין בכך כלום מיהו יזהר שתהיה קודם שעה עשירית וכל מה שאפשר לו להקדים יקדים וסעודת בר מצוה אם הוא ממש ביום שנעשה בר מצוה דינה כסעודת מילה וכן סעודת פדיון הבן בזמנו דהיינו ביום ל"א ללידה שרי.

אות כב

סעודה שרגיל בה בימי החול דהיינו סעודה קטנה שאינה של משתה מותר מן הדין לאכלה כל היום אבל מצוה להמנע מזה מתחלה שעה עשירית כדי שיאכל סעודת הלילה של שבת לתיאבון ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו נמנע עד קבלת שבת ומכל מקום המחמיר גם בזה תע"ב.

אות כג

כל תענית יחיד שאין קבוע לו זמן שיוכל להתענות באיזה יום שירצה אין מתענה בע"ש אבל אם זמנו בע"ש כגון תענית יארצי"ט או תענית שבעה באדר או תענית ער"ח מותר להתענות בע"ש אך לא ישלים עד צאת הכוכבים ויקבל או מעיקרא אדעתא דהכי ורק עשרה בטבת שחל בע"ש צריך להשלים עד צאת הכוכבים וטוב לומר ע"ש קודם קבלת שבת שיר השירים בשמחה ובקול נעים.

פרשת וירא

קבלת שבת סעודת שבת ומצות עונה

פתיחה

כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים.

הלשון כפול ומכופל ונ"ל בס"ד דידוע שאין לך דבר בעולם שאין בו חיצוניות ופנימיות דהיינו נסתר ונגלה ולכן כל דיבור הבטחה שהבטיח הקב"ה לצדיקים יש בזה נסתר הרומז על טובת הנשמה ונגלה הרומז על טובת הגוף ולכן בהבטחת הריבוי שהבטיח השי"ת לאברהם אע"ה יש בזה נסתר דהיינו שיהיו זרעו צדיקים שנמשלו לכוכבים כמו שכתוב ומצדיקי הרבים כוכבים לעולם ועד וזהו הרבוי הוא באיכות שכל אחד יהיה שקול ונחשב כמאה או כאלף בני אדם או יותר ויש בהבטחה זו דבר נגלה שהוא רבוי בכמות שיהיו זרעו רבים לגולגלתם כחול שלא יספר וז"ש כי ברך אברכך שתי ברכות אחת בנסתר הנוגע לנפש ואחת בנגלה הנוגע לגוף ופירש ואמר והרבה ארבה את זרעך בשני מיני רבוי הא' באיכות שיהיו ככוכבי השמים כלומר צדיקים שאז הם רבים באיכות שאחד נחשב להמון רב וכמו שכתוב שבעים אלף איש זה אבישי שהיה שקול בצדקתו כשבעים אלף איש וזהו טוב נפשי והב' רבות מכמות שיהיו רבים כחול אשר על שפת הים שאין מספר לגולגלתם ואמר על שפת הים ולא אמר כחול בסתם לרמז שיהיו הם שומרים את העולם כמו שאמרו רז"ל ע"פ בארבע רוחות השמים כשם שא"א לעולם בלי רוחות כך א"א לעולם בלי ישראל וידוע כי הקב"ה שם החול על שפת הים לשמור את העולם שלא ישטוף הים את העולם שבאמת הוא גבוה מן היבשה וכמו שכתוב אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולע יעברנהו נמצא חול אשר על שפת הים שם אותו הקב"ה לשמור את העולם.

וכמו שכתוב שאין לך דבר שאין בו חיצוניות ופנימיות כן כל מצוה ומצוה יש בה חיצוניות ופנימיות וכן הוא במצות עונג שבת הנגלה שהגוף מתענג ביום זה באכילה ושתיה וכסות ועונה בתוספת מרובה על ימי החול וכן מתענג במנוחה שהוא שובת מכל מלאכה ועסק גשמי וכל זה הוא נגלה והפנימית שבה הוא עונג הנפש בתוספת נר"ן של קדושת שבת והארת עילוי העולמות וזווגי המדות הנעשה למעלה וכל זה הוא נסתר ובזה יובן בס"ד הטעם שאומרים בקבלת שבת שני פעמים באי כלה באי כלה ופ"א בלחש והיינו ב"פ בקול רם כנגד חלקי החיצוניות שהם נגלים השייכים לגוף שהם א' ענג אכילה ושתיה שהוא בקום עשה וא' ענג מנוחה בשביתתו ממלאכה שהוא ענין שב ואל תעשה ופ"א בלחש כנגד הפנימיות שהוא דרך נסתר השייכה לנפש בתוספת הקדושה ונשמה יתירה דשבת קודש.

אות א

לפ"ד רבינו האר"י ז"ל צריך לומר בקבלת שבת שני פעמים באי כלה בקו"ר ופעם אחת בלחש ומה שלא הזכירו בתיקונים אלא רק תרין זמנין מפורש הטעם בדברי רבינו ז"ל יע"ש ומפורש בדברי כי ב"פ בקו"ר כנגד חכמה ובינה דיצירה ופ"א בלחש כנגד הדעת דיצירה אשר איננו מכלל הי"ס וכנז' בשער הכונות ואף על פי שזהו הטעם האמיתי עכ"ז דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע ונ"ל בס"ד עוד טעם אחר לי הפשט כי האדם צריך לקבל השבת בקדושת המחשבה והדבור ומעשה דלכתחילה צריך לשמרו גם בהרהור ולכן אורים ב"פ באי כלה בקו"ר כנגד הדיבור מעשה שהם גלויים ונכרים לכל ואומרים פ"א בלחש כנגד המחשבה שהיא נסתרת ואינה נכרת לשום אדם כי אם לה' לבדו.

ונ"ל בס"ד באי כלה עולה מספר חיים דקדושת השבת היא מחיים העליונים ולכן לא נתנה אלא לישראל דכתיב בהו חיים כולכם היום וידוע תיבת היום דרשו עולה מספר צדיק רמז ליסוד צדיק הכתוב במזמור השבת צדיק כתמר יפרח ומפורש סודו בשער הכונות יע"ש גם הם מספר י"ב פעמים טוב דקדושת השבת מושכת טוב לי"ב שבטי ישראל מן י"ב פרצופי האצילות גם ב"פ באי כלה דקו"ר הם מספר קול ופ"א באי כלה דלחש הוא מספר חיים הרי קול חיים והבן זה גם נ"ל בס"ד באי עולה אהבה כי אות יו"ד נחלקת לשתיהי"ן ואז באי אותיות אהבה ואורים ג"פ באי רמז כי לעת עתה צריך להתקשר במדת האהבה במחשבה ובדיבור ובמעשה ולהתרחק מן ההשנאה והמחלוקת וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל במרה באצבע אות ק"ם כעלו המנחה בעש"ק הנה הא עת מסוכן למחלוקת בין איש לאשתו ובין המשרתים והסטרא אחרא טורחת הרבה לחרחר ריב והאישי הירא יכוף יצרו שלא יעורר שום מחלוקת והקפדה ואדרבא יבקש שלום יע"ש.

ודע כי הנה כל אדם העושה קטטה ומריבה עם אשתו או בניו או משרתיו ודאי נראה לו שהדין עמו וראוי לריב על המכשלה שיצאה מתחת ידם בעיני הבית אך באמת מי שיש לו מוח בקדקדו בין יבין שאם יצא איזה מכשול מתחת ידם איננו נעשה מאתם ואין זה מעשה ידיהם אלא הוא מעשה שטן כדי לחרחר ריב ומדון בעת ההיא ואם השטן עומד כנגד האשה או המשרת ומכשילם בעיני הבית לעשות דבר שאינו מתוקן לבעה"ב מה כוחם לדחות מעשה שטן וכי יש אדם שיוכל להלחם עם השטן ולנצחו מי זה יאמר יכלתי ונצחתי על כן כל איש מבין כשיראה איזה מכשול וחסרון בעיני של הבית לא ישים אשמה על אשתו ומשרתיו לריב אתם אלא יתן אל לבו התנצלות הזאת שכתבנו כי אמת היא ואז ישתוק ולא יריב אתם ולא יתכעס וטב לו בעוה"ז ובעוה"ב.

והאיש המשכיל יפקח עיניו ויראה בההיא עובדא דאיתא בנדריים סף ס"ו בההוא בר בכל דסליק לארעא דישראל ונסיב אתתא וא"ל בשילי תרין טלפוחי פירוש עדשים ובשלה תרין ממש למחר א"ל בשילי גרייא ובישלא שיעור רב א"ל אייתי לי תרין בוציני פירוש אבטיחים והביאה לו תרי שרגין אמר לה תברי יתהון על בבא פירוש על פתח החצר והיא הלכה ושברתם על ראש בבא בן בוטא ע"ה ע"ש ולא כתבו חכמי התלמוד מעשה זו אלא להודיענו כמה צריך האדם להיות סבלן בפרט בדברים שנכשלים בהם בני ביתו לפי תומם אע"פ שהם קשים שאין טבע החומרי סובלן כי לפי מזג וחומר האדם היה ראוי שאותו האיש יכנה ויקללנה ויגרשנה על הפתיות שהיתה בה ועכ"ז סבל ושמר לפיו מחסום והשיב ידו מעשות רע וכבר נודע מה שאמרו בגמרא כהנך אינשי דהוה השטן מתגרה בהם בליל שבת לעשות מריבה גדולה ביניהם ואקלע רבי מאיר להתם שלשה שבתות עד דעבדו שלמא ושמע שקרא השטן וי דאפיקי ר"מ לההוא גברא מביתיה נמצא המקפיד ועושה מריבה הוא מחזיק ידיו של שטן ולהפך הוא מגרשו וגבר ישראל.

אות ב

סדר קבלת שבת כפי דברי רבינו האר"י ז"ל הוא כך הנה בתחלת הכל אם אפשר לעשות קב"ש בשדה מה טוב ומה נעים והוא מצוה מן המבחר ואם א"א לעשות בשדה טוב לצאת בקב"ש לחצר במקום פנוי ומגולה וכנז' בש"ח דף קס"ב ואיך שיהיה הסדר כך יעמוד האדם ויחזור פניו כנגד רוח מערב ויסגור עיניו וישים יד השמאלית על החזה ויד יין על השמאלית ויכוין באימה ויראה כעומד לפני המלך לקבל תוספת קדושת שבת ויתחיל לומר מזמור הבו לה' בני אלים כולו בנעימה (ואח"כ פיוט לכה דודי כפי מנהג ישראל) ואח"כ יאמר שני פעמים בואי כלה בקו"ר ופעם אחת בלחש בואי כלה שבת מלכתא ואח"כ יאמר מזמור שיר ליום השבת כולו בנעימה ואח"כ ה' מלך גאות לבש כולו ואח"כ יפתח עיניו וכנז' בשער הכונות והנה באמירת באי כלה נוהגים העולם לצדד פניהם לצד ימין שלהם ואומרים באי כלה הא' ואח"כ מצדדים פניהם לצד השמאל ואומרים באי כלה הב' ואח"כ נשארים זקופים כלפי מערב ואומרים באי כלה הג' בלחש ומוסיף בזה הג' לומר שבת מלכתא וכנז"ל ויש סמך לצידוד ימין ושמאל ואמצע מדברי רז"ל בשער הכונות בסדר קב"ש כשעושין בחזרתם מן השדה לבית להקיף השלחן ויותר מתבאר דבר זה משון הרש"ו ז"ל בחמדת ישראל כ"י אך בסידור רבינו הרש"ש ז"ל לא נזכר ענין חזרת הפנים לימין ולשמאל ועכ"ז מנהג ישראל תורה הוא ויש טעם וסמך למנהגם וכן ראוי לעשות ואותם בני אדם שעושין קבלת שבת בהולכה והובאה שהולכין ובאין לארבע רוחות המקום טועין הם אלא צריך שיעמדו כלפי מערב ודע שסגירת העינים בעת קבלת שבת הוא צורך גדול ויש בזה סוד לכן צריך ליזהר בזה ורק אותם בני אדם שמוכרחים לומר קב"ש מתוך

סידור תפילה הם מוכרחים לפתוח עיניהם לראות בספר שבידם ואין למחות בידם בעבור זה וכמו שכתוב בתפילת העמידה.

אות ג

בליל שבת יש לאדם שלשה מיני תוספת שבת הא' תוספת נפש וזה נעשה בעת קבלת שבת באומרו באי כלה והב' תוספת הרוח וזה נעשה בעת שאומרים ברכו קודם ערבית והג' תוספת הנשמה וזה נעשה בעת שאורים ופרוס עלינו ועל ירושלים עירך סוכת רחמים ושלוש ואלו הם בחינת הלילה של שבת דהיינו שהם מצד המלכות שזמן עלייתה הוא בליל שבת אך ביום שבת יש עוד ג' מיני תוספת של בחינת היום והם יותר מעולין שהוא מצד התפארת שהוא יותר עליון שהוא סוד דוכרא ושלשה אלו נבארם לקמן בשבת הבאה בע"ה ולכן בעת קבלת שבת באומרך באי כלה וכו' שהוא עיקר קבלת שבת תכוין לקבל תוספת הנפש ובאמירת ברכו תכוין לקבל תוספת הרוח ומפורש בסידור רבינו הרש"ש שקבלת תוספת הרוח תהיה בעניית ברכו דהיינו כאשר עונה ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד יע"ש ומכל מקום מעת שאומר בעל הקדיש ברכו את ה' המבורך יכוין השומע להכין עצמו לקבלה זו וכן זה האומר הקדיש עצמו ג"כ עיקר קבלת הרוח אצלו כשאומר ברוך ה' המבורך וכתבו בשם רבינו מהר"ח ז"ל שצריך האדם להיות עומד בקדיש ברכו כדי לקבל תוספת הרוח מעומד וכן צריך לקום כשאומר ופרוס כדי לקבל תוספת הגשמה מעומד ונמצא שאם לא יתפלל בציבור דאינו שומע ברכו ועונה הנה הוא מפסיד קבלה זו מיהו טוב לומר היחיד ברייתא זו א"ר עקיבה חיה אחת עומדת ברקיע ושמה ישראל וחקוק על מצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע ואומרת ברכו את ה' המבורך וכל גדודי מעלה עונים ואמרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד ע"כ ואף על פי דלא תועיל ברייתא זו במקום עניית ברכו דקדיש ממש לענין זהה דתוספת מ"מ מהנייא פורתא ולאנוס בתפילת יחיד תהני ליה כי ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים.

אות ד

אם שכח ולא כוין לקבל תוספת הרוח בברכו הראשון או שלא שמע מבעל הקדיש כדי שיענה ויכוין יש לו תקנה לכוין בקבלת תוספת הרוח בברכו האחרון שאומרים אחר העמידה קודם עלינו לשבח ואז יקבל אותה שעה תוספת הרוח ותוספת הנשמה ביחד יען כי מאחר דלא קבל הרוח בברכו הראשון א"א לקבל תוספת הנשמה באומרו ופרס ולכן עתה יכוין לקבל שניהם יחד וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות.

אות ה

פיוט לכה דודי לא נזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל כי זה הפיוט חברו רבינו שלמה אלקבץ ז"ל ואין חיוב באמירתו אך פשט המנהג לאומרו אבל אמירת באי כלה באי כלה שבת מלכתא היא מדברי רז"ל ונזכרה בגמרא ובתיקונים וכפי דברי רבינו האר"י ז"ל עיקר קבלת שבת היא באומרו באי כל ואז נאסר בעשיית מלאכה אע"פ שלא אמר עדיין מזמור שיר ליום ומה שאמרו מרן ז"ל בשה"ט דנאסר בעשיית מלאכה משיתחיל לומר מזמור שיר ליום השבת היינו מפני שבימיו לא נתפשטו דברי רבינו האר"י ז"ל או יתכן דהיה מנהגם לומר באי כלה אחר אמירת המזמור ואנחנו אין לנו אלא דרי רבינו האר"י ז"ל דקבלת שבת חלה באמירת באי כלה וכ"כ הרב הלכות קטנות דכשאומר באי כלה קבליה לשבת ואסור במלאכה יע"ש ודע כי ביו"ט חל עליהם קדושת יו"ט באמירת ברכו דקודם ערבית ונכון להחמיר מאמירת המזמור.

אות ו

חייב אדם להוסיף מחול על הקודש וזמן תוספת זה יש בו כמה סברות חלוקות ואנחנו אין לנו אלא דברי רבינו האר"י ז"ל שאמר זמן קבלת שבת הוא סמוך לשקיעת החמה וביארנו כוונתו ר"ל כשהחמה בראש האילנות דהיינו שליש שעה קודם קריאת המגרי"ב שקורא בסוף שעה י"ב ממש והמאחר לומר קבלת שבת בין השמשות שמתחיל שבעה דקים וחצי קודם קריאת המגרי"ב הפסיק מצות התוספת ומפורש להדיא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף צ"ז ע"ב דאין נקרא תוספת א"כ נמשכה קודם זמנה הראוי לה אבל כשיתקדש השבת עצמו ויהיה ממש ליל שבת גמורה אינו נקרא תוספת רק קדושת שבת עצמו יע"ש מיהו כל זה על קבלת שב באמירת באי כלה אבל קדיש ברכו שבו תוספת הרוח וכן אמירת ופרוש שבה תוספת הנשמה אינו צריך שיהיה זה בוודאי יום אלא אע"פ שנעשה לילה אין בכך כלום וכן נראה להדיא בשער הכונות דף צ"ט ע"ג שרבינו האר"י ז"ל בעצמו היה עושה כל זה אחר שנעשה לילה ממש.

אות ז

מי שקבל שבת מבע"י יוכל לומר לחבירו שלא קבל שבת עדיין לעשות איזה מלאכה ועיין מחב"ר ושאר אחרונים מיהו הרב חס"ל ז"ל הביא מתשובת ב"ח ז"ל דנכון להחמיר בזה יע"ש ונ"ל דלצורך מצוה יש להקל ולא להחמיר וכן המנהג פשוט.

אות ח

אם טעה בערבית דשבת והתחיל תפילת חול ונזכר באמצע הברכה גומר אותה ברכה פוסק אפילו באמצע הברכה ולא יגמרנה אלא יתחיל של שבת תיכף ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בערבית יאמר וינוחו בה ובשחרי וינוחו בו אך במנחה לא נתפרש בדבריו כלום

וגם בסידור רבינו הרש"ש לא נתפרש על מנחה ושמעתי דמנהג החסידים בעה"ק ת"ו לומר במנחה בו אך אנחנו מנהגינו לומר במנחה בם כמו שכתוב הרמ"ז ז"ל ומשנת חסידים ז"ל.

אות ט

אחר תפילת ערבית אומרים ויכולו בקו"ר מעומד ואפילו המתפלל ביחיד חייב לאומרו שיש סוד עמוק באמירת ג"פ ויכולו ואין לגרוע מהם אפיו ביחיד.

אות י

ברכה מעין שבע אין עיקר טעם שלה הוא מה שאמרו רז"ל שנתקנה בשביל המתאחרין בבית הכנסת שבשדה אלא באמת יש בה צורך גדול ע"פ הסוד והוא במקום החזרה לכן גם אם מתפללין ציבור בבית חתנים ואבלים וכיוצא שאין שם ס"ת חייבין לומר ברכה מעין שע וכן פשט המנהג בעה"ג ירושלים לאומרה בכל מקום שמתפללים בעשרה אע"פ שאין שם ס"ת וזה המנהג נתפשט מזמן רבינו הרש"ש ז"ל וכמו שכתוב בספר פרי האדמה וכן נהגתי פה עירנו יע"א בעזה"י.

אות יא

אחר תפלה ילך לביתו תיכף ומיד לקדש וסדר הקידוש כתבתי לעיל בס"ד ויד אחר הקידוש יעשה נט"י כהלכתה מכלי שאינו נקוב וקודם שיטול ידיו יאמר מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר שיש בו ז"ן תיבות ויכוין שלא יחסר מזונו וגם מזון הנפש וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל, ויש נוהגים לאומרו אחר נט"י ואין למחות בידם וכנז' במחב"ר סי' קס"ו גם קודם שיטול ידיו יאמר נוסח זה ליקבה"ו וכו' הריני בא לקיים מצות עשה דרבנן ליטול ידי ולשפשפם קודם סעודה כדי לעשות נ"ר ליוצרי ולעשות רצון בוראי לתקן שורש מצוה זו במקום עליון ויהר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו של נטילת ידים והשפשוף קודם סעודה כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין במצוה זו ויהר"מ ה' או"א שבזכות מצות הברכה אשר נברל על נט"י קודם סעודה יהיה עתה עת רצון לפניך וימשך מן אור אין סוף שפע מוחין ואורות גדולים לשנים עשר פרצופים הרמוזים בעשר ספירות הכוללים הרמוזים בעשר אצבעות הידים ומשם נקבל שפע עשרה ברכות ככתוב ויתן לך האלהים (למשוך מא"ס מוחין ושפע) מטל השמים (חכמה) ומשמני הארץ (בינה) ורוב דגן (דעת) ותירוש (חסד) יעבדוך עמים (גבורה) וישתחוו לך לאומרים (תפארת) הוי גביר (נצח) לאחיך (הוד) וישתחוו לך בני אמך (יסוד) אוררך ארור ומברכך ברוך (מלכות).

אות יב

בשבת צריך ליטול ידיו קודם שלש סעודות מעומד כנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל והוא הדין לברכה ונגוב נמי צריך מעומד וכתב הרה"ג מהר"א מני נר"ו דלאו דוקא בנטילה דאכילה אלא גם בנטילת שחרית דיום שבת ג"כ נוטלין ומברכין ומגבין מעומד שכ"כ רבינו הרש"ש ז"ל וכבר תורת חכם ז"ל עשה מטעמים לדבר וכתב עוד שהוא נר"ו נוהג גם כן ביו"ט דאם אינו מועיל אינו מזיק עכ"ד נר"ו ונ"ל יפה אמר חנ"ן על יו"ט אך אנא עבדא א"א לי לעשות נט"י דשחרית דשינה מעומד והמשתדל לקיים זה תע"ב.

אות יג

כשיטול ידיו לסעודה יקח הכלי בידו הימנית ויתנהו לידו השמאלית כדי להכניע השמאלית לימין ויטול מן השמאלית על הימין ג"פ רצופים זא"ז ואח"כ יטול על ידו השמאלית ג"כ ג"פ רצופים בזא"ז ואח"כ ישפשף ידיו זה בזה ג"פ רצופים ליד ימין וג"פ רצופים ליד שמאל וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל ואף על פי כי בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות דף נ"ב ב' זכר בנטילה שני פעמים ובשפשוף עם אחת נאמן רבינו הרש"ש בזה שכל דבריו היה מוציא אותם ומולידם מדברי רבינו האר"י ז"ל בעצמו.

אות יד

אחר נט"י יגביה ידיו כנגד ראשו ויברך תיכף ומיד בעוד ידיו זקופים כדי שלא תהיה הגבהת ידו בריקניא ובעוד ידיו זקופים יפשוט ידיו שיש בהם יו"ד אצבעות לקבל שפע וברכה מעשר מיני שפע ויכוין להמשיך ממקום עליון מוחין ושפע והם עשר מיני ברכות הנזכרים בפסוק ויתן לך האלהים וכו' עד ומברכך ברוך וכנז' בסידור רבינו הרש"ש ז"ל ופיוט למבצע על רפתא ויש נוהגים לאומרו אחר נטילה קודם בציעה וכמו שכתוב הגאון מחב"ר סי' קס"ו על מנהג רבנן קדישי יע"ש ובביתנו נוהגים מאבותינו לומר אחר נטילה קודם המוציא וצריך לאורו בשלש סעודות.

אות טו

צריך לבצוע על שתי ככרות בכל סעודה משלש סעודות ויהיו שלמות זכר למן דכתיב ביה לחם משנה וגם הנשים אם אוכלים לבדם חייבים ג"כ בשתי ככרות וכנז', בפוסקים ז"ל מיהו לפ"ד רבינו האר"י ז"ל צרי לסדר בשלחן י"ב ככרות בכל סעודה משלש סעודות כזה, ובארבע ככרות האמצעים יכוין שהם כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה ב"ה ושתי העליונות הם כנגד אות יו"ד ואות וא"ו שהם אותיות הזכרים ושתי שתחתיהם הם כנגד שני ההי"ן שהם אותיות הנקבות ה"א ראשונה תחת אות יו"ד שבצד ימין וה"א אחרונה תחת אות וא"ו שבצד שמאל וכשתברך ברכת המוציא תקח ב' ככרות העליונות שהם כנגד אותיות

יו"ד וא"ו ותחברם יחד דבוקים אחרו באחור בזה נעשים ככר אחד שיש לו שני פנים משני צדדיו שיהיה בזה כדמיון לחם הפנים שבמקדש תאחזם בין שתי ידיך שתהיה ימינך על פני ככר היו"ד ושמאלך על פני ככר הוא"ו ובעוד שתי ככרות אלו בידיך צריך שיהיו מנחים בידיך כנגד ב' ככרות התחתונים שהם כנגד שתי ההי"ן כדי שישפיעו הזכרים בנקבות ותברך אז ברכת המוציא בעודם בין ידיך ואחר שתגמור הברכה תבצע מלחם הימני שהוא כנגד אות יו"ד שיעור כזית ותטבלנו שלש פעמים במלח ותאכלנו ותכוין לשם מצות סעודת שבת וגם תכוין דכזית זה הוא כנגד אות יו"ד דשם הוי"ה ואחר שתאכל ותטעום מכזית זה אז תיכף תבצע עוד מככר הנז' שיעור כביצה תתן לאשתך ותכוין כי זה הוא כנגד אות יו"ד של שם אדנ"י ותכוין אז לשם השילוב של הוי"ה אדנ"י שהוא שם יאהדונה"י והוא הדבר אשר יסד רבינו האר"י ז"ל בפיוט שלו למבצע על ריפתא כזיתא וכביעתא תרין יודי"ן נקטא סתימין ופרישין אח"כ תבצע לשאר המסובין ותזהר בעת שתבצע את כזית שלך וכביצה של אשתך שלא תשמיט ככר השני שהוא כנגד אות וא"ו מידך אלא תבצע בעודו מחובר בידיך עם אותו ככר שאתה בוצע ממנו וסדר זה תעשהו בשלש סעודות ואם לא נמצא לך י"ב ככרות תסדר ארבע ככרות אך ודאי מצוה רבה להשתדל לסדר י"ב ככרות כפי הציור שרשמנו לעיל וסדר זה הוא המיוסד ע"פ דברי רבינו האר"י הקדוש זלה"ה כנז' בשער הכונות.

אות טז

שיעור כזית הוא תשעה דרה"ם ושיעור כביצה הוא י"ח דרה"ם ואחר שתבצע שיעור כזית לעצמך תזהר לאכול עוד מן הפת להשלים שיעור י"ט דרה"ם כי צריך לאכול לכתחילה פת בסעודת שבת יותר מכביצה ורק מי שהוא חולה ובעל מכאובים דקשה לו אכילת הפת סגי ליה בכזית בלבד ועיין בברכי יוסף ושיו"ב ושאר אחרונים ז"ל.

אות יז

כאשר תסדר האשה הפת על השלחן תזהר להניח מפה תחתונה ומפה עליונה ויש בזה כמה טעמים ע"פ הפשט ואחר שתניח מפה העליונה תניח שתי ידיה על השלחן ותאמר פסוק וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' וע"י דבור זה תשרה הקדושה על השלחן וכנז' בספר כ"מ ומסתברא מלתא כמו שכתוב על כסא אליהו הנביא זכור לטוב בשעת המילה שצריך לומר בפה זה הכסא וכו' ועיין בזוהר הקדוש.

אות יח

מצוה לאכול דגים בשלשה סעודות של שבת אפילו דבר מועט וכנז' בפוסקים ואמרתי טעם נכון לאכילת דגים בשבת כי הדגים נבראו מן המים אבל בהמות נבראו מן העפר

וכנז' במדרש רבא וידוע כי סדר הארבע יסודות למעלה הוא כך מים אש רוח עפר וכמו שכתוב רבינו ז"ל בשער מאמרי רז"ל דף י"ב ע"ב בביאור מאמר פסיעותיו של אברהם אבינו יע"ש ובזה פרשתי בס"ד דברי רבינו ז"ל בעץ חיים שער נו"ן פרק א' הקושיא שנתקשו שם ולפ"ד רז"ל שלמעלה הסדר הוא מים קודם אש נתפרשו דבריו בבע"ח היטב איך שיהיה נמצא למעלה המים הוא עליון ולכן הדגים בשבת עדיפי מבשר בהמה שנבראה מיסוד התחתון דדגים נבראו מן המים שהוא יסוד העליון והשבת נזון ממקום עליון וגבוה מאד ועוד פרשתי בס"ד טעם אחר ע"פ מה שאמרו במדרש בראשית רבא פרק ז' בעובדא דיעקב איש כפר גבראי שהורה בצור שהדגים טעונים שחיטה ושמע רבי חגי ושלח אחריו והלקהו והביא לו רבי חגי ראה מן התורה דכתיב הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואם כל דגי הים יאסף להם ומצא מכאן ראה צאן ובקר בעי שחיטה ודגי הים די להם באסיפה מן הים יע"ש ובזה מובן הטעם דאוכלין דגים בשבת להורות כמו שהדגים אין צריך לתיקון שלהם מעשה מלאכה כן השבת אין צריך לבירורים שלו יקון ע"י מעשה ומלאכה.

אות יט

מי שנאנס ולא אכל סעודה ראשונה בליל שבת יאכל שלשה סעודות ביום וגם סעודת התשלומין יאכל בה פת ויסדר שלחנו כמו סעודת החיוב של הלילה וכן הוא הדין ביו"ט יעשה כן ועין מג"א סי' רצ"א ושאר אחרונים ז"ל שם ואם שלחו לאדם איזה דבר מאכל שיאכלנו בשבת לא יאכלנו בחול וזהו ממידת חסידות וכנז', בש"ע להגאון ר"ז ז"ל בסי' רס"ב ס"ח יע"ש.

אות כ

טוב שילמוד על השלחן בליל שבת ארבע פרקים ראשונים של משנה דשבת והשאר יגמור ביום ואם קשה עליו הלימוד בליל שבת ילמוד לפחות פרק אחד וכנז' בשער הכונות וטוב לומר דברי תורה לבני ביתו בליל שבת על ענין הפרשה וכן היה מנהגו של עט"ר אבא מארי זלה"ה בד"פ במשנה ובד"ת על השלחן.

אות כא

אחר בהמ"ז תחזור ליקח שתי אגודות ההדס בשתי ידיך ותחברם יחד ותאמר זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו ואח"כ תברך ותריח וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות ונ"ל שצריך להסיר ההדס אחר קידוש שכבר בירך עליו ולהצניעו במקום אחר כדי שיוכל להביאו אחר בהמ"ז ולברך עליו שנית אבל לא ישאר לפניו אף על פי דבהמ"ז חשיב סילוק

הא איכא פלוגתא בזה ולפ"ד רבינו האר"י ז"ל מנהג טוב לקרות בכל ליל שבת אחר בהמ"ז המשנה דמסכת עירובין ואנו לא נהגנו בזה ומי שאפשר לו תע"ב.

אות כב

מנהג רבינו האר"י ז"ל להניח השלחן במקומו בליל שבת אחר בהמ"ז והמפה פרוסה עליו וכוס של ברכה ג"כ מונח עליו והיה משאיר בו מעט יין כדי להשאיר שם ברכת ליל שבת בסוד אסוך שמן האמור באלישע הע"ה ככתוב בזוהר הקדוש וגם לסיבה זו היה משייר תחת מפה הפרוסה מעט פתיתין של פת אבל לא לחם שלם וכנז' בשער הכונות אך צריך לשמור זה מן החתולים המצויים בבית שלא יכנסו ויאכלו הפת והנזהר בכל הנז"ל תבא עליו ברכה.

אות כג

ענין הזווג והעונה של שבת הוא מצה רבה ואשרי הזוכה לעשות כל מעשי לש"ש וכבר ארז"ל בגמרא עונתן של ת"ח מליל שבת לליל שבת ורק בליל ראשון של פסח וליל ראש השנה וליל שמיני עצרת וליל שני דשבועות אפילו שחלו בשבת אין לעשות זווג בהם ע"פ ההסוד אלא רק אם הוא ליל טבילת מצוה וכל זה הוא לת"ח ואנשי מעשה אבל המון העם מי שיודע בעצמו שאינו יכול לעמוד בדבר זה שאינו יכול לכבש תאותו מותר לו לשמש אפילו בלילות החול ורק חייב חייב להזהר לפרוש סמוך לוסתה וגם בעונה של ליל שבת שהיא מצה גדולה אינה מצוה מן המבחר אלא רק אם ישמש אחר חצות לילה נמצאת אתה למד ארבעה מדרגות יש בתשמיש המטה הא' הגרוע הוא המשמש בימות החול קודם חצות לילה והב' המעולה ממנו הוא המשמש בחול אחר חצות לילה והג' המעולה ממנו המשמש בליל שבת קודם חצות והד' המעולה מכולם המשמש בליל שבת אחר חצות ואם נזדמן לו טבילת מצוה בלילי החול הרי זה משמש באותה לילה אע"פ שוא חסיד ופרוש ואינו רשאי לעכבה עד ליל שבת ועושה בזה תיקון כמו עונה של ליל שבת וכדמוכח מזוהר הקדוש דאצלו נחשב ליל טבילה כליל שבת ולכן טוב שיזהר לקיימה ג"כ אחר חצות לילה היכא דאפשר לו אבל אם חושש פן ח"ו יראה קרי אם ישן קודם תשמישי ה"ז משמש קודם שינה אילו קודם חצות וגם בלילי ר"ח ויו"ט יש מעלה בזווג ע"פ הסוד וחסידים ואנשי מעשה מקיימים בהם מצות עונה.

ודע דאיתא בספר פרי עץ חיים וז"ל מורי זלה"ה היה אמר דכל אזהרה מע"ש לע"ש הוא במשמש לשם הריון לצורך בנים וצריך להיות אז הזווג כדי שישרה בהאי טיפה נשמה קדושה עליונה מהזיווג העליון אבל אם אשתו כבר מעוברת או מניקה אין לחוש עליו כ"כ והטעם כי כל עצמה של אזהרה זו אינה אלא לבל ישפיע נשמת הנקראים צדיק ורע לו רק

נשמת דשבת כנז' אבל אם היא כבר מעוברת או מניקה בטלה טענה זו עכ"ל מהרח"ו ז"ל שם יע"ש ועוד ראיתי לרבינו מהרח"ו ז"ל בעולת תמיד דף ס"ט ע"א שדקדק מן התיקונים סוף דף צ"ג כפי החילוק נז' דיש לחלק במעוברת או מניקה יע"ש ובסה"ק מקבציאל כתבתי בס"ד דאין סתירה מדרים הנז' למה שאמרו רבינו ז"ל בשער טעמי המצות ובשער הכונות ענין הזווג של ימות החול וכתבתי דאף על פי דגם ת"ח יכולים לסמוך על דרי מהרח"ו ז"ל ספר פרי עץ חיים נז' לשמש בחול במעוברת ומניקה עכ"ז ראוי שינהגו בפרישות ולא ירגילו עצמם בכך ורק אם בדרך מקרה נזדמן להם דבר זה בחול אין לחוש.

אות כד

אפי' בחדשי העיבור וחדשי יניקה ואפי' אשה עקרה או שפסקו דמיה שאינה ראויה להוליד עוד חייב בעלה לקיים מצות עונה בה ואפילו שהוא חכם וחסיד אינו רשאי לבטל ממנה מצות עונה ואל יחשוב שבעילתו תהיה לבטלה אלא באמת גם בעילות אלו עושים פרי למעלה ויולדו מהם נשמות וכמפורש בדרי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות וז"ל אבותינו אברהם יצחק ויעקב הגם כי היו נשותיהם עקרות לא היו נמנעים מן הזווג והיו מכוונים אל זווג התדירי וכו' יע"ש והגאון חיד"א ז"ל בע"ק דף פ"ג מן זוהר הקדוש בכ"י ז"ל א"ר שמעון לעולם יקיים אדם מצות עונה בזוגתו לש"ש שכל אותם וכו' אף שהיא עקרה וזקנה אינם הולכים לאבוד אלא הקב"ה מצוה למלאך הממונה שישמרם לעת"ל ויהיה לכל א' גוף ויהיו לו בנים רבים וכו' יע"ש.

אות כה

אסור לשמש לאור הנר ואינו מספיק נתינת מחיצת סדינים של פשתן סביב המטה אלא צריך שלא יהיה אור הנר מאיר בתוך המטה כלל ועיקר וכמו שכתוב רבינו ז"ל בשער טעמי המצות דף ז' ע"א יע"ש ומלשון רז"ל מכח דאם ישן באכסדרה גדולה או על גג גדול והנר רחוק מן המטה ואין מגיע אורו למטה כלל שרי אע"פ שהוא רואה בעיניו את הנר דולק ומה שאמרו הגאון מהרש"ק ז"ל דאם משמש בכיסויו של סדין גדול ורחב שרי אין דבריו מחוורין וכאשר השגתיו בתשובה ואיש ואשתו שיש להם ילד קטן יונק וישנים בחדר וצריך להם אור בחדר שלא תוכל להניק בחושך כיצד יעשה בשבת שאינו יכול לכבות קודם תשמיש ולהדליקו אח"כ עשיתי להם תקנה שיניחו הנר בתוך חלון עמוק העשוי בכותל ויעשו לחלון דלת ובעת תשמיש יסתום הדלת ולא יראה אור הנר בחדר ואחר תשמיש יפתחנו כדי שתניק האשה לאורו.

אות כו

ודע כי המנהג פשוט פה עירנו בגדאד יע"א מזמן קדמון דהחתן שנושא בתולה משמש בליל החופה שהיא ביאה ראשונה לאור הנר אפילו הוא חכם וחסיד בלתי שום פקפוק ואני אמרתי טעם להתר זה בביאה ראשונה שהיא אינה ראויה לעבור דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה כי אם רק היא לעשותה כלי ולכן אין החיצונים מתגרים בזה ואין כאן עונש של בנים נכפים דארז"ל יען כי אותו תשמיש אינו ראוי להריון כי ענין זה הוא סגולי והא תליא בהא ודע כי אור הנר הוא חמור מאור הלבנה ועיקר הנזק יהיה מאור הנר דוקא מיהו אם אור הלבנה זורח להדיא על המטה לא ישמש אבל אם אין אור הלבנה זורח ממש על המטה אע"פ שמאירה המטה מכח אור הלבנה הרחוק ממנה מותר לשמש ע"י שיהיה מאפיל בסדין שיהיה פרוס עליו לגמרי ובשעת הדחק שהוא צריך לשמש ואור הלבנה זורח על המטה ואינו יכול להמתין עד שיעבור האור מעליה הרי זה מאפיל בסדין שיפרסנו עליו ועל אשתו עד שיהיו מוכסין בו לגמרי וש"י ובסה"ק מקבציאל העליתי דאם עלה עמוד השחר כל זמן שלא האיר היום שהוא תחלת לבישת תפילין בחול חשיב בכלל לילה ומותר לו לשמש ואין זה בכלל משמש מטתו ביום וישתדל האדם לטבול אחר תשמיש המטה ובפרט ביום שבת כדי שיקבל תוספת שבת של היום בגוף טהור.

פרשת חיי שרה

תפילת מנחה וסעודה שלישית

פתיחה

ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותינו את היי לאלפי רבבה.

י"ל תיבת את לשון יתר דהול"ל אחותנו היי לאלפי רבבה ונ"ל בס"ד דידוע דארבעה מדרגות יש במספר והם אחדים שהם בחי' עשיה ובחי' מלכות ובחי' ה"א אחרונה דשם הוי"ה ועשות שהם בחי' יצירה ובחינת חג"ת נה"י ובחי' וא"ו דשם הוי"ה ומאות שהם בחי' בריאה ובחי' בינה ובחי' הא ראשונה ואלפים שהם בחי' אצילות ובחי' חכמה ובחינת יו"ד ועוד יש מדרגה חמישית שהיא רבבות והיא בחי' עולם למעלה מאצילות ובחי' כתר ובחי' קוצו של יו"ד דשם הוי"ה ב"ה וידוע כי בבחינות שהם כנגד אחדים עשרות מאות שהם בי"ע של יניקה לחיצונים ואוה"ע כי בבי"ע יש תערובת רע אך בבחי' האלפים ורבבות אין יניקה לחיצונים כלל ועיקר ועליהם נאמר לא יגורך רע ולכן לבן וסיעתו שהם מסטרא אחרא מזלם חזי דיאן להם יניקה מאלפים ורבבות ורק רבקה שהיא בדרגא קדושה יש לה יניקה ואחיזה באלפים ורבבות ולזה אמר לה אחותנו את דייקא ר"ל את לבדך היי לאלפי רבבה משא"כ הם אין להם מגע שם ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב צאנינו מאליפות מרובבות דישראל נקראו בשם צאן דכתיב ואתנה צאן מרעיתי ולזה אמר עליהם מאליפות מרובבות שיש להם יניקה ואחיזה באלפים וברבבות ולכן כתוב שובה ה' רבבות אלפי ישראל.

ולכן במנחת שבת קודש נמשך לנו שפע והארה מכנגד הרבבות שהוא הכתר כי הכתר הוא בחי' רבבות ובמנחת שבת יתגלה אור העליון מע"ק שהוא סוד כתר הנקרא רצון כי שם הוא רצון גמור ולכן אומרים אנחנו אותה שעה פסוק ואני תפלתי לך ה' עת רצון שהוא נאמר על גלוי הארה הנז' ואין חלק ואחיזה בהארה זו דכתר שהוא כנגד מספר הרבבות אלא רק לישראל דוקא.

אות א

טעם לאמירת פסוק ואני תפלתי לך ה' עת רצון במנחת שבת מפני כי בחול בעת המנחה הוא עת צרה שמגלין דינים קשים אבל בעת מנחת שבת מתגלה בחינת הכתר העליון ומתפשט לאור עליון נקרא רצון ועי"כ נכפפים ונכנעים הדינין והגבורות ולכן נקרא עתה עת רצון וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות ויש בו עוד טעם ע"פ שפשט הנאמר במדרש אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אין אומה זו כשאר אומת כי אוה"ע כששותין ומשתכרין הולכין ופוחזין ואנחנו לא כן אלא אע"פ ששתינו ואני תפלתי לך ה' עת רצון וכנז' בלבוש.

אות ב

פסוק זה אומרים אותו אחר קדושת ובא לציון ומי שדרכו ללבוש טלית במנחה אומרו אחר שילבוש וכתב רבינו מהרש"ו ז"ל בספר חמדת ישראל פסוק זה אומר הש"ץ פעם אחד וחוזרין הקהל ואומרים אתו חוזר הש"ץ ואומרו וחוזרין הקהל לאומרו פעם שנית יע"ש ובשער הכונות ובס' פרי עץ חיים לא נזכר לאומרו שני פעמים ואולי מה שאמרו ח"י כן לאו לעיכובא אלא כך היה המנהג ביים ההם ועכ"ז כיון דנזכר דבר זה בספר ח"י אולי לעיכובא הוא לכך ראוי לכל אדם לאומרו שני עמים בזא"ז וכן אני נוהג בעזה"י ואומרים פסוק זה מעומד כנז' במב"ר ואין מכסים המצח והפנים בטולית במנחת שבת כמו שכתוב בש"ז בשם מהר"י צמח ז"ל.

אות ג

מוציאין ס"ת במנחה ועולין שלש כנגד שלשה ראשונות שהם חב"ד ושבעה שעלו בשחרית הם כנגד חג"ת נה"ם וכתבתי בסה"ק מקבציאל כמו שהזהיר רבינו ז"ל שישתדל האדם לעלות ששי בשחרית מפני שהששי הוא מעולה יותר שהוא בחינת היסוד כן ישתדל לעלות במנחה שלישי שוא בדעת שגם זה יועיל תיקון היסוד וכאשר תבין מן הרמז שלהם.

אות ד

אין אומרים קדיש אחר קריאת ס"ת במנחת שבת יען כי במנחת שבת אין מפסיקין באשרי בין קריאת ס"ת ובין קדיש דקודם העמידה לכן מהני קדיש דעמידה לזה ג"כ וכנז' בלבוש ועיין ב"ד של שלמה ז"ל סי' אב"ג יע"ש ופה בגדאד נוהגים לומר מזמור שיר ליום השבת אחר קריאת ס"ת ואומרים קדיש ומתפללים עמידה וכן המנהג בעה"ק ירושלים ושאר ארצות החיים תוב"ב.

אות ה

צריך להזהר בתפלת המנחה דשבת קודש הרבה שיש בה עליות גדולות למעלה ואע"פ שיש סידורים שכתוב בהם ומי כעמך ישראל העיקר צריך לומר כעמך ישראל וכמו שכתוב בש"ח בשם מהר"י צמ"ח בנגיד ומוה וכן הוא בסידור רבינו הרש"ש ז"ל הנמצא אתנו ומלשון שער הכונות שהזכיר כעמך ישראל אין מזה הוכחה כלל ואמרת בס"ד דגרסא של ישראל היא נכונה יותר יען כי בשמואל ב' סי' ז' כתיב כישראל ובדברי הימים סי' י"ז כתיב ישראל לכן נראה דשפיר כתב מהר"י צמ"ח ז"ל דצ"ל כישראל משום דזהו פסוק דנביאים וכיוצא בזה מצינו באמירת מגדול ישועות מלכו בבהמ"ז דבשבת אומרים מגדול כמו שכתוב בנביאים ובחול מגדיל כמו שכתוב בכתובים.

אות ו

מה שאומרים בעמידה יכירו בניך וידעו כי מאתך מנוחתם צריך לכיין בתיבת מאתך מאתך ר' שהוא כתר מנוחתם כי במנחת שבת נמשך הארה מן הכתר ולכן אנחנו אומרים עתה יכירו בניך שהם ישראל וידעו כי מאתך ר' שהיא הכתר משם נמשך להם מנוחתם עתה בשעה זו וכמפורש בדברי האר"י ז"ל בשער הכונות.

אות ז

באומרו ועל מנוחתם יקדישו את שמך יכוין למסור נפשו על קידוש השם ויש סוד גדול בדבר זה שיש צורך גדול עתה במסירת נפש על קידוש השם וכמפורש בשער הכונות.

אות ח

ענין הקדושה של חזרת תפלת מנחה דשבת יש בה סוד גדול כי עתה הקדושה הזאת נמשכת ממקום עליון וגבוה מאד וכמו שאמרו רז"ל בשער הכונות על כן צריך להזהר בה מאד בכוונתה.

אות ט

ענין ג"פ צדקתך וכו' לפי הפשט אומרים אותם במנחת שבת כנגד שלשה צדיקים יוסף הע"ה ומרע"ה ודוד הע"ה שנפטרו בשבת אך טעם העקרי ע"פ הסוד הוא כי צריכין אנחנו עתה לעורר ע"י נשמות שלשה צדיקים הנז' תיקון גדול הצריך לעת עתה במנחת שבת כי לעת עתה צריכה המלכות להעלות אורות מ"ן למקום עליון וגבוה וצריכה לשלשה נשמות של שלשה צדיקים הנז' שיעלו גם הם אורות מ"ן עמה ואם חל שבת בר"ח אינה צריכה המלכות אל עליית השלשה צדיקים הנז' שיהיו מעלים עמה ולכן אין אומרים ג"פ צ"צ הנז' בשבת שחל בר"ח וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות והמנהג פשוט דגם כשחל שבת ביו"ט וחנוכה ושאר ימים שאין אומרים בהם תחנה בחול דאי אומרים צ"צ ולא עוד אלא גם אם חלו ימים שאי אומרים בהם תחנה ביום ראשון בשבת נמי אין אומרים צ"צ ביום שבת ועל זה אין בידינו טעם לידע איך נעשה באותו שבת התיקון הנז' הצריך למלכות ע"י שלשה צדיקים האמירת ג"פ הנז' ועיין אמת ליעקב ניוו ז"ל דף ק"ב ע"ד סי' יו"ד וכתב לי הרה"ג מהר"א מני נר"ו שמצא בכ"י של הרב יר"א ז"ל וז"ל מנהג קדום בבית אל יכב"ץ לכוין כל הכונות בלב בין החזרה לקדיש וכן הוא באמירת צ"ץ מכונים הכונות הנז' במחשבה חוץ מר"ח שאין מכונים שום כונה בין החזרה לקדיש עכ"ל הרב היר"א ז"ל.

אות י

בסעודת המנחה קודם שתטול ידיך המוציא תאמר בקו"ר ובשמחה רבה אתקינו סעודתא דמהימנותא שלימתא חדוותא דמלכא קדישא אתקינו סעודתא דמלכא דא היא סעודתא דז"א וכנז' בשער הכונות ודע כי שמעתי שהחסידיים המקובלים בעה"ק תוב"ב אין אומרים זעיר אנפין בפירוש אלא אומרים ז"א בר"ת דוקא הן בלימודם בקבלה הן באתקינו וכו' הנז' וקשיא לי על דבריהם מפיוט בני היכלא דכסיפין שתיקנו רבינו האר"י ז"ל ומשם ראה דהיה אומר זעיר אנפין בפירוש להשלים המשקל ואין לומר דרבינו האר"י ז"ל שאני דאדרבא להיותו גדול מאד דיבורו פועל יותר ואית ליה למיחד טפי משאר אדם ובספר כ"מ איתא וז"ל להיות שהשעה זאת הז"א עולה בעלייתה גדולה עד הדיקנא אין מן הראוי שנזכיר אותו בתואר זה של זעיר אנפין לכן לעת עתה יאמרו זהיר אנפין עכ"ל ואני נוהג לסיים דא היא סעודתא דמלכא קדישא בלבד ולפעמים אני מסיים דא היא סעודתא דמלכא קדישא זהיר אנפין.

אות יא

אין בחינת קידוש על היין בסעודה זו לפי ששורש סעודה זו היא במקום עליון וגבוה מאד שאין שם בחינת יין שהוא דין וגבורה ועכ"ז באמצע אכילת הסעודה הזו צריך לשתות יין ולברך עליו בפה"ג אבל לא לקדש עליו בקדוש היום בתחילת הסעודה כבשאר הסעודות וכמו שכתוב כל זה בשער הכונות דף ק"י יע"ש ובסה"ק מקבציאל נסתפקתי אם אין לו

אלא כוס אחד בלבד מה יעשה אם ישתהו בתוך הסעודה ויברך בהמ"ז בלא כוס או עדיף טפי לברך בהמ"ז על הכוס ולא ישתה בתוך הסעודה והעליתי דעדיף טפי להניו לבהמ"ז ואף על פי דמצות כוס זה של תוך הסעודה זמנה קודם כוס ברכת המזון כיון דמצות כוס ברכת המזון עדיפה ממצוה זו נדחית מפניה והבאתי בס"ד ראייה לזה מגמרא דיומא דף ל"ד בפלוגתא דת"ק ורבי דכתבו התוספות איכא בינייהו צבור שלא היה להם נכסים אלא לאחד וכו' דלפ"ז נמצא למאן דאמר מר של ערבית משל שחרית אף על פי דעתה של ערבית היא לפנינו ובידינו עכ"ז אין מקריבין הנסכים עתה אלא משהים אותם עד שחרית משום דעדיף טפי וכן הענין למאן דאמר הב' ולכן גם בנ"ד אע"פ שהוא יושב בתוך הסעודה ומצוה זו דשתיית הכוס לפנינו מניח הכוס לבהמ"ז משום דעדיף טפי.

אות יב

בתוך הסעודה צריך להביא שתי אגודות ההדס ותברך ותריח בהם וכמו שכתוב בשער הכונות ונ"ל דצריך לומר ג"כ זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כמו בשחרית ואין מנהגינו להקיף השולחן במנחת שבת יען כי לא נתפרש דבר זה בדברי רבינו האר"י ז"ל על סעודה זו אך ודאי צריך להניח י"ב ככרות כפי הסוד כמו סעודת הלילה ושחרית וגם צריך אני מפות אחת למעלה מן הלחם ואחת למטה דאף על פי דבסעודה זו ליכא קידוש ובטל טעם בושת הפת הא איתא עוד שני טעמים דשייכי גם בסעודה זו ובענין נט"י יעשה כמו שכתוב לעיל וכתב בספר בני יששכר שיש קבלה בידם לומר בסעודה שלישית שלשה פעמים מזמור ה' רועי.

אות יג

אחד האיש ואחד האשה חייבין לקיים סעודה שלישית בפת ועל השלחן כסעודה ראשונה ושניה באין הפרש ואפילו חל יו"ט להיות במוצאי שבת ג"כ צריך לקיים סעודה שלישית בפת ויזהרו לומר תפילת יהא רעוא קודם שיטול ידיו לסעודה זו והפיוט של בני היכלא דכסופין שסידר רבינו האר"י ז"ל לסעודה זו שמעתי שיש חסידים נמנעים לאומרו מפני הפחד שנזכר בו דברים כנגד הקליפות ואורים שיראים להתגרות בקליפות ורבינו האר"י ז"ל המחבר הפיוט שאני דרב חיליה ונ"ל דהנהוג לאומרו לא יבטל מנהגו ורק יזהר לומר מן פסוק קריבו ללי וכו' בלחש ממש עד פסוק הרי השתא וכשיתחיל בפסוק הרי השתא יגביה קולו והכי עדיף ואין בזה מיחוש ואנחנו אין נוהגים לאומרו כלל.

אות יד

זמן סעודה שלישית אחר תפילת המנחה ואם נאנס ועשאה קודם יצא בדיעבד ובלבד שלא יעשנה קודם שש שעות ומחצה דאז היא בכלל שחרית ולפי הסוד שגילה רבינו האר"י בזה נראה דאם עשאה קודם תפילת המנחה לא יצא י"ח גם בדיעבד.

פרשת תולדות

תפילת שחרית מוסף והוצאת ספר תורה

פתיחה

ואל שדי יברך אותך.

נ"ל בס"ד הנה ברכה זו שבירך יצחק את יעקב באחרונה מתחלת באות וא"ו ומסיימת באות מ"ם רמז למילוי שם הוי"ה דיודי"ן שעולה מספר מ"ו אבל ברכה ראשונה שבירכו בויתן לך האלהים מתחלת באות וא"ו ומסיימת באות כ"ף הרי כ"ו כמנין שם הוי"ה כפשוטו נמצא תחלה ברכו כנגד מספר הפשוט ואח"כ ברכו כנגד מספר המלוי שהוא מ"ו דהוא מלוי ע"ב שעולה חסד וידוע מה שאמרו בזוהר הקדוש בפרשה זו דף קמ"ו דיעקב וזרעו לא נשתמשו בעוה"ז אלא בברכה אחרונה של יצחק והיא זו אבל ברכה ראשונה שמורה לימות המשיח ומזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום חלק תיבות שלום לשתיים וקרי בה של ו"מ כלומר יברכם עתה בזה"ז בברכה של ו"מ שהיא ברכה של ואל שדי המתחלת באות וא"ו ומסיימת באות מ"ם ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב תביאמו ותטעמו בהר נחלת מכוון לשבתך פעלת ה' קרי בה תביא מ"ו ותטע מ"ו דהיינו ברכת ואל שדי שראשה וא"ו וסופה מ"ם בהר נחלתך ר"ל קודם ביאת המשיח שאז נחלתך שהוא בהמ"ק נקרא הר אך כשיהיה מכוון לשבתך שבית שלישי נקרא בית אז פעלת ה' כלומר תפעול בברכה ראשונה של ויתן לך האלהים שראשה וא"ו וסופה כ"ף כמנין שמך ה'.

ואמר ויתן לך את ברכת אברהם לפי שיצחק מדתו גבורה שהיא מדת לילה ויש לאוה"ע יניקה ממנה אך אברהם מדתו חסד שהוא מדת יום ואין לאוה"ע יניקה ממנו ולזה אמר אע"פ שאני הגבורה מברך אותך ואומר לך שיתן לך ברכת אברהם שהוא החסד מדת היום וכמו שכתוב וישכם אברהם בבוקר לך ולזרעך אתך כי מזה אין יניקה לזולתכם אלא יהיו לך לבדך ואין לזרים אתכם שהיא השפעה מעולה וגדולה דאפילו בשבת שכולו קודש יש מעלה גדולה בתוספת נר"ן של היום על תוספת נר"ן של הלילה כי זו בחי' נוקבה וזו בחי' דוכרא.

אות א

התוספת של נר"ן דבחי' לילה כבר ביארנו מקום קבלתם ועתה נבאר מקום תוספת נר"ן של היום שהם מעולים וגדולים מן הלילה והוא באמירת נשמת כל חי תכוין להכין עצמך לקבל עתה תוספת נפש של היום גם צריך שתכוין בר"ת נשמת כל חי עולה מספר שלשה היו"ת וגם תכוין כל חי עולה מספר אה"ה יהו"ה אה"ה והם מספר חיים וכונות אלו הם תמורת התפילין כי ה"ס התפילין הנקראים חיי המלך וכמו שכתוב בדברי רבינו האר"י ז"ל וכתב הרב מהרד"ף ז"ל במכתם לדוד ס' י"ג הבא לומר ק"ש בשבת ואל אמר תחילה נשמת כל חי דומה קצת לי סודו לקורא ק"ש בלא תפילין ע"ש ולכן צריך להזהר בכונות אלו אפילו הוא אדם שוט גם יכוין באמירת נשמת כל חי להמשיך תוספת קדושת שבת בעולם היצירה כי תיקון נשמת כלי חי הוא בסדר הזמירות שהם ביצירה וזו הכונה צריך לכוון אותה מלבד אותה שכתבנו לכוין באמירת נשמת כל חי לקבל תוספת נפש יתירה דבחינת היום וטוב שהאדם ירשום כל כונות אלו בסידור שיבדו כדי שתהיה כונתם בנקל עליו כי כל זה צריך לכוין בשלש תיבות אלו שהם נשמת כל חי ויארץ בהם עד שישלים כל כונות הנז' בהם.

אות ב

מי ששכח לומר נשמת ובירך ברכת ישתבח אחר שירת הים כמעשהו בחול כתב הרב מכתם לדוד דאם נזכר קודם ברכו אכתי זמניה הוא ע"ש ובסה"ק מקבציאל העליתי אע"פ ששמע הקדיש וענה ברוך ה' המבורך כל עוד שלא התחיל בברכת יוצר אור יאמר נשמת כדי לקבל תוספת הנפש כי עיקר קבלת תוספת הנפש ביום הוא באמירת נשמת כל חי ולא בברכו ורק אם התחיל ברכת יוצר אור אין לו להפסיק לומר נשמת אלא אומרה אחר התפלה בלא אמירת ברכת ישתבח מיהו נ"ל דאם נזכר בברכות ק"ש קודם שחותם גאל ישראל יהרהר בלבו שמונה תיבות אלו נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלהינו ובעת שמהרהר בהם יהרהר ג"כ בקבלת תוספת הנפש וכמו שכתוב השומע קדושה מש"ץ והוא בתוך תפילת העמידה וכן כיוצא בזה בדיני ברכות שאינו יכול לברכם בפה.

אות ג

שבח זה דנשמת כל חי הוא יקר ומעולה מאד וצריך לאומרו בנעימה והוא מסוגל על כל צרה שהאדם עומד בה שידור נדר לומר אחר הצלתו מהצרה שבח זה של נשמת כל חי ויעיל לו וכמו שכתוב בשם ר"י החסיד ז"ל ונזכר בתחילתו נשמה ורוח כי לא זכו לנשמה ורוח אלא ישראל אבל אוה"ע אין להם אלא נפש מצד הקליפה ועל שבח זה נאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ונודע דסוד נשמת כל חי הוא בחינת תוספת קדושת שבת בעולם היצירה.

ברכת יוצר דשבת הוא בחינת תוספת קדושת שבת בעול הבריאה כי כל סדר יוצר הוא בבריאה וכמו שכתוב בשער הכונות ושבח לאל אשר שבת הוא שבח שנזכר בו עליו השבת ומה שאמרו וביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו הכונה כי בחינת ה"א הראשונה דשם הוי"ה ב"ה מקננת בבריאה בחינת וא"ו ביצירה וכל זה בימות החול אבל ביום שבת בחינת וא"ו שבשם נתעלה מן היצירה וישב על כסא כבודו בבריאה ולזה אמר וביום השביעי כלומר וא"א ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו וכנ"ל בשער הכונות וצריך לומר דעת ותבונה טובים הודו וכן נותנים לו כל צבא מרום וכן צריך לומר שרפים וחיות ואופני הקודש וכנ"ל בשער הכונות ומ"ש קרא לשמש יזרח ר"ל זימן וקידש כמו ראו קרא ה' בשם בצלאל וכן ישראל מקוראי כלומר השמש לא היה מזריח אור לתחתונים לולא כי זמן וקידש אותו השי"ת לכך ואומרו ראה והתקין צורת הלבנה נ"ל בס"ד מלת ראה ע"ד מה שאמרו הרמב"ן ז"ל בפסוק וירא אלהים את האור כי טוב כי הרצון בקיום יקרא ראה שהוא כעני וראיתי אני דקהלת וכן ותרא האשה כי טוב העץ למאכל שהוא כענין שאמרו רואה אני את דברי אדמון וכמוהו ויאמר המלך אל צדוק הכהן הרואה אתה שובה העיר בשלום וכן כאן אמר וירא אלהי את האור כי טוב שרצה בקיומו לעד עכ"ל ז"ל וכן הענין כאן אור ראה והתקין ר"ל חץ ורצה להתקין צורת הלבנה שגזר בהם הקיום והם עומדים בחפצו שאם יתפרד מהם חפצו ורצונו רגע יהיו לאין.

אות ח

אם התחיל המאיר לארץ במקום הכל יודוך כמנהגו בחול אם לא נזכר אלא עד אחר שהתחיל אל ברוך גדול דעה וכו' יגמור כל אלא ביתא דאל ברוך וכו' ויחזור ויאמר מן הכל יודוך על הסדר של שבת ואילו אם לא נזכר אלא עד אחר שהתחיל לאל ברוך נעימות כל שלא חתם עדיין בא"י יצר המאורות צריך לחזור ולומר מן הכל יודוך על הסדר ודלא כמי שכתב דאינו חוזר לומר אלא לאל אשר שבת או אל אדון על כל המעשים יען כי באמת אמירת הכל יודוך הוא צורך גדול בשבת דכאן נרמזים שבעה היכלות דבריאה הנפתחים ביום שבת והם נרמזים בששה פעמים הכל הנזכרים בברכה זו דהכל לשון היכל וסדר מקום הרמז שלהם מפורש בשער הכונות על כן צרי להתחיל מן הכל יודוך ונ"ל בס"ד לומר עוד טוב להתחיל מן עושה ובורא את הכל דאע"פ שתיבות אלו ישנם ביוצר דחול וכבר אמרם מכל מקום מאחר שהפסיק ביניהם באמירת המאיר לארץ ולדרים וכו' יותר טוב ונכון לחזור לאומרם כדי לחברם עם הכל יודוך כי הרמז של שבעה היכלות מתחיל מן הכל של ובורא את הכל ואחריו רמז של הכל יודוך.

אות ט

היכא דאמר יוצר דחול ולא נזכר אלא עד שחתם הברכה דיוצר המאורות אינו חוזר לומר הסדר של שב אלא גומר ברכת אהבת עולם ועיין ש"ץ דף כ"ח יע"ש ונ"ל שיחזור לומר כל סדר היוצר דשבת בהרהור הלב וגם הברכות יהרהר בלב וכל שהוא בהרהור יש בו תועלת ואין בו דין הפסק ולא ברכה לבטלה וכמו שכתוב במ"א.

אות י

גם בשבת צריך לסמוך גאולה לתפילה ולא יפסיק אילו לקדיש וקדושה וברכו ויזהר שלא יטעה להתפלל של חול ואם טעה ידאג כל אותו ויפשפש במעשיו ואם טעה והתפלל תפלת חול ונזכר באמצע הברכה יגמור אותה ברכה שטעה בה ואח"כ חוזר לשל שבת ואם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר תיבת חונן הו"ל התחיל בשל חול אם הוא בתפילת שחרית שאינה מתחלת באתה אבל אם הוא בתפלת ערבית ומנחה שמתחילים באתה אינו גומר אתה חונן אלא מסיים בשל שבת כיון שנזכר קודם שאמר תיבת חונן אבל אם היה יודע וזוכר שהוא שבת ושלא בכונה התחיל תיבת אתה אפילו אם הוא בתפילת שחרית שאינה פוטרת באתה אינו גומר אתה חונן דחשבינן ליה כטעה בתפילת שבת בין זו לזו שהרי יכול לומר אתה קדשת או אתה אחד ולכן עתה יאמר תיכף ישמח משה ושליח ציבור שטעה בחזרה והתחיל בשל חול ונזכר אינו גומר הברכה של חול אלא פוסק ומתחיל בשל שבת כי דין זה לא נאמר אלא בתפילת לחש ולא בתפלת החזרה.

אות יא

טעה והתפלל של חול בשבת ולא הזכיר של שבת אם הגיע לעושה שלום אע"פ שלא עקר רגליו חוזר לראש ואם לא הגיע לעושה שלום אע"פ שסיים תפלתו אינו חוזר אלא לשל שבת ואם טעה והתפלל של חול ולא נזכר אלא עד אחר שהתפלל מוסף אע"פ דיש מי שכתב שאינו חוזר להתפלל שחרית של שבת מכל מקום הנכון הוא דיתפלל מנחה שתיים כדין מי ששכח להזכיר ר"ח בשחרית ונזכר אחר מוסף שפסק הרשב"א ז"ל דיתפלל מנחה שתיים וכנז' בשירי ברכה ועיין בית מנוחה אות ד' יע"ש.

אות יב

אם בליל שבת התפלל של י"ח בלבד ולא הזכיר שבת אם שמע משליח ציבור ברכה מעין שבע מראש ועד סוף יצא ואם לאו חוזר ומתפלל ולכן שליח ציבור עצמו שטעה בלחש שלו יוצא י"ח בברכה מעין שבע ואם האדם מסתפק אם טעה והתפלל של חול או לאו אינו חוזר להתפלל דאמרינן מסתמא התפלל של שבת כי חומרנו של יום גורם דרמי אנפשיה בעת תפלה ומדכר להתפלל תפילת שבת.

אות יג

כשעומד להתפלל שחרית אחר שאומר פסוק אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתיך יכוין לקבל תוספת הרוח של בחינת היום ויכוין לקבל זה קודם שיתחיל בברכת אבות וכמו שכתוב בשער הכונות וכתבתי בסה"ק מקבציאל שאם שכח לכוין כונה הנז' של קבלת תוספת הרוח יש לו תקנה לכוין אותה בתחילת תפילת מוסף אחר שיאמר פסוק אדני שפתי תפתח וכו'.

אות יד

בעמידה של שחרית דשבת כשאומרים חמדת ימים אותו קראת אין מסיימים זכר למעשה בראשית ורק בערבית ומוסף אומרים זכר למעשה בראשית ובספר משנת חסידים נתן טעם לזה ע"פ הסוד אך בדברי רבינו האר"י ז"ל לא נמצא טעם מפורש על זה.

אות טו

בשבת אור החזן קודם הוצאת ס"ת אתה הראת לדעת וכו', והם ה' פסוקים כנגד שבעה העולים לס"ת והמפטיר וביו"ט מדלגין ב' פסוקים ומתחילין מן יהי' ה' אלהינו עמנו ובחול אומר ג"פ בלבד כנגד ג' העולים וכנז' בש"ץ והמוסיפין וגורעין אין להם על מה שיסמוכו וצריך כל אדם לומר בריך שמיה דמארי עלמא בעת הוצאת ס"ת מן ההיכל בין בשבת בין ביו"ט בין ביוה"כ ובכסא אליהו כתוב שיאמר אותו גם בר"ח מפני שגם בר"ח אומרים כתר בקדושת מוסף ולכן מצי למימר נוסח נז' בריך כתרך ואתרך משא"כ בחול אין טעם לאומר.

אות טז

כשמוציאין ס"ת מן ההיכל פותחין אותו ומראין אותו לכל הקהל וצריך שכלום ישתחוו לס"ת כשהוא פתוח אפילו נשים וטף ויאמרו וזאת התורה וכו', אל שדי אמת משה אמת ותורתו אמת והטעם כי התורה נתנה לנו מעולם הבריאה ששם מאיר א"ל שד"י ושם סוד הבינה שהוא סוד שם אהי"ה שמספרו כ"א וכ"א פעמים אהי"ה עולה מספר אמת ולכן משה שנתנה תורה על ידו ונקראת על שמו הנה מספר שמו עולה א"ל שד"י ואם האדם עומד במקום שאינו יכול להפסיק בדיבור ישתחוה בלבד וראיתי בספר אחד שכתוב שם טוב שיסתכל האדם בתיבה שיהא אות ראשון שלה כמו אות ראשון שבשמו ומ"כ שבשבת בשחרית ישתחוה לס"ת שבעה השתחוויות כנגד העולין וכן כל זמן יהיו השתחוויות כנגד העולין לס"ת ונכון הוא.

והנה בשער הכונות מפורש מנהגו של רבינו האר"י ז"ל בהוצאת ס"ת כך היא מנשק הס"ת ומלווהו ללכת אחריו כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו ואח"כ היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שיהיו פותחין את הס"ת ומראי אותו לקהל ואז היה מסתכל באותיות הס"ת ממש והיה אומר שע"י הסתכלות האדם מקרוב כ"כ שיוכל לקרוא האותיות היטב עי"ז נמשך אור גדול אל האדם ואח"כ היה חוזר למקומו הראשון ויושב שם מיושב עד סיום קריאת הפרשה ולא כאותם הנוהגים לעמוד בקריאת הס"ת ע"כ יע"ש ופה עירנו בגדאד נוהגין לפתוח הס"ת להראותו לקהל בעת שמוציאו מן הארגז שבכותל בתוך ההיכל ופתיחה זו אינה נראית לכל הקהל ואח"כ מוליכין הס"ת לתיבה אשר באמצע בית הכנסת ופותחין אותו ומראין לקהל בארבע רוחות התיבה שני פעמים בזא"ז ואח"כ מניחים אותו על הכסא שבראש התיבה לקרות בו ואחר שגומרין הקריאה סוגרין התיק ואין פותחין אותו להראותו לקהל בעת שמוליכין אותו מן התיבה להיכל כמנהג מקומות אחרים שזכר מור"ם ז"ל בהגהה ואני אמרתי מנהג עירנו שלא לפתוח עם שנית הס"ת כשמחזירין אותו להיכל הוא מנהג יפה ומתוקן ע"פ הסוד יען כי מפורש בדברי רבינו ז"ל בשער הכונות דפתיחת הס"ת הוא שיתגלה הארת התורה הכתובה בתוכו לחוץ אל כל הקהל ואח"כ בעת שקורין בתורה אז יוצא האור שבתוכו לחוץ שהוא התורה עצמה שנקראת אור וכתב עוד שם אח"ז וז"ל והנה הארה זו אינה נשארת כך רק לפי שעה ואח"כ חוזרין מתעלמים בפנים כמתחילה ולכן תיכף אחר הקריאה סוגרין הס"ת ומחזירין אוו למקומו תוך ההיכל עכ"ל ולפ"ז נראה מנהג עירנו נכון שסוגרין אותו תיכף אחר הקריאה ותו אין טעם לפתיחתו אחר שעשו בסגירה רמז להתעלמות הצורות בפנים.

אות יז

בשבת עולין לס"ת שבעה חוץ מן המפטיר והם כנגד חג"ת נהי"ם וזה סדר מעלתם על פי הסוד הששי גדול מכולם שהוא כנגד היסוד והשני לו במעלה הוא השלישי שהוא כנגד תפארת והשלישי במעלה הכהן שהוא כנגד חסד ואחריו הלוי הלוי שהוא כנגד גבורה ואחרי ד' שהוא כנגד נצח ואחריו החמישי שהוא כנגד הוד ואחריו השביעי שהוא כנגד מלכות ולכן קטן עולה למנין שבעה שביעי דוקא ובמנחה שבת קורין שלשה כנגד חב"ד וביו"ט חמשה הראשון כנגד נצח דחכמה והשני נצח דבינה והשלישי הוד דחכמה והרביעי הוד דבינה והחמישי יסוד דחכמה וכנז' בשער הכונות ולפ"ז ביו"ט החמישי גדול מכולם וכתבו הפוסקים סימן לשלשה דמנחת שבת וב' וה' פסוק יברכך ה' וישמרך שהוא שלשה תיבות וסימן לעולים ביו"ט שהם חמשה פסוק יאר ה' וגו' וסימן לעולים בשחרית דשבת ישא ה' פניו וגו' ונ"ל שסימן לעולים של יוה"כ שהם ששה פסוק ושמו את שמי על בני ישראל דעד כאן נשלם הצווי ותיבות ואני אברכם אינם בכלל הצווי ועוד כיון דישראל דיש בתפארת ישראל הרי נשלם כאן הפסוק דכל אתנ"ח נחשב סוף פוסק כנודע.

אות יח

העולה לס"ת יראה תחלה מקום הקריאה ויסתכל בפסוק הראשון שעתיד לקרות ואח"כ יכסה הכתב במה ויברך ברכה אחרונה ויזהר בעת שמברך לאחוז בס"ת עצמו ע"י המפה ולא בתיק ויניח שתי ידיו בעת הברכה אחת מצד זה ואחת מצד זה ויכוין לכולל השמאל ביין ואחר שגומר הברכה שלפניה מסיר יד השמאל וישאר אוחז ביד ימין בלבד ע"י מפה וכמו שכתוב רבינו ז"ל כל זה בשער הכונות וכתב שם מהרש"ו ז"ל דאי חיוב לאחוז הס"ת במטפחת אלא רק בעת קריאת התורה בציבור שאז מתגלים האורות העליונים כאמור אבל שלא בשעת קריאת ס"ת כגון שצריך לתקנו או שאוחזו לצורך אחר אין כאן חיוב לאחוז בו ע"י המטפחת יע"ש ונ"ל בשעה שהוא פותח הס"ת להראות הכתב להקהל ורואה שאינו פתוח באותה פרשה שקורין בה וצריך לגלול בו שנים או שלש דפים דצריך ליהזר לאחוז ע"י המטפחת גם לפ"ד מהרש"ו ז"ל יען כי מפורש בדברי רבינו ז"ל דבעת שפותח הס"ת בהיכל כדי לקרות מתגלית הארת התורה הכתובה בתוכו לחוץ אל כל הקהל בסוד בקיעה השנית כנז' בשער הכונות ולכן צריך להזהר בזה מאותה שעה וכן יזהר הש"צ בעת שקורא בו בציבור ונשלם הדף שפתוח לפניו שצריך למשוך היריעה מדף לדף עד סיום הפרשה דצריך להזהר שיאחז ביריעה ע"י המטפחת.

אות יט

אם הוא באמצע ק"ש וקראוהו לס"ת אפילו שקראוהו בשמו לא יעלה אלא דוקא אם יודע בעצמו שיוכל לגמור הק"ש בדרך הילוכו עד שיגיע אצל הס"ת ואם הוא עומד בברכות ק"ש וקראוהו בשמו העליתי בסה"ק רב פעלים בתשובה בס"ד שיוכל לעלות ועשיתי כמה ס"ס וכולם מתהפכים.

אות כ

העולה לס"ת לא יסמוך עצמו על העמוד או על כסא התיבה וכן החזן הקורא יזהר בכך ובזה"ז דנוהגין דהחזן הוא הקורא יזהר העולה לקרות עם החזן בלחש שלא ישמיע לאזניו והעולה אומר קודם הברכה ברכו את ה' המבורך והקהל עונים ברוך ה' וכו' ופה עירנו נוהגים לומר רבנן ברכו את ה' המבורך ויכוין בברכה אחרונה אשר נתן לנו תורת אמת זו תורה שבכתב וחיי עולם נטע בתוכינו זו תורה שבע"פ וישתדל האדם לעלות לס"ת לפחות פעם אחת בחודש וכל העולה לס"ת יעלה בדרך קצרה וירד בדרך ארוכה ואסור לאדם לצאת ולהניח הס"ת פתוח אפילו בין גברא לגברא ומתוך דוחק שרי בין גברא לגברא ואם קורין לאדם ששומע קריאת ס"ת בבית הכנסת זו כדי שילך ויעלה לס"ת אחרת בבית

הכנסת אחרת מותר לצאת אפילו באמצע הקריאה כיון דגם הוא הולך לקרות בתורה וכ"ש היכא דהציבור של ביהכ"נ אחרת ממתנינים עליו לבא.

אות כא

אבל בתוך י"ב חודש על או"א תועיל עליית הבן למפטיר יותר טוב מעליית המשלים וכ"ש אם הוא מפטיר בקרבנות המוספים וכ"ש אם הוא מפטיר דזכור ופרה די"א שהם דאורייתא.

אות כב

אחר קריאת התורה יתפללו מוסף ויאמרו נוסח תכנת שהוא מיוסד על אלא ביתא בסדר תשר"ק ובסופו חמש תיבות בסדר אותיות מנצפ"ך ויש סידורים שנדפס בה דברים יתרים על חמשה אותיות דמנצפ"ך ואי ראוי לאומרם דאין בזה טעם.

אות כג

בחזרה בציבור יאמר קדושת כתר וכשאומר החזן תיבת איה יאריך בה הרבה כדי שכל אדם יכוין אותה שעה לקבלת תוספת נשמה של בחינת היום וקבלה זו צריכה להיות בתיבת איה דוקא לכן צריך הש"ץ להאריך בה בניגון ואם האדם עודנו בעמידה בלחש ושמע שש"ץ אומר קדושה ישתוק וישמע וכיון בהרהור הלב בקבלת תוספת נשמה בתיבת איה וכשיאמר פסוק שמע ישראל בקדושת מוסף יכוין לקבל עליו למסור עצמו על קדוש השם ואשרי הזוכה לעשות קבלה זו באמת ובתמים ועליו תבא ברכת טוב.

פרשת ויצא

מוצאי שבת

פתיחה

ויקח יעקב אבן וירימה מצבה ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים וכו'.

צריך להבין מה רמז יעקב אע"ה בדבר זה שלקח הוא תחלה אבן אחת גדולה וירימה מצבה דכיון דאמר מצבה משמע דהיתה אבן גדולה ואח"כ אמר לאחיו שהם בניו לקטו אבנים קטני להניחם אל אותה האבן הגדולה או סמוך לה ועשו מזה גל והלא דבר הוא מה כוי לרמוז בכל זה ונ"ל בס"ד דידוע ישראל נקראו בשם אבן דכתיב משם רועה אבן ישראל ופרשנו הטעם דנקראו אבן מפני כי האבן אשר תמצאנה למטה בקרקע מדרס כף רגל הנה אפשר שתעלה למעלה שיבנו אותה בכיפת המגדל אשר יושב המלך בתוכו ונמצא עומד למעלה מראשו של מלך והוא הדבר אשר דבר הכתוב אבן מאסו הבונים היתה

לראש פנה כן ישראל אשר ירדו לגלות לבירא עמיקתא והיו למדרס כף רגל אז יתעלו בתכלית ויתקים בהם ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ אך ידוע לא גלו ישראל ונעשו מדרס כף רגל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים כי א"א לישראל בלי תוספת יען כי ישראל נקראו קודש דכתיב קודש ישראל לה' וכל קודש צריך לו תוספת כי צריך להוסיף מחול על הקודש בכל מקום ולכן יעקב אע"ה לקח תחלה אבן אחת גדולה הרומזת לישראל עצמם שהם גוי אחד בארץ ואמר לבניו לקטו אבנים רמז לגרים שצריכים להשתדל לקבץ גרים תמיד בכל דור ודור כדי להוסיף מחול על הקודש כי זהו כבודו של קודש לעשות לו תוספת מן החול בכ"מ ולכן השבת שקראו הכתוב קודש צרי לעשות לו תוספת מן החול הן בכניסתו הן ביציאתו.

אות א

מאחרין תלת ערבית כדי להוסיף מחול על הקודש וצריך להוסיף זמן שהוא ודאי לילה ופה עירנו בגדאד יע"א נוהגים להמתין עד שיעבור שיש שעה מקריאת המוגרב ועט"ר אדוני אבי זלה"ה היה ממיר המתין חצי שעה ועכ"פ אין רשאים לפחות מן שליש שעה שהוא עשרים דקים אחר קריאת המוגרב כיון שנהגו בכך וכתב הרב ברכ"י ז"ל שמצא בכת"י מהרח"ו ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל טוב שיהיה האדם מושך ומאריך בעניית ברוך ה' המבורך לעולם ועד באפוקי שבתא ויועיל להצלחה.

אות ב

להרמב"ם ז"ל מצות עשה מן התורה לקדש השבת בדברים ביציאתו ולשאר פוסקים הוא מד"ס ולכן תקנו אנשי כנה"ג נוסח אתה חוננתנו לאומרו בתפלה ובזה מקיים האדם מצות לקדש השבת בדברים ואח"כ חזרו ותקנו חז"ל לקדשו על הכוס ותקנו נוסח ברכת ההבדלה על הכוס מלבד אמירת אתה חוננתנו, אשר אומרים בתפלה וצריך להשתדל להבדיל על הכוס ולחזור אחריו כדרך שמחזירין על מצות שהם חובת הגוף אע"פ שאמר אתה חוננתנו ורק אם א"א לו למצוא כוס להבדיל עליו אז יוצא י"ח באתה חוננתנו שבתפילה וחז"ל קבעו ההבדלה בברכת אתה חונן מפני שיש לה דמיון עמה ואם שכח יכול לברך על האור שהוציאו ישראל עתה במה שאמרו מאבנים וכיוצא, חוץ ממוצאי יוה"כ דאין מברכים על זה אלא רק על אור ששבת דהתם יש טעם אחר לברכה זו ועששית שהדליקה מע"ש ונשארה דלוקה במה שאמרו מברך עליה אבל נר שהודלק בשבת עמו כיון דהודלק באיסור אין מברכים עליו במה שאמרו ואפילו הדליקו נכרי לצורך עצמו אי מברכים עליו מפני שאם היה ישראל מדליקו היה עובר עליו והרי זה דינו כנר שהדליקו ישראל ואם בירך על נר זה שהדליקו ישראל או הנכרי בשבת צריך לחזור ולברך על אור

אחר מיהו אם הדליק ישראל או הנכרי את הנר בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה או לצור
חיה שהיו צריכים לנר אין זו מלאכת עבירה ומברכים על נר זה במה שאמרו.

אות יג

נכרי שהדליק במה שאמרו את הנר מנר של ישראל מברכים עלו אבל אם הנכרי הדליק
את הנר מנר של נכרי אין מברכים עליו גזרה שמא יבאו לברך על נר שהדליק הנכרי
בשבת ובדיעבד אם עבר ובירך על נר זה אין צריך לחזור ולברך ואם הנכרי הוציא אור
במה שאמרו מאבנים וכיוצא והדליק הנכרי את הנר מזה האש שהוציאו הנכרי י"א דמותר
לברך עליו ויש אוסרים ולכתחילה יש לחוש לדברי האוסרים ולא יברך אלא עד שידליק
הישראל נר אחר מזה ויברך עלל הנר שידליק הישראל וכל הלכות אלו הם מצויים הרבה
אצל בעלי בתים שיש להם שפחות ומשרתים נכרים בביתם ודע עוד דאין מברכים על נר
שמדליקים לכבוד בית הכנסת או למנוחת המתים.

אות יד

היה הנר בתוך הכלי שקורין פ'נר ואפילו בתוך כלי זכוכית אין מברכים עליו עד שיראה גוף
השלהבת ממש בלי הפסק ולכן אפילו אם הנר גלוי ומופיע אור הרבה בכל מקום, ורק יש
בני אדם עומדים בצידו ואינו רואה את שלהבת הנר אינו מברך ואע"פ שרואה את שלהבת
הנר צריך שיתקרב לאורו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת
שמידתם וכמותם שוה וסומא לא יברך וכתוב בספר תורה לשמה אע"פ דמן הדין כל שיוכל
להבחין בין מטבע למטבע רשאי לברך מכל מקום מצוה מן המובחר שיתקרב אל הנר
ביותר שיגיע לו האור בשופע מרובה.

אות טו

כשיברך על הנר יכוף ראשי אצבעותיו הימנים אל תוך כפו ויהיה הגודל מכוסה תחת
הארבע אצבעות ויהיו נכפפים לפני הנר ולפני האדם עצמו ולא יעשה כאותם הנוהגים
להסתכל באחרי האצבעות בהיותם פשוטים בלתי כפופים וגם לא יעשה כאותם הנוהגים
לשים פני האצבעות זקופות כנגד הנר ואח"כ כופפים אותם ולא כאותם שמהפכים פני
הכף כלפי הקרקע ואחורי האצבעות שהוא מקום הצפרניים כלי מעלה לשמים וכנז' כל זה
בדברי רבינו האר"י ז"ל ואעפ"י דמותר לברך על נר שומן או של חלב מכל מקום ע"פ
הסוד טוב לברך על נר של שעוה גם יותר נכון לברך על אבוקה דהיינו שתי נרות שעוה
קלועים יחד וכנז' במנהגי רבינו האר"י ז"ל בש"ה"כ ומי שהבדיל כבר לעצמו וחוזר ומבדיל
לאחרים אע"פ שיוכל לברך להם ברכת ההבדלה לא יברך להם ברכת מאורי האש די
פלוגתא בזה וסב"ל אלא יברכו הם.

אות טז

כל אותם שהש"ץ מוציאם י"ח יתנו עיניהם בכוס בשעת הברכה ולא יזוזו ממקומם עד שיגמרו הש"ץ ברכת המבדיל כולה ולא כאותם הבורים אשר דרכם להשמט אנא ואנה דפונים ללכת ולצאת זה פונה ללבוש מנעליו וזה פונה לחפש אחר בנו או אחר חברו ללכת עמו ונמצא מסירם דעתם מעיקר ברכת ההבדלה דיאן שומעין אותה כולה.

אות יז

מי שאזניו כבדות ואינו יכול לשמוע ברכת המבדיל מש"ץ ואין לו יין להבדיל עליו הרי זה מסתכל ורואה בכוס היין שביד ש"ץ ואומר ברכת המבדיל כולה ואע"פ שאין אוחז הכוס בידו שעת הדחק שאני דזה הכרח גדול והמבדיל ישתה הכוס ואין צריך להטעים לאחרים ואם אינו יכול לשתותו יטעמנו מעט וישתחו אדם אחר שכיון עליו ונוהגין לשפוך מעט יין מהכוס על הארץ לסימן טוב וזה יעשה אחר שתייתו שישאירו בו דבר מועט וקודם שישפוך יטבול ראשי אצבעותיו באלו השיורין ויעבירם על מצחו לחבוב מצוה.

אות יח

כיון שהגיע ספק חשיכה אסור לאכול או לשתות עד שיבדיל ואם היה יושב ואוכל מבע"י וחשבה לו אין צריך לסיק ומותר שיגמור כרצונו ואם הפסיק והתפלל ערבית אפילו אם עדיין לא חשכה אסור לאכול ולשתות עד שיבדיל כיון שהתפלל ערבית והא דאמרינן בהיה יושב ואוכל דקבע עצמו לאכילה דאינו צריך להפסיק היינו דוקא אם התחיל קודם חצי שעה לחשיכה אבל אם התחיל תוך חצי שעה אז אסור לאכול כשיגיע ספק חשיכה עד שיבדיל ויש להזהר שלא יבדיל באמצע הסעודה או באמצע השינה משום דיש פלוגתא אם יברך בפה"ג על כוס ההבדלה או לאו וכן יש פלוגתא אם צריך לחזור לברך על האכילה שיאכל אח"כ כשיגמור סעודתו.

אות יט

אם לא היה יושב ואוכל אלא רק היה יושב ושותה דקבע עצמו לשתיה בלבד כשיגיע זמן שהוא ספק חשיכה צריך להפסיק ואסור לשתות עוד ויש בני אדם שעושים סעודה שלישית וגורמים בביתם ובאים לטייל בבית אחרים בעודם בתוך סעודתם ויושבים עמהם במסיבה לשתות דוקא ואין אוכלים עמהם דצריכין אלו ליזהר כיון שהגיע ספק חשיכה שלא ישתו עוד ודע דלא נאסרה השתיה מדינא אלא רק בין ושכר ושאר משקין אבל מים מותר מיהו יש מחמירין במים מטעם אחר.

אות כ

אם נמשכה סעודתו עד אחר חשיכה וגמר סעודתו ורוצה לברך בהמ"ז אם דרכו תמיד לברך בהמ"ז על הכוס יברך גם עתה על הכוס אבל בספק חשיכה אפילו אין דרכו תמיד בבהמ"ז על הכוס יברך עתה על הכוס ועיין חיי אדם כלל ח' אות כ' ושאר אחרונים ובסה"ק מקבציאל כתבתי דזה איירי בדרכו תמיד לברך על הכוס בסעודה שלישית אבל מי שדרכו לברך על הכוס בסעודה ראשונה ושניה אבל בסעודה שלישית אין דרכו לברך על הכוס אינו מברך עתה וכן מי שדרכו לברך תמיד על הכוס בסעודה שלישית אע"פ שאין דרכו לברך תמיד בסעודה ראשונה ושניה ה"ז מברך עתה וכתבתי עוד דאפילו מי שאינו נזהר תמיד אם רוצה לברך אין גוערין בו דיש לו על מה לסמוך ועיין אליהו רבא ותוספת שבת ושאר אחרונים.

אות כא

אף על פי דמדינא מותר לברך מיושב ואדרבא מר"ן בשה"ע כתב שצריך להבדיל מיושב משום דכיון דהאחד פוטר את חברו יש להם לעשות קביעות ומעומד לא היו קביעות ומור"ם ז"ל בהג"ה הוא דכתב דמבדילין מעומד מכל מקום מצינו שיש מקומות שהם קבלו הוראת מר"ן ז"ל ועכ"ז נהגו להבדיל מעומד שעומדים הש"ץ וכל הקהל כולם לכבוד המלך הוא השבת הקדוש שמלויים אותו ודרך לוייה מעומד וכן נוהגים בעירנו בגדאד יע"א לעמוד כל הקהל בשעת ההבדלה ועיין כף החיים סי' ל"א אות ל"ה ושמעתי שבעה"ק תוב"ב אין מקפידין ומבדילין כפי מה שיזדמן בין עומדין בין יושבין שאין מדקדקין בה.

אות כב

אף על פי דאיכא פלוגתא בענין ההבדלה בדין הנשים קי"ל להלכה דהנשים יכולים להבדיל לעצמן ולא עוד אלא גם מי שהבדיל בבית הכנסת ויצא י"ח יכול להבדיל להם וכאשר העלה כן להלכה הגאון חיד"א ז"ל וכן נוהגים פה עירנו בגדאד מיהו נ"ל דאם האשה יודעת לברך טוב שתברך ותבדיל לעצמה דאין הנשים בני סמכה לשמוע הברכה מתחלה וע"ס מפי המבדיל.

אות כג

נאנס ולא הבדיל בליל מוצאי שבת יש לו זמן להבדיל עד סוף יום שלישי ולא יברך אלא בפנה"ג על היין וברכת המבדיל מיהו ברכת המבדיל יאמר בלי שם ומלכות משום דאיכא פלוגתא בזה ולכן כיון שעברה ליל מוצאי שבת ולא הבדיל על הכוס יאמר ברכת המבדיל בלי שם ומלכות ורק יהרהר שם ומלכות בלבו והבדלה דיו"ט אין לה תשלומין דכל שעברה הלילה של מוצאי יו"ט אין לו עוד זמן להבדיל.

אות כד

אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל והשמש שצריך להדליק נר להבדלה כיון שאמר אתה חוננתנו בתפלה מותר להדליק הנר מיהו י"א אע"פ שאמר אתה חוננתנו עכ"ז קודם שידליק הנר יאמר ברכת המבדיל בלי שם ומלכות וכן ראוי להורות וכן יעשה אפילו אם לא התפלל עדיין או אם שכח לומר אתה חוננתנו שיאמר ברכת המבדיל בלי שם ומלכות וידליק הנר ואדם יתן דעתו על משרתי הבית להזהירם בכך ואין מדליקין הנר במה שאמרו אלא עד אחר קדיש תתקבל.

אות כה

מקומות ההנאה שנתקנו עליהם ארבעה ברכות בהבדלה מתחיל הסדר שלהם מלמטה למעלה והוא לסימנא טבא לעשות הסדר דרך עליה לרמוז דגם האדם בעסקיו יהיה הלך וגדול ונוהגים לומר פסוקים של ויתן לך וכו' כל אחד בבואו לביתו אך רבינו האר"י ז"ל היה מנהגו לאומרם בעת ההבדלה על הכוס ונהגו ג"כ לומר כל אחד בביתו ק"ל פעמים אליהו הנביא זכור לטוב שעולה מספר ד' תיבות אלו ארבע מאות להכניע ת' כוחות של סטרא אחרא בסוד הכתוב והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו ובספר תורה לשמה כתוב כונה באמירת אליהו הנביא זכור לטוב כמו שכתוב כי אליהו עם אות ח' של הנביא הם אותיות אל הוי"ה כסדרן ואותיות נביא מספר ס"ג כמנין שם ס"ג שממנו הפרנסה ושמות אל הוי"ה מספר אוכל שמזה נמשך המזון ואותיות זכור מספר הוי"ה דיודי"ן ואהי"ה דיודין ואותיות לטוב מספר חבור הוי"ה ואהי"ה יע"ש ומנהגו של עט"ר אדני אבי זלה"ה לומר פתיחת אליהו זכור לטוב קודם שיאמר ק"ל פעמים הנז' וכן אנחנו נוהגים עתה בביתנו דבר בעתו מה טוב ומה נעים ודרכנו לכפול פסוק ואמרתם כה לחי וכו' ששה פעמים כנגד ששה קצוות והיסוד כלול מן ו"ק להמשיך ממנו שפע שלום לששת ימי החול.

אות כו

לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת בלחם משנה ואפילו שאינו יכול לאכול אלא רק כזית ללזות השבת ביציאתו וכבר כתבנו לעיל כי להמשכת תוספת קדושת שבת לימי החול מבחינת הסעודות עושין סעודה רביעית במוצאי שבת ומכונים בה כדי להמשיך אור קדושת שבת לכל סעודות ימי החול וכנז"ל וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל ויש משתדלים להביא על השלחן לאכול איזה דבר חדש מן פרי או מין מרקחת ומיני מתוק שלא אכלו ממנו בשלש סעודות אותו היום ומעלתה גדולה שמצלת מחבוט הקבר והיא נקראת על שם דוד הע"ה לכן אומרים קודם נטילה אתקינו סעודתא דמהימנותא דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא ואומרם פיוטים השייכים לדוד הע"ה בתוך הסעודה גם

בשביל לימוד ועסק תורה מתוך סעודה זו על כן מנהגנו לומר פתיחת אליהו זכור לטוב עוד הפעם בתוך סעודה זו וגם כי הוא המבשר טוב על מלכות משיח בן דוד שיבא בב"א ולכך אנחנו אומרים בברכות ההפטרה שמחנו ה' אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך ואמרת' בס"ד אליהו מספרו ב"ן ודוד הע"ה מספרו י"ד צירוף שניהם הוא תיבת נדי"ב וז"ש במשלי י"ט רבים יחלו פני נדיב וכל הריע לאיש מתן פירוש הכל מצפים ומייחלים לראות פני נדיב הם דוד ואליהו שהם י"ד נ"ב אך דבר זה תלוי באחדות ובצדקה זהו כל הריע שהוא אחדות שיהיו ישראל רעים זע"ז ועוד תלוי באיש מתן כמו שכתוב מתן בסתר שהוא מתן הצדקה ולזה אמר מרכבות עמי נדיב כלומר מרכבות עמי היא תלויה בנדיב שהם דוד הע"ה ואליהו זכור לטוב.

אות כז

כתב במחב"ר בשם ספר הכונות ישן דאין ראוי להתעסק במלאכה שאינה אוכל נפש או בתורה אלא עד אחר שיעשה סעודה רביעית דמוצאי שבת וכתבו האחרונים ז"ל שלא יסיר בגדי שבת מעליו אלא עד אחר סעודה רביעית וזמנה עד אחר ארבע שעות ויאמר בבהמ"ז מגדול בוא"ו ועיין כף החיים אות נ"ט יע"ש ונ"ל אע"פ שנתנו לה שיעור עד אחר ד' שעות היינו למצוה מן המובחר אבל אם נאנס יוכל לקיימה עד חצות לילה דהא כתב רבינו ז"ל בשער הכונות דעד חצי הלילה אינה הולכת קדושת השבת ולכן הזהיר שלא לומר ודוי במוצאי שבת קודם חצות לילה.

וכל מי שאינו מקיים סעודה רביעית נחשב לו כאלו לא קיים סעודה שלישית לכבוד שבת דאז נחשב לו שאכל בשביל סעודת הלילה דכל אדם דרכו כל לילה לאכול ואין זה לכבוד שבת ולכן אלו שמתענים הפסקות אסור להם לעשות הפסקה במה שאמרו ועיין כף החיים מה שאמרו בזה ואם יהיה האדם אנוס מחמת חולי ואינו יכול לקיים סעודה רביעית עכ"ז יסדר שלחנו במזונות ופירות ויאכלו בני ביתו והוא ג"כ יטעם עמהם מן השלחן כי יכלתו כתבו המקובלים יש עצם באדם שאינו נהנה משום אכילה אלא רק מן סעודה רביעית דמה שאמרו ועצם זה נשאר קיים בקבר ואין שולט בו רקבון והא נקרא נסכו וגם נקרא לוז וגם נקרא בתואל ואמרת' בזה רמז כי שלשה שמות של עצם הנז' הם ר"ת לב"ן והם ס"ת שלשת שמות שהם ישראל יעקב ישורון ומזה העצם יבנה הגוף בתחיית המתים וזה יהיה לישראל דוקא הנאמר בהם ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום.

פרשת וישלח

דבור ומחשבה בשבת

פתיחה

ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל וכו' ועשה שם מזבח לאל הנראה.

איך הנה נודע דקבלו רז"ל שא"ל הקב"ה בזה ליעקב אע"ה שכל הצער הבא לו בענין דינה היה בעבור דאיחר נדרו ונתעכב בדרך ללא צורך ועל כן א"ל שימהר לעלות בית אל לקיים נדרו ומזה יקח האדם מוסר גדול לעצמו שאם יעקב אע"ה בחיר שבאות נענש כ"כ על איחור הנדר שנדר בפיו ולא הגינה עליו צדקתו להצילו מן העונש כ"ש וכ"ש שאר אדם שצריך להשמר ולהזהר בעניינים אלה שלא יקל בדבורו שיוציא מפיו בעניני הקודש ולכן שלמה המע"ה אמר בקהלת אל תבהל אל פיך ולבך אל מהר להויא דבר לפני האלהים כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים כאשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו וכו' אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא וכו' והכונה דיאנו דומה דבורו של אדם בעניינים של קדושה לדבורו בעניינים של חול דעניני חול שהם צרכי גופו ועניניו אם אמר לעשות ולא עשה אין עליו דין וחשבון אך בעניינים של קדושה אם אמר דבור בעלמא צריך לקיים וכן ארז"ל אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ועל כן צריך לשקול היטב הדק בכל עניינים של קדושה ואל יבהל את פיו ולבו בל ימהר להוציא דבה לפני האלהים ומי לנו גדול מיעקב אע"ה דאע"פ שקיים נדרו נענש על איחור הנדר וזה נרמז בדברי חז"ל שדרשו הפסוק ממצוא חפצך ודבר דבר שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול דאע"פ שפשט דבריהם קאי על שבת וחול ממש רמזו עוד לפי דרכם מוסר זה בנועם לשונם שסובל כמה פנים דלמדו אותנו בזה שלא יהיה קל בעיני האדם דבר שבקדושה למהר להוציא מפיו דברים שאין באים לידי קיום ופועל כאשר דרכו להוציא מפיו דברים בעניני חול ואע"פ שהם לבטלה שאינו מקיים אותם דאין דברים אלו של קדושה שוים עם דברים של חול יען שאם אמר היום אלך לפרדס אלך למרחץ אקנה חפץ פ' אוכל דבר פ' וכיוצא בזה ואח"כ ניחם ולא קיים דבריו אין עליו דין וחשבון למעלה בשמים אך אם אמר אלך לבהמ"ד או למקום מצוה פ' או אלמוד פרשה זו מזמור זה פרק זה חייב לקיים דבורו ואם לא יקיים יהיה עליו דין וחשבון בשמים וענוש יענש וכמו שאמרו רז"ל אמר אשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלהי ישראל וידוע כי עניני הקדושה כולם מכונים בשם שבת מפני שהם דברים השייכים לעוה"ב הנקרא שבת וכל עניינים הגוניים מכונים בשם חול ולכן ארז"ל לא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול.

אות א

כתוב גבי שבת וכבודתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר ודרשו חז"ל שלא יהיה דבור של שבת כדבורך של חול ולא מבעיית לומר לחבירו לעשות לו עסק פלוני דאסור בזה משום דאמירה מועלת לעשייה דע"י אמירתו אז חברו עושה העסק למחר אלא אפילו אמירה ודבור שאין בהם תועלת כגון שמדבר על עצמו ואומר דבר פלוני אעשה למחר דאף אם לא יאמר בפיו הנה הוא עושה למחר אותו דבר אפ"ה אסור כל שאומר של

עשיית דבר שאסור לעשותו בשבת ואפילו אם זה המעשה אינה ממלאכה דאורייתא אלא אסורה מדברי סופרים ג"כ אסור לומר בשבת לעשותה למחר ואם הוא דבר מצוה כגון דאומר בשבת שרוצה לכתוב למחר ס"ת או תפילין ומזוזה וכיוצא בזה יש מתירים משום דחצי שמים הם ויש אוסרים דס"ל לא אמרו חפצי שמי מותרים לדבר בהם בשבת אלא דוקא אם יש צור מצוה באותו דבור אבל לומר למחר אכתוב תפילין ומזוזה אין צורך באלו דבור דבין אם אמר בין אם לא אמר הנה הוא עושה המצוה למחר וצריך לחוש לדברי האוסרן מיהו כתב הרב תוספת שבת ז"ל דאם מתיירא שמא יתרשל בדבר שרי לזרוזי נפשיה דהוי כנדר כמו שכתוב ביו"ד סי' ר"ן.

אות ב

אם צריך לחבירו או לאיזה גוי לשכרם במה שאמרו לאיזה מלאכה אסור לומר לו בשבת בא אצלי לערב דחשיב בזה כאלו מדבר עמו בפירוש לשכרו כיון שבאמת בדעתו לשכרו ואמר לו בלשון צווי שיבא אצלו לערב אבל אם אינו אור בלשון צווי אלא בדרך שאלה שא"ל הנראה בעיניך שתבא אצלי בערב מותר אעפ"י שזה מבין שצריך לו לשכרו למלאכה.

אות ג

מותר לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר וכן מותר לומר לומר לו לך עמי לכרך פלוני למחר כיון שהיום הזה היה יכול לילך אם היו בורגנין בדרך פירוש שומרי סוכות שכל אחת מובלעת בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים של חברתה דעי"כ יכולים לילך כמה פרסאות בשבת ואע"פ שבאמת לא היה באותו שב בורגני ממקומו לאותו כרך אין אסור הדבור בכך וכן כל כיוצא בזה שיש צד היתר לעשותו היו יוכל לומר לחבירו שיעשנו למחר ומיהו יזהר שלא יזכיר בפיו לשון שכירות שלא יאמר נשכיר לילך למקום פלוני או נרכב למקום פ' על סוס או בקרון כיון דאין בשכירות או רכיבה היתר בשבת בשום אופן וכן אם יש לו דברים מוקצים במקום אחד אסור לומר לאחר שיביאם למחר מפני שהם אסורים לטלטל בשבת ואסור נמי להחשיך בסוף התחום כדי שימהר לילך שם בלילה להביאם מיהו כתב הרב תוספת שבת דפרות שאינם מוקצים אפילו שם רחוקים הרבה בענין שלא היה אפשר להביאם בשב מחמת ריחוק המקום מותר לומר לאחר להביאם לו למחר כיון דאין אסור שבת גורם לו לבלתי יביאם היום כי אם ריחוק המקום הוא המונע ביאתם היו ולכן מותר לומר להביאם למחר.

אות ד

אפילו בשיחת דברים בטלים שאין בהם זכר עשיית מלאכה כלל אסור להרבות בשבת כדי שלא יהיה דבורו בשבת כדבורו בחול ובני אדם שסיפורי מעשיות ושמועות ודברי חידושים עונג להם מותרים לספר בשבת אבל אין להם להרבות בשיחות אלו ומי שחושב על מלאכה ביום שבת לעשותה בחול אינה מתברכת כיון שחשב עליה בשבת וכנ"ל בחס"ל ועיין כף החיים דף רי"ח.

אות ה

אסור לחשוב חשבונותיו בין חשבון העתיד להיות בין חשבון שעבר כבר אלא שצריך להיות לו עתה לידע או כגון כו"כ הוצאתי על בנין פ' בשכירות הפועלים והוא עדיין לא עשה חשבון עמהם קודם שבת ולא ידע אם מגיע להם עוד אצלו או כמה יגיע להם עוד ולכן אסור דנמצא יש לו צורך עתה בזה החשבון שהוא מחשב אע"פ שהוא כבר עבר ואע"פ שעתה בעשותו החשבון בינו לבין עצמו מצא שאינו חייב להם כלום עכ"ז הרי קודם היה מסתפק ועתה נתברר ונמצא יש לו בזה צורך ואסור וכן אילו שהוא לא היה לו צורך באותו חשבון כלל שכבר עשה חשבון עמהם ורק חוזר וחשוב ההוצאה של הבנין שעשה כדי להודיע לאחרים שיש להם צורך בידיעה זו שגם הם רוצים לעשות בנין כזה ורצונם לידע כמה צרי להם הרי זה אסור אבל חשבונות עברו שאין צורך בהם כלל לא לו ולא אחרים ורק הוא מזכיר אותם בשבת בסיוור דברים בעלמא מותר ולכן מותר לחשוב כמה סאים תבואה היה לו בשנה שעברה וכמה משאות שלח לעיר פלונית וכמה דינרים הוציא על ביתו וכיוצא בזה בדברים שאין צורך בהם עתה לא להם ולא לאחרים אך צריך ליזהר שלא להרבות בדברים אלו וכתב הגאון חיד"א ז"ל במורה באצבע אות קנ"א הגם די מתירים בחשבונות שעברו יש אוסרין ושומר נפשו ירחק מהם והן לו יהי דשרי מזה יבא לדבר הגורם לעתיד על כן יסתום הפתח וטוב לו יע"ש.

אות ו

אסור לומר לחבירו בכך וכך קניתי חפץ זה או כלי זה אם יודע בחבירו שרוצה גם הוא לקנות ממנו דאז יש לו צורך לידע ערך החץ ודבר זה מצוי בין איש לרעהו בין אשה לרעותה לכן צריך להזהיר בזה את האנשים ואת הנשים אבל אם אין צורך לחבירו בידיעה זו הרי זה ספור דברים בעלמא ומותר משורת הדין ולכן מותר לומר כו"כ הוצאתי בחתונה וכו"כ הוצאתי בבנין וכיוצא בזה ואסור לדבר דבר שזוכר בו צערו.

אות ז

שטרי חובות וכיוצא וכן אגרות שכבר קראם אסור לקרות בהם ואפילו לעיין בהם אסור והרי הם מוקצים דאסור לטלטלם אבל אגרת שלא קראה עדיין ולא ידע מה כתוב בה

מותר לפותחה ע"י גוי ולעיין בה דשמה יש בה דברים שהם צרכי הגוף ואם יש בתוכה פתקאות של חשבונות לא יעיין בהם כלל ואגרת זו החדשה דאמרנו מותר לקרותה היינו לעיין בה אבל לא יוציא הדברים מפיו אם הם דברים של משא ומתן ואחר שיקראנה פעם אחת שוב אסור לעיין בה פעם שנית אלא יצניענה במקום אחר דאז נעשית אצלו מוקצה ונהגו שלא לקבל האגרת מיד הנכרי המביאה בשבת אלא אומרים לו שיניחנה ע"ג קרקע או ע"ג השלחן דחוששין שמא טרם שיעמוד הנכרי לפוש יטול הישראל האגרת מידו ונמצא הישראל עושה הנחה ואסור מד"ס אף בזה"ז שי"א דאין לנו דין רה"ר וכמו שכתוב הגאון ר"ז בש"ע סעיף כ"ח ועיין כף החיים דף רכ"ט.

אות ח

מי שרוצה לזמן אורחים לסעודה בשבת וכותב שמותם מע"ש למזכרת כדי שלא ישכח לקראם בשבת וכן אבי הבן או החתן שמזמן אוהביו וקרוביו לעליית ס"ת בשבת וכותב שמותם מע"ש אסור לבעל הסעודה עצמו או אבי הבן והחתן לקרות בכתב זה אבל דבר שאיסורו מד"ס מותר לומר בשבת לעשותו לצורך מצוה ולצורך חולי אפילו חולי שאינו כולל כל הגוף ואינו סכנת אבר ויש מתירין ג"כ במקום הפסד כגון לטלטל ע"י נכרי סחורה מוקצית הנפסדת בגשמים ויש לסמוך על דבריהם בהפסד גדול.

אות יח

אע"פ שהרהור בעסקיו מותר יש הרהור דאסור מדינא כגון שמהלך בשבת בשדהו או במקום של עסק מלאכה שעושין שם פועלין שלו בחול כדי לראות מה צריכה שדהו או מקום המלאכה אחר השבת ואע"פ ששם אינו מדבר כלום בו ביום אלא רק מחשב בלבו הרי זה אסור מדינא יען כיון שעושה מעשה ההליכה בשבת למקום שאין לו צורך בו ביום השבת מנכרא מלתא שהולך לראות להזמין בדעתו דבר שאסור לעשותו בשבת דאל"כ מה צורך יש לו בהליכתו שם בו ביום וכן הוא הדין אם מטייל בעיר במקום דשכיחי שם סוסים וחמורים או במקום ספינות או קרנות לראות איזה סוס או קרון או ספינה הערבים לו כדי לשכרם למחר דמנכרא מלתא דבעבור זאת הלך לטייל שם דבלא"ה לא היה הולך לטייל שם וגם בכה"ג איכא איסורא אע"פ שאינו מדבר ואינו עושה בו ביום דבר האסור לו וכן כל כיוצא בזה.

אות יט

אף על פי דמדינא אם יושב במקומו ומהרהר בעסקיו מותר מכל מקום משום עונג שבת מצוה שלא יחשב בהם כלל ויהא רואה בעיניו כאלו מלאכתו עשויה ויפנה לבו מכל עסק של חול דהשעה צריכה לכך לדבק מחשבתו בקונו לעורר אהבה ויראה בשמחה רבה

וכ"ש היכה דאפשר שיהיה לו מתוך הרהור לבו בעסקיו טרדת לב או נדנוד דאגה דלא צריך להיות לו זה בשבת כי צריך באמת להיות השבת לאדם מנוחת שלום השקט ובטח וכנז' בחסד לאברהם ז"ל יע"ש.

פרשת וישב

פתיחה

בפרשה זו לא כתבתי הלכות בשנה שניה יען כי דרכי לדרוש בפרשה זו בהלכות חנוכה בכל שנה ושנה.

פרשת מקץ

טלטול בשבת א'

פתיחה

ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן איפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולוט בטנים ושקדים וכסף משנה קחו בידכם וכו'.

ונ"ל בס"ד דידוע בירורים של שבירת הכלים הם שתי בחינות הא' הם בבחינת ה"א אחרונה והא' הם בבחינת וא"ו דשמה קדישא וידוע דשתי בחינות אלו ישנם בסוד היושר ובסוד העיגולים ולזה אמר קחו בטעם שני פשטין רמז לבחי' היושר ובחי' העיגולים מזמרת הארץ הם בירורים השייכים לבחי' ה"א אחרונה שמכוננת בשם ארץ ועוד ג"כ והורידו לאיש וא"ו דשמה קדישא מנחה הם בירורים ששייכים לו והזכיר ששה מניינים צרי ודבש וכו' כנגד ששה קצוות שבו ואמר עוד וכסף משנה קחו בידכם הכונה כי בכל בירור מוכרח שיהיה בו ועל ידו המשכת אורות חדשים וזהו וכסף משנה ואת הכסף המושב בפי אמתחותיכם תשיבו בידכם פירוש את הכסף הוא הבירור אשר בררתם והעליתם למעלה בגלגלול הקודם אשר החזירוהו ושבנו אותו מן השמים בפי אמתחותיכם הוא גלגול זה תשיבו אותו עוד הפעם אל מקומו ושרשו בידכם ע"י תוספת תיקון מחדש אולי משגה הוא פירוש שגיתם בו מקודם ביאזה חסרו שנעשה בו דלכך הושב עתה מן השמים בגוף שלכם בסוד הגלגול עוד הפעם כדי להשלים תיקונו בתוספת מרובה וע"י שלימות תיקון הבירור אז את אחיכם הוא משיח בן יוסף קחו שלא יהרג ע"י ארמילוס הרשע וקומו שובו אל האיש הוא משיח בן דוד שזוכה לשלימות החמשה שהם נרנח"י כי יקח גם יחידה ולזה אמר האיש דהיינו איש ה"א כלומר בעל החמשה ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש הוא משיח בן דוד הנז' שתזכו לרחמים גדולים בימיו וכמו שכתוב וברחמים גדולים אקבצך

ושלח לכם את אחיכם אחר הוא אליהו זכור לטוב ואת בנימין הוא מרע"ה שהוא בן ימין שהוא בקו הנצח שהוא ימין גם היה כולו מצד החסדים בסוד ותרא אותו כי טוב הוא וידוע מה שאמרו רז"ל לעתיד יבא מרע"ה ללמדינו תורה ויהיה אליהו זכור לטוב מתורגמן שלו ואני שופריא דאדם קדמאה כאשר שכולתי מקודם כשהייתי בגלגול אדם הראשון שכלתי עתה לסטרא אחרא קרי ביה שכלתי השי"ן בחיר"ק וכ"ף בפת"ח שאעשה פועל יוצא לאחרים לנחש כאשר עשה והאלילים כרות יכרתו לתקן עולם במלכות שדי.

נמצא ע"י הברור שנעשה לניצוצי הקדושה של שבירת הכלים וכיוצא בהם מוכרח שנולד ונמשיך אורות חדשים וכאשר ביארנו למה שאמרו וכסף משנה קחו בידכם ובזה פירש עט"ר הרב מו"ר אבי זלה"ה רמז מאמר רז"ל בגמרא בביצה מאן דאית ליה מקוצה אית ליה נולד ומאן דלית ליה מוקצה לית ליה נולד כלומר מאן דאית ליה מוקצה הם ניצוצי קדושה שנפלו בקליפות שנקראים מוקצה שהוא טורח לבררם ולהעלותם אית ליה נולד שהוא יכול עי"ז להוליד נשמות חדשים ואורות חדשי ומאן דלית ליה מוקצה שאינו מברר נ"ק המוקצים בקליפה לית ליה נולד עכ"ד ספ"ח ולכן צריך האדם להזהר בהלכות מוקצה בשבת כדי שעי"כ יהיה לו כח לברר נ"ק שהם ג"כ נקראים מוקצה ואז יהיה לו כח ממילא בנוולד להוליד נשמות בשבת הנולדים מכח הברור משא"כ הנכשל במוקצה בשבת לא יהי הלו כח לברר נ"ק המוצקין מדה כנגד מדה ואז ממילא אין לו נולד.

אות א

הלכות מוקצה ונולד בשבת רבים המה ואזכיר פה מקצתם בס"ד והוא כל כלי שמלאכתו להיתר דהיינו מיוחד לתשמיש המיוחד בשבת כגון כוס וקערה וכיוצא בהם מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו או מקומו אלא לצורך הכלי עצמו שחושש עליו שלא ישבר ויגנב ומטלטלו להצניעו אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטל שום כלי אע"פ שמלאכתו להיתר ודלא כהרב תוספת שבת וחס"ל דכתבו כוסות וקערות וכיוצא מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל דהעיקר להלכה הוא כסברת האסורים וכן נראה דעת מר"ן ז"ל ולכן אדם היושב על השלחן שעליו קערות וכוסות וסכין ומזלג אסור לטלטל אחד מכלים אלו מכאן לכאן אם אין לו צורך בטלטול זה כלל כי אם רק ידיו עסקניות הם בעסק שלא לצורך כיון דאין לו הפרש בין אם קערה זו מונחת בצד זהה או בצד אחר אבל אם יש לו צורך בכך שבזה יהיה סידור השלחן יפה יותר חשיב זה לצורך וכן אדם יושב בחדר זה ושללח את המשרת להביא לו כלי מחדר השני ואח"ך נמלך ורצה שיביאו לו כלי אחר או כגון שטעה השליח ולא הביא לו אותו הכלי ושלחו עוד הפעם אסור לטלטל כלי הראשון להחזירו לחדר ראשון אם אין לו צורך בזה כלל משום שמירת הכלי דיאן לו הפרש בין אם ישאר הכלי מונח כאן היום בין אם יחזירוהו היום לחדר ראשון וכן כל כיוצא בזה.

בד"א בכלים וחפצים אבל מיני אוכלים ומשקים וכל מיני ספרים שמותר לקרות בהם מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל ואפילו שלא הזמנים לא בדיבור ולא במחשבה נמי מותר דלא גזרו חז"ל למגדר מלתא שלא יטלטלו אלא רק בכלים וחפצים אבל אוכלים ומשקים וספרים לא היו בכלל גזרה זו ומכל מקום מותר לישא הסכים בחיקו אף כשהולך לבית הכנסת בעיר שיש בה עירוב אע"פ שאינו צריך לסכין בבית הכנסת אפשר שיצטרך לה אחר שיצא מבית הכנסת דלא אסרו חז"ל טלטול שלא לצורך אלא כשאין לו צורך בזה כלל כל היום אבל אם צריך להשתמש בו בשבת והוא נושא אצלו כדי שיהיה מוכן ומזומן לו כשיצטרך אליו חשיב זה לצורך ושרי ומיהו אם אחר שגמר סעודה שלישית ואין בדעתו לאכול עוד והוא הולך לבית הכנסת מבע"י כדי להתפלל ערבית אסור לטלטל הסכין בחיקו דהא אין לו עוד צורך בה באותו היום שכבר קרב הערב ורק אם נושאה כדי שלא תגנב שרי וכנז"ל ועיין מחצית השקל סי' ש"ח ס"ק ט' יע"ש.

אות ב

התפילין אסור לטלטלם ואם רוצה לישב במקומן או כדי שלא יטנפו או שאר בזיון שרי לטלטלם ואם יש לו כיס שיש בו ציצית וגם יש בו כיס תפילין ובא ביום שבת להוציא הציצית ויצא עמו גם כיס התפילין יטלטל התפילין ע"מ לישב במקומו וישב במקומו ובמגילת אסתר יש פלוגתא ויש להורות כסברת המתירין.

אות ג

כלי שמלאכתו לאיסור ר"ל שמיוחד למלאכה האסורה בשבת אינו מותר לטלטלו אלא רק לצורך גופו כגון קורנס לפצוע בו אגוזים וקרדום לחתוך בו דבלה או לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שאותו הכלי מונח שם ואז מותר לו לטלטלו משם ולהניח בכל מקום שיצרה אבל שלא לצורך גופו או מקומו אלא מטלטלו מפני שירא בן ישבר או יגנב או מחמה לצל אסור ואע"פ שאמרנו דלצורך מקומו מטלטלו ומניחו בכל מקום שירצה עכ"ז אם היה נוטלו ביד זו אסור ליתנו בדרך הילוכו ביד שניה דזה מקרי טלטול חדש וכנז"ל בפסוקים ז"ל.

אות ד

קדרה או שאר כלים שמבשלים בו אף על פי דלפעמים נותנים בה פירות ומשתמשין בה שאר תשמיש של היתר לא מיקרי כלי שמלאכתו להיתר דהדין הוא שהולכין בהם אחר רוב תשמישן וכיון דזו הקדרה רוב תשמישה הוא מלאכה האסורה בשבת אין מטלטלין

אותה אלא רק צור גופה או מקומה אבל אם היא ריקנית ומטלטלה מחמה לצל או כדי שלא תשבר או תגנב אסור ועיין מש"ז סי' ש"ח.

אות ה

סכין של שחיטה או של מילה או אזמל או של ספרים וסכין של סופרים שמייוחד לתיקון הקולמוסים כיון שמקפידין שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלם אפילו לצורך גופן ומקומן ואפילו תחובין בנדן עם שאר סכינים אסור לטלטל הנדן אע"פ שהוא בסיס לאיסור ולמותר והוא הדין לקרונס של בשמים שמקפידין עליו שלא יתלכל אבל אם יחדם כל אחד מאלו הנזכרים מערב שבת למלאכת היתר מותר וכך נייר חלק אם הוא חשוב מאד שהוא מיוחד לכתוב בו אגרות דוקא ואין משתמשין בו תשמיש אחר לכרוך בו איזה דבר - דינו ככלים הנז' ואסור לטלטלו.

אות ו

כל מאכלים שאסורים בהנאה כגון בשר בחלב וערלה וכיוצא שאינו יכול להאכילם גם לכלבים אסור לטלטלם אפילו לצורך גופן ומקומן וכן הוא הדין בין נסך אפילו סתם יינם שאיסורו מד"ס דכל אלו מוקצים מחמת גופן ואסור לטלטלם בכל אופן אבל מאכלים שאסורים באכילה ומותרים בהנאה כגון נבלות וטרפות או בשר עוף בחלב וכיוצא בזה כיון שהם עומדים להאכילן לכלבים מותר לטלטלם כשאר מאכלי בהמה וביצה שנולדה בשבת וכן חלב שנחלב בשבת ופירות שנתלשו בשבת וכיוצא בזה שהם עומדים למאכל אדם שאסורין לאדם בו ביום בלבד אע"פ שיכול להאכילם לכלבים או לנכרים כיון שאין עומדים לכך אלא לאכילת אדם אחר שבת הרי זה אסור לטלטלם בשבת אפילו לצורך גופן ומקומן וכן הוא הדין טבל שאסור לאדם בשבת מחמת שאינו יכול לתקנו בשבת כיון דהוא מוכן לאדם כי תיכף אחר שבת מתקנו ואוכל אותו ה"ז מקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו בשום אופן ואע"פ שאיסור תיקונו בשבת אינו אלא מד"ס ומיהו דבר שנמשך איסור אכילתו לאדם גם בחול כגון החדש אע"פ שיש לו היתר לאדם אח"ז מותר לטלטלו לצורך מקומו או ליתנו לבהמות או לנכרים כיון שנמשך איסורו לאדם זמן הרבה.

אות ז

כל דבר שאין תורת כלי עליו ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון אבנים ומעות ואפילו שהוא דבר שראוי להשתמש בו דבר המותר בשבת כגון אבנים שראויין לפצוע בהם אגוזים וצרורות שראויין לכסות בהם כלים וכיוצא בהם כיון שאין תורת כלי עליהם ה"ז מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלם אילו לצורך גופן ומקומם ואם יחדם לטלטלם לאיזה

תשמיש ה"ז הוריד תורת כלי עליהם אע"פ שהם כבדים וגדולם הרבה שצריך להם עשרה בני אדם לטלטלם.

אות ח

כלים העומדים לסחורה אע"פ שאין רגילין להשתמש בהם שום תשמיש מכל מקום אם אינו מקפיד עליהם מלהשתמש בהם אין להם דין מקוצה לאוסרן בטלטול יען כיון דאינו מקפיד מלהשתמש בהם הרי זה לא הסיח דעתו מהם לגמרי מלהשתמש בהם אבל אם מקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר כדי שלא יפחתו דמיהם ונתנם לאוצר הרי אלו מוקצין ואסורין בטלטול אפילו לצורך גופן ומקומן וכ"ש לצורך עצמן מחמה לצל כיון דמקפיד עליהם וגם נתנם לאוצר מיהו כלים העומדים לסחורה ודמיהם יקרים אע"פ שלא נתנם לאוצר אסור לטלטלם אא"כ יחדם מבע"י לתשמיש וכתבי הקודש ואוכלים ומקשקין אע"פ שמיוחדים לסחורה ולא הזמינם מבע"י לא במחשבה ולא בדיבור מותר לטלטלם.

אות ט

דבר שאינו כלי אלא שיש עליו תורת כלי מחמת שראוי להשתמש בו איזה תשמיש בשבת כגון גיזין של צמר שראויין להסמך ולשבת עליהם וכיוצא בזה אם הכניסם לאוצר לסחורה ביטל תורת כלי מעליהם ואסור לטלטלם אע"פ שאינו מקפיד עליהם מלהשתמש בהם אא"כ חזר ויחדם לתשמיש לעולם.

אות י

כל הכלים שנשברו אפילו שנשברו בשבת מותר לטלטל שבריהם אם ראויים לשום מלאכה כגון לכסות בהם החבית או פי הפך וכיוצא אבל אם אין ראויים לשום מלאכה אסור לטלטלם ואם נשברו במקום שיכולין להזיק כגון שהם כלי זכוכית מותר לפנות השברים כדי שלא יזקו בהם אך שברי כלי חרס שאין מזיקין להדורס עליהם אסור לפנותם ואע"פ שבני אדם דורסים עליהם ועי"כ משתברים יותר ע"י דריסה אין בכך כלום כי הוא דבר שאינו מתכוין והא דאמרינן דמותר לטלטל השברים אם ראויים לשום מלאכה היינו דוקא כלי שנשבר כולו אבל אם לא נשבר כולו אלא רק חתיכה ממנו ועדיין הכלי משמש תשמישו הראשון אין חתיכה זו של השבר מותרת בטלטול אא"כ היא עצמה עדיין ראויה קצת לתשמישה הראשון אבל אם אינה ראויה לתשמישה הראשון אע"פ שראויה לתשמיש אחר כגון לכסות בה כלי וכיוצא הרי זה אסור לטלטלה דמקרי נולד כיון דנשברה מן הכלי בשבת עצמו ולכן אם נשברה בחול אז מותר לטלטלה בשבת אם ראויה לשום תשמיש אע"פ שאין ראויה לתשמישה הראשון ואע"פ שעתה בשבת אין לו צורך להשתמש בה עכ"ז כיון דהיא ראויה לאיזה תשמיש מותר לטלטלה ורק אם זרקה לאשפה

מבע"י אסור לטלטלה בשבת אע"פ שראויה לשום תשמישי דכיון דזרקה לאשפה ביטלה מתורת כלי ונאסרה בטלטול לכל אדם אפילו לעניים דאזלין בזה בתר הבעלים מיהו זה דוקא אם זרקה לאשפה מבע"י אבל אם זרקה לאשפה בשבת מותר לטלטלה הואיל והיה עליה תורת כלי בבין השמשות שהוא תחילת כניסת שבת.

אות יא

לא אמרו כל שראוי לכסות בו כלי יש תורת כי עליו אלא רק בשברי כלים הואיל והיה עליהם כבר תורת כלי כשהיו שלמים ולכך גם אחר נשברו לא פקע מהם תורת כלי אם הם ראויים לתשמיש של כסוי וכיוצא אבל צורות או אבנים וחתוכת עץ וכיוצא אשר מעיקרן לא היה עליהם תורת כלי גמור אע"פ שראויים לתשמיש לכסות בהם כלים לא יהיה עליהם בשביל זה תורת כלי ולכן כל שלא יחדם מבע"י לתשמיש זה אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם וכאשר כתבנו לעיל.

אות יב

מחט שלימה שקורין בערבי איבר"י שמלאכתה לאיסור לתפור בה מותר לטלטלה בשבת כדי לחצוץ בה שיניו או ליטול בה הקוץ כדין כלי דמלאכתו לאסור דמותר לטלטלו לצורך גופו כמ"ש לעיל ובלבד שיזהר שיטול הקוץ בנחת שלא יוציא דם דיש בזה איסור חובל ואם א"א להוציא הקוץ בלתי הוצאת דם אסור אע"פ שאינו מתכוין משום פסיק רשיה ולא ימות בד"א במחט שלמה שיש תורת כי עליה אבל אם ניטלל חודה או נפגם חור שלא שאינה ראויה למלאכה הרי בטל תורת כלי מעליה ועומדת לזריקה ואסור לטלטלה כדי ליטול קוץ או לחצוץ שיניו ורק אם יחדה מבע"י לתשמיש זה נעשה עליה תורת כלי ומותר לטלטלה.

אות יג

שיורי מחצלאות שבלו אע"פ שאין ראויים לישיב עליהם מותר לטלטלם דלא נפקע שם כלי שהיה עליהם תחלה הואיל דגם עתה ראויים לכסות בהם טנף ואם זרקם לאשפה מבע"י אסור לטלטלם ומטלניות שהם שיורי בגדים שבלו אם אין בכל אחת מהם ג' אצבעות על ג' אצבעות אסור לטלטלן מפני שאין ראויין לא לעניים ולא לעשירים ואם יש בהם שלשה אצבעות על שלשה אצבעות והם של עני אם לא זרקם לאשפה מותרים כל העניים שבעולם לטלטלם דראויות להם לעשות טלאי בבגדיהם אבל העשירים אסור לטלטלם אא"כ היא ג' טפחים על ג' טפחים דאז היא ראויה גם לעשירים מיהו אם העשיר יושב בביתו של אותו עני בעל המטלית אז אפילו אם היא רק שלשה אצבעות על שלשה אצבעות דאינה ראויה לעשירים מותר אותו עשיר לטלטלה יען דהוא נגרר אחר בעה"ב

שהוא עני שראוייה לו דנמצא ראוייה זו באותו הבית ואם המטלית היא פחות משלשה טפחים על שלשה טפחים והיא של העשיר דאינה ראוייה לו אז היא מוקצת גם לעניים דאזלין בתר הבעלים וחשבינן לה כאלו נזרקה לאשפה וחתיכת טלית של מצוה אע"פ שהיא גדולה אסור לטלטלה מפני שאין משתמשים בה תשמיש של חול.

אות יד

מותר להעביר מעל השלחן פירורין שאין ראויין אלא לבהמה ולעוף וכן מותר להעביר עצמות וקליפין הראויים לבהמה אבל קליפי אגוזין ושקדים וכיוצא שאין ראויים לבהמה אסור להעבירם ולטלטלם בידיו או ע"י כלי וגם אסור לטלטל השלחן בעודם עליו כדי לנערו בחוץ כיצד יעשה יטלטל השלחן כשיש עליו חתיכת פת וינערו בחוץ לפי שקליפין אלו בטלים לגבי הפת וכיון שהפת עודנו על השלחן יוכל לטלטל השלחן ואם הוא צריך למקום השלחן ה"ז מטלטלו ומנערו בחוץ אע"פ שאין עליו פתח אלא קליפין אלו לבדם ובסה"ק מקבציאל העליתי בס"ד דדוקא לגבי פת בטליו קליין או אבל לגבי קליפין ועצמות שראויים למאכל בהמה דוקא לא בטלי.

אות טו

העצמות אע"פ דמותר לטלטלם משום דחזו לכלבים היינו דוקא במקום דשכיחי כלבים אבל במקום דלא שכיחי כלבים כגון שהולך בספינה או בשיירה במדבר אסור לטלטלם וגרעיני מרים בעירנו מאכילים אותם לבהמות דאוכלים אותם העזים לכך מותר לטלטלם וקליפי בצים אסורים בטלטול אע"פ דאומרים דאוכלים אותם התרנגולים לא מהני זה חדא די"א שאין אוכלים אלא קליפי ביצים שאינם מבושלים ולא המבושלים ועוד אע"פ דאומרים דאוכלים אותם התרנגולים לא מהני זה חדא די"א שאין אוכלים אלא קליפי ביצים שאינם מבושלים ולא המבושלים ועוד אע"פ שאוכלים אותם מזיקי להו, ובעה"ב קפיד ואינו רוצה שיאכלו אותם, ולכן אסורים בטלטול, ודמי זה לדין בשר דג שאינו מלוח דאסור לטלטלו אף על פי דחזי לחיה ובהמה מפני דהאדם קפיד שלא יאכיל דבר הראוי לאדם לבהמה וחיה והוא הדין הכא כך העליתי בסה"ק מקבציאל בס"ד.

אות טז

כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתנו בתוך כלי משום דהוי מבטל כלי מהיכנו ולכן אסור להניח כלי על השלחן כדי להניח בו קליפי ביצים או קליפי אגוזים וכיוצא שאין ראויים למאכל אדם ודוקא אם כלי זה הוא ריקן שאין בו דבר הראוי למאכל אדם.

פרשת ויגש

טלטול בשבת ב'

פתיחה

והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מנעורנו ועד עתה גם אנחנו גם אבותינו.

נ"ל בס"ד דעוה"ז דומה ליום השוק אשר אליו יתאספו מוכרים וקונים וכמו שכתוב וסבבו בשוק הסופדים וסגרו דלתים בשוק ואמרו חז"ל דבר זה קאי על עוה"ז וכמו שכתוב הרב עוללות אפרים וז"ל באורך ע"ש והנה נודע דאנשים הבאים ליומא דשוקא יש באים כדי לקנות סחורה ויש באים לקנות דוקא דכל אדם בא לעוה"ז כדי למלאות חסרונו מניצוצי קדושה השייכים לנר"ן שלו וזו היא הסחורה היקרה שבא בעבורה בעוה"ז ויוליך אותה עמו לעוה"ב אבל לא ימכור אפי' חלק קטן של ניצוץ קטן משלו כי לא יחטא משא"כ הרשעים באים למכור דוקא דאין עושים מצוה אחת אשר יקנו בה איזה חלק ממחסורם ורק עושי עבירות שעל ידם מוכרים נ"ק שיש להם וז"ש והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם ואמרתם אנשי מקנה היו עבדיך מקנה לשון קנין כלומר אנחנו פה בעוה"ז אנשים הקונים ולא מוכרים מנעורינו ועד עתה כך דרכינו גם אנחנו לרבות הנשים גם אבותינו לרבות גלגולים שקדמו עסקינו בעוה"ז לקנות ניצוצי הקדושה השייכים לנו ולכן נתברך אבינו הזקן הקדוש ע"י מלכי צדק ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ כי אברהם אע"ה הוא קונה ולא מוכר הן נ"ק ובחינת שמים והן נ"ק דבחינת ארץ ולזה אמר אמת קנה ואל תמכור כלומר נ"ק שהם דרגא דאמת קנה דוקא ואל תמכור וכמו שכתוב קנה חכמה קנה בינה וכפל הלשון להורות על הרבוי וההתמדה עד בלי די.

וכמו שהמקח הגשמי נגמר ונקנה במשיכה או בהגבהה או בכסף כן ניצוצי הקדושה נקנים במשיכה כשמושך הצדיק חלק הטוב מן הרשע שהוא חי מדבר וכן בהגבהה שמגביה ניצוצי הקדושה מן הצומח והדומם וחי בלתי מדבר ועל זה הברור שייך לשון הגבהה וקונה בכסף הם ניצוצות הקדושה מן נוגה דאבי"ע שהם אינם נבררים ע"י אכילה ושתיה אלא רק ע"י עסק התורה שנמשלה לכסף ככתוב אם תבקשנה ככסף גם ע"י מחשבה וכונת הלב שיהיה לו עסק התורה שנמשלה לכסף ככתוב אם תבקשנה ככסף וגם ע"י מחשבה וכונת הלב שיהיה לו בעסק התורה ומעשה המצות שלבו נכסף ומשתוקק ומתאוה להם וחומד אותם וכמו שכתוב נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' וכמו שארז"ל האשה נקנית בשלשה דרכים בכסף בשטר ובביאה כן ניצוצי הקדושה השייכים לנשמה הוא האשה אשר הוכיח ה' לאיש הישראלי נקנית בשלשה דרכים בכסף זו מחשבה טובה מלשון נכספה וגם כלתה נפשי ובשטר זה חלק הדיבור כי השטר הוא ענין דברים והוא כלי של הדיבור כו"כ זה קנה ובכו"כ זה מכר והביאה רמז למעשה שהוא ענין מעשה בפועל והקדים את הכסף להזכירו בראשונה כי חלק המחשבה הוא העיקר שהאדם יריח מצד

המחשבה טובה אלף אלפים על הרווחה המגעת לו מצד הדיבור והמעשה דארז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ונמצא בשעה אחת יוכל להרויח כמה אלפים מצות מצד המחשבה טובה משא"כ בדיבור ומעשה.

והנה מהלכות שבת יבין האדם יתרון תועלת המחשבה כמה עצום ונורא הוא דהא אנחנו רואין בהלכות יתרון גדול במחשבה שהיא מועלת להוריד תורת כלי על דברים שאינם כלים כמו אבן וכיוצא והוא כי כאשר יחשוב עליהם מבע"י לאיזה תשמיש או במחשבה גרידא נחשבים כלים ומסתלק מהם איסור המוקצה ואע"פ שלא עשה בהם מעשה וכיצא בזה בענינים שבקדושה יש יתרון ותועלת במחשבה שהאדם יכול להוריד כח קדושה על אבר אחד מאבריו שיחשוב לעשות המצוה בו ואע"פ שעדיין לא עשה המצוה בפועל וכמו שמועלת המחשבה להוריד כח קדושה על אבר שחושב לעשות בו את המצוה כן יש בה כח לסלק ממנו כח הטומאה דהא בהא תלייא ונמצא שיש תועלת במחשבה בענינים שבקדושה כמו תועלת הנמצא בה בהלכות שבת בדברים הגשמיים.

גם עוד נשכיל להבין מהלכות שבת דבר אחד קרוב לזה והוא כמו שאנחנו רואין הדין בהלכות שבת שיש חלוק בדיני המוקצה והוא כי מדי דאורחיה בהכי די לו בהכנה קלה ומדי דלאו אורחיה לא יספיק לו הכנה קלה כן הוא ענין המחשבה בדברים שבקדושה דארז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצרפה למעשה והדבר ילא מה טעם יש חלק בזה והשתא כפי ענין ההלכה הנז' שישנה בהלכות שבת נראה טעם נכון לחילוק זהה בדרך הטוב נחשב האדם אורחיה בהכי כי לכך נברא לעשות טוב ולכן דרך הטוב תספיק לו הכנת המחשבה שהיא הכנה קלה משא"כ דרך הרע לאו אורחיה דאדם בהכי ולכך המחשבה שהיא הכנה קלה אינה פועלת כלום ודוק היטב.

אות א

אבן או סלע שחשב עליהם מבע"י לפצוע בהם אגוזים ושקדים בשבת אע"פ שלא יחדם לכך בפירוש אלא רק במחשבה בלבד וגם יחדם לשבת זו בלבד הרי זה מותר לטלטלם לכל צרכיו לפי שהאבן או הסלע דרכם בכך וראויים להתיחד לכך לעולם לפיכך די להם בהכנה קלה דהיינו במחשבה לשבת זו בלבד ואם נשתמש בה תשמיש זה מבע"י אפילו פעם אחת בלבד הוכנה לכך אע"פ שלא חשב עליה לשבת זו מאחר שנשתמש ועשה מעשה אבל אבן או בקעת עץ שחשב עליהם מבע"י לכסות בהם פי החבית כיון דלאו אורחיהו בהכי אין מחשבתו מועלת כלום ואפילו אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול אפ"ה כיון דלא יחדם בפירוש לתשמיש זה לעולם לכסות בהם פי

הבית וכיוצא אסור לטלטלם בשבת אבל אם יחדם בפיו בפירוש לתשמיש זה לעולם אז ירד עליהם תורת כלי מאחר שנתייחדו לתשמיש זה לעולם.

מיהו אם יחדם לתשמיש זה לשבת זו בלבד ולא לעול אין זה מוריד עליהם תורת כלי אא"כ עשה בהם מעשה של תיקון שמוכיח דהם מוכנים ועומדים לכך דאז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו אבל לא לצורך אחר ליכך אותם הנותנים בע"ש אבנים או לבנים סביב הקדרה של החמים שיאכלו בשבת צריך ליחדם בפיו בפירוש לעולם ובחול יצניעם וישמרם במקום אחר כדי להשתמש בהם תשמיש זה ואז מותר לטלטלם בשבת בעת שמסיר הקדירה מעל הכירה וצריך להזהיר בזה את בעלי בתים בדבר זה שישמרו את האבנים ויהיו מיחדים לכך בכל ערב שבת ולא יזרקום עם אבנים שיש להם בחצר ויקחו בכל ערב שבת מהאבנים שבחצר מן הבא בידם.

אות ב

נסרים העומדים לבנין אם החליקם ברהטני אסור לטלטלם דקפיד עלייהו שלא יתלכלכו אם ישתמש בהם ולכן מוקצים הם אבל אם לא החליקם ברהטני שרי לטלטלם ומיהו אם מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם פן יתקלקלו כגון שהם קלים וחשובים אז אפילו לא החליקם ברהטני אסור לטלטלם ואם חשב עליהם מבע"י להשתמש בהם מותר ועיין אחרונים ז"ל.

אות ג

כל דבר מטונף כגון קיא או צואה בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא אם הם במקום שיושב שם או בחצר שנכנס ויוצא באותו מקום מותר לפנותם להוציאם לאשפה או לבית הכסא אפילו בידי ממש וזהו הנקרא בדברי חז"ל בכל מקום גרף של רעי וכן אם הוא כמבוי במקום דריסת הרגל מותר לסלקם לצדדין כדי שלא יטנפו בהם אבל אם מונחים במקום שאינו יושב ודר שם וכן אם הם בחצר שאחורי הבית שהוא מקום שאין נכנסים ויוצאים בו ואין מקפידין עליו אם יש בו טינוף אסור לפנותו משם בשבת ואם ירא מפני התינוק שלא ילך שמה ויתלכלך בצואה מותר לכפות עליה כלי ולכן אם יש בחצר איזה חדרים שאינו דר בהם בשבת וגם אין לו כניסה ויציאה שם ואזדמן שנכנס שם תינוק וטינף אסור לפנות הטינוף ההוא בשבת וכן בימות הקיץ אשר יושבים וישנים על הגג ובבוקר אחר זריחת החמה יורדים למטה ואין עולין שם עד הלילה ואזדמן שהתינוק טינף שם בבוקר בעת שהם יורדים לא יפנו הטינוף עד הלילה כשיעלו יען כי ביום אין עולין שם מחמת חום השמש וכן כיוצא בזה.

אות ד

גרף של רעי ועביט של מי רגלים ששופכים לאשפה או לבית הכסא בשבת לא יחזירם למקומן ריקנין אע"פ שמחזירם כדי שיפנו בהם עוד לפי שהם עצמן מאוסים ואסורים בטלטול כיצד יעשה אחר שישפכם בבית הכסא יתן בהם שם מים ואז מותר לטלטלם ולהחזירם למקומן מפני שהמים שבתוכם ראויין לבהמה דהקילו בתיקון זה מפני שד"ז יש בו כבוד הבריות והא דצריך תיקון זה של שימת המים היינו אם סילק זה הגרף מידו כשהגיע לאשפה או לבית הכסא אבל אם שפכו והוא עודנו בידו מותר להחזירו אע"פ שלא ההניח בו מים וזהו משורת הדין אבל טוב להחמיר להניח בו מים אע"פ שלא סילקו מידו.

אות ה

אין עושין גרף של רעי לכתחלה דהיינו שמביא לפניו דבר שאחר שעה או יותר ימאס וסומך בדעת שיוציאו מאחר שנמאס ונעשה גרף של רעי ואם עבר ועשה לכתחלה אדעתא דהכי אפ"ה מותר לו להוציאו אח"כ כשימאס ואם יש בחדר אחר שאינו דר בו דבר שנמאס ונפסד מחמת הגשמים שיורדים עליו התירו לו לכתחילה שיביא לאותו חדר מטתו לשכב עליה או שלחנו לאכול שם ועי"כ יוציא אותו דבר הנפסד ונמאס מחמת הגשמים כי תתאונן דעתו עליו מפני המיאוס והו"ל דין גרף של רעי ודוקא אם ישב שם ישיבת קבע כגון שמכניס מטתו לשכב או שלחנו לאכול שם אבל אם רק יכנס בעצמו דרך עראי ויאמר מה מאיס עלי ואוציאו לאו דאומרים לו לך מכאן למקום אחר כיון דמתחלה לא היה יושב שם משא"כ אם הכניס מטתו או שלחנו אין אומרים לו תוציא שלחנך ותלך מכאן למקום אחר.

אות ו

מכניס אדם מלא קופתו עפר מבע"י ומניחו בבית בקרן זוית אשר מיחד אותה לזה כדי לעשות צרכיו בשבת בעפר זה לכסות בו צואה או דבר מאוס וכ"ז דוקא אם מיחד לו קרן זוית שאז הוא ניכר שהוא מוכן ועומד לכך אבל אם הניחו באמצע ביתו למדרס רגלים בטל הוא לגבי קרקע הבית ומוקצה הוא ואסור לטלטלו בשבת וכל אדם שיש לו בנים קטנים שדרכם לטנף בחצר ירגיל בדבר זה להכין העפר באופן זה לפיכך פירות הטמונים בחול מותר ליטלם משם בשבת שאין אותו עפר מוקצה שהרי הכינו לכך מתחלה ויחד לו כלי או קרן זוית ובלבד שיהיה העפר תחוח כ"כ שאין בו משום עשיית גומות.

אות ז

אסור לטלטל בהמה וחיה ועוף אפילו לצורך גופן או מקומן מפני שאין ראויים בשבת כשהם חיים ולכן אפילו עוף שראוי לצחק בו התינוק כשבוכה אסור לטלטלו ואעפ"כ מותר

לכפות הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו ואין בזה משום מבטל כלי מהיכנו אפילו שעה אחת לפי שבידו להפריחם מיד כשעלו עליו שלא יעמדו עליו אילו רגע אחד ואחר שירדו מעליו מותר לטלטלו מיהו אם היו האפרוחים עליו כל משך ביה"ש אסור לטלטלו כל היום אף לאחר שירדו דמתוך שהוקצה הסל ונעשה בסיס לדבר האסור הוקצה לכל היום ובסה"ק מקבציאל העליתי בס"ד דכל זה דוקא בסל המיוחד להם מדעת בעה"ב אבל אם מזדמן שעלו ביה"ש מאליהם על כלי או חפץ אחר שלא מדעת בעלים לא נאסר אותו הכלי ולא עוד אלא אפיו אם אדם אחד הניחם שם במתכוין לא נאסר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון שעשה שלא מדעת בעלים וכאשר נכתוב לקמן בענין המניח מעות על הכר וצריך להזהיר את העם בכלי המיוחד לעוף שקורין בערבי קפ"ץ דאסור לטלטלו.

אות ח

בהמה וחיה ועוף מדדין אותם ברה"י דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדים לסייען אם צריכים לכך משום צב"ה ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הקרקע דמוקצים הם ואסורין בטלטול ואף על פי דמוקצה אסור בכה"ג לטלטל מקצתו התירו חז"ל לדדות בע"ח משום צב"ח אם הם צריכים לכך אבל אם אין צריכין לכך אסור לדדות אותם והתרנגולת אפילו אם צריכה לכך אסור לדדות אותה מפני שהיא מגבהת עצמה כשמדדים אותה ונמצא זה מטלטל את כולה אבל מותר לדחותה מאחוריה בידיים כדי שתכנס ללול אם ברחו ממנו ולא התירו לדדות אלא ברה"י אבל ברשות הרבים ואפילו בכרמלית אסור לדדות שום בהמה וחיה ועוף גזרה שמא יגביהם ויוליכם דלא אמרו חי נושא את עצמו אלא גבי אדם ולא בבע"ח ומיהו לדחותם מאחוריהם אם ברחו מותר אפילו ברה"ר.

אות ט

נוטל אדם את בנו ברה"י והאבן או חתיכת חרס ביד הבן ולא חשיב האב מטלטל את האבן בידו בד"א כשיש לבן געגועים על אביו שאם לא יטלנו יחלה כלומר יצטער הרבה וגם נמי דא"א להשליך האבן מיד התינוק כי יצעק ויבכה אבל בלא"ה אסור ליטלו ואפי' כשיש לו געגועין עליו לא התירו אלא באבן אבל אם בידו דינר אסור ליטול התינוק ואפילו לאחוז התינוק בידו בהיותו מחלף ברגליו נמי אסור גזרה שמא יפול הדינר מידו וישכח שבת מחמת חשיבות הדינר ויגביהנו ונמצא מטלטל המוקצה טלטול גמור.

אות י

שכח מע"ש מעות על הכר או על מחצלת או על כסא וכיוצא וצריך הוא לזה הכר ביום שבת לשכב עליו הרי זה מנער הכר והמעות נופלות שם אבל לא יטלטל הכר עם המעות וינערנו במקום אחר ואם צריך לישב במקום הכר אז מותר לטלטל הכר עם המעות שעליו

להניחו במקום אחר כדי לישוב שם ואם אינו צריך לא לכתוב ולא למקומו ורק חושש על המעות שלא יגנבו ולכן רוצה לפנותו משם או לנער אסור בד"א בשוכח שלא היה בדעתו קודם שבת שישארו שם בשבת אלא היה בדעתו להסירם משם קודם כניסת שבת ושכח ולא הסירם אבל אם הניחם שם על דעת שישארו שם גם בשבת אז נעשה הכר והוא בסיס לדבר האיסור והרי הכר עצמו מוקצה ואסור לנער או לטלטלו ואפילו אם עבר ונטל המעות מעליו אפ"ה הכר עצמו אסור בטלטול כדין שאר מקצה שאסור להזיזו ממקומו וכל שהיה בין השמשות בסיס לדבר האסור אע"פ דאחר בין השמשות תיכף נטלו המוקצה מעליו נאסר הכר בטלטול כל השבת כולו דמתוך דהוקצה ביה"ש הוקצה לכל השבת.

וכל זה בנותן מעות או שאר מקוצה על הכר שלו אבל אם נתן המוקצה על כר של חברו שלא מדעת חברו אינו נאסר הכר להיות בסיס לדבר האסור דאין אדם יכול לאסור דבר של חברו שלא מדעתו ואפילו אם אלו המעות או שאר מוקצה הם של בעל הכר עצמו עכ"ז כל שהוא הניחם שלא מדעת חברו אינו אוסר את הכר ויכול לנער את הכר בשבת אם צריך לכר וכן יכול לטלטל הכר עם המעות להניחו במקום אחר אם צריך למקום הכר מיהו אם הנחה זו שניח המוקצה על הכר היה לטובת חברו בעל הכר יש להחמיר משום דאמרינן מסתמא ניחא ליה בדבר זה שהוא לטובתו.

אות יא

תיבה שיש בה מעות אסור לטלטלה ויש מי שאומר אם התיבה מיוחדת למעות כגון תיבה שקורין בערבי פשתכת"א אפילו אם סילק המעות ממנה מבע"י אסור לטלטלה בשבת והוא הדין בכיס המיוחד למעות אע"פ שהוא היה ריקם מבע"י אסור לטלטלו ולצורך גופם או מקומם מותר לטלטלם והוא הדין אם עשה בהם איזה מעשה וסילקם מן היחוד ההוא מותר לטלטלם ולפ"ז הוא הדין בכלוב של עופות שקורין קפ"ץ אפילו שלא היה בתוכו העוף ביה"ש והוא ריקם אסור לטלטלו אבל לצורך גופו או מקומו מותר.

אות יב

תיבה של חפצים שיש בה חפצים שהם דבר המותר ויש בה מעות ג"כ אם המעות עיקר שהם חשובים אצלו יותר מן החפצים המונחים שם אסור לטלטל התיבה והוא הדין אם היה חשיבות האסור והמותר אפילו בשוה במשקל אחד ג"כ אסור לטלטל התיבה אבל אם חשיבות ההתר אצלו מותר לטלטל התיבה ואזלינן בתר דידיה ודבר שאינו חשוב אצלו אף על פי דלגבי אחרים חשוב לא מקרי חשוב ועיין ח"י אדם כלל ס"ז סעיף א' וסעיף ח' יע"ש.

אות יג

אם יש בתיבה חפצים של היתר וחפצים של איסור שמוקצים בשבת אע"פ דחפצים של איסור מונחים על חפצים של היתר לא נעשו חפצים דהיתר בסיס לדבר האסור ואם יצטרך בשבת לחפצים דהיתר יוכל ליקח אותם ולנערם בתוך התיבה מחפצי האיסור שעליהם יען כי מה שמניח בתוך התיבה חפצי האיסור על חפצי היתר לא היה לו בזה צורך אלא כך נזדמן לו ואם היה מזדמן להפך שיהיו חפצי האיסור למטה לא אכפת לו ואין ההיתר נעשה בסיס לדבר האסור אא"כ הניחו עליו לאיזה צורך בין לצורך האיסור בין לצורך ההיתר ועיין להגאון ר"ז ז"ל ס' ש"ע סעיף ה' יע"ש ובסה"ק מקבציאל כתבתי דאם היתה כונתו שהניח חפצי האיסור למעלה מפני שהוא צריך להם תמיד שיהיה נח לו להוציאם ולהכניסם בנקל תיכף ומיד כל שעה שיצטרך להם וחפצי היתר אינו צריך להם לכך הניחם למטה הנה בזה חשיב הניחם בכונה לצורך ואע"פ שהוא לצורך מנוחת גופו ובזה נעשו חפצי היתר בסיס לדבר האיסור ואסור לנער חפצי היתר כדי לקחתם בשבת וצריך כל אדם להשגיח בדברים אלו בביתו כי דברים אלו מצויים הם.

פרשת ויחי

תלית בגדים ליבוש כבוסם וקיפולם בשבת

פתיחה

בן פרת יוסף בן פרת עלי עין.

נ"ל בס"ד הנה בסור מרע של הזנות יש שלשה מיני תגבורת לאדם על היצה"ר הא' במעשה שמונע עצמו מעשות רע והב' במראה עינים כי יש גובר על יצה"ר לבלתי עשות מעשה רע אך אינו יכול להתגבר במראה עיניו לבלתי יסתכל באשה ולכן תגבורת זו שמתגבר גם בעיניו שעוצם עינו מראות ברע הוא יותר גדולה מתגבורת שמתגבר במעשה והג' גדולה מכולם הוא אם מתגבר גם במחשבה שבמוחו לבלתי יחשב מחשבה רעה של ניאוף כי יש גובר במראה עיניו אבל אינו יכול להתגבר גם במחשבה וזה היה שבחו של יוסף הצע"ה שגבר על היצה"ר בדבר זה של ניאוף עם אשת פוטיפר גם במחשבה שלו לכך ארז"ל יוסף משלו נתנו לו מחשבה שלא חשבה בעבירה תקרא חכמה ויקראו לפניו אברך אב בחכמה וכן פרעה אמר לו אין נבון וחכם כמוך ולזה אמר בן פרת יוסף במעשה בן פורת גם עלי עין ר"ל גם במחשבה שהיא במוח שהוא למעלה מן העין שנתקדש גם בקדושת המחשבה שתגבורת שלה הוא למעלה מתגבורת העין.

והנה נודע דמראה עינים נאסר בעבירה של ניאוף יותר עד דחשבו חז"ל מראה עינים באשה זרה כגופה של עבירה ולכן גם המחשבה בניאוף מזקת הרבה יותר משאר עבירות והחמירו בה ביותר ובזה פירשתי בס"ד רמז מאמר רז"ל שאמרו בגמרא כל מקום שאסרו חכמים משום מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור ר"ל כל מקום שאסרו לך להסתכל

בו בעיני בדבר ערוה אז אפילו בחדרי חדרים אסור ר"ל גם במחשבה שהיא בחדרי חדרים שהיא במוח שהוא בחדרי חדרים שבראש האדם אסור לחשב שם בדבר ערוה.

אות א

הואיל וק"ל כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור על כן מי שנשרו כליו במים או אפילו שנשפכו עליהם מים מועטים או מי גשמים אסור לשטחם מפני מראית העין שלא יחשדוהו שכבסם בשבת ואפילו שוטחם בחדרי חדרים שאין רואין שם אסור מיהו לא אסרו אלא לשטחם בשבת אבל אם היו שטוחים מע"ש אינו חייב לסלקן וכן לא ישטח אדם כליו בשבת אפילו מן הזיעה ובסה"ק מקבציאל העליתי בס"ד הא דאמרו מן הזיעה הוא אורחא דמלתא דאין דרך לשטוח אא"כ יש בהם לחלוחית מים או לחלוחית זיעה דאם הם יבשים למה ישטחם אבל אה"ן לענין דינא אפילו אם יבשי אסור לשטחן כדרך ששטחין כלים המכובסים מפני החשד דהרואה אינו יודע שהם יבשים דעיקר גזרת חז"ל הוא על השטיחה דבעת שרואין אותו שוטח בשבת חושדין או שכבסם בשבת דלכך אם היו שטוחים מע"ש אינו חייב לסלקן וישארו שטוחים בשבת כי הגזירה היא על עת ששוטח ואפילו שנראה הבגד מרחוק שהוא יבש בעת ששוטחו עכ"ז יחשוד שנתלכלך קצת ממנו וכבס הלכלוך ולכן גם בגד יבש כולו לגמרי אסור לשטחו בשבת כדרך ששטחין כלים המכובסים אבל לתלותו על החבל בלתי שטיחה לית לן בה.

ועוד העליתי בס"ד שם דאם עבר ושטח בגדיו בשבת מע"פ שעשה איסור אין מחייבין אותו לסלקם ולהסירן כי הגזירה היתה על השטיחה וכבר עשה האיסור ששטח ועבר על דברי חז"ל ולמאי נ"מ יסירם כי בזה לא יתקן החשד דחשו לו חז"ל על עת ששטח דהרואה אותם שטוחין בשבת אם לא ראה אותו ששטחם היום לא יבא לחשדו שכבסם היום דהא השטוחין מע"ש אינו חייב להסירם מפני חשד זה וא"ת אכתי נחוש שמא האדם ראה בכניסת שבת את מקום זה ריקם שלא היו בו כלים שטוחים וחוזר ורואה אח"כ בשבת כלים שטוחין יבא לחשוד שכיבסם בשבת ולכך מחמת כן צריך לגזור גם אם עבר ושטח בשבת חייב לסלקם ולהסירם זה אינו דאין לנו לגזור גזרות חדשות מדעתינו מאחר דגזרת חז"ל לא היתה אלא בעבור חשד הרואה אותו שוטח הבגד ולכן העליתי דאם עבר ושטח אין מחייבין אותו להסירו.

אות ב

בגדים שמלפפים בהם הקטנים נהגו העולם לשטחן בשבת כדי שיתנגבו ולא מבעיא אותם שיש בהם לכלוך צואה דלכלוכן מוכיח עליהם שלא נתכבסו אלא גם שאין עליהם לכלוך כלל אלא לחים הם מהשתנה שהשתין התינוק בהם מותר לשטחן בשבת כדי שיתנגבו יען

כי בגדים אלו נכרים בצורתם לכל אדם שהם של תינוקות יונקי שדים והכל יודיעם דבגדים אלו דרכם לשטוח אותם בלי כבוס דאין מכבסים אותם אלא עד שירבה לכלוכם ביותר ועל כן אי בהם חשד ואין למחות ביד הנוהגים היתר ועיין מאמר מרדכי ז"ל והגם דהרב חיי אדם כתב צ"ע בהיכא דאין בהם לכלוך צואה הנה כתבנו טעם מספיק למנהג ואין למחות ביד המקילין והמחמיר תע"ב.

אות ג

מטפחות הידים שנתלחלו הרבה מרוב הניגוב שינגבו הידים בהם מותר לשטוחן אם ניכר בהם קצת זוהמא וכן הוא הדין במטפחת שמקנחין בה החוטם דאם ניכר בה לכלוך של צואת החוטם מותר לשטחה ודמי לדין בגדים שמלפפים בהם הקטנים שיש בהם לכלוך דמתר לשטוחן ועיין להרב חיי אדם בנשמת אדם דמוכיח לה מן הש"ע ביו"ד סי' פ"ז גבי מבשל בשר בהמה בחלב שקדים דאם מניח שם שקדים מותר יע"ש וכן יש להוכיח זה ג"כ מסי' ס"ו סעיף ט' גבי דם דגים יע"ש גם הרב שם חדש דף ס"א ע"ב כתב להדיא דין המטפחת דשרי דדמי למ"ש במ"ק דף י"ד איסורו מוכיח עליו וכן בביצה דף ט' שובכו מוכיח עליו יע"ש.

אות ד

בגד שנשרה במים אסור לטלטלו שמא יבא לידי סחיטה ואם הוא בגד שאינו מקפיד עליו לסחטו גם בחול כגון בגד שמסננין בו תמיד המים שבחבית או שהוא פרוס על המים שבחבית תמיד לא גזרינן ביה ובגד זה שנשרה במים אם יטלטלוהו עשרה בני אדם ביד לא גזרו בו חז"ל משום דמדכרי אהדדי ולכן אם נזדמן בגד שנפל למקוה ונשרה במים וחס עליו שלא ישאר במים עד יציאת שבת ויתקלקל אז יביא עשרה בני אדם ויטילוהו ויניחוהו במקום אחר ובגד שנשרה שרייה מועטת שאין דרך להקפיד עליו לסחטו מותר לטלטלו גם הי"ד.

אות ה

מי שנשרו כליו במים בעודם עליו יכול להלוך בהם דליכא למגזר משום סחיטה בעודם עליו אך אסור לנגבם סמוך לאש אפילו בעודם עליו משום דיבשל בזה את המים ועוד יש בזה איסור מלבן וכ"ז הוא בהיכא שההוא סמוך לאש הרבה שהבגד יוכל להתחמם חימום שהיס"ב.

אות ו

בגד שנשרה ביין אדום או שאר משקין שאינם מלבנים מותר לטלטלו אפילו נשר הרבה דלא גזרינן ביה שמא יסחוט דזה הוא לכלוך ולא מהניא ליה סחיטה.

אות ז

המנער טלית חדשה מן הטל או מן המטר שעליה חייב חטאת שהניעור יפה לה כמו כבוס וכתבו האחרונים ז"ל מאחר דלא דיענין עד כמה נקרא חדש לכך יזהר בכל גוונא ועיין חיי אדם סעיף ט' וכל זה דוקא אם מקפיד עליה שלא ילבשנה בלתי ניעור אבל אם אינו מקפיד בזה אין הניעור חשיב אצלו כמו כבוס ושרי ליה לנערה קודם שילבשנה ואם היא לבנה או אדומה אין הניעור יפה לה ככבוס ולכן גם אם מקפיד שרי לנערה וכל זה דוקא בטל או מי גשמים מועטי אבל אם ירדו עליה גשמים רבים עד שנבלעו בה או שנפלה לתוך המים ונבלעו בה המים הרבה אסור לנערה אפילו אם היא גוון לבן או אדום כיו דנבלעו בה מים הרבה חוששין לסחיטה בשעת ניעור כי מסתמא נסחטין המים הרבים מכח הניעור וכנז' באחרונים.

אות ח

אסור לנער בגד שחור חדש מן האבק שעליו אם מקפיד שלא ללבשו בלתי נעור מפני שזה הניעור הוא כמו כבוס שהאבק מקלקל ראייתו וצריך ליזהר גם בלבן ושאר צבעונים דגם הם מקלקל האבק ראייתם אם הוא רב עליהם ועיין מש"ז ז"ל ומותר להסיר הנוצות מן בגד השחור אם נוצות אלו באו לו מן הכר דאינם מוקצות וכמו שכתוב הגאון ר"ז ז"ל מיהו בספר הזכרונות מחמיר ולכן נכון להזהר שלא להסיר שום נוצה מבגד השחור ולא שום דבר הנתלה בו.

אות ט

העושה דבר שהוא גמר עשיית כלי ותיקונו הרי גמר זה חשיב מלאכה ואפילו שהוא דבר מועט והוא תולדת מכה בפטיש לפיכך הלוקט יבלתו ר"ל גבשושית שע"ג בגדים הנשארים מן האריגה וכן קשין וקסמין שנארגו בבגד שלא במתכוין ה"ז חייב משום מכה בפטיש אם הוא מסירם בכונה כדי ליפות הבגד שהיפוי הזה חשיב גמר עשיית הבגד ותיקונו ואם אינו מקפיד עליהם ואינו מסירם בכונה כדי ליפות הבגד אלא דרך מתעסק בעלמא נהי דאיסור תורה ליכא מ"מ איכא איסורא מד"ס.

אות י

אם נדבק זרע פשתן או תבשיל על בגדו מותר לקלפו כמו שכתוב במג"א ותו"ש ור"ז ז"ל והוא הדין אם נדבק בבגדיו גרעיני תמרים או של אבטיחים וכיוצא דמותר להסירם.

אות יא

מי שנסתבכו בגדיו בקוצים או במסמר שבכותל וכיוצא מפרישן בנחת ובצנעה שמושך אותם לאט לאט כדי שלא יקרעו וכיון שהוא עושה בנחת אם נזדמן נקרע לית לן בה דאינו מתכוין לזה וגם לא הוי פסיק רישיה כיון דמנתקם בנחת.

אות יב

שלל שעושין החייטים שמחברים חתיכות הבגד תחלה ע"י תפירות גסות ואחר שתופרין אותם בתפירות דקות ויפות מסירים אותו השלל ואם נזדמן ששכחו ואל הסירו חוט זה של השלל אסור להסירו בשבת ואיכא איסור תורה אם מקפיד ואם לא מקפיד איכא איסור דרבנן.

אות יג

אין מקפלין כלים א"כ מקפלים לצורך השבת דהיינו שירצה ללבשם אחר הקפול בו ביום ואפילו בזה לא התירו אלא במקפל אדם אחד אבל שני בני אדם שיקפלו ביחד בגד אחד אסור כי השנים עושים קיפול יפה ומתוקן יותר ואפילו באדם אחד לא התירו אלא בבגדים חדשים דעדיין לא נתכבסו אבל מכובסין אסור כי הקיפול מתקנם יותר ואפילו חדשים לא התירו אלא בלבנים ולא בצבועים ואפילו בלבנים לא התירו אלא רק אם אין לו בגד אחר מקופל ללבשו בו ביום וגם עוד בכל זה לא התירו אלא לקפל בידו אלב ע"ג שלחן או ספסל אסור בד"א בהיכא שהוא מקפלו בדרך קיפולו הראשון אבל אם מקפלו שלא כדרך קיפולו הראשון מותר בכל גוונא בין בשני בני אדם בין על השלחן בין מכובסים בין צבועים בין אם יש לו אחר מקופל דכל שהוא אינו מקפלו בקפולו הראשון אין לקיפול זה קיום ואין כאן תיקון כלי מיהו גם בזה אינו מותר אלא בהיכא שרוצה ללבשו בו ביום ואף על פי דהרב אליה רבא ז"ל מתיר גם אם אין דעתו ללבשו בו ביום נראין בזה דברי הרב חיי אדם כלל מ"ד אות כ"ד וכמו שכתוב בזה בסה"ק מקבציאל והעליתי שם דבטלית של ציצית שמקפלו בשחרית ואין לובשו בו ביום עוד יש לסמוך על דברי הרב אליה רבא לקפלו שלא כסדר קיפולו דמשום שהוא טלית של מצוה יש להקל בזה ויש בני אדם שמקפלין טלית של ציצית כקיפולו הראשון דסומכין על סברת הכלבו ז"ל ואל יפה עושין דהא מרן ז"ל וכל הפוסקים לא ניחא להו בזה הסברא ולכן צריך להזהר בטלית של ציצית לקפלו בשחרית שלא כדרך קיפולו.

אות יד

כל בגד לאחר כבוס מתקשה ומשפשפין אותו בידיים לרככו וע"י שפשוף זה גם הליבון שלו מצהיר יותר ולכן אם הוא בגד עליו שהאדם מקפיד יותר על לבונו שיצהיר אסור לשפשפו בידיים לרככו דנראה כמתכוין להצהיר הליבון ודומה לבמלבן אבל חלוק שהוא בגד תחתון אין האדם מקפיד כ"כ על לבונו ומותר לשפשפו בידיים לרככו בד"א בחלוק של צמר או של משי אבל חלוק של פשתן אסור לשפשפו אפילו מעט בידיים לרככו מפני שרכוכו זהו לבונו וכל זה משורת הדין אבל נכון להחמיר בכל חלוק אע"פ שאינו פשתן שלא ישפשפו כלל מכח סברת ר"ח ז"ל דס"ל להפך דדוקא של פשתן הוא דשרי וכתב הרב תוספת שבת דלפ"ז ראוי לנו להחמיר בכל הבגדים יע"ש.

אות טו

טיט שעל רגליו או מנעליו לא יקנחו בקרקע גזירה שמא יבא להשות גומות בקרקע ויש אוסרין לקנחו גם בכותל אם הוא של בנין מפני שנראה כמוסיף על הבנין אלא יקנחו בכותל עץ או בקורא ואסור לקנח טיט וכיוצא שעל המנעל בסכין או בצפורן בין אם המנעל חדש בין ישן מפני שבזה קולף את העור וה"ז ממחק.

אות טז

טיט שעל בגדו לא ישפשפו מבחוץ במקום הטיט דנראה כמלבן אלא משפשף מפנים בצד השני שכנגד הטיט וי"א דהני מילי בטיט לח אבל טיט יבש אסור מפני שמתפרך וה"ז תולדת טוחן ורק אם לא יש ממשות בטיט בעין אלא רק מראה טיט מותר.

אות יז

בגד שיש עלי מי רגלים או שאר לכלוך אסור ליתן עליו מים דשרייתו זה כבודו אלא מקנחו בסמרטוט בנחת ולא ידחוק בקנחו שמא יסחוט ויש אוסרין לתת מים אפילו מועטין על איזה בגד ואע"פ שאין בו לכלוך דס"ל שרייתו זהו כבודו איירי אפילו באין בו לכלוך וכלן הרוצה לשתות מים ע"י מפה שמניח על שפת הכוס לא יעשה זה בחלוקו או שאר בגד משום דשרייתו זה כבודו אבל במפה המיוחדת לכך לית לן בה וכמו שכתוב בחס"ל ז"ל.

אות יח

מי שנתלככה ידיו בטיט לא יקנחנה במפה שמקנחין בה ידיים כדי שלא יבא לכבס המפה אח"כ אלא ירוחוץ ידיו מן הטיט במים ואח"כ ינגבנה במפה ואע"פ שמותר לנגב ידיו אחר הנטילה אפילו בבגד שמקפיד על מימיו משום דבנגוב ידיים לא גזרו רבנן כמו שגזרו בנגוב הכוס מכל מקום יזהר כל אדם אחר שרוחוץ ידי לשפשם תחלה זו בזה בכח כדי שיסיר המים שבעין מעליהם ואח"כ יקנחם במפה.

אות יט

אם נתלכלך בגדו או מטפחתו וכבס בשבת במזיד אסור לו לעולם אפילו לא כבסו כולו אלא מקצת ממנו במקום לכלוך דוקא כדין המבשל בשבת דכולהו מלאכות שוין בדין זה וכמו שכתוב בתרומות פרק ב' משנה ג' יע"ש כיצד יעשה יחזור ויטנפם בחול ויכבסם ואז מותר להשתמש בהם אבל לרחוץ אותם בחול בלתי לכלוך לא שרי בהכי כן העליתי בסה"ק רב פעלים בס"ד.

פרשת שמות

הלכות בונה

פתיחה

ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם.

נ"ל בס"ד הכתוב אמר אדם לעמל יולד אך יש הפרש בין ישראל ובין אוה"ע כי ישראל נולדו לעמלה של תורה שעושים ע"י עסק התורה בנין ברוחניות למעלה ולכן כתיב וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך וארז"ל אל תקרי בניך אלא בוניך לשון בני כי ישראל עושין בנין רוחני בעסק התורה שהוא בפה אבל אוה"ע נולדו לעמל עוה"ז הגשמי שוא בידיים ולכן אמר הקול קול יעקב כי הוא תם יושב אוהלים באהלה של תור הלבנות בנינים בפה אך הידיים ידי עשו לבנות בנין גשמי בידיים ולכן כתיב עם זו יצרתי לי תהלתי היא התורה יספרו כי לעמלה של תורה שהוא בפה יצרתי אותם והנה ישראל בהיותם במצרים דעדיין לא נתנה להם התור היו עוסקין בעמל הגשמי בחומר ובלבנים לבנו ערי מסכנות ובא מרע"ה להוציאם ולסלקם מעבודה זו כדי לקבל להם התורה שאז יהיה עמלם בבני הרוחני לקיים מה שאמרו וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך ופרעה בא לטעון כנגדו מחמת השר שלו הן רבים עתה עם הארץ פירוש אע"פ שבאמת הן רבים במעלה שנבראו לעבודה של בנין הרוחני ככתוב עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו אך עתה באשר הוא שם עם הארץ שלא ניתנה להם התורה שבה יעשו בני הרוחני העליון ורק שם עם הארץ יש להם אשר אוי להם עמל הגשמי שהוא בנין החמרי ואיך תשביתום מסבלותם וזהו והשבתם אותם מסבלותם אלו אתמהא דהא עתה ראויים סבלות אלו להם ולכן ארז"ל שעתה הוסיף פרעה עליהם העבודה לעבוד גם ביום השבת אחר שכבר פטרם מקדמת דנא מלעבוד ביום שבת ע"פ עצתו של מרע"ה בהיותו בבית פרעה ובזה פרשתי מה שאמרו למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו כונתו בזה על ביטול העבודה ביום שבת שהיתה מתחלתה ע"פ עצתו של מרע"ה שיעץ את פרעה בכך ועתה השר שלו חזר בו והפך לבב פרעה בזה באומרו מאחר כי אין להם עדיין תורה לעסוק בה בבנין רוחני למה יבטלו מן עבודה הגשמית ביום שבת ובזה מובן הטעם שארז"ל לא נתנו שבתות לישראל אלא

לעסוק בהם בתורה והיינו כי ישראל יש בהם כח לבנות בנין רוחני ועליוני ע"י עסק התור הולכך נקראו בנאים וכמו שאמרו חז"ל ע"פ וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך וזה הבנין שבונים אותו ע"י עסק התורה ההוא נעשה בחלק עוה"ב ולכן בשבת שהוא מעין עוה"ב כמו שאמרו חז"ל צריך להרבות בו בעסק התורה כי אז יצליחו בו יותר בבנין הרוחני ולכן כתבו המקובלים ז"ל דגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי החול ולכן מאחר שנעשה בנין רוחני ועליוני בשבת מן עסק התור הנאסר בשבת בנין הגשמי החמרי לגמרי ולכן שנו במשנה הבונה מכלל ט"ל מלאכות האסורים בשבת כי הבנין הוא אב מלאכה.

אות א

עשיית אהל קבע היא תולדת בונה ואסורה בשבת מן התורה ולכן ארז"ל אסור לעשו אהל בשבת או ביו"ט דהיינו גג המאהיל עליו להגן מן החמה או מגשמים או מאיזה דבר אחר ואפילו הוא אהל עראי שאינו עשוי להתקיים אלא רק הוא לפי שעה ואפילו שאין מחיצות תחתיו כגון שפרס מחצלת ע"ג ד' קנדסין אעפ"כ כיון דשוי כדי להאהיל ולהגן ה"ז אהל גמור ואסרוהו חכמים אע"פ שהוא עראי גזרה משום אהל קבע שהוא תולדת בונה ואסור מהתורה ולא אסרו אלא לעשותו בתחלה בשבת אבל אם היה אהל עראי עשוי מבע"י מותר להוסיף עליו בשבת כגון אם היתה מחצלת פרוסה מבע"י כדי טפח שהוא שיעור אהל מותר לפרסה כולה למרר ולהוסיף עוד מחצלאות שכל זהו הוא תוספת לאהל טפח העדוי מאתמול ואפילו לפרוש על מחיצות מותר בענין זה וטפח שאמרו הוא חוץ מן הכריכה של המחצלת דאע"פ שזו המחצלת שהיתה נתונה מבע"י היתה כרוכה בעיגול שיש בהיקפה שלשה טפחים דאז יש בה רוחב טפח בודאי עכ"ז לא מהני זה אלא צריך שיהא יוצא ממנה כדי טפח פרוס לאהל מפני דהכריכה עצמה אינה נראית כאהל ומיהו לחומרא חיישינן לה דהיינו אם המחצלת כרוכה ויש בעובי עיגול כריכתה כדי טפח אסור להניחה בשבת ע"ג דבר שתהיה כאהל ואף על פי דאמרנו דסביב העגול אינו נראה כאהל מכל מקום לחומרא חשיב אהל וכמו שכתוב הט"ז ז"ל

אות ב

הא דאסרו חז"ל גם בעראי הוא דוקא באהל שהוא גג אבל מחיצה של עראי מותר לעשות לכתחלה בשבת ואילו שעושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה לא חשיבה כאהל בשביל כך וכן אם עושה אותה בשביל הנרות שלא יכבו או שעושה אותה לצניעות בעלמא כגון להפסיק בין אנשים לנשים שלא יראו זא"ז וכן כיוצא בזה שרי מיהו אם עושה אותה להתיר סוכה או להתיר שאר איסור וכגון שעושה מחיצה עשרה טפחים מפני הספרים בפריסת סדין או מחצלת כדי שיהא מותר לשמש מטתו או לעשות צרכיו וכיוצא בזה אפילו

שהיא מחיצת עראי אסור כיון שעשויה להתיר איזה דבר האסור ובסה"ק מקבציאל כתבתי דהוא הדין אם פורס סדין כנגד מקום שיש בו צואה אם הוא בענין דאם לא היה פורס הסדין היה אסור לקרות דחשיב זה עשויה להתיר דבר האסור ואסור לפרוס הסדין ורק אם היה בענין דהוה אפשר לכפות על הטינוף כלי ולקרות שרי לפרוס סדין כיון דאפשר להתיר האסור באופן אחר ועיין תוספת שבת סע"ק וא"ו מה שאמרו היתר זה מהט"ז ז"ל יע"ש.

אות ג

וילון התלוי לפני הפתח במקום דלת אע"פ שהוא תלוי שם בקביעות מותר לתלותו בשבת דכיון שהוא נע ונד ברוח מצויה וגם אינו מעכב לעוברים ושבים דרך שם אינו נקרא מחיצה קבועה אלא מחיצת עראי וכל דלא עשויה להתיר שרי וכן הוא הדין יש להתיר מטעם זה לתלות הפרוכת לפני ארון הקודש אפילו אין שם דלת אלא הפרוכת עצמה היא מחיצה לארון וצריך ליזהר כשתולה הוילון וכיוצא שלא יתקפל וקיפל לרחבו טפח בשעה שתולה אותו דנמצא עושה אוהל בגג טפח לפיכך אם הוא וילון גדול תולין אותו שנים כדי שיתלוהו כולו כאחד ולא יתקפל אבל אדם א' אסור.

אות ד

עצים הסדורים מע"ש ויש ברחבם טפח ה"ז מותר לפרוס עליהם סדין או מחצלת בשבת כדי לישיב תחתם דהוי תוספת אהל וכאמור לעיל והוא הדין אם אין ברוחב העצים טפח אלא שהם סמוכים זל"ז שאין בין אחת לאחת שלשה טפחים דהוי לבוד מותר לפרוס עליהם סדין ואע"פ דעצים אלו קבועים כל הימים ופורסין עליהם סדין כשמצטרכין לכך מכל מקום כיון דיש בעצים רוחב טפח חשיב תוספת אהל.

וכן הוא הדין לארובה שבגג שפתוחה בתוך הקרוי מותר לפרוס עליה סדין בשבת בשבי השמש או הרוח דאין זה אלא תוספת אהל מיהו אם יש לארובה זו פקק אינו עשוי להפתח תדיר אלא רק לעתים רחוקים אסור לפקוק בשבת אע"פ שפקק זה מותר בטלטול משום כיון דאינו עשוי להפתח אלא לעתים רחוקים מחזי כמוסיף על הבנין הן בארובה שבגג הן בחלון שבכותל וכמו שכתוב מג"א סי' שי"ג סק"א ובש"ע להגאון ר"ז ז"ל סעיף א' ועיין אשל אברהם שם והנה פה עירנו יש בבתי כנסיות עמודים מסודרים ועומדים במערב ובמזרח וכן בצפון ודרום שעליהם עומדת התקרא והחצר בתווך אך בתוך החצר יש ג"כ עמודים בארבע זוויות ועליהם עומדת תקרא ותחת תקרא הזאת מונחת התיבה של בית הכנסת באמצע וסביב זו התקרה אשר התיבה תחתיה יש אויר חצר מארבע רוחותיה ומנהגם ביום כפור לפרוס מחצלאות על אויר החצר מסביב מפני השמש הנכנסת בבית

הכנסת על היושבים שם ואע"פ שאלו העצים המתוחים באויר החצר ההוא וקבועים שם תמיד אין בהם טפח אין כאן חשש משום אהל דאין אנחנו צריכין לטח על העצים ההם יען כי שם יש זיזין בולטין על אויר החצר הנז' מסביב בכל הצדדין ועי"כ נחשבין המחצלות שפורסין אותם ביום כפור תוספת אהל גם עוד בלא"ה משום התקרא עצמה ג"כ נחשב פריסת המחצלת לתוספת אהל וה"ז דומה לדי ארובה שבגג הנז"ל ובסה"ק מקבציאל נסתפקתי היכא דיש עצים מתוחים באויר מכותל זה לכותל זה ויש בהם רוחב טפח אך העצים הושמו שם בשביל שלא ינודדו הכותלים אם חשיב פריסת הסדין עליהם לתוספת אהל ושרי ולא נשפט אצלי ספק זה.

אות ה

כל אהל דאסור לעשותו בשבת הוא הדין נמי דאסור לסתרו ולהסירו בשבת כי כשם דאסור לבנות כן אסור לסתור הבנין.

אות ו

הא דגזרו אהל עראי אף על פי דאין תחתיו מחיצות דוקא בצריך לאויר שתחתיו אבל אם אינו מתכוין כדי שיאהיל על מה שתחתיו שרי לכן מטה ושלחן דאין המחיצות מחוברים בקרשים שדרכן לסדר הקרשים על המחיצות מותר לסדרם בשבת אף על פי דהקרשים מאהילים על אויר שתחתם כיון שאינו צריך לזה כי אלו אין עשויים לשבת תחתם או להניח דבר תחתם אלא רק משתמשין עליהם למעלה.

בד"א היכא דמחיצות שלהם אינם מגיעים עד הארץ אבל אם מגיעים עד הארץ כמו דופני התיבה או שהם סמוכים לארץ בפחות משלשה טפחים דהוי לבוד ה"ז אסור לסדר הלוחות שהם קרקע המטה והשלחן עליהם ואע"פ שאינו צריך לאויר שתחתם כלל דמאחר דאיכא מחיצות גמורות עד הארץ נראה טפי כאהל ואסור מיה יש מחמירן ואוסרין במטה גם היכא דאין מחיצות גמורות אלא עומדת על ד' קונדיסין משום דמשתמש באויר שתחתיה שמניח שם חפצים ואף על פי דאין כונתו בעובר זה ולא לכך עשויה אפ"ה מחזי כאהל ואסור וצריך לחוש לדבריהם דאנחנו רואין העולם מניחים חפצים תחת המטות אבל בשלחן אין לחוש בכה"ג דאין לו מחיצות גמורות דאין דרכם של בני אדם להשתמש באויר שתחת השלחן כלל ואף על פי דאם יש מסיבה גדולה מניחים האויר שתחת השלחן לפעמים כלים מלאכים או ריקנים לפי שעה כיון דאין עושי כן אלא רק במסיבה גדולה וגם במסיבה גדולה לאו כולהו אינשי רגילי בכך אין לחוש.

אות ז

כסא העשוי פרקים וכשרוצים לישוב עליו פותחים אותו והעור נפתח ונמתח וכשמסירים אותו סוגרין אותו והעור נכפל מותר לפתחו לכתחלה בשבת אע"פ שיש לו מחיצות תחתיו מפני שאינו דומה לעשיית אהל כיון שאינו עושה כלום שהרי הם עשויין ועומדים כבר הגג עם המחיצות מבע"י אלא שמותחן בשבת לישוב עליהן.

אות ח

כלי שקורין בערבי שמסי"י ובאטלק"י אימבריל"ה שעשויים להגן מן החמה ומן הגשמים לא מבעיא דאסור לפתחה להאהיל בה אלא אפילו פתוחה ועומדת מבע"י אסור לשאת אותה להאהיל בה על ראשו בין בשבת בין ביו"ט וכנז' בפוסקים ועיין מאמר מרדכי סעיף ה' ונדע ביהודה תניינא סי' למאן דאמר יע"ש וממילא תדע מאחר דאסור לנשאה על ראש אסור נמי לטלטלה בשבת ויו"ט משום מקצה.

אות ט

אסור לפרוס סדין על העץ המונח על העריסה של תינוק שקורין בערבי מה"ד או גלאל"ה אא"כ היה פרוס טפח מע"ש וצריך להזהיר המון העם בזה כי פה עירנו דרכן לפרוס סדין על עריסה הנז' של תינוק להגן עליו מן החמה ומן הזבובין וכיצא.

אות י

תיבה שיש עליה כסוי אם אינו קבוע בצירים אסור להניחו עליה בשבת או להסרו ממנה אף על פי דאינה עשויה אלא לפתח בעלמא וי"א דכל זה הוא בתיבה שהיא רחבה וכן בכלים כיוצא בה שהם רחבים דכסויים דמה לאהל אבל כלים קטנים אע"פ שיש בהם חלל רחב טפח אין כסויים דומה לאהל ושרי ויש חולקין לאסור גם בכלים קטנים שיש בהם חלל ריקן טפח מיהו לא אסרו בזה אלא בהיכא דאין הכסוי מיוחד להם אבל כסוי המיוחד להם כיון שדרכו בכך תמיד לא מחזי כעביד אהלא כיון דאין עושין המחיצות בשבת אלא עומדין מאליהם מקמי שבתא ומכל מקום אם הוא מכסה אותם בבגד אף על פי דמיוחד להם אסור משום כי בבגד אין בו תיקון המוכיח עליו שהוא עומד לכך ולכן כלים שדרכם להניח בהם מרקחת או דבש וכיוצא שדרכם לסתום פיהם בחתיכת בגד מפני שלא יכנסו בהם נמלים וכיוצא צריכין להזהר לעשות להם כסוי מחרס או עץ ויניחו חתיכת הבגד למעלה מאותו כסוי ולא יכנסו בהם בחתיכת הבגד בלבד.

אות יא

חבית שיש בה מים אינה מלאה כולה אלא יש בה חלל שיעור טפח ריקן מן המים אסור לשטוח עליה בגד בשבת לכסותה והוא הדין אם היה שטוח עליה בגד אסור להסיר דהו"ל

סותר אהל אבל אם אינה חסירה טפח שאין בה חלל אויר ריקן שיער טפח אין כאן דין אהל וש"י כיצד יעשה בחבית של מים שהוא מוכרח לכסותה בשבת יביא מע"ש בגד יכסה בה החבית יותר מטפח ויקשרנה היטב כדי שזה הכסוי של טפח לא ישמט מעל החבית ואז ביום שבת יוכל לכסות החבית בכסי אחר למעלה מאותו כסוי של טפח שעשה מבע"י או יכסנה בשארית הבגד ההוא של מכסה הטפח ודע כי בחבית של מים צריך למיחש טפי חדא שהיא רחבה ביותר ועוד כי המשקה אין ראוי ליתן בכלי בלי כסוי והוי כעושה מחיצות ג"כ ועיין ט"ז וש"ע לר"ז וחס"ל ושאר אחרונים.

אות יב

נוהגין העולם לכפות סל גדול על אוכלים לשמור אותם ואין חוששין משום אהל דהסל יש בו גג ומחיצות והוא צריך לאויר שתחתיו ובסה"ק מקבציאל כתבתי בענין זה ושם הבאתי דברי הגאון אשל אברהם סי' שט"ו סוף ס"ק ח' שכתב בתיבה המחזקת ארבעים סאה צ"ע אם מותר לכפות על אוכלין ומשקין וכו' וע"ש ופלפלתי קצת בדבריו ועוד הבאתי שם מה שאמרו בש"ע סי' ש"ח סעיף ל"ד גבי טנוף דכופה עליו כלי וכן מה שאמרו בש"ע סי' תמ"ו סעיף א' ובסעיף ג' גבי חמץ בשבת ויו"ט דכופה עליו כלי ודוחק לפרש דאיירי בהיכא דאין בכפיה זו חלל ריקן שיעור טפח ואחר החלוקים והסברות שעשיתי בדבר זה לא מצאתי ראייה ברורה למנהג זה אך באמת המנהג הזה פה עירנו הוא ברור הן בכפית הסל על אוכלין ומשקים הן בהסרת הסל מעליהם לגמרי שזוקפין אותו על גביו וכתבתי לסמוך על חילוק א' שכתבתי שם לקיים המנהג ועיין בש"ע לרבינו זלמן ז"ל בסי' שע"ו סעיף ק' וערך השלחן סי' שע"ו סעיף ב' ומיהו אם הסל גדול שמחזיק ארבעים סאה יש להחמיר והנזהר גם בקטן תבא עליו ברכה.

פרשת וארא

צידה ונטילת נשמה בשבת

פתיחה

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה.

כתיב פדת וקרינן פדות וצ"ל למה לא כתיב פדות מלאה גם אומרו למחר יהיה האות הזה על איזה אות קאמר הזה ונ"ל בס"ד שיש ד' דברים המבדילים את ישראל מן אוה"ע הא' הוא הפה כי ישראל שקבלו התורה יכולים להוציא בפיהם דברים שבקדושה הנחמדים ורצויים לפניו יתברך אך אוה"ע שלא קבלו התורה אין יכולים להזכיר בפיהם דברים שבקדושה ונמצא בפה יש סימן היכר לישראל שהם ניכרים ונבדלים מאהו"ע וכאשר כתבתי בזה בסה"ק אבל שלמה ע"פ הראיני את מראיך השמיעיני את קולך וכו' והבאתי משל נאה על זה יע"ש והב' הוא אות הדל"ת דאחד כי אין תואר אחד אלא לישראל

שנפשם באה מעולם האחדות ולכן במספר השבעים כתיב נפש ולא נפשות משא"כ אוה"ע נפשם ממקום הפירוד והסטרא דאל אחר ולכן אין להם תואר בדל"ת אלא גוי אחר ברי"ש והשלישי הוא אות וא"ו הרומז לחיים כמו שכתוב בזוהר הקדוש פרשת ויי רף רמ"א ע"ב ועיין דברים אחדים דף ס"א ע"ד וידע שלא זכו באות וא"ו שהוא אילנא דחיי אלא רק ישראל ובזה פירשתי בס"ד רמז ואחבשך בשש הוא אות וא"ו הרומז לחיים ולכן הם קמים בתחיית המתים ולא אוה"ע נמצא באות וא"ו ג"כ נבדלים ישראל מן אוה"ע והכר הרביעי הוא אות תי"ו שהוא רומז על התורה כדאיתא בתקונים דף פ"ט ע"א והכי איתא באותיות דרבי עקיבא דאות תי"ו רמז על התורה ולכן נרשם על מצחן של צדיקים תי"ו של דיו לפי שהתורה מצלת מן הפרענות וכמו שכתוב בקה"י ז"ל וידוע כי בתורה יש היכר והבדל לישראל מן אוה"ע דגוי שעסק בתורה חייב מיתה דבזה נודע כל מי שעסק בתורה ה"ז ישראל נמצא ד' אותיות פדות יש בהם היכר והבדל לישראל מן אוה"ע ברם היכר דאות וא"ו אינו מבורר ונודע עתה בזה"ז יען דהכל מתים ורק בזמן תחיית המתים ניכר ונודע זה דכתבו המקובלים ז"ל ענין תחיית המתים דומה למי שנזרק לו ברזל שחוק כעפר בקרקע שהיא כולה חול וזה אינו ניכר במראה מן החול כדי שיוכל ללקטו מה עשה הביא אבן שואבת ברזל והעבירה ע"ג החול והיתה שואבת הברזל והחול נשאר במקומו וכן יעשה הקב"ה לעתיד בתחיית המתים מוריד טל תחייה על הארץ וכל עפר של גופים ישראלים קולטו ועפר אוה"ע נשאר במקומו ולכן נכתב אותיות פדת חסרה וא"ו וקרינן פדות מלאה כי בארבעה אלה שמתי היכר והבדל בין עמי ישראל ובין עמך אוה"ע כי מצרים היתה אוו זמן ראש שכל אוה"ע נמשכים אחריה וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצת אך האות הזה הנקרא ואינו נכתב שהוא אות הו' אין היכר שלו נודע עתה אלא למחר בזמן תחיית המתים יהיה ההיכר של אות הזה.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דידוע מ"ם סתומה רומזת בזמן שישראל הם בגלות שהם כמו עוף הנצור תוך המצודה שהיא סתומה מכל צדדיה שאין פתח לצאת מוכה אבל מ"ם פתוחה רומזת לזמן הגאולה שישראל שהיו נצודים בגלות יוצאים מן המודה וכתב בקה"י ז"ס איכה ישבה בדד ב' דד זו מ"ם סתומה שהיא ב' דלתים דבוקים זה עם זה יע"ש ולכן מ"ם של למרבה המשרה סתומה שרומזת לגלות שישראל הם בתוך המצודה שאין לה שער פתוח וכדאיתא בסנהדרין דף צ"ד מפנימה כל מ"ם שבאמצע התיבה פתוחה וזו סתומה בקש הקב"ה לעשות לחזקיה הע"ה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרה מד"ה לפני הקב"ה ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות לא עשיתו משיח חזקיה שעשיתי לו כל הנסים הללו ולא אמר שירת תעשהו משיח לכך נסתתם יע"ש ובזה פרשתי בס"ד מאמר אותיות דרבי עקיבא וז"ל במ"ם פתוחה נקרא הקב"ה מלך מלכים ובאות מ"ם סתומה נקרא הקב"ה מושל משלים ע"כ ובזה מובן כי במ"ם סתומה הרומזת למצודה של שעבוד מלכיות נקרא מושל מושלים ע"כ ובזה מובן כי במ"ם סתומה הרומזת למצודה של שעבוד

מלכיות נקרא מושל מושלים דאין מתגלית מלכותו לעיני הכל מחמת דעכו"ם משעבדים בבניו אך במ"ם פתוחה הרומזת לזמן הגאולה שאין ישראל בתוך המצודה נקרא מלך מלכים שתתגלה מלכותו יתברך וכמש"ה ה' ימלוך לעולם ועד ולכן אומרים במוסף גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה ולפ"ז ביצ"מ לא היה פדות שלם כיון דחלה עליהם באותו זמן גזירה דשעבוד מלכיות וכמו שאמרו רז"ל דאמר הקב"ה למרע"ה אהיה אשר אהיה כלומר אהיה עמהם בשעבוד זה ואהיה עמהם בשעבוד מלכיות ונמצא דלא היה פדות שלם ולכן א"ל ושמתי פדות בין עמי ובין עמך פדת כתיב דאינו פדות שלם מאחר שעדיין יש מצודה דשעבוד מלכיות שהיא מ"ם דתימה אך למחר בביאת המשיח יהיה האות הזה הוא אות מ"ם של המשרה שנרמז באותיות זה והיינו שבגלות מ"ם של המשרה היא סתומה ואם תמנה מן האותיות למרבה תמצא מ"ם של המשרה הוא אות ז' אשר היא סתומה ולעתיד תהיה פתוחה שהיא אות חמישי באותיות אלפ"א בית"א שאם תמנה אותיות העשריות כזה יו"ד כ' ך' ל' מ' אתה מוצא מ"ם פתוחה הוא אות ה' וזהו הנרמז בתיבת זה כלומר מ"ם של המשרה שהיא אות ז' בהמשרה תהיה מ' תוחה שהיא אות ה' באלפא ביתא.

ולכן בשבת שהיא מעין עוה"ב הרומז לזמן הגאולה שאין שם מצודה ולא יהיו ישראל נצודים עוד נאסרה בו הצידה כי הצדיה אינה אלא בזמן החול שהם רומזים לזמן הגלות שישראל נצודים ועומדים מתוך המצודה הרומזת באות מ"ם סתומה של למרבה המשרה.

אות א

מאחר דצידה אסור בשבת והיא מאב מלאכות לפיכך אם הפריח העוף עד שהכניסו לבית שחלונותיו סתומים או לביבר מקורה וסתום מכל צד ונעל בפניה או שרדף אחר חיה עד שהכניסה לבית או לחצר וכיוצא ונעל בפניה חייב מן התורה ומיהו איהו חייב מן התורה אלא בהיכא דאין הבית גדול כ"כ והרי הוא יכול לתפוס החיה או העוף בנקל במרוצה אחת ואינו צריך לבקש תחבולות כדי לתפוס אבל אם הבית גדול כ"כ שאינו יכול להגיע ולתפוס העוף במרוצה אחת מפני שנשמטין ממנו וצריך לרוץ אחריהם בתוך הבית ריצה שנית או שלישית הרי אלו מחוסרים צידה ופטור מן התורה אבל מדרבנן אסור בכל גוונא.

אות ב

הצד דבר שאינו מחוסר צידה כגון צד צבי חגר או חולה מחמת עייפות שהוא יגע ואינו יכול לזוז ממקומו פטור מן התורה אבל אסור מדרבנן אך הצד צבי ישן או סומא מת חום שנולד בגופו חייב מפני שהם עשויים להשמט כשמרגישים ידי אדם ומחוסרי צידה הם.

אות ג

צבי ועוף שנכנס לחדר וכיוצא ונעל בפניו חייב ואם נעלו שנים פטורין מן התורה וחיבין מדרבנן ואם לא היה יכול אחד לנעלו ונעלו שנים חייבין מן התורה ואם היו הצבי או העוף בחדר והיה הדלת סגור מותר לכתחילה לנעול במנעול דמאחר שהדלת סגור אין יכולים לברוח והרי הם שמורים ועומדים ובמנעול הוא מוסיף שמירה ואי בזה משום צידה.

אות ד

מי שהיה לו צבי קשור בביתו מותר לנעול הדלת בפניו כדי להוסיף שמירה על שמירתו כי מאחר שהיה הצבי קשור ניצוד ועומד הוא ואם אחר שנעל הדלת נותר הצבי מקשירתו דנמצא עתה ניצוד ושמור מכח הדלת אין מחייבים אותו לפתוח הדלת כדי לבטל שמירתו מפני שבשעה שנעל בהיתר נעל ואי עתה עושה כלום וכן מי שנעל ביתו לשמרו ויהיה עוף או צבי בתוכו והוא לא היה יודע כלל שיש שם עוף או צבי נעל נודע לו אין מחייבין אותו לפתוח הדלת אלא ישאר נעול עד חשיכה כדי שיבא ויטול הצבי או העוף משם והטעם מפני שכאשר נעל בהיתר נעל שלא היה יודע שיש צבי או עוף אבל אם היה יודע שיש צבי ועוף ובא לסגור הדלת אסור אע"פ שאין מתכוין לצוד אותם אלא כונתו לשמור ביתו מאחר כי בודאי ניצוד.

אות ה

החתול דינא כשאר חיה ואסור לצוד אותה ואם נכנסה לחדר אסור לסגור הפתח עד שיציאנה משם אם יודע שהיא שם אף על פי דאינו מתכוין לצודה וגם אינו רוצה בצידתה שאין לו צורך בה כלל עכ"ז אסור אם הוא יודע שהיא שם על כן פה עירנו בגדאד דשכיחי חתולים הרבה בבתיים צריכין להזהר בדבר זה מאד דאם נכנס לחדר ולכל מקום שיש לו פתח לנעלו ורואה שיש שם חול לא ינעול הפתח אלא עד שיוציא החתול משם.

אות ו

זבובין אסור לצודם מדרבנן ולכן צריך להזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כל שיש שם זבובין מפני שהם ניצודין בסגירה זו ואע"פ שאינם מתכוין צודם מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא כיצד יעשה יפריח הזבובין תחלה ואח"כ יכסה הכלי או יסגור התיבה בד"א כשרואה זבובין בעיניו אבל אם אינו רואה אינו מחוייב לבדוק אם יש שם זבובין וכן אם ראה והפריחן אינו מחוייב לבדוק אם נשאר איזה זבוב שם כיון שהוא ספק סוגר כדרכו ואינו חושש דאין כאן פסיק רישיה ואסור להעמיד סם המות לזבובין בשבת.

אות ז

אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בה עכברים ועל כן המצודה חשיב כלי שמלאכתו לאיסור ואסור לטלטלה משום מוקצה והנה לפעמים מעמידים המצודה מערב שבת וניצוד בה העכבר בלילה צריכין ליזהר שלא יסירו ממנה העכבר ביום שבת משום מוקצה אלא ישאר בה עד מוצאי שבת.

אות ח

אוזים ותרנגולים וכיוצא הגדלים ברשותו של אדם אסור לצודם דהיינו להכניסם תוך הלול שלהם או לתוך חדר אחר ולסגור הפתח עליהם כדי שלא יצאו לא מבעיא אם מרדו ויצאו מן הלול דאסור מן התורה להכניסם לתוכו אלא אפי' אם יצאו מן הלול לתומם אסור להחזירם ללול מדרבנן מפני דאלו דרכם להיות מורדים חוץ לכלובן שיש טורח לתפשם מפני שנשמטין אנה ואנה ולכן אסור מדרבנן לצודן להכניסם ללול ולסגור עליהם ואע"פ דאלו דרכם לבוא לעת ערב מאליהן ללול ג"כ אסור מאחר דהם דרכם להיות מורדים חוץ לכלובן שיש טורח לתפסם מיהו אם אין דרכם למרוד חוץ לכלובן ואין טורח לתפשם מותר להכניסם ללול או לחדר אחד ויסגור עליהם הפתח ועיין בפוסקים והנה התרנגולים הגדליים פה עירנו יע"א דרכם למרוד חוץ לכלובן ויש טורח גדול לתפשם ולכן צריך להזהיר המון העם בזה דאם יצאו חוץ ללול אסור לרדוף אחריהם עד שיכניסם לתוך הלול או לתוך חדר ויסגור הדלת מיהו אם יצאו חוץ לחצר שאם לא ירדפו אחריהם יאבדו היתירו משום פסידא לרדוף אחריהם כדי להכניסם לתוך החצר או לבית גדול שאינו יכול לתפסם בו במרוצה אחת ובלבד שלא יטלטלם ועיין אחרונים ז"ל.

אות ט

אע"פ שכתבנו לעיל דאם היה הצבי תוך החדר אסור לנעול הדלת ואילו אם אינו מתכוין לצוד אלא לשמור ביתו מכל מקום אווזים ותרנגולים הגדלים בחצר ברשותו מותר לפתוח ולנעול הפת של החצר ואינו חושש יען כי אווזים ותרנגולים אין בהם צדיה כ"כ כמו חיה ועוף ולכן מאחר שאינו מתכוין לצוד אותם אלא נועל הפתח כדרכו לשמור ביתו מותר אך שאר חיה ועוף דאית בהו צידה ממש שעומדים תוך החדר או תוך החצר ואינם קשורים או סגורים תוך כלובן אסור לנעול פתח החדר או החצר כדרכו ואע"פ שאינו מתכוין לצודם דנעילת הדלת היא שמירה הם וזו היא צידתם וכנ"ל באחרונים ז"ל ולכן צריך להזהיר את העם שלא יניחו צבי וכיוצא תוך החצר בלתי קשורה או סגורה תוך הכלוב דאז אסור לנעול פתח החצר הפתוח לרה"ר ורק אם נזדמן שהצבי ירד לחצר אז אסור לנעול פתח החצר וכל זה אני כותב לקיים המנהג שנהגו בכך אבל יר"ש יזהר לקשור את הצבי בשבת ולא יסמוך על היתר זה אע"פ שהצבי מלומד לעמוד על הגג או על אכסדרא והמתרחק מאלו שלא לגדלם בתוך ביתו לגמרי תבא עליו ברכה.

אות י

פרעוש שקורין בערבי ברגו"ת אסור לצודו אא"כ הוא על בשרו ועוקצו וכל דאפשר להפילו לארץ בלי נטילה בידיו יש לעשות כן ואסור להרוג פרעוש וגם לא ימללו בידו גזירה שמא יהרגנו אלא יטלנו בידו ויזרקנו ואסור לזרקו במים.

אות יא

אסור להרוג צרעה זבובין ויתושין וכל ההורג פרעוש או יתוש כהורג גמל ויזהרו העם בדבר זה לשים עליו עין השגחתם ובפרט ביתושים המצויים בימי הקיץ בתוך המרתף כי רבים המה וכיון דכאיב לאדם טובא מחמת עקיצתו אז יחרה אפו ויכנו בכפו שאלו בנחת היד עליהם כרגע אומללו ודמם שותת ומאחר דרגיל בהכי בימי החול צריך לשים השגחתו מאד בשבת שלא ישכח ויהרוג הפרעוש או היתוש.

אות יב

המוציא דם מאברי החי חייב ואילו אם לא יצא הדם לחוץ ממש אלא שחבל באחד מאברי החי עד שנצרר הדם תחת העור שזה הדם היה יצא לחוץ ורק העור מעכבו לפיכך חייב משום נטילת דם דהרי הוא כאלו יצא לחוץ בד"א בחובל באדם או בבהמה וחיה או בעופות או בשמנה שרצים האמורים בפרשת שמיני שהם החולד והעכבר וכו' דאלו יש להם עור אבל החובל בשאר שקצים ורמשים כיון דאין להם עור אינו חייב אלא עד שיצא הדם לחוץ וצריך להזהיר המון העם בזה כי יש טפשים מכים זא"ז עד שיצא מהם דם לחוץ או יהי הנצרר הדם תחת העור וכן יש הרבה נכשלים בדבר זה דאע"פ שאינו מכה את חבירו אלא רק תופס בשר חבירו בראשי אצבעותיו בכל כוחו בחוזק כדי לצערו וקורין לזה בערבי קרצ"א ובזה נצרר הדם תחת העור ולדעת הרמב"ם ז"ל החובל באדם או בבהמה דרך נקמה ה"ז חייב מן התורה ולא הוי לזה דין מלאכה שאינה צריכה לגופה משום דאינו צריך לדם ואע"פ שהעושה זאת דרך שחוק ובדיחות דהו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה הא עכ"פ חייב מדברי סופרים.

אות יג

הכינה אינה מתהוית מן העפר אלא מן הזיעה לכך מותר להרגה בשבת בד"א במוצא כינה על בשרו או שמצאה על בגדיו דרך מקרה אבל המפלה את בגדיו מכנים אסור להרגן אלא מוללן בידיו וזורקן והטעם דגזרו שמא ימצא גם פרעוש ויבא להרגו כיון דשכיחי פרעושין בבגדים לפיכך המפלה ראשו מותר להרוג הכנים שימצא שם משום דאין פרעושין מצויים

בראש ואם בלילה עקצו בבשרו ואינו יודע אם הוא כינה או פרעוש ה"ז יזרקנו דשמא פרעוש הוא.

אות יד

טוב לזיהר מלחצוץ שיניו במחט דיש חשש שיוציא דם וכן אם מחכך בשרו בשבת יזהר לחכך בנחת ולא בחוזק דלפעמים נסרך העור ויוצא דם ואינו מרגיש ועיין כף החיים

אות טו

נחש ועקרב במקום שאין ממיתין אם רצין אחריו מותר להרגן ואם לאו אסור אלא דורסו כדרכו כאלו אינו מתכוין להרגו כדי שיהיה קצת שינוי.

אות טז

לא ידרוס במקום שיש רמשים הרבה כמו נמלים וכיוצא אע"פ דאינו מתכוין להרגם הו"ל פסיק רישיה ולא ימית שבודאי יהרגם בדריסה ובימי הקיץ מצוי בעירנו נמלים הרבה ונכנסים תוך כלי של מים שקורין אברי"ק המונח תמיד בבית הכסא בשביל קנוח והאדם כששופך מים מזה הכלי על ידו כדי לרחוץ יורדים נמלים הרבה עם המים ונמצא שהוא ממית אותם בידים בעת שרוחץ שיתמעכו בקינוח ושפשוף ולכן ישימו לב על זאת לראות המים תחלה קודם שירחץ ויקנח בהם דאם יש בהם נמלים לא ירחץ בהם וכן צריכים להזהר פה עירנו יע"א שיש בכל חצר באר מים חיים אך הם מלוחים ולוקחים מים מהם בשביל רחיצת ידים או כלים ובאלו המים מצוי תולעים שקורין בערבי על"ק והם נהרגים ברחיצת ישים ושפשוף וכן בכלים ועוד יש בכלים חששה גם בימי החול שנדבקים בהם תולעים אלו ואח"כ יתערבו עם המאכל שמניחים בהם ולכן יזהרו לסנן תמיד את המים תחלה.

פרשת בא

בישול וכבישה בשבת

פתיחה

קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא.

נ"ל בס"ד ע"פ מה שאמרו הרב סידורו של שבת דמצינו כמה מצות תלויות בדברים גשמיים שהגוף נתנה בהם ד"מ מצות מזוזה ומעקה צריך שיהיה לו בית כדי לקיים אותם וכן לקט שכחה ופאה צריך שיהיה לו שדות וכרמים וכן תרומה ומעשר וחלה צריך שיהיה לו דגן ועיסה וכן שאר מתנות כהונה כגון ראשית הגז וזרוע לחיים וקובה צריך שיהיה לו

צאן וכן כיוצא באלה והאדם אע"פ שרואה שיש לו הנאה לגופו מכל דברים אלו לא יתאוה להם וישתדל להשיגם בשביל הנאת גופו אלא בשביל קיום המצות התלויות בהם ובזה פירש הרב ז"ל מאמר מי הקדימני ואשלם מי קיים מצות מזוזה עד שלא נתתי לו בית פירוש הן אמת שקיים מצות מזוזה ומעקה אך לא הקדים במחשבתו מצות אלו אלא הוא נתאוה לבית והשתדל לבנותו בשביל הנאת עצמו ואחר שהשלים בא בדעתו לקיים מצות מזוזה ומעקה וכן הוא לש העיסה להנאת גופו ואחר שלש בא בדעתו לקיים מצות חלה וכן בשאר דברים עכ"ד.

נמצא צריך האדם להקדים לצייר במחשבתו מעשה המצוה קודם שיצייר הנאת גופו וידוע כי המחשבה מכונית בשם בכור יען כי כל דבר צריך לשלימות מחשבה דיבור מעשה או מחשבה דיבור או מחשבה מעשה כי א"א להשלים שום דבר בלתי מחשבה אך צריך שיקדים המחשבה למעשה או לדיבור שאם לא יחשב תחלה איך יוכל לדבר או לעשות מעשה ולכן יש למחשבה תואר בכור כי היא ראשית בכל דבר ודבר גם ידוע דע"י המחשבה יהיה האדם נפטר מחיוב כל רמ"ח עשה דאע"פ יש כמה מצות מן רמ"ח שא"א לאדם לקיים בפועל הנה הוא נשלם בהם ע"י המחשבה שהקב"ה מצרפה למעשה ואם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה

וז"ש קדש לי כל בכור ר"ל המחשבה שהיא הבכור בכל הפעולות של הגוף תקדש אותה לי לשמי שתכנין בכל דבר תחלת הכל בעבור כבודי וקיום מצות ואז עי"כ תתקדש המחשבה שלך ויהיה בה כח מספיק שתפטור אותך מכל מצוה ומצוה של רמ"ח עשה אם לא תוכל לקיימה במעשה כי רח"ם אותיות רמ"ח זהו פטר לשון פטור כל רחם המחשבה שלך בהם אצרפה למעשה ודבר זה אינו נוהג אלא בבני ישראל כי רק גבי ישראל הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה ואם חשב ונאנס ולא עשה מעלה עליו כאלו עשאה משא"כ באוה"ע אין המחשבה מעלת כלום לבדה וגם יש לך תועלת אחרת גדולה מצד קדושת המחשבה דע"כ תזכה שגם הנאה הגשמית שהיא הנאת נפש הבהמית תהיה בכלל הקודש בסוד תוספת מחול על הקודש שגם זו ההנאה נחשבת לו למצוה ומקבל עליה שכר כי חלק החומר הבהמי שבאדם יזדכך מחמת קדושת המחשבה ויהיה החומר צורה וכמו שכתוב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק קדושים תהיו כי קדוש אני ה' בענין זיכור החומר לעשותו צורה ר"ל קרוב לחלק הנפשי ופירש בזה עיני זכוית לבנה שדברו בה רז"ל יע"ש ז"ס באדם שהוא תואר הנפש שהיא הצורה כמו שכתוב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל ובבהמה שהוא תואר חלק החומר הכל לי הוא דנכלל החומר בכלל הצורה בסוד הוספת מחול על הקודש.

ובזה יובן בס"ד הטעם שארז"ל עתיד הקב"ה להזריח שמש צדקה לצדיקים שיתרפאו בה כמו שכתוב וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה כי עתה כל רפואה צריכה להיות בדבר של מעשה לשתות סמנים ולעסוק בידים אך לעתיד תהיה הרפואה שלא ע"י מעשה אלא בזריחת השמש אז הצדיקים מסתכלים ומתרפאים והטעם כי הצדיקים קדשו מחשבתם ומחמת כן עשו כח במחשבה שלהם לעשות פועל כפועל הנעשה במעשה המצות שיעשה הגוף בידים ולכן בזכות זה יזכו לעתיד שלא יצטרכו לרפואת הגוף בדבר מעשה אלא יספיק לו הסתכלותו בשמש שתזרח בעולם שבזה תהיה הרפואה לגוף מכל חולי ומחלה שנמצא השמש עושה פועל ברפואת הגוף כמו המחשבה של הצדיקים שהיו עושים בה פועל בתקון הנפש ותקון העולמות שהיה בה בלבד בלתי צורך מעשה בפועל ממש.

ובזה יובן בס"ד טעם נכון מה שהותר בשבת הבישול בחמה ואסור באש וכל הדבר הדומה לו והיינו דקי"ל אסור לבשל ולחמם שום דבר באש וזו אב מלאכה האסורה בשבת אבל אור החמה מותר לחמם מים ויבשל ביצה קלה והיינו להורות כי השב הוא כנגד אלף השביעי אשר בו לא יצטרכו לרפואה ע"י מעשה אלא תהיה ע"י זריחת החמה שיסתכלו בה ויתרפאו וכל רפואה שתהיה הנה עניינה הוא כמו ענין בישול ותיקון ולכן בשבת נאסר הבישול במעשה שהוא ע"י האש והותר ע"י החמה לרמוז על הטובה הגדולה והמעולה שנזכה לה לעתיד אחר גמר התיקו אשר עליו רומז השבת הקדוש עתה וכמו שאמרו רז"ל כי השבת הוא מעין עוה"ב.

אות א

מותר ליתן ביצה בחמה בשבת שתצלה מפני שאין דרך בשול בכך. וכן מותר ליתן מים בחמה כדי שיחמו והמבשל באור בשבת חייב ואם עשה במזיד וגם הקדרה אסורה לו בלא הגעלה מפני שבלועה מאיסור וצריכה הכשר כשאר כלים הבלועים מאיסור ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד ואם בשוגג אסור בו ביום בין לו בין לאחרים ולמוצאי שבת מותר מיד בין לו בין לאחרים ואם הנכרי בישל דבר שאין בו בשולי גוים או שעשה שאר מלאכה לישראל אסור בו ביום ולמוצאי שבת ימתין בכדי שיעשו דגזרו במלאכה של נכרי טפי דחשו פן יאמר ישראל לנכרי לעשות לו מלאכה בשבת כדי שיהנה ממנה במוצאי שבת מיד כי אסור אמירה לנכרי בשבת קל בעיני בני אדם.

אות ב

המבשל בשבת במזיד או שעשה שאר מלאכות במזיד דאמרינן אסור למבשל לעולם ומותר לאחרים במה שאמרו מיד כתב מור"ם בהגהה ביו"ד סוף סי' ק"ב דאם נתערב הרי

זה מתבטל ולא אמרינן דחשיב דבר שיש לו מתירים ולא בטיל משום דמותר לאחרים אחר שבת אלא כיון דלזה אסור לעולם לא חשיב דבר שיש לו מתירי ומתבטל וכתב הגאון כו"ף ז"ל שם דזה דוקא למבשל אבל לאחרים אפילו אם נתבטל אינו בטל דחשיב לדידהו דבר שיש לו מתירין וכ"כ חו"ד ז"ל שם דכונת הרמ"א ז"ל כן הוא ועמה שאמרו בשפ"ד שם מיהו הגאון מג"א כאן בסי' שי"ח סק"ב כתב דגם למבשל אסור בו ביום גם אם נתבטל ועין לאחרונים מה שפלפלו בדין זה הכא והתם ביו"ד יע"ש והנה אנא עבדא הבאתי דין בסה"ק רב פעלים וכתבתי בס"ד שזה ענין הוא דומה בדומה לפלוגתא דפר"ח ז"ל עם רבני אשכנז במעשה הקצב ששחט שבע בהמות בביתו וכו' כנז' בספר בית הלל יו"ד סי' ק"י ופר"ח בק"א יע"ש ועיין להגאון תו"ש בקונטריס בכור שורו בחדושי חולין שהביא לוגתא הנז' ומה שאמרו ע"ש וא"כ בנ"ד לסברת הגאונים דאסרו השני חצאין שבחנות ושבבית משום דלא להוי תרתי דסתרי גם כאן צריך להורות כמו שכתוב מג"א ז"ל לאסור גם למבשל בנתבשל בו ביום אבל לפר"ח ודעמיה יש להורות כמו שכתוב מג"א ז"ל לאסור גם למבשל בנתבטל בו ביום אבל לפר"ח ודעמיה יש להורות כסברת מור"ם ז"ל דלאחרים אסור בנתבטל ולמבשל מותר ואחר אשר פלפלתי בענין זה שם בס"ד העליתי דהלכה דבנ"ד גם הפר"ח ודעמיה יודו דאסרינן בנתבטל גם לדידיה משום דמחזי כחוכא טפי ומלתא דטתמיהה איך למי שעשה האיסור יהיה מותר ולאחרים יהיה אסור ועוד כתבתי שם מה שאמרו בזבחים דף ס"ג דלא יהי אטפל חמור מן העיקר ונראה שם שד"ז מוסכם להלכה וכן כאן אם לאחרים אסור ולמבשל מותר נמצא טפל חמור מן העיקר ועוד הבאתי שם מה שאמרו הרב פר"ח בכללי הש"ס בסי' ק"י בסוף אות ג' ו"ל ה"מ היכא דלא מנכרא מלתא כגון ספק יממא ספק לילה אבל במידי דאיתיה קמן מחזו מלי דרבנן כי חוכא ואיטלולא ולא שרינן כדאיתא בפ' כ"מ ובס"פ הדר עכ"ל ע"ש ולכן ראוי להורות כמו שכתוב המג"א לאסור גם בנתבטל גם לדידיה והיינו כותיה ולא מטעמיה.

אות ג

אף על פי דאמרינן מותר לצלות ביצה בחמה אינו אלא בחמה עצמה אבל בתולדות חמה כגו סודר שהוחם בחמה אסור לשבת הביצה עליו כדי לצלותה מעט גזירה משום תולדת האור שהרואה חושב הוחם באור וכן אסור לגלגלה על החול ואבק דרכים שהוחמו בכח חמה.

אות ד

המבשל או עשה שאר מלאכות לחולה שיש בו סכנה אסור בשבת לבריא או לחולה שאין בו סכנה לאכול ממנו גזירה שמא ירבה במלאכתו בשבי הבריא אבל למוצאי שבת מותר לבריא מיד וכן אם נעשה ע"י נכרי מלאכה בין לצורך חולה שיש בו סכנה בין לחולה שאין

בו סכנה אסור לבריא בשבת שמא ירבה בשבילו אבל למוצאי שבת מותר לבריא מיד ואין צורך להמתין בכדי שיעשו ורק אם היתה המלאכה בבישול שיש בו איסור בישולי גויים אסור לבריא לעולם משום בישול גויים וגם לחולה עצמו אחר שבת כל שאפשר לבשל לו מחדש ע"י ישראל דלא הותר בשולי גויים לחולה אלא רק בשבת דא"א לבשל לו ע"י ישראל וכן הכלים שבישל בהם הגוי בשבת תבשיל שיש בו אסור בשולי גויים ג"כ אסורים אחר שבת וצריכין הגעלה וכלי חרס מגעילין ג"פ ודיו אף על פי דבאיסורין דעלמא לא מהני הגעלה לכלי חרס אפי' בג' פעמים בהא מהני ובדיעבד אם בישל בכלים אלו בלא הכשר ויש רוב בתבשיל מותר ועיין חיי אדם כלל ס"ט סעיף ט' ושאר אחרונים יע"ש.

אות ה

כל דבר שלא נתבשל קודם שבת אין שורין אותו בשבת בחמין שהיס"ב אפילו אינו נמוח בשריה זו ודין חמין שהיס"ב אין משערין באצבע אלא כל שכריסו של ינוק נכוית בהם חשיב יס"ב ואם תאמר איך ידע האדם לשער בכך מדעתו הנה נקיט הא כללא בידך כל היכא שזה החין ראוי לשתיה או לאכילה שאין האדם נמנע מכח רבוי חמימותו הרי זה לא חשיב יס"ב ואם ימנע מלשתותו או לאכלו מרוב חימו הרי זה נחשב בכלל יס"ב.

אות ו

אע"פ שארז"ל אין בישול אחר בישול מכל מקום יש בישול אחר אפיה או צליה ולכן אסור לתת פת לתוך מרק או שאר משקה שהוא חם חום שהיס"ב אפילו שהוא מנח בכלי שני שאינו עומד בכלי ראשון שהיה על האש אלא הורק לכלי שני ולא דוקא פת אלא כל דבר דרכיך אסור להניח בתוך חמין שהיס"ב וכתבו הפוסקים מאחר דלא בקיאינן איזה מקרי רכיך צריך להחמיר בכל דבר לבלתי יניחו בתוך חמין שהיס"ב ואותם המניחין בצלים לתוך המרק יזהרו לבלתי יניחום בעודו חם שהיס"ב מפני שהם מתמתקין מחריפותם ומתבשלים גם בכלי שני שהיס"ב.

אות ז

הסוכר היוצא מן הקנים הוא מבושל וכיון דקי"ל אין בישול אחר בישול מותר להניח הסוכ"ר בתוך הכלי ולערות עליו משקה חם שהיס"ב מיהו חיי אדם כתב שיניח משקה החם תחלה לתוך הכלי ואח"כ יניחו הסוכ"ר בתוכו וטוב להזהר בזה דאין פסידא ולא טורח בכך.

אות ח

יש עושין משקה קהו"א מערב שבת ומניחין על האור כדי לשתותו בבקר ביום שבת אך אין מניחין בתוך הכלי שמניחין אותו על האור בי"ן של קהווא הרבה כפי מה שצריך כדי שלא יהיה בזה טעם מרירות לכך מניחין בי"ן מעט ובבוקר בעת ששותה משקה זה מוסיפין עליו בי"ן ויש להם על מה שיסמוכו אך גם בזה טוב שישימו בשבת את הבי"ן אחר שיריקו המשקה הנז' בתוך הכוס כדי לצאת י"ח שאר דעות ועוד מפני כי הקהו"א היא קלויה ויש לחוש ולומר יש בישול אחר קליה ועיין בספר גינת ורדים בכלל ג' מן ס' ג' עד סימן יו"ד מה שאמרו ועיין חתם סופר א"ח ס' ע"ד יע"ש.

אות ט

כלי ראשון שהוא כלי שנתשתמש בו על האש אפילו לאחר שהסירו מעל האש מבשל כל זמן שהיס"ב לפיכך אסור ליתן תבלין לתוכו וכן הוא הדין דאסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליה מכלי ראשון שהיס"ב מפני שהערוי מבשל כדי קליפה כמו כלי ראשון אבל מותר ליתן תבלין בתוך המרק שבקערה שהיא כלי שני אפילו שהמרק חם שהיס"ב מפני שהתבלין קשים הם ואין החמיר בהם בכלי שני ואע"פ שאמרנו שאין איסור ליתן תבלין בכלי ראשו אלא דוקא בהיכא שהיס"ב מכל מקום טוב ליזהר אפילו אם אין היס"ב כיון שהוא כלי ראשון כדי לעשות הרחקה וסייג לדבר ועיין אחרונים ז"ל.

אות י

המלח מותר להניחו בכלי ראשון אחר שהעבירו מעל האש אפילו שהוא עודנו חם שהיס"ב מושם דצריכה מלחא בישולא כבשרא לתורא זהו דעת מר"ן ז"ל בש"ע אך הרמ"א ז"ל בהגהה מחמיר במלח אפילו בכלי שני שהיס"ב וטוב להזהר בזה דכמה פוסקים חשו לזה מכל מקום אם עבר ונתן מלח אילו בכ"ר בעודו על האש דעבד איסורא לכ"ע המאכל מותר דהמלח בטל לגבי המאכל.

אות יא

מותר לתת מים חמין לתוך צונן ואפילו מן כ"ר מותר לערות לתוך מים צונן דתחתון גובר על העליון ומצננו אבל אסור לערות מים צוננין לתוך חמין שבכלי ראשון יען כי התחתון שוא חמין גובר ומחממו אבל אם החין הם בכלי שני אפילו היס"ב מותר לערות לתוכן צונן ויש מתירין גם בכ"ר אם נותן הרבה מים צוננין לתוך החמין דהיינו שהם רבים יותר על החין באופן שלא יהא באפשר שיתבשלו אלא רק תפוג צינתן דכיון דהצוננין מרובין ומתערבים תיכף מבטל חמימות החמין ויהו כל זה אינו אלא דוקא בשוך הצוננין בשפיכה גדולה הכל בפעם אחת לתוך החמין אבל מעט מעט אסור לערות שהרי מבשל תיכף ומה יועיל מה שמצטנן אח"כ וכנז' בחיי אדם כלל ב' סעיף ג' יע"ש.

אות יב

מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקין כנגד המדורה להפוג צינן ובלבד שיתנם רחוק מהאש שאין יכולים להתחמם באותו מקום עד שתהא היס"ב אף אם ישהה שם זמן מרובה אבל אסור ליתנם סמוך במקו דאפשר שיתחממו חום שהיס"ב אע"פ שעתה אינו מניחם אלא רק שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד גזרה שמא ישכחם וישהו שם עד שיחמו חום שהיס"ב ועניינים אלו צריכין השערה בדעת ובהשכל ולא יוכל כל איש תם ופתי לסמוך על דעתו בהשערות אלו לעשות מעשה.

אות יג

הכובש כבשין אסור משום מבשל וגם יש בזה איסור מעבד ולכן כל דבר שרגילין לעשות ממנו כבשין כגון קישואין וגומ"י חמוץ וכיוצא אסור למוח ולהניח לפניו אע"פ שרוצה לאכלם באותה סעודה אבל מטבל מן החתיכות אחת אחת ואוכל מיד ולא יטבל שנים או יותר ויניח לפניו ולא דוקא דבר שרגילין לעשות ממנו כבשין הוא דאסור אלא כל דבר שהמלח מועיל לשנות טבעו להפיג מרירתו כגו צנון ובצל ושום וכיוצא מדברים החריפים או למתק חמצותו ג"כ אסור למלוח ולהניח לפניו אלא מטבל אחת אחת ואוכל מיד וכנז' בפוסקים ז"ל.

אות יד

פה עירנו דרכם להביא על השלחן קערה מלאה גרגרי רימונים שהם חמוצים ומניחים עליהם מלח למתקם מחמיצותם צריכין להזהר שלא יעשו כן בשבת ואף על פי דאין עושין מאלו כבשין כבר כתבנו דכל דבר שהמלח מועיל לתקנו אסור למלוח ולהניח לפניו אלא מטבל אחת אחת ואוכל מיד והוא הדין הכא מיהו אם ירצה ליקח חתיכת רמון שיש בה כמה גרגירים ולהניח עליה מלח ולאוכלה כולה מיד שרי ופשוט;

אות טו

כל זה אינו אלא בהיכא דהמלח מועיל לאותו דבר הנמלח לשנות טבעו הן להפיג מרירותו הן להפיג חמיצותו ולכן אע"פ שאין דרך לכבש אותו דבר אמרינן דאסור למלוח ולהניח אבל דבר שאין דרך לעשות ממנו כבשין וגם אין המלח משנה טבעו מותר למלוח ולהניח לפניו ולכן ביצים מותר למלוח ולהניח לפניו מפני דהבצים אין דרך לעשות מהם כבשין וגם אין המלח משנה טבעו מותר למלוח ולהניח לפניו ולכן ביצים מותר למלוח ולהניח לפניו מפני דהבצים אין דרך לעשות מהם כבשין ואם אין המלח משנה טבעם אלא רק נותן בהם טעם קצת וכן הוא הדין אם שכחו מע"ש ליתן מלח בתבשיל מותר ליתן המלח בשבת

בקערה אחר שנצטנן מעט שאין היס"ב דאז אין חשש בישול בזה אפילו לדעת הרמ"א ז"ל שכתבנו לעיל והא דכתבנו דשרי בביצים ותבשיל למלוח ולהניח לפניו היינו דוקא לאכול באותה סעודה אבל לאכול לסעודה אחרת אפילו שאוכלה בו ביום אסור וכמו שכתוב רוב בפוסקים "ל אף על פי דהרב אליה רבא מתיר בזה מיה ולדעת הט"ז ז"ל בסוף סע"ק ה' אם יש איזה צד לומר דטוב לו שימלח עכשיו ממה שימלח אח"כ כגון שעתה הוא קצת חם ויקבל המלח טפי אין לאסור יע"ש ואין לסמוך על זה אלא לצורך גדול וכמו שכתוב הגאון ר"ז ז"ל.

אות טז

לאו דוקא היכא דהמלח משנה טבע הדבר לתקנו ממרירותו או מחמיצתו הוא דאסור אלא הוא הדין אם מתקנו לרככו או להקשותו נמי אסור כי גם בזה נמצא משנה טבעו ודמי לכובש כבשין ולכן פולין ועדשין שנתבשלו בקליפתן אסור למלוח הרבה ביחד ולהניח לפניו דהמלח מועיל לרכך הקושי שיש בהם מצד קליפתם וגם זה דומה לכובש כבשין וכן דמי למעבד ועל כן פה עירנו שדרכן לבשל פולין שקורין באקל"י בקליפתן אם שכחו להניח מלח בעת בישול אסור להניח עליהם מלח בקערה ולהניח לפניהם וכן הוא הדין בפרי שקורין לוביא אומרים ובלה"ק רוביא אם לא נתנו בהם מלח בבישול אסור להניח עליהם אחר שהניחם בקערה דכל אלו המלח מועיל לרכך קליפתן אלא מטבל אחת אחת במלח ואוכל וזה הפרי שקורין בערבי לוביא אומרים יש בו איסור יותר מפני כי פה עירנו דרכן לעשות מזה כבשין.

אות יז

העושין סלאט"א מקשואין וכיוצא דחותכין אותם לחתיכות קטנות ונותנין עליהם מלח אסור להמתין עליהם עד שיקבלו טעם המלח ויזיעו כדי להשים עליהם החומץ אלא יזהר לשים עליהם החומץ תיכף ומיד אחר נתינת המלח ולא ישהה אותם במלח לבדו.

אות יח

הסלאט"א שעושים מקשואין וכל ירק חי אסור להניחם בתוך חומץ חזק כשיעור שיתן על האור וירתיח דהוי כבוש אפילו בשיעור זה אם בחומץ חזק וכמו שכתוב הגאון מש"ז ז"ל בסי' שכ"א סע"ק ג' ועיין בש"ע י"ד סי' ק"ה ס"ב ועיין פרי תואר ושאר אחרונים שם ועיין בעי חיי יו"ד סי' קס"ה ומג"א סי' תמ"ז וחוקות הפסח שם ומה שאמרו הרב אשל אברהם בסי' שכ"א כדעת המג"א אין דבריו מוכרחים ואפילו לפ"ד לא קאמר אלא לדעת מג"א אך לענין דינא לא חזר מדבריו שכתב במש"ז לאסור בפשיטות וזה ברור.

אות יט

אסור לעשות מי מלח מרובים או שאר משקין עם מלח מרובים ולא מבעיא עושה לתת לתוך דברים שדרכם לכובשם להתקיים שיש בזה לתא למעבד ולתא דמבשל וכמו שכתוב לעיל אלא אפילו עושה מי מלח לטבל בהם פתו ולתת לתוך התבשיל אסור לעשות הרבה בבת אחת לצורך טיבול שתי סעודות אלא עושה מעט צורך סעודה אחת בלבד ואפילו לצורך סעודה אחת אינו רשאי אלא סמוך לסעודה אבל לא מסעודה לסעודה.

אות כ

אסור לשפוך בשבת יין או שאר משקין לתוך כלי שיש בו חומץ כדי שגם זה יהי החומץ אח"כ דהוי כובש כבשים בכך ועוד יש איסור אחר דהרי נמצא מכי לחול ולכן לא ישליכו מרים המתולעים לתוך חבית של חומץ בבת ולא צימוקים השרויים במים לצורך הקידוש לתוך חבית של חומץ בשבת.

פרשת בשלח

בורר בשבת

פתיחה

ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה ששת ימים תלקטוהו וכו'.

נ"ל בס"ד שרמז כאן על סוד הברור של נ"ק דיודוע בירור השבת הוא בחי' אוכל מתוך אוכל ושל חול בחי' אוכל מתוך פסולת והענין הוא שיש ארבעה עולמות אבי"ע ובכל עולם יש בחי' ברור אך עולם האצילות נחשבת אוכל לגבי עולמות בי"ע ע"כ בירור שלה נקרא אוכל מתוך אוכל ובזה יובן סתירות שיש בזה ממקום למקום כי ממקום א' נראה שיש בירור נ"ק בשבת ובמקום אחר אומר אין בירור בשבת ובזה מובן כי בירור אוכל מתוך פסולת ליכא אבל אוכל מתוך אוכל איכא דאין זה נחשב בירור באמת אלא מבדיל אוכל מאוכל וידוע כי אולם האצילות מכונה בשם בית ועולמות בי"ע מכונים בשם שדה כי האצילות היא בסוד רשות היחיד טפי מבי"ע דעלה אתמר לא יגורך רע וז"ש אכלוהו היום כי שבת היום לה' ר"ל הכל בחינת אוכל דליכא פסולת ולכן היום לא תמצאוהו לבירור בשדה הם בי"ע שמכונים בשם שדה כי שם הבירור הוא אוכל מתוך סולת ואסור בשבת אך ששת ימי החול תלקטוהו שבהם יש ברור אוכל מתוך פסולת שזה נקרא לקט שמלקט מתוך הפסולת וביום השביעי הוא שבת לה' לא יהי' בו בירור זה שהוא לקט אלא יש בו אוכל מתוך אוכל שהוא מבדי אוכל מאוכל ולכך מלאכה של הבורר אסורה לנו התחתונים בשבת ונודע כי הלכות הבורר בשבת רבים המה וצריך שמירה גדולה לאדם שלא ישגה

בהם מפני שהאדם רגיל בזה בימי החול וכתב הגאון מהר"ש אבוה"ב ז"ל בספר הזכרונות על הבורר מלאכה זו היא מן הקשות שבשבת להזהר בכל דקדוקי' וחלקיה וכו' יע"ש.

אות א

בורר פסולת מתוך אוכל אפילו בידו אחת ואפילו כדי לאכול לאלתר חייב אבל אם בורר אוכל מתוך פסולת אם בורר בכלי המיוחד לברור בו חייב ואם בורר בידו אם לאכול לאחר זמן חייב ואם לאכול לאלתר מותר וכל שהוא בורר לאכול לאחר שעה חשיב בורר לאח"ז ואסור ואם בורר לסעודה שמתחיל בה אחר פחות משעה מותר אע"פ שהסעודה שאוכל בה נמשכת אכילתו בה הרבה שעות מותר.

אות ב

כל דבר שאינו רוצה בו עתה לאכלו שהוא מעורב עם דבר שרוצה עתה לאכלו חשיב אותו דבר שאינו רוצה בו פסולת אע"פ שבאמת הוא אוכל ואם יברר זה מתוך דבר שרוצה בו חשוב בורר פסולת מתוך אוכל דאסור גם בבורר לאכול לאלתר ולכן אם מעורבים חתיכות שני מיני דגים זה בזה והוא רוצה עתה במין אחד דוקא יברור מין שרוצה בו ממין שאינו רוצה בו כדי לאכול לאלתר ולא להפך וכן הוא הדין תמרים שחלוקין בשמן וטעמן ורוצה עתה במין אחד יברור ויקח מין הרוצה בו ועיין מש"ז סק"ג ויש מתירים אפילו במין אחד כשרוצה לברור היפה מאינו יפה או הגדולים מן הקטנים שיזהר גם בזה לברור מין שהוא רוצה בו עתה וגם בזה לא יברור ויניח לסעודה אחרת אלא כדי לאכול לאלתר או לאחר זמן פחות משעה כדין שני מיני הנז"ל וטוב לחוש בזה לסברת המחירים ואע"פ שרוב הפוסקים ס"ל ליכא דין בורר במין אחד וכן נראה דעת מר"ן ז"ל עכ"ז מאחר דחשו האחרונים בזה נכון להחמיר והמקל יש לו על מה לסמוך.

אות ג

אם בירר בכונה של איסור דהיתה כונתו להניח לאח"ז דהיינו לסעודת בין הערבים ואחר שבירר מיד נמלך לאכול לאלתר העלתי בתשובה בס"ד בסה"ק רב פעלים דלא מהני ליה המלכתו שנמלך לאכול לאלתר שכבר גמר מעשהו במחשבת איסור ונתחייב בכך והבאתי ראיות בס"ד לזה והוא הדין אם בשל בשבת ואחר שבשל נזדמן לו חולה שיש בו סכנה שצריך לאותו תבשיל לא נפטר בכך מאחר שגמר הבישול במחשבת האיסור.

ועוד העלתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים דאם בירר בהיתר כדי לאכול לאלתר ואח"כ נמלך והניח זה לסעודת בין הערבים דלכ"א איכא בזה איסורא דרבנן ודלא כהרב טל אורות דס"ל מאחר דליכא מחשבת איסור מור לגמרי והבאתי ראיות לה ברם אם בירך

בהיתר כדי לאכול לאלתר ואכל לאלתר ונשתייר שרי להניחו לסעודה של בין הערבים ובלבד שלא יערים וכמו שכתוב הגאון ר"ז בש"ע סעיף ג' ועשיתי שם חיזוק לסברא זו וכ"ש וקל וחומר אם בירר חתיכה אחת בהיתר כדי לאכול לאלתר ואכל ממנה לאלתר ושייר בה דפשיטא דשרי כיון דאכל מאותה חתיכה עצמה ואם בירר יותר ממה שצריך לו לאלתר אדעתא לשייר ממנו לסעודת בין הערבים חייב מן התורה לכ"ע אמנם נסתפקתי אם בירר אוכל שיעור קערה אחת מלאה כדי להביא לפני האורחין לסעודה לאלתר ובעת שבירר הוא יודע שבודאי הגמרו לא יאכלו האורחין כל מה שמניח בקערה ההיא ואפלו שלישי ממנה ורק הוא מוכרח לברר כ"כ לצורך מילוי הקערה בשביל כבוד האורחין כי בושה להביא לפניהם קערה חסירה וסו"ד צדדתי בס"ד להתיר בזה דחשבינן לה לכולה קערה צורך אותה סעודה ובהיתר עשה.

אות ד

אם עבר ובירר במזיד בשבת בידי פסולת מתוך אוכל או שבירר אוכל מתוך פסולת בנפה ובכברה דעביד איסורא הרי זה אסור לעולם משום דנהנה ממלאכת שבת כדין המבשל בשבת בסי' שי"ח אך נסתפקתי בשה"ק רב פעלים אם זה אשר בירר באיסור חזר ועירב האוכל עם הפסולת כמו שהיה קודם שבירר אם שרי לברור מחדש עתה בשבת מן התערובת הזאת אוכל מתוך פסולת בידו כדי לאכול לאלתר כיון דבטולו מעשיו הראשונים דעביד באיסור והבאתי שם מהגאון אשל אברהם ז"ל סי' שי"ט סע"ק א' שנסתפק בזה והניח בצ"ע ואחר שפלפלתי בס"ד בכמה ראיות הבאתי דברי הרשב"א ז"ל שהביא מר"ן בית יוסף סי' רנ"ג מי שבישל תבשילו מע"ש כל צרכו ולמחר בשבת אמר לגוי להדליק האש ולחמם תבשילו דאסור ואפילו אחר שנצטנן אסור לו לאותו שבת דקנסינן ליה כל שהזיד ואמר לגוי לעשות לו מלאכה דאורייתא בשבילו ע"ש וכן פסק רמ"א ז"ל בהגהה סי' רמ"ד סעיף ה' דאסור לאכול אפילו צונן ע"ש וא"כ הוא הדין הכא אע"פ שחזר ונתערב ובטלו מעשיו אסור לאכול ממנו בדרך היתר בו ביום דקנסינן ליה.

אות ה

אסור לקלוף שוי ובצלים ורמונים וכל מיני פירות אלא כדי לאכול לאלתר או לסעודה הסמוכה תוך שעה אחת אבל לא יקלוף להניח לסעודה אחרת.

אות ו

ירקות שיש בהם מעופשים כגון כרפס וכרתי וכיוצא לא יברור המעופשים מן הטובים אלא יברור הטובים בד"א בעלים מופרדים זה מזה שאינם קלחים מחוברים אבל קלחים מחוברים כגון חזרת וכיוצא אשר המעופשים מבחוץ מסירם תחלה ונוטל אח"כ הטובים

שבפנים משום דאורחיהו בהכי שלוקח המעופשים שפוגע בהם תחלה דאין דרך אכילה בכך לעקם דרכי להכניס ידו בפנים לתוך החזרת להוציא עליהם הטובים ויניח עליהם המעופשים תלויים ועומדים וכן כיוצא בזה מיהו זה אינו אלא בעושה לאכול לאלתר אבל בעושה להניח לאחר שעה אסור דהא גם בורר אוכל מתוך פסולת דשרינן משום דדרך אכילה הוא הלא שרי אלא באוכל לאלתר או תוך שעה אחת והוא הדין כאן.

אות ז

אבטיחים שקורין בערבי רק"י שיש בקרבם גרעינין הרבה מפוזרים אנה ואנה העליתי בסה"ק מקבציאל שיקח החיכה בידו וינתז בכח בעודה בידו להשליך ממנה הגרעינים בהתזה זו ומה שלא יפול בהתזה מחמת שדבוקים בה הרבה שרינן ליה להוציא הגרעינין בידיים דחשיב זה דרך אכילה בכך שאין מחייבין אותו לתת החתיכה כמו שהיא בפיו ויציא הגרעינים מפיו דאין זו דרך אכילה מיהו טוב להוציאם על ידי שינוי קצת לדחותם כלאחר יד.

אות ח

אם אוכל תמרים בשבת מותר להפריד התמרה מן הגרעינין בידו וזרק הגרעינין ואוכל התמרה כי כיון שיש שם גרעינין אחד הו"ל ליקח אוכל מתוך פסולת כשהוא מפרידם זה מזה והוא הדין בפרי שקורין משמש וכיוצא בו אבל בצימוקים שהם ענבים יבשים שיש בכל אחת שלש וארבע גרעינים אם הוא רוצה להוציא הגרעינים ה"ז נמצא בורר פסולת מתוך אוכל כי הוא מוכרח להוציא הגרעינים בזא"ז מתוך הענבה כיצד יעשה יניח הענבה ספיו ויציא הגרעינים מפיו ובסה"ק מקבציאל הבאתי דברי הרב מוהריט"ץ ז"ל סי' ר"ג שאסר לקלוף התרמוסין בידו ולהניח לתוך פיו אלא יניחנו כמו שהוא ויוציא הקליפה מפיו והבאתי דברי הרב ט"ל אורות שהביא דברי הרב מהריט"ץ הנז' ומה שציין על דבר משהה ח"א סי' כ"ד ובית דוד סי' קכ"ד גם הבאתי דברי הרב אשל אברהם בסי' שכ"א סע"ק למאן דאמר בפותח פלומ"ן (היינו שזפים) וזרק גרעינים הקשים וכו' ופלפלתי בזה ועשיתי שלשה חלוקים בדינו של מהריט"ץ והעלתי בתרמוסין ופולין כיון שדרך בני אדם בחול לקלפם בפיהם כן יעשה בשבת ולא יקלפם בידו ויניחם בתוך פיו וכאשר הורה מהריט"ץ ועיין מאמר מרדכי ז"ל סי' שי"ט סע"ק ז' יע"ש.

אות ט

פרי שקורין בערבי פסת"ק שקליפתו סדוקה מעט והאדם גומרה בידי ומוציא הפרי ואוכלו העלתי בסה"ק מקבציאל דשאני זה מדין התרמוסים הנז' ושרי לעשות מיהו כל זה אינו אלא באוכל לאלתר או בתוך שעה אבל לסעודה שאחר שעה אסור.

אות י

אם אוכל חתיכת דג או חתיכת בשר שיש בהם עצמות מור להוציא בידו תחלה העצמות ולאכול לאלתר ואע"פ שמסיר בזה כמה עצמות בזא"ז דרך אכילתם בכך תמיד דלא כהרב מאמר מרדכי בסי' שיי"ט סק"ז דאסר לקרוע הדג מגבו ולהסיר השדרה שבאמצע וכו'.

אות יא

אם יש לפניו קערה של בשר ובתוכה עצמו בלא בשר אסור להסירם משם דאללו פסולת גמור הם והו"ל בורר פסולת מתוך אוכל וכמו שכתוב מאמר מרדכי סק"ז ע"ש וכן הוא הדין אותם שדרכם לסחוט על הביצים לימוני"ם חמוץ או נארנ"ג חמוצה דנופלין גרעינים שבהם על הביצים שבקערה דאסור להסיר הגרעינים להשליכם דהו"ל פסולת מאוכל דאסור גם לאלתר.

אות יב

יתושין או זבובין שנפלו למשקה כתב מהריט"ץ סי' ר"ג דמותר להסירם בידו דאין דרך ברירה בלח ועיין ברכי יוסף ז"ל ויש עוד סניף להתר זה מסברת מהר"י חגיז דכל דבר צף הוא ברור ועומד ואף על פי דאין סברא זו מוסכמת להלכה תהיה לסניף כאן ועכ"ז אין לסמוך להתיר ברירה בלח דיש פוסקים שפקפקו בזה ועיין ט"ז שיי"ט סק"ל וסי' תק"ו סק"ג ועוד אחרונים לכן נכון לעעשות כך שיטול עם היתוש מעט משקה ע"י כף או ד"א ואם אין לו דבר כזה יתחוב אצבעו לתוך המשקה כדי שיהיה היתוש עולה על אצבעו ובודאי יהיה על אצבעו משקה שרואי למצוץ אותו בפיו.

אות יג

כשם שיש דין איסור בורר באוכלין כך ישנו בכלים או בגדים שהם מעורבים ורוצה לברור מין אחד צריך לברור דבר הרוצה בו מדבר שאינו רוצה בו וצריך שיהיה לצורך לאלתר כדין האוכלין הנז"ל וכמו שכתוב הפוסקים ודלא כהרב מטה יאודה ז"ל;

אות יד

אם יש לפניו אוכל ופסולת ורוצה לברור הפסולת להאכילה לבהמה לאלתר הרי זה בורר הפסולת מתוך האוכל יען מאחר דעתה הוא רוח בפסולת כדי להאכילה לבהמה חשיבה הפסולת אוכל והו"ל בורר אוכל מתוך פסולת וכנז' במש"ז סי' שיי"ט סק"ה יע"ש ולפ"ז אם יש לפניו אוכל ופסולת והוא רוצה עתה באוכל לאכול לאלתר ורוצה ג"כ בפסולת עתה להאכילה לבהמה לאלתר כיצד יעשה אם האוכל מרובה על הפסולת שהוא מאכל הבהמה

יברר הפסולת דלמעוטי בטרחא עדיף ואם הפסולת שהוא מאכל בהמה מרובה על האוכל שהוא מאכל אדם וברור האוכל משום למעוטי בטרחא ואם שניהם שוים יעשה כרצונו כן העליתי בסה"ק מקבציאל מיהו כתבתי שם אם הוא בורר הפסולת מוך האוכל יעשה בצנעה מפני החשד דהרואה אינו יודע שיש לו איסור עתה בפסולת להאכילה לבהמה וחושב דאין לו צורך בה ועובר על איסור תורה דבורר פסולת מאוכל גם לאלתר אסור ומצינו בהלכות שבת דחשו משום מראית העין בכמה דברים וכדאיתא בסי' דמ"ד ורמ"ו וכן חשו בשטיחת בגדים וכיוצא ואין לומר דאין לגזור גזירות מדעתינו דהא מצינו להט"ז בסי' ש"ך ס"ק י"ב דאסר לשאוב מן הנשפך על המפה בתוך הכף ופירש הגאון מש"ז ז"ל טעמו של הט"ז משום מראית העין יע"ש ולכן גם בכה"ג יש לחוש משום מראית העין לכך כתבתי דעושה בצנעה בשביל שלא ראיתי דבר זה מפורש להדיא בפוסקים ומכל מקום נראה דאם בורר הפסולת לצורך הבהמה ומניח את הפסולת לתוך הסל המיוחד להאכיל את הבהמה אין לחוש משום מראית העין דהכלי מוכיח דבעי ליה לבהמה ומצינו כיוצא בזה בגמרא דביצה דאמרינן שובכו מוכיח עליו וכן מצינו עוד כיוצא בזה כן העליתי בסה"ק מקבציאל בס"ד.

אות טו

אסור לסנן במשמרת אף על פי דברור שלה הוא אוכל מתוך פסולת מכל מקום משמרת חמירא דדמי לברירה בנפה וכברה ודמי למרקד דחייב גם בשותה לאלתר אבל אם נתן שמרים במשמרת מע"ש מותר ליתן בה מים בשבת כדי שיהי צלולין לזוב ויין שהוא צלול ורובא דעלמא שותים אותו ולא קפדי מותר ליתנו אפילו לתוך המשמרת כדי שיהיה צלול יותר וכ"ש דמותר לסננו בסודרים אבל יין שהוא כור קצת דאיכא אינשי דשתי ליה אבל רובא לא שתי ליה אסור לסננו במשמרת אבל מותר בסודרים ואם יש בו קמחין אפילו שהם מעט מסתמא לא שתי ליה רובא דעלמא ואין לסננו במשמרת אלא רק בסודרים ואם עכור לגמרי דאפילו מיעוט אין שותים אסור לסננו גם בסודרים ויש מחמירים גם בעכורים קצת אי רובא לא שתי להו ויש לחוש לדברים אלו היכא דאפשר אבל לעת הצורך יש לסמוך על המתירים דהם עיקר.

אות טז

בעת שמסנן יין בסודרים יזהר לעשות שינוי דהיינו שישים הסודר בפי הכלי שבו היין וישפוך לתוך הכוס אבל לא ישים הסודר על פיו של כוס וישפוך לתוכו כדרך שעושה בחול וכן הוא הדין בשאר משקין.

אות יז

מים שיש בהם תולעים או עכורין הרבה דאין ראויים לשתייה אסור לסנן כלל ועכורין קצת דראויין לשתייה ומסנן כדי שיהיו צלולין יותר ה"ז מותר לסנן במסננת המיוחדת להם אבל בסודרים אסור משום כיבוס דשריית הבגד במים זה כיבוסו אבל משמרת המיוחדת לכך לא קפיד בעה"ב לסחטה תמיד וגם אינו חושש לליבונה לפיכך אין לאסור שרייתה במים וצריך להזהיר המון העם לבלתי יסננו מים בכותנתם כמנהגם בחול כדי לשתות ועיין חיי אדם אות ד' כלל כ"ב ולכן טוב שישא האדם מפה קטנה בתיקו שמיחד אותה לסינון המים בכל עת שישתה ואף על פי דיש מתירים לשתות מים ע"י מפה אע"פ שאינה מיוחדת לכך דס"ל כיון דאינו נשרה ממנו אלא מעט לא חיישינן ועיין אליה רבה ונשמת אדם מכל מקום יש חולקין ועיין שירי כנה"ג וכתבתי בסה"ק מקבציאל דלדעת הצורך יש לסמוך על המתירים לשתות ע"י מפה אפילו שאינה מיוחדת לכך והנזהר ליחד לו מפה לכך תע"ב.

אות יח

אם מערה יין או שאר משקין שיש בהם שמרים מכלי אל כלי לא ימתין עד שירד כל הצלול כולו מן השמרים משום דניצוצות שיורדות באחרונה מוכחים שהוא בורר והגם דהרב תוספת שבת והגאון ר"ז מתירים בה אם רוצה לשתותה לאלתר מכל מקום יש שהחמירו בזה אפילו אם שותה לאלתר או לסעודה הסמוכה והנה פה עירנו שורין הצימוקין במים בע"ש בכלי שקורין ג'ידא"ן שיש לו שתי פיות אחד רחב ואחד דק ובזה הדק יש נקבים כמו משמרת כדי שיריקו משם המשקה ולא יעברו השמרים ג"כ דצריך להזהירם שלא יריקו מזה הדק שיש בו נקבים דנמצא זה כבורר ע"י משמרת אלא יריקו מן הפה הרחב ולא יריק כל הצלול כולו אלא ישאר מן הצלול מעט עם השמרים ועיין בית מנוחה דף ס"א אות מ"ח גם צריך להזהיר את העם אותם שיש להם כלי קטן מלא נקבים כמו נקבי המשמרת שדרכם להניחו על פי הכלי ולהריק לתוכו קהו"א או משקה של גא"י דלא יעשו כן בשבת להריק ע"י כלי זה ועיין חיי אדם כלל ט"ז אות ט' יע"ש.

אות יט

חלב חמוץ שקורין אותו בלע"ז יגורט"י ובלשון ערבי קורין אותו לב"ן שעודנו לח שיש בו מים מעיקרו מתר להניחו בתוך כיס כדי שיזובו מימיו ויתנגב מפני כי זה קודם שיזובו ממנו מים אלו הוא נאכל לכל אדם ורק ניגוב זה ממעיטו יותר ועיין קרבן אשה שאלה י"ג אות ט"ו יע"ש אבל החלב הקפוי של הגבינה שנותנים בשק כדי שיזוב מי החלב ותעשה הגבינה אסור לעשות כן בשבת ועיין חיי אדם כלל ט"ז אות י"א; גם לפעמים עושים יגורט"י הנז' מערב שבת דמחממין החלב ונותנים אותו לתוך הכלי ומניחים בו מעט יגורט"י גמור או שאר דבר המעמיד כדי שזה החלב יקפה ויהיה יגורט"י ונשלם עד אור הבוקר אך לפעמים רואין אותו בבוקר שעודנו חלב ולא נקפה להיות יגורט"י לכך מכסים

אותו בבגדים ומניחים אותו במקום חם כדי שיגמור תקונו ויקפה ויש עוד מניחים בו חתיכת פת ג"כ כדי שיגמור תקונו דאסור למעבד הכי בשבת אלא ישאר כמו שהוא עד שיהא נקפה ונשלם מאליו ועי' חיי אדם כלל ט"ז אות י"א יע"ש;

אות כ

הנותן קיבה בתוך החלב כדי לחבצו חייב משום בורר שהרי הפריש הקום מן החלב וכן הנותן חומץ או לחם וכיוצא בתוך החלב כדי לעשוו יגורט"י שקורין בערבי לב"ן אסור ועיין חיי אדם.

פרשת יתרו

סוחט מוליד ומכה בפטיש בשבת

פתיחה

זכור את יום השבת לקדשו וכו'.

הנה מהרי"א ז"ל נתן טעם מה שהוצרכה אזהרת הזכירה במצות השבת יותר משאר מצות מפני שכל מלאכות שנאסרו בשבת הם מותרים לאדם בימי החול ולא בדיל מנייהו ומאחר דכל ששה ימי השבוע הוא עסקו בהם ורק ביום שבת יבדל מהם צריך לו זכירה גדולה לבלתי ישגה ויכשל בהם דעביד ולא אדעתיה מחמת שהוא מורגל בכך וז"ש זכור את יום השבת לקדשו במצותיו וא"ת למה במצוה זו אני מזהירך בזכירה יותר משאר מצות היינו מפני כי ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך שכולם מותרים לך בימי החול ולא בדלת מנייהו ורק ביום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה בו מלאכה לכן צריך שיהיה לך בו זכירה גדולה לקדשו במצות הלאוין שבו שלא תשכח ותחללנו והנה בכלל המלאכות האסורים בשבת שהאדם רגיל בהם בימי החול הוא סחיטת הפירות שהם תולדה דדש וצריך האדם לתת דעתו בשמירתם ביותר שלא יכשל בהם;

אות א

זיתים וענבים אסור לסחטן מן התורה כי זה תולדה דדש וחייב מן התורה אבל סחיטת תותים ורמונים אסור מדברי סופרים ואפילו אין לו צורך במשקה מיהו מותר לסחוט כל אלו אפילו זיתים וענבים לתוך האוכל דמשקה הבא לתוך האוכל הוא כאוכל דמי והרי זה כמפריד אוכל מאוכל מיהו אינו מותר אלא דוקא לתוך האוכל אבל לתוך מים או שאר משקה אסור;

אות ב

משקים שזבו מאליהן בשבת מזיתים וענבים ותותים ורמונים הנז"ל אם סוחטן בעבור שיש לו צורך במשקין שלהם אסור אבל אם סוחטן לרכך או למתק הפרי כגון פירות וירקות הכבושין במי מלח וכיוצא שסוחטן כדי למתקים ולרככם שרי כי כל שאינו צריך לדבר המתפרק דהיינו מימיהן אין בזה משום דש ומפרק.

אות ג

ולכן אסור לסחוט פרי האדמה שהוא אבטיחין השחורים דקורין בערבי רק"י כדי לשתות מים שלהם ואף על פי דיש מתירין בפירות שאין דרך בני אדם לסחטן וס"ל דאילו אם זה מתכוין לסחטן לשתות מימיהן בטלה דעתו אצל כל אדם ושרי מכל מקום יש לחוש לסברת האוסרי ואי לסחוט שום פרי אם מתכוין להוציא משקה לשתותו מיהו גם לסברת האוסרי שרי לסחוט פירות אלו לתוך כלי ריקן אם ירצה לתת משקה שלהם לתוך האוכל או ירצה לטבל במשקה מאכל ולא בעינן לסחט לתוך האוכל ממש אלא רק זיתים וענבים ותותים ורמונים בלבד יען כי שאר פירות מאחר דאין דרך העולם לסחטן לשם משקה הכל יודעים כשסוחט אותם הוא סוחטן לצורך המאכל ולא לשם משקה;

אות ד

אע"פ שמותר לסחוט כל מיני פירות ואפילו זיתים לתוך קדירה שיש בה אוכל מכל מקום הבוסר יש אוסרים לסחטו אפילו לתוך האוכל הואיל ואינו ראוי לאכילה בפ"ע דדוקא אשכול שהוא ראוי לאכילה הו"ל כמפריד אוכל מאוכל ושרי אבל בוסר שאינו ראוי לאכילה אין זה כמפריד אוכל מאוכל ואפילו האוכלו בטלה דעתו אצל כל אדם והוא הדין לכל פירות שאינם ראויים לאכילה דאסור לסחטן גם לתוך האוכל ולכן פרי חמוץ שקורין בערבי דבדי"ב אסור לסחטו אילו לתוך האוכל מפני שזה אינו ראוי לאכילה אבל פרי שקורין בערבי נארינ"ג' ראוי לאכילה הוא ומותר לסחטו לתוך האוכל וכן נוהגין פה עירנו יע"א לסחוט פרי שקורין נארינ"ג' בתוך הביצים בשבת ונראה דרי לסחטו גם לתוך כלי ריקן כדי להניח את המשקה באוכל או כדי לטבל במשקה פת וכיוצא אבל אסור לסחטו לתוך כלי ריקן ולשתותו כמו שהוא.

אות ה

לימוני"ס חמוץ יש אוסרים לסחטו לתוך כלי ריקן אע"פ שרוצה ליתנו לתוך האוכל מפני כי במקומות שיש ממנו הרבה דרכם לסחוט הרבה ממנו לצורך המשקה שקורין לימונאד"ה וממלאין ממנו חביות גדולות לצורך הנז' ואף על פי דמר"ן ז"ל התיר לסחטו נראין דברי האוסרין בזה"ז ולכן הסכימו האחרונים שלא לסחטו תוך כלי ריקן וכן הסכים הגאון חיד"א ז"ל ומי שרוצה לעשות לימונאד"ה שהוא משקה הנסחט מן הלימוני"ס הנז' עם סוכ"ר

ומים ישים תחלה הסוכ"ר בכלי ויסחוט הלימוני"ס ההנז' על הסוכ"ר עצמו שהוא אוכל ואח"כ יניח המים אבל לא יניח המים קודם סחיטת הלימוני"ס הנז' ונתנו סימן על זה והנה סלם מצב ארצה סולם ר"ת סוכ"ר לימוני"ס מים כפי הסדר הזה תעשה וכנז' באחרונים ז"ל.

אות ו

כשם שהסחיטה אסורה בשבת כך אסורה ביו"ט ואע"פ שהיא לצורך אוכל נפש אלא שבשבת אסורה מן התורה וביו"ט אסורה מדברי סופרים שגזרו בזה שמא יטרח ביו"ט לעשות הרבה גם לתורך חול דדרך העולם לעשות זה לצורך ימים רבים וכנז' בסי' תצ"ה יע"ש והנה פה עירנו בגדאד נוהגים לסחוט רמונים חמוצים וגם את הבוסר ביו"ט לתוך קערה ריקנית ואח"כ ואח"כ נותנים את המים הנז' לתבשיל לבשלו בהם כדי שיהיה חמוץ אך קודם שסוחטין את הבוסר ואת הרמונים דרכם לשלקם תחלה במים על האש ואח"כ סוחטים אותם כדי שיהיו נוחין להסחט יפה בנקל ונראה לי לישב המנהג שנהגו לסחוט לקערה ריקנית ולא להאכל מפני כי ביו"ט הסחיטה מותרת מן התורה משום אוכל נפש וחכמים גזרו לאסור שמא יעשה הרבה לצורך חול ואלו כיון דשוקלים אותם תחלה א"א לסחוט מהם הרבה לצורך חול כי יתקלקל המשקה הנסחט מהם ולא יתקיים אלא לצורך בו ביום דוקא ועל כן בזה לא שייכה גזירת חז"ל ואף על פי דעושים כן גם בבוסר וכתבתי לעיל דיש אוסרין לסחוט הבוסר גם לצורך האוכל אפשר לומר דמודו בבוסר שלוק מני כי בשליקה נחלש קושי חמיצותו ויהיה ראוי קצת לאכילה ואין לו דין בוסר הגדול כן נ"ל לישב המנהג.

אות ז

זיתים וענבים שנתרסקו מבע"י משקין היוצאין מהם בשבת מותרין דכיון דנתרסקו נמצא המשקה זב מאליו ולא גזרינן שמא יסחוט דאפילו אם יסחטם לא עביד איסור תורה אלא איסור דרבנן מפני שהמשקה זב מאליו מכח הריסוק אלא שע"י הסחיטה ממהר לצאת ואפילו אם לא נתרסקו אלא אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת ויצא מהם יין מותר לשתות מגיגית זו בשבת מפני שכל מעט יין היוצא מן הענבים בשבת מתבטל בששים כיון שהיה בגיגית מקודם כניסת שבת ואע"פ שוא דבר שיש לו מתירין כי הוא מותר אחר שבת בלא ביטול מכל מקום כיון שלא היה ניכר קודם שנתערב ולא היה עליו שם יין מעולם לית ביה האי דינא ומטעם זה מותר ליתן הצמוקים לתוך המים מע"ש אע"פ שלא נתרסקו מבע"י והם מתבקעים בשבת ע"י שרייתן במים ויוצא מהם יין דכל היוצא מהם מתבטל קמא במים שנשרו בו ושרי אך צריך להזהיר המון העם לבלתי יסחטו הצימוקים בידיים בשבת כאשר יראו המים מועטין דיש בזה חיוב חטאת ועיין

חיי אדם כלל י"ד אות י"ד וכל זה אינו אלא בנותן הענבים מבע"י לתוך היין אבל בשבת עצמו אסור ליתן ענבים בתוך היין כדי שיתקבעו ויוציאו יינם דאף על פי דאינו סחיטה בידים מכל מקום סחיטה כלאחר יד אסור מדרבנן ואם עבר ונתן מותר לשתות מן היין מפני שהמשקין היוצאין מאלו הענבים בטים בשאר היין שבכלי קמא קמא וכמו שכתוב באחרונים ז"ל ודע הא דאסור ליתן צימוקים במים בשבת כדי לעשות משקה מלבד איסור לתא דסחיטה עוד איכא איסורא דכובש כבשין דהוא לתא דמבשל וכמו שכתוב הרב שלחן עצי שיטים ז"ל;

אות ח

מותר למצוץ בפיו המשקה מן הפירות מפני דאין דרך סחיטה בכך ואף על פי דיש אוסרין העיקר כסברת המתירין ורק בזיתים וענבים נכון להחמיר במציצה ומכל מקום אסור למצוץ דם שבין השינים ולפלוט ואף על פי דהוי מפרק כלאחר יד אפ"ה אסור מד"ס ועיין אחרונים ז"ל;

אות ט

השלג והברד אסור לרסקן בידים דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיהן ושני טעמים יש בדבר חדא גזרינן שמא יסחוט פירות העומדין למשקין ועוד משום סרך מלאכה נגעו בה דדמי למלאכה שבורא המים הללו וכנז' בבית יוסף סי' שי"ח וש"ך יע"ש והנוטל ידיו בחורף במים שלג וברד יזהר שלא ידחקם בין ב' ידיו שלא יהי המרסק בידים מיהו מותר ליתן חתיכות שלג לתוך כוס של יין או מים בימות החמה כדי לצננו והמה נמוחים מאליהם ואינו חושש דכיון דאינו עושה בידים שרי ויש מתירין לרסקו בידים תוך כוס של מים או שאר משקין כיון שהוא מתערב במים אין לחוש ואף על פי דרבים וגדולים המה המתירים בזה מכל מקום כיון דמר"ן ז"ל דעתו כדעת האוסרים לרסק אפילו בתוך כוס המים הכי נקטינן.

אות י

כלי שיש בו מים ונעשה על פני המים קרח מותר לשבר הקרח כדי ליטול המים מתחתיו אבל אם הנהר או הבאר נעשה קרח על פניו יש אוסרין לשבר הקרח מפני שהוא מחובר לקרקע וכמו שכתוב המג"א ז"ל וכן פסקו הגאון ר"ז ושלחן עצי שטים וחס"ל ושאר אחרונים ואף על פי דהרב אליה רבא דקדק מן הרב הלבוש דמותר כבר כתב על דבריו הגאון אשל אברהם דאינו מוכרח ומה שהוכיח הרב תוספת שבת להתיר עמה שאמרו עליו הרב מחצית השקל והגם דהרב מאמר מרדכי הסכים להתיר דלא כהמג"א כיון דכמה מן האחרונים נמשכו אחר המג"א לאסור כן עיקר מיהו הטובלים בשבת לצורך מצוה יש

להם לסמוך על המתירין וכמו שכתוב הרב תו"ש דכבר נהגו להתיר הטוב. ין לצורך מצוה יע"ש;

אות יא

דורס אדם שלג בשבת ואינו חושש אף על פי דנמחה ונמס דדבר שאינו מתכוין הוא ולא הוי הכא פ"ר דאפשר שלא נמחה ובמקומת שבימי החורף כל הארץ מלאה שלג אף על פי דודאי נמס דהא המנעלים לחים הם התירו בזה משום דא"א להזהר וכן הוא הדין דמותר להטיל מי רגלים בשלג במקום שכל המקומות מלאכים שלג דאי אפשר להזהר בזה אבל בארצות דאין כל הארץ מלאה שלג צריך להזהר שלא ישתין בשלג.

אות יב

לא ישפשף ידיו במלח מפני שנימוח על יד ונעשה מים ויש בזה אותם שני טעמים שכתב מר"ן בב"י על השלג דאסור לסקרו בידיים אבל בעל התרומות ז"ל סבר הטעם הן במלח הן בשלג הוא משום נולד ורוב הפוסקים חלקו עליו כזה ומר"ן ז"ל שהביא דין המלח הנז' מבעל התרומות פסוק כוותיה ולא מטעמיה דאינו מודה לטעם של נולד אלא הוא מטעמים הנז' בשלג וכמו שכתוב עולת שבת סי' ש"ך ס"ק כ"ח ושלא בדקדוק כתב כן דודאי מר"ן ז"ל אית ליה תרי טעמי ורק טעם של נולד לית ליה ועיין כתונת יוסף סי' י"ב וכשם שאסור לשפשף ידיו במלח כך אסור לשפשף כלי במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה אבל אם נתן מלח במים עד שנימוח מאליו בתוך המים מותר להדיח הכלים באותם המים.

אות יג

יגורט"י שקורין בערבי לב"ן שהוא קפוי ויבש ומניחין עליו מים ומוחין אותו ע"י כף הארכתי בדבר זה בתשובתי בס"ד בשה"ק רב פעלים וכתבתי דבזה ליכא אותם תרי טעמי שכתב מר"ן ז"ל בב"י גבי שלג וברד דאסור לרסקו בידיים ושוב הבאתי דברי מר"ן ז"ל בסי' שכ"ח סעיף כ"ב גבי מכה דאין סכין בחלב מפני שהוא נימח וכתב בב"י דהוא דומיא דרסוק שלג וברד שנתבאר בסי' ש"ך וכתבתי דבאמת הנך טעמי דשלג וברד ליכא בחלב אך מוכרח לומר דמר"ן אסור בחלב משום הטעם שכתב רש"י ז"ל בשלג וברד דדמי למלאכה שבורא המים ואף על פי דבאמת יש לחלק דכאן אין גופו נעשה מים ואין כאן בורא מים עכ"ז ס"ל למרן דיש לאסור מפני שנראה לעיני העולם כך דדמי לשלג וברד לפי ראות עינים ולכן לענין הלכה העליתי מאחר דמר"ן ז"ל בסי' שכ"ח הנז' אסר בחלב דדמי ליה לשלג וברד וכן רמ"א ז"ל בהגהה סי' שכ"ו ג"כ כתב לאסור ועיין כתונת יוסף סי' י"ב וכף החיים אות ק' לכן נראה דאסור לרסק היגורט"י שקורין בערבי לב"ן שהוא קפוי ויבש ולמחותו במים כדין שלג וברד מיהו כתבתי דפה עירנו בגדאד המנהג פשוט ויודע ומפורסם להמחות היגורט"י

הקרוש במים ולעשותו בידיים ע"י כף המיוחד לזה וכיון שש כאן מנהג ידוע בזה מוכרח לומר שנהגו כסברת הרמב"ם ז"ל ודעמיה שהם גדולים וכן רבים דס"ל מותר לרסק השלג והברד לתוך המים ולא אסר רק לרסקו בידיים שלא בתוך המשקה ולכן כיון דמניחין מים בתוך זה היגורט"י וממחין אותו כך נהגו היתר בכך ואין למחות בידם ורק המחמיר תבא עליו ברכה;

אות יד

סוכ"ר שקורין בערבי קנ"ד שהוא מתוקן ע"י אומנים באירופה ועשוי חתיכות גדולות וקשות מותר לרסקו בתוך המים למחותו בהם ועיין חיי אדם כלל י"ד אות י"א שכתב סוכ"ר מותר לרסקו בידיים כיון דלעולם אוכל הוא ע"ש ובסה"ק רב פעלים הבאתי דבריו אלו ופלפלתי בהם וכתבתי די ש חילוק גדול בין סוכ"ר ובין שלג וברד ולפ"ז אפילו למר"ן ז"ל דאסר בשלג לרסקו תוך המים יודה כאן דשרי וכתבתי לפי מנהג עירנו למחות היגורט"י הנז"ל תוך המים אז גם המחאת הסוכ"ר בתוך המים שרי בלי פקפוק וכתבתי דאפילו המחמיר ביגורט"י אין צריך להחמיר בסוכ"ר;

אות טו

בורית שקורין בערבי צאובו"ן שעשוי חתיכות יבשות ורוחצין בו ע"י מעט מים ששופכים עליו ועל ידיו ביחד יש לאסור גם פה עירנו יע"א ודלא כהרב פחד יצחק וגו"ר שהתיר בזה שהעיקר כסברת הרב יד אהרן לאסור הבורית מדינא והגם כי הבורית רוחצין בו עם מים מכל מקום בעת שממחהו בידיו אין מין בעין עם הבורית כי אם לחלוח ורטיבות של המים שנשפכו עליהם וכן המנהג פשוט פה עירנו שלא לרוחץ בחתיכות בורית אלא ממחין הבורית במים מע"ש עד שנעשה כולו מים ואז רוחצין בשבת באותו המים שנמחה בהם הבורית מע"ש.

אות טז

פרי שקורין בערבי משמש שנתייבשו הרבה דרכם לשרותם במים ומשפשפים אותם בידיים זה בזה עד שנמחים לגמרי ויהיו מים ולא ישארו אלא הגרעינים בלבד העליתי בסה"ק מקבציאל בס"ד דליכא בזה משום ממחק דהא כתב רמ"א בסי' שכ"א סעיף י"ט מותר לחלוק האוכל בשבת ולא הוי בזה ממחק הואיל ואפשר לאכלו בלא זה וכו' ע"ש וזה המשמיש היבש אחר שנשרו אפשר לאכלו בלא זה וגם מצד שממחה אותו בידיים בזה השפשוף וחיכוך שמחכנו אין חשש וכמו שכתוב לעיל גבי סוכיר אמנם מצד השריה אם הם יבשים הרבה שא"א לאכלם בלא שריה יש לפקפק בזה ממה שאמרו רמ"א ז"ל בהגהה סי' שיי"ח סעיף ד' כל דבר קשה שאינו ראוי לאכלו כלל בלא שריה אסור לשרותו

בשבת דהוי גמר מלאכה ע"ש וכתב בחיי אדם כלל כ' סעיף וא"ו דאפילו אם שורה אותו בצונן חייב ועיין בנשמת אדם אות ה' ועיין להרב חס"ל בסי' של"ו אות ט' שכתב פירות היבשים יש אוסירם לשרותם מערב שבת ע"ש על כן צרי להזהירם פה עירנו שלא ישרו מזה המין שקורין משמי"ש אם הם יבשים הרבה שאין ראויים לאכול קודם שריה כלל.

אות יז

יש מין מקשה ששותין אותו הבריאים ואינו בכלל משקין ששותין לרפואה דאית בהו גזירת שחיקת סמנים וזה קורין אוו בלשון ערבי גילא"ב ובל"א סמתאוותא"ר ודרכו שיביא מלח חמוצין דהיינו שנעשה בו מים של לימוני"ם חמוצין והיא יבש ושחוק כעפר ומניחים עמו סוכ"ר ומניחים בו מים בשבת נותנים לתוכו סם הנקרא בל"א סוד"א וכאשר מתערבים זע"ז יחד עושה פעפע הרבה ושותין אותו תיכף בעת הפעפוע והעליתי בתשובה בס"ד בסה"ק רב פעלים דמותר לעשות זה בשבת לשתותו ואין לחוש משום מבשל מפני שמעלה רתיחה בזה בפעפוע וגם אין לחוש משום דהו"ל מוליד דבר חדש בזה הפעפוע ודמי למלאכה והבאתי שם דברי הגאון אמרי בינה ז"ל במפצחות הספר שנדפס שם השמטה אחת בדיני שבת שדבר בענין זה בקיצור וחש אם הוי זה כמ מכה בפטיש דנעשה ברגע אחד ע"י מעשיו ועוד נסתפק אם יש מקום לאסור כמו כובש כבשים וכו' והניח בצ"ע יע"ש ואנא עבדא בררתי הדין בכל הני ספיקות והעליתי בס"ד ע"פ ראיות דמותר לעשות כן בשבת.

פרשת משפטים

טחינה ולישה בשבת

פתיחה

ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות.

י"ל למה אמר תעשה מעשיך ולא אמר תעשה מלאכה ועוד למה הוצרך להודיע על ששת הימים ודי להודיענו על השביתה ביום השביעי ונ"ל בס"ד דרז"ל הקשו פסוק אומר ואספת דגנך ר"ל בידך ופסוק אומר ועמדו זרים ורעו צאנכם דמשמע יעבדוך עמים ותרצו כאן בעושין רש"מ כאן באין עושין רש"מ ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם דכתיב ועבדת את אויבך וכנז' בברכות דף לו וי"ל מתי היתה גזירה זו של ועבדת את אויבך שלא היה אלא במצרים דוקא דבשאר גליות לא מצינו שנכבשו ישראל לעבדים ואפילו אם כן היה במקצת מן המקצת איך יאמר כן על כללות ישראל ופירשתי בס"ד הענין דתחילת בריאת האדם לא הטיל עליו הקב"ה שום עבודה גשמית בעוה"ז כלל אלא עשה שהארץ תוציא פירותיה בלתי עבודה וגם תוציא דבר שלם שאין צריך לו טורח וכאשר ארז"ל על העתיד שתוציא הארץ גלסקאות וכלי מילת ושאר תשמישים גשמיים הכרחים היו מוטלים

על נחש לעשותם לאדם וכמו שאמרו רז"ל חבל על שמש גדו וכו' והוא הנחש ועוד היתה מעלה יתירה לאדם הראשון שהיה יושב בג"ע והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין וכנז' בגמרא באופן שלא היה על אדם הראשון מוטל שום עבודה גשמית כי אם רק הטיל עליו עבודה רוחנית דוקא שהיא קיום המצות עשה ולאין וכמו שכתוב וינחהו בג"ע לעבדה ולשמרה ודרשו רז"ל לעבדה אלו מצות עשה ולשמרה אלו מצות ל"ת.

ולפ"ז אם לא היה חטא אדם הראשון לא היה האדם עוסק בעסק גשמי כלל דאין זה עסק שלו ולא הוטל עליו ולעתיד אחר התיקון ודאי תחזור עטרה ליושנה ולא יעסוק האדם בעסק גשמי דאין זה עסק שלו ולא הוטל עליו בתחילת הבריאה ולכן בזמן שאין עושין רש"מ שיתקיים בהם ואספת דגניך ר"ל בידוך נמצא הם עוסקים בעסק שמוטל על אחרים והרי מתקיים בהם מה שאמרו ועבדת את אויבך דהעסק הזה שאתה עוסק בידוך הוא של אויבך כדכתיב ועמדו זרים ורעו צאנכם ואם יהיה האדם עצמו עוסק בו נמצא עובד את אויביו.

וידוע דארז"ל דשמירת שבת מסוגלת לגאולה שאז נשלם כל התיקון וז"ש ששת יים תעשה מעשיך דייקא המוטלים עליך מתחילת הבריאה שהוא עסק רוחני בלבד וכל עסקים הגשמיים שאינם מעשיך יהיו מוטלים על אחרים ותזכה לכך בעבור שמירת שבת וזהו וביום השביעי תשבות כי שמירת שב מסוגלת להשלים התיקון ולעשות חירות לכל ישראל ותזכה אז לחירות מן היצה"ר שעוד לא יחטיא אתכם ולזה אמר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ויתקיים אז ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ וזהו ושם אלהים אחרים הוא הסטרא אחרא לא תזכירו ולא ישמע על פיך כי אין להם מציאות עוד בעולם.

אות א

מכלל אבות מלאכות הנהוגות אצל האדם תמיד היא מלאכת הטוחן ויש לה תולדות הרבה שהם מצויים לפני האדם ועוסק בהם בימי החול ולכך צריך לו זכירה גדולה שלא ישכח ויעבור עליהם ואף על פי דמלאכת הטחינה עיקרה היא בתבואה וקטניות עכ"ז כל גדולי קרקע פירות וירקות שהם אוכל גמור יש בהם איסור טוחן הואיל ויש במינו טחינה דהיינו שיש בתבואה וקטניות שהם ג"כ גדולי קרקע לפיכך אסור לחתוך הירק דק וכן אסור לחתוך גרוגרות וחרובין דק דק בעבור הזקנים דאם חתכם דק דק יש בזה איסור טוחן אבל מותר לפרר הלחם דק דק לפני התרנגולים ועופות שבבית שמזונותם על האדם הואיל דנטחנה התבואה קודם עשיית הלחם דאין טחינה אחר טחינה.

אות ב

י"א דאין איסור לחתוך פירות וירקות דק דק אלא בחותך ומניח לסעודה אחרת לבו ביום אבל אם אוכל לאלתר או תוך שעה אחת מותר לחתוך דק דק וכמו שכתוב בדין הבורר ויש מחמירין לאסור לחתוך דק דק בכל גוונא אפילו לאכול לאלתר ובמקום שנהגו היתר אי למחות בידם ורק צריך להזהירם שלא יעשו כן אלא לאכול לאלתר או לסעודה שהיא סמוכה תוך שעה אחת ופה עירנו בגדא"ד נוהגים היתר לחתוך דק דק שעושין צלאט"ה מפירות וירקות בשבת וצריך להזהירם שלא יעשו לצורך סעודה אחרת שהיא אחר שעה אחת.

אות ג

אין איסור טוחן נוהג אלא בגדולי קרקע אבל בשר מבושל או צלי או גבינה וכיוצא בהם שאינם גדולי קרקע מותר לחתוך דק דק לצורך אותו היום ואפילו בבוקר לצורך סעודת בין הערבים ומיהו אסור לגרור הגבינה במורג חרוץ המיוחד לה בימי החול אפילו לאכול מיד דמחזי עושה כעובדין דחול ועוד דהוי כשחיקת סממנים במכתשת שלהם אלא יגררנה בסכין וכיוצא דלא הוי דרך חול.

אות ד

אין לדוך הפלפלין במכתשת כלל אלא ידוך אותם בקערה ובקתא דסכינא דהוי תרי שנים ויזהר שתהיה הקערה עבה שלא תשבר מפני שהפלפלין קשים הם והמלח דינו כפלפלין דצריך שני שניים ולא סגי בשנוי אחד וכמו שכתוב עולת שבת ואליה רבא ומטה יאודא ז"ל והגם כי הגאון רבינו אליהו מווילנא ז"ל בסע"ק ט' ס, ל לחלק בין מלח לפלפלין בררתי בס"ד בשה"ק מקבציאל דהעיקר הוא כאשר הבינו הרבנים ז"ל הנז' בכונות מר"ן ז"ל שדין המלח הוא שוה לדין הפלפלין.

אות ה

גרוגרות וחרובין ושאר פירות דינם כמלח דבעינן תרי שנים ולא סגי בשינוי חד שכן משמע מדברי התוספתא דשבת ובצה שהביאה הרב המגיד ז"ל בפרק כ"א מהלכות שבת דין ג' ע"ש וכן העלה מורי הרב ז"ל והאמת אתו בזה דכן נראה לכל מעיין ישר דאין לחלק ביניהם וכאשר כתבתי בשה"ק מקבציאל ודע כי פה עירנו בגדא"ד יע"א נוהגים לדוך תמרים ואגוזים ולוזים ואפונים קלויים במכתשת שדכין בה בחול ורק עושים שינוי קצת להפוך יד המכתשת לשוך בראש הדק ולא בראש הרחב ולפי האמור לעיל גם בשאר פירות בעינן תרי שינויים וכאן אין עושים אלא שינוי א' להפוך יד המכתשת ועל זה אפשר לומר דנהגו כסברת האגור ושה"ל דס"ל סגי בשינוי אחד ברם דא עקא כי אין השנוי האחד הזה הוא שינוי גמור כי באמת הם כותשים ביד המכתשת שבה כותשים בחול ורק הם

מהפכים אותה לדוך בראש הב' וי יאמר דזה חשיב שינוי ובסה"ק רב פעלים הבאי ראייה דאינו מועיל שינוי כזה ממה שאמרו מר"ן ז"ל בב"י סי' תקי"ד מתרומת הדשן ז"ל דשיורי פתילה שכבו בשבת אסור להדליק ביו"ט משום הכנה ואסור אפילו בראש השני שלא הודלק אטו ראש שהודלק ונתבאר דין זה שם באורך דהגאון מהרא"י ז"ל ס"ל דוקא בדאורייתא גזרינן ובדרבנן לא גזרינן ורש"י ס"ל אפילו בדרבנן אם הוא קרוב לודאי דישתמש במקום האיסור ע"ש והגם דמר"ן ז"ל התיר בשיורי פתילה היינו מטעם אחר דס"ל כרוב הפוסקים דלא חשבי לזה הכנה אבל בדבר זה דגזרו הא אטו הא לא פקפק מר"ן ז"ל כלל גם ראה תראה במהרא"י ז"ל דראייתו היא מדין הסכין של שחיטה דגזרינן צד היפה אטו צד הפגום יע"ש וחזרתי ואמרי שם די"ל כיו דלא מצינו ד"ז מפורש בדין המכתשת לגזור בצד הקצר אטו צד הרחב אין לנו לדמות דבר זה לדבר אחר לגזור מדעתינו וכמו שכתוב הרב המגיד ז"ל בפ"ה מה' חמץ ומצה הלכה כ' על חששת הראב"ד וכ"כ הפר"ח ז"ל בה' הפסח סי' תנ"א על דברי הב"ח ז"ל דאין ללמוד גזרות זו מזו.

אמנם שוב כתבתי דבג"ד אין אנחנו באים לאסור משום גזרא אלא מדינא אסור דהא גם לסברת האגור ושה"ל מדוו דבעינן שנוי גמור ונראה לכ"ע דהפוך יד המכתשת אין זה שינוי גמור אלא שינוי קצת והנה תחלת הכל בררתי כל מידי דאסור מן התורה אינו מותר לכתחילה אלא בשינוי גמור ואם עושה שינוי קצת עדיין זה הוא אסור מדרבנן והנה מדין המולל מלילות בשבת שפסק מר"ן ז"ל בסי' ש"ט דאין מולל מלילות אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו הוכחתי מזה דגם כאן כתישה בראש הקצר הוי שינוי ועוד הוכחתי מדין ההוצאה שפסק הרמב"ם בה' שבת פרק י"ב המוציא לאחר ידו או ברגלו בפיו ובמרפקו וכו' פטור אבל אסור מד"ס ועיין בש"ע להגאון ר"ז סי' ש"א ס"ב יע"ש ונמצא דגם היפוך המכתשת דלא ניחא תשמישיה חשיב כלאחר יד ושינוי קצת הוא ולכן במלח דלכ"ע יש איסור תורה בדיכתו לא מהני הפוך יד המכתשת אבל כתישת פירות דאיכא בזהה פלוגתא דאית דס"ל דדיכתם הוא איסור דרבנן אין למחות ביד אלו העושים שינוי זהה בהיפוך יד המכתשת אף על פי דברנו דאין זה שינוי גמור מאחר דנהגו בשינוי זהה אין למחות בידם וברט אם עושין לצורך זקנים וקטנים ושאלתי מאת הרה"ג מהר"א מני נר"ו על מנהג עה"ק תוב"ב בדבר זה והשיב ששמע שכן נוהגם בעה"ק ירושלים ת"ו שמהפכין ראש המדוך ודכין בו בשבת כמו מנהג בגדא"ד יע"א.

אות ו

צרו יבש אסור לפררו משום טוחן וכן טיט שעל הבגד אם הוא יבש אסור לגררו מעל הבגד וכן אסור לשפשף הבגד בין מבחוץ בין מבפנים כדי להעביר הטיט מעליו בפני שהטיט היבש מתפרר לפרורים דקים ע"י שפשוף או גרירה וה"ז תולדת טוחן.

אות ז

אבק הטוטין ששואפין אותו בחטם ולפעמים יתייבש בכלי שלו ונעשה כמו רגבים מדובקים וא"א לשאוף אותו אא"כ מפררים אותו דק דק מותר לרסקו ולטחנו בין אצבעותיו בשבת ואין כאן משום טוחן מני דכבר נטחן מקודם ע"י אדם ואין טוחן אחר טוחן אך לא התירו לרסקו ע"י כלי אלא רק בראשי אצבעותיו דהוי שינוי גמור ועיין מים רבים א"ח סי' כ"ה ועוד עיין קמח סולת דף פ"ז ע"ג מה שאמרו בשם בית הרואה ע"ש ואף על פי דמן הרב טול אורות דף ל"ג ס"ד משמע דמיר לשחקו ע"י כלי עד שיתפרר העליתי בסה"ק מקבציאל העיקר לשחקו בראשי אצבעותיו דהוי שינוי גמור מדרכו בחול ומה שנסתפק הרב מ"א ז"ל שם בסוף דבריו בדברי מהרי"ל ז"ל אולי לא אמרו אין טוחן אחר טוחן אלא באוכלים העליי דאין להסתפק בכך אילו לדידיה שהוא מסתפק בכך יודה דאם מרסקו בראשי אצבעותיו לית לן בה;

אות ח

מותר לקטום אפילו בסכין קש או תבן לחצוץ בו שניו מפני דקש ותבן הם אוכלי בהמה וכל דבר העומד לאכילה מוכן הוא לכל הצורך אבל קיסם שאינו מאכל בהמה אפילו ליטלו כדי לחצוץ בו שניו אסור וכנז' בסי' שכ"ב ואפילו ביו"ט שהוא ראוי להסקה אפ"ה אסור לחצוץ בו שניו וכמו שכתוב הרב שלחן עצי שטים ז"ל דביו"ט לא נתנו עצים אלא להסקה ואפילו עץ יבש אין משתמשין בו אלא לצורך הסקה ולא לצורך אחר דכל דבר שאינו כלי אסור לטלטלו אפיו לצורך גופו ועיין מג"א סי' תק"ב סע"ק י"א וי"ב ועוד אחרונים שם והא דאסרנו לחצוץ שינוי בקיסם אילו בלא קטימה היינו אם לא תקנו והכינו מערב שבת לכך אבל אם תקנו והכינו לכך מער"ש מותר לחצוץ בו שינוי מאחר דעשאו כלי.

אות ט

עצי בשמים אף על פי דמותר לחצוץ בהם שינוי אסור לקטום אותם בידיו לחצוץ בהם שינוי ועיין אשל אברהם סי' שכ"ב וחיי אדם כלל מ"ד אות י"ח ושאר אחרונים אבל אם רוצה להריח בעצי בשמים מותר למלול ולקטום אותם בידיו להריח בהם אחד קשים ואחד רכים מיהו לא התירו לקטום בסכין אלא ביד וכמו שכתוב רש"ל ז"ל והסכימו כן האחרונים ודחו דברי הטו"ז שהתיר אפיו בכלי מיהו גם רש"ל ז"ל לא אסר לקטום בסכין אלא בקשים אבל ברכים מותר לקטום גם בסכי וכנז' באליה רבא ומש"ז ושאר אחרונים ז"ל גם התירו לקטום בעצי בשמים אילו כדי ליתן לחבירו להריח ודלא כשיירי כנה"ג דאסר בזה ועיין להרב מחב"ר סי' שכ"ב אות ג' וזכור לאברהם ח"ג ד מ" וכן המנהג פשוט והמחמיר בזה תע"ב.

אות י

אגד של הדס ושאר מיני בשמים שהוא עשוי מן לולבי תמרים לא מבעיא בעוד ההדס אגוד בו דמותר לחצוץ שיניו בראשים שלו אלא גם אחר שהותר מן ההדס שנשאר האגד לבדו ג"כ מותר לחצוץ בו שיניו דעדיין תורת כלי עליו דאפשר לאגוד בו הדס ועצי בשמים בקשר המותר בשבת וזה דוקא בעודו לח אבל אם נתייבש דאין ראוי לאגוד בו והיא אינו מאכל בהמה אסרו לחצוץ בו שיניו דדינו כקיסם שצריך להיות מתוקן ומוכן מבע"י לכך;

אות יא

פה עירנו בגדאד דרכם לעשות מניפה שקורין מרווח"ה שמנפין בה לשאוב רוח ועושין מלולבים של תמרים שאינם ראויים למאכל בהמה וכאשר תכלה זאת המניפה יוכל האדם לחצוץ שיניו בראשי הקיסמים היוצאים ממנה בעודם מחוברים בה ואין צורך לקטום אותם כלל ומותר זה בשבת דאלו הקיסמים שהוא חוצץ שיניו בראשיהם עודם מחוברים בכלי המניפה הזה ויש תור כי עליהם ורק יזהר לחצוץ בנחת שלא ישתברו דאם יעשה בכח וחוזק ישתברו בודאי והוי פ"ר ודומה לה מצינו בס' של"ז ס"ב בהגהה דאסור לכבד הבגדים ע"י מכבדו העשויים מקיסמים שלא ישתברו קיסמיהם ועיין מג"א ומחצית השקל שם ע"ש ועיין שלחן עצי שיטים בדיני המוקצה בדין שברי כלי חרס דדורס עליהן ואינו חושש שכתב שם בביאורים דחשב דשא"מ וכמו דשרי לילך ע"ג עשבים בשבת וכו' ואף על פי דקי"ל דאסור לכבד הבגדים במכבדות העשויות מקיסמים שלא ישתברו קיסמיהן שאני התם דשובר כלי בידים אבל הכא הוי ממילא ע"ש ובסה"ק מקבציאל עתבתי בס"ד בזה;

אות יב

אם יש לו קיסם מתוקן ומוכן מבע"י לחצוץ בו שיניו אע"פ דאינו ראוי לבהמה העליתי בסה"ק מקבציאל דאפילו אותו קיסם הוא קל מאד ויבש דודאי משתבר ראשו בחציצת שיניו אם יחצוץ בכח וחוזק לית לן בה ואין מחייבין אותו לחצוץ בנחת אף על פי דהוי פ"ר יען כי זה מקלקל הוא והמקלקל בפסיקת התלוש ה"ז מותר לגמרי וכמו שכתוב הגאון מג"א ז"ל סי' שי"ח סע"ק ל"ו ועיין אחרונים שם ועיין שלחן עצי שיטים בדין מכה בפטיש אות ב' יע"ש;

אות יג

מחתכין דילוועין לפני הבהמה היכא דהם קשים שאין ראויים לאכלם בלא חתוך אך יזהר שלא יחתך דק דק והמבקע עצים איסורו משום עובדא דחול אבל אם חתכו דק דק חייב משום טוחן ועיין מג"א סי' תק"א ועיין שלחן עצי שיטים בדין מכה בפטיש אות ב' יע"ש.

אות יד

הלש שיעור גרוגרת חייב מן התורה ופחות משיעור זה אסור כדין חצי שיעור דאסור מן התורה והמגבל את העפר או את הקמח ה"ז תולדות לש ואם לא גיבל אלא רק נתן מים בלבד י"א גם בזה חייב מן התורה וי"א דאסור בזה מדרבנן מיהו המורסן אף על פי דאסור לגבול אותו לבהמה או לתרנגולים יש מתירין לתת בו מים ומעביר בו תרווד או מקל שתי וערב כיון דאינו ממרס בידו ואינו מסבב התרווד וכן התירו נמי לנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב ויש אוסרין ליתן מים ע"ג המורסן בשבת כלל ולענין דינא אף על פי דמרן ז"ל סתם כהמתירין מכל מקום יש לחוש לדעת האוסרין במורסן של עירנו בגדאד יע"א שאנחנו רואין בו תערובת קמח בעין ועיין שיורי ברכה סי' שכ"ד מה שאמרו בשם מהר"י ואלי ז"ל ועיין חסד לאלפים ושאר אחרונים;

אות טו

אבק הטוטי"ן כשהוא יבש אסור ליתן עליו מים ולגבלו בידיים דדמי למורסן שגם מרן ז"ל שסתם כהמתירין אינו אלא לתת בו מים אבל לגבלו בידיים לכ"ע אסור ומנהג עירנו בגדאד יע"א להניח בשבת טיפות מים בכלי הקטן של אבק הטוטי"ן וסוגרים הכלי ומכים בכלי על כף ידם כמה פעמים כדי שיתהפך האבק בתוכו ויתגבל מיניה וביה שיתערבו טיפות המים בכולו ויתוקן בכך ודמי זה למה שהתירו לנער המורסן מכלי אל כלי.

אות טז

אין משתינין בעפר משום גיבול ואין משתינין בטיט אפילו שהוא קשה מפני שנימוח ויש בזה גיבול ואף על פי דאינו מתכוין פסיק רישיה הוא ועיין מג"א סי' שכ"א סע"ק י"ט ומחצית השקל שם ועיין אליה רבא שם וכתבו הרב אשל אברהם והרב תוספת שבת סע"ק למאן דאמר אף על פי דר"י בר"י ס"ל אינו חייב עד שיגבל מכל מקום איסורא איכא אם אין לו צורך בזה ע"ש וכתבתי בסה"ק מקבציאל דאם הוא במדבר דכל הקרקע הוא עפר תחוח והוצרך להשתין מותר להשתין ואינו חושש דדמי להא דאסרו להשתין בשלג ועכ"ז התירו להשתין במקום שכל הארץ מלאה שלג דכל כה"ג שא"א לא גזרו חכמים.

אות יז

אם מכסה מי רגלים בחול או אפר המוכן לכך יזהר לתת הרבה חול או אפר יען דאלו טבען אם יתן מהם מעט יתערבו המי רגלים והוי גיבול ואם יתן הרבה אינו ניכר וכנז' בחיי אדם כלל י"ט סעי' ר' יע"ש.

אות יח

הנותן זרע פשתן או מה שקורין בערבי בז"ר ריחא"ן וכיוצא במים יש בזה איסור לש וחייב תיכף משיתנמם במים ואסור ליתן מים או חימץ לתוך חרדל או שומין כתושנים אם עושה בלילה עבה דאף על פי דאין גיבול בכך מכל מקום נראה כלש אבל בלילה רכה מותר ורק יזהר לעשות ע"י שנוי שנותן השום או החרדל תחילה ואח"כ החומץ ולא יערב בכף אלא בידו ובמקום שדרך בחול לתת האוכל תחילה יעשה בשבת להפך וכנז' באחרונים וצלאט"ה שעושין מקשואין או שאר פירות וירקות כיון דאין חותכים אותם דק דק לא שייך בהו גיבול ומותר לעשותם בלילה עבה ואין צריך שינוי ואף על פי דהמג"א ז"ל החמיר להצריך בלילה רכה ושינוי העיקר כמו שכתוב הט"ז וכן הסכים אליה רבה ותו"ש ושאר אחרונים וכן המנהג פשוט.

אות יט

חרוסת שעושין בפסח שמניחים אגוזים שחוקים לתוך הדבש אם חל פסח בשבת ולא נתן האגוזים מקודם יתן בשבת ע"י שינוי שיתן אגוזים תחילה ואח"כ הדבש מני כי דרכנו בחול ליתן הדבש תחילה ואילו אם עושה בלילה עבה מותר כיון שהוא לצורך מצוה כ"כ הרב שלחן עצי שטים ומשמע מדבריו דאם אינו עושה לצורך טיבול אלא כדי לאכול וכן בשאר שבתות השנה צריך ליזהר שלא יעשה בלילה עבה וכן ראוי להורות לעשות בלילה רכה וע"י שינוי.

פרשת תרומה

אמירה לגוי בשבת

פתיחה

ועשית מנורת זהב טהור.

נ"ל בס"ד גופה של מנורה שהוא נר האמצעי רומז ליום שבת וששה קנים שיש בהם ששה נרות רומזים לששת ימי החול דידוע מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל מיום רביעי מתחילין לעשות הכנה לשבת בסוד נר"ן בימים ד' ה' ו' ואחר שבת שהם א' ב' ג' הם השאר נר"ן מקדושת השבת שעבר ולזה אמר וששה קנים הם ששת ימי החול יוצאים מצדיה של גוף

המנורה שוא נר האמצעי שכנגד השבת ופירש שלשה קני מנורה מצדה האחד שהם ימים ד' ה' ו' ושלשה קני מנורה מצידה השני שהם ימים א' ב' ג'.

ואמר מקשה תעשה אותה יריכה וקנה נ"ל יריכה אלו שעות תוספת שבת מלפניו ומלאחריו שהם מדרבנן וקנה הוא גופה של מנורה שהוא כנגד יום השבת עצמו והכונה שתזהר לשמור התוספת כמו שתשמור גוף השבת העיקרי שיהיו בהשוואה אחת ואמר גביעיה רמז למעשה כפוריה רמז למחשבה שיא במוח הסתום ככפתור פרחיה רמז לדיבור הכל ממנה יהיו מקדושת השבת יהיו שתשמור שלשה חלקים אלו בקדושת השבת.

נמצא נר האמצעי הוא כנגד השבת שהוא עומד אמצעי בשבוע כי הם. ד' ה' ו' מכאן ואב"ג מכאן ולכן מרע"ה בשבעה כורתי ברית ג"כ הוא מכוון כנגד נר האמצעי כי אברהם יצחק ויעקב מכאן ואהרן יוסף ודוד מכאן ונמצא מרע"ה ויום השב שניהם במקום אחד שרמוזים בנר האמצעי ובזה יובן מה שאמרו בשבת ישמח משה במתנת חלקו ולכן ר"ת מזמור שיר ליום השב"ת הוא למש"ה ולכן זכה מרע"ה שבניו יושבים אצל נהר סמבטיו"ן שוא עד המעיד על השבת וכמו שכתוב בתרגום יונתן בן עוזיאל בפסוק נגד כל עמך אעשה נפלאות ברם מנך יפקון אוכלסין דצדיקין וכו' ואשרינון מן לגוי לנהר סמבטיו"ן וכו' ולכן ישמח משה במתנת חלקו כי מקום בניו הוא המעיד על השבת וכבר פרשתי בס"ד מה שאמרו ובני רחביה רבו למעלה ראש דקאי על בניו של מרע"ה ולמעלה מאותיות ראש כפי מדרגות המספר שהוא סדר תשר"ק יש אותיות שבת ולפי האמור נמצא השבת עומד אמצעי בשבוע והוא מה שאמרו בזה"ק שמא דקב"ה שמא דאיהו שלים מכל סטרוי שהם דה"ו ואב"ג והוא דוגמת הלשון שעומד ולכן כמו דהלשון הוא עיקר הגוף דכתיב מות וחיים ביד לשון כן השבת החיים תלויים בשמירתו וההפך תלוי שהם שפתים ושנים כמו שאמרו רז"ל בגמרא כן השבת עשו לו חז"ל שמירה בשני גדרים זע"ז והוא כי מן התורה צריך הישראל לשמור השבת בט"ל מלאכות ולא אסרה תורה אלא מלאכה של ישראל אך רז"ל עשו גדר ושמירה יותר שלא אמר הישראל לנכרי לעשות לו מלאכה בשבת ועוד הוסיפו שמירה וגדר שני דאפילו שלא אמר הישראל לנכרי לעשות אלא הנכרי עשה מאליו את המלאכה בשביל ישראל ג"כ אסורה אותה מלאכה לישראל הרי שני גדרים זה על זה כמו שיש ללשון שני גדרים זע"ז שהם השפתים והשינים.

אות א

כל דבר שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו ולא אלא אפילו שלא אמר לו הישראל לעשות אלא הנכרי מאליו ומעצמו עשה מלאכה לצורך ישראל אסור ליהנות ממנה בשבת אלא צריך להמתין לערב בכדי שיעשו.

אות ב

אע"פ שאסור להניח לנכרי לעשות מלאכה לישראל בשבת בין בחינם בין בשכר דהיינו שכיר יום ואע"פ שעושה הנכרי מעצמו ולא א"ל הישראל לעשות לו בשבת מכל מקום אם הנכרי עושה בתורת קבלנות שקיבל עליו לעשות כו"כ בין שעושה בשביל ישראל משל ישראל דהיינו שנתן לו בגד לתפור וקצץ לו שכר בעד כל הבגד ה"ז מותר להניחו לעשות המלאכה בשבת ובלבד שלא יאמר לו עשה בשבת וכן מותר ליתן לו הבגד בערב שבת סמוך לחשיכה אע"פ שיודע בודאי שיעשה הנכרי בשבת ואע"פ שהישראל חפץ בכך בלבו יען כי נכרי אדעתא דנפשיה קעביד לטובת עצמו כדי לקבל שכרו ואין הישראל אומר לו בפירוש שיעשה בשבת ברם צריך ליזהר שלא יעשה המלאכה בבית ישראל מפני מראית העין שאין יודעים העולם שזה קבלן ונמצא שלשה תנאים בדבר הא' שקצץ שכרו והב' שלא יאמר לו לעשות בשבת והג' דאינו עושה בבית ישראל.

בד"א בקבלן שעושה מלאכה בדבר התלוש שיוכל לעשותה הנכרי בביתו דליכא חשש מראית העין אבל אם עושה המלאכה במחובר כגון לבנות ביתו של ישראל או לקצור שדהו וכיוצא בזה אסור אפילו בקבלן כיון דגלוי לעולם שזו המלאכה של ישראל חושבין שהנכרי הוא שכיר יום ואינו קבלן ואילו מלאכת התלוש אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל ונעשית במקום דלוי ומפורסם כגון ספינה שדרך לעשותה על שפת הנהר וכיוצא בזה אסור מפני מראית העין וכל מלאכה שעושה הנכרי בקבלנו בביתו אם אינה ידועה לרבים שהיא של ישראל אע"פ שיודעים בה קצת בני אדם לא גזרו בה רבנן.

אות ג

ראובן בנה ביתו ונשאר לו תל עפר ברחוב לפניו בפתח ביתו ושכר הגוי בקבלנות שיפנה העפר כולו בשכר קצוב והגוי בא לפנות העפר בשבת אין צריך למחות בידו אע"פ שהכל יודעים שזה העפר הוא של ישראל עכ"ז הכל יודעי שאין דרכם לפנות עפר כזה בשכירות יום אלא בקבלנות וכאשר העלה הרב נדיב לב ח"א א"ח סי' יו"ד ופה עירנו יע"א ג"כ ידוע וברור אצל הכל דאין עושים זה אלא בקבלנות ושרי.

אות ד

אע"פ שאמרנו דמותר לעשות בתלוש בקבלנות אם עוסק הגוי בביתו עכ"ז אם זה התלוש הוא לצור המחובר כגון לפסול אבנים ולתקן קורות או לתקן מחיצה וכיוצא דכל אלו ההוא משקעם בבנין ויהו במחובר דינם כמו הבנין עצמו ואסור לעשותם אילו בבית הגוי ואין ניכרים שהם של ישראל וצריך למחות ביד הגוי שעוסק בהם אם הוא עושה אותם בוך התחום מיהו אם עשה הגוי בשבת ולא מיחה בידו יש להתיר לשקעם אח"כ בבנין כיון דהגוי עשה בביתו והיה זה העסק בקבלנות כיון דיש מי שמתיר קבלנות אילו במחובר כדאי לסמוך על סברתו בדיעבד בדבר זה.

אות ה

נכרי שכיר יום שבנה בשבת אע"פ שישראל כששכרו לימים התנה עמו בפירוש שלא יעשה בשבת ומדעתו עשה העסק בשבת נכון להחמיר שלא ידור בו שום ישראל ולא יהנה בו שום ישראל עולם אם נכרי עשה זאת לטובת ישראל למהר לו העסק אבל אם לא נתכוון נכרי אלא רק לטובת עצמו כדי לקבל שכר אז אפילו בעה"ב עצמו שרי ליה לדור בו ולהנות בו כיון שהוא התנה עמו שלא יעשה בשבת והנכרי עשה לטובת עצמו.

אות ו

אם הגוי עשה מלאכה דאורייתא לעצמו במידי דאכילה אסור לישראל ליהנות ממנה שמא יאמר לגוי לעשות לו ויש מתירין דס"ל לא חיישינן בהכי וראוי לחשוש לדברי האוסרים ורק במקום מצוה וצורך גדול דהיינו שעת הדחק אין לחוש וכל זה אינו אלא במידי דאכילה דהחמירו בה טפי אבל במידי דלא אכילה לא חששו ולכן גוי שדליק את הנר לעצמו מותר לישראל ליהנות ממנו וכנז' בסעי' רע"ו ועיין מג"א סי' שכ"ח וסי' תקי"ז ומחצית השקל שם ועיין תו"ש סע"ק יו"ד.

אות ז

אם יש נר בבית ישראל ובא הגוי והדליק נר אחד מותר להשתמש לאורו בעוד נר הראשון דולק אבל לאחר שכבה הראשון אסור להשתמש לאור נר השני שהדליק הגוי וכן אם נתן הגוי שמן בנר הדולק מותר להשתמש עד שיכלה השמן שהיה בו כבר ואח"כ אסור וכנז' בש"ע סי' רע"ו סעיף ד' ומה שאמרו הט"ז ז"ל זע"ק ג' דחו דבריו האחרונים ז"ל וכנז' בספר תו"ש ומטה יאודה וחמד משה ומאמר מרדכי ואנא עבדא בסה"ק רב פעלים הבאתי ראיות גמורות להוכיח הפך סברת הט"ז ז"ל.

אות ח

פת שאפאה גוי פלטר בשבת מכור לגוים מלבד דאיכא חששא דחשו במידי דאכילה שמא יאמר הישראל לגוי לעשות הנה יש בזה עוד חששות אחרות והוא איסור מוקצה דאולי זה הפת לא היו חיטים דחזו לכוס בין השמשות אלא היה קמח או עיסה בבין השמשות דלא חזו מידי ומוקצה זה דמי לגרגורת וצמוקין דאדחינהו בידים ואסור גם אחר אפיה ואע"פ שיש מתירים גם בזה לענין הלכה אין לסמוך על המתירים אלא בשעת הדחק שדר בכפר יחידי שא"א לשאל לו פת מישראל חבירו או לצורך מצוה כגון סעודת מילה וחתן אבל בלא"ה צריך להחמיר כסברת האוסרין ובענין שתיית הקהו"א שעושין הגוים בחניות שלהם בשבת בעיר שרובה גוים דעבדי בעבור הרוב שהם גוים הנה לדעת מר"ן ז"ל דס"ל במידי דאכילה גזרינן שמא יאמר לו ישראל לעשות לו ואסור כמו שכתוב בדין הפת הנה גם בזה יש לאסור מטעם זה מיהו פה עירנו מכמה שנים הורגלו כמה אנשים לילך בשבת לחניות של נכרים ולשתות מי שחור או משקה הקהו"א שמבשל הנכרי בשבת ואין אנחנו מוחין בידם מכמה טעמים ורק אנחנו מזהירים אותם שלא ישתו אלא דוקא מן קהו"א שנתבשלה קודם ביאתם שם ולא ממה שיבשל נכרי אחר בואם דשמא ירבה בשבילם וכן בעה"ב ששולח כלי עם שלוחו להביא לו קהו"א מבושלת לא יקח אלא מן המבושל מכבר ועל נפש ירחיק עצמו מלכת שם לשתות מי שחור מלבד דאסור זה לדעת מר"ן ז"ל עוד ראוי שלא ישב במושב הבטלנים הזה ביום הקדוש והנורא הזה ויש להאריך בדברי מוסר בדבר זה והנה פה עירנו ימצא חנות של גוי זה המבשל הקהו"א עומדת ברחוב היהודים וקא חזינן בימי החול דרוב היושבים שם הם יהודים ובחנות זו צריך להזהירם שלא ילכו בשבת אבל בשאר חנויות אדעתא דרובא דגוים קעביד והנזהר לבלי לכת לכל חניות תבא עליו ברכה.

אות ט

כל מחובר שנשר מאליו או נתלש ע"י נכרי אע"פ שתלשו לעצמו בין פירות וירקות בין עשבים שאינם ראויים למאכל אדם אפילו ספק נתלשו היום הרי אלו אסורים לישראל בו ביום בין באכילה בין בטלטול ולערב מורים מיד אפילו בודאי נתלשו היום וכל זה בנתלשו מאליהן או שתלשם הגוי לעצמו אבל תלשם לצורך ישראל צריך להמתין לערב בכדי שיעשו וספק אם נתלשו בשביל ישראל או ידוע שנתלשו בשביל ישראל אלא ספק אם נתלשו היום או קודם הרי אלו אסורים ולערב מותרים בכדי שיעשו.

אות י

דבר שאין בו חשש צידה ומחובר בו ביום אלא רק הובא מחוץ לתחום אם הביאו הנכרי לעצמו או הביאו לנכרי אחר או למכור בעיר שרובה נכרים מותר לישראל אפילו בו ביום ואם הביא הנכרי לישראל אסור באכילה בו ביום למי שהובא בשבילו לערב ימתין בכדי

שיעשו אבל לאחרים מותר אפילו בו ביום וכיון דמותר לאחרים בו ביום אין לו דין מוקצה לאותו הבא בשבילו אלא יוכל לטלטלו כיון דראוי לאכילה לאחרים.

אות יא

אף על פי שהבא מחוץ לתחום מותר למי שלא הובא בשבילו מכל מקום אם הביאו לפני בני אדם אסורים להחליף זה עם זה ועיין אליה רבא ות"ש ושאר אחרונים.

אות יב

הא דאמרו גוי שהביא לישראל מחוץ לתחום אסור לאותו הבא בשבילו היינו דוקא שהביא הגוי הדורון משלו לישראל דגזרינן שמא יאמר ישראל לגוי בפירוש שיביא לו אבל אם ישראל היושב במקום אחר שלח לישראל חבירו דורון עם הגוי ולא ידע ישראל המשלח שהגוי יתעכב בדרך אלא חשב שיגיע קודם שבת ונזדמן שנתעכב והביא הדורון לישראל בשבת מחוץ לתחום הרי זה מותר גם לאותו ישראל שבא בשבילו ודבר זה מפורש בהלכות יו"ט סי' תקמ"ו והביאו הרב תוספת שבת בהלכות שבת סי' שכ"ה ס"ק כ"ה יע"ש ואף על פי דרש"ל ז"ל כתב שדין זה הוא רק לסברת ר"ת כבר השיגו הט"ז וכן דעת המג"א דדין זה לכ"ע וכ"כ האחרונים ז"ל אבל אם הישראל נתן הדורון לגוי בע"ש שידע בברור שלא יגיע הגוי אלא בשבת אסור.

אות יג

כל מקום שאמרו שצריך להמתין בכדי שיעשו אם הוא דבר הבא מחוץ התחום אלא שאיסורו מחמת צידה או מחובר צריך להמתין בכדי שיעשו מתחלת הלילה אבל הוא דבר שאין בו צידה ומחובר י"א שאין הלילה עולה מן החשבון משום דאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק וצריך להמתין בכדי שיעשו למחר ביום ראשון מיהו כיון שיצא יום ראשון די שאם צריך לו דרך י"ד שעות אין אומרים להמתין עד שעה שנית מן הלילה אלא כיון שיצא יום ראשון מותר מיד וי"א דשיעור בכדי שיעשו משערין מן הלילה ובמקום צורך יש לסמוך על המקילין וביו"ט יש לסמוך על המקילין בכל גוונא ופה עירנו רגילות להביא בלילה לכן עושין החשבון מן הלילה לכ"ע.

אות יד

לקט הגוי עשבים לצורך בהמתו אם אינו מכירו לישראל מאכיל אחריו באופן זהה דהיינו שעומד בפני הבהמה כענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם דאלו להעמידה עליהן אסור דחיישינן שמא יטול בידו ויאכילנה והם מוקצים שנלקטו היום אבל אם זה הגוי מכירו לישראל אסור להאכיל אחריו גזרה שמא ירבה בשבילו וכן כל כיוצא בזה דאיכא למיחש

ביה שמא ירבה בשבילו אסור אבל בדבר דלית ביה האי חששא כגון שהדליק הגוי נר לעצמו או עשה כבש לעצמו לירד בו מותר לישראל ליהנות ממנו אפילו אם מכירו ואם מעשיו מוכיחין שעשה לצורך ישראל כגון שהדליק נר בבית ישראל והלך לו הרי זה אסור ליהנות ממנה וכ"ש אם אמר בפיו שלצורך ישראל הוא עושה דאסור.

אות טו

אם לקט הגוי עשבים מאיליו ומעצמו הן משלו הן משל הפקר והאכיל לבהמת ישראל אין צריך הישראל למחות בידו ואף על פי דאם הדליק מעצמו את נר לצורך ישראל צריך למחות בידו שאני התם דישראל גופיה נהנה מן הנר משא"כ הכא שהוא הנאת בהמתו שרי ומיהו אם רגיל בכך דהיינו שעשה כך שני פעמים צריך למחות בידו אף על פי שהוא הנאת בהמתו בלבד.

אות טז

גוי שבא ליטול משכונו שביד ישראל מותר ליתנו לו ורק לא יהיה הישראל נושא ונותן בידו אלא ישים לפניו והגוי יקח מעצמו ואם אין הישראל מאמין לגוי אסור לישראל להיות ערב משום ממצוא חפצך וכמו שכתוב בתוספת שבת ז"ל.

אות יז

מי שלהוט אחר שתיית הטוטין אסור לילך אצל הגוי ששותה טוטין ויפתח ישראל את פיו ויקבל העשן מפיו וכן כל כיוצא בזה וכנז' בחס"ל ועיין אדמת קדש ח"א סי' ד' מה שהאריך בענין זה.

פרשת תצוה

רפואה רחיצה בחמין בשבת

פתיחה

שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אותו והיה המזבח קודש קדשים כל הנוגע במזבח יתקדש וזה אשר תעשה וכו'.

הנה ארז"ל והיה המזבח קודש קדשים ומה היא קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל וזה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה ראוי אף כל ראוי שנראה כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא והנשחט במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו וכיוצא בהן וכנז' ברש"י ז"ל נמצא אשר אתה מוצא דבר זה בקדושת המזבח שכל הנוגע בו יקדש אינו כל ממש אלא דוקא מי שהיה ראוי ונפסל אבל מי שלא

היה ראוי כלל אלא הוא פסול מעיקרו לא יקדש וכיוצא בדבר הזה אתה מוצא נוהג ממש בקדושת השבת וקדושת התורה כי באמת שתיים אלו התורה והשבת נותנים קדושה עצמית לישראל יותר מכל שאר מצות והיינו התורה להעוסקים בה והשבת להשומרים אותו וכל אחד משתיים אלה נכלל משבעה כי התורה היא שבעה ספרים כמו שאמרו רז"ל ע"פ חצבה עמודיה שבעה דפסוק ויהי בנסוע הוא ספר בפ"ע והשבת הוא יום השביעי שכלולים בו כל ששה ימים שהם ניזונים ממנו ושתיים נותנים קדושה עצמית לישראל אשר נשמותיהם באים מכללות שבעה ספירות הבנין שהם מן חסד עד המלכות אשר כנגדם הם שבעה ימי השבוע מיום הראשון עד יום השביעי ולכן גם קדושת המזבח המכפר על ישראל בלבד כתיב ביה שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אותו דגמר קדושתו תהיה בשבעה ולכן כמו שהמזבח אחר גמר קדושתו כל הנוגע בו יקדש דהיינו אפילו קרבן שנפסל שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד כן התורה אפילו אדם רשע שעבר כל העבירות אם מתחרט ועוסק בתורה יכופר לו ויתקדש בקדושתם של ישראל דאין לך עון שלא תוקן בתורה וכן הוא בקדושת השבת אפילו אם עבד ע"ז כדור אנוש אם שמר שבת מוחלין לו ויתקדש וכמו שאמרו רז"ל ע"פ שומר שבת מחללו אך כמו שהמזבח אינו מקדש את הפסול מעיקרו אלא רק לאותו שהיה ראוי מעיקרו ונפסל אח"כ כן התורה והשבת אינם מקדשים אלא לאדם שהוא מזרע ישראל שהיה ראוי מעיקרו ואח"כ נפסל ע"י רשעתו אבל פסול מעיקרו שהוא משאר אומות עכו"מ אינו מתקדש בקדושת התורה ולא בקדושת השבת ולכן ארז"ל עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה וכן עכו"ם ששבת חייב מיתה דלא עשה כן לכל גוי.

על כן כמה וכמה צריכין ישראל להזהר בקדושת השבת ולשמור אותו כהלכתו כי מתנה זו של השבת לא נתנה אלא להם דוקא דהא הזר הקרב יומת ולכן אין להם דבר יקר במצות יותר ממנו והוא שקול כעסק התורה ולכן ארז"ל לא נתנו שבתות לישראל אלא לעסוק בתורה כי התורה והשבת שוים הם בענין זה לישראל כאשר כתבנו ולכן כל היכא דליכא פקוח נפש אסור לעשות רפואה לגוף לגוף האדם בשבת אע"פ שהגוף מתענג ויש לו נחת רוח בה.

אות א

מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא אסור לעשו לו שום רפואה אפילו ע"י גוי אבל אם נחלה כל גופו או שיש לו כאב גדול ומצטער כל גופו שהולך בחלישות גדולה שקורין בערבי מתנח"ל אע"פ שהולך ברגליו כנפל למשכב דמי ושרי לעשות לו רפואה ע"י גוי.

אות ב

החושש במתניו אסור לסוך בשמן או בד"א לרפואה וכן מי שיש לו חטטין בראשו אסור לסוך והחושש בשיניו והוא הולך כבריא לא יגמע שכר ויפלוט אותו דכיון דפולט נמצא עביד לרפואה ואסור אם אם כאיב ליה טובא דמצטער גל גופו שההולך בחלישות דהיינו מתנח"ל שרי לגמוע שכר ולפלוט מפני שהשכר הוא משקה גמור לכל.

אות ג

מי שיש לו מורסא דהיינו מה שקורין בלשון ערבי טלו"ע או מה שקורין אנגצאי"י שיש בה ליחה ודם אבל הוא בריא מותר לפתוח אותה כדי שתצא הליחה והדם אם יש לו צער מה מיהו זה דוקא באינו חושש אם תסתם אח"כ ואסור לדחוק בידו על המכה דהיינו לעצור אותה כדי להוציא דם ממנה.

אות ד

במה שקורין בערבי כא"י מותר ליתן הקטנית כדי שישאר פתוח ומותר להחליף הבד דאי לא מחליף מסרח ויזהר להכין העלה והאופנין שיטול עוקציהן מערב שבת ואם ידע שמוציא דם בקנוח לא יקנח דהוי פ"ר כי זה הדם היה בלוע וכ"ש דאסור לשרות הבגד במים כדי לקנחה יען כי שרייתו זה כבוסו ועוד דאתו לידי סחיטה.

אות ה

עצם שנשמט שקורין בערבי פלס"א התיר מר"ן ז"ל להחזירו ואף על פי דהמג"א חלק וס"ל דוקא אם נשבר מותר משום סכנה אבל פלס"א בלבד אי להקל מכל מקום אי למחות ביד המקילין בזה לעשות כסברת מר"ן ז"ל ומיהו יזהר שלא יסוך פלס"ה הנד' בשמן וצפורן שפרשה רובה דהוי כתלוש ומותר ליטלה ביד אם הוא מצטער בכך מותר ליטול הקוץ במחט ורק יזהר שלא יוציא דם.

אות ו

אם נעשה חבורה באצבעו אסור ליתן בגד עליה משום צובע וכ"ש בגד אדום דאסור כיצד יעשה יניחנה במים קרים עד שתפסק הדם ויש מתירין לין עליה עכביש ויש אוסרין ושפשוף שעושין ליגיעי כח כדי להשיב כוחן אליהם ולבטל עייפותן שקורין בערבי תמוו"ך נסתפקו הפוסקים אי חשיב רפואה ואסור או תענוג ושרי.

אות ז

פתילה בפי הטבעת לעצור יעשה בנחת שיאחזנה בשתי אצבעותיו בלבד ויניחנה נחתומה שקורין בערבי דסתו"ר אסור לעשותו למי שהוא עצור ורק אם נפל למשכב שרי ואסור לישראל לתקן פתילה מן בורית או ממה שקורין בערבי נכאת לחולה שאין בו סכנה או לילדים קטנים אבל שרי על ידי גוי שהוא יתקן אותה.

אות ח

מי שהוא בריא אבל מרגיש כובד באיצטומכא שלו אסור לשתות שמן הנענע שזה אי דרך בני אדם לשתותו אלא לרפואה וכן אין לאכול מה שקורין בערבי מעגון אל ורד שהם שושנים מבושלים בסוכ"ר כדי לעשות שלשול מעט כי גם זה אין דרך לאכלו אלא לרפואה אבל מותר לשתות מה שקורין בערבי גלא"ב שהוא תערובת מן מלח עם חמוץ של גומ"י אע"פ ששותיהו מחמת שמרגיש כובד באצטומכא שלו מפני שזה דרך בני אדם לשתותו לתענוג תמיד בכל אכילה.

אות ט

אסור לבריא לשתות סם המשלשל בשבת ואשה שמצטערת מרוב חלב שבדדיה מותר לקלח בקרקע דכיון שהולך לאיבוד אינו דומה לדש אבל בכלי אסור.

אות י

אסור לרחוץ כל גופו או רובו במים חמין ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף אסור אבל רוחץ פניו ידיו ורגליו דכל שאינו רוחץ רוב גופו שרי וצריך להזהיר בזה הנשים ביותר החורף שטובלין בליל שבת ודרכם כשיוצאין מן המעין שופכין עליהם מים חמין שישפכו רק עד חצי גופם דוקא וכן אבי הבן שטובל בבוקר ביום שבת ורוצה לשפוך עליו מים חמין כשיצא מן הטבילה כך יעשה ואם רוצים שתהיה שפרכת המים על חצי העליון ככה יעשו בעוד חצי גופם התחתון עומד בתוך המים או המעין ישפכו מים חמין עליהם דאז תהיה השפיכה על חצי גופם דוקא וי"א שאפילו הרוחץ ידיו צריך ליזהר שלא יחמם ידיו כנגד המדורה אם לא ינגבם תחלה מפני שמפשיר המים שעליהם ונמצא כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת באש.

אות יא

הנשים שדרכם לרחוץ פניהם ושערותיהם במי ורד בשבת כדי שיהיה בהם ריח טוב אסור לסברת הט"ז ודעמיה דאפילו בבשר האדם איכא מוליד ריחא וכ"ש בשער וכ"ש כאן דאפשר שיהיה הריח נקלט בבגדים שלהם ג"כ דבזה אסור לכ"ע ולכן אסור נמי ליתן מיני בשמים או מי ורדים בתוך הטוטי"ן ששואפים בחוטם כדי להוליד בו ריח טוב וכן יש דרכם

להניח מי ורדים בתו כלי שקורין קומק"ם וכשרואים שלא יש בכלי אלא טעמי ורדים מוסיפין עליו מים דאסור לעשות כן בשבת דהם כונתם להוליד ריח טוב באלו המים אשר מוסיפין בכלי אבל מותר להניח מי ורדים בתוך שרב"ת או לתוך מאכל כדי לתת בו טעם טוב וכמו שכתוב הרב נחפה בכסף והסכים עמו מהר"י עייאש ז"ל וכן אותם שרוחצים עיניהם במי ורדים לרפואה שרי דאין כונתם להוליד ריח וכן אותם ששופכים מי ורדים בכפם כדי להריח שרי דאין כונתם להוליד ריח טוב בידים שלהם וכאשר העליתי בס"ד בכל זה בסה"ק רב פעלים.

אות יב

יולדת יש לה דין חולה שיש בו סכנה ומחללין עליה שבת להדליק לה נר וכיוצא בשאר מלאכות שצריכה להם מיהו כל מה שאפשר לשנות עושין בשנוי אימתי נקראת יולדת שמותר לחלל עליה שבת משתשב על המשבר או משעה שהדם שותת או משעה שחברותיה נושאות אותה זרועותיה שאין בה כח להלוך וכיון שנראה בה אחת מאלו מחללין עליה שבת בידים.

אות יג

כל שלשה ימים ראשוני אפילו אמרה אינה צריכה מחללין עליה שבת בידים בדבר הצריך לה אבל משלשה ועד שבעה אם אמרה צריכה מחללין ואם לא אמרה צריכה אין מחללין וכן שבעה ועד שלשים יש לה דין חולה שאין בו סכנה שמותר לעשות לה על ידי גוי והנה פה עירנו אם נצרכו לבשל איזה דבר ליולדת אפילו ביום ראשון ללידה אין מבשלין בידם אלא ע"י גוי מפני שאפשר להו בהכי על כן צריך להזהירם היכא דלא נמצא גוי כגון שנצרכו לבשל איזה משקה בלילה שאין יכולים להביא גוי דצריכין לבשל בידים ע"י הדברים האמורים ואין לחוש כלל.

אות יד

כשתגיע האשה לחודש הלידה יזמינו הכל מערב שבת כדי שלא יצטרכו לחלל שבת ויזהרו שידליקו לה הנר בע"ש שיהיה בו שמן הרבה שיספיק עד אור הבוקר.

אות טו

התולש בפיו בשבת לדעת רש"י ז"ל יש בזה איסור תורה וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל מיהו בתוספתא כתוב דאין בזה איסור תורה אלא איסור דרבנן ועל זה סמכו קצת מן האחרונים וכאשר כתבתי בזה בסה"ק רב פעלים שם בחולה שיש ב"ס שהוצרכו לתלוש לו מן המחובר אם יכולים לתלוש בפה יתלשו בפה.

אות טז

שוחט שבא לשחוט בשבת לצורך חולה שיש ב"ס ויש תרנגול קטן שיספיק לחולה לא ישחט תרנגול גדול אלא הקטן כן העלתי בתשובה בסה"ק רב פעלים בראיות ברורות בס"ד ומשכיל על דבר יצא טוב.

פרשת כי תשא

קשירה ותפירה בשבת

פתיחה

ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות.

י"ל למאי אצטריך לומר ששת ימים תעבוד פשיטא ועוד מה ענין חריש וקציר לה ונ"ל בס"ד דהלכות השבת רבו ועצמו מאד ואם לא ישים האדם שבעה עינים על כל דבר ודבר יכשל וישגה בנקל ואם על עבודה של עסק ימות החול האדם משים שתי עיניו בשבת צריך לשום עשרה עינים אך לפחות ישים לבו ועיניו בשמירת השבת כאשר הוא משים עיניו ולבו בשמירת עסקים של ימות החול כדי שלא ישגה ולא יכשל באיסור חלול שבת כמו שכתוב ויהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם כלור יהי הלכם מורא על נזקי עינים השייכים לשמים שהוא עיני הנפש כמו שכתוב יקרא אל השמים מעל זו הנשמה כמורא שיש לכם על נזקי בשר ודם שלכם שהוא הגוף וז"ש ששת ימים תעבוד כלומר כמו השגחתך על עבודה של ששת ימים כן תהיה השגחתך על יום השביעי אשר תשבות בו שלא תשגה ותכשל בהפסד וחלול שלו ולא דוקא על שבת העיקרי שהוא דאורייתא שתהיה משגיח ונזהר בשביתתו אלא גם בחריש וקציר שהוא זמן תוספת שבת שאתה מקבל מבעוד יום שעה אחת קודם חשיכה או יותר שתשגיח על שמירתה וזה הזמן נקרא חריש וקציר כי ידוע שימות החול ובפרט יום ששי נקרא חריש וזריעה מפני שבו נעשה הכנות לקבלת קדושת שבת ביום השב אבל יום השבת עצמו דהיינו מעת שחל שבת נקרא קציר שהאדם מקבל בו קדושת השב בתוספת הנר"ן שאז קוצר ולוקח מה שעשה בחרישה וזריעה של הכנות קודם שבת אך בזאת השעה או יותר קודם חשיכה יש בני אדם עדיין הם עוסקים בהכנות של שבת שאצלם נחשב זמן חרישה וזריעה ויש בני אדם שקבלו שב והתפללו ערבית וקדשו שאז זמן זה נחשב אצלם קציר כי אצלם נעשה שבת גמור ומקבלים בו תוספת הנר"ן ולכן זה הזמן נקרא חריש וקציר הנה תזהר שגם בזה תשבות בהשגחה רבה שלא תשגה ותכשל בחלול שבת.

אות א

מכלל המלאכות הרגילות אצל האדם שבנקל אפשר שיכשל בהם וצריכין השגחה ביותר הוא מלאכת הקושר והמתיר שהאדם רגיל בזה בימי החול הרבה והידיים עסקניות הם בדבר זה תמיד והנה מן הדין אסור לקשור קשר של קיימא וכל קשר שאינו עשוי להתיר בו ביום חשיב של קיימא ואסור מדרבנן אע"פ שהוא קשר הדיוט ואינו קשר און על כן כל קשר שאינו עשוי להתיר בו ביום יעשנו עניבה אחת ולא קשר גמור וכל קשר שאסור לקשרו אסור להתירו בשבת.

אות ב

וכל קשר שעשוי להתיר בו ביום מותר לקשרו בשבת בד"א קשר הדיט אבל קשר און אסור וכל שעושה שני קשרים ע"ז חשיב כקשר אומן ואסור אע"פ שעשוי להתיר בו ביום ועל כן צריך להזהר לבלתי יקשור המכנסיים או החגורה אשר במכנסיים ב' קשרים ע"ז אע"פ שהם עשויים להתיר בו ביום אלא יעשה קשר אחד ועניבה אחת על גביו והארכתי בדין של שני קשרים ע"ז בסה"ק רב פעלים והעליתי להלכה לאסור ודע מה שאמרו הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף וז"ל ולית דחש לה אלא מעוטא דמעוטא דבטלי במעוטייהו אין כונתו על הפוסקים ז"ל אלא על אנשי גליליו דקאי עלייהו דלא חיישי בה אלא מעוטא דמעוטא דבטלי במעוטייהו לגבי רובא דאינשי דאותם גליות.

אות ג

במקום צער כתבו הפוסקים ז"ל דאין לחוש בהתרת שני קשרים זע"ז כגון ששכח וקשר המכנסיים שני קשרים והוצרך לנקביו דמותר להתירם וכן כיצא בזה במקום צער.

אות ד

אם עושה קשר אחד בראש החוט או חבל או משיחה דינו כמו שני קשרים זע"ז דכל כהא מתקיים טפי והוי קשר חזק אפילו שהוא קשר אחד ואין קושרין דלי בחבל אם הדלי קבוע בבור דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא ואם קושר בחגורה וכיצא מותר דלא מבטל ליה.

אות ה

החלוק שקורין בערבי קמי"ץ יש תולין לה בראשיה אצל הצואר שני חוטין כדי לקשרם זע"ז וצריכין ליזהר של יקשרום אלא רק יעשו עניבה יען כי זה הקשר אינו עשוי להתיר בו ביום ואפיו אם קושרם בע"ש מבעוד יום ג"כ לא יקשרם שמא יצטרך לפשוט החלוק בשבת ויצטרך להתיר וכל קשר שאסור לקשרו אסור להתירו ויותר טוב שלא יעשו לחלוק חוטין ע"ד האמור אלא יעשה שם לולאות שקורין בערבי זרו"ר ואז בזה לא יבא לידי מכשול.

אות ו

הפותר חבלים מכל מין שיהיה חייב משום קושר ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת וכן המפריד הפתיל חייב משום מיותר אם אינו מתכוין לקלקל בלבד ושיעורו כהפותר.

אות ז

יש שאוסר להחזיר רצועות המכנסיים וכדומה שנשמטו אם הנקב צר וצריך טורח וכן יש מי שאומר אם המכנסיים חדשים אסור להכניס בהם הרצועה אם בדעתו לבטלה שם דהי"ל מתקן מנא.

אות ח

בגד התפור ועומד ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זה מה במקצת אסור למתוח ראש החוט לדיקו כדי לחברם כי זו היא תפירתו וחייב משום תופר.

אות ט

מה שמחברים הלבוש ע"י מחט אם תוחבין אותו ב' תחיבות דוקא מותר ואם שלש תחיבות אסור בד"א בעושה כן ע"ד להתקים איזה ימים כגון מה שעושין המצנפת וכן במלבושי הנשים שעושה זה לקיים איזה ימים אבל מה שעושין לפי שעה כגון לחבר צידי הצעיף או מכסה הפנים ביציאתם חוץ לבית מותר אפילו בשלש תחיבות דאין זה אלא לשעה כי בודאי שיפשטו הצעיף כשיחזרו לביתם מיהו כיון דיש מחמירים בשלש גם באינו עשוי להתקיים טוב להזהר היכא דאפשר להם בשתי תחיבות ועיין גינת ורדים כלל ג' סי' י"ז י"ח וטל אורות דף נ"ה.

אות י

מוכין שנפלו מן הכסת מותר להחזירם אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת גזירה שמא יתפור ועוד דמתקן מנא הוא שעכשיו עושהו כלי ובסה"ק מקבציאל כתבתי דיש ליזהר שלא יניח בגדים בתוך הכיס כדי שיהיה כמו כר לישן עליו.

אות יא

אין לנתק או לחתוך זוג מנעלים התפורים זע"ז אפילו רוצה ללבשם בשבת ויש להתיר ע"י גוי ומותר ללבוש אנפלאות חדשים ואין חוששין שמא ינתקו חוטין ואם ניתק או נקרע דבר

שאינו מתכוין הוא ולא פ"ר ושרי וכן פוצעין האגוז במטלית ואין חוששין שמא תקרע דלא פ"ר הוא.

פרשת ויקהל

בנין וסתירה בשבת

פתיחה

והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה.

והותר הקשה אוה"ח ז"ל לשון דים משמע כדי סיפוק ולשון והותר משמע שהיה יתרון גם רש"י ז"ל פירש מלאכת ההובאה וצ"ל מה מלאכה יש בהובאה ונ"ל בס"ד כי בצלאל וחבריו שעסקו בכלים של המשכן ועשו בהם מלאכה גשמיית הנה הם עשו עם מלאכת זו הגשמית מלאכה אחרת רוחנית דעל ידי הכונות ויחודים שעשו בכל מעשה ומעשה הגשמית כפי שורשה למעלה בזה הורידו אור קדושה על הכלים הגשמיים הארה כאדם שעושה כלי נחושת ומצפה אותו בזהב מזוקק שבזה מתעלה הכלי עילוי רב כן הם עשו עילוי ויתרון לכלים הגשמיים לנתקם מן מין הגשמי ולדבקם בנצחיות ע"י אור הקדושה אשר הורידו עליהם בכונות ויחודים שהיה להם ועל זה ארז"ל יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנראו בהם שמים וארץ כי הוא ע"י כונתו חיבר דבר גשמי שהוא חלק הארץ עם אור רוחני שהוא חלק שמים ולזה אמר והמלאכה היא מלאכה הרוחנית שעשו ע"י כונות ויחודים להוריד אור קדוש מלמעלה היתה דים לכל המלאכה הגשמית לעשות אותה שתהיה כדי סיפוק הצריך והראוי לכל כלי הנעשה במלאכה הגשמית ועי"ז והותר שנעשה יתרון ומעלה למלאכה הגשמית שנתחברה עם מלאכה הרוחנית ונעשה לה נצחיות משא"כ אם לא היתה זו המלאכה הרוחנית נעשית אז היתה המלאכה הגשמית ריקנית והיא בכלל כל דבר גשמי ששולט בו הכליון וההפסד ואין בו נצחיות ולכן ארז"ל שהמשכן וכליו לא שלטה בהם יד אויב והם גנוזים ויהיו נראים לנו לעת"ל בבנין בית שלישי שיבנה במהרה בימינו יען כי קנו להם נצחיות ע"י מלאכה רוחנית הנז'.

ובזה יובן מאמר רז"ל בהלכות שבת אין בנין וסתירה בכלים רמזו לפי דרכם דכל דברים של עוה"ז שהם בסוג כלים אין בנינם חשיב בנין וממילא אין סתירתם חשיב סתירה מאחר דלא חל עליהם שם בנין מפני שאין להם נצחיות ששולט בהם הכליון וההפסד דלכן נקראו קנייני עוה"ז בשם כלים שהוא לשון כליון ולכן לא יצדק עליהם פועל בנין או סתירה וזהו אין בנין וסתירה בכלים שרמזו לפי דרכם על גרעין קנייני עוה"ז שהם נקראים בשם כלים וכמו שכתוב הרב כלי יקר ז"ל דהמזיק ממון חברו בעה"ז דומה כאלו סתר בנין אבנים שמסדרים הילדים קטנים אבנים זעג"ז לעשות בזה דמיון בית וחדרים ועליה ורק המזיק

יתחייב לפי דעתם של בני אדם דרואין שסתר דבר קיים והתורה חייבתו לפי דעתן של בני אדם ולכן נאמר לא תקום ולא תטור את בני עמך.

גם רמזו עוד רז"ל לפי דרכם באומרם בהלכות שבת אין בנין וסתירה בכלים רמז על עולמות בי"ע שהם נחשבים בסוג כלים לגבי האצילות אין בנין וסתירה בהם בשבת כי כל ברור יש בו מעשה בנין ומעשה סתירה דהיינו סתירה בקליפה שבאותו עולם ובנין בחלק הקדושה אשר באותו העולם ודבר זה אינו בשבת כי בשבת הברור לא בסוד האצילות שהוא סוד אוכל מתוך אוכל ועז"א אין בנין וסתירה בכלים

אות א

מאחר דקי"ל אין בנין וסתירה בכלים לפיכך דלת של שידה שקורין בערבי דולא"ב שהוא מטלטל ואינו בנוי בכותל או בקרקע וכן דלת של תיבה ומגדל שהם מטלטלין והדלתות שלהם אינם מחוברים בהם במסמרים אלא אלא נשלפים מהם מותר ליטלם מהם משום דאין נין וסתירה בכלים אבל להחזירם אסור חז"ל גזירה שמא יתקע בחזקה וסכין ויתדות ואם הכלים האלה מחוברים בכותל או בקרקע אסור בין ליטול בין להחזיר דכיון דמחוברים בקרקע איכא בנין וסתירה בהסרת הדלתות ובחזרתם ואפילו על ידי גוי אסור ליטול או להחזיר ואפילו בצירים העשויים בברזל שהחור רחב שיכולין ליטול ולהחזיר בלי שום אומנות ג"כ אסור וצריך להזהיר המון העם בזה כי פה עירנו נכשלים בדבר זה כמה בני אדם בדלתות של חדרים כשיאבד המפתח שלהם דרכם לשלוף הדלת מן הצד כדי להכנס לחדר וכן בחלונות שעושים בקרקע החצר למעלה, מכיפת המרתף ועושים להם דלתות דלפעמים נכשלים ושולפים הדלת לגמרי מעל החלון.

אות ב

כלים גדולים הרבה שמחזיקין ארבעים סאה דהיינו הם אמה על אמה ברום שלש אמת אע"פ שאין מחברין בקרקע אסור ליטול דלתותם.

אות ג

דלתות שיש בהם שני צירים אם יצא ציר התחתון כולו ממקומו אסור להחזירו ואם מקצתו מותר להחזירו ואין חוששין שמא יתקע לפי שאין צריך כ"כ לזה אבל אם יצא ציר העליון אפילו מקצתו אסור לדחקו ולהחזירו למקומו גזירה שמא יתקע מפני שהעליון צריך להדלקו בחוזק יותר מן התחתון מפני שהתחתון מתקיים מאליו בחורו כשהעליון במקומו

אות ד

כלי של פרקים שנתפרק כגון כגון מטה של פרקים וכיוצא אסור להחזירו בשבת אפילו אם אינו מהדקו אלא מעט בענין שהוא רפוי ואינו רפוי גזירה שמא יתקע בחוזק וכל כלי שדרכו להיות מקפידין עליו שיהיה מהודק ותקוע בחוזק אף שעכשיו רוצה להניחו רפוי אסור להחזירו גזירה שמא יתקע והנה פה עירנו יע"א עושים עריסה של פרקים בעבור התינוק שמביאים שני עמדים שיש לכל אחד שני רגלים ומעמידים אותם א' מימין וא' משמאל ומכניסים בתוכם עמוד אחד שטוח ביניהם מעבר לעבר ותולים העריסה בזה העמוד התיכון ודרכם של אלו להקפיד שיהיה ראשי העמוד התיכון מהודקים בתוך אותם השנים העומדים מימין ומשמאל ועל כן אם נתפרקו אסור להחזירם בשבת וגם צריך להזהיר פה עירנו במנעול של עץ שקורין בערבי גל"ק שהמפתח דרכו להיות ראשו מנוקב ומכניסים בנקבים שלש או ארבע עצים קטנים שעל ידם נפתח המנעול ואם נפלו אלו העצים מן הנקבים אסור להחזירם כי באלו מקפידים שיהיו מהודקים דאם לאו אין יכולים לפתוח המנעול וכן צריך להזהירם בכל כיוצא בזה.

אות ה

כוס של פרקים שנתפרק יש אוסרין להחזירו ויש מתירין וכוסות של פרקים הנמצאים בזה"ז לכו"ע אסור להחזירן משום דדרכן להיות מהודקים וכלי שקורין בערבי קמק"ם וכיוצא בו שהראש שלו עשוי חריצים כמו זה שקורין בערבי ברג"י והוא מתפרק ומתחבר על ידי החריצים מותר לפרקו ולהחזירו שבת ואע"פ שמהדקו בחוזק אין בו איסור לא בנטילה משום סתירה ולא בחזרה משום בנין לפי שאין עשויין לקיום כדי שיהא בהם סתירה ובנין אלא עשויין לפתוח ולסגור תמיד שאין המשקה נכנס לתוך הכלי או יוצא ממנו כי אם ע"י פתיחה או סגירה זאת וכל כהא דדרכו בכך מותר וכנז' בפוסקים.

אות ו

פסל שנשמטה אחת מרגליו אסור להחזירה שבת והתוקע עץ בעץ ה"ז תולדת בונה וחייב וכן התוקע עץ בתוך הקרדום או הסכין והמזלג ביד שלו חייב.

אות ז

כל הכלים שיש להם דלתות בין שהדלת מן הצד בין שהוא כסוי ע"ג הכלים ונתפרקו הדלתות מהם בין שנתפרקו קודם שבת בין שנתפרקו בשבת מותר לטלטל את הדלתות ואין בהם איסור מוקצה מפני שבעת שהיו מחוברים בכלים היה גם עליהם שם כלי אגב אביהן ואע"פ שעתה נתפרקו לא פקע מהם שם כלי וכל זה בדלתות של הכלים אבל דלתות הבית או של חדרים ועליות וכיוצא שנתפרקו בין בשבת בין קודם שבת מוקצים הם

ואסור לטלטלם בשבת ואע"פ שראוי להשתמש בהם עתה בתשמיש של נסרין אין מותרים בטלטול לפי שהן עומדות לבית אחר שבת ואין עומדות להשתמש כשאר נסרים.

אות ח

דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כסוי לכלי נעשה עליו תורת כלי על ידי כן ומותר לטלטלו כשאר כלים והוא שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך בענין שתקנו מוכיח עליו שהוא עומד לכך ואע"פ שעדיין לא נשתמש בו לכסוי מעולם ואם נשתמש בו לכסוי מבע"י אפילו פעם אחת זהו תורת כלי שלו ומתר לטלטלו בשבת אע"פ שלא עשה בו שום מעשה של תיקון בד"א בדבר שדרכו לעשותו לכסוי כגון חתיכה של נסרים וכיצא בהן אבל דבר שאין דרכו לעשותו כסוי אע"פ שנשתמש בדבר זה לכסוי פעמים רבות בחול כגון אבן שכיסה בה את פי החבית פעמים רבות אסור לטלטלה בשבת מיהו פה עירנו בגדא"ד יע"א דרכן של כל בני אדם לכסות פי החביות באבנים שהם לבנים שרופים ואצלינו שכיח כסוי באבנים טפי מן חתיכות של נסרים ולכן זו שכיסה בה פי החבית בחול מותר לטלטלה דחשיב דבר שדרכו לעשותו כסוי.

וכל זה בכסוי הכלים אבל כסוי קרקעות כגון בור וזדות וכיוצא אע"פ שתיקנו ועשה בו מעשה וגם נשתמש בו פעמים רבות בחול אסור לטלטלו אא"כ יש לו בית אחיזה שאוחזין בו כאשר מסירין אותו מן הבור שזה מוכיח עליו שוא עשוי להטלטל ויש עליו שם כלי וכסוי הכלים הקבורים בקרקע לגמרי דינם ככסוי הקרקעות שגזרו על אלו מפני אלו אבל כלי שאינו קבור בקרקע לגמרי אע"פ שהוא מחובר לקרקע כסוי שלו אינו צריך בית אחיזה וכנז' כל זה בסי' ש"ח.

אות ט

מותר לחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או עוף הצלויים בו וכן עופות ממולאים שתפרם מותר לחתוך חוט התפירה וכן חוט שמעבירין בו תאנים וקושרן שני ראשין דמותר לחתכו וכן כלים כמו שידה תיבה שכסוי שלהם קשור בחבל מותר לחתוך החבל אפילו בסכין או להפקיעו כדי לפתחם ליקח מה שבתוכם וגם מותר להתיר הקשר שהרי אינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר ואף שהחבל עשוי לחבר הכסוי עם הכלי וכשחותכו או מפקיעו ה"ז סותר חיבורם אין בזה משום סתירה לפי שהחבל היא חבר גרוע שאינו חזק כ"כ וה"ז סותר בנין גרוע ואין סתירה בכלים אלא כשסותר בנין גמור לפיכך פוחת של עץ ושל מתכת שהם חזקים אסור להפקיע ולשבר אם נאבד המפתח דזהו דתירה גמרה וסורה אפילו בכלים ומיהו מתר לפתחם במחט או מסמר וכיוצא וכן אסור להסיר הצירים שאחורי התיבה כדי לפתוח התיבה מפני שהם תקועים בחוזק וה"ז

סתירה גמורה ורק ע"י נכרי במקום מצוה וצרך אותו היום יש להקל בין בשבירת הפותחת בין בהסרת הצירים.

אות י

חותלות של תמרים או גרוגרות דהיינו כלים העשויים מכפות תמרים ומניחים בתוכם תמרים וקורין אותם בערבי כצא"ף אם הכיסוי קשור בחבל מותר להפקיע החבל או לחתכו ואפילו גופן של כלים אלו מותר להפקיע ולחתוך דהוי כשובר אגוזים ושקדים בשביל האוכל שבהם.

אות יא

כשם שאסור לפתוח כל נקב בכלי בשב כך אסור לסתום כל נקב מפני שהוא כמתקן כלי ולכן אסור לסתום נקב החבית שהיין או שאר משקין יוצאין ממנו אפילו בדבר שאן בו איסור מירוח וכ"ש דאסור לסתום בשעוה דאיכא בזה איסור ממרח ואפילו היתה השעוה בנקב מבע"י ונפלה בשבת אסור להחזירה;

אות יב

מחט שנתעקמה אסור להשוותה בידו וכן בתי עינים שנפתחו הרבה אסור להדקם ביד דהוי מתקן מנא וצריך להזהיר העם באלה שהם דברים המצויים;

אות יג

אסור לאשה לקלוע שערות ראשה דדמי לבנין והוא הדין דאסור לסתור קליעת שיערה דדמי לסותר ונשים ההולכים לטבילה בליל שבת לא יקלעו שערות ראשם אלא ישלשלו בין החלוק ובין הבגד וילבשו פאה נכרית שהיא קלועה ועומדת מבע"י ואותם העשירים שדרכם לתלות תכשיט זהב על ידי חוטין שקולעים אותם בשערותיהם שיהיו סרוחין לאחוריהם לא יעשו כן בשבת אלא יתפרו חוטין אלו שתלוי בהם התכשיט בכובע שלהם שקורין בערבי פי"ס ואז יהיה ג"כ סרוח על גבם בשבת כדרכו;

אות יד

מכבש שהוא שני לוחות שכובשין בהם בגדים אם הוא של בעה"ב מותר לפתחו לקחת הבגדים לצורך בו ביום ושל אומנין אסר לפתוח משום דזה דרכו להיות מהדק בחזקו ופתיחתו דומה לסתירה ואפילו פתוח מבע"י יש אוסרין לקח ממנו הבגדים גזירה שמא יפתח עתה מיהו לצורך הרבה יש להקל בפתוח מבע"י;

פרשת פקודי

כתיבה סחיטה וכבוס בשבת

פתיחה

ישם את המנורה באוהל מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה נ"ל בס"ד גופה של מנורה שהוא הנר האמצעי הוא רומז לשבת ושלושה נרות מימין ושלושה משמאל שלושה רומזים ליום רביעי וחמישי וששי שבהם עושים הכנה לשבת ושלושה רומזים ליום ראשון ושני ושלישי שישאר בהם מוספת הנר"ן של שבת וכמו שכתוב בזה בס"ד לעיל בתרומה ונודע שכל השפעת המזון באה מכח קדושת השבת לכן בכניסת שבת שהוא התחלת ליל שבת אנחנו מקדשין השבת בדגן תירוש ויצהר כי צרי שלחן שעליו לחם זה הדגן וצריך לקדש על היין זה התירוש וצריך להדליק הנרות בשמן הו יצהר וידוע כי כללות ברכת מזון הם דגן תירוש ויצהר ולכן צוה על המנורה הרומזת לשבת אשר גופה שהוא נר האמצעי הוא כנגד השבת להשים אותה נגד השלחן הרומז למזון ופרנסה שעליו לחם הפנים לומר שפע המזון והפרנסה בא לישראל מכח קדושת השבת כמו שאמרו רז"ל ברכת ה' היא תעשיר זו השבת ולכן כל אדם ישים לבו ועיניו בהלכות שבת אשר רבו מאד לשמור אותו ככל הלכותיו כי חיות ישראל ומזונם תלוי בשמירת שבת בקדושתו ואשרי האיש אשר עיני פקוחות תמיד על זאת.

אות א

מכלל מלאכות האסורות מן התורה הוא הכותב ומוחק ולא דוקא מוחק אותיות הוא דחייב אלא אפילו מחק טשטוש דיו בלבד חייב אם יש במקומו לכתוב ב' אותיות ואם הוא שיעור אות אחד אע"פ שפטור מקרבן חטאת וסקילה הרי זה עשה איסור מן התורה כדין חצי שיעור דאסור מן התורה ואם נשאר בידיו טיפת דיו ממת שהיה כותב בערב שבת אסור לרחצה בשבת אלא כורך עליה חתיכת בגד בעת נטילה שלא יבא שם מים וכן הוא הדין אם יש עליו שאר צבע דאסור לרחצו.

אות ב

הכותב אע"פ דאינו חייב מן התורה אא"כ כותב בדבר המתקיים על דבר המתקיים מכל מקום אסור מד"ס אפילו בדבר שאינו מתקיים על דבר שאינו מתקיים ולכן אסור לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או לרשום על האבק שבזכוכית או לרשום בצפורן ע"ג הנייר צריך להזהר נמי שלא לרשום בצפורן על הספר כמו שעושין לסימן לזכור איזה דבר ואע"פ שאינו רושם בתבנית כתב אסור.

אות ג

אין צביעה באוכלין ולכן מותר לטבל פיתו במשקה הצבוע אף על פי דהפת נצבע וכן מותר ליתן באוכל דבר שצובע אם אין כונתו לצבוע אבל אם כונתו לצבוע אסור גם באוכלין מאחר דכונתו לצבוע ואף על פי דאמרנו כל שאין כונתו לצבוע אין איסור צביעה באוכלין מכל מקום במים ושאר משקין צריך להזהר אע"פ שאין כונתו לצבוע משום דדמי לעושה עין הצבע דאסור מן התורה לדעת הרמב"ם ז"ל וכאשר כתבתי בזה בסה"ק רב פעלים בס"ד ולכן מה שנוהגים פה עירנו שמביאים על השלחן במסיבה גדולה של זכויות גדולים וממלאים אותם מים צבועים כגון של קרמ"ז ליופי ונוי שיהי נראים כאלו הם ממלאים שכר אדום שלא יעשה צבע המים האלו בשבת ואסור להניח כח"ל בעינים בשבת משום צבע.

אות ד

פה עירנו דרכם לעשות שכר לבן ושכר אדום ולפעמים מערבים זה בזה צריכין ליזהר שלא יתנו בתוך הלבן כי הם ניחא להו לעשות להלבן אדום וכונתם לכך ועיין נשמת אדם כלל ד' אות ג' יע"ש ועיין אשל אברהם סע"ק כ"ה דאסור במוכרי יין שר ומי דבש לתת לתוכו צבע כדי שיקנו ממנו משום דניחא להו בכך וכו' יע"ש ואם יעשה להפך שיתן הלבן באדום כמו שכתוב מהר"י חאגי"ז ז"ל שיתנו היין הלבן באדום לבי מהסס בהיתר זה בהיכא דכונתו לצבוע הלבן כי אם דקא בהיכא דאין כונתו לצבוע הלבן נראה להתיר בכה"ג ליתן הלבן באדום.

אות ה

אסור להדק בפי הפך מוכיין או חתיכת בגד כשהן לחין ובלועין מן המשקה דנסחטין ע"י הידוק ואע"פ שאינו מתכוין לכך פ"ר הוא ואע"פ שאינו מהדק הרבה גזרו שמא יהדק בחוזק וספוג אין מקנחין בו כלל אא"כ יש בו אחיזה ואפילו חדש ויבש אסור דלא פלוג רבנן ועיין תוספת שבת סע"ק ל"ב.

אות ו

אם נשפך משקין שאין מלבנים על המפה שעל השלחן הנה הט"ז ז"ל אסור לשאוב המשקין ההם תוך כף אחד ולשפוך לחוץ דאף על פי דמשליך לאיבוד מכל מקום בשעה שהוא שואב תוך הכף עושה איסור והוי תולדה דמפרק ולא יעיל מה ששופך לאיבוד אך הרב אליה רבא ז"ל חולק על הט"ז בזה ומתיר לשאוב משקין אלו שאינם מלבנים בכף ואפילו בכח כיון שדעתו להשליכם לאיבוד ובסה"ק מקבציאל העליתי כאליה רבא ז"ל ואפילו בכח כיון שדעתו להשליכם לאיבוד ובסה"ק מקבציאל העליתי כאליה רבא ז"ל אבל במשקין המלבנים אסור לשאוב ואסור לגרור אפילו בסכין משום דגורר ודוחה המשקין

למקום יבש ואסור משום מכבס ועוד משום איסור סחיטה ואפילו אם אינו סוחט בכח גזרינן שמא יסחוט בכח שיש בזה איסור תורה.

אות ז

יש נוהגים כשנפל טינוף על מלבוש וכדומה ירחצו אוו באופן זה שיעבירו עליו המים או ינענעו אותו במים עד שיוסר הטינוף ולא יסחטו אותו אלא יניחוהו עד שיבש וסוברים שמותר בכך ממת דאין סוחטים אותו ובאמת הוא איסור גמר וזה טעות בידם שהא מלאכה גמרה כ"כ הרמב"ם ז"ל בכ"י והביאו בריש ספר מעשה רוקח ואם השתין תינוק על בגד לא ישפכו עליו מים כדי לבטלו דשריתו זה כבוסו וכן לא יסנן מים בחלוקו אבל מפה המיוחדת לכך שרי.

אות ח

השער אין בסחיטתו איסור מן התורה מפני שהשער קשה ואינו בולע המים בתוכו אך סחיטת שער אסור מד"ס והטובל בשבת בין איש בין אשה לא יסחטו השערות שלהם אלא יביא מטפחת גדולה המיוחדת לניגוב ויתנגבו בה ויקנחו בה פניהם וראשם ואף על פי דע"י הקנוח נסחט השער הוי סחיטה כלאחר יד וכיון דסחיטת שער דרבנן התירו בכה"ג דאי אפשר משום דהוי כלאחר יד והמים הנסחטין הולכין לאיבוד ועכ"ז לא יקנח בכל אלא בנחת לאט לאט עד שיבלעו המים שבשער במטפחת ויש חסידים שאין מקנחים שערות הזקן אלא מנפצים אותו בידם ויניחו שתתנגב הלחלוחית מאליה וכאשר שותה האדם מים או שאר משקין נכון להזהר לבלתי יסחוט שער השפה בידו אלא במטפחת ועיין תו"ש סע"ק ט"ל ומהחה"ש סע"ק כ"ג.

אות ט

בשר חי אפילו אינו מלוח מותר לטלטלו מפני שראוי לאכילת אדם שיש בני אדם כוססין בשר חי אבל בשר קשה שאינו ראוי לכוס אותו אסור לטלטלו והוא הדין שומן וכיוצא דאין ראוי לאכלו חי דאסור לטלטלו ואף על פי דראוי לכלבים וחתולים כל שראוי למאכל אדם אינו עומד לכלבים אבל בשר סרוח מותר לטלטלו דהוא ראוי לכלבים ועומד לכלבים ועיין ש"ע ר"ז סי' ש"ח סעיף ס"ח ובסה"ק מקבציאל העליתי דהאי דינא דבשר חי דמתר בטלטול משום דחזי לאומצא לא שייך בזה"ז כי עתה אנחנו רואין דליכא בני אדם בינינו שכוססין בשר חי.

וכן דג מלוח מותר לטלטלו ושאינו מלוח אסור שאינו ראוי לשום אדם ואינו עומד להשליכו לכלבים וגם על דין זה כתבתי שם דהיינו דוקא בדג מלוח שראוי לאכילה כמו דגים

מלוחים הבאים מעיר בצרה שדרכם למלחם מליחה מעלייא הרבה שהם ראויים לאכילה אבל דגים שמלחים אותם מעט בשביל לטגנם באש דאין ראויים לאכילה כלל אסור לטלטלם בשבת.

אות י

ביצה שנולדה בשבת אסור אפילו בטלטול ואם כופה עליה כלי שלא תשבר יזהר שלא יגע בה ופירות שנשרו מן האילן בשבת אסורים אפילו בטלטול ואפילו ספיקן אסור.

אות יא

הרוקק ברוח והרוח מפזר הרוק אסור משום דדמי לזורה ואף על פי דאין מתכוין לכך פ"ר הוא ואסור מדרבנן ואף על פי דיש חולקים על זה רבו האחרונים ז"ל דחיישי לזה.

אות יב

אין עולין באילן בין לח בין יבש ואין נתלין בו ואין משתמשין בו שום תשמיש כגון להניח עליו חפץ או ליטול ממנו חפץ או לקשור בו בהמה או חבל ועריסה של תינוק וכיו"ב הכל אסור ואם יש חבל קשור באילן אסור לתלות שום דבר באותו החבל ומותר ליגע באילן ובלבד שלא ינידנו ואם יש סל תלוי באילן דהוי צדדין אסור ליקח דבר מן הסל אבל אם יש יתד תקוע באילן והסל תלוי ביתד דהוי צדדי צדדין מותר ליקח דבר מן הסל אבל לא יקח את הסל עצמו.

אות יג

לפעמים הילדים נותנים חיטים וכיוצא בקרקע החצר כדי שיצמחו צריך לגעור בהם אע"פ שהם נותנים זה בחול מפני שבני הבית באם עי"כ לידי מכשול בשבת ששופכים מים בקרקע החצר ולא אדעתייהו ולכן כל אדם שרואה צמחים בחצרו יתלוש אותם בחול כדי שלא יבואו למכשול בשבת גם דרכם של ילדים לעשות כיוס מלא חיטים וקושרים אותו סביב כלי חרס קטן של מים כדי שיעלה הכיוס עשבים סביבות הכלי צריך לגעור בהם ולבטל זה כדי שלא יבואו בזה לידי מכשול בשבת שמטלטלין אותו הכלי ממקום למקום וזה דינו כעציץ נקוב דאסור לטלטלו ועציץ שבו נטוע עשבים אע"פ שאינו נקוב אסור ליטלו מע"ג קרקע ולהניחו ע"ג יתידות דדמי לתולש וכן אין לטלו מע"ג יתידות ולהניחו על הקרקע דדמי לנוטע.

אות יד

כריכת המצנפת על הכובע דרך קיפולם בשבת אסר הרה"ג שער אשר קובו ז"ל סי' ט' משום מתקן מנא בשבת ובמפתחות שם היא סעד לדבריו מן חידושי דינים לרבני ירושלים הקדמונים יע"ש ובסה"ק רב פעלים הארכתי בראיות ברורות דאם עושה הקיפולים ומתקן המצנפת על הכובע אחר שלובשו בראשו אע"פ שכריכה זו צריך לה אומנות שתהיה מכונת יפה לא חשיב זה מתקן מנא אלא דרך לבישה הוא שהוא מתקן לבושו עליו כדרך שהוא חוגר חגורו יפה והמצנפת דאיירי בה חידושי דינים הנז' דרכם היה לתחוב הכובע בכלי אחד שקורין קאל"ב ומשים אותה לפניו וכורך עליו המצנפת בקיפולים שונים בסדר יפה וראוי ולכן מחזי כמתקן מנא דאינו עושה זה על גופו כדי שיהיה חשיב דרך מלבוש וכן המנהג פשוט פה עירנו לתקן המצנפת על ראשם בשבת אף על פי דצריכה כריכתה אומנות ידים ובדורות שקדמו היו רב אנשי העיר לובשי מצנפת כזו;

אות טו

מדיחין כלים לצורך היום ואפילו בליל שבת לצורך שחרית אך אחר סעודה שלישית אסור דהוי לצורך חול וכלי שתיה מותר להדיח כל היום דחזו ליה בכל עת וצריך להזהיר העם בהצעת המטות שמציעים מבע"י לצורך הלילה בימי הקיץ שדרכם להציע על הגג כדי שתתקרב דאסור למעבד הכי והמזהיר והנזהר תבא עליהם ברכה;

פרשת ויקרא

שבת שלפני ראש חודש

פתיחה

ואת אשר חטא מן הקודש ישלם ואת חמישיתו יוסף עליו.

נ"ל בס"ד ידוע כל חטא יש לו שייכות באות מן כ"ב אותיות וגם בחמשה דמנצפ"ך לכן צריך להתוודות ע"ס כל כ"ב אותיות ומנצפ"ך שפוגם בהם ז"ש וא"ת ר"ל כ"ב אותיות מן אל"ף ועד תי"ו אשר חטא האדם מן הקודש צריך שיתקן הפגם שעשה בהם וחטא לשון חסרו ר"ל שפגם ועשה חסרון בקדושתם ולא דוקא כ"ב אותיות אלא גם חמישיתו הם חמשה אותיות מנצפ"ך יוסף עליו על התיקון ההוא או יובן בס"ד ואת אשר חטא מן הקודש שחיסר ניצוצי קדושה מן הקודש שע"י עונותיו נפלו ניצוצי קדושה בקליפה ישלם שיחזירם אל מקום הקודש ואת חמישיתו הם חמשה נרנח"י שיש בו יוסף עליו דיודע אפילו אם לא יש באדם אלא נפש בלבד מכרח שיהיה חלק זה כלול מן נרנח"י וכן הרוח וכן הנשמה כלומר לא מבעיא שישלים חסרונם אלא יוסף עליהם אורות עליונים.

ועוד נ"ל בס"ד דיודע שהיסוד נקרא קדוש גם כתב הרב מא"א ז"ל דהיסוד נקרא אלומה מפני ששם נקבצים אורות העליונים והסימן ותשתחוינה לאלומתי ע"ש והנה אלומה עולה

מספר פ"ב שהוא ב' פעמים שם יוה"ך וחמישית מספר קודש עולה פ"ב שהוא מספר אלומה וז"ש ואת אשר חטא מן הקודש המה ניצוצי הקדשה שחיסר ע"י עונות ישלם להחזירם אל מקום הקודש ואת חמישיתו של קודש שהוא היסוד הנקרא אלומה שהוא חמש של מספר קודש יסף עליו כלומר על התיקון והבירור הזה שיהיה היסוד נוסף אורות עליונים.

ונ"ל בס"ד קודש עולה ת"י ואלומה מספר לבן ותרצף אותיות לבן עם ת"י יהיה מזה צירוף תבלין ולכן התורה נקראת תבלין כמ"ש רז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין כי כל זה יהיה ע"י התורה שנקראת תבלין והם ד"פ חנינה לנר"ן ונשמה לנשמה;

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ע"פ מה שאמרו הרב נ"ח דף ע"ג בשם זוהר חדש פ' אחרי שהאדם בחטאו מסתלק ממנו הארת יו"ד וא"ו שבשם הוי"ה שהם סוד זכרים ישאר בו הארת שני ההי"ן שהוא סוד נקבות ע"ש ופרשתי בס"ד רמז הכתוב צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו תיבת תחתיו תתחלק לשתי חלוקות וקרינן בה תחת י"ו פירוש ברשע לא ישאר אלא רק הארת שתי ההי"ן דשם הוי"ה שהם עומדים תחת אותיות י"ו דשם הוי"ה ובזה יבן רמז הכתוב בישעיה ג' עמי נגשיו מעלל ונשים משלו בו היינו בא לרמז דעל ידי החטא לא נשאר בו אלא הארת שתי ההי"ן שהם בסוד נוקבא ובזה יבן ואת אשר חטא מן הקודש ר"ל מה שחיסר ע"י עונותיו מאורות הקדושה ישלם ואת חמישיתו הוא הארת שתי ההי"ן שמספרם חמשה וחמשה שנשאר נפרדים ועומדים לבדם יוסף עליו חלק תיבת עליו לשתיים וקרי בה על י"ו שתתחבר הארתם עם הארת אותיות י"ו שבשם ותהיה אצלו הארת ארבע אותיות השם בשלימות.

ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מה שאמרו רז"ל כי הי"ב ראשי חדשים היו ראויים להיות מועדים ורגלים כמו שלש רגלים אך אחר שחטאו ישראל הפסידו אותן שלא זכו שיהיו להם מועדים גמורים כמו שלש רגלים ובזה פרשתי הטעם דאין גומרים עתה את ההלל בר"ח וכתבו המפרשים דלעתיד אחר גמר התיקון תחזור עטרה ליושנה ונזכה שיהיו כל ר"ח מועדים גמורים וגדולים כשלש רגלים גם ידוע כי שלש רגלים שורשם באות ה"א ראשונה שבשם שהוא סוד בינה ולכך נקראים מקרא קודש שהוא משולש אך ראשי חדשים שורשם באות ה"א אחרונה שבשם שהוא סוד מלכות ונמצא לפ"ז אות ה"א ראשונה היא חמשה של אות יו"ד שבשם שהיא שייכה לאות יו"ד יען שהיא נוקבא לאות יו"ד אך אות ה"א אחרונה היא חמשה של אות וא"ו שבשם שהיא נוקבא לאות וא"ו ושייכה לה וז"ש ואת אשר חטא מן הקודש מבחינת קודש ששם בשלש רגלים שנקראים מקראי קודש ישלם הפגם והחסרון ע"י התיקון ואז ואת חמישיתו קרי בה חמישית וא"ו ר"ל ראש חודש שהוא סוד חמשה של אות וא"ו שהוא במלכות ה"א אחרונה שבשם יסף עליו כלומר על

בחינת קודש שגם יום זה יהיה רגל גמור כשלש רגלים שהם מקראי קודש כדכתיב אלה מועדי ה' מקראי קודש.

אות א

כתבו הפוסקים הטעם דנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בר"ח מפני דארז"ל דשלש רגלים נתנם הקב"ה לישראל על שם אבותינו והיה רוצה ליתן י"ב ראשי חדשים להיות מועדים ורגלים גמורים על שם י"ב שבטי ישראל ואחר שחטאו ישראל בעגל הפסידו דבר זה ולכך הנשים שלא חטאו בעגל הם זכו לר"ח יותר מן האנשים ולכן נהגו בהם קדושה שלא לעשות מלאכה בר"ח אלא רק אוכל נפש בלבד עכ"ד ובזה יובן בס"ד הכתוב בקהלת ז' ואש בכל אלה לא מצאתי לבד ראה זה מצאתי פירוש בכל אלה הוא עון העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל לא מצאתי חטא לאשה ולכן לבד ראה זה מצאתי פירוש ראשי חדשים שהם מספר זה אשר מקודשים ע"פ הראיה וכמו שאמרו רז"ל ע"פ החדש הזה לכם ראש חדשים א"ל הקב"ה למרע"ה כזה ראה וקדש מצאתי להנשים חלק בו יותר מן האנשים ובזה יובן הטעם מש"ה אשת חיל עטרת בעלה הואיל וזכתה בר"ח שהוא ראש ועטרה לחדש כך תהיה עטרת בעלה ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה פירוש האשה נקראת אבן כי היא קרקע עולם כמו שאמרו רז"ל מאסו הבונים החכמים שנקראים בונים כמ"ש אל תקרי בניך אלא בוניך והיינו שתיקנו כל יום ברכה לברך שלא עשני אשה אך באמת היתה לראש פנה כי זכתה לראש חדש מה שלא זכו לו האנשים.

אות ב

הכופה לאשתו שתעשה מלאכה בר"ח אפילו במקום שנהגו לעשות איסורא קעביד הטעם שנהגו הנשים איסור מלאכה בר"ח מלבד טעם הנז' לפי שהנשים מושרשים במלכות ויש בר"ח עילוי למלכות אשר לא נמצא עילוי זה בתפארת שבו מושרשים האנשים לכך נשים יהיה להם יום זה ליו"ט מן האנשים מיהו אם האיש רוצה לנהוג בעצמו שלא לעשות מלאכה בר"ח רשאי ותחשב לו לצדקה וליכא בזה משום חשש כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ועיין יוסף אומץ סי' ק' ושיורי ברכה סי' תי"ז ומזה תבין כמה וכמה צריכה האשה להזהר בקדושת ר"ח כי בכמה מצות הנשים טפלים לאנשים ורק בזאת הנשים הם עיקר יותר מן האנשים.

אות ג

כתב בכסא אליהו סי' תי"ז סק"ד מה שמקפידות הני נשי לא להניח כלי פשתן בכביסה בזמן מולד הלבנה יש להם על מה שיסמכו וכ"כ בספר החינוך במצת החדש הזה לכם עכ"ל והביאו בחס"ל בהגהה שם.

אות ד

תענית ער"ח מנהג ותיקון הוא ונכון שיתענה קודם המולד ואם המולד בחצי היום יתענה יום שלפניו ואם חל ער"ח יום שבת לא יתענה ביום ששי מפני כבוד השבת הטעם כי ביום ששי יש בו תוספת הנשמה אין ראי להתענות בו ולכן אנשי מעמד לא היו מתענים ביום ששי עצמו אבל חל בשבת כיון דאדחי אדחי צא ולמד מתענית ציבור שחל בשבת שנדחה ליום חמישי ואם המולד ליל ער"ח נהגו המקובלים שלא לומר בליל ער"ח תיקון רחל אלא תיקון לאה בלבד.

אות ה

אפילו מי שדרכו להתענות בכל ער"ח נכון לקבל התענית בכל פעם בשעת מנחה ביום שקודם לער"ח וכ"ש מי שאין דרכו להתענות שצריך לקבל התענית בשעת מנחה.

אות ו

מי שקבל תענית במנחה בחשבו למחר ער"ח ואח"כ נודע לו שטעה דאין ער"ח למחר אלא ביום שאחריו נכון לעשות התרה על קבלתו ויחזור ויקבל התענית בזמנו ונז' באחרונים ונ"ל דהוא הדין אם היה המולד ביום ער"ח קודם חצות היום שכתבנו לעיל דאין להתענות בו ביום והוא לא ידע וקבל התענית יעשה התרה על קבלתו ויתענה אחר ר"ח יום אחד.

אות ז

תיקנו לומר יהי רצון על קבלת ר"ח בשבת שלפני ר"ח מפני שביום השבת כל העם נאספים בבית הכנסת ושומעין ההכרזה ויש מדקדקים לחזור לומר יהי רצון הנז' בער"ח ביחיד אחר מנחה קודם קדיש בתרא ומנהג נכון הוא ועיין ש"ז ונהג לעמוד כל הקהל בשעת ההכרזה דוגמת קדוש החודש שהיה מעומד ומה שמבקשים רחמים על חכמי ישראל מפני כי בזמן קדמון היו החכמים מקדשים החדש ע"פ הראיה מבקשים כדי שתחזיר העטרה הזאת לחכמים ויקדשו החדש כבראשונה.

אות ח

באמירת מי שעשה נסים וכו' בחורף יאמר ולגשמים בעתם וקיץ לא יאמר כן אלא יאמר ולטללי ברכה גם יכוין ר"ת מי שעשה נסים שמ"ן והוא בא"ת ב"ש שם קדוש ב"ט.

אות ט

ר"ח אסור בתענית והמתענה בר"ח תענית חלום צריך למיתב תענית לתעניתיה ובסה"ק רב פעלים נשאלתי אם התענה תענית חלום בר"ח שחל בשבת או ביו"ט שחל בשבת דיש כאן שתי קדושות אם די לו בתענית יום אחד או אם צריך להתענות שני ימים כנגד ב' קדושות והבאתי ראיות לדבר זה ופלפלתי בהם ושוב הבאתי דברי הגאון מש"ז בסי' רפ"ח סק"ג דפשיטא ליה מסברא דנפשיה ביו"ט שחל בשבת והתענה ת"ח דדי לו בתענית אחד לתעניתיה יע"ש ושוב הבאתי דברי הרב לקט הקמח בהלכות שבת דף ט"ל ע"א דפשיטא ליה אם התענה ת"ח בשבת שיש בו ב' קדושות כגון שבת ור"ח או שבת ויו"ט דדי לו בתענית אחד אך חכם אחד היה דעתו דיתענה ב' ימים ע"ש וראיתי להרב תוספת שבת שהביא דרי הרב לקט הקמח הנז' ודעתו היא דלא יספיק לו תענית יום אחד לדעת הסוברים דתענית ציבור אינו עולה וכו' יע"ש ואנא עבדא הבאתי בס"ד ראה ברורה דלא יועיל תענית יום אחד אלא צריך שני ימים מפני שחילל ב' קדושות והוא משנה ערוכה בכריתות פ"ג יש אוכל אכילה אחת וכו' ומסיק שם בגמרא דף י"ד דלעולם יש עירוב והוצאה ליוה"כ והכי קתני אם היתה שבת והוציאו חייב אף משום שבת ומשום יוה"כ ששניהם באים כאחד שבשעה שקדש היום לשבת קדש ליוה"כ ע"ש הרי לך נידון זה דמי לנ"ד וכמו דהרב משאת בנימין סי' צ"ג והרב ב"ד א"ח סי' קי"ב הביא ראה לספק דילהון מדין הקרבן כן יש להוכיח לנ"ד מדין כריתות הנז' דדמי ממש שצריך להתענות שני ימים בעבור שתי קדושות וכאשר הארכת בזה שם בס"ד.

אות י

מצוה להרבות בסעודת ר"ח ואם חל בחול עושה בו מאכל יותר ממה שרגיל בחול ואם חל בשבת עושה ג"כ מאכל יותר ממה שרגיל בשבת ואם הוא עני ואין ידו משגת יוסיף לפחות בפירות שיקנה מין פרי לאכלו בר"ח וגם יזהר לכבד סעודת ר"ח בשלחן ויהי' מסב בדרך כבוד ואם חל ר"ח בשבת איתא בירושלמי שצריך לעשות סעודת ר"ח ביום ראשון ואע"פ שלא נהגו כן מכל מקום הזהיר בזה תע"ב וכתב רב יעב"ץ ז"ל בסידור אם חל ר"ח בשבת נכון להרבות בסעודה רביעית יתר ממנהג כדי להשלים בה חובת סעדת ר"ח.

אות יא

מנהג ותיקין להדליק נירות בליל ר"ח ואפילו בקיץ שושבים על הגג וזורח אור הכוכבים באויר וכתב הרב חס"ל שהוא נהג להדליק בשבת שבעה נרות וביוה"כ שש וביו"ט חמש ובר"ח ארבעה כמספר העולים לס"ת ע"ש ובביתנו המנהג להדליק שבעה הן ביוה"כ הן בימים טובים ובר"ח ארבעה וכן בחוה"מ ארבעה ואותם שדרכם להדליק בשבת שתי נרות

ידליקו בר"ח ג"כ שתי נרות שאם ידליק נר אחד במה ניכר ר"ח על ימות החול דהא בחול נמי דרכם להדליק נר אחד דודאי לא ישבו בחול בחושך מיהו העניים אין להעמיס עליהם שתי נרות בר"ח אלא ידליקו נר אחד באותו נר שמדליקים בו בשבת כי ודאי גם העניים יש להם נרות מיחדים לשבת להדליק בהם ובזה ניכר כבוד ר"ח.

אות יב

ערבית שחרית ומנחה אומר יעלה ויבא ברצה ואם לא אמרו בערבית אין מחזירין אותו בין ר"ח יום אחד בין שני ימים מפני שאין מקדשין החודש בלילה אבל אם לא אמרו בשחרית ובמנחה מחזירין אותו ואם נזכר קודם שהתחיל מודים אומר במקום שנזכר ואם נזכר באומרו בא"י יסיים למדני חוקיך ועיין חס"ל וכף החיים וי"א דלא יסיים למדני חוקיך אלא יסיים הברכה ואח"כ יאמר יעלה ויבא קודם מודים ועיין חיי אדם כלל כ"ד אות כ"א יע"ש ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל מודים אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרצה ואם לא נזכר עד שאמר יהיו לרצון אמרי פי והוא מוכן לעקור רגליו שאינו אומר עוד תחנונים ה"ז חשיב כאלו עקר רגליו וחוזר לראש ועיין חס"ל ומאמר מרדכי ושאר אחרונים ואם הוא מסופק אם הזכיר אם לא הזכיר לדעת מר"ן בב"י צריך לחזור ולדעת מור"ם ז"ל אין צריך לחזור והנכון שיחזור ויכוין בחזרתו על תנאי שאם אינו חייב לחזור תהא לנדבה וכנז' בחס"ל ועיין שלמי חגיגה דף רכ"ב וכף החיים סי' ל"ג אות ז' יע"ש וכל שהדין הוא שצריך לחזור אין צרי לומר פסוק אדני שפתי תפתח פעם שנית ועיין כף החיים אות ג'.

אות יג

אם שכח לומר יעלה ויבא ולא נזכר אלא עד שהתפלל מוסף לא יחזור אחר תפלת מוסף אלא יתפלל מנחה שתים בשביל התשלומין וכמו שכתוב שיורי ברכה בשם הרשב"א ז"ל ועיין ש"ח.

אות יד

מנהג החסידים המתפללים ע"פ סדור רבינו הרש"ש ז"ל לומר בנוסח יעלה ויבא ביום ראש החודש הזה ואין אומרים החודש בה"א כי יש כונה במספר ראש וכונה במספר חודש בלא ה"א.

אות טו

קריאת ההלל מעומד ואפילו לסמוך עצמו על הכותל אסור אא"כ הוא זקן או חלוש מאוד מחמת איזה חולי ואסור להפסיק בדבור באמצע אך שואל בשלום אדם שצריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם וכ"ש דמותר לענות איש"ר ואמנים וכיוצא וצריך לאומרו

בשמחה ובנחת ובקול רנה ותודה ולא יאמר במרוצה ואין אומרים הלל בבית האבל והטעם משו דאומרים בהלל ולא המתים יהללו יה והוי כלועג לרש וכנז' בט"ז בשם רוקח ועטם קלוש הוא אך הואיל כי מן הדין אין חיוב לומר הלל בר"ח כלל משום דלאו קדוש הוא באיסור מלאכה וכתב השיר יהיה בליל התקדש חג וארז"ל לילה המקודש לחג טעון שירה ושארין מקודש לחג אינו טעון שירה מה שאורים הלל עתה בר"ח הוא משום מנהג הקדמונים שנהגו בכך ולא מן הדין ולכן אין גומרים בו הלל ועל כן בבית האבל מצאו לו טעם קלוש שלא לאורו אבל בחנוכה אומרים הלל אילו בבית האבל מפני דהלל בחנוכה הוא חיוב מן הידין ולא משגחינן בהאי טעמא.

אות טז

בכפל הפסוקים שבסוף ההלל כתב ביוסף אומץ סוף סי' ר' דמספר המנהיג ומדברי מהר"י נ' גיאת מוכח דאין כולים אלא עד הצליחה נא וכן מנהג עה"ק ירושלים וחברון יע"ש ואני נוהג לכפול עד הסוף וכן היה מנהג עט"ר הרב מו"ר אבי זלה"ה והטעם דהנהג לכפול עד הסוף אפילו אם נאמר שאין בזה צורך אין זה גורע ח"ו בתוספת הכפל וכן תמצא להריב"ש ז"ל סי' קל"ג והביאו בספר יצחק ירנן ביאור על חיבור מהר"י נ' גיאת ז"ל בהלכות הלל ס"ק כ"ט שכתב דאין לומר בזה הלכה כרבי מחבירו דרבי לא אסר להוסיף על כפלו אלא רבי היה נוהג כך ורבי אלעזר נוהג להוסיף ואינו חולק ע"כ ע"ש והוא הדבר אשר אמרתי דהמוסיף גורע ודע שאין חילוק בזה הענין של הכפל הנז' בין יום שיש בו דילוג לבין יום שאין בו דילוג דבכולן יש לכפול בשוה וכמו שכתוב בתשובה בסה"ק רב פעלים בס"ד.

אות יז

צריך לחלוץ התפילין קודם מוסף אחר קדיש של חזרת ס"ת שקודם תפלת מוסף כי כן הוא מנהג רבינו האר"י ז"ל ואם נזדמן שהוא עדיין בתפילת שחרית ולובש התפילין ושמע קדושת כתר מכת אחרת שמתפללין מוסף יסלק התפילין מעליו עד שיענה עמהם קדושת כתר ויניחם אח"כ ואם פתאום שמע מן החזן שאומר קדושת כתר ואין לו שהות לחלצם ככה יעשה של ראש יזיזם ממקומן לצד אחר ושל יד יכניס ראש הטלית או הכתונת בין הקציצה ובין בשרו ויענה קדוש כן העלה בספר תורה לשמה ועין מה שאמרו רב יעב"ץ ז"ל בסידור.

אות יח

אחר שהתפלל מוסף לא יחזור להניח תפילין בו ביום כדי ללמוד תורה בתפילין מפני כי הרשימו נשאר כל היום אך במנחה יניח תפילין כן כתב רבינו הרש"ש ז"ל בנה"ש והגם דרבינו חיד"א ז"ל כתב להניח תפילין אחר מוסף לא ראה דברי רבינו הרש"ש ז"ל.

אות יט

יאמר זכרון לכולם היה וכן יאמר ושעיר עזים נעשה ברצון ובשנת העיבור יאמר למחילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע ויכוין בר"ת ראשי חדשים לעמך רח"ל ומה שאמרו את מוסף ר"ח הזה יש מפקפקין לומר הזה אך הרב בני יששכר קיים נוסח של תיבת הזה ע"פ מדרש רז"ל דלעתיד נקריב מוספין של כל ר"ח ויו"ט ושבתות שעברו בגלות ולפ"ז שפיר נאמר הזה בכל המוספין של שבת ויו"ט ור"ח.

אות כ

מצוה להשתדל לעלות לס"ת בר"ח והמשלים הוא יותר משובח וכן דרכו של עט"ר הרב מו"ר אבי זלה"ה לעלות כל ר"ח חק ולא יעבור ואם ר"ח שני ימים היה עולה בשניהם אך היה אומר העליה של יום שני דר"ח היא יותר מעולה מן עלית דיום ראשון והגם שלא מפורש דבר זה בדברי האר"י ז"ל בעדיפות ליום שני בעליה על יום ראשון מכל מקום הכי מסתברא בודאי.

אות כא

מזכירין יעלה ויבא בבהמ"ז ואם לא אמרו אין מחזירין אותו ואם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון וכתב בספר חסידים ואין לקוץ הצפרניים בר"ח יע"ש מיהו ודאי אם הם ארוכים דעודפים על הבשר צרי לקוץ אותם גם בר"ח.

אות כב

ברכת הלבנה יאמר בשמחה ובנחת ושפה ברורה כי הוא כמקבל פני שכינה ולכן חסידים ואנשי מעשה נוהגים לטבול ביום קודם ברכת הלבנה והוא מנהג יפה בפרט אם אינו טהור מתשמיש המטה ואם הוא בתענית טוב שיטעום איזה דבר קודם ברכת הלבנה ולא יברך עד שיהיה ודאי לילה ותהיה זריחתה נכרת ע"ג קרקע.

אות כג

צריך שיעברו עליה שבעה ימים שלמים מעת המולד כנגד כחב"ת חג"ת ואם ענן אפילו דק עליה לא יברך וכל הלילה זמנה הוא אפילו אחר חצות וצריך לישר רגליו כתפילת י"ח

וכשיאמר כי אראה שמ"ך מעשה אצבעותיך וכו' יראה אותם ויסתכל בה אבל כשיתחיל לברך לא יראה בה עוד כלל.

אות כד

סומא לא יברך משום דאיכא פלוגתא בזה וסב"ל אלא יעמוד אצל החזן המברך ויאמר לו שיכוין עליו ויצא י"ח בשמיעה והרואה ע"י בתי עינים יברך אע"פ שלא יכול לראות בלא בתי עינים וצריך לברך תחת אויר הרקיע ולא תחת הגג ורק אם אי אפשר לו בכך משום שהוא חולה או סיבה אחרת יברך תחת הגג וטוב לעמוד על מקום חלול מתחתיו אם אפשר לו בכך.

אות כה

כשאומר כשם שאנחנו מרקדים ידלג שלשה דלוגים דוקא וכן בפעם שניה וכן בשלישית ויש סוד בדבר כנגד עליות סירות שמכוונים בהם עתה ופה עירנו בגדאד נוהגים לדלג הדלוגים באומרם סימן טוב תהי לנו ואנא עבדא עושה כמנהג העיר אך כשאני אומר כשם שאנחנו מרקדים אדלג עוד שלשה דילוגים וכן אני מורה לאחרים ומנהיגו פה לדלג שלשה דלוגים כשאומרים דוד מלך ישראל חי וקיים.

אות כו

לא יאמר שאף הם אלא יאמר שגם הם ויאמר תהי לנו ולא תהיה ואם מברך ביחיד יאמר כשם שאני מרקד וכתוב בכ"מ כ"י אומר דוד מלך ישראל יכוין דויד מלא באות יו"ד וכן אני נוהג ועיקר הנוסח הוא לומר ברוך יוצריך וכו' ע"ס באויות יעקב וע"ד הסוד יוצריך כנגד יצירה עושיך עשיה קוניך אצילות בוראיך ריאה וכתבתי בסה"ק מקבציאל בס"ד דסדר זה הוא כנגד צירוף והי"ה אשר בי"ב צרופי שם הוי"ה וה הצירוף שולט בתשרי שבו נברא העולם והתחיל אדם הראשון למנות ללבנה ולכן אומרים לבסוף שלום ע"ד והי"ה מעשה הצדקה שלום עוד אמרתי ר"ת יוצריך עושיך קוניך בוראיך קפ"ב כמנין שבעה הוי"ת וידוע דאין מקדשין הלבנה עד אחר שבעה שלמים שם כנגד שבעה ספירות כחב"ת חג"ת וידוע כל ספירה יש בה שם הוי"ה.

והא דאין מברכין בשבת ויו"ט עיין פחד יצחק ז"ל שכתב כמה טעמים וכולם חלושים ורק טעם זה עדיף מפני שבברכת הלבנה צריך לעורר בה שמחה ובשבת ויו"ט בלא"ה איכא שמחה ואינו ניכר כבוד הלבנה בזה ובסה"ק מקבציאל כתבתי מפני שצריך לקלל את אויבים בפסוק תפול עליהם אימתה וכו' ואין מקללין בשבת ויו"ט דאין מחרמינן בהם ועוד כתבתי שם טעמים.

אות כז

אחר הדלוגים יאמר שבעה פעמים פסוק לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי כנגד כחב"ד חג"ת ואח"כ שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וכו' ומזמור הללויה הללו אל בקדשו וכנז' כל זה בסיפור רבינו הרש"ש ז"ל וכתוב בספר כ"מ כ"י דראוי לומר עתה פסוק והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת היים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפה עכ"ד והמחבר לא ביאר טעם בזה ואנא עבדא מצאתי טעם נכון כי ראיתי בספר מבוא שערים בסופו כונות על נוסח ברכת הלבנה וכתב שם שזה הוא סוד הפסוק והיה אור הלבנה כאור החמה וביאר אותו כולו בסודות אשר רמזם בנוסח הברכה וכנז' שם דף קכ"ה ע"כ וקכ"ו ע"א ע"ש וכן ראיתי דברים אלו בספר פרי עץ חיים דפוס דובראונה בדף ק"ח ע"ד יע"ש ועיין בכונת סדור רבינו הרש"ש ז"ל ולפ"ז נמצא אמירת פסוק זה עתה הוא דבר בעתו מה טוב.

אות כח

אומרים ג"פ שלום עליכם ופירשתי בס"ד הטעם בסה"ק מקבציאל דאיתא במדרש תנחומה כשבכה עשו על הברכות ירדו מעיניו שלשה דמעות השנים ירדו והשלישית נקשרה בין עיניו ובזה פרשתי בס"ד הטעם דנותנים הצדקה בכל יום שני שלישים ושליש להגין מקטרוג שלשה דמעות אשר השנים ירדו והשלישית נקשרה בין עיניו ולזה אמר והיה מעשה הצדקה שלום שיהיה לנו שלום בה מקטרוג דמעות עשו שמספרו שלום ולכן עתה אומרים שלשה פעמים שלום גם פרשי כדי לעורר זכות יעקב אע"ה ששמו כפול ואם הוא מלא בוא"ו מספרו שלום והוא היה חי בחלקי נר"ן שלו לכן אומרים ג"פ שלום ובזה פרשתי ואמרתם כה לחי הוא יעקב שלא מת ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.

פרשת צו

הלכות נדה

פתיחה

זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטא ולמילואים וכו

נ"ל בס"ד כללות העבודה היא צום קול ממון שמספרם עולה ושלשתם יועילו במקום הקרבנות כי בתענית האדם מקריב חלבו ודמו ובקול שהוא קורא בפרשת עולה דנחשב לו כאלו הקריב עולה וכן בשאר קרבנות ונשלמה פרים שפתינו וכן בצדקה ארז"ל בסוכה ד מ"ט אר"א גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות שנאמר עושה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח וכן אמר דניאל ע"ה לנ"נ וחטאתך בצדקה פרוק וז"ש זאת התורה כלומר צום קול

ממו שמספרם זאת שבהם יהיה קיום התורה כולה הנה הם יועילו וישלימו לעולה למנחה ולחטאת וכו' שיספיקו במקום הקרבנות כולם ואין צריך לאדם לא עולה ולא מנחה וכו' וכמו דרש רבא בגמרא על לימודי"ן של לעולה למנחה שהם במקום תיבת לא ובאמת מה שיועילו שלשה אלו במקום כל הקרבנות הוא מכח חסדו ית' לכן מספר צום קול ממון עולה מספר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו על תועלת שלש אלה הודו לה' כי טוב וכו' 'וארז"ל בזכות שלשה אלה שיהיו בשלימות תהיה הגאולה לכן שלשה אלה הם מספר משיחים שבזכותם יבואו משיחים שהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף.

והנה ר"ת קול ממון צום קמ"ץ שהוא נקוד ספירת הכתר שבשלמותם תהיה הגאולה ואז נהיה מושפעים מאור הכתר שהוא מקום גבוה ועליון גם בזכות שלימות שלשה אלה יתוקן חטא פגם אדם הראשון שחטא בדרדר שהחליף רי"ש בדלי"ת ודלי"ת ברי"ש כמו שכתוב המקובלים ז"ל ג"פ וקו"ץ ודרד"ר תצמיח לך וע"י ג' אלה שמספרם ת"ח יתוקן פגם של דרד"ר שמספרו ת"ח גם בזכות שלשה אלה יושלמו אותיות הוא של השם וכסא דכתיב כי יד על כס יא.

והנה שלשה דברים יקרים אלה אע"פ דאפשר להיות בנשים הנה הם מיוחדים לאנשים יותר כי אשה רשות בעלה עליה ואינו יכולה להתנדב להתענות תענית יחיד בלא רשות בעלה ורצונו וכן אינה יכולה ליתן ממון לצדקה בלא רשות בעלה וגם בקול שהוא עסק התורה אינה מחוייבת לעסוק כי נשים אינם במצות תלמוד תורה נמצא שלשה אלה מיוחדים לאנשים שהם עיקר בהם וכנגד שלשה אלה נתן הקב"ה שלשה מצות לנשים שיהיו הם עיקר בהם אע"פ דשייכה גם באנשים והם מצות חלה נר שבת ונדה כי אף על פי דגם האיש אינו יכול לאכול בלא חלה וחייב בהדלקת הנר ומוזהר באיסורים של נדה עכ"ז הנשים הם עיקר דאינו יכול הבעל להפריש חלה אם יש לו אשה כי היא מוקדמת עליו במצוה זו וגם בנר שבת יש לה קדימה שהיא תדליק ותברך וכן מצות הנדה שייכה בה דוקא שהיא הרואה וסופרת ז"נ וטובלת וכן תמצא שבאותם השלשה המיוחדים לאנשים יש בהם אחת דשייכה רק באנשים והיא גדולה יותר משתים אשר עמה והוא הקול שהוא עסק התורה כי יש בשלש אלה אשר מיוחדים לנשים מצוה אחת גדולה מן שתים שעמה שייכה בנשים יותר והיא מצות שמירת הנדה על כן כמה וכמה צרכין הנשים לחבב מצוה זו של שמירת הנדה ולהזהר בה מאד מאד יען כי במצוה זו יש להם יתרון על האנשים דלא שייכה בהו את ועוד כי באמת מצוה זו רבו אזהרות והלכות שיש בה מאה ידות על הלכות חלה והלכות נר והעוברת על אזהרות של הלכות נדה עונשה חמור כי איסור שלה הוא כרת ממילא תבין כי הזהירה בה שכרה גדול ועצום כי לפום צערא אגרא

אות א

כל הנשים יש להם וסת קבוע יש רואה כל שלשים יום ויש רואה כל כ"ה יום וכיוצא בזה ואמרו בגמרא והזרתם את בני ישראל מטומאתן א"ר יאשיהו מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן וכמה אמר רבא עונה והעונה היא יום או הלילה וי"א דעונה זו היא לפני העונש שהוסת בה דהיינו אם וסתה ביום צריך לפרוש ממנה כל הלילה שלינו ומרן ז"ל ס"ל כדיעה הראשונה אך צריך לחוש לדיעה זו הב' בפרט בימים אלה שהגוים הם חלושים.

אות ב

הפרשה זו היא דוקא מתשמיש המטה אבל שאר קריבות אין צריך לפרוש מיהו מחבוק ונשוק צריך לפרוש מאחר דאסור לו לבא עליה איך יעשה חבוק ונשוק ויגרה בעצמו תאות היצר ושומר נפשו ירחק מזה וכן אם דרכו לישן עמה בימי טהרתה בכר וסדין אחד הנה כל היכא דוסתה בלילה לא ישן עמה בכר אחד כי שמא תראה בתוך שינה ולא תרגיש אלא עד אור הבוקר ונמצא הוא ישן עמה בקירוב בהיותה פורסת נדה לכן צריך להזהר בזה.

אות ג

אם נשתנה וסתה דהיינו היה וסתה לראות כל שלשים יום ושינתה וראתה יום כ"ח או כ"ט אחר שתטבול מן הראיה של וסת זו ששינתה בו צריכה לחוש בפעם הזאת לוסת השינוי שוא יום כ"ח או יום כ"ט ותפרוש בהם מתשמיש דחיישינן שמא גם בפעם הזאת תראה ביום כ"ח או ביום כ"ט וכן הוא הדין אם השינוי היה לאחר דהיינו ששינתה לראות יום ל"א או יום ל"ג.

אות ד

אשה שראייתה נמשכת ב' או ג' ד' ימים שהיא שופעת או מזלפת בהם הנה סברת מרן ז"ל דיום התחלת ראייתה הוא העיקר שצריכה לחוש לו לפרוש מתשמיש וכיון שעברה עונה ולא ראתה מותרת וכתב הרב לחם ושמלה דדעת הראב"ד והרמב"ן דחוששת לכל ימי משך הוסת שכל יום ויום וסת בפ"ע הוא ולכן אפילו נעקר יום הראשון חוששת לשאר הימים עד שיעקרו כולם ויש לחוש לדבריהם ע"כ וכן עיקר דיש לחוש לדבריהם מיהו אם עברה ושמשה בהם ואירע תקלה שנטמאת בשעת תשמיש אינו נידון כמי שבא על אשתו בשעת וסתה ונ"מ טובא לענין היקון שצריך לעשות לזה האיסור.

אות ה

אשה שאין לה וסת קבוע אז שלשים שאחר ראייתה הוא לה כמו וסת קבוע וצריך לפרוש מתשמיש וכל אשה שיש לה וסת קבוע אינו נעקר אלא בשלשה פעמים והמעוברת לאחר שלשה חדשים מתחלת עבודה וכן המניקה אינם חוששין לוסת ולזהר האשה שלא תרחץ ביום זמן הוסת הקבוע לה דחוששין שמא אורח בזמנו בא וירד ברחיצה ולא תרגיש.

אות ו

כלה שאירע טבילתה בליל חופתה בעונה שהוסת בה אע"פ שזו הבעילה הראשונה בעילת מצוה קריזה רבנן אפ"ה אסור לבא עליה באותה הלילה ואפילו אם וסתה הוא בסוף הלילה והוא משמש בתחלת הלילה נמי אסור וכאשר הורה הגאון נודע ביהודה מ"ב סי' קי"ח.

אות ז

כל אשה אינה נטהרת לבעלה אא"כ תספור תחלה ז' נקיים ואילו ראתה טיפת דם כחרדל ואינה יכולה יכולה למנות ז' נקיים ולטבול אלא דוקא אם עברו עליה ששה ימים מיום שראתה בו ויש מחמירים אחר ז' ימים וכל אחד יעשה כמנהגו בזה ופה עירנו בגדא"ד רוב העיר מנהגם למנות אחר ששה ימים אך יש משפחות שמנהגם אחר שבעה ימים על כן אשה אשר משפחתה נוהגים למנות ז' נקיים אחר שבעה ימים והיא מן פעם ראשונה שנשאת רוצה לנהוג כאותם משפחות דנהגו אחר ששה יכולה למעבד הכי כיון דלא נהגה עדיין כמחמירין ואם יש שנהגה כבר כמחמירין ועתה מתחרטת מחמת סיבות הכרחיות יכולה לעשות התרה על מנהג שלה בשבעה ותנהוג אחר ששה מיהו בעלה לא ישב עם המתירין להתיר לה.

אות ח

כל זה ברואה דם נידה שהרגישה בו שיצא אבל אם ראתה כתם על בגדיה תספור ז' נקיים אחר שעברו עליה חמשה ימים מיום שמצאה הכתם על בדיה וכן הוא הדין כלה שנשמאה בדם בתולים ולא פרסה נדה די לה בחמשה ימים כדין הכתם אבל אם זו הכלה פרסה נדה ג"כ דינה כשאר נדות דעלמא שסופרת אחר ששה או אחר שבעה כמנהג המחמירין.

אות ט

אותם שנהגו להחמיר לספור ז' נקיים אחר שבעה לראייתם אם נזדמן טבילתם בליל יו"ט שני או בשבת שלאחר יו"ט ותהיה רחוקה הטבילה מן החפיפה הרבה אז תוכל אותה הפעם לעשות כאותם שנוהגים לספור אחר ששה כדי שטבול בערב יו"ט אחר החפיפה

תיכף כן תעשה באותה הפעם דוקא כשנזדמן כך ואינה צריכה התרה על מנהג שלה שנהגה אחר שבעה כיון דאינה עושה כן אלא רק באותה הפעם שנזדמן כך ועיין תשובה מאהבה ח"ב וכאשר כתבתי בס"ד בסה"ק מקבציאל וכתבתי עוד אם זו האשה הנוהגת לספור ז"נ אחר שבעה לראייתה נזדמנה טבילתה ליל שבת ואם תטבול מוכרח להכשל כמה איסורים של קליעת שער וכיוצא כי היא אשה חדשה ומוכרחת להתקשט בפני בעלה בזה וכיוצא בזה בדברים שיש בהם חלול שבת ואם תספור אחר ששה לראייתה תהיה טבילתה בליל ששי שהוא חול מותר לה לספור אותה הפעם דוקא את ז"נ אחר ששה לראייתה.

אות י

קודם ספירת ז' נקיים צריכה לעשות הפסק בטהרה דהיינו ביום ששי לראייתה או ביום שביעי להמחמירים צריכה לעת ערב לבדוק עצמה במוך דחוק ותלבש לבנים ונקיים ומנהג כשר לרחוץ כל גופה במים חמין קודם הפסק בטהרה ואם לא אפשר לה אז די שתרחץ פנים של מטה בלבד.

אות יא

זמן בדיקה זו של הפסק בטהרה הוא חצי שעה קודם קריאת המג"ב שקורא בסוף שעה י"ב ממש ואם האשה היא דרכה להתפלל צריכה לעשות הפסק בטהרה קודם שתתפלל ערבית שאם התפללה ערבית אינה יכולה לעשות הפסק בטהרה וכן אם הדליקה נרות שבת או יו"ט אינה יכולה לעשות הפסק בטהרה אע"פ שעוד היום גדול.

אות יב

העושה הפסק בטהרה במוך דחוק באותו מקום צריך שיהיה מונח המוך באותו מקום כל בין השמשות עד שיהיה ודאי לילה ולא כאותם בורים שמכניסין המוך בשעת בדיקה ומוציאין אותו תיכף אלא צריך שישאר מונח שם ואחר שיהיה ודאי לילה אז תוציא את המוך משם ותצניעו בקופסא עד הבוקר כדי שתבדקהו לאור היום וכמו שכתוב רמ"א ז"ל בהג"ה סי' קפ"ו ס"ב בבודקת את העדים אחר תשמיש וכמו שכתוב רש"י ז"ל בנדה דף ט"ו והתוספות שם בד"ה אימא ע"ש יען כיון דהיא מציאה אותו אחר שיהיה ודאי לילה חשך היום וא"א לבדקו לאור היום וגם לאור הנר אין לבדוק לכתחילה וכמו שכתוב מר"ן בב"י סי' קצ"ו והביאו מור"מ בהגהה ס"ד יע"ש וצריך להזהיר הנשים בדבר זה להניח המוך באותו מקום כל בין השמשות עד ודאי לילה ואף על פי דמר"ן ז"ל התיר בדיעבד אם הוציאה אותו מיד עכ"ז מדה דלכתחילה צריך להזהר בזה ועוד דהגאון סדרי טהרה העלה מדברי הרמב"ם ז"ל וכמה רבוותא דאפילו בדיעבד מעכב.

אות יג

בכל יום משבעה נקיים תבדוק פעמיים אחת בשחרית ואחת סמוך לבית השמשות ובדיעבד אם בדקה רק ביום ראשון וביום השביעי סגי לה אך בדיקה של הפסק בטהרה לא תועיל להשלים בעד בדיקה של יום ראשון אלא צריכה לבדוק ביום ראשון מלבד בדיקה של הפסק בטהרה והנה פה עירנו בגדא"ד יע"א יש הרבה נשים נוהגין דלא עבדי בדיקה בכל יום כאשר כתבנו אלא עבדי ביום ראשון וביום השביעי וכתבתי בס"ד בסה"ק רב פעלים דיש להם על מה שיסמכו אבל ראוי שכל אדם יזהיר את אשתו שתבדוק בכל יום כאמור לעיל ואותם בורים שאין עושים בדיקה ביום ראשון וביום השביעי אלא רק סומכין על הבדיקה של הפסק בטהרה לבד עתידי ליתן את הדין ואוי להם.

אות יד

אם אחר שספרה ז' נקיים שלמים כראוי נעשה לה אונס ולא טבלה ליל ח' ונתאחרה טבילתה ארבע או חמש לילות די לה באותה שבעה נקיים ששמרה אותם בשלמות ויכולה לטבול ועיין ש"ך סי' קפ"ז סע"ק ח' ע"ש ולא דוקא נתאחרה ארבע או חמש לילות אלא אפילו אם נתאחרה יותר יכולה לטבול על סמך אותם השבעה נקיים דכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל"א איסורי ביאה הלכה ז' אפי' נתאחרה ימים רבים ולא טבלה כשתטבול לא תטבול אלא בלילה וכו' יע"ש.

אות טו

כל בדיקות אלו בין בדיקת הפסק בטהרה בין בדיקה שבשבעה ימים נקיים צריך להיות בצמר גפן או בבגד פשתן לבן ישן כי פשתן הישן הוא לבן ביותר מן פשתן החדש ועוד כי החדש קשה ואין הדם נדבק בו ועוד מתוך שהוא קשה חוששת שמא יכרך ואינה בודקת בו יפה ופה עירנו בגדא"ד כל הנשים דרכן לבדוק בצמר גפן וצריך שתכניסנו יפה בעומק בחורים ובסדקים עד מקום שהשמש דש ובדיעבד אם בדקה יפה בחורין ובסדקין בעומק כפי כחה אע"פ שלא הגיע למקום שהשמש דש סגי לה והבתולות שבודקות קודם נישואי דפתחן סתום וא"א לבדוק עד מקום שהשמש דש יבדקו יפה כפי מה שאפשר אבל קינוח בעלמא אין זה בדיקה ועיין חכמת אדם וחנוך בית יאודה ומחצית השקל ועוד.

אות טז

אם ספרה שבעה נקיים וטבלה כראוי ואחר שבאה לביתה וישבה עם בעלה פרסה נדה באותה לילה קודם ששמשה עם בעלה הרי זו פוסקת בטהרה ליום המחרת ותמנה שבעה נקיים ותטבול ואין צריכה להמתין חמש ימים קודם ספירת ז' נקיים וכאשר הורה גבר

הגאון פני יהושע ז"ל כיון דלא שמשה מכל מקום בכהאי גוונא דהוא מילתא דלא שכיחא שתפרוס נדה בליל טבילתה לא גזרינן ולא בעינן חמשה ימים וקדם ז' נקיים כיון דעדיין לא שמשה ודלא כהגאון נו"ב מה"ת סי' קכ"ה דהצריך חמשה ימים דהא כמה גאוני ורבני אשכנז וספרד הסכימו כסברת הגאון פני יהושע ועיין סדרי טהרה ובית מאיר וחכמת אדם ועיין עוד להרב תשובה מאהבה ועוד אחרונים וכן אנחנו מרין.

ואם טעתה במנין השבעה שלא היו אלא ששה וטבלה ושמשה עם בעלה ונודע לה שחסר יום אחד צריכה להמתין ששה עונות שלימות דהיינו ארבעה ימים עד היום שטבלה בו ואח"כ תמנה יום נקי אשר חסר לה ותטבול אך סתירה של אחר שבעה כגון שספרה ז' נקיים שלימים וטבלה טבילה פסולה הן מחמת חציצה או פיסול אחר אע"פ ששמשה עם בעלה אינה צריכה להמתין ששה עונות אלא טובלת טבילה שנית כראוי בכל לילה שתרצה דהא כבר ספרה ז' נקיים שלימים רק שהיתה מחוסרת טבילה שלא טבלה כראוי.

אות יז

אף על פי דכתיב וספרה לה והאגודה ושל"ה ס"ל צריכה לספור בפה מכל מקום רבים חלקו בזה וס"ל במחשבה סגי וכן עמא דבר אך שבעה סיפורים גמרים בדעתה בעינן אבל אם התחילה לספור בדעתה ז' נקיים ובאמצע חזרה בה שעלה בדעתה שלא לטבול מחמת איזה סיבה כגון שבעלה רצה לילך למקום אחר או שנתקוטטה עם בעלה והלכה לבית אביה ואחר ב' או ג' ימים בטלה הסיבה וגמרה בדעתה לטבול בטלי אותם מקצת השבעה שספרה מקודם וצריכה לספור שבעה מחדש.

אות יח

אשה שמכינה עצמה לנשואין צריכה לספור ז' נקיים משום דם חימוד בין שהיא קטנה דעדיין לא ראתה דם נדה בין שהיא זקנה שפסקה מלראות וצריכה לבדוק בשבעה נקיים אלו כמו בשבעה נקיים של דם נדה כי החזיקו אותה חז"ל כמו נדה ממש ואם ספרה ז' נקיים נדחו הנשואין מחמת איזה סיבה ואח"כ נתפשרו ונתרצו לעשות הנישואין צריכה לספור ז' נקיים מחדש מפני שנולד לה חימד חדש ומחזיר גרושתו ג"כ צריכה לספור ז' נקיים אפילו גירשה כשהיא מעוברת או מניקה והחזירה בעודה מעוברת או מניקה דצריכה ז' נקיים משום חימוד.

אות יט

הכונס את הבתולה בועל בעילת מצוה ואע"פ שדם בתולים שותת ויורד גומר ביאתו ואינו חושש אבל לאחר שגמר ביאתו פורש עצמו ממנה והיא טמאה ואפילו לא מצאה דם

טמאה דחוששין שמא יצא טיפת דם וחפהו שכבת זרע על כן מחזיקין אותה כנדה גמורה כ"כ מר"ן ז"ל בשם"ט אך מור"ם ז"ל כתב ויש מקילין אם לא ראתה דם ונהגו להקל אם לא גמר ביאה רק הערה בה ולא ראתה דם אבל אם בא עליה ביאה ממש צריך לפרוש ממנה אע"פ שלא ראתה דם עכ"ל ובדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות א"ב מפורש דגמר ביאה הוא הכנסת באבר לפניו מן הלול ע"ש וזה יהיה בהכנסת כל האבר והנה פה עירנו בגדא"ד יע"א נהגו להקל אם לא ראתה דם אך אם יודע הבעל בעצמו שעשה גמר ביאה אין להקל וצריך לפרוש ממנה אע"פ שלא ראתה דם ובשבת מותר לבעול הבתולה אע"פ שעושה חבורה.

אות כ

היולדת בין ילדה ולד חי בין מת טמאה טומאת לידה שבעה ימים לזכר וי"ד ימים לנקבה וזו היא טומאת לידה הכתובה בתורה וימים אלו דאחר לידה אע"פ שהם ימי טומאה עולים לה לשבעה נקיים אם ספרה בהם כראוי ושמרה אותם בשביל שבעה נקים ובלבד שלא תטבול קודם י"ד לנקבה אלא תמתין עד ליל ט"ו ותטבול וכל זה הוא מדינה אך יש מקומות נוהגים שאין טובלות תוך מ' יום לזכר ושמונים לנקבה ופה עירנו בגדא"ד יע"א יש מקצת נשים שנהגו בכך אבל רוב הנשים לא נהגו בזה אלא כל זמן שתראה עצמה שיכולה לעשות הפסק בטהרה אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה סופרת ז' נקיים וטובלת בין לזכר בין לנקבה ולכן אנחנו מורים פה עירנו שנהג בארבעים ושמונים ישאר במנהגו מיהו אם אלו המחמירין בארבעים ושמונים קשה עליהם דבר זה מחמת איזה סיבות הכרחיות יכולין לעשות התרה על חומרה זו ואז יעשו כמנהג רוב הנשים שבעיר זו וכתבתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים שיש בזה ס"ס והוא ספק כמ"ד מנהג בסתמא תולין בטעות ומבטלין ליה ואת"ל הלכה כמ"ד תולין בגדר וסייג שמא הלכה כמ"ד דע"י שאלה מותר וס"ס זה הוא מתהפך וכיון דהא מידי דרבנן סמכינן על ס"ס זה להתיר אפילו בהיכא דכל אנשי העיר נוהגים בכך וכ"ש בהיכא דרוב העיר לא נהגו בכך דיש להתיר לאותם המיעוט ע"י שאלה וכיון דאין מנהג קבוע בעיר הוי מנהג יחידים ועיין תשובה מאהבה יו"ד תשובה שס"ו שכתב דמצוה להתיר מנהג זה ע"י שאלה ועיין פלתי ע"ש וכתבתי שם דאף על פי דקי"ל אין מתירין הנדר עד שיחול היינו דוקא בנדר אבל מנהג מתירין קודם שיחול וכמו שכתב מהר"י עייאש ז"ל בבית יאודה ח"ב סי' צ"ז והביאו בשו"ב אות ז' יע"ש וכתבתי עוד שם דדור החדש שלא נהגו עדיין בחומרא זו יכולים לנהוג כרוב אנשי העיר אע"פ שאמותיהם נהגו בזה החומרא של ארבעים ושמונים ועיין פתחי תשובה סי' רי"ד סק"ד מה שאמרו בשם זכרון יוסף.

ודע דאפילו אותם שנהגו להחמיר בארבעים ושמונים אין להם חומרא זו אלא ביולדת ולא במפלת ועיין סדרי טהרה סי' קצ"ד סק"ו ותשובה מאהבה ח"ב שהביא דברי הגאון חכם צבי ז"ל וקלסיה יע"ש מיהו דין טומאת לידה שהוא ז' לזכר וי"ד לנקבה ישנו גם במפלת וכל שהפילה תוך מ' יום כגון שברור לה כן מחמת שלא שמשה קודם אין נוהג בה דין טומאת יולדת אלא דינה כשאר נדות.

אות כא

אשה שהיא בחזקת טמאה אסור לבעלה לבוא עליה עד שתאמר לו טבלתי ואין צריך שתאמר לו בפה מלא אלא כל שעברו ימים שאפשר לה למנות ולטבול והיא באה ושכבה אצלו די בזה וכמו שכתוב הרב לחם ושמלה ודלא כהרב חוות דעת ז"ל ואם הוחזקה נדה בשכנותה כגון שראוה לובשת בגדים המיוחדים לימי נדתה חשיבה טמאה ודאי ואם אמרה לבעלה טמאה אני ואחר כדי דיבור אמרה טהורה אני אינה נאמנת ואם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת ואפילו שבעלה יודע מדעתו האמתלא צריך שתאמר לו האמתלא בפירוש ולא מני האמתלא אלא בהיכא דאמרה טמאה אני ולא עשתה מעשה אבל אם לבשה בגדים המיוחדים לנדתה אפיו אמרה אמתלא אינה נאמנת ופה עירנו בגדאד אין דרך שיאמרו הנשים בפיהם על טומאתם אלא אם בא למסור לה חץ מושכת ידה ואינה מקבלתו ואם בא לילך בצדה ליגע בה היא מרחקת עצמה ומזה יבין שהיא טמאה לכן אם עשתה כך צריך שתאמר האמתלא בפירוש.

אות כב

אע"פ שבעלה מותר להתיחד עמה בימי טומאתה מכל מקום לא ישחוק עמה בדברים המרגילים לערוה כל זמן שלא טבלה ואפילו לזרוק חפץ מזהה לזהה אסור ואם יש בידה נר דולק והבעל מדליק סיגאר"ה של טאבאק"ו מן השלהבת או מדליק נר שבידו מן נר שבידה אסור הרב יד אליהו ז"ל וכן מהרש"ק ז"ל בשייר טהרה נמי אסר בזה ואם יש נוצה על בגדיה והוא נופח להסירה ברוח פיו אסור ההרב מנחת יעקב ז"ל והגם דהאחרונים התירו בנפיחה נכון להחמיר מיהו ודאי אסור שתניף עליו במניפה להביא לו רוח קר כי זה הוי דבר חיבה אע"פ שאינה נוגעת בו.

וכן אין אוכלין על שלחן אחד א"כ יש שנוי שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה כגון לחם שאין אוכלין ממנו או קנקן שאין שותין כדי שיהיה היכר בזה ויש מתירין בהיכא דהיא משנה מקומה שאינה יושבת במקום שרגילה לישב בזמן טהרתה וכן יש מתירין אם כל אחד אוכל מקערה שלו ויש מתירין אם יש עוד אחרים מסובין על השלחן ועל כן יש לסמוך להתיר בתנאי אלו במקומות שרגילים בכך וקשה עליהם מאד הדבר

הזה שתאכל היא לבדה חוץ לשולחן ואותם שדרכם להניח כל הבשר בקערה גדולה וכן כל המרק בקערה גדולה וכן האורז והם יש להם כל אחד קערה לפניו ונוטלין כל או"א מן המסובין בכף מן הקערות הגדולות ומניחין בקערות שלפניהם ואז אוכלים כל או"א מקערה שלפניו שרי בכה"ג דחשיב בזה כל אחד אוכל בקערה בפ"ע.

גם יזהר הבעל שלא ישתה משיורי הכוס ששתתה היא ממנו וכן לא יאכל משיורי מאכל שלה ואם הפסיק אדם אחר ביניהם או שהורק מכלי אל כלי אפילו שהוחזר לכלי הראשון מותר ודוקא הבעל אסור לשתות ולאכול משיורים שלה אבל היא מותרת לאכול ולשתות משיורים שלו ואם אכלה ושיירה או שתתה ושיירה והלכה לה מותר לבעלה לאכול ולשתות השיורין דכיון שהלכה לה אין כאן חיבה ואם בא הבעל לאכול השיורין אחר שהלכה והתחיל לאכול וקדם שגמר אכילתו באה מותר לסיים אכילתו בפניה כן העלה הגאון מהר"ם ביד אליהו וכן העליתי אנא עבדא בסה"ק רב עלים והבאתי בס"ד כמה ראיות בזה להתיר.

אות כג

לא ישב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה וכ"ש דאסור לישן על מטתה והוא הדין דאסור לישיב על כרים המיוחדים לה אבל מותר ליגע בהם ואפיו בסדין שעליו הדם מותר ליגע והיא מותרת לישיב על מטתו אבל לישן על מטתו אסור ואם יש ספסל ארוך שאינו מחובר לכותל ומתנדנד כשיושבין עליו אסור לישיב עליו שניהם אע"פ שאין נוגעים זה בזה ואע"פ דמר"ן ז"ל בב"י כתב חומרא זו דישיבת הספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרדים לא נהגו בה הנה המנהג פשוט בעירנו מקדם קדמתה שלא לישיב עליו שניהם אפילו אין נוגעים זה בזה ויש מתירים אם יש אדם אחר יושב ומפסיק ביניהם ואם הוא כבד הרבה שאינו מתנדנד מותרים לישיב עליו אפילו אין אדם מפסיק ביניהם כל שאין נוגעים זה בזה ואסור לישיב על מחצלת חדשה אפילו אין נוגעים זה בזה מפני שמתנדדת ולא יכלו שניהם בעגלה אחת או בספינה קטנה אם הולכים בשביל טיול אבל אם הולכים לצורך מותר אפילו אם לבדם יושבים ורק שלא יהיו נוגעים זב"ז.

אות כד

לא יסתכל במקומות המכוסים שבה אפילו בעקבה אבל מותר להסתכל במקומות הגלויים שבה ואע"פ שנהנה בראייתו ולא תמזוג לו כוס יין בפניו ולא תניחנו לפניו על השלחן אלא תניחנו על הארץ או על הספסל או תמסרנו לאדם אחר ושלא בפניו מותרת להניחו על השלחן ג"כ ויש מחמירים גם בקערה של מאכל המיוחדת לו דוקא שלא תניחנה לפניו על השלחן וטוב לחוש לדבריהם היכא דאפשר ועיין חכמת אדם וכשם שאסור לה למזוג לו

הכוס לפניו כן הוא אסור למזוג לה וכן אסור לשלוח לה כוס של ברכה וכן נמי אסור לשלוח לה כוס המיוחד לה כגון ליל פסח.

אות כה

אסור להציע לו מטתו בפניו ודוקא פריסת הסדנים והמכסה שהוא דרך חיבה אבל כרים וכסתות שהם טורח ואינם דרך חיבה שרי וכתב הרב לחם ושמלה כי לדעת כה פוסקים גם זה אסור עי"ש ונ"ל דנכון להחמיר בזה היכא דאפשר וכל זה דוקא בפניו אבל שלא בפניו מותר. אעפ"י שההוא יודע שהיא המצעת אותם שרי ואסור להריח בבשמים שלה אעפ"י שהסירתם מעליה וכתב ברכ"י רמז לדבר סוגה בשושנים שעושה סייג גם בשושנים ואסור לשמוע קול זמר שלה ועיין לחם ושמלה סק"כ ופה עירנו מנהג הנשים לזמר להילד בקול נעים כדי שישן וכדי שלא יבכה וצריך להזהר בזה אם אשתו נדה אך אם הילד בוכה הרבה וצריך לזמר זה שמלומד בכך ואין מקום לבעל לילך שם נראה דיש להקל ואסור לתת לפני בעלה קיתון של מים והכלים שירחץ בהם פניו ידיו ורגליו מפני שהוא דרך חיבה ואפילו המים צוננים וכנז' בש"ך בשם רבינו יונה ז"ל וכל הזהרות הנז"ל הם שייכים גם בשבעה נקיים כל זמן שלא טבלה עדיין והמזהיר והנזהר עליהם תבא ברכת טוב.

פרשת שמיני

טבילת הנדה והפרשת חלה

פתיחה

להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור.

נ"ל בס"ד הא דסמך ההבדלה אשר בין הקודש ובין החול להבדלה אשר בין הטמא והטהור כי מצינו בזוהר הקדוש פרשת בראשית דף נו"ן דזווג האדם עם אשתו בליל טבילתה כמו זווג ליל שבת שיש בו זווג עליון ע"ש והדבר יפלא איך יהיה החול שבת אך הטעם מפורש בביאור הזוהר אם שמרו איש ואשתו ימי נדה כראוי ונתרחקו ונבדלו זה מזה כראוי כפי הלכות האמורים בנדה אז עי"ז גם הקליפה תתרחק ותבדל מן סטרא דקדושה הרחקה והבדלה גמורה מדה כנגד מדה כמו דטומאת האשה מובדלת מטרתו של איש כן הקליפה שהיא חול תבדל מן הקדושה למעלה ועל כן בזכות זה אז כאשר תטהר האשה בטבילה כראוי ותדבק בבעלה שהוא דבוק טהור בטהור אז הקב"ה בחסדו מאיר להם בשרשם הארה גדולה של חיבור זווג עליון של הספירות במדרגה של שבת קודש בשרשם דוקא ומימלא נעשה זווג שלהם כזווג של שבת קודש שמאיר בו זווג עליון והשתא בזה מובן הטעם דסמך הכתוב הבדלת בין קודש לחול להבדלת בין הטמא ובין הטהור לרמוז ע"י שיעשו ישראל למטה הבדלה בין הטמא ובין הטהור יהיה הבדלה למעלה בין הקודש ובין החול שהוא הקליפה ובשכר זאת בליל הטבילה אחר שתטבול

האשה ותטהר במי החסד מים חיים יזכו האיש והאשה להארת זווג עליון של שבת קודש באורות העליונים על כן כמה וכמה צריכה האשה להשמר ולהזהר בכל הלכות נדה אחת לאחת ובפרט בהלכות טבילה שבה תלויה טהרתה שעל ידה תקבל ההארה הגדולה באותה לילה בזווגה עם בעלה.

אות א

אין האשה עולה מטומאתה עד שתטבול את כל גופה עם כל שערותיה בבת אחת במי מעין או מקוה שיש בה ארבעים סאה וצריך שיעלה בתשבורת מ"ד אלף וקי"ה אצבעות ועוד חצי אצבע פחות רביע וצריך לעשות החשבון באצבעות דוקא ולא לשער במשקל כי המדידה היא העיקר ועיין שיורי ברכה וצריך שיהיו המים שבחריץ גדול יותר משיעור הנז' בכדי שאחר שיפחתו המים מכניסתה בו ישארו המים שיעור מ' סאה הנז' מיהו אע"פ שיש שם הרב ביותר מארבעים סאה אם אין גבוהים ממעל לטבורה זרת שהוא י"ב גודלים אסור לטבול בו לכתחילה.

אות ב

מקוה זה שהוא כשר לטבילת נדה היינו שהמים באים מן מי גשמים ונופלים מאליהם לתוך המקוה אבל מים שאובים ע"י אדם שנתנם לתוך המקוה פוסלים מיהו יש מקומות שהמים באים ונמשכים מן הנהר לתוך הצינורות ע"י מכונה שמדליקים אש תחת הדוד ומעלה הבל בתוך המוכני ויתגלגל ועי"כ יעלה המים לתוך הצנורות שהם פתוחים משני עבריהם והמים נופלים מאליהם תוך הצינורות וכתבתי בזה תשובה באורך בסה"ק רב פעלים להתיר המקוה הנעשה בכך אף על פי דזה נעשה מכח האש אשר האדם מדליק בידים אין בזה פיסול משום דעליית המים היא נעשית ע"י שלשה כוחות בזא"ז ואפילו דהגאון תב"ש מחמיר בכח כחו מודה בשלשה כוחות ופה עירנו תהילות לאל שיש לנו בורות מים חיים בכמה וכמה חצירות שבעיר שבהם טובלים הנשים וזה עדיף ממקוה בכמה פרטם ועיין שאלת יעבץ ח"א דאוותה נפשו מאד לבאר מים אשר מוכשר לזבין אף על פי דקי"ל כמ"ד דמקוה כשר לטבילת נדה יע"ש.

אות ג

לא יהיה עליה דבר חוצץ אפילו כל שהוא ויש דברים חוצצין לכתחלה דוקא ובדיעבד טבילתה כשרה ויש חוצצין גם בדיעבד על כן אם טבלה ונמצא עליה איזה דבר תשאל למורה כדי לדעת אם זה חוצץ בדיעבד או לאו.

אות ד

בצואה שתחת הצפורן יש חילוק בין אם הוא כנגד הבשר לבין אינו כנגד הבשר ולפי שאין יכולין לכוון מה נקרא כנגד הבשר נהגו הנשים ליטול הצפרנים בין של ידיים בין של רגלים ואם שכחה אפילו צפורן אחת וטבלה צריה טבילה אחרת בד"א אם הרגישה בצפורן קודם ששמשה עם בעלה אבל הרגישה אחר ששמשה עם בעלה אם יש צואה בצפורן שלא כנגד הבשר תטבול טבילה אחרת ואם הצואה היא כנגד הבשר בלבד לא תטבול טבילה אחרת כן אנחנו מורין פה עירנו יע"א מאבותינו מיהו אם שכחה צפורן של רגלים דוקא כתבתי בסה"ק מקבציאל דיש להתיר בזה משום ס"ס ועיין פתחי תשובה סק"ח דבצפרני רגלים יש להקל ע"ש וכל זה בצואה אבל אם יש בצק תחת הצפורן אפילו כנגד הבשר דוקא הרי זה חוצץ וצריכה טבילה אחרת בכל גוונא.

אות ה

אם יש לה נפח על מקום הצפורן ואינה יכולה לחתוך ואינה יכולה לחטט אם היא נפוחה כ"כ שאין הטיט שתחת הצפורן נראה אינו חוצץ ואם בשבת ויו"ט שכחה ליטול צפרניה מבע"י ונזכרה אחר שקדש היום מנהגינו להתיר לקוץ אותה ע"י גוי וילמדו את הגויה שהיא תקח את ידי האשה כדי לקוץ ותזהר גם כן שלא תעשה עם הגויה סיוע.

אות ו

חציצה לאו דוקא על גופה אלא אפילו בבית הסתרים שאין המים באים שמה מכל מקום צריכין להיות ראויין לביאת מים לפיכך צריכה לנקות שיניה ואם טבלה ונמצא אח"כ דבר בין שיניה לא עלתה לה טבילה ולכן נוהגין שלא לאכול בשר ביום לכתם לבית הטבילה מפני שהבשר נכנס בין השיניים יותר משאר אוכל וחוששין שמא לא ינקום יפה ובשבת ויו"ט דמוכרחים לאכול בשר יזהרו לנקות יפה יפה ותזהר כל יום הטבילה שלא לעסוק בבצק וכיוצא בדברים הנדבקים שאינם עוברים מן הגוף בנקל וער"ש ועריו"ט שמוכרחת לעסוק בזה תזהר לרחוץ יפה אחר כל עסק ותשים דעתה על זה ותזהר שלא לאכול בין חפיפה לטבילה שום מאכל כלל.

אות ז

אם שכחה להעביר שער של מקום ערוה וטבלה אם כבר רחצה אותו מקום היטב קודם טבילה ולא נשאר שום זיעה ושום דיבוק בשערות אינו חוצץ בדיעבד ועיין שיו"ב סק"ב.

אות ח

אשה שיש לה שן תותבת של עצם או של כסף שמעמידין אותו במקום השן שנפל ממנה כדי שלא תתגנה העליתי בסה"ק רב פעלים דאם אין דרכה להסירו לפעמים כדי לנקותו

אינו חוצץ ויכולה לכתחילה לטבול בעודו עליה אבל אם דרכה לפעמים להסירו כדי לנקותו נכון להסירו קודם טבילה כמו שכתוב הרב מאורי אש יוד סי' ע"ה וע"ו ורק אי איכא טרחה גדולה בהסרתו שצריכה לילך אצל האומן להסירו לה מפני שהוא קבוע בחוט כסף וצריך אומן להסירו ולהחזירו ויש לה בושה בדבר זה שתתפרסם טבילתה יש לסמוך על סברת המתירים לטבול בשן זה בכל גוונא ואין לחוש לסברת הגאון שואל ומשיב קמא ח"ג סי' כ"ז שאסר וחלק על המתיר וכאשר הארכתי בס"ד בסה"ק רנז, ודחיתי כל ראיות שלו ועוד הבאתי שם דבריו בשואל ומשיב תניניא ח"ג סוף סי'ק"ח שנראה שחזר בו הרב מסברתו הנז' שהתיר שם בעינים אע"פ שלפעמים מסירה אותה יע"ש.

אות ט

אשה שהתיר לה הרופא עופרת בתוך נקב השן שלה לרפואתה אף על פי דהרב חכמת אדם ס"ל דהוי חציצה ופירש טעמו בבינת אדם אות י"ב הנה יש להשיג על ראיות שלו והעיקר כהגאון שואל ומשיב תניניא ח"ג סי' ק"ח דפליג על חכ"א והתיר בזה יע"ש וכן בספר חוקי דעת כתב דהמאיר נתיבים למהרש"ך החליט להתיר יע"ש וכן הרב נחל אשכול חיבור על ספר האשכול בהלכות מקואות סי' ס"ה אות ואו האריך להתיר בה יע"ש ועל כל העליתי בס"ד בתשובה בסה"ק רב פעלים לסמוך על המתירין ובפרט שהוא מדי דרבנן.

אות י

אשה שיש לה חולי אזן והרופא אמר אם יכנסו המים באזנה יזיק לה מאד העליתי בסה"ק רב פעלים דאין לעשות תקנה לעצמה להניח צמר גפן באזנה כדי שלא יכנסו המים כי בז הוי חציצה אלא תעשה כאופן שעשה הרב שיבת ציון ז"ל סי' מ"ב שתדד חברתה עמה למקוה ותעמוד רחוק ממנה ותטביל חברתה את ידה במקוה ואח"כ תתחוב חברתה את אצבעה באזני האשה הזאת ותזהר שלא תתחוב בחוזק אלא ברפיון קצת אבל היא עצמה לא תניח אצבעה באזנה כי א"א להגביה ידיה בשעת טבילה.

אות יא

צריכה להזהר לעשות החפיפה ביום השביעי סמוך לטבילה וקודם החפיפה תחתוך צפרני ידיה ורגליה ותסיר שער בית השחי וערוה בכל אופן שיהיה הן ע"י חוט הן ע"י תער הן ע"י סם באופן שתסיר כל השער כולו מעיקרו ואח"כ תעסוק בחפיפה וכך היא תרחץ ראשה במים חים ואפילו בפושרין או חי חמה סגי ותסרק שער ראשה במסרק היטב שלא יהיו השערות דבוקין ומקושרין והסריקה תהיה בשעת רחיצה בחמין שבזה יהיה השער מנוקה היטב ואח"כ תרחוץ בחמין שערי ריסי עיניה ותשפשף בידיה להפריד השערות של ריסי

עיניה שלא יהיו נדבקיין ומקושרין ובפרט אשה שיש לה מיחוש בריסי עיניה שדרכם להיות דבוקים זע"ז שצריכה לשים לבה על נקיון שלהם היטב ותזהר שלא יהיה לפלוף בעיניה הן בפנים הן מבחוץ אפילו לח ואח"כ תרחוץ כל גופה בחמין ותשטוף בשעת חפיפה גופה ושערה ותסיר כל לחלוחי צואה שעל בשרה שהם מחמת זיעה וגם תרחוץ היטב בין אצבעות רגליה מן האבק שנדבק שם ותנקם יפה בין כל אצבע ואצבע ולא תשכח אחת מהם ותעיין היטב ותבדוק בכל גופה בכל מקום שאפשר לה לבדוק שלא יהיה עליה דבר חוצץ וכן לפעמים יש מיני כנים מתים דבוקים בשער ותשגיח היטב עליהם להסירם וכן צריכה להסיר הצואה מתוך החוטם בפנים מה שאפשר אבל מה שהוא למעלה בתוך החוטם לא חייץ וכן צריכה להסיר צואת האוזן ולנקותה יפה ויש נשים שדרכן לשפשף ראשם בטיט שקורין בערבי טי"ן כאו"א כדי לנקותו היטב ומכח השפשוף בטיט זה יכנס מן הטיט בתוך האוזן וידבק שם במקום שהוא נראה לכל לכן צריך שתשים לב לרחוץ אזניה במים חמין אחר השפשוף שמא נשאר שם מן הטיט הזה

אות יב

אע"פ שסרקה וחפפה בביתה תשא מסרק עמה לבית הטבילה ותסרוק שם קודם טבילה ואע"פ שחפפה כראוי ועיינה גופה כראוי בשעת חפיפה עכ"ז אחר שתפשוט חלוקה לטבול בעודה עומדת על שפת המקוה צריכה לעיין ולבדוק גופה בכל מקום שאפשר לראות וגם תמשמש בידיה ובראש וגבה לבדוק אם יש שם דבר חוצץ ועיין ובדיקה זו היא מדאורייתא ולכן צריך להזהר בה מאד שלא תשכחנה.

אות יג

חל טבילתה בליל מוצאי שבת שא"א לה לחוף ביום תחוף בערב שבת ותחזור במוצאי שבת לחוף ולסרוק מעט בחמין וכן אם חל טבילתה במוצאי יו"ט וכן אם חל יו"ט ביום ה"א וא"ו וחלה טבילתה במוצאי שבת תחוף ביום ד' שההוא ערב יו"ט ותקשור שערותיה ותשמרם שלא יתבלבלו ותזהר באותם הימים שבין חפיפה לטבילה שלא ידבק בה מאומה מן מאכל ומשקה שדרכן להדבק בבשר ואם היא עקרת הבית וצריכה לעסוק בידיה וליגע בדברים הנדבקים תרחוץ ידיה אחר כל פעם שעוסקת ובליל טבילתה אם הוא חוה"מ תעשה חמין ותרחוץ ותסרוק קודם טבילה ואם הוא שבת אחר יו"ט תעיין היטב ותבדוק גופה ושערות ראשה שלא יהא דבר חוצץ ותדיח בית הסתרים במים חמין שהוחמו ביו"ט אבל לא תרחוץ כל גופה, ותנקה שיניה קודם טבילה שלא ישאר בשר ולא שום פירורין ותטבול;

אות יד

צריך לעמוד על גבה יהודית גדולה בת י"ב שנה ויום אחד בשעה שטובלת כדי שתראה שלא ישאר שער אחד משערות ראשה צף על פני המים ואם יש ספק שמא נשאר משהו בחוץ אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה ולא תאחוז בה חברתה בשעת טבילה ובשעת הדחק שצריכה לכך אז חברתה תטבול ידה תחלה במקוה ותאחז בה ברפיון.

אות טו

לא תטבול בקומה זקופה מפני שיש מקומות אשר מסתרים בה ע"י כך ואל תשחה הרבה עד שידבקו דתריה זה בזה אלא שוחה מעט עד שתחת דדיה יהיה נראה כדרך שנראה בשעה שמניקה את בנה ואינה צריכה להרחיק ירכותיה זו מזו יותר מדאי וגם לא להרחיק זרועותיה מהגוף יותר מדאי ויהיו כדרך שהם בעת הילוכה.

אות טז

אינה צריכה לפתוח פיה כדי שיכנסו המים ולא תקפוץ אותו יותר מדאי אלא תשיק שפתותיה זו לזו דיבוק בינוני ואף על פי דאם קרצה שפתותיה לא עלתה לה טבילה כמו שכתוב בסעיף כ"ז מכל מקום אם קרצה שיניה לא הוי חציצה כמו שכתוב פ"ת סע"ק י"ג בשם חמודי דניאל ולא תעצים עיניה ביותר דע"כ נעשים קמטים למטה וגם לא תפתח עינה ביותר דנעשים קמטי למעלה אלא תסגרם ברפיון.

אות יז

לא תטבול ביום ואפילו אם טובלת ביום השמיני ורק היכא דאיכא אונס גמור שאינה יכולה לטבול בלילה תטבול ביום השמיני אבל ביום השביעי לא תטבול בשום אופן והכלות בטבילה ראשונה שטובלין קודם החופה שא"ל לטבול בלילה טובין ביום השמיני ובשעת הדחק כגון דאם יתאחרו עוד תהיה הביאה סמוך לוסתה או שיש להם הכרח אחר מותר שתטבול הכלה טבילה הראשונה שקודם החופה שעדיין לא הלכה אצל בעלה ביום השביעי די ש לסמוך על המתירים בזה כי רבים המה וכמו שכתוב בסה"ק מקבציאל ומה שהתרנו לטבול ביום השביעי זה אינו אלא לכלה בטבילה הראשונה דוקא.

אות יח

לא תעמוד על שום דבר המקבל טומאה בשעת טבילה לכן אם המקוה עמוק הרבה אין מבייאן כלי וכופן אותו על גביו כדי שתעמוד עליו אלא מסדרים אבנים גדולות זעג" ועומדת עליהן ובמקום שנהגו לשפוך עליה מים אחר הטבילה ביציאתה מן המקוה בעוד רגליה במים לחמם גופה אין למחות בהם ופה עירנו בגדא"ד נוהגים היתר בזה ויש מקומות שעושין מאכינה אצל המקוה לחמם המים שבו כדי שתטבול בחמין ממש והנה אף על פי

דיש הרבה גדולים מתירים בכך מכל מקום מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו פסק כדעת המחמירין משום גזרת מרחצאות והארכת בזה בתשובה בסה"ק רב פעלים אמנם אח"כ פסקתי להתיר דבר זה בעירנו ע"פ דברי הרי"ף ז"ל בספרו נבחר מכסף סי' י"ז שכתב שם עדות מגדולי הדור שגם מר"ן "ל עשה מעשה לחמם המקוה הפך ממה שכתב בש"ע סי' ר"א סעיף ע"ה יע"ש וכתב לי ידידנו הרה"ג מהר"א מני נר"ו על מנהג עה"ק ירושלים תוב"ב דהאשכנזים הי"ו אפילו בימי הקיץ מחממין המקוה להנשים כי חוששים פן מחמת הקור אינם טובלים כראוי והספרדים הי"ו כשטובין במקוה אשר בתוך המרחץ שאינו כ"כ קר מחמת הבל המרחץ טובלין בצונן אכן לפעמים שבית המרחץ סגור או ביוקר הולכים לטבול במקוה של האשכנזים שהוא חם עכ"ד נר"ו.

אות יט

אף על פי דכתב מר"ן ז"ל לברך על הטבילה קודם שתטבול המנהג פשוט כמו שכתוב מור"ם ז"ל שתטבול תחילה טבילה אחת בלא ברכה ואח"כ בעודה במים תברך אבק"ו על הטבילה ואחר הברכה תטבול שנית ותשגיח יפה בטבילה שניה זו שתהיה כהוגן כדת וכהלכה ופה עירנו בגדא"ד יע"א נוהגים הנשים לטבול אחר הברכה ג"פ ויפה עושין שבזה יוצאין ידי חששות הנזכרים בעינים ובפה ובשחיית הגוף וכיוצא שאם לא נעשית יפה באחת תעלה יפה בשנית או בשלישית וטוב להניח וסדר על ראשה בשעת הברכה ותסיר אותו חברתה מעליה אחר הברכה ותטבול וטוב לומר פסוק ויהי נועם וכו' קודם הברכה.

אות כ

צריך שתהיה האשה צנועה להסתיר טבילתה מבני אדם ומי שאינה צנועה בכך עליה נאמר שוכב עם בהמה ואם בעלה בעיר מצוה לאשה שתטבול בזמנה ואין לבטל לילה אחת מן פו"ר צא ולמד מיהושע ע"ה והמאחרת טבילתה כדי לצער את בעלה עונשה גדול מאוד ועיין חתם סופר יו"ד סי' ק"ע וקצ"ו ואם אין בעלה בעיר והגיע זמן טבילתה לא תטבול ואם יש לה הכרח לטבול מחמת איזה סיבה כתב שבות יעקב ז"ל ח"ג סי' ט"ז דמנהגם שתניח בלילה אצלה במטתה תינוק וגם תניח תחת הכרים סכין א' יע"ש ונסתפקתי אם מנהגם זה הוא אפילו אם בעלה בעיר ורק אותה לילה ישן בבית אחר וכן אם נתאחר לבא אחר ב' וג' לילות אם צריכה לעשות כן בכל לילה או דוקא בלילה ראשונה ומן הספק החושש לזה יעשה בכל גוונא והבוטח בה' חסד יסובבנו.

אמר המחבר יש לצרף עם הלכות אלו קצת הלכות חלה המוטלת ג"כ על האשה כי כשם שאשה צריכה להזהר הרבה בהלכות נדה כך צריכה להזהר בהלכות חלה.

הלכות הפרשת חלה

אות א

שיעור עיסה שתתחייב בחלה היא שבע מאות ושבעה ושבעים דרה"ם שכך עולה חשבון מ"ג ביצים וחומש ביצה שהוא שיעור עיסה החייבת בחלה וכמו שכתוב הרה"ג הרח"ף ז"ל בחיים לראש דף ק"י ע"א יע"ש.

אות ב

קודם שתפריש תברך אקב"ו להפריש חלה תרומה ואח"כ תאמר הרי זו חלה וכאשר כתבתי בס"ד בהלכות שבת הגדול בהלכות שנה הראשונה.

אות ג

בזה"ז דחלה לשריפה אזלא אין לה שיעור ומפרישים דבר מועט ברם רבינו האר"י זלה"ה ס"ל גם בזה"ז ידקדקו להפריש אחד מן מ"ח וכנז' בשער טעמי המצות שלח לך יע"ש וכתב רבינו חיד"א ז"ל בברכ"י שלא ראה ולא שמע שום חסיד נוהג בזה ע"ש ובסה"ק מקבציאל כתבתי כיון דרבינו הגדול אמר כן טוב שיעשה האדם פעם אחת בשנה כי דברי רבינו האר"י ז"ל ויעשה זאת האיש בעצמו לקיים פעם אחת הפרש חלה בידו ודבר בעתו מה טוב להוסיף זכות על זכיותיו קודם יוה"כ.

אות ד

העושה עיסה כדי לבשלה או לטגנה מפרישין ממנה חלה בלא ברכה ואם רוצין לאפות קצת ממנה מפרישין בברכה והלש עיסה בחלב בלבד בלא מים יש פלוגתא לכן יפריש בלא רכה ועיין לבוש ה' פסח סי' תס"ב ס"ו.

אות ה

אם בחו"ל שכח להפריש חלה בערב שבת אוכלין בשבת ומשיירין ככר או חציו כדי להפריש ממנו חלה בחול וישאר ממנו דבעינן שיהא שיירה ניכרין ובארץ ישראל ששכחו להפריש יאכלו רוב הפת בבלי דעת יפריש מהמותר על הכל גם על מה שאכל לתקן מה שאפשר דבדיעבד מפריש שלא מן המוקף וכמו שכתוב רבינו חיד"א בברכ"י סי' שכ"ג יע"ש.

אות ו

יש נשים שדרכן ללוש שני עיסות א' בלילתא עבה שאופי אותה מיני מזונות וא' בלילתא רכה שאופין אותה ככרות לחם ותבא בעלת הבית ותפריש חלה מאחת מהם ותברך ואחר שעה תבא ותפריש מן השנית ותברך ה"ז אסור דהא ברכה שאינה צריכה שצריכה להפריש משניהם ביחד בברכה ועיין תבואת שור סי' י"ט סע"ק ט"ז ולבושי שרד בחדושי דינים ליו"ד אות קי"ט אך אם בעלת הבית מזמנת אשה אחרת להפריש מן החלה השנית ולברך יש לצדד דפנים חדשות באו לכאן ומדברי הרב מחוקק יאודה הלכות פסח סי' תל"ב בחוקי דעת סע"ק ג' משמע דאריך למעבד הכי יע"ש אך נ"ל דאין לסמוך על זה ויש לחוש גם בכה"ג לברכה שאינה צריכה כיון דעיסה השנית היתה לפני בעלת הבית בעת שברכה על האחת ואפילו אם תעשה באופן זה דתחלה תעשה את חברתה שליח להפריש מן הרכה בלבד ואח"כ היא תבא ותפריש מן העבה ג"כ יש לחוש לכן גם בכה"ג הברכה היא אחת.

פרשת תזריע

הלכות טרפיות גיד הנשה אותו ואת בנו

פתיחה

ואם בעיניו עמד הנתק ושער שחור צמח בו נרפה הנתק טהור הוא וטיהרו הכהן

י"ל הלשון כפול דדי לומר טהור הוא או יאמר וטיהרו הכהן בלבד ונ"ל בס"ד דרמז הכתוב לפי דרכו דאל יחשוב אדם כל מי שרוצה לגשת אל הקדושה והטהרה הפתח פתוח לפניו אלא באמת רק מי שהוא שורשו טהור שיש לו סימן המעיד על שורשו בטהרה הנה זה יכול להיות טהור אע"פ שנטמא אבל מי שאין לו שורש בטהרה א"א לגשת לטהרה להיות טהור ועיין בסה"ק אדרת אליהו בפרשת קדושים המעשה של הרשב"ש ז"ל לז"א טהור הוא וטיהרו הכהן ר"ל אם שורשו טהור אז וטיהרו הכהן עתה שיוכל לקבל טהרה חדש ולכן ארז"ל עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה כי התורה מטהרת ועכו"ם אין לו שורש במקור הטהרה למעלה לכן לא יוכל ליגש אל התורה הקדושה והטהורה אך ישראל ששורשם הוא במקור הטהרה למעלה יכולם לעסוק בתורה לכך נתן השי"ת לישראל אות ברית קודש שהוא אות וסי' להם ששורשם הוא במקור הטהרה כדי שיהיו יכולם לעסוק בתורה לכך אומרים בבהמ"ז על בריתך שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו דתלא זה בזה.

ובזה יובן הכתוב החכם עיני בראשו שהוא שורשו שראוי לחכמת התורה מצד שורשו או עיניו בראשו הוא אות ברית קודש שנקרא ראש הגויה שזה הוא אות וסימן לישראל שהם ראויים לעסוק התורה אבל הכסיל הוא העכו"ם בחשך הולך חושך הוא מקום הטומאה שורשו שם וא"א להיות נכנס למקום טהרה ולכן על לומדי תורה כתיב בתורת ה' חפצו

ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים והיינו כי טבע המים הנמשכין ובאים ממקום גבוה והלכין בצנורות ויורדין למקום נמוך הם חורין ועולין מאליהם בצנורות העומדים בצד הב' עד גדר גובה המקום שבאו משם וכן מצא דבר זה בישראל שעוסקים בתורה שכל אחד יוכל לעלות כפי גובה מקום שורשו שנחצב ממנו ולכן המשיל לבעל תורה כעץ שתול על פלגי מים לומר כי יש בו טבע המים ולכן כתיב בישראל אשריכם זרעי על כל מים ולכן גם התורה עצמה נקראת מים לרומז שהעוסק בה יש בו כהנהגת המים.

ולכן הטל של תחיית המתים יועיל לישראל דוקא יען כי הטל של התחיה יורד ממקום גבוה ועליון שהוא מקום החיים ולכן ישראל ששרשם במקום החיים יהיה להם הטל כמו צינור שיעלו בו הנפשות שבקבר עד מקום החיים לקבל חיות משם להחיות בו הגופים שבקבר כטבע המים שהם עולים בצינור עד מקום שבאו ממנו ובזה יבן הפסוק באיוב כ"ט שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי ר"ל שרשי פתוח לנגדי אלי מים כדמיון המים שיכולים לעלות מאליהן עד גובה מקום שורשן כן אנכי אוכל לעלות עד גובה מקום שורשי ולכך טל של התחיה ילין בקצירי שיעלני עד מקום העליון ששם מקור החיים לקבל חיות משם.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד רמז הכתוב החכם עיני בראשו וכו' כי החכמה והשכל הם בראש האדם ואם האדם לא יקשר יחבר עין הריאות שלו בחכמה והשכל שבראשו לא ידע איך יעבוד את השי"ת ולא יבין ולא יכיר ולא יבחין בין האסור למותר ובין טוב לרע ולזה אמר החכם עיניו בראשו ר"ל עיניו קשורה ודבוקה בחכמה והשכל שבראשו שבזה ידע מה האסור ומה המותר והכסיל שאינו מחבר עיניו ובראשו הנה הוא כהולך בחשך דאם יש גבשושיות נתקל בה ואם גומה נופל בתוכה כן זה יזדמן לפניו דברים האסורים מן התורה או מד"ס ונכשל בהם כי אין מבין בין אסור למותר ובי רע לטוב.

על כן מצוה על כל חכם להודיע להמון העם יסודי ושורשי ההלכות באיסורי תורה וד"ס שאם יזדמן דבר לפני השומע יבא לבית הספק וישאל להמורה ואם אינו יודע שורש דבר איך יסתפק כדי שיבא לידי שאלה והנה נודע רוב דברים שהם עניני אכילה מסורים ביד הנשים ואם אין להם ידיעה כלל איך יסתפקו כדי שישאלו ולדוגמה אבוא להעיר בזה הלא תראה שדיני טרפיות רבו מאד ואיסורם חמר מאד אך אבל טרפיות השייכים לעופות אין השגחת שוחטי מתא עליהם כי אחר שחיטה נמסרים העופות שלמים לנשים או למשרתים והם פותחין ורואין מה שיש בתוך העופות ואם הם פתאים לגמרי ואין יודעים שורש המותר והאסור נמצא הם נכשים בטרפיות ומאכילים אותם לבני הבית כי עינים להם ולא יראו מחמת חסרון ידיעה על כן כל איש חכם בעירו ובמקומו צריך שיודיע להמון העם ראשי פרקים מהלכות טרפיות השייכים לעופות כדי שישומו לב וידעו במה להסתפק

כאשר יראו איזה שינוי לפנייהם ויבואו לשאול פי המורה ויורה להם המעשה אשר יעשון להלכה.

אות א

קי"ל כל אבר שאם ניקב טריפה והוא הדין אם ניטל או חסר ולכן העליתי בתשובה בסה"ק רב פעלים באשה שפתחה התרנגולת ולא מצאה הקורקבן ואומרת שבריא לה שלא נמצא בה קורקבן ואין לה לתלות בחתול הרי זו טריפה בודאי ואין לומר איך תהיה מציאות כזו שתהיה חסירה הקורקבן מתחלה אלא מטרפין לה ושם הבאתי דברי הגאון חכם צבי ז"ל בסי' י' ע"ד שהתיר במעשה שהיה שהיתה חסרת הלב באומרו שא"א להיות בלא לב ולכן נתלה שהיה ונאבד כשפתחה התרנגולת ע"י החול וכיוצא וזו שפתחה ולא הרגישה וחלקו עלי כמה גדולים ודחו הוראתו זאת בנאבד להתיר אלא כל היכא דלא חזו בה לב טריפה ואין לתמוה על המציאות שהיא נגד הטבע.

אות ב

הכבד של עוף נחלק לשני חלקים אחד גדול ואחד קטן וחלק הקטן אילו ניטל כולו כשר כל זמן שחלק הגדול קיים והוא בריא ושלם אמנם חלק הגדול אם ניטל או נרקב מקום המרה מקום שהיא תלויה בו טריפה ועיין באחרונים סי' מ"א.

והנה הכבד יש בו ענינים הרבה שמטרפים והוא כי לפעמים ימצא הכבד יבש שנפרך בצפורן ויש בזה כמה חלוקי דינים בשיעור היובש ובמה נדע דבר זה וכן ג"כ יש חילוקים במקומות היובש גם עוד ימצא לפעמים שנימוק הכבד דהיינו שדם יוצא מבשר הכבד שנימוק והיה לדם וגם ימצא שיהיה הכבד קשה כאבן ובכל אלו המקריים יש חלוקי דינים כתובים בש"ע ובפוסקים על כן בני הבית כאשר יראו דבר מדברים אלו יביאוהו להמורה לשאל את פיו ואפילו בשאר שינוים שאין מטרפין כגון שהכבד נפוח או התליע ישאלו להמורה וכן נמי עוד אם מצאו מחט בכבד בין גדולה בין קטנה טריפה וצריך ג"כ שיביאו להמורה ויראה ואז הוא יאסור את האסור ויתיר את המותר.

אות ג

אם פתחו התרנגולת או שאר עוף וראו שחסרה המרה אז קורע הכבד שתי וערב וטועם בלשונו ואם טעם מר כשרה והא דבעין לקרוע הכבד היינו לכתחילה אבל בדיעבד אם לא קרעו הכבד אלא רק טעמו הכבד מבחוץ וצאו בו טעם מר כשרה ואם קרעוהו שתי וערב ולא טעמו מרירות אז יקרע כל הסמפונות שקורין בערבי עו"ק ואם מצא בתוכם טועם מר כשירה ועיין בינת אדם שער או"ה סי' ש"ז בסופו וכן אם טעמו את בני מעים שקורין

בערבי מצארי"ן ומצאו טעם מר כשרה וכן הוא הדין אם טעמו הקורקבן שקורין בערבי גאנצ"י והיה מר כלענה כשרה וכן הוא הדין אם טעמו הטחול והיה מר דכשרה אבל אם טעמו בחלל הגוף ומצאו בו טעם מר לא מהני להכשיר דלא אמרו אלא במקומות הסמוכים למרה כגון קורקבן וטחול ובני מעים דמתא דשכיחא היא שתשפך המרה עליהם אבל לא בשאר מקומות ועיין שבט יאודה וכשהתרנגולת שמנה או המרה שלה קטנה ומכוסה בשומן ולפעמים תהיה קטנה כטיפת זבוב וגוון שלה ירוק אצפ"ר שדומה לצואת העוף ולפעמים ירוק ככרתי צריך בקיאות למצא אותה מחמת קוטנה והיא מכוסה בשומן או מכוסה בתוך עור"ק אחד דהיינו סמפון שבכבד ולפעמים נמצא בסוף הבני מעיים על כן בני הבית אם לא מצאו המרה יביא התרנגולת לפני המורה ויבדוק יחפש יצא.

אות ד

הנשים נאמנות בטעימת הכבד ולכן ולכן אם בני הבית ראו שלא נמצאת המרה ואשה אחת אומרת דטעמה הכבד ומצאה בו טעם מר נאמנת וכשרה.

אות ה

אם חסרה המרה ובדקו כל המקומות ולא מצאו טעם מר והטריפו התרנגולת אז לא מבעיא דנאסרו הבצים שנמצאו בתוכה אלא גם הביצים שנולדו ממנה קודם שחיטה אסורות ואם נתערבו הבצים שנולדו ממנה קודם שחיטה עם בצים כשרים יש להכשיר התערובת ואף על פי דיש חולקים ואוסרים התערובת יש לסמוך על המקילים והמחמיר תבא עליו ברכה וכל זה הוא אם לא מצאו אפילו כיס ריקן של המרה וגם לא רושם שלו אבל אם היה כיס ריקם או דניכר רושם שלו ורק שלא טעמו טעם מר בכבד ולכך הטריפוה אין לאסור אלא ביצים הנמצאים בתוכה אבל ביצים שילדה קודם שחטה יש להתיר ועיין מח"בר ותורת זבח.

אות ו

מצאו שתי מרות טריפה אפיו מרוחקות זו מזו ואם מצאו מרה אחת נראית כשתים יביאו אותה למורה ויבדוק ויראה אם שופכות זו לזו אחת היא וכשרה ואם לאו טריפה.

אות ז

הצבי אין לו מרה בכבד אלה יש לו מרה למטה סמוך לזנבו ואם לא נמצא בו מרה כלל או אם נקבה המרה שלו או שיש לו שתי מרות טריפה ואם לא נמצאת סמוך לזנב ונמצאת בכבד כשרה אבל אם לא נמצאת בו מרה כלל וטעמו הכבד ומצאו מר לא מהני וטריפה ולא עוד אלא אפילו אם טעמו בזנב או סמוך לזנב וטעמו מר לא מהני ואפילו די"א מני

ראוי להחמיר דאין בידינו להכריע בזה ויש מיני עופות שאין להם מרה כלל ואין לאוסרן דכך הוא ברייתן.

אות ח

הטחול אף על פי דשל בהמה אם ניקב טריפה מכל מקום טחול של עוף אם ניקב כשר וכן אם כל הטחול של העוף לקוי כשר והוא הדין אם נמצא שני טחולים בעוף כשר אך החיה דינה כבהמה ועיין כנה"ג הגהת ב"י אות י"ד.

אות ט

העוף אין לו כיס השתן ואם נמצאת תרנגולת בטנה צבה וקרעוה אחר שחיטה ויצאו ממנה מים זכים יש לבדוק במעים וריאה ובכל אברים שהנקב פוסל בהם ואם לא נמצא ריעותא יש להתיר בהפ"מ ומכל מקום יש חשש חולי לאכול ממנה וכנז' באחרונים לכן שומר נפשו ירחק מזה.

אות י

אם יצאו מעיה דהיינו הדקין שקורין בערבית מצארין דרך נקב בית הרעי ושחטה בעודן בחוץ טריפה ולא עוד אלא אפילו אם יצאו והוחזרו מאליהן ג"כ טריפה כי כיון דהמקום צר חיישין שמא נתהפכו מסדרן וצריך להזהיר העם בזה כי הוא דבר המצוי בתרנגולים והשוחט לא ירגיש בזה קודם שחיטה ועוד דאם יצאו וחזרו מאליהן דטריפה איך ידע בזה השוחט ורק בני הבית יודעים אם נעשה בה כך אם לאו ואם ידעו דנעשה בה כך דטריפה לא יכרו אותה לגוי שמא ימכרה לישראל אא"כ יודע בבירור שהגוי ישחטנה לעצמו מיהו כ"ז אינו אלא אם יצאו הדקין אבל אם יצאה האם שהיא הכרכשתא שמטלת משם הביצים כשרה וגם מותר להחזירה בידיים כי יציאתה אינה מזקת כלל ועיין קומץ ועשרון ס"ק א' וב'.

אות יא

התרנגולים המסורסים אם דר בני העיר לסרס אמרינן מסתמה המתעסק בזה הוא בקי במלאכה זו ואינו נוגע בבני מעים וכשרים הן וכנז' באחרונים וכן נוהגים פה עירנו בגדא"ד יע"א דאוכלים תרנגולים המסורסים הבאים מן הערביים דבקיאים בסירוס ואין עושין נזק.

אות יב

לפעמים ימצא בבטן התרנגולים כיס קטן מלא מורסא או דם קרוש וכן לפעמים ימצא תלוי בדקין כמו דד קטן כאשר יזדמנו שינויים אלו אצל בעלת הבית תביאם לפני המורה ויראה כי לפעמים ימצא בתוך הכיס או הדד שרי מחטים וכיוצא.

אות יג

הקורקבן שקורין בערבי גאנצ"י ימצא בתוכה לפעמים מחטים קטנים שקורין אבר"י ולפעמים נוקבת הקורקבן מעבר לעבר ולפעמים אין נוקבין אלא רק בשר הקורקבן לכך צריך להביאו לפני המורה גם ימצא בכרס הבהמה מחטין תחובין בכרס או בקיבה שקורין בערבי שגדאנ"א וגם זה יביאו לפני המורה וידיע להם הדי ואם השליכו פרש הכרס ושטפוהו במים וכשבאו לנקותו בסכין משירי הפרש ראו עובר בגרירתם מעט עם הפרש יש לאסור בזה אע"פ שלא מצאוהו תחוב בכרס משום דאם לא היה בחלל הכרס עם הפרש היה יצא ועבר בתחילה עם הפרש ועיין ערך השלחן ותורת זבח.

אות יד

גיד הנשה אינו אסור אלא באכילה אבל בהנאה מותר ולכן מותר להאכילו לעופות או ליתנו לגוי מיהו כתב הרב אספקלריא המאירה בביאור הזוהר פרשת וישלח בשם ז"ח וז"ל מנהג יפה הוא בישראל כשמסירין גיד הנשה שזורקין ומדבקין אותו בקורות או ביקרות הבית להראות לסטרא אחרא שהוא שלם וקיים וזה גורם שמתחזקים העשירים לעשות סמכין לאורייתא ונ"ל דהיינו טעמא נמי שמנהג בישראל להדביק בקורות ובקירות הבית עינוניתא דורדא שמונה בכיס עכ"ל בד כ"ד ולא ביאר הרב טעמו דמדמי עינוניתא דורדא לגיד הנשה ועיין והר פינחס דף רל"א ודף רל"ד בסוד היותרת שעל הכבד ע"ש והנה מור"ם ז"ל בסי' ס"ה הביא המנהג להשליך עינוניתא דורדא ולא לאכלה ועיין כנה"ג סי' ל"ה הגה"ט אית ז' שהבין הטעם משום מיאוס ובאמת מלשו מור"ס ז"ל נראה דטעם המיאוס קאי על בשר לבן ודק דוקא והנה פה עירנו בגדא"ד נוהגים לאכול עינוניתא דורדא אך זה הוא מאכל ענים פה עירנו ואיך שיהיה בגיד הנשה ראוי להזהירם לעשות כמו שכתב הרב ז"ל אבל בעינוניתא דורדא אין להזהירם כלום.

ודע כי פה עירנו נוהגין להשליך כל הושטי ואי אוכלין הושט ונראה דאין בזה משום גדר איסור כלל אלא רק הוא משום דגרעי נינהו ואין בהם טעם בשר לכך משליכים אותם ועין שבת דף קכ"ב ונדריים דף נ"ב יע"ש.

אות טו

כל עוף ובהמה אם ישחטו אחרת לפני תצטמק ריאה שלה מחמת הפחד וקי"ל ריאה שצמקה כולה ואפילו רובה אם מחמת בני אדם שהפחידוה כגון ששחטו אחרת לפני וכיוצא בזה ה"ז טריפה ועל כן בעיר גדולה שבאים בני אדם הרבה בת אחת ובידם תרנגולים והשוחט שוחט לפניהם תרנגולים לא אריך למעבד הכי לעמוד אצל השוחט ששוחט והם אוחזים תרנגולים חיים בידם די ש בזה חשש צמוק הריאה וגם צער בע"ח אלא צריך שיתרחקו מעט מאצל השוחט באופן שלא יראו התרנגולים שבידם השחיטה.

אות טז

כל אפרוח עוף שנולד אסור לשחטו ולאכלו כי אם עד שיגדלו הכנפיים דהיינו נוצה שעל גופו שיש לה קנים וכנז' בפוסקים ב"ד ס' ט"ו ואם לא גדלו הנצוצות ושחטו אף על פי דהרב פר"ת ז"ל סע"ק א' מתיר בדיעבד יש אוסרין ונכון להחמיר כסברתם.

אות יז

ולד של בהמה אף על פי דמרן ז"ל מתיר לשחטו מיד בעת שנולד אם ידוע שכלו לו תשעה חדשים מכל מקום כתבו האחרונים האידנא לא בקאינן בכלו חדשיו ובכולן צריך להמתין שבעה ימים מעת שנולד ואם עבר ושחטו קודם ז' ימים אסור לאכלו מיהו לא בעינן ז' ימים מעת לעת שאם נולד בסוף היום חשבינן ליום הלידה ליום גמור ואחר ששה ימים מאותו היום שוחטו וכנז' באחרונים ז"ל והישראל שאומר זה בן ח' ימים נאמן אבל הגוי אינו נאמן אפילו מסיח לפי תומו ואין לסמוך בזה"ז על סימנים שכתבי הפוסקים בדבר זה לידע אם הוא בן ח' כי טבע הזמן נשתנה וכנז' באחרונים.

אות יח

אותו ואת בנו אסור לשחוט ביום אחד בין אדם אחד בין שני בני אדם לא שנא האם ואח"כ הבן או הבת לא שנא להפך וכל שהוא כרוך אחריה חזקה שהיא אמו וכ"ש יונק ממנה ואפילו אם האם עז והבת רחל או איפכא אם כרוך אחריה אסור לשחטם ביום אחד ועיין שמלה חדשה ואם לא כרוך אחריה ולא יונק ממנה אע"פ שדומה לתואר האם או כשאר סימנין שבגוף אין חוששין מן הספק ומותר לשחוט וכנז' בפוסקים ואף על פי והדבר ספק אצלינו אם דין אותו ואת בנו נהג בזכרים או אינו נהג היינו דוקא לענין מלקות אבל איסורא איכא לכן אם נוגע לנו בבירור שזה אביו כגון שהיה הזכר שהוא האב עם הנקבה בבית אחד לבדם וברור לנו שנתעברה ממנו אז אסור לשחוט האב והבן ביום אחד אבל אם לא נתברר הדבר באופן זה שהוא אביו אין חוששין ומותר לשחוט אפילו רואין הולד כרוך אחר הזכר.

אות יט

עבר ושחט ביום אחד אף על פי דמך ז"ל סתם להתיר לאכלם בו ביום יש אוסרין לאכול האחרון בו ביום אלא ימתין עד הלילה משום קנס אבל הראשון לא עיד ביה איסורא ויכול לאכלו בו ביום וכתבו האחרונים להחמיר כדברי האוסרים ואפילו ששחט בשוגג מיהו גם לדברי האוסרים אין אסור אלא לשוחט עצמו וכן לבעלים ששחט בשבילם אבל לאחרים מותר ויש מחמירים לאסור גם לאחרים עיין תבואת שור וערך השלחן ויום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה כיצד שחט הראשון בתחילת ליל רביעי לא ישחוט השני עד תחילת ליל חמישי ואם שחט הראשון בסוף יום רביעי קודם בין השמשות שחט השני בתחילת ליל חמישי ואם שחט אחר בין השמשות של ליל חמישי לא ישחוט השני עד ליל ששי ודאי אבל לא ישחוט בבין השמשות דליל ששי דשמא בה"ש הראשון היה לילה ובה"ש משני הוא יום.

אות כ

יש דבר אחד שנכשלין בו רבים ומצוי הוא במדינות אלו שיש ישראלים שיש להם צאן לריוח הגיזה והחלב והילדות שמוסרים אותם לרועה ואין לרועה שותפות בגוף הצאן כלל רק לוקח חלק מן החלב והצמר ואלו הצאן מולידים בכל שנה ויש בה הרבה צאן שמולידים בכורות שהם קודש וצריך להזהירם לעשות תיקון לזה שיעשו שותפות כפי הדין לגוי בגוף הבהמות ואפילו חלק אחד ממאה סגי ליה בזה ועליהם תבא ברכת טוב.

פרשת טהרות

דם האסור באכילה

פתיחה

הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום.

י"ל אחר שכבר קודם שמעון הצדיק שהיה משיירי כנה"ג ועשה שלשה עמודים לקיום העולם בריש פרקין והם תורה עבודה ג"ח מה ראה רשב"ג לחלוק לבחור לו שלשה אחרים ונ"ל בס"ד דידוע הרמב"ם ז"ל חלק הדיבור לחמשה חלקים שהם הא' מצוה בו זה חלק תורה ותפלה ושבח והודאה לשמו יתברך והב' אהוב והוא שייכות מדות הטובות השכליות והג' מותר והוא דבור שצריך לדבר במשא מתן ומסחר והד' נזהר ממנו והוא דיבור שקר וחנופה ורכילות וליצנות וכיוצא והה' נמאס והוא דיבור שיחה בטילה וידוע גוף האדם נקרא עולם קטן כמו שאמרו רז"ל בתיקונים וקיום גוף האדם הוא על הדיבור דכתיב מות וחיים ביד לשון ורשב"ג לא איירי בעולם העיקרי שדיבר בו שמעון הצדיק אלא איירי בגוף האדם שגם זה נקרא בשם עולם בסתם כמו שכתוב רחמנא לר"א בן פדת

ניחא לך דאחרביה לעלמא ופרשו בתקונים הכונה על גופו ז"ש עמידה וקיום של הגו הוא על שלשה חלקים מגו חמשה שהם מצוה ואהוב ומותר שפרטם הרמב"ם ז"ל והדין רמז לחלק הנקרא מצוה בו שהוא אצל האדם בתורת חיוב מן הדין והאמת רמז לחלק הנקרא אהוב שהוא ענין מדות השכליות שגם המה בכלל האמת נחשבים והשלום הוא חלק הנקרא מותר בו שהוא דבור משא מתן שבו ימצא האדם פרנסתו ובזה יהיה שלום ביתו בינו לבין אשתו ובניו דכד שלים חיטי מכדא נקיט ואתי תגרא וכן השלום יהיה בין הגוף והנפש כי הגוף רוצה אכילה ושתיה ומלבוש ואם יהיה האדם עוסק תמיד בתורה שהם עניני הנפש צועק הגוף וקורא תגר על הנפש דאיך יאכל וישתה ויתכסה אם יעסוק רק בצרכי הנפש.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב שלשה המה מטיבי צעד וארבעה המה מטיבי לכת והיינ שלשה המה שלשה חלקי הדבור מטיבי צעד של הגוף שיתקיים על ידם כמו שכתוב רשב"ג וארבעה המה ד' חלקים של פרד"ס מטיבי לכת שעושים לאדם מהלכים בעליית הסולם של הרחוניות והקדושה לעלות מעלה ע"ג מעלה וכמו שכתוב בס"ד ע"פ אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' ההולכים דייקא משא"כ המלאכים הם בסוד עומדים וכמו שכתוב ונתתי לך מהלכים בין העומדין האלה.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הני תלתא דרשב"ג דאיירי על הגוף שהוא עולם קטן והיינו כי קיום האדם ההוא על שלשה שהם צום קול ממון והדין רמז לצום שהוא ענין יסורין ודין שעושה האדם בחומר גופו בעבור עוונותיו והאמת רמז לקול שהוא התורה שהיא נקראת תורת אמת ושלום זה הממון שנותן לצדקה שבזה מרבה שלום בעולם וכמו שכתוב והיה מעשה הצדקה שלום ובזה יובן בס"ד שלשה המה מטיבי צעד הם צום קול ממון מטיבי צעד לגוף שעל ידי שלשה אלה יהיה לו מחילה וסליחה וכפרה על חטאות ועונות ופשעים וכיון דשלשה אלה מחלישים כח החומר שבגוף כי הצום מחליש והתורה נקראת תושיה מתשת כוחו של האדם והצדקה מחסרת ממונו אז ממילא הנפש תוסיף כח כי כפי חלישות וחסרו החומר תוסיף ותגדיל הנפש כח ועצמה וכמו שכתוב בס"ד ע"ף כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ע"ד ולאום מלאום יאמץ ולכן וארבעה המה מטיבי לכת ארבעה הם נפש רוח ונשמה ונשמה לנשמה מטיבי לכת בכח ואון ועצמה ובזה פרשתי בס"ד וקוי ה' יחליפו כח דמה שנחסר כח הגוף מוסיף כח בנפש ועושה חליפין ואין מפסידים כח הגוף הנחסר אלא לוקחים תוספת כח בנפש.

זה הכלל כל מה שיהיה חולשה בכח הגוף החמרי נוסף כח וחוזק בנפש ולכן צוה השי"ת את עמו ישראל לבלתי יאכלו כל דם יען כי הדם מוסיף בחמר האדם עכרירות וגסות שיתעבה ויגדל החומר של הגוף עד שיתקרר להיות כחומר הבהמה וכמו שכתוב הרמב"ן

ז"ל ובזה יגיע קלקול גדול לנפש דמלבד שלא תוסיף כח בזכות ורוחנית שלה אלא גם היא תתעבה ותתגשם ותהיה קרוב לנפש הבהמית ולכך נזהרנו מלאכול דם.

אות א

כל דם בהמה וחיה ועוף וכן דם שליל אסור מן התורה אבל דם גדים וחגבים מותר מן התורה ואסרו חז"ל משום מראית העין ואם יש בו היכר קשקשים מותר וכן דם האדם מותר מן התורה ואסרו חז"ל אם פירש משום מראית העין לפיכך אם נשך הככר בשיניו ויצא דם ונתלכלך הככר צריך לגררו כדי שיאכל הככר אבל דם שעודנו בין השיניים מוצאו ואינו חושש וכן הוא הדין אם אצבעו מטפטף דם ממנה יוכל להניח אצבעו בפיו אם הדם מטפטף להדיח שניכר שהוא מטפטף מאצבעו אבל אם נפסק הטפטוף ונשאר האצבע מלולך בדם אסור להניח בפיו משום מראית העין.

אות ב

בהמה וחיה ועוף דם הנפש בכרת הנפש בכרת אבל דם האיברים בלא תעשה והיינו אם יצא לחוץ או נפרד באבר או שנתעורר לצאת ונבלע במקום אחד אבל אם הדם עודנו בבשר ולא פירש ולא נפרד שם הרי זה מותר לפיכך מותר לאכול בשר חי ובלבד שידיחנו מן דם שמלולך בו ובלבד שלא יהיה באותו בשר חוטין שיש בהם דם.

אות ג

נפרד הדם בבשר מחמת מכה צריך לחתכו כמה קרעים ומולחו כדינו ומבשלו ואם רוצה לצלותו מותר בלא חתוך ומליחה דנורא משאב שאיב הדם.

אות ד

יש כמה חוטין בבשר שיש בהם דם שצריך לחתכן ופה עירנו בגדא"ד יע"א הגם שנוהגין להוציא כל החוטין אף בחלק פנים של הבהמה אפ"ה נוהגים לשבר כל העצמות ואין מניחין עצם שלם גם פה עירנו בגדא"ד נוהגין לחתוך ראש הכנף בעוף קודם מליחה כדי שדרך שם יוצא הדם על ידי מליחה.

אות ה

נמצא טיפת דם בביצה בין בחלבון בין בחלמון נהגו שלמים וכן רבים לאסור ואף על פי דמרן ז"ל לא אסר אלא בחלמון אבל בחלבון פסק זורק הדם ואוכל השאר ראוי לאסור בכל גוונא וכן נוהגים פה עירנו בגדא"ד וגם בביצה בת יומא אם נמצא דם אסורה דלא פלוג

רבנן והיכא דנמצא דם בביצה שבמעיי התרנוגלות י"א דזורק דם ואוכל השאר ומיה נכון להחמיר בה כדין ביצה בת יומא ועיין מחב"ר ס"ק יו"ד.

ודע דאע"פ שאמרנו לאסור הביצה שנמצא בה דם בין בחלמון בין בחלבון כמו שכתוב מור"ם ז"ל בהגה"ה מכל מקום בשעת הדחק או בהפסק מרובה יש לסמוך על המתירים בנמצא בחלבון חוץ לקשר ולא נתפשט כלל ועיין ערך השלחן והנה ענין הקשר הוא ידוע שיש לחלבון קשר בראש החד והוא דבר שנתפס מזרע הזכר ניכר לעין שנראה שהוא מקושר יותר משאר חלבון והוא דבר מועט קשור כמו חוטים וגם בחלמון יש ג"כ קשר והוא בדמות כתר עגול במלא רוחב עדשה גדולה ולדעת הגאונים יצירת האפרוח מן החלמון ולכן מחמירין בחלמון טפי וכן סברן מר"ן ז"ל אך הרא"ה ורקח ס"ל יצירת האפרוח מן החלבון לכן מחמירין בחלבון טפי ולא קי"ל כוותיהו.

אות ו

הנותנים ביצים על כסוי הקדרה כדי להצטמק ונמצא דם באחת מהם מותר החמין שבקדרה ואינו נאסר מכח הביצים.

אות ז

ביצים מוזרות שנפסדו מחמת שהתרנוגלות ישבה עליהם אם אין האדם נמנע לאכלם משום אסטניסות הרי הם מותרים ובלבד שיזרוק דם ודוקא בידוע דספנא מארעא ופה עירנו בגדא"ד נוהגים שלא לאכול ביצים מוזרות חדא משום מאיסות ויש בהם משום שיקוץ ועוד אין ידוע לנו איזה היא ספנה מארעא ועל הרוב הם מזכר ועוגם גם בידוע דספנא מארעא דמתיר מר"ן ז"ל אפילו ישבה עליהם ימים הרבה הא יש מחמירין אם ישבה עליהם שלשה ימים מעת לעת ובכל אחת יש לחוש שמא ישבה ג' ימים לכך אין אוכלים ביצים מוזרות כלל ועיין במחב"ר וחכ"א.

אות ח

מותר לגמוע ביצה צלויה ואין צריך להשגיח אם יש בה דם או לאו וכן היה נוהג רבינו האר"י ז"ל דאינו חושש לבדוק דסמכין על רוב ביצים שאין בהם דם ומכל מקום כשעושין מאכל עם ביצים במחבת נוהגים לראות ולעיין בביצים בעת שמשברים אותם אם יש בהם דם או לאו ועיין במחב"ר ס"ק ט' יע"ש.

אות ט

בני אדם שקונים בשר ומניחין אותו בקופות שדרכם להניח בהם פירות וירקות וככרות לחם וכיוצא צריך למחות בהם שלא יעשו כן מפני שהדם שעל הבשר נדבק בקופות ואח"כ נדבק בפירות וירקות וככרות ואפילו אם ירצו להדיחם לא אריך למעבד הכי כיון דהוי מידי דלאו אורחיה בהדחה וכמו שכתוב בסי' ל"א ועיין פר"ח סי' ס"ט ס"ק כ"ד והביאו המחבר"ר סי' ס"ו ס"ק י"ג ע"ש ואפילו אם הבשר נמלח ג"כ אין להניחו בקופות ההם דחיישינן דלמא אוכל אותם בחלב וכמו שכתוב בשפ"ד ז"ל.

אות י

הבשר אם בשלו בלא מליחה נאסר מפני שהדם יפרוש ע"י הבישול וחוזר ונבלע בתוכו לפיכך צריך למלחו בתחלה כדי לבשלו מיהו צריך להדיח הבשר קודם מליחה מן הדם שעליו בעין ואח"כ ימלחנו ולכתחילה צריך לשרותו במים חצי שעה קודם מליחה וידיחנו וישפשפנו יפה וכל מקום שיראה בה דם צריך שפשוף יותר יפה יפה ובדיעבד אם לא עשה שריה במים אלא רק הדיו הדחה מעליה מהני ליה ויש מקומות שאין נוהגים לשרות הבשר אלא מדיחים אותו הדחה מעליה ומונחים אותו כסתם מר"ן ז"ל שלא זכר שריה אלא הדחה בלבד וכן נוהגים פה עירנו בגדא"ד יע"א ומכל מקום צריכים להזהר להדיח היטב ולשפשף בידיים בכח כי השפשוף הוא העיקר וישפוך המים שהדיח ושפשף בהם ויחזור וידיח פעם שנית במים שנית וישפוך המים וידיח פעם שלישית עד שיהיו המים בלי שום מראה רושם דם כלל ומסתמא בשלשה פעמים יהיו המים נקיים בלי שום מראה רושם דם ועיין ש"ך וחו"ד וחכ"א ושאר אחרונים ז"ל.

אות יא

לפעמים ימצא אצל מוכרי הבשר בשר שלא נמכר בבוקר ונשאר עד הערב או עד יום שני וזה הדם שעליו נתייבש ונקרש ואינו יוצא בהדחה בלבד על כן אפילו פה עירנו שנהגו בהדחה בלבד מכל מקום פשר זה צריכין לשרותו במים חצי שעה אח"כ ידיח אותו היטב וישפשפו בכח ובפרט מקום בית השחיטה ואח"כ ימלחנו.

אות יב

אם אחר שהדיח חתך כל נתח לשנים או לשלש חתיכות צריך לחזור להדיח ואם אחר שחתך מלח ולא הדיח פעם אחת יש להתיר בהפסד מרובה אבל בלא הפסד מרובה צריך לחוש ואם מלח הבשר ושהה שיעור מליחה ואח"כ חתך אין צריך לחזור להדיח ולמלוח שנית שהרי פלט כל דמו ועיין חכ"א.

אות יג

אחר שהדיח הבשר ימתין עד שיטפטפו המים קודם שימלחנו כדי שלא ימס המלח מחמת רבוי המים שעודנו על הבשר ולא יוציא דם אבל לא ימתין עד שיתנגב לגמרי דאז לא ימס המלח כלל וישאר יבש ולא יעשה פעולתו להוציא הדם.

אות יד

אם מלח ולא הדיח תחילה אפילו אם לא נמלח אלא רק מעט כדרך שמולחין לצלי ואפילו לא שהם במלחו שיעור מליחה הרי זה אסור מיהו בהפסד מרובה או בערב שבת ואי אפשר להכין אחר אז יש לו תקנה שידיחנו וימלחנו שנית ועיין מחב"ר סי' ס"ט אות ד' ושאר אחרונים ז"ל ואם לא הדיח ומלח שנית ובשלו אין לו תקנה ואסור אפילו בהפסד מרובה ושעת הדחק וכמו שכתוב הפר"ח וכו' ומחב"ר ועיין שפ"ד ס"ק י"ב.

אות טו

חתיכה שנמלחה ולא הודחה הדחה הראשונה ונתערבה באחרות שהודחו כדין ונמלחו ואין מכירין אותה חתיכה אף על פי דמן הדין בטלה ברוב מכל מקום צריך שיחזור וידיחם וימלחם שנית מאחר דלא נתבשלה עדיין וכמו שכתוב מהר"י לבית הלוי סי' ל"א ועיין כנה"ג הגהב"י אות ל"ה מה שאמרו על הס"ס שעשה הרב בזה ע"ש ובאמת קי"ל דעבדינן ס"ס בפלוגתא דרבנותא.

אות טז

לא ימלח במלח דקה כקמח שאינו מפליט יפה ואם אין לו מלח אחר אלא רק זה הדק מותר למלוח בו ואם מלח בו ואח"כ הביאו לו מלח אחר שההוא בינוני אין מטריחין אותו למלחו בזה בפעם שנית דהוי בדיעבד וכנ"ז בשפ"ד ס"ק י"ז ולא ימלח במלח גסה ביותר שנופל המלח בזה מעל הבשר אילך ואילך אלא ישחקנו תחלה שיהיה בינוני וימלח בו.

אות יז

שיעור שהיית הבשר במלח צריך שעה אחת דהיינו ששים דקים ובדיעבד סגי בשיער מיל ואמרו סימן על זה במלח תמלח מספר במלח עולה מספר מיל עוד אמרו סימן אחר לבלתי אכול הדם ס"ת מיל ובשעת הדחק שצריך למהר לכבוד אורחין או לכבוד שבת שאין לו שהות להמתין שעה אחת או שהוא יוצא לדרך ואין ממתנינים עליו או לצורך חולה שצריך לאכול במהרה יש להתיר בכל הני בשיער מיל גם לכתחילה.

והא דאמרינן מתר לכתחילה במיל לכבוד אורחין היינו דוקא באורחין שהם בעלי תורה ובעלי שם טוב ומע"ט או עני בן טובים או עשירים שאינם בעלי רשעה שראוי לכבדם וכנ"ז

בפתחי תשובה סע"ק י"ב ומי שזין את חברו לסעוד אצלו הוי בכלל אורחים ואם הוא יודע שצריך להקל בשבילו בענין זה לא יזמנו ורק אם כבר זמנו והוצרך למהר שרי דגדול כבוד הבריות וכנז' שם.

אות יח

אחר שמלח הבשר ושהה שיעור מליחה כראוי לא יבשלו אלא ע"י הדחה שתהיה באופן זה והוא תחילת הכל ינפץ המלח שעליו או ישטפנו במים כשאוחזו בידו באויר ואח"כ ישים מים הרבה בתוך הכלי שרוצה להדיחו בו כדי שיתבטל כח המלח שבציר ברבוי המים שקדם להיניחו בתוך הכלי ואחר שהניח המים בכלי ינח בו הבשר וידיחנו שלש פעמים ובין הדחה להדחה יניח הבשר בכלי אחר מנוקב עד שישטוף הכלי שמדיח הבשר בתוכו אם ירצה להניח בתוך הכלי המנוקב שמלו בו צריך שירחץ תחלה את הכלי המנוקב ההא מן ציר המליחה שיש בו ואם לא נפץ המלח שעליו ולא שטפו אין לאסור כי המים הרבים שמניח בכלי להדיחו בהם מבטלים כח המלח ואפילו אם יהיו מועטים עכ"ז מבטלים כח הציר.

אות יט

אשה שבשלה בשר ושכחה אם מלחה או לאו יש לאסור מספק ויש מתירים בהפסד מרובה ועיין במחב"ר סע"ק י"ד ומיהו אם זוכרת שמלחה אותו אלא שכחה אם מלחתו משני צדדין או רק מצד אחד ה"ז מותר גם בהפסד מועט ועיין פרי תואר ס"ק י"ד.

אות כ

בשר שנמלח ונתבשל בלא הדחה אחרונה אפילו לדידן דלא קי"ל חתיכה נעשית נבלה בשאר איסורין אלא רק בבשר בחלב צריך שיהי הששים כנגד המלח שבו וגם בעינין ששים כנגד דם פליטה שעל פני הבשר וכל מה שיש בקדרה מצטרף לששים אבל גוף הקורה עצמה אינה מצטרפת ואם יש בקדרה כ"כ כמו שיעור החתיכה שנמלחה ולא הודחה הכל שרי דודאי איכא ששים כנגד המלח שעל החתיכה יען דהחתיכה עצמה ודאי היא שלשים נגד המלח שעליה ואם אין ששים בקדרה נגד המלח ודם פליטה שעל פני הבשר אפילו לא הושם אלא בכלי שני שהיס"ב הכל אסור ויש מקילין.

ובסה"ק רב פעלים העליתי בס"ד דשיעור זה שכתב מור"ס דהחתיכה עצמה היא ערך שלשים כנגד המלח אין זה גזרת חכמים אלא תלוי הדבר לפי ראות עיני המורה דבאמת אין כל החתיכות שוות בזה ואין המלח הנשאר ע"ג הבשר אחר שיעור מליחה הוא שוה ושם הבאתי דברי ברית מלח דף מ"ז דמשמע מדבריו הא דבעינין ששים כנגד המלח היינו

אם הוא בעין אבל אם נמס כל המלח אין צריך לשער אלא כנגד הלחלוחית הנמצא על הבשר ודייק לה מדברי הטור ומר"ן ז"ל ועיין חו"ד בחדושים ס"ק ל"ג יע"ש ועוד הבאתי שם דברי הגאון החסיד כנפי יונה שהעלה ז"ל דלפעמים יש ששים בחתיכה אם היא עבה ולכן אם נראה להמורה שיש ששים בחתיכה נגד מלחו מה שנדבק בו יוכל לשער להכשירו כך בלי ספק וכן משמעות הש"ע עכ"ל הרב ז"ל יע"ש.

אות כא

המלח שמלח בו פעם אחת אסור למלוח בו פעם אחרת ובדיעבד אם מלח בו פעם אחרת אם נתבשל בו הבשר מותר ואם עדין לא נתבשל ידיחנו ויחזור וימלחנו אך יזהר למולחו לבדו ולא עם בשר אחר שצריך מליחה ועיין בשפ"ד ס"ק מ' יע"ש.

אות כב

אין מליחה מועלת לבשר לפלוט דמו אלא רק במלח ומה שאמרו בהלכות קטנות סי' רי"ח בענין סוכ"ר היינו לענין קרבן אבל אין כונתו לומר שימלח בו הבשר להפליט דם ועיין אמרי אש יו"ד סי' כ"ח מה שקרה תגר על חכם אחד שהורה למלוח בהאליו"ן שנקרא בלשון חכמים צריך וכתב שאין לבדות דבר מלבנו ואין לנו אלא מה שאמרה תורה במלח תמלח וכ"כ שואל ומשיב קמא סי' קמ"ב וכ"כ הגאון כתב סופר יו"ד סי' ל"ז שהמורה שוטה וגס רוח עי"ש וכ"כ דברי חיים יו"ד סי' כ"ה ועיין להגאון יד אליעזר סי' ע"ד יע"ש ואם כתבו כן בזה הצרוף שהוא חריף כ"ש בסוכ"ר על כן אין למלוח בשום דבר חוץ מן המלח ומה שאמרו בעיקרי הד"ט סי' יו"ד אות ל"ו למלוח בסוכר אחר המליחה טעות הוא ואפילו בסוכ"ר של מקומו ועיין להרה"ג הרח"פ ז"ל ברוח חיים סי' ס"ט אות ה' שהתיר בסוכ"ר ושוב הודה הרב ז"ל ולא בוש כי טעות הוא זה והביא דברי הרב חס"ל תאומים סי' ל"ב שסתם הפתח בשאר מינים חוץ מן המלח ואפילו בדיעבד אסור גם את הכלים יע"ש.

אות כג

בשר שנתבשל בלא מליחה או שנמלח ולא שהה שיעור מליחה ונתבשל ואפילו שלא נתבשל לגמרי אלא רק שמו אותו בקדרה שהיס"ב צריך שיהיה בתבשיל שבקדרה ששים כנגד אותו בשר ואז מותר גם אותו בשר עצמו שלא נמלח ואם אין ששים הכל אסור וגם הקדרה אסורה והוא הדין השומן שנתבשל בלא מליחה דצריך נמי ששים נגד כל השומן ואם נשפך התבשיל וספק אם היה בו ששים יש לאסור ועיין בית הלל וערך השלחן ואם היו המים שבקדרה רותחין מאד כשנתנו שם את הבשר שלא נמלח וברור להם הדבר הזה יש להקל בשעת הדחק כגון שהוא ערב שבת או היכא דאיכא הפסד מרובה משום דהוי חליטה שנתייבש דמו בתוכו ואינו פולט ועיין ערך השלחן ועקרי הד"ט ושיורי ברכה.

פרשת אחרי

מליחת הבשר א'

פתיחה

מרבה תורה מרבה חיים.

נ"ל בס"ד דידיע דאורות המוחין נקראים חיים והלומד תורה בחלק הסוד שבה ממשיך אורות המוחין שנקראים חיים וז"ש מרבה תורה מרבה דייקא שלמד גם בחלק הסוד שבה אז מרבה אורות המוחין שנקראים חיים לכן התרה נקראת לחם דכתיב לכו לחמו בלחמי כידוע דהלחם רומז לאורות המוחין שהם שלשה ההוי"ת בסוד חב"ד שמספרם לחם וע"י עסק התורה מרבה באורות אלו גם עוד נ"ל נקראת לחם שהוא אותיות מלח המרה על הקיום דלא סריח ועושה קיום לבשר שנמלח בו כן התורה קיימת לעד ולא תשתנה והיא עושה קיום להעוסק בה גם עוד כמו שהמלח יש לו כח להפליט הדם מן הבשר כן התורה מפלטת הזוהמא והסיגין מן האדם העוסק בה.

אות א

כשמולח הבשר להפליט הדם שבו כדי לבשלו צריך למלחו משני צדדים ואם החתיכה עבה אין צריך לחתכה לשנים ויזהר לפזר עליו מלח בכולו שלא ישאר בו מקום בלא מלח ובדיעבד אם לא פיזר מלח בכולו ממש כיון שמלח משני צדדים מותר וצריך שימלחנו עד כדי כך שלא יהא ראוי לאכול עם אותו מלח ואין צריך להרבות עליו מלח ביותר שיהיה עליו מלח עב כבנין ורק צריך לדקדק לפזר על כולו שלא יהא מקום פנוי בלא מלח והעופות ושאר חתיכות החלולים צריך למלחם גם מבפנים וכן יזהר לקרע העופות מצד אחד כלו או רובו ולא כאותם שנוהגים לעשות רק נקב קטן בעו כדי להוציא הבני מעיים מולחין כי אלו אינם יכולים למלוח יפה מבפנים.

אות ב

אם לא מלח העופות מבפנים אלא רק מלח מבחוץ וכן חתיכת בשר שלא נמלחה אלא מצד אחד דוקא אף על פי דמרן ז"ל מתיר בדיעבד צריך להורות כסברת הרמ"א דאוסר בדיעבד ורק בהפסד מרבה או בשעת הדחק לכבוד שבת יש להתיר כסברת מרן ז"ל ועיין מנחת יעקב כלל ט"ו ס"ק ט"ו וערך השלחן אות ח' ואפילו אם הצד שנמלח הניח למטה יש להתיר בהפסד מרובה ועיין פתחי תשובה ויד אפרים.

ומיהו עופות שלא נמלחו אלא מצד אחד מבפנים ומבחוץ דהיינו שלא נמלח אלא צלע אחד של העוף אבל הצלע השני נשאר כולו בלי מליחה הן מבחוץ הן מבפנים ה"ז אסור אפילו בדיעבד גם לדעת מר"ן ז"ל ואפילו בהפסד מרובה נמי אסור מפני שהחלל מפסיק ואין הדם שבצלע השני נגרר יצא.

ודע דאף על פי שכתבנו בחתיכה שנמלחה מצד אחד וכן בעופות שנמלחו מבחוץ דווקא דיש להתיר בדיעבד בהפסד מרובה או צורך גדול היינו דוקא אם נתבשל הבשר אבל אם עדיין לא נתבשל לא יבשלנו אלא כך יעשה דאם הוא תוך י"ב שעות שנמלח וכבר הודח אחר מליחה דנסתמו נקבי הפליטה שבו אז יחזור וימלחנו משני צדדים כדי שצד הב' יפלוט ציר דידיה ואם לא הודח אחר המליחה אין צריך למלוח אלא רק הצד השני שלא נמלח ועיין מש"ז וחו"ד.

ואם הוא אחר י"ב שעות מעת שנמלח אז תקנתו הוא שיצלנו דנורא משאיב שאיב ובין אם הודח ובין אם לא הודח מותר בכל גוונא ועיין כנה"ג הגהב"י אות קט"ו ואף על פי דהרב יד אפרים עשה תקנה לבשלו ג"כ הנה הגאון שפ"ד לא סמך על זה להתיר וכנ"ל בס"ק כ"ג ועוד הרב יד אפרים עשה תנאי בתקנת הבישול להשגיח בעת המליחה שלא יתהפך ע"ש ויש לחוש שמא לא ישגיח יפה לכן תקנתו הוא בצליה לצלותו דוקא.

אות ג

הראש חותכו לשנים ומוציא את המוח מתוך הגלגולת וקורע את הקרום ומולח המוח וחותר את הגלגולת שתי וערב מולח את הראש יפה לצד פנים וחוזר ומולח אותו מבחוץ על השער שאין השער מעכב ע"י המלח להפליט הדם ואם לא חתך את הראש לשנים ולא הוציא המוח מעצם הגלגולת אלא רק נקב את עצם הגלגולת שרי ועיין שפ"ד ומחב"ר ועוד אחרונים ודלא כהרב בית יעקב ז"ל ואם חתכו לשנים ומלח מצד הפנים בלבד ולא מצד השני של השער דינו כדין חתיכת בשר שנמלחה מצד אחר בלבד שכתבנו לעיל.

ודע כי בדין זה של חתיכת הראש לשנים והוצאת המוח מעצם הגלגולת נוהג גם בעוף אלא שבעוף דרך העולם להשליך הראש מחמת גריעותו ואין מבשלים אותו ורק פה עירנו בגדא"ד יע"א יש להם מנהג קדמון שמביאין עם הכלה כשתלך מבית אביה לבית בעלה בלילה ראשונה של החופה תרנגול ותרנגולת שחוטין ומבושלים ומקפידים לבשלם עם הראש שלהם כי עיקר הסימן טוב שלהם הוא בזה ואני אמרתי שזה המנהג נתקן מזמן קדמון שהיה מנהגם להוליך עם החתן וכלה תרנגול ותרנגולת חיים סימן לפו"ר ויצא מזה תקלה שנחרב טור מלכא ונהרגו כמה נפשות כדאיתא בגיטין דף נ"ז ויתכן אחר מאורע

ההוא בטלו המנהג להוליך חיים והיו מוליכין שחוטים ומבושלים ואיך שיהיה מנהג כזה ישנו בעירנו וכיון שהם מקפידים לבשלם עם הראשים שלהם צריך להזהירם שיהיו נוקבים קודם מליחה את עצם הגלגולת ושרי.

אות ד

הקולית ושאר עצמות שיש בהם מוח צריכין מליחה אך מותר למלחם כך כמו שהם שלמים ואין צריך לשברם ולנקבם כי מליחת העצם תועיל למוח שבתוכו דכח המלח נכנס בפנים ומוציא הדם ואין העצם מעכב ואם נתבשל העצם בלא מליחה נאסר המוח שבתוכו דמחזקין דם במוח ואם אין ששים כנגד המוח שבעצם נאסר התבשיל שנתבשל עמו ואם יש ששים אז אף המוח מותר אבל לא בעינן ששים אלא רק כנגד המוח ולא כנגד העצם ואע"פ שכתב רמ"א ז"ל דלכתחילה לא ימלח העצם שיש בו מוח עם שאר בשר כתבו הכנה"ג והגהב"י סוף אות יו"ד והפר"ח ס"ק יו"ד דאנחנו נוהגים לכתחילה למלחו עם בשר דאנו מחזקין בו דם כשאר בשר וכן המנהג פשוט בעירנו בגדאד יע"א למלחם עם שאר בשר ולעיל בפרשת טהרות כתבתי דפה עירנו בגדאד יע"א נוהגין לשבר כל העצמות קודם מליחה ואי מניחין עצם שלם.

אות ה

הטלפיים הם חלולים מבפנים ואין הבשר דבוק בכולן לפיכך צריך לחתוך מעט למטה ומולח ויניח מקום החתך למטה כדי שיזוב הדם וימלח גם מבחוץ על השער ויזהר שיהא בחיתוך זה נקב ממש וטוב שיהיה גדול כ"כ שיתראה הבשר ממנו ואם שכח ולא חתך הטלפיים ומלח הרגל עם הטלפים בלתי חתוך אם לא בישלם עדיין יחתכם וימלח שנית אחר חיתוך ואם כבר בישלם או מלגם ברותחין אין נאסרים דמהני להו בדיעבד אותה מליחה שמלחם בלא חיתוך הטלפים והתבשיל מותר אף על פי דליכא ששים נגד הטלפיים וכמו שכתוב מרן בב"י סי' ס"ח דבדיעבד כדאי הם אותם רבוותא לסמוך עליהם ע"ש וכ"כ גדולי האחרונים ז"ל ודלא כהרב תורת חסד דמחמיר בזה כ"כ הרב מחב"ר אות ד' ורק אם עדיין לא בשלם ולא מלגם צריך לחזור למלחם אחר חיתוך הטלפיים כדכתבינא וכן הורה מורי הרב ז"ל.

אות ו

האוזים והתרנגולים נוהגים להסיר ג"כ מהם ראשי הצפרניים וכנז' בבית הלל ופה עירנו בגדאד יע"א מנהגם בעופות ותרנגולים לחתוך כל הארוכה התחתונה עד צומת הגידים.

אות ז

אם רוצה להבהב העופות משיורי נוצה שבהם קודם מליחה לא יניחם על האש אלא יאחזם בידו ויעבירם בלהבת האש הנה והנה כדי לחרוך שיורי הנוצה שבהם וטוב לחרוך אותם על אש של קש ותבן שאין להם חמימות כ"כ אך נוהגים לחרוך ע"ג אש של עצים אין למחות בידם ורק יזהרו שלא ישהם באחיזתו הרבה אלא יהפכם ויגלגלם הנה והנה ופה עירנו בגדאד יע"א נוהגים להבהב ולחרוך ע"ג אש של עצים גם צריך להדיח בית השחיטה תחלה וכן אם יש דם בעין על העוף ירחצנו קודם הבהוב גם יחתוך חוטין שיש בלחי וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד אם לא הדיח בית השחיטה ולא הסיר החוטין אינו נאסר ורק יטול או יקלוף מקום הדם.

אות ח

הריאה של בהמה שקורין בערבי אחמירי"ן נהגו לקרעה ולפתוח קניונות הגדולים שבה ומלחין אותה ומבשלים אותה ואם מלחו ובשלו אותה בלא קריעה מותר בדיעבד.

אות ט

הכבד של בהמה שקורין בערבי סווידי"ן יש בו רבוי דם ואין לו תקנה לבשלו על ידי מליחה אלא קורעו שתי וערב וצולהו צליה גמורה ואח"כ יכול לבשלו אך צריך שידיחנו אחר צליה קודם הבישול ואף על פי דיש מתירים לצלותו חצי צליה הנכון הוא שיצלנו צליה גמורה ואם ירצה למלוח הכבד קודם צליה יזהר למלחו אחר שתוחבו בשפוד ויצלנו תכף וכן נוהגין וכן אם מולחו עם הבשר יזהר להניחו למטה תחת הבשר ולא למעלה והמנהג למולחו לבשו לא עם הבשר.

אות י

כבד של תרנגולים ושאר עופות הוא חלוק לשנים וצריך לחתוך כל חלק שתי וערב וזה הכבד יש בו רבוי דם ואי לו תקנה במליחה אלא רק בצליה ואם בשלו ולא צלאו אפילו אם מלחו לא מהני ליה כלום ואוסר כל התבשיל וצריך שישים כנגדו אך אחר שצולהו צליה גמורה יוכל לבשלו.

אות יא

הלב קורעו ומולחו ואח"כ יבשלו אפילו עם בשר אך הרבה נוהגין שלא לאכול לב בין של בהמה בין של עופות מפני דמטמטם אל לבו של אדם ולפ"ד רבינו האר"י ז"ל גם מוח וכבד מטמטמין לבו של אדם ואין לאכלם וסימנם ר"ת מלך וראוי שהזכרים יזהרו בהם יותר שלא לאכלם וכן העוברות ומניקות ג"כ יהיו נזהרים לבלתי יאכלו שלשה הנז'.

אות יב

הכליות וביצי זכר דינם כשאר בשר ומותר למלחם עם בשר ורק יסיר הקרומים והחלב מהם והוא הדין דשרי לצלותם עם בשר.

אות יג

קורקבן שקורין בערבי גאנצ"י וכן לזפק שקורין חוצל"ה צריכין מליחה והטחול דינו כשאר בשר בני מעים בלא שומן שעליהם מותר למלחה עם בשר ויש נוהגין שלא למלחם עם בשר והוא מנהג יפה ונכון.

אות יד

מולחין הרבה חתיכות זעג"ז ואע"פ שהתחתונה גומרת פליטתה קודם העליונה לא אמרינן בולעת התחתונה מן העליונה לפי שהבשר שוהה לפלוט ציר וכל זמן שפולט ציר אינו בולע ואפילו מתקבץ ציר ועומד בגומא שבין החתיכות מותר מכל מקום נוהגין לכתחלה שכל חתיכה שיש לה בית קיבול מהפכין אותה כדי שיזוב הדם ובדיעבד אין לחוש וכן מולחין בשר עוף עם בשר בהמה ואין חוששין והיינו מטעם כיון דשוהה לפלוט ציר אינו בולע.

אות טו

ביצים הנמצאים בתרנגולים אחר שחיטה אם לא נגמר החלבון אלא רק החלמון צריכין מליחה כשאר בשר ועכ"ז יזהרו למלחם לבדם ובדיעבד אם מלחם עם בשר לא אוסרים ולא נאסרים וכל זה בביצים שאין להם אלא חלמון אבל ביצים שנגמרו בחלבון וחלמון הרי אלו ביצים גמורות ואין למלחם עם בשר אלא לבדם ואף על פי דשרי למלחם ע"ג הבשר חוששין שמא נשמטים ונופלים ואם מלחן עם בשר נאסרים כדי קליפה בלבד ויסיר הקליפה ומתרים אבל לא יוכל לבשלם קודם שייסיר הקליפה אלא יסיר הקליפה ואח"כ יבשלם וביצים אלו שנגמרה קליפתם הקשה שנמצאו בבטן התרנגולת נהגו שלא לאכלם בחלב.

אות טז

אין מולחין אלא בכלי מנוקב או ע"ג קשין וקסמי או במקום מדרון בענין שאם ישפוך שם מים יצאו מיד ודף חלק ברהטני שהמים זבין ממנו ואין צריך להניחו במדרון אבל אם אינו חלק ברהטני צריך להניחו במדרון כדי שיצאו המים ממנו ואפילו בכלי מנוקב יזהר לכתחילה שיהיו הנקבים פתוחים ולכן לא יעמיד הכלי ע"ג קרקע כי זה הוא כמו כלי שאינו מנוקב ומשו"ה ראוי להחמיר שלא למלוח בשר ע"ג קרקע וכנז' בתו"ח כלל י"א דין ד' יע"ש.

אות יז

יש מחמירין קצת לשום תוך הכלי מנוקב קש או קסמין כי הבשר יסתום הנקבים ואין לחוש כ"כ לה והמחמיר תע"ב ופה עירנו בגדאד יע"א מנהגם למלוח תוך סלים העשויים וארוגים מעצים דקי ונקביהם גדולים וגבוהים מן הקרקע וזה הוי כמו קש וקסמין בתוך כלי מנוקב שא"א לחוש שהבשר יסתום הנקבים מיהו יש מיני כלים פה עירנו שקורין אותם בערבי זנבי"ל והם אריגים מעצי לולבים ואריגתן מהודקת שאין נראה בהם שום נקב למראה עינים אסור למלוח בהם דאע"פ שאם תניח בהם מים יזוב מהם הנה על הרוב ישאר מעט ציר מכונס בתוך זה הכלי שלא יזוב מטה ובפרט אחר שיתלחלח הכלי הזה ובפרט אם יהיה מונח ע"ג הקרקע.

אות יח

אם מלח בכלי שאינו מנוקב אסור להשתמש באותו כלי בדבר רותח אפילו אחר שהודח הכלי ואם נשתמש בו אם הוא דבר יבש בין שהוא נגוב לגמרי בין שיש לו רטיבות קצת הנה אם הכי הוא צונן ומה שהניח בתוכו חם אי צריך אלא כדי קליה שהוא שיעור פחות מנטילת מקום אבל אם שניהם חמין או שהכלי חם ומה שהונח בתוכו צונן דתתאה גבר שורת הדין הוא אם יש לו רטיבות קצת צריך נטילת מקום ואם הוא נגוב לגמרי סגי בקליפה ועיין ש"ח ופר"ח.

בד"א כשנשתמש בו בדבר יבש אבל אם הוא דבר לח אז שורת הדין הוא אם שניהם חמין או דהכלי חם ומה שהונח בו הוא צונן בעיני ששים נגד קליפה של הכלי וי"א גם לדידן בעיני ששים נגד שיעור קליפה של הכלי הזה שמלח בו ואם זה הכלי צונן והמנח בו רותח י"א לדידן דאזלין בתר מר"ן ז"ל לא בעיני ששים נגד קליפה של הכלי ונכון להחמיר כדבריהם וכנז' באחרונים ז"ל וכל זה שכתבנו הוא ברוצה להשתמש באותו הכלי בדבר רותח אבל אם ישתמש בצונן אם הוא כלי חרס ידיחנו תחלה ואם אינו כלי חרס שרי בלא הדחה ורק יקנחנו היטב קודם שישתמש בו ועיין כרתי ושפ"ד וחכ"א ושאר אחרונים.

אות יט

אם הכלי שמלח בו הוא מנוקב אם הוא כלי חרס מותר להשתמש בו בצונן ואין צריך הדחה אלא סגי בקנוח היטב אבל בדבר רותח אסור אפילו בדיעבד ואם אינו כלי חרס אינו אסור אפילו ברותח ורק יש לחוש ברותח לכתחילה וכל זה הוא לעיקר הדין אבל כבר נהגו העולם שלא להשתמש בכלי שמולחין בו אפילו בצונן ומנהג ישראל תורה הוא וכנז' בשו"ג והביאו זכ"ל וכן המנהג פשוט פה עירנו בגדאד יע"א.

אות כ

בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב שיעור מליחה לקדרה דהיינו שאינו נאכל מחמת מלחו ושהה בכלי ההוא כשיעור שיתנו מים על האש ויוכל להרתיח אז כל מה שממנו בציר אסור לאכלו אפילו צלי וחלק החתיכה שחוץ לציר אין אסור ממנו אלא כדי קליפה דהיינו שיקלוף במוקם שנגע בחתיכה שהוא בציר ואפילו אם יש בחתיכה שומן דינא הכי אבל אם לא נמלח אלא רק מעט שאין בו שיעור זה דאינו נאכל מחמת מלחו וכן נמי אם לא שהה שיעור שיתנו מים על האש וירתיח גם החתיכה שהיא בתוך הציר אינה נאסרת אלא כדי קליפה ועיין פרי תואר סי' צ"א סק"ט וכל זה הוא לדין דאזינן בתר הוראת מר"ן ז"ל אך בני אשכנז הם מחמירים כסברת מור"ם ז"ל לאסור גם החתיכה שחוץ לציר וגם אם נמלח מעט ושהה מעט ועיין פר"ח ס"ק ס"ג.

ודע דלדין דלא אסרינן אלא מה שבתוך הציר הנה אם הוציאו החתיכה מן הציר ולא נודע איה צד היה מונח תוך הציר ויש ספק שמא רוב החיכה היה בציר אז כל החיכה אסורה מספק אבל אם ברור לנו דלא היה רוב החתיכה בציר אלא הרוב היה חוץ לציר ורק דלא ידעינן איה צד היה בציר אז כל החתיכה מותרת משום דבטיל ברובא ואין צריך חד בתרי וכמו שכתוב הגאון פלתי ס"ק ט' ע"ש ובסה"ק רב פעלים הארכתי בס"ד בתשובה בדבר זה.

אות כא

שיעור השהיה כדי שיתנו מים על האש וירתיח משערין זה בכלי בינוני ששוליו לא עבים ולא דקים וכן במים לא מרובים ולא מועטים וכן באש לא מרובה ולא מועט מיהו יש להסתפק כיסוי אם דוקא מכוסה שממהר להרתיח או אפילו מגולה ועיין מחב"ר אות מ"ו ומ"ז יע"ש.

אות כב

אע"פ ששהה הבשר שיעור מליחה לא יחתוך לכתחילה ממנו בסכין קודם שידיחנו וכיון שהדיחו פעם אחת שרי לחתוך ממנו בסכין לכתחילה ובדיעבד אם חתך קודם הדחה אין צריך להגעיל הסכין ורק צריך להדיחה ועיין באחרונים ז"ל.

פרשת קדושים

מליחת בשר ב'

פתיחה

אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה.

י"ל מאחר שתלה היראה בחכמה איך חזר ותלה החכמה ביראה ונ"ל בס"ד דידוע שגם שני מיני יראה הא' יראה חיצונית שהוא ירא את ה' מפני העונש או בשביל השגת הטובה והב' יראה פנימית שהוא ירא את ה' מפני שהוא אלהינו והוא בראנו וברא את כל העולם ואיהו רב ושליט עקרא ושרשא דכל עלמין וזו יראה הפנימית א"א לזכות לה עד שיזדכך חומר האדם ותזדכך נפשו מן הסיגים שבה כי בעודו בסיגים ועכריות בלי זיכור מוכרח שתהיה כוונתו בשביל הנאתו ונודע כי עסק התורה שהוא החכמה הוא העיקר המזכך חומר האדם ומטהר נפשו מן הסיגים שבה ולכן נקרא אדם דאות אל"ף רומז לעסק התורה לש"ש כי אלף לשון לימוד כמו אלופי ומיודעי וכן אאלפך חכמה וצורת האל"ף היא וא"ו ושני יודי"ן שמספרם כ"ו כמנין שם הוי"ה רמז שהלימוד יהיה לשם ה' וע"כ עושה בירור ארבעה בחינות י"א סימני הקטורת שיש בארבעה עולמות אבי"ע אשר בעשיה כי ידוע שכל עולם מן ד' עולמות אבי"ע יש בו ד' עולמות אבי"ע ולכן אנחנו לומדים י"א סימני הקטורת בבוקר בתפילת העשיה שהוא בסדר הקרבנות פעם אחת בפסוקי תורה שבכתב ופעם אחת בתורה שבע"פ שהיא הברייתא וחורים ג"כ קודם עלינו לשבח לומר ג"כ פעמיים א' בפסוקים קח לך סמים שהם תורה שבכתב וא' בברייתא שגם זה האמירה בעולם העשיה הרי ארבעה פעמים כנגד ארבע בחינות י"א סימנים שיש באבי"ע שבעשיה וד"פ י"א הם מספר דם של אדם לרמז דע"י לימוד תורה הרמז באלף יהיה בירור בארבע בחינות י"א סימנים שהם דם ובזה ממילא יזדכך חומר גוף האדם בארבע יסודות שלו וטהר הנפש מן סיגים בארבע יסודות שבה ואז יכול האדם לזכות ליראה פנימית ולז"א אם אין חכמה היא התורה שנקראת בשם חכמה שהיא כ"ח מ"ה כמספר אדם שעולה מ"ה אין יראה היא יראה פנימית ואם אין יראה היא יראה חיצונית שתקדם להיות אצל האדם אין חכמה שאם לא יוקדם אצלו יראה איך ימשך לבו לעסק התורה.

ובזה יובן הטעם שהתורה נדמית לאש דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע לרמז כמו שהאש טבעו לנקות כל דבר מעכריות וסיגים שבו כי הבשר יתבשל ויתרכך באש וכן הדם שהוא הסיגים שבבשר שיצא מן הבשר ע"י האש כמו שאמרו רז"ל נורא משאב שאיב את הדם כן התורה מטהרת הנפש ומושכת ממנה הסיגים שבה ולכן הורה נקראת אשה כי אשה אותיות האש וכן תמצא תורה עולה מספר תרי"ב ורוב מספר תרי"א הוא מספר אש"ה שהוא הא"ש לרמז שהתורה מושכת הסיגים מן הנפש ומזככת חומר הגוף כטבע האש דמשאב שאיב את הדם ומבשל הבשר.

אות א

הצלי אין צריך מליחה לפי שהאש שואב הדם שבו מעצמו בלא מליחה לפיכך במקום שאין מלח מצוי יצלה הבשר ואח"כ יוכל לבשלו וכן עושין אלו השותין משקה סמנין שקורין עשב"א שאין אוכלים שום דבר שיש בו מלח כל זמן ששותים משקה זה שיעשו כך לצלות הבשר ואח"כ יבשלוה כרצונם ואם צולהו ע"ג הגחלים ממש אע"פ שאין מקום אויר חלל בין הצלי לגחלים כדי שיזוב הדם לית לן מה דמכל מקום נורא משאב שאיב הדם ואינו מניחו לחזור להבלע בבשר ולא עוד אלא אפילו אם צולהו על הקרקע של התנור שהוא גרוף וקטום דאין כאן אש בעין אלא חרסו של תנור הוא חם מאד ורותח שרי מפני שתוקף החום לבדו נמי הוא שורף ולא חיישינן שמא אחר שנפלט הדם חוזר ובולע וכנז' בפוסקים ז"ל ועיין להגאון חק"ל י"ד ח"א סי' ל"ו דף נ"ה ויד ארים סי' ט"ו והגם דהגאון הצ"ח בפסחים ריש פרק צולין מחלק בין ע"י האש עצמו לבין החום בלבד יש לסמוך על רובא דמתירין מיהו אין להתיר לצלות הבשר בתוך המחבת בלי שום משקה אע"פ שיא על האש וחמה כמו גחלים ממש והטעם מפני שהיא כלי ולא חשיב זה צליה וכנז' בחק"ל ז"ל שם יע"ש.

אות ב

הא דאמרינן נורא משאב שאיב היינו דוקא דם המכונס בבשר שהוא עודנו בקרבו ולא יצא עדיין אבל אם דם אחר נטף על הבשר הנה בזה אדרבא טבע האש להבליע זה הדם בתוך הבשר ואינו שואב אותו מיהו לדעת מר"ן ז"ל דס"ל חום שהיס"ב אם הוא בלא רוטב כגון צלי או אפוי או מבושל אינו אוסר אלא כדי נטילה וכנז' בסי' ק"ה גם הכא אינו אוסר בצלי אלא כדי נטילה ולדעת מור"ם ז"ל שם דבעי ששים גם הכא אוסר עד ששים לפיכך אם נטף על הצלי דם בין שהוא נטף עליו בשעה שהוא אצל האש ובין שנטף עליו כשהוא צונן ה"ז אוסר לדידן דאזלינן בתר מר"ן ז"ל כדי נטילה ולהאשכנזים דאזלי בתר מור"ם ז"ל עד ששים וכן הוא הדין אם נטף עליו אחר שהסירו מן האש בעודו חם הרבה כחום שהיה בו על האש נמי דינא הכי ועיין כרי סי' ע"ו סק"א.

אות ג

אם גבינה גרה ולחה נפלה על הצלי בעודו חם צריכה הגבינה קליפה מפני שבלעה מן הבשר דאף על פי דלא פלטה בולעת טעם בשר וכנז' בשירי ברכה בשם חוות יאיר ז"ל.

אות ד

אף על פי דאמרנו הצלי אין צריך מליחה מכל מקום המנהג לפזר עליו מלח מעט כשהוא תחוב בשפוד וצולה אותו תקף ומיד כדי שלא יתמלא המלח שפזרו עליו מדם ועיין מש"ז סע"ק ו' וצריך להזהיר בזה כי יש נשים עצלניות ואחר שיפזרו עליו מלח שוהין הצליה אם

יזדמן להם עסק אחר וצריך להזהירם עוד בין בצלי זה בין בצלי שצלו אותו בלא מלח כלל שלא יגלגלו השפוד תמיד אבל באקראי לית לן בה ועיין מנחת יעקב כלל ט' סק"ו ושפ"ד ס"ק י"ב ושאר אחרונים ואותם ששותין משקה שקורין עשב"א שמקפידים שלא יניחו מלח על הבשר כלל יכולים צלותו בלא פיזור מלח תחלה אפילו דבר מועט.

אות ה

בשר זה שצולין בלא מליחה או אם מולחו מעט כשתוחבו בשפוד וצולוהו מיד הנה אם רצה לבשלו אחר צלייתו צריך להזהר לצלותו צליה גמורה דהיינו כל צרכו ולא סגי בחצי צלייתו דכן הוא דעת מר"ן ז"ל ואף על פי דמר"ם ז"ל סובר דסגי בחצי צלייתו אגב בתר מרן ז"ל גרין ואע"פ דפה עירנו נוהגים בכבד שצולין אותו חצי צלייתו ואח"כ מבשלים אותו אין ללמוד דין הבשר מדין הכבד די"ל דוקא בכבד נהגו בכך משום דאף על פי דכבד יש לו רבוי דם יותר עכ"ז רכיך הוא טפי מן הבשר ובחצי צליה דידיה פועל האש יותר מחצי צליה של הבשר ועוד דגם בכבד אין מנהג ברור וחזק יען כי דבר זה אינם עושים אלא בבתי העניים שיבשלו הכבד אחר הצליה ורוב בני אדם אוכלין הכבד צלי ומעוטא דמיעוטא הם המבשלים אותו ויש לומר מחסרון ידיעה נהגו כך ואין זה מנהג ותיקין ולכך ראוי להורות להם שגם הבשר יצלוהו צליה גמורה כשרוצים לבשלו וכ"ש הכבד שנצלה בלא מליחה שצריך לצלותו צליה גמורה וכדעת מר"ן ז"ל מיהו אותם ששותין משקה שקורין עשב"א שכל תבשיל שלהם בזמן ששותין משקה הנז' שהוא משך שלשים או ארבעים יום כולו מבשר צלוי יש להקל להם לצלותו חצי צלייה ולבשלו מפני שאם צולין אותו צליה גמורה לא יהיה טעם בשר בתבשיל שיזוב שומן הבשר בצליה וכיון ששותין זה בשביל חולי יש להקל להם.

אות ו

בשר שלא נמלח או שנמלח בעודו בשפוד ונצלה מיד טוב להזהר שלא יסירו השפוד שתחוב בו הבשר מן האש כדי לתקן האש או לסיבה אחרת קודם שנצלה הבשר חצי צלייתו ואף על פי דפה עירנו נהגו היתר בזה ויש להם על מה שיסמוכו עכ"ז בעל נפש יחמיר להזהר בזה ותבא עליו ברכה.

אות ז

בשר זה שצולין בלא מליחה או שנמלח מעט בעודו בשפוד אין נותנין ככר לחם וכיוצא תחת הצלי כדי לקבל שומן הנוטף ממנו גם לכתחילה אסור לצלות בשר שנמלח כדינו קודם צליה עם בשר שנצלה בלא מליחה ובדיעבד מותר ויש אוסרין לכתחילה ליתן בצלים

בשפוד בין חתיכת בשר לחתיכת בשר ולצלותם יחד ויש מתירין והמחמיר תבא עליו ברכה ועיין מחב"ר סי' ע"ג אות ט"ו.

אות ח

בשר שנמלח כדרכו לקדרה ששהה שיעור מליחה ורוצה לצלותו צריך שידיחנו קודם צליה הדחה גמורה ג"פ כאשר ידיחנו לקדרה ואם שכח ולא הדיחו קודם צליה ידיחנו אחר צליה וגם עתה ידיחנו ג"פ כדין הדחה דלאחר מליחה מיהו בשר שהודח הדחה הראשונה מן הדם שעליו כשהביאו מן הקצב ואח"כ תחבו בשפוד ומלחו בעודו תחוב בשפוד וצלה אותו תיכף ומיד אין צריך להדיחו אחר צליה דיאן לחוש לדם שעל המלח מפני שהוא אחר שפיזר עליו המלח בהיותו בשפוד הניחו תכף ומיד על האש ואז האש מונע המלח מלבלוע הדם ומה שנראה לעינים מוהל אדום על הבשר אחר צליה אינו אלא חמר בשר ועיין פר"ח ושו"ג וכן המנהג פה עירנו לאכול הצלי הזה בלא הדחה.

בד"א כשרוצה לאכול צלי אבל אם רוצה לבשלו אחר צליה צריך להדיחו קודם שיבשלנו והטעם מבואר בבית יוסף סי' ע"ג דהוא משום מראית העין ועיין פר"ח בסי' ע"ג ובסי' ע"ו ס"ק ט"ז וכן נוהגים פה בגדא"ד להדיח הכבד אחר צלייה כשרוצים לבשלו.

אות ט

בשר ששהה שלשה ימים מעת לעת בלא מליחה נתייבש דמו בתוכו ולא יצא עוד ע"י מליחה אפילו אם יתנוהו במים פושרין ואם בשלו נאסר ואפילו שלא בשלו לגמרי אלא שם אותו בקדרה שהיס"ב אסור כדין בשר שלא נמלח אבל מתר לצלותו ולאכלו ויש למלחו קצת קודם צלייה.

אות י

בשר זה אחר שצלאו נמי לא יבשלנו ואע"פ שמלחו קודם צליה מליחה גמורה שהוא שיעור דאינו נאכל מחמת מלחו וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד אם בשלו אחר צליה מותר ואם הוא ערב שבת ויש שעת הדחק שאין מוצא בשר אחר לקנות אז גם לכתחילה מותר לבשלו אחר צליה והוא הדין לצורך סעודת מצוה נמי שרי לבשלו לכתחילה אחר צלייה ועיין כנה"ג ומש"ז ושו"ב וכן הוא הדין בהפסד מרובה יש להתיר בישול אחר צליה עיין זרע אמת יו"ד סי' כ"ב.

אות יא

בשר זה ששהה ג' ימים בלא מליחה אם נמלח בכלי שאינו מנוקב דינו כדין בשר דעלמא דאם שהה בכלי שיעור שיתנו מים על האש ויוכלו להרתיח אז נאסר הבשר הזה גם לצלי.

אות יב

בשר זה ששהה שלשה ימים בלא מליחה אם מלחו עם בשר הראוי למליחה שמולחו להוציא דמו הנה עדיין יש היתר לבשר זה ששהה תקנה בצליה והבשר השני הראוי למליחה שמלחו להוציא דמו מותר אחר מליחה בין בבישול בין בצליה.

אות יג

שומן של בשר ושומן של אווז דינו כמו הבשר דמחזיקין בו דם ואם שהה שלשה ימים בלא מליחה נאסר בבישול כדין הבשר אך כיון דהוא שומן לא אפשר לצלותו כי נימוח ואם יערבו בשומן אחר לבטלו גם זה א"א דקי"ל אין מבטלין איסור לכתחילה כיצד יעשה ימלחנו תחילה מליחה גמורה ואח"כ יבשלנו במים שיש בהם ששים פעמים כנגד זה השומן ואז יקח השומן שהוא צף למעלה והוא מותר שכבר נתבטל איסור דם בששים ואין בזה משום אין מבטלין איסור לכתחילה דדמי להגעלה שוא עשה כדי להפליט האיסור ולכן צריך שישפוך אותם המים לאבוד ולא יהנה מהם כ"כ הגאון חו"ד ז"ל והסכים עם הגאון יד אפרים ז"ל.

אות יד

לכתחילה אין להשהות הבשר שלשה ימים בלא מליחה דחיישינן שמא יבשלנו ואם השהה אותו בשוגג צריך לצלותו תיכף דחיישינן דילמא משתלי ומבשל ליה וכנז' בשמש צדקה סי' ט"ל אך הכבד והכחל מותר להשהותן משום דבלא"ה אסורים בבישול ובודאי יצלנו ואף על פי דכבד מותר לבשלו אחר צליה מכל מקום כיון דגם הבשר מותר בדיעבד לבשלו אחר צליה לא חיישינן להא דכ' פתחי תשובה בשם חמודי דניאל סי' ל"ד.

אות טו

בשר ששהה בלא מליחה וחל יום שלישי שלו בשבת יש מתירין לשרות הבשר הזה במים בשבת כדי שלא יאסר בבישול אחר שבת ויש אוסרין לשרותו בשבת אפילו ע"י נכרי וי שאוסרין ע"י ישראל ומתירין ע"י נכרי וראוי להורות כדבריהם להתיר ע"י נכרי אך טוב שיעשה שבות דשבות דהיינו הישראל יאמר לנכרי שהוא יאמר לנכרי אחר לשרותו במים והחנוני המוכר בשר שנשאר לו בשר הרבה שאם לא ישרנו במים בשבת יעבר עלי שלשה ימים ואית ליה פסידא טובא שצריך למוכרו בזול מאד דאין נאכל אלא צלי הרי זה מתר לשרותו ע"י נכרי לכ"ע ועיין שבות יעקב ח"ג סי' כ"ב.

אות טז

בשר שנמלח אסור לכתחילה להשהותו במלחו י"ב שעות שהוא שיעור פליטת כל צירו אלא ידיחנו קודם י"ב שעות ובדיעבד מותר אפילו אם שהה במלחו מעת לעת או יותר ואם הבשר נמלח בערב שבת ושכחו להדיח ונזכרו ביום שבת אסור להדיחו ע"י נכרי אלא ישאר עד מוצאי שבת וידחוהו דזה חשיב כדיעבד וכמו שכתוב בלחם הפנים.

אות יז

בשר שנמלח ונתייבש קודם שהדיחוהו הדחה אחרונה אף על פי שיש ששים נגד המלח שעליו בודאי כיון דכבר נתייבש מכל מקום צריך להזהר להדיחו קודם בישול וטוב שתהיה הדחת בשר היבש בפושרין כי הפושרין טובים מן הצוננים להסיר הדם והמלח שנתייבש על הבשר ויזהר מאד שיהיו פושרין ולא חמין שהיס"ב דא"כ מה הועיל בהדחה זו דהרי זה הוי כמו בישול.

אות יח

יש בני אדם דרכן למשוך שכר תמרים מן שכר שקורין בערבי רגיע"י שמושכים ממנו ע"י קנים שכר חשוב שקורין דובאר"ה ודרכם להניח תרנגולת שחוטה בתוך הדוד שבו השכר שקורין רגיע"י כדי שיצא השכר שקורין דובאר"ה חשוב מאד אך אין רוצים למלוח אותה באומרם אם ימלו אותה יתקלקל השכר ובזה השכר שקורין רגיע"י יש ששים על התרנגולת העליתי בתשובה בסה"ק רב פעלים דאסור למעבד כן לכתחילה אף על פי די ששים והארכתי בדבר זה שם בס"ד וכתבתי דאם א"א לו למלוח יצלה התרנגולת חצי צליה ויניחנה בתוך השכר.

אות יט

דם הנמצא בחלב שחלבו מן הצאן או מן העז אם הוא מראה אדום יש בזה אסור דם כמו שכתוב האחרונים בשם נחלת שבעה וכ"כ הרב חנוך בית יאודה סי' ל"ח מיהו ימצא פה עירנו בחליבה הראשונה או שניה שתהיה מרחלים או עזים אחר לידתם שיהא מראה החלב אינו לבן גמור אלא נוטה לירוק שהוא גוון שקורין בערבי אצפ"ר אין חשש בזה דלא אסרו אלא מראה אדום אבל מראה ירוק אין בו חשש כלל ובסה"ק רב פעלים הבאתי ראייה לזה מסי' קפ"ח סעי' א' שפסק מר"ן ז"ל מראה ירוק אפילו כמראה השעוה או הזהב וכל שכן הירוק ככרתי או כעשבים טהור ע"ש ועיין ש"ך ז"ל שם סק"ד יע"ש נמצא אפיו בדם נדה הותרו מראות אלו של ירוק שהם מראה השעוה או הזהב או אתרוג או חלמון ביצה וכיוצא וכנז' בש"ך ז"ל על כן החלב הזה אין בו חשש ומותר הוא וזה ברור.

פרשת אמור

סימני עוף ודגים והיוצא מן הטמא

פתיחה

רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים בשלום כל אדם והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.

נ"ל בס"ד הכונה אפילו אדם הדיוט שביזה אותך וחטא לך אתה תקדים לעשות שלום עמו אע"פ שהוא לא בא לבקש ממך מחילה וכמו שעשה רב עם אותו טבח כנז' בסוף הגמרא דיומא ולזה אמר אתה תקדים בשלום כל אדם כל דייקא אע"פ שהוא הדיוט אך כפי הטבע קשה עליך דבר זה לעשותו אא"כ יהיה בך מדת הענוה והשפלות בתכלית ולכן אני מיעצך שתהיה זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים כלומר תמיד תסתכל באותם הגדולים כדי שתמצא עצמך חסר ובזה תוכל ליסד בלבך מדת השפלות ולא תהיה ראש לשועלים דהיינו לא תסתכל בהדיוטות החסרים מכל וכל שנחשבים שועלים בערך האריות יען מפני שע"כ אז ודאי תמצא עצמך מלא וגדוש ואיך תהיה אצלך מדת השפלות או יובן בס"ד חכמי ישראל נקראו אריות אבל חכמי הפילו סופיא נקראו שועלים שעליהם נאמר שועלים קטנים מחבלים כרמים וכמו שכתוב במ"א והאדם ילמד תורה מן חכמי ישראל ויתחבר עמהם ואע"פ שיהיה בסוג זנב אצלם ולא יתחבר עם בעלי הפילוסופיא אע"פ שהוא לא ילמוד ולא ישמע מהם אלא רק דברים שאינם נוגעים לאמונה וליסודי התורה יען כי כלל גדול יש בידינו כל היוצא מן הטמא טמא על כן אלו כיון שהם כופרים ואין מאמינים בהשגחה ומכחישים בכמה דברים שדברה בהם תורה לכן גם אם יאמרו דברים חיצונים שאינם נוגעים לאמונה וליסודי התורה מוכרח שיש בהם ארס ולא ינקה כל הקרב אצלם ולומד בספריהם ועליהם אמר שלמה אל תקרב אל פתח ביתה וכאשר ביאר רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל פסוקי משלי והנה אשה לקראתו שית זונה ונצורת לב וכו' יען כי כל היוצא מן הטמא טמא.

אות א

ק"ל כל היוצא מן הטמא טמא לפיכך חלב בהמה וחיה טמאה או טריפה אסור כבשר והוא הדין צירה אסור כבשרה לפיכך אותם ששותין חלב האתון לרפואה אין לשתות אלא בחולי של סכנה וגם צריך שיאמר כן רופא מומחה אבל נשים שעושין עצמן לרופאין ואומרים לבעל החולי לשתות חלב אתון ויתרפא אסור לו לסמוך על דבריהם ועיין מחב"ר סי' פ"א אות א'.

אות ב

מי רגלים של בהמה וחיה טמאה או טריפה אסורין כבשרה ויש מי שמתיר במי רגלים מפני שאין באין מגופה אלא ממה שהכניסה לגופה חוץ מן מי רגלים של חמור שהם אסורים מפני שהם עכורים ודומין לחלב דדינו כבשר על כן בחולה שאין בו סכנה יש לסמוך על המתירין במי רגלים של בהמה וחיה חוץ מחמור וצריך ג"כ שיאמר רופא מומחה וגם בתנאי שא"א לעשות לו רפואה בדבר אחר ועכ"ז הנזהר תע"ב כי באמת יש לחוש לסרת האסורין בכל מי רגלים אשר מרן ז"ל סתם כוונתיהו אבל מי רגלים של חמור אסור מדינא בחולה שאין בו סכנה משום דגם המתירין במי רגלים מודים לאסור בשל חמור ואף על פי דמר"ן ז"ל ס"ל דהמתירין במי רגלים מתירין גם בשל חמור אין כן דעת כל הפוסקים דס"ל דהמתירין מודו לאסור בשל חמור ועיין ש"ך ופר"ח ושאר אחרונים.

אות ג

אם החמור השתין וקלח מעט לתוך הקערה שיש בה משקה או תבשיל לח ונתערב צריך שישים כנגד מי רגלים ואם קלח על מאכל יבש ידיחנו וישפשפנו היטב ודיו וכל זה במי רגלים של חמור אבל של שאר בהמה וחיה אם נפלו לתוך משקה או תבשיל לח ונתערבו ואין ששים לבטלם מותר להוסיף עליה לבטלם ואין לחוש משום דאין מבטלין איסור לכתחילה משום דאיכא פוסקים מתירים במי רגלים של בהמות חוץ מחמור ואם קלח על מאכל יבש צריך להדיחו ולשפשפו היטב.

אות ד

הנולד מן הטרפה מותר ואף על פי דקי"ל עובר ירך אמו הוא מכל מקום לענין טרפות שאני כיון דאין איסורא של האם אלא רק משום חיות דטריפה אינה חיה ועובר זה חי הוא ואין חיותו תלוי בחיות האם מיהו אם נדרסה האם בעוד הולד בתוכה אסור הולד מספיקא דאפשר טפת הארס של הדריסה יזיק גם לולד אבל אם יצא הולד וחי י"ב חודש אז מותר ואם שחטו אותו תוך י"ב חודש אזור מספק וכל זה בנדרסה לפנינו כנגד החלל דאז חוששין לולד אבל אם נדרסה בצווארה או ברגליה וכיוצא הולד מותר דודאי אין טיפת הארס של הדריסה מגעת לולד ואם נכנס הדורס לדיר ואח"כ נמצא צפורן תחוב באחת מהם והעובר בצידה ולא נודע אם עד שלא נדרסה ילדה או אחר שנדרסה ילדה הולד אסור מספק.

אות ה

בשר האדם אסור לאכלו מן התורה ואף על פי די"א דאיסורו מדרבנן ואם פירש מותר העקר כדברי האוסרים בכל גוונא מיהו עור האדם אינו אסור אלא מדרבנן ועיין שפ"ד סי'

ע"ט סק"ג וצריך ליזהר שלא ילקלוף או לחתוך עור האדם בשיניו פן ישאר קצת בין שיני או בפיו וגם יש לחוש שיחתך קצת מן הבשר גם כן ומה שנהגו הנשים לבלוע ערלת הזכרים שחותכים בעת המילה כדי שיולידו זכרים איסור חמור הוא זה וכמו שכתוב מחב"ר אות ב' ברשם הרשב"ש ז"ל.

אות ו

המומיי"א שהוא בשר האדם מותר לרפואה אפילו לחולה שאין בו סכנה דעפרא בעלמא היא עיין ערך השלחן בשם הרדב"ז ז"ל ואסור לעשות סגולה לחולה לעשן עצמו בשן מת גוי דאף על פי דריחא לאו מלתא היא מכל מקום הנאת רפואה הויא הנאה ואסור ואף על פי דיש מקילין במת גוי דס"ל דוקא מת ישראל אסור בהנאה העיקר כמו שכתוב מר"ן ז"ל בי"ד סי' שמ"ט דלא שנא בין גוי לישראל ועיין שו"ת ברכה בסי' שמ"ט.

אות ז

אפילו למאן דאמר בשר אדם אסור מן התורה אפ"ה מי רגלים דאדם מותרין לדברי הכל מפני שהם כמים ואינו מתמצא מגופו ומכל מקום לכתחילה אסורים משום בל תשקצו ולרפואה בעלמא אפילו חולי מעט שאין בו סכנה שרי דכל שעושה לרפואה לא שייך בל תשקצו וכן הוא הדין לאיזה סיבה כל דהו שרי וכנ"ל בפר"ח ואם השתין תינוק לקדרה שאינו ניכר מותר וכנ"ל בשפ"ד ועיין מחב"ר ושאר אחרוני וכן אם נתנו לאחד מי רגלים שלא מדעתו אי בזה משום שקוץ ועיין כרתי סק"ב ופה עירנו בגדאד יע"א נוהגין דכל מי שיחלה בחולי שקורין חצב"א משקין אותו אחר שיתרפא מעט מי רגלים שלא מדעתו דהנשים אומרים אם לא ישקוהו יהיה סרחון בפיו כל ימיו אך הרופאין אין מודים בזה ואומרים שבערי אירופ"א אין משקין ועכ"ז אין סרחון בפיהם והנשים אומרים אין משם ראייה כי טבע ואויר המקומות אינו שוה על כן עושים כרצונם ומאחר דרוב הקרוב לכל לכל דחולי זה הוא אינו אלא בקטנים אי אנחנו מוחין בידם אבל אם נזדמן גדול שחלה בזה וודאי נכון שיזדרז לשמור עצמו מזהה שלא יערו להשקותו.

אות ח

מי רגלים של בהמה וחיה הטהורים דינן כמי רגלים של אדם דאף על פי דהם מותרים המה אסורים משום בל תשקצו וכל מה שכתבנו במי רגלים של אדם הוא הדין כאן.

אות ט

חלב של אשה מותר לכתחילה כמו שכתוב דאפילו מצות פרוש אין בו בד"א כשפירש ממנה לתוך הכלי או לתוך היד ואפילו לתוך היד של האשה עצמה אבל להניק גדול מדדיה

או אפילו לחלוב לתוך פיו הרי זה כיונק מן השרץ ואסור מדברי סופרים דאתי לאחלופי לינק גם מבהמה טמאה ואם עבר מכין אותו מכת מרדות ואפילו לחולה כל שאין בו סכנה אסור ולכן מה שלפעמים הדד של האשה יש בו איזה מכה ואינה מניקה את בנה ממנו מביאין אשר אחרת שתינק החלב מדדיה ותפלוט אסור משום מראית העין דרואין אותה יונקת וגם א"א שלא יכנס לתוך פיה.

אות י

התינוק יונק עד סוף ארבעה שנים לבריא וחמשה לכחוש בד"א כשלא גמלוהו אבל אם פירש דהיינו שגמלוהו שלשה ימים מעת לעת אחר כ"ד חודש הרי זה אסור להחזירו והוא שפירש מתוך בוריו אבל אם לא פירש אלא מתוך חולי שאינו יכול לינק ופירש יכולים להחזירו ויכול ינק עד תשלום ארבע וחמש שנים משום דכל שפירש מתוך חולי הוי כאלו לא פירש כלל והא דאמרינן אם פירש ג' ימים מעל"ע אחר כ"ד חודש מתוך בוריו דאסור להחזירו היינו דוקא שפירש לגמרי דאינו שותה חלב עוד כלל אבל אם לא פירש אלא רק מאמו ויונק הוא מאשה אחרת יכולה אמו להניקו אפילו שפירש ממנה כמה ימים כמו שכתוב במנחת יעקב ז"ל ופשוט.

אות יא

אם פירש מתוך בוריו ג' ימים מעל"ע אחר כ"ד חודש וחלה חולי שיש בו סכנה היה צורך בחזרתו מותר להחזירו ואחר שתסתלק הסכנה צריך להפרישו מיד וכנז' באחרונים ויש מתירין להחזירו אפילו אם הוא חולה שאין בו סכנה ויש לסמוך בזה על המקילין בהיכא דאיכא צורך הרבה בזה כיון דהוא איסור דרבנן.

אות יב

אם פירש בתוך כ"ד חודש ונתעברה השנה נתעברה לתינוק ויכול לינק עד סוף כ"ה חודש ועיין מש"ז ס"ק י"א אבל אם פירש מתוך בוריו בתוך חודש העיבור ג' ימים מעל"ע כגון שנולד בר"ח ניסן ונשלמו כ"ד חדשים באדר הב' והוא פירש ג' ימים מעל"ע כגון שנולד בר"ח ניסן ונשלמו כ"ד חדשים באדר הב' והוא פירש ג' ימים מעל"ע באדר ב' שהוא חודש הכ"ה יש להחמיר ואסור להחזירו דהוי כפירש לאחר כ"ד חודש וכנז' במש"ז ושאר אחרונים ז"ל.

אות יג

מה שאומרים העולם כל מה שימעטו לולד ביניקה יהיה הולד יותר מוכשר לתורה ועל כן גומלים אותו אחר שנה או פחות מזה טעות הוא בידם ואיסורא איכא לגמול אותו קודם

כ"ד חודש אם לא מחמת עיבור שנתעברה אמו או סיבה אחרת הכרחית וכנז' בפתחי תשובה בשם אדני פז יע"ש וגם עפ"י הסוד שגילה רבינו האר"י ז"ל יש לתינוק לינק כ"ד חודש ומפורש הטעם בעץ חיים שער רפ"ח פרק ז' יע"ש על כן ודאי לא יפה עושין לדחות את השעה להקדים קודם כ"ד חודש וכבר נאמר אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ והשי"ת ברחמיו הרבים יכפר בעדינו וישוב את נדחינו יראו עינינו וישמח לבנו בעגלא ובזמן קריב אכי"ר.

ודע דלפעמים ימצא התינוק הולך ברגליו אחר שמונה חדשים וימצא שאינו הולך אלא עד אחר כ"ד חודש לכל זה יש טעם ע"פ הסוד ומפורש בעץ חיים שם יע"ש לכן אם יראה אדם שאיחר התינוק ללכת הנה אם לא עברו כ"ד חדשים אל ידאג על זה שיש טעם בזה.

אות יד

חלב נכרית אע"פ דמן הדין דינו כחלב ישראלית עכ"ז אם צריך לתינוק מינקת ישתדלו מאד שלא להניקו מן הנכרית מפני דחלב נכרית מטמטם הלב ביר"ש ומוליד לו טבע רע ואכזריות ואע"פ שזאת הנכרית יושבת בבית ישראל ואוכלת מאכלים של היתר בלבד שומר נפשו ירחק ממנה ולא יתן את בנו לה להניקו אבל היכא דא"א בישראלית בשום אופן שרי דהוי סכנה ועיין מש"ז ושירי ברכה ואפילו מינקת ישראלית אם תאכל בזמן יניקה דברים רעים כגון שיש לה חולי שיש בו סכנה ואמר הרופא שתשתה חלב אתון וכיוצא לרפואה אז חלבה יזיק לתינוק היזק נפשי וכן תזהר שלא תאכל מח ולב וכבד בזמן היניקה וכן התינוק עצמו אע"פ שהוא קטן הרבה לא יניחוהו לאכול דברים אסורים.

אות טו

דבש דבורים שמרתיחין אותו בעוד גופי הדבורים מעורבין בו אף על פי דהוי נותן טעם לפגם צריכין ליזהר לכתחילה שלא יחממו אותו בעוד הדבורים בו חום שהיס"ב ובדיעבד שרי ועיין בית לחם יאודה ושפ"ד וצריך להזהיר העם בדבש תמרים או של סוכ"ר שנפל בו נמלים והוא עב שא"א לסננו בלתי חמום כדי שיהיה נפטר צריך שיזהרו לכתחילה שלא יחממוהו חום שהיס"ב גם צריך להזהירם שאם ראו שנפל נמלים בדבש או שאר משקה שיסננו אותו מיד ולא ישהו בו הנמלים ג' ימים כדי שלא יהיה כבוש ועיין שפ"ד ס"ק כ"ז אך בדבש דבורים א"א ליזהר בזה לכתחילה יען כי זה מביאים אותו ממקום רחוק כבר נכבש כמה ימים בעודו ביד הגוים.

אות טז

אע"פ דמן הדין יש להתיר עוף טהור ע"י בדיקת שלשה סמנים המפורשים בדברי חז"ל מכל מקום יש פוסקין מחמירין וס"ל דלא מהני הסמנים לבדם להתיר העוף כי אם רק צריך שתהיה לנו מסורת וקבלה בזה העוף שהוא מין טהור וכן המנהג פשוט שאין לסמוך כי אם רק על המסורת ואם אחד מעיד על עוף אחד שיש לו קבלה שהוא טהור סומכין על דבריו אם הוא מוחזק בנאמנות וכשרות ויראת שמים ואם אינו מוחזק בכך אין סומכין עליו דאף על פי דקי"ל עד אחד נאמן באיסורין חיישינן דלמא לא דייק וטעי וצריך שיעיד שראה מנהג פשוט במדינה אחת שאוכלין זה העוף או שמע מאדם גדול שהוא כדאי לסמוך עליו שאומר שזה העוף אוכלין אותו במדינה זו ויש להם קבלה בו דמותר ואם אמר ששמע זה מאינש דעלמא מהמון העם לא סומכין על דבריו וכנז' בפוסקים.

אות יז

אם יש עוף שבעיר זו מצוי אך אין נוהגים לאכלו ובעיר אחרת נוהגים לאכלו שיש להם בו מסורת להיתר אסור לאנשי אותה העיר שנהגו בו איסור לאכול מזה העוף דכיון דנהגו איסור באכילתו אולי נהגו משום גדר וסייג אע"פ שידעו שיש לעיר אחרת קבלה של היתר בו או יתכן נחלקו בקבלתם אבל עיר שאינו מצוי אצלם זה העוף ולכך אין יודעים בו סומכין על קבלה של עיר אחרת שמצוי אצלם.

אות יח

סימני דגים מפורשים בתורה כל שיש לו סנפיר וקשקשת טהור וסנפיר הוא ששט בו קשקשת הן הקליפות הקבועות בו ודקא אם הם נקלים ביד או בכלי אבל אם א"א לקלפן מעור הדג לא מקרי קשקשת ואפילו אין לו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחת מותר ובכל מקום שנמצאת מותר כן הוא דעת מרן ז"ל וי"א דאין להתיר אא"כ עומדת תחת לחייו או זנבו או סנפירו וצריך להורות כדעת מרן ז"ל והמחמיר כדעת י"א תבא עליו ברכה ודגים הנמצאים עירנו בגדאד יע"א אשר אוכלים אותם הם חמשה מינים הא' הוא הנקרא בערבי ביני והוא משובח מכולם והב' הנקרא שבוט והג' הנקרא אבו סווי"ף והד' הנקרא ביז והה' הנקרא גטאן וזה המין הנקרא שבוט"ט הוא הנזכר בגמרא דקדושין ריש פ"ב רבא מלח שבוטא והוא קולייס האספנין הנזכר במסכת שבת דף קמ"ה.

פרשת בהר בחקותי

היוצא מן הטמא וביצים כשרות

פתיחה

בן הא הא אומר לפום צערא אגרא.

נ"ל בס"ד הצדיק נקרא בן הא הא כי ידוע דחלק הנפשיות שבאדם הן נפש הן רוח הן נשמה מוכרח שיש בו חמשה חלקים שהם נרנח"י שהם בחינת שם הוי"ה עם קוצו של יו"ד שהם כחבת"ם וזהו בחלק הנפשיות וכנגדן בחלק הגופניות יש חמשה חושים וכתב בקה"י ז"ל חוש הריאות ה"ס כתר שהוא בחינת יחידה וחוש הטעם ה"ס חכמה שהוא בחינת חיה וחוש הריח ה"ס בינה שהוא בחינת נשמה וחוש המשוש ה"ס תפארת שוא בחינת רוח וחוש השמע ה"ס מלכות שהוא בחינת נשמה וחוש המשוש ה"ס תפארת שהוא בחינת רוח וחוש שמע ה"ס מלכות שהוא בחינת נפש ע"ש נמצא באדם יש חמשה חלקים בנפשו וחמשה כנגדן בגופו הצדיק הוא שלם בחמשה אלו ומשה אלו אינו חסר בהם כלום אך הרשע בין אלו ובין אלו פגומים וכאלו אין בו לא מאלה ולא מאלה ולכן הצדיק נקרא בן ה"א ה"א כי מספר ה"א הוא חמשה רמז לחמשה הנפשיים וחמשה הגופניים שהם שלמים אתו וכדי לנחם עצמו כשרואה דוחק בעוה"ז וצער גדול אומר לפום צערא אגרא וא"כ זה הצער הוא לטובה וכמאמר נחום איש גז על כל צער שרואה אומר גם זו לטובה.

ועוד נ"ל בס"ד הטעם שהצדיק נקרא בן הא הא כי ידוע התורה ניתנה מן עולם הבינה לכן התחילה באות בי"ת שהיא בינה והיא סוד ה"א ראשונה שבשם הוי"ה ב"ה ולכן עשרת הדברות היו כתובים חמש וחמש וכן כל התורה כולה חמשה ספרים ואיתא באותיות דרבי עקיבא ז"ל מה נשתנה אות ה"א מכל האותיות שבה נתנה תורה לישראל מפני שכל האותיות כשאדם מוציאן מפיו הוא מרגיש בהן בשפתיו ובלשונו ומוציא טיפת רוק מפיו אבל אות ה"א אינו מקבל טומאה מפני כשהאדם מוציאן מפיו אינו מרגיש בו לא בשפתיו ולא בלשונו ואין מוציא בה טיפת רוק מפיו עכ"ל יע"ש והנה אות ה"א המלוי שלה ג"כ הוא אות ה' כמו הפשוט שלה וידוע דהמיו נחשב ולד של הפשוט כי נולד ממנו ונגרר אחריו ולכך התורה שבכתב נחלקה לחמשה ספרים שהם מספר ה' לרמז כמו שאות ה' היא יוצאה טהורה מפיו של אדם שאין מוציא בה רוק פיוכן התורה היא טהורה ואינה מקבלת טומאה ולכן בעל קרי קורא בד"ת ואינו חושש וכן חזיה ר"י לאותו תלמיד דהוי מגמגם וקורא א"ל פתח פיך ותקרא דאין ד"ת מקבלים טומאה דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף ד"ת אין מקבלים טומאה ולכך נרמזה במספר אות ה' להורות על זה שהיא טהורה ואינה מקבלת טומאה והנה מלוי אות ה' שיא תולדה של הפשוט הוא ג"כ אות ה' להורות שגם תורה שבכתב היא דוגמת אות ה' דהתולדה שלה שהם דברים היוצאים ונולדים ממנה שהם תורה שבע"פ וכל חדושי תורה שהאדם מחדש בה ג"כ אין מקבלים טומאה ואפי' חידוש שהאדם מחדשו מדעתו עכ"ז מאחר שהוליד אותו מן התורה עצמה נעשה כתורה עצמה שיהיה גם הוא דוגמת אות ה' שאינה מקבלת טומאה ולכן חכם הצדיק שעוסק בתורה ומוליד ממנה חדושים נקרא בן ה"א ה"א שיש

בידו תורה העקרית שהיא דוגמת אות ה"א וגם יש בידו חדושי תורה הנולדים מן התורה שגם אלו הם דוגמת או ה"א.

נמצא גם חדושים הנולדים מן התורה יהיו כמו התורה עצמה שאן מקבלים טומאה דהכי קי"ל היוצא מן הטהור טהור משא"כ ההולך אחר אחר הפילוסופיא הכפרנית כיון שהיא יוצאה מטומאה כל חידוש שמוליד ממנה הוא ג"כ חלק טמא דהכי קי"ל כל היוצא מן הטמא טמא ולא עוד אלא גם אם יש בה תערובת מדברים טובים אל תאמר אלמוד דבר הטוב המעורב בה בלבד אלא הרחק גם מדברים טובים שבה כי כיון שנתערבו ונתחברו עמה נעשו כמוה והלומד אותם מביא רעב לנפשו וכך אומרים לדבורה לא מעוקצ'ך ולא מדובשי'ך.

ודוגמא לזה מצינו בהלכות איסור והיתר כביצה של תרנגולת טריפה דאסורה ואף על פי דאין הטרפות בביצה והאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי עכ"ז מאחר שגדלה ביצה זו בתוך מעי הטרפה גם היא נעשית טריפה ונאסרה והנה מלבד המוסר שיהיה האדם למד מדין זה לעני הפלסופיית הכפרנית עוד זה יהיה מוסר לאדם שהוא גדל עם רשעים גמורים ומתחבר עמהם שסופו להיות גם הוא רשע כמותם ולהפך ההולך את חכמים יחכם ולכן שנה לנו התנא בפרק זה מה בין תלמידיו של אע"ה לתלמידיו של בלעם הרשע וכו' ללמדך המתחבר לצדיק וחכם כאברהם אע"ה גם הוא יזכה לטוב כמוהו והמתחבר לאדם רשע כבלעם הרשע גם הוא ירד לבור שחת כמוהו וזה כלל גדול ביסוד העבודה והדברים נמשכין בארוכה במוסר השכל.

אות א

ביצה נבילה שנתנבלה בשחיטה אף על פי דמותרת מן התורה אסורה חז"ל כמו הנבלה עצמה כיון שבאה מן הנבלה שהיא אסורה מן התור ואפילו נגמרה לגמרי וכיוצא בה נמכרת בשוק אסורה ואפילו נתערה באלף כולם אסורות אבל ביצת טריפה אסור מן התורה מני שנגמרה באיסור דשמה בשעה שנטרפה התרנגולת היתה הביתה רק בשר ולא נגמרה בעת ההיא אלא אח"כ ונמצא שנגמרה באיסור ואפילו ידעין שלא נטרפה התרנגולת אלא רגע אחד קודם שנשחטה אפ"ה אסורה מן התורה שלא נתנו חכמים דבריהם לשעורים ומאחר דבזה"ז דרכם למכור הביצים במנין תמיד לכן אפילו נתערה באל"ף אינה בטלה.

אות ב

תרגולת שנשחטה ונמצאה טריפה ויש ביצים שנולדו ממנה קודם שנשחטה אם היא טריפה שאפשר שלא אירע לה אלא עתה כגון שנקב קרום של מוח וכיוצא הביצים מותרים דאמרינן השתא הוא דנטרפה אבל אם ידוע דנטרפה קודם שילדה הביצים כגון יתרת אבר שנטרפה בו או שהוגלד פי המכה שבידוע ששלשה ימים קודם שחיטה היה בה זה הטרפות מפני שאי אפשר להיגלד פחות משלשה ימים אז כל הביצים נולדו ממנה אסורות ואפילו אותם שנולדו קודם שלשה ימים נמי אסורות דכל מה שנולד ממנה בתוך י"ב חודש קודם שנשחטה אסורים אבל מה שנולד קודם י"ב חודש מותר ואין בו ספק כלל מפני שידוע דהטרפה אינה חיה י"ב חודש וכנ"ל כל זה בסי' פ"א בדין הגבינה ואף על פי דהתם רמ"א ז"ל בהג"ה התיר בהוגלד פי המכה מה שנעשה ממנה קודם ששה ימים ולא אסר אלא בהנולד תוך שלשה יים הנה מר"ן ז"ל דעתו לאסור אף שנולד ונעשה קודם שלשה יים וכנ"ל בש"ך ופר"ח ופר"ת ושאר אחרונים שם בסי' פ"א ולכן לדידן דקבלנו הוראת מר"ן ז"ל צריך לאסור כמו שכתבנו לעיל מיהו כתבתי בסה"ק מקבציאל בהוגלד פי המכה ואינה נטרפת טרפות ודאי מאותה מכה אלא הוא ספק טרפות אז כל הביצים שנולדו קודם שלשה ימים מותרים מכח ס"ס והוא ספק נולדה קודם ספק אח"כ ואת"ל אח"כ שמא אין כאן טרפות וס"ס זה הוא מתהפך ועוד עשיתי ס"ס באופן אחר.

אות ג

ביצה שהיא ספק אם היא ביצת טריפה או אם היא ביצת כשרה ה"ז אסורה משום דהוי ספיקא דאורייתא ולחומרא אבל ספק אם היא ביצת נבילה או ביצת כשרה מותרת דספיקא דרבנן לקולא וכן הוא הדין בתרגולת שיש ספק אם היא נבילה או שחוטה כגון ספק בשחיטה הביצה שלה מותרת משום דהוי ספיקא דרבנן ועיין בש"ך סקי"א ופר"ח ושפ"ד וחכ"א ושאר אחרונים.

אות ד

אף על פי דביצת נבילה אסורה מדרבנן אפילו אם נתערבה באלף כולם אסורות משום כיון דהיא ביצת נבילה בודאי אתחזק איסורא ולא בטיל וכמו שכתוב בש"ך ופר"ח ושפ"ד ושאר אחרונים ז"ל.

אות ה

הא דאמרינן ביצה שנולדה מתרגולת שהיא ספק נבלה דאירע לה ספק בשחיטה דמותרת הביצה משום דההוי ספק דרבנן היינו דוקא אם הספק הוא ספק שהה או ספק דרס או ששחט בסכין פגומה בזה אמרינן מותרת הביצה אבל אם הספק הוא משום דלא

בדק הסימנים אם שחט הרוב או לאו הרי זו חשיבה ודאי נבילה והביצה שלה אסורה וכמו שכתוב שפ"ד סי' פ"ו ס"ק י"א.

אות ו

אין מוכרין ביצת נבילה וטרפה לגוי שמא ימכרנה לישראל כיצד יעשה יטרפנה בקערה ימכרנה ואף על פי דכתב מור"ם ז"ל אין מוכרין ביצה טרופה שמא יערבנה בפת הנה פה עירנו בגדאד יע"א נהגו כסברת מר"ן ז"ל למכור ביצים טרופים לגוי ואף על פי דפת בביצים לא שכיח בעירנו עכ"ז שכיח לתת ביצים במיני מתיקה כי כאשר מסננין הסוכ"ר לעשות ממנו מיני מתיקה מניחין בו חלבון ביצים וכן עוד במתיקה שקורין מן אל סמ"א מניחין ג"כ לובן ביצה ועכ"ז נהגו למכור ביצה טריפה לגוי אע"פ שקונים מיני מתיקה הנז' מן הגוים והא דקונין מיני מתיקה מן הגוים ואין חוששין שמא יש בהם ביצת נבלה וטרפה היינו משום דאזלינן בתר רובא.

אות ז

אין לקנות ביצה טרופה מן הגוי דשמא ישראל מכר לו ביצת נבלה וטרפה וטרפן ואף על פי דהאחרונים ז"ל כתבו דאין איסור לקנות ביצים טרופים מגוי א"כ טרופים לגמרי שמעורבים החלבונים והחלמונים יחד אבל אם היא רק שבורה והחלבון והחלמון שלמים מותר לקנות עכ"ז פה עירנו בגדאד נהגו שלא לקנות אפילו בכה"ג דחלבון וחלמון שלמים.

אות ח

ביצה שיש לה שני חלמונים מותרת וכמו שכתוב במחב"ר אות ב' ושאר אחרונים וביצה שאין בה אלא חלבון בלבד אם היא קטנה ביותר נמצא בלול התרנגולים בבית ישראל מותרת אבל אם אינה קטנה מאד אלא רק קטנה מעט מחברותיה אין להתיר ואם הביאה גוי אפילו קטנה מאד אין להתיר ועיין מחב"ר ז"ל.

אות ט

ביצת עוף טמא וכן ביצת טרפה או נבלה שנתבשלה עם ביתים כשרים אם היא בקליפתה אינה אוסרת שאין כח בבישול להוציא גוף האיסור דרך הקליפה ומה שיוצא דרך הקליפה אין בו ממש רק מייא דביעי עלמא איהו אבל אם ביצת האיסור קלופה או נקובה אפילו אם ביצים הכשרים עודן בקליפתן ה"ז אוסרת וצריך ס"א ביצים של היתר כנגדה לבטלה בין שהיא שלמה ומכירה בין שיא טרופה ואף על פי דכל האיסורין שיעורן בששים החמירו חז"ל בביצים משום שיש בהם גדולים וקטנים לכך הוסיפו אחת ואם נתבשלה ביצה זו האסורה שהיא קלופה או נקובה בתוך התבשיל אין צריך אלא ששים בתבשיל לבטלה וכל

זה הוא לבטל פליטתה אבל היא עצמה אינה בטילה ואסורה ואין משערין ביצה האסורה אלא כנגד מה שיש בתוכה אבל כנגד הקליפה שלה אין צריך ואדרבא קליפתה מצטרפת עם ההיתר לבטל האיסור שהרי כולם בולעים הטעם בשוה.

אות י

הא דאמרין אם ביצת האיסור עודנה שלימה בקליפתה שאינה נקובא דאינה אוסרת היינו דוקא בביצת עוף טמא או ביצת טרפה או נבלה אבל ביצה שיש בה אפרוח אוסרת אע"פ שאינה קלופה כלל מפני שהאפרוח הוא נבילה וכן הוא הדין אם היא ביצה שנמצא בה דם על החלמון גם כן אוסרת אפילו אינה קלופה דטית הדם הוא התחלת ריקום האפרוח ושדי תיכלא בכל הביצה הלכך הטעם שיוצא ממנה הוא טעם בשר נבלה ממש ואוסרת אפילו אינה קלופה.

מיהו לענין שיעור הביטול אם נתבשלה בתבשיל אם היא ביצה שיש בה דם סגי לה בששים כנגדה לבטלה ואם היא ביצה שיש בה אפרוח שנתבשלה בתבשיל י"א שצריך אחד וששים כנגדה משום דהוי כעין בריה ומחמת חשיבותה הוסיפו לה חלק אחד יותר וי"א גם ביצה שנמצא בה אפרוח שנתבשלה בתבשיל של היתר סגי לה בששים ובהפסד מרובה או שעת הדחק יש להקל כדבריהם ועיין מש"ז סוף ס"ק י"ג וערך השלחן סוף אות ד' ושאר אחרונים וכבר כתבנו לעיל בין נשלקה עם הביצים בין נתבשלה בתבשיל של היתר מצטרפים הקליפות לבטל האיסור והוא הדין הכא בביצת אפרוח או ביצת דם בחלמון דמצטרפין קליפה שלהם עם ההיתר בטל האיסור.

אות יא

אפרוח שנולד מביצת נבלה או טרפה ה"ז מותר גמור וי"א שאין להושיב לכתחלה תרנגולת על ביצי טרפה משום דאין לבטל האיסור לכתחילה ויש מתירין בזה לכתחילה והמקיל יש לו על מה לסמוך ועיין ערך השלחן אות וא"ו.

אות יב

אם הניחו אפר בקדרה ששלקו בה הביצים ונמצא שם ביצה שיש בה אפרוח או ביצה שיש בה דם בחלמון כת הרב עדות ביהוסף סאמון ז"ל סי' מ"ב דמותרים הביצים הכשרים משום דהאפר נותן טעם לפגם בבשר כמו שכתוב מר"ן ז"ל בסי' צ"ה ס"ד וכתב הרב הנז' דכן נוהגים במערב כשיש חופה או מילה ששולקין הרבה ביצים לחלק לבני אדם נותנין אפר בתוך המים ששולקין בהם הביצים ואז כשנמצאת בין הביצים ביצה שיש בה אפרוח מתירים שאר הביצים שרי מה שפלטי הביצה היה טעם פגום ע"י האפר הנבלע בה ע"ש

וכן פה עירנו בגדאד יע"א יש ג"כ מנהג זה כששולקין בצים הרבה ביחד נותנין אפר בתוך המים כדי שאם ימצא אח"כ ביצה שיש בה אפרוח או דם לא יאסרו הבצים הכשרים וגם לפי המנהג צריך להניח האפר בתוך המים שירתיח על האש קודם שינחו הבצים וגם צריך להניח אפר הרבה שיהיה טעמו ניכר במים והנה אף על פי דאנן אכא דמר"ן ז"ל סמכינן בדין דסי' צ"ה הנז' ולא חיישינן למאן דפליגי בזה וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל בשירוי ברכה בסי' צ"ה שכתב דפשט המנהג כדעת מר"ן ז"ל מכל מקום מנהג זה של דין הבצים הנז' יש לגמגם ובפרט בדין ביצה שנמצא בה דם ע"כ אף על פי דיאן למחות ביד הנוהגין בבצים היתר ע"י אפר שומר נפשו יחוש בזה ותבא עליו ברכה כי יש פתחו פה לחלק בין דין הבצים הנז' ובין דין מר"ן ז"ל דסי' צ"ה.

אות יג

ביצה שנולדה ביו"ט שנתבשלה עם בצים אחרים והיא ושאר הביצים כולם קליפתם שלימה אף על פי דכתבנו לעיל אם הקליפה שלימה מותר דאינו נותן טעם דהנפלט מייא דביעי בעלמא איהו מכל מקום משהו מיהא איכא ודבר שיל"מ במינו אוסר במשהו על כן אסורים כל הבצים בו ביום וכמו שכתוב הרב ערך השלחן בסי' צ"ח אות וא"ו וכתב דכן הוא דעת מר"ן ז"ל בא"ח סי' תקי"ג יע"ש.

פרשת נשא

הלכות תולעים ושרצים

פתיחה

יאר ה' פניו אליך ויחנך.

איתא במדרש יאר זה מאור תורה שיאיר פניך ולבך בתורה ויתן לך בני תורה כמה דתימא כי נר מצוה ותורה אור ויחנך יחנך במשאלותיך וכן הוא אור חנן יחנך לקול זעקיך ונ"ל בס"ד ע"ד מה שפרשתי בס"ד במאמר התנא רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה והכונה הוא דהלומד לשמה מוכרח שכל שאלות צרכיו יהיו לש"ש שהתכלית הוא כדי לעבוד את הבורא יתברך ולכן אע"פ שארז"ל אין לאדם לשאול שתי שאלות בבת אחת מן השמים הנה זה יכול לשאול כמה שאלות בבת אחת מפני שתכלית כונתו במשאלות אלו היא אחת והיינו כדי שיעבוד עי"ז את הבורא יתברך ובזה פרשתי בס"ד כונת רב בתפילתו בכל יום יהר"מ שתרחמנו חיים ארוכים חיים שלום וכו' ובסוף אומר חיים שתמלא כל משאלותינו לטובה לעבודתך והכונה כי הוא פרט עשרה בקשות בחיים בשאלה זו וכמו שכתוב דכל שאלות אלו אני מבקש בעבור עבודתך ונמצאו נעשו כולם בקשה אחת וכמו שכתוב דוד הע"ה אחת שאלתי מאת ה' וכו' ואע"פ שאני פורט דברים הרבה יען כי תכלית כונתי הוא לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו שהוא ענין עבודתו

יתברך ולזה אמר כל הלומד תורה לשמה דודאי כונתו בכל שאלת צרכיו הוא ענין אחד שהוא עבודת הבורא לכך זה זוכה לדברים הרבה בתפלתו שיוכל לפרוט שאלותיו כמה דברים ואין זה יצא חוץ משורת דרך ארץ כי באמת הכל נחשב אחת והנה ההפרש בין לומד לשמה ובין שלא לשמה הוא בלב כי זה לבו לשמים וזה לבו חושב און שלימודו בעבור עינים שונים שבגשמיות ונמצא הלומד שלא לשמה רק עיניו מאירים בתורה שמתחכם עין שכלו אבל לבו הולך חשכים ואין נוגה לו משא"כ הלומד לשמה עיניו ולבו מאירים בתורה וז"ש יאיר עיניך ולבך בתורה ועי"כ יחנך במשאלותיך כלומר אפילו אתה שואל כמה שאלות בבת אחת יחנך ויתן לך משאלותיך שנאמר חנון יחנך לקול זעקיך לשון כפול כמה חנינות לכמה בקשות בבת אחת.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד אומרו יחנך במשאלותיך כי לפי שורת הדין אם אדם שואל שאלות צרכיו בתפילתו אין לו שכר על גוף התפילה דדי לו מה שנותן לו הקב"ה שאלתו אך באמת ידענו כי הקב"ה נותן לאדם שכר גם בעבור התפילה שהתפלל לפניו ובאמת ודאי זה דרך חנינה הוא בתורת חסד לכן התפילות של כל יום הם שלש כנגד שלש טיפין של נקוד סג"ל שהוא נקוד של ספירת החסד לרמוז כי מה שנותן הקב"ה שכר לאדם על שלש תפילות הוא בתורת חסד ולזה אמר חנון יחנך שתים א' על עיקר השאלה ששאלת בתפילתך ואחת שכר על התפילה שהתפללת לפניו ולזה אמר יחנך במשאלותיך יתנהג עמך דרך חנינה.

ובאמת אף על פי דזה הוי בחסד צריך טעם למה יתן שכר על התפילה ונראה הטעם דאמרו בזוהר הקדוש האדם עושה אורות בסוד לבושי ואורות בסוד כלים מן דבורים של התפילה ואע"פ שהדברים המה שאלת צרכיו רפאנו ברכנו וכיוצא וכמו שכתוב בזוהר לבושי דלביש בצפרא לא לביש ברמשא וכו' ולכן נקראו דברים העומדים ברומו של עולם ולכן יש לו קבלת שכר על לבושי דאור וכלים דאור שעושה מדבורים של תפלה. ובזה יובן הטעם שנמשלו ישראל לתולעת דכתיב אל תיראי תולעת יעקב וארז"ל מה תולעת כחה בפיה אף ישראל כחם בפיהם כלומר התולעת בשרה רך ואפ"ה עושה בריר פיה את המשי אשר ממנו יעשו לבושים יקרים וכן ישראל מדבור פיהם יהיו לבושי דאור לבושי יקירין קדישין ולכן קראם תולעת ולא תולע כי תולעת בהפוך אתוון תולעת לומר נדמו לתולעת מצד התולעת הנמצא בה בלבד דעל התולעת שיש בתולעת נדמו ולכן מאחר דכח פיהם נדמה לכח היפה נמצא בתולעת שהוא תולעת פעולת המשי איך יטמאו את פיהם בבשר התולעת שהוא טמא ומטמא את פיהם דהא ודאי ראוי שיסתלק אותו הכח מהם אשר על כן מאחר דהתולעים מצוים הרבה ברוב מיני אכילה ושתייה הנה אם לא ישים האדם עיניו היטב היטב יכשל בנקל.

אות א

הרבה אזהרות הזהירה תורה בשרצים והאוכל שרץ המים חייב ארבע מלקיות ושרץ הארץ חמשה מלקיות ושרץ העוף כזבובין וכיוצא ששה מלקיות ומטמאים הנפש דכתיב ונטמתם במ.

אות ב

תולעים הגדלים בימים ובנחלים ובמים הנובעין אסורי משום שרץ המים אבל תולעים הגדלים במים שבכלים ואשר בבורות שיחין ומערות שאינם נובעין וכן בבריכות גדולות שאי להם מוצא ומובא הרי אלו מותרים כל זמן שלא פרשו חוץ לכלי ואילו אם פרשו לדופן הבור מבפנים או לדופן הכלי מבפנים מורים דכל זמן שלא פרשו לאחורי הכלי לא מקרי שרץ הארץ אבל אם פרשו לאחורי הכלי ועל שפתו מבחוץ או מן הבור ולחוץ אסורין משום שרץ הארץ יען כי תיכף כשפרשו ממקום גידולם נקראו שרץ הארץ ולכן כל עיר שבה התולעים מצויים במים שבבורות הן הנובעין הן המכונסים אסור לקנות פת מפלטר גוי בעיר זו כי הגוי לש העיסה בלא סינון שגם באותם שאין נובעים יש לחוש שפרשו כנזכר וכן נמי אין לשתות שום משקה הקהו"א של הגויים מטעם האמור ועיין פרי חדש ומחב"ר.

אות ג

אע"פ שאמרנו תולעים שבמים שבכלים ושבבור שהם מכונסין שלא פירשו מותרים מן התורה מכל מקום אסורים מדרבנן משום בל תשקצו אם בולעם לבדם דהיינו שיכניס ראשו לבור או לכלי ויבלע התולע בפיו מן המים אבל אם בולען עם המים ביחד אין בזה משום בל תשקצו דאינו נמאס בעיניו כיון שאין בולע התולע בפ"ע אלא יורד לתוך פיו עם המשקין ומיהו אם באמת מאיסי ליה אפילו שבולען עם המשקה יש בזה איסור בל תשקצו.

ולכן חבית של מים שיש בהם תולעים המצויים במים שקורין בערבי על"ק אם זהה העל"ק הוא מן הנהר אסור משום שרץ המים אבל אם נתהווה ונעשה בתוך החבית עצמו מותר מן הדין לשתות מים אע"פ שיש בתוך המים על"ק כיון דנתהווה במים בתוך החבית ועדיין לא פירש ומשום בל תשקצו נמי ליכא כיון דלא שתי להו לבדם אלא שותה עם המים ואפילו שנטל המים מן החבית בכלי לא חשיב פרשו אלא חשיב הכלי מקום רבתייהו מפני שהם גדלו בכלי שהוא החבית וכיון דזה כלי וזה כלי חשיב כאלו עודם בכלי ראשון משא"כ הגדלים בבור אסור ליטול המים מן הבור בכלי ולשתות דלא חשיב מקום רבתייהו בכי זה ששותה בו מפני שהם גדלו בתוך הבור ועתה הם מונחים בכלי.

אות ד

בכל החצרות של פה עירנו בגדאד יע"א מצוי באר מים חיים שהם מים נובעין וברובם מצוי תולעי אלו שקורין על"ק ואלו אסורים משום שרץ המים ואע"פ שלא פרשו כיון דהם נובעין וכל בעלי בתים דרכן להדיח הבשר וכל כלי אכילה באלו המים על כן צריכין ליזהר לסנן אותם תחלה שאם לא יסננו המים אז נדבק התולע בבשר ובכלים ואתו למכליה בעיניה וידוע הוא דבריה לא בטלה אפילו באלף וא"כ תולעים אלו אין בטלים בתבשיל.

אות ה

כל חומץ יש בו תולעים דקים מאד שאין נראין אא"כ תתנהו בצנצנת נקיה ותניחהו על החלון במקום שהשמש זורחת ואז נראין התולעים לכך אין לו תקנה ע"י סינון בלבד אלא יבשלו תחלה בישול שהיס"ב ואחר שירתח יסננו ובימות החורף יבשל ויסנן בערב שב לצורך השבוע כולו ואם ישאר יותר משבוע יחזור ויתליע לכך בכל ערב שבת יסנן אבל בקיץ שהאוויר חם קרוב יותר להתליע לכך לא יבשל ויסנן אלא רק לצורך חי שבוע דוקא.

אות ו

תולעים הגדלים בפירות או בירקות במחובר אסורין מן התורה משום שרץ הארץ אע"פ שלא רחשו ולא פרשו וי"א דאינו אסור אלא עד שירחשו ואע"פ דמרן ז"ל סתם בש"ע דעינן שירחשו מכל מקום כיון דרבו האוסרים אפילו שלא רחשו הכי נקטינן להלכה לאסור גם בלא רחשו דיש להחמיר באיסור תורה וכן המנהג פה עירנו בגדאד יע"א.

אות ז

הפולין דרכן להתליע במחובר ולכן אע"פ שהמקום דחוק ובודאי לא רחשו אסורין ולא מבעיא תולע בעין אלא אפילו אם נמצא בהם נקודה שחורה צריך לחטט ולהסירה שהיא אסור כתולע ממש יען דמקום שיתחיל התולע להתרקם נעשה אותו מקום שחור וכן נוהגים פה עירנו לחטט בעומק להסיר נקודה השחורה.

אות ח

התאנים וקישואין שקורין בערבי כייאר וכן אותם שקורין תערוז"י דרכן להתליע במחובר וכן פרי שקורין בערבי כוך וכן פול המצרי שקורין לוביי"א וכן כרוב שקורין להנ"א וכן החזרת שקורין כאס כל אלו דרכן להתליע במחובר ואין לאכלם לא בדיקה גם עוד הכרפס והכרתי וגם מה שקורין מעדונ"ס מתליעין במחובר ואין לאכלם בלא בדיקה והעלים של הצנון שקורין פג"ל צריכין בדיקה היטב ויש ירקות שנמצא בהם תולעים דקים הרבה וקשה

בבדיקן והם מה שקורין סל"ק ומה שקורין יענא"ע שומר נפשו ירחק מהם ופה עירנו אוכלים זה הסל"ק ואומרים שבודקין אותו ויר"ש יסלקו מביתו ולא יבא על על שולחנו ובביתנו לא יכנס הסל"ק למאכל ורק בראש השנה יביאו אותו על השלחן לראותו בלבד בשבי הבקשה שבהם ועלי גפנים כבר אסרום רבני אר"ץ יע"א לגמרי ולא יועיל להם בדיקה וכן פה עירנו בגדאד נוהגים בהם איסור ויש פה עירנו ירק שקורין רשא"ד והוא גדל במדבר ולכך קורין אותו ערבי רשא"ד אלב"ר ויש בני אדם אומרים כי לא יצא בו תולעים ורק דשאר שזורעי בגינה יצא בו תולעים וזה שקר שגם הגדל מאליו במדבר ימצא בו תולעים וצריך בדיקה וכן ירק שקורין בערבי כבג ודרכן לכבוש אותו גם בה ימצא תולעים וצריך בדיקה והכימו"ן כלל ועיקר וירק שקורין בערבי בטנ"ג' כתבנו דהוא מתליע במחובר ואצלינו בביתנו משהין אותו י"ב חדש ואח"כ אוכלים אותו.

אות ט

פירות שחזקתן שלא להתליע במחובר אלא רק בתלוש אם התליעו בתלוש מותרים דלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ בד"א כשלא פירש מן הפרי אבל אם פירש מן הפרי אפילו לא הגיע לארץ אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ ואפילו לא פירש כולו אלא מקצתו או שלא פירש אלא ע"ג הפרי או על הגרעין שבתוכו או שפירש מפרי לפרי בלא אויר כגון שהם דבוקי יחד ויצאה התולעת מזה לזה דרך נקב בלא ראיית אויר בכל הני גווני דין פירש יש לו ואסור משום שרץ הארץ ויש לתולע זה דין בריה דאפילו באלף לא בטיל ואפילו אם התולע מת בתוך הפרי ואחר שמת פירש מן הפרי ג"כ אסור ויש לו דין שרץ השורץ ועיין כנה"ג הגהב"י סוף אות י"ו ופר"ח ופר"ת ומנ"י ושפ"ד ועוד אחרונים.

אות י

י"א דלא אסרינן בפירש א"כ ידענו בבירור שפירש אבל אם רק נמצא בתוך הפרי ולא ראינו שפירש אע"פ שהוא חי וחורו נקוב לחוץ מותר ולא חיישינן שמא פירש וחזר כן הוא דעת מר"ן ז"ל בש"ע ויש אוסרין בחורו נקוב לחוץ דילמא פירש וחזר ויש לחוש לדעת האוסרין ובפרט שכתב רמ"א ז"ל שכן נהגו ופה עירנו בגדאד יע"א המנהג פשוט לאסור בחורו נקוב לחוץ.

אות יא

לא אמרינן לחלק בין פירש ללא פירש אלא רק בפירות שמוחזקין אצלינו שאין מתליעין במחובר אלא רק בתלוש אבל פירות דיש לסתפק בהם שהתליעו במחובר אף על פי דאין הדבר ברור הרי אלו אסורים אפילו אם לא פירש משום דספק תורה להחמיר.

אות יב

תולעים קטנים הנמצאים בקמח אסורים דאפילו פירשו לדופן הכלי מבפנים אסורים דדוקא במי ושאר משקין שדין פירשו בפנים משום דהיינו רביתיהו אבל במאכל לא אמרין היינו רביתיהו ואסורין בכל גוונא ולא עוד אלא אפילו אם לא שרצו אלא רק בקמח גופיה יש להם דין פירש ואסורין כמו דין פירש מפרי לפרי ולכן אם הם קטנים שא"א לבררם ולהוציאם מן הקמח אפילו על ידי נפה נאסר הקמח אבל גדולים שאפשר לבררם על ידי הרקדת הקמח בנפה ה"ז מרקד הקמח מן התולעים ומותר.

אות יג

קמח זה שהתליע ואי אפשר לבררו דנאסר אסור למכרו לגוי דחיישינן שמא ימכרנו הגוי לישראל ואפילו אם נראין התולעים בקמח בחוש הריאות חיישינן שמא יאפנו הגוי וימכרנו לישראל והוא הדין בכל מיני מאכל שהתליע דאסור לישראל למכרו לגוי ועיין כנה"ג הגהב"י אות פ"ט ובהפסד מרובה יש לסמוך על המתירין למכור לגוי מעט מעט בענין שבודאי לא ימכרנו הגוי לישראל.

אות יד

קמח זה שהתליע מותר להאכילו לעבדו ושפחתו אפילו שמזונותיהם עליו רק יזהר שלא ישהנו זמן מרובה שלא יבא לידי תקלה ויש חוששין אפילו לזמן מועט מיהו אם יאפנו וישנה צורת הפת שרי דודאי לא יכשל בו כיון דהוא משונה צורתו ומדכר ועיין פר"ח ומש"ז.

אות טו

מותר להוציא שכר מקמח שהתליע וכן מן תמרים או צימוקין שהתליעו כי זיעה בעלמא הוא ועיין מחב"ר אות ט"ז וחק"ל יו"ד סי' נ"ד ועיין בתשובת הרמב"ם ז"ל הנקראים פאר הדור סי' קי"ד.

אות טז

חיטים מתולעים אם רובן מותלעים שא"א לברר ימכרם לגוי ואם אין רובן מותלעים יבררם תחלה ואח"כ מותר לטחן ויזהר לכתחלה לטחן ברחיים שיש שם אפרכסת מפני שאת"ל נשאר בהם תולעים אחר בדיקה יברחו בשעת טחינה מנדנד הריחיים ויצאו דרך דופני האפרכסת ובדיעבד אם אין לו רחיים שיש בו אפרכסת מותר לטחן משום דאפילו אם נשאר תולעים מתרסקין בטחינה ותו אין להם דין בריה ובטלי הווא כונתו לטחון ולא בא לבטל האיסור בידים ומהאי טעמא שרינן למכור לגוי ולא חיישינן שמא יאפה וימכור

לישראל משום דאחר טחינה נתרסק התולע ובטל וחיטים אלו דלא התליעו רובן שאמרנו שצריך לבררם תחלה היינו לכתחילה אבל בדיעבד אם לא ביררם וטחנם מותר ובין הכי ובין הכי צריך לרקד הקמח אחר הטחינה והא דרינן על ידי טחינה דוקא בחיטים דדרכן להטחן אבל קמח שהתליע אסור לטחנו כדי שיתרסקו התולעים דאין מבטלין איסור לכתחילה.

אות יז

אין להתיר חיטים הנז' ע"י טחינה והרקדה אלא דוקא אם נמצא בהם תולעים אדומים או שחורים דאלו דרכן לברוח מנדנוד הרחיים אבל אם התליעו בתולעים דקים ולבנים אין להתיר לכתחילה ע"י טחינה והרקדה הנז' מיהו בדיעבד אם טחנם מותר דודאי נתרסקו ונימוחו ובטלי ועיין פרי תואר ס"ק כ"ו.

אות יח

הנפה של הקמח כיון שישאר בה קמח בין נקבי האריגה וכן בין העץ לשערות האריגה ויגיע להם ליחות יתהווה בה תולעים ובפרט בימי הקיץ לכן יזהר לנפץ ממנה שיורי הקמח אחר שעוסק בה ויתלה אותה באיו במקום שליטת השמש ובכל פעם שיבא לעסוק בה יבדקנה היטב וקודם כמה שנים הביאו לעירנו מערי הנדייא נפה כולה מברזל וזה עדיף טפי שיוכל לנפץ ממנה הקמח ע"י הכאה בידו או בקרקע וגם אין בה מחבואות שיכנס שם קמח וישאר שם כדי שיתליע.

אות יט

דבש תמרים שקורין בערבי סילא"ן שקונין מן חנוונים דבר יום ביומו לאכלו ולצורך התבשיל צריך להזהר לסננו בחתיכת בגד תחלה כי ימצא בו נמלים או יתושין ואין ניכרין לעינים וכן החמאה ימצא בה הרבה יתושין דאתו מעלמא לכן הקונה יתיכנה ויסננה וכן דבש שנפלו בו נמלים יחממו עד שיהא ניתך ויסננו ומרקחת שנפל בה נמלים שא"א לסננה אין לה תקנה להשהותה י"ב חדש משום דקי"ל בריה שאין בה עצם שעבר עליה י"ב חדש נעשית כעפרא דהכא שאני דיש להסתפק ולומר אולי הדבש מעמיד ומקיים דברים הטמונים בתוכו ולהכי גם אחר י"ב חדש קיימי באיסורייהו.

אות כ

זבובים המטילים ביציהם בימות החמה על הבשר והם כמו גרעיני חרדל לבנים צריך לבדוק הבשר אולי יש בו מזה ואם ימצא ידיח הבשר יפה יפה שלא ישאר אפילו אחרת מאלו ביצי הזבובין ועיין מחב"ר ז"ל בשם מהר"ם בן חביב ז"ל יע"ש ופה עירנו בגדאד

מצוי זה בימי הקיץ ולפעמים ימצא זה בבשר השווה בחנות אצל מוכרי הבשר וצריך שתתן בעה"ב דעתה היטב על זאת וגם בבית תזהר לכסות הבשר ולא תניחנו בגלוי שיחננו עליו הזבובים.

אות כא

נהגו פה עירנו בגדאד לאסור חלב חמוץ שקורין בערבי לב"ן שהוא מנוגב אם התליע וכן הוא הדין הגבינה שהתליעה דנהגו כסברת הרשב"א ז"ל וכהסכמת פר"ח ופרי תואר.

פרשת בהעלותך

בשר בחלב

פתיחה

הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם כל דגי הים יאסוף להם ומצא להם.

י"ל וכי ח"ו מסתפק הוא ביכולתו יתברך חלילה שאמר כן ונ"ל בס"ד דחדא מלתא בתמיה וחדא בניחותא והוא כי ידוע דהבשר ה"ס הדינין כמו שכתוב בספר מא"א ז"ל השי"ן שם אלהים במלוי יודי"ן והרי"ש שם אלהים בריבוע והבי"ת הוא שני כוללים של שני שמות אלהים הנז' שהם דין יע"ש ולכן אין לבשר תקנה לאכלו אלא רק ע"י שחיטה ולכן עם הארץ אין ראוי לאכול בשר כי כיון שהוא בסוד הדינים אינו יכול למתקו ולתקנו להוציא נ"ק המגולגל בו אך ידוע כי הדגים הם ממותקים ומבוסמים יותר מן הבשר כמה מדרגות ולכן אין צריך להם שחיטה אלא רק באסיפה בעלמא שאוסף אותם מן המים הם מוכשרים לאכילה ולכן ניצוצי הקדושה שהם מגולגלים בדגים יוכל האדם לבררם ע"י אכילה בנקל ולכן מרע"ה כשראה דחטאו ישראל חטא גדול בתאוה זו ששאלו בשר אמר ודאי יש יכולת ביד השי"ת להביא להם בשר כדי סיפוקן אך אם יביא להם בשר צאן ובקר שהוא דין חושש שמא לא יהיו יכולים לברר ולהוציא ניצוצי הקדושה מן הבשר הזה כיון דחטאו ולזה אמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם בתמיה דכיון דבעו שחיטה תיקונם ובירורם קשה ואיך יצא להם ניצוצי הקדושה ע"י אכילה אך אם כל דגי הים יאסוף להם אפשר שיצא להם ניצוצי הקדושה שבתוך הדג באוכלם אותו יען כיון דהדגים ממותקים דלכן נכשרים באסיפה בלבד לכך תיקונם ובירורם הוא קל ביד האדם ואע"פ שחטאו יכולים לבררם.

ובזה כתבו המקובלים ז"ל טעם לאיסור אכילת בשר בחלב מפני שהבשר הוא סוד הדינים וכאמר לעיל והחלב הוא סוד הרחמים כי הוא מספר ד' יודי"ן של שם הוי"ה דמלוי יודי"ן שהוא חסד ולכן תערובת שלהם אסורה כאיסור לבישת שעטנז שמערב כוחות הדינים עם כוחות החסדים שלא בהדרגות ובלא משפט הראוי להיות בסוד המיתוק וכתב הרב המקובל מוה"ר ששון מרדכי ז"ל וז"ל ונראה שלפי זה אם אכל חלב תחילה שהוא החסד

נכנס תחילה יוכל לאכול אחריו בשר קודם עיכול דתתאה גבר והחסד כופה את הדין הבא אחריו משא"כ אם אכל בשר תחלה שנכנסו הגבורות והדין תחלה אסור לאכול אחריהם חלב כדי שלא יתגברו הדין אלא ימתין עד שיתעכל הבשר שהוא אחר שש שעות ויתבטל כח הדין ואז מותר לאכול חלב עכ"ד ולכן צריך האדם ליזהר מאד באיסור בשר בחלב כי איסור זה רבו מאד הלכות שלו וצריך לשמור הלכותיו על לוח לבו כדי שלא יכשל ח"ו בשום דבר והשי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים ורגלי חסידיו ישמור.

אות א

כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו שלש פעמים וקבלו חז"ל אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור בישול ואחד לאיסור הנאה ועוד קבלו אף על פי דכתיב גדי לאו דוקא אלא הוא הדין כל בשר בהמה טהורה אסור אלא שדבר הכתוב בהווה דכן היה הדרך לבשל גדיים בחלב ועוד קבלו לא שנא בחלב אם לא שנא אחרת ועוד קבלו שהוציא הכתוב איסור אכילה בלשון בישול ללמוד דאינו אסור מן התורה באכילה אלא אם כן הוא נעשה דרך בישול אבל אם נבלע זה בזה ע"י כבישה שנכבש הבשר בחלב כ"ד שעות או ע"י מליחה שנמלחו ביחד ה"ז מותר האכילה מן התורה ורק מדברי סופרים אסור באכילה בכל ענין הן ע"י כיבוש הן ע"י מליחה ולכן מותר לישראל לכבוש לגוי בשר בחלב או למלוח לו בשר עם החלב ועיין פרי תואר סי' צ"א ס"ק י"ז ורק בישול אסור לישראל לבשל לגוי בשר בחלב דעובר בלאו אפילו שההוא מבשל לגוי.

אות ב

שיעור בישול לא בעינן שיתבשל כמאכל בן דרוסאי אלא כל שנפל חתיכת בשר בכלי ראשון של חלב שהוא על האש אפילו שהסירה מיד ה"ז אסור באכילה ובהנאה ועיין כרתי סק"ג ופרי מגדים בפתיחה אות ג' ואף על פי דאין חיוב מלקיות אלא בשיעור כזית מכל מקום חצי שיעור אסור מן התורה גם בבישול ובהנאה ועיין ערך השלחן ופתחי תשובה בשם הגאון צ"ח ז"ל ולכן גם אם בישל פחות מכזית עבר איסור תורה וצריך כפרה.

אות ג

בשר בחלב האסור בהנאה צריך לו קבורה ולכן נוהגין לשפוך אותו בחפירה שיש בחצר שקורין בערבי בלוע"א וזו היא קבורתו או ישליכו לנהר הגדול באופן שיתאבד ועיין כנה"ג וחכ"א אבל אסור ליתנו לגוי אפילו שאינו מכירו וכן אסור ליתנו לכלב אפילו כלב דעלמא שאין לו הנאה ממנו ולכן אסור לזרקו ברשות הרבים כי שם אוכלים אותו הכלבים וכ"ש לכלבו דאסור שהרי נהנה ממנו.

אות ד

בשר בחלב הנאסר ע"י כבוש או מליחה כיון דאינו אסור מן התורה באכילה אלא רק מדברי סופרים הרי זה מותר בהנאה ומכל מקום אסור לבשלו ואם חזר ובשלו ה"ז אסור בהנאה מן התורה וגם חייב משום בשול ועיין פרי מגדים בפתיחתו וכן הוא הדין דבר מאכל של היתר כגון אורז או ירקות וכיוצא שנבלע בהם בשר וגם נבלע בהם חלב ובין שניהם יש שיעור כזית ואח"כ בישל המאכל ההוא הרי זה עובר עליו אבל אם נבלע בקדרה בשר וגם חלב אע"פ שיש בין שניהם כזית ושוב בישל בקדרה ההיא תבשיל אע"פ שאין בו ששים נגד הבלוע אינו עובר משום איסור בישול מני שאין אחד מהם בעין אלא הכל הוא בלוע.

מיהו קדירה שבלעה חלב ובעודה בת יומה בישל בה בשר בעין עובר עליו משום בישול מפני דאחד מהם הוא בעין ועיין שפ"ד ס"ק י"ח ומחב"ר אות כ"ב ולכן זה המבשל בקדירה זו בעי כפרה כשאר איסורי לאוין.

אות ה

בשר בחלב דאסור מן התורה בבישול ובהנאה לאו דוקא בשר של בהמה טהורה כשרה אלא אפילו בשר נבלה וטריפה של בהמה טהורה אסור מן התורה בבישול ובהנאה ועיין שפ"ד ומחב"ר אבל בשר בהמה טמאה בחלב בהמה טהורה או בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה הרי זה מותר בבישול ובהנאה דבעינן דומיא דגדי בחלב אמו שהוא בשר טהור בחלב טהורה ומכל מקום אסור לבשל לכתחילה בשר בהמה טמאה בחלב טהורה או להפך מפני מראית העין שהרואה חושב שהוא בשר טהור בחלב טהורה ועוד חושדו דבעי לאכול ועיין מחב"ר אות ח' בד"ה הדרן לדידן וכו' יעו"ש ומיהו לצורך רפואה אפילו לחולה שאין בו סכנה מותר לבשל ועיין כנה"ג הגהב"י אות ט' ושאר אחרונים ז"ל.

אות ו

בשר חיה ועוף אפילו בחלב בהמה טהורה מותר בבישול ובהנאה משום דאינו אסור מן התורה באכילה אלא בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה אבל בשר חיה ועוף איסורו באכילה הוא מדרבנן לכך מותר בבישול ובהנאה ויש מחמירים לאסרו מדרבנן גם בבישול ובהנאה ועיין ערך השלחן אות ד' ואות י"ד יע"ש ולענין הלכה המחביר בבישול תבא עליו ברכה אבל בהנאה אחר שנתבשל אין ראוי להחמיר לאבד ממון ישראל אלא אם נזדמן שנתבשל בשר עוף או חיה בחלב ימכרנו לגוי ובבישול יש טעם להחמיר מפני מראית העין.

אות ז

בשר בהמה טהורה בחלב חיה טהורה אינו אסור מן התורה אלא אסור מדרבנן ואינו אסור אלא באכילה אבל בהנאה מותר ואסור לבשל לכתחילה מפני מראית העין.

אות ח

אם כבש חלב בקדירה מעת לעת דהיינו כ"ד שעות שלמים ואח"כ בישל בקדירה ההיא בשר בהמה התבשיל אסור בהנאה דאף על פי שהקדירה לא בלעה החלב אלא ע"י כבישה מכל מקום אח"כ פלטה אותו החלב שבה לתוך הבשר ע"י בישול ואסור מן התורה אבל אם לא בישלו באותה קדירה בשר בהמה אלא בשר חיה ועוף אין התבשיל אסור בהנאה אלא רק באכילה ועיין מש"ז סוף סק"א ומחב"ר אות ב'.

אות ט

המבשל חלב גדיה שלא הניקה שיש לה חלב כשהיא קרובה לימי לידתה חייב מן התורה וכנז' בגמרא דחולין דף קי"ג ועיין מעשה רוקח ח"ב שפ"ט מהלכות מ"א הלכה וא"ו ושאר אחרונים.

אות י

ציר היוצא ע"י מליחה ונפל לתוך התבשיל של חלב ונתבשל אסור בהנאה מן התורה ועיין מחב"ר אות י"ד.

אות יא

קדירה של חלב שאינה בת יומא שבישל בה בשר אינו עובר משום בישול ולא עוד אלא שמותר לכתחילה לבשל בה בשר לגוי או לאיזה צורך שאין בו אכילה ואין לאסור משום מראית העין דמי יודע אם היא קדירה של בשר או של חלב וכמו שכתוב פתחי תשובה סק"ח בשם חמודי דניאל מיהו אם היא קדירה גדולה יותר מדי שאין דרך לבשל בה חלב אלא רק תבשיל של בשר בסעודות גדולות אע"פ שהיא אינה בת יומא אסור לבשל בה חלב כגון שיש לו חמאה הרבה שרוצה להתיכה בקדרה גדולה לצורך הגוי כי זו הקדירה חזתה מעיד עליה שהיא של בשר ויש לחוש למראית העין שאין יודעים שהוא מבשל לצורך הגוי.

אות יב

בשר בחלב שאסור בהנאה ואח"כ נתערב ממנו בתבשיל של ירקות או אורז וכדומה ואין בתבשיל ההוא ששים לבטל הבשר בחלב הנז' מותר למכור לנכרי חוץ מדמי איסור שבו

דכל איסורי הנאה אפילו יש בהם בנותן טעם מותר למכור לנכרי חוץ מדמי איסור שבו ועיין פרי מגדים בפתיחה ומש"ז סק"ב.

אות יג

בשר צלי בחלב אסור מן התורה ואסור בהנאה דצלי בכלל בישול הוא וכנזכר באחרונים וכן המטגן בשר בחלב אסור מן התורה ואסור בהנאה ולכן נרות של חלב שעירבו הנכרים בהם חמאה וקנו ישראל מהם אסור להדליקן וצריכין קבורה עיין מחב"ר אות ט"ו אך נרות שיש בהם ספק אם עירבו חמאה וחלב יחד יש להתיר מכח ס"ס ר"ל ספק אם יש חמאה ואת"ל יש שמא נתבטלה בששים ועוד יש ספק שלישי אולי הלכה כמ"ד אין איסור בהנאה אלא מדרבנן ומיה לכתחילה לא יקנה מנרות אלו ועיין יוסף אומץ סי' פ"ג.

אות יד

אם בשלו חמאה בקדרה של בשר בת ימא ונאסרה דלא היה ששים אסור להדליק בחמאה זו דאסורה בהנאה וגם נרות חנוכה דאין משתמשין לאורה אסור להדליק בחמאה זו ועיין מחב"ר ואם הדיחו כלי בשר במים רותחין וכן הדיחו כלי חלב בכלי אחר במים רותחין ונתערבו זה בזה בעודם רותחין אסורין בהנאה וצריכין קבורה בד"א ברותחין דכלי ראשון שהיס"ב דהי בישול אבל כלי שני אף על פי דמפליט ומבליע אינו מבשל ומותרין המים בהנאה ועיין כו"ף ושפ"ד ושאר אחרונים.

אות טו

דגים בחלב מותר אפילו מדרבנן מיהו יש בהם סכנת חולי ולכך אסור לאכלם והוא הדין לאכול דגים עם גבינה יש סכנת חולי אבל דגים בחמאה יש מן האחרונים שכתבו דאין חשש חולי בזה ויש שכתבו דאיכא חשש חולי ושומר נפשו ירחק ויזהר דהא אפילו הרב פחד יצחק שהיה רופא גדול ונראה לו דאין בזה נזק נמנע מלאכול ופה עירנו בגדאד אין מטגנים דגים בחמאה דחוששין החשש הנז'.

אות טז

בצים שנמצאים תוך התרנגולת אם הם גמורות בחלבון וחלמון מותר מן הדין לאכלם בחלב אבל אם אין לה אלא רק חלמון בלבד אסור לאכלם בחלב ואם אכלה בפ"ע מותר לאכול אחריה חלב ויש מחמירין בזה ואף על פי דאמרינן אם הם גמורות מותר לאכלן בחלב היינו משורת הדין אבל נהגו שלא לאכלם בחלב וכן המנהג פה עירנו וגם מולחים אותה לבדה או ע"ג בשר ומכל מקום אם נפלה לתבשיל אינה אוסרת.

אות יז

חלב הנמצא בקיבה יזהר לכתחילה שלא להניחו בקיבה עד שיצטנן החלב תוך הקיבה מפני שהחלב הקיבה הוא חריף וחמוץ ובדיעבד אין לחוש ושרי להעמיד בו ופה עירנו נוהגין להוציא תכף ומיד את החלב מן הקיבה קודם שיצטנן ואם שהה החלב תוך הקיבה כ"ד שעות הו"ל כבוש ואסור להעמיד בו לכתחילה בין בצלול בין בקדוש ובדיעבד שכבר העמיד בו מותר אפילו העמיד בצלול כן הוא דעת מר"ן ז"ל דקי"ל כוותיה אך מור"ם ז"ל אוסר בצלול גם בדיעבד ואם היה ספק צלול או קרוש אז גם להאשכנזים דאזלי בתר פסקי מור"ם אזלינן לקולא ומותר ועיין כו"ף ז"ל.

אות יח

יש מתירין להניח כלי שיש בו חלב אצל כלי שיש בו בשר תוך תיבה אחת ולא חיישינן שמא יפול מזה לזה ולא ידע ויש מחמירין לכתחילה ומצריכין שיהיו שניהם מכוסים וכן רואי להזהר בכך ואין מניחין כלי שיש בו חלב אצל כלי שיש בו מלח אא"כ מרוחקין זמ"ז וגם מכוסים דיחוש לסברת רש"י ולסברת הרמב"ם ז"ל מיהו כל זה לכתחילה אבל אם עבר והניח מותר בדיעבד לכ"ע ואם אינו מניח בקבע אלא באקראי אדעתא ליטלו מיד הפר"ח אוסר והפר"ת מיר.

אות יט

סיגר"ה שמדליקה מנר של חלב לא ידליק מן הפתילה אלא ידליק מן השלהבת והמחמיר גם בזה תבא עליו ברכה וכל זה בשואף בפיו בעת ההדלקה אבל אם מדליקה בידו בלי שאיפה ואחר שמסירה מן הנר שואף בפיו מותר לכ"ע.

פרשת שלח לך

הכשרת כחל לישת עיסה בחלב בשר וחלב

פתיחה

והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'.

נ"ל בס"ד הנה נודע שראוי לאדם לכוין באכילתו לש"ש לברר נ"ק המעורבים במאכל ההוא וכמו שכתוב צדיק אוכל לשובע נפשו והיינו בירור נ"ק הוא שובע נפשו ולא תהיה כונתו לתענוג גופו ואם האדם יזכה לפשוט מעליו כונה של תענוג הגוף וישים כל כונתו בעבור שובע נפשו שהוא הבירור של נ"ק בזה יהיה לו כח גדול לברר בירור גדול מן המאכל על חד עשר מאם תהיה כונתו מעורבת בשתיים בשובע נפשו ושובע חומר וכל מה שתהיה האכילה וחשובה יותר אז תגדל תפארת הצדיק בה אם יהיה כובש חומר לדחות מעליו

כונה של תאות גופו כי אם רק ישים בלבו כונת שובע נפשו והנה נודע כי לחם א"י הוא ערב לגוף עד מאד עד שהיו אוכלים אותו בלא לפתן וכמו שכתוב רבינו מהר"ם אלשי"ך ז"ל ע"פ ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ולכן צריך להם תגבורת גדולה באכלם לחם ארץ ישראל הערב מאד שיהי משימים כל תאותם בשביל בירור נ"ק וז"ש והיה באכלכם מלחם הארץ שהוא ערב מאד לגוף לא תהיה כונתכם לתאות הגוף אלא בשביל בירור נ"ק ולזה אמר תרימו תרומה לה' כלומר כל כונתכם תהיה כדי לברר נצוצי קדושה מן האכילה לרומם אותם ולהעלותם עד ה' מקור הקדושה.

והנה נודע כי מלאכת הבירור של נ"ק המוטלת על האדם היא מלאכה גדולה אך הבירור מן הצומח ומן החי הוא מוטל על האדם יותר מן הבירור שצריך לברר מן הדומם כי הבירור מן הדומם עיקרו היא ביד השי"ת שיהיה ע"י המטר וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל על מאמר גדול יום הגשמים כתחיית המתים דלכך קבעו הזכרת הגשם בברכת מחיה המתים כי על ידי הגשמים יחיו המתים הם ניצוצי הקדושה אשר בדומם שיעלו ממנו וזהו תחייתם במדרגה הראשונה וכן אחז"ל גדול יום הגשמים כקיבוץ גליות שבו נקבצים נ"ק אך בירור שצריך להיות מן הצומח והחי מוטל על האדם יותר שצריך לבררו ע"י אכילה כיון שהוא דבר הנאכל ולכן ציוה הקב"ה שתי מצות שהם בסוג חק אחת בצומח שהוא הכלאים ואחת בבשר החי שהוא בשר בחלב כי שתי מצות אלו הם חק שאין להם טעם יען כי זה מותר לבדו וזה מותר לבדו ולמה אסורים בתערובתם וידוע כל מצוה בסוד חק אשר יקיים אותה האדם יהיה לו ממנה פאר גדול בקיומה כי שטן ואוה"ע מנין את ישראל ומלעיגין במצה חוקית לומר מה מצוה היא זו ומה טעם יש בה ולכן יהיה לו ממנה עזר וסיוע להתגבר על הקליפה ולשבר כחה ולכן חק גימטריא גיהנם כי בכח קיום החק מוציא האדם ניצוץ הטוב מן אש גיהנם שהוא הרע האחוז בו וגבר ישראל ולכן צריך האדם להזהר בחק זה של איסור בשר בחלב לבלתי יבשל בו ח"ו אפילו בדבר קטן שיש בו כדי שע"כ יהיה לו תגבורת גדולה בבירור שצריך לברר מן המאכל.

אות א

כחל שהוא הדד של בהמה בין של קטנה שלא הניקה בין של גדולה אסור מדברי סופרים לבשלו בין בפ"ע בין עם בשר ואם קרעו והוציא החלב שבו מותר לצלותו ולאכלו אבל לבשלו לא די לו בקריע כי אע"פ שהוציא החלב שבו מכל מקום נשאר עדיין חלב בגומות לכך אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל עד שלא נשאר בו לחלוחית חלב מותר מן הדין בשלו אפילו עם בשר ואם קרעו וחתכו כמה עמים שתי וערב על פני כולו זה עדיף טפי מטיחה בכותל וכל זה הוא מדינא אבל נהגו ברוב תפוצות ישראל שלא לבשלו עם בשר כלל אפילו ע"י קריעה שתי וערב וטיחה בכותל אלא מבשלים אותו לבדו בלא בשר או

מבשלים אותו עם ירקות ושאר דברים שאין בהם בשר וכן מטגנים אותו לבדו במחבת בלא בשר וכן המנהג פה עירנו בגדאד יע"א ואף על פי דנהגו שלא לבשלו עם בשר אם בשלו עם בשר מותר בדיעבד כיון דעשה לו קריעה שתי וערב וטיחה בכותל ואף על פי ד"א דיאן להתיר בדיעבד בזה אלא רק בהפסד מרובה נראה עיקר לדינא כמהתירין גם בלא הפסד מרובה ועיין פר"ח ופרי תואר.

אות ב

עבר ובשלו בלא קריעה אם אם בשלו בלא בשר אע"פ שבשלו עם ירקות ושאר דברים מותר לאכלו וכ"ש בצלאו בלא קריעה דמותר בדיעבד אבל אם בשלו עם בשר צריך כנגד כל הכחל נ"ט פעמים כי הכחל עצמו מצטרף ולכך לא בעינן ששים ממש אלא סגי בתשעה וחמשים שיש בבשר ומשאר דברים שבקדירה כנגד הכחל אבל הכחל עצמו אסור דילמא אתי למשרי חתיכת נבילה וגם משום החלב שבגומות דידיה שיש באותו חלב טעם מן הבשר שנתבשל עמו דאף על פי דבגמר בישולו יצא כל החלב ממנו חיישינן שמא יאכלנו קודם גמר בישולו וכנז' בש"ך ז"ל ואם לא יש ששים אז גם הבשר והתבשיל כולו אסורים באכילה אבל מותרים בהנאה למכרם או ליתנם לגוי כיון דאיסורם הוא מדרבנן והקדירה צריכה הגעלה.

אות ג

כחל שקרעו כדינו וצלאו אע"פ שמצא אח"כ גומת מלאות חלב אין לחוש מיהו אותו החלב שבגומת צריך לשפכו ולא יאכלנו משום מראית העין וכן אם רואה עליו חלב בעין ירחצנו תחלה קודם אכילה משום מראית העין כן העלתי בסה"ק מקבציאל ועיין בסי' ע"ג סעיף א' בהגהה בדין הכבד שנצלה ורוצה לבשלו ועיין הטעם בפר"ח שם ס"ק וא"ו וכן הוא הטעם בצלי וכנז' שם ועוד בסי' ע"ו ס"ק ט"ז.

אות ד

כחל חי אע"פ שהיא מלאה חלב מותר לחתוך בסכין של בשר כיון שהוא צונן ואין למלוח הכחל עם הבשר איו קרעו ש"ו וט"ב ובדיעבד אפילו מלחו בלא קריעה ואפיו מלחו על הבשר מותר ועיין ערך השלחן אות ז' ושאר אחרונים.

אות ה

הכחל אע"פ שקרעו ש"ו וט"ב אסור לצלותו לכתחילה על הבשר אלא תחת הבשר ואפילו נתנו בשפוד על הבשר צריך להסירו ולהניחו תחת הבשר ועיין כנה"ג הגה"ט אות י"ד

ובדיעבד אם כבר נצלה אינו נאסר ובשפודים שדרכן להתהך מה שלמעלה למטה אסר לצלותו אפילו תחת הבשר ובדיעבד מותר ועיין ש"כ ס"ק כ"ה.

אות ו

אף על פי דאם צלה הכחל בלא קריעה ש"ו וט"ב מתר בדיעבד היינ בצלאו לבדו אבל אם צלאו עם בשר אסור שאם נתן הכחל על הבשר אסור משום שבלע חלב ואם נתן הכחל תחת הבשר אז הכחל אסור כיון דהבשר עליון ובשפודים שדרכן להתהפך מה שלמעלה למטה שניהם אסורים.

אות ז

עור הקיבה לאחר שהוסר חלבו והודח יש לו דין בשר ממש ומותר למלחו עם שאר בשר והוא הדין דמותר לבשלו ואין לו דין כחל כלל ועיין ש"ך ואחרונים.

אות ח

אכל בשר אפילו של חיה ועוף לא יאכל אחריו חלב עד שישהה ששה שעות אחר אכילתו ואע"פ שבחורף המאכל מתעכל במהירות יותר מימות הקיץ ג"כ צריך להמתין שש שעות ואם יש בשר בין השיניים צריך להסירו ואם לא הסירו תכף אחר אכילה אלא עד אחר שנים ושלוש שעות אין צריך לחשוב הששה שעות אלא מעת שגמר אכילתו ומכל מקום צריך לקנח פיו בפת דהיינו שילעוס פת ויבלענו ואח"כ ידיח פיו וכנז' בב"י א"ח סי' קע"ג ועיין באחרונים ואף על פי דכתבו האחרונים דוקא אם מצא בשר בין השיניים צריך להסירו אבל בסתמא אינו חייב לבדוק ועיין כנה"ג הגה"ט אות יו"ד מכל מקום מי שיש לו נקבים בשיניו זה דאי חייב לבדוק כי חזקה שיש בהם בשר והוא הדין אם אכל גבינה תחלה ואח"כ רוצה לאכול בשר דכ"כ צריך לחטט ואדם כזה טוב שירגיל עצמו לחטט אחר כל אכילה כדי שלא יבוא לידי מכשול ועיין שיו"ר ברכה סוף אות כ"ג.

אות ט

אפילו לא אכל בשר בעין כי אם תבשיל של בשר ואפילו של עוף ג"כ צריך להמתין ששה שעות כדי לאכול חלב ואפילו שתהה מרק צלול ג"כ צריך ששה שעות ועיין בית יוסף סי' קע"ג ושאר אחרונים ושיו"ב כאן ביו"ד אות למאן דאמר והלועס לתינוק נמי צריך להמתין שש שעות ואפילו לעס תבשיל שיש בו שומן דלא פלוג אבל אם טעם בלשונו ופלט מיד אין צריך להמתין והוא הדין אם לקח חתיכת בשר לתוך פיו ותכף החזירו שלם אין צריך להמתין וכ"ש אם טעם שומן ופלט דאין צריך להמתין ועיין מהרש"ק בהגהותיו על פרי מגדים בדפוס חדש של ספר אשלי רברבי.

אות י

אף על פי דאמרינן דאחר ששה שעות מותר לאכול חלב מכל מקום בעינן במי שיסלק השלחן שאכל עליו הבשר וגם שיברך ברכת המזון של אותה סעודה דתלתא בעינן שש שעות וסילוק שלחן וברכה ועיין כנה"ג הגה"ט אות ג' וכמה אחרונים ואם אכל בשר בלא פת ושלחן צריך לברך ברכה אחרונה וישהה שש שעות.

אות יא

לצורך חולה אע"פ שאין בו סכנה יש להקל להקל להמתין שעה אחת אך צריך סילוק שלחן ובהמ"ז ועיין חכ"א כלל מ' סוף אות י"ג.

אות יב

תבשיל שאין בו בשר ורק בשלוהו בקדרה של בשר אפילו היא בת יומא הרי זה מותר לאכול אחריו חלב מיד ואילו רחיצת ידים וקנוח פה אין צריך ואפילו אם הקדרה של הבשר לא הודחה יפה מן תבשיל של הבשר ג"כ מתר לאכול החלב מיד מיהו אם לא הודחה יפה ראוי להצריך רחיצת ידים וקנוח והדחת פה ואז יאכל החלב מיד ועיין שיו"ב אות ל"ג ול"ד והיינו דוקא אם יש ששים בתבשיל ההוא כנגד לכלוך הקדרה בבשר אבל אם אין ששים כנגד לכלוך הבשר לא סגי ליה רחיצה וקנוח והדחת פה בלבד אלא צריך לשהות שעה אחת לפחות והמחמיר גם בזה שש שעות תע"ב ועיין בית לחם יאודה סע"ק ט"ז ופתחי תשובה ושאר אחרונים .

אות יג

אכל ביצים שנותנים בקדרה שיש בה בשר חמין של שבת וסודרים אותם על הכסוי של הקדרה מסביב ומתבשלים מחום הקדרה שהיא על האש שיש בה בשר חמין אין צריך להמתין ששה שעות ואין צריך הדחה וקנוח והמחמיר לעשות הדחה וקנוח בזה תבא עליו ברכה.

אות יד

אכל חלב מותר לאכול אחריו בשר מיד אך צריך לקנח פיו יפה בפת שילעסנו ויבלענו ואח"כ ידיחנו במים יפה ואח"כ ירחוץ ידיו יפה במים ואז יאכל הבשר מיד ואפילו אם אכל במזלג צריך שירחוץ ידיו ונטילת ידים זו שהיא בין אכילת חלב לאכילת בשר צריך שתהיה לתוך כלי כדי מים אחרונים כמו שכתוב מר"ן ז"ל בא"ח ועיין שיו"ב אות י"ט ואם אין לו מים מותר לרחוץ בשאר משקים בשעת הדחק וכמו שכתוב שיו"ב אות ט"ז ואפילו אם

רוצה לאכול בשר עוף אחר החלב צריך קנוח והדחת פה ונט"י וכנז' בב"י א"ח ואם אין לו פת לקנח בו פיו יכל לקנח בשאר פירות חוץ מקמחא ותמרי וירקא וצרי לקנח תחלה בפת ואח"כ ידיח במים ובדיעבד אם הדיח ואח"כ קנח אין לחוש ואיין שיו"ב אות כ' וכן אם לעס ופלט ולא בלע מהני בדיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך לבלוע ובלא"ה איכא איסורא בפליטה משום הפסד אוכלין וכמו שכתוב בפתחי תשובה סק"ה.

אות טו

כל זה שכתבנו באוכל חלב קודם הבשר אבל באוכל גבינה אף על פי דמן שורת הדין סגי בקינוח והדחה ונט"י כדי לאכול הבשר מיד מכל מקום כבר נהגו לשהות זמן ביניהם ויש נוהגים לשהות שעה אחת וגם שיהיה בסעודה אחרת ויש שוהין שלש שעות והרבה גדולי ישראל נהגו להחמיר שש שעות וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל בשיו"ב אות י"ג ופה עירנו בגדאד אנחנו מורין כך אם היא גבינה קשה שעבר עליה ששה חדשים או יותר שוהין שש שעות ואם לא עברו עליה ששה חדשים ממתין שעה אחת לכל חודש אחר שאם עבר חודש ממתין שעה ואם שני חדשים ממתין שתי שעות וכעזה"ד והרה"ג מהר"א מני נר"ו העיד דאין מנהגם בעה"ק ירושלם ת"ו להמתין אחר גבינה כלום בין חדשה בין ישנה ודע דהנהגים להמתין בגבינה הוא אפילו שלוקה או צלויה ומנהג רבינו האר"י ז"ל היה מחמיר ביותר דכל אותו יום שאוכל גבינה אינו אוכל בשר אשריו ואשרי חלקו.

אות טז

האוכל כחל צריך להמתין שש שעות כדי לאכול חלב והוא הדין אם אוכל כחל אחר חלב נמי דינו כאוכל בשר אחר חלב.

אות יז

אין לשון עיסה בחלב אא"כ שינה צורת הפת ואם עבר ואפה בלא שנוי אם אינו דבר מועט כדי אכילה בבת אחת הכל אסור ולא יועיל שינוי אחר אפיה ולא יועיל חלקו לבני אדם הרבה לאכלו בו ביום במהרה יען שכבר נאסר מגזרת חז"ל ופה עירנו עושין סמבוס"ך שממלאים אותו בגבינה ואין עושין בו שנוי מן סמבוס"ך הממולא בלוזים וסוכ"ר ועיין בתפארת אדם שקיים המנהג הה אבל עיסה שלשין אותה בחמאה או או בחלב ועושין אותה מיני מזונות נוהגים פה עירנו לשנות צורת הפת אפילו אם עושים מעט כדי אכילה אחת ומנהג יפה הוא ועוד פה עירנו יע"א יש עושים פת בחלב כדי למכור דבר יום ביומו ועושים הרבה וגם אלו עושין צורתו משונה שהוא נודע ניכר לכל שהוא של חלב אך דע עקא כי מהרי"ט ז"ל אסור בעושין למכור אפילו על ידי שנוי דחשינן לאורחין ועיין פר"ח ופר"ת וחו"ד שהסכימו כן ונ"ל דיש להמתין בעדם משום דזה הפת שעושין בחמאה נרגש

מן הריח שלו ויש כאן כמה ספיקות וי"ל דמהרי"ט לא אסר בכה"ג דניכר מן הירח ועיין להרב מזמור לדוד ז"ל שכתב בעיר מולדתו שהיא עיר גדולה של חכמים וסופרים נהגו היתר למכור בחנות וכתב טעם ההיתר משום דניכרים בריח וטעם ע"ש ועיין פרי תואר סי' צ"ז ס"ק ג' מה שאמרו בהיתר המכר משום ס"ס יע"ש.

פרשת קרח

תערובות

פתיחה

יוצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים.

הנה נודע מפשט המקרא כי באותו מטה היה חלק אחד ממנו יש בו פרחים וחלק אחד ממנו נראה בו ציץ ובחלק אחד ממנו נראה בו שקדים גמורים והטעם שהיה בו שלשה חלוקות אלו נ"ל בס"ד לרמוז על קדושת כהונה של אהרן ורעו שנוהגת בשלשה מקומות שהם זה למעלה מזה בהדרגות והם אחד העבודה שהיתה במשכן ועל זה ירמוז הפרח כי המשכן סופו נגנז ולא היה לו מקום ניכר וידוע והב' עבודה שהיתה במקדש ראשו שהוא היה במקום קבוע וקדושתו לעולמים אך היה בנין בשר ודם והג' הוא עבודה שתהיה בבית שלישי בב"א שהוא מעשה שמים וקדושתו למעלה מקדושת בית ראשון ובכולם הכהונה היא לאהרן הע"ה ולזרעו ולהיות כי זכינו לעבודת הקרבנות בזכות התורה שכוללת שלשה מיני מצות שהם מצוה חוקים ומשפטים ככתוב זאת התורה לעולה למנחה וכו' ר"ל בזכותה זכינה לעולה וכו' לכך עבודה שהיתה במשכן זכינו לה בשביל חלק המצות שבתורה אותם שהם יש להם טעם אך אין השכל מחייב אותם ועבודה שהיתה בבהמ"ק זכינו לה בשביל חלק המשפטי לכך שלמה הע"ה שהוא בנה בהמ"ק כשא"ל הקב"ה שאל מה אתן לך שאל ונתת לעבדך לב שומע לשפט את עמך והשיב לו הקב"ה יען אשר שאלת את הדבר הזה וכו' ושאלת לך הבין לשמוע משפט הנה עשיתי כדבריך וכו' והטעם ששאל על הנה לשמוע משפט כי רה ברוה"ק דבהמ"ק אשר יבנה הוא יהיה בזכות חלק המשפטים אך בית שלישי שיבנה בב"א יהיה בזכות חלק החוקים שאין להם טעם ואין השכל מחייב אותם והגאולה ג"כ תהי' בזכות החקים כי הגאולה תלויה בתשובה וכמו שאמרו רז"ל כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה והתשובה היא בסוג חק שאין בה טעם ואין השכל מחייב אותה יען דהעובר על גזרת מלך אפילו בדבר אחד חייב מיתה כי לכן אמרה החכמה נפש החוטאת היא תמות ולכן אם ישמרו ישראל את החוקים אז מדה כנגד מדה יקבלם בתשובה שהיא חק ול"א רחוק מרשעים ישועה כי חוקך לא דרשו והנה מצוה שהיא בסוג חק ומצויה ותדירה הרבה אצל האדם היא מצוה של איסור בשר החלב כי היא תדירית ומצויה בכל יום על כן כמה וכמה ראוי לאדם להשגיח בה ולשמור כל הלכותיה אחת לאחת שלא יבא לידי מכשול ובזה ימצא טוב הן לענין קבלת התשובה

הן לענין קירוב הגאולה וצריך כל אדם לצוות בני ביתו מיד שישגיחו היטב בענין בב"ח הן מצד הכלים שלא יתערבו זה בזה הן מצד הבב"ח עזו מפני שענין זה מצוי בביתו של אדם בימים ובלילות ואם לא ישימו עין השגחתם בו בודאי יבואו לידי מכשול ולא ירגישו.

אות א

איסור שנתערב בהיתר אף על פי דמין ז"ל פסק בסי' צ"ח במין באינו מינו סמכינן אטעימת גוי בהיכא דאינו יודע סומכינן עליו המנהג פשוט דאין לסמוך על הגוי וכמו שכתוב מור"ם ז"ל וכן המנהג ברור פה עירינו בגדאד יע"א אלא משערין בששים בין נתערב מין באינו מינו בין נתערב מין במינו ואפלו אם יש ששים לבטל האיסור אם רואין שעדין טעם האיסור נרגש כגון שהאיסור מוטעם ביותר הרי זה אסור ועיין פר"ח ופר"ת סק"ד.

אות ב

אם האיסור וההיתר שוים במשקל דהיינו שהם ממין אחד שאין האחד כבד בטבעו יותר מחבירו וגם אין בו נפח או חלל יותר מחבירו נוכל לשער בשניהם במדידה או במשקל אבל אם באחד יש נפוח וחלל יותר מחבירו אין לשער במדידה אלא במשקל אם שוין בטובען שאן אחד מהם כבד בטבעו יותר מחבירו אבל אם האחד כבד בטבעו יותר מחבירו צריך לשער באומד ומדידה ולכן אם נפל חלב לתוך בשר או להפך וכן אם נפל כבד לתוך התבשיל הרי אלו שוים בטבען ומשערים במשקל אבל אם נפל כף מתכת של חלב בן יומו לתוך תבשיל של בשר או להפך אין לשער במשקל כי המתכת כבד בטבעו כמה וכמה על בשר ומים אלא משערין באומד ובכמות וכיצד יעשה הנה מנהגנו פה לשקול כף המתכת ואם עלה מאה דרה"ם נחשוב בחמשה עשר דרה"ם ונצריך שיהיה בתבשיל ששים פעמים על חמשה עשר דרה"ם וכפי מה שחקרנו צריך לחשוב כלי המתכת לגבי הבשר פחות מן ט"ו דרה"ם אך אנחנו תופסין זה החשבון של ט"ו דרה"ם לחומרא ועיין פר"ח סי' צ"ט סק"ו ופר"ת שם סוף סק"ד ושיו"ב שם אות ב' ומנ"י כלל פ"ה ס"ק נ"ח וחכ"א כלל נ"ב אות ג' ועוד אחרונים ועיין בית דוד יו"ד סי' מ"ג ופת"ש סי' צ"ח סק"ב וכתב הרב פר"ת סי' צ"ט שם דאם האיסור וההיתר שוים במשקל כגון שההאיסור בשר בלא עצמות וההיתר ג"כ בשר בלא עצות טוב לשער ע"י המשקל שאז יצא השיעור מכוון ביותר ועיין חב"י סי' ל"ג ועבודת הגרשוני סי' למאן דאמר ומטה יאודה בסוף הספר.

ודע כי העצמות הם כבדים מן הבשר וכמו שכתוב בשו"ג סי' צ"ט סק"י והרב ב"ד סי' מ"ג הביא מהרמב"ם דהחיתים כבדים מהקמח אחד מששה והיין והשמן קלים מהמים אחד מן כ"ז וכתב בשם רבינו עובדיה ז"ל דהן הגידין הן העצמות הם כבדים מן הבשר ע"ש אבל החלב אשר בבשר הוא שוה עם הבשר וכמו שכתוב בשו"ג.

אות ג

כף של חלב בן יומו שהגיסו בו בקדירה של בשר על האש אם אנחנו יודעין כמה חלב בלע זה הכף כגון שהיתה כף חדשה והגיסו בה כזית חלב בו ביום שתחבו אותה בקדירה של בשר צריך ששים בבשר כנגד כזית חלב כיון דלא ידעין כמה בלע הכף מן החלב בעינן כנגד כל כזית החלב וכן הוא הדין אם זו הכף של החלב לא היתה בת יומא קודם שהגיסו בה כזית החלב דאז כל מה שבלעה קודם הוא לפגם ואחר שהגיסו בה כזית החלב תחבו אותה בבשר בו ביום או תוך מעל"ע דאין צריך לשער אלא כנגד כזית החלב לבטלו אבל אם אותו הכף של חלב הם מגיסיים בה חלב רותח בכל יום דלא ידעין כמה כזית חלב בלעה אז צריך לשער כנגד כל הכף כולו ורק אם של מתכת צריך לשער בכמות הכף ולא במשקלו והוא ע"ד שכתבנו לעיל וכן אם הגיסו חלב הרבה בכף דהיינו שהחלב היה מאה דרהים או יותר והכף של מתכת אשר כמותו נחשב בט"ו דרה"ם או עשרים דרה"ם ואח"כ תחבו זה הכף בתבשיל של בשר אין צריך ששים אלא כנגד כמות הכף שהוא ט"ו או כ' דרה"ם כי כיון דלא ידעין כמה בלע אין לנו לומר שבלע יותר משיעור כמותו אלא אמרינן בלע בכמותו ובעינן ס' כנגד כמותו.

אות ד

הא דאמרינן דצריך לשער כנגד כל כמותו של כף היינו דוקא אם תחבו הכף בחלב שהיה מתבשל לבדו דאז משערין שבלע הכף מן החלב שיעור כמותו אבל אם היה הענין כך שהיה מבשל בקדירה אלף דרה"ם מים או שאר רוטב של היתר ונפלו לתוכה מאה דרה"ם חלב דאז נבללו המים והחלב יחד ואח"כ תחב שם כף חדשה או אינה בת יומא בתוך הקדירה וכמותו של זה הכף עולה מאה דרה"ם אף על פי דאמרינן שהכף בלע מן הקדירה כשיעור כמותו שהוא מאה דרה"ם מכל מקום זה המאה דרה"ם אינם כולם חלב אלא הוא לקחם מכיס השותפות דהקדירה מעורבת מים וחלב לכן צריך לחשוב מה שמגיע לכף מן החלב לפי שבון ועל זה החלק המגיע לו צריך ששים לבטלו כשנפל אח"כ בקדירה של בשר ועיין להגאון חיד"א ז"ל בשו"ב סי' צ"ד אות א', מה שאמרו בשם מהר"ש עמאד ז"ל ועיין כנפי יונה דף ע' ע"ג יע"ש ומה שהקשה הרב ערך השלחן ז"ל סי' צ"ד סוף ס"ק ב' על רבינו חיד"א ז"ל אין זו קושיא דהרב פני אריה ז"ל איירי בתבשיל גוש שפגע הכף בחלב עצמו קודם שנבלל ומה שאמרו ענין נ"ט בר נ"ט בא לפלפל ולהסביר לשואל דלא שייך בנ"ד היתר דנ"ט בר נ"ט ולעולם גם הרב פ"א מורה בדין זה דמהר"ש עמאר ז"ל דא"א לומר שבלע הכף את הכל אלא צריך לשער לפי חשבון וכן משעתי מהרב עט"ר מו"ר אבי זלה"ה שכך היה מורה הרה"ג מו"ר זקני רבינו משה חיים זלה"ה בכמה ענינים לשער לפי חשבון וכמו שכתוב מהר"ש עמאר ז"ל וכן אנחנו נוהגים עתה.

ואם תשאל למה לא נכניס הקדירה עצמה שבשלו בה הרוטב שנפל בתוכו החלב נמי בשותפות עם הרוטב שנאמר כשם שלקח הרוטב מן החלב כך לקחה הקדירה ג"כ לפי שיעור כמותה הנה בדבר זה הארכתי הרבה בס"ד בשה"ק רב פעלים בתשובה ופלפלתי בדברי הפוסקים וביארתי הענין היטב בס"ד.

אות ה

אם תחב כף חולבת בקדירה של בשר על האש שני פעמים צריך שני פעמים ששים דחשבינ ליה כאלו תחב שני כפות אבל אם תחב ונודע דנתבטל בששים וחזר ותחב פעם שנית חור ומתבטל באותם ששים ואף על פי דמור"ם ז"ל כתב דסגי בחד ששים בנתחב שני פעמים אגן בתר מר"ן ז"ל גרירן דפסק שצריך שני פעמים ששים ואם תחב אותו יותר משני פעמים יש סוברים בדעתו של מר"ן ז"ל דס"ל דסגי בשני פעמים ששים אפילו אם נתחב כמה פעמים ויש סוברים דעת מר"ן ז"ל בעינן ששים כנגד כל פעם בפ"ע על כן בהפסד מרובה סגי בשני פעמים ששים כנגד כל הפעמים יען דאיכא ס"ס בזה ובהפסד מרובה עבדינן ס"ס כזה לסמוך עליו אף על פי דספק האחד הוא כנגד מרן ז"ל ואם השואל לא הגיד למורה כמה פעמים תחבו את הכף י"א שצריך המורה לשאול אותו וי"א שאין צריך המורה לשאול ואנחנו מנהגנו שלא לשאול על זאת משום דבעיקר הדין סובר מור"ם ז"ל ז"ל ודעמיה דסגי בפעם אחת ששים אפילו תחבו הרבה.

אות ו

כף של חלב שתחבו אותו בקדירה של בשר י"א דאין צריך לשער אלא כנגד מה שנתחב אע"פ שהוא בתוך חלל הקדירה שיש שם הבל אין צריך לשער כנגדו וי"א שצריך לשער גם כנגד החלק שבתוך חלל הקדירה וסברה ראשונה עיקר וכן המנהג פשוט פה עירנו בגדאד דאין משערין אלא כנגד הנתחב בתוך התבשיל דוקא מיהו אם הכף הוא של מתכת וליכא הפסד מרובה משערין בכולו דבמתכת אמרינן חם מקצתו חם כולו אבל אם איכא הפסד מרובה או שעת הדחק לא אמרינן חם מקצתו חם כולו לשער כנגד כולו אלא משערין כנגד מה שנתחב בתבשיל דוקא יען כי מרן ז"ל סתם בסי' צ"ד ס"א כסברת המתירין ולא הביא סברת האוסרין אלא בשם יש מי שאומר וכן בסעיף ו' לא זכר סברת האוסרין כלל ובסי' צ"ח ס"ג אחר שסתם כמהתירין כתב יש מי שמחמיר וכו' והיינו לחוש בהפסד מועט דוקא.

אות ז

אם אומר השואל ברי לי עד כאן נתחב נאמין לדבריו ולא אמרין כל מלתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה ואפילו אם אשה אומרת כן נאמין לה וכן המנהג פשוט פה עירנו ובסה"ק רב פעלים הארכתני בענין זה דכל מלתא דלא רמיא עליה דאינש בכמה עניינים של דיני איסור והיתר בעניינים שיש להסתפק בהם בדין זה ובררתי בס"ד כמה עניינים.

אות ח

כף של חלב שתחבו אוו בקדירה של בשר על האש ושיער המורה שיש ששים בתבשיל שבקדירה לבטל הכף הנה אף על פי דהקדירה והתבשיל מותרים מכל מקום הכף עצמו אסור להשתמש בו בין עם בשר בין עם חלב לפי שהיא בלועה מבשר וחלב ואפילו עם שאר דברים שאינם לא בשר ולא חלב כגון אורז וכיוצא אסור לשמש בכף זה שנעשה נבלה וצריך הגעלה.

אות ט

כל דבר הבלוע בקדירה הן בשר הן חלב שעבר עליו כ"ד שעות הוי טעם פגום ואינו אסור מן התורה ורק חז"ל אסרוהו לכתחילה ובדיעבד מותר ולכן קדירה שבשל בה בשר ואחר מעל"ע דהיינו אחר כ"ד שעות בשל בה חלב הו"ל נטל"פ והתבשיל מותר מאחר שכבר עבר ובישל דהוי דיעבד אבל הקדירה עצמה אסור לבשל בה לכתחילה לא בשר ולא חלב אלא יגעילנה ואחר הגעלה מותר לבשל בה מה שירצה וכן הוא הדין אם כיסה הקדירה של הבשר בכלי של חלב שאינו בן יומו דנאסר הכלי הזה ואסור לכסות בו לכתחילה הן בשר הן חלב אלא צריך שיגעילנו ואם הקדירה של הבשר שבשל בה חלב או הכיסוי הזה של חלב שכיסה בו הקדירה הם כלי חרס אין להם תקנה בהגעלה אלא ימכרם לגוי או יעשם עביט של מי רגלים אבל אסור להשהותם בביתו כמו שהם גזירה שמא ישכח וישתמש בהם מיהו אם הבשר הוא בשר עוף דאיסור מדרבנן ואיכא הפסד מרובה אם ימכרנו לגוי כגון הוא כלי חשוב שקורי פרפור"י יש להחמיר בהפסד מרובה ועיין חק"ל יו"ד ח"א סי' ע"ח ושאר אחרונים מיהו צריך להורות שיגעילם שלשה פעמים כדין כלי חרס באיסור בשולי גוים וכן אם הניח תבשיל בשר אפילו של בהמה בכלי שני של חלב שהוא כלי פרפור"י ויש הפסד מרובה אם ימכרנו לגוי מותר ג"פ ודיו והיינו דוקא אם התבשיל חם שהי"ס"ב אבל אם אינו חם כ"כ אין צריך הגעלה.

אות י

כסוי הקדירה דינו כקדירה עצמה ואף על פי דיש מחמירין בכסוי טפי וס"ל אינו בן יומו חשיב כבן יומו לדידן בני הספרדים לית לן חומרא זו ועיין פר"ח סק"ה מיהו אם הכסוי קצר

מלמעלה ויש בו חלל שא"א להתקנח יפה צריך ששים כנגד מקום הקצר אע"פ שהכסוי אינו בן יומו וגם זה יש להתיר בהפסד מרובה או שעת הדחק ועיין ערך השלחן.

אות יא

אע"פ שאמרנו אם עבר ובישל חלב בקדירה של בשר שאינה בת יומא התבשיל מותר היינו דוקא בקדירה מודחת ונקיה אבל אם היה שומן בעין טח על פניה צריך ששים כנגד אותו השומן ובסתם דלא ידעין אם היה שומן טח על פניה או לאו אמרינן סתם כלים המוצנעין הם מודחים ונקיים חוץ מן הסכין דבסתם אמרינן סתם סכין שמנונית קרוש עליה ורק אי ידעין בבירור שהיא נקיה אז מותר.

אות יב

אם בישל בקדרה נקיה שאינה בת יומא דברים חריפים כגון התבשיל שרובו חומץ או תבלין ואי ששים לבטל אם יש בזה הפסד מרובה יש להתיר כסברת המתירים דסתם מרן כותייהו ואם הפסד מועט יש להחמיר כסרת החולקים דס"ל אין נטל"ף בדברים החריפים דחורפייהו משוי ליה לשבח יען כי מרן ז"ל זכר דבריהם בשם י"א לכך יש לחוש לדבריהם בהפסד מועט מיהו האשכנזים גירי בתר הכרעת מור"ם ז"ל ואוסרין בדברים החריפים גם בהפסד מרובה מיהו אינו נקרא חריף משום מעט תבלין או מעט מלח שנתן לתבשיל אא"כ רובו חריף.

אות יג

דגים או ביצים ואורז וכיוצא שנתבשלו בקדרה של בשר נקיה אע"פ שהקדרה בת יומא מותר לאכול את המבושל ההוא בחלב דאין כאן אלא נותן טעם בר נותן טעם דמותר לכתחילה וכל זה לדידן דאזלינן בתר הוראת מר"ן ז"ל אבל להאשכנזים דאזלי בתר מור"ם ז"ל אסור לאכול המבושל ההוא בחלב לכתחילה וס"ל אינו מותר אלא בדיעבד שכבר נתן את המבושל ההוא בחלב וגם לדידן דאזלינן בתר מר"ן ז"ל אינו מותר לבשל לכתחילה בקדרה של בשר בת יומא אדעתא דהכי כדי לאכלם בחלב אלא רק אם נתבשלו בדיעבד מותר לאכלם לכתחילה בחלב ולכן אסור לחמם מים לכתחילה בכלי בשר בן יומו כדי ללוש בהם את הפת מפני דדרכם לאכול הפת עם החלב ג"כ וכן מרקחת שדרכם לאכול אותה עם הגבינה אסור לבשלה לכתחילה בכלי בשר בן יומו.

מיהו אם אין הכלי בן יומו דאיכא תרתי לטיבותא שהוא נטל"ף וגם נ"ט בר נ"ט מותר לחמם מים לאפות הפת ולבשל מרקחת לאכלה עם הגבינה לכתחילה עיין כנה"ג ובית דוד ושאר אחרונים והמחמיר שלא לבשל אפילו בכלי שאינו בן יומו תבא עליו ברכה וכן נוהגים

בביתנו שיש להם כלי מיוחד לחמם בו מי לוש בהם הפת וכן לבשל בו מרקחת ועיין דבר משה יו"ד סי' ע' וחכ"א כלל מ"ח ס"ב.

אות יד

אם עבר במזיד ובישל לכתחילה אורז או ביצים וכיוצא בקדרה של בשר בת יומא על דעת לאכלם בחלב אף על פי דעבד איסורא לא קנסינן ליה ומותר לאכלם בחלב אף על פי דעבד איסורא לא קנסינן ליה ומותר לאכלם בחלב וכנז' בפר"ח ושאר אחרונים ואם דברים אלו שבשלם בקדרה של בשר נרגש בהם טעם בשר קיוהא בעלמא איהו ולא חיישינן ליה וכנז' בפר"ח ובית אפרים סי' ל"ז דף ל"ב מיהו רש"ל ז"ל אסור לאכלם בחלב אם נרגש בהם טעם בשר ובעל נפש יחוש לדבריו והמקל יש לו לסמוך.

אות טו

הא דאמרינן נ"ט בנ"ט מותר דוקא טעם הראשון בכלי וטעם שני באוכל אבל טעם ראשון באוכל לא מהני דבאוכלים אפילו אלף טעמים חשובים כממש ולכן אם אפו עוגה אצל פשטיד"א של חלב אסור לאכול העוגה ההיא עם הבשר ולא אמרינן בזה דהוי נ"ט בר נ"ט ודלא כהרב פני אריה שהביאו בפתחי תשובה ועיין כנה"ג סי' צ"ה הגהב"י אות כ"ו ושאר אחרונים.

אות טז

לא אמרינן נ"ט בנ"ט אלא דוקא בהיתר כגון בשר בחלב ששניהם המה מי היתר אבל באיסור אפילו כמה פעמים נ"ט בנ"ט לא מהני אלא כל דליכא ששים לבטל האיסור הרי זה אסור.

אות יז

קדרה של בשר בת יומא שבשלו בה אורז וכיוצא ותחב בה כף חולבת בת יומא אפילו אין באורז ששים כנגד הכף מותר דהוי נ"ט בר נ"ט דההתירא דהבשר נתן טעם בקדרה והקדרה באורז ועדיין הוא היתר מיהו צריך שיהיה ברור לו דהכף לא נגע בגוף הקדרה הן מצדדין שלה הן קרקעיתה דאם נגע בגוף הקדרה אין כאן נ"ט בנ"ט דהרי הכף בלע מן הקדרה עצמה שהיא טעם אחד וכן אם תחב באורז שבקדרה שני כפות בני יומן אחת של חלב ואחת של בשר אם לא נגעו הכפות זע"ז בתוך האורז מותר הכל ועיין חכ"א כלל מ"ח סעיף וא"ו אבל אם נגעו הכפות זה בזה בעת שתחבם באור דהוא רותח הרי הם בולעים זה מזה ונאסרים ואוסרים האורז.

אות יח

סתם כלי גויים אינם בני יומן לפיכך אם עבר ובישל בכלי של גויים התבשיל מותר בדיעבד דאמרינן אין הכלי בן יומו והוי נטל"פ ומכל מקום לא יאמר ישראל לגוי בשל בקדרתך מים או חלב או שאר פירות שאין בהם איסור בשולי גויים דהוי לכתחילה על כן אסור לומר לערבים בעלי צאן שיעשו לו חלב חמוץ שקורין בערבי לב"ן ובלע"ז יגורט"י כי זה צריך להרתיחו תחלה והוי לכתחילה אבל מותר לקנות מה היגורט"י מן השוק פה עירנו יע"א דאין הגויים עושים אותו בשביל ישראל, אם הגוי מכיר לישראל והביא לו מנחה כללי אחד מזה היגורט"י שמביא למכור מותר מני כי בלא"ה הוא עושה החלב שלו כולו מזה היגורט"י כדי למכרו.

אות יט

כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים בטל ברוב בין כלי מתכת בין כלי חרס.

פרשת חקת

מאכלי גויים

פתיחה

באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם.

נ"ל בס"ד ידוע מקום מוצא ההנשמות של ישראל נקרא באר ושם הכל אחדות לכן ישראל נקראו גוי ולכן כתיב בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה דקראם נפש ולא אמר נפשות משא"כ בעשיו קראם נפשות לששה כי אוה"ע נפשם ממקום הפירוד ואמר באר חרפוה שרים הם שלשה אבות אשר יש בשמותם י"ג אותיות כמנין אחד כרוה נדיבי העם הם שבטי יה שהם י"ג שבטים כמנין אחד כי יוסף נעשה שני שבטים ואמר במחוקק חלק התיבה לשתים במ חוקק רמז לשם מ"ב שהוא חוקק הוא היה במשענותם להוציא נשמות קדושות מן הבאר העליון הקדוש ולכן כתיב בישראל כי מראש צורים אראינו ומגבעות אשורינו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב כי האבות שנקראים צורים יש מספר אחד באותיות שלהם רמז שהם היה להם כח לחפור באר הקדוש העליון שהוא רשות היחיד בסוד אחדות להויה משם נשמות ישראל וכן בגבעות שהם שרה רבקה רחל לאה ג"כ יש בשמותם י"ג אותיות כמנין אחד שגם הם נתחברו עם האבות להוציא שמות מרשות היחיד וזהו מגבעות אשורינו לכן ראוי לישראל היוצאים מהם עם לבדד ישכון בד"ד עם האותיות הוא מספר אחד ובגוים דאתו ממקום הפירוד הנקרא רשות הרבים לא יתחשב ולכן כתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ר"ל הם בתואר אחד אע"פ שהם למטה בארץ.

ולכן צונו השי"ת לבלתי נתחתן בעכו"ם כי החיתון בו יהיה דיבוק וחיבור הגופים והנפשות של האיש והאשה ביחד זע"ז ואיך יתחברו וידבקו נפשות הקדושות דאתו ממקום האחדות עם נפשות הטמאות דאתו ממקום הפירוד הא ודאי נפיק מזה חורבא טובא למעלה כי עי"כ תכנס הקליפה למקום הקודש ח"ו ולכן חז"ל חשו מאד לדבר זה ועשו גדרים וסייגים לשמור אותנו מאיסור החיתון בעכו"ם שלא ילכד איש ישראל בדבר זה ולא חשו לעשות גדרים וסייגים לשאר איסורי תורה כאשר עשו לזה והוא כי בעבור איסור החיתון גזרו על פת של עכו"ם ועל בשולי עכו"ם ועל שכר של עכו"ם ואף על פי דיש לכל גזירות אלו טעם נסתר וסוד עמוק עכ"ז לפי הפשט הנגלה גזרו גזרות אלו כדי לשמור אותנו מאיסור זה שלא להתחתן בהם ולהבדיל אותנו מן העמים לקיים מה שאמרו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב וכן הוא אומר מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ברוך אלהינו שבראנו לכבודו.

אות א

רז"ל אסרו פת של גוים כדי להבדיל אותנו מן העכו"ם בתכלית ההבדל שלא נתערב ונרגיל עצמנו עמהם שעי"ז ימשכו הלבבות ויקרבו דעתם אלו לאלו ויבואו לזנות ולהתחתן עמהם וכמ שאירע בערבות מואב ולא גזרו אלא על פת של חמשה מיני דגן אבל פת קטניות ושל אורז ודוחן לא גזרו באלה מפני דאינם חשובין ואין מביאין לידי קרוב דעת וגם אין לאוסרם משום בשולי גוים דאין עולין על שלחן מלכים ושרים דאף על פי שהאורז עולה על שלחן מלכים היינו אורז המבושל בקדרה אבל אורז העשוי פת בתנור אין עולה על שלחן מלכים.

אות ב

כשגזרו רז"ל גזרה זו של פת לא נתפשטה בכל מקומות ישראל אלא בפת בעה"ב שעשאו לבני ביתו אבל בפת של פלטר שעושה למכור לאחרים לא נתפשט האיסור הזה בכל המקומות מפני הדחק דחיי האדם תלוי בפת ולכן יש מקומות שנוהגים היתר בפת פלטר במקום שאין פלטר ישראל דאין קרוב דעת כ"כ כיון שעוסק באומנותו ויש מקילין לקנות מן פלטר גוי אפילו שיש פת פלטר ישראל מצוי וכן נוהגים פה עירנו בגדאד יע"א לקנות מפלטר גוי אע"פ שמצוי פת פלטר ישראל ורבינו האר"י ז"ל מחמיר אפילו בספק אם הוא מפלטר ישראל או פלטר גוי וכמו שכתוב בשער טעמי המצות.

אות ג

לא הלכו באיסור זה אחר מי שהפת בידו עכשיו אלא אחר האפיה לפיכך פת בעה"ב אסורה לעולם אפילו קנאה פלטר ואפילו שלחה לישראל לביתו ושל פלטר מותרת לעולם אפילו קנאה ממנו בעה"ב שהוא גוי ולכן אם הגוי זימן את ישראל בביתו והביאו לו פת מן

פלוטר גוי מותר לאכול וכן אם הפלוטר גוי זימן את ישראל בביתו והביא לפניו מן הפת שעשה למכור ה"ז מותר לאכול ממנו אבל אם הביא לו מהפת שאפה לצורך ביתו ה"ז אסור לאכול ממנו ועיין פר"ח ס"ק י"ב והגם דהרב פר"ת פליג כבר השיגו הרב מזמור לדוד וכן עיקר.

אות ד

פת של בעלי בתים אין לה היתר עולמית אפילו במקום דאינו מצוי פת ישראל וגם לאפיית פלוטר גוי דקי"ל כסתם מר"ן ז"ל דאסר בפת של בעלי בתים בכל גוונא ואפילו אם ירצה לבשלו לפת זה לאכלו ע"י בישול נמי אסור דלא פקע איסורו בכך ועיין כנה"ג הגה"ט אות ח' ויוסף אומץ סי' ע"ט ואפילו אם הוא בשדה שאין שם חשש חתנות אסור וכנז' בב"י ועיין קהל יאודה ז"ל ואין היתר לפת בעלי בתים אלא בהיכא דעברו עליו שלשה ימים מעל"ע שלא אכל פת או בשבת משום עונג שבת ועיין פר"ח ופר"ת ושאר אחרונים.

אות ה

ישראלים ההולכים אצל הערביים יושבי אוהלים ושם אין מצוי פלוטר גוי למכור לא יאכל מן הפת המצוי אצלם שזה פת בעה"ב ואסור אלא ימתין עד שעה שאופין הפת כי אלו דרכם לאפות כל יום בבוקר ובערב ולפעמים גם באמצע היום כשיזדמן אצלם אורחים ואז יניח הישראל קיסם דהיינו חתיכת עץ בתוך התנור ובזה מכשיר כל הפת שבתנור שאין הדבר אלא להיות היכר דהפת שלהם אסורה ומאחר שבחתיכת עץ אחד שהניח ישראל מוסיף חום מעט בתנור וכל תוספת חום אפילו מעט מקרב הבישול הוי היכר בזה מיהו צריך שיכוין שהוא מסייע בהטלת הקיסם כדי להכשיר אבל אם זרק קיסם לתנור כמתעסק בעלמא שלא כיון כדי להכשיר לא מהני כלום ועיין כנה"ג הגהב"י אות כ"ח וקהל יאודה ז"ל.

אות ו

ישראל שמביא גוי לביתו לאפות לו בתנור שלו יזהרו בני הבית ליתן בידם בתחלת היסק של התנור אגודה אחת של עצים ואז הגוי גומר ההיסק ואופה ויש לסמוך על הטלת העצים שהטילו בידם באפיה ראשונה דהיינו שממלא את התנור פת ורודה אותו וכן באפיה שניה שחוזר וממלא התנור פת ורודה כי כח הסקה שלהם עודנה בתנור באפיה השניה אבל אח"ז צריך שיחזרו ויניחו עצים בידם כדי למלאת התנור פת באפיה השלישית וכן על זה הדרך.

אות ז

פת של ישראל שאפאה הגוי ולא הניח הישראל קיסם ולא חיתה באש ה"ז אסור כדין פת בעה"ב גוי ואסור לאכלו ישראל אלא יחתכנו לחתיכות וימכרנו לגוי דאין ישראל קונים מגוי חתיכות פת אבל אסור למכרו בלא חיתוך שמא ימכרנו הגוי לישראל אחר על ידי פלטר ואם הם מסופקים בדבר אם נעשה הכשר לתנור ע"י ישראל או לאו הרי זה מותר דספיקא דרבנן לקולא וכנז' בש"ך ופר"ח.

אות ח

המושלים שנותנים בכל יום פת למשרתים או לרופאים ישראלים ה"ז כפת פלטר כ"כ מהריק"ש ז"ל והסכימו בזה כמה גדולי האחרונים ואע"פ שהרב הכנה"ג אסור העיקר כסברת המתירים ועיין שיו"ב או וא"ו מיהו הרב מהריק"ש ז"ל לא התיר אלא בכה"ג שהם נותנים לו הפת בידו לעשות בו מה שירצה לאכלו או למכרו כי דבר זה עליהם בתורת חק לתת כל יום פת קצוב לאלו אבל ישראל שבא אורח לבית הגוי ואפו לו פת בעבורו והביאו לפניו דוקא כי הם כבר אכלו אעפ"י שלא אפו אלא בעבורו אין זה חשיב כפת פלטר אלא פת בעה"ב ואסור ואיין לומר כיון דנותנים אותו לו בחנם חשיב כמכר דהא עיקר גזרת חז"ל עלל אורח המתארח אצלם וכל אורח אוכל בחנם ואדרבא כיון דאפו בעבורו לכבודו יש קירוב דעת וחשש חתנות טפי לכן כל היכא שמביאים לפניו בתורת סעודה לסעוד אע"פ שהם כבר אכלו ולא אפו זה הפת אלא בשבילו ה"ז נקרא פת בעה"ב ואסור ודע כי הרב זכור לאברהם ח"א אות פ"ה למד מדין מהריק"ש ז"ל הנז' היתר בהיכא דאופה הגוי בשביל ישראל לתת לו הפת צידה לדרך ע"ש ואצלי אין היתר הזה ברור עדיין.

אות ט

דבר שבשלו גוי אפילו בשלו בבית ישראל ובכלי של ישראל אסרוהו חז"ל משום חתנות ועוד יש בזה טעם אחר שמא ירגיל ישראל לאכול מן תבשיליהם ויאכילהו דבר טמא אך לא אסרו חז"ל בבישולי גוים אלא בדבר שאינו נאכל כמו שהוא חי וגם עוד תנאי שני שיהיה אותו דבר ראוי לעלות על שלחן מלכים ללפת בו הת או לקנוח סעודה או בתורת מאכל ואע"פ שאינו נאכל בתורת לפתן ובין אם נשתנה מבריתו ע"י הבישול בין אם לא נשתנה אלא ניכר עדין לאחר הבישול כמו בתחילה ה"ז אסור משום בישולי הגוים והא דבעינן עולה על שלחן מלכים לאו דוקא מלכים אלא אפילו על שלחן שרים שבארץ ההיא נמי אסור ועיין שיו"ב אות ב' ושאר אחרונים וכן סבר רבינו האר"י ז"ל.

אות י

האורז אע"פ שהפת שלו מותר כדכתבנו לעיל מכל מקום אורז שבשלו גוי אסור משום דאורז מבושל הוא עולה על שלחן מלכים ואפילו במקומות שאין דרכם ללפת בו את הפת

מכל מקום הוא עולה בתורת מאכל והכמהין שקורין בערבי כימי אסורין בבשול משום דעולין הם על שלחן מלכים ושרים אבל מה שקורין בערבי אפטי"ר אין בהם בש"ג דאין עולין על ש"מ והשומין יש בהם איסור בשולי גוים ועיין פר"ח.

אות יא

ביצה אע"פ שראויה לגומעה חיה אם בישלה גוי אסורה ואם בשלה ישראל בתחלה אפילו כל דהו וסלקה ואח"כ לקחה גוי וגמר בשולה מותר.

אות יב

אפונים שקורין בערבי חומ"ץ שקלו אותם הגוים כתב רבינו מהרח"ו ז"ל בשער טעמי המצות פרשת עקב בשם רבינו האר"י ז"ל דאסורים מדינא לפי דאלו הקליות שלהם עולין על שלחן מלכים ושרים של אותם המקומות שעושין אותם הקליות ע"ש ומדבירו משמע דאוסר אותם גם במקום שאין עולין על שלחן מלכים או שרים מפני שבמקום שעושין אותם עולין ועיין חיים שאל ח"א סי' ע"ד אות וא"ו שחקר בזה וסו"ד דעתו נטה לאסור גם במקום שאין עולין עש"מ ורק הזהיר רבינו האר"י ז"ל שלא לאכלם מתורת חומרא דוקא ועוד כתב שם דאין לשתות קו"ם החלב אחר שנקפה החלב ונבדל המים ממנו וכמו שכתוב מהר"א ממיץ ז"ל ע"ש.

אות יג

הקטניות שקורין בערבי באקילי אם הם קלויים מותרים דאין הקלויים עולין על שלחן מלכים או שרים אבל השלוקין אסורים דעולין על שלחן מלכים או שרים ותמרים המרים קצת שאינם נאכלים אלא ע"י הדחק אם בשלם גוי אסורים;

אות יד

הלפת שקורין בערבי שלג"ם וכן לפת האדום שקורין שפנד"ר יש בהם איסור בישולי גוים דהם עולין על שלחן מלכים או שרים ואע"פ שיש קצת בני אדם דאוכלים אותם חיים בטלה דעתם ועיין פר"ח ס"ק כ"ד וכל זה בשלוקים או מבושלים בקדרה אבל הצלויין באפר חם שקורין מל"א אע"פ שנעשה בהם טעם טוב עכ"ז מחמת שהם מלוכלכים באפר והוא דבוק בהם וא"א להתקנח מחמת שהוא דבוק בלחלוח שבהם על כן אין עולים על שלחן מלכים ושרים דמאיסי להו ואין לומר דיקלפום ויביאום לפנייהם חדא דא"א שלא ידבק אפר בתו שלהם ועוד אפילו אם אפשר להזהר בהם להעביר הלכלוך מעל התוך שלהם אין ראוי התוך שלהם לבדו בהיותו בפ"ע לכבד בו מלכים או שרים ועוד מחמת שהוא לח ימאס באחיזתם בו לבדו.

אות טו

סופגנין של גוים שבלילתם רכה ונאפה ע"י משקה לאו נהמא הוא ואסורין משום בש"ג ועיין פר"ח ושיו"ב וכן הזאלבי"א שקורין בעירנו זנגול"א אסורה משום בשולי גוים לכ"ע והמתיר אותה הוא משום דלא סימוה קמיה למעשה שלה כי באמת אין הפרש בינה לבין הסופגנין ועיין שיו"ב אות י"ג.

אות טז

הקהו"א שמבשלין הגוים יש אסורין ויש מתירין ומרן רבינו האר"י ז"ל אסר אותה אך אין בידינו למחות ביד המקילים שיש להם על מה לסמוך ובפרט במקום שפשט המנהג להתיר ופה עירנו בגדאד המנהג פשוט מקדם קדמתא לשתות קהו"א של גוים אפילו במקום הנועד שלה ובודאי בעל נפש צריך להחמיר והצנועין מושכין ידיהם ממנה ברם אפילו אדם חשוב אם הולך לבית גוים גדולים לעשות זית"א מוכרח הוא לשתות מכמה סיבות שיש בהם טעם.

אות יז

חיטים ששולקין אותם הגוים חצי בישול עד שמגיעים למאכל בן דרוסאי וחוזרין ומייבשים אותם וזהו שקורין בערבי ברגי"ל מותר לקנותו מן הגוים כדי לבשלו ולאכלו דבישול הגוים אינו חשוב כלום כיון דנתייבש ותו לא חזי וכמו שכתוב מר"ן ז"ל בשו"ת אבקת רוכל סי' למאן דאמר ועיין שיו"ב וערך השלחן וכן המנהג פשוט פה עירנו בגדאד וכתב ערך השלחן דאם נעשה ברגי"ל ע"י ישראל ובישלו הגוי בישול שני אין לו היתר מצד בישול ראשון שבישל ישראל.

והנה פה עירנו יש פרי חמוץ ביותר שקורין אותו דבדי"ב והוא כמ אתרוגין ומבשלין קליפתו העבה בסוכר יש בזה איסור בש"ג יען דאם מבשל אחר שנתייבש אינה נאכלת אפילו ע"י הדחק ואם מבשל בעודה לחה דנאכלת על ידי הדחק הנה אנן קי"ל כמרן ז"ל דסבירא ליה נאכל חי ע"י הדחק יש בו בש"ג וכן פרי שקורין נארינג"ה בעודם קטנים הרבה הם מרים כלענה ומבשלים אותם בסוכ"ר יש בזה איסור בש"ג דאין נאכלים חיים אפילו ע"י הדחק וכן מרקחת שקורין בערבי סנגבי"ן שהוא חמוץ של פרי לימון חמוץ שמבשלים אותו בסוכ"ר אע"פ שנאכל ע"י הדחק קודם בישול יש בו איסור בש"ג כסברת מר"ן ז"ל הנז'.

אות יח

אין הבערת התנור מועלת אלא בפת אבל בשאר דברים המתבשלים אינ מעיל אלא ההנחה על האש או שיעשה הישראל שאר צרכי בישול כגון שיתהפך ויגיד באופן שבלא זה לא היה מתבשל ואף על פי די"א דגם בבישול מהני כדין הפת אכן ב"ר מר"ן ז"ל גרין שפסק לאסור וגם בדיעבד יש להחמיר ועיין פר"ח ושאר אחרונים ואפי' לדעת המתירים החיתוי זה אינו אלא כחותה בגחלים קודם שההגיע למאכל בן דרוסאי וגם שהיתה באופן דהחתוי הוא מועיל להוסיף הבישול וכנ"ל באחרונים ז"ל.

אות יט

והא דמהני ההנחה על האש לדין היינו דוקא אם הניחה במקום שראוי להתבשל שלישי בישולו שוא שיעור מאכל בן דרוסאי ואם לאו יש לאסור גם בדיעבד ולכן אם הניח ישראל הבשר או הקדרה על גחלים עוממות שאין ראוי להתבשל שלישי בישולו ובא הגוי והפך בו ונתבשל אסור וכן אם הניחה ישראל במקום שראוי להתבשל שלישי בישול וקודם שנתבשל שלישי בא הגוי וסלקה משם והניחה בפנים יותר הרי זה אסור דהא נתבטלה מעשה ישראל קודם שנתבשל שלישי בישולו.

אות יט

אותם המבשלים דגים בפורין של גוי צריך שיניח ישראל את הקערה שהדג בתוכה בזה הפורין על האש במקום ששם תתבשל ולא סגי להכניסה מעט ע"י ישראל והגוי ידחוף אותה להכניסה במקום הראוי ועם עשה כן הדג אסור משום בש"ג וכן כשעושין בקלאוו"א שהוא רקיקין דקין עשויין מקמח הנלוש בחמאה ומניחים בתוכם סוכ"ר ולזיזים כתושים ומניחים אותם בקערה ומכניסין אותה בתוך הפורני שצריך שיכניסה ישראל ויניחנה במקום הראוי ולא יסירנה הגוי כי זה אין לו דין אפיה בתנור אלא דין בשולי גוים דזה אינו נאפה אלא מתבשל.

אות כ

אף על פי דקי"ל מליח או כבוש הרי הוא כמבושל מכל מקום באיסור בשולי גוים לא גזרו על המלוח והכבוש ולכן אם מלח או כבוש הגוי מותר והוא הדין המעושן שאם בישלו הגוי ע"י עישון מותר יען כי המעושן כדין בש"ג הוא בעיא בתלמוד ירושלמי דלא אפשרה וכיון דבש"ג הוא מדרבנן פסקו הפוסקים להתיר וכמ"ש הרב המגיד ז"ל וכ"כ פני משה בביאור הירושלמי ועיין מטה יוסף יו"ד סי' ז' אות א' ומחב"ר יו"ד סי' פ" אות י"ב יע"ש.

אות כא

כל דבר מלוח שנאכל ע"י מליחתו כגון דגים קטנים וכיוצא אם אחר מליחתו נתבשל או נצלה ע"י הגוי אין בה איסור בש"ג אבל המעושן שבשלו הגוי אסרו מר"ן ז"ל בב"י והאחרונים התיירו.

אות כב

הסוקר שקורין קנ"ד שעושין אותו בערי אירופא מן הלפת האדום ע"י בישול נתעורר בזה הגאון שם אריה ז"ל משום איסור בש"ג דההלפת אינו נאכל חי אלא ע"י הדחק וקי"ל אפילו נאכל ע"י הדחק יש בו בש"ג ונצטער מאד על הדבר שהוא צריך לכל אדם ולא מצא לו טעם ברור בהיתר שלו כאשר יראה ראוה בספרו יע"ש ואנא עבדא מצאתי לו היתר ברור בעזה"י והנני כותב טעמי ההיתר בקיצור וה' יעזור לי והוא כי הגאון ז"ל שם בסי' כ"ב הביא אופן מעשה הסוקר הנז' כי מהיורא אשר על האח יצא ההבל אל היורה הראשונה אשר שהמיץ והמוהל ערך י"ח גראד ואח"כ יורד המוהל לכלי שני וגם שם יבוא ההבל דרך קנים ארבעים גראד ואח"כ יורד לכלי השלישי ושם ההבל שמנים גראד ושם גמר בישולו עכ"ל.

נמצא לפ"ז ההבל המבשל את המיץ אינו נעשה מגוף האש שמדליק הגוי אלא הגוי מדליק אש תחת היורה לחמם המים שבתוכה ומן חמום המים הנעשה מכחו של גוי נולד ההבל נמצא ההבל הוא כח כחו של הגוי ואחר שנעשה ההבל ועלה בקנים לא יש בקנם מיץ כדי להתבשל אלא ההבל נעתק מאליו מן הקנה ויורד לתוך היורה אשר בתוכה המיץ ושם מבשלו מעט בישול שאינו ראוי לאכילה ואח"כ חוזר המיץ ונשפך מן יורה זו אל יורה שנית וגם ההבל נעתיק ג"כ מיורה זו דרך הקנים ויורד ליורה השנית ומבשל שם המיץ ועיין לא גמר בישולו עד שחוזר ונשפך המיץ ליורה השלישית וגם ההבל עולה דרך הקנים מן השנית אל השלישית ושם יהיה גמר בישולו נמצא לפ"ז אפילו בישול הראשון של המיץ ביורה ראשונה נחשב זה ההבל שמבשלו שם כח שלישי כי החמום הוא כח ראשון וההבל הנולד ונעשה מכח חמום המים הוא כח שני וירידתו ליורה הראשונה של המיץ הוא כח שלישי.

וכן המיץ עצמו של הפרי אין הגוי משימו בידים ביורה שמתבשל בה אלא נעתק ויוצא מכי אל כלי על ידי כחות של גלגלים כי בתחלה קודם היותו בתוך היורה שמתבשל בה מניחים אותו בכלי לרחצו ואח"כ נעתק מאותו הכלי לכלי אחר ע"י הגלגל כדי לפרכו ואח"כ נעתק לכלי אחר ע"י גלגל כדי לעשותו מיץ ואח"כ נעתק ע"י גלגל ונשפך ליורה שהוא מתבשל בה באותו ההבל והדרך הוא שיביא הגוי רצועה התלויה בגלגל הגדול ויקשרנה בגלגל שהוא תחת אותו הכלי שבתוכו המיץ ואז ע"י תנועת הגלגל יגיע הגלגל לזה הכלי שבו

המיץ שיהיה מריק את המיץ שבתוכו לירוה שהוא מתבשל בה ונמצא זה המיץ לא שם אותו הגוי בידים בתוך היורה של הבישול אלא בא לשם ע"י שלשה כוחות שהם הרצועה והגלגל שהניע את הכלי שוב המיץ והכלי עצמו שהריק את המיץ ליורה והרי גם בזה יש שלשה כוחות כענין גלגל וקורה ולוחות הנז' בסי' קמ"ה.

והנה בסימן קי"ג כתב מרן ז"ל בב"י מצאתי כתוב (הוא מהרי"ל דנפ"ח בפה מועיל בבישולי גוים דחשיב כגופו וראיה מפרק כיצד הרגל מתרנגול שתקע בכלי זכוכית וכו' ומשמע מדבריו דהוא הדין לנופח במפוח או בשפופרת עכ"ד ע"ש והנה בודאי מפוח ושפופרת אין כח אלא חשיב דהרוח היוצא מן המפוח הוא כח ידו וכן הרוח היוצא מן השפופרת הוא יוצא מפיו ונמצינו למדין מכאן דכחו כגופו לענין בש"ג אבל כח כחו י"ל דאינו אוסר בבש"ג וכ"ש בכח כח כחו דאיכא שלשה כחות דודאי מותר ועין מנחת יעקב בתשובות סי' ל"ו מה שאמרו בדין נופח קיסם מבגד אשתו נדה יע"ש ומה שאמרו מר"ן ז"ל בדין יין נסך סי' קכ"ה סעיף ב' דכח כחו כגופו דמי ורק אם הוא כח כחו שיש שלשה כחות מותר בדיעבד אפילו בשתיה וכתבו הפוסקים דלכתחילה אפילו בעשרה כחות אסור יע"ש י"ל שאני יין שהוא משום דרך ע"ז החמירו ביה דגם כח כחו אסור.

והנה בהרמב"ם ז"ל פרק ט"ו מה' שבת הלכה י"ח פסק כחו ברה"ר אסרו חכמים וכחו בכרמלית לא אסרו אך כח כחו מותר אפילו ברה"ר יע"ש ולכאורה קשה מדין שבת עצמו דפסק הרמב"ם ז"ל דהנופח חייב משום מבעיר ונראה לתרץ בס"ד דקי"ל כל מלאכת שבת ממשכן גמרינן כל מידי דלא הוה כוותיה במשכן אינו חייב עליו מן התורה והנה נופח באש הוה במשכן דודאי היו נופחין להבעיר האש לכן קי"ל נופח חייב משום מבעיר אך כשמוציאין מרשות לרשות היו מוציאין בידם ולא בכח וזריקה אף על פי דהויה התם הנה זו חשיבה כגופו ואין זה חשיב כחו ולכן כיון דלא הוה ענין כחו ברשויות למשכן אין איסור בכחו מן התורה ברה"ר אלא מדרבנן אבל בכרמלית שהיא עיקרה מדרבנן לא גזרו ולכן כח כחו גם ברה"ר מותר ומה שאסרו ביין כח כחו מוכרח לומר כדכתבינא דביין החמירו טופי משום סרך ע"ז דהא מצינו שעשו בו כמה חומרת שלא החמירו בהם בשאר איסורין דרבנן.

וראיתי למרן ז"ל בש"ה"ט סי' ר"א סעיף ט"ל אם היה רוכב על בהמה ונזדלפו מים ברגלי הבהמה לא פסלוהו ע"ש וראיתי להרב דבר משה בי"ד סי' כ"ד דף מ"ט ע"ד שכתב טעמו של מרן ז"ל משום דהוה כח כחו ולכן כשר וא"כ מזה יש ללמוד דכח כחו לא הוה כגופו אך אחר הישוב דאית דאין הכרח לומר הטעם משום דכח כחו לאו כגופו כמו שכתב הרב דבר משה ז"ל.

ובדין השחיטה בי"ד סי' ג' פסק מרן ז"ל כחו כגופו וראיתי להגון תבואת שור ס"ק ד' דמספקא ליה בכח כחו אי הוי כגופו או לאו יע"ש אמנם הרב דבר משה ז"ל הנז"ל פשיטא ליה דכח כחו לאו כגופו ומפרש טעמא דמרן בהכי גם הרב זכרון יוסף ז"ל ביו"ד סי' י"ג דף מ' ע"ג פשיטה ליה דכח כחו לאו כגופו יע"ש אבל ודאי יש לנו לומר דהגאון ת"ש ז"ל הנז' לא נסתפק אלא בכח כחו אבל בשלשה כחות פשיטה ליה דלא הוי כגופו.

ולפ"ז בנ"ד דהוי שלשה כחות ויותר לא חשיב זה בישול של גוי ומותר לכ"ע ועוד הא אית לן ראייה עצומה מן היין דסי' קכ"ה דאף על פי דהחמירו ביה טפי פסק מרן דבשלשה כחות מותר בדיעבד אפילו בשתיה ונידון דידן הוא דיעבד שזה הצוק"ר הוא כבר נעשה ביד גוים והרי זה מותר גמור בלי שום פקפוק.

ועוד אני רואה בס"ד דטעם ההיתר שכתב הרב אברהם יעקב ז"ל שהביאו הגאון שם אריה בסי' כ"ב הוא טעם חשוב שראוי לסמוך עליו דכתב שזה אינו מתבשל באש אלא רק בהבל וכמו שאמרו אין במעושן איסור בש"ג כן יש לומר בהבל עכ"ד ומה שדחה הרב המחבר טעם זה בשתי ידיים הנה במחילת כבודו לא דק דמה שאמרו בנתן ביצה בצד המיחם ונתגלגלה חייב ומה שאמרו המבשל בכלי ראשו אף על פי דהעבירו מעל האש חייב היינו משום דזה חשיב מבשל באור ממש כי המיחם והקדירה נעשו הן עצמן גחלת של אש אבל ההבל אין בו ממשות ורק הוא חום אוירי ואין הפרש בין הבל לבין העשן דגם ההבל הוא עשן אלא דההבל חוו יותר חזק וגדול מן העשן מפני שכנוס בתוך הכלי ואינו מפושט אך העשן הוא מפושט והם ענין אחד הם ורק שזה חומו יותר חזק כמו שתאמר יש שכר ויש ספירט"ו ורז"ל נסתפקו בעשן בשביל שאין בו ממשות אלא הוא חום אוירי וכמו כן יפול הספק הזה בהבל דמאי שנא ולכן כמו דקי"ל אין במעושן בש"ג כן הדין בהמתבשל בהבל וזה ברור הרי גם זהו טעם נכו בהיתר הצוק"ר הנז' ותמהני על הגאון המחבר איך דחה טעם זה בשתי ידיים מכח דין המיחם והקדירה דלפ"ד יקשה לעצמו למה נסתפקו בגמרא במעושן והלא חום העשן הוא בא מן האש ולמה אין לוקין במעושן באיסור שבת ואיסור הב"ח והלא חום בעשן שהוא מבשל בא לו מן האש וצריך שיהיה נחשב תולדות האור כמו מיחם וקדירה הנז"ל אך באמת הטעם הוא כמו שכתבתי בס"ד דהעשן אין בו ממשות שיהיה נידון כגחלת של אש וכמו מיחם וקדירה וחומו אשר מבשל הוא חום אוירי וזה הטעם ישנו גם בהבל.

ברם מה שטען לדחות שאר טעמי היתר שכתב הרב מהרא"י ז"ל הדין עמו ויפה טען ורק מה שטען על טעם אחר שאמרו הגאון מהרי"ש ז"ל וגם הוא בעצמו חשב לומר כן בראשונה הנה על טענתו יש להשיב ואין כאן מקום להאריך ואיך שיהיה בנידון הצוק"ר הנז' מצינו היתר ברור ע"פ הטעם שכתבתי דהוי כאן שלשה כחות ויותר וכן יש לו היתר

ברור ע"פ הטעם שכתב מהרי"א ז"ל דהוי כדין המעושן אשר אנא עבדא עשיתי לו חיזוק והמלצתי בעדו בטוב טעם ודעת והנה אנא עבדא עשיתי עוד היתר בנידון הצוק"ר מכח ס"ס ולא כתבתי כאן בשביל לקצר הדברים דלענין דינא אין אנחנו צריכין לכך.

אות כג

פת שמניחין בו חתיכות קטנות של בשר שמערבין אותם בקמח בעת הלישה ואח"כ אופין אותו בתנור כיון דחתיכות בשר אלו הם בעין בתוך הפת הרי אלו אסורים משום בשולי גוים לפיכך אם האופה של ישראל הוא גוי שאופה בביתו של ישראל אף על פי דהן עושין הסקה בידם בתנור כדי להתיר הפת. לא תועיל הסקה זו בשביל הבשר שיש בו איסור בש"ג לכך צריך שידביק הישראל את הפת זה שיש בו בשר בתנור דאז בזה הוי כמו הנחת הבשר או הקדירה שכתבנו לעיל בדין בשולי גוים.

אות כד

כלים שבישל בהם הגוי דבר האסור בש"ג צריך להם הכשר ע"י הגעלה ואפילו אינם בני יומן אסור לבשל בהם לכתחילה וכמו שכתוב הגאון שפ"ד בס"י צ"ג סק"ג דהלכה מרווחת היא בישראל דאפילו איסור דרבנן שנבלע בכלי לא מהני נטל"ף לכתחלה ועיין ערך השלחן סי' קי"ג אות כ"ב ואם הם כלי חרס אף על פי דבשאר איסורין לא מהני הגעלה לכלי חרס הקלו באיסור בש"ג ואמרו מגעילו שלשה פעמים ודיו ואפילו אם הם כלי פרפורי יגעילם ג"פ ורק אם הם רעועים שיודע הוא שאם יגעילם ג"פ ברותחין פקעי ואיכא הפסד מרובה מותר להשתמש בהם אחר כ"ד שעות בלא הגעלה.

אות כה

אם בישל הגוי לחולה בשבת התבשיל אסור למוצאי שבת אפילו לחולה עצמו אם יש לו בישול ישראל לאכול והכלים צריכין הגעלה ואף על פי דיש כאן ס"ס ועוד ספק שלישי נמי מכל מקום כיון דהגעלה הוא דבר נקל אין לסמוך על ס"ס להתיר בלא הגעלה אף על פי דהוא איסור דרבנן אבל כלים של פרפורי דהם כלי שני אף על פי שהם חזקים דאם מגעילן לא פקעי מכל מקום כיון דמתקלקלים קצת אין צריך להגעילם אלא ישתמש בהם אחר כ"ד שעות.

אות כו

כל שכר של גוים הן של תמרים הן של תאנים הן של שעורים ושל תבואה ושל דבש אסרו חז"ל משום חתנות ולא אסרו אלא במקום מכירתו וקובע עצמו לשתות בבית הגוי אבל אם הביא השכר לביתו או שנכנס עראי לבית הגוי לשתות וכן אם לן בבית הגוי ה"ז מותר

לשתות בין ששותה משל בעה"ב בין ששולח לקנות ממקום אחר וכתב מור"ם ז"ל די ש מתירין בשכר של דבש ושל תבואה ונהגו להקל בזה יע"ש והמחמיר גם במקום שנהגו היתר תבא עליו ברכה.

פרשת בלק

יין ניסך

פתיחה

מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל וכו'.

נ"ל בס"ד בלומדי תורה כתיב ילכו מחיל אל חיל כי החכם ביו יושב ולומד בבהמ"ד שנקרא אהל שהוא אהלה של תורה אך גם ביתו שיושב בו בלילה ג"כ הוא מקודש בקול תורה נשמע בתוכו בלילה וזהו ילכו מחיל אל חיל שגם ביתו נחשב לבהמ"ד עבור שעושה בו קביעות של תורה לז"א מה טובו אהלי יעקב אלו בתי מדרשות שמלאים תורה משכנותיך ישראל הם בתים ששוכנים בתוכם שגם בהם נשמע קול תורה בקבע כנחלים נטיו כדרך הנחלים דכתיב בהו כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא אל מקו שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת כן ישראל ההולכים לבהמ"ד לעסוק בתורה שם הם שבים למחר שאין מבטלים קביעות שלהם גם הם הולכים אל הים זה בהמ"ד והים איננו מלא מהבל פיהם אלא הבל של תורה יצא מפיהם תיכף עולה למעלה בשביל שהוא קול תורה לשמה וכאשר הבאתי בדרושים באותו מעשה של הרב בתוכחות מוסר להתלמידים באומרו אני רואה המדרש מלה תורה דהוכיח שאין לומדים לשמה לכך אין הבל תורתם עולה למעלה ולכן דימה אותם לנחלים בשני עניינים אלה הנזכרים בקהלת על נחלים ההולכים אל הים ועוד אמר כגנות עלי נהר שודין לגינה שנטעין אותה ערוגות של מיני זרעים וירקות כל ערוגה מן בפ"ע וכן נטעין בה שורות שורות של מיני אילנות כן לומדי תורה בבהמ"ד המה חבורות חבורות חבורה זו לומדים סדר זרעים וזו סדר מועד וזו סדר נשים וכעזה"ד ולזה אמר כגנות עלי נהר ואמר עוד כאהלים נטע ה' - כמו הבשמים ריחם נודף למרחוק כן לומדי תורה ריח תורתם נודף למרחוק ואמר כארזים עלי מים שהם קרובים אל מקום חיותם ודבקים בו כי ישראל הם דבקים במקום הקדושה אשר למעלה שהוא חיותם וכל או"א יזל מים מדליו כלומר יזל לו שפע משרשו שלמעל שהוא הדלי המריק לו מים חיים והשפע הקדוש.

ולכן החמירו רז"ל באיסור סתם יינם של גוים וגם במגעם ביין שלנו יותר משאר איסורין דרבנן מפני דהשותה סתם יינם וכן השותה יין שנגעו בו גורם להכרית נפשו משרשה הקדוש העליון ובזה מאבד טובה הרבה שאין לו חלק לעוה"ב ולא תאיר נשמתו מן אור העליון שהוא בסוד יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ובזה יובן בס"ד הטעם שגזרה

זו של סתם יינם ומגען היתה בכלל י"ח דברים שגזרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גוריון דאפשר היא היתה אחרונה שהשלימה הח"י לרמוז דהשומר גזרה זו חי נקרא שהוא דבק בשורש הקדושה למעלה ואינו נכרת משם לכן יין עם האותיות עולה מספר החי"ם.

אות א

התורה לא אסרה אלא יין נסך שנתנסך לע"ז ואסרתו בשתיה ובהנאה דאתקש לזבחי ע"ז אך רז"ל אסרו אפילו סתם יינם של גוים וגם אסרו מגען ביין שלנו הן בשתיה הן בהנאה כדין יין נסך ולא חילקו בו כלום ואע"פ שאמרו הטעם של הגזירה הזאת הוא בשביל בנותיהם שלא יבואו להתייחד עמהם ויבואו עי"כ לידי זנות ולידי חיתון אין זה הוא עיקר הטעם אלא המה ראו ברוח קדשם טעם סוד נסתר ונעלם באיסור זה וגזרו עליו ודרך החכמים שלא לגלות טעם הסודי ורק אומרים טעם הפשטי לכך אפילו אם מתבטל טעם הפשטי באיזה זמן לא יתבטל טעם הסודי עד עולם על כן איסור זה אין לו היתר לעולם בשום זמן ובשום מקום ועונש העובר על זה גדול מאד כי עוקר נשמתו ממקום שנשרשה ואין לו חלק לעוה"ב וכמו שכתוב בזוהר הקדוש פרשת שמיני ונתחבר על איסור זה ספר מיוחד הנקרא יין המשומר והקורא בו תסמר שערת בשרו מגודל העונש ועיין בספר איומה כנגדלות דף כ"ד מעשה נורא מן המכשול שיצא משתיית סתם יינם לי"א חכמים יע"ש מיהו לא אסרו חז"ל סתם יינם ומגען ביין שלנו גם בהנאה אלא רק בגוים עע"ז אבל גוים שאין עובדים ע"ז כגון ישמעאלים שאין להם פסילים וע"ז אין סתם יינם ומגען ביין שלנו אסור בהנאה אלא רק אסור בשתיה בלבד ולכן אם גוי ישמעאל נגע ביין שלנו אינו אסור בהנאה אלא רק בשתיה מפני שהישמעאלים מודים ביחוד ואין להם פסל ולא מיני ע"ז כלל וכן מפורש בתשובת הרמב"ם תשובה ק"ס דף ל"ד ע"ג בתשובות ואגדות הנדפס בליפסא ע"ש וכן מוכח מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות יע"ש ועיין פרי תואר יו"ד סי' ד' ס"ק י"א יע"ש ומה שאמרו הרב ברכי יוסף ז"ל על דברי פר"ת הנז' כבר חזר בו בספרו מראית העין דף ע"ט ע"א ושם ציין על תשובת הרמב"ם ז"ל שזכרתי לעיל ואותם הגוים שדרכם לישא שתי וערב בבגדיהם ויש להם ג"כ שתי וערב בבית תפילתם שמשתחווים לו אז סתם יינם ומגען ביין שלנו אסור גם בהנאה כי אלו אין להם יחוד השם כראוי ויש להם שיתוף והיחוד שעושים הוא יחוד שיש בו דופי כידוע ועיין בני יעקב שאלה ג' דף קפ"ט.

אות ב

אע"פ שאמרנו גוי עע"ז אסור היין גם בהנאה מכל מקום אם הוא תינוק שאינו מכיר שאינו מכיר הע"ז ומשמשיה אינו אסור היין במגעו בהנאה אלא רק אסור בשתיה ואפילו אם הוא תינוק בן יומו אסור בשתיה מיהו תינוק ישמעאלי אם הוא קטן שאין לו כונת מגע אינו

אוסר היין שלנו במגע אפילו בשתיה דכיון שהוא מישמעאלים שאין להם ע"ז והוא עודנו תינוק שאין לו כונת מגע אינו אוסר כלל ועיין קהל יאודה ז"ל בסי' קכ"ד אות א'.

אות ג

ספק סתם יינם ומגען של ישמעאלים מותר אפילו בשתיה ולכן דבש הנעשה מתירוש המבושל של ענבים שמוכרים ישראל ויש חשש שמעורב בו תירוש של גוים ישמעאלים שבאותו המקום ה"ז מותר וכן העיד רבינו מהרח"ו ז"ל על רבינו הגדול והחסיד רבינו האר"י זלה"ה שהיה אוכל מזה שוא בספק ואינו חושש וכנז' בשער טעמי המצות פ' עקב.

אות ד

לדין בני הספרדים שקבלנו עלינו הוראת מרן ז"ל הדין הוא בין סתם יין של העכו"ם ובין המגע שלהם ביין שלנו אוסר בהנאה לגמרי ואין למכרו לגוי או ליתנו במתנה אלא ישפכנו בחפירה שבקרקע באופן שלא יהנה ממנו ואין להקל בזה גם בזה"ז ועיין בני יעקב דף קפ"ט וחק"ל יו"ד סי' קצ"ט דף רע"ט יע"ש והנה לדעת הכנה"ג בהגה"ט אות יו"ד מאן דאסר סתם יינם בהנאה גם בה"ז הוא הדין נמי דאוסר ג"כ לקבל סתם יינם מן הגוי בחובו ולפ"ד גם מרן ז"ל דעו כן מיהו הרב ורת חסד סי' י"ח ס"ל דגם האוסרים סתם יינם בהנאה בזה"ז מתירים לגבות סתם יינם בחובו משום דהוי כמציל מידם יע"ש אך הראיות שהביא לזה אינם מוכרחות דיש לדחות כאשר יראה הרואה אמנם הרב זכור לאברהם ח"א דף רל"ד ע"ב הביא מפוסק אחד שהעלה להתיר ליקח סתם יינם בשביל חובו אם אין בידו לגבות משאר נכסים מתשובת הרשב"א ז"ל וידוע כי הרשב"א ז"ל הוא מן הסוברים דאסור סתם יינם בהנאה גם בזה"ז ולפ"ד הרב הנז' גם מרן ז"ל דעתו הכי ועל כן יש להורות דמותר לקבל סתם יינם בחובו אם אין דבר אחר לקבל מהם אבל ודאי דאסור לעשות סחורה בסתם יינם וזה פשוט.

אות ה

שכר שעושים מן היין שקורין אותו בראנדי אוסר לשתותו כי כיון שהיה יין גמור בתחילה ביד העכו"ם שוב אין לו היתר בשנותו את טעמו ועושהו שכר ע"י בישול מחדש דהא כבר נאסר בעודו יין ועיין להגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין דף ע"ו ע"ג שנשאל על מורה שורה על שכר נקרא אנווא"ה ארדיינט"י של עכו"ם לצרפו עוד צירוף אחד ומותר בשתיה ע"פ תשובה שהובאה בספר אדמת קודש ח"ב סי' י"ג והשיב הגאון חיד"א ז"ל דזה השכר הוא גופו של איסור ממש שוא כחו ורוחו של היין ואם עוד יצרפנו צרוף אחר צרוף הוא האיסור עצמו ומשבחו יותר ולא פקע איסוריה יע"ש.

ודע דאף על פי דימצא בערי אירופא בתי חרושת שעושים מזה השכר של היין בכשרות ע"י ישראל מתחלה וע"ס בהשגחת הרב של אותו מקום ועוד ג"כ ידענו כי נתחדש בזה ה"ז בעה"ק יפו תוב"ב שעושין מזה השכר של היין על ידי ישראל בשביל סחורה ושולחים ממנו הרבה למכור בערי אירופא עכ"ז שכר זה שמביאים סוחרים גוים למקומותינו למכור אסור בשתיה דקי"ל כל דפריש מרובא פריש והרוב הוא יין האסור מיהו נראה דיש להתירו בהנאה גם לדין וגם יש להתיר להביאו הישראל מערי אירופא להסתר במקומות אלו דאיכא בזה תלת ספיקי והוא ספק שמא זה השכר שבא לו מהתם הוא נעשה ע"י ישראל בכשרות הן באותם מקומות הן מאתו של עה"ק יפות וב"ב ששולחים לשם ואת"ל זה נעשה בבית חרושת של גוים שמא הפועלים שעסקו בזה הם היו כולם מאותם שאינם מודים בדת אחר ואין להם שתי וערב ואין מודים בו דאלו מן הדין אין אוסרים היין בהנאה אלא רק בשתיה כדין הישמעאלים ואת"ל דאלו הפועלים שעסקו בזה השכר הם עכו"ם שמא הלכה כמאן דסבר בזה"ז אין העכו"ם אוסרים סתם יינם בהנאה ואף על פי דספק זה הוא כנגד סברת מרן ז"ל כבר העלינו במ"א דנוכל לעשות ס"ס שיש בו צד אחד שוא נגד מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו לכן גם לדין נוכל להתיר לעשות בשכר זה סחורה ורק בשתיה אסור.

אות ו

יין שמערבין בו דבש או פלפלין או דברים אחרים אם נשתנה טעמו מחמתן אע"פ שלא נשתנה שמו אינו נאסר במגע גוי אבל אם נותנים בו דבר מועט שאינו משתנה טעמו מחמתן אינו מועיל כלום ועיין שיו"ב אות ח'.

אות ז

יין מבושל אינו נאסר במגע גוי ומאימתי נקרא יין מבושל משהרתיח ע"ג האש ונתמעט ממדתו ע"י הרתיחה לכן אם רוצה לבשל היין כדי להנצל ממגע גוי צריך לבשלו בישול רב עד שטעמו משתנה מטעם יין לטעם דבש וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל בספרו ככר לאדן דף קס"ב ועיין כנה"ג הגהב"י אות י"ד וערך השלחן אות ה' ושאר אחרוני ומיהו אין הבישול מציל אלא ביין שלא נגע בו הגוי עדין אבל אם נגע בו קודם הבישול אין הבישול מועיל להתירו ואם עירב יין מבושל היטב עם יין שאינו מבושל אפילו שהרוב הוא יין מבושל הרי זה נאסר במגע גוי ועיין שיו"ב אות ד'.

אות ח

מאימתי נקרא יין שיאסר במגע גוי משהתחיל למשך דהיינו שיפנה החרצנים והזגים למקום אחד ונשאר היין לבדו צלול עומד במקום אחד זה נקרא המשכה שאז אם נגע בו

הגוי נאסר הכל אבל כל עוד שלא הבדיל היין מן החרצנים והזגים לא הוי המשכה ואפילו לקח הגוי בידו מהגת יין הרבה עם חרצנים וזגים אינו נאסר זה שבידו ומותר להחזירו לגת אבל אם מילא הגוי מהגת כוס יין וכיון לשלותו מחרצנים וזגים הוי המשכה ונאסר כל מה שבגת.

אות ט

יין צימוקים שהם ענבים יבשים שקורין בערבי זבי"ב ששורין אותם במים בחבית ועושין אותם יין הרי זה גמור ויש בו ניסוך ואפילו מי שריית הצימוקים חשיב יין ונאסר במגע גוי ועיין בש"ך ס"ק כ"ג וכנה"ג הגה"ט אות ט"ו ולכן פה עירנו ששורין צימוקין במים חמין בע"ש כדי לקדש בשבת במי שריית צימוקים אלו צריכין להזהר בהם ממגע גוי שאם נגע בהם אוסר אותם והנה בדין ההמשכה מחמיר מהרלב"ח בצימוקין אך רבים חולקים עליו וכמו שכתוב בשו"ב אות ב' באורך יע"ש ואנחנו קי"ל כסברת מרן ז"ל דפליג על מהרלב"ח ז"ל בזה ולכן יין צימוקין שעושים בעירנו בגדאד ששורין הצימוקין במים בחבית עשרים יום או יותר ובכל יום מהפכין הצימוקין במים היטב בידם עד שנעשין יין אז כל זמן שלא משך היין מן הצימוקין אם נגע בו גוי אינו אוסר.

אות י

מגע העכו"ם שאוסר היין בהנאה הוא שיגע בידו או ברגלו או בדבר אחר שבידו בכונה וישכשך אפילו שכשוך מעט או ששתה מן הקנקן שבו היין או שהגביה הכלי עם היין שבו ושכשך מעט והכלי היה פתוח הנה בכל זה אוסרו בהנאה אבל אם נגע ביין ולא שכשך כלל ה"ז מותר בהנאה ורק הוא אוסר בשתיה.

אות יא

אחז הגוי בכלי פתוח ושכשך אפילו לא הגביה הכלי ולא נגע ביין ה"ז אוסר בהנאה בד"א כשהיה הכלי פתוח אבל אם היה הכלי סתום בין היה מלא בין היה חסר ה"ז מותר לכ"ע דאין דרך נסוך בכך ואפילו דהכלי זכוכית שהיין נראה מבחוץ שרי מפני שהוא סתום ועיין תפארת אדם סי' ל"ג אות ב' ואפיו אם הכלי פתוח אם הגביהו הגוי ולא שכשך ולא נגע ביין ה"ז מותר בשתיה וכ"ש דאינו אוסר בנגיעת הכלי בלבד שלא נגע ביין ולא הגביה ולא שכשך דודאי שרי ואם היה הגוי נושא כלי שבו היין פתוח וישראל הולך אחריו אם הוא חסר ולא שכשכו מותר בשתיה ואף על פי דא"א לילך אפילו לאט בלי קצת נענוע מכל מקום נענוע כל דהו לא מקרי שכשוך כנז' בבית יוסף וכן נטל כלי שאין בו אלא שיירים יין אע"פ שמהלך כדרכו שרי דדבר מועט כזה אינו מקרקש בהילוכו ועיין תפארת אדם.

אות יב

נתערב סתם יינם של עכו"ם או יין כשר שנגע בו העכו"ם ה"ז אסור בשתיה אפי' בכל שהוא ואין לו ביטול בששים להתירו בשתיה כיצד יעשה ימכור את היין כולו לגוי ויקח דמי יין האסור שבו וישליך לים המלח ויהנה בשאר המעות של דמי יין הכשר אבל אם היה יין נסך גמור אסור הכל בהנאה ואם נתערב סתם יינם של ישמעאלים או יין מגעם ביין הכשר ה"ז בטל בששים ומותר כל היין בשתיה.

אות יג

עכו"ם שנגע ביין של ישראל להכעיס כדי לאסרו עליו ולהפסידו ה"ז מתר דבהאי גוונא לא גזרו רבנן ואפילו דאין יודעים כן אלא רק באומדנות המכוחות ועיין בית יוסף סי' קל"ב וכנה"ג שם בהגהב"י אות וא"ו ועיין מור"ם בהגהה ור"מ סוף סי' קכ"ד מיהו הרמב"ם ז"ל אוסר ולענין הלכה בהפסד מרובה ודאי יש להתיר ואפילו בהפסד מועט המקל לא הפסיד מיהו בעל נפש יחמיר לעצמו ותע"ב.

אות יד

חומץ גמור לאו בר נסוך הוא וכל שמשליכין אותו על הארץ והוא מבעבע בעבוע גמור וחזק שמעלה רתיחה זו אחר זו בקרקע לא קשה ולא רפה הרי זה חומץ גמור ואינו נאסר במגע גוי אבל אם אינו חזק כך נאסר במגע גוי משום דאין אנחנו בקיאים בזה ושמה עדיין הוא יין ועיין כנה"ג הגהב"י אות נו"ן יע"ש ויין מזוג כל זמן שיש בו טעם יין אסור במגע הגוי ומי בוסר שהוא ענבים שלא נתבשלו אע"פ שעדיין הם חמוצים הרבה המים היוצאים מהם נקראים יין ונאסרים במגע גוי לפי שאין אנחנו בקיאים עד מתי נקרא בוסר מיהו מי בוסר שנתנם במאכל שנשתנה טעמם ואינם נאסרים במגע וכ"ש היכא דבשלם בתבשיל דשרי בודאי.

אות טו

מומר אוסר היין במגעו ואם הוא מומר עכו"ם אוסר גם בהנאה כפי האומה שדבק בה ואם הוא מומר ישמעאלי אוסר בשתיה בלבד ושפחות של ישראל שלא מלו ולא נתגיירו אוסרין היין במגען.

אות טז

כתב מדרש תלפיות בשם רבינו מנחם הבבלי ז"ל דאם הגוי ראה את היין אע"פ שלא נגע בו יש להחמיר שלא לשתותו וכ"כ בשם השל"ה ז"ל אבל מדינא מותר בודאי אם הגוי הזה אינו עכו"ם אלא הוא מדת ישמעאל אפי' חומרא ומדת חסידות ליכא בזה.

אות יז

אין מפקידין ולא שולחין יין ביד הגוי א"כ הוא חתום בשתי חותמות ואם סתם הקנקן בסתימה מהודקת יפה בחוזק כדרך שסותמין הקנקן בשביל שלא יזוב היין ממנו ה"ז נחשב חותם אחד ואם קשר עליו קשר משונה הרי זה חותם שני וכל זה הוא לפ"ד הרב עבודת הגרשוני ופרח מטה אהרן אבל הרב חק"ל יו"ד ח"א סי' ר"א פקפק בזה וס"ל דלא מהני זה אלא במפקיד ביד הגוי אבל אם שולח ביד הגוי מעיר לעיר אין סתימה המהודקת נחשבת לחותם אחד אלא יעשה כך יסתום הכלי בפקאק מהודק ואח"כ יטיח על הסתימה זפת שקורין בערבי ל"ך והוי זה חותם אחד וכמו שכתוב בדף רפ"א ע"ג ועל זה הלי"ך יחתום בחותם שלו או יקשור עליו קשר משונה ובזה נעשו ב' חותמות ואם לא עשה טיחה של זפת הנז' אלא קשר על פיו של הכלי שני מיני קשרים שכל אחד הוא קר משונה בפ"ע ואינם שוים זע"ז חשיב שתי חותמות ושרי ואם כתב עליו בכתיבת ידו שתי אותיות הוי כשתי חותמות אבל צריך שיכיר חברו כתיבת ידו ולא דוקא היין בעי שתי חותמות אלא כל שיש בו איסור מן התור הצריך שתי חותמות אבל אם איסורו מדברי סופרים די לו בחותם אחד.

פרשת פינחס

דיני מעקה ודברים המזיקים

פתיחה

לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות.

נ"ל בס"ד ע"פ מה שאמרו הרב מדרש תלפיות ז"ל דמה שאמרו רז"ל שיש ד' יסודות אש רוח מים עפר זהו בכללות אבל בפרטות הנה ד' יסודות הנז' כל אחד יש בו חלקים רבים במדרגות זו למעלה מזו וענינם הוא כי כ"ז אותיות התורה יש מהם שבעה אותיות שהם מיסוד האש והם אותיות אהט"מ פש"ן ושבעה אותיות שהם מיסוד הרוח וששה אותיות מיסוד המים ושבעה אותיות מיסוד העפר ובכל אות ואת יש בה כ"ח מדרגות כיצד אות ראשונה משבעה אותיות דיסוד האש היא אות א' יש בה כ"ח מדרגות באש שבה וכל מדרגה חלושה ממדרגה הקודמת לה ואעפ"כ מדרגת הכ"ח היא תקיפה וגדולה יותר מן מדרגה הראשונה אשר בכ"ח מדרגות שיש באות ה' שהיא אחר אות א' של השבעה אותיות הנז' וכן על זה הדרך בכלם ועל זה ארז"ל רבי מאיר בדיק בשמא שהיה יודע לשקול מספר יסודי אותיות שמו של אדם שידע כמה חלקים יש בו מיסוד האש או מרוח ומים ועפר וזאת היתה חכמת אדם הראשון ששם שמות לכל בריה כפי חלקי היסודות מזכרים וכ"כ רבינו בחיי ז"ל שהשכיל אדם הראשון בחכמת האותיות לקרא השמות כפי טבעי הבריות בגבורה וקלות ואכזריות וכו' דכל המדות והכחות שבבריות באים ויוצאים מן

היסודות שבהם עכ"ד ע"ש וז"ש לאלה מלשון אילי הארץ הם ישראל שהם במובחר אשר
במן האדם תחלק הארץ הם היסודות שמכונים בשם ארץ כמו שכתוב במ"א ע"פ והארץ
לעולם עומדת בנחלה ר"ל בקביעות וקיום שהוא סוג נחלה במספר שמות ר"ל במספר
המדרגות שיש באותיות השמות שלהם.

ואמר עוד לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו איש לפי פקודיו יותן נחלתו נ"ל בס"ד
כל אדם יש לו מחלה בנפשו וגופו שהיא זוהמת הנחש אך מי שהוא רב ר"ל גאה וגם רוח
תרבה נחלתו היא זוהמת הנחש מלשון נחלה מכתך ומי שהוא מעט עצמו ר"ל עניו ושפל
הנה זה ממילא תתמעט נחלתו היא מחלת הזוהמה ואמר עוד חידוש אחר איש לפי פקודיו
יותר נחלתו פקודיו הם המצות שנצטוו בהם והוא כי מצינו שהאיש נצטוו במצות יותר מן
האשה כי כל מצות עשה שהזמן גרמה נשים פטורות ולכן הזוהמה של הנחש באשה היא
יותר מן האיש וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל שם מהרח"ו ז"ל בפ"ע מסכת נדה הטעם
שבלידת הזכר הכל שמים אפילו המלאכים ובלידת הנקבה הכל עצבין מפני שבנקבה
נפישא הזוהמה טפי מן הזכר יע"ש ולכן העבד אע"פ שהוא זכר יש בו זוהמה כזוהמת
האשה מפני שגם הוא אינו חייב במצות עשה שהז"ג וז"ש איש לפי פקודיו ר"ל לפי
רוב מצות שיש לו יותן נחלתו לשון מחלה היא זוהמת הנחש מעת שנוצר דארז"ל הקב"ה
גוזר על טיפת הזרע זו זכר וזו נקבה כי הוא היודע שיש בטיפה ההיא חלק זוהמה טפי אז
גוזר עליה שתהיה נקבה ואם חלק הזוהמה שלה מועט גוזר שתהיה זכר באופן כי המצות
שתמצא באדם הם סימן על זוהמה שבו המעט היא אם רב.

ולכן בני נח שאין להם אלא רק שבע מצות נפישא זוהמה בהו טובא כי ארז"ל בשבת
ישראל שעמדו על ה"ס פסקה זוהמתן אומות שלא עמדו על ה"ס לא פסקה והכונה ישראל
שעמדו על הר סיני וקבלו תרי"ג מצות פסקה זוהמתם שנסתלקה הזוהמה ולא נשאר אלא
מעט מן המעט אבל הגוים שלא עמדו על הר סיני לקבל מצות רבות אלא רק נשארו בחיוב
שבע מצות שהיה להם מקודם לא פסקה זוהמתם אלא נשארה בהם ועל כן יש כמה
דברים שהזהירו רז"ל בהם את ישראל משום סכנה כמו בשר עם דגים ומים של תקופה
ומים שכונת המת וכיוצא דאין העכו"ם נזהרים בהם ועכ"ז אינם נזוקין והטעם כי מחמת
רבי הזוהמה שיש בהם חביל גופייהו שנעשה חומר גופם גס ועב כחומר בהמה ואין
דברים אלו פועלים בהם וכיוצא בזה אמרו ע"ז דף ל"א הני ארמאי דשתו מים גלויים שיש
בהם ארס נחש ולא מתו משום כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו ע"ש והיינו
דאכילת שקצים ורמשי עושה חומר גופם גס ועב כחומר בשר חמורים ואין פועל כח ארס
הנחש המעורב במים בהם ולכן כל בר ישראל צריך ליזהר בכל דברים דחשו בהם רז"ל
משום נזקין בגוף האדם ואל יקח לעצמו ראייה ממה שרואה אצל העכו"ם דלא מזיקי
מנייהו כי ישראל הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב.

אמרו חכמים חמירא סכנתא טפי מאיסורא שיש לחוש לספק סכנה טפי מספק איסור וכל אדם חייב לשמור עצמו ובני ביתו מכל ספק סכנה ונזקי הגוף הן אמת תמצא בכמה דברים שומר פתאים ה' אל יסמוך האדם על הנס דאם עושין לו נס מנכין מזכותיו והאדם ישתדל לעשות שמירה כל מה שבידו לעשות והשי"ת לא ימנע טוב על כן נזכיר פה דברים שצריך האדם להשמר בהם משום סכנה ושאר נזקים אך נזכיר תחלה מה שחייבה תורתנו הקדושה ואח"כ נזכיר דברים דחשו בהם רז"ל בתלמוד הקדוש.

אות א

הזהירה תורה כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו וזו היא מצות עשה מן תרי"ג מצות שחייב האדם לעשות מעקה לגגו ואף על פי דתשמיש הגג הוא תשמיש דאקראי אם הבית שתחת הגג הוא בית דירה ותשמיש קבע חייב לעשות מעקה לגג אבל אם הבית שתחת הגג אינו בית דירה אלא הוא בית אוצרות ובית הבקר וכיוצא דהוא תשמיש דאקראי נמצא הגג הוא אקראי דאקראי וה"ז פטור מן המעקה ועיין כנה"ג ח"מ הגהב"י אות י"א וחק"ל ח"מ ח"ב סי' צ"א דף קס"ד ע"ב ובסה"ק רב פעלים כתבתי בענין זה בתשובה בס"ד ומיהו אם גג בית האוצר הוא בצד ביתו ובימי הקיץ ישנים שם על גג זה של בית האוצר חייב במעקה.

אות ב

כל בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור גגו מן המעקה מפני שאינו בית תשמיש ואינו ראוי לדירה וא"כ הבית עצמו הוי תשמיש אקראי והגג שלו אקראי דאקראי ולהכי פטור.

אות ג

בית של שותפים חייב במעקה שנא' כי יפול הנופל ממנו לא תלה הכתוב אלא בנופל ובתי כנסיות ובתי מדרשות גגותיהם פטורי ממעקה מפני שאינם עשויים לדירה.

אות ד

ישתדל כל אדם לקבוע מעקה שלו בידו ולא יעשה ע"י שליח כי מצוה בו יותר מבשלוחו וקודם הברכה יאמר ליקבה"ו וכו' ויהי נועם וכו' ואח"כ יברך אקב"ו לעשות מעקה כמו שכתוב הרמב"ם ז"ל הלכות ברכות פי"א.

אות ה

גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים כדי שלא יפול הנופל ממנו וצריך שתהיה המחיצה חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול שאל"כ נמצא זה עושה מכשול יותר לנפילה ויש בני אדם בעבור נוי ויפוי הבית עושים גובה המעקה חמש או שש טפחים וצריך להזהירם שלא יסמכו על זה אלא ישלימו לעשרה.

אות ו

המניח גג בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה דכתיב ולא תשים דמים בביתך ולא דוקא גג אלא כל מקום שאפשר ליכשל בו ולבא לידי סכנה כגון שיש לו בור בחצירו בין יש בו מים בין אין בו מים חייב מן התורה לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים או יעשה לו כסוי כדי שלא יפול אדם שם וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו שנאמר השמר לך ושמור נפשך ואם לא הסיר המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים בביתך והנזהר עליו תבא ברכת טוב.

אות ז

פה עירנו בגדאד דרכם לעשות מרתף תחת קרקע החצר וגג המרתף הוא עצמו החצר שהגג עשוי כיפה של אבנים ובתוך הכיפה עושי חלון פתוח כדי שיבא אורה מן החצר למרתף וסותמין החלון בכסוי עשוי בשפודין של ברזל מסורגין זה בזה שמהם תכנס האורה למרתף ובסה"ק רב פעלים נשאלתי אם צריך לברך כשיניח זה הכסוי שקורין בערבי פנגר"א והעלתי דאין לברך כי הבאתי שם דברי הרב חיי אדם כלל ט"ו סעיף כ"ד בכסוי באר שבחצר דאין לברך וכתב טעם על זה יע"ש ואנא עבדא אמרתי טעם כי זו הסתימה שעושה לאויר זה של המרתף הפתוח בקרקע החצר הוא צריך לה בלא"ה כדי שילך ויעמוד על גביו דאפילו אם לא היה בו עומק עשרה טפחים ג"כ היה מוכרח לעשות זה הכסוי של הפנגר"ה כדי לדרוס שם ולכן לא יברך אקב"ו לעשות מעקה דלאו בשביל מעקב בלבד הוא עושה אלא כדי להשתמש ע"ג החלל ג"כ ועוד דאפשר לומר דלא משתמע לשון מעקה על כסוי אלא על מחיצה ואיך יברך לעשות מעקה ואי לנו לחדש לשון חדש בברכות מדעתינו לכך יקבע זה הכסוי בלא ברכה.

אות ח

הרבה דברים אסרו חז"ל משום סכנה או שאר היזק הגוף ונבארם פה צריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד דקשה לצרעת וצריך לרחוץ ידיו וגם פיו בין בשר לדג או להפך ויאכל פת שרוי בנתיים וטוב שישתה מים או שאר משקה בנתיים כדי שלא יגעו יחד

באצטומכא וכנז' בשל"ה וכ"ש דצריך שלא לבשלם או לצלותם יחד ואפילו בשר עוף צריך ליזהר בו כדין בשר בהמה ועיין שיו"ב סי' קי"ו אות ח'.

אות ט

מים ויין וחלב ודבש וציר ומורייס שנתגלו אסרום חז"ל שמא שתה מהם נחש והטיל ארס אבל חומץ ושמן ושאר משקין ולא נודע שעבר עליהם נחש או רמש שיש בו ארס הרי אלו מותרים ואף על פי דמין ז"ל כתב אין לחוש בזה"ז דאין נחשים מצויים בינינו כתבו האחרונים דגם בזה"ז צריך ליזהר וכן כתב הגאון חיד"א ז"ל דנהגו בארץ ישראל להשמר בזה ולכן כל אדם יזהיר בני ביתו לכסות פי הכדים של מים בבגד וכן החבית מיהו מותר בזה"ז לרחוץ במים מגולין ועיין שיו"ב.

אות י

וכן צריך להזהר מאד במים משום מת לשפוך המים שהיו בית שבו מת המת וגם בית שני ובית שלישי מכל הצדדין של הבית שבו המת וכמו שכתוב הגאון חיד"א סי' של"ט כמנהג עה"ק תובב"א וכן המנהג פה עירנו בגדאד ואפילו לרחוץ בהם ידים או לכבס בגדים אסור ואם שגו ובשלו או אפו באותם המים אז התבשיל והפת אסור וצריך למוכרו לגוי מיהו בבית שלישי אין אוסרין הפת והתבשיל וכל דבר שיש בו הפסד כיון דאיכא מים בבית המת כן המנהג פה עירנו ועיין ירך אברהם שהביאו הרב זכור לאברהם ז"ל ואם מת בשבת ג"כ נאסרים המים כאמור ודלא כיש מתירין וכנז' בברכ"י שם מיהו אם מת בשבת והיה מים בבית המת אך מים של בית שני אפו או בשלו בו יש להתיר אבל מים של בית המת אוסרין אפילו אם בשלו או אפו בו.

והא דהמים נאסרין היינו דוקא אם היו מים לבדם אבל אם בשעה שמת המת היה שרוי במים אוכלין אין נאסרין דכל מידי דאית ביה פסידא אין מלאך המות עושה שם נזק וי"א אפילו המים היו חמין לבדם בקדירה על האש אין עושה בהם נזק ולכן אין נאסרים ואין צריך לשפכם וכתב הגאון חיד"א ז"ל בברכ"י שם שצריך לשפוך גם אם מת ילד תוך שלשים יום דאין מתאבלים עליו וכן המנהג פה עירנו לשפוך כל שנולד חי אפילו חי שעה אחת עוד כתב הרב ז"ל שם אם מתה שפחה גויה בבית ישראל צריך לשפוך ואם ישראל שכן לבית גוי ומת הגוי בבית נסתפק הרב ז"ל שם אם צריך ישראל השכן לשוך המים שבביתו וכתב דמסתבררא לאסור ע"ש מיהו נראה אף על פי דישאל השכן צריך לשפוך עכ"ז אם יש מים בבית הגוי שבו המת ואפו ובשלו בבית ישראל השכן במים שלהם אין לאסור הפת והתבשיל וכל מידי דאית ביה הפסד עוד כתב הרב ז"ל שם דאם נתערבו מים

האסורים משום מת במים כשרים לא בטלי בששים ונאסרו כל המים יע"ש ונ"ל דאם בשלו או אפו בהם יש להקל.

ובענין התקופה צריך ליזהר אך פה עירנו בגדאד וסביבותיה אין נזהרים בזה כלל ודרכנו לדרוש להם ולהזהירם תמיד שיניחו מסמר ברזל בתוך החבית של מים ובתוך הכדים תמיד כל השנה כולה דיש לסמוך על זה ושומר פתאים ה'.

אות יא

אם שכר בית מישראל וקבע שם מזוזות לא יטלם כשיצא ואם נטלם קובר את בניו וכנז' בגמרא ואם שכר מגוי וקבע מזוזות אם נכנס אחריו ישראל לא יטלם ואם נכנס אחריו גוי יטלם וכנז' בסי' רצ"א עוד אמרו בגמרא דרכות מי שנותנים לו ס"ת לקרות ואינו קורא כוס של ברכה ואינו מברך מקצרים ימיו וי"א אף הרואה נושאין ומוליכין ס"ת ואינו עומד מפניו וכנז' בחופת אליהו רבא שער ג' עוד אמרו בפסחים לא יעבור אדם על מים שופכין יחף ואם פזרו עליהם עפר לית לן בה והלובש מנעליו בעודם לחים במי הרחיצה קשה לעורן.

אות יב

עוד אמרו שם בפסחים התולה סל ופת בתוכו קשה לעניות ב"מ ופה עירנו היה המנהג לתלות פת העירוב של העיר בכה"ג בתוך הכיס על העמוד ואנא עבדא תקנתי לקבוע תיבה קטנה פתוחה על העמוד ומניחין בתוכה העירוב וכיס העירוב יוצא ונראה לכל וצריך להזהיר המון העם שלא יתלו כעכין של לחם בחבל בתוך אויר התנור אחר אפייתם בעוד התנור חם כדי שיצטמקו ומוכרי הלחם ימצא במקום שמוכרין שם פירורין הרבה כי הלחם שלנו דרכו להתפרר הרבה וצריך להזהירם שיכבדו הקרקע אחר גמר מכר הלחם וישליכו בתוך התנור וכן יזהרו בעלי בתים בבתיים במקום אכילתם ובמקום התיבה שמונה בה הלחם כי ימצא פירורין הרבה שם בקרקע.

אות יג

אמרו בגמרא דשבת אל יפסע אדם פסיעה גסה דקשה לעינים ואיתא בתמיד פ"א המשהה נקביו בא לידי חולי וכן הוא הדין בהשתנה וגם עובר משום בל תשקצו ואיתא בגמרא דקדושין לא ימכור אדם קרקע שקנה ראשונה דאינו סימן טוב גם לא טוב לאדם למכור נחלת אבותיו וכמו שכתוב נבות לאחאב עוד אמרו בגמרא דקמא אסור לקוץ אילן שעושה פירות ואם צריך למקומו עיין בחיים שאל ח"א שהתיר ולרווחא דמילתא יעשה ע"י גוי ועיין חתם סופר עוד אמרו בגמרא דקמא לא ימסור אדם דין על חבירו לומר ישפוט ה'

ביני וביניך היכא דאית ליה דינא בארעא עוד אמרו לא יפתח אדם פיו לשטן עוד אמרו כשמדכר איזה צרה לחבירו יאמר לו לא אליכם שנאמר לא אליכם כל עוברי דרך.

ואיתא בגמרא דברכות להנצל מעיה"ר הבא פתאום יאמר אנא מזרעא דיוסף קאתינא בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ובספרים כתוב שיאמר ג"כ ויעקב איש תם יושב אוהלים גם יאמר ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך גם יאמר וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים והגאון חיד"א ז"ל כתב מנהג העולם לומר חמשה ולכן תולין עץ מצויר בו צורת כף שיש בו חמשה אצבעות וחקוק עליו אות ה' וכתב בכ"מ דמן הגמרא מוכח דאנשי בבל צריך להזהר ולשמור עצמן מן עיה"ר טפי משאר מקומות.

אות יד

לא יתן תבשיל ושם משקה תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהן אפילו אם מכוסים בכי ברזל ויש ליזהר אפילו באוכלין חיים ואפילו בדיעבד אסור לאכול וכנז' בשיורי ברכה ודלא הרב שבות יעקב וי"א שזה דוקא תחת מטה שישנים עליה אבל מטה שיושבים עליה בשעת אכילה אין חשש ויש מפקפקים בזה ועיין שיו"ב כאן ובמחב"ר א"ח סי' רס"ב וראוי ליזהר בכל גוונא ויש נזהרין שלא להניח מאכל תחת השלחן וכמו שכתוב הרה"ג הרח"ף ז"ל ופה עירנו אין נזהרים בזה ומניחים תחת השלחן ובתשובה בסה"ק רב פעלים כתבתי בזה ועוד יש אזהרות משום רוח רעה שלא יחצוץ שיניו בקורמית של קנה ואפילו מן קנה הגדל באגם מפני ששורה עליו רוח רעה ועיין תו"ש סי' ו' ועיין שיו"ב אות יו"ד יע"ש ויש להסתפק בקורמית של קנה אחר שעשו אותו מחצלת וכן לא יאכל שום ובצל שעבר עליהם לילה אחת אחר שנקלפו ואם נשאר מעט מקליפתם מותר והיינו דוקא אם לבדם אבל אם מעורבים עם שאר אוכלים הן בבישול הן בכיבוש אפילו קלופים לגמרי מותר וכן עמא דבר וצריך להזהיר אנשי עירנו בשומין הבאים מפרס שהם קלופים לגמרי.

אות טו

צריך ליזהר שלא יבא לפיו מזיעת האדם שהיא כמו סם המות חוץ מזיעת הפנים דאינה מזקת ועשו סימן לדבר בזיעת אפך תאכל לחם ולכך יזהר שלא ימצוץ או ילוק בלשונו בבשרו או בבשר אדם אחר חוץ מן הפנים שמא יהא שם זיעה ויזיק לו וכן לא יניח פרי או שום דבר מאכל בין חלוקו לבשרו ויזהר שלא יתן מעות בתוך פיו ולא יתן פס ידו תחת שחיו ועיין שו"ג סי' קי"ו ס"ק י"ג וי"ד.

אות טז

איתא בכתובות דף ס"א אם ראה מאכל ונתאוה לו ונזדמן לו עי"כ רוק בפיו לא יבלע הרוק אלא יפליטנו כי יזיק לו ואיתא בשבת דף ע"ה אם הקיז דם ישפוך הדם תכף בחפירה שבקרקע החצר מפני שאם ישתה חתול מדם זה קשה לחולשה וכן יש ליזהר כשמוציא דם ע"י עלוקה או אם יצא דם מחוטמו ואיתא בגמרא דחולין לא ישב אדם תחת המרזב היוצא מן הגג ואיתא בגמרא דיומא לא ישן במנעלים ועוד איתא שם דף פ"ד אם אוכל אדם פת חיטין חמה קשה לחולי הקדחת וכן אמרו בירושלמי פת חמה חמתה בצידה ונראה דאירי בחמה יותר מדאי דכן משמע לשון חמימי דחמימי וכן יש להוכיח מגמרא דחולין דף ק"ה ע"א מיהו בעיה"ק ירושלים חוששין בסתם פת חמה אפילו שאינה חמה יותר מדאי.

אות יז

לא יאכל ממה שאכל עכבר וממה שאכל חתול ולא יאכל לב בהמה ולא יהיה רגיל בזיתים ולא ישתה מים של שיורי רחיצה ולא ירחוץ רגליו זו ע"ג זו ולא יניח כליו תחת מראשותיו דכל אלו הם קשים לשכחה לא יעבור בין שני גמלים או בין שתי נשים או בין שני כלבים והיינו דוקא אם מכוונים יחד ודוקא אם הולך לבדו אבל אם יש אדם אחר הולך בצידו בשוה לית לן בה ונ"ל דאם הכלב אחד יושב על האצטבה והשני בקרקע למטה דשטח האצטבה גבוה מגב הכלב לית לן בה וכן הוא הדין בשתי נשים וכל אלו הנז' אם יש בין זה לזה ד' אמות לית לן בה וכתוב בצוואות ר"י חסיד ז"ל לא יתוץ תנור וכירים שאופין בו כדי להשתמש באותו מקום ולא יסתום חלון או פתח לגמרי אלא יניח חור כל שהוא ואין מכסין צואה באפר חם ולא יושיב בביתו תרנגולת על ביצים לגדל אפרוחים.

אות יח

כתוב בשער רוח"ק לרבינו האר"י ז"ל לא יסתכל בהרוגים או צלובים ויתרחק ויברח מן ריח נבלה או שאר ריח רע כי יזיק לנפש ולא ילבש שני מלבושים זה בתוך זה ביחד דקשה לשכחה ולא ישלב אצבעות ידיו זע"ז הימין בשמאל ולא יכבה הנר בפיו וטוב לפשוט זרועותיו תמיד לצד פנים שלא יהיו זרועותיו לאחוריו וטוב לו בזה.

פרשת מטות

טבילת כלים

פתיחה

כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא.

הנה ארז"ל הפסוק הזה מדבר בהכשר כלים מאיסורין ע"י ליבון או ע"י הגעלה וכתוב וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת והיא הטבילה ומפרש הכתוב שצריך להטבילו במקוה או מעין שיש בו ארבעים סאה שראוי לנדה לטבול בו ולכן כתיב אך במי נדה יתחטא.

אות א

טבילה זו היא משום פליטת טומאה כדי שיצא הכלי מטומאתו לקדושת ישראל דומיא דגר שיצא מרשות העכו"ם לרשות ישראל הלכך אפילו הם חדשים שלקחן מן האומן גוי צריך להטבילם ואפילו להשתמש בו צונן אסור בלא טבילה ואם ישראל שכר או שאל כלי מן הגוי אין צריך טבילה ודוקא כלי סעודה צריכין טבילה משום דהכתוב איירי בכלי סעודה דכתיב כל אשר יבא באש וכו' ואיזהו דבר שבא באש וצריך להכשירו באש הוי אומר זה כלי סעודה שבולע ע"י האש שצריך להפליט בלעו ע"י האש.

אות ב

אפילו כלי סעודה אינם צריכין טבילה מן התורה אלא רק כלי מתכות דכתיב זהב וכסף אבל כלי חרס וכלי עץ ואבן אין צריכין טבילה ואמנם חז"ל תיקנו טבילה לכלי זכוכית מפני שהן דומין קצת לכלי ברזל יען דאם נשתברו יש להם תקנה שיכולים להתיכן ולעשות מהם כלי אחר ולהכי צריכין טבילה מדרבנן וי"א דגם כלי מתכות טבילתן מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא וסברה ראשונה עיקר דס"ל כלי מתכות מדאורייתא ועיין פר"ח ופר"ת וערך השלחן ושאר אחרונים.

אות ג

צריך להטביל כל הכלי שיכניסו כולו במים ולא ישאר ממנו חוץ למים אפילו כל שהוא ואם הוא גדול ואינו יכול להטבילו כולו בפעם אחת כתב הרב חכ"א ז"ל כלל ע"ג אות ט"ו דאסור להטבילו לחצאין שיטביל תחלה צד אחד ויחזור ויטביל צד השני דבעינן כאן דומיא דטבילת הנדה שצריך שתהיה כולה במים בפעם אחת שאין זה דומה להגעלה דהתם הוא מגעיל להפליט האיסור וכיון דהגעיל חלק אחד ממנו פלט האיסור מאותו החלק ולכן חוזר ומגעיל חלק הנשאר אבל הכא הוא משום טומאה וכיון דמקצתו חוץ למים תחזור הטומאה ותתפשט בכל הכלי ע"ש ונראים דבריו וצריך להזהר בזה.

אות ד

בין כלי מתכות בין כלי זכוכית בעת שמטבילם יברך קודם טבילה אקב"ו על טבילת כלים ואם מטביל כלי אחד בלבד יברך על טבילת כלי ובדיעבד אם בירך על כלי אחד טבילת

כלים יצא דמפרשינן מילתיה על כלים דעלמא קאי והוא הדין להפך נמי יצא ועיין פר"ח וצריך להטביל גם ידות הכלים וטוב לומר קודם הברכה פסוק ויהי נועם וכו',

אות ה

כלים אלו שצריכין טבילה אפילו אין שותין בהם ואין מבשלים בהם אלא מכניסין בהם יין לקיום כגון צלוחיות גדולות שקורין בערבי קרארי"ב צריך לברך על טבילתם וכמו שכתוב הרב ב"ד ז"ל סי' ס"ב ואף על פי דהרב בית יאודה סי' נ"ב חולק העיקר כהרב ב"ד ז"ל ועיין להגאון חיד"א ז"ל בשיו"ב שהביא דברי ב"ד ז"ל וכתב והביא ראיות לדבריו ע"ש לימד במלות קצרות אלו דטעמו ונימוקו עמו וכן המנהג פה עירנו בגדאד יע"א יען כי הרה"ג מו"ז רבינו משה חיים זלה"ה כך היה דורש בכל שנה בשבת הגדול וכן נהג אחריו עט"ר אדוני אבי זלה"ה בדרוש שבת הגדול וכן נהגתי אנא עבדא להורות כן בדרוש שבת הגדול בס"ד;

אות ו

גם כלים של בלו"ר צריכין ברכה כמו זכוכית שקורין גזיז יען כי באירופ"א מתיכין את כל מין הבלו"ר כמו זכוכית ועושין אותו כלים חדשים באון דאין מין בלו"ר בעולם שלא יתיכו אותו כזכוכית לכך דינו כזכוכית ממש שצריך טבילה בברכה.

אות ז

כלי חרס המצופין בין אותם הבאים מערי אירופ"א שקורין אותם פרפורי בין אותם המצופין שעושין פה עירנו מטבילים בלא ברכה אע"פ שהם מצופין מבית ומחוץ משום דאיכא פלוגתא בזה וסב"ל ואם יש לו כללי אחר שטעון ברכה בודאי יטבילים עמו ביחד כדי שתועיל הברכה גם לאלו.

אות ח

מאחר דאיכא פלוגתא בכלי חרס המצופין לכך חביות גדולות שהם כלי חרס מצופין נהגו פה עירנו שלא להטבילים כלל משום דאיכא טרחה גדולה בטבילתם וקשה להטבילים ועיין כנה"ג וקהל יאודה ומה שאמרו הרב שלחן גבוה ז"ל בהלכות פסח סי' תנ"א שיתנם במתנה לגוי וישאלם ממנו ע"ש לא נהגו בזה פה עירנו והמחמיר לעשות כדבר הרב ז"ל תבע"ט;

אות ט

יאחוז הכלי ברפיון בשעת טבילה ולכתחילה ילחלח ידיו תחילה במי המקוה עצמו ועכ"ז יזהר שלא ידחוק ידיו הרבה וצריך להטביל גדול בן י"ג שנה ויום אחד ואין מאמינים לקטן אפילו על כלי זכוכית וכלי חרס מצופין ועיין מש"ז א"ח סי' תנ"א.

אות י

כלים שתשמישן לשפות עליהם קדירה ככלי שקורין מנצ"ב אין טעון טבילה אבל כלים שדרכן לצלות עליהם המאכל עצמו טעונין טבילה וסכין של שחיטה וכן סכין שמפצלים בה הטבחים הבהמה וסכינים שמיוחדים לנקר בהם הבשר כל אלו יטבילם בלא ברכה אבל סכינים שחותכין בהם את הפת או שאר מאכל וכן המזלג צריכין טבילה בברכה וכן כסוי הקדירה מטביל בברכה וכן משפך שקורין ריחת"י והברזות מטביל בברכה אבל הרחת שקורין סי"ך אל מש"ט יטביל בלא ברכה ועיין פר"ח ס"ק ט"ו.

אות יא

דוד גדול שמרתיחין בו התמד להוציא מהם שכר וכן דוד שקורין למבי"ק שמלאכתו ג"כ כך יטביל בלא ברכה אך לפי גדלם קשה להטביל אותם על כן יתנו לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו וכמו שכתוב השו"ג גבי חביות גדולות ועיין פחד יצחק מע' האלף דף נ"ג ועיין שיו"ב אות ז' וערך השלחן אות י"א מיהו הכלי שיורד בו השכר שקורין בערבי פרא"ג יטביל בברכה. וקדירה גדולה כמו דוד שמיוחדת לחמם בה מים בשביל הכביסה אין צריכה טבילה ואע"פ שלפעמים כשיהיה חופה או מילה ורוצים לחלק לעניים תבשיל הרבה מבשלים בה אין הולכין בכלי אלא אחר רוב תשמישו ועיין פר"ח ס"ק י"ב וי"ט ושו"ג יו"ד סי' ק"ך ס"ק ע"ז וקדירה גדולה שמגעילים בה כלים לצורך חג הפסח י"א שצריכה טבילה וי"א אינה צריכה לכך יטבילנה בלא ברכה ועיין ערך השלחן.

אות יב

שפוד שצולין בו יטבילנו בברכה וכן כלי ששואבין בו מים לשתיה יטביל בברכה ועיין חכ"א יו"ד מדוכה של ברזל ושאר מתכות וכן היד של המדוכה יטביל בברכה אבל מדוכה המיוחדת לדוך בה הגרעינים של הקהווא"א בלבד ואין דכים בה דברים אחרים של מאכל יטביל בלא ברכה והרחיים של מיני מתכות שטוחנין בה פלפלין מטבילין בברכה אבל הרחיים שטוחנין בה קהווא בלבד יטביל בלא ברכה ועיין מש"ז א"ח סי' תנ"א ס"ק ו' ופתחי תשובה סק"ח וחכ"א והכלי שקורין ראל"י"ו שגוררין בו הגבינה שהוא לוח ברזל נקוב ככברה קבוע במסמרין על דף עץ צריך טבילה בברכה כי הברזל הוא העיקר כמו"ש השו"ג ז"ל בה' פסח סי' תנ"א.

אות יג

כלי מתכות שלשין בהם העיסה וכן כלי מתכות שעורכין עליהם המצות לצורך חג המצות יטבילים בלא ברכה ועיין בית יאודה סי' נ"ו.

אות יד

כלי אבן וכלי עץ אין טעונין טבילה ואילו אם קבוע ברזל דאי אפשר להשתמש בהם בלא הברזל אין טעון טבילה וכלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידים אותו י"א טעון טבילה וי"א אין טעון טבילה לכך יטבילנו בלא ברכה ושלחן של עץ שמחובר ע"י חשוקי ברזל אין צריך טבילה מפני דאף על פי דמניחין הלחם על השלחן עצמו בלא בקערה מכל מקום דרכם לפרוס מפה על השלחן ואם לפעמים מניחים בלא מפה אין הולכים בכי אלא אחר רוב תשמישו ואפילו אם נאמר המפה בטלה לגבי השלחן וכאלו ליכא מפה מכל מקום הדף של השלחן שמניחים עליו המאכל יכול להשתמש בו לבדו והחשוקים באים לחברו ברגלים כדי להגביהו ונמצא הברזל תשמיש דתשמיש.

אות טו

אם נפחת שוי הכלי דבטל בכל תשמיש ועשה לו הגוי שוליים מטס חדש צריך עתה להטבילו בברכה כמו כלי שכולו חדש וכלי חרס המצופה שנשבר לשנים ודבקו הגוי בדבק מטבילו בלא ברכה ועיין אשל אברהם א"ח סוף סי' תנ"א וכלי מתכות של ישראל שמצפים אותם בבדיל ע"י גוי אין צריכין טבילה דהצפוי של בדיל לא הוי מעמיד ובטל הוא לגבי הגלי וכתב הפר"ח שכן המנהג פשוט ע"ש וכן המנהג פה עירנו בגדאד ואף על פי דמש"ז בא"ח וכן בית לחם יאודה ס"ל דיטבילים בלא ברכה לא נהגו העולם בכך.

אות טז

ישראל שקנה כלים לסחורה אסור להשתמש בהם אפילו עראי בלא טבילה אבל אם ישראל אחר שאל כלים אלו ממנו מותר להשתמש בהם בלא טבילה דהמשאיל לא קנאם לצרכו אלא קנאם לסחורה ויש חולקין וס"ל דצריך להטביל וכן ראוי להורות ורק אם הם כלי זכוכית או כלים המצוים שקורין פרפור"י יש לסמוך על המקילין בשעת הדחק בלבד ועיין בינת אדם ופתחי תשובה והיינו דוקא אם התנה עמו שאם ישברו ישלם לו דמי הקרן שלהם דוקא אבל אם התנה שישלם כפי הערך שהוא מרויח אז גם בשעת הדחק אין לסמוך על המקילין כי זה חשיב מקח ולא שאלה וכמו שכתוב חנוך בית יאודה סי' נ"ב והביאו פתחי תשובה;

אות יז

ישראל שנתן כסף לאומן גוי לעשות לו ממנו כלי אינו צריך טבילה וזהו דעת מר"ן ז"ל אבל רמ"א ז"ל ס"ל להטבילו בלא ברכה וכן ראוי להורות ואם ישראל נתן לישראל כסף בשליחות הגוי לעשות כלי לגוי ונמלך ולקחו ישראל לעצמו אין צרי טבילה דהא לא בא לרשות הגוי ואין שליחות לגוי ועיין פר"ת ס"ק י"ד.

אות יח

צרי לנקות הכלי מכל לכלוך וחלודה שלא יהיה חציצה וצריך שיבואו המים על הכלי בין מבפנים בין מבחוץ ואם הטבילו דרך פיו אין המים נכנסים בשוליו וכאלו לא טבל והרוצה להטביל כלי שפיו צר ימלאנו מים ויטבילנו כולי של איסור שצריך לו הכשר ע"י ליבון או הגעלה יכשירו תחילה ואח"כ יטבילנו ואם הטבילו קודם הכשר יש פלוגתא בה לכך יחזור ויטבילנו אחר הכשר בלא ברכה.

אות יט

אם נשתמש בכלי הצריך טבילה קודם שהטבילו אין נאסר המאכל וצריך להטבילו אפיו נשתמש בו כמה פעמים.

פרשת מסעי

עבודה זרה וחוקות הגויים

פתיחה

והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיותם ואת כל צלמי מסכותם תאבדו ואת כל במותם תשמידו.

הנה הכתוב הקדים איבוד יושבי הארץ שהם בעלי הע"ז קודם איבוד הע"ז עצמה והטעם נ"ל בס"ד להורות לנו שהאדם צריך להתרחק ולהשמר מן המסבב הרעה יותר מן הרעה עצמה יען כי כל עוד שהמסבב קיים אע"פ שהאדם ביטל הע"ז שהיא הרעה לא עשה כלום שבנקל תחזור הרעה וכן כאן ציוה אותם אל תהיו נבהלים ונחפזים בביאתכם יותר על הע"ז עצמה להכריתה תחלה אלא תחילת הכל תכריתו את עבדיה כי הם המסבבים מציאותם בעולם ולכך אצוה אתכם תחלת הכל והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם ואח"כ ואבדתם את כל משכיותם ותטהר הארץ ותשבו עליה לבטח.

אות א

ע"ז בין של ישראל ובין של נכרי אסורה בהנאה ואפילו אם נשרפה אסור ליהנות בגחלתה ואפרה וכן תשמישי ע"ז ונוי שלה ותקרובתה כולם אסורים איזהו גוי ואיזהו תקרובת הנה

כל נרות שמדליקין לפניו וכן בגדים וכלים נאים ששוחטים לפניו או מלבישים אותה ותולין לה ה"ז נוי והתקרובת הוא כל דבר שכיוצא בו קרב ע"ג המזבח כגון בשר ושמנים וסלתות ומים ומלח שהניחו לפניו לשם תקרובת נאסר מיד אבל דבר שאין מקריבין ממנה ע"ג המזבח כגון בשר חיה ועוף אינו נאסר בד"א במניח לפניו אבל אם שחט לפניו אפילו חיה ועוף שאין קרביין ע"ג המזבח נאסר בכלל תקרובת ואפילו אם שחט חגב לפניו נאסר ואע"פ שאין עבודתם בכך.

אות ב

בזה"ז כל הצורות הנמצאים בין בכפרים בין בכרכים אם ניכר הדבר שנעשו לשם ע"ז אסורים וכן צורת שתי וערב שמעמיידן בבית כנסיה שלהם בניה דינו כע"ז ממש שהרי מכבדין אותם וכן כל שתי וערב שמניחין בכל מקום אם מכבדין אותם שלוקחין הכובע ומשתחוין להם דינם כע"ז ממש אבל צורת שו"ע שתולין על הצואר וכיוצא אלו נעשין לזכרון ולא נקראו צלם ואין להם דין ע"ז ועיין חכ"א כלל פ"ז סעיף א' יע"ש.

אות ג

בזמן הקודם היו אדוקים בע"ז והיו חוקקים צורת ע"ז על כלי תשמישם והיו עובדים לאותם הצורות ולכן כלים המכובדים של זמן הקודם כגון מיני תכשיטין ובגדי משי ורקמה שנמצא עליהם צורות סתמן ה"א נעשו לשם ע"ז ואסורין בנאה ורק אם ידוע לנו שלא נעשו לשם ע"ז מותרים אבל כלים המבוזים כגון שתשמישן באכילה ושתייה אם נמצאו עליהם צורות סתמן שלא נעשו לשם ע"ז ולא היו עובדין דאע"פ דאותה צורה נעבדת כיון שהיא על כלים מבוזים ודאי לא היו עובדין אותם וכן צורות הנמצאים על המטבעות חזקתם שלא נעשו לשם ע"ז ומותרים וכל כלים שהם ספק אם נחשבים מבוזין או מכובדים אם נמצא עליהם צורה שנעבדה הרי אלו אסורים מספק ויש מחמירין יותר וס"ל כל שידוע שאותה הצורה נעבדת אע"פ שהיא נמצאת על כלים המבוזים אסור ורק אם יש ספק בצורה דלא ידעינן אם עובדין לאותה צורה או לאו אז הדין הוא אם נמצאת על המכובדין אסור המספק ואם נמצאת על המבוזין מותרת.

וכל זה על הנמצא מימים קדמונים שהיו אדוקים בע"ז אבל בזה"ז אין אדוקים בע"ז ולכן צורת שו"ע שיש להם בזה"ז אע"פ דכתבנו לעיל דאותם צורות שו"ע שמניחים אותם בפנים דמכבדין אותם ומשתחוים להם דדינם כע"ז ממש מכל מקום צורת שו"ע שעושים על הכלים וכן צורת אשה מניקה ובנה אע"פ שעושים אותם על כלים מכובדים כגון תכשיטין וכיוצא אין עושין אותם אלא לנוי ולזכרו ואין משתחוים להם ולכן מותרים בהנאה אבל אסור לישראל להשהותן אצלו אם הם בולטין ועיין חכ"א כלל פ"א סעיף ב' יע"ש.

אות ד

אע"פ שכתבנן צורת שו"ע שתולין על הצואר נעשו לזכרון בעלמא ואין להם דין ע"ז ומותרים מכל מקום צורת שו"ע שתולין הכומרים על בגדיהם או על צוארם יש להחמיר ועיין חכ"א סעיף א'.

אות ה

מצוה על כל ישראל המוציא ע"ז שיבערנה ויאבדנה ולפעמים ימצא חתיכות של נחשת או כסף וזהב או אבן וכיוצא ויש עליהם צורות ישנות וקורין אותם אנת אם ניכר בה סימן שנעשית לזכרון מכח הכתיבה שנמצאת עליה לית לן בה אבל אם ניכר בה איזה סימן שלא נעשית לזכרון אלא היא ע"ז חייב כל ישראל הבאה לידו לבערה ולאבדה מן העולם ובערי אינדיא גם בזה ה"ז ימצא שם עובדי ע"ז שעובדים לעץ ואבן וחייב כל ישראל שתבוא לידו ע"ז שלהם לבערה ולאבדה.

אות ו

כיצד מבערה שוחק וזורה לרוח או לים או זורק אותה לים אפילו בלא שחיקה דזה הוא איבודה דאין חשש שימצאנה אחר והוא הדין למשמשיה ונויה שצריך לאבדם באופן זה נאמר אבד תאבדון והלוקחה לביתו עובר משום לא תביא תועבה אל ביתך אפילו מכניסה לפי שעה.

אות ז

אם באים לקנות מישראל דבר לצורך השו"ע או בשביל נוי שלו אסור למכור להם וכן הוא הדין אם קונין ממנו דבר לעשותו לכבוד השו"ע שמונח בבית כניסתם בפנים הן זכוכית וצבע הן נרות וכיוצא אסור למכור להם ואף על פי די"א אם אפשר להם לקנות זה מאחר מותר למכור להם ראוי להחמיר בכל גוונא והנזהר בזה ישאר ברכה מאת ה' בעולם שכולו טוב.

אות ח

אסור לישראל ללבוש בגדים שיש בהם שתי וערב באריגה ששהם בולטים אבל אם אין בולט מותר וכן אסור לעשות בציור וכיור שבביתו צורת שו"ע הן בעצים של דלתות ושל כותלים ותקרה הן בבנין האבנים אם הוא בולט והיינו דוקא דארבעה ראשים של השו"ע הם מבודלים בפ"ע בבליטה שלהם ואינם מחוברים ונכנסים בדבר אחר אבל אם ראשי

השו"ע נכנסים בחלקים אחרים ושיום עמהם שאינם בולטים ויוצאים עליהם מותר ואין בזה חשש.

אות ט

כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף וכו', וקבלו חז"ל דהזהיר הכתוב שלא לצייר צורת ארבעה פנים שבמרכבה בהדי הדדי דהיינו פני שור ואדם ואריה ונשר לחיה אחת דוגמת חיות הקודש אע"פ שעושה אותם לנוי בעלמא וכן צורת אדם אסור לצייר אפילו לבדו ואין עמו שאר צורות שבמרכבה ואפילו עושה אותו לנוי בעלמא ואפילו אינו עושה לעצמו אלא בשביל נכרי נמי אסור וכשם שאסור לעשותן כך אסור לומר לנכרי לעשותם דאמירה לנכרי שבות ואם הנכרי עשה אותה מאליו לישראל אסור לישראל להשהותם אצלו.

בד"א בצורה בולטת אבל בשוקעת מותר ומכל מקום נכון להחמיר גם בשוקעת לחוש לסברת הרמב"ן והר"ן ז"ל דאסרי בשוקעת אך פשט המנהג להתיר בשוקעת ואין למחות בזה וצורה הנעשית בצבע עב, נראה בה בליטה ואסור, אבל צבע קל כמו דיו על הניר לית לן בה ודע כי בזה"ז לוקחים צורת האדם כמו שהיא ע"י המאכילה החדשה הנעשית באירופ"א שקורי פותוגרא"ף וזו עדיפה מצבע קל על נייר שאין בה בליטה אפילו משהו ונתפשטה מלאכה זו בכל העולם ודשו בה רבים ואף על פי דגם בזה יש מידת חסידות מכל מקום אם יש צורך גדול בדבר יקחו צורת הפנים בלבד בלא ידיים ורגלים ואז גם אדם חשוב אי לו לחוש בכך ומעשה שלקחו צורת חכמים במלאכה זו צורת הפנים בלבד ואמרתי לאחד אין לו להרהר בזה כיון דלא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש וכ"ש היכא דהיה צורך גדול בכך.

אות י

צורת האדם דאסור בבולטת היינו אפילו שהוא אינו שלם אלא מצד הפנים ואין בו צד האחור דאפילו דאין עשוי כל הגוף שלם פנים ואחור נמי אסור אבל אם צד הפנים עצמו אינו שלם שאין בו אלא רק צורת הראש בלבד ואין בו ידיים ורגלים מותר אפילו בבולט וכן אם הוא חצי גוף כאדם השוכב על צידו שאין בו אלא עי אחת ואוזן אחת וחצי חוטם ויד אחת ורגל אחת מותר אפיו בולט ויש חולקין ואוסרין בכל גוונא בבולט וכיון שהוא איסור תורה יש להחמיר כסברת האוסרין.

אות יא

עכו"ם העושה משתה לנשואי בנו או בתו ומזמין ליהודים לאכול עמו אע"פ שהיהודים אוכלים משלהם והמשמשין ג"כ משלהם עכ"ז אסור דכתיב וקרא לך ואכלת מזבחך למד

אם קראך והזמינך לאכילה אע"פ שאכלת משלך נחשב לך אכלת מזבחו ואילו מיוחד חדר מיוחד ליהודים לבדם אסור מיהו זה אינו אלא אם מזמינו לסעודה של משתה ושמחה שעורך שולחן עם פירות ושכר אבל אם אין הגוי מביא אלא רק כוס של קהו"י וחתיתת מתוק כדרך שמביאין להבאים לעשות וזית"א לית לן בה וגם עוד אינו אסור אלא המנה של משתה נשואין בנו או בתו אבל בלא"ה מותר מיהו כל שעושה הסעודה תוך שלשים יום קודם נשואין וכן תוך שלשים יום אחר נשואי אסור ואילו הזמינו בסתם בסתם אסור אבל אחר שלשים יום אם א"ל בפירוש שמזמינו בשביל הנשואין אסור ואם בסתם שרי.

אות יב

אין מוסרין תינוק ישראל לגוי ללמדו ספר וללמדו אומנות אפילו במקום דאין לחוש לש"ד כי יש לחוש שמא ימשך אחר מינות ועוד יש לחוש למשכב זכור ואע"פ שאמרו על תינוק דמשמע שעודנו קטן שלא הגיע לגדלות של י"ג שנה ויום אחד עכ"ל צריך להזהר כל היכא דעדיין אין לו חתימת זקן.

אות יג

אין הולכין בחוקות הגוים ולא מדמין להם וכל בגד המיוחד לגוים ופרשו היהודים ממנו מחמת צניעות או דבר אחר ה"ז אסור ליהודים ללבוש כמוהו כי כיון שנתייחד להם מפני גיוותן ופרשו היהודים ממנו מפני יהדותן אז כשלוברים אותנו היהודים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם וכן צריך שלא יעשה כמעשים המיוחדים להם כגון מנהגם שנוהגים לקנח את האבר בכותל אחר ההשתנה וכן מנהגם בסדר הרחיצה שרוחצים במים קודם תפילתם להניח מים במקומות הידועים להם שיש להם חוק בדברים אלו וכל כיוצא בזה.

אות יד

לא יגדל ציצת ראשו כציצת ראשם ולא יגלה ראשו כמו גלוח שלהם ולכן לא יגלח אמצע הראש ולהניח מן הצדדין מסביב בלא גלוח או יגלח מן הצדדין ויניח האמצע בלא גלוח כי כל זה היתה חוקות העכו"ם מזמן קדמון ועיין בספר עראמה בפירוש הרמב"ם ז"ל.

אות טו

מחוקות הגוים להצטער על מתיהם עד שתולשין שערם ושורטין בבשרם ואם ישראל עושה כן ה"ז לוקה משום ושרט לנפש וצריך להזהיר הנשים בזה שלא יתלשו שיערה מתוך צערם על המת ובשני שערות חייב משום קרחה ובשיער אחד איכא איסור תורה שגם הנשים מוזהרות על זה וכן מוזהרות בשרט ששורטין בבשרם מחמת צערם על המת ואף על פי שחיוב מלקות ליכא אלא בשורט על מת מכל מקום איסורא איכא אפילו בשורט

על שאר מיני צער וכנז' בש"ע סי' ק"פ ועוד מחוקותיהם הוא ששורטים בבשרם וממלאים השרט במין צבע או בדיו או שצובע תחלה ואח"כ שורט וישראל העושה כן חייב מלקות דכתיב וכתובת קעקע וכו' ומכל מקום מותר ליתן אפר מקלה על המכה לרפואה אע"פ שנשאר הרושם דמכתו מוכחת עליו שאינו עושה משום חוקות הגוים וכנז' בש"ע.

אות טז

אין מנחשין בניחושין דגוים שנאמר לא תנחשו כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתו מפיו או מקלו מידו איננו הולך למקום פ' היום שלא יצליח וכן כיוצא מדברי שטות כאלה וכן האומרים שחטו תרנגולת זו שקרא כתרנגול וי"א דוקא לומר כן בפירוש אסור אבל לשחוט בסתם מותר וי"א דאפילו לומר בפירוש מותר דגורסין בגמרא בה אין בו דרכי דרכי האמורי והמקל לשחוט בסתם יש לו על מה לסמוך והבוטח בה' חסד יסובבנו.

פרשת ואתחנן

דיני ריבית א'

פתיחה

ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו וכו'.

נ"ל בס"ד ארז"ל השמש נקראת יום גם ידוע מה שאמרו חכמי הטבע כי מהלך השמש ממזרח למערב הוא נגדיי אליה ורק היא הולכת לקיים רצון הבורא שגזר עליה מהלך זה ואע"פ שוא נגדיי לטבעה וכתבו כן הוא דרכן ומהלכן של צדיקים במעשה המצות שאע"פ שהם נגדיים אל טבע חומר האנושי עכ"ז הם עושים בשמחה המצות כדי לעשות רצון הבורא ונמצא הם דוגמת השמש ולכך כתיב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וז"ש ויצונו ה' לעשות את כל החוקים וכו' בשביל לטוב לנו כל הימים לחיותנו חיות הנפש וטובת הנפש ועסקינו בהם מצד הגוף דומה כהיום הזה הוא השמש הנקרא יום שהוא מהלכו ועסקו נגדיי אל טבעו כן גופינו בעסק זה של החוקים הוא נגדיי אל טבעו ומחמת כן וצדקה לנו ר"ל קבלת שכר הנקרא בשם צדקה יהיה לנו על המצות מאחר שאנחנו עוסקים בדבר שהוא נגדיי אל טבעינו על כן יש לנו יתרון שראוי לקבל שכר.

ובאופן אחר נ"ל בס"ד אומרו לחיותנו כהיום הזה כי בחורף שהוא בתחילת השנה היום מלוח שעות ללילה כי בזמן החורף הלילות ארוכים והימים קצרים ובימי הקיץ משלמין ופורעין הלילות לימים שעות שהלוו להם בחורף והלואה זו היא לצורך כי לא אברי לילייא אלא אלא לגרסא ובחורף יוכל האדם ללמוד תורה בלילה לכן מלוח היום ללילה כמה שעות כדי שירבה בהם האדם תורה כי זה העסק של הורה הוא מלאכת הלילה דלא אברי

לילה אלא לגרסא אבל בקיץ קשה הלימוד של התורה בלילה מחמת החום אז הלילה פורע ליום מה שהלוהו ונמצא הלילה לזה מן היום לצורכו כאדם שלוח מחבירו מעות להתעסק בהם בשביל הרוחתו והנה ימי השנה זמן החורף שלה הוא קודם זמן הקיץ ואע"פ שהיום מקדים בחורף להלוות ללילה ואינו נפרע ממנו אלא בקיץ במחצית השני של השנה עכ"ז אין היום לוקח רבית על אשר הלוה לילה שאינו לקוח בקיץ שעות יותר משעות שהלוה בחורף אלא לוקח מה שנתן דוקא ומה ילמוד האדם מוסר שגם הוא יתנהג בצדקה זו שעושה היום עם הלילה להלוות לה בחנם כן הוא ילוה לחבירו בחנם בלא רבית.

והנה הקב"ה צונו בכלל המצות בצדקה שיתן העשיר לעני בלא כסופא ואנחנו נלמוד להזדרז במצוה זו מן השמש שנקרא יום שעושה צדקה עם הירח שהיא דלה ונותנת לה אורה להאיר ומעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה כדי שלא תכסיף וגם אנחנו נתנהג בכף זע"ז ועוד צונו השי"ת בכלל המצות במצות ג"ח להלוות האדם לחבירו חנם בלא רבית דכתיב אם כסף תלוה את עמי וכו' לא תשימון עליו נשך ואנחנו נלמוד להזדרז במצוה זו מן הימים שהם מלויים ללילות בחנם בלא רבית.

והנה ידוע מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל ע"פ וצדקתו עומדת לעד דרושם אור נעשה על האדם ממצות הצדקה וגמ"ח נשאר קיים ואינו עובר וכנ"ל בשער הפסוקים ע"ש ולפ"ז מצות צדקה ומצות ג"ח יצדק עליהם לשון אלה שהוא מורה על דבר קיים ועומד בעין וז"ש ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה הם מצות צדקה ומצות גמ"ח דאם כסף תלוה את עמי וכו' שיצדק עליהם לשון אלה מפני שהם קיימים ועומדים בעין כמו שכתוב צדקתו עומדת לעד גם אמר עליהם כל כי ארז"ל מצות צדקה שקולה כנגד כל המצות והם לטוב לנו כל הימים שבקיום שלהם יש טובה לבני אדם בעוה"ז שהוא לחיותינו כמו שכתוב וחי אחריך עמך הנה אנחנו צריכים להזדרז לדמות עצמינו בהם כהיום הזה שנדמה לשמש שנקרא יום שהוא עושה צדקה עם ירח בלא כסופא ונדמה ג"כ ליום ממש כמשמעותו שהוא מלוה שעות ללילה בחורף בחנם בלא רבית וצדקה זו הנמצאת אצל השמש הנקראת יום וצדקה נמצאת אצל יום ממש בהלוואה צריך שתהיה לנו כלומר תמצא אתנו גם אנחנו נתנהג כזאת במצות הצדקה ובמצות הגמ"ח כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' באשר צונו ר"ל שניתן הצדקה לעני בלא כסופא ונלוה לאחינו בלא רבית כאמור.

אות א

צריך ליזהר בריבית וכמה לאוין נאמרו בו שהמלוה עובר בששה לאוין הא' לא תהיה לו כנושה הב' את כספך לא תתן לו נשך הג' ובמרבית לא תתן אכלך כי באמת אין חלוק בין נשך כסף לנשך אוכל ולא חלקן הכתוב אלא כדי לעבוד בכל אחד בשני לאוין והד' אל תקח מאתו נשך ותרבית והה' לא תשימו עליו נשך והששי לפני עור לא תתן מכשול והלוה עובר בשלשה לאוין הא' לא תשיך והב' לא תשיך לאחריך ששני לאוין אלו יש בהם אזהרה ללוה ג"כ שלא לגרום למלוה לישך והג' לפני עור לא תתן מכשול והערב והעדים והסופר עוברים בשני לאוין הא' לא תשימו עליו נשך והב' לפני עור לא תתן מכשול והסרסור וכל המסייע בדבר או המורה מקום ללות או להלוות עוברים בלאו דלפני עור וכו'.

אות ב

אע"פ שאם לא ילוה המלוה הזה ללוה זה ילך הלוה הזה וילוה מישראל אחר אפ"ה עובר המלוה בלפני עור והלוה ג"כ עובר אע"פ דאם לא היה לוח הוא מה הישראל היה לוח ממנו ישראל אחר אבל הערב והעדים והסופר אינם עוברים בלפני עור אלא דוקא בעני שאלולי הם לא היה זה המלוה מלוה לזה אבל אם גם בלעדם היה מלוה אותו אינם עוברים בלפני עור ורק עוברים על לא תשימון עליו נשך ואף על פי דאין עוברים בלאו דלפני עור הרי הם מחזיקים ידי עוברי עבירה דיש בזה איסורא דרבנן והסרסור וכל מי שמסייע בדבר אין בידם אלא איסור דרבנן דמחזיקין ביד עוברי עבירה.

אות ג

גם ברבית דרבנן רמו רבנן על המלוה כל איסורי לאוין הנז"ל אבל על הלוה לא רמו רבנן אלא רק איסור לאו דלפני עור וי"א דגם העדים אי עוברים ברבית דרבנן אלא רק על איסור דלפני עור ועיין חו"ד בחידושים.

אות ד

מן התורה מותר להלוות לנכרי בריבית וללוות מהם דכתיב לנכרי תשיך ובזמן התנאים אסרו חז"ל להלוות להם כדי שלא ילמוד ממעשיהם ולא התירו אלא כדי חייו ואח"כ חזרו החכמים ז"ל והתירו הלוואה לנכרי בריבית לגמרי אפילו יותר מכדי חייו כדין של תורה וכל ישראל שמלוה מעותיו לישראל ברבית ותולה אותם בגוי שאומר של גוי הם - הקב"ה יפרע ממנו.

אות ה

מומר שיצא מן הכלל מותר להלוות לו ברבית אבל אסור ללוות ממנו ברבית מיהו אם זה המומר הוא נכנס בדת ישמעאל שמודין ביחוד ואין להם שיתוף אז גם להלוות לו ברבית אסור וכן הקראים אסור להלוותם ברבית וכ"ש דאסור ללוות מהם.

אות ו

מן התורה אין הריבית אסור אלא דרך הלואה ורז"ל עשו הרחקה משמרת לדבר ואמרו כללא דריביתא כל שהוא אגר נטר אסור פירוש כל שמרויח בשביל המתנת מעותיו אסור בין שבא לו החוב בדרך הלואה בין בדרך מקח וממכר בין דרך שכירות בין דרך מלאכה בין ריבית מוקדמת שמקדים הריבית קודם ההלואה בין ריבית מאוחרת דלאחר שהחזיר לו מעת שהלוה לו נתן לו ריבית ואע"פ שלא קצץ עמו בשעת הלואה כלום אלא אחר שזה תבע ממנו המעות שנושה בו נתן לו ריבית כדי שירחיב לו הזמן ואפילו שחוב זה לא היה עיקרו הלואה אלא של מקח וממכר וכיוצא בכל זה אסרו רז"ל הרבית.

אות ז

אפילו אם מלוה ראובן מעות לשמעון ואינו קוצץ עמו הריבית אלא מלוהו בענין שאם ירויח יתן לו ריוח ואם יפסיד יהיה ההפסד כולו על הלוה ונמצא שהמלוה קרוב לשכר ורחוק מהפסד גם בזה אסרו חז"ל.

אות ח

לא יאמר ראובן לשמעון הלויני היום ואח"כ גם אני אלוה לך ואפילו אם ראובן לווה משמעון סתם ולא אמר לו כלום ואח"כ חוזר ראובן ומלוה לשמעון ואור לו אני מלוה לך בשביל שהלוייתי מקודם אסור אלא ילוו זה מזה בסתם באין אומר ואין דברים.

אות ט

לזה בסתם ופרעו ואח"כ שגר לו הלוה דורון בשביל שהלוהו זו רבית מאוחרת ואסורה מדרבנן מיהו דבר מועט שרי כיון דאינו מפרש ששולח לו בשביל שהלוהו ויש מתירין אפילו בדבר מרובה אם שולח לו הדורון אחר שעברו ימים הרבה מעת הפרעון ויש מתירין באופן זה אע"פ שהלוה מתכוין בלבו לשלוח הדורון בשביל ההלואה שהלוהו עכ"ז כיון שעברו ימים הרבה אחר הפרעון ואינו מפרש בפיו כלום מותר ועיין בשו"ע להגאון ר"ז סעיף ז' ועיין חכ"א ושאר אחרונים.

אות י

אם בעת הפרעון שהוא פורע לו מוסיף לו יותר מן סך שהלוהו אפילו מוסיף לו דבר מועט ואפילו שאינו מפרש כלום אסור מד"ס בד"א כשהוא חייב לו מעות בתורת הלוואה ובא עתה לפרוע לו מעות שהלוהו אבל אם ראובן נתן לשמעון על סחורה כגון שנתן לו מעות כדי לתת לו חיטין וכיוצא כנגד המעות ועתה כשבא שמעון לפרוע לראובן החיטין הוסיף לו חיטין יותר מכנגד מעותיו מותר דאמרינן אוזלי קא מיזל גביה כלומר מוכר לו הסחורה יותר בזול ממה שהתנה עמו ומיהו אם מוסיף לו הרבה שניכר בודאי שמוסיף לו בשביל שהמתין לו בפרעון הסחורה אע"פ שהוא קבל המעות בתורת מכר הרי זה חשיב כמפרש ואסור לקבל ממנו התוספת שהוסיף לו ועיין בש"ע לר"ז סעיף ח'.

אות יא

אם מכר ראובן סחורה לשמעון בהקפה על זמן ידוע ועבר זמן הפרעון שלא פרע לו בזמנו ואח"כ בעת שפרע לו הוסיף לו יותר אע"פ שנתן בסתם שאינו מזכיר שנותן בשביל עכבת המעות שנתעכבו אצלו אסור אע"פ דמעות אלו הם דמי סחורה יען דהכא ליכא למימר אוזלי קא מיזל גביה ועוד כיון שזקף עליו דמי הסחורה יש לזה דין מלוה ועיין חכ"א.

אות יב

אם הלוה בעל מלאכה ועושה למלוה מלאכה בזול יותר מלשאר אדם כדי שירווח לו הזמן הרי זה ריבית של תורה ואם כבר הרויח לו הזמן ואינו תובעו ואח"ז עושה לו בזול הרי זה דבק ריבית ואסור מדרבנן.

אות יד

ראובן שיש לו חצר ורוצה להשכיר לשמעון לשנה או שנתיים מותר להוזיל השכירות כדי לקבל עתה דמי השכירות ולא עוד אלא מותר נמי לומר לשמעון אם תתן לי השכירות עתה אני משכירו בעשר ואם לאח"ז אני משכירו לך בי"ב יען כי השכירות דינה הוא דאינה משתלמת אלא לבסוף נמצא סכום שיפרע לבסוף זהו שוויה של שכירות החצר וכשפורע לו עכשיו עשר מוזיל הוא לו בשבי הקדמתה בד"א כשאומר לו קודם שיקנה השכירות באחד מדרכי ההקנאות אבל אם כבר גמר עמו ערך שכירות החצר בעשרה שיפרע לו עתה במזומן ונתן לו שטר ההקנאה שאין בעל החצר יוכל לחזור בו ולא השוכר ואחר שהקנה השוכר כפי הדין בערך העשר אומר לו תמתין בעד השכירות לאח"ז ואשלם לך י"ב הרי זה אסור דזה הוספת הוי ריבית גמורה.

אות טו

אם ראובן מכר סחורה לשמעון בעשרה ע"מ שיתן לו הדמים מיד אסור להוסיף אח"כ על המקח ולומר אמתין לך עד עשרה חדשים ותתן לי י"ב בדמי הסחורה וריבית גמורה היא זו ואפילו קודם שנגמר המקח אסור מד"ס לומר המוכר אם תקנה במעות מדודים לאלתר אמכור בעשר ואם לאחר י"ב חדשים אמכור בי"ב יען כיון שאמר אם ישלם לאלתר ימכור בעשרה נמצא דמי הסחורה היא עשרה ואם אח"כ יקחנה בי"ב בשביל שממתין לו י"ב חודש ה"ז ריבית דרבנן.

אות טז

כל סחורה ששומתה ידועה שהיא נמכרת בעשרה במעות מדודים אסור למכרה בסך יותר בהקפה מיהו בזה"ז נוהגים העולם למכור כל מין סחורה בהקפה בסך יותר יען כי אע"פ שיש לה שער ידוע בשוק באותה העיר שהיא נמכר בעשר במעות מדודים וזה מוכרה בי"ב בהקפה אין זה נקרא שער ידוע יען כי אפשר שבזו השעה שהוא מוכר שוה עשר בי"ב בהקפה יבא ידיעה מערי אירופא שנתחדש איזה דבר הנוגע לאותו המין ועלה השער שאז גם בעיר זו יעלה השער ותהיה שוה י"ב במעות מדודים וכ"ש אחר שנתחדש התילגראף בעולם ולכן נהגו היתר בכל מיני סחורות למכור דבר ששוה עשר במדודים בי"ב בהקפה והסיבות אשר יסבבו עליית השער במיני הסחורות הם מצויים בזה"ז וקרובים להיות יותר מאותו הטעם שכתב ראבי"ה ז"ל שוא משום דלפעמים באים שרים ויחדו המעילים לקנותם ביותר משוויים וכמו שכתוב בשלטי הגבורים בפרק איזהו נשך ע"ש וכן סמך על זה הרב מהר"י הלוי ז"ל כלל וא"ו סי' נ"א דף ק"ג ע"א ועיין מה שאמרו הרב הכנה"ג ז"ל סי' קע"ג הגה"ט אות ז' יע"ש.

אות יז

אם מכר סחורה בי"ב בהקפה לזמן י"ב חדשים ונגמר המקח בזה וקנאו הלוקח ונעשה שלו אז מותר למכור לומר ללוקח אם רצונך תן לי עתה מעות מדודים ואנכה לך עשרה למאה או י"ב למאה מן המקח ואם הלוקח לא רצה בכך אלא אמר אני אשלם י"ב בזמן הפרעון כאשר קניתי אין בכך כלום ומותר למוכר לקבל ממנו י"ב בזמן הפרעון אע"פ שאמר לו שהוא מרוצה לקבל פחות מי"ב אם יתן לו מעות מדודים מפני שאלו הדברים אמר המוכר אחר שנגמר המקח ונעשו הי"ב חוב על הלוקח.

אות יח

יש מתנים בתחילת המקח שמוכרים בהקפה לכמה חדשים שכל זמן שיהיה ללוקח מעות יביאם למוכר וינכה לו מן הדמים אחד למאה בעד כל חדש הרי זה אסור דהו"ל כמפרש

אם מעכשיו הרי הוא לך בעשר סלעים ואם לגורן בי"ב דקי"ל דאסור כ"כ מהר"ש אבוה"ב ז"ל בספר הזכרונות והביאו הכנה"ג סי' קמ"ג הגה"ט אות ט"ו יע"ש.

והנה כי כן אם המוכר מכר סחורה בי"ב לזמן י"ב חדשים והתנאי היה ביניהם גמר המקח דמעתה ומעכשיו כל זמן שיביא הלוקח המעות ינכה לו המוכר מן הדמים אחד למאה בעד כל חדש וזה הלוקח לא הביא המעות קודם הזמן כלל אלא הביאם אחר שנשלם זמן י"ב חדש הנה שורת הדין נותנת לדעת הרב מהר"ש אבוהב ז"ל הנז"ל שצריך המוכר לנכות מדמי המקח י"ב למאה יען כי כפי התנאי הנז' אם היה הלוקח מביא הדמים לאלתר היה מנכה לו י"ב למאה ונמצא המוכר גילה דעתו שהוא מרוצה למכור הסחורה ההיא במעות מדודים בחסרון י"ב למאה מן הסך שמקבל עתה ואיך יקבל עתה סך על זה שנמצא מקבל היתרון בשביל בזמן.

אות יט

אם מכר בי"ב לזמן י"ב חדשים והתנה עם הלוקח שמחויב להביא המעות אחר שני חדשים ואז הוא ינכה לו מדמי המקח עשרה למאה הנה בודאי אם הלוקח הביא המעות כפי התנאי אי בזה חשש יען כי בזה התנאי שעשה המוכר נתברר שהוא מרוצה למכור סחורה זה פחות עשרה למאה מן הערך שהיה ביניהם וכך הוא קבל באמת את דמי המקח פחות עשרה למאה.

ברם מה שיש לכאורה לאסור באופן זה הוא בהיכא דהלורח לא הביא דמי המקח אחר שני חדשים אלא נשאר אצלו עד סוף י"ב חדש דלכאורה נראה דאסור למוכר לקבל ממנו י"ב אלא צריך לנכות לו עשרה למאה מדמי המקח מיהו ראיתי להגאון מהרשד"ם ז"ל ביו"ד סי' ס"ט שהביא נדון כזה והעלה מאחר שנעשה הדבר ע"י תנאי והיה אפשר לקימו ולא קימו א"כ נתבטל המקח ונמצא שלבסוף קונה הלוקח את המקח מחדש ואז המוכר יוכל ליקח ממנו י"ב דהוי כמוכר במעות מדודים בי"ב יע"ש טעמו ונימוקו עמו ונראה שגם מהר"ש גאון ז"ל במשפטים ישרים סי' ס"ט הסכים עמו בעיקר הדין ומה שתמה עליו ומה שרצה ליישב דבריו העירותי עליו בסה"ק מקבציאל ושם המלצתי בעד המהרשד"ם ז"ל באון אחר ואיך שיהיה בעיקר יש לסמוך על מהרשד"ם ז"ל להתיר בזה ועל אותו אופן שאסרנו בסעיף הקודם הנה שם בסה"ק מקבציאל עשיתי תקנה שני אופנים להתיר הדבר.

אות כ

ראובן יש לו חוב על שמעון מאה דנרים לזמן שלשה חדשים מותר לומר לשמעון תפחות מן החוב שלשה דנרים ותתן לי צ"ז דנרים היום והפטר ואין בזה שום איסור כלל.

אות כא

ראובן שיש לו מלוה על פה לזמן על שמעון מותר למכור החוב ללוי בפחות כדי שיקבל המעות מלוי אך צריך לזכות לוי בחוב זה במעמד שלשתן דאין חוב בע"פ נקנה אלא במעמד שלשתן שיאמר ראובן לשמעון בפני לוי תן ללוי חוב פ' שיש לי אצלך ואם לא תקנהו במעמד שלשתן לא קנה לוי ואז המעות שנתן לוי לראובן הם חשיבי הלואה ולא דמי מכר הם ולהכי הרווחת הפחת שלוי נותן צ"ז ולוקח מאה הוי ריבית ואסור.

בד"א בחוב שיש לישראל על ישראל אבל אם החוב שיש לישראל על הנכרי אינו נקנה במעמד שלשתן כיצד יעשה יאמר הקונה למוכר אתה תמחול לנכרי ותפטרנו מכל וכל בעד מעות אלו שאני נותן לך ובמעות אלו אני קונה ממך כל מה שאני יכול להוציא מן הנכרי ואז אף על פי דאין החוב הזה אשר על נכרי נקנה לישראל מכל מקום הרי נסתלק ממנו ישראל המוכר בתורת מחילה ואין ישראל הקונה נוטל כלום משל ישראל המוכר ובלבד שלא יהיה ישראל המוכר ערב להקונה אפילו בעד הקרן לבדו אלא תהיה כל אחריות החוב על הקונה ואין על המוכר כלום וכנז' בש"ע להגאון ר"ז סעיף ס"ט יע"ש.

אות כב

ישראל שיש לו שט"ח על ישראל חבירו במאה דינרים לזמן שני חדשים או יותר ורוצה למכרו ישראל אחר בפחות כדי לקבל המעות מיד צריך שימכרנו לו בכתיבה ומסרה דהיינו שיכתוב על גוף השטר או בשטר אחר איך מכרתי לפב"פ שט"ח זה איהו וכל שעבודא דאית ביה כתחז"ל ומסרתי לו השטר ואמרתי לו קני לך האי שטרא וכל שעבודא דאית ביה וכן יעשה ממש שימסור לו השטר ויאמר לו קני לך האי שטרא וכל שעבודא דאית ביה ועי"כ נקנה החוב שבשטר לישראל הקונה ומותר לו להרויח הפחת שפוחת מן החוב וכל זה בשטר שיש לישראל על ישראל אבל שט"ח שיש לישראל על הגוי א"א למכרו בדרך זה שאין החוב אשר על הנכרי נקנה בושם קנין וקנתו לעשות באופן שכתבנו בסעיף קודם.

אות כג

אף על פי דאין השטר נקנה אלא בכומ"ס כאמור לעיל מכל מקום בזה"ז שטר שקורין כמבייאל"ה שכתוב בו אני מחוייב לאמר בפ"פ סך כו"כ ויכתוב בו הזמן וגם יכתוב בו שם העיר שהוא כותב וחותם בה וגם יכתוב שהסך הזה הגיע לידי במדודים הוא בחשבון או דמי סחורה הנה לשטר זה קורין אותו כמבייאל"ה וכיון דנעשה באופן הנז' שאמרנו אז זה

מכור בדינא דמלכותא כמנהג הסוחרים מזה לזה ע"י כתיבה זו שקרוין ג'ירו דהיינו שזה ראובן אשר שמעון נתחייב לו בשטר כסך הכתוב בו יכתוב הוא על גוף השטר נוסח זה ועננ"א תדפ"ע לאמ"ר יהודה בן יעקב סך הכתוב בשטר זה וכתובה זו קורין אותה ג'ירו ותספיק בדינא דמכותא כמנהג הסוחרים שיהיה נקנה שטר הכמבייאל"ה הזה מאחד לאחד עד"ז ומאחר דקי"ל בענינים כאלה דינא דמלכותא דינא לכן גם בדינא נקנה שטר הכמבייאל"ה בדרך זה ואין צריך כומ"ס ומהני גם לעני איסור ריבית וכנז' בפוסקים ז"ל וכלן גם אם יהיה שטר כמבייאל"ה זה לישראל על הנכרי יוכל למכרו לישראל בדרך כתיבה זו הנז"ל שקורין ג'ירו.

אות כד

הא דאמרנו דמותר לישראל למכור שט"ח שיש לו על חברו בכתיבה ומסירה בפחות כדי לקבל המעות מיד היינו דוקא אם תהיה אחריות החוב על הקונה דהיינו שאם הני הלואה ואין לו לשלם לא יוכל הקונה לתבוע מן המוכר כלום אבל אם אחריות זו על המוכר שאם העני הלואה יתבע הקונה את המוכר לשלם אסור לקנות בפחות למסור צ"ז בעד ק' וכן הוא הדין בשטר זה של הקמבייאל"ה אשר נקנה ע"י כתיבה הנז' שקורין ג'ירו צריך שיפרש המוכר בפירוש בכתיבה זו של הגירו שהוא אינ מקבל עליו אחריות דהיינו שכתוב כך ועננא תדפע מבלג אל מדכור לאמר פלאן חואלה דמלכותא כמנהג הסוחרים פטור המוכר מן האחריות וממילא גם בדינא הוא פטור ומתר בזה יען כי לדעת מרן ז"ל ודעמיה אין היתר במכירת השטרות אא"כ יהיה המוכר פטור מאחריות.

והנה פה עירנו בגדא"ד יע"א מכירת שטרות אלו שקורי כמבייאל"ה שהם כתובים לזמן ומוכרים אותם בפחות כדי לקבל המעות מיד מצוים הרבה בין ישראל וכל עסק המסחר בעיר זו תלוי בזה וא"א בלעדם אך הם כותבים בסתם ואין מפרשים בהם על האחריות ובדינא דמלכותא במנהג הסוחרים אם כתוב הגירו בסתם ולא פירש על האחריות יתחייב המוכר באחריות דאם לא פרע המחוייב יפרע המוכר וקשה הדבר מאד לתקן שיכתוב פירוש בלתי אחריות ואין אנחנו מוחין בזה אע"פ שאנחנו קבלנו הוראת מר"ן ז"ל ולדידיה צריך שלא יהיה אחריות על המוכר ואמרינן שיש להם על מה שיסמוכו יען כי באמת יש פוסקים דמתירים אפילו אם אחריות על המוכר ועיין בספר כפי אהרן סי' ז' שהאריך בדין שטרות הכמבייאל"ה נז' ובירר דאיכא שלש חלוקות בזה יש פוסקים דס"ל אפילו אם אין המוכר מקבל עליו אלא רק אחריות הקרן דוקא אסור ויש דס"ל אם אין מקבל עליו המוכר אלא רק אחריות הקרן בלבד מותר והעלה דכן היא סברת מר"ן ז"ל ויש דס"ל אפילו אם מקבל המוכר אלא רק אחריות הקרן בלבד מותר והעלה דכן היא סברת מר"ן ז"ל ויש דס"ל אפילו אם מקבל המוכר אחריות הקרן והריוח נמי מותר יע"ש הנה כי כן אף על פי

דאין אנחנו מוחין ביד הנוהגין היתר ע"פ בעלי סברת המתירים גם בדאיכא אחריות הקרן והריוח על המוכר מכל מקום ירא שמים יזהר לפחות לעשות כסברת המתירים בהיות האחריות על המוכר בעד הקרן בלבד והמחמיר גם בזה תבא עליו ברכה.

פרשת עקב

דיני ריבית ב

פתיחה

זכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל.

נ"ל בס"ד דהכתוב לימד אותנו הדבר הזה שהוא יסוד קיום העולם כולו שיהיה האדם חושב תמיד על כל הטובה אשר ישיג בעוה"ז שאינו משיגה בכחו ועוצם ידו אלא הכל הוא מגיע ובא לו מאתו יתברך ואם יהיה האדם כפוי טובה לייחס הטובה לכחו ועוצם ידו הרי זה מאבד עצמו וכאשר האריך רבינו מהר"ם אלשי"ך ז"ל בענין זה בראש פרשת כי תבא במצות הבאת ביכורים יע"ש ולהיות שטבע החומר שבאדם מושך לבו לחשוב תהפוכות שמראה לעיניו שכוחו ועוצם ידו עשה לו כל החיל הזה לכן ניתנו לנו שלשה מצות שהם מעידים ומגידים שכל קנייני עוה"ז הם שלו יתברך שאז יוצא הוכחה בקיומם הך מחשבה רעה זו שבאלה המצות יהיה לאדם מזכרת לזכור את הדבר הגדול הזה תמיד לחשוב ולהאמין כי ה' אלהינו הוא הנותן לנו כח לעשות חיל כי הכל שלו וממנו אנחנו נשפעים תמיד.

והם א' מצות השמטה שבשנה השביעית יעזוב ויטוש האדם כרמו ושדהו לזרים כאלו אינם שלו כאשר גזר השי"ת בתורה ובזה מוכח שהאדמה אינה של האדם אלא היא של השי"ת דאם היא של האדם לא יעזבנה ויטשנה וזאת המצוה תהיה מזכרת לאדם שיזכור תמיד שהוא יתברך נותן לו כח לעשות חיל וה' מצוה שניתנה בפרי האדמה שאין האדם רשאי ליהנות מפירותיה הן באכילה הן בריח אלא עד שיברך להשי"ת ומזה נפיק הוכחה דהכל שלו כי משלו אנחנו אוכלים ולכך אליו אנחנו מודים ומברכין ואז מצוה זו של הברכה תהיה מזכרת לאדם לזכור כי הוא יתברך הנותן לנו כח לעשות חיל והג' מצוה שניתנה בממון ונכסים והיא מצות הריבית שצוה השי"ת שלא יוה האדם לחבירו מעות או כל דר שוה כס בנשך ומרבית אלא ילוהו בחנם ומזה עולה הוכחה דהממון שבידינו הוא שלו יתברך לכך גזר עלינו להלותו בחנם דאם הוא של האדם למה ילוה ויהנה לאיש זר בחנם בלתי שום הנאה ואז מצוה זו ג"כ תהיה מזכרת לאדם לזכור תמיד כי הוא יתברך נון לנו כח לעשות חיל.

נמצא הם שלשה מצות שיהיו מזכרת לדבר היקר הזה שדברו הכתוב ור"ת שלהם בש"ר שהוא ר"ת ברכו שמטה ריבית ואם האדם יקיים שלש מצות ויאמין בהוכחות הנז' העולים מהם להאמין שוא יתברך הנותן לנו כח בכל קנייני עוה"ז אז ראוי הוא לגשת אל הקודש ולבא לפניו יתברך ואם לאו הוא נמאס בתכלית המאיסות ולא יקרב יען כי אין מאוס בעולם כאדם שההוא כפוי טובה נגדו יתברך ובזה יובן בס"ד שומע תפלה עדיך כל בשר יבוא וכן הוא אומר יבא כל בשר להשתחות לפני אמר ה' כי רק מי שהוא בעל בשר להבין אמרי בינה דנפקין מן שלשה מצות שהם ר"ת בש"ר זה יבא אל הקודש ולזה אמר נותן לחם לכל בשר שנותן השפעתו לאותם שאינם כפויי טובה שהם בעלי מצות הרמוזים בבשר על כן נמצא מצות הריבית היא מקצוע גדול כי היא חד מתלת מצות אשר מהם יוצא הוכחה שהכל הוא שלו יתברך והיא מזכרת לאדם לחשוב ולהאמין תמיד כי הוא יתברך הנותן לו כח לעשות חיל אשר אמונה זו היא יסוד קיום העולם כולו.

אות א

אסור ללוות סאה בסאה כל שאין לו ללוה כלל ואין שער קצוב בשוק למין זה ואסור ללוותו אפילו לשעה דשמה יתייקר השער מיד אא"כ עושהו דמים עליו כפי מה ששעה בשעה שמלוהו ואם לא עשהו דמי ונתייקרו נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלואה ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו ולכן אותם שלמים זמ"ז סאה חטים כדי לפרוע אחר שבוע או יותר אסור דחטים אין להם שער ידוע בשוק בעירנו ושומתן עולה ויורדת תמיד ושמה תתקייר הסאה ואיסור זה נוהג בכל הפירות כי בכל הפירות יש בהם יוקר וזול אא"כ מלוהו דבר מועט שאי דרך בני אדם להקפיד על יקורו וזולו כגון ככר לח שהאשה לוח מחברתה שלא החמרו ז"ל לדקדק באיסור ריבית דרבנן כ"כ ואותם בעלי בתים שדרכם ללוות זה מזה מיני מזונת שקורין בערבי גראדי"ק עשרים או יותר בבת אחת יש לאסור דאי זה חשיב דבר מועט.

אות ב

הא דאמרנו אין ללוות סאה בסאה אם אין ללוה מאותו המין היינו דוקא דאין לו כלל אבל אם יש לו דבר מועט מאותו המין יכול ללוות עליו אל סאין ויותר ואפילו חטה אחת יכול ללוות עליה כמה סאין לפי שכל חטה שמלוה לו רואין כאלו חטה זו נכנסה תחתיה להיות ברשות המלוה וכשנתייקרו אח"כ ברשותו נתייקרו ולפ"ז אותם בעלי בתים שלוין זה מזה ככרות לחם או מיני מזונת הרבה שאסרנו לעיל הנה אם יש ללוה חטים בביתו ורק ככרות אפויים אין לו מותר ללוות ככרות הרבה כאשר ירצה על סמך אום החטים שיש לו בביתו כי היוקר והזול הוא בחטים ולא בככרות גופן.

אות ג

כל שאמרנו שיספיק דבר מועט ללות עליו הוא רק בדרך הלואה אבל במכר לא מהני דבר מועט א"כ יש לו כנגד כל המעות.

אות ד

יש ששולחים שותפים או שלוחים בשכר מקומות הערביים לקנות משם צמר והם יושבים בעיר בגדאד ובאים אצל סוחר ישראל ולקוחים ממנו מעות באייר מאה לירא ע"מ שימכרו לו כנגדן צמר שיביאוהו לו אחר שני חדשים וינכו לו מן ערך השער שיוצא אח"כ ארבעה למאה אסור כי זה מחסר לו מן ערך השער בשביל שמקדים לו המעות קודם שימסור לו הצמר בשני חדשים אבל אם זה בא לו ידיעה משותפו או שלוחו היושב אצל הערביים שכבר קנה לו כו"כ סאין של צמר והם בידו ורק צריך להם זמן הרבה עד שימצא לו ספינה וגם זמן הדרך ולכך הוא לוקח עתה מעות כנגד אותו הצמר מן התגר בשביל עכבת הזמן עד שיגיע הצמר הוא פוחת לו מערך השער כו"כ למאה לית לן בה מפני שהצמר כבר קבלו מן הערביים ונעשה בידו ונקנה ללוקח במעות אלו ובסה"ק מקבציאל עשיתי אופן היתר למכור אע"פ שעדיין לא קבל שותפו צמר מערביים ולא קנה כלום.

אות ה

יש בני אדם שיש להם זהובים ורוצים להחליפם במטבע כסף שהוא רי"א"ל מגיד"י וכיוצא ומוסרים מאה זהובים לחלפן ע"מ שיביא להם תמורתם מטבעות הכסף אחר ט"ו יום או שלשים ופוסקים עמו ערך הכסף בפחות בשביל קדימת המעות אסור אבל אם יש לחלפן מטבעות כסף אלו בפוסטרא אחרא או בספינה שיבואו לידו אחר ט"ו או עשרים יום והוא מוכר אותם בפחות כדי שיקבל עתה הזהובים מיד מותר אך כיון שהוא דרך מכר צריך שיהיה לו כסף כנגד כל הזהובים שמקבל.

מיהו אני אומר הנהגים היתר בדבר זה פה עירנו לפסוק הערך של מטבעות הכסף עם החלפן אע"פ שאין לחלפן מטבעות כסף בעת שמקבל הזהובים אין למחות בידם די שיהיה להם לסמוך על תשובת הרשב"א ז"ל שביאה מר"ן ז"ל בב"י סי' קע"ג ז"ל כתב הרשב"א ח"ג סי' ר"ך ראובן מכר לשמעון ק' דנרים ברצלוני"א וכו' אם דרכם להיות להם שער ארוך הרי הוא אסור אבל אם השער משתנה תדיר אין זה השער קצוב ואין בו משום ריבית עכ"ל יע"ש והנה פה עירנו אין למטבעות שער ארוך אלא משתנים לפעמים משבוע לשבוע ומחודש לחודש ולפעמים מיום ליום ישתנה השער ולכן אם זה בעל הזהובים פוסק עם החלפן ערך מטבע הכסף בפחות משער השוק או משים ערך הזהובים שנותן בערך יותר

משער השוק הנה אפשר שבאותו היום עצמו ישתנה השער של זה ושל זה שהזהובים יעלו מעט והכסף ירד ונמצא שלא הרויח כלום ערך זה שפסק עמו.

אות ו

ראובן יש לו חוב על שמעון מאה זהובים וכשהגיע זמן פרעון החוב וא"ל תן לי המאה זהובים שאני רוצה לקנות בהם מטבעות כסף שצריך לי לשלחם בשבוע הבא בספינה וא"ל שמעון עשה אותם עלי מטבעות כסף שאתה רוצה ואני אביאם לך בשבוע הבא בספינה וא"ל שמעון עשה אותם עלי מטבעות כסף שאתה רוצה ואני אביאם לך בשבוע הבא אע"פ שחושבין הזהובים והכספים כפי ערך ששויים באותו היום שתבע אותו הנה אם בשבוע הבא כשמוסר לו הכספים נתיקר השער שלהם אסור יען כי זה לא היה לו מעות אותו היום שפסק עמו הערך כדי שנאמר דהוה אפשר לקנות בהם מטבעות אלו אלא זה עשה אותם עליו כחוב שהיה חייב לו ולכן אם נתייקרו אסור לחשוב אותם כערך הזול שפסק עמו.

אות ז

העולם נוהגין פה עירנו יע"א ללוות מטבע במטבע דהיינו לזה ממנו מאה לירה היום ומשלם לו מאה לירה אחר חודש וכן במטבעות כסף ואע"פ שבעת הפרעון מתייקר השער של לירה ואי חוששין לדקדק שיהיה ללוה מטבע אחד מאותו המין אמנם הרב חכמת אדם ז"ל קל"ב סעיף ט' כתב שצריך להיות ללוה מטע מאותו המין ועיין בבינת אדם סי' ג' ועיין חו"ד סי' קס"ב בביאורים ס"ק ד' יע"ש.

אות ח

ראובן תושב בגדאד אמר לשמעון תביא סחורה פ' מלונדון ואני אקנה אותה ממך בריוח עשרים למאה והמעות אתן לך אחר שתמסור לי הסחורה בשני חדשים או יותר הנה זה המקח קורין אותו בערבי מראבח"ה והוא מותר ובלבד שתהיה הסחורה עד שימסרנה לראובן על שמעון המכור ועיין מהרשד"ם יו"ד סי' ס"א ולחם רב סי' י"ד וכנה"ג סי' קע"ג הגה"ט אות ד' ועוד אחרונים מיהו ערמת החפצים אסורה.

אות ט

ראובן חייב לשמעון מאה זהובים לזמן שלשה חדשים ואמר ראובן ללוי הא לך צ"ז זהובים מעות מדודים עכשיו ואתה תשלם החוב לשמעון בזמנו הרי זה אסור דאלו הצ"ז זהובים שנותן ללוה הם מלוה ונמצא לוי מראובן צ"ז ופורע בעדו מאה והרי זו ריבית גמורה ואע"פ שאח"כ לוי פייס את שמעון ולא נתן לו אלא צ"ז אסור כיון דראובן חייב מאה

לשמעון וזה לוי פטרו משלשה בשביל שהלוהו צ"ז נמצא לוי הנהו לראובן בפטור זה וכאלו נתן לו השלשה וכמו שכתוב בש"ע להגאון ר"ז סעיף נ"ח יע"ש.

אות י

המלוה מנה לחבירו ע"מ שיתן דינר לאדם אחר אע"פ שאין המלוה היה חייב ליתן הדינר לאותו אדם ואפילו שא"ל שיתן הדינר לצדקה ה"ז אסור דחשיב כאלו נתן הדינר למלוה עצמו ואפילו שהמלוה לא א"ל כלום אלא הלואה אמר תלוני מנה ואני אתן דינר לצדקה או לפלוני והלוהו בסתם בשביל כך אסור.

אות יא

ראובן קנה סחורה מן הגוי במאה לזמן י"ב חודש ועשה הגוי תנאי עם ראובן שיביאו לו המעות אחר שני חדשים וינכה לו עשרה למאה בשביל העשרה חדשים והנה אחר ב' חדשים תבע הגוי את ראובן שיביא המעות כי התנאי ולא היה לראובן מעות אסור לשמעון ליתן התשעים לגוי והוא יקבל המאה דמי המקח מראובן אחר י"ב חדשים.

אות יב

ראובן צריך למעות יש תקנה שילך אצל שמעון ויכתוב לו שמעון שטר חוב שקורין כמבייא"ל"ה שהוא מודה שחייב לפקודת [לאמר] ראובן סך מאה זהובים לזמן כו"כ ויכתוב שמעות אלו הגיעו לו מן ראובן מדודים או הגיעו לו בחשבון או הם דמי סחורה ויכתוב ג"כ שם העיר שהוא כותב וחותם בה כדי שיהיה לשטר זה כח שטרות שקורי כמבייא"ל"ה כדי שיוכל ראובן למכור שטר זה לאחרים על ידי כתיבה של גירו שעי"כ ימכור ראובן שטר כמבייא"ל"ה זה ליהודה בפחות ויקבל המעות ובזמן הפרעון יקבל יהודה מן שמעון מאה בשטר זה שבידו ושמעון יקבל מראובן את מאה אלו שנתן ליהודה שיש היתר לעשות באופן זה ורק יהודה אסור לקבל שום דינר מן ראובן ולא יהיה לו עסק עמו בדבר זה כלל ואע"פ דבאמת שמעון לא היה חייב לראובן כלום בעת שכתב שטר זה יוכל האדם לחייב עצמו בהודאתו אע"פ שהיא שקר ואף על פי דבדין ישראל אין קונה יהודה שטר כמבייא"ל"ה זה בכתיבה זו של גירו שכתב ראובן מכל מקום כיון דקונה הוא בדינא שיהיה שטר זה מתוקן כפי דינא דמלכותא כמנהג הסוחרים דהיינו שכתוב שמעו שוא מתחייב לפקודת ראובן וגם כותב שם העיר שהוא כותב וחותם בה וגם יכתוב שהסך הזה שהוא מתחייב בו הגיע לידי במזומן או בחשבון או דמי סחורה כי רק באופן זה נחשב בדינא דמלכותא כמבייא"ל"ה שהוא נקנה לאחר בכתיבה זו של הגירו שכותב ראובן על גוף השטר דברים אלו ועננא תדפע סך וכו' לאמר יהודה וכו' וכאשר כתבנו לעיל.

מיהו אם ראובן ושמעו שניהם צריכים למעות כל אחד מאה זהובים אין יכולים לעשות אופן תיקון זה שיכתוב שמעו כמבייאלה לשם ראובן במאתים וימכור ראובן שטר זה ליהודה בפחות ויביא החצי לשמוען והחצי יקח לעצמו ובזמן הפרעון יקבל יהודה המאתים משמעון ושמעון יקבל המאה מן ראובן דדבר זה אסור משום שיש בסך זה מאה דשייכי לשמעון דפחת שלהם נפיק מיניה והוא מוסר מאה משלם ליהודה וכמו שכתוב בקונטרס הסמ"ע שבסוף ספר מזבח אדמה יע"ש.

אות יג

ישראל שלוחה מהגוי אסור לישראל להיות ערב דהגוי תובע הערב אבל אם לוח ישראל מגוי לזמן ששה חדשים ונתן הלואה סך הריבית כולו לגוי תיכף ומיד מותר לישראל להיות ערב בשביל הקרן בלבד וכן ראובן ושמעון שצריך לכל אחד מאה זהובים ולו אותם מהגוי ביחד אסור לכתוב ולחתום בשטר אחד על המאתים זהובים ביחד אע"פ שלא כתבו רצה מזה גובה לפי שבדינא דמלכותא במנהג הסוחרים נתחייבו שניהם במאתים שאם ירצה הגוי לתבוע כל המאתים מאחד מהם יכול על כן צריך שכל אחד יכתוב שטר בפ"ע על מאה שלו ואם פרעו לגוי את הריבית כולו מיד ולא נשאר חייבים לו אלא בעד הקרן בלבד יכולים ליתן שניהם שטר אחד במאתים.

אות יד

שותפים שלוחה אחד מהם מעות בריבית מן הגוי לצורך השותפות ונותן את הריבית מן האמצע י"א דאינו מתר אא"כ היה ריוח מן המעות האלה שלוחה שאז יטול הריבית תחלה מן הריוח והשאר יחלקו ויש מתירים ליקח הריבית מקרן השותפות אע"פ שלא היה ריוח וצריך לחוש לסברת האוסרין ויעשו תיקו לזה כך דהשות כל פעם שיקח מן הגוי בריבית לצורך עסק השותפות ישלם לגוי את הריבית מיד מן ממון השותפות ולא ישאר חייב לגוי אלא רק הקרן בלבד ואם נזדמן שהוא לקח מאה דנרים לזמן ששה חדשים שעולה הריבית שלהם ששה דנרים ונתן אותם לגוי תיכף ממעות השותפות קודם שמקבל ממנו המאה דנרים ואחר שהגיע זמן הפרעון לא היה יכול לפרוע הקרן לגוי ורוצה שימתין לו עוד שלשה חדשים ולחדש לו שטר חדש גם בזה יעשה כך יקח הריבית מכיס השותפות של שלשה חדשים הבאים ויתנם לגוי קודם שיגיע זמן הפרעון ביום אחד ואחר שיגיע זמן הפרעון של שטר הישן וכותב לו שטר חדש כר נתן הריבית מכיס השותפות שהם כמו מתנה לגוי כי עדיין לא נתחייב לו ריבית בעבור שלשה חדשים הבאים וכן עזה"ד לעשות בכל פעם שירצה.

וכן נמי הענין בראובן תושב בגדאד כותב לשמעון תושב לונדון שיקח לו מעות ברבית מן הגוי כדי לקנות לו בהם סחורה דג"כ יעשה כך שיתן ראובן רשות לשמעון לתת לגוי הריבית העולה לו בשביל כמה חדשים במזומן מן ממון שלו שיש לו בידו ואז נמצא שמעון אינו ערב לגוי אלא בעד הקרן כי הריבית נתן לגוי מן ממון ראובן ברשותו ובשליחותו קודם שהוא נעשה ערב לגוי ואותו הריבית הוא נעשה בתורת מתנה מראובן לגוי על ידי שמעון ואין בזה חשש כלל ותיקו זה לשלם הריבית מן ממון הלואה בתחילה כתבו מהר"ש אבוהב ז"ל בספר הזכרונות והביאו הכנה"ג סי' קס"ח הגה"ט אות ב' יע"ש ועיין מה שאמרו בס"ד בסה"ק רב ברכות דף קל"ח יע"ש ובאמת הוא תיקו אמיתי וברור כיון דראובן מרשה לשמעון לתת לגוי מהממון שיש לו בידו הו"ל מרשהו לתת מתנה לגוי וזה שמעו הוא נותן דמי הריבית ואח"כ מקבל המעות מן הגוי ואין בזה שום חשש ולכן אע"פ שהרב פני משה ח"ב סי' צ"ב עשה תיקון אחר שזה שמעון יקח המעות בריבית מן הגוי לעצמו ויקנה בהם סחורה לעצמו ואח"כ יעביר הסחורה לראובן בריוח כפי הריבית שמסר לגוי בעד המעות ההם יע"ש הנה אפילו אם נניח במונח שאין לפקפק בזה האופן כלום עכ"ז תקנה הנז"ל עדיפה יען דאפשר שיזדמן שהגיע זמן הפרעון ולא שלח ראובן הדמים ועתה מה יעשה שמעון כי הגוי חושב עליו ריבית מו"מ ואיך יקח הריבית מראובן אך בדרך שכתבתי יבא נכון כי ראובן ישלח לשמעון סך מועט כנגד הריבית ויתן לו רשות לתת מזה הממון ריבית לגוי קודם שיגיע זמן הפרעון ונמצא מה שחוזר ולוה מחדש אחר הלואה ראשונה כבר פרע ריבית שלה מממון ראובן.

אות טו

ראובן נתן מעות לשמעון להתעסק מחצית שכר וזה ראובן לווה מעות מנכרי ברבית ונתן לשמעו להתעסק בהם אינו רשאי ראובן לחשוב לו הריבית להפסד לנכותו מן הריוח ועין בש"ע להגאון ר"ז ס"ד.

אות טז

ראובן שעשה לשמעון שליח לקנות לו סחורות לזמן מן הגוים ביותר ולמכרם לו בפחות במעות מדודים אע"פ ששמעון נתן דמי הסחורה היא שמכרה בפחות לראובן וכשהגיע זמן הפרעון שלה לקח דמיה מראובן ונמצא נתן לראובן תשעים וקבל ממנו אח"ז מאה מותר וכ"ש אם זה משעון אחר שמכר אותה סחורה בפחות לא נתן הדמים לראובן אלא קנה לו בהם סחורה דמותר והטעם מפני כי שמעו קנה הסחורה בשליחות ראובן ומכרה ג"כ בשליחת ראובן ונמצא המקח הוא של ראובן וכאלו ראובן קנה מן הגוי וראובן מכר ואפלו בדבר ששומתו ידועה יש להקל דכיון דמדרבנן הוא דאסור מישראל לישראל להכי בקונה מן הגוי בשליחותו בכהאי גוונא לא אשכחנא דגזור כ"כ הגאון מהריק"ש בהגהותי

והביא הגאון חיד"א ז"ל בשיו"ב סי' קס"ט אות וא"ו ומשמע מדברי דבדבר שאין שומתו ידועה אפילו לקנות לו מישראל שרי בכאי גוונא.

אות יז

ישראל שנתן מעות לנכרי בעסקא להתעסק בהם למחצית שכר והלוה הנכרי מן מעות אלו לישראלים בריבית אע"פ שישראל בעל המעות יודע בכך שרי כיון דהני זוזי משתעבדי לנכרי המקבל למחצית שכר אפילו כי ידע לא מצי מעכב ביד הנכרי מלהלוות שהוא רוצה להשתכר באשר יצא וכי קעביד אדעתא דנפשיה קעביד כ"כ מהרימ"ט ז"ל בסי' קי"ו כותב שהוא הדין בשותפות עם ההקדש יע"ש והגאון חק"ל ז"ל ביו"ד ח"ב סי' טו"ב האריך בענין זה לברר הדין בשותפות הגוי ובדף ל"ב ע"ד הביא דברי הגאון מהרימ"ט ז"ל הנז' אך בדף ל"ג ע"ב רפיא בידיה שכתב להקל בשל תורה צריכה רבה יע"ש ועיין בנין ציון סי' ס"ה מה שאמרו בענין זה יע"ש על כן ראוי לחוש בהיכא דהגוי נותן בריבית קצוצה דאסור מן התורה אבל אם הגוי נתן לישראל בריבית דרבנן יש לסמוך להתיר.

אות יח

הנותן עסקא לחבירו דהיינו שנותן לו מעות או סחורה להתעסק בהם למחצית שכר צריך שתהיה אחריות הזול ואונסין של חצי העסקא על הנותן יען כי כל עסקא חצי שלה הוא בתורת הלוואה למקבל שהרי חי הריוח הוא שלו והחצי השני של העסקא הוא פקדון אצל המקבל שהרי חי הריוח הוא לנון לפיכך צריך לפחות שיהיה אחריות הזול ואונסין של החצי שהוא בתורת פקדון על נותן אבל אחריות של גניבה ואבדה אם יהיה הכל על המקבל לית לן בה מפני שהוא כשומר שכר עליו שצריך לתת הנותן להמקבל שכר טרחו בעבור טרחתו שטורח בחצי העסקא שהוא בתורת פקדון בידו שאם לא יתן לו ש"ט נמצא הוא טורח בשביל הנותן בעבור חצי השני שהלווהו והרי זה אבק ריבית אך סגי לתת לו ש"ט דר מועט כיון שהוא מתנה עמו דר מועט מתחלה קודם שנתן לו המעות ונתרצה בכך והאדם יוכל לזלזל בשכר טרחו כפי מה שירצה ורק שלא יפחות משיעור דינר אחד לכל ימי השותפות וכתב הגאון שיו"ב ז"ל שיעור דינר זה הוא י"ב פארס בזמן ששוה כסף מזוקק הדרהם בשמונה פארס ועד"ז בשאר מקומות לפי המטבע ושווי הכסף יע"ש ואם כבר נתן לו מעות העסקא ולא פסק עמו בדבר מועט בעבור ש"ט לא יוכל אח"כ לפסוק בדבר מועט אלא יתן לו שני שלישי הריוח ואם יהיה הפסד לא יקבל רק חצי ההפסד ונמצא לפ"ז חצי שלישי ריוח העודף למקבל הוא בשכר עמלו ואם אחר שידע הדין רוצה לעשות תנאי ש"ט מכאן ולהבא צרי שיבטל העסק ויקח זה את מעות העסקא ויחזור ויחדש אותה מחדש שיתנה עמו על ש"ט בדבר מועט ויתן ומעות העסקא להתעסק בהם למחצית שכר כנז"ל.

והא דבעינן שיקציב למתעסק שכר טרחו היינו דוקא אם המקבל לבדו הוא עוסק במו"מ של מעות אלו אבל אם גם הנותן עוסק וטורח עמו בעסק אע"פ שהמקבל טורח יותר לית לן בה ואין צרי לקצוץ לו ש"ט מיהו צריך שיהיה דבר זה מפורש ביניהם מתחלה להתנות שיהיה בעל המעות ג"כ כמחוייב לעסוק במו"מ של העיסקא ההיא וכמו שכתוב בס' מקבציאל.

אות יט

יש נותנים לבעל החנות שקורין בזאז מעילים ושאר אשראי למכרם בחנותו ושם עליהם ערך ומה שימכור בעל החנות יותר מזה הערך יהיה היתרון חצי לבעל החנות וחי לבעל השראי הנה כיון שזה בעל החנות אינו מחוייב כלום בשום נזק ואם לא נמכרו באותו הערך והוכרח למכור בפחות אין בעל החנות משלם כלום אין לזה דין עסקא שצרי לקצוץ לו ש"ט כי זה הריוח שיזדמן לו למכור יותר מאותו ערך זהו שכר טרחו כן העליתי בס"ד בשה"ק מקבציאל ופשוט.

פרשת ראה

נדרים ושבועות

פתיחה

נתון תתן לו ואל ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך וכו'.

נ"ל בס"ד ע"פ מה שאמרו רז"ל מה בין נדר לנדבה נדר הרי עלי נדבה הרי זה וידוע דאין הקב"ה חפץ אלא בנדבה שאומר הרי זה שהוא ניתן במזומן תכף ומיד אבל הנודר שאור הרי עלי ליתן כו"כ אע"פ שמקיים אח"כ נקרא חוטא והנה נמצא הנדבה שאומר רי זה עושה שתי נתינות בב"א בזא"א תכף כי נותן בפיו שאומר הרי זה צדקה ונותן בידו לגבאי או לעני תכף משא"כ הנודר נדר בפיו שעה זו ובשעה אחרת נותן בידו שאי נתינת היד סמוכה לנתינת הפה ואמרתיו בס"ד לכן הצדקה הראויה להיות בה פדיה לנפש על ידה שהאדם יפדה נפשו בה צריך שתהיה נתינת היד סמוכה לנתינת הפה שיהיו מחוברים יחד שאז יהיה מהם צירוף פדיה או צירוף יפדה ובזה יובן נתון תתן לו ר"ל שני נתינות סמוכים זל"ז ומחוברים זע"ז והם של הפה ושל היד ולא ירע לבבך בתתך לו באופן זה שאני מצוך כי תאמר לי די שאתן כספי לאחרים אתה אומר לי שאדחוק עצמי לתת במזון וכי חוב יש לזה העני עלי לז"א כי בגלל הדבר הזה ר"ל דיבור של ההרי זה שהוא מתן במזומן יברכך ה' אלהיך הוא בעצמו בלא אמצעי משא"כ הנותן בתורת נדר שיש בזה דנדוד חטא של נדר שנקרא חוטא לא יזכה להתברך מאתו יתברך בלי אמצעי.

אות א

עניני הנדרים האחד הם נדרי צדקה או שאר דבר מצוה של לימוד וכיוצא והב' הם נדרי איסור שאוסר על עצמו דברים המותרים כגון שלא יאכל שלא ישן שלא ילך שלא ידבר שלא יהנה וכיוצא בזה שהם דרים של רשות וכל הנודר ואינו מקיים עובר בלאו ועשה דכתיב איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה וכתוב מוצא שפתיך תשמור ועשית לפיכך יזהר האדם שלא ידור שום נדר שלא יבא מעול בהם ואמרו חכמים המאחר נדרו שלא קימו ולא התירו ה"ז פנקסו נפתחת ומדקדקין במעשיו אם הם כדאי להגן.

אות ב

הנודר בדבר הרשות אם אפשר להתיר נדרו דהיינו שיש לו פתח להתיר ואינו רוצה להתירו נקרא רשע אבל אם לא מצא פתח להתירו אע"פ שמקיימו נקרא חוטא כל זמן שנדרו עליו בד"א בנדרי רשות אבל נדרי מצוה או נדרי צדקה אם כר נדר אז מצוה לקיים ולא ישאל התרה עליהם אלא מדוחק מכל מקום גם בזה יזהר לכתחילה שלא ידור אלא יעשה המצוה ויתן הצדקה בלי קבלת שום נדר מיהו מותר לידור לכתחילה בדבר צדקה אם כונתו בזה לעשות לאחרים ועיין שיו"ב ס' ר"ג אות א'.

אות ג

כשהאדם בצרה מותר לידור לכתחילה כדכתיב וידר יעקב נדר לאמר הורה לנו שידורו בעת צרה וי"א שאין לנדר זה התרה כלל אלא צרי לקייו ולענין הלכה יש להתיר לצורך מצוה או בשביל צורך גדול מאד או היכא דידיעין בבירור שאינו יכול לקיים נדרו ועיין חכ"א וכתב הגאון חיד"א ז"ל בשיו"ב אף על פי דעתה נהגו רבים לדור לרמב"ה או לשאר צדיקים כדי ששיגו דבר זה או ריוח זה מכל מקום טוב ליתן הנדר במזומן מקודם ששיגו הדבר וכתב בשם הר' מנחם עזריה ז"ל שיאמר הנודר אלהא דמאיר ענני ויכוין לכונה שכיון רמב"ה בזה בעת שאמר לשר בית הסהר שיאמר כן וינצל.

אות ד

האומר אשנה הלכה זו או אעשה דבר זה והוא דבר מצוה ה"ז נדר וחייב לקימו ועכ"ז ירגיל לומר על כל דבר מצוה בלי נדר ואפילו מי שהיה זולל וסובא וכיוצא בזה או שדרכו להשתכר ביינו עד שיבא בשכרותו לדבר נבלות ושאר כיעור דמצד הדין מצוה לעשות נדרים לאסור היין והשכר עליו דעל זה ארז"ל נדרים סייג לפרישות עכ"ז טוב שיתגבר על יצרו לפרוש מיין ושכר בלי נדר.

אות ה

לא יאמר אדם אדור ומה בכך כשארצה אלך ואתירנו דמכל מקום הוא נענש על מה שנדר וה"ז דומה לאדם שמפיל עצמו בצואה ורוצה שירחצו אותו וגדולי האחרונים כתבו דרואי לקנוס הנודר באיזה דבר קודם שיתירו לו.

אות ו

הנודר לדור בא"י בזה"ז ג"כ נקרא נדר מצוה ואין מתירין לו אלא מדחק והוא הדין בנודר לעלות לזי"אר"ה לארץ ישראל תובב"א נחשב נדר מצוה והנודר לילך להשתטח על קברי הצדיקים ה"ז נדר וצריך לו התרה.

אות ז

כתוב בתורה איש כי ידור נדר לה' וכו' לאסור אסר על נפשו למדו רז"ל בה דהנדר אמור בתורה הוא כגון שיאמר ככר זה עלי קרבן או כקרבן ואיסר אמור הוא כגון שאמור ככר זה אסור עלי או יאסר עלי ככר זה והרי זה אסור עליו כדכתיב לאסור אסר על נפשו ואם אמר יאסר ייני או פתי או שאר דברים על כל ישראל ה"ז ספק אם יכול לאסור על אחרים בלשון איסור והוי זה ספיקא דאורייתא וקיי"ל לחומרא אבל אם אמר קונם או קרבן ככר זה על כל ישראל יש זה איסור מן התורה לכ"ע ועיין חכ"א.

אות ח

אם היה לפניו ככר או דבר אחר שאסרו עליו בנדר או באיור כאמור ואמר על ככר אחר יהיה זה כזה ה"ז נאסר עליו וכן הוא הדין אם היו לפניו כר וכיוצא שנאסר על אחרים מפני שאסרוהו על עצמן וז התיס בו שאמר דבר זה יהיה כזה ה"ז נאסר בכך.

אות ט

אם היו מבקשים ממנו לאכול ואמר יהיה בשר חזיר אם אוכל או יהיה דם חזיר אם אוכל הרי זה אסור מדרבנן עד שיתירו לו דמן התורה אין נתפס בנדר אלא עד שיתפס בדבר הנדור אבל אם התפס בדבר האסור מצד עצמו בלא"ה אינו נתפס אלא מדרבנן ומיהו אם אמר ככר זה אסור עלי כבשר חזיר י"א דהוי נדר מדאורייתא שהרי אם לא סיים כבשר חזיר היה אסור מן התורה בודאי מפני שאמר בלשונו אסור ועיין חכ"א.

אות י

אדם אוסר על עצמו דבר שלא בא לכשיבא לעולם אבל על חבירו אינו יכול לאסור דבר שלא בא לעולם ועיין ש"ך סי' ר"ה ס"ק ט"ו.

אות יא

אף על פי דאם אמר לחבירו אני נודר שלא אוכל או שאוכל עמך אין זה לשון נדר כלל דלא אסר האכילה על עצמו אלא נדר על גופו שיאכל או לא יאכל ולשון זה הוא שייך בשבוע שיאמר אני נשבע שלא אוכל עמך או שאוכל עמך אבל לשון נדר הוא צריך לאסור החפץ על עצמו מכל מקום כיון דהאידינא מרגלא בפומייהו דאינשי למינדר בהאי לישנא אין להקל ואם אמר כן אסור עד שיתירו לו.

אות יב

האומר לאשתו תתאסרי עלי ה"ז נאסרת נאסרת עליו וצריך התרה כשאר נדרים אבל האומר אשתי אסורה עלי אינו כלום ואם אמר מעתה ומעכשיו אסורה עלי הרי זו אסורה וצריך התרה על נדרו וכ"ש אם הוסיף ואמר ואיני רוצה בחברתה דנאסרת וצריך התרה ועיין כנה"ג סי' ר"ה הגה"ט אות ב'.

אות יג

אין הנדר חל עד שיוציאו בשפתיו ויהיו פיו ולבו שוין לפיכך היה בלבו לידור מפת חיטים והוציא בפיו פת שעורים מותר בשניהם אבל היה בלבו פת חיטים והוציא פת סתם אסור בשל חיטים לבד מפני שפיו אינו מכחיש מה שבלבבו דגם פת חיטים נקרא פת סתם.

אות יד

נדר או שבועה שלא הוציאם בפיו אלא הם כתובים בשטר הודאה וחתם בשטר אין בהם ממש ויש מחירין בזה ונכון לחוש לדבריהם ועיין כנה"ג סי' ר"י הגה"ט אות ו'.

אות טו

הנודר או נשבע בחלום אינו כלום דאין כאן לא פה ולא לב ויש אורים דצריך התרה ואדרא כיון דמן השמים הדירוהו לא סגי בהתרה בשלשה אלא בעי התרה בעשרה בני אדם דידיעי למקרי וצריך לחוש לדבריהם להתיר בעשרה דידיעי למקרי ורק אם לא נמצא לו עשרה אלו בנקל לא מטרחינן ליה ויתירו לו בשלשה כשאר נדר וצריך שיתירו לו בחרטה כאלו נדר בקיץ ואפילו אם ראה שנדר או נשבע בחלום וראה נמי בחלום שהתירו לו גם זה צריך שיתירו לו בהקיץ וכן אשר שנדרה בחלום צריכה התרה בעשרה כמו האיש ואין הבעל יכול להפר לה אפילו שוא נדר מדברים דמהני בה הפרה אלא צריכה התרה בעשרה ואילו אם אדם אחר ראה בחלום על איש או על האשה שנדרו או נשבעו בחלום

צריכין התרה בעשרה כאלו הם ראו בחלום על עצמן וכמו שכתוב בתשב"ץ ח"ב סי' קס"ח וכן הביא בספר ידות נדרים מהשאלות יע"ש.

אות טז

הנודר או נשבע וחזר מעצמו תוך כדי דיבור דהיינו שיעור שיאמר שלום עלי רבי אם פירש חזרתו בפיו אפילו שאמר בלחש שלא השמיע אלא לאזניו בלבד הרי זה נדרו ושבועתו בטלין ואין צריך להם התרה אבל אם חשב בלבבו החזרה לא מהני אע"פ שחשב תוך כדי דיבור דדברים שבלב אינם דברים לבטל מה שמוציא בפיו מאחר כי כאשר הוציא הנדר או השבועה בפיו היו פיו ולבו שוין.

אות יז

הרוצה לנהוג להתענות בערב ר"ח או בימי השובבים או בימים נוראים יאמר בפיו בפירוש קודם מנהגו שאינו מקבל עליו זה בנדר ולא בתורת מנהג לעולם אלא רק בעת שירצה להתענות יקבל התענית קודם מבע"י ואם לא ירצה להתענות אפילו שאין לו סיבה מונעת והכרחית רשאי הוא שלא יתענה ולא יקבל עליו התענית מבע"י ככה יאמר בפירוש קודם שיתחיל לנהוג ואם הוא נהג בסתם ולא התנה בכך בפירוש ואח"כ רוצה לעזוב מנהגו מחמת חלישות גופו או סיבה אחר יעשה התרה ויפתח בחרטה שמתחרט על המנהג שנהג בסתם ולא פירש שיהיה בלי נדר אבל לא יהיה מתחרט על קבלת תעניות שקבל והתענה קודם דנמצא תוהה על הראשונות אלא רק מתחרט על קבלת המנהג בלשון סתם שלא התנה בפירוש שיהא בלי נדר וכאשר תמצא כתוב בנוסח התרת נדרים באומרים אין אנחנו תוהים וכו' אלא אנחנו מתחרטים על קבלת העניינים בלשון נדר וכו' ולא אמרנו הנה אנחנו עושים זה בלי נדר וכו'.

ואותם הנוהגים איסור בדברים המותרים מחמת שסוברים שהם אסורים ועתה נתברר שהם מותרים ה"ז נדר בטעות ואינו כלום ואפילו אם היו סוברים שהוא איסור גדול ואח"כ נתברר להם שהוא חומרא בעלמא לא חשיב נדר.

אות יח

שבועה חלה מן התור האפילו על דבר שאין בו ממשות כגון שינה ודיור ושמיעה וריח וכיוצא אבל נדרים אינם חלים מן התורה אלא על דבר שיש בו ממש אך מדרבנן גם הנדרים חלים על דבר שאין בו ממש ליכך האוסר עליו לשמוע תילת שמעו ה"ז אסור מדרבנן עד שיעשה התרה ואם אמר קונם פי מדבר עמך קונם ידי עושות עמך קונם רגלי להלוך ועיני לישן וכיוצא בזה הוי נדר מן התורה שהרי הזכיר האיברים שיש בהם ממש.

אות יט

הנדרים חלים גם על דבר מצוה אבל השבועה אינה חלה על דבר מצוה מפני שהשבועה היא על גוף האדם ולא על החפץ וכבר גוף האדם מושבע ועומד מהר סיני לקיים המצוה לפיכך הנשבע לבטל דבר המפורש בתורה כגון ציצית ותפילין ומצה וכיוצא בזה הרי זה לוקה על שבועתו מפני שהיא שבועת שוא ומקיים המצוה ההיא בד"א בנשבע על המצוה בלחודה כגון שנשבע שלא יאכל מצה בליל פסח אבל אם כולל גם דברים המותרים כגון שנשבע שלא יאכל מצה בליל פסח אבל אם כולל גם דברים המותרים כגון שנשבע שלא יאכל מצה סתם מגו דחלה על שאר ימות השנה חלה נמי על המצה דליל פסח.

אות כא

אם נשבע לעבור על לא תעשה דרבנן בכולל דברם האסורים י"א דהשבועה חלה ומכל מקום כופין אותו להתיר שבועתו ולא יעבור.

אות כב

אין שבועה חלה על שבועה כיצד אמר שבועה שלא אוכל ככר זה וחזר ואמר שבועה שלא אוכל ככר זה אין השניה חלה כלל שהרי הוא כבר מושע עליו והרי הוא עליו כשאר איסורי תורה ודוקא בשבועה דלהבא הוא דאין חלה השניה דהוי כנשבע לקיים המצוה אבל בשבועה שלעבד כגון שאמר שבועה שלא אכלתי היום וחזר ואמר שבועה שלא אכלתי היום יש כאן עונש שני שבועות לשקר דתיכף כשנשבע שבועה ראשונה יצאה מפיו לשקר והלכה לה והשניה היא שבועה חדשה בפ"ע.

והא דאמרינן אין שבועה חלה על שבועה דלהבא אם התירו על הראשונה חלה השניה דהחכם עוקר בהתרה את השבועה הראשונה וכאלו לא היה שבועה ראשונה לפיכך אם נשבע על דבר אחד שני פעמים או יותר מתירין לו תחילה הראשונה ואח"כ תחול השניה מאליה ולכן מתירין לו עוד פעם שנית וכן עזה"ד דמתירין לו כל כך פעמים כפי מספר השבועות שנשבע על כן זה שבא לשאול על שבועתו אם יודע כמה פעמים נשבע על אותו דבר יגיד להמתירים כדי שיתירו לו כנגד השבועות שנשבע ובסה"ק מקבציאל אמרתי לכן תיקנו בלשון התרה ג"פ מותרים לך וג"פ מחולים לך וג"פ שרוין לך אף על פי דבחדא סגי והיינו כי שמא יצא מפיו שנים ושלוש פעמים שבועות על אותו דבר ולא אדעתיה דמהני ליה הכפל דמותרים ומחולים ושרויין כאלו עשו לו שלשה התרות בזה אחר זה.

אות כג

נדר חל על נדר כיצד אמר ככר זה אסור עלי וחזר ואמר ככר זה אסור עלי שניהם חלין ואם אכלו חייב שנים והטעם משום דנדרים חל האיסור על החפץ ולכן חל עליו אפילו מאה פעמים.

אות כד

קבלו חז"ל מי שנדר ונתחרט יש לו תקנה ע"י התרה שיתירו לו נדרו והוא הדין לשבועה דמהני התרה אפילו נשבע בהזכרת השם אך אין מתירין לשבועה אלא מדוחק או לצורך מצוה מפני שהגאונים היו מחמירים הרבה בזמנם בשבועות ועיין ברכ"י סי' ר"ל ורל"ד ואין מתירים בזה"ז פחות משלשה בני אדם ואפילו שהם הדיוטות שאינם מומחים סגי אבל מכל מקום לא יהיו עמי הארץ אלא לפחות יהיו במדרגה זו דגמיר להו וסברי דהיינו שאם מלמדים אותם הלכות הם מבינים אע"פ שהם אינם יכולים מעצמן ואם לא התירו לו שלשה אפילו התירו לו שנים חכמים גדולים אין התרתן כלום.

אות כה

אף על פי דמצד הדין אם יאמרו פעם אחת מותר לך סגי נוהגין לומר ג"פ מותר לך לחזק הענין והאידינא נהגו לומר ג"פ מותר לך וג"פ מחול לך וג"פ שרוי לך ויכולים להתיר בכל לשון שיהיה משמעותו בלשון התרה הנז' וגם יכולים להתיר שנים או שלשה נדרים ביחד לומר לו מותרים לך וכן מתירים לשנים או לשלשה אנשים ביחד לומר להם מותרים לכם.

אות כו

מתרים אפילו קרובים ואף על פי דכל דבר שצריך ב"ד אין דנין קרובים הכא שרי דלא דין הוא אבל נשים וקטנים אין ראויים להתיר נדרים ומי שהוא בן י"ג שנה אם לא נתברר לנו שהביא שתי שערות לא סמכינן אחזקה דרבא וצריך בדיקה לידע אם הביא שתי שערות דאז כשר להתיר ועל כן נזהרים שלא ליקח מתירים אלא רק אנשים שנתמלא זקנם ועין פתחי תשובה בשם רמ"א ז"ל.

אות כז

מתרים אפילו בלילה ואפילו בשבת ואפילו שהיה יכול להתיר מאתמול ואף על פי דאין דנין בשבת ואין דנים בלילה האי לאו דין הוא מיהו כשמתירים בשבת לא יתירו אלא דבר שהוא צורך שבת כגון שנדר שלא יאכל ורוצה לאכול עתה וכיוצא בזה ורק נדרי צבור נהגו להתיר בשבת אע"פ שאינה לצורך שבת מפני שבשבת כולם נקבצים ובאים ואם לא יתירו ביום זה אין יכולים להתיר בחול דלא אתו ואם מתירים ע"י חרטה דאין צריך ישוב הדעת

ספי יכולים להתיר מעומד אבל נדר שצריך למצוא לו פתח משום דאינו מתחרט בו אין מתרים אלא מיושב.

אות כח

צריך הנודר או הנשבע לבא בעצמו לפני המתירים ולא מהני ע"י שליח וכן נמי אם כתב בכתב ידו שמתחרט לא מהני ואם המתירים אין מבינים לשונו כיון שהוא עצמו עומד לפני המתירים יכולים לשמוע דברו מן המתורגמן גם צריך שיגיד הדר שהוא שואל עליו התרה להמתירים מיהו אם גילה רק לאחד מהם סגי.

אות כט

הנדר והשבועה ניתרים ע"י שני דברים הא' אם מתחרט בעיקר הנדר והשבועה שהיה רוצה שלא נדר ולא נשבע מעיקרא שאומר בפיו הלואי שלא נדרתי ולא נשבעתי ואם באמת הוא מתחרט חרטה גמורה הרי זה מתירים לו בחרטה זו אבל אם הוא אינו מתחרט על עיקר הנדר ועתה יש לו רצון בשבוע או בנדר שעשה ורק מתחרט על זמן הבא מעתה ומעכשיו דאין לו רצון בנדר מכאן ולהבא אין מועיל לו התרה כלל והרי הוא באיסור נדר כל ימיו ואע"פ שאומר בפיו שהוא מתחרט מעיקרא לא יועיל כלום.

ואופן הב' הוא אם נתחדש לו עתה סיבה שמחמתה רוצה לבטל הנדר כגון שנדר להתענות ועתה רואה עצמו חלוש מאד דחולשתו נגדית לקיום הנדר או שעתה מפצירים בו בני אדם שיתיר את הנדר ולא ינהוג בו מכאן ולהבא והוא אינו יכול להשיב פניהם ומוכרח לעשות רצונם אף על פי דחרטה זו אינה כלום ואין יכולים להתיר על ידה מאחר דאינו מתחרט גם על העבר מעיקר הנדר מכל מקום תועיל חרטה זו לעשות ממנה פתח וכך אומרים לו המתירים אלו היית יודע בעת שנדרת שלא תהיה בריא אח"כ ויהיה לך סיבה מונעת שהיא נגדיית לנדר או אלו היית יודע שיפצירו בך בני אדם להתיר הנדר ולא תוכל להשיב פניהם כלום היית נודר והוא משיב אלו הייתי יודע כך לא הייתי נודר הרי זה מתירין לו מפני שבזה נמצא היה נדרו בטעות ונעקר ממילא מעיקרא ואין זה חשיב נולד דקי"ל אין פותחין בנולד יען כי זה הוא דר שכיח ולהכי מהני פתח זה שהוא פתח מתוך חרטה ורק צריכין ליזהר שלא לעשות פתח בדבר דלא שכיח.

והנה בעתה בזה"ז נהגו לעשות לכל נדרים ושבועות פתח מתוך חרטה יען אין סומכים על החרטה אפילו אם אומר שמתחרט מעיקר הנדר דחוששים אוי לא כן הוא באמת וגם בפתח להודיה לא נהגו מפני שיש חלוקי דינים הרבה במציאות הפתח שיש כמה דברים שאין פותחין בהם ולכן נוהגים לעשות פתח מתוך חרטה דתחילה שואלין אותו אם

מתחרט מעיקרא וכשאומר שמתחרט מעיקרא אז אומרים לו אלו היית יודע בשעה שנדרת שתתחרט לבסוף כלום היית נודר והוא משיב לא ובזה נמצא דנעקר הנדר מעיקרא שנעשה בטעות שהרי אפילו את"ל שאינו מתחרט אלא מעכשיו מכל מקום נעקר הנדר ממילא שרי אנחנו מתירין לו עכשיו ע"י פתח ולכן אין חשש גם אם הוא מתחרט מחמת נולד דלא שכיח יען כיון דהוא מתחרט מחמת הנולד ואומר דאלו ידע בזה לא היה נודר די בכך ועיין חכ"א כלל ק' סעיף ה' יע"ש.

אות ל

החרם והנידוי אף על פי דצריכין התרה אין צריכין לא פתח ולא חרטה קודם התרה ולכן אם קבל עליו איזה דבר לעשות או שלא לעשות שקבלו בחרם ונדוי מתירין לו מיהו המנדה עצמו בעוה"ב אם יעשה כך כתב מרן ז"ל בסי' רכ"ח יש מי שאומר שיש לו התרה ויש מי שאומר שאין לו התרה וכתב מור"ם ז"ל דבמקום מצוה מתירין יע"ש וידוע מה שהעלו הפוסקים דדעת מרן ז"ל לפסוק כסברה האחרונה וכתב הגאון חיד"א ז"ל בחיים שאל ח"א סי' ע"א אות ג' דדעת האחרונים להחמיר בנדוי עוה"ב כאשר עלה בקב"ץ הרב כהנה"ג סי' רפ"ח והמקילים להתיר היינו במקום מצוה כמו שכתוב מור"ם וכו' ובנ"ד אי לחוש מצד נידוי עוה"ב דכתבו התוספות וסיעתם ופסקו מרן סי' של"ד דאם התנאי בדבר שיוכל לקיימו וקיומו לא חל הנידוי וכ"כ הרדב"ז וכו' יע"ש ובסה"ק רב פעלים בתשובה הארכתי בענין זה ובמה שיש לחלק בין נידוי לחרם ודברים המסתעפים בזה וצדדי ההיתר בזה לאדם שאמר כך יע"ש וא"א לפרש כאן מפני האריכות.

אות לא

נדר על דעת חברו בשביל שום טובה שעשה לו בעבור שבועה זו אע"פ שחבירו קבל טובה מהנשבע יותר אין מתירין לו אלא מדעת חברו ואם מת יש מסתפקין אם יורשיו הם במקומו לתת רשות להתיר ואם עברו והתירו לו שלא מדעת חברו י"א דמהני ההתרה בדיעבד וי"א דלא מהני.

אות לב

אין מתירין שום נדר ושבועה עד שיחול לפיכך הנודר או נשבע בניסן שלא יאכל בשר למאן דאמר יום מן ר"ח אייר אין מתירין לו אלא עד שיגיע יום שני הראשון בד"א בנשבע או נדר בפירוש דיש כאן נדר או שבועה מן התורה אבל על מנהג בלבד שלא נדר בפירוש דאין כאן חיוב אלא מדרבנן מתירין קודם שיחול וכמו שכתוב בית יאודה ח"ב סי' צ"ז.

אות לג

תקיעת כף דינה כשבועה ויש מחמירין בה יותר ולכן צריך התרה והני מיי כשהוא עושה אותה בדרך קבלת שבועה אבל סוחרים שתוקעין כפם זל"ז לקיים המקח אין לזה דין שבועה והנשבע בשמים וכן בנביא מהנביאים אע"פ שאין לזה די שבועה גמורה מכל מקום צריך לו התרה והנשבע בחיי אף על פי דליכא בזה איסור שבועה צריך ליזהר שלא ישבע בחיי נפשו והאומר אם יעשה כן אינו יהודי אין זה לשון שבועה אך יש בזה איסור גדול שהוא דבר חציפות נגד האמונה והאומרים בעת שמדברים דברים אלו אמת כמו שהקב"ה אמת ה"ז עון פלילי וצריך ליזהר בזה מאד;

אות לד

מי שנשבע שלא ידבר עם חבירו יכול לכתוב לו כתב וכן יכול לדבר עם אחר והוא שומע אבל אם נתכוון להשמיעו אע"פ שיש אחד ביניהם לא אריך למעבד הכי.

אות לה

אשה נדרה שבכל ימי עבור שלה תדליק בידה נר בבית הכנסת בכל שבת ואחר שהתחילה בדבר זה שלש וארבע שבות טריחא לה מילתא לילך כל ערב שבת לבית הכנסת להדליק ורוצה להדליק ארבע נרות בשבת אחד בעבור כל ארבע שבתות גם עוד רוצה לילך לזייר"ה בספינה ותהיה בשבת בספינה כיצד תעשה העליתי בס"ד בסה"ק רב פעלים דאינה רשאה להדליק נרות ארבע שבתות בשבת אחד ובאותה שבת שהיא בספינה תעשה שליח במקומה להדליק בעבורה.

אות לו

קטן בן י"ב שנה ויום אחד וקטנה בת י"א שנה ויום אחד אם יודעין לשם מי נדרו ונשבעו נדרם ושבועתם קיימין וכנז' בש"ע מיהו לעני שאלה אם יכולים להתיר להם או לאו העליתי בסה"ק רב פעלים דספק זה נסתפקו בו האחרונים ולא נפשט ואזלינן ביה לחומרא ועיין מש"ל בפ"ב מה' גזרות וחק"ל יו"ד ח"ב סי' ס' ושעות דרבנן דף נו"ן וזכור לאברהם אביגדור אה"ע סי' ד' דף למאן דאמר יע"ש.

אות לז

המקבל תענית מעמוד השחר טוב שיתנה קודם שיטן בפירוש שישתה מים וקהו"י באשמורת קודם עמוד השחר אחר השינה ואף על פי די"א דמים מותר אפילו בסתם דאינו מפרש מיהו על אכילה לא מהני תנאי שיאכל אחר שיטן שינת קבע שלו ואם שכח לקבל תענית בשעת מנחה ונזכר בין השמשות קודם שהתפלל ערבית העליתי בסה"ק רב פעלים שיקבל תענית בין השמשות ואומר ענינו ועיין מש"ז סי' תקס"ב בריש הסימן.

אות לח

האב מפר נדרי בתו כל זמן שהיא קטנה או נערה אפילו נדרה על דעת רבים אבל אם נשאת קודם זמן זה אינו יכול להפר והוא הדין אם בגרה דאינו יכול להפר ונקראת קטנה עד י"ב ויום אחד ובת י"ב שנה ויום אחד נקראת נערה עד ששה חדשים ואחר י"ב שנה וששה חדשים נקראת בוגרת והבעל מפר נדרי אשתו לבדו משתכנס לחופה עד שתתגרש ויגיע הגט לידה ולא דוקא נדרים אלא הוא הדין שבועות נמי מפירין האב והבעל כדין נדרים וכמפורש בדרי הרמב"ם ובדברי מרן ז"ל ומה שאמרו הכנה"ג בהגה"ט אות ה' כבר עמד על דבריו הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף סי' רל"ד.

אות לט

אין האב והבעל יכולין להפר אלא רק ביום שמעם ואם שמעו בלילה יכולין להפר כל הלילה וכל יום המחרת ואם שמעו סמוך לחשיכה אין מפירין אלא עד שתחשך ואם שתקו ולא הפירו אע"פ שבלבם להפר ורק שתקו כדי לצערה כל שעבר יום שמעם אין יכולים להפר עוד מיהו אם לא הפר מחמת חסרון ידיעה שאינו ידע שיש לו כח להפר הרי זה יכול להפר ביום ששמע הדין הזה אפילו אחר הנדר והשבועה בכמה ימים ויהיה יום ידיעתו דין זה כיום שמעו שיש לו זמן להפר עד סוף היום.

אות מ

כיצד ההפדה יאמר לה מופר ליכי ג"פ כדי לחזק הדבר מיהו בפעם אחת נמי הוי הפדה וכן בהקמה בפעם אחת נמי שאמר לה קיים ליכי הוי הקמה ואינו יכול להפר אחר הקמתו ואם אמר לה בטל ליכי או א"ל אין נדר זה כלום חשיב לשון הפדה והוא הדין אם א"ל ההפדה בשאר לשונות אשר משמעותם הפדה דמהני והוא הדין בענין ההקמה אבל אם אמר לה אי אפשי שתדורי או א"ל אין כאן נדר אין זה לשון הפדה ולא מהני מיהו אם בלבו חשב לשון הפדה ולא הוציא שפיו אלא רק אמר לה טולי ואכלי כיון דחשב לשון הפדה בלבו ואמר כן בפיו מהני והנה יש דברים שיוכל להפר ויש שלא יוכל להפר על כן הבעל עכ"פ יפר ביום שמעו ואח"כ ישאל להמורה ויגיד לו ההלכה ותבא עליו ברכה.

פרשת שופטים

כבוד אב ואם

פתיחה

תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך.

נ"ל בס"ד ע"פ מה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בפסוק בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך כי דרך באתגלייא ואורח באתכסייא ואם האדם ישמור עצמו בעניינים הגלויים אליו שנקראים דרך אז הקב"ה ישמור אותו בעניינים הנסתרים שנקראים אורח ז"ש בכל דרכיך דעהו שאתה בעצמך תזדרז לשמור דתו יתברך בעניינים הגלויי ואז והוא יישר אורחותיך המה עניינים המכוסים עכ"ד ז"ל וז"ש תכין לך הדרך עניינים הנגלים שנקראים דרך אתה תבין ענייני שמירתם וקיומם ושלשת את גבול ארצך הם חיי עוה"ז שהם גבול האדם בעוה"ז שהיא ארצך כדכתיב והארץ נתן לבני אדם כלומר תשליש כל יום ויום מן הגבול של ארצך דאמרו חכמים על כ"ד שעות היום יחלקם האדם שלישי לעסק התורה ושליש למו"מ ומלאכה ושליש לשינה ועשו לזה סימן אז תשכיל אז תצליח אז תישן כל חלק מספרו כמנין א"ז וטעם לשילוש זה פרשתי בס"ד במ"א משום דארז"ל שלשה שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו ולכן כל כ"ד שעות היום יהיה ח' שעות מהם לעסק התורה בשבי שלישי של הקב"ה ושני שלישים לצורך הגשמי בשביל חלקי אב ואם שהם גשמיים והן אמת דחלקים של אב ואם המה לא כנגד חלקו יתברך עכ"ז הקב"ה בחסדו השוה חלקי האב ואם כנגד חלקו שנתן לכל אחד מהם שלישי כנגד חלקו ועל כן מדבר זה ילמוד האדם מוסר כמה וכמה צריך הוא לשמור מצות כיבוד אב ואם ומוראן ובעוה"ר יש כמה בני אדם אע"פ שהם מדקדקין במצות ומילי דחסידות הם מקילין במצוה זו ביותר והנה באמת מלבד שכרה העצום והנורא מאד שיש ללמוד מעובדא דרבי יהושע בן אלס עם ננס הקצב הנזכר בספר הדורות הנה עוד ימצא בה האדם טעם חזק וגדול בחיוב שלה ע"פ השכל וע"פ נימוס העולם ודרך ארץ אשר נמצא אצל כל מין דת ודת אשר לא מישראל המה ולכן ארז"ל בגמרא עד היכן כבוד אב ואם והשיב צא ולמד מה עשה גוי אחד באשקלון כלומר דבר זה לאו דוקא מדברי תורה ודברי חכמים תלמד אותו אלא צא וראה בדתות אחרים ותלמד כמה ראוי אתה להזהר בדבר זה.

אות א

צריך להזהר מאד בכיבוד או"א ומוראם ואע"פ שאין ב"ד כופין על מצוה דכל מצוה אשר מתן שכרה בצדה אין ב"ד כופין על מצוה זו משום דכל מצוה אשר מתן שכרה בצדה אין ב"ד כופין עליה אם רצו לכפות הרשות בידם אלא שאין כופין כפיה עד שתצא נפשו ועיין ט"ז וראשון לציון ז"ל וכל זה דוקא על מניעת הכבוד אבל על זלזול אם מזלזל בהם חייבים לכפותו מדינא ועיין כנה"ג הגה"ט אות א'.

אות ב

איזהו מורא לא יעמוד במקום המיוחד לעמוד שם בסוד זקנים עם חבירו או מקום המיוחד לו להתפלל ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בו בביתו אבל מותר לעמוד במקום שאביו

רגיל לישיב בביתו וכל זה הוא דוקא בפניו ואפילו שלא בפניו אם היו בני אדם יושבים שם והוא בא וישב במקום אביו ג"כ אסור דהוי זלותא ויש מחמירים לאסור אפילו שלא בפני אביו ולא בפני אחרים אלא רק בפני עצמו בלבד וצריך לחוש לדבריהם כיון דזהו הוא איסור תורה ועיין ט"ז וראשון לציון.

אות ג

לא יכריע את דבריו בפניו אפילו לומר נראין דברי אבא וכל שכן שלא יסתור דבריו בפניו בין שחולק עליו בין שאומר לאדם החולק עליו נראי דריך אבל שלא בפניו שרי ומכל מקום כל מה שאפשר לעשות דרך כבוד עושה דהיינו אם הוא חולק על דברי אביו ויש חכם אחד ג"כ חולק הוא יוכיח ויכתוב דעתו כדעת החולק על אביו אבל לא יזכיר שם אביו וכיוצא בזה ויש מחמירין ואוסרין בסותר דבריו אפילו שלא בפניו ומכל מקום לכ"ע הבן עם האב יכולים להקשות ולתרץ ולהסיק מסקנת ההלכה ואין בזה חשש משום סותר דבריו ועיין פתחי תשובה סק"א;

אות ד

לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו אלא אומר אבא מארי פלוני או מור אבי פלוני היה שם אביו כשם אחרים משנה שמם אם הוא שם פלאי שאין הכל רגילין לקרות בו אבל שם שרגילין לקרות מותר לקרות לאחרים שלא בפניו ואף על פי דיש מתירין לקרות אחרים בשם שאינו פלאי אפילו בפניו וכן עוד יש מתירים לקרוא לאחרים בשם פלאי שלא בפניו הנה לדידן שקבלנו הוראת מרן ז"ל צריך ליזהר בזה מיהו מותר לקרות בתנ"ך ובדברי רז"ל לפני אביו ואע"פ שנזכר בהם שם אביו ואע"פ שהוא שם פלאי כיון שהוא מזכירו בד"ת וניכר נמי דאינו קורא את אביו עצמו אבל לא יקרא מכתב מאדם לחבירו שנזכר בו שם אדם ששמו כשם אביו אם הוא שם פלאי וזה דוקא בפניו אבל שלא בפניו אם ניכר מתוך הדברים דלאו על אביו מדבר שרי אע"פ שהוא שם פלאי וכאשר העלתי כן בסה"ק מקבציאל בס"ד ועוד העלתי שם דאפילו בשם פלאי אם אביו שמו נפתלי ואין לו כינוי משפחה והוא מזכיר לפני אביו שם נפתלי לוריא או אם היה אביו ספרדי והוא מזכיר לפני אביו נפתלי אשכנזי וגם עוד מוכח מתוך דבריו שהוא מדבר על אדם אחר כגון שאומר לאביו נפתלי אשכנזי אומר או הלך או כתבתי לו או כתב לי וכיוצא בזה שניכר מתוך דבריו דלאו על אביו הוא מדבר לית לן בה אע"פ שהוא שם פלאי ומזכירו בפניו כיון דאיכא תרתי למעליותא שיש שינוי בשם עצמו וגם ניכר מתוך הדברים דלאו על אביו הוא מדבר ומזכיר.

ובחתימה מותר לחתום יצחק בן אברהם דאין כתיבה חשיבה כדיבור לענין זה ויש מתחסדים לכתוב יצחק בן לאדוני אבי אברהם ואין בזה חיוב מן הדין ואף על פי דכתבנו

דאין כתיבה חשיבה כדיבור לענין זה מכל מקום אם הוא כותב כתב לאביו צריך שיכתוב לו מור אבי או אבא מארי פלוני וכן בשכותב מכתב לאחרים ומזכיר בו שם אביו ג"כ יכתוב מור אבי פלוני וכן הוא הדין כשכותב שם אביו בפנקס שלו בחשבונות וכיוצא ג"כ יכתוב מור אבי ודין זה של הזכרת השם נוהג גם באמו שצריך ליזהר בכל הנז"ל.

אות ה

הא דכתבנו שצריך לומר מור אבי או אבא מארי כשמזכיר שמו של אביו אין חיוב מן הדין לומר מארי אלא אפילו אם יאמר אבי פלוני סגי והטעם כי שם אבי ג"כ יש בו משמעות של מעלה כמו וישימיני לאב לפרעה וכן דוד הע"ה קרא את שאול הע"ה בשם אבי וכן היו קורין לרב בשם אבא בסתם אע"פ שהיה שמו עקרי אבא וכנז' בסוף יומא אזיל אבא למקטל וכו' וכ"כ הרב ראשון לציון סי' רמ"ב מלת אבי מורה על מעלה גדולה כדאשכחן דאלישע הע"ה היה קורא לאליהו זכור לטוב אבי אבי וכו' יע"ש אך עכ"ז נהגו לומר אבא מארי למעלה וכבוד יותר ומצינו לתנאי קדישי דלא נהגו בכך דהא רבי יוסי בן חלפתא אמר אבא חלפתא וכן רשב"י אמר יוחאי אבא וכן אותו חכם אמר ינאי אבא ונראה דבאותם הימים לא נהגו ביתרון כבוד זה לומר מארי אך עתה בזה"ז שנהגו בכך ראוי להזהר בכך וכתב הגאון חיד"א ז"ל דאין חילוק בזה להקדים אבי על השם או להקדים השם על אבי כי כן מצינו גבי שלמה הע"ה פעם אומר דוד אבי ופעם אומר אבי דוד יע"ש.

וכתבתי בסה"ק מקבציאל מה שמצינו במלכים שאמר שלמה הע"ה ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום ולא אמר ולדוד אבי נ"ל דבר זה אמרו בתורת תפלה שהבליע תפלה בתוך דבריו ולפני הקב"ה היה אומר כן בדרך תפלה וידוע מה שאמרו האחרונים ז"ל דכל שהאדם מדבר דרך תפלה לפני ה' אין צורך לומר אבי בפירוש ולכן אע"פ ששם דוד היה באותו זמן פלאי דעדיין לא נתפשט אצל אחרים לקרא בניהם בשם דוד דזה היה סמוך לפטירתו ומסתמא לא נתפשט שמו אצל אחרים אלא אחר פטירתו עכ"ז הוא היה מתכוין בדברים אלו דרך תפלה לפני ה' ולכך אין קפידא בה ומה שמצינו ביעקב אע"ה בפרשת יחי בצוואתו שצוה לבניו שאמר שמה קברו את אברהם את שרה אשתו שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו ושמה קברתי את לאה דמן הסיום של הפסוק מוכח דכל הפסוק הזה הוא דברי יעקב אע"ה ולא מדברי כותב התורה ותקשי לך איך מזכיר שם יצחק ושם רבקה ואינו אומר אבי ואמי ואפילו אם נאמר שם יצחק אחר שנקרא בו יצחק אע"ה קראו אחרים בשם זה הרבה ובאותו זמן שדבר בו יעקב לא היה שם פלאי עכ"ז איך יזכיר את אביו בשמו אפילו אחר פטירתו ואפילו בשם שאינו פלאי הנה תרצתי בס"ד על זה שכל דברים ההם שהיה מדבר בהם יעקב אע"ה עם בניו היה מדבר אותם ברוה"ק ולא היו דבריו אלו כאשר ידבר עם אחרים מדעתו ורצונו אלא רוה"ק שמה בפיו כל הדברים האלה

ובה היה מוציא אותם מפיו ולכך הוא מוכרח להוציא דברים אלו מפיו בתבותיהן ואותיותיהן כחפץ ורצון רה"ק שהיה לה טעם כמוס בנוסח זה ולכן הוכרח לומר שרה אשתו ורבקה אשתו כאלו הוא מדבר על הרחוקים ממנו וכמו שכתוב כל זה בסה"ק מקבציאל.

אות ו

עד היכן מוראם היה הבן לובש חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו או אמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא מן מלך מלכי המלכים הקב"ה שצוהו בכך.

אות ז

איזהו כבוד מאכילו ומשקהו מלביש ומכסה מכניס ומוציא ויתננו לו בסבר פנים יפות שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות נענש עליו וכן להפך אם מטחין אביו ברחיים וכוונתו לטובה כדי שיינצל אביו מדר קשה יותר מזה ומדבר פיוסים על לב אביו ומרעה לו שכונתו לטובה עד שירצה אביו לטחון ברחיים ה"ז נוחל עוה"ב וישמשנו בשאר דברים שהשמש משמש את רבו והוא הדין לאמו כך יעשה ויתנהג בכל הדברים האלה.

אות ח

זה שאמרנו מאכילו ומשקהו הן לאביו הן לאמו מן ממונם הוא כשיש להם ואם אין להם והבן יש לו ב"ד כופין אותו לזון אביו ואמו כפי מה שהוא יכול אבל אם אין לבן ממון כלל שיוכל לזון אותם אינו חייב מן הדין לחזור על הפתחים כדי להאכיל אותם ורק נכון לעשות כן מצד הנימוס ודרך ארץ אם אפשר לו לחזור על הפתחים ולא משורת הדין מיהו חייב משורת הדין לכבדם בגופו אע"פ שמתוך כך בטל ממלאכות כל דאית ליה מזון לההוא יומא דבטל ממלאכתו אבל אי לית ליה מזון לההוא יומא אינו חייב משורת הדין לבטל ממלאכתו ההוא ולחזור ההוא יומא על הפתחים ואע"פ שאמרנו אם יש לו משלו כופין אותו ב"ד לפרנסתם היינו דוקא אם יש לו מזו שיספיק לו לשלשים יום אבל אם אין לו מזון שיספיק לשלשים יום אין כופין אותו לפרנסם משלו ועיין ראשון לציון ז"ל.

אות ט

אב שיש לו בנים רבים מחשבים ב"ד המזון של אב ואם על הבנים לפי ממון שלהם ואם מקצתן עשירין ומקצתן עניים מחייבין את העשירים בלבד.

אות י

היה צריך על שום דבר בעירו ויודע שישליו חפצו בשביל אביו אע"פ שיודע דיעשו ג"כ בשבילו לא יאמר עשו לי בשבילי אלא יאמר עשו בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באבי ואין הקשו משלמה הע"ה כשבקש להכניס את הארון לק"ק ודבקו שערים שאמר תחלה אל תשב פני משיחך ולא נענה עד שאמר זכרה לחסדי דוד עבדך ונענה ואמאי לא אמר מעקרא זכרה לחסדי דוד עבדך ולא הול"ל אל תשב פני משיחך לבקש בעבורו דהתם שאני דשלמה הע"ה ידע מעיקרא דבר זה שלא דבקו השערים אלא בעבור להראות כבודו של דוד הע"ה אביו כי כבר הבטיחהו הקב"ה בדבר זה בחייו שאמר לו בחיך איני מודיע ובחיי שלמה בנך אני מודיע ולכך בכונה מכוונת אמר תחלה כ"ד רננות ואמר אל תשב פני משיחך שידע שלא יהי הנענה ואין להקשות מחזקיהו הע"ה במלכים ב' שאמר אנא ה' זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי ולא בקש בשביל זכות דוד הע"ה וכאשר באמת הקב"ה השיב לו אח"כ למענין ולמען דוד עבדי חדא התם לא היה דוד אביו ועוד כל דברים אלו לא נאמרו אלא אם מדבר הבן לאחרים כדי להראות כבוד אביו לפני בני אדם אבל בדברים שמדבר לפני השי"ת לא שייך זה.

וכתב הרב נחלת צבי ז"ל דזה אינו אלא בהיכא דמפרש ואומר עשו בשבילי אבל אם מבקש אין צריך שיאמר עשו בשביל אבא והביא ראייה מרבן גמליאל בבקשתו מרבי יהושע שאמר בתחילה מחול לי ולא אמר עשה בשביל אבא אלא אח"כ כשלא רצה ונ"ל דאין מזה ראייה דהתם ר"ג הוה מסתפק מעיקרא אם יאמר לו עשה בשביל אבא ימחול או לאו ועיין בש"ך סע"ק ח' שכתב אם הוא מסתפק בדבר הרשות בידו לעשות כמו שירצה ע"ש ולכן נ"ל דאם יודע שיעשו בשביל אביו אפילו מבקש סתם צריך שיאמר עשו בשביל אבא ועוד י"ל מהך דר"ג אין ראייה דהתם אמר בתחילה מחול לי בתורת הודאה שאומר לו אני מודה דנענתי לך וצריך אני לומר לך מחול לי ואח"כ התחיל בדברי בקשה וביקש תחילה בשבי כבוד אביו ולא בשביל כבודו.

אות יא

חייב לעמוד מפני אביו ואם האב תלמיד של בנו זה עומד מפני זה וזה עומד מפני זה ואם הבן רוצה למחול על כבודו ולשמש לאביו רשאי דרב שמחל על כבודו כבודו מחול ודקא בצנעא או אפילו בפרהסיא אך רק בעירו שהכל יודעין שהוא אביו.

אות יב

בן הקם לפני אביו אע"פ שיש לו אותה שעה צורך לילך לא ילך לדרכו אחר קימתו אלא ישב ואח"כ יקום וילך כדי שיהיה ניכר שקם לפני אביו ולא יהיה נראה קימתו היתה בשביל

לילך לדרכו וכן הוא הדין בתלמיד אשר קם לפני רבו ככה יעשה והוא הדין בקימה לפני הזקן כאשר נכתוב לקן מיהו אם היה לו צורך אותה שעה לעשות צרכיו שנעשה לו הרגשה בזה הן לגדולים הן לקטנים אין צורך ליזהר בכך לישוב אחר קימתו ואח"כ יקום כדי שלא יהיה לו עכבה אפילו מעט בדבר זה דאית ביה איסור בל תשקצו ועיי כנה"ג הגה"ט אות ר'.

אות יג

עד היכן כבוד או"א אפילו נטלו כיס של זהובים שלו והשליכוהו לים לא יכלימם ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק וי"א דאם רוצים לזרוק מעות של בן לים יכול למנעם מיהו כל זה דוקא קודם שזרקן דאפשר דמימנעי אבל אם כבר זרקו אסור להכלימם ולדבר כלום כנגדם וגם בזה דוקא היכא דרוצים לעשות לו רק חסרון כיס אבל אם רוצים להעביר ממנו ריח בעלמא אסור בכל ענין.

אות יד

חייב לכבד את אביו אחר מותו שאם הוא בתוך י"ב חדש לפטירתו כשמזכיר שם אביו יאמר הרינו כפרת משכבו ולאחר י"ב חדש יאמר זכרונו לברכה או עליו השלום ואם כותב שם אביו במכתב י"א דאין צרי לכתוב הכ"מ ויש מחמירין לכתוב הכ"מ וכל דין זה נוהג גם באמו.

אות טו

מי שנטרפה דעת אביו או אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהם ואם א"א לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר ילך לו ויניחם ויצוה לאחרים לנהגם כראוי.

אות טז

ראה את אביו שעבר על ד"ת לא יאמר לו עברת על ד"ת אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כו"כ כאלו הוא שואל ממנו ואינו מזהירו והוא יבין מעצמו ולא יתבייש ואפילו היה אביו אומר שמועה בטעות לא יאמר לו לא תתני הכי ואם אביו עם הארץ וראהו עבר על ד"ת יאמר לפניו מעשה שהיה באדם אחד שכו"כ עשה וא"ל החכם שדבר זה אסור דנמצא הוא מספר מעשה לפניו.

אות יז

אמר לו אביו השקיני מים או רצה ממנו תשמיש אחר לשמשו ויש לפניו לעשות מצוה עוברת כגון קבורת מת או לוויה וכיוצא אם אפשר שתעשה ע"י אחרים ה"ז עוסק בכבוד

אביו ואמו ולא יעסוק במצוה ואם לא אין המצוה עוברת יעסוק בכבוד אביו ואח"כ יעשה המצוה וגם במצוה דאפשר ע"י אחרים אם התחיל בה ואח"כ בקש אביו ממנו איזה עסק יגמור המצוה ואח"כ יעשה עסק אביו.

אות יח

א"ל אביו השקני מים ואמו אומרת השקני מים מניח אמו ועוסק בכבוד אביו מפני שגם אמו חייבת בכבוד אביו ואם היא מגורשת מאביו שניהם שוים ולא יזה מהם שירצה יקדים אף על פי דאביו זכר ויש לו יתרון בחיוב המצות על הנקבה אפ"ה הרשות ביד הבן להקדים לאחד מהם בד"א אם שניהם בחיים אבל אם אביו צוה לעשות איזה דבר ואח"כ מת ואמו אומרת לו לעשות הפך יעשה רצון אמו דכבוד חי עדיף.

אות יט

א"ל אביו לעבור על ד"ת בין מצות עשה בין מצות ל"ת ואפילו מצוה דרבנן לא ישמע לו לפיכך אם צוה שלא ימחול לאדם פלוני ולא ידבר עמו והבן רוצה לעשות שלום עמו לא ישמע לאביו וכן אם צוה לגרש את אשתו וכן שלא יעלה לארץ ישראל לא ישמע לו וכן א"ל שלא ימוד עם פלוני לא ישמע ו ואם הבן רוצה ישא אשה ההוגנת לו וחפץ בה אין האב יכול לעכב ואם היה האב רשע ובעל עבירה אפ"ה חייב הבן לכבדו ולהיות לו מורא ממנו וי"א דאינו חייב ומכל מקום אסור לצערו.

אות כ

כתב ב"י בשם או"ח אין לבן לישיב סמוך אצל אביו והביא ראיה לדבר ע"ש ונראה דהיינו דוקא במסיבה שיש שם אורחים כהך, דכתיב בשמואל א' ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול אב כשהאב בביתו מיסב על שלחנו עם בני ביתו אין קפידה בזה אם ישב הבן סמוך אצל אביו וכן העולם אין נזהרם אלא במסיבה של אנשים וזהו דוקא במסיבה אבל בבית הכנסת בעת התפילה אין קפידה אבל אם נקבצים לעשות ועד יש קפידה בזה.

אות כא

אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ומורא של אב ואם אלא שהאשה כיון שהיא משועבדת לבעלה ויש דברים של כבוד שאין בידה לעשות ופטורה מהם בעודה נשואה אם בעלה מקפיד ואם נתגרשה או נתאלמנה חייבת בכל דבר חייבת בכל דבר.

אות כב

אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק עמהם כדי שלא יביאם לידי מכשול ואב שמחל על כבוד כבודו מחול ודוקא כבודו אבל הכאתו וקללתו אינו מחול וי"א דגם צער אימחול ואף על פי דמחל על כבוד חייב הבן בדיני שמים ולכן צריך לעשות תיקון בעבור זה.

וכתוב בשער רוה"ק לרבינו האר"י ז"ל תיקון לעובר על מצת כבוד או"א יתענה כ"ו תעניות רצופים וילקה כל יום כ"ו מלקיות ויכוין בשם י"ה במלוי אלפין כזה יו"ד ה"א שפגם בו ע"ש וכתבתי בס"ד אע"פ דדי לו תיקו אחד על כמה פעמים שעבר בהם על מצות כבוד או"א מכל מקום צריך לעשות תיקון בשביל אב לחוד ובשביל אם לחוד ולא די תיקון אחד בשבי שניהם כיון דהם גוים מחולקים דדי לנו לומר דסגי תיקו אחד על מעשים מחולקים משום דאזלין בתר גוף האב וכתב עוד בשער רוה"ק הכולל ויכוין לשם י"ה שפגם בו ובשחרית יכוין לשם י"ה במלוי יודי"ן ובמנחה במלוי אלפי"ן ובערבית במלוי ההי"ן ועוד יש פרטי כונות בה יע"ש וטוב שכל אדם יעשה תיקון זה אחר פטירת אביו ואמו ובנקל יוכל להתענות עניות אלו ואם תש כח יפדה אותם דבר יום ביומו בצדקה ויאמר בקשה בפדיון ונ"ל דתיקון זה יספיק בעד שניהם.

אות כג

המקלל אביו או אמו אפילו לאחר מיתה או בשם מהשמות המיוחדים חייב סקילה ואם קללם בכינוי כגון רחום חנון חייב בלאו כמקלל אחד מישראל וקטן שקלל אביו או אמו בקטנותו צריך כפרה בגדלותו כנז' בספר חסידים וכן מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל וכל המבזה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה ה"ז בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו ובספר חרדים כתב שבכלל זה אם מבזהו בלבו והביא מעשה ע"ש ועל זה ידו כל כל הדוויים.

אות כד

בין איש בין אשה שהכו אב ואם ועשו בהם חבורה חייבין חנק ובהכאה בלבד בלי חבורה חייבין בלאו כו המכה אחד מישראל ולכן אם היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יעשה בו חבורה והוא הדין לאמו וכן אם בן אומר להקיז דם לא יקיז לאביו או לאמו בד"א כשיש אחר לעשות להם אבל אם אין אחר לעשות ומצטערים ה"ז מקיז ועושה כל מה שירשוהו לעשות להם.

אות כה

אסור לבן למחול על כבוד אבותיו ולעבור על מדותיו במלתא דאבוה ואמיה מצטערים וכנז' בכנה"ג ובן שיודע שאביו ואמו מצטערים על שהוא מתענה לא יתענה בתענית שאינם חובה וכנז' בספר חסידים.

אות כו

אם האם צותה לבנה לעשות דבר דשואל האב מי אמר לך שתעשה דבר זה אם יודע שאביו יכעוס עליה ויקללנה לא יאמר לו שאמו צותה וכנז' שם.

אות כז

במקום שנהגו לקרות בן הנולד ראשון על שם אביו ואמו רוצה לקרותו על שם אביה לא יוכל הבעל לעשות רצון אשתו בדבר זה אלא צריך להקדים לקרוא בו הראשון על שם אביו והשני יקראנו על שם אביה ופוק חזי מאי סליק בנדב ואביהוא מפני שקרא בן הראשון על שם אבי אשתו וכנז' בשדה הארץ ח"ג סי' כ"ב וכתב בעיקרי הד"ט שאם ירצה לקרות הבן על שם שניהם יקדים שם אביו.

אות כח

חייב לכבד אשת אביו כל זמן שאביו קיים ואע"פ שאמו מקפדת דכתיב כבד את אביך לרבות אשת אביך וכן חייב לכבד על אמו אע"פ שאביו מקפיד וכגון שגרשה אביו ונשאת לאחר דכתיב את אמך לרבות על אמך וגם זה הוא כל זמן שאמו קיימת אבל לאחר מיתה אינו חייב ומכל מקום דבר הגון הוא לכבדם אף לאחר מיתה.

אות כט

חייב אדם בכבוד אחיו הגדול בין שהוא אחיו מאביו בין אחיו מאמו ואפי' הקטן הוא ת"ח וגדול בתורה יותר מן הגדול ג"כ חייב בכבודו וכן השלישי חייב בכבוד השני וכן עד"ז ולא דוקא הזכרים אלא גם אחותיו הנקבות שהם גדולים ממנו חייב לכבדם וכמו שכתוב רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות.

אות ל

חייב בכבוד חמיו ולכן דוד המ"ה קרא את שאול הע"ה אבי ראה גם ראה והוא הדין דחייב בכבוד חמותו וכן האשה חייבת לכבד חמיה וחמותה וכתב בשו"ב בשם תנא דבי אליהו שאם נשא אשה ואינה מכבדת אביו ואמו לעת זקנתן הרי הוא כאלו נואף כל ימיו לכך דבור לא תנאף סמוך לדבור כבד את אביך ואת אמך יע"ש וחייב אדם בכבוד אבי אביו וכן

באם אביו והוא הדין דחייב בכבוד אבי אמו וחייב נמי לכבד אחי אביו ואחי אמו ועליו תבא ברכת טוב.

פרשת כי תצא

כבוד רבו, תלמיד חכם, זקן

פתיחה

שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים.

נ"ל בס"ד דידוע התורה נקראת אם דכתיב כי אם לבינה תקרא אל תקרא אם בחיר"ק אלא אם בציר"י וידוע דהלומד תורה לשמה יוכל לעשות בה בירור נצוצי קדושה אבל בתורה שלא לשמה לא יוכל לעשות בירור נ"ק כיון דחסרה מצד המחשבה דהבירור בה גם ידוע מה שאמרו התנא גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב ופרשו דזה איירי בתורה לשמה ולא בתורה שלא לשמה גם ההפרש בין לשמה ובין שלא לשמה הוא בלב כי תורה לשמה יוצאה מן הפה ומן הלב דהכונה היא בלב אבל שלא לשמה היא שלמה בפה דוקא ואינה בלב וז"ש שלח תשלח את האם ר"ל התורה הנקראת אם שלח תשלח תרתי מן הפה ומן הלב שזו היא תורה לשמה ועי"כ יהיה לך תרתי למעלותא חדא את הבנים אלו נצוצי הקדושה תקח לך שבתורה לשמה יהי הברור נ"ק ועוד למען ייטב לך בעוה"ב וארכת ימים בעוה"ז כמו שכתוב על תורה לשמה גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב.

ולכן ארז"ל חייב אדם בכבוד רבו יותר מכבוד אביו כי אביו הטיב לו בעוה"ז בלבד אך רבו שלמדו תורה הטיב לו בעוה"ז ובעוה"ב כמו שכתוב גדוה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב.

אות א

חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר משל אביו כי אביו הביאו לחיי עוה"ז ורבו מביאו לחיי עוה"ב ואע"פ שי"א דאם אביו הוא רבו מובהק לא יקראנו אבי אלא יקראנו רבי לא נהגו בכך אלא אפילו אם אביו הוא רבו מובהק יקראנו אבי ויש טעם למנהג הזה.

אות ב

כל שרוב חכמתו ממנו זה נקרא רבו מובהק וכל זמן שרבו המובהק קיים אם קובע התלמיד מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו אע"פ שהוא מדינה אחרת ה"ז כחולק על השכינה אבל מותר לחלוק עליו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות

לדבריו שהדין כן דכל שהוא דרך משא ומתן שרי ומיהו לא יחלוק כדרך החולקים לנצח אלא אומר ראיותיו ואם ישרו בעיניו מוטב ואם לאו ישתוק וכן לכתוב לעצמו ראיותיו אף שהם כנגד רבו מותר אבל לכתוב פסק או הוראה נגד רבו ומוסר לאחרים אסור ואם נחלקו החכמים ועמדו למנין לא ימנה כנגד רבו עם החולקים עליו וכל זה בחייו אבל אחר מותר מותר לחלוק עליו ולפסוק כפי סברתו ולעשות מעשה אף שהוא כנגד רבו אבל לא יאמר רבי היה אומר כך ואני אומר כך שזה מבזה את רבו אך יוכל לכתוב סברת רבו וראיותיו ויכתוב עלו דברי עצמו וראיותיו אע"פ שהם סותרים כי הרואה דבריהם יבחר וכן עשו כל הראשונים ועל הכל יהיו דבריו לשם שמים כ"כ הגאון הרדב"ז ז"ל והביא דבריו הרב ברכי יוסף ס"ל אות ג' ושם העיר הרב ז"ל מגמרא דר"ה דף י"ח דא"ר שמעון ד' דברים היה דורש רבי עקיבא ואין אני דורש כמותו וכו' ונראין דברי מדבריו ור"ש תלמיד רבי עקיבא הוה וכתב אגדה שאני ודברי הרדב"ז בהלכה למעשה שעושה נגד רבו וזה זלזול לרבו ופשוט עכ"ד והרואה יראה דאחמ"ר לומר כן כמו שכתוב רשב"י אך החלוק הוא דכל זה אמור ברבו מובהק שרוב חכמתו ממנו אבל רבי עקיבא אף על פי שהוא רביה דרשב"י לא היתה רוב חכמתו של רשב"י ממנו כדי שיהיה לו דין רבו מובהק שצריך לההר בכל אלה עוד אנא עבדא העירותי בהא דתנן מק"ו וכו' אמרתי לו אם אמרת בנדה וכו' אמר לו הבא וכו' אמרתי לו לא אם אמרת בבא וכו' ואיך יאמר לא שדוחה דבריו בלשון זה והלא איתא בסנהדרין דא"ל רב יהודא לרב יחזקאל אביו לא תתני הכי והוכיחו שמואל וא"ל לא ימא לאבוך הכי גם לרבי יהושע א"ל רבי עקיבא באותו הפרק הנז' אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה דגם רבי יהושע אינו נקרא רבי מובהק דלא הוי רוב חכמתו ממנו ועיין בפסחים פר וא"ו מה שהשיב רבי עקיבא על דברי ר"א ואיתא בירושלמי שם הלכה ג' שלשה עשר שנה נכנס רבי עקיבא בבית מדרשו של ר"א ללמוד תורה ממנו ולא החשיבו וזו התשובה של הזאה תוכיח היתה תשובה ראשונה שהשיב רבי עקיבא על דברי ר"א וא"ל רבי יהושע לר"א הלא זה העם אשר מאסת בו צא נא עתה והלחם בו ע"ש ובמ"א כתבתי בזה בס"ד.

אות ג

כל העושה מריבה עם רבו המובהק כעושה עם השכינה וכל המתרעם עליו והמהרהר אחריו כאלו מתרעם ומהרהר אחר השכינה והאי איסורא דמהרהר לאו במחשבה אלא הכונה בזה לומר שהוא מדבר ומחפה עליו דברים ועיין ברכי יוסף אות ב'.

אות ד

אסור לקבוע עצמו להוראה להורות בקבע אפילו רחוק מרבו המובהק מהלך כמה ימים אא"כ נתן לו רבו רשות ואם נתן לו רשות יכול להורות אפילו בפניו וי"א דלפניו ממש אסור ולא מקרי הוראה אלא כשמורה על מעשה שבא לפניו אבל אם שאלו אותו הלכה שאינה

לענין מעשה יוכל לומר מה שבדעתו ואפילו אם מורה על מעשה אינו אלא בדבר שיש בו חידוש לשואל אב בהוראה ידועה שפשוטה לכל כגון נטל"פ או לבטל איסור בששים וכיוצא מותר אפילו בלי נטילת רשות ויש מי שכתב דכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יוכל להורות בלי נטילת רשות רק לא יורה דבר מלבד ולא יסמוך על עצמו לדמות מלתא למלתא ובסה"ק מקבציאל העליתי דכל דין שפסקו מרן ז"ל בשה"ט שקבלנו הוראותיו יוכל להורות בלי נטילת רשות ולאפרושי מאיסורא כגון שרואה אדם עושה איסור יוכל לומר לו שהוא אסור בפני רבו שבכל מקם שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

אות ה

אסור לתלמיד לקרות לרבו המובהק בשמו בלבד לא בחייו ולא במותו אלא יאמר רבי פלוני ואפילו לקרות לאחרים ששם כשמו אסור אם הוא שם פלאי שאין הכל רגילין בו.

אות ו

לא יתן שלום לרבו המובהק ולא יחזור לו שלום כדרך שאר העם אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד שלום עליך רבי ואם נתן לו רבו שלום אומר לו שלום עליך רבי ומורי.

אות ז

לא יחלוץ תפילין לפני רבו המובהק ולא יסב לפניו אלא יושב כיושב לפני המלך ולא יתפלל לפניו ולא לאחריו ולא בצדו ממש וכ"ש דאסור לילך בצדו וחויץ לארבע אמות הכל שרי ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב ולא יעמוד לילך עד שיטול רשות ממנו וכשיפטר מלפניו לא יחזיר לו אחוריו.

אות ח

לא ישב במקומו ולא יכריע דבריו ולא יפתור דבריו אפילו במילי דעלמא וחייב לעמוד מפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו או עד שישב ואפילו היה רבו רוכב צריך לעמוד מפניו דחשיב כמהלך וכל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו.

אות ט

ראה רבו עובר על ד"ת אפילו איסור דרבנן אומר לו כך למדתנו רבינו ובשמזכיר את רבו תוך י"ב חדש צ"ל הכ"מ ואם רק בפני רבו הוא בכלל כל משנאי אהבו מות אלא יסתלק משם וירוק או יבלענו בכסותו ויש מתירין ברוק בעלמא ואין אוסרין אלא בכיחו שהוא דבר שיוצא מגופו בכח וצריך לחוש לדברי האוסרים אפי' ברוק בעלמא.

אות י

כל אלו הדברים שאמרנו שצריך לכבד בהם את רבו לא נאמרו אלא ברבו מבהק דוקא שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא ואם משנה משנה ואם גמרא גמרא אבל אם אין רוב חכמתו ממנו אינו צריך לכבדו בכל אלה הדברים שאמרנו אבל עומד מלפניו משיגיע לארבע אמתיו וכן נכון נמי כשמזכיר שמו יאמר רבי פלוני.

אות יא

אף על פי דאמרין דחייב לעמוד בפני רבו אע"פ שאינו רבו מובהק מכל מקום אם זה רבו שלמדו מן אל"ף ב"ת עד גמר התנ"ך אבל לא למדו גמרא ותורה שבע"פ מפני שזה המלמד אינו יודע ללמוד גמרא והלך זה התלמיד ולמד גמרא לפני רב אחר ונעשה ת"ח חשוב אינו חייב זה בתלמיד לעמוד לפני זה המלמד אע"פ שלמדו כל המקרא כולה יען כי זה המלמד נחשב עתה לגבי זה הת"ח לעמא דארעא ואיך זה שהוא חכם ובעל הוראה יקום מפניו כי זילותא לת"ח לקום בפני הדיוט וכ"ש אם זה המלמד שלמדו כל המקרא כולה לא למדו בחנם אלא לימדו בשכר דמחמת כן נמי בציר ליה יקריה על כן אינו קם מפניו ומכל מקום ראוי לעשות לו הידור ולנהוג בו איזה כבוד והכי הוי סוגיין דעלמא וכמו שכתוב הגאון חיד"א ז"ל בברכ"י ובשיו"ב יע"ש ואלו המון העם שלומדים תנ"ך ומעט מדרשי רז"ל באגדה לפני מלמדי תינוקות ויצאים לשוק לעסקים ואין לומדים יותר דנמצא זה האדם כל חכמתו וידיעתו בתורה או רובה הוא מן המלמד הזה חשיב המלמד הזה רבו מובהק וחייב לנהוג בו כל הלכות רבו מובהק שכתנו דעל זה כתב מרן ז"ל בשה"ט בדין רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו אם מקרא מקרא ואם משנה משנה ופשוט.

אות יב

כתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן והיינו שיבה אדם שהוא בן שבעים שנה זקן זה החכם שקנה חכמה וגם הנשים חייבין במצוה זו לקום מפני הזקן ומפני החכם ואפילו אם הזקן עם הארץ צרי לקום מפניו ובלבד שלא יהיה רשע ולכן אלו הבריונים שיודע בהם שאין מתפללין בכל יום ואינם מניחין תפילין אינו חייב לקום מפניהם כלל כי על זקן כזה לא צותה התורה לכבדו ואף על פי דכתבנו שחיוב מצות עשה לקום מפני זקן היינו בן שבעים שנה כל זה הוא כפי דברי הפוסקים הפשטנים אבל לפ"ד רבינו האר"י ז"ל צריך לקום בפני הזקן מבן ששים שנה ומעלה וצריך להזהר בזה כי דבריו נאמנים ע"פ הסוד דברי אלהי חיים.

אות יג

מאימתי חייב אדם לקום מפניהם משיגיעו לתוך ארבע אמותיו עד שיעברו מכנגד פניו או ישבו ואם רוצה לקום מפני הזקן או החכם קודם שיגיעו לתוך ארבע אמותיו אינו רשאי ועמה שאמרו בס"ד בשה"ק רב ברכות במערכת הפ' אות א' יע"ש ויש להסתפק אם נכנסו החכם או הזקן לבית הכנסת או לחצר המוקף אי אמרינן כל הבית חשיב כארבע אמות וחייב לקום אע"פ שהם באו וישבו רחוק מן האדם היושב שם יותר מן ד' אמות או"ד גם בזה יש דין ד' אמות הנז' ועיין מה שאמרו הגאון חיד"א ז"ל בברכי יוסף ונ"ל כיון דהוי ספיקא דאורייתא אזלינן לחומרא וצריך לקום מפניהם אע"פ שישבו רחוק ממנו מיהו אם הוא יודע שהם באי להתקרב לישוב סמוך לו לא יקום מפניהם אלא עד שיגיעו לתוך ארבע אמותיו כן העליתי בשה"ק מקבציאל בס"ד.

עוד העליתי שם בס"ד דאם האדם יושב בביתו למעלה באכסדרה שהיא גבוה ורשות בפ"ע והזקן או החכם נכנסו לחצר וישבו למטה סמוך לאכסדרה ולא עלו למעלה לאכסדרה דאינו חייב לקום כיון דהוא יושב ברשות בפ"ע אין זו קימה שיש בה הידור אבל אם הוא יושב בבימה אשר באמצע בית הכנסת והם הולכים למטה בבית הכנסת וקרובים לבימה יקום מפניהם יען כי דין בימה אשר בבית הכנסת קי"ל דבטילה היא לגבי בית הכנסת ואינה נחשבת רשות בפ"ע בענין הצירוף כמו שכתוב בהלכות בית הכנסת.

אות יד

אפילו אם החכם או הזקן רוכבים בין על בהמה בין בעגלה צריך לקום מפניהם ועין ט"ז סי' רמ"ב ס"ק י"א והתורה הזהירה שאסור לעצום עיניו מן החכם או הזקן בעודנו רחוק ממנו כדי לשא יקום לתוך ד' אמותיו דלכן כתיב במצוה זו ויראת מאלהיך היודע מחשבות לב.

אות טו

אפילו בשעה שעוסק בתורה חייב לעמוד בפני החכם או הזקן ואילו בבית הכנסת ואפיו בשעת תילה כשקורא זמירות ויצר וק"ש שהו כבודו יתברך כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד לפני החכם והזקן וכמו שכתוב הרב ז"ל שם מיהו אם העומד הוא סגי נהור נסתפק בזה נחלת צבי והניח בצ"ע יע"ש ובודאי צריך לקום דספק תורה להחמיר וכ"ש בהא דהסברה נוטה שיקום.

אות טז

י"א דאשת חבר דינה כחבר לענין זה לצרי לקו מפניה וי"א דאינו חייב מדינא אלא ממדת חסידות ונכון לחוש לסברה ראשונה ולקום ועיין ברכי יוסף ח"מ סי' טו"ב אות ה' יע"ש והרב הנז' בברכי יוסף יו"ד כתב שרבינו האר"י זצ"ל כתב דאין חיוב לעמוד לפני אשת

ת"ח וגם לא לעשות לה הידור יע"ש ואנא עבדא לא ידעתי היכן ראה הרב ז"ל דבר זה בדברי האר"י ז"ל דבשער המצת כתב וז"ל ובאשה נאמר ויראת מאלהיך יראה בלב ואין צריך לה לא קימה ולא הידור עכ"ל ודבריו אלו קאי על אשה זקנה ואשה חכמה אבל אשת ת,ח חיוב קימה גה הוא משום כבוד בעלה שיא כגופו וחשיב כאלו הם קמים בפני בעלה וזה פשוט ודע דאפילו מאן דס"ל אשת חבר כחבר לענין זה מכל מקום מודה דלא אמרינן אשת זקן כזקן דכבוד תורה אני וזה פשוט וברור.

אות יז

אין עומדין לא בבית הכסא ולא בבית המרחץ דכתיב תקום והדרת קימה שיש בה הידור אבל בבית החיצון של המרחץ עומדין ואין בעלי אמוניות חייבי לעמוד בפני החכם או הזקן בשעה שעוסקין במלאכתם ואם רוצה להחמיר על עצמו ולעמוד רשאי אבל אם הוא שכיר יום שעוסק במלאכת אחרים אינו רשאי להחמיר ולקום וכתב הכנה"ג בשם הר"א הלוי ז"ל דאפילו בפני רבו המובהק אינו חייב לקום כשעוסק במלאכתו.

אות יח

אפילו חכם עומד בפני הזקן אך אינו חייב לקום מלא קומתו אלא כדי להדרו וכן שני חכמים ושני זקנים אין אחד צריך לקום מלא קומתו אלא יעשו הידור זה לזה ואם רוצים לקום רשאים וכן הרב לתלמידו יעשה לו הידור קצת.

אות יט

חכם אפילו מופלג בחכמה רשאי לעמוד בפני אדם בעל מעשים וי"א שיש חיוב לעמוד בפני בעל מעשים ונכון לעמוד בפני גבאי צדקה בשעה שגובין וכן בפני כל עושה מצוה בשעה שעושין ודוקא אם עושין בחנם אבל אם עושין בשכר אין חייבין לעמוד בפניהם ונהגו פה עירנו בגדאד יע"א אם אדם יושב בביתו ויודע שמוליכין המת ברחוב שכנגד ביתו ומלוין אותו שיקומו כל אנשי הבית ויעמדו מלא קומתם בתוך ביתם עד שיעברו כל המלוין מאותו רחוב שכנגד הבית ההוא.

אות כ

אע"פ דארז"ל אסור להשתמש במי ששונה הלכות היינו דוקא שמוש של עבדות כגון הך דריש לקיש שנשאו על כתפי או כהך דיבמות דף מ"ב דמסתמיך ואזיל רבי אבוא אכתיה דרבי נחום שמעיה אבל שמוש שרגיל אדם לעשות לחבירו בדרך גמיות חסד אינו בכלל זה דאל"כ לא מצאנו ידינו ורגלינו לקבל שמוש מבני תורה מאחר שאין אצלינו תלמיד שרוב חכמתו מרבו כיון שלומדים מהספרים כ"כ הרב בנין ציון ז"ל בסי' פ"ג יע"ש.

אות כא

מצות עשה על האיש ללמד את בנו תורה וכשם שמצוה ללמד את בנו כך מצוה ללמד את בן בנו דכיב והודעתם לבניך ולבני בניך וחייב להשכיר ממד כדי ללמד את בנו ואת בן בנו ואי לא ציית להשכיר כייפינן ליה ואם אינו בעיר ויש לו נכסים אי אפשר לאודעי ליה מודיעין ליה ואם לאו ב"ד יורדין לנכסיו ושוכרין מלמד לבנו או לבן בנו.

אות כב

משיחיל לדבר מלמדו אביו פסוק שמע ישראל וכו' ופסוק תורה צוה לנו משה ופסוק ברוך ה' לעולם אמן ואמן וגם מלמדו לענות אמן על הברכות וכאשר יתחיל ללמדו מקרא בבית הספר יתחיל ללמדו מן פרשת ויקרא דארז"ל יבואו טהורים ויתעסקו בטהרות ועיין ספר חסידים סי' תתש"ם וישתדל ללמדו ברכות הנהנין וברכת אשר יצר בע"פ וגם ק"ש וירגילו ללמוד ק"ש בבוקר ובערב על המטה ולא יניחו לישון בלי ק"ש ובזה יהיה לו תועלת הרבה ליר"ש לבסוף.

אות כג

ישכיר לו מלמד פקח שמכיר בסדר הלימוד עם ילדי לפי טבען וגם שיהיה מדקדק היטב כי גרסא דינקותא לא תשתכח וגם שיהיה נאמן שלא יעשה מלאכת ה' רמיה וגם שיהיה משגיח על הילדים לשמרם מכל מעשה כיעור ואיסור וגם ישגיח היטב עליהם בהליכתם לבית הכסא וישגיח שלא יתייחדו עמהם בני אדם שאינם מהוגנים כי הילדים יתפתחו בנקל ולא אמון במ והמלמד אם יש לו תענית יארציט לא יתענה וכ"ש שאר תעניות של נדבה כי בזה ממעט מלאכת שמים שבידו ואם אדם רואה שאין המלמד מתנהג כשורה ולמודו מקולקל יקח בנו מידו ויניחנו אצל מלמד אחר ולא יהיה לו רחמנות על המלמד בשביל פרנסתו כי בזה הוא מתאכזר על בנו וחטא לאלהים.

אות כד

המלמד יזדרז ללמד את הילדים שעה אחת ביום הלכות דרך ארץ ודברי מוסר חנוך לנער ע"פ דרכו ויבאר להם הכתובים בתנ"ך בהרחבה לי השגחתם ודעתם שלא יהי הכתובים בפיהם כזמר בעלמא שאין מבינים מה הם הדברים שיציאו מפיהם וכאשר יתרגם להם המקרא בלשון המדינה יזהר לדקדק בלשון ההוא שיהיה מתוקן במקומות הצריכין תיקון כל דבר לני עניינו.

אות כה

המלמד תינוקות אינו רשאי לתרגם מגלת שיר השירים בלשון ערבי או שאר לשונות כפי משמעות המילות ממש בלבד יען כי דברים אשר במגילת שיר השירים לא נאמרו כפי פשוטן ממש אלא רק נתנו להדרש בלבד ולכן תמצא על התרגום לא תרגם מגילת שיר השירים כשאר תרגומים שהם תרגומי המילות כפשוטן אלא הביא על כל פסוק דברי מדרש יען כי פשוטן הוא נאמר דרך משל ודמיון בלבד וגם בתרגומי התנ"ך כולו בשאר לשונות שמלמד לתינוקות יזהר וישמר בכמה דברים להרחיק ההגשמה וכאשר תמצא בתרגום אונקלוס שמוסיף מלות בתרגום המקרא כדי להרחיק ההגשמה ודע כי תמצא פה תרגום המקרא בלשון ערבי ולשון פרסי מיוסד מרבינו סעדיה גאון ויש בו כמה דברים מתוקנים היטב בלשון ערבי ואזכיר פה דבר אחד אשר בו תדע יקרת פנינים של התרגום הזה והוא כי פסוק וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו תרגם הגאון הנז' ותוואעדהום אללה למה צנעהם פי אל ארץ ואוצל אל משקה אלי קלובהם וכן פסוק כי נחמתי כי עשיתים תרגם הגאון אד תוועדתהום כמה כלקתהם נמצא הגאון מפרש נחמה מגזירת וועד שגזר לאדם מועד זמן קצוב ולא שיחיה לעולם כי בתחלה כשבראם ידע שסופם לחטוא ולא אפשר שיחיו לעולם וקצב להם במחשבתו זמן מוגבל שיהיו חיים בארץ הלזו וכן תרגם הגאון פסוק ועשו אחיך מתנחם לך להרגך מתוואעדך לייקתל כלומר קבע זמן ועע להריגתך אך תרגם פסוק והנחם על הרעה תרגם הגאון תיב והנחם ואצפח ע"ש והנה מה שתרגם נחמה לשון ווע"ד הוא אמת וככה ראוי לאדם שיתרגמו המלמדים לילדים ועד למדנו מתרגומים שתרגם ויתעצב אל לבו דקאי על האדם והא ביאר נכון וכן יזהר המלמד להוסיף דבר בתרגום בשאר לשונות כמו וראית את אחרי שתרגם הגאון אואכר נורי וכן ותסיתני בו באיוב צריך להוסיף מלת דמיתה יען כי אות ו' של תיבת ותסיתני משמש במקום תיבת דמיתה כמאביו ואמו דאות וא"ו ישמש במקום או וכן פסוק הנמלים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם דאות וא"ו של ויכינו משמש במקום אעפ"כ וכן ועבדיך באו לשבר אוכל ואת וא"ו משמש במקום אבל וכן פסוק כי היה ארון האלהים ובני ישראל דאות וא"ו של ובני הוא במקום תיבת עם כאלו כתוב עם בני ישראל וכאלה רבות ובדרך זה התנהג אונקלוס בתרגום שלו ישמע חכם ויוסיף לקח.

פרשת כי תבא

הלכות מזוזה

פתיחה

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

נ"ל בס"ד דידוע הטעם ששם אדם הוא גדול משאר שמות של איש וגבר ואנוש מפני ששם אדם מכוון כנגד שם הוי"ה במלוי אלי"ן שעולה מספרו כמנין אדם ולכן כתיב אדם אתם וארז"ל אם קרויים אדם ואין העכו"ם קרויין אדם ומזה השם של אדם שנתכבדו בו ישראל

דוקא נודע כי רק הם מלומדים בנסי יען כי ידוע שועל הנסים יהיה ע"י שם הוי"ה ב"ה אבל פעולות הטבעיות נעשים ע"י שם אלהים לכן תמצא אלהים ג' הטבע וכמו שכתוב המפרשים ז"ל ואמרת בס"ד רמז שהנס נעשה ע"י שם הוי"ה כי שם הוי"ה ככתבו במלוי אליו עולה מספר מ"ה ובקריאתו בשם אדני עולה ס"ה הרי מספר נס ז"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' הרמוז בתואר אדם נקרא עליך בלבד ולכן וירא ממך כי מזאת יבינו שאתם נשפעי בשפע נסים ונפלאות.

והנה עוד יש לישראל שם אחד המשפיע להם דוקא והוא שם שדי כי ידוע ששם זה משפיע לבעלי ברית קודש דוקא שהם ישראל אשר ברית קודש חתום בבשרם וכאשר עושין מילה ופריעה לילד אז נשלם בו שם שדי ע"י גילוי העטרה שהיא בסוד יו"ד כמו שכתוב המקובלים ז"ל ולכן רק לישראל יש אחיזה בשם שדי וידוע ששם זה הוא משדד המערכות ולכן אין מזל לישראל יען כי ע"י שם זה ישתנה המזל להם מרע לטוב ולכן בו מתגברים על אויביהם כמו שכתוב והיה שדי בצריך וזה יובן בס"ד להנחיל אוהבי יש ר"ת הוי"ה שדי"י ששמות אלו משפיעים ומאירים לאוהבי אלו ישראל דוקא ובזה יובן הטעם ששני שמות הוי"ה שדי"י רשומים במזוזה זה כנגד זה כי שדי מלבר הוא כנגד תיבת והיה הכתובה מלגאו שה רמוז שם הוי"ה והיינו מפני ששני שמות אלו הם שומרים את ישראל ובזה יבן כי בשם קדש בטחנו דמספר הוי"ה שדי"י עולה ש"ס ולכן מספרם חמשה פעמים חיים שעל ידם ישתלשל שפע חיים לחמשה חלקים נרנח"י שלנו ולכן אין כותבין ונותנין מזוזה לעכו"ם ואם ישראל דר בבית העכו"ם חייב במזוזה אבל אם יצא מבית העכו"ם ואין ישראל נכנס לדור באותו בית אלא העכו"ם דר שם צריך שיטול הישראל את המזוזה כשיצא.

אות א

מצות עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמע ולקבעם על מזוזת הפתח דכתיב וכתבתם וכו' למען ירבו ימיכם וכו' ומכלל הן אתה שומע לאו ועוד שהבית נשמר בה' וכמו שכתוב ה' שומרך אדם ישן על מטתו בפנים והקב"ה שומרו מבחוץ ומכל מקום לא תהיה כונת האדם בהנחתה בשביל שמירה או שכר עוה"ב אלא לקיים מצות הבורא יתברך והכל חייבין בה גם נשים ועבדים ומחנכין הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהן.

אות ב

אם נודע לו בשבת ויו"ט שאין מזוזה בפתחו ויש לו בית אחר שיש בו מזוזה צריך שיצא מבית זה וישב בבית שיש בו מזוזה אבל אי לית ליה בית אחר שרי לדור שם עד למחר שיתקן המזוזה ועיין אשל אברהם א"ח סי' ל"ח ס"ק ט"ו והוא הדין בחול אם לא מצוי

מזוזה ידור בלא מזוזה עד שימצא אך לא יתעצל אלא ישתדל בכל מאמצי כוחו למצוא ועיין פ"ת יו"ד סי' רפ"ה אות א'.

אות ג

כשיצא מביתו יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' ישמור צאתי ובואי לחיים טובים ולשלום מעתה ועד עולם אל שדי יברך אותי ויתן לי רחמים.

אות ד

כיצד מצות קביעת המזוזה כורכה מסוף הפסוק לראש הפסוק ואחר שגוללה מניחה בשפופרת ומחברה במזוזת הפתח במסמרים או יחפור במזוזת הפתח ויקבענה שם ולא יעמיק לחפר טפח בעומק שאם עשה כן פסולה דכתיב על מזוזת ולא תוך המזוזות ומנהג עירנו לעשות לה בית מעור גויל כמדתה ותופרים אותו וחותכים מעט מעור הבית כנגד שם שד"י ואין חותכין אותו לגמרי אלא נשאר סרוח כמו וילון על שם שד"י וזה העור של בית הנז' יוצא ממנו חלק מעט סרוח משני ראשין כדי שיקבעו שם את המסמרים במזוזת הפתח ומותר לקבוע את המזוזה בלילה דאין הפרש בזה בין לילה ליום ועיין להרב חיים ביד יו"ד סי' פ"ו יע"ש ואף על פי דאיכא טעמא בזה כעין הטעם שאמרו גבי צדקה משום דבלילה יש שליטה למזיקין מכל מקום אם נזדמן הדבר כך מאליו לא יחמיץ המצוה.

אות ה

כאשר בא לקבעה יברך אקב"ו לקבוע מזוזה ואחר שיקבענה ינשקנה ויאמר זה השער לה' צדיקים יבואו בו ויכוין אותיות שניות של השער לה' צדיקים הוא שם שדי ויאמר תחלה ליקבה"ו וכו' הריני מקיים מצות עשה לקבוע מזוזה ככתוב וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וכו' וכפול אותו ב"פ והקובע מזוזות בשלש וד' פתחים יברך ברכה אחת לכולן ואם הן בשני חצרו ההליכה מבית לבית הוי הפסק אך הואיל ויש בזה פלוגתא לכך לא יקבעם סמוכים אלא ישהה בי חצר לחצר איזה שעות ויעשה היסח הדעת בעסקים אחרים ביניהם כדי שיברך בחצר השני לכ"ע.

אות ו

יקבענה בימין הנכנס ואם קבעה בשמאל פסולה אפילו בדיעבד ואם יש שני חדרים סמוכין זל"ז שיש כותל אחד מפסיק ביניהם ובאותו הכותל יש פתח והחדרים יש להם כל אחד פתח לעצמו מבחוץ דעל כן נמצא פתח שבכותל האמצעי אינו ניכר איזה מזוזה שבו נחשבת ימין הנכנס כל כהא אזלין בתר היכר ציר שהחדר אשר הצירים הם שם נחשב

פנימי וחדר השני שאין בו צירים נחשב חיצון ויקבענה בימין הנכנס מחדר שאין בו צירים לחדר הפנימי שיש בו הצירים.

בד"א כשיש לאלו החדרים פתח פתוח לכל אחד בפ"ע לחצר אבל אם אין פתח אלא רק באחד מהם לא אזלין בדין הפתח שבכותל המפסיק בתר היכר ציר אלא לעולם אנו חושבין לאותו החדר אשר הפתח קבוע בו הוא החיצון וחדר השני פנימי ואזלין בתר ימין הנכנס מזה החדר שהוא חיצון לחדר השני שהוא פנימי ואע"פ שהצירים של פתח שבכותל המפסיק הם נראין בזה החדר שהוא החיצון משום דאין דרך ליכנס בחדר השני אלא רק מחדר זה החיצון אשר בו הפח פתוח לחצר או לרה"ר.

אות ז

צריכה להיות זקופה ארכה לאורך מזוזת הפתח וגם צריך שיהיה מקום קביעותה על מזוזת ימין הנכנס בתוך החלל של הפתח תחת המשקוף ובטפח הסמוך לחוץ ובתחילת שלישי העליון של גובה השער דהיינו תחלק גובה מזוזת הבית לשלשה חלקים ובתחילת שלישי העליון מלמטה למעלה שבו שם תניח המזוזה ועמה שאמרו רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות בפרשת ואתחנן יע"ש.

ואם הניחה למטה משלישי העליון פסולה ויש מכשירין בזה אך אין לסמוך בזה על המכשירין אלא בדוחק גדול ועיין יד הקטנה פרק ג' ס"ק כ"ב ע"ש אבל אם הניחה בשלישי העליון אלא שלא נתנה בתחילת שלישי העליון מלמטה למעלה כי אם הניחה באמצעו או בראש הנוגע במשקוף ה"ז כשרה בדיעבד לכ"א מאחר שעכ"פ היא מונחת בשלישי העליון ומכל מקום כל עוד שיוכל להסירה ולהניחה במקום הראוי לה דהיינו בתחילת שלישי העליון מלמטה למעלה חייב להסירה ולקבעה כראוי ואין לסמוך ולומר מאחר שכבר קבעה כך נחשב בדיעבד ותשאר בכך כי כיון שבאמת בידו להסירה ולתקנה כראוי צריך לעשות כן.

אות ח

אם הניחה למטה משלישי העליון ובירך עליה ונודע לו אח"ז דלא עשה יפה בכך והסירה כדי להניחה בשלישי העליון העליתי בסה"ק רב פעלים בתשובה בס"ד דלא יברך עליה עתה כשנוטלה ומניחה כראוי והוא חדא כיון דאיכא דס"ל אם הניחה תחת שלישי העליון כשרה נמצא איכא בזה ספר ברכות וקי"ל סב"ל ועוד אפילו למאן דס"ל פסולה אפשר לומר דמודה דלא יברך יען דנ"ד דמי למה שאמרו מרן בש"ע א"ח סי' ק"מ ס"ג או לא התחיל לקרות והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הס"ת למקום שצריך לקרות בו

י"א שאינו צריך לחזור ולברך וי"א שצריך עכ"ל וטעם האומרים שאין צריך לברך מפורש שם דכיון שהס"ת מונחת לפניו ודעתו עליה לקרות בתוכה הברכה כוללת כל הפרשיות שבתורה ואיזה פרשה שיקרא קאי עליה ברכה זו שבירך יע"ש והוא הדין בנ"ד כל מזוזת הפתח היא לפניו בעת הברכה ואז חלה הברכה גם על שלישי העליון ואין לחלק ולומר דזה תינח אם בירך וקבעה תחת שלישי העליון ותיכף הרגיש בטעותו ונטלה ובא לקבעה בשלישי העליון דמהני ליה הברכה דדמי לקריאת הורה הנז' אבל אם הוא לא הרגיש ולא נטלה אלא אחר יום או יומים ויותר לא תהני לה הברכה הראשונה דזה אינו דמצת מזוזת דינה כמצת ציצית דקי"ל להלכה לענין ברכות כסברה שהביא מור"ם ז"ל בה' ציצית סי' ה' דאם פשט טליתו שכבר בירך עליו בעת שלבשו ועתה כשפשט אותו דעתו לחזור ללבשו מיד אינו צריך לברך עליו כי נפטר בברכה שבירך עליו בפעם ראשונה ועיין ש"ע להגאון ר"ז ז"ל בסי' ח' סעיף כ"ג ודין זה איירי אפילו בטלית קטן שלבשו ובירך עלו ואחר ארבע וחמש ימים פשט אותו לפי שעה אדעתא דלחזור וללבשו דג"כ קי"ל דנפטר בברכה שבירך עליו כשלבשו פעם ראשונה ואף על פי דיש פלוגתא בדין זה ומרן ז"ל פסק כמ"ד דצריך לברך שנית משום דמצה ראשונה אזלא לה וגם הברכה אזלא לה עכ"ז קי"ל להלכה כסברה הנז' דלא יברך וכן הדין במזוזת דאם הסירה לפי שעה משום איזה צורך אדעתא לחזור ולקבעה דלא יברך משום דנפטר בברכה שבירך כשקבעה ולכן לענין זה דהוא מסירה כדי להניחה בשלישי העליון ג"כ דינא הכי דלא יברך גם לסברת הפוסלין בהניחה תחת שלישי העליון.

ועוד העליתי שם בס"ד דאם הסירה כדי לעשות לה תיק אחר וחזר וקבעה אם לא שהה אם לא שהה הרבה לא יברך ואם שהה הרבה שעות בעשיית התיק והלך ממקום למקום ועשה בינתים כמה היסח הדעת בעסקים אחרים כל כהא יברך כשיבא לקבוע אותה ועיין אדמת קודש ח"א סי' י"א ולשון לימדים סי' ט' ואשדות הפסגה סי' ח' ושאר אחרונים יע"ש.

אות ט

הא דבעינן שיתננה בטפח הסמוך לחוץ היינו לכתחילה אבל בדיעבד כשרה ועכ"ז אם לא הניחה בטפח הסמוך לחוץ יסירנה ויניחנה בטפח הסמוך לחוץ ורק אם הוא מוכרח לדבר זה לבלתי יניחנה בטפח הסמוך לחוץ הן בשביל שמירתה הן בשביל הכרח אחר חשיב זה דיעבד ושרי.

אות י

הניחה אחרי הדלת דהיינו שלא הניחה תוך החלל שתחת המשקוף אלא הניחה חוץ מהחלל שנמצאת היא אחרי הדלת ה"ז פסולה דדרך ביאתן בעיני וכתב הרב יד הקטנה בפרק ג' ס"ק י"טד אחרי הדלת לאו דוקא אלא כל שלא הניחה תוך החלל שתחת המשקוף בין שהניחה בחלק המזוזה הנמשך ויוצא מן החלל שתחת המשקוף לפניו בתוך הבית בין שהניחה בחלק הנמשך ויוצא מן החלל שתחת המשקוף ולחוץ ה"ז פסולה ואפילו אם הניחה סמוך ממש לחלל שתחת המשקוף כל שאינה בתוך החלל ממש אלא חוצה לה פסולה דבעיני דרך ביאתך.

אות יא

אין הפתח חייב במזוזה א"כ יש לו שני מזוזות ומשקוף ושיהיה חללה גבוה עשרה טפחים או יותר ולכן בית שיש לו מזוזה מכאן ומזוזה מכאן וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים בשוה וישר בלי עקום חייב במזוזה דהרי יש לו ב' מזוזות ומשקוף ואם אין בהם עשר הטפחים בשוה וישר כגון שמתחיל להתעגל קודם שיגיעו לעשרה טפחים פטור מפני שאין לו משקוף והטעם מפני דעל כרחין צריך לחשוב גם העקום למזוזה דהא צריכין המזוזות להיות עשרה טפחים ואין לחשוב חלק מן העקום מזוזה וחלק ממנו למשקוף וכיון דשדינן לכוליה אמזוזה נמצא יש כאן מזוזות בלא משקוף ועיין יד הקטנה ס"ק ב'.

אות יב

פתח שאיין לו אלא מזוזה אחת כגון שעומד בקרן זווית אצל הכותל שבזה נמצא מצד אחד אין בו מזוזה דהכותל עובר להלאה מן הפתח לצד חוץ שורת הדין בה הוא אם המזוזה ההיא של הפתח היא מצד ימין ה"ז חייב ואם מצד שמאל פטור ומכל מקום יקבע בה מזוזה בלא ברכה.

אות יג

בית שיש בו שלשה כתלים וברוח רביעית אין כותל כלל כי הפתח ממלא כל רוח רביעית מדרום לצפון ה"ז חייב במזוזה ואע"פ שאין לו פצימין כלל מפני שראשי הכתלים של צפון ודרום הן הן פצימין כי הן עצמן חשיבי מזוזות.

אות יד

אותם הנוהגים לקדוח במקדח במזוזת הפתח ומניחין שם המזוזה בחור הנקדח ואין ניכר מבחוץ אם יש מזוזה לא אריך למעבד הכי אלא צריך לעשות סימן והיכר על מקום הנקדח שבו המזוזה ופתחי החצירות שפתוחים לרשות הרבים דמזוזת הפתח הם בנין אבנים

ומניחים שם המזוזה וטחין בסיד כל מזוזת הפח כולה ירצע באצבעו את הסיד בעודו לח כנגד המזוזה ויעשה רושם הרצועה בכיוון כנגד שם שד"י ודי בזה כי שם א"א לעשות היכר וסימן יותר משום ההולכים בר"ה שלא יכירו שיש שם מזוזה ועיין יד הקטנה ס"ק י"ד ובית לחם יאודה סי' רפ"ט ס"ק ב' יע"ש.

אות טו

במקום נקי וטהור אין ראוי לכסות המזוזה אבל במקום שימצא בו טינוף לפעמים כגון שתינוקות מצויים שם שיטנפו לפעמים וכיוצא בזה טוב לכסות המזוזה ששימו כלי עץ קטן ונקוב כנגד שם שד"י ושם יניחו חתיכות זכוכית כדי שיתראה השם מבחוץ אפילו אם יזדמן בחדר ההוא טינוף לפעמים כסוי הזכוכית מהני להציל אע"פ שנראה השם מן הזכוכית דקי"ל צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה והוא הדין כאן דמהני והני מילי לענין צואה וטינוף אבל לעמוד ערום כנגד המזוזה לא מהני כסוי השם בזכוכית אלא צריך להניח חתיכת שעווה או דבר אחר שלא יתראה השם וכל זה בשביל צואה וטינוף ושיהיה במקרה אבל להניח טינוף תמיד לפני המזוזה אין לסמוך על הכסוי הזה ולכן לא יניחו לפני המזוזה תמיד כלי של נט"י דשחרית או כלי של מי רגלים וצואה וכן לא ירחצו בגדי קטנים שהם מלוכלכים ברעי וכיוצא בזה ועיין יד הקטנה סעיף י"ג יע"ש.

אות טז

אם יש מזוזה קבועה בפנים בחדר שהוא בתוך החדר כשישנים בו איש ואשתו משמשין מטתם צריך כלי בתוך כלי והוא שאין השני מיוחד לה דאם מיוחד לה אפילו מאה חשובין כלי אחד ואם מונחת תוך קנה או ד"א ויש זכוכית על השם די בפריסת סודר עליה כ"כ הרב יד הקטנה סעיף י"ג ונהגו העולם להקל אם מכוסה השם כסוי גמור שאינו זכוכית כיון שהמזוזה גבוהה עשרה טפחים מן הקרקע.

אות יז

קבעה במזוזת הפתח בעוד הפתח ומזוזות שלו בתלוש ואח"כ חברם פסולה מפני שקדמה קביעת המזוזה לעשיית מזוזת הפתח וקי"ל תעשה ולא מן העשוי ואפילו אם היה הפתח קבוע בכותל וקבע המזוזה בו כדין וכהלכה ואח"כ סתרו הכותל ובנו אוו ובאים להחזיר הפתח לכותל והמזוזה עודנה קבועה בו פסולה אלא צריך אחר עשיית הפתח בכותל יסירנה ויחזור ויקבענה ועיין מהר"א ששון סי' רל"ב וכתונת יוסף יו"ד סי' ג'.

אות יח

בית שאינו מקורה פטור מן המזוזה ואף על פי דחצר חייב שאני חצר דרכו בכך להיות כולו אויר ואם היה החדר מקורה ויש בו מזוזה בפתחו והסירו אח"כ קרוי החדר והחזירו אותו צריך ליטול המזוזה משם ויחזור ויקבענה אחר הקרוי אוע"ג דאיכא פלוגתא בזה ספיקא דאורייתא לחומרא ויקבענה בלא ברכה בשם ומלכות אלא יברך ויכוין שם ומלכו בלבד.

אות יט

בית שאין לו דלתות חייב במזוזה ויש פוסטין ולכן יקבענה בלא ברכה בשם ומלכות או ישתדל לקבוע אותה עם אחרים דחייבין ברכה ופוטרה בברכה שלהם והרבה חדרים זה לפנים מזה כולן חייבין במזוזה וכן הוא הדין בית שיש לו פתחים הרבה אע"פ שאינו רגיל לצאת ולבא אלא רק באחד מהם דוקא כולן חייבין וכל בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות אשר כל אמה היא כ"ד גודלים פטור ואם יש בו כדי לרבע ד"א על ד"א בשוה אע"פ שארכו יתר על רחבו או להפך או שהיה עגול או בעל ה' זוויות חייב וחדר קטן שאין בו ד"א על ד"א ומשם נכנס לחדרים שיש בהם שיעור חייב לקבוע מזוזה גם בפתח חדר הקטן ואף על פי דאיכא פלוגתא בזה קי"ל ספק איסור תורה להחמירי אך יקבענה בלא ברכה ועיין יוסף אומץ סי' ט"ו וכן בית גדול שיש בו חדרים קטנים להניח שם חפצים חייבין במזוזה אך לא יברך ועיין פתחי תשובה.

אות כ

אוצרות יין ושמן וכיוצא וכן בית התבן בית העצים ובית הבקר שאין בו מיאוס חייבין כיון דיוצאין ונכנסין בו ומשתמשין שם חשיב בית דירה וחדר שהנשים רוחצין בו כיון שעומדם שם ערומות אין כבוד שמים להיות שם מזוזה אבל אם יש בו דלת ודרכן לסגור הדלת בעת רחיצה דא המזוזה מבחוץ חייב במזוזה ובית הכסא ובית המרחץ ובית הבורסקי ובית הטבילה פטורים לפי שאין עשויין לדירת כבוד.

אות כא

בית שער שפתוח לשער ולחצר חייב בשתי מזוזות אחת במקום שפתוח לבית ואחת במקום שפתוח לחצר וכן בית שער העומד בין הגינה לבי חייב בשתי מזוזות כנז' ובית הכנסת אם יש שם בית דירה לשום אדם חייב ושערי חצירות הפתוחים לר"ה אם יש לחוש שיגנבו הגוים המזוזה ויבואו כתבי הקודש לידי בזיון וא"א לשומרם פטורים.

אות כב

חנויות של סחורה שיושבין בהם סוחרים כל השנה כולה אע"פ שאין יושבים אלא ביום כי בלילה הולכים לבתיהם הרי אלו חייבין במזוזה ועיין יד הקטנה מיהו יניח בלא ברכה כי

הט"ז ז"ל חולק בזה ופה עירנו יש פונדקים כאנאת מלאים חנויות שיושבים בהם הסוחרים כל השנה כולה ונהגו שלא להניח שם ממזזה והטעם כי בפונדק יש בו חנויות שיושבים שם גוים וסמכו בזה על מה שאמרו רמ"א ז"ל בסי' רפ"ו סעיף א' גבי חצירות שמקצת גוים דרים שם דפטורין.

אות כג

השוכר בית בא"י חייב במזוזה מיד משום ישוב א"י אבל השוכר בית בחו"ל והדר בפונדק בא"י פטור ממזוזה שלשים יום בד"א בשוכר בסתם אבל אם שכר בפירוש לששה חדשים או לשנה מאחר ששכר בפירוש לזמן שהוא יותר משלשים וקנה שכירות הבית באופן שאין אחד מהם יכול לחזור בו והולך שם כליו ומטלטליו ה"ז מתחייב מיד ואף על פי דהרב חק"ל ביו"ד ח"ג סי' קכ"ח ס"ל דאחר שלשים יסירנה ויחזור ויקבענה אנחנו מורין דיאן צריך להסירה אחר שלשים ולקבעה מחדש וכאשר הורה ביוסף אומץ סי' למאן דאמר להגאון אור החיים.

תם ונשלם שבח לא-ל בורא עולם